

శ్రీరామ

శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాదము

(టీకా తాత్పర్యములు విశేషార్థ సహితము)

శ్రీ పరశురామమంత్రం లింగమూర్తి గురుమూర్తిచే

రచి ప్రవచింపబడినది.

బ్రహ్మశ్రీ వజ్రుల - నారాయణకాస్త్రలచేతను

వ్యాఖ్యాతము.

మద్రాసు

బెంగళూరు అండ్ కోలంబేని వాణిజ్య

ప్రెస్సు.

అనంతపురం ప్రెస్సు యమున

ముద్రణము.

మూడవ పాఠ్య

శ్రీరామ - చక్రవర్తిరామ
రామ ను జయ్య గా రి చే
బిశోపము.

PRINTED BY
R. VENKATARAMAN & CO.,
AT THE ANANDA PRESS,
LYONS SQUARE, MADRAS-1.
1937

తొలి పలుకు

శ్రీ సీతారామాంజనేయ మను నీ యద్వైత గ్రంథమును
శ్రీ పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి యను మహాకవి
“శ్రీమన్నారాయణ మహాదేవగురు కరుణాకటాక్షవీక్షణమున”
శ్రీమదధ్యాత్మరామాయణమునందలి శ్రీరామహృదయమును
నాధారముగాఁ జేసికొని రచించెను. ఈ గ్రంథము ముముక్షుజనా
నందసంధాయకము, ప్రౌఢకవిమనోరంజకము.

ఏతత్కృతికర్త నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని తల్లి
తిమ్మాంబ. తండ్రి రామమంత్రి. ఏతద్గ్రంథమును జదువఁగా
నీతఁడు సర్వశాస్త్రపారంగతుఁ డని తెలియఁగలదు. ఈ కవి తన
విరుపమాన పాండిత్యమును ననర్గళ కవితాధోరణిని గనబఱచుటకై
యీ గ్రంథమం దేకాక్షర ద్వ్యక్షర పద్యములను, నానావిధ
వృత్తములను రచించియున్నాఁడు. నారదపరమేష్ఠి సంవాదము,
సాంఖ్యయోగము మొదలుగాఁగల గ్రంథములును నేతత్కవి
కృతము లని ఆంధ్రపరిషత్ప్రతికవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

ఈ గ్రంథరాజమునకు బ్రహ్మశ్రీ వజ్రుల నారాయణ
శాస్త్రిలుగారును, శ్రీమాన్ దేవరాజ సుధీమణిగారును పండిత
పామరజన మనోరంజకమగునట్లు వ్యాఖ్యానమును విరచించిరి.

దీని మహాపయోగమునుబట్టి యిదివఱ కచ్చొత్తించిన రెండు కూర్పుల ప్రతులును విక్రయింపఁబడినవి. ఈ మూడవ కూర్పున నిందలి యక్షరస్థానిత్యములు చక్కఁగ దిద్దఁబడి, పండితులచే పునఃపరిశోధనము గావింపఁబడియున్నది.

ఇట్టి గ్రంథరాజమును జదివి, కృతికర్త యాశయము చొప్పున జనులు జీవబ్రహ్మైక్యతత్వ, పరబ్రహ్మస్వరూపాదుల నెఱింగి, వైరాగ్య మోక్షసుఖాదులను బడయ యత్నింపవలయు నని యాపించుచున్నారము.

ప్రచారకులు.

శ్రీః

శ్రీ రామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

టీకా తాత్పర్య విశేషార్థ సహితము.

అవతారిక.

శ్రీ సీతా రామాంజనేయ సంవాద మను నీ గ్రంథమును నధ్యాత్మరామాయణమునందలి శ్రీ రామహృదయమును నాధారముగాఁ జేసికొని “సీతా రామ మరుత్సూను సంవాదం మోక్షదాయకమ్” అని యందుఁ జెప్పఁబడినయట్లే యీ సందర్భమునకును నామం బిడి స్వానుభవసిద్ధంబు లగు విఖిలోపనిషద్రహస్యంబుల నిందుఁ బొందుపఱచి మునుత్సూనినానంద సంధాయకముగను, ప్రౌఢకవి మనోరంజకముగను పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి యను మహావి యసమానకవితాధోరణితో రచియింపఁబూని “మంగళాక్షిని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని శాస్త్రాణి ప్రథన్తే” అను మహాభాష్య వచనానుసారముగ నీ మోక్షశాస్త్రము నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి నొందుటకు నిజేష్టదైవ శ్రీ జానకీ రామ పరబ్రహ్మఁనుసంధానరూపం బగు మంగళమును

కం. “ శ్రీకారము గృత్యాదిని ।

బ్రాకటముగ నున్నఁ జాలు ॥ బహుదోషములం ।

బోకార్చి శుభము లొసఁగును ।

[బాకృతముగ నినుము సోఁకురపరుసముభంగిన్]

అని చెప్పఁబడుటచే శ్రీకారమును మఱియు “మగణస్య శుభం
ఫలమ్” అని చెప్పటచే మగణమును మొట్టమొదటఁ గ
శ్రీమదిత్యాది పద్యముచే నాచరింపుచున్నాఁడు.

శా. శ్రీమద్దివ్య నిజాంఘ్రిపద్మములు సంరసేవింపుచున్ భక్తిచే
ధీమంతుం డగునాంజనేయుని నసకదే హేంద్రియాతీత చి
ద్భామానందుఁడ వీవ నేనని కృప ర న్బోధించు శ్రీ జానకీ
రామబ్రహ్మము నంతరంగమున నారాధింతు నశాస్త్రమున్

టీ. శ్రీ...లు - శ్రీమత్ = స్వప్రకాశసమేతుండును, (కావుననే)
దివ్య = దేదీప్యమానుండును నగు, నిజ = తన (శ్రీరామచంద్రుని) యొక్క,
¹అంఘ్రిపద్మములు = కమలములవంటి పాదములను, ²భక్తిచేత్ =
“స్వస్వరూపానుసంధానం భక్తి రిత్యభిధీయతే” అనుటచే నిట్టియం
రంగ భక్తిచేత, సంసేవింపుచున్ = (నిరంతరమును) భజియింపుచు
(నిట్లుగొలుచుటచేత,) ధీమంతుండగు = (“మోక్షసాధనసామగ్ర్యాం భక్తి
రేవ గరియసీ” శ్రవణ మననాదులగు మోక్షసాధనములలోనెల్ల భక్తియే

1. “కృచిదపిదృష్టో విభక్తి పరిణామః=ఒకానొకచో నొండొక
విభక్తికి వేటొకవిభక్తియు నగు” ననుటచే నిచట ద్వితీయకు బదులు
ప్రథమావిభక్తి యని తెలియందగు.

2. అనఁగా తనయొక్క స్వరూపమును నిత్యము ననుసంధించు
టయే భక్తి యనఁబడును. “భక్తిః ప్రసిద్ధా భవమోక్షణాయ నాన్యత్
తస్మాధన మస్తి కించిత్” అనుటచే నట్టి భక్తి సంసారబంధవిముక్తికి
గారణ మనియు నెఱుంగునది.

గొప్పది యనుటచే నట్టి తనయందలి యనన్యభక్తిచే నతిపవిత్ర మగుట వలనఁ దనచేఁ జెప్పఁబడు నిఖిలలోపనిష్కద్రహస్యములనెల్ల విని గ్రహించుట సమర్థమగు) బుద్ధిగలవాఁడగు, అంజనేయునికొ = అంజనాతనయుం డగు హనుమానునిఁగూర్చి, అసత్...ఆనందుఁడవు-అసత్ = (మరుమరీచికలవలె భ్రాంతికల్పితములగుటంజేసి) అనిత్యములగు, దేహ=స్థూలసూక్ష్మకారణరూపాధిత్రయమునకును, ఇంద్రియ = త్వచ్ఛక్తుశ్శోత్రజిహ్వప్రాణము లను జ్ఞానేంద్రియములకును, నాకాణిపాదపాయూపస్థములను కర్మేంద్రియములకును, (“మనస్వస్థానీంద్రియాణి” అనుటచే జ్ఞానేంద్రియ పంచకాపేక్షచే నాఱవయింద్రియ మగు మనస్సుయొక్క భేదములగు) మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములకును, అతీత=(సాక్షిభూతుఁడవగుటచే) పరుండువును, చిత్ = శుద్ధచైతన్యస్వరూపుఁడవును, భూమ = సద్రూపుఁడవును, ఆనంద=ఆనందమయుఁడవును (కాన), ¹ ఈవ=(త్వంపదలత్యార్థభూతుఁడవగు) నీవే, నేను=(తత్పదవాచ్యుండనగు) నేను, అని = ఈవడువున, కృపకొ = (ఐకాంతికం బగు) కారుణ్యముచే (వాత్సల్యముచే), బోధించు=(అపరోక్షానుభవజ్ఞానము) నుపదేశించెడు, శ్రీ...ము-శ్రీ = శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయాస్వరూపయగు, జానకీ = నీతాదేవితోఁగూడిన, రామబ్రహ్మము = (“రమస్తే యోగినో యత్ర రామ ఇత్యుచ్యతే బుధైః” అనుటచే యోగిహృదయపుండరీకాంతర్వర్తి యగు శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మమును, అశ్రాంతముకొ = అవిచ్ఛిన్నముగ, ఆరాధింతుకొ = తదేకతానమానసుండ నగుదును.

తా. “న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయ మగ్నిః । తమేవ భాన్త మనుభాతి సర్వం తస్యభాసా

1. ఇచట “నీవు” శబ్దము అవధారణార్థకం బగు ‘అ’ అను పదం మితో సంబంధించి యుండుటను తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యతాత్పర్యార్థమగు తీవేశ్వరైక్యమును సూచింపుచున్నది.

సర్వమిదం విభాతి” ఆ చిత్వాక్రకాశము స్వయంప్రకాశమాన మగుచుండ సూర్యచంద్ర నక్షత్రములును, మేఘపులును, ప్రకాశింపఁజాల వనునపుడు ఈ యగ్నిమాట కేమి లెక్క? అట్లు వెలుంగుచుండెడు నా పరమాత్మ నను సరించి సూర్యచంద్రాదికమెల్ల వెలుంగుచున్నది. ఆ పరమాత్మతేజస్సుచేతనే యిదియెల్లఁ బ్రకాశించుచున్నది. అను నీశ్రుతిప్రమాణమునుబట్టి యవిచ్ఛిన్న తేజోనిధియగు తనయొక్క చరణసరోజముల నేకాంతభక్తిచే భజింపుచు శమదమాది సాధనసంపన్నుఁ డయి యుత్తమాధికారి యగు పవనతనయు నకు “ తద్యోహం సోఽసౌ యోఽసౌ సోఽహం త్వం వా అహమస్మి భగవో దేవతేఽహం వై త్వమసి”=నీవే నేను నేనే నీవు అను నపరోక్షానుభవైక్యజ్ఞానము సిద్ధించుటకు, కార్యకరణసంఘాత విలక్షణుండ వగు నీవే సచ్చిదానంద స్వరూపుండ నగునే నయితినని యవ్యాకృతాత్మస్వరూపమును బరమకారుణికుం డయి యుపదేశించునట్టి శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయా శబలితం బగు శ్రీ రామబ్రహ్మమును నేనే నీవు నీవే నే నని నిరంతరము ననుసంధించెదను.

అవ. “ యథోర్ణ నాభిస్సృజతే గృహ్లా తేచ యథా పృథివ్యా మోషధయస్సంభవన్తి । యథా సుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగా స్సహస్రశః ప్రభవన్తే సరూపాః । తథాక్షరాద్వివిధా స్సౌమ్య భావాః ప్రజాయన్తే తత్ర చైవాపి యన్తి ” ‘ ఏవడువున సాలె పురుగు తనలోనుండి దారములను బైకిఁ బఱపి మరలఁ దనలో నికిఁ దీసికొనునో పుడమినుండి యెట్లు తరు గుల్మ లతాదులు పొడముచున్నవో, మండుచున్నయగ్నినుండి వేలకొలఁది మిణుంగులు లేకరీతిని వెడలుచున్నవో, యట్లు నిమిత్తోపాదాన కారణ మగు బ్రహ్మమునుండి పలుదెఱంగుల నీప్రాపంచిక

పదార్థములు పొడముచున్నవి. ఆ బ్రహ్మమునందే యడఁగుచున్నవి. అను శ్రుత్యర్థమును మనంబున నుంచుకొని దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితుం డగు పరమాత్ము నేకదేశమునందుండి యతని సంకల్పస్వరూప యై నిఖిలప్రపంచ సృష్టిస్థితిలయములను జేయుచున్నయాదిశక్తి యగుసీతను “ఆవృణోతు నమాం మాయా సృష్టిస్థిత్యంతకారిణీ” అనుటచే నన్ను మహామోహంబున ముంపక రక్షింపవలయు నని ఈ పద్యమునందు వేడుకొనుచున్నాఁడు.

సీ. తన రజోగుణముచేఁ ర దనరంగ నేదేవి
గల్పించు నఖిలలోకముల నెల్లఁ
దనసత్త్వగుణముచే ర నొనరంగ నేకొమ్మ
పోషించు నీ సర్వభూతములను
దనతమోగుణముచేఁ ర దగ నే వధూమణి
జగములనెల్ల సంక్షయముఁ జేయుఁ
దా శుద్ధసత్త్వప్రధాన యై యేరామ
రామాంకమున నజశ్రమము వసించు

తే-గీ. నట్టి భువనైకమాత దయాసమేత
సద్గుణవ్రాత నిర్మలస్వాంతపూత
భక్తజనమానసోద్యానరపారిజాత
సీత కరుణించి నన్ను రక్షించుఁగాత.

౨

టీ. ఏ దేవి = (సత్త్వరజస్తమోగుణ సామ్యావస్థాస్వరూపయు, నాదిశక్తియు నగు) నే జానకీదేవి, తన రజోగుణముచేఁ = (చతుర్ముఖ బ్రహ్మరూపమున) స్వాంశభూతమగు రజోగుణము నవలంబించి, అభిల

లోకముల, ¹నెల్లొ = సమస్త బ్రహ్మాండములను, నాయా గోళములయందలి
 యవాంతరలోకములను, తనరంగొ = తనయందుఁ బ్రబలుటకై, కల్పిం
 చుకొ = సృజియింపుచున్నదో, ఏ కొమ్మ = ఏ వనిత, తన సత్త్వగుణ
 ముచేకొ = స్వకీయ సత్త్వాంశమునుబట్టి, ఈ సర్వ భూతములను = (తనచే
 మొదట సృజింపఁబడిన) పరిదృశ్యమానములగు భూతజాతమును, ఓనరం
 గొ = నియమితకాలముదనుక తమతమ మర్యాదలను మీఱకుండునట్లు,
 పోషించుకొ = విష్ణురూపమునఁ గాపాడుచున్నదో, (పిమ్మటఁ గల్పాం
 తము తటస్థింపఁగా), ఏ వధూమణి = ఏ వనితారత్నము, ²జగములనెల్లొ =
 సమస్త లోకములను, సంక్షయముకొ - చేయుకొ = (రుద్రరూపమున)
 వినాశము నొనర్చునో, (మఱియు) ³ఏరామ = (“సుందరీ రమణీ రామా”
 యని యమరము. కాన రామాశబ్దము స్త్రీపర్యాయంబు) ఏ పొలఁతుక,
⁴తొకొ = తాను, శుద్ధ సత్త్వప్రధాన యై (రజస్తమోగుణసంపర్కము
 లేని) సత్త్వగుణము ప్రధానముగాఁగలదియై, రామాంకమునకొ = భర్త
 యగు రాముని తొడమీఁదను, (మఱియు పరబ్రహ్మముయొక్క యేకదేశ
 మునందును) అజస్రము = సంతతమును, వసించుకొ = ఉండునో, అట్టి =

1. ఇందు సర్వపర్యాయం బగు ‘నెల్లొ’ శబ్దమునకు నసమాసమున విశే
 వ్యమునకుఁ బరనిపాతంబు.

2. హలంతమగు జగచ్ఛబ్దము తుదిహల్లునకు ద్విత్వోగాగమంబులు
 రాఁదగియున్నను బాక్షికంబుగఁ గడపటిహల్లు లోపింపఁగా నదంతామహ
 ద్వాచకంబునకుం బోలె ముప్రత్యయంబు వచ్చినది.

3. “దీర్ఘాణాం హ్రస్వస్యాత్” నామంబుల తుదిదీర్ఘంబునకు
 హ్రస్వం బగు” అనుటచే రామాశబ్దము రామ అని నిష్పన్న మైనది.

4. “ద్రుతస్య తత్స్వరస్యాపి లోపోహలవసానయోః” అను నస్మ
 త్కృతాన్ధ్ర)వ్యాకరణచింతామణిచేఁ దా శుద్ధ అనుపట్ల ద్రుతలోపము.

సర్వజనప్రసిద్ధురాలగు, భువనైకమాత = జగముల కన్నిటికి నొక్క జన
నియు, దయాసమేత = (తన సంతతియగు ప్రాణికోటియందు వైషమ్యాది
కము లేని) దయతోఁ గూడినదియు, సద్గుణ...పూత - సత్ = యోగ్యము
లగు, గుణ = సకల కల్యాణగుణములయొక్క, వ్రాత = సముదాయము
చేత, నిర్మల = అత్యంతపరిశుద్ధ మైన, స్వాంత = అంతఃకరణముచేత,
పూత = పరమపావనయు, భక్త...జాత - భక్త = ఏకాంతభక్తులగు,
జన = మనుజులయొక్క, మానస = హృదయము లనియెడు, ఉద్యాన =
పూఁదోటలకు, పారిజాత = (ఎలమి గొలిపెడు) కల్పవల్లియు నగు, నీత =
జానకీదేవి, కరుణించి = కనికరము నూని, నన్ను = స్వాశ్రితుండనగు
నన్ను, 1రక్షించుఁగాత = సంసారదుఃఖమునుండి కడతేర్చి రక్షింప
వలెను.

తా. “అసద్వా ఇద మగ్ర ఆసీత్” అను శ్రుతిచేత సృష్టికిఁ బూర్వ
మునందు నిజగుణత్రయసంకోచావస్థచేత నవ్యక్త యై యుండ “తదైక్షత
బహుస్యాం ప్రజాయేయ” అనుటచే సృష్టికాలము రాఁగా సర్వేశ్వర
సంకల్పరూపప్రేరణచేతఁ దనయందలి రజోగుణ ముద్రేకింపఁగా సర్వ
శ్వరసంకల్పశబలితంబగు నా రజోగుణముచే నీ కార్యకరణ సంఘాతము
నెల్ల సృజించి, పిదపఁ దనదగు సత్త్వగుణము నవలంబించి తనచే సృజిం
పఁబడిన ప్రపంచమును గొంతకాలము వినోదార్థమునకుఁబోలెఁ బాలింపుచుఁ
దరువాత “బాలో వాలుక కేళివత్” బాలుఁడు ఇసుకపోకలనుబెట్టి కొంత
దనుక క్రీడించి యా యిసుకపోకల నన్నిటిని జెఱుపునట్లు ప్రళయకాల
మున నాయా లోకముల నెల్ల తనతమోగుణముచే నుపసంహరించి వెనుక నీ
జగద్విరచనావస నాశనరూపక్రీడచేత నలసట నొందినదియుంబోలె స్వాధి

1. “ప్రార్థనే కాత కావుతా” అను సూత్రముచేత నిజటఁ బ్రార్థ
నార్థకమునందుఁ గాత యను ప్రత్యయము.

ష్ఠానభూతం బగు పరబ్రహ్మముయొక్క అంకతలమున నిశ్చింతతోనున్న
యాదిశక్తియగు సీత నా తప్పులనెల్ల సైచి మాతవలె నన్నుఁ బ్రోచుఁ
గాత !

అ. ఇట్లు ప్రపంచోత్పత్తిసిథిలయముల నొసరించు
సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మిక యగు నాదిశక్తిని జేర్కొని తద్గు
ణాంశ సంభూతులైన బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను వేడు
కొనుచున్నాఁడు.

సీ. తతశుద్ధ సత్త్వప్రధానవిగ్రహుల ని
ముల రజస్సత్త్వతమోగుణకుల
స్వసుధర్మశృంగారరవై రాగ్యవేషుల
విశోద్భవస్థితిరవిలయకరులఁ
దప్తకాంచననీరరధరచంద్రవర్ణుల
శుభ కమండలు చక్ర శూలధరుల
ఘన సత్య వైకుంఠ శ కైలాసవాసుల
వర హంస ఖగ వృషరవాహనులను

తే-గీ. పద్మజై శ్వర్యయుతుల భారమావధూ ప్ర
సన్నమంగళదేవతా శ సర్వమంగ
ళాధిపతుల సాక్షాత్పరమాత్మమయుల
బ్రహ్మ విష్ణు మహేశులఁ శ బ్రస్తుతింతు. 3

టీ. తత...హులన్ - తత = అంతటను వ్యాపించెడు, శుద్ధ =
నిర్మలమగు, సత్త్వ = సత్త్వగుణమే, విగ్రహులన్ = స్వరూపముగాఁ
గలవారును, (ఇట్లయ్యు), ఇమ్ములన్ = క్రమంబుగ, రజస్సత్త్వతమో
గుణకులన్ = రజోగుణము సత్త్వగుణము తమోగుణమును ప్రధానముగాఁ
గలవారును, స్వసుధర్మ శృంగార వై రాగ్యవేషులన్ - స్వ=(క్రమంబున)

తమకు నుచితములైన, సుధర్మ = (కాపాయవస్త్ర) కమండలుధారణాది
వైదికధర్మోపేత మైనట్టియు, శృంగార = వనమాలా కాస్తుభ శ్రీవత్స
కనకాంబర ప్రముఖానేక సహజ) దివ్యాలంకార భూషితంబును, వైరాగ్య =
(గజచర్మ కపాల రుద్రాక్ష విభూతిధారణాది) విరక్తిసూచకంబు నగు,
వేషులక్ = వేషములు గలవారిని, (కనుకనే తదనురూపంబుగ), విశ్వ...
కరులక్, విశ్వ = నిఖిల భువనములయొక్క, ఉద్భవస్థితి లయ కరులక్ =
జననమునురక్షణమును సంహారమును గావించువారిని, (మఱియును) తప్త...
వర్ణులక్-తప్త = పుటము వేయఁబడిన, కాంచన = బంగారుయొక్కయు,
నీరధర = నల్లనిమేఘముయొక్కయు, చంద్ర = నిండు పున్నమ చందు
రునియొక్కయు, వర్ణులక్ = కాంతివంటి కాంతి గలవారలను, శుభ...
ధరులక్-శుభ = (తమ తమ పనులకు ననుకూలించుటచే) క్షేమదాయకము
లగు, కమండలు = (చల్లినంతన స్వసంకల్పితపదార్థములను సృజింపఁదగిన
మంత్రపూతోదకముచే నిండిన) కలశవిశేషమును, చక్ర = (తలఁచినమాత్ర
ముచే నేతెంచి దుష్టశిక్షణమును జేసి శిష్టరక్షణ మొనర్చు) సుదర్శన చక్ర
రాజమును, శూల = కల్పాంతకాలమునందు చరాచరాత్మక జగజ్జాలముల
నెల్ల నువ్వెత్తుగఁ బొడిచి పటాపంచలుగఁ జేయనోపు) త్రిశూలమును,
ధరులక్ = కైకొనియున్నవారిని (ఇంకను), ఘన...వాసులక్-ఘన =
గొప్పదియగు, సత్య = ("సత్యాదుత్పద్యతే సర్వం సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠి
తమ్" అనుటచే సమస్తసృష్టికి నుత్పత్తిస్థానమగు, లేకసత్పురుషులగు సృష్టి
కర్తలుండునదియు నగు) సత్యలోకమును, వైకుంఠ = అకుంతిత పరిపాలన
స్థానమగువైకుంఠనగరమును, కైలాస = (కే-తనశిఖరమునందు, లాసః ..
మహాప్రళయమునం దీశ్వరునితాండవము గలది గాన) కైలాస మనఁబడు
పర్వతమును, వాసులక్ = నివాసస్థానముగాఁగలవారును, వర...నులను-
వర=పక్షిశ్రేష్ఠమగు, హంస = రాజహంసము (మఱియు సృష్టికి హేతు
భూతమగుమనోవృత్తి హంస యనఁబడునని యర్థాంతరము), ఖగ = (సకల

ప్రపంచమునందలి పరిపాలనా విషయములను నిమిషములోఁ బరికించుటకుఁ దగినయాకాశమూనము గల) గరుత్మంతుండును, ¹వృష = (ప్రళయసమయమునందుఁ జెలరేఁగి ప్రపంచమునకు శత్రువువలెనుండు) వృషభమును, వాహనులను = వాహనముగాఁగలవారును, ²షడ్గుణైశ్వర్యముతులఁ = (అణిమాద్యష్టైశ్వర్యము, వీర్యము, కీర్తి, సంపద, జ్ఞానము, వైరాగ్యము) అనునాఱుగుణముల సంపత్తితోఁ గూడుకొనినవారును, భాషా... పతులఁ - భాషావధూ - సరస్వతీదేవికి (“ధాతా యథాపూర్వ మసృజత” అనుట చేత వేదవాక్కుల ననుసరించి పూర్వకల్పానుసారముగనే బ్రహ్మ ప్రపంచమును రచించువాఁడుగాన నట్టివేదవాణికిని, ³ప్రసన్నమంగళదేవతా (సకల ప్రాణులను రక్షించుచుఁ బ్రసన్నురాలై సర్వశుభముల నిచ్చు) లక్ష్మీదేవికిని, ⁴సర్వమంగళా = పార్వతీదేవికిని, అధిపతులఁ = పెనిమిటులను (ఇట్లు కార్యార్థము గుణత్రయానుగుణరూపంబులఁ దాల్చినవా రయ్యు నస్తత త్వ

1. “వృషస్సాన్య ద్వృషభే శత్రౌ” అని కోశము.

2. అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా । ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మిశత్వం వశిత్వం చాప్తభూతయః ; అని అమరము - లేక వీరు సృష్టిస్థితిలయకారులు గాన నాయాసమయములందు నుపయుక్తములగు భూతములయొక్క యుత్పత్తి వినాశగమనాగమనవిద్య లని నీ డు నాఱు గుణములయొక్క సంపద కలవా రనియును నర్థము.

3. ‘రమా మంగళదేవతా’ అని అమరము.

4. “శివా భవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమంగళా” సర్వాణి మంగళాని యస్యాస్స సర్వమంగళా = సర్వమంగళములను గలదియనుట లేక ప్రళయమునందుఁ బ్రపంచమంతయు పాపభూయిష్ఠము కాఁగా నప్పుడు పెచ్చురేఁగు దుష్టులకెల్లఁ గ్రూరగ్రహమగు కుజునివలె నుండి మహాకాళి రూపమున నాదుష్టులఁ బరిమార్చునది యనియు నర్థము.

ముచేత), సాక్షాత్పరమాత్మ మయులన్ = అపరోక్షానుభవసిద్ధ పరబ్రహ్మ స్వరూపులు నగు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశులన్ = త్రిమూర్తులను, ప్రస్తుతింతున్ = కొనియాడెదను.

తా. “తతశుద్ధసత్త్వప్రధాన విగ్రహులన్” అని యుపక్రమము నందుఁ జెప్పఁబడిన మాయాప్రతిబింబిత చైతన్యము “స ఈక్షతే మేను లోకాలోకపాలాన్ను సృజా ఇతి” అను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టి లోకముల నెల్ల సృజియింపఁదలంచి అప్పుడు దనకు నుపాధిభూతయై యున్న రజస్సత్త్వతమోగుణంబులఁ బరిగ్రహించి బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాత్మకంబులగు రూపంబులఁ గ్రమంబునఁ బూని యా గుణంబులకును, రూపంబులకును ననుగుణంబులగు వేషంబులును, దేహకాంతులును, పరికరములును, నునికిపట్టును, వాహనములును, సంపదలును, భార్యలును గలిగి తన సత్య సంకల్పానుగుణముగ తుదముట్ట నీ ప్రపంచనాటకమును జరిపి ముగించి మరల నెప్పటియట్లు సచ్చిదానందఘనంబై యుండె నని సాక్షాత్పరమాత్మ మయుల నను నుపసంహరమునందుఁ జెప్పఁబడిన పరిశుద్ధచిద్రూపము నను సంధింతును.

అవ. తొలుత “సదేవ సౌమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మేవాద్వితీయమ్” అనుశ్రుతిప్రమాణసిద్ధ మగు శ్రీరామ చంద్ర బ్రహ్మమును స్వేచ్ఛదై వముగ భావించి, పిమ్మట “యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవంతి యత్యయంత్యభిసంవిశంతి” అను శ్రుతిచేతను “జన్తా ద్యస్య యతః” అను బాదరాయణస్మృతిచేతను గోచర మగుచున్న శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధిక చైతన్యస్వరూపిణి యు, సృష్టిస్థిత్యంత్రకారిణియు నగు సీతామహాశక్తిని బేర్కొని తరువాత నా సృష్టిస్థితిలయములకు నాధికారిక పురుషు లగు

త్రిమూర్తులం గొనియాడి యిపు డాయాదిశక్తియొక్క యంశ సంభూత లగుటంజేసి తమభర్తలకు స్వస్వకృత్యములకుం దగినశక్తుల నొసంగుచు వారల నాక్రమించియున్న తమ యావరణాది శక్తులఁ దీసి వారికి మరల శుద్ధాత్మజ్ఞానము నొసంగువాణి రమా భవానులను వేడుకొనుచున్నాఁడు.

శా. బ్రహ్మాండంబు సృజింపఁబెంపసమయిం

పం జాలు సామర్థ్యముల్

బ్రహ్మాండేంద్ర నగేంద్రచాపులకు సం

పాదించుచున్ వారికిన్

బ్రహ్మత్వైక్యవివేక మిచ్చుచును సం

భావించుచు నోర్చుచు నా

బ్రాహ్మీమంగళదేవతాగిరిజలన్

బ్రార్థింతు నశ్రాంతమున్.

౪

టీ. బ్రహ్మాండంబున్ - చతుర్దశభువనాత్మకంబగు నీ మహాప్రపంచమునెల్ల, సృజింపన్ = నిర్మించుటకును, పెంపన్ = పాలించుటకును, సమయింపన్ = రూపుమాపుటకును, చాలు = సమర్థములగు, సామర్థ్యముల్ = శక్తులకును, బ్రహ్మాండేంద్ర నగేంద్రచాపులకున్ = (క్రమంబుగఁ దమమగలగు) లోకేశ కేశవ శివులు మువ్వరకును, సంపాదింపుచున్ = ఒడగూర్చుచు, వారికిన్ ఆశువ్వరకును, బ్రహ్మ...కము - బ్రహ్మ = శుద్ధచైతన్యమునకును, ఆత్మ - ప్రతిబింబచైతన్యమునకును గల, ఐక్య = ఏకత్వముయొక్క, వివేకమున్ = జ్ఞానమును, ఇచ్చుచున్ = (వారల నావరించియున్న తమ యావరణాదిశక్తుల నుపసంహరించి) కలుగఁజేయుచు, వీరల నిట్లు మాశక్తులచే నాడించుచుంటి మనుగర్వమును మాని వారలను మిగుల సన్నానింపుచు నని యర్థము. ప్రోచు = పాలించుచున్న, ఆ =

సుప్రసిద్ధురాండ్రగు, బ్రాహ్మీ...జలక్ - బ్రాహ్మీ = సరస్వతీదేవిని, మంగళదేవతా = లక్ష్మీదేవిని, గిరిజలక్ = పార్వతీదేవిని, అశ్రాంతయుక్ = నిరంతరముగ, ప్రార్థింతుక్ = (మీ భక్తుడ నగు నాకుఁగూడ నట్టి విశేషము నొసంగుఁడని) వేడుకొనియెదను.

విశేషార్థము. — జగత్తునకు మూలకారణంబగుప్రకృతి బ్రహ్మమునకంటె భిన్నమైనదియూ లేక యభిన్నమైనదియూ యను విచారణ, సమస్త వేదాంత వాక్యములనుబట్టి పరమాత్మయే ప్రపంచమునకు నిమిత్తోపాదానకారణమని ముగియుచున్నది. ఇట్లు బ్రహ్మమే ప్రధానకారణమగునపుడు ప్రకృతి యని వేరు యేల యెత్తికొనవలయునన్న, ప్రకృతి యనునది మూలకారణమునకు వేరు కాకయున్నను కల్పితమను గనఁబడుచుటకొఱకు ప్రకృతి కార్యాత్మక యని చెప్పఁబడినది. ప్రకృతికి బ్రహ్మ స్వరూపము ముఖ్యము. కార్యాత్మకత్వము గౌణము. ఇట్లు ద్వివిధాకారమయ్యేనని తనయందలి నానాత్మకత్వముచేఁ దాను పలుదెలుగు లగుట వలనఁ బ్రకృతియు జగత్కారణమనఁబడుచున్నది. ప్రకృతి యిట్లు జగత్కారణమగుటచే బ్రహ్మమేయని స్పష్టముగ నీదిగువ శ్రుతి నక్కాణింపుచున్నది. “అథపరామయా తదక్షర మధిగమ్యతే” దేనిచే నాశరహితమగుబ్రహ్మము పొందఁబడుచున్నదో యది పరాప్రకృతి యనఁబడునని తొలుత పరాప్రకృతినిఁ జెప్పి “యత్తదద్ర్దేశ్య మగ్రాహ్యమగోత్ర మవర్ణ మచక్షుశ్శ్రోత్రమ్ । తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం భూతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరాః” అనఁగా చక్షురాదీంద్రియములకు గోచరముకానిదియు, కర్ణేంద్రియములచేఁ బట్టువడనిదియు, తనకు నొండొక కారణము లేనిదియు తెలుపు మొదలగు పదార్థ వర్ణములు లేనిదియు జ్ఞానేంద్రియములును కర్ణేంద్రియములును లేనిదియు, వినశ్యరముకానిదియు, బ్రహ్మమొదలు స్థావరముదనుకఁగల భూతజాతములు తానే

యగుచున్నదియు, సర్వవ్యాపకమును, వృద్ధిక్షయములు లేనిదియు నగు నే యక్షరబ్రహ్మము గలదో యదియే చరాచరాత్మకమగు భూతజాతము నకు హేతువు అని చెప్పఁబడినది కావున “యథోర్థనాభి స్సృజతే గృహ్యతేచ” సాలెపురుగు తనలోనుండి వచ్చెడి దారమునకుఁ దా నుపాదానకారణము నిమిత్తకారణము నెట్లగుచున్నదో యట్లు బ్రహ్మచైతన్యము తన్ను నాశ్రయించి యున్న మాయ యందు మొదటఁ బ్రతిఫలించి యా మాయా సంగమువలన “నోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ” సృష్టికొఱకుఁ బలువిధములుగ నే నగుదు నని సంకల్పించి “ఇదగ్ సర్వమసృజత” ఈ ప్రపంచమునంతను దన యంశమగు ప్రకృతిచే సృజియించెను, అని శ్రుతులు చెప్పటచే జగత్తు నకు నిమిత్తకారణము నుపాదానకారణము నగుచున్నది.

కావున ప్రకృతమునందు నిర్వికల్పమగు బ్రహ్మమునకు మాయ తన సంగమువలన సృష్టిస్థితిలయకరణసామర్థ్యము నిచ్చి కొంతదనుక నీ ప్రాపంచిక వినోదమును జరిపి పిమ్మట “యయా తదక్షర మధిగమ్యతే” అను శ్రుతిచేఁ దన యావరణమును దీయఁగా మరల తొంటియట్ల నా బ్రహ్మము నిరంజనమై యుండు నని తాత్పర్యము.

అవ. ఇట్లు “శక్తిశక్తిమతో రభేదః” అనుస్యయ ముచేఁ జిదచిదాత్మకంబగు బ్రహ్మము ననుసంధించి సంప్రదాయానుసారముగఁ దన గ్రంథము నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి నొందుటకు విఘ్నాధినాథుండగు గణపతిని గూడ త్రిమూర్త్యాత్మకం బగు బ్రహ్మముగ భావింపుచున్నాఁడు.

క. వరవిశ్వాద్వితీహేతువు

పరముఁడుఁ బురుషుండుఁ బ్రకృతి ३ బ్రహ్మముఁ బరమే

శ్వరుఁ డంచుఁ దజ్జ్జు లెవ్వనిఁ
బరికింపుదు రగ్గణాధిపతి నర్చింతున్.

౫

టీ. తత్ + జ్జులు (“తదవ్యయం యదృఘతయోనిం పరిపశ్యంతి ధీరాః”
అనుటచే జగత్కరణంబును దచ్చబద్ధవాచ్యమునగు) బ్రహ్మమును దెలిసిన
ధీరులు, వర... హేతువు-వర=(వైషయికానందప్రచుర మగుటచే) బ్రహ్మ
మగు, విశ్వ=స్థావరజంగమాత్మకమగు - సర్వప్రపంచముయొక్క, ఉద్ధతి=
ఉద్భవించుటకు, హేతువు = జగదుత్పత్తికిఁ గారణభూతుఁడగు నలువ
యనియు, పరముఁడు పురుషుండు = ప్రపంచరక్షణమును జేయు పురు
షోత్తముఁడనియు, (మఱియు) ప్రకృతి = (ఆత్రిమూర్తులకును గారణ
మగు) మూలప్రకృతిస్వరూపుఁ డనియు, బ్రహ్మము=ఆ మూలప్రకృతికి
నధిష్ఠానభూతమగు పరబ్రహ్మ మనియు, ఎవ్వనిక్=ఏ మహాత్ముని, పరి
కింపుదురు = (జ్ఞానదృష్టిచే) కనుఁగొనియెదరో, 1 అగ్గణాధిపతిక్-ఆ =
అట్లు సర్వాత్మకుఁడైన, గణ = ఆదిత్యులు, విశ్వులు, వసువులు, తుషి
తులు, భాస్వరులు, అనిలులు, మహారాజులు, సాధ్యులు, రుద్రులు నను
నవవిధగణదేవతలకును బ్రమథాధిగణములకును, అధిపతిక్=అధీశ్వరుండుగు
హేరంబుని; అర్చింతుక్ = పూజించెదను. “ఏకో దేవ స్సర్వభూతేషు
గూఢస్సర్వవ్యాపీసర్వభూతాంతరాత్మా” ఈశ్వరులకెల్లఁ బరమేశ్వరుం
డును దేవతలకెల్లఁ బరమదైవతమును, ఆధికారిక పురుషుల కెల్లఁ బరమాధి
కారియు నగు నాయొకపరమాత్ముఁడే సర్వభూతములయందుఁ దెలియఁ
బడక సర్వాంతర్యామియై యున్నవాఁడని యుపదేశించుటచే నాధికారిక

1 ఆ+గణాధిపతి=అగ్గణాధిపతి-ఇచట ఆ ఈ ఏ అను నీ సర్వ
నామపదంబులకుఁ బరంబులగు శమసహరభిన్నంబులగు నసంయుక్తహల్లు
లకు ద్విత్వంబును, మూర్వస్వరంబులకు హ్రస్వంబును వైకల్పికముగ నగును
గాన అగ్గణాధిపతి నని ప్రయోగము.

పురుషులగు చతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలగు వారెల్లరు నుపాధిభేదముచే వేఱుగ నున్నను వస్తుస్వరూపముచే నే దేవునికంటె వేఱుగాక యున్నవా రని మహాజ్ఞానులు నుడివిరో యా గణపతిబ్రహ్మమును సేవించెదను.

తా. జగదుత్పత్తిస్థితిలయకరు లగు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను, వారికిఁ గారణభూతంబగు మూలప్రకృతిని, తదుపాదానంబగు బ్రహ్మంబును జ్ఞానులే మహాత్మునిగాఁ దలఁచెదరో యట్టి గజయుఖుని ప్రార్థించెదను.

అవ. ఇంకను తాను జెప్పఁదలఁచినశాస్త్ర మెవ్వని కొఱకుఁ దొలుత నుపదేశింపఁబడినదో యా యుత్తమాధికారి యగు హనుమానునిఁ బేర్కొనుచున్నాఁడు.

మ. తనరంగాయముచేతరామచరణద్వంద్వైకదాస్యంబుహెచ్చినభక్తిం దగువాక్కుచే ననిశమున్ శ్రీరామనామప్రకీర్తనముంజిత్తముచేతరామపరతత్త్వధ్యానముంజేయుశ్రీహనుమంతున్ సముపాశ్రయింతు మదభీరష్టార్థంబుసిద్ధింపఁగన్.

టీ. హెచ్చిన=అత్యధికమయిన, భక్తి = (కరణత్రయకృత్యమునకు హేతువగు నిరతిశయ) ప్రేమచేత, కాయముచేతన్=(త్వచ్ఛక్తుశ్శ్రోత్రజిహ్వఘ్రాణములను జ్ఞానేంద్రియపంచకములొక బ్రధానమగు త్వగింద్రియమునకు నంగమైన) శరీరముచేత, కరయుగముతో నని భావము. రామ... స్యంబున్ రామ=వ్యక్త స్వరూపుఁడగు శ్రీరామచంద్రునియొక్క, చరణ=అడుగులయొక్క, ద్వంద్వ=ద్వయముయొక్క, ఏక=ప్రధానమగు, దాస్యంబున్=(సంవాహనరూపమగు) శుశ్రూషను, మఱియును, తగు=(మృదుమధురమై) యొప్పు, వాక్కుచేన్=(వాక్పాణిపాదపాయూపస్థములను కర్మేంద్రియములలొక దొలిదియగు) వాగింద్రియముచేత, అనిశమున్ = నిర

1. ఈ భక్తిపదము నామకీర్తన తత్త్వధ్యానములతోఁ గూడ సంబంధించుచున్నది.

స్తరమును, శ్రీ...నముక్ - శ్రీ = శోభాయుక్తఁడగు, రామ = రామునియొక్క, నామ = నామధేయరూపమగు మూలమంత్రముయొక్క, ప్రకీర్తనముక్ = సంతతోచ్ఛారణమును, (అట్లే) చిత్తముచేత (చిత్తశబ్ద మిచట మనశ్శబ్ద పర్యాయము గాన మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లను నంతకరణచతుష్టయములో ముఖ్యమయిన వృత్త్యంతర రహితం బగు శుద్ధమానసముచేతను, రామ...నముక్ - రామ = శ్రీరామబ్రహ్మముయొక్క, పరతత్త్వ = వాస్తవ స్వరూపముయొక్క, ధ్యానముక్ = నిత్యానుసంధానమును, తనరక్ = తదేకపరత్వముగ, చేయు = కావించెడు, శ్రీ హనుమంతుక్ = (శమ దమాది సాధనసంపత్తి గల) యాంజనేయుని, మత్...ర్థము-మత్ = నాకు, అభీష్ట = (మిగుల) నిష్టమగు, అర్థంబు = (ఈ గ్రంథమును సాంతముగ రచియించి కృతకృత్యతం బొందుట యను) ప్రయోజనము, సిద్ధింపఁగక్ = నెఱవేఱుటకొఱకు, సముపాశ్రయింతుక్ = భజించెదను.

తా. మనోవాక్కాయము లను కరణత్రయముచేఁగూడ నెడ లేకుండ శ్రీరామచంద్రారాధనపరాయణుం డగు మారుతకుమారుని ఎడతెగక నాయభీప్సితంబు నెఱవేఱుటకు నారాధింతును.

అవ. ఇట్లు తన యిష్టదైవమును నిష్టదైవాంశభూత ప్రధానదేవతలను నమస్కరించి గురుదైవమును నమస్కరించు చున్నాఁడు.

క. ఆరయ మద్బాల్యంబున
గారవమునఁ జిత్తశుద్ధీకరముగ నాకుం
దారకయోగముఁ దెలిపిన
నారాయణగురువులను మరీనంబునఁ గొలుతున్.

టీ. మ...నక్ - మత్ = నాయొక్క, బాల్యంబునక్ = ('బాలస్సౌత్పంచవార్షికః' అనుటచే) విదేండ్ల ప్రాయమునందు, గారవ

మునన్ = వాత్సల్యముతో, నాకున్ = (గ్రంథకర్తకనుట), చిత్తశుద్ధికరముగన్ = ('పంచమేబ్దే బ్రాహ్మణోపనయనం బుద్ధిశుద్ధిదం' విదవయేట బ్రాహ్మణునకు నుపనయనము చిత్తశుద్ధి నొసంగును అనుటచేత) రాగద్వేషాది కలుషితము గాకుండ) చిత్తము నిర్మలముగ నుండుటకొఱకు, తారకయోగమున్ = ('న గాయత్ర్యాః పరంమంత్ర' మ్మని ప్రసిద్ధికెక్కి జననమరణాది దుఃఖసముద్రమును దరింపజేసెడు మంత్రరాజ మగు) గాయత్రీ మంత్రముయొక్క యుపాసనారూపయోగమును, ఆరయన్ = ఆత్మానాత్మవివేచనమును జేసి స్వస్వరూపమును బరికించుటకు, తెలిపిన = ఉపదేశించిన, 1 నారాయణగురువులను = తనకు బ్రహ్మోపదేశమును జేసిన నారాయణుం డనునాచార్యుని, మనమునన్ = హృదయమునందు, కొలుకున్ = అనుసంధానము చేయుదును.

తా. "గురు సాక్షాత్పరంబ్రహ్మ గురుర్దేవో జనార్దనః" గురువు ప్రత్యక్షమగు పరబ్రహ్మము, గురువు దేవదేవుండగు నారాయణుం డగు ననుటచే, సాక్షాన్నారాయణస్వరూపుండును, నారాయణాఖ్యుండు నగు నా దేశికేంద్రుని ముందు యావనాది దశలయందు నా మనస్సు కామక్రోధాది కలుషితము గాకుండ శమదమాది సాధనసంపన్నమై స్వస్వరూపానుసంధానపరం బగుటకొఱ కుపనయనమును గావించి గాయత్రీ మంత్రోపాసనావిధము నుపదేశించిన మేలును మనంబున మువక భజించెదను.

అవ. ఇట్లు తనకు బాల్యమున గాయత్రీమంత్రోపాసనావిధానమును దెలిపి తదుపాసనాబలంబున శమదమాది సాధనసంపన్నునిగను, బరిశుద్ధాంతరికరణునిగను, నుత్తమాధికారిగను, తన్నుఁ జేసిన ప్రథమగురువునకుఁ దొలుత నమ

స్కరించి పిమ్మటఁ దనకు నపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారము
నుపదేశించిన మహాదేవదేశికుని బ్రత్యక్షత్వస్వరూపునిగఁ
భావించుచున్నాఁడు.

సీ. ఘనపాపమును మాపఁ శ్రీ దనుతాపమును బాపఁ

దనరూపమును జూపఁ శ్రీ దనరువానిఁ

దనుకాయమును ద్రోయఁ శ్రీ బెనుమాయ నొగి మాయ

ముగఁ జేయ గుటి డాయఁ శ్రీ దగినవాని

మునుకారణశరీరమును జీఱ నవికార

వరకారణముఁ జేరఁ శ్రీ బరఁగువానిఁ

దనయందు జగమందు శ్రీ దాఁ బొందుగా నొందు

చెలు పైందువిందుగాఁ శ్రీ దెలియువాని

తే. నిగమనిగదిత సుగుణము శ్రీ లగణితముగ

మిగుల నిగుడఁగ సగుణుడై శ్రీ యగుణుఁ డగుచుఁ

బగలు రే యన కొకరీతి శ్రీ నెగడువాని

శ్రీ మహాదేవ గురుని భరజింతు నెపుడు.

౫

టీ. ఘన = (అనేక జన్మసంచిత మగుటచేఁ బెరిఁగి) గొప్పదైన, పాప
మును = దురితమును, మాపఁ = ('జ్ఞానాన్నిస్ఫుర్యకర్మాణి భస్మసా త్కు
రు తేఽర్జున' అనుటచే) రూపుమాపుటకును, తనుతాపమును - తను =
స్థూలశరీరసంబంధ మగు, తాపముఁ = తాపత్రయమును, పాపఁ = తొలఁ
గించుటకును, తనరూపమును = (సచ్చిదానందఘనం బగు) తనయొక్క
స్వరూపమును, చూపఁ = (ఉత్తమాధికారులగు శిష్యుల) కుపదేశించుటకు,
తనరువానిఁ = పూనుకొని యున్నవాఁడును, 1 తనుకాయమును - తను =

1. 'దేహభిమానే గళితే మూలాజ్ఞానం వినశ్యతి । తస్మిన్నప్తే
బ్రహ్మపదం ప్రాప్యతే నాత్ర సంశయః' అనుటచే మూలాజ్ఞానము నశిం

నూత్నమైన, కాయమును = (అజ్ఞానమువలనఁ గలిగిన) దేహాద్యభిమానమును, త్రోయన్ = తూలఁగొట్టుటకును, పెనుమాయన్ = (ఆ దేహాద్యభిమానమునకుఁ గారణంబగు) మూలాజ్ఞానమును, ఓగిన్ = క్రమముగా, మాయముగన్ = కనఁబడకుండునట్లు, చేయన్ = కావించుటకును (ఇట్లు మూలాజ్ఞానము నశించిన పిమ్మట), గుఱిన్ = లక్ష్యభూతమగు స్వస్వరూపమును, డాయన్ = చేరుటకును, తగినవానిన్ = సమర్థుఁడును, మును = మొదటిదియగు, కారణశరీరమును = ఆ మూలాజ్ఞానమును, చీఱన్ = నశింపఁజేయుటకును, అవి...ణము - అవికార = షడ్భావవికారములు లేని, వర = ('పరోవరీయస్తాత్' అనుటచే ఉపనిషదుక్తపరోవరనిర్ణయస్తాదిగుణ) విశిష్టంబగు, ² కారణము = బ్రహ్మమును, చేరన్ = పొందుటకును (కలదను బ్రహ్మమును తానే యని తెలిసికొనుటకు నని భావము) పరఁగువానిన్ = ఒప్పుచుండెడు వాఁడును, తనయందున్ = తనలోపలను, జగమందున్ = నిఖిలప్రపంచములోపలను, తాన్ = తాను, పొందుగాన్ = లెస్సగ, ఒందుచెలువు = పడసిన యానందమును, ఒందువిందుగాన్ = లభించిన పండుగఁగ, తెలియువానిన్ = ఎఱుంగుచున్నవాఁడును ('వీతద్భి' హైతత్సర్వం - సచ్చిదానందరూప మిదగ్ సర్వం సత్తామాత్రం హేదగ్ సర్వం మత్స్వరూపమే వేదగ్ సర్వం' అను మొదలగు వేదవాక్యములచే సర్వాత్మభావనచే నెప్పుడు నానందించుచున్నవాఁడని భావము); నిగమ = వేదములయందు, నిగదిత = చెప్పఁబడిన, సుగుణములు = (సర్వజ్ఞత్వము మొదలగు) సద్గుణములు, అగణితముగన్ = లెక్కకక్కుడుగ, మిగులన్ =

చుటవలనఁ బొందఁదగినవాఁ డని యెఱుంగువది. 2. జన్మాద్యస్వయతః = ఈ ప్రపంచముయొక్క సృష్టిస్థితిలయములు దేనివలనఁ గలుగుచున్నవో యది బ్రహ్మము' అని బాదరాయణసూత్రము గాన నిచటఁ గారణశబ్దమునకుఁ బ్రపంచమునకుఁ గారణ మగు బ్రహ్మమని యర్థము.

మిక్కుటముగ, నిగుడన్ = క్రిక్కిరియుచుండుటంజేసి, సగుణుడై = (మాయాసంగమున నారోపింపఁబడిన సర్వజ్ఞత్వ సత్య సంకల్పత్వాది) గుణములతోఁ గూడియున్నవాఁ డయ్యు, అగుణుడు + అగుచున్ = నిర్గుణుండగుచు, పగలు + రేయి + అనక = ఇది పగలు ఇది రాత్రి యను మాట లేకుండ నెల్లప్పుడును, ఒకరీతిన్ = ఒక్కవడువున, నెగడువానిన్ = ప్రకాశించుచున్నవాఁడునగు (అనఁగా నాకాశమునందు నలుపునుంబోలి, నిరంజన మగు బ్రహ్మమునందు మాయాసంబంధమునుబట్టి గుణారోపమును జేసియు 'సర్వజ్యోతి రసావహమ్' అను శ్రుతినిబట్టి వాస్తవముగ నిర్గుణుడగు నా పరవస్తువు స్వయంప్రకాశమని యర్థము.) మహాదేవగురునిన్ = మహాదేవుడను జ్ఞానోపదేశకుని, ఎపుడున్ = నిరంతరమును, భజింతున్ = (పైనిఁజెప్పిన లక్షణములుగల పరబ్రహ్మ స్వరూపునిగ) నేవించుచున్నాను.

తా. స్థూల సూక్ష్మ కారణశరీరములకు విలక్షణుండును, సర్వాంశర్యామియు, దనయందు నారోపింపఁబడిన మూలాజ్ఞానముచే సగుణుని వలెఁ దోఁపనట్టియు వస్తుస్వరూపముచే నిర్గుణుండు నగు పరమాత్మునకు వేఱుకానివానిఁగ నా గురువర్యుని ననవరతమును దలంచెదను.

అవ. ఇట్లు తన గురువులను వేఁడుకొని జగద్గురువులును ప్రాచీనకవులు నగు ప్రాచీతన వ్యాసముఖ్యులనుగూడఁ దన ప్రబంధము వారి గ్రంథములవలె సత్కవితా సంప్రదాయములు గలిగి లోకోపకారముగ నుండుఁగావుత మను నభిప్రాయముతోఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు.

శా. లోకాలోక పరీతభూచర మహా శ్రీ లోకోపకారంబుగా

శ్రీ కల్యాణకరోరు కావ్యచయముల్ శిష్యంబు గావించి ను.

శ్లోకుల్ పుణ్యమతుల్ జగద్గురువు లై శోభిల్లుచున్నట్టి వా
ల్కికివ్యాసమయూరబాణకవికాశీదాసులం గొల్చెదన్.

టీ. లోక...బుగా - లోక = కేవల లోకజ్ఞానముచేతను, ఆ
లోక = బ్రహ్మజ్ఞానముచేతను, పరిత = అవరింపఁబడిన, భూచర = భూమి
యందని దృశ్యపదార్థములయందు మాత్రము ప్రవర్తించెడు కర్మగురును,
మహాలోక = మహాత్ములగు జ్ఞానిజనులకును, ఉపకారంబు + కా -
మేలగునట్లు, శ్రీ...ముల్ - 1 శ్రీ = (ప్రేయోరూపములగు) ప్రాపంచిక
సంపదలను, కల్యాణ = శ్రేయోరూపముగు మోక్షమును, కర = కలుగఁ
జేసెడు, ఉరు = సర్వోత్కృష్టములయిన, కావ్య = కబ్బములయొక్క,
చయముల్ = సముదాయములను, సిద్ధంబున్ కావించి = పూర్తిజేసి,
(లేక) లోకాలోక = చక్రవాళి పర్వతముచేత, పరిత = చుట్టఁబడిన, భూ =
భూమండలమునందు, చర = సంచరించెడు, మహా = మహాత్ములగు, లోక =
జనులకు, ఉపకారంబుగా - మేలుగ, శ్రీ = సంపదను, కల్యాణ = శుభ
ములను, కర = చేసెడు, ఉరుకావ్య = రామాయణము మొదలగు మహాకావ్య
ములయొక్క, చయముల్ = సంఘములు, సిద్ధంబు గావించి = లెస్సగ రచి
యించి, 2 సుశ్లోకుల్ = శోభనమైన యశముగలవారును, జగద్గురువులు =
లోకములకెల్ల మంచిచెడ్డల నుపదేశించువారును, వి = అగుచు, 3 శోభిల్లుచు
+ ఉన్న + అట్టి = ప్రకాశించుచున్నవారగు, వాల్కికి వ్యాస మయూర

1. 'అన్యచ్ఛ్రేయోఽన్యదుత్తైవ ప్రేయస్తే ఉభే నానార్థే పురు
షగోసినీతః । తయో శ్శ్రేయ ఆదధానస్య సాధు భవతి హీయతేఽర్థ్యాద్య
ఉత్ప్రేయోవృణీతే' అని కఠోపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁబడిన యట్లు శ్రేయ
మనఁగా మోక్షజ్ఞానము. ప్రేయమన ప్రాపంచిక జ్ఞానము. అందు శ్రేయ
మును గోరువాఁడు మోక్షమును, ప్రేయమును గోరువాఁడు స్వర్గాదిభోగ
మును పడయును. 2. "శ్లోశోయశసిపద్యేచ" అని నిఘంటువు. 3. "అక

బాణకవి కాళీదాసులక్ = వాల్మీకిని, బాదరాయణుని, మయూరుని, బాణభట్టును, మహాకవియగు కాళీదాసుని, 4 కొల్చెదన్ = నేవించెదను.

తా. లోకజ్ఞాననిష్ఠు లగు మందాధికారులకు స్వర్గాది సుఖంబును, బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠు లగు నుత్తమాధికారులకు మోక్షమును, నొసంగెడు నుత్తమగ్రంథములను బెక్కురు రచియించి సద్యశోవిభవులును, సకలలోక హితోపదేశకులు నగుచుఁ బ్రకాశించుచున్న ప్రాచేతసుని, బాదరాయణుని, మయూరుని, బాణభట్టును, మహాకవి కాళీదాసుని నేవించెదను.

అవ. ఇట్లు సంస్కృతమహాకవులం బేర్కొని వారిలోఁ బ్రధాను లగు వాల్మీకివ్యాసులచే రచియింపఁబడిన పారమార్థికగ్రంథము లగు భారత భాగవత రామాయణముల నాంధ్రీకరించిన నన్నయభట్టారకుఁడు మొదలగు నాంధ్రకవులను నమస్కరింపఁదలఁచి, తొలుత సత్కవిలక్షణములను దెలుపుచున్నాఁడు.

గీ. మహిత గురులఘువర్ణ ధర్మములు నియమ

ములుఁ గలిత కర్తృకర్మక్రియలును దెలిసి

నామరూపావ్యయ విలక్షణంబు లాత్మ

నెఱిగిన కవీశ్వరుండె కరవీశ్వరుండు.

౧౦

ర్మకంబులగు కొన్నితత్సమక్రియల యించునకు నాదేశంబగు నిల్లునకు గురువర్ణము ముందుండెనేని ద్విత్వంబు వైకల్పికంబుగనగు” ననుటచే శోభిల్లుననురూపము నిష్పన్నంబయ్యె. 4. “కొన్నిశబ్దముల నడుమనున్న రలడలయ్యుత్వంబునకులోపము వైకల్పికముగ నగు” ననుట నిచటఁ గొలుచు ధాతువునకుఁ గొల్పుచుని రూపాంతరము.

టీ. మహిత = సుప్రసిద్ధములగు, గు...ములు-¹గురు=గురుసంజ్ఞ గల
వియు, ² లఘు = లఘుసంజ్ఞ గలవియు నగు, వర్ణ = అక్షరములయొక్క,
ధర్మ=అక్షణములను, నియమములు=(“ఆద్యోవర్ణిద్వితీయోవర్ణః ప్రాసోత్ర
పాదపాదేషు | స్వస్వచరణేషు పూర్వః ప్రాసస్సర్వేషు చైక ఏవస్యాత్”
అను మొదలగు) కవిత్వ విధానములను, కలిత=వ్యాకరణ సమ్మతములగు,
కర్తృ=(“స్వతంత్రః కర్తా” అను పాణినీయసూత్రోక్తలక్షణము గల)
కర్తృపదములను, కర్మ=(“కర్తు రీప్సితతమం కర్మ” “అకథితంచ” అని
విధింపఁబడిన) కర్మపదములనుక్రియలును=(“క్రియాదాతుః” “ఉపకృతి
పరిణతినంవృతి భేదాత్త్రివిధాక్రియా” అని చెప్పఁబడిన భేదముగల
సమస్త) క్రియాపదములను, తెలిసి=గు ర్తెఱిగి, నామ...ణంబులు-నామ
(“ప్రాతిపదికం హినామ” “అర్థవదధాతుర ప్రత్యయః ప్రాతిపదికమ్”
అని వచింపఁబడిన నామవాచకము లనఁబడు వస్తువుల వేశ్యకును, రూప=
(తత్త్వద్విభక్తి విశేషములచే నగు) పదస్వరూపములకును, (లేక నామ
వాచకములయొక్క విశేషణ విశేష్యరూపములకును), అవ్యయ=(ప్రతి
పదోక్తములు లాక్షణికములు నగు) నవ్యయపదములకును గల, విలక్షణం
బులు=పరస్పర భేదములను (లేక విశేషలక్షణములను), ఆత్మక=(నిశ్చ
యాత్మకంబగు) : స్వప్రతిభచేత, ఎఱిగిన=తెలిసికొనినట్టి, కవీశ్వరుండు
+ ఎ=మహాకవియే, కవీశ్వరుండు=కవీంద్రుఁ డనఁబడును.

1. “ద్వంద్వాస్తే శ్రూయమాణశ్శబ్దః ప్రత్యేక మనుసంబధ్యతే”
అనుటచే ‘గురులఘు’ అను ద్వంద్వసమాసము కడపట నున్న వర్ణశబ్దము
గురులఘు శబ్దముల రెంటితో వేర్వేరు యన్వయించుచున్నది. 2. “కం.
ఇలజమిలి యక్కరములకు, బలుసున్నకు నెడమనూఁది పల్కెడువర్ణం |
బులుఁజూపి పలుకునవియును, లలి గురువులుకడమలిపులు లఘు వులగుహరీ”
అనియు “ప్రాస్వం లఘుః” “దీర్ఘం గురుః” “సంయోగే గురుః” అనియు
గురులఘునిర్ణయము.

మఱియు నీ పద్యమునందుఁ దాను జెప్పఁబూనిన జ్ఞానశాస్త్రార్థమును సూచించుచున్న యర్థాంతరమును ధ్వనించుచున్నది. అది యె ట్లనిన:—

మహిత...ములు - మహిత=పూజ్యములగు, గురువర్ణ = బ్రాహ్మణ తుత్రియ వైశ్యులను త్రైవిర్ణికులకును, లఘువర్ణ=బ్రాహ్మణాద్యపేక్షచే (తక్కువకులము గల) శూద్రులకును గల, ధర్మములు=మర్యాదలను, నియమములు= (“బ్రాహ్మణస్య ధనం భైత్యం రాజన్యస్య ప్రజాపాలనం వైశ్యస్య పాశుపాల్యం శూద్రస్య ద్విజశుశ్రావణమ్” అను మొదలగు నాయా వర్ణములకు నియమింపఁబడిన) విధులను, కర్తృ=యజమానునకును, కర్మ=(జాతేష్ట్యాదిస్నాత్త) కర్మములకును-ఆధానాది శ్రౌతకర్మములకును గల, క్రియలను=ఆచరణవిశేషములను, తెలిసి=(తొలుతబుద్ధిశుద్ధికిఁ గారణములుగా) నెఱిగి (పిమ్మట), నామ...ణంబులు-నామ+రూప = (ఘటము పటము అను మొదలగు) దృశ్యవస్తువులపేళ్లు, దృశ్యపదార్థముల యాకారములు అను నీరెండింటికిని, అవ్యయ=(నాశరహితం బగు) బ్రహ్మమునకును గల, విలక్షణంబులు=(క్రమముగ) అనిత్యత్వము నిత్యత్వము నను పరస్పర విరుద్ధలక్షణములను, ఆత్మక=(నిత్యానిత్యవస్తు వివేచనా సమర్థంబగు) మనస్సునందు, ఎఱింగిన=పరిశీలించెడు, కవి+ఈశ్వరుండు+ఎ = మహాజ్ఞానియే, కవీశ్వరుండు=ఉత్తమజ్ఞాని యనఁబడును. 1

1. ఈపద్యమునందు “అనేకార్థస్య శబ్దస్య వాచక త్వే నియన్తితే। సంయోగా దేక వాచ్యార్థ ధీకృద్వాప్యవృత్తిరంజనమ్” పెక్కులర్థములు గల శబ్దమునకు నాయా యర్థములను దెలుపుట నియమింపఁబడియుండఁగా సంయోగమువలన నొక ముఖ్యార్థజ్ఞానము గలుగఁజేయుచు నితర వ్యావృత్తిచే మనోరంజన మగునది యర్థాంతరధ్వని యనఁబడునని కావ్య ప్రకాశమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. కావున శబ్దశక్తిమూలం బగు నర్థాంతరధ్వనిగాని వేఱొండు కాదు. ఉభయశ్లేష యంటిమా విశేష్యము శ్లేషిం

తా. తొలుత శాబ్దబ్రహ్మమునకుఁ గల గురులఘువర్ణనిర్ణయమును, ఛందశ్శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన యతిప్రాసములు మొదలగు కట్టుఁ బాట్లును, వ్యాకరణశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన కర్త, కర్మ, క్రియ, విశేషణము, విశేష్యము, అవ్యయము అను నీభాషాభాగములకుం గల విశేష లక్షణములను సరిగఁ దెలిసికొని పిమ్మట నా వాఙ్మయముచేఁ దెలియఁదగిన స్ఫోటబ్రహ్మము నెఱుంగుటకుఁ జిత్తశుద్ధికరము లగు వర్ణాశ్రమధర్మ పరిజ్ఞానపూర్వకశ్రౌతస్మార్తకర్మములయొక్క స్వరూపము నెఱిఁగి నిత్యా నిత్యవస్తువివేకజ్ఞానము గలవారే విద్యత్కవు లనంబడుదురు. ౧౦

వ. అట్లు గావునన్.

౧౧

టీ. విద్యన్మహాకవుల లక్షణ మిట్టిది యగుటంజేసి.

ఉ. నన్నయభట్టు నాంధ్రకవిరనాథునిఁ దిక్కనసోమయాజినిం బన్నుగ సోమసత్కవిని ర భాస్కర బమ్మెరపోతరాజులన్ మున్ను ప్రసిద్ధిగాంచు కవిరముఖ్యుల నందఱ నెమ్మనంబులో నెన్ని నమస్కరించెద నరభీష్టఫలాప్తి దనర్చునట్లుగాన్. ౧౨

టీ. నన్నయభట్టు = (ఆంధ్రకవులలో మొదటివాఁ డగు) నన్నయ భట్టారకుని, ఆంధ్రకవినాథునిన్ = (తెలుఁగుకవులకుఁ తేఁడగు) నెఱ్ఱప్రగ్గడను, తిక్కనసోమయాజినిన్ = (నన్నయభట్టు ఎఱ్ఱప్రగ్గడ రచియింపఁగా మిగిలిన భారతమునంతయుఁ దెనిఁగించిన) తిక్కనసోమయాజిగారిని, సోమసత్కవినిన్ = (భారతాంతర్గత మగు హరివంశము నాంధ్రీకరించిన) నాచన

పకుండవలెను; తుల్యయోగిత యంటిమా ప్రకృతాప్రకృతవిషయము కావలయును; సమాసోక్తి యంటిమా విశేషముగా సామ్యమువలనఁ గలుగ వలయును, గావునఁ దుల్యయోగిత కాని, సమాసోక్తిగాని, యుభయశ్లేష గాని యిచటఁ బట్టదు.

సోముఁ డను మహాకవిని, భాస్కర బమ్మెర పోతరాజులకొ = (రామాయణమును తెనిగించిన) మంత్రభాస్కరుని, (భాగవతమును జెప్పిన) బమ్మెర పోతరాజుగారిని, మున్ను + ప్రసిద్ధిగాంచు = ఇట్లు తొల్లి ఘనత నొందిన ప్రధానకవులను, అందఱకొ = ఎల్లవారిని, ¹ నెమ్మనంబులొకొ = పరిశుద్ధమగు చిత్తమునందు, పన్నుగకొ = బాగుగ, ఎన్ని = వినుతించి, అభీష్ట = అభీష్టితమగు, ఫల = లాభముయొక్క, ఆప్తి = పొందుట, తనర్చునట్లుగాకొ = ఒప్పెడిరీతిని, సమస్కరించెదకొ = వందనము చేసెదను.

తా. భారత భాగవత రామాయణములను దెనిగించిన నన్నయ మొదలగు పూర్వకవులను వారి గ్రంథములవలె నా గ్రంథముగూడ లోకోపకారప్రవణం బగుఁగాత మను నాకోరిక యీడేరుటకొఱకు నిండుమనంబునందు ధ్యానించుచు ప్రమొక్కెదను.

అవ. ఇట్లు మహాజ్ఞాను లగుపూర్వకవులను గొనియాడి యింక జ్ఞానహీను లగు పామరకవులను “మూర్ఖం ఛందాను వర్తనాత్” మూర్ఖు ననుసరించుటవలననే లోఁబఱచుకొనవలయు నను న్యాయమున నభినందించుచు వారి యుద్ధతి నణఁపఁగోరి వేఁడుకొనుచున్నాఁడు.

† క. శుద్ధపదయుక్తి దొఱఁగి య
బద్ధమును నిబద్ధి గా నిశ్చబద్ధి నొగి మహా.

1. సమానంబున కొన్ని దేశ్యపదముల పూర్వస్వరంబుమీఁది వర్ణంబులకెల్ల లోపంబును వైహల్లనకు ద్విత్వంబును బహుళముగఁ గలుగఁగా నెఱి + మనము = నెమ్మనము అని సంధి.

† ఈ పద్యము మా వ్రాతపుస్తకమున లేదు. మఱియు “నిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును, సద్గురు కీర్తనంబును, సంస్కృతాంధ్ర సత్కవిస్తోత్రంబును గావించి” అని మాత్రము ముందు వచనమునఁ జెప్పియుండుటచే సర్వాత్మ

బద్ధము గాఁ గనుకుకవుల

నౌద్ధత్యము మానుకొఱకు ౩ నభినందింతున్.

౧౩

టీ. శుద్ధ = (వ్యాకరణశాస్త్ర) పరిష్కృతము లగు, పద = ఆయా భాషాభాగములయొక్క, యుక్తిక్ = కూర్పును, తొఱఁగి = పరిత్యజించి, అబద్ధమును = సందర్భింపని యంశమును, నిబద్ధి = ప్రాకరణికాంశముతోఁ గూడినది, కాక్ = అగునట్లును, నిబద్ధిక్ = సందర్భాంశమును, మహత్ = అత్యంతము, అబద్ధము = సందర్భింపనిది, కాక్ = అగునట్లును, ఒగిక్ = వరుసగా, కను = పరికించెడు, కుకవులక్ = కుత్సితకవులను, ఔద్ధత్యముక్ = మిక్కిలిపడుటను, మానుకొఱకుక్ = విడనాడుటకై, అభినందింతుక్ = వేడుకొనుచున్నాను.

ఇంక నీ పద్యమునకు నజ్ఞానిపరముగ నర్థ మెట్లనిన:—

శుద్ధ = (కార్యకారణ సంఘాత విలక్షణం బగుటచే) నిర్మలం బగు, పద = బ్రహ్మపదవియొక్క, యుక్తిక్ = పొందుటను, తొఱఁగి = మాని, అబద్ధమును = అన్యత బడభూయిష్టం బైన సంసారమును, నిబద్ధిగాన్ = సతముగను, నిబద్ధిక్ = నిత్యమును సత్యమునగు పరమాత్మను, మహా బద్ధ ముగాక్ = ఏమియు లేనిదానిఁగను, ఒగిక్ = ఓలిని, కను కుకవులక్ = తలఁచెడు నజ్ఞానులను, ఔద్ధత్యము మానుకొఱకుక్ = అట్టి దురభినివేశ మును విడుచుటకొఱకు, అభినందింతుక్ = వేడుకొనుచున్నాను.

ఇచటఁ జెప్పఁదగినయంశములు మెండుగ నున్నవి. అవి యన్నియు ముందు పొందుపఱుపఁబడును.

తా. “ఏక శ్శబ్ద సుస్రిప్తయుక్త స్స్వర్గే లోకే కామధు గభవతి”
యనియు ‘తదదోషే పరికృతౌచ వాగర్థౌ’ అను శ్రుతిస్మృతులచే సుశబ్ద
భావనముచేయు నీ కవి యేరిని నిందింపఁడు. శైలియు భేదించియున్నది.
కాన నిది ప్రక్షిప్తము.

ప్రయోగము, ఇహపర ఫలప్రద మనియు, దోషరహిత పదములును, నిర్దుష్టంబగు నర్థమును గలది కావ్య మనియు విధింపఁబడియుండఁగా దానికి విరుద్ధముగ శబ్దసౌష్ఠవమును నర్థసందర్భమును లేక కవిత్వమును జెప్పఁచు గర్వింఁచెడు కుకవుల గర్వము మాన్పుటకు వారల ననునయించు చున్నాను.

లేక 'అతస్మిన్ తద్బుద్ధి రధ్యాసః = నిజము కానిదానియందు నిజ మను బుద్ధి యధ్యాస మనఁబడు' నని చెప్పఁబడినట్లు నశ్వరంబగు దేహాది కమే యాత్మ యనియు నిత్యమగు నాత్మమే దేహాదిక మనియు నన్యోన్య తాదాత్మ్యమును నజ్ఞానముచే నమ్మియున్న మాధులను వారికిం గల యా పట్టుదలను వదలుటకొఱకు వేఁడుకొనుచున్నాను.

అవ. “ అగ్నిర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టోరూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ । ఏకస్తథా సర్వభూతాన్తరాత్మా రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ । వాయు ర్యథైకో భువనం ప్రవిష్టో రూపం రూపం ప్రతిరూపో బభూవ । ఏకస్తథా సర్వ భూతాన్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ । సర్వం ఖిల్వీదంబ్రహ్మ ” అగ్నిగాని లేక గాలిగాని యెట్లు సమ పదార్థములయందు వ్యాపించి తత్తదాకారమును బొంది యుండునో యట్లే యన్నిటిలోఁ బ్రవేశించి పరమాత్ముఁ డొక్కఁడే యుండును గాన నతనికి వేఱొండును లేదు అను మొదలగు శ్రుతుల యర్థమును మనంబున నిడుకొని సర్వాత్మ భావనను జేయుచున్నాఁడు.

మ. గరిమన్ స్వర్ణ మనేకభూషణములై శ కన్పట్టుచందంబునన్ బరమాత్ముం డఖిలప్రపంచమయుఁ డై శ భాసిల్లు నట్లాటచే.

సురసిద్ధోరగయక్ష కిన్నరనరస్తోమాది శశ్వచ్చరా [దన్.
చరరూపోజ్జ్వలసర్వభూతములకున్ సద్భక్తితో మ్రొక్కె

టీ. స్వర్ణము = బంగారు, అనేక = కటకకుండలాది భేదముచే
బలువిధములగు, భూషణము లై = తొడవు లై, గరిమన్ = నానాత్వము
చేతను, కన్పట్టు చందంబునన్ = చూడఁబడుచుండెడు వడువున, పర
మాత్ముండు = చిద్రూపుఁడు, అఖిల = సమస్తమగు, ప్రపంచ = స్థావర
జంగమాత్మకమగు లోకము, 1 మయుఁడు = స్వరూపము గలవాఁడు, ఐ =
అగుచు, భాసిల్లున్ = జగద్రూపమునఁ బ్రకాశింపుచుండును, అట్లు +
ఔటచేన్ = ఆ వడువున వెలుఁగుచుండుటంజేసి, సుర...ములకున్ =
సుర = ఇంద్రుఁడు మొదలగు వేల్పులయు, సిద్ధ + ఉరగ + యక్ష +
కిన్నర = సిద్ధులు నాగులు యక్షులు కిన్నరులు విద్యాధరులు మొదలగు
దేవయోనులయు, నర = మనుష్యులయు, స్తోమ = సముదాయము, ఆది =
తొల్లిగ, శశ్వత్ = మాటికి, చర = సంచరించెడు మనుష్యాదులయు,
అచర = కదలక యొకచోట నుండెడు తరు గుల్మ లతాదులయు, రూప =
ఆకారముచేత, ఉజ్జ్వల = విలసిల్లుచున్న, సర్వభూతములకున్ = ఎల్లయు
పాధులకును, సత్ + భక్తితోన్ = మిక్కుటమగు ప్రేమతో, మ్రొక్కె
దన్ = వందన మొనర్చుచున్నాను.

తా. “యథాసౌమ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం
స్వాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్ | యథా
సౌమ్యేకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్వాద్వాచారం
భణం వికారో నామధేయం లోహమిత్యేవ సత్యమ్, ఏవగ్ సౌమ్య స
ఆదేహో భవతి” అని ఛాందోగ్యమునఁ జెప్పినట్లు మట్టిచేఁ జేయఁబడిన
కడవలు మొదలగునవి మంటికన్న భిన్నములు గానట్లును, బంగారు మొద

1. ఇచట ‘మయట్’ ప్రత్యయము వికారార్థము.

లగు లోహములచే నిర్మింపఁబడిన వస్తువులు లోహముకంటె వేఱు గానట్లును పరమాత్మవలనఁ గలిగినప్రపంచము పరమాత్మకంటె వేఱు గాదు గాన సర్వభూతములను పరమాత్మగా భావించెదను.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబును, సద్గురుకీర్తనంబును, సంస్కృతాంధ్రసత్కవిస్తోత్రంబును గావించి, ఏను ముముక్షు జనహితంబును, సంసార సాగరోత్తారకంబును, తారక సాంఖ్యామనస్కాత్మకంబును జీవబ్రహ్మైక్య సాక్షాత్కారాసాధారణకారణంబు నైన రాజయోగం బంతయు నొక్క ప్రబంధంబుగా రచియింప నిశ్చయించి పరమైకాంతంబున శ్రీ గురుమంత్ర దేవతా తత్త్వానుసంధానంబు సేయుచున్న సమయంబున.

౧౫

టీ. అని = ఇట్లు, ఇష్టదేవతా = నా యుపాస్యదైవ మగు శ్రీరామ పరబ్రహ్మముయొక్కయు, తదంగ దేవతలయొక్కయు, ప్రార్థనంబు = వేడుకొనుటను, సద్గురు = నా దేశికేంద్రు లగు నారాయణభట్టుయొక్కయు, మహాదేవమానియొక్కయు, కీర్తనంబును = కొనియాడుటను, సంస్కృత + ఆంధ్ర + సత్ + కవి = గీర్వాణ భాషాకవులయుఁ ద్రైలింగ భాషాకవులయు, స్తోత్రంబును = పొగడికను, కావించి = ఒనర్చి, ఏను = గ్రంథకర్తను, ముముక్షు + జన + హితంబును = సంసార బంధవిముక్తియందుఁ దలఁపు గల మనుజులకుఁ బథ్య మయినదియు, సంసార + సాగర + ఉత్తారకంబును = కారపురపుఁ గడలియావలి దరిఁ జేర్చునదియును, తారక + సాంఖ్య + అమనస్క + ఆత్మకంబును = తారక మంత్రోపదేశ శ్రవణముఁ దన్నననరూప సాంఖ్యయోగము, చిత్త వృత్తి నిరోధపూర్వకైక తత్త్వానుసంధానరూప నిధిధ్యాసనము ననుమూఁడింటిని బ్రతిపాదించునదియు, జీవ ... బును - జీవ = (కార్యకరణ

సంఘాతాభిమాని యగు) జీవునకును, బ్రహ్మ = (మహదాద్యతీతంబగు) పరమాత్మకును, ఐక్య = ఏకత్వముయొక్క, సాక్షాత్కార = అపరోక్షానుభవమునకు, అసాధారణ = లోకోత్తరమగు, కారణంబును = నిదానమును, ఐన = అగునట్టి, రాజయోగంబు = (“రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్రమిద ముత్తమమ్” అను మొదలుగ గీతాశాస్త్ర)మునందును నిఖిలోపనిష్ఠులయందును నుపదేశింపఁబడిన) రాజవిద్యను, అంతయున్ = సమగ్రముగ, ఒక్క + ప్రబంధంబున్ + కాన్ = (గద్యపద్యాత్మకం కావ్యం ప్రబంధ ఇతి కథ్యతే’ అను లక్షణము గల) యొక మహాప్రబంధరూపమున 1రచియుంపన్ = చేయుటకు, నిశ్చయించి = తలంచి, పరమ + ఏకాంతంబునన్ + పరబ్రహ్మమునందలి యేకతానత్వముతో, శ్రీ...నంబున్ - శ్రీ = స్వయంప్రకాశమును, గురు = (“మహతో మహీయాన్” అను శ్రుతిచే) గొప్పదానికంటె గొప్పదియునగు, మంత్రదేవతా = మూలమంత్రాధిష్ఠానదైవమగు శ్రీరామబ్రహ్మముయొక్క, తత్త్వ = వాస్తవస్వరూపముయొక్క అనుసంధానంబున్ = ధ్యానమును, [మోక్షలక్ష్మీసమన్వితఁడగు శ్రీమహాదేవగురుస్వరూపుఁడును తారకమంత్రాధిదైవమునగు రామబ్రహ్మముయొక్క యాధార్థ్యమగు రూపముయొక్క అనుసంధానమును అనియు నర్థము.] చేయుచు + ఉన్న + సమయంబునన్ = కావించుచుండెడుకాలమునందు ముందున కన్వయము.

తా. ఇవ్విధంబున నిజాభిలషితపరమదైవతనమస్కరణంబును స్వకీయాచార్యసంస్కరణంబును గైర్వాణత్రైలింగమహాకవిస్తవాచరణంబు నాచరించి యేను బంధవిముక్తిం గోరుమనుజులకు నత్యంతోపయుక్తంబును సంసారసాగరసముత్తరణ తరణియు శ్రవణ మనన నిధిధ్యాసనాస్వరూప

1. గురువర్ణములు లేనివియు, యాంతములు గానివియునగు ధాతువులకు నిందు పరంబగునపు డిగాగమంబు వైకల్పికముగ నగును గాన ‘రచియుంపన్’ అనురూపము నిష్పన్న మైనది.

నిరూపణప్రవణంబును జీవాత్మ పరమాత్మానన్యత్వా పరోక్షానుభవజ్ఞాన ప్రధాననిదానంబు నైన వేదాంతవిద్య. నెల్ల నొక్క మహాప్రబంధరూపమున నిర్మింప నిర్ణయించుకొని యత్యంత రహస్యప్రదేశంబునందుఁ దారకమంత్ర రాజాధిష్ఠానదైవం బగు శ్రీరామబ్రహ్మము ననుసంధించుచు నుండు నవ సరంబున.

౧౫

సీ. కమనీయవరదివ్యశ్రకాంచనచేలంబుఁ

గాషాయవస్త్రంబుశ్రగా ధరించి

చాపబాణంబులఁ శ్ర జంచత్కమండలు

దండము ల్లాఁగ హస్తములఁ బూని

రమణీయరత్నహారంబు రుద్రదాక్షిణి

లికగా గళంబున శ్ర లీలఁ దాల్చి

సీతానధూతిని శ్ర శ్రీరాజయోగాప్యా

యాధ్యాత్మవిద్యగా శ్ర నవధరించి

గీ. ప్రేమ మీఱంగ శ్రీరామ శ్ర రామ రామ

యనుచుఁ దనపేరు నుడువుచు శ్ర నదృతముగ

శ్రీ మహాదేవగురుఁ డై నశ్రరామవిభుఁడు

గరుణతోడుత నెదుట సాక్షాత్కరించె.

౧౬

టీ. కమ...బుక్ - కమనీయ = మనోహరమైనదియు, వర = లోకోత్తరమైనదియు, దివ్య = నెలుఁగొందుచున్నదియు నగు, కాంచన + చేలంబు = పసిడిపుట్టమును, కాషాయ+వస్త్రంబుక్ + కాక్ = నీరుకావి మడుఁగుదోవతి యగునట్లు, ధరించి = కప్పుకొని, చాప+బాణంబులు = వింటిని అమ్ములను, చం...కక్ - చంచత్ = ఒప్పిదములగు, కమండలు+దండములు + కాఁగక్ = జలకుండికయు యోగదండము నగునట్లు, హస్తములక్ + పూని = రెండుచేతులతోఁ బట్టుకొని, గళంబునక్ = మెడ

యందు, రమణీయ = సాగసుమితిన, రత్నహారంబున్ = మేలి పచ్చల
 పేరును (“జాతౌ జాతౌ యదుత్కృష్టం తద్రత్న మభిధీయతే” అనుటచే
 నిచట గరుడపచ్చలు రత్నశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడును. లేనిచో రుద్రాక్ష
 సామ్యము సరిపడదు.), రుద్రాక్షమాలికన్ + కాన్ = రుద్రాక్షలపే రగు
 నట్లు, లీలన్ = ఒయ్యారముగ, తాల్చి = పూని, సీతావధూటినిన్ = జానకీ
 దేవిని, శ్రీ...గాన్-శ్రీ=మోక్షలక్ష్మీప్రదమగు, రాజయోగ = జ్ఞానయోగ
 మనియెడు, ఆహ్వాయ = నామము గల, అధ్యాత్మవిద్యన్ + కాన్ =
 పరమాత్మ నుద్దేశించి చెప్పఁబడిన జ్ఞానశాస్త్రమునట్లు, అవధరించి=ఇయ్య
 కొని, ప్రేమమీఱన్ + కన్ = కూరిమి యెక్కుడగునట్లు, శ్రీరామ రామ
 రామ యనుచున్ = “శ్రీరామ రామరామ” అను మూలమంత్రరూపమగు,
 తనపేరున్ = తన నామమును, నుడువుచున్ = శ్రవణమాత్రమున లోకులు
 తరించుటకుఁ బైకి నుచ్చరింపుచు, అద్భుతము + కన్ = అచ్చెరువగునట్లు,
 కరుణతోన్ = నాయందలి కనికరముతో, శ్రీ మహాదేవగురుఁడు + ఐన=
 యోగలక్ష్మీవిరాజమానుం డగు మహాదేవుం డను పేరం బరఁగు నా దేశికేం
 ద్రుని స్వరూపుఁడగు, రామవిభుఁడు = శ్రీ రామచంద్రుఁడు, ఎదుటన్ =
 ముంగలను, సాక్షాత్కరించెన్ = దృగ్గోచరుం డయ్యెను.

తా. సాగసుల బంగరు దువ్వలువను గాషాయవస్త్రముగను, ఎక్కిడి
 యుండుటచే గుండ్రముగఁ గమండలువువడువున నున్నసింగిణి నొకకేలను
 వేటొకకరంబున యోగదండముచందమున నున్న నారసములను, గంఠ
 మున నల్లని రుద్రాక్షములవలె నున్న గరుడరత్నములమాలను, ఉపనిష
 ద్విద్యపగిదిం దగుజనకరాజతనయను వామాంకమునను బూని గోప్యమయ్యుం
 దారకమంత్రరాజమును జగత్పాపశమనమునకుఁ బైకి నుచ్చరింపుచు,
 మహాదేవుం డను నా గురుమూర్తిస్వరూపుఁడై శ్రీ రామచంద్రుఁడు నాకుఁ
 బ్రత్యక్షంబుగఁ జూపఁటైనను.

వ. ఇట్లు శిష్యవాత్సల్యంబున సాక్షాత్కరించి, మదీయదీర్ఘదండ
నమస్కారంబులు చతుర్విధ పురుషార్థప్రద చతురక్షర
సమన్విత నారాయణస్మరణపూర్వకంబుగా సంగీకరించి
కలకల నవ్వుచు శరీరత్రయ విలక్షణావస్థాత్రయసాక్షి
పంచకోశ వ్యతిరిక్త సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యగాత్తుండ
వైన నీవ సత్యజ్ఞానానంద పరమాత్మస్వరూపుండ నైన
నేను, సచ్చిదానందరూపప్రత్యగాత్తుండ వైన నీవని సర్వో
పనిషత్సారభూతంబైన పరమతత్త్వరహస్యార్థం బుపదే
శించి యీయభేదవిజ్ఞానదృష్టిచేత నిరతంబు నన్నవలోకిం
చుచు జీవన్ముక్తినుఖం బనుభవింపుము. ప్రారబ్ధభోగావ
సానసమయంబున ఘటాకాశంబు మహాకాశంబునం గలి
సినవిధంబున నాయందు విదేహకైవల్యంబు నొందెడు.
సందేహంబు లేదు; అని యాజ్ఞాపించి యిప్పు డీవు
బ్రహ్మాండపురాణంబునం దధ్యాత్మరామాయణం బుమా
మహేశ్వరసంవాదరూపం బైన యొప్పు, నందు శ్రీ రామ
హృదయం బను నితిహాసంబు సీతారామాంజనేయసంవా
దం బనం బ్రవర్తిల్లు, నదినంత్రే పరూపంబుగావున నయ్యర్థం
బు విస్తరించి యొక్కప్రబంధంబుగా రచియించి నాపేర
నంకితంబు సేయుము; సర్వపాపవినిర్ముక్తుండ వై కృతా
ర్థుండ వయ్యెద వని యానతిచ్చి తిరోహితుండయ్యె; నంతట
మేల్కొని పరమానందభరితాంతరికరణుండ నై . ౧౭

టీ. ఇట్లు = ఈలాగున, శిష్యవాత్సల్యంబున = తనశిష్యుండ నగు
నాయందలి పుత్త్రభావమున, సాక్షాత్కరించి = పొడచూపి, మదీయ =
నాసంబంధములగు, దీర్ఘ = నిడుపగు, దండ = కట్టవలె భూమిపైఁ బడి

చేయఁబడిన, నమస్కారంబులు = సాష్టాంగప్రణామములను (“ఉరసా శిరసా దృష్ట్యా మనసా వచసా తథా | పదాభ్యం కరాభ్యాం కణ్ఠాభ్యాం ప్రణామోష్టాంగ ఉచ్యతే” అని సాష్టాంగప్రణామమునకు లక్షణము), చతుర్విధ = ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షము లను నాలుగువిధము లయిన, పురుష + అర్థ = పురుషుఁడు పడయఁదగిన ప్రయోజనములను, ప్రద = ఓసంగెడు, చతుః = నా-రా-య-ణ అని నాలుగుగు, అక్షర=వర్ణములతో, సమన్విత = కలసియున్న, నారాయణ = (“ఓం నమో నారాయణాయేతి మన్తోపాసకః” అని శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడిన) శ్రీమన్నారాయణ మంత్రముయొక్క, స్మరణపూర్వకమ్ముగాఁ = ఉచ్చారణ ముందు గలుగు నట్లు (శిష్యా లాచరించిన పందనమును యతులు నారాయణ యనుచు గ్రహించుట సంప్రదాయము), అంగీకరించి=స్వీకరించి, కలకల నవ్వుచుఁ = నాకుఁ గల భక్తిశ్రద్ధలకు నానందింపుచు, శరీరత్రయ = “స్యా త్వంచీ కృతభూతోత్థో దేహః స్థూలోన్న సంజ్ఞకః” - అనుటచే పంచీకృత భూతసంభవంబును, అన్నమయకోశాత్మకంబు నగు స్థూలశరీరమునకును (లింగశరీర మను నామాంతరముగల సూక్ష్మశరీరమునకును, కారణశరీర మునకును, విలక్షణ = “యథా ముంజాదిషీకై వ మాత్తాయుక్త్యాసముద్భృతః | శరీరత్రితయా ద్ధీరః | పరం బ్రహ్మైవ జాయతే - ముంజ యను గడ్డినుండి దాని మృదువగు కాండను నేర్పుగఁ బైకిఁ దీయునట్లు బ్రహ్మచర్యాది సాధన సంపన్నులగు సుత్తమాధికారులు శరీరత్రయమునుండి పరమాత్మను విభజించి కాంచిరేని అదియే తా మగుదురు” అనుటచే నా శరీరత్రయమునకు) భిన్నమైనవాఁడవును, అవస్థాత్రయసాక్షి = (“ఇంద్రియై రథోపలబ్ధి ర్జాగరితం - చక్షురాదీంద్రియములచే నగుపదార్థజ్ఞానము జాగరితము” అను లక్షణము గల) జాగ్రదవస్థకును, “కరణేషూపసంహృతేషు జాగరితనం స్కారజన్య ప్రత్యయ స్వీప్నః-ఇంద్రియము లన్నియుఁ దమ తమ వ్యాపారములనుండి మరలునపుడు జాగ్రదవస్థయందలి సంస్కారమువలనఁ గలిగిన

మనోవ్యాపారము స్వప్నము నాఁబడును” అను లక్షణము గల) స్వప్నా
 వస్థకును, (“మూలాజ్ఞానే మనోవృత్తి విలయ స్సుషుప్తిః - కారణశరీరము
 నందు మనోవ్యాపారము లన్నియు నడఁగియుండుట సుషుప్తియనఁబడును”
 అను లక్షణము గల) సుషుప్త్యవస్థకును, సాక్షి = పరికించువాఁడవును,
 పంచకోశ = (మీఁద వివరింపఁబడిన) అన్నమయాది కోశపంచకమునకు,
 వ్యతిరిక్త = భిన్నుఁడవును, సత్ = (“సదేవసౌమ్యేదమగ్రాసీత్” అను
 శ్రుతినిబట్టి) కాలత్రయాబాధ్యమానమును, చిత్ = (“చిదేకరసో హ్యాయ
 మాత్మా” అను శ్రుతిచే) శుద్ధచైతన్యస్వరూపమును, ఆనంద = (“ఆనందో
 బ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్” అను శ్రుతిచే) అఖండానందఘనంబును నగు,
 స్వరూప = దివ్యదేహము గలవాఁడవును, ప్రత్యగాత్ముండవు = కార్య
 కారణసంఘాతమునకు వే అగు ప్రత్యక్షత్వంబవును, ఐన = ఐనట్టి,
 నీవ = నీవే, సత్య + జ్ఞాన + ఆనంద, స్వరూప + పరమాత్ముండను =
 (“సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” అను మొదలగు శ్రుతులచే) అనృత జడ
 దుఃఖ విలక్షణమైన స్వరూపముగల పరాత్పరం బగు బ్రహ్మమును, ఐన =
 అగునట్టి, నేను = నేను, (అట్లు) సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపుండ నైన
 నేన = పూర్వోక్తస్వరూపుండ నైన నేనే, సచ్చిదానంద ప్రత్యగాత్ముండ
 వైన నీవు = పూర్వోక్త లక్షణలక్షితుండ వైననీవు (అనఁగా సచ్చిదానంద
 స్వరూప ప్రత్యగాత్మత్వమునకు సత్యజ్ఞానానంద స్వరూప పరమాత్మత్వము
 నకు నెట్లు శబ్దభేదమేగాని యర్థభేదము లేదో అట్లు కార్య కారణ సంఘా
 తాత్మ కోపాధులకు భేదముగాని యాత్మస్వరూపమున కెందును భేదము
 లేదు), అని = ఈ రీతిని, సర్వోపనిషత్ = (“సయశ్చాయం పురుషే
 యశ్చాసావాదిత్యే - స ఏకః, సత్యమాత్మా బ్రహ్మైవ బ్రహ్మైవైవాత్ర
 హ్యేవ విచికిత్స్యం, త్వం బ్రహ్మాసి అహం బ్రహ్మాస్మి ఆవయోరన్తరం నవి
 ద్యతే త్వమేవాహ మహమేవత్వంగతాః కలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాదేవాశ్చ
 సర్వే ప్రతిదేవతాసు । కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేఽవ్యయే సర్వ

ఏకీభవన్తి ” అను మొదలగు) నిఖిలోపనిషత్తులయొక్క, సారభూత =
 ప్రధానభూతంబగు, అర్థంబైన = తాత్పర్యమగునట్టి, పరమపురుషుని
 వాస్తవస్వరూపముయొక్క, రహస్యార్థంబున్ = నిగూఢ మగు నర్థమును,
 ఉపదేశించి = ప్రసాదించి తెలిపి, ఈ = ఇట్లుపదేశించిన, అభేదవిజ్ఞాన =
 జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానసంబంధ మగు, దృష్టిచేతన్ = దర్శనముచేత, నిరం
 తరము = ఎడలేకుండ, నన్నున్ = పరమాత్మస్వరూపుడ నగునన్ను,
 అవలోకించుచున్ = (నిన్నుఁగా నన్నును శేషశేషిత్వముచే) ఒరికింపుచు,
 జీవన్ముక్తి సుఖంబు = (“హర్షామర్ష భయక్రోధ కామకారపణ్యవృష్టిభిః ।
 నహ్మష్యతి గ్లాయతి యః సజీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥ మానవాన్నిరహంభావో
 నిర్మాణో ముక్తమత్సరః । యః కరోతి గతోద్వేగ సజీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥
 యావత్పితృశ్యకలనా సకలేయం విలోక్యతే । సాయేన సుష్టు సంత్యక్తా సజీ
 వన్ముక్త ఉచ్యతే॥ ఉద్వేగానందరహిత స్స మయాస్వచ్ఛయా ధియా । నశో
 చ తే నచోదేతి సజీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥ సర్వేచ్ఛా స్సకలాశ్శంకా స్సర్వేహః
 స్సర్వనిశ్చయాః । ధియా యేన పరిత్యక్తా స్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥ జగత్స్థితి
 వినాశేషు సోదయాస్తమయేషుచ । సమమేవ మనోయస్య సజీవన్ముక్త
 ఉచ్యతే॥ విశ్వాధిష్ఠాన చిన్మాత్రే నిర్వికల్పే చిదాత్మని । యో జీవతి గత
 స్నేహ స్స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే॥” అను మొదలగు శ్రుతిశిరస్సులయందుఁ
 జెప్పఁబడిన) జీవన్ముక్తివలనఁ గలిగెడు పరమసౌఖ్యమును, అనుభవిం
 పుము = కనుము. ప్రారబ్ధ = (ప్రస్తుతోపాధిచే నవశ్యముగ ననుభవింపఁ
 దగిన)కర్మ విశేషముయొక్క, భోగ = ఫలానుభవముయొక్క, అవసాన
 సమయంబునన్ = సమాప్తికాలమునందు (శరీరము నశించినవెంటనే
 యనుట), ఘటాకాశంబు = ఘటమునందున్నమిన్ను, మహాకాశంబునన్ =
 భూతాకాశంబునందు, కలసినవిధంబునన్ = (ఘటము నశించినవెంటనే)
 యేకీభవించిన రీతిని, “ ఘటాదిషు ప్రలీనేషు ఘటాకాశాదయో యథా ।
 మహాకాశే ప్రలీయన్తే తద్వజ్జీవా ఇహాత్మని” అని గొడపాదీయము,

నాయందుక్ = బ్రహ్మము నగు నాలో, విదేహకైవల్యంబుక్ = (“జీవ
స్సుక్తిపదం శ్యక్త్వా స్వదేహే కాలసాత్కృతే । విశ త్యదేహము కత్వం
పవనోఽస్పందతామివ॥ తద్యథాహి నిర్ల్యయనీ వల్క్నే మృతా ప్రత్యస్తా
శయీ తైవమేవేదం శరీరం శేతేఽథాయ మశరీరోమృతః ప్రాణో బ్రహ్మైవ
తేజ ఏవ అశరీరో నిరింద్రియోఽప్రాణోఽతమాః సచ్చిదానంద మాత్ర
స్స స్వరాడ్భవతి ” అను మొదలగు శ్రుతులచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన)
విదేహకైవల్యమును, ఒందెదు = పడయఁగలవు, సందేహంబులేదు = ఇందు
లకు సందియ మావంతయును లేదు; అని, ఆజ్ఞాపించి = ఇట్లాశీర్వదించి,
ఇప్పుడు + ఈవు = ఇంక నీమీఁదను, బ్రహ్మాండ పురాణంబునందుక్ +
అధ్యాత్మ రామాయణంబు + ఉమామహేశ్వర సంవాద రూపంబు + ఐ +
ఒప్పుక్ = బ్రహ్మాండ మను పేరం బరఁగు మహా పురాణంబునందు, ఒక
భాగముగా నున్న అధ్యాత్మమను సార్థక నామముగల యొక రామచరిత్రము,
గౌరీశంకరుల పరస్పరసంభాషణాత్మకముగ నున్నది; అందుక్ + శ్రీరామ
హృదయం బను నితిహాసంబు + సీతారామాంజనేయ సంవాదంబు +
అనక్ + ప్రవర్తిల్లుక్ = ఆ యధ్యాత్మ రామాయణమునందు సీతాదేవికిని
శ్రీ రామచంద్రునకును, హనుమంతునకును, జరిగిన సంభాషణముగల శ్రీరామ
హృదయ మను నొకచిన్నకథ గలదు. అది = ఆ రామహృదయము,
సంతేపరూపంబు + కావునక్ = సూత్రప్రాయమై స్థైర్యముగ నున్నది
కనుక, అయ్యర్థంబు = ఆ గ్రంథమునందలి భావమును, విస్తరించి = విరివి
చేసి, ఒక్కప్రబంధంబు + కాక్ + రచియించి = గద్యపద్యాత్మక మగు
నొక మహాకావ్యముగ నిర్మించి, నాపేరక్ + అంకితంబు + చేయుము =
నాకుఁ గృతిగా సమర్పింపుము, సర్వపాపవినిర్ముక్తుండవు + ఐ + కృతా
ర్థుండవు + అయ్యెదవు = అందువలన జ్ఞానాజ్ఞానకృతము లగు సమస్త
దురితములవలన విడువఁబడినవాఁడ వై కృతకృత్యుఁడవు కాఁగలవు, అని
యానతిచ్చి = ఇట్లాజ్ఞాపించి, తిరోహితుండు + అయ్యెక్ = అగపడక

పోయెను (అంతర్ధానమయ్యెను). అంతటఁ = ఆ వెనుక, మేలు + కని = తెలివినొంది, పర...ఐ - పరమ = సర్వోత్కృష్టమగు, ఆనంద = సంతోషముచేత, భరిత = సంపూర్ణమగు, అంతఃకరణుండఁ + ఐ = చిత్తము గలవాడ నై.

తా. ఇవిధంబునఁ బ్రయశిష్యుడ నగు నాయుందలి పుత్రాధిక ప్రేమతోఁ బ్రత్యక్ష మయి నాచే జేయఁబడిన సాష్టాంగదండప్రణామంబులఁ గ్రమంబునఁ బురుషార్థ చతుష్టయము నీయఁజాలిన నా-రా-య-ణ అను నాల్గు బీజవర్ణములతోఁ గూడిన 'నారాయణ' అను మంత్రోచ్ఛారణ పూర్వకముగ నియ్యకొని శ్రీ మహాదేవగురుండు మందహాస సుందర వదనారవిందుండై యిట్లనియె: వత్సా! స్థూలసూక్ష్మకారణంబు లనుమూఁడు మేనులకుం బెరయైనదియు, మెలఁకువగలదియు, నిదురయు ననుముత్తైఱుం గులగు నవస్థలం బరికించుచుండు నదియు, అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమ, యానందమయంబు లను నైదు కోశములకును వేఱగు నదియు, సత్తు - చిత్తు - ఆనందము స్వరూపముగాఁ గలదియు నగు ప్రత్యక్షత్వమ వగునీవే, నిక్కువయు తెలివి యెలమియు రూపుగఁ గల పరబ్రహ్మమ నైన నేను, సత్యజ్ఞానానంద స్వరూప పరమాత్ముండ నైన నే నే నచ్చిదానంద స్వరూప ప్రత్యగాత్ముండవైన నీ వని యనులోమవిలోమంబు లచే నిట్లు నిఖిలోపనివత్తుల నిగ్గుగునంశమైన బ్రహ్మతత్త్వముయొక్క పరాకృప్రత్యగాతైక్యరూప మగు పరమరహస్యమును నాకుఁ దెలిపి మఱియు నీ జీవాతైక్య జ్ఞానావలోకనముచే నెల్లపుడును బరాత్పర స్వరూపుండ నగు నన్ను పీక్షింపుచు బ్రతికి యుండఁగనే కలిగిన మోక్షసంతోషము నొందుము. పిమ్మట నీ యుపాధి ననునరించి వచ్చిన ప్రారబ్ధరూపకర్మ విశేషము క్షీణించునంత నే దేహపాతానంతరమునఁ గుండలో నుండు మిన్నుకుండ పోయినవెంటనే పెద్దమింటం గూడినవడువున నాలో నీవు గలియఁ గలవు; ఇందులకు సందేహము లేదని దీవించి, మఱియు నిట్లపై నీవు

(“అనుష్టేరామృతేః కాలం నయేద్వేదాంత చింతయా” అని చెప్పటంజేసి) బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గతం బగు నధ్యాత్మరామాయణం బనునది శర్వాణి కీశ్వరునిచే నుపదేశింపఁబడినదై విలసిల్లుచున్నది. దానియందలి శ్రీ రామ హృదయ మను నితివృత్తము శ్రీసీతారాములచేఁ బవనతనయునకు నుపదేశింపఁ బడి భాసిల్లుచున్నది. ఆ శ్రీరామహృదయము సూత్రప్రాయముగ సంస్కృత భాషలో నుండుటంజేసి యెల్లరకును సులభముగ బోధపడదుగాన దాని యందలి నిగూఢార్థమునెల్ల వివరింపుచు నుబోధమగు శైలితో నాంధ్ర భాషను గద్యపద్యాత్మకం బగు మహాకావ్యమునుగ విరచించి నాకుఁ గృతి నిమ్ము. ఇట్లునర్చితవేని నీ జీవితశేషంబు సార్థకం బగు. సాంసారిక దోషం బులు నిన్నంటవు. చేయఁదగినదానిం జేసినవాఁడ వయ్యెదవని యాజ్ఞనిడి యదృశ్యం డయ్యె; నయ్యెడ నేను మేల్కొంచి యనంత సంతోషాక్రాంత స్వాంతుఁడ నై.

౧౭

అవ. శ్రీ గుర్వాజ్ఞ యిట్టి దయినందులకుఁ దన యదృష్ట మును గొనియాడుకొనుచున్నాఁడు.

శా. శ్రీ విశ్వేశ్వరపార్వతీప్రియదమున్ శ్రీ జానకీరామవా క్యావిరూపతముమారుతాత్తజనుబోధ్యంబైతగన్ శ్రీమహా దేవాచార్యవరాంకితంబుగనుధాత్రిన్ రాజయోగంబు సం భావింపన్ రచియింపఁగల్గెనికనారభాగ్యంబుసామాన్యమే.

టీ. శ్రీ...దమున్ - శ్రీ = “అణిమా మహిమాచైవ గరిమా లఘిమా తథా | ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మిశత్వం వశిత్వం చాప్తభూతయః” అను నణి మాద్యష్టైశ్వర్యసంపన్ను లగు, విశ్వేశ్వర = జగదీశ్వరుం డగు సదాశివు నకు, పార్వతీ = భవానికిని, ప్రియదమున్ = సంతోషము నిచ్చునదియు, శ్రీ...తమున్ - శ్రీ = రమాంశసంభూతురా లగు, జానకీ = జనకరాజ నందనయొక్కయు, రామ = శ్రీ రామచంద్రునియొక్కయు, వాక్య =

వేదసమ్మతములగు బోధవచనములవలన, ఆవిర్భూతముక్ = అవతరించి
నదియు, మారు...ధ్యంబు - మారుత + ఆత్మజ = పవనతనయుండగు హను
మంతునికి, సు + బోధ్యంబు = సులభముగ బోధింపఁదగినది, ఐ - అగుచు,
రాజయోగంబు = ఉపనిషద్రహస్యవిద్యను, శ్రీ...గను - శ్రీ = జ్ఞాన
సంపత్తి గల, మహాదేవ = మహాదేవుఁడనం బరఁగు, ఆచార్యవర = నా దేశి
కేంద్రునకు, అంకితంబుగను = సమర్పింపఁబడినకృతి యగునట్లు, ధాత్రిక్ =
భూమండలమందు, తగక్ = ఆచంద్రార్కముగ వెలయునట్లును, సంభా
వింపక్ = ఎల్లజనులు పఠన పాఠనములచే నాదరించునట్లుగను, రచి
యింపక్ = ప్రబంధరూపముగఁ జెప్పటకు, కల్గెక్ = తీర్చిదిద్దినది;
ఇకక్ = ఇటమీఁదను, నా = నా సంబధమగు, భాగ్యంబు = ఐశ్వ
ర్యాది షడ్గుణసంపత్తి, సామాన్యము + ఏ = సర్వజన సాధారణ మైన
దియా? (కాదు లోకోత్తర మైనదని యర్థము.) ఇచ్చట ఏ యను నవ్య
యము వ్యతిరేకార్థకము.

తా. తొలుత శ్రీ నీతారాములచేఁ దమ భక్తుఁ డగు హనుమంతునకు
సుబోధముగ నుపదేశింపఁబడినయట్లు శ్రీపరమేశ్వరునిచేఁ దనప్రియురాలగు
పార్వతీదేవికి సంతోషముతోఁ దెలుపఁబడిన శ్రీ రామహృదయ మనుషపని
షద్రహస్యవిద్యను నస్మద్గురువరుం డగు శ్రీ మహాదేవాచార్యునకుఁ గృతిగ
భూలోకమున శాశ్వతముగ నుండునట్లు సహృదయహృదయాహ్లాదకమునక
ప్రబంధరూపముగ నిర్మింపఁగలిగెను గాన, నా యదృష్టము లోకోత్తర
మైనది.

అవ. చదువరులకు దీనియందు మిక్కుటముగు మక్కువ క్షణలు
గుటకు దీనిచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడు బ్రహ్మమునకును దీనికిని మధ్య
దాధ్యవసాయమును జేయుచు నీ ప్రబంధమాహాత్మ్యమును
బ్రకటించుచున్నాఁడు.

క. దివ్యము భవ్య మ్మగు మ

త్కావ్యము సంతతము మోక్షరకాములచే శ్రో

తవ్యము వక్తవ్యము మం

తవ్యము భావ్యమును గీర్తితవ్యముఁ గాదే.

౧౯

టీ. దివ్యము = (శబ్దార్థసౌష్ఠవము గల్గి లక్షణయుక్తం బగుటచే) లోకోత్తరమయినదియు, భవ్యము = (వర్ణగణాది శుద్ధి గలుగుటచే) ఔమదాయకమును, అగు = ఐనట్టి, మత్ + కావ్యము = నాప్రబంధము, మోక్ష + కాములచే^౧ = ముముక్షువులచేతను, సంతతము = నిరంతరమును శ్రోతవ్యము = ఆలకింపఁదగినదియు, వక్తవ్యము = విని ఎల్లరకుం జెప్పఁదగినదియు, మంతవ్యము = (ఉపనిషద్రహస్యప్రతిపాదకము గాన పలుమఱు) పరిశీలింపఁ దగినదియు, భావ్యము = పరిశీలించి బాగుగ నాలోచింపఁదగినదియు, కీర్తితవ్యము = (ప్రతిపాదింపఁబడిన యంశములన్నియు డెందమున నిలుకడగఁ బట్టుటకు పుస్తకాపేక్షలేక ముఖస్థముగఁ) బరింపఁదగినదియు, కాదు + ఏ^౨ = కాకుండునా?

తా. లోకోత్తరమును, శుభప్రదము నగు నాకబ్బము బ్రహ్మమువలె ముక్తియందు నిచ్చగలవారిచేత వినఁదగినదియు, నొకరికిఁ జెప్పఁదగినదియు,

1. “తదుపరి పునర్ము బూప్రాచాం” మువర్ణమునకు మాముడియేని బిందుపూర్వక బువర్ణంబేని వైకల్పికముగ నగుననుటచే ‘భవ్యమ్ము’ అను పట్ల మాముడియైనది. “భావుకం భవుకం భవ్యం కుశలం ఔమమస్త్రీయాం” అని అమరము.

2. చేత, తోడ, లోపల - వీని యాద్యక్షరశేషంబునకు లోపంబు, వైకల్పికంబు గాన మోక్షకాములచే నని యైనది.

3. వ్యతిరేకక్రియపై నుండు “నవధారణార్థకము స్వార్థక మగు” ననుటచే, కాదే? యనుపట్ల నగు నని యర్థము.

బాగుగ వివేచింపఁదగినదియు ననుసంధింపఁదగినదియు, వినుతింపఁదగినదియుఁ గాక యుండునా ?

ఇంక పరమార్థపరంబగు నర్థ మె ట్లనిన.

టీ. దివ్యము = స్వయంప్రకాశమును, భవ్యము = నిరతిశయానందమును, అగు = ఐనట్టి, మత్కావ్యము - మత్ = నాయొక్క, కావ్యము = (విద్వదనుభవసిద్ధమైన) పరమాత్మ, మోక్షకాములచేత్ = నావలెనే మోక్షేచ్ఛగలవారిచేతను, సంతతము = 1 (“ఆనుష్ఠేరామృతేఃకాలం నయే ద్వేదాంతచింతయా” అనుటచే) ననిశమును, శ్రోతవ్యము = (“ఆత్మావా అరే ద్రప్తవ్య శ్శ్రోతవ్యో మంత్రవ్యో నిధిధ్యాసితవ్యః” అనుటచే) సద్గురువువలన నుపదేశము పొందఁదగినదియు, వక్తవ్యము = 2 (“తచ్చింతనం తత్కథన మన్యోన్యం తత్ప్రభాషణం । ఏతదేకపరత్వంచ బ్రహ్మభ్యాసం విదుర్బుధాః” అనుటచే) నొండొరులుం జెప్పుకొనదగినదియు, భావ్యమును = నిదిధ్యాసనముఁ జేయఁదగినదియు, కీర్తితవ్యము = (“హావు హావు హావు” “ఆశ్చర్యో వక్తాక్షణోస్యద్రష్టా ఆశ్చర్యో జ్ఞాతా” అను మొదలగు శ్రుతులచే) అత్యాశ్చర్యముగఁ గొనియాడఁదగినదియు, కాదే = కాక యున్నదా? “ఏకద్విత్యాదివర్ణానా మావృత్తి ర్యమకం మతమ్ । పదాస్తే

1. నిదురవచ్చుదనుకను, చచ్చువఱకును, నుపనిషదర్థవిచారముతోఁ గాలమును గడపవలెను.

2. తత్కథనం = తనకుఁ చెలిసినమట్టున కొకరికి నుపదేశించుటయు, అన్యోన్యం = ఒండొరులును, తత్ప్రభాషణం = ఆ బ్రహ్మస్వరూపమును బ్రవచనము చేసి చెప్పుకొనుచుండుటయు, ఏతదేకపరత్వంచ = ఆ బ్రహ్మమునందుఁ జిత్తవృత్తి నిరోధపూర్వకముగ నేకతానత్వమును, బుధాః = జ్ఞానులు, బ్రహ్మభ్యాసం = బ్రహ్మమునుగూర్చి యభ్యాస మని, విదుః = తెలిసికొనిరి.

చాపి పాదాన్తే తత్తద్భేదై రనేకధా” అని యమకలక్షణము. కావున నీపద్యమున పదాంతయమకము.

౧౯

అవ. “గురురేవ పరంబ్రహ్మ గురురేవపరాగతిః । గురురేవ పరావిద్యా గురురేవ పరాయణమ్॥గురురేవ పరాకాష్ఠా గురురేవ పరంధనమ్।యస్తాత్సదుపదేష్టాసా తస్తాద్గురుతరో గురుః॥ గుశబ్దస్వస్థకారస్వస్య ద్రుశబ్దస్తన్నిరోధకః । అస్థకారనిరోధిత్యాద్గురు రిత్యభిధీయతే” అను మొదలగు శ్రుతులచేతఁ బరమాత్మస్వరూపుఁ డగు తన గురునర్యునకుఁ బూర్వోక్తరీతి నీ గ్రంథము నంకితముఁజేయ నిశ్చయించి తొలుత గురుపరంపరాభివర్ణనమును జేయుచున్నా నని చెప్పుచున్నాఁడు.

వ. అనివిచారించి సంతోషభరితస్వాంతుండనై మదీయాచార్య పరంపరావత్తారంబు నభివర్ణించెద.

౨౦

టీ. అని=పైనిజెప్పినయట్లు, విచారించి = (నాలోనేను) యోజించి, సంతో...నై-సంతోష = (నా కిట్టి యోగ్యత గలిగినది కదా యను) సంతసముచేత, భరిత=పరిపూర్ణమగు, స్వాంతుండను = చిత్తముగలవాఁడను, ఐ = అగుచు, మదీ...రంబున్ - మదీయ = నాయొక్క, ఆచార్య = గురువులయొక్క, పరంపరా = క్రమముయొక్క, అవత్తారంబున్ = అవతరణికను, అభివర్ణించెదను = పేర్కొనియెదను.

తా. ఇట్లు నా నెమ్మనంబున నాలోచించి సంతోషాక్రాంతాంతరంగుఁడ నగుచు గురు పరమగురు పరాపరగురు ప్రముఖావతరణ క్రమముం జెప్పెద నది యె ట్లనిన.

౨౦

అవ. “దత్తాత్రేయో దేశికానాం ప్రథమః పరికీర్తితః” అనుటచే నుపదేష్టల కెల్ల మొదటివాఁ డగు దత్తాత్రేయమహర్షినిఁ బరమాత్మస్వరూపునిగ భావించుచున్నాఁడు.

శా. సత్తామాత్రుఁడు నిర్విశేషుఁడు దనూశ సర్వేంద్రియప్రాణహృచ్చిత్రాహంకృతిధీప్రకాశకుఁడు సశ్చిత్తోషకాయుండు విద్వత్తాపాంధతమఃప్రదీపమయుఁ డాత్మస్వామి భాసిల్లె శ్రీదత్తాత్రేయ గురుం డనంగజగదంతర్యామియై మున్నిలన్.

టీ. సత్తామాత్రుఁడు = (“కేవల సత్తామాత్ర స్వభావం పరంబ్రహ్మ-సత్తామాత్రం నిర్వికల్పం ప్రశాంతం” అను శ్రుతిస్మృతులచే భూతభవిష్యద్వర్తమానరూప) కాలత్రయాబాధిత స్వరూపుఁడును, నిర్విశేషుఁడు = (“అక్షరం పరమం బ్రహ్మనిర్విశేషం నిరంజనం” అను బ్రహ్మస్వరూప ప్రతిపాదక వేదవాక్యమునుబట్టి) స్వేతర విశేష విరహితుండును, తనూ...కుఁడు-తనూ = స్థూలదేహరూపమగు నన్నమయకోశమునకును, సర్వేంద్రియ = కర్మేంద్రియములు జ్ఞానేంద్రియములును గల (ఈ సర్వేంద్రియ శబ్దము, పైనున్న ప్రాణ, హృత్, చిత్తశబ్దములతోఁ బ్రత్యేకించి యన్వయించును గాన), ప్రాణ = (కర్మేంద్రియములతోఁ గూడిన) ప్రాణమయ కోశమునకును, హృత్ = జ్ఞానేంద్రియములతోఁ గూడిన మనోమయకోశమునకును, చిత్త = ఆ జ్ఞానేంద్రియములతోఁ గూడిన చిత్తశబ్దవాచ్యమగు విజ్ఞానమయకోశమునకును, అహంకృతి = కేవలాహంకారముతోఁ గూడిన, ధీ = ధీశబ్దవాచ్యమగు నానందమయకోశమునకును, ప్రకాశకుఁడు = సాక్షి స్వరూపుఁ డగుటచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నవాఁడును, సత్ + చిత్ + తోష + కాయుండు = (“సచ్చిదానంద తేజఃకూటరూపం తారకం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే) సచ్చిదానందస్వరూపుఁడును, విద్వత్...మయుఁడు-విద్వత్ = జ్ఞానులయొక్క, తాప = (దేహేంద్రియాద్యధ్యాసవలనఁ గలిగిన) సంసారతాపత్రయమను, అంధతమః = గాఢాంధకారమునకు, ప్రదీపమయుఁడు = పెద్ద దీపమువంటివాఁడును (అగు), ఆత్మస్వామి = సకలజీవాత్మకులను (ప్రేరకుఁ డగుటచేఁ బ్రభువగు పరమాత్ముఁడే, శ్రీ...

రుండు-శ్రీ = భగవంతుఁ డగు, దత్తాత్రేయ = (అత్రిమహర్షి నేత్రమువలన విష్ణుంశచే జనించిన) దత్తాత్రేయమహాముని యను, గురుండు = ఆచార్యుఁడు, అనంగఁ = అనునట్లు, జగ...ర్యామి-జగత్ = చరాచరాత్మకంబగు సకలప్రపంచముయొక్క, అంతర్యామి = లోపలనుండి నియమించువాఁడు, వి = అగుచు, మున్ను = పూర్వమునందు, ఇలఁ = భూమియందు, భాసిల్లెఁ = అవతరించి వెలుఁగొందెను.

తా. నిత్యమును, సర్వాభిన్నమును, మహదాది కార్యకరణ సంఘాతమునకెల్ల సాక్షి యై చిత్ప్రకాశముచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నదియు, సచ్చిదానంద ఘనంబును, ముముక్షుజనుల సంసారసంతాపమనియెడు ధ్వాంతమును దూలఁజేయు చైతన్యజ్యోతియే స్వరూపముగఁ గలదియునగు ప్రత్యక్షత్వమే దత్తాత్రేయాచార్య రూపమున నీ భూలోకమునందుఁ బూర్వకాలమున నవతరించి సకల జీవహృదయాంతర్వర్తియై ప్రకాశించెను.

అవ. ఇట్లు శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతుఁ డగు శ్రీ దత్తాత్రేయదేవునకుఁ బ్రయశిష్యుం డగు జనార్దనాచార్యుం బేర్కొనుచున్నాఁడు.

క. ఆ దత్తాత్రేయగురు

శ్రీదివ్యపదారవిందశేవాదిశ్రీ

మోదుఁడు ప్రత్యక్షప్ర

హ్లాదుం డన శ్రీ జనార్దనాహ్వయుఁ డొప్పున్. ౨౨

టీ. ఆ...మోదుఁడు-ఆ = అట్లు సుప్రసిద్ధుండుగ, దత్తాత్రేయ = దత్తాత్రేయమహర్షి యను, గురు = ఆచార్యునియొక్క, శ్రీ=సకల సాముద్రిక లక్షణసంపదలచేత, దివ్య = నేదీప్యమానము లగు, పద + అరవింద = పద్మములంబోలిన పాదములయొక్క, నేవా = పరిచర్యయనెడు, ఆది=మొదటిదియగు (ముఖ్యమగు) శ్రీ = సంపత్తిచేతనైన, మోదుఁడు =

1 (ఇష్టవస్తులాభమువలనఁ బొడమిన సంతోషము గలవాఁడు, ప్ర...డు-ప్రత్యక్ష = దృగ్గోచరుఁడగు, ప్రహ్లాదుఁడు = ప్రహ్లాదుఁ డను మహాభక్తుఁ డితఁడు, అనన్ = జనము లనుకొనుచుండఁగా, శ్రీ...డు-శ్రీ = గురుభక్తిసంపద్యుక్తుం డగు, జనార్దన = జనార్దనుఁ డను, ఆహ్వాయుఁడు = పేరుగల యాచార్యుఁడు, ఓష్ఠా - 2 త గెను.

తా. అట్టి దత్తాత్రేయదేవుని యడుగుదమ్ములయొక్క సంవాహన ధ్యానవందనాదిపరిచర్యయే తనకు గొప్పసంపదగాఁ దలంచి యానందించెడు జనార్దనాచార్యుఁడు ప్రహ్లాదా పరావతారమో యనునట్లు పరమభాగవతాశ్రేయసుఁ డై ధరణిఁ జెలు వొందెను. ౨౨

అవ. మఱియు నా జనార్దనస్వామిని ద్రిమూర్త్యాత్మకునిగా వర్ణించుచున్నాఁడు.

మ. తన సౌశీల్యము శాస్త్రచింతనము నా

త్సజ్ఞానముం జూచి హే

చ్చినకూర్చి న్నిజదివ్యరూపములతో

శ్రీ భారతీమోక్షకా

మిను లేతెంచి యహర్నిశంబుఁ దను నె

మ్మిం గొల్వఁగా శ్రీ జనా

ర్దనయోగీశ్వరుఁ డొప్పె నెల్లెడ నవి

ద్యాధ్యాంతమార్తాండుఁ డై.

౨౩

టీ. తన = (జనార్దన మునియొక్క), సౌశీల్యము = మంచిస్వభావము గలుగుటను, శాస్త్రచింతనమున్ = వేదవేదాంగముల నెల్లఁ బరిశీలించు

1. “మోదుఁడు = ఆనందించువాఁడు” అని కొందఱు ఉత్తరపద ప్రాధాన్యముం జెప్పిరి. కాని ధర్మ మెన్నఁడునుధర్మి కాదు. 2. ఇచట తద్ధర్మంబు భూతార్థకంబు.

టను, ఆత్మజ్ఞానమున్ = పరమాత్మవిషయకబోధను, చూచి = కనిపెట్టి, హెచ్చినకూర్కిన్ = అత్యధికమగు ప్రీయముతో, శ్రీ...కామినులు-(క్రమంబున-శ్రీ = ఇందిరాదేవియును, భారతీ = వాణీయు, మోక్షకామినులు = ఈశ్వరునివలన నెప్పుడు నధ్యాత్మవిద్యను వినుచుండునది గాన మోక్షము నందుఁ గోరిక గల) భవానియు, నిజ...లతో-నిజ = తమతమసంబంధములగు, దివ్య = అతిమనోహరములైన, రూపములతోన్ = మూర్తులతో, ఏతెంచి = అరుదెంచి, నెమ్మిన్ = అనురాగముతో, అహర్నిశంబు = రేయుం బగలును, కొల్వఁగాన్ = కొలుచుచుండఁగా, శ్రీ జనార్దనయోగీశ్వరుఁడు = జనార్దనస్వామి యను మునితిలకుఁడు, అవి...డుఁడు-అవిద్యా = మూలాజ్ఞానమనియెడు, 1 ధ్వాంత = అంధకారమునకు, మార్తాండుఁడు = వేవేలుఁగు, ఐ = అగుచు, ఎల్లెడన్ = ఎల్లప్రదేశములయందును, ఒప్పెన్ = వెలుఁగొందెను.

తా. ఆ జనార్దన యోగీశ్వరునికిం గల జగద్రక్షణమునందలి మంచి స్వభావమును గనుఁగొని ఇతఁడు తప్పక జనార్దనుఁడే యనుకొని సిరియు, ఆతని శాస్త్రజన్య జ్ఞానమును గాంచి యాయన నలువయే యగునని తలంచి పలుకులవెలందియు, ఆయనకుం గల బ్రహ్మజ్ఞాన సంపత్తిం జూచి, ఈతండు శంకరుండగునని యూహించి జిజ్ఞాసువురాలగు శర్వాణీయు స్వస్వరూపములతో నరుగుదెంచి మిక్కుటమగు మక్కువతోఁ దన్ను నారాధింపుచుండ నయోగీంద్రుండు దనశిష్యుల యజ్ఞానమనియెడు బెంజీకటిని సదుపదేశమనెడు వెలుఁగుచేఁ దొలఁగింపుచు నెల్లెడల విలసిల్లెను.

ఇచట నిజముగ లక్ష్మీ మొదలగువారు రాకున్నను వచ్చినట్లు వర్ణించుటచే ననంభవద్వస్తువర్ణనరూపం బగు నతిశయోక్తి యలంకారము. ౨౩

1. “అంధకారోఽస్త్రియాం ధ్వాంతం” అని అమరము.

2. ఎల్లన్ + ఎడన్” ఎల్లశబ్దద్రుతంబునకు సమాసంబున లోపం బగు.

అవ. అతనికి నేకోదేవగురుం డనునతం డంతేవాసి యయ్యె
నని చెప్పుచున్నాఁడు.

తే-గీ. ఆ జనార్దనగురున కరత్యద్భుతముగ
శ్రీమదేకోగురుస్వామి ర శిష్యుఁ డయ్యె
మును వసిష్ఠమహామునీంద్రునకు నర్థి
దాశరథి భక్తుఁ డైనచందంబు దనర.

౨౪

టీ. ఆ=అట్టి, జనార్దనగురునకు = జనార్దనుఁ డనునాచార్యునకు,
శ్రీమత్ = బ్రహ్మజ్ఞానసంపత్తిగల, ఏకోగురుస్వామి = ఏకోగురుం డను
యోగి, అత్యద్భుతముగ = (గురుశుశ్రూషయు, విద్యాగ్రహణధారణసామ
ర్థ్యము మొదలగువానిచే నెల్లరకు) మిగుల నబ్బుర మగునట్లు, శిష్యుఁడు =
అన్తేవాసి, మును = తొల్లి, వసిష్ఠ = మైతావరుణి యను, మహామునీంద్రు
నకు = మహర్షిశ్రేష్ఠునకు, దాశరథి = దశరథతనయుఁ డగు శ్రీరామ
భద్రుఁడు (అపత్యార్థక తద్ధితము) అర్థి = విద్యాగ్రహణాభిలాషతో,
భక్తుఁడు = భక్తియుక్తుఁ డైన ఛాత్రుఁడు, ఐన చందంబు = అయినట్టి
పోలిక, తనర = వెలయఁగ, అయ్యె = అయి పరఁగెను.

తా. ఆ జనార్దనస్వామికి నేకోగురుస్వామి తొల్లి వసిష్ఠమహర్షి
శ్రేష్ఠునకు శ్రీరామభద్రుండు ప్రియశిష్యుఁ డైనయట్లు తన యోగ్యత చూప
ఁజు నచ్చెరువుగొలుప శిష్యుఁడయి వెలసెను.

అవ. ఏకోగురుస్వాముల భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాదుల నభినం
దించుచున్నాఁడు.

సీ. తనదువైరాగ్యంబు ర గనుఁగొని సిగ్గుచే
సనకాదిమును లజురవెనుక నొదుఁగఁ
దనదుసద్భక్తిచే ర దగఁ గట్టువడి యింట
శ్రీకృష్ణుఁ డాత్మీయరసేవఁ జేయఁ

దనదు విజ్ఞాన తీర్థమునందుఁ గ్రుంకుచు
గంగాదినదు తెల్ల ర గంతు లిడఁగఁ
దనదు పూర్ణాత్మసంతతసమాధిని జూచి
ప్రహ్లాదుఁ డాశ్చర్యరసరత నొంద

తే-గీ. స్వకృతగీతాదిశాస్త్రభారవ్యంబు తెల్ల
వేదతుల్యంబు లై ధాత్రి ర వెలయుచుండ
వామదేవశుకార్జునరవ్యాసభీష్మ
సదృశుఁ డేకోజనార్దనరస్వామి వెలసె.

౨౫

టీ. తనమ = ఏకోగురుయోగియొక్క (“దుగ్యుష్మ దస్మదాత్మార్థ
పదానాం స్యా త్సమాసకే” అను కారికచేఁ దనదు వైరాగ్యంబను మొద
లగుపట్ల నాత్మార్థకంబగు తా శబ్దమునకు వ్యక్తీసమాసమునందు దుగాగ
మము) వైరాగ్యంబున్ - “దృష్టానుశ్రవికవిషయ వితృష్ణస్య వశీకార
సంజ్ఞావైరాగ్యం, తత్పరంపురుష ఖ్యాతే ద్గుణవైతృష్ణ్యమ్” అని పాతం
జల దర్శనమునందుఁ జెప్పఁబడినయట్లు ఈ లోకమునందలి సుఖముల
యందును పారలౌకిక సుఖములయందును “యథైవ కాకవిస్తాయాం వైరా
గ్యం తద్ధినిర్మలం” అనుటచే కాకిరోతయందుఁబోలి అత్యంతమువిరక్తిని,
కనుఁగొని = పరికించి, సనకాదిమునులు = సనక సనందన సనత్కుమార
సనత్సుజాతు లను మహామానులుగూడ, సిగ్గుచేత్ = లజ్జచేత, అజు +
వెనుకన్ = తమ జనకుండగు విరించి వెనుకటిభాగమున, ఒదుఁగన్ =
దాఁగికొనియుండ (బ్రహ్మమానసపుత్రులగు సనకుఁడు మొదలగువారు
సమ్రతతోఁ దండ్రడివెనుక నుండఁగా నేకోగురుని వైరాగ్యసంపత్తిని జూచి
మాకిట్టి వైరాగ్యము లేదుగా యని సిగ్గుపడి మోము చూపనోడి బ్రహ్మ
వెనుక దాఁగియుండిరని కవి యుత్పేక్షించినాఁడు. ముందును నిట్లే గమ
నించునది) తనదు సదృశిచేత్ = (“అథాతోభక్తిం వ్యాఖ్యాస్యామః

సా తస్మిన్ పరమప్రేమరూపా | అమృత స్వరూపాచ | యల్లభ్యాపుమాన్
 స్థోభవత్యమృతోభవతి తృప్తోభవతి'' అను మొదలగు నారదభక్తి
 నూత్రములచే నిర్వచింపఁబడిన స్వేష్టదైవమునందలి పరమప్రేమయే
 స్వరూపముగాఁ గల భక్తివిశేషముచేత, శ్రీకృష్ణుఁడు = భగవంతుఁ డగు
 గోవిందుఁడు, తగ్ = బాగుగ, కట్టువడి = అరికట్టుఁబడినవాఁడై,
 ఇంటన్ = తన మందిరమునందు, ఆత్మీయసేవన్ = తనయొక్క పరి
 చర్యను, చేయన్ = ఒనర్చుచుండఁగా, తనదు విజ్ఞానతీర్థమునందున్ =
 తనదు = తన సంబంధమగు, విజ్ఞాన = ఆత్మనాత్మ స్వరూప విచారణ
 వలనఁ గలిగిన బ్రహ్మనుభవజ్ఞాన మనియెడు, తీర్థమునందున్ = పరమ
 పావన జలమునందు, క్రుంకుచున్ = జలకమాడుచు, గంగ+ఆదినదులు +
 ఎల్లన్ = గంగ గోదావరి మొదలగు పుష్కరనదు లన్నియు, గంతులు
 ఇడఁగన్ = మా కిట్టి మహాపుణ్యము అబ్బెనుగా యని సంతోషముతో
 నుప్పొంగుచుండఁగా, మఱియును, తనదు = తనయొక్క, పూర్ణ =
 ("పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే | పూర్ణస్య పూర్ణ
 మాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే'' అను శ్లోకచేత) సర్వపరిపూర్ణ మగు,
 ఆత్మ = పరమాత్మయందు, సంతత = తెంపులేని, సమాధిన్ = ("అవి
 తర్క విచారానందాస్మితారూపానుగమత్ సంప్రజ్ఞాతః విరామప్రత్యయా
 భ్యాసపూర్వః, సంస్కార విశేషోఽన్యః'' అను పతంజలియోగసూత్ర
 ములచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన సంప్రజ్ఞాతాసంప్రజ్ఞాతాత్మకం బగు) సమాధి
 విశేషమును, చూచి = కనుఁగొని, ప్రహ్లాదుఁడు = ప్రహ్లాదుం డనునతఁడు,
 ఆశ్చర్యపరతన్ = అద్భుత పారవశ్యమును, ఒందన్ = పొందు
 చుండఁగా, స్వ...బులు - స్వ = తనచేత, కృత = రచియింపఁబడిన,
 గీతా = భగవద్గీతలు, ఆది = మొదలగువానియొక్క, భాష్యంబులు =
 "సూత్రార్థో వర్ణ్యతే యత్ర పదైః సూత్రానుసారిభిః | స్వపదానిచ వర్ణ్యంతే
 భాష్యం భాష్యవిదో విదుః'' అను లక్షణము గల వ్యాఖ్యానవిశేషములు,

ఎల్లఁ = అన్నియు, ధాత్రిఁ = భూలోకమునందు, వేదతుల్యంబులు = అమాయ సమ్మితములు, ఐ = అగుచు, వెలయుచుఁ = అంతట వ్యాపించుచు, ఉండఁ = ఉండఁగా, వామ...శుఁడు - వామదేవ = యాజ్ఞావల్క్యశిష్యుఁడగు వామదేవుఁడను మునితోను, శుక = వ్యాసాత్మజుఁడగు శ్రీ శుకమహర్షి తోను, అర్జున = శ్రీ కృష్ణశిష్యుఁడగు ధనంజయునితోను, వ్యాస = వేదములనెల్ల విభజించి బ్రహ్మసూత్రములను నష్టాదశ పురాణములను, ననేక స్మృతులను జెప్పిన కృష్ణద్వైపాయనునితోడను, భీష్మ = ధర్మరాజునకు సమస్త ధర్మముల నుపదేశించి యఖండ బ్రహ్మచర్య నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడగు శ్రీ భీష్మాచార్యునితోడను, సదృశుఁడు = సమానుఁడగు, ఏకోజనార్దనస్వామి = ఏకోజనార్దనుండు యోగి, వెలసెఁ = ప్రసిద్ధి కెక్కిన.

వైరాగ్యస్వరూప నిరూపణము.

సచేతనములగు స్త్రీలు మొదలగునవియు, సచేతనములగు నన్నము పానము విశ్వర్యము మొదలగుననియు నగు దృష్టపదార్థములయందును, “జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత” అను మొదలగు శ్రుతులవల్ల వినఁబడుచున్న స్వర్గాదిలోకములయందుఁ బడయఁదగిన యానుశ్రవికవిషయములయందును, త్రివిధదుఃఖసమన్వితములనియు, వినశ్వరములనియుఁ దలఁచి ఆ దివ్యాదివ్య విషయములు సంప్రాప్తము లగునపుడుగూడ వానియందు విరక్తంబగు చిత్తముయొక్క సంప్రాప్తవిషయనుభూనుభవమునందు సంగదోషము లేని యుపేక్షాబుద్ధియే స్వరూపముగాఁ గలదియు, యతమానవ్యతిరేకైకేంద్రియ సంజ్ఞాత్రయమునకంటె నుత్కృష్టం బగు వశీకార సంజ్ఞయే వైరాగ్య మనంబడు; అందు యతమానసంజ్ఞయన చక్షురాదీంద్రియములు తమతమ విషయములగు రూపాదులయందుఁ బ్రవర్తించుచుండ వానిని స్వస్వవిషయములనుండి మరలించుటకుఁ బ్రబలప్రయత్నము. అట్లు ప్రయత్నించునపుడు రాగాదులగు కొన్నిచిత్తకషాయములు పరిపక్వము లగును;

గొన్ని పక్షములు గాఁబోవును. పక్షములు గాఁబోవువానికంటె పక్షములైనవానిని వ్యతిరేకముగ నవధరించుట వ్యతిరేకసంజ్ఞ యనఁబడును. అట్లు పరిపక్షంబులగు రాగాదులకుఁ జక్షురాదీంద్రియములను దత్తద్విషయములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయుటకు సామర్థ్యములేమింజేసి విషయములయందలి వేడుకతో మాత్రము మనస్సులో నడఁగియుండుట యేకేంద్రియసంజ్ఞ ; ఆ వేడుకతోఁగూడ నుండుటయు తమాముమాని సంప్రాప్తములగు దివ్యాదివ్య విషయములందు నుపేక్షాబుద్ధివశీకారసంజ్ఞ యనఁబడు, నీవశీకారసంజ్ఞయే యపరవైరాగ్య మనఁబడును. ఇంక పరవైరాగ్యస్వరూపం బెట్లనిన, వేదవాదములవలనను సద్గురూపదేశమువలనను స్వానుభవమువలనను అనుమానప్రమాణమువలనను యుక్తివలనను దెలిసికొనఁబడిన పురుషోత్తముండగు శ్రీమన్నారాయణుని సాక్షాత్కారముయొక్క నిరంతరాభ్యాసమువలన రజస్తమోగుణ విరహితంబైన సత్త్వగుణపరిశుద్ధిచేతఁ గలిగిన పరమపురుషుండగు శ్రీమన్నారాయణుండు పరిశుద్ధుండు. విషయంబు లతనికి విభిన్నంబులను వివేకముచేఁ బరిత్యజింపిందిన చిత్తముగలయోగి వ్యక్తంబులగు నైహిక విషయములయందును, నవ్యక్తంబులగు నాముష్మిక విషయములయందును, నత్యంతమును విరక్తుండయి శ్రీమన్నారాయణప్రాప్తిరూపం బగు పరమపురుషార్థము నాచేఁబొందఁబడినదనియు నవిద్యాదివాసనలెల్ల నశించినవనియు జననమరణ ప్రవాహరూపం బగు సంసారబంధంబెల్ల మొదలంటఁ దెగినదనియుఁ దలంచును. ఇట్లు శ్రీ పురుషోత్తమఖ్యాతిరూపంబగు జ్ఞానప్రసాదంబుగల మహాయోగియొక్క విషయములయందు నాసలేమియే యపరవైరాగ్యం బగును.

ఇట్లు వ్యాసభాష్య వాచస్పత్యాదులయందుఁ గల పాతంజలదర్శన మర్థంబులెల్ల ముందు ఆయా ఘట్టములయందు విపులముగ వ్రాయఁదలఁచితిమి. భక్తిజ్ఞానసమాధుల స్వరూపమును గూడ ముందు విశేషించి వివరింపఁగలము.

తా. తనకుం గల యిహముత్రఫలభోగవిరాగమును బరికించి బ్రహ్మ
మానసపుత్రులును నతులవైరాగ్య సంపన్నులు నగు సనక సనందన సనత్కు-
మార సనత్కుజాత నారదాదులు మా కిట్టివిరక్తి లేదుగా యని నానగొని
మోయు చూపనోడి తన తండ్రివెనుక దాఁగియుండ, తనకు శ్రీమత్పరమ
పురుషునియందుఁ గల ప్రేమాతిశయగుణంబుచే నిబద్ధుడై ముకుందుండు
నిరంతరము దనమందిరమునఁబడి పరిచర్యలం జేయుచుండ, మఱియు నంత
టను బరిపూర్ణంబగు పరమాత్మయందుఁ దనకుం గల మానసైకతానత్వరూప
సమాధివిశేషమునవలోకించి హిరణ్యకశిపునందనుండగు ప్రహ్లాదుఁ డాహ్లాద
పూర్వకాద్భుతసముద్రమునందు మునుంగుచుండ, ఇంకను దనసంబంధం బగు
విశేషజ్ఞాన మనియెడు తీర్థమునందుఁ గ్రుంకులిడి గంగాయమునాసరస్వతులు
లోనుగాఁగల పుణ్యాపగలు మాకిప్పుడుగదా తీర్థనామం బన్వర్థంబుయైనని
సంతోషతరంగితాంతరంగ లై యుప్పొంగి తాండవంబులు సలుపుచుండ,
భగవద్గీతలు బ్రహ్మసూత్రములు మొదలగు సకల శాస్త్రంబులకును దనచేఁ
జెప్పఁబడిన మహాభాష్యములన్నియు నుపనిషత్సమానములై ధరణీతలంబున
వ్యాపించియుండఁగ వసిష్ఠ వామదేవులు శ్రీశుకులు కవ్వడియు బాదరాయ
ణుండు భీష్ములు మొదలగు పరమభాగవతాగ్రగణ్యులతో సమానుం డగు
నేకోజనార్దనయోగి ప్రఖ్యాతినొందెను. ౨౫

అవ. ఆ యేకోజనార్దనయోగికి నరహరిమహేశయోగి
ఛాత్రుం డయ్యె నని పలుకుచున్నాఁడు.

క. ధరలో నారాయణునకు

నరుగతి నేకోజనార్దనస్వామికి శ్రీ

నరహరి మహేశగురుఁ డ

చ్చైరువుగ సద్భక్తి మెఱయ ॥ శిష్యుం డయ్యెన్. ౨౬-

టీ. నారాయణునకు = నారాయణమహర్షి యొక్క యవతార
రూపుఁ డగు జనార్దనునకు, నరుగతి = నరమానియొక్క యంశసంభ

వుండగు సవ్యసాచివడువున, ఏకోజనార్దనస్వామికిన్ = ఆ యేకోజనార్దన యోగీకి, శ్రీ నరహరి మహేశగురుఁడు = శమదమాది సాధనచతుష్టయ సంపత్తిగల నరహరిమహేశుం డను యోగి, ధరలోన్ = పుడమియందుఁ గల చూపఱకు, అచ్చెరువు + కన్ = ఆశ్చర్యమగునట్లు, సద్భక్తి = పరమ ప్రేమాతిశయము, మెఱయన్ = విలసిల్లుచుండఁగా, శిష్యుండు = అంతే వాసి, అమ్యున్ = అయిత గెను.

తా. ఆ ఏకోజనార్దనుండను యోగీంద్రునకు నరహరిమహేశుం డను యోగి తొల్లి శ్రీకృష్ణరూపమున నవతరించిన నారాయణమహర్షికి నర్జున రూపమునఁ బుట్టిన నరుండను మానిపగిదిని చూచువారికి నాశ్చర్యకరమగు ననన్యభక్తి యొప్పుచుండ నంతేవాసి యయ్యెను. ౧౬

అవ. ఆ నరహరిమహేశయోగిని గొనియాడుచున్నాఁడు.
చ. అతఁడు సమస్తభూతబహిరంతరనావృతబోధమూర్తి యై వితతసమాధి నుండు నెడరవేల్పులుసూచియితండయా రెయా శతధృతియోరమావరుఁడొరశంకరుఁడో శుకుఁడోయటంచు నద్భుతమును బొందుచుండఁ బరిరపూర్ణత నొప్పె ధరాతలం [బునన్. ౨౭

టీ. సమస్త...మూర్తియై - సమస్త = నిఖిలములైన, భూత = పృథి వ్యక్షేజ్జో వాయ్వాకాశము లను పంచమహాభూతములచేతను, మఱియు నాపంచమహాభూతముల కూడికవలనఁ గలిగిన నిఖిల జీవరాసులచేతను, బహిః = పైని, అంతః = లోను, అనావృత = చుట్టువాటుకొనఁబడని, బోధ = శుద్ధచైతన్యమే, మూర్తి+ఐ = స్వరూపముగాఁ గలవాడై, వితత = అఖండాకారమగు, సమాధిన్ = అసంప్రజ్ఞాతాత్మకంబగు సమాధి

యందు, ఉండు¹ + ఎడ² = ఉండెడి తఱిసి, వేల్పులు³ = త్రింశత్కోటి దేవతలు, చూచి = వీక్షించి, ఇతండు = ఈ మహాత్ముడు, ఆ = సుప్రసిద్ధుడగు, శతధృతి ఓ = నలువయో ? లేక, రమావరుడో = లక్ష్మీపతియో, లేక, శకరుడో = మహేశ్వరుడో, లేక, శుకుడో = శ్రీశుకుడో, అయారె = ఏమియాశ్చర్యము, అటంచు⁴ = అనుకొనుచు, అద్భుతమును = అబ్బురమును, పొందుచు⁵ = పడయుచు, ఉండ⁶ = ఉండగా, ధరాతలంబున⁷ = పుడమి మొదలగు ప్రపంచమునందంతటను (ఇచట ధరాతలశబ్దము చతుర్దశభువనాత్మక మగు ప్రపంచమునకంతకు నుపలక్షణము.) పరిపూర్ణత⁸ = (బ్రహ్మమే తానగుటచేత) నిండియుండుట చేతను, ఒప్పె⁹ = వెలింగెను.

తా. ఆ నరహరిమహేశయోగి పృథివ్యక్షేజోవాయ్వాకాశంబు లను పంచమహాభూతములచేతను, భూతపంచక పంచీకృతంబు లగు సకల జీవరాసుల చేతను పైని లోన వ్యాపింపబడని - శుద్ధచైతన్యమే స్వరూపముగఁ గలవాడై యఖండాకారం బగు నసంప్రజ్ఞాతనామక సమాధియం దుండు నపుడు, పురందరాది సకలగీర్వాణులు పరికించి యీ మహామహుడు చతురాననుడా ? లేక యా యాదినారాయణుడా ? లేక యాయీశానుడా ? లేక యా బాదరాయణియా ? అని తలంచుకొనుచు నాశ్చర్యము నొందుచుండగా వసుమతీతలమునందు నెల్లెడ నిండియుండిన చిద్రూపముతో వెలుంగుచుండెను.

అవ. నరహరియోగికి నాగోజీరామయోగి శిష్యుడయ్యెనని చెప్పుచున్నాడు.

1. తద్ధర్మంబునధాతువుపై ద్రుతాంతంబు లగు నెడియెడులు వైకల్పికముగ నగుటచే నాయెడియెడులు రానపుడు, ఉండు¹ అని తద్ధర్మార్థకము.

2. ప్రథమమిది కచటతపలకు గసడదవ లగును గాన, వేల్పులు నూచి యని సంధి.

క. ఆనరహరిసద్గురునకు

శ్రీనాగోరామగురుఁడు శిష్యుం డై వి

జ్ఞానంబునఁ బ్రత్యక్ష

శ్రీనారాయణుఁ డనం బ్రసీద్ధి వహించెన్.

౨౮

టీ. ఆ = అట్లు సుప్రసిద్ధుండగు, నరహరి = నరహరియనుపేరుగల, సత్ = విద్వాంసుండగు, గురునకు = ఆచార్యునకు, శ్రీ-బ్రహ్మతేజ స్సంపన్నుడైన, నాగోరామ = నాగోజీరాములను, గురుఁడు = దేశికుఁడు, శిష్యుండు + వి = ఉపాసకుడై, విజ్ఞానంబున = బ్రహ్మజ్ఞానముచేత, ప్రత్యక్ష = స్వస్వరూపముచే నవతరించిన, శ్రీనారాయణుఁడు + అన = ఇతఁడు శ్రీమన్నారాయణమూర్తియో యనునట్లు, ప్రసిద్ధి = ప్రఖ్యాతిని, వహించెన్ = పొందెను.

తా. ఆ నరహరిమహేశుం డనుమహాయోగిని నాగోజీయనుయోగి శిష్యుండై విశేషజ్ఞానసంపదచేత నితఁడు సాక్షాచ్ఛ్రీమన్నారాయణ మూర్తియో యనునట్లు లోకమున ఘనత నొందెను.

౨౯

అవ. ఇట్లు తనపరాపరగురుఁ డగు నాగోజీరామగురుని బేరుకొని యమృతహితుని మాహాత్మ్యమును జెప్పుచున్నాఁడు.

శా. రాజన్తూర్తులతోడఁ బెంపెసఁగువై శిరాగ్యోపరత్యాళులు తేజం బొప్ప సహాయ లై మెఱయ నశద్వివ్యప్రబోధస్ఫుర ప్రాజ్ఞాస్యన్వరియించిమోక్షనుఖసాశ్రమాద్యంబుతోనొప్పెనా గోజీరామగురుండు పండితులు గోరర్కు ల్దీర సేవింపఁగన్.

టీ. రాజత్ + మూర్తులతోడ = భాసిల్లుచుండెడు నాకారములతో, పెంపు + ఎసఁగు = సాబగొందుచున్న, వై రాగ్య = పూర్వోక్తరూప విరక్తియు, ఉపరతి = (“ఇంద్రియాణాం విషయేభ్య ఉపరణముపరతిః”) ఇంద్రియములనెల్ల శబ్దాదివిషయములనుండి మరలించి బ్రహ్మమునందుఁ

జేర్చుట యుపరతి నాఁబడు ననులక్షణముగల యుపరతియు, అనెడు, ఆళులు = కూర్చినెచ్చెలులు, ఉత్తేజంబు = అత్యధికప్రేమప్రకాశము, ఒప్పె = వెల్లడియగునట్లు, నహాయలు+ఐ=తోడుపడువారలై, మెఱయె = విలసిల్లుచుండఁగా, ఆ దివ్య... ఆస్యన్-ఆ=సర్వమహర్షిప్రసిద్ధంబగు, దివ్య= లోకోత్తరమగు, ప్రబోధ = బ్రహ్మజ్ఞానసంపత్తి యనెడు, రాజాస్యె = చంద్రవదనను (కాంతను), వరియించి = చేపట్టి, నాగోజీరామగురుండు= నాగోజీరాములను రాజయోగి, పండితులు = జిజ్ఞాసువులగు తత్వజ్ఞులు, కోర్కూల్ = తమయభీష్టములు, తీరె = నెఱవేఱునట్లు, నేవింపె + కె = తన్నుఁ గొలుచుచుండఁగా, మోక్ష + సుఖ + సామ్రాజ్యంబుతో = ముక్తిరూపం బగు పరమసౌఖ్య మనియెడు మహాసామ్రాజ్యసంపదతో, ఒప్పె = వెలుఁగొందెను.

తా. విరక్తి, యుపరతి యను నెచ్చెలులు మూర్తిభవించి తనకుఁ దోడునీడై కొలుచుచుండ నొప్పెడు దివ్యజ్ఞానసంపత్తి యను కాంతారత్నమును బరిగ్రహించి యానాగోజీరాముం డనురాజయోగి మోక్షసౌఖ్యమనియెడు మహాసామ్రాజ్యపదవిం బడసి ముముక్షువులగు పండితులు నిరంతరము దన్ను నారాధింపుచుండ భాసితెను.

అవ. ఇకఁ దనపరమగురుం డగు కోనేరుగురునిఁ జేర్కొనుచున్నాఁడు.

క. ఆ నాగోరామునకు

శ్రీనారాయణున కజునిశ్చెలువున భక్తుం

డై నెగడె నెల్లదిక్కులఁ

గోనేరుగురుండు దత్త్వకోవిదుఁ డగుచున్.

30

టీ. శ్రీనారాయణునకు = శ్రీమద్దామోదరునకు, అజుని + చెలువు. నకు = శతానందుని చందమున, ఆనాగోరామునకు = అట్లు ప్రసిద్ధుఁ

డగు నాగోజీరామయోగికి, కోనేరుగురుండు = కోనేరప్పయను నాచార్యుండు, భక్తుండై = శిష్యుండైనవాడై, తత్త్వ-పరమాత్మతత్త్వమునందు, కోవిదుండు = విశేషజ్ఞానముగలవాడను, అగుచున్ = జెంచు, ఎల్లదిక్కులన్ = నిఖిలదిగంతములయందును, నెగడెన్ = ప్రసిద్ధి కెక్కిను.

తా. ఆ నాగోజీరామయోగికి శ్రీమన్నారాయణమూర్తికి జతురాన నుండుఁ బోలి కోనేరుగురుండు శిష్యుండై బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుం డగుచు సకలదిగంతవిశ్రాంతయశస్కుండై విలసిల్లెను. 30

అవ. ఆ కోనేరుగురుని నభినందింపుచున్నాఁడు.

శా. ఆకాశీతలనేతుమధ్యకలితశ్యాధీశ్వరోద్యచ్ఛిర
శ్రీకోటిరమణిప్రభార్చితనిజాంఘ్రిద్వంద్వపంకేరుహుం
డాకాశాది సమస్తతత్త్వసముదాయాతీతవిశ్వేశుండై
శ్రీకోనేరుగురుండు మోక్షవరలక్ష్మీకాంతుండై రంజిలెన్.

టీ. ఆకాశీ...పంకేరుహుండు = ఆ ¹కాశీతల + నేతు = వారాణసీ
క్షేత్రము మొదలుకొని నేతుబంధముదనుకఁ గల, మధ్య = మధ్యదేశముల
యందు, కలిత = ఘనతనొందిన, శ్యాధీశ్వర = పుడమిఁతొండయొక్క,
ఉద్యత్ = పైకివ్యాపించుచున్న [ఇది మణిప్రభలకు విశేషణము] శిరః =
మకుటములయందు, శ్రీ = శోభాయుక్తములయిన, కోటిర = కిరీటములనంబంధ
మయిన, మణి = గరుడపచ్చలు మొదలగు మానికములయొక్క, ప్రభా =
దీప్తులచేతను, అర్చిత = ఆరాధింపఁబడుచున్న, నిజ = స్వకీయములగు,
అంఘ్రిద్వంద్వ + పంకేరుహుండు = కమలములనుబోలిన చరణములయొక్క
యగ్గుముగలవాడను, [పంకే = బురదయందు, రుహము = మొలచునదియని,
పంకేరుహశబ్దమునకు వ్యుత్పత్యర్థము, అలుక్ సమాసము నుపపదసమాసమును]
ఆకాశ... ఈశుండు - ఆకాశ = మిన్ను, ఆది = మొదలగు, సమస్త =

1 “అఙ్గర్యాదాభివిధ్యోః” అనుటచే నిచట నాఙ్గమర్యాదార్థకము.

ఇరువదినాలుగుసంఖ్య గల, తత్త్వ = తత్త్వములయొక్క, నమూనా = మొత్తమునకు (కార్యకరణసంఘాతమునకు), అతీత = మించియున్న, విశ్వేశుఁడు - ప్రపంచమునకు నధిష్ఠాత, ఐ = అగుచు, మఱియును, మోక్ష = ముక్తియనెడు, వర = యోగ్యురాలగు, లక్ష్మీ = సిరికి, కాంతుఁడు + ఐ - వరుఁడగుచు, శ్రీకోనేరుగురుండు = విద్యాదిసంపన్నుండగు కోనేరుగురు యోగి, రంజిత = భాసిల్లెను.

తా. కాశీరామేశ్వరక్షేత్రములకు నడుమ నున్న పుడమిలోఁ గల యెల్ల పుడమి తేండ్ల శిరములయందు వెలుగుచున్న కిరీటములయందలి మానిక ముల వెలుంగులను పలురంగులుగల పూలచే నెల్లపుడును బూజింపఁబడుచున్న యడుగుఁదమ్ములదోయి గలవాఁడును, ఆక సము మొదలగు చతుర్వింశతి తత్త్వములకుఁ బైవాఁడగు నీశ్వరుని స్వరూపుండును, నగు నాకోనేరు గురువరుండు ముక్తిరమాకాంతకుఁ గాంతుఁడగుచుఁ జెలంగెను.

చతుర్వింశతి తత్త్వనిరూపణము.

ప్రధానము - (లేక మూలప్రకృతి) మహాతత్త్వము (లేక బుద్ధి) అహంకారమును శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధము లను నైదుతత్వాత్రులును, పృథివ్యప్తేజోవాయాకాశము లను నైదుమహాభూతములు, త్వక్ష్పక్షుశ్శోత్ర జిహ్వస్థూణము లను నైదుజ్ఞానేంద్రియములును, వాక్పాణిపాదపాయూపస్థము లను నైదుకర్మేంద్రియములు మనస్సును గలసి యిరువదినాలుగుతత్త్వములు. వీనికి నతీతుఁడు పురుషుఁడు. ఈ పురుషుని యోగీశ్వరుఁడందురు. అందుఁ బ్రధానము మహాతత్త్వము మొదలగు ప్రకృతివికృతులకు నేడింటికి మూల మగుటవలన మూలప్రకృతి యనఁబడుచున్నది. ఈమూలప్రకృతి దేనియొక్కయు వికృతికాదు. దీనివలన మహాతత్త్వము నాఁబడు బుద్ధి యుత్పన్న మగుచున్నది గాన నీ బుద్ధి ప్రధానముయొక్క వికృతి. దీనివలన నహంకారము పుట్టుచున్నది గాన నహంకారమునకుఁ బ్రకృతి యగుచున్నది. ఇట్లు అహంకారమువలన శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధము లను పంచతత్వాత్రు

లును జనించినవి. అందు శబ్దతస్మాత్రమువలన నాకాశంబును, స్పర్శ
తస్మాత్రమువలన వాయువును, రూపతస్మాత్రమువలన నగ్నియు, రస
తస్మాత్రమువలన నుదకమును, గంధతస్మాత్రమువలన భూమియుఁ బుట్టుటం
జేసి యిట్లు శబ్దాదు లాకాశాదులకుఁ బ్రకృతులును నహంకారముయొక్క
వికృతులు నగుచున్నవి. కాన నిట్లు మహతత్త్వము, అహంకారము,
శబ్దాది పంచతత్త్వాత్రులు ననునేడును ప్రకృతులును వికృతులును నగుచున్నవి.
ఇంక, జ్ఞానేంద్రియములైదు, కర్మేంద్రియములైదు, పంచమహాభూతములును,
మనస్సును, గలసి యీ పదియాఱును కేవలము వికృతులేకాని ప్రకృతులు
గావు. పురుషుఁ డన్ననో ప్రకృతియును గాదు. వికృతియును గాదు. ఈ
యర్థమునెల్ల సంక్షిప్తముగ నీశ్వర కృష్ణాచార్యుఁడు చెప్పెను. “మూల
ప్రకృతి రవికృతి ర్గహదాద్యాః ప్రకృతి వికృతి య స్సప్తషోడశకశ్చ
వికారో న ప్రకృతి ర్నవికృతిః పురుషః” కావున “పంచవింశతితత్త్వజ్ఞో
యత్రకుత్రాత్రమేవసేత్, జటీ ముండీ శిఖీ వాపి ముచ్యతేనాత్రసంశయః ॥
“పురుషనితోఁ గలిపి యిరువదియైదు తత్త్వములను వివేచించి బాగుగఁ
దెలిసికొనిన మనుజుఁడు ముత్తుండగునని కాపిలమతసిద్ధాంతము - కాని దీనిని
“ఈక్షతే ర్నాశబ్దం” అను మొదలగు సూత్రములచేత్రశ్రీ బాదరాయణా
చార్యు లుత్తరమిమాంసలో ఖండించిరి. ఈ యంశముల నెల్ల ముందు
విరివిగ వివరింపఁగలము. ప్రకృతమునందు - ‘ఆకాశాది సమస్తతత్త్వ
సముదాయాతీత విశ్వేశుఁడు’ అనుపట్ల ప్రకృతి వికృతి సంఘాతమున కెల్ల
జగదీశ్వరుండగు శ్రీమన్నారాయణుఁడు నిమిత్తోపాదానకారణుం డగు.
చున్నాఁడని సమీచీనముగనే చెప్పఁబడినది.

అవ. తనకు సాక్షాద్గురుం డగు శ్రీమహాదేవాచార్యు
లొకొనేరు గురూత్తమునకు నంతేవాసి యయ్యె నని చెప్పు
చున్నాఁడు.

శా. ఆకోనేరు గురూత్తముం గొలిచి ది

వ్యాధ్యాత్మయోగంబు దా
శ్రీకల్యాణగుణప్రసిద్ధుఁ డగుచున్
శ్రీమన్నహాదేవలో

కై కాచార్యుఁడు సంగ్రహించె నతిసా
ఖ్యం బొప్ప సాందీపనిన్
శ్రీకృష్ణుండు భజించి విద్య లొనరం
జేకొన్న చందంబునన్.

3-౨

టీ. శ్రీ...ఆచార్యుఁడు - శ్రీమత్ = విరక్తిసంపత్సమన్వితుఁ డగు
మహాదేవ = మహాదేవుండగు, లోక = ప్రపంచమునకెల్ల, ఏక = ప్రధానుఁ
డగు, ఆచార్యుఁడు = సదుపదేష్ట, శ్రీ...అగుచున్ - శ్రీ = ఒప్పివము
లును, కల్యాణ = క్షేమదాయకములునగు, గుణ = ఓర్మి యడఁకువ
భక్తి, వైరాగ్యము మొదలగు సాత్త్విక గుణములచేత, ప్రసిద్ధుఁడు =
ఎన్నిక గలవాఁడు, అగుచున్ = అయినవాఁడై [ఈ విశేషణము శ్రీ
కృష్ణునకుఁగూడ నన్వయించును] ఆ - కోనేరు + గురు + ఉత్తమున్ =
సర్వోత్తముఁడగు నాకోనేరు గురువర్యుని (విశేషణోత్తర పదసమాసము)
గొలిచి = నేవించి, శ్రీకృష్ణుండు = భగవంతుఁ డగు గోవిందుఁడు, శ్రీ =
లక్ష్మీచేతను, కల్యాణగుణ = సర్వనియంతృత్వ, సర్వేశ్వరత్వ, సత్యసం
కల్పత్వ ప్రభృత్యనంతకల్యాణ గుణములచేతను, ప్రసిద్ధుఁడగుచున్ =
విఖ్యాతుండగుచు, సాందీపనిన్ = సాందీపుఁ డను మహర్షిని, భజించి =
ఆరాధించి, విద్యలు = సమస్త శాస్త్రములను, ఒనరన్ = సమగ్రముగ,
జేకొన్న చందంబునన్ = అభ్యసించిన వడువున, దివ్య + అధ్యాత్మ +
యోగంబున్ = సమస్త విద్యలకెల్ల మిన్నయగు నేదాస్త శాస్త్రమును,
తాన్ = తాను (మహాదేవాచార్యుఁడు), అతిసౌఖ్యంబు + ఒప్పన్ =
అనాయాసముగ, సంగ్రహించెన్ = తెలిసికొనెను.

తా. ముక్తిసంపత్సమన్వితుండగు మహాదేవుండు జగదేకగురుఁడు
పైని బేర్కొనఁబడిన కోనేరువర్యు నారాధించి శమము, దమము, తితిక్ష,
ఉపరతి లోనుగాఁ గల కైవల్యసంపత్ప్రదము లగు సద్గుణగణములచే
ఘనత నొందుచు తొల్లి హేయగుణవర్జితుండును, ననంత కల్యాణ గుణగణ
విరాజమానుండు నగు నందనందనుండు సాందీపుని నేవించి యచిరకాల
ములో సకలశాస్త్ర రహస్యములనెల్లఁ దెలిసికొనిన యనువున జ్ఞానశాస్త్రము
నెల్ల నభ్యసించెను. 3౨

అవ. ఇట్లు తనసాక్షాద్గురుండగు శ్రీ మహాదేవయోగిని
బేరుకొని మఱియు నతని ననంతశక్తిసంపన్నుఁ డగు పర
మాత్మస్వరూపునిగ నభివర్ణింపుచున్నాఁడు.

సీ. అఖిలభూతంబుల శ నాడించుమాయను

సొంపుగా నెవ్వఁ డాదీంపుచుండు

గురుజనంబుల కెల్ల శ గురువు లై తగుహరి

హరుల కెవ్వఁడు గురు శ వగుచు నుండు

వివిధలోకంబుల శ వెలిగించువెలుగుల

మించి యెవ్వండు వెలింగించుచుండుఁ

బ్రభువుల కెల్ల సత్ప్రభు వైనబ్రహ్మకుఁ

బ్రభుఁ డౌచు నెవ్వఁడు శ పరఁగుచుండు

తే-గీ. సగుణ నిర్గుణరూపుఁ డై శ నెగడుచుండు

నమ్మహాదేవ గురువరు శ నభినుతింప

సకలనిగమాగమాంతశాస్త్రంబు లోప

వనఁగ మముబోంట్లకు నుతింప శ నలవి యగునె. 33

టీ. అఖిల + భూతంబులకొ = చరాచరాత్మకంబగు సమస్త భూత
జాతమును, ఆడించు + మాయను = స్వవశము గావించుకొని త్రిప్పచున్న

మూలావిద్యను, ఎవ్వఁడు = ఏ జగన్నాటకసూత్రధారుఁడు, సాంపుగాఁ =
 అతి విశోదముగ, ఆడింపుచుఁ + ఉండుఁ = నాట్యము చేయించు
 చుండునో (“మాయాబింబో వశీకృత్వ తాం స్యా త్సర్వజ్ఞః ఈశ్వరః ।
 అవిద్యావశగ స్త్వయ స్త ద్వైచిత్ర్యాదనేకథా ॥ సర్వాస్తర్యామియు
 సర్వజ్ఞుండునగు నా జగదీశ్వరుఁడు మాయాధిష్ఠాతయై ప్రపంచమును తన
 వశముచేసికొని త్రిప్పుచున్న యామాయను లోబఱుచుకొని యాడింపు
 చున్నాఁ” డను నీవాక్య మిందులకుఁ బ్రమాణము.) గురుజనంబులకుఁ =
 లోకమునందలి యాచార్యపురుషుల కందఱకును, గురువులై = ఉపదేశ
 కులై, తగు = ఒప్పుచుండెడు, హరిహరులకుఁ = శివకేశవులకు,
 ఎవ్వఁడు = ఏ మహనీయుఁడు, గురువు = ఆచార్యుఁడు, అగుచుఁ =
 ఔచు, ఉండుఁ = ఉండెనో (“అగురూణా మప్యహం గురుః” అను
 టచే నవతారపురుషుల కెల్లఁ బరమాత్ముఁడే పరమగురువు గాన నిట్లు
 చెప్పబడియెను.) వివిధ + లోకంబులకుఁ = పలుదెఱంగుల నున్న చతుర్దశ
 భువనములను, వెలిఁగించు + వెలుఁగులకుఁ = ప్రకాశింపఁ జేయుచున్న
 సూర్యచంద్రాది దీప్తులను, మించి = హెచ్చి, ఎవ్వఁడు = ఏ స్వయం
 ప్రకాశస్వరూపుఁడు, వెలిఁగించుచుఁ = ప్రకాశింపఁ జేయుచు,
 ఉండుఁ = ఉన్నవాఁడో (“న తత్ర సూర్యోభాతి న చంద్రః) తారకం నేమా
 విద్యుతో భాంతి కుతోయమగ్నిః । తమేవ భాంతమనుభాతి సర్వం తస్య
 భాసా సర్వమిదం విభాతి” అను శ్రుతినిబట్టి పరమాత్ముఁడు సర్వావభాస
 కుండగుటకుఁ బ్రమాణము) ప్రభువులకుఁ + ఎల్లకుఁ = ఇంద్రుఁడు మొద
 లగు నాధికారిక పురుషుల కందఱకును, సత్ + ప్రభువు = ప్రధానాధి
 కారి, ఐన = అగు, బ్రహ్మకుఁ = చతుర్ముఖునకు, ప్రభుఁడు = శాస

1. మహద్వాచకంబు లగు సుకారాస్త తత్త్విమపదంబులకు డువు
 వర్ణకములలో నేదియైనం గావచ్చును గాన, ప్రభువు ప్రభుఁడు అని ప్రయో
 గము.

కుండు, ఔచుక్ = అగుచు, ఎవ్వఁడు = ఏ సర్వనియంత, పరఁగుచుక్ + ఉండుక్ = ప్రబలియున్నవాఁడో, సగుణ = “ఉపాసకానాం ధ్యానార్థం బ్రహ్మణోరూపకల్పనా” అనుటచే మందాధికారులగు నుపాసకులకు నుపాసననిమిత్తము సర్వనియామకత్వము, సర్వేశ్వరత్వము, సత్యసంకల్పత్వము లోనగు ననంత కల్యాణగుణములతోఁ గూడినదియు, నిర్గుణహేయగుణవిహీనము నగు, రూపుఁడు + వి = స్వరూపము గలవాఁడనగుచు, నెగడుచుండుక్ = ఎవ్వఁడు ప్రకాశించుచుండునో, అమ్మహాదేవ గురువరుక్ = పైని చెప్పఁబడినట్లు సాక్షాత్పరమాత్మస్వరూపుండగు నా మహాదేవుం డను నాచార్యవర్యుని, అభినుతింపక్ = వర్ణించుటకు, సకల... శాస్త్రంబులు - సకల = సమస్తములైన, నిగమ = మంత్ర) బ్రాహ్మణరూపంబు లగు ఋగ్యజుస్సామాధర్వయు లను నాల్గువేదములును, ఆగమ = వేదాంగములగు శిక్ష వ్యాకరణము మొదలగునవియు, అంతఃపర్యవసానముగల, శాస్త్రంబులు = తత్తద్భాష్యాదులైన శాస్త్రములు, ఓపవు + అనఁగక్ = చాలి యుండవనునపుడు, మముబోంట్లకుక్ = మాబోఁటి వారలకు, నుతింపక్ = కొనియాడుటకు, అలవి + అగుక్ + ఎ = వీలు పడునా? [నుతించుటకు శక్యము కాదని యర్థము.]

తా. బ్రహ్మమొదలు పిపీలికదనుకఁ గల స్థావరజంగమాత్మక మగు సమస్తప్రపంచమును ద్రిప్పచున్న మహామాయను లోఁబఱచుకొని యేమహాత్ముఁడు ద్రిప్పచుండునో మఱియు నాచార్యపురుషులకెల్లఁ బరమాచార్యులగు శివకేశవులకుఁ గూడ నేమహనీయుఁడు దేశికేంద్రుఁ డగుచుండెనో - ఇంకను - స్వర్గమర్త్యపాతాళాది చతుర్దశ భువనములనుఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్న సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు నక్షత్రములు మెఱపులు మొదలగు వాని దీప్తులనుఁగూడ నే స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁడు ప్రకాశింపఁజేయుచుండెనో పురందర ప్రముఖాప్త దిక్పాలురకును మఱియు నితర పరిపాలకులకును శాశ్వతుండగు చతురాననునకుఁగూడ నే పరమపురుషుఁడు నియంత

యై యొప్పుచుండెనో, ఇట్లు అనంతకల్యాణ గుణగణ విరాజమానుండును హేయగుణవిహీనుండు నగు నా మహాదేవదేశికేంద్రుని గొనియాడుటకు ఋగ్యజుస్సామాధర్వణము లనియెడు నాల్గువేదములును, “శిక్షా వ్యాకరణం ఛందో నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా । కల్ప శ్చేతి షడంగాని వేదస్యా హు ర్గనీషిణః” అని చెప్పబడిన పాణినీయ నారదీయాది శిక్షాశాస్త్రమును, పాణినీయము, బోపదేవీయము, కాలాపము, సారస్వతము, మొదలగు వ్యాకరణశాస్త్రము, పింగళఋషి కేదారాంతర్వాణి ప్రముఖ కృత ఛందశ్శాస్త్రము, ఋగాది మంత్ర నిర్వచన రూపం బగు నిరుక్తమును, వేదవిహిత జ్యోతిష్తోమాది కర్మకాలాది నిర్ణాయకం బగు జ్యోతిశ్శాస్త్రంబును, తత్తద్వేదములయందలి మంత్రముల ప్రయోగాదికముం దెలిపెడు కల్పశాస్త్రమునను నాటువేదాంగములును, పర్వమిందముగఁ గల, తత్తద్భాష్యాది శాస్త్రములుగూడ సమర్థములు క్రమమునపుడు, మాబోఁటివారలకు పేర్కొనుటకు వీలుపడునే?

33

పరమాత్మ స్వప్రకాశత్వ నిరూపణము.

“వెలుగులమించి యెవ్వఁడు వెలింగించుచుండు” ననుపట్ల నుదాహరింపబడిన “నతత్ర సూర్యోభాతి” అను మొదలగు మాంత్రి వర్ణికమును శ్రీ రంగరామానుజాచార్యుల వారిట్లు వివరించిరి “ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ సదేకరూప రూపాయ” అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతి ప్రమాణములను బట్టి, శ్రీ భగవన్నారాయణ బ్రహ్మమునకు శుభాశ్రయం బగు దివ్యమంగళ విగ్రహము గలదు. అట్టి దివ్యమంగళవిగ్రహము గల పరమాత్ముఁడు సూర్యాదుల తేజస్సుల నెల్ల మీతిన తేజస్సు గలవాఁడు. అను నీ మంత్రార్థమును “జ్యోతి ర్దర్శనాత్” అను బాదరాయణసూత్రము యొక్క భాష్యమునందు శ్రీ భాష్యకారులవారు “సర్వతేజసాం బాధకం, సర్వతేజసాం కారణభూత మనుగ్రాహకం చాంగుప్రప్రమితస్య జ్యోతి ర్దృశ్యతే” అను వాక్యముచే వివరించిరి. అందు “సర్వతేజసాం బాధకం”

సూర్యాదులతేజముల నెల్ల నావరించియున్నదను నర్థము గల పదము, ఆ పరమాత్మతేజస్సుదాపున సూర్యుఁడును, చంద్రుఁడును, నక్షత్రములు, మెఱపులును, నన్నియు మొదలగు కాంతివిశిష్టపదార్థములు వెలుఁగఁజాల వను నర్థముగల “నతత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాంతి కుతోయమగ్నిః” అను మంత్రపూర్వభాగమును దెలుపుచున్నది. మఱియు సూర్యాది సర్వతేజస్సులకును కారణ మైనదను నర్థము గల “తమేవభాంత మనుభాతి సర్వం” అను మంత్ర తృతీయపాదార్థమును “సర్వతేజసాం కారణభూతం” అను పదము వివరింపుచున్నది. ఇంకను, పరిదృశ్యమానమగు నీ సూర్యాది తేజోవిశిష్ట వస్తుజాత మెల్ల నా పరమాత్ముని వెలుఁగుచేతనే వెలుఁగుచున్నదను నర్థముగల “తస్యభాసా సర్వమిదం విభాతి” అను మజుస్సోత్తుర్థ పాదార్థమును “అనుగ్రాహకం” అను పదము ప్రకటింపుచున్నదని ఆ భగవత్తేజమే సూర్యాది తేజస్సులకు ననుగ్రాహక మనుటకు “యస్మ్యదిత్యోచాము ముపయుజ్యభాతి” అను మొదలగు శ్రుతిగూడ ప్రమాణము. ఇంతియకాక, శ్రీమన్నారాయణబ్రహ్మముయొక్క వెలుఁగు సాక్షాత్కరించునపుడు వెఱలగు సూర్యాదితేజస్సు లన్నియుఁ దిరోహితంబు లగు నని మంత్రపూర్వభాగ మునకును వేటొక వెలుఁగు గలుగునపు డా వెలుఁగునకు నుపాదానభూతమగు ద్రవ్యమునకు ననుగ్రాహకత్వమే నిమిత్తత్వమని మంత్రతృతీయ పాదమున కును, పరిదృశ్యమానములగు పదార్థములను గనుఁగొనఁజాలిన కన్నులవెలుఁగు నకు ననుగ్రాహకము లగు వెన్నెల యెండ మొదలగువానికింబోలె జన్మించిన తేజస్సునకుఁ దనసంబంధముచే నిజకార్యకరణ సామర్థ్యము నొసంగుట యను లక్షణముగల యనుగ్రాహకత్వమును అని న్యాయపాదమునకును నర్థము సరియై కాని, దేదీప్యమానమగుచు సూర్యాదుల తేజస్సు ఎల్లరకు గోచరమగు చుండఁగా నదిప్రకాశింపదనిచెప్పట ప్రత్యక్షమునకు విరుద్ధమేయనిన నెల్లరకు నగపడుచున్న యతిభాస్వరమగు నీ సూర్యాదిదీప్తిశ్రీమద్భగవన్నారాయణ

బ్రహ్మముచే నీయఁబడిన స్వకీయకాంతియేకాని సూర్యదులకు న్యతస్సిద్ధమైనదికాదు. మఱియు నీయర్థము భగవంతునిచే “య దాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయ తేఽఖిలమ్ | యచ్ఛండ్రమసి యచ్ఛగ్నో త త్తేజో విద్ధి మామకం-అర్జునా! సకల ప్రపంచమును వెలింగింపుచున్న యీ సూర్యచంద్రమసాదుల తేజస్సును నా తేజమునుగా నెఱుంగు” మని చెప్పఁబడినదిగాన, కంటికి చీకటిలో మెఱయుచున్న మెఱుగుడుఁబురువులం బోలిన యీ సూర్యదులు శ్రీ భగవత్తేజముచేంత స్వయముగ వెలుంగఁజాలరనియు నా భగవంతుఁడే యీ సూర్యదులను వెలింగింపు చున్నాఁడనియుఁ జెప్పట సమీచీనము. ఇట్లు ప్రతిపదమునకును శ్రుతిస్మృతుల నుదాహరింపుచు వ్యాఖ్యానము వ్రాయవలసినప్పు డొక్కొక్క పద్య వ్యాఖ్యానము ప్రత్యేకించి యొక్కొక్క గ్రంథ మగునని యింతతో విరమించుచున్నాను.

అవ. ఇట్లాచార్యవతారక్రమమును జెప్పి తన సంగతిని దెలుపుకొనుచున్నాఁడు.

తే-గీ. అమృహదేవగురు చరణారవింద

పరపరాగాంశభజనతత్పరుఁడఁ బరశు

రామపంతులకులజాత శ రామమంత్రి

మాళి తిమ్మాంబికాప్రియారత్నజుఁడ నేను.

38

టీ. ఆ...పరుఁడ౯ - ఆ=అట్లు జగత్ప్రసిద్ధుండగు, మహాదేవ = మహాదేవుఁడనియెడు, గురు = ఆచార్యునియొక్క, చరణ + అరవింద = అడుగుఁదామరలయందలి, పర = మేలగు, పరాగ = పుష్పాడియొక్క, అంశ=ఒక చిన్న భాగమగు పరమాణువుయొక్క, భజన=ఆరాధనయందు, తత్పరుఁడ౯ = తదేకనిష్ఠుఁడను, పరశురామపంతుల = పరశురామపంతుల వారను నింటిపేరుగల, కుల = వంశమునందు, జాత=జన్మించిన, రామ = రామనామకుఁడగు, మంత్రిమాళి = ప్రెగ్గడలతలమానికమునకును, తిమ్మాంబి

కా = తిమ్మమ్మగారికిని, ప్రియ + ఆత్మజుడే = ముద్దులపట్టిని నగు, నేను (లింగమూర్తి గురుమూర్తి యనుకవిని), ముం దున్నవస్థ్యంత పద్యముల = కడపటనున్న “సమర్పితంబుగా నొనర్పం బూనిన” యను వచనరూపముతో నన్వయము.

తా. ఇట్లు సర్వలోకసుప్రసిద్ధుం డగు శ్రీమహాదేవాచార్యుల యడుగుఁ బామరలయం దుండు మేలిపుష్పాడియొక్క చిన్ననలుసును గొలుచుటయం దు నెల్లప్పుడుఁ గడునిచ్చగలవాడను, పరశురామపంతులవారను నింటిపేరు గల రామయామాత్యునకుఁ దిమ్మమ్మకును గూర్చికొమరుడను నగు నేను.

అవ. “నా పేర నంకితంబు సేయుము” అను నాచార్యా జ్ఞానుసారంబుగ తన దేశికేంద్రం డగు మహాదేవయోగికి నీకబ్బమును సమర్పించెద నని చెప్పుచున్నాఁడు.

క. శ్రీరామనామమంత్ర

కారునకు నసంగనిర్వికారునకు మహా

కారునకు నిర్జితాహం

కారున కజ్ఞానభూమికాదూరునకున్.

3౫

టీ. శ్రీ...అకారునకు - శ్రీరామ = శ్రీరామ యను బీజవర్ణవిశిష్టం బగు, నామ = పరబ్రహ్మభిధేయంబైన, మంత్ర = మూలమంత్రమే, అకారునకు = స్వరూపముగాఁ గలవానికిని (“యదిద మర్థజాత మభిధేయభూతం తస్యాభిధానా వ్యతిరేకాత్ । బ్రహ్మభిధానాభిధేయోపాయ పూర్వకమేవ గమ్యతే” అని మాండూక్యోపనిషద్భాష్యమునందుఁ జెప్పఁ బడినది గాన మంత్రప్రతీకమునకును బ్రహ్మమునకును భేదములేదు) అసంగ నిర్వికారునకు - అసంగ = మహదాది మాయా కార్యకరణసంఘాత సంస్కర్మము లేనివారికిని, నిర్వికారునకు = ఉపచయాపచయ జనన మరణ పరిణామాత్తిత్వరూపము లగు వద్యావవికారములు లేనివానికిని, మహాకారు

కునక్ = “సహస్రశీర్షా పురుషః” అను మొదలగు శ్రుతులయందుఁ బ్రతి పాదింపఁబడిన విశ్వరూపము గలవానికిని, నిర్జిత = తనకు లోఁబఱచుకొనఁ బడిన, అహంకారునకుక్ = అహంకారాత్మిక యగు మహామాయ గలవాని కిని, అజ్ఞానభూమికా - (“వీజజాగ్ర తథాజాగ్ర న్మహాజాగ్ర తథైవచ, జాగ్రత్స్వప్న స్తథా స్వప్న స్వప్నజాగ్ర త్సుషుప్తకం”) అను నను జ్ఞానభూమిక లేడింటికిని, దూరునకుక్ = దవ్వులనే యున్నవానికిని.

తా. శ్రీరామనామరూపమూలమంత్రమే స్వస్వరూపముగాఁ గల వాఁడును, మహదాది కార్యకరణసంఘాత సంపర్కము లేనివాఁడును, ఉనికి-పుట్టువు-పెరకువ - మార్పు - చిక్కుట - రూపుమాయుట-అనియెడు నీవస్తువికృతులు నాటునులేనివాఁడును, “సహస్రశీర్షా పురుష స్సహస్రసాక్ష స్సహస్రపాత్ సభూమిం విశ్వతో వృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాంగులం” అను మొదలగు శ్రుతులలోఁ జెప్పినట్లు లనంతస్వరూపుఁడును, అహంకార మమకారాది మాయాగుణ విరహితుండును, క్షీప్త-మూఢ - విక్షీప్తంబులను నజ్ఞానభూమికలు లేనివాఁడును.

అజ్ఞానభూమికా స్వరూప నిరూపణము.

వీజజాగ్రత్తు, జాగ్రత్తు, మహాజాగ్రత్తు, జాగ్రత్స్వప్నము, స్వప్నము, స్వప్నజాగ్రత్తు, సుషుప్తి, అని అజ్ఞానభూమిక లేడు - ఇట్లు గుప్తావస్థా విశిష్టంబగు మోహము “పునరేవ పరస్పరం శ్లిష్ట భవత్యనేకాఖ్యః” అనుటచే రెంటికినిగాని మూడిటికిఁగాని నాగ్నింటికిఁగాని యైదిటికిఁగాని యాటిటికిఁగాని యేడిటికిఁగాని ప్రతిబత్తణమునందు నన్యోన్యమేళనము గలుగుచుండునపుడు పలుదెఱంగులఁ బరఁగుచుండును. పైని చెప్పిన యేడుభూమికలలో మొదటిదియగు వీజజాగ్రద్భూమికావత్తణం బెట్లన “ప్రథమం చేతనం యత్స్వప్ననాఖ్యం నిర్మలంచితః । భవిష్యచ్ఛి తి జీవాదినామశబ్దార్థభాజనమ్, వీజరూపం స్థితం జాగ్రద్వీజ జాగ్ర త్త దు చ్యతే॥ ” అనుటచే గాఢనిద్రయండి లేచినవెంటనే సర్వస్వరూపిణి యగు

చిత్తుయొక్క పరిశుద్ధమగు మొదటి మాయాప్రతిబింబితచైతన్యమెద్ది గలదో యది తత్కాలమున జీవాదినామములచేఁ జెప్పఁబడుటకు వీలు లేనిదియు ముందు గలుగఁబోవు జీవుఁడు, చితి - అను మొదలగు నామములకు నా జీవాదిశబ్దముల యర్థములకు నాలంబన మైనదియు నై పైయవస్థలకెల్ల బీరూపముగ నుండు జాగ్రత్తుగాన నది బీజజాగ్రత్తు నాఁబడును. ఇది వృత్తమునకు నంకురావస్థవడువున జ్ఞప్తిరూపుండగు జీవునకు నూతనావస్థ యయ్యెఱుంగునది. రెండవదియగు జాగ్రద్భూమికయొక్క లక్షణం బెట్లనిఁ
 “నవ ప్రసూతస్య పరాదయం చాహ మిదం మమ । ఇతి యః ప్రత్యయ స్వచ్ఛస్త జ్ఞాగ్రత్ప్రాగభావనాత్ ” అనుటచేఁ బరమాత్మయొక్క మహాదాది కార్యకరణసంఘాతాత్మకం బగు దేహాదికమే నే నైతిననియు, నీ గృహక్షేత్రారామాదికము నాయవి యనియు నను పూర్వానుభవసంస్కార విహీనంబైన యే ప్రబల మగు నమ్మిక (ప్రత్యయము) గలదో యది జాగ్రద్భూమిక, ఇది యంకురావస్థ తరువాతఁ గలిగిన ద్విదశావస్థను బోలినది గాన, మొదటి బీజజాగ్రత్తులోఁ జేరదు. మఱియు నిది పూర్వానుభవ సంస్కారము లేనిదిగాన మహాజాగ్రత్తులోను జేరదు. ఇంక మూడవది యగు మహాజాగ్రత్స్వరూప మెట్లనిన “అయం సోహ మిదం తన్న, ఇతి జన్మాంతరోద్ధితః, పీవరః ప్రత్యయః ప్రోక్తో మహాజాగ్ర దితిస్ఫురన్ ” అనుటచే వెనుకటి పుట్టువులో నట్లుండెడువాఁడను ఈ నేను, ఆజన్మములో నాసంబంధ మగునదియు యిది యనుమొదలుగ జన్మాంతరానుభవసంస్కారమువలన కలిగిన బలిష్ఠమగు ప్రతీతియే మహాజాగ్రత్తు నాఁబడును. ఇది పూర్వజన్మజ్ఞానము గలమహాపురుషులయందే యుండును. దీనియందు దీర్ఘ కాలపుసంగతు లన్నియు జ్ఞాపకముగ నుండునుగాన, మహాజాగ్ర త్తనఁబడి నది. ఇకను నార్థవదియగు జాగ్రత్స్వప్నముయొక్క లక్షణ మెట్టిదనిన
 “ఆరూఢ మథవారూఢం, సర్వథా తన్నయాత్మకమ్ । య జ్ఞాగ్రతో మనో

రాజ్యం జాగ్రత్స్వప్న స్స ఉచ్యతే ” అనుటచే జూడఁబడినదియు జూడఁబడనిదియునై తత్తద్విషయరూపం బగుమనోరాజ్యము జాగ్రదవస్థ యం దెయ్యది గలుగునో యదియే జాగ్రత్స్వప్న మనఁబడును. ఇచ్చట ప్రమాణరూపంబగు స్మరణకు వేఱగు ప్రత్యయంబెల్ల మనోరాజ్య మనఁబడును గావున “ద్విచంద్రశుక్తికాయాప్య మృగతృష్ణాదిభేదతః । అభ్యాసం జాగ్రతః ప్రాప్య స్వప్నోఽనేకవిధోభవేత్ ।” అని చెప్పఁబడినది అనఁగా నా యాభ్యాసములనుబట్టి జాగ్రత్స్వప్నము, (చిపిటికరణము చేయునపుడు వ్రేలితో మీఁదికంటి తెప్పను నొక్కునపుడు) ఒకచంద్రుఁడే యిరువురు చందురులుగను, ముత్తైపుఁజిప్ప వేండిగను, ఎండమావులు నీరుగను, దోఁచుట మొదలగుభేదమువలన ననేకవిధము లగుచున్నది. ఇంక నైదవదియగు స్వప్నముయొక్కలక్షణ మెట్లనిన, “అల్పకాలం మయా దృష్ట మేతన్నోవేతి యత్రహి । పరామర్శః ప్రబుద్ధస్య స స్వప్న ఇతి కథ్యతే । చిరసందర్శనాభావా దద్రఃపుల్ల బృహద్వపుః ।” అనుటవలన కలగాంచి మేలుకొనినవాఁడు తాను గలలోఁ జూచినయంశము నిజమగునా కాదాయని కొంత తడ వనుకొనుట యెద్ది కలదో యది యస్వప్నము నాఁబడును. స్వప్నజ్ఞానము విశేషకాలము చూచుటలేమింజేసి చిత్తమున నిలుకడగ నుండఁజాలదు. ఇంక నాఱవది యగు స్వప్నజాగ్రత్తుయొక్క లక్షణ మెట్టిదనిన “చిరకాలానువృత్తశ్చ స్వప్నో జాగ్రదివోదితః । స్వప్న జాగ్రదితి ప్రోక్తో జాగ్రత్యపి పరిస్ఫురన్ ” అనుటచే, జాగ్రదవస్థవడువున విస్పష్టముగఁ దాను బ్రత్యక్షముగఁ జూచినట్లు స్ఫురించుచు చాలకాలము మనస్సునఁ బట్టియుండెడు స్వప్నము స్వప్నజాగ్ర తనఁబడును. ఇంకను నేడవదియగు సౌఖ్యప్రస్థితి యెట్లనిన “షడవస్థా పరిత్యాగే జడా జీవస్య యాస్థితిః । భవిష్యద్దుఃఖబోధాఢ్యా సౌఖ్యప్రీతి సోచ్యతేగతిః ” అనుటవలన పైని జెప్పిన యాఱవస్థలను విడిచినఁగిమ్మట, జీవునియొక్క జడరూపం బగు స్థితియే సుఖప్రీతి యనఁబడును. ఇది మరల ముందు జాగ్రత్స్వప్నముల

యందుఁ గలుగఁబోయెడు దుఃఖానుభవసంస్కారముతోఁ గూడి ఁ
డును. ఈ యవస్థయందుఁ బ్రపంచమెల్ల గాఢాంధకార బంధురముగ ను
నజ్ఞానములో మునిగియుండును. ఈ యజ్ఞానభూమిక లేడును మీఁదఁ జే
నట్లు పరస్పరమేళనముచే నొక్కొకటి నూలులకొలఁదిగఁ బ్రస్తరింపఁ
బహువిధకార్యాత్మకంబు లగు పెక్కురూపములు గలిగియుండును.

ఇంక 'మహాకారునకు' అనుపట్ల "నహస్రశీర్షా" ఇత్యాది శ్రే
ప్రతిపాదిత

విశ్వరూప స్వరూప నిరూపణము.

జగత్కారణభూతుం డగు శ్రీమన్నారాయణుం డను పరమపు
షుండు "పురుష ఏవేదగోసర్వం యచ్ఛాతం యచ్ఛభవ్యమ్" అనుటచే
భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయం దుండెడు నీ చరాచరాత్మకంబగు
ప్రపంచమెల్ల "విష్టభ్యాహమిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్" అను
శ్రీభగవద్వాక్యమును బట్టి తా నే యై "పాదోస్య విశ్వాభూతాని
త్రిపాదస్యామృతం దివి" అను శ్రుతిచే నీ సమస్త ప్రపంచమును నప్ర
మేయుండగు తనయొక్క యొకపాదముగ ననఁగా నొక స్వల్పాంశముగ
నుండఁగా, తాను త్రిపాద్విభూతినంపన్నుం డై యొప్పుచుండును. జగ
ద్రూపంబగు తనయొక్క స్వల్పభాగము "పాదోఽస్యేహాభవత్పునః" అనుటచేత
తనయొక్క మాయయం దిట్లు పలుమలు నగుచు వచ్చుచున్నది.
ఇట్లు వచ్చినతరువాత "తతో విష్వజ్ వ్యక్రామత్ - సాశనానశనే
ఉభే" అనుటచేతఁ దాను దేవతిర్యజ్ఞునిష్యాదినా నాకారుం డై యీ
ప్రపంచమునం దంతటనుగూడ వ్యాపించి "అత్యతిష్ఠ ద్దశాంగుళం" బ్రహ్మాండగోళమునకుఁ బైఁగకూడఁ దనత్రిపాద్విభూతిచే నతిక్రమించి
యుండెను. సర్వవేదాంతవేద్యుం డగు నా పరమాత్ముడే "తస్మాద్విరా
డజాయత" అనుటచే విరాడ్దేహరూపంబగు నీ బ్రహ్మాండమునెల్ల సృజి
యించి "విరాజో అధిపురుషః" అనుటచే నా బ్రహ్మాండమునందు జీవ

రూపముగఁగూడఁ దానే యుండెనను నీ యర్థమెల్ల నుత్తరతాపనీయము.
నందుఁగూడ “సవా ఏష భూతానీంద్రియాణి విరాజో దేవతాః కోశాం
శ్చ సృష్ట్యా ప్రవిశ్యామూఢో మూఢభవ వ్యవహారన్నాస్తే చాయయైవ”
అని యిట్లు చెప్పఁబడినది.

క. ధీరునకు, భక్తజనమం

దారునకు, నిరంతరాత్మ్యదారునకు, నిరా

ధారునకు, నిఖిలజగదా

ధారునకు, ననాద్యఖండితశరీరునకున్.

3౬

టీ. ధీరునకున్ = (“ధీరస్తత్ర నముహ్యతి” అను గీతావచనమును
బట్టి లాభాలాభములు జరూపజయములు మొదలగునవి తనకుఁ గలుగు
నపుడు భేదమోదములు లేక యెప్పుడు నొక్కతీరుగనే) ధైర్య స్థైర్యములు
గలిగియుండువానికిని, భక్త.....నకున్ - భక్త = తన్నాశ్రయించిన,
జన = మనుజులకు, మందారునకున్ = (వాంఛితముల నీడేర్చు చుండు
టచే) సంతానపాదప మైనవానికిని, నిరం...నకున్ - నిరంతర = ఎల్లప్పు
డును, అతి + ఉదారునకున్ = మిక్కుటమగు నాదార్యము గలవానికిని,
నిరాధారునకున్ = సకలమునకు నధిష్ఠానభూతుఁ డగు తనకు నొక యాలం
బనముతోఁ బని లేనివానికిని, నిఖిల జగత్ + ఆధారునకున్ = అనేక
కోటి బ్రహ్మాండములకు నధిష్ఠాన మైనవానికిని, అనాది...నకున్ - అనాది=
పుట్టువులేనిదియు, అఖండిత = వినశ్యరము కానిదియు నగు, శరీరునకున్ =
దివ్యమంగళవిగ్రహము గలవానికిని.

తా. “ధైర్యేణ హిమవానివ” అనునట్లును “గీ. సంపదలు గల్గు
తటి మహాజనుల హృదయ । మభినవోత్పలాకోమలం బగుచు నుండు ।
నాపదలు గల్గునపుడు మహామహీధ । రాశ్మనంఘాత కర్కశం బై
తనర్చు” అనునట్లును మహాధైర్య స్థైర్యములు గలవాఁడును, తన్ను

గొలిచెడు జనులకు నమరతరువు వడువున నభిష్టఫలముల నిచ్చుచుండు
వాడును, అనారతమును అత్యధికమగు నౌదార్యము గలవాడును, సర్వా
ధిషానభూతుండు గావున తన కొకనిప్రాపుతోఁ బని లేనివాడును, సమస్త
ప్రపంచమునకు నాలంబనం బైనవాడును, జననమరణములు లేని దివ్య
మంగళవిగ్రహము గలవాడును. 31

అవ. ఇట్లు తటస్థలక్షణమును జెప్పి, స్వరూపలక్షణ
మునుఁ బ్రతిపాదింపు చున్నాఁడు.

క. వ్యాపకునకుఁ, ద్రిశరీరా

లేపకునకు, నిర్జితావరలేపకునకు ధీ

దీపకునకు, సచ్చిత్సుఖ

రూపకున, కనంతవిశ్వరూపాత్మునకున్.

32

టీ. వ్యాపకునకుఁ = “అంతర్బహిశ్చ నారాయణః” అను శ్రుతిచే
లోన పైని దానె యైనవానికిని, త్రిశ...నకుఁ - త్రిశరీర = స్థూలసూక్ష్మ
కారణములనియెడు మూడుశరీరములయొక్క, ఆలేపకునకుఁ = సంపర్కము
లేనివానికి, నిర్జిత = జయింపఁబడిన, అవలేపకునకుఁ = (కామక్రోధాద్యరి
షడ్వర్గముయొక్క) దర్పము గలవానికి, ధీ...నకుఁ - ధీ = బుద్ధికి, దీప
కునకుఁ = ఆత్మనాత్మనిశ్చయజ్ఞానము నిచ్చి) ప్రకాశింపఁజేయుచున్న
వానికిని, సత్...రూపకునకుఁ - సత్ = ఎల్లప్పుడు నుండునదియు,
చిత్ = శుద్ధచైతన్యఘనంబును, సుఖ = నిరతిశయానందసాంద్రంబును
నగు, రూపునకుఁ = స్వరూపము గలవానికిని, అనంత...ఆత్మునకుఁ -
అనంత = అప్రమేయమగు, విశ్వరూప = (తన మాయచేఁ దాను గైకొనిన)
విరాట్స్వరూపమే, ఆత్మునకుఁ = దివ్యశరీరముగాఁగలవానికిని, శ్రీకృష్ణ
భగవానులు సవ్యసాచికి “పశ్య మే పార్థ రూపాణి శతశో ధ సహస్రశః”
అను మొదలుగఁ జెప్పి కనఁబఱచిన “అనేకవక్త్రినయన మనేకాచ్ఛత

దర్శనమ్ | అనేకదివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతాయుధమ్ || దివ్యమాల్యాం
బరధరం దివ్యగంధానులేపనమ్ | సర్వాశ్చర్యమయం దేవ మనంతంవిశ్వతో
ముఖమ్ || దివి సూర్యసహస్రస్య భవేద్యుగప దుత్థితా || యది భా న్నదృ
శీసా స్యా ద్భాన స్తస్య మహాత్మనః || తత్రైకస్థం జగత్కృతస్త్రిం ప్రవిభక్త
మనేకధా || ” అను మొదలుగఁ బేర్కొనఁబడిన విశ్వరూప మిచట గమ
నించునది.

తా. మఱియు, “ సభూమిం విశ్వతో వృత్వా అత్యతిష్ఠ ద్దశాంగు
లమ్ ” అను శ్రుతిచే సర్వమును వ్యాపించియున్నవాఁడును, స్థూలసూక్ష్మ
కారణ శరీర సంపర్కము లేనివాఁడును, కామక్రోధలోభమోహ మద
మాత్సర్యాదులు లేక నిరహంకారుఁ డైనవాఁడును, ఇది సత్యము, ఇది
యసత్యము-అను నిశ్చయజ్ఞానము నొసఁగి బుద్ధితత్త్వమును బ్రకాశింపఁజేయు
చున్నవాఁడును, కాలత్రయాబాధ్యమానంబును, స్వయంప్రకాశ మై
నర్వావభాసకంబును, నిరతిశయానందఘనంబు నగు విగ్రహంబు గలవాఁ
డును, తనమాయచేతఁ దాను సర్వప్రపంచమయుఁ డైనవాఁడును. 32

అవ. ఇట్లు భగవంతునియొక్క సాలంబన నిరాలంబ
నాత్మకం బగురూపద్వయము స్వరూపము గలవాఁడుగ నభి
వర్ణింపఁబడిన శ్రీమహాదేవుఁ డను తన యాచార్యుని నామో
చ్చారణపూర్వకముగఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

క. శ్రీమద్దత్తాత్రేయమ

హామునిసదృశునకు, శ్రీమహాదేవగురు

స్వామికిఁ దతసర్వాంత

ర్యామికి విజ్ఞానభూమిరకారామునకున్.

33

టీ. శ్రీమత్...సదృశునకు - శ్రీమత్ = జ్ఞానసంపత్సమేతుండగు,
దత్తాత్రేయ మహాముని = సాక్షాత్సారాయణావతారమూర్తి యగు దత్తా

త్రేయ మహర్షితో, సదృశనకుఁ = నమానుఁ డైనవానికిని, తతసర్వాంత
ర్యామికిఁ - తత = ప్రపంచమునం దంతటను వ్యాపించియున్న, సర్వ =
చేతనాచేతనరూపములతో నున్న పదార్థములన్నిటియొక్క, అంతః =
లోపలనుండి, యామికిఁ = నియమించుచున్నవానికిని, విజ్ఞానభూమికా
రామునకుఁ - విజ్ఞాన = విశేషజ్ఞానాత్మకములయిన, భూమికా = స్థాన
ములయందు, ఆరామునకుఁ = రమించుచున్నవానికిని, ఇట్టి విశేషణ
విశిష్టం డగు, శ్రీ మహాదేవగురుస్వామికిఁ = శ్రీమహాదేవ = శ్రీమహా
దేవుఁ డను, గురుస్వామికిఁ = నాయొక్క గురువులగు యోగీంద్రునకు.

తా. ఆచార్యుల కెల్లఁ బ్రథమాచార్యుండగు నత్తాత్రేయమహర్షితో
సమానుఁడైనవాఁడును “య ఆదిత్యే తిష్ఠన్ - ” అను మొదలుగ నంత
ర్యామి బ్రాహ్మణమునందుఁ జెప్పఁబడినయట్లు సర్వాంతరుండగువాఁడును,
శుభేచ్ఛ మొదలగు విజ్ఞానభూమికలయం దెల్లపుడును క్రీడించుచున్నవాఁడు
నగు శ్రీ మహాదేవగురుం డను యోగీంద్రునకు.

అంతర్యామిస్వరూప ప్రతిపాదనము.

బృహదారణ్యకమునందు సప్తమబ్రాహ్మణమునందు “యః పృథి
వ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అంతరోయం పృథివీ నవేద యశ్చ పృథివీ శరీరం
యః పృథివీ మంతరోయమయత్యేషత ఆత్మాంతర్యా మ్యమృతః ” = ఏ
తరమపురుషుఁడు పుడమి మొదలగు పంచభూతములయందును, చీకటి
మొదలగు వానియన్నిటియందునుండి ఆ పృథివ్యాదులకుఁ దెలియంబడ
కుండ నా పృథివ్యాదులే శరీరముగఁ గలవాఁడై యా పృథివ్యాదులనెల్ల
నియమించుచుఁ జిద్రూపుఁడై యున్నవాఁడో యతఁడే నీలో నున్న
జననమరణాదులు లేని యాత్మయై యంతర్యామి నాఁబడును—అను శ్రుతిచే
నంతర్యామిస్వరూపమును దెలియందగును.

విజ్ఞానభూమికా నిరూపణము.

జ్ఞానయోగభూమికలను జ్ఞానయోగులు పెక్కుతెఱంగుల నుడువుచున్నారు. ఇనను వసిష్ఠమహర్షి శ్రీ రామచంద్రునితోఁ జెప్పిన రీతినిబట్టి మోక్షము నీయఁజాలిన విజ్ఞానభూమికలు ఏడే తోపట్టుచున్నవి. అవి యెవ్వి యనిన :—“జ్ఞానభూమిశ్చ భేచ్ఛాఖ్యా ప్రథమా సముదాహృతా । విచారణా ద్వితీయాతు తృతీయా తనుమానసా ॥ సత్త్వాపత్తిశ్చతుర్థీస్యాత్ తతో సంసక్తిసామికా పదార్థభావనీ షష్ఠీ సప్తమీ తుర్యగా స్మృతా” = ఆ యేడిటిలో మొదటిది శుభేచ్ఛ యనియు, రెండవది విచారణ యనియు, మూడవది తనుమానస యనియు, నార్బవది సత్త్వాపత్తి యనియు, నైదవది యసంసక్తి యనియు, నాఱవది పదార్థభావన యనియు, నేడవది తుర్యగ యనియు సార్థకనామములతోఁ జెప్పఁబడుచున్నవి.

శ్రీ రామచంద్రునకు వసిష్ఠమహర్షి చెప్పిన విధం బెట్టిదనిన :— “ఇమాం సప్తపదాంజ్ఞాన భూమి మాకర్ణయానఘ । నా నయా జ్ఞాతయా భూయో మోహపంకే నిమజ్జతి” = ఆజన్మశుద్ధుండ వగు నో శ్రీరామ భద్రా ! ఏడువిధములుగ నున్న యీ జ్ఞానభూమికను నీవు సావధానముగ నాలకింపుము. దీని స్వరూపమును బాగుగ నెఱింగినవాఁడు మఱల మోహ మనియెడు నడుసులోఁ బడి మునుఁగఁడు- అనియు “వదన్తి బహుభేదేన్ యోగినో యోగభూమికాః । మమత్వభిమతానూన మిమా ఏవ నుఖ ప్రదాః” = యోగులు యోగభూమికలను పలువిధములుగఁ జెప్పుచు న్నారు కాని నాకు శుభేచ్ఛ మొదలగు నాచేఁ జెప్పఁబోయెడు నీ యేడే మోక్షసాక్ష్యము నీఁజాలినవని తోపట్టినది.

(1) అందు మొదటిదియగు శుభేచ్ఛానిర్వచన మెట్టిదనిన :—“కిం మాధవ తిస్థామి ప్రేక్షేహి కాస్త్రానజ్ఞనైః । వైరాగ్యపూర్వమిచ్ఛేతి శుభేచ్ఛే త్యుచ్యతే బుధైః” నేను మాధునివడుచున నేల యిట్లుారక యుండెదను ? బ్రహ్మతత్త్వసాక్షాత్కారమునకు నుపాయభూతము లగు

నుపనిషచ్ఛాస్త్రములచేత, జ్ఞానుల సహవాసము మొదలగువానిచేతను పరవస్తుతత్త్వము గనుఁగొనియెద నను నతులవైరాగ్యపూర్వకంబగు తలంపు శుభేచ్ఛ నాఁబడును.

ఈ మొదటిజ్ఞానభూమిక “తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసా నాశకేన” అను శ్రుతిచేఁ బ్రసాదింపఁ బడిన జన్మాంతరీయ నుకృతకర్మఫలభూత మగు ప్రత్యక్షత్త్వ వివిదిషయే యై యున్నది. మఱియు నిందులకు “ప్రత్యగ్వివిదిషాం బుద్ధేః కర్మాణ్యుత్పాద్య శుద్ధితః | కృతార్థాన్యస్తమా యాన్తి ప్రావృడన్తే ఘనాశవ” తనచే నీజన్మమునఁగాని జన్మాంతరమునందుఁగాని విధ్యుక్తముగ నాచరింపఁబడిన సత్కర్మము లన్నియుఁ జిత్తశుద్ధిద్వారా ప్రత్యక్షత్వమును దెలిసికొనియెడుతలంపును గలిగించి కృతకృత్యములై “క్షీయన్తే ౭ చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే” అను శ్రుతిప్రమాణానుసారం బుగా వర్షాకాలమునంతమందలి మొగుళులఁ బోలి నశించును.

(2) విచారణా జ్ఞానభూమికా లక్షణము :— “శాస్త్ర సజ్జనసంపర్కై ర్వైరాగ్యాభ్యాసపూర్వకమ్ సదాచారప్రవృత్తిర్యా ప్రోచ్యతే సా విచారణా” అధ్యాత్మశాస్త్రవిచారణయు, సత్పురుషసేవయు నను మొదలగువానిచేఁ బరమవైరాగ్యమునకుఁ గారణభూత మగు దృశ్యపదార్థములెల్ల మాయికములని వానియందు దోషారోపణపూర్వకముగ సదాచారమునందుఁ బ్రవర్తించుచుండుట విచారణ యనఁబడును.

(3) తను మానస జ్ఞానభూమికా నిరూపణము :— “విచారణా శుభేచ్ఛాధ్యా మిద్వియాథేష్వరక్తతా | యత్ర సా తనుతాభావాత్ ప్రోచ్యతే తనుమానసా” మీఁదఁ జెప్పఁబడిన విచారణచేతను, శుభేచ్ఛచేతను గలిగిన శబ్దాది విషయములయందలి వైరాగ్యము దేనియందుఁ గలదో యది తనుమానస యనఁబడును.

* మైమూఁడును జాగరణసంజ్ఞ గలవి.

ఈ భూమికయందు విషయములయందలి దోషదర్శనముచేత మన స్సాయావిషయములయందుఁ బ్రసరింపక క్షీణించునుగాన దీనికి తనుమానన యనిపేరు. మఱియు “శ్రోతవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః” అని శ్రుతి యందుఁ జెప్పఁబడిన శ్రవణమననసమేత మగు నిదిధ్యాసయే యిది యగును.

(4) సత్త్వాపత్తిస్వరూపము:—భూమికాత్రితయాభ్యాసా చ్చిత్తార్థ నిరతేర్వశాత్ । సత్త్వాత్మని స్థితి శ్శుద్ధే సత్త్వాపత్తి రుదాహృతా” వైసి జెప్పఁబడిన మూఁడుభూమికలయొక్క సంతతాభ్యాసమువలన ననాత్మ పదార్థములయందుఁ జిత్తము దగులువడక సత్తామాత్రస్వరూపంబగు శుద్ధ బ్రహ్మమునందు నిలుచుట సత్త్వాపత్తి యనఁబడును. “సత్తావశేష ఏవాస్తే చతుర్థం భూమికాం గతః” అనుటచే నీనాల్గవభూమికయం దారూఢుఁడు బాహ్యవృత్తులనెల్ల మఱచి బ్రహ్మైకతానచిత్తుండై యుండును. మఱియు “సమ్యక్జ్ఞానోదయే చిత్తే పూర్ణచంద్రోదయోపమే । నిర్విభాగమనాద్యంతం యోగినో యుక్తచేతనః । సమం సర్వం ప్రపశ్యన్తి చతుర్థీం భూమికాం గతః” । అనుటచేత నీనాల్గవభూమిక యపరోక్షజ్ఞానరూపము గాన, సాధనకోటిలోఁ జేరదు. మఱియును, “జీవన్ముక్తే స్థారతమ్యం శిష్టే భూమి త్రయేభవేత్ । విదేహముక్తిసదృశీ సప్తమీ భూమి రుచ్యతే” అనుటచే ముందు చెప్పఁబోవు మూఁడుభూమికలయందును జీవన్ముక్తిలో నవాన్తర భేదములు గలుగును. అందు నేడవభూమిక విదేహకైవల్యముం బోలినది.

* భేదసత్యత్వబుద్ధి నివర్తింపకుండుటంజేసి శుభేచ్ఛ, విచారణ, తనుమానన, అను నీమూఁడుభూమికలును బ్రహ్మజ్ఞానమునకు సాధనభూతములు గాని జ్ఞానకోటిలోఁ జేరనేరవు. కావుననే “భూమికాత్రితయంత్యేతద్రామ జాగ్రదితి స్మృతమ్ । యథావద్భేదబుద్ధ్యేదం జగజ్జాగ్రతి దృశ్యతే” అను వాక్యముచే నీమూఁడును జాగరణ మని చెప్పఁబడినవి.

“పంచమ్యాదయ స్తిస్రోభూమయో నిర్వికల్పసమాధ్యభ్యాసకృతేన చిత్త
విక్రాంతితారతమ్యేన సంపద్యస్తే” అనుటచేత నసంసక్తి, పదార్థభావని,
తుర్యగ, అను నీమూడుభూమికలును నసంప్రజ్ఞాత మనియెడు సమాధివిశే
షముయొక్క నిరంతరాభ్యాసమువలనఁ గలిగెడు చిత్తవిక్రాంతియొక్క
తారతమ్యముచే సిద్ధించును.

(5) ఇఁక నైదవది యగు నసంసక్తియను భూమియొక్క స్వరూపం
బెట్లనిన:—“దశాచతుష్టయాభ్యాసా దసంసర్గఫలాయచ । రూఢనత్వ
చమత్కారా ప్రోక్తాసంసక్తినామికా” పైని జెప్పఁబడిన శుభేచ్ఛ
మొదలగు నాల్గుభూమికలయొక్క నిరంతరాభ్యాసమువలనఁ బ్రాతిభాసిక
విషయములందు రాగాభాసము నివర్తించుట యను లాభముకొఱకును,
నిరతిశయానందప్రాప్తికొఱకును, పరమసూక్ష్మంబగు బ్రహ్మనందమును
గ్రహించుటకు నతిదృఢముగ నిష్పన్నంబగు నేర్పుగలది యసంసక్తి యను
నైదవభూమికయగును. “పంచమీ భూమికా మేత్య నుషుప్తిపదనామికామ్ ।
శాంతా శేషవిశేషాంశ స్తిష్ఠత్యద్వైతమాత్రకః” అనుటచే నీ యైదవ భూమిక
నుషుప్తి యనఁబడును. ఇఁక నాఱవభూమిక యగు పదార్థభావనియొక్క
నిర్వచనం బెట్లనిన.

(6) “భూమికాపంచకాభ్యాసా తస్మిత్కారామతయా దృఢమ్ ।
అభ్యంతరాణాం బాహ్యేనాం పదార్థానా మభావనాత్ । పరప్రయుక్తేన
చిరంప్రయత్నే నావబోధనమ్ । పదార్థభావనీ నామ షష్ఠీ సంజాయతే
గతిః” పైఁ జెప్పఁబడిన యైదుభూమికలయొక్క సంతతాభ్యాసమువలన
నతిదృఢంబగు నాత్మారామత్వముచేత బాహ్యములు నాభ్యంతరములు నగు
పదార్థములయుపలబ్ధి లేకయుండుటయే స్వరూపముగాఁ గల యసంప్రజ్ఞాత
మనఁబడు నిర్వికల్పసమాధినుండి యితరజనప్రయత్నముచేత లేచుట పదార్థ
భావని యను నాఱవభూమిక యగును. నిర్వికల్పసమాధినిష్ఠయందు నత్యంత

మును మఱవఁబడిన యనాత్మపదార్థముయొక్క పరజనప్రబలప్రయత్నముచే నైనభావన గలది పదార్థభావని యనఁబడు నని యర్థము.

కొందఱు మహావాక్యార్థగోచరం బగు పరిశుద్ధబ్రహ్మముయొక్క భావన(జ్ఞానము) దీనివలనఁ గలుగునుగాన నిది పదార్థభావని యనఁబడునని నిర్వచింపుచు నీ యాటవభూమికను బ్రహ్మవిద్యాసాధనములతో నొకటిగా నెన్నెదరుకాని “భూమికాయాం వివాసనః, షష్ఠీం గాఢసుషుప్తాభ్యాం క్రమాత్పతతిభూమికామ్ | యత్రనానన్న సదృశ్యయో నాహం నాప్యనహం కృతిః | కేవలంక్షీణమనన ఆస్తేఽద్వైతైక్యనిర్గతః | నిర్గింధి శ్చాస్తనం దేహో జీవన్ముక్తోవిభావనః | అనిర్వాణోపి నిర్వాణ శ్చిత్రదీప ఇన స్థితః” అను వచనములకు విరోధము సంభవించును గాన, నీభూమికను సాధనకోటిలోఁ జేర్చుట సమీచీనము గాదు.

(7) ఇఁక నేడవది యగు తుర్యగ యను భూమికయొక్క లక్షణం బెట్లనిన: “భూమిషట్కు చిరాభ్యాసా ద్భేదస్యానుపలంభనః | యత్స్వభావైకనిష్ఠత్వం సాజ్ఞేయాతుర్యగాగతిః” యైన జెప్పినయాటవభూమికలయొక్క యసక్తదభ్యాసమువలన ప్రాపంచిక భేదముయొక్క యుపలబ్ధి లేకపోవుటచే నెల్లప్పుడును స్వస్వరూపమునందు నిలుకడగనుండుట తురీయగ యను నేడవభూమిక యగును. మొదటిమాఁడవస్థలకు జాగరిత మనియు నాలుగవయవస్థకు స్వప్న మనియు నైదవయాటవయవస్థకు రెండింటికిని నుషుప్తి యనియు పేరు గాన, నా జాగ్రత్స్వప్న నుషుప్తు లను మాఁడి టినిబట్టి నాల్గవది యగు స్వస్వరూపము తురీయ మనఁబడును. కాన నీతుర్యమును బొందియున్న యేడవభూమికకు తుర్యగ యని పేరు. “సప్తమీ సా పరిప్రౌఢా విషయోఽస్యాం నజీవితాత్” అనుటవలన నీ యేడవభూమికను బొందినయోగికి నితరులప్రయత్నముచేతఁగాని తనకుఁదాసుగాని మరలఁ బ్రాపంచికవస్తుజ్ఞానము గలుగదని తోచుచున్నది. మరియు “తురీయా భిధాం సప్తమభూమిం ప్రాప్తస్య స్వతఃపరతోవా పునరుత్థానమేవనాస్తి”

అనుటచేఁగూడ నీయర్థము స్పష్టపఱుపఁబడినది. “ ఏషాహి జీవన్ముక్తేషు
తుర్యావస్థేహ విద్యతే | విదేహాముక్తవిషయం తుర్యాతీత మతః పరమ్ ”
అనుటచే నీ తురీయగావస్థ శ్రీ శుకులు మొదలగు జీవన్ముక్తులయందుఁ జూడఁ
బడియున్నది; గాన నిది జగంబున నెచ్చటను లేదనుటకు వీలు లేదు.

అవ. సమర్పితంబుగా నొనర్పంబూనిన శ్రీ నీతా
రామాంజనేయసంవాదం బను వేదాంతగ్రంథమునకుఁ గథా
క్రమం బెట్టి దనిన. ౩౯

టీ. సమర్పితంబు + కాన్ = నివేదింపఁబడినదానిఁగ, ఒనర్పన్ =
చేయుటకు, పూనిన = వహించుకొనిన, శ్రీ...దంబు - శ్రీ = సమస్త
సత్కావ్య లక్షణసంపత్తి గల, నీతారామాంజనేయ సంవాదంబు =
(నీతాదేవికిని, శ్రీరామచంద్రునకును, ఆంజనేయునకును, జరిగిన ప్రశ్న
ప్రతివచనరూపంబగు పరస్పరసంభాషణ మిందుఁ గలదు గాన) నీతారా
మాంజనేయసంవాదము, అను = అనఁబడు పేరు గల, వేదాంత గ్రంథ
మునకున్ = జౌపనిషదుల మతము ప్రతిపాదించెడు కబ్బమునకు, కథా...
మంబు-కథా = ఇతివృత్తముయొక్క, క్రమంబు = ప్రారంభము, ఎట్టిది =
ఏలాటిది? అనినన్ = అని యడిగిన, (చెప్పుచున్నాను) అధ్యాహరణము.
ఇది “ ఒనర్పంబూనిన ” అనుదానికి “ ప్రయాత్నజూడ నేను ” అను
పట్ల మన్న నేతి అనునది కర్తృపద మున్నది గాన “నాయొనర్పంబూనిన”
అని పాఠమును గల్పించి నాచే రచియింప నుపక్రమించిన యని వ్యాఖ్యా
నముచేయుట సుసంగతము కాదు.

తా. ఆ మహాదేవగురునకు నివేదితమగునట్లు విరచించుటకు మొదలు
వెట్టిన సకల సత్కావ్య లక్షణ సంపత్తితోఁ గూడుకొనిన నీతారామాంజ
నేయసంవాదం బనియెడు పేరు గల యాపనిషదప్రబంధమునకు నితివృత్తపు
మొద లెట్లనిన.

అవ. తాఁ జెప్పఁబోవు గ్రంథమునకు మూలభూతు లగు పార్వతీపరమేశ్వరులకు నునికిపట్టగు కైలాసపర్వతమును గ్రంథ ప్రతిపాద్య పరబ్రహ్మస్వరూపమునుగాఁ బేర్కొను చున్నాఁడు.

క. శ్రీసుఖదశుద్ధసత్త్వా

వాసము, శివపార్వతీనిశివాసము, సుమహా

భాస, మనాభాసము, గై

లాసము దనరారుఁ జిద్విశ్రలాసం బగుచున్.

రం

టీ. శ్రీ...ఆవాసము-శ్రీ = కాంతిసంపన్నమును, సుఖద = (ఓం దొంటికి నాహారాదికము నిచ్చుకొనుటచే) సౌఖ్యమును గలుగఁ జేసికొను చున్నవియు, శుద్ధ = (సహజవైరములను విడుచుటచే) శాంతస్వభావముగల వియునగు, సత్త్వ = సింగములు నేనుఁగులు పులులు లేళ్లు మొదలగు నడవి మేకములకు, ఆవాసము = ఉనికి పట్టెనదియు, శివ...నివాసము-శివ = పరమేశ్వరునకును, పార్వతీ = గౌరీదేవికిని, నివాసము - గృహమైనదియు, సు+మహా + భాసము = రజతమయ మగుటచేఁ గడునెక్కువగు కాంతి కలదియు, అనాభాసము = (తనయందు నివసించు జీవకోటులకు) సేయుప ద్రవములును లేనిదియునగు, కైలాసము = కైలాస మనియెడు వెండికొండ, చిద్విశ్రలాసంబు = (సంతత సంతోషయుక్తంబు లగు చేతనములయొక్క పలుదెలుగులగు) వినోదములు కలది, అగుచున్ = అయి, తనరు+ఆరున్ = మిగుల నొప్పుచుండును.

మఱియు బ్రహ్మపరంబగు నర్థ మెట్లనిన.

శ్రీ...ఆవాసము - శ్రీసుఖ = కైవల్య లక్ష్మీయొక్క యానంద మును, ద = ఒసఁగెడు, శుద్ధసత్త్వ = రజస్తమోగుణ సంపర్కము లేని మాయకు, ఆవాసము = అధిష్ఠానభూత మైనదియు, శివ...నివాసము -

శివ = మాయాప్రతిఫలితుం డగు నీశ్వరునకును, పార్వతీ = చిచ్ఛక్తికిని, నివాసంబు = ఆలంబన మైనదియు, సుమహాభాసము = (“జ్యోతిషాం జ్యోతిః” అనుటచే) స్వప్రకాశ స్వరూపంబును, అనాభాసము = అధ్యాస విరహితంబును, అగు, కైలాసము = (క - సుఖమునకు, ఇలా - భూమి యైనదియే కైలము. ఇట్లు అఖండానందముతో నుండునదిగాన కైలాస మనఁబడును) పరమాత్మ, చిత్ ... సము-చిత్ = ప్రతిబింబచైతన్యముయొక్క, విలాసము = ప్రపంచ నానాత్వరూప విలసనము గలది, అగుచున్ = అయి, తనరారున్ = ఒప్పుచుండును.

శివపార్వతీనివాస మనుపట్ల లక్ష్మీనారాయణులు, పార్వతీ పరమేశ్వరులు, రాధాకృష్ణులు, సీతారాములు, అను మొదలగు చోట్లయందు ద్వంద్వనమాసమునందు భార్యా భర్తృవాచక పదముల రెంటిలో భార్యా వాచక పదమునకుఁ బూర్వనిపాతము గన్పట్టుచున్నను “అల్పాచారం - అభ్యర్హితంచ” అను సూత్రములచేత నల్పాచారత్వాభ్యర్హితత్వములనుబట్టి శివపార్వతు లనియుఁ బ్రయోగ ముండవచ్చును. భారతమునందు “నల దమయంతులు” అని ప్రయోగ మున్నది.

తా. కైవల్యసౌఖ్యము నొసంగెడు రజస్తమస్సంపర్కములేని కేవల సత్త్వగుణము వీనియందు ఘనీభవించి యుండెనో యనునట్లు ప్రకాశించుచు నన్యోన్యము నాహార ప్రదానాదికముచే సుఖమును గలుగఁజేసికొనుచు స్వభావసిద్ధం బగు పరస్పరవైరమును మాని పరిశుద్ధస్వభావము గల సింహములు గజములు పులులు జింకలు మొదలగు జంతువులకు స్థానభూతమును శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగు మాయయందుఁ బ్రతిబింబించిన స్వస్వరూపమునకును నా మాయకును నధిష్ఠానం బగు బ్రహ్మమువడువునఁ బార్వతీ పరమేశ్వరులకు నునికిపట్టును, రజతమయం బగుటచే స్వయంప్రకాశమానం బగుబ్రహ్మమువలెఁ బ్రకాశించు చున్నదియుఁ, గామక్రోధాద్యాభాసములు లేకయుండుటచే నధ్యాసకూన్యంబగు శుద్ధచైతన్యము పగిది నొప్పు

చున్నదియు, నగు కైలాసపర్వతము వెక్కుచేతనముల సంతోషవిలాసములు గలదియై పరమాత్మవలె విలసిల్లుచున్నది. ౪౦

వ. అది మఱియు నాదిమధ్యాంతవిహీనంబును, సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేద శూన్యంబును, నిత్యాపరోక్ష స్వప్రకాశాపహసితానంత కోటి సూర్యచంద్రానలా లోకంబును, వేదశాస్త్ర పురాణేతిహాసాగమాగమ్యంబును, బహువిధ వర్ణధర్మ కర్మగుణనామ రూపవికార శక్తి విరహితం బగు బ్రహ్మాండదాద్యమరానురోగ గరుడ గంధర్వ కిన్నర కింపురుష సిద్ధసాధ్య విద్యాధర చారణాప్సరో యక్ష గుహ్యక భూతభేచర దేవర్షి బ్రహ్మబుషీ శ్వర యోగీశ్వర మునీశ్వర యతీశ్వర కవీశ్వరాద్యుపాస్యంబును, నిత్య నిర్గుణ నిర్వికల్ప నిర్వికార నిరాకార నిరంజన నిర్విషయాతీంద్రియావాఙ్మనస గోచ రాప్రమేయ శుద్ధ బుద్ధ ముక్త కేవలాఖండసచ్చిదానంద మయంబు నైనతురీయాతీత పరతత్త్వ కైలాసంబున నవ్యక్తమహదాది సప్తావరణ పరివేష్టితంబును, చతుర్దశలోక కందర నుందరంబును, సార్వభౌమాది హిరణ్యగర్భాంతానంద గండ శైల భానురంబును, భాను సోమ నక్షత్ర తారా గ్రహ పావక సౌదామన్యాది వివిధతేజో రత్న శర్కరిలంబును బ్రవిమల వైరాగ్యోపరత్యేకాంతాత్యంత ముముక్షు తాధిత్య కాధ్యాత్మానంద జీవనాభిషిక్త నిర్మల నిశ్చలతా కలికా కలితఫలిత నిష్కామ కర్మోపాసనా యోగ యోగ జపతప స్సత్య శౌచదయాశీల వ్రతదానాది నానా విధానోకహోద్యానవిరాజితంబును, శాస్త్రపుష్పపేత

నిగమాగమాంత కల్పలతా విలసితంబును, షడ్విధ
సమాధిసౌధ విభ్రాజితంబును, బరమాధ్యాత్మ విద్యానంద
జలాభిషిక్త నిర్మలచిత్త వృత్త్యంగణ శమదమోపరతి
తితీక్షాశ్రద్ధా సమాధానామానిత్వాదంభిత్యాది కల్యాణ
గుణ మణిగణ రంగవల్లీ ప్రకాశితంబును నిరతిశయ
కైవల్య భాండాగార శోభితంబును, ఫలకామనాభావ
స్వభావనియత కర్మాచరణ చిత్తశుద్ధి సర్వకర్మ పరిత్యాగ
గురుభక్తి వేదాంత శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసన ధ్యానాది
సోపాన సమన్విత విజ్ఞాన రాజమార్గ లలితంబును, బంచా
క్షరీ మహామంత్ర మాణిక్యతోరణాలంకృతంబును, బ్రణవ
నాథ మంగళవాద్యరవ పూరితంబును నగు తురీయ మహా
స్థాన మంటపాంతరంబున సర్వోపనిషత్సారభూత బ్రహ్మ
త్వైకత్వ దర్శనరూపాంకార సింహాసనాసీనుం డై శుద్ధ
సత్త్వ ప్రధాన మాయామయ దివ్యశోభన విగ్రహుం
డును, సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వ
ప్రస్థితత్వ సర్వరక్షకత్వ సర్వసంహారకత్వా ద్యగణిత
సమగ్ర సుగుణ పరిగ్రహుండును, సత్యజ్ఞానానంద స్వరూ
పుండును, సర్వవ్యాపకుండును, దేవదేవుండును నగు శ్రీ
మహాదేవుండు మూర్తిమంతంబులైన చతుర్వింశతితత్త్వం
బులును నిచ్చాజ్ఞాన క్రియాది శక్తులును హృషీకేశ్వర
వాణీశ్వర సురేశ్వర నందికేశ్వర భృంగీశ్వర విఘ్నేశ్వర
కుమారాది ప్రమథగణాధీశ్వరులును బ్రాహ్మీ మాహే
శ్వర్యాది సప్తమాతృకలును స్వసాన్నిధ్యంబున నిడకరుణా
కటాక్ష వీక్షణంబు నపేక్షించి కొలువ స్వస్వరూపావలోక

నంబు సేయుచు నాత్మారాముఁ డై యున్న సమయంబునఁ
దదీయ వామార్థశరీరిణియుఁ, బరాపరప్రకృతిస్వరూపిణి
యు, నిఖిలజగదుపాదానకారణభూతయు, నఖిలలోకై క
మాతయుఁ, ద్రిభువనగేహినియు, విశ్వమోహినియు, ధీము
ఖయు, జ్ఞానవిజ్ఞాన లోచనయు, విషయవిరక్త్యధరయు,
విచార మందస్థితయు, నిర్మమతా నిరంతాహస్తయు,
యోగబోధస్తనియు, సందేహ మధ్యయు, సంసార చక్ర
నాభియు, రాగద్వేషజఘనయుఁ, గామలోభోరు యుగ
ళయు, సంకల్ప వికల్ప చరణయుఁ, గాలానుగత కర్మ
యానయు, వేదాంత విద్యావ్యసన వసనోపరతి కంచుక
ధారిణియు, రజస్సత్త్వతమోగుణగ్రంథి నీవీబంధ కంచుక
బంధ వేణీబంధ సురుచిరయు, ఫలత్యాగ పూర్వక వర్ణా
శ్రమోచిత ధర్మానుష్ఠానేశ్వర ప్రణిధానాచార్యోపాస
నేంద్రియాత్మ వినిగ్రహ స్థితప్రజ్ఞత్వాది సాత్త్వికగుణ
భూషణాలంకారిణియు, శుద్ధవాసనా వాసితయు, నిత్యాన
పాయనియు, దేవదేవియు నగు శ్రీ మహాదేవి యతిప్రీతి
పూర్వకంబుగాఁ జతుర్విధ శుశ్రూషలు గావించుచు సేవిం
చుచుఁ బూజించుచు భావించుచు నమస్కరించుచు నారా
ధించినం బ్రసన్నుం డై మెచ్చి నీకు నెయ్యది యిష్టం
బిచ్చెద నడుగు మనిన సంతోషభరితచిత్తయై యమ్మత్త
కాశిని చిఱునవ్వు నగుచు నిట్లనియె.

రంగ

టీ. అది = ఆవెండికొండ, తత్పదవాచ్యంబగు పరమాత్మ యనియు
నర్థము; మఱియున్ = ఇంకను, అది + మధ్య + అంత + విహీ
నంబును = ఇదిక్కడనుండి ప్రారంభము, ఇది మధ్యభాగము, ఇది

తుదయని తెలిసికొనుటకు వీలులేని కడు గొప్పదియు నని కైలాసపరమగు
 నర్థము, “న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిన్నాయం భూత్వా భవితా
 వా నభూయః” అనుటచే సృష్టిస్థితిలయములు లేనిది యని పరమాత్మ
 పరమగు నర్థము. స్వ...శూన్యంబును - స్వజాతీయ = బ్రాహ్మ
 జ్ఞాది యగు తమతమ జాతుల సంబంధ మైనట్టియు, విజాతీయ =
 తమతమ వర్ణములకు పెరిగి వర్ణముల సంబంధ మైనట్టియు, స్వగత =
 తమతమ వర్ణములను బొందినట్టియు, భేద = పరస్పరభేదము, శూన్యంబు =
 తాను కర్మభూమికి పైబడి యుండుటచేఁ దనయందు లేనిదియు, అని
 కైలా. “వృక్షస్య స్వగతో భేదః పత్రపుష్పఫలాదిభిః | వృక్షాంతరా త్సజా
 తీయో విజాతీయ శ్శిలాదిభిః” = లోకమునం దొక చెట్టునకుఁ దనయందలి
 పండ్లు ఆకులు పువ్వులు మొదలగువానిచే స్వగతభేదము (తనలోఁ దనకు
 గల యేర్పాటు) ఇంకొక జాతిచెట్టుతోఁ దనకు సజాతీయ భేదము, రాళ్లు
 మొదలగువానిచే దానికి విజాతీయ భేదమును గలదు. ఇట్లు దృశ్యపదార్థ
 ములకెల్ల నీభేద మున్నదిగాని బ్రహ్మమునకన్న నో స్వజాతీయభేదము గాని
 విజాతీయభేదము గాని స్వగతభేదము గాని లేదు. ఈ యర్థమును “ఏక
 మేవాద్వితీయం” అను శ్రుతియందుఁ గల ‘ఏకం’ అను పదము స్వగత
 భేదమును, ‘ఏవ’ అను నవధారణార్థకపదము సజాతీయ భేదమును, ‘అద్వి
 తీయం’ అను ద్వైతము నిషేధించుచున్న పదము విజాతీయ భేదమును
 బ్రహ్మమునకు లేదని చెప్పుచున్నది - అని పరమాత్మపర మైనయర్థము.
 నిత్య...అలోకంబును - నిత్య = శాశ్వతమైన, అపరోక్ష = స్వతస్సిద్ధ
 మగు, స్వ = తనయందలి వెండి రత్నములు మొదలగువానియొక్క
 ప్రకాశ = కాంతులచేత, అపహానిత = జయింపఁబడిన, అనేక కోటి +
 సూర్య + చంద్ర + అనల + అలోకంబును = పెక్కు కోట్లసంఖ్య గల
 సూర్యులయు చంద్రులయు నగ్నులయు వెలుగులు గలదియు నని కైలా

“నతత్ర నూర్యోభాతి నచంద్రతారకం నే మావిద్యుతో భాన్తి కుతో
య మగ్నిః” అను శ్రుతిచేఁ గాలత్రయాబాధ్యమానము ననుభవైకసిద్ధము
నగు తన చిద్రూపజ్యోతిస్సుచే సూర్యచంద్రాద్యవభాసకంబును నని
పరమా॥ వేద... అగమ్యంబును - వేద = ఋగ్యజుస్సామాధర్వము లను
నాల్గు వేదములకును, శాస్త్ర = వేదాంగము లగు శిక్షాదిశాస్త్రములకును,
పురాణ = శ్రుత్యర్థప్రతిపాదకము లగు నష్టాదశ పురాణములకును, ఇతి
హాస = భారతము మొదలగు నితివృత్తములకును, ఆగమ = రుద్రయామ
శము మొదలగు నాగమములకును, అగమ్యంబును = “యతో వాచో నివ
ర్తస్తే” అనుటచే నిట్టి దని ప్రతిపాదించుటకు వలనుపడనిదియును, బహు
విధ...రహితంబును - బహువిధ = పెక్కు భేదములు గల, వర్ణ =
బ్రాహ్మణాది వర్ణములయొక్క, ధర్మ + కర్మ + గుణ + నామ +
రూప + వికార + శక్తి + రహితంబును = ఆయా ధర్మంబులు నాయా
కర్మములు గుణములు పేరులు నాకారవిశేషములు మార్పులు సామర్థ్య
ములు మొదలగువానిచే విడువఁబడినదియు, కైలాసము కర్మభూమిలో
లేదు గావున బ్రహ్మము కార్యకరణసంఘాతవిలక్షణం బగుటంజేసియు నని
రెండర్థములయందు నిచట హేతువులం దెలియునది. బ్రహ్మ...ఉపాస్యం
బును - బ్రహ్మ - ఇంద్ర - అసుర - గరుడ - గంధర్వ - కిన్నర - కింపురుష -
సిద్ధ - సాధ్య - విద్యాధర - అప్పరస్ - యక్ష - గుహ్యక - భూత -
భేచర - దేవర్షి - బ్రహ్మర్షి - యోగీశ్వర - మనీశ్వర - యతీశ్వర - కపి
శ్వర - ఆది - ఉపాస్యంబును = నలువ మొదలగు నవబ్రహ్మలు, పురంద
రుఁడు మొదలగు ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలు, బలిచక్రవర్తి విభీషణ
ప్రముఖ దానవులును, వై న తేయుఁడు మొదలగు గరుడులును, ఆహా ఊహా
మొదలగు గంధర్వులును, మఱియుఁ గిన్నరులు కింపురుషులు సిద్ధులు సాధ్యులు
విద్యాధరులు చారణులు అప్పరసలు యక్షులు గుహ్యకులు అను దేవయోనులు,
గణదేవతలును, భూతప్రేతపిశాచములు, నారదుఁడు తుంబురుఁడు మొద.

లగు దేవర్షులును, వసిష్ఠాదిబ్రహ్మర్షులును, పతంజలి మొదలగు యోగీశ్వరులును, సనకసనందన ప్రముఖ మౌనీంద్రులును, కపిలుఁడు మొదలగు యతీంద్రులు, శుక్రాచార్యుఁడు మొదలగు మహాకవులును లోనగువారిచే నిండియున్న దని, కైలా = ఆరాధింపఁబడుచున్న దని, పరమా॥ నిత్య..... మయంబు - నిత్య = ప్రళయమునందు నాశము లేనిదియు, నిర్గుణ = హేయగుణములు లేనిదియు, నిర్వికల్ప = ఏయిడుమలు లేనిదియు, నిర్వికార = మార్పులు లేనిదియు, నిరంజన = పాపసంపర్కము లేనిదియు, నిర్విషయ = పామరులకు గోచరము కానిదియు, అతీంద్రియ = దివ్యంబగుటచే మానుషేంద్రియములకుఁ బట్టువడనిదియు, అవాఙ్మనసగోచర = మాటలచేతను మానసముచేతను జెప్పటకును దెలిసికొనుటకు శక్యము కానిదియు, అప్రమేయ = కొలతకు మీఱినదియు, శుద్ధ = రజతమయం బగుటచేఁ దెల్లనిదియు, బుద్ధ = దేవతాత్మక మగుటచే జ్ఞానవిశిష్ట మయినదియు, ముక్త = క్లేశములచే విడువఁబడినదియు, కేవల+అఖండ = ఎన్నఁడును ఖండింపఁబడనిదియు, సత్ = యోగ్యమైన, చిత్ = స్వభావమును, ఆనంద = సంతోషమును, మయ = ప్రచురముగాఁ గలదియు నని పర్వతార్థము. నిత్య = “నిత్యం-శుద్ధం-బుద్ధం” = శాశ్వతమును, నిర్గుణ = “నిర్గుణం నిరుపప్లవం” సత్త్వాదిగుణాతీతంబును, నిర్వికల్ప = “సర్వకల్పనాతీతం” నిరుపాధిశముగాన వికల్పములు లేనిదియు, నిరంజన = “నిర్వికారనిరంజనం” అను శ్రుతిచే నిర్లేపంబును, నిర్విషయ = “నిర్విషయంసుదాంతం - ఏతద్ధ్యశబ్దమస్పర్శమరూప మరసగంధం” అను శ్రుతిచే శబ్దాది విషయములు లేనిదియు, అతీంద్రియ = “అనింద్రియ మవిషయ మకరణం” ఇంద్రియములకు గోచరము కానిదియు, అవాఙ్మనస గోచర = “యతోవాచో నివర్తనే, అప్రాప్యమనసాసహ” అనుశ్రుతిచే వాక్కులకును మనస్సునకును దెలియఁబడనిదియును, అప్రమేయ = స్వవ్యతిరిక్తప్రమేయము లేనిది గాన నప్రమేయమగు “అప్రమేయ మనాద్యంతం” అని శ్రుతి, శుద్ధ = అపరి

శుద్ధమగు నుపాధి. తనకు లేమింజేసి పరిశుద్ధమైనదియు, బుద్ధ = పరిపూర్ణబోధ
స్వరూపముచేతఁ దెలియఁబడునది గాన బుద్ధంబును, ముక్త = మాయామాయా
కార్యములవలన విడువఁబడినది గాన ముక్తంబును, కేవల = కార్యకారణ
భావముచే విడువఁబడి పరిపూర్ణబోధమాత్రస్వరూపం బగుటచేఁ గేవలం
బును, అఖండ = ఖండప్రపంచవిలక్షణం బగుటచే నఖండైకరసంబును,
చిత్ = అచిద్రూపంబులగు నంతఃకరణాదులు లేనిదిగాన చిత్తును, సత్ =
అసత్యభూతంబగు ప్రపంచమునకు విలక్షణం బైనదిగాన సత్తును, ఆనంద =
దుఃఖరూపజగత్తునకుఁ బ్రతియోగి యగుటచే నానందమును, మయంబును =
ప్రచురముగఁ గలదియు (ఇచట మయట్ ప్రత్యయము ప్రాచుర్యార్థకము
గాని వికారార్థకముగాదు). ఐన = అయినట్టి, తురీయాతీత = అర్థమాత్రా
రూపంబగు తురీయమునకు నతీతమగు నిర్విశేషబ్రహ్మాత్మక మగు, పరతత్త్వ =
పరమాత్మస్వరూపం బగు, కైలాసంబునకొ = కైలాసమనియెడు పేరు గల
వేండికొండయందు, అవ్యక్త...వేష్టితంబును - అవ్యక్త = మూలప్రకృతి
యొక్క వికృతులగు, మహదాది = మహత్తత్త్వము, పంచతన్మాత్రలు
అను, సప్త = సప్తసంఖ్యాకము లైన, ఆవరణ = చుట్టుగోడలచేత, పరి
వేష్టితంబును = చుట్టువారుకొనఁబడినదియు, చతుర్దశ = పదునాల్గుసంఖ్య
గల, లోక = భూర్భువస్స్వరాది భువనము లనియెడు, కందర = చిఱు
గుహలచే, సుందరంబును = సొగసైనదియు, సార్వ...భాసురంబును -
సార్వభౌమ = చతుస్సముద్ర ముద్రితమైన భూమండలమున కెల్ల సేకచ్ఛ
త్రాధిపత్యము గల మహారాజాధిరాజు, ఆది = మొదలు, హిరణ్యగర్భ =
బ్రహ్మ, అంత = తుదగాఁగల, మనుష్య, గంధర్వ, దేవగంధర్వ, చిర
లోక లోకాఖ్య పితృదేవ, అజానజదేవ, కర్మదేవ, దేవ, ఇంద్ర, బృహస్పతి,
ప్రజాపతి అనువారలయొక్క, ఆనంద = సంశోష తారతమ్యము లని
యెడు, గండశైల = దిగుడుబండలచేత, భాసురంబును = ఓప్పుచున్న
దియు, భాను...శర్కరిలంబును - భాను = రవియు, సోమ = చంద్రుగూ

దును, నక్షత్ర = సాధారణపు చుక్కలును, తారా = అశ్వినీ మొదలగు నవియు, గ్రహ = తక్కిన కుజుండు మొదలగు గ్రహములును, పావక = వహ్నియు, సౌదామని = మెఱపులు, ఆది = లోనుగాఁగల, వివిధ = పలుదెఱంగు లగు, తేజః = వెలుగులు గల, రత్న “ జాతౌజాతౌ యదు త్కృష్టం తద్రత్న మభిధీయతే ” అనుటచే నుత్కృష్టవస్తువులచే, శర్కరీలంబును = కఱకుటిసుక గలదియును, (అనేకములగు దీప్తిమంతములైన పదార్థము లాకొండనిండ నిసుకపఱచినయట్లున్న వని యభిప్రాయము.) ప్రవిమల...విరాజితంబును - ప్రవిమల = మధ్యను రాగాదులచేఁ గలుషితముగాని, వైరాగ్య = (ఈ లోకమునందలి స్రక్చందనాది విషయభోగములు స్వకర్మానుగుణముగఁ గలుగునట్లు స్వర్గాదివిషయభోగములు గూడఁ గర్మజన్యములగుటచే వినశ్వరంబులని తలఁచి, వానియందుఁ దలఁపు నొకించు కయుఁ జేయుకుండుటయ నిర్మలవైరాగ్య మను లక్షణము గల) ఇహాముత్ర ఫలభోగ విరక్తియు, ఉపరతి = (శ్రవణమననాదులకుం బెర లగు విషయములనుండి గ్రహింపఁబడిన శ్రోత్రాదులగు నింద్రియములు మరల నాశబ్దాది విషయములయందుఁ బడకుండ దేనిచేఁ జేయఁబడునో యావృత్తివిశేషము పరమోపరతి యనఁబడు నుపరతియు, ఏకాంతతా = (శబ్దాది విషయజాతమునుండి నిగ్రహింపఁబడిన) మనస్సును నద్వితీయ బ్రహ్మమునందు లయము చేయుటయు, అత్యంత ముముక్షుతా = తీవ్రమగు మోక్షేచ్ఛయు ననెడు, అధిత్యకా = “ ఉపత్యక్తాద్రాసన్నా భూమిరూర్ధ్వ మధిత్యకా ” అనుటచే నాకైలాస పర్వతరూప బ్రహ్మముయొక్క మీఁదిభాగమున నున్న, అధ్యాత్మానంద = పరమాత్మానుభవమువలనఁ గలిగెడు నఖండానంద మనియెడు, జీవన = “ జీవనం భువనం వనం ” అనుటచే జీవనశబ్దవాచ్యంబగు) నుదకముచేత, అభిషిక్త = నిరంతరమును దడుపఁబడినవియు, నిర్మల నిశ్చలతా = బాహ్యదృష్టిలేని చిత్తైకాగ్రత యనెడు, కలికా = శోరకములచేత (మొగ్గలచేత), కలిత = ఒప్పుచున్నవియు, ఫలిక = బాగుగ

ఫలించినవియు అయిన, నిష్కామకర్మ = ఫలాపేక్షను విడిచి చేయుటబడిన
 శ్రౌతస్మార్తకర్మములును, ఉపాసనా = (నగుణబ్రహ్మవిషయము లయిన
 మానసవ్యాపారరూపము లగు శాండిల్యవిద్య మొదలగు) సుపాస్తులును,
 యాగ = జ్యోతిష్తోమాదియజ్ఞములును, యోగ = “యోగ శ్చిత్తవృత్తి
 నిరోధః” అని చెప్పబడిన మానసవ్యాపార నిగ్రహాత్మక మగు యోగమును,
 జప = గాయత్రీ ప్రభృతిమంత్ర పురశ్చర్యయు, తపః = బ్రహ్మవిచారణ
 రూపమగు తపస్సును, సత్య = యథార్థకథన మను వ్రతమును, శౌచ =
 చిత్తిశుచిత్వమును, దయా = సకలభూతములయందు నక్కటికమును, శీల =
 సత్స్వభావమును, వ్రత = ఏకాదశ్యుపవాసాది వ్రతములును, దాన = బీద
 లకు నన్నము పెట్టుట మొదలగు దానములును, ఆది = లోనుగాఁ గలవి
 యనెడు, నానావిధ = పెక్కుజాతులు గల, అనోకహ = మ్రాక్షులు గల
 (“అనోకహః కుట స్సాల” అని అమరము) ఉద్యాన = విహారవనములచే,
 విరాజితంబును = రంజిల్లుచున్నదియు, శాస్త్ర... విలసితంబును - శాస్త్ర =
 శిక్షాది వేదాంగము లనియెడు, పుష్ప = ప్రసూనములతో, ఉపేత = సంయు
 క్తములయిన, నిగమ = వేదములను (“నిగమకల్పతరోర్గళితం” అని శ్రీ
 భాగవతము) ఆగమ = [“ఆగతం శివ వక్త్రేభ్యో గతంచ గిరిజాశ్రుతౌ ।
 మతంచ వాసుదేవస్య తస్మా దాగమ ముచ్యతే” అనియు “సృష్టిశ్చ ప్రళ
 యశ్చైవ దేవానాంచ తథార్చనమ్ । సాధనంచైవ సర్వేషాం పురశ్చరణ
 మేవచ॥ షట్కర్మసాధనంచైవ ధ్యానయోగ శ్చతుర్విధః । సప్తభి ర్లక్షణై
 ర్యుక్తం త్వాగమం తద్విదోవిదుః” అనియు, సదాశివుని యైదుముఖముల
 నుండి వెలువడినదియు, మొదటఁ బార్వతీదేవిచే నాలకింపఁబడినదియు, శ్రీ
 పరవాసుదేవునిచే నియ్యకొనఁబడినదియు, గాన నాగమ మనఁబడును.
 సృష్టిక్రమము, ప్రళయప్రకారము, దేవతార్చనవిధి, సర్వకార్య నిర్వహణ
 ప్రకారము, పురశ్చర్యావిధి, షట్కర్మవిధానమును, చతుర్విధధ్యానయోగ
 మును నను నీయేడును దేనియందు ప్రతిపాదింపఁబడు, నది యాగమ మనఁ

బడును] అను లక్షణముగల రుద్రయామళాది తంత్రగ్రంథములును, అంత=వేదాంతములును (లేక నిగమాగమముల సిద్ధాంతములు) అనియెడు, కల్పలతా=కల్పవల్లులచే, విలసితంబును = వలలుచున్నదియును, షట్...బున్ - షడ్విధ=సవికల్పము - సబీజము - నిర్బీజము - సంప్రజ్ఞాతము - అనంప్రజ్ఞాతము - అను నాటువిధములు గల, సమాధి - (“ధ్యాత్వ ధ్యానే పరిత్యజ్య క్రమాద్ధ్యాయైకగోచరమ్ | నివాతదీపవచ్చిత్తం సమాధి రభిధీయతే” నిరంతరాభ్యాసమువలన నేను ధ్యానముచేయుచున్నాను. ఇది ధ్యానము అనుసంగతిని నోలిని మఱచి ధ్యానముచేయఁబడునొకవస్తువునందే చిత్తము నిలుచుట సమాధియనఁబడు”) నను లక్షణముగల సమాధులనియెడు, సాధ = మేడలచేత, విభ్రాజితంబును = విశేషముగ విలసిల్లుచున్నదియును, పరమ..... ప్రకాశితంబును-పరమ = సర్వోత్కృష్టంబగు, అధ్యాత్మవిద్యా = బ్రహ్మవిబోధమువలనఁ గలిగిన, ఆనంద = సంతోషమనియెడు, జల = నీటిచేత, అభిషిక్త = చల్లఁబడిన, నిర్మల = పరమపవిత్రమగు, చిత్త = హృదయముయొక్క, వృత్తి = వ్యాపారములనియెడు, అంగణ = వాకిళులయందున్న, శమ = (మిక్కుటమగు నాకలి గలిగినపుడు భుజియించుటకంటె వేఱగు వ్యాపారము మనంబునకు రుచింపకున్నట్లు స్రక్చందనాది విషయములయందు నత్యంతము నరుచియుఁ దత్త్వజ్ఞాన సాధనంబు లగు శ్రవణ మన నాదులయందు మిగుల నభిరుచియుఁ గలుగునప్పుడు పూర్వవాసనాబలములవలన శ్రవణమననాది సాధనములను విడిచి స్రక్చందనాది విషయములయందు లోలుపమగు చిత్తము దేనిచేత నిగ్రహింపఁబడు నాయంతఃకరణవృత్తివిశేషము శమ మగునను) శమమును, దమ = (జ్ఞానసాధనములగు శ్రవణాదులకు భిన్నములగు శబ్దాది విషయములయందుఁ బ్రవర్తించుచుండెడు శ్రోత్రము మొదలగు బాహ్యేంద్రియములనుండి మరలింపఁబడునో యాయంతఃకరణవృత్తి విశేషము దమమనఁబడునను) దమమును, ఉపరతి = (విధివిహితము లగు నిత్యనైమిత్తిక కామ్యాదికర్మములను సంన్యాసాశ్రమ

స్వీకారపూర్వకముగ నేను కర్తను గానని పరిత్యజించుట యుపరతి యనఁ
బడు) నుపరతియును, తిత్తితా = (దేహధర్మములగు శీతోష్ణాదులనుఁ దజ్జన్యము
లగు సుఖదుఃఖాదులను దేహముచే విడుచుటకు వీలులేకుండుటంజేసి స్వయం
ప్రకాశ చిద్రూపం బగు నాత్మయందు నా శీతోష్ణాదులు లేవను వివేక
ప్రదీపముచేతఁ దెలిసికొని మిథ్యాభూతంబగు శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వ
ములను సహించుట తిత్తితా యనఁబడును. “సహనం నర్వదుఃఖానా మప్రతీ
కార పూర్వకమ్ | చింతావిలాపరహితం సా తిత్తితా నిగద్యతే” అను లక్ష
ణము గల) తిత్తితాయు, శ్రద్ధా = (దేశికేంద్రోపదిష్ట వచనములయందును
నుపనిషద్వాక్యముల యందును) నమ్మకమును, సమాధాన = (శబ్దాది
విషయములనుండి నిగ్రహింపఁబడిన అంతఃకరణమును శ్రవణాదుల
యందును దదుపకారకంబు లగు నమానిత్వాదంభిత్యాది సాధనముల
యందును నెడ లేకుండఁ బ్రవేశపెట్టుట యనఁబడు) సమాధానమును, అమా
నిత్వ = దేహాదులయందు నభిమానము లేకపోవుటయు, అదంభిత్వ =
డంబము లేకపోవుటయు, ఆది = మొదలయిన, కల్యాణగుణ = మేలి
గుణము లనియెడు, మణి = మానికములయొక్క, గణ = సముదాయము
చేత నైన, రంగవల్లి = (గడపలమీఁద అతలవడువున రంగుగుండలచేఁ
దీర్పఁబడిన) మ్రుగ్ధపట్టులచేత, ప్రకాశితంబును = శోభిల్లు చున్నదియు,
నిరతిశయ = సర్వోత్కృష్టమగు, కైవల్య = నిర్వాణమనియెడు, భాండా
గార = బొక్కసముచేత, శోభితంబును = విలసిల్లుచున్నదియు, ఫల...
లలితంబును - ఫల = ఫలితార్థముయొక్క, కామనా = కోరిక, అభావ =
లేకపోవుటయే, స్వభావ = ప్రకృతిగఁ గల, నియత = తత్తద్వర్ణములకు
నియమింపఁబడిన, కర్మ = నిత్యనైమిత్తికాది కర్మములయొక్క, ఆచరణ =
చేయుటచేతనైన, చిత్తశుద్ధి = అంతఃకరణ నైర్మల్యమును, సర్వ కర్మ
పరిత్యాగ = నిత్యనైమిత్తికాదులగు నిఖిలక్రియలను యథావిధిగ విడుచు
టయు, గురు + భక్తి = దేశికేంద్రునియందుఁ బ్రేమపూర్వకమగు నమ్మక

మును, వేదాంత = తత్త్వమస్యాది మహావాక్య తాత్పర్యముయొక్క,
 శ్రవణ = (“ఇత్థంవాక్యై స్తదర్థానుసంధానం శ్రవణం భవేత్” అను
 టచే “అహం బ్రహ్మస్మి - తత్త్వమసి” అను మొదలగు మహావాక్యముల
 చేత నా మహావాక్యములను గల తాత్పర్యార్థమగు జీవబ్రహ్మమునకు నైక్య
 మును నిరన్తరము ననుసంధించుట యను లక్షణముగల) శ్రవణమును, మనన =
 (“యుక్త్యా సంభావితత్వానుసంధానం మననంతు తత్” అనుటచే దాను
 మననముచేసిన మహావాక్యార్థమును యుక్తిచే నూహించి సరిపఱచు
 కొనుట యనఁబడు) మననమును, నిదిధ్యాసన = (“తాభ్యాం నిర్విచికిత్సే
 ర్థేచేతనస్థాపి తస్య యత్ | ఏకతానత్వమేతద్ధి నిదిధ్యాసన ముచ్యతే”
 మీఁదఁ జెప్పఁబడిన శ్రవణమననముల రెండింటిచేతను నిస్సందిగ్ధమగు పరా
 పరాత్తైకత్వరూప విషయమునందు నిలుపఁబడిన ధారణోపేత చిత్తము
 యొక్క ఏకాకారవృత్తిప్రవాహము నిదిధ్యాసనము అను లక్షణము గల)
 నిదిధ్యాసనమును, జ్ఞాన = స్వాత్మతత్త్వ పరిజ్ఞానమును, ఆది = లోనుగాఁ
 గలవి యనెడు, సోపాన = పావంచాలతో, సమన్విత = కూడియున్న,
 విజ్ఞాన = అపరోక్షజ్ఞాన మనియెడు, రాజమార్గ = రాచబాటలచేత, లలి
 తంబును = సొగసు మీఱునదియు, పంచాక్షరీ...అలంకృతంబును - పంచా
 క్షరీ = “నమో రామాయ” అను నైదుబీజవర్ణములు గల, మహామన్త్ర =
 రామతారక మహామన్త్ర మనియెడు, మాణిక్య = నాయకమణి గల,
 తోరణ = మంగళ మాలికచేత, అలంకృతంబును = కై నేయఁబడినదియు,
 ప్రణవ...పూరితంబును - ప్రణవ = ఓం అను మంత్రాది వర్ణోచ్ఛారణ
 సంబంధ మగు, నాద = శబ్ద మనియెడు, మంగళవాద్య = వీణామృదం
 గాది కల్యాణవాద్య విశేషములయొక్క, రవ = నినాదములచేత, పూరి
 తంబు = పరిపూర్ణమైనదియు, అగు = అయిన, తురీయ...బునన్ =
 తురీయ = చతుర్థావస్థ యనెడు, మహాస్థాన = నిండుకొలుపుకూటము
 నందలి, మండప = మంటపముయొక్క, అంతరంబునన్ = మధ్యభాగము

మునందు, సర్వ...అసీనుండై - సర్వ = సకలములైన, ఉపనిషత్ = శ్రుతిశిరస్సులయొక్క, సారభూత = ఫలితార్థమగు, బ్రహ్మ = పరమాత్మకును, ఆత్మ = జీవాత్మకును, ఏకత్వ = ఐక్యముయొక్క, దర్శన = చూచుట, రూప = అకారముగఁగల, ఓంకార = మంత్రాదివర్ణ మనియెడు, సింహాసన = సింగపు గద్దెయందు, అసీనుండై = అధిష్ఠించియున్నవాడై, శుద్ధ = రజస్తమోగుణమిశ్రితము గాని, సత్త్వ = సత్త్వగుణము, ప్రధాన = ముఖ్యముగాఁగల, మాయామయ = మాయయందుఁ బ్రతిఫలించిన, దివ్య = ప్రకాశమాన (దేదీప్యమాన) మగు, శోభన = స్మరణమాత్రముచే శుభప్రదమును శుభలక్షణములు గలదియు నగు, విగ్రహుండును = స్వరూపము గలవాఁడును, సర్వ...పరిగ్రహుండును - సర్వజ్ఞత్వ = సకలమును దెలిసినవాఁ డగుట, సర్వేశ్వరత్వ = నిఖిలమునకు నధీశుఁడగుట, సర్వాంతర్యామిత్వ = అన్నిటిలోపల నుండి నియమించుచుండువాఁ డగుట, సర్వస్రష్టృత్వ = సమస్తప్రపంచమును సృజించువాఁడగుట, సర్వరక్షకత్వ = నిఖిలలోకములను గాపాడువాఁ డగుటయు, సర్వసంహారకత్వ = సృజింపఁబడి పాలింపఁబడిన ప్రపంచమునెల్ల నుపసంహరించువాఁ డగుట, ఆది = లోనుగాఁగల, అగణిత = లెక్కించుటకు నలవిగాని, సమగ్ర = పరిపూర్ణములయిన, సుగుణ = మేలిగొనములయొక్క, పరిగ్రహుండును = స్వీకారము గలవాఁడును, సత్య...పుండును, సత్య = సత్తును, జ్ఞాన = చిత్తును, ఆనంద = సంతోషమును, స్వరూపుండును = ఆకారముగఁ గలవాఁడును, సర్వవ్యాపకుండును = సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నంతటను నిండియున్నవాఁడును, దేవదేవుండును = బ్రహ్మ మొదలగు వేల్పులకెల్ల నేలికయు, అగు = అయినట్టి, శ్రీ... పుండు - శ్రీ = అణిమాద్యష్టైశ్వర్య సంపత్తితోఁ గూడిన, మహాదేవుండు = శంకరుఁడు, మూర్తిమంతంబులు + వి = మూర్తీభవించినవి యగు, చతుర్విం

శతితత్త్వంబులును = (మూలప్రకృతి - మహత్తు - అహంకారము - పంచ
తన్మాత్రలు - పంచమహాభూతములు - శబ్దాదివిషయ పంచకము -
శ్రోత్రాదీంద్రియపంచకము - మనస్సు అను) నిరువదినాల్గు తత్త్వములును,
ఇచ్ఛా...శక్తులను - ఇచ్ఛా = (“తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి”
పరమాత్ముడు మొట్టమొదటఁ బ్రపంచ నిర్మాణముకొఱకు బలుదెఱఁగు
లయ్యెద నను సంకల్పరూపమగు) నిచ్ఛాశక్తియు, జ్ఞాన=స్వసత్యసంకల్పాను
సారముగ జగద్రచనావిభాగజ్ఞానరూపంబగు) జ్ఞానశక్తియు, క్రియా =
లోకరచనారూపం బగు క్రియాశక్తియు, ఆది = లోనుగాఁగల, శక్తులును=
మతియు లౌకికములగు ప్రభుమంత్రోత్సాహాది శక్తులును, హృషీ...
శ్వరులు - హృషీకేశ్వర = భక్తవత్సలుండగు శ్రీమన్నారాయణమూర్తియు,
వాణీశ్వర = చతురాననుఁడును, సురేశ్వర = పాకశాసనుఁడును, నంది
కేశ్వర = నందీశుఁడును, భృంగీశ్వర = భృంగిరిటుండును, విఘ్నే
శ్వర = గణపతియును, కుమార = తార్తికేయుఁడును, ఆది = లోను
గాఁగల, ప్రమథగణ = ప్రమథుల వర్గములకు, అధీశ్వరులును = నాయకు
లును, బ్రాహ్మి + మాహేశ్వరీ + ఆది + సప్తమాతృకలును = బ్రాహ్మి
మొదలగు నేడ్వరు మాతృకలును “బ్రాహ్మి మాహేశ్వరీచైవ కామరీ
వైష్ణవీ తథా, వారాహీచైవ చాంద్రాణీ చాముండా సప్తమాతృకాః” అని
అమరము, స్వ+సాన్నిధ్యంబునన్ = తన చెంతను, నిజ...వీక్షణంబున్ -
నిజ = తనదగు, కరుణా = కనికరముతోఁ గూడిన, కటాక్ష + వీక్ష
ణంబున్ = కడగంటి చూపును, అపేక్షించి = కావలసి, శౌలువన్ =
భజింపుచుండఁగ, స్వ+స్వరూప+అవలోకనంబు = స్వకీయమగు సచ్చిదా
నంద పరతత్త్వముయొక్క అనుసంధానము, చేయుచున్ = ఒనర్చుచు,
ఆత్మారాముఁడు + వి = తనలో తా నానందించుచు, ఉన్న సమయంబు
నన్ = ఉండెడు తఱిని, తదీయ+వామ + అర్ధ + శరీరిణి + యున్ =
ఆ జగదీశ్వరునిది యగు ఎడమవైపు నొడలు సగపాలు తనమేను గలదియు,

పర + అపర + ప్రకృతి + స్వరూపిణీయుక్ = “అధపరాయయాదదక్షర
 మధిగమ్యతే” అను మొదలగు శ్రుతులయందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన
 మాయయు నవిద్యయునను ప్రకృతులు రెండును స్వరూపముగఁ గలదియు,
 నిఖిల...భూతయుక్ - నిఖిల + జగత్ = ఈశ్వరసృష్టము జీవసృష్టము
 నగు ప్రపంచమునకెల్ల, ఉపాదాన = ప్రధానమగు, కారణభూతయు =
 కారణమయినదియు, [ఇచ్చట నుపాదానశబ్దము నిమిత్తమునకుఁగూడ నుప
 లక్షణముగానఁ జిదచిద్రూపములచే నుపాదాన నిమిత్తకారణములు రెండు
 నగుచున్నదనుట] నిఖిల + లోక + ఏక + మాతయు = ఎల్లజగములకుఁ
 బ్రధానజననియు, త్రి + భువన + గేహినియుక్ = ముజ్జగంబులు నిల్లుగాఁ
 గలదియు, విశ్వ + విమోహినియుక్ = తన యావరణ విశ్లేషశక్తులచే
 నెల్లరకు భ్రాంతినిఁ గలిగించుచున్నదియు, ధీ + ముఖియుక్ = తనదు
 వికృతియగు మహత్త్వమే సృష్టికి మొదలుగాఁగలదియు [నిశ్చయాత్మక
 జ్ఞానమే స్వస్వరూపమును దెలిసికొనుటకు ముఖ్యముగాఁ గలదియు -
 ననియు, బుద్ధియే వదనముగాఁ గలదియుననియు నిచట విశేషార్థములు గమ
 నించునది] జ్ఞాన...నయుక్ - జ్ఞాన = పరోక్షజ్ఞానము, విజ్ఞాన = అపరోక్ష
 జ్ఞానము నను నివిరెండును, లోచనయు = ఎడమకన్న కుడికన్నగాఁ గల
 దియు, విషయ + విరక్తి + అధరయు = శబ్దాది విషయములయందలి విరక్తి
 యను నెఱ్ఱనిమోవి గలదియు, విచార...తయు - విచార = నిత్యానిత్యవివేక
 మనియెడు, మందస్మితయు = మందహాసము గలదియు, నిర్మ...స్థయు-నిర్మ
 మతా = మమత్వములేమియు, నిరహంరతా = అహంకారములేమియు నను
 నవి రెండును, హస్తయు = ఎడమచెయ్యి కుడిచెయ్యిగఁ గలదియు, యోగ
 బోధ స్తనియుక్ - యోగ = కర్మము, బోధ = జ్ఞానము ననునివి రెండును,
 స్తనియుక్ = చనుదోయిగాఁ గలదియు, సందేహ + మధ్యయుక్ =
 వ్యావహారిక దశయందుఁగాని విచారణయందుఁగాని యిది యిట్లుగనా కాదా
 యనుసందియమే సన్నపుఁగొనుగఁ గలదియు “నదసత్సంశయ గోచరోదరీ”

అనునట్లు కలదా లేదా యనుసందియమునకు నాశ్రయమగు నెన్నడుము
 గలదియు ననియు నర్థము), సంసార...నాభియు - సంసార = జననమరణ
 రూపంబగు కాఁపురపు, చక్రం = పరివర్తనమే (సుడియే), నాభియు =
 బొడ్డుగాఁ గలదియు, రాగ + ద్వేష = ఇష్టవస్తువునందలి మక్కువయు
 ననిష్టపదార్థమునందలి యసహ్యతయు ననురెండును, జఘనయు = కటిప్రదే
 శములుగాఁ గలదియు, కామ...యుగళయుక్ - కామ = కోరికయు,
 లోభ = అబ్ధిత్వము ననురెండును, ఊరు + యుగళయుక్ = రెండుతోడ
 లుగఁ గలదియు, సంకల్ప = ఈపని నిట్లుచేసెద ననుతలంపును, వికల్ప =
 పలుదెలుగుల నూహించుటయు ననునివిరెండు, చరణయు = అడుగులుగఁ
 గలదియు, కాల...యానయు-కాల = తత్తత్కర్మ ఫలానుభవకాలమును,
 అనుగత = అనుసరించివచ్చెడు, కర్మ = క్రియయే, యానయు = నడకగఁ
 గలదియు, వేదాంత...ధారిణియు - వేదాంత = ఉపనిషత్తులయందుఁ బ్రతి
 పాదింపఁబడిన, విద్యా = దహరశాండిల్యాద్యుపాసనలయందు, వ్యసన =
 ఆసక్తిని, వసన = కట్టుబట్టును, ఉపరతి = సేత్రాదీంద్రియములను శబ్దాదుల
 నుండి మరలించి శ్రవణాదిజ్ఞానసాధనములయందుఁ జొనుపుట యను నుపర
 మమును, కంచుక = రవికగను, ధారిణియుక్ = తాల్చినదియు, రజః...
 రుచిరయుక్ - రజః = రజోగుణము, సత్త్వ = సత్త్వగుణము, తమః =
 తమోగుణము, అనునీగుణత్రయసంబంధమగు, గ్రంథి=హృదయగ్రంథు లని
 యెడు, నీవీబంధ = ఎఱ్ఱచీరకట్టుముడియు, కంచుకబంధ = తెల్లరవికముడి
 యు, వేణీబంధ = నల్లనికొప్పు ముడియు ననువీనిచే, సురుచిరయుక్ =
 మిగులనొప్పుచున్నదియు, ఫల...అలంకారిణియుక్ - ఫల=కర్మఫలముల
 యొక్క, త్యాగ = విడుచుట, పూర్వక = ముఖ్యముగాఁగల, వర్ణ =
 బ్రాహ్మణజాతి మొదలగు వర్ణములకును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యము మొద
 లగు నాశ్రమములకును, ఉచిత = తగినవియగు, ధర్మ=బ్రహ్మోపాసనము -
 ప్రజాపాలనము, పాశుపాల్యము - ద్విజశుశ్రూష - లోనుగాఁగల) ధర్మ

ములును, అనుష్టాన=ఆయానియమములను విధివిహితముగ నాచరించుటయు,
 ఈశ్వర+ప్రణీధాన = సర్వజగదీశర్వండుగ శ్రీమన్నారాయణనియందుఁ
 జితము నెల్లప్పుడు నిలుపుటయు, ఆచార్య + ఉపాసన = నద్గురుశుశ్రూ
 షయు, ఇంద్రియ = బాహ్యేంద్రియములయొక్కయు, ఆత్మ = మనోబుద్ధి
 చిత్తాఽహంకారరూప మగు నంతఃకరణచతుష్టయముయొక్కయు, విని
 గ్రహ = శబ్దాదివిషయములయందుఁ దగులుపడకుండ జ్ఞానసాధనములగు
 శ్రవణాదులయందు నిలుచునట్లు చేయుటయు, స్థితప్రజ్ఞత్వ = “ప్రజహాతి
 యదాకామాన్ సర్వా న్సార్థ మనోగతాన్ ఆత్మన్యేవాత్మనాతుప్త స్థిత
 ప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే” తనమనంబునం గలకోరికల నెల్ల విడిచి, శ్రీమన్నారాయణ
 ధ్యానతత్పరుండై తనలోఁదా నానందించువాఁడు స్థితప్రజ్ఞుం డనఁబడు నను
 స్థితప్రజ్ఞత్వము, ఆది=లోనుగాఁగల, సాత్త్వికగుణ=సత్త్వగుణప్రధానము
 లగు ధర్మములనియెడు, భూషణ = తొడవులు, ఆలంకారిణియు = అలం
 కరణములుగఁ గలదియు, శుద్ధ = పరిశుద్ధమగు, వాసనా = (“శుద్ధాజన్మ
 వినాశినీ... పునర్జన్మాంకురాం స్త్యక్త్వా స్థితానంభ్రష్టబీజవత్ । దేహార్థం
 ధ్రియతేజ్ఞాత జ్ఞేయాశుద్ధేతి చోచ్యతే । యేశుద్ధవాసనాభూయోనజన్మానర్థ
 భాజనం । జ్ఞాతజ్ఞేయాస్త ఉచ్యంతే జీవన్ముక్తా మహాధియః” అని వివరింపఁ
 బడిన) చిత్తనంస్కార విశేషముచేత, వాసితయు = పరిమళింపఁజేయఁబడి
 నదియు, నిత్యానపాయనియు = సదాశివునకు నర్థాంగలక్ష్మీ యగుటచేత
 నెన్నఁడు నెడఁబడనిదియు, దేవదేవియు = బ్రహ్మాదిదేవతలకెల్ల దేవుఁడగు
 నీశ్వరునకు నిల్లాలును, అగు = అయినట్టి, శ్రీ=పరమపాతివ్రత్యసంపదతోఁ
 గూడిన, మహాదేవి = పార్వతీదేవి, అతిప్రియ = అత్యంతానురాగము,
 పూర్వకంబుగఁ = తొలుతఁ గలుగునట్లుగ, చతుర్విధ = మానసిక, వాచిక,
 కాయిక, వ్యంజకము లనియెడు నాల్గువిధములగు, శుశ్రూషలక్ = ఉప
 చారములను, కావించి = ఒనర్చి, సేవించుచుఁ = అర్ఘ్యపాద్యాదులచే
 సేవించుచు, పూజించుచుఁ = సహస్రనామామృచ్ఛారణపూర్వకముగఁ

బువ్వులు మొదలగువానిచేఁ బూజ లొనర్చుచు, భావించుచున్ = ధ్యానింపుచు, నమస్కరించుచు = వందనములు గావించుచు, ఆరాధించినన్ = కొలువఁగా, ప్రసన్నుండై = దయాశుండై, మెచ్చి = ఆమె చేసినయారాధనను గొనియాడి, నీకున్ = (పార్వతి కనుట), ఎయ్యది = ఏపదార్థము లేక కోరిక, ఇష్టంబు = ప్రీయమైనది, ఇచ్చెదన్ = దానిని తప్పక ఇడియెదను, అడుగుము = కోరుము, అనినన్ = ఇట్లు పలుకఁగా, సంతోష + భరిత + చిత్త + ఐ = ఆనందముచే నింపఁబడిన హృదయముగలదియగుచు, అమ్మత్త కాశిని = (“మత్తేవకాశత ఇతి మత్తకాశినీ” ఓయ్యారముచే మదించినది యుఁబోలే ప్రకాశించునది యని వ్యుత్పత్త్యర్థము “ఉత్తమా మత్తకాశినీ” అని శబ్దస్తోమకోశము) మహాపతివ్రతయగు నాకాత్యాయని, చిటునవ్వు నగుచున్ = (తన యభీష్టము నెఱవేటునుగా యని) దరహాసితమును గావించుచు, ఇట్లు అనియెన్ = ముందు చెప్పఁబోవువడువున నుడివెను.

ఈ వచనమునందలి విశేషార్థములు.

“నిత్యనిర్గుణ నిర్వికల్ప” అనుపట్ల నిర్వికల్పమనఁగా “వికల్పేన విపరీత త్వేన నామజాత్యాదినారూపేణ నిర్గత ఇతి నిర్వికల్పః పరమాత్మా” అను వ్యుత్పత్తిచేఁ బరమాత్ముఁడు తనకు వైపరీత్యముగఁగల్గింపఁబడిన పేరు జాతి మొదలగువానిచే విడువఁబడినవాఁడుగాన నిర్వికల్పుఁడనఁబడుచున్నాఁడు సరేకాని “తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములయందు భాగలక్షణచే “మాయా విద్యే విహాయైవ ముపాధీపరజీవయోః | అఖండం సచ్చిదానందం పరబ్రహ్మైవ లక్ష్యతే” అనుటంజేసి పరమేశ్వరునకు నుపాధియగు మాయను, జీవునకు నుపాధియైన యవిద్యను విడిచినచో నిర్వికల్పం బగు సచ్చిదానందపర బ్రహ్మమే లక్ష్యఁబగుననుట సరిపడియుండలేదు. ఏల యనిన “నిర్వికల్పస్య లక్ష్యత్వం నదృష్టం నచసంభవి” అనుటచే, నిర్వికల్ప = నామజాత్యాది రహితమగునది గోచరమగుట యెచ్చటను లోకమునందు కనఁబడలేదు సరే

274.512

కదా యుక్తియుక్తమును గాదు. నామము జాతి మొదలగునవి ఎవరికైన గోచరమగునా పోనిమ్ము మహావాక్యార్థముచే దోషపట్టు వస్తువు సవికల్పమే యగుఁగాక యనిన “సవికల్పస్యలక్ష్యత్వే లక్ష్యస్య స్యా దవస్తుతా” అనుటచే నామజాత్యాదివిశిష్ట మగునదియే మహావాక్యతాత్పర్యవిషయ మగు నపుడు దాని వస్తుత్వమే సిద్ధింపదు. నామరూపవిశిష్టం బగు పదార్థము విన శ్వరంబగుటంజేసి యిది పరవస్తు వెట్లగును? అని పూర్వపక్షము రాఁగా సిద్ధాంతమెట్లనిన “వికల్పతదభావాభ్యా మనం స్పృష్టాత్కవస్తుని వికల్పితత్వ లక్ష్యత్వ సంబంధాద్యాస్తు కల్పితాః” అనుటచేత వికల్పముచేతనుగాని, వికల్పరాహిత్యముచేతనుగాని యంటఁబడని యఖండ సచ్చిదానందస్వరూప పరమాత్మవస్తువునందు వికల్పము సంకల్పమునకా? నిర్వికల్పమునకా? అని బ్రహ్మమును వికల్పవిషయముగఁ జేయుటయు మహావాక్యార్థముచే బ్రహ్మము దెలియఁబడు ననుటయు, సంయోగాదిసంబంధము, జాతి, గుణము, క్రియ, మొదలగునవి యెల్లఁ గల్పింపఁబడినవి. మఱియు నిచట “వికల్పా నిర్వికల్పస్య సవికల్పస్య వా భవేత్” అను మొదలగు వాక్యముల నుదాహరింపుచు వ్రాయఁదగిన యంశములు విశేషముగ నున్నను చదువరులకు ముఖపిఠానమగునని యాయంశమునుగూర్చిచర్చనింతతో విరమించుచున్నారము.

ఓంకారస్వరూపనిరూపణము.

“బ్రాహ్మత్వైకత్వ దర్శనరూపోంకార” అనునట్లు “ఓమిత్యే తదక్షరమిదగ్ం సర్వం తస్యోపవ్యాఖ్యానం భూతం భవ ద్భవిష్యదితి సర్వమోంకారఏవ యచ్చాన్యత్త్రికాలాతీతం తదప్యోంకార ఏవ” అను మొదలగు మాండూక్యోపనిషద్వాక్యార్థము నిట్లు సంధింపవలయును. అకారము, ఉకారము, మకారము, అర్థమాత్రము, అను నాల్గుపాదములు గల ఓంకారమునందు ననిరుద్ధ - ప్రద్యుమ్న - సంకర్షణ - వాసుదేవు లను నామాంతరములుగల విశ్వ - తైజస - ప్రాణ - తురీయము అనునాల్గుపాదములతోఁ గూడిన బ్రహ్మమును ధ్యానింపవలయు నెట్లనిన చేతనాచేతనాత్మక

మగు నీప్రపంచమెల్ల నోంకారాత్మకంబై యున్నది. “తద్యధాశంకున
సర్వాణి వర్ణాని సంతృణ్ణాన్యేవ మోంకారే సర్వావాక్ సంతృణ్ణ
ఓంకార ఏవేదగ్ం సర్వం” అను మొదలగు శ్రుతులుగూడ నీ యర్థమును
నుపబలయులు గావున భూతభవిష్యద్వర్తమానరూపమగు కాలత్రయముచే
బరిచ్చిన్నంబును నపరిచ్చిన్నంబు నగునది యెల్ల నోంకారమునకు వేఱ
గాదు. మఱియు నీ శ్రుతి కిట్లు విశిష్టాద్వైతపరముగ నర్థమును దెలియ
దగును.—మోక్షేచ్ఛ గల యధికారికి సకలక్షేషములును బోయి యఖండా
నందము చేకూరుటకు సమష్టిరూపమును వ్యష్టిరూపమునగు నోంకారముచేఁ
బ్రతిపాదింపఁబడు శ్రీ భగవంతుని యుపాసనమును జేయుటకుఁ దొలుత
నీప్రక్రియను గమనించునది “జితం జగదస్మిన్నితి ఓం” చిదచిదాత్మక మగు
ప్రపంచమెల్ల దీనియందు గ్రుచ్చఁబడియున్నది గాన ఓం అను పదముచేఁ
జెప్పఁబడుచున్న బ్రహ్మము పరిదృశ్యమానమగు ప్రపంచమై యున్నది. మఱి
యును, అక్షరము (నాశములేనిది) గాన భూతకాలమునందును వర్తమాన
కాలమునందును నాగామికాలమునందును నొక తీరుగ నే యుండునది “ఓ
మిత్యాక్రియతే ప్రతిపాద్యత ఇత్యోంకారః” అను వ్యుత్పత్త్యర్థముచే
నోంకారముచే ప్రతిపాదింపఁబడుచున్న యక్షరబ్రహ్మమే చిదచిదా
త్మకంబగు ప్రపంచముగాని వేఱు కాదు. మఱియును గాలత్రయకృతవికారా
తీతమగు వస్త్యంతరముగూడ నా యక్షరబ్రహ్మమే గాన నా బ్రహ్మమున
కన్న భిన్నమైన దెద్దియును లేదు. మఱియు నిచట కేవలద్వైతపరముగ
నిట్లు గమనించునది “ఓ మిత్యేతత్ । ఏతదాలంబనం. ఏతత్త్వసత్యకామ
పరంచాపరంచ బ్రహ్మయదోంకారః. ఓమిత్యాత్మానం యుంజీత - ఓమితి
బ్రహ్మ - ఓంకార ఏవేదగ్ం సర్వం-” అను మొదలగు శ్రుతులచేత
త్రాడు మొదలగునది పాము మొదలగు వికల్పమునకు నాస్పదమగునట్లు
అద్యయమగు పరమాత్మ పరమార్థభూత మై ఇంద్రియ ప్రాణాది వికల్ప
మునకు నాస్పదమై యుండునట్లు సమస్త వాక్ప్రపంచము నోంకారమే

యగును. ఆ ఓంకారము పరబ్రహ్మప్రతిపాదక మగుటచే బరమాత్మ స్వరూపమే యగును. మఱియు “వాచారంభణం వికారో నామధేయం తస్యేదం వాచాతంత్ర్యానామభిర్దామభి స్సర్వంసితం సర్వగ్ంహీదంనా మని” అను మొదలగు శ్రుతులచే నోంకారముయొక్క వికారమగు సకల వాగ్విశేషముచే నగు తత్తదభిధానములచే జెప్పబడు ప్రాణము లోనుగాఁ గల వికల్పమెల్లఁ దత్తదభిధానములకు వేఱుగాదు గాన “ఓ మిత్యేదక్షర మిదంగ్ంసర్వం” అభిధేయములగు నీ యర్థములెల్ల నభిధానములకు వేఱు కాకుండుటచేతను నాయభిధానము లోంకారమునకు భిన్నములు కాకపోవుటచేతను నోంకారాత్మకమే ఈసర్వము నగును. పరబ్రహ్మము నభిధానాభిధేయోపాయపూర్వకముగనే తోపట్టును గానఁ గాలత్రయపరిచ్ఛేద్య మగు నదియెల్ల నోంకారమే. మఱియుఁ ద్రికాలాతీతంబును గార్యముచేఁ దెలియఁ బడుచున్నదియు, కాలముచే నపరిచ్ఛేద్యమునగు నవ్యాకృతము మొదలగు నదియుఁగూడ నోంకారమే యగుచున్నది. ఇట్లు ఓంకారమాత్రమే యగు. సర్వమును “సర్వం హ్యేతద్భ్రహ్మ” అనుటచే బ్రహ్మమే యగుచున్నది. ఇట్లు పరోక్షజ్ఞానసిద్ధమగు బ్రహ్మము “అయ మాత్తా బ్రహ్మ” అనుటచేతఁ గార్యకరణసంఘాతసాక్షియగు నీయపరోక్షకూటస్థచైతన్యమే యగును, గావున “బ్రహ్మైస్థేకత్వదర్శనరూపోంకార” అనుట సమీచీన మై యున్నది.

ప్రతిబింబవాదప్రతిపాదనము.

“శుద్ధసత్వప్రధానమాయామయదివ్యశోభనవిగ్రహుండు ననుపట్ల నీ యర్థమును గమనించునది. అప్రమేయుఁడగు పరమాత్మునియందు నేకదేశమున మూలాజ్ఞానరూపిణి యగు మాయ యున్నది. ఈమాయ రజ్జువునందుఁ బొడకట్టు సర్పము రజ్జువునకు వేఱుకానట్లు ప్రపంచకారణభూతుఁడగు పరమాత్మునికన్న భిన్నముకాదు. ఇది యాకాసము మొదలగు కార్యజాతమును బట్టియున్నదని తెలియఁబడుచున్నది. సత్యస్వరూపమగు పరవస్తువునకుఁ గల

యాకాశాది ప్రపంచోత్పాదనసామర్థ్యమే మాయా యనఁబడుచున్నది. పరమాత్ముని శక్తిరూపమగు నీమాయా సద్వస్తువనికాని యసద్వస్తువనికాని చెప్పటకు వీలులేదు. “తమ ఆసీ త్తమసాగూఢ మగ్రే” అను శ్రుతి ఇందుకు ప్రమాణము. మఱియు “నా సదాసీన్నో సదాసీ త్తదాసీం కింత్వభూతమః | సద్యోగా త్తమసస్సత్త్వం-న సత్త్వంతన్ని షేధనాత్” అనుటచేత సద్వస్తుసంబంధము వలన మాయకు సత్త్వముగాని స్వయముగా సత్త్వములేదు. మఱియు పైని చెప్పినయట్లు “నకృత్స్ని బ్రహ్మవృత్తి స్సాశక్తిః కింత్యేక దేశభాక్ ఘట శక్తిర్యథా భూమా స్నిగ్ధ మృద్యేవవర్తతే” అనుటచేతఁ బుడమియందలి మే త్తని మట్టియందే ఘటోత్పాదనశక్తి యుండునట్లు బ్రహ్మమునందు నొకతావుననే మాయారూపశక్తియున్నది గాని యంతటను లేదు. అంతట నుండేనేని ముక్తులచేఁ బొందఁదగిన బ్రహ్మమే లేక పోషలసివచ్చును. “పాదోస్య విశ్వభూతాని త్రిపాదస్యాఽమృతం దివి” అను శ్రుతి బ్రహ్మమునం దొకభాగమున మాయా యున్న దనుటకుఁ బ్రమాణము, అట్టి శక్తి త్రిగుణాత్మిక గాన, రజస్తమోగుణసంబంధము లేక కేవల శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగునది మాయా యనియు మఱిన సత్త్వప్రధాన యగునది యవిద్య యనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. అందు మాయయందుఁ బ్రతి బింబించి మాయోపాధికమైన బ్రహ్మచైతన్యము ఈశ్వరుఁ డనియు, నవిద్యయందుఁ బ్రతిఫలించి యవిద్యోపాధికమైన బ్రహ్మచైతన్యము జీవుఁ డనియు వ్యవహారము. ఈశ్వరుండు పరిశుద్ధోపాధికుండు గావున సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వా ద్యనంతకల్యాణగుణ సమన్వితుఁడై యొప్పును. జీవుండు మఱినోపాధికుఁడుగాన, కించిత్త్వ అనీశ్వరత్వ నియమ్యత్వాది స్వల్పగుణ విశిష్టం డై యవిద్యావశవర్తి యై కర్మపాశబద్ధుఁడై జననమరణాదిరూప సంసారచక్రమునందుఁ బడి తిరుగుచుండును. సద్గురూపదేశమువలన నెప్పుడు దా నుపాధికన్న నేను విలక్షణుండనని తెలిసికొనునో యప్పుడు విముక్తుఁ డగును.

వర్ణాశ్రమధర్మవివేచన.

“వర్ణాశ్రమమోచిత ధర్మాచక్షుషాన” అనునట్లు “బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్య స్త్రీయోవర్ణా ద్విజాతయః । చతుర్థ ఏకజాతిస్తు శూద్రో నాస్తితు పంచమః ।” అను మనుస్మృతివచనమునుబట్టి మొదటి వర్ణములు బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యశూద్రు లని వర్ణములు నాల్గు. “బ్రాహ్మణా ద్వైశ్య కన్యాయా మంబఘోనామ జాయతే” అను మొదలగు వచనములచే నంబఘోద్యనులోమ విలోమజాతులును గలవు. “అధ్యాపనం చాధ్యయనం యజనం యాజనం తథా । దానం ప్రతిగ్రహ శ్చైవ షట్కర్మాణ్యగ్రజన్మనః” అనుటచే బ్రాహ్మణునకు వేదశాస్త్రములను జదువుటయు నొకరికిఁ జెప్పటయు యజ్ఞాదిక్రతువులను జేయుట యొకరిచేఁ జేయించుట తనకుం గలిగినదాని నొరుల కిచ్చుట, తనకు లేనివస్తువు నొరుల వలనఁ బుచ్చుకొనుట యనునివి యాఱును కర్మములు. వానిలో “షణ్ణాంతు కర్మణా మస్య త్రీణికర్మాణి జీవికాః । యజనాధ్యాపనం చైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహః॥” అనుటచే క్రతువులను చేయించుట విద్యలను జెప్పట యోగ్యులవలనఁ బ్రతిగ్రహించుట, అను నీమూఁడును బ్రాహ్మణునకు జీవనోపాయములు. “వేదాభ్యాసో బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియస్యచ రక్షణం । వారాకర్నైవ వైశ్యస్య విశిష్టానిస్వకర్మసు” అనుటచే బ్రాహ్మణునకు వేదాధ్యయనము, క్షత్రియునకుఁ బ్రజారక్షణము, వైశ్యునకు వాణిజ్య పాశుపాల్యములును ధర్మములు. శూద్రునకు బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యు లను త్రైవర్ణకులను నాశ్రయించుకొని వారికి లోబడి కృషి మొదలగు వాని వలన జీవించుట ధర్మము - ఇవి యట్లుండ “అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా” అను మొదలగు ద్వాదశలక్షణీయందుఁ జర్చింపఁబడిన కర్మకాండోక్త ధర్మము లన్నియు నూహించునది.

తా. ఇంతియకాక యా కైలాసాచలము తురీయావస్థకుఁగూడ నతీతం బగు పరతత్త్వంబువదువున ననేకయోజన విస్తీర్ణాయతోఛ్ఛాయంబులు.

గలదగుటచేఁ దుద మొదలు నడుమయు లేనిదియుఁ, గర్భభూమి కావల
నున్నది గాన, తనయందు స్వకులము పరకులము అను మొదలగు వర్ణాశ్రమ
ధర్మభేదములు లేనిదియుఁ, దనయందుఁ గల స్ఫటికమణులు మొదలగు
మానికములయొక్కయు వెండి మొదలగు లోహములయొక్కయు, గైరికాది
ధాతు విశేషములయొక్కయు, లేయుంబవ శ్లనక వెలుంగుచున్న కాంతుల
చేత ననేకకోటిసంఖ్య గల సూర్యులయు, చంద్రులయు, వహ్నులయు,
దీప్తులనెల్లఁ దిరస్కరింపుచున్నదియు, చతుర్విధవేదములకును, షట్సా
స్త్రములకును, నష్టాదశపురాణములకును భారతాదీతిహాసములకును దన
మాహాత్మ్యమును గొనియాడుటకు వలనుపడక యున్నదియు, కర్మభూమికిఁ
బైఁబడియుండుటచే బ్రాహ్మణాది వర్ణములయు బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ
ధర్మములయు జ్యోతిష్తోమాదికర్మలయు గుణములు పేరులు స్వరూపములు
మార్పులు సామర్థ్యములు మొదలగునవి తనయందు లేనిదియు, చతురా
ననుఁడు ఇంద్రుఁడు లోనుగాఁగల దేవతలు దైత్యులు దానవులు నాగులు
గరుడులు గంధర్వులు కిన్నరులు కింపురుషులు సిద్ధులు సాధ్యులు విద్యా
ధరులు చారణులు నస్పరసలు యక్షులు గుహ్యకులు నాఁబడు దేవయో
నులు, నారదాది దేవర్షులును వసిష్ఠాది బ్రహ్మర్షులును, సనక సనందనాది
యోగీంద్రులును, శౌనక ప్రభృతి మునీంద్రులును, కపిల ప్రముఖయతీంద్రు
లును, శుక్రాచార్యుఁడు మొదలగు కవీంద్రులును మొదలుగాఁ గల
వారిచే నిరంతరము నారాధింపఁబడు చున్నదియు, కల్పావసానమునందుఁ
గూడ సదాశివుని త్రిశూలాగ్రముననుండి నశింపనిదియు, హేయగుణములు
లేనిదియు నెట్టి వికల్పములును లేనిదియు, నెన్నఁడును మార్పులేనిదియు,
నిర్దుష్టమును, పాపాత్ములకు గోచరము కానిదియు, పుణ్యైకలభ్యం బగు
టచే మన యింద్రియములకు నందనిదియు, ఇట్టిదని గ్రహించుటకు
వాక్కునకును మనస్సునకును శక్యముగానిదియు, మేర మీఱినదియు, పరమ
పవిత్రమైనదియు, దేవతాత్మకం బగుటచే జ్ఞానస్వరూప మయినదియు,

సాంసారికదుఃఖవిముక్తం బైనదియు, ప్రళయాంతమునందుఁ గూడ ఖండించుటకు వీలు లేనిదియు, నర్వకాల సర్వావస్థలయందును దనయందలిచేతనముల యానందముచే సాంద్రమైనదియు నై విలసిల్లుచుండు నా వెండికొండయందు మహత్తత్వము, నహంకారము శబ్దతస్మాత్రము మొదలగు పంచతస్మాత్రములును నను సప్తావరణములచేఁ జుట్టుకొనబడినదియు, భూర్భువస్స్విరాదులు నతలాదులు నగు చతుర్దశ భువనంబు లనియెడు చిన్నచిన్న గూడులచే సాగసైనదియు, మానుషానందము మొదలు బ్రహ్మానందము దనుకఁ గల యానందవిశేషము లనియెడు దిగుడుబండలచే నొప్పుచున్నదియు, వేవెలుఁగు రేవెలుఁగు రిక్కలు గాములు నగ్గి మెలుపులు మొదలగు పలుదెఱంగుల నలరు వెలుంగు లనియెడు మానికములకఱకుటినుక గలదియు, అతులవిరక్తియు నుపరతియు మోక్షేచ్ఛ యనఁబడు కొండమీఁది భాగములయందున్నవియు, బ్రహ్మానంద రసానేచనముచేఁ బెరిగిన నిశ్చలత్వమనియెడు మొగ్గలచే నొప్పుచున్నదియు, బాగుగ ఫలించునవియు నగు ఫలాపేక్ష లేని నిత్యాగ్నిహోత్రాదికర్మలును, శాండిల్య విద్యాద్యుపాసనలును, జ్యోతిష్టోమాది యాగములును యమనియమాద్యష్టాంగ యోగములును గాయత్రీప్రభృతి మంత్రపునశ్చర్యలును, చాంద్రాయణ వ్రతప్రముఖ తపంబులును, సత్యసంధత్వము, శుచిత్వము, దాక్షిణ్యము, సత్స్వభావము, ఏకాదశ్యాది వ్రతములును, ఈవియు మొదలగు సత్కీర్తియ అనియెడు పలుదెఱంగులఁ బరఁగు వ్రూకులు గల పూదోటలచే నొప్పుచున్నదియు, తత్తద్భాష్యము లనియెడు కుసుమములతోఁ గలసియున్న వేదములు వేదాంగములు వేదాంతములు ననియెడు మురతరులతికలచే నలరుచున్నదియు, నాటుతెఱంగుల నున్న సవికల్ప నిర్వికల్పాది సమాధిభేదము లనియెడు మేడలచే బెడఁగు మీటుచున్నదియు, సర్వోత్కృష్టం బగు వేదాంతశాస్త్ర జన్యమైన పరిపూర్ణానంద మనియెడు తోయముచేఁ జల్లఁబడిన పరమపావనమగు మానసవ్యాపార మనియెడు వాకిటియందు శమము - దమము - ఉపరతి -

తితిక్ష - నమ్మకము - సమాధానము - దేహోద్యభిమాన శూన్యత్వము - ద, రాహిత్యము - లోనుగాఁగల మేలిగొనంబు లనియెడు మానికములగమిఁ గూర్పఁబడిన మ్రుగ్గులచే నందమైనదియు, లోకోత్తరమైన ముక్తి యను ధి శేటిక చే రంజిల్లుచున్నదియు, కోరిక లేనిదియు సస్వవర్ణోచితములుఁ శాస్త్రవిహితములును, నగు చెయ్యులను జేయుటచే నైన బుద్ధిశుద్ధిచేఁ ద్ త్క్రియా కలాపములఁ బరిత్యజించుటయు, పెద్దలయెడల విధేయత పెద్దలు చేసిన యుపనిషదుపదేశము నాలకించుట, యుపదిష్టార్థమును దనలా నాలోచించుకొనుట, యట్లాలోచించుటచే నిశ్చింతంబగు పరమవస్తువు నందుఁ జితై కాగ్రత, స్వాత్మావబోధము లోనగు నభ్యాసములనియెడ చీడీలు గల యపరోక్షజ్ఞాన మనియెడు రాచబాటచే సాబగయినదియు 'నారాయణాయ' యను నైదుబీజవర్ణములు గల మూలమంత్రమనియెడు నాయకమణి గల మాలికావిశేషముచేఁ గై సేయఁబడినదియు, ఓంకారనాద మనియెడు వీణాదికల్యాణవాద్యవిశేషముల నినదములచేఁ బరిపూర్ణ మైన దియు నగునట్టి తురీయపదాత్మకం బగు కొలువుకూటంబు మధ్యభాగంబున సమస్త శ్రుత్యంత ఫలితార్థం బగు పరమాత్మ జీవాత్మైక్యముయొక్క యవ లోకనమే యాకారముగాఁగల ప్రణవంబను సింగపుగద్దయపైఁ గూర్చుండి యున్నవాఁడును, రజస్తమోగుణముల నంటని సత్త్వగుణంబు ప్రధానముగాఁ గలమాయచేఁ గైకొన్న దివ్యమంగళమగు నాకారము గలవాఁడును, సకలము నెఱుంగుట - సమస్తమునకు నీశుఁడగుట - అన్నిటిలో నుండుట - అన్నిటిని సృజించుట, నిఖిలమును గాపాడుట - సమస్తమును రూపు మాపుట లోనుగాఁ గల లెక్క కెక్కుదుగఁ గొఱింతలేని కల్యాణగుణంబుల నవలంబించి యున్నవాఁడును, సత్యము - జ్ఞానము - ఆనందము అనునివి స్వరూపముగఁ గలవాఁడును, అంతటను గ్రమ్మి యున్నవాఁడును, బ్రహ్మ మొదలగు వేల్పులకెల్ల నాదిదేవుడును అగునట్టి శ్రీమన్మహాదేవమూర్తి మూర్తీభవించియున్న ప్రధానము లోనుగాఁ గల యిరువదినాల్గుతత్త్వం

బులును, ప్రపంచరచనా స్వహారూపేచ్ఛాశక్తియు, జగద్రక్షణాత్మక
జ్ఞానశక్తియు, లోకోపసంహారాత్మక క్రియాశక్తియు, నేతచ్ఛక్తి త్రయా
ధిష్ఠాన భూతప్రధానశక్తియు, నిరధిష్ఠాన శుద్ధచిచ్ఛక్తియు, వెన్నుఁడు-
నలువ - పాకశాసనుఁడు మరియు నంది భృంగి వినాయక కార్తికేయ
ప్రముఖ ప్రమథగణప్రభువులును, బ్రాహ్మియు - మహేశ్వరియు - కామా
రియు వైష్ణవియు వారాహియు నింద్రాణియు నను నప్తమాతృకలును, తన
చేంతను తన యక్కటికంపుఁ గడగంటిచూపును .కోరుచు నేవింపుచుండఁ
దనదు నిక్కపురూపును గనుఁగొనుచుఁ దనలోఁ దాను రమించుచుండు
తటి నాముక్కంటి యెడమయెడలి సగపాలుమేనుగాఁ గలదియు, శుద్ధ
సత్త్వప్రధానయగు మాయయు మరియు సత్త్వప్రధానయగు మాయయు మరియు
సత్త్వప్రధానయగు నవిద్యయు నను ప్రకృతిద్వయము స్వరూపముగాఁ గల
దియు, స్థూలసూక్ష్మకారణరూప మగు సమస్త ప్రపంచమునకుఁ బ్రధాన
కారణ మయినదియు సర్వజగజ్జననియు, ముల్లోకములే యిల్లుగాఁ గలదియు,
ప్రపంచమునకెల్ల మోహమును బుట్టింపుచున్నదియు, మఱియును, నిశ్చ
యాత్మకప్రజ్ఞయే వదనముగాఁ గలదియు, పరోక్షజ్ఞానము నపరోక్షజ్ఞాన
ము నను కనుంగవ గలదియు, వేదాంతశాస్త్రపరిశీలనమనియెడు చిటునగవు
గలదియు, మమకారరాహిత్యము నహంకారాభావము ననియెడు రెండు
చేతులు గలదియు, కర్మజ్ఞానము లనియెడుచనుదోయి గలదియు, దేహాది
కమే యాత్మమా? లేక యాత్మ దేహాదివిలక్షణ మైనదిమా? యను
సందియ మనియెడు సన్నని నడుము గలదియు, జనన మరణాత్మక భ్రమణ
విశిష్టం బగు సంసృతిచక్ర మనియెడు నాభీప్రదేశము గలదియు, ప్రియా
క్రియంబు లనియెడు షిటుదులు గలదియు, కామము లోభము ననియెడు
రెండుదొడలు గలదియు, సమకల్పన విరుద్ధకల్పన యను రెండును గుడి
యడుగు నెడమయడుగు గలదియు, దత్తతొకలము లనుసరించివచ్చెడు
శుభాశుభకర్మయనెడు నడక కలదియు, వేదాంతశాస్త్రమును వలువ

గను - నుపశమమును రవికగను బూనినదియు, రాజసమోహానుబంధం బనియెడు నెఱ్ఱని కట్టుబట్ట ముడిచేతను సాత్త్విక వృత్త్యనుబంధం బనియెడు తెల్లని రవికముడిచేతను, తామసమోహానుబంధం బనియెడు నల్లనికొప్పు ముడిచేతను నొప్పుచున్నదియు, గర్కఃఫలాపేక్షను విడిచి చేయఁబడు బ్రాహ్మణ్యాది వర్ణములకును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములకును ననురూపము లగు నాయా ధర్మములును, భగవద్ధ్యానము దేశికేంద్రారాధనము, చక్షురా దీంద్రియములను మనస్సును దత్తద్విషయములయందుఁ జిక్కువడకుండ నరి కట్టుట - సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వసహిష్ణుత్వము మొదలగు సాత్త్విక సద్గుణంబులనియెడు తొడవులం దొడుగుకొనినదియు, పరిశుద్ధవాసనలచే సంవాసింపఁబడుచున్నదియు, తను నెప్పుడు నెడఁబాయక యుండునదియు. దేవతలకెల్లఁ బ్రధానదేవతయు నైన శ్రీమత్పార్వతీదేవి యత్యధికప్రేమ పురస్కరంబుగా - వాచిక - మానసిక - కాయక - భావికంబు లను నలు దెఱంగులు గల పరిచర్యలు చేయుచు నారాధింపుచు నర్చింపుచు ధ్యానింపుచు మ్రొక్కుచుఁ గొలుచుటచేఁ గొనియాడి యనుగ్రహించినవాడై నీ కెద్ది ప్రీయంబు కోరు మొసంగెద ననిన నమందానందతుందిలహృదయారవింద యగుచు నమ్మందయాన మందస్మితసుందరవదనారవింద యగుచు నీవడువున నుడివెను.

౪౧

ఆ-వె. ప్రాణనాథ ! తనదురపతిని గొల్పుటకంటె

వేఱుపనులు గలవె శ చారుమతికిఁ

గాన నీదుసేవఁ శ గావించుటయకాని

యొందుకోర్కీ లే దశఖండమూర్తి !

౪౨
నను

టీ. ప్రాణనాథ = జీవితేశ్వరుడ, “సంబోధనమున శ్రీమద్వర్ణకము నకు లోపంబును, సంత్యప్రాస్వంబునకు దీర్ఘంబును వైకల్పికముదేమగు నగును”. చారుమతికిఁ = పరిశుద్ధమగుబుద్ధి గలవనితకు, తనదు = తనఞ్జాల్గుమొక్క, పతి

నిన్ = పెనిమిటిని, కొల్చుటకంఠెన్ = ఆరాధించుటకన్న, వేఱుపనులు = ఇతరములగు కార్యములు, కలవు - ఎ = ఉన్నవా? లేవు, కానన్ = అట్లు గుటచేత, నీదు = నీయొక్క, సేవన్ = పరిచర్యను, కావించుట - ఆ - కాని = ఒనరించుచుండుటయే తప్ప, ఒండు = వేఱొక, కోర్కి = తలంపు, లేదు = నాకు లేదు.

తా. ఓ జీవితేశ్వరా! లోకమునందు సాధారణముగ మంచిస్వభావము గలపతివ్రతకుఁ దన పెనిమిటిని సర్వకాలసర్వావస్థలయందును సేవించుటకన్న, పెరలగు కృత్యములు దన కెవ్వియైన నుండునా? ఉండవు. కావున దేశ కాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్య మగు స్వరూపముగల నీయొక్క యారాధనమును గావించుకొనుచు నిట్లుండవలయునను కోరికయే కాని, నాకు వేఱొకయభిలాష యెద్దియును లేదు.

౪౨

ఆ-వె. అయిన నీయభీష్ట ర మడుగు మిచ్చెదనని
యానతిచ్చితిరి మరహాత్మ యిపుడు
గాన నాకు నెల్లరమానవులకు మేలు
గలుగ నొకటి యడుగరవలసె ననఘ !

౪౩

టీ. అయినన్ = పైని జెప్పినట్లు నాకుఁ బెరికొరిక లేకయున్నను, మహాత్మా! = ఉదారమగు శీలము గలవాఁడా! నీ ఆభీష్టమున్ = నీయిచ్చకు వచ్చినదానిని, అడుగుము = కోరుకొనుము, ఇచ్చెదను = తప్పక నీకు దయచేసెదను, అని = ఈ వడువున, ఇపుడు = ఇత్తటిని, ఆనతిచ్చితిరి = ఆజ్ఞాపించియుంటిరి, కానన్ = అట్లాజ్ఞాపించుటంజేసి, అనఘ! = దోషములు లేనియోయేలికా, నాకున్ = పార్వతి కనుట, ఎల్లమానవులకున్ = మనుజులకెల్లరకును, మేలు = బంధముక్తిరూప మగు శ్రేయస్సు, కలుగన్ = లభించుటకు, ఒకటి = ఒకయంశము, అడుగన్ - వలసెన్ = ప్రార్థించుటకుఁ దట్ఫించినది.

తా. ఓ యుదారశీలా ! దోషవిమూలా ! ఇట్లు నాకు మీ శుశ్రూషాదప్ప వేటొకకోరిక లేకపోయినను మీరు 'నీకు వరము నిచ్చెదను వేడుకొ'మ్మని యనుగ్రహించి పలికితిరి. దానంతేసి లోకమునందలిజనుల కెల్లరకును, నాకును, శ్రేయము లభించుటకొఱకు మిమ్ము నొకయర్థము ప్రార్థింపఁదగియున్నది. ౪౩

క. నిఖిలకలుషసంక్షయకర

మఖిలాభీష్టప్రదం బశనంతావ్యయచి

త్సుఖదము జగదధిపత్యభి

ముఖకర మగుమంత్రరాజశ్రముం గృహఁ జెపుమా ! ౪౪

టీ. నిఖిల...కరము - నిఖిల = నాచికములు కాయకములు మానసికములునై జ్ఞానాజ్ఞానకృతములగు, కలుష = "నకలంజం భక్షయేత్ - నపరదారా న్దచ్చేత్ - నాపు మాత్రపురీషం కుర్యాత్ - నవివసన స్సన్నియాత్" అను మొదలగు శ్రుతులచేత నిషేధింపఁబడిన సామాన్యపాతకములు, బ్రాహ్మహత్యాది మహాపాతకములు వాని ననుసరించి వచ్చెడు నన్యతకథ నాదులగు నుపపాతకములు ననుమొదలగు దుష్కృతములయొక్క, సంక్షయ = వినాశమును, కరము = చేయునదియు, అఖిల-అభీష్ట - ప్రదంబు = అనేకవిధములగు వాంఛితములనెల్ల నొసఁగునదియు, అనంత...దము - అనంత = నాశములేనట్టియు, అవ్యయ = "క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశంతి" అనునట్లు స్వర్గాదిసుఖములవలె క్షయింపవు గానట్టియు, చిత్ - ముఖ = చిద్రూపబ్రహ్మనందమును, కరము = ఒసంగునట్టియు, జగత్...కరము - జగత్ = సమస్తప్రపంచమునకు, అధిపతి = అధీశ్వరుం డగు శ్రీమన్నారాయణమూర్తియొక్క, అభిముఖ = సాన్నిధ్యమును, కరము = కలుగఁజేయునదియు, అగు = ఐనట్టి, మంత్రరాజశ్రుక్ = సర్వోత్కృష్టమగు మంత్రమును, కృపక్ = కనికరముతో, చెపుము-ఆ=ఉపదేశింపుమా. (ఇచటం గ్రియాంతమునం దున్న ఆ యనుశబ్దము ప్రార్థనార్థకము.)

తా. ఎల్లదోషములను రూపుమాపునదియు కోరినకోరికలనెల్ల నిచ్చునదియు నపరిచ్ఛిన్నము శాశ్వతమునగు బ్రహ్మానందము నొసంగునదియు, ప్రపంచముల కెల్ల నధీశ్వరుండగు శ్రీమన్నారాయణుని యాభిముఖ్యమును (అనుగ్రహమును) గలుగఁజేయునదియు నగు నొకమహామంత్రమును నాకు దయతో నుపదేశింపుము. ౪౪

తే-గీ. అనిన విని నవ్వి గిరిజ కి ర ట్లనియె శంభుఁ
డడుగరాని రహస్యార్థ ర మడిగి తీవు
తగ నది మదీయనితేప ర మగుపదార్థ
మైన నెఱింగింతు నీకు నెఱయ్యంబుగలిమి. ౪౫

టీ. అనిన = ఇట్లు పార్వతీదేవివేడఁగా, విని = ఆలకించి, శంభుండు = శంకరుఁడు, నవ్వి = ఆమెకుఁ గల భక్తి విశ్వాసములకు సంతసించి, గిరిజకు = పార్వతికి, ఇట్లు అనియె = ఈ వడువున నుడివెను, ఈవు = నీవు, అడుగ = కోరుటకు, రాని = వీలులేని, రహస్య - అర్థము = మిగుల గోప్యమగు విషయమును, అడిగితివి = చెప్పమనికోరితివి, అది = నీవడిగినయాయంశము, మదీయ = నాసంబంధ మైన, నితేపము = కాణాచి, అగు = అయినట్టి, పదార్థము = మూలధనము, ఐన = అట్లు దాని నెవ్వరికిని దెలుపుటకు వీలు లేకపోయినను, నెయ్యంబు = నీయందు నాకు మక్కువ, కలిమి = కలిగియుండుటచేత, నీకు - తగ - ఎఱింగింతు = నీకు సరిగఁ దెలియఁ జెప్పెదను, “అడిగితివు” అనుపట్ల “లిడ్లాటోర్వస్యలోపోవా” అనుటచే భూతార్థవృత్తి యగు ‘నడిగితివి’ అను క్రియయొక్క వకారమునకు లోపము రాఁగా అడిగితి ఈవు “అడిగి తీవు” అని సంధి. ౪౫

తా. ఈవడువునఁ దనపడఁతినుడి నాలించి వలిమలయల్లుఁడు గట్లరాయని పట్టితో నిట్లు నుడివెను. ఓపడఁతీ! యడుగుటకు వలనుపడని గోప్యమగు విషయమును మడువుమని నీవడిగితివి. నీవడిగినయంశము నాకు నెఱింగింతుఁ

దగని మూలధన మగువస్తువు- ఇట్లయ్య నాకు నీయందు మిక్కిలి యెక్కు
డగు ముక్కువ గలుగుటచే నీకు వక్కాణించెదను. ౪౫

అవ. “శ్రీరామరామరామేతి రమేరామే మనోరమే
సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామ వరాననే”॥ అను మూల
మంత్రార్థమును జెప్పుచున్నాఁడు.

తే-గీ. శ్రీమనోరామ శ్రీరామ శ్రీ రామరామ
యనుచు రమియింతు రామునిరయందు రామ
నామము వరానన సహస్రనామతుల్య
మట్లు గావున దీనిని శ్రీ నవధరింపు. ౪౬

టీ. శ్రీ = సౌందర్యము మొదలగు ముగుణసంపత్తిచేత, మనోరామ =
మనోహరిణి వగు నోప్రేయసీ! రామునియందున్ = నాయిష్టదైవ మగు
శ్రీరామచంద్రునియందు, శ్రీరామ రామ రామ అనుచున్ = శ్రీరామరామ
రామయను మహామంత్రమును వాక్కుచే జపించుచు, రమియింతున్ =
భక్తియుక్తమగు మనస్సుచేఁ బ్రేమించి యుందును, ఓవరానన - వర =
సౌగంధ్యము, ఆనన = మోముగల యోముద్దియా, రామనామము = పరాత్ప
రుండగు శ్రీరామచంద్రుని నామధేయము, సహస్ర-నామ = “విశ్వం విష్ణు
ర్వషట్కార” అను మొదలగు శ్రీమన్నారాయణమూర్తియొక్క వెయ్యి
నామములతో, తుల్యము = సమానమైనది, (యగును), రామరామరామయని
ముమ్మాఱు శ్రీరామనామము నుచ్చరించిన వెయ్యిసార్లు శ్రీవిష్ణుసహస్ర
నామపారాయణమును జేసినంతమహాఫలము లభించు నని భావము. అట్లు
గావునన్ = శ్రీరామనామమహామంత్రమునం దిట్టిమాహాత్మ్య ముండుట
చేత, దీనినిన్ = ఈ శ్రీరామనామమహామంత్రమును, అవధరింపుము =
నీవును నిరంతరమును జపింపుము.

తా. సుగుణగణసౌందర్యాదినంపదచే మనోహరిణి వగు నో చంద్ర వదన ! శ్రీరామయనునామము - నొకముమ్మా టుచ్చరించిన శ్రీవిష్ణుసహస్ర నామములను వేయిసారులు పారాయణము చేసిన నెంతసుకృతము గలదో యంత సుకృతము గలుగును గావున శ్రీరామచంద్రభక్తాగ్రగణ్యుండ నగు నేను నాయిష్టదైవ మగు నారామచంద్రునియందు నిరంతరమును శ్రీరామ రామరామ యను మహామంత్రమును జపించుచు నుండునుగాన నీమహా మంత్రమును నీవును జపించుకొనుచుండుము.

శ్రీరామమంత్రమాహాత్మ్యము.

“రామఏవ పరంబ్రహ్మ రామఏవ పరస్తపః । రామఏవ పరంతత్త్వగ్ శ్రీరామో బ్రహ్మతారకం” “శీవల మకారోకార మకారార్థమాత్రాసహితం ప్రణవ మూహ్య యో రామమంత్రం జపతి, తస్య శుభకరోఽహంస్యాం” రామ అను మంత్రమునందలి రేఫ ఆకార - మకార - అకారములు నాల్గును ఓంకారమునందున్న అకార ఉకార మకార అర్థమాత్రములకు వేఱుకావు గాన శ్రీరామమంత్రమును ప్రణవాత్మక మని తలచి యేజనుఁడు జపించునో వానికి తేమములను నేను నిరంతరము నొసంగెదను” అని రామరహస్యోపనిషత్తు “వహ్నిస్థగ్ శయనం విష్ణో రర్థచంద్ర విభూషితం । ఏకాక్షరో మనుఃప్రోక్తో మంత్రరాజ స్సురద్రుమః” అని రామై కాక్షర మంత్రోద్ధారణము॥ “వహ్ని ర్నారాయణో నాద్యో జాతరఃకేవ లోఽపిచ । ద్వ్యక్షరో మంత్రరాజోయం సర్వాభీష్టప్రదం తతః” అని ద్వ్యక్షర రామమంత్రోద్ధారణము॥ “తారమాయారమానంగ వాన్స్వబీజైశ్చ షడ్విధః । త్ర్యక్షరోమంత్రరాజ స్యాన్య త్సర్వాభీష్టఫలప్రదః” అని త్ర్యక్షర రామమంత్రోద్ధారణము॥ “ద్వ్యక్షర శ్చంద్రభద్రాంతో ద్వివిధ శ్చతురక్షరః” అని చతురక్షర రామమంత్రోద్ధారణము॥ “సంప్రతిష్ఠ రమావాయౌ హృత్పంచాక్షో మనుర్మతః” అని రామపంచాక్షరమంత్రో

ధారము॥ ఇట్లు రామమంత్రోద్ధారములు “ప్రోక్తోమాలా మనుస్సప్తచత్వారిం శద్భి రక్షరైః” అనుదనుక శ్రీరామరహస్యోపనిషత్తునందు పెక్కుదెలుగుల నుపదేశింపఁబడినవి. వాని నెల్ల నాపాసకులు గురుశుశ్రూషాపూర్వకముగఁ దెలియందగును; మఱియు శ్రీరామమంత్రయంత్రోద్ధార క్రమము గూడ నీ యుపనిషత్తునందును, రామతాపన్యూపనిషత్తునందును, “అదౌ షటోక్తాం తన్మధ్యే రామబీజంసక్రీకం” అను మొదలగు నేకాక్షరి మొదలు నవాక్షరిదనుకఁ గల తొమ్మిదిమంత్రములకు యంత్రోద్ధారమును, “అదౌ షటోక్తాం-తన్మధ్యే స్వబీజం - తన్మధ్యే సాధ్యనామాని” అను మొదలగు దశాక్షరి మొదలు ద్వాత్రింశాక్షరిదనుకఁ గల మంత్రముల యంత్రోద్ధారము చెప్పఁబడినది. !వీనికి వివరమును చిత్రలేఖనపూర్వకముగ ముందు గావించెదము. “సర్వేషు రామమంత్రేషు మంత్రరాజ స్షడక్షరః । ...షడక్షరస్య మాహాత్మ్యం శివోజానాతి తత్పరః” “రకారో వహ్ని వచనః ప్రకాశః పర్యవస్యతి । సచ్చిదానందరూపోఽస్య పరమాత్మార్థ ఉచ్యతే॥...మకారోభ్యుదయార్థత్వా త్తన్నాయేతి చ కీర్త్యతే।...బిందు నాదాత్మకం బీజం వహ్ని సోమకలాత్మకం । ఆగ్ని హేమాత్మకం బీజం రామ బీజే ప్రతిష్ఠితం॥ యథైవపటబీజస్థః ప్రాకృతశ్చ మహాద్రుమః । తథైవరామ బీజస్థం జగ దేతచ్ఛరాచరం॥...ఆద్యోరాతత్పదార్థస్సాన్యత్ మకారస్త్యం పదార్థవాన్ । తయో స్సంయోజనమసీ త్యర్థేతత్త్వవిదో విదుః । సమస్తస్య మగ్ధోవిజ్ఞేయో రామస్తత్పద ముచ్యతే॥ అసీత్యైకే చతుర్థీస్వా దేవం మస్త్రేషుయోజయేత్ । తత్త్వమస్మాదివాక్యం తు కేవలం ముక్తిదం యతః ॥ భుక్తిముక్తిప్రదంచైత తస్మాదప్యతిరిచ్యతే । ...రామమంత్రార్థవిజ్ఞానీ జీవన్ముక్తో న సంశయః॥ అను మొదలగు వాక్యములయందలి విశేషములను ముందు సవిశేషముగ వివరింపఁగలము. ౪౬

అవ. ఇట్లు తొలుత నామె కోరినయట్లు పార్వతికి నీశ్వరుండు సామాన్యముగ శ్రీరామమంత్రరాజము నుపదేశించి

యామహామంత్రముయొక్క మహిమమును విశేషించి ప్రతిపాదింపుచున్నాడు.

క. ఆదిపరబ్రహ్మప్రతి

పాదక మత్యంతపరమరపావనము సుమీ

యీదివ్యమంత్రరాజము

మోదితధర్మార్థ కామరమోక్షప్రదమున్.

౪౭

టీ. అత్యంత + పరమ + పావనము = మిగుల నుత్కృష్ట మైనదియుఁ గడుఁబవిత్రమైనదియు, మోదిత...ప్రదమున్ - మోదిత = తమ్ము నేవించువారికిఁ దమకు నియతములగు ఫలముల నిచ్చి సంతోషపెట్టెడు, ధర్మ = [“శ్రుతిస్మృతిభ్యాం విహితం యత్సధర్మ ఇతిస్మృతః | విహితక్రియయాసాధ్యో పుంసాం ధర్మో గుణోమతః॥” అని చెప్పఁబడినదియు శాస్త్రములయందు విధింపఁబడిన సత్కర్మల నాచరించుటవలనఁ గలుగునదియు - రాబోవు ఫలమునకు సాధనభూత మయినదియు నగు] శుభాదృష్టమును, అర్థ = రెండవపురుషార్థముగ నెన్నఁ బడు ధనమును, కామ = “పుంసోయా విషయాపేక్షా సకామ ఇతి ఫణ్యతే” అని చెప్పఁబడిన మూడవపురుషార్థ మగు అభీష్టవస్తు లాభాపేక్షయు, మోక్ష = చతుర్థ పరమపురుషార్థ మై సంసారబంధముక్తిరూప మగు పరమకైవల్యమును, ప్రదమున్ = తప్పక యొసఁగునదియును, ఆది = సమస్త ప్రపంచమునకు నాదికారణ మగు, పరబ్రహ్మ = పరమాత్మస్వరూపమును, ప్రతిపాదకము = ప్రతిపాదించునదియును, సుమీ = సుమ్నా (సుమ్ని యను నీమధ్యమపురుష స్వరూపమగు నవ్యయపదము నిశ్చయాద్యర్థములయందు వాడఁబడును).

తా. ఓ ప్రియురాలా ! మఱియు లోకోత్తరమగు నీ శ్రీరామమహామంత్రము సర్వాధిష్ఠానభూత మగు పరమాత్మస్వరూపమును నిరూపించునదియు, నుపాసించువారి నత్యధికముగఁ బవిత్రము నేయునదియు ధర్మము

నర్థముఁ గామము మోక్షము నను చతుర్విధ పురుషార్థముల నిచ్చునదియును
సుమీ. ౪౭

అవ. “ఆదిపరబ్రహ్మ ప్రతిపాదక” మను దాని యర్థమునే రామశబ్ద నిర్వచన పూర్వకముగ వివరించి చెప్పుచున్నాఁడు.

క. సత్యజ్ఞానానంద

ప్రత్యగభిన్నాత్మనందు శ్రీ బ్రహ్మాదిబుధుల్
నిత్యము రమించుచుండఁగఁ

గాత్యాయని రామపదము శ్రీ గలిగెఁ బరునకున్. ౪౮

టీ. బ్రహ్మ - ఆది - బుధుల్ - బ్రహ్మ = బ్రహ్మ పండుఁడు, ఆది = మొదలగు, బుధుల్ = జ్ఞానులయిన దేవతలు “జ్ఞాతృచాంద్రిమరాబుధాః” అని శోకము, సత్య...ఆత్మనందున్ - సత్య = కాలత్రయాబాధ్యం బగుటచే సత్తును, జ్ఞాన = జడవిలక్షణం బగుటచే జిత్తును, ఆనంద = దుఃఖానంభిన్నం బగుటచే నిరతిశయసుఖరూపము నగు, ప్రత్యక్ = ప్రత్యక్షత్వమునకు, అభిన్న = వేఱుకాని; ఆత్మనందున్ = స్వరూపము గల శ్రీరామచంద్రునియందు (“ఆవిరాసీ జ్ఞగన్నాథః పరమాత్మా సనాతనః” అను మొదలగు వచనములవలనఁ బరవాసుదేవస్వరూపుఁడే రాముఁ డని తెలియఁదగును), నిత్యము = ఎల్లప్పుడును, రమించుచున్ = తమచిత్తములను జేర్చి యానందించుచు, ఉండన్ - కన్ = ఉండుటచేత, గాత్యాయని = ఓగోరీ, పరునకున్ = పరవాసుదేవునకు, రామపదము = రాముఁ డను నామవాచకశబ్దము, కలిగెన్ = వచ్చినది (“యస్మిన్ రమంతే మునయోవిద్యయాఽజ్ఞానవిప్లవే । తం గురుః ప్రాహ రామేతి రమణా ద్రామ ఇత్యపి” అను రామశబ్దనిర్వచన మిచ్చట ననుసంధించునది.)

తా. ఓ సర్వమంగళా ! నలువమొదలుగాఁగల జ్ఞానులు సచ్చిదానందాతకంబగు ప్రత్యక్షత్వమునకు భిన్నముగాని స్వరూపము గల శ్రీరామ

యద్దురితం-పక్షమానర్తువర్ణజం । సర్వం దహతి నిశ్చేషం తూలాంచలమివా
నలః॥ బ్రహ్మహత్యా సహస్రాణి జ్ఞానాజ్ఞాన కృతానిచ । స్వర్ణస్తేయ
సురాపాన గురుతల్పాయుతానిచ॥ కోటికోటి సహస్రాణి ఉపపాతకజాన్యపి
సర్వాణ్యపి ప్రణశ్యంతి రామమంత్రానుకీర్తనాత్॥ గ్రామ్యరణ్య పశు
ఘ్నత్వం సంఛితం దురితంచ యత్ । అభక్ష్యభక్షణోత్పన్నం మిథ్యజ్ఞాన
సముద్భవం॥ సర్వం విలీయతేరామ మస్త్రస్యాన్యైవ కీర్తనాత్ ” ఇత్యాది
రామతాపన్యపనిషద్వాక్యార్థ మిందులకుఁ దార్కాణము.)

తా. ఓ సుందరీ ! ఉపాసకులను దరింపఁజేయునదియుఁ బరమ
పవిత్ర మైనదియు నగు శ్రీరామ యను నభిధానము బోఁగొట్టఁజాలనంతటి
ఘోరపాతకమును శునకమాంసమును వండుకొని భక్షించెడు పంచముఁడు
గూడ నలుపుటకు నసమర్థుఁడనునపుడు అట్టిరామమంత్రమాహాత్మ్యమును
వర్ణించుటకు నాకు నలవికాదు. ౫౦

క. ఈరేడు జగములందును

నారీమణి విమలరామరనామముచేతం

జీరఁబడని ఘనదుర్భర

ఘోరమహాఘంబు లేదు ర కోరి వెదకినన్.

౫౧

టీ. నారీమణి = ఓ పతివ్రతాశిరోమణి- రుద్రాణీ ! ఈరు + ఏడు =
గెండ్లెడులు పదునాల్గు, జగములందును = లోకములందునుగూడ,
కీర్తి = కలదా లేదా యను సందియమును బోఁగొట్టుకొనుటకుఁ దలఁచి,
వెదకినన్ = పరిశీలించినప్పటికిని, విమల = పరమపవిత్రమగు, రామ =
శ్రీరామచంద్రునియొక్క, నామముచేతన్ = నామరూప మగు మంత్రరాజము
చేత, చీరన్ + పడని = చిందఱవందఱగఁ జీల్చివేయఁబడక యుండు
నట్టిదియు, ఘన = గొప్పదియు, దుర్భర = పట్టఁజాలనిదియు, ఘోర =
బీభత్సమైనదియు నగు, మహాఘంబు = గొప్పపాపము, లేదు = కనుపట్టదు.

తా. మఱియు నో పతివ్రతాశిరోమణీ ! శర్వాణీ ! పరమపావన మగు శ్రీరామచంద్రుని నామమంత్రముచేత, పటాపంచలుగాఁ గావింపఁబడకుండెడు గొప్పదియుఁ బట్టఁజాలనిదియు మహాఘోరమయినదియు నగు దుష్కృతము బుద్ధిపూర్వకముగ వేచివేచి చూచినను జతుర్దశభువనముల యందుఁ దోపట్టదు.

౫౦

అవ. “బ్రహ్మహత్యా సహస్రాణి జ్ఞానాజ్ఞాన కృతానిచ । స్వర్ణస్తేయ సురాపాన గురుతల్పాయుతానిచ” అను నుదాహృత శ్రుత్యర్థమును బ్రతిపాదింపుచున్నాఁడు.

తే. బ్రహ్మహత్యాయుతము మద్యరపానదశశతమును
గుర్వంగనాకోటిరగమనదురితమపరిమితహేమచౌర్యంబు
రలనవరతము రామనామాభిహతము లోరరాజవదన.

౫౧

టీ. ఓ రాజవదన ! - రాజ = చంద్రునిఁబోలు, వదన = మోముగల యోముద్దియా ! బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణుని, హత్యా = చంపినపాపముయొక్క, అయుతము = పదివేలును, మద్య + పాన + దశ + శతము = సురాపానముఁ జేయుటవలనఁ గలిగినపాతకముయొక్క సహస్రమును, గురు...దురితము - గురు = ఆచార్యునియొక్క, అంగనా = యిల్లాలితో, కోటి = నూలు లక్షలసారులు, గమన = వెళ్లుటచే (కలియుటచే) గలిగిన, దురితము = మహాదోషమును, (ఇచట “తమును, గురుతల్పగమనపాపములకోటి” అను పాఠము సమీచీనముగ నుండును), అపరిమిత = ఇన్ని యనులెక్కయొక్క పరిమితిలేని, హేమ - చౌర్యంబులు = బంగారును దొంగిలించుటవలనఁ గలిగిన దోషములును, అనవరతమున్ = ఎపుడును, రామనామ = శ్రీరామచంద్రుని నామమంత్రముచే, అభిహతములు = మొదలంటఁగొట్టఁబడునవి, (అగును అనుపద మధ్యాహర్యము).

తా. ఓ చంద్రముఖీ ! పార్వతీ ! శ్రీరామచంద్రుని నామమంత్రము నొకసారి నోటఁ బలికినంత నే పదివేలబ్రహ్మహత్యలు, వెయ్యి సురాపాన పాపములు, కోటి గురుతల్పగమనపాతకములు, లెక్కలేని సువర్ణస్తేయమహా దోషములును నశించును. ౫౨

అవ. పైని జెప్పిన యర్థము నిరూపించి యుల్లేఖనముఁ జేయుచున్నాఁడు.

నీ. బ్రహ్మహత్యాఖ్యపాతకమోర్కబింబంబు
మధుపానదోషాభ్రమారుతంబు
తపనీయ చౌర్యపాతకశైల భిదురంబు
గురువధూగమనాఘరకుంజరహరి
జననీ పితృభ్రాతృ ర వనితార్భకాచార్య
గోవధారణ్యోరురదావవహ్ని
పరసతీసంగమ ర పరధనహరణాది
ఘోరపంకోరగ ర క్రూరబర్హి

తే-గీ. యన్యతభాషణవల్లి మరహాలవిత్ర
మూర్యదూషణపంకేరురహ ద్విపేంద్ర
మఖిలకలుషాంబునిధి బడరబానలంబు
రామనామంబు హిమశైలరరాజతనయ. ౫౩

టీ. హిమ...తనయ - హిమ = మంచు విశేషముగఁ గల, శైల+రాజ = గట్లరాయనియొక్క, తనయ = పట్టి, రామనామంబు - రామ = శ్రీరామచంద్రునియొక్క, నామంబు = నామమంత్రరాజము, బ్రహ్మ...బింబంబు - బ్రహ్మహత్య = బ్రహ్మవేత్తను జంపుటచేఁ గలుగు బ్రహ్మహత్యయను, ఆఖ్య = పేరుగల, పాప = దురితమనియెడు, తమః = అంధకారమునకు, అర్క + బింబంబు = సూర్యమండలము, సూర్యుఁడు కటికిచీక

టిని గొట్టునట్లు శ్రీరామనామము బ్రహ్మహత్య యను పాపమును రూపు
 మాపునని యర్థము - ఇచట రూపకానుప్రాణిత మగు నుల్లేఖాలంకారము,
 లక్షణసమన్వయమును గడపటఁ దెలిపెదము. ఇంక ముందటివాక్యముల
 యందుఁగూడ నిట్లే యూహించునది. మధు...మారుతంబు - మధు=కల్లు
 యొక్క, పాన = త్రాగుటచే నగు, దోష = దోషమనెడు, అభ్ర=మబ్బు
 నకు, మారుతంబు = తూలఁదోలుగాలియు, తపనీయ...భిదురంబు - తప
 నీయ = సువర్ణముయొక్క, చౌర్య = దొంగిలించుటచే సంభవించెడు,
 పాతక=కలుషమనియెడు, శైల-పర్వతమునకు, భిదురంబు=వజ్రాయుధము
 “కులిశం భిదురం పవిః” అని అమరము. గురు...హరి - గురు = ఉపా
 ధ్యాయునియొక్క, వధూ = ఇల్లాలితో, గమన = సంగమించుటవలనఁ
 గలుగు, అఘ = దుష్కృతమనియెడు, కుంజర = గజమునకు, హరి =
 సింగమును, జననీ...వహ్ని - జననీ = తల్లియొక్కయు, పితృ = తండ్రి
 యొక్కయు, భౌతృ = అన్నయొక్కయు, వనితా = స్త్రీలయు, అర్భక =
 పిల్లలయు (“పోతః పాకోఽర్భకో డింభః” అని యమరము), ఆచార్య =
 గురువుయొక్కయు, గో = గోవులయు, వధ = చంపుటవలనఁ బొడము
 మాతృహత్య పితృహత్య అను మొదలగు మహాపాతకము లనియెడు,
 అరణ్య = కాననమునకు, ఉరు = పెద్దవియగు, దావవహ్ని - కారగ్ని
 యు, పర...బహ్ని, పర = ఇతరులయొక్క, సతీ = భార్యలతో, సంగమ =
 చేరుటయు, పర = అన్యులయొక్క, ధన = విత్తముయొక్క, హరణ =
 దొంగిలించుటయు, ఆది = లోనగు, ఘోర = భీషణములైన, పంక =
 దోషములనియెడు, ఉరగ = పాములకు, క్రూర = భయంకరమైన, బర్హి =
 మయూరమును, అన్యత...లవిత్రము - అన్యత = వబ్బిఅలగు, భాషణ =
 పలుకులనియెడు, వల్లీ = తీరగెలకు, మహా లవిత్రము = పెద్ద కొడ
 వలియు, ఆర్య...ఇంద్రము - ఆర్య = పూజ్యులయొక్క, దూషణ =
 తూలనాడుటవలనఁ గలిగెడు పాపము లనియెడు, పంకేరుహ = తామ

రలకు, ద్విపేంద్రము = గజరాజును, అఖిల...అనలంబు - అఖిల = పెక్కు విధములగు, కలువ = వృజినములనియెడు, అంబునిధి = కడలికి, బడబాన లంబు = బడబాగ్నిహోత్రమును, అగును అను పద మంతట నధ్యా హార్యము. “ఆరోపవిషయస్యస్యా దతిరోహిత రూపిణః | ఉపరంజక మారోప్యమాణం తద్రూపకం మతం” ఒక వస్తువునం దింకొక వస్తువు ధర్మము నారోపించుట యారోపంబనఁబడునట్టి మాటవడకుండెడు నారో పణమునకు విషయమగు ముఖాదికమునకు నారోపింపఁబడెడు చంద్రాదికము తాద్రూప్యప్రతీతినిమట్టుకుఁ బుట్టించెనేని రూపకంబగునను లక్షణముచే నిందు బ్రహ్మహత్యాది పాపములయందు నంధకారత్వాద్యారోపణము చేయఁబడెను గానఁ గేవలరూపకాలంకారము. “అర్థయోగరుచిశ్లేషే రుల్లే ఖన మనేకథా | గ్రహీతృభేదాదేకస్య సశ్లేఖ స్సతాంమతః” ప్రయో జనమునుబట్టి యభిరుచినిబట్టి శ్లేషనుబట్టి యొకవస్తువు పెక్కుదెలుగుల నుల్లేఖనముఁజేయుట యుల్లేఖాలంకార మగు ననుటచే నిందు శ్రీరామ మంత్రరాజమును పాపనివారకత్వ ప్రయోజనమునుబట్టి సూర్యబింబాది రూప ముగ నుల్లేఖింపఁబడినదని లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము. మఱియు సూర్యుఁడు మొదలగునవి చీకటిని మొదలగువానిని గొట్టునట్లు రామమంత్రము బ్రహ్మ హత్యాది మహాపాతకములఁ బటాపంచలుగఁ జేయునను నుపమాంకారము గర్భితమయి యున్నదిగాన నీయుల్లేఖ ముపమాగర్భిత మనియుఁ దెలి యునది.

తా. ఓగౌరీ! శ్రీరామచంద్రునియొక్క నామ మహామంత్రము సూర్యుఁడు గాఢాంధకారమును గొట్టునట్లు బ్రహ్మహత్యా మహాపాపమును నశింపఁజేయును; మఱియు ఝంఝామారుతము మేఘముల నెగయఁ గొట్టు నట్లు, కల్లు ద్రాగినపాపమును, వజ్రాయుధము కొండలను బగులఁగొట్టు నట్లు బంగారమును దొంగిలించిన పాపమును, సింహము గజములను జంపు నట్లు గురుతల్ప గమన మహా పాపమును, గొప్ప యడవులను కార్చిచ్ఛు

భస్మముచేయునట్లు మాతృహత్య పితృహత్య భ్రాతృహత్య స్త్రీహత్య శిశు హత్య మొదలగు ఘోరపాపములను, నెమిలి పాములను బట్టి చంపునట్లు పరస్త్రీ పరధనాపహరణములు మొదలగు గొప్ప దోషములను, కొడవలి గడ్డితీగెలను మొదలంటఁ గోయునట్లు కల్లలాడుటచేఁ గలుగుపాతకమును, మదపుటేనుఁగు తామరలను బెకలించునట్లు పెద్దలను మించనాడుటవలనఁ బుట్టుమహాదోషములను నశింపఁజేయును. పెక్కెల యిదియది యనక సకల కలుషములను రామనామము బడబాగ్నిహోత్రము సముద్రముల నింకించు చున్నట్లు క్షీణింపఁజేయును.

౫౩

తే-గీ. రమణి యవశముచేనై న ర రామనామ

మమరఁ గీర్తింపఁబడుచుండ ర నఖిలపాత

కములచే విడ్వఁబడునుమ్మ ర నుమతి యపుడ

సింహ మతిభీతమృగములరచేతఁబోలె.

౫౪

టీ. రమణి ! = ఓ సుందరీమణీ-“సుందరీ రమణీ రామా యని యమ రము” రామనామము = శ్రీరామభద్రునియొక్క నామరూప మంత్ర రాజము, అవశముచేత - విసత్ = స్మరించుటకుఁ దలఁపులేకపోయినను లోక పరిపాటిచేత, అమరత్ = సామాన్యముగ, కీర్తింపఁ - పడుచుఁ - ఉండఁ = తనచే నుచ్చరింపఁబడుచు నుండెనేని, అప్పుడు - అ=అట్లు చ్చరించిన వెంటనే, నుమతి = రామనామార్చారణ బలముచేతఁ బరిశుద్ధ మగు బుద్ధిగలవాడైన మనుజుఁడు, అఖిలపాతకములచేత = అనేక కోటి జన్మములనుండి జ్ఞానాజ్ఞానకృతంబులగు పెక్కుదుష్కృతములచేతను, సిం హము=హర్యక్షము, అతి...చేతఁ = అతి - అత్యంతమును, భీత = సింహ గర్జనమును వినిభయపడిన, మృగములచేతఁ = లేళ్లమందలచేతను, పోలెఁ = వలెనే, విడ్వఁబడుఁ - నుమ్మ = పరిత్యజింపఁబడును నుమి. “ఆగమాన్య చయోస్సాస్యతాం ముజ్జీతోః పరయోఃపదౌ” అను హరికారికనుబట్టి విడుచు

ధాతువు చకారమునకుఁ బడుట పరమగుచుండ వకారమురాఁగా విడువఁబడు నని యైనది. కాఁగా “పదమధ్యస్థడాదీనా ముల్లోపో బహుళంభవేత్” అనుటచే డకారముయొక్క యుకారమునకు లోపమురాఁగా విడ్వఁబడునను క్రియారూపము నిష్పన్నమైనది. ఇందు సింహముమతులకును, పాపమృగములకును, రామనామసింహగర్జనములకును నుపమానోపమేయ భావము గలుగుటచే నుపమాలంకారము.

తా. ఓ ప్రియురాలా ! సింహముయొక్క గర్జనమును వినినంతనే శేష్ భయపడి పరుగెత్తిపోవునట్లు రామనామమును స్మరించినవెంటనే పాపము లన్నియు సమూలముగ నశించును. ౫౪

తే-గీ. అనవరతగామనామకీర్తనపరుండు

వెనుకటియఘంబులఁ దలంచి శ వెఱవవలదు

ఘనత నేనుఁగు నెక్కి కుక్కలను గాంచి

భయపడఁగనేల మనుజుఁ డో శ పంకజాక్షి ! ౫౫

టీ. పంకజ = పద్మములను బోలిన, అక్షి = గన్నులుగల యోప్రియురాలా ! అనవరత...పరుండు - అనవరత = నిత్యమును, రామ = శ్రీరామ చంద్రునియొక్క, నామ = నామమంత్రముయొక్క, కీర్తన = నోట నుచ్చరించుటయందు, పరుండు = ఆసక్తిగలనరుఁడు, వెనుకటి = పూర్వము దానుజేసిన, అఘంబులఁ = దురితములను, తలంచి = జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, వెఱవఁ = బెంగపెట్టుకొనుటకు, వలదు = పనిలేదు, ఘనతఁ = అతి గౌరవముతో లేక మహదైశ్వర్యముతో, ఏనుఁగుఁ = భద్రగజమును, ఎక్కి = అధిష్ఠించి, మనుజుఁడు = నరుఁడు, కుక్కలను = శునకములను, కాంచి = చూచి, భయపడఁ + కఁ + ఏల? = అడలుఁ గొననేటికి ? (భీతినొంద నక్కఱలేదనుట); ఇందు గొప్ప భద్రదంతావళము నెక్కిన వాఁడు క్రిందనున్నకుక్కలను చూచి యెట్లుభయపడ నవసరములేదో యట్లు నంతతము శ్రీరామనామమంత్రోపాసనమును జేయువాఁడు పాపములను

దలఁచుకొని భయపడఁ బనిలేదని రెండువాక్యములయందును వస్తుప్రతివస్తు భావముచే సామాన్యము నిర్దేశించుటచేత నౌపమ్యము తోఁచబడుచున్నది గాన ప్రతివస్తుపమాలంకారము “యత్ర సామాన్యనిర్దేశః పృథగ్వాక్యద్వయే యది । గమ్యాపమ్యా శ్రితాసాస్యా త్వృతివస్తుపమామతా॥ లేక “యత్ర వాక్యద్వయే బింబ ప్రతిబింబతయోచ్యతే । సామాన్యధర్మో వాక్యజ్ఞై స్స దృష్టాన్తో నిగద్యతే” అనుటచేత నిందలి రెండువాక్యములయందు రామ నామకీర్తనపరునకును, భద్రదంతావళము నెక్కినవానికిని బింబప్రతిబింబ భావముచే నౌపమ్యము దోపట్టుచున్నది గాన, దృష్టాంతాలంకారము ఇందు నిదర్శనాలంకారమనుటకు వీలులేదు. “అసంభవం ధర్మయోగా దుపమా నోపమేయయోః । ప్రతిబింబక్రియాగమ్యా యత్ర సాస్యాన్నిదర్శనా॥” అనుటచేత నే వాక్యమునందు నుపమానముయొక్క ధర్మము నుపమేయము నందుఁ బొందునట్లు చెప్పినప్పు డన్వయము సంబంధింపకపోవుటచే నా యన్వయము సంబంధించుటకొరకు బింబప్రతిబింబ భావము చేయఁబడునో యది నిదర్శనాలంకారము గాన నిచట నీలక్షణము పట్టుటలేదు. “భయ పడఁగఁ” అనుపట్ల “ముప్రత్యేయస్య లోపోవా పద్వాదౌ బిందురేవవా” అనుటచే మువర్ణకమునకు లోపము.

తా. తామరశేకులంబోలిన కన్నులుగల యోపార్వతీ ! నిరంతరము శ్రీరామభద్రుని నామమంత్రమును నోటనుడువుచుండెడు మనుజుఁడు దా నదివఱకుఁ జేసినపాపములను మదిలోఁ దలఁచుకొనుచు నే నిట్టిఘోరపాతక ములను జేసియుంటి నింక నాకేమిగతియని భీతి నొందం బనిలేదు. గొప్ప భద్రగజరాజుపై నధిస్థించియున్నవాఁడు క్రిందనున్న శునకములను గనుఁ గొని మనమున భయము నెన్నఁడైనం గొనునా ?

౫౫

క. ఇలలోన రామనామము

సులభం బై వెలుగుచుండఁ ౩ జులుకగఁ బలుకం

బలునాలుక గలుగఁగ న

ల్పులు మిన్నక నరకములను శ బొందెద రకటా. ౫౬

టీ. రామనామము = శ్రీరామభద్రుని నామమంత్రము, సులభంబు-
బు = ఎల్లరకు సుకరముగ లభించునదియగుచు, ఇలలో = ధరణియందు,
వెలుగుచుఉండఁ = (ఎల్లకలుషముల రూపుమాపుటకు సిద్ధపడి) యున్న
ప్పటికిని, చులుకగఁ = (రామ యను నామముఁ జిలుకలుగూడ) మిగులఁ
దేలికగ, పలుకఁ = నోటనుచ్చరించుటకు, బలు = పెద్దదియగు, నాలుక =
జిహ్వ, కలుగఁగఁ = లభించినప్పటికిని, అల్పులు = బుద్ధిహీనులు, మిన్నక =
నిష్కారణముగ, నరకములను = నారకబాధలను, పొందెదరు = పడ
సెదరు, అకటా = అయ్యయో.

తా. శ్రీరామచంద్రునియొక్క నామమహామంత్రము పుడమిలో
సర్వజనములకు నతిసులభమగుచుఁ దనరుచునున్నను, ఆ మంత్రరాజమును
గడు సుకరముగ నుచ్చరించుటకు పెద్దరసన దమకు నున్నప్పటికిని తెలివి
మాలిన హీనమానవు లూరకయ ఘోరనారక దారుణంపు బాధం బడియెద
రయ్యయో. ౫౭

ఉ. ప్రాపుగ రామనామము ని

రంతరముఁ భజియించువారికిఁ

బాపము లేనటంచుఁ బెనుఁ

— బామునుఁ బట్టఁగవచ్చు, నగ్నిసం

దీపిత లోహఖండము న

తిత్వరితంబుగ మ్రొంగవచ్చు, బ

ల్కొపముఁ బెంచు పెద్దపులి

కోటలు దీయఁగవచ్చు, నియ్యలన్.

తీ. రామ నామముఁ = శ్రీరామనియొక్క నామమంత్రమును, విరంతరముఁ = ఎడలేక, ప్రాపుగ = తమకు నన్నివిధముల నాధార భూతముగ, ఇయ్యిలఁ = ఈ భూలోకమునందు, భజియించు వారికిఁ = నమ్మి యుపాసనచేసెడునరులకు, (“ధాతుజవిశేషణానాం తచ్చబ్ధోఽను ప్రయుజ్యతే క్త్యక్తా” క్రియాజన్యవిశేషణము లగు వండెడు, కొలిచిన, చూచుచున్న మొదలగువానికి, క్త్యక్తా-క్తి = విభక్తియొక్క, ఉక్తా = చెప్పఁదలఁచినపుడు, తచ్చబ్ధః = ఆ యను తదర్థకసర్వనామపదము, అను ప్రయుజ్యతే - కలిపి పలుకఁబడును” అనుటచే భజియించు అను తద్ధర్మార్థకధాతుజన్యవిశేషణమునకు విభక్తి విపక్షింపఁబడినది గాన, వాఁడు అను తచ్చబ్ధ మనుసరించి ప్రయోగింపఁబడినది. మఱియు “అగుర్వయాస్త స్వల్పా చ్చధాతో ర్వేంచావియుగ్భవేత్” అనఁగా గురువర్ణములు లేని వియు, యకారము గడపటలేనివియు, నొకటిరెండుచ్చులు గలవియు నగు ధాతువులకు నించు పరంబగునపుడు, ఇయ్ అను నాగమము వికల్పముగ నగుననుటచే నిచట భజ అను ధాతువునకు ఇంచు పరమగుచుండ - ఇయ్ - అనునది రాఁగా భజియించు అని తద్ధర్మవిశేషణరూపము నిష్పన్నమయినది), పాపము = అనేక కోటి జన్మాంతరకృత మగు దుష్కృతము, లేదు = నశించును, అటంచుఁ = అని పలుకుచు, పెనుఁబామును = గొప్ప త్రాఁచుపామును, పట్టఁ-వచ్చుఁ = నిర్భయముగఁ జేకొనవచ్చును. మఱియు అగ్ని...ఖండముఁ-అగ్ని = కొలిమినిప్పుచేత, సందీపిత = ఎఱ్ఱగఁ గాల్పఁ బెట్టబడిన, లోహ-ఖండముఁ = ఉక్కుముక్కను, అతిత్వరితంబునఁజ్ఞాన కొలిమినుండి తీసినవెంటనే, మ్రింగఁ = దిగమ్రింగుటకు, వలనుపడును, బల్...కోటలు - బలుకోపముఁ = ప్రబలమగు

ంచు = ఏపుజేసెడు, పెద్దపులి = బెబ్బలియొక్క, కోటలు నుండు నిడుపగు పళ్ళను, తియ్యఁ-కఁ-వచ్చుఁ = చేతితోఁ జేటకు శక్యమగును.

తా. సకల విధములచేతను రామనామము మాకు నాధారభూతమయినదని నమ్మి ఎప్పుడును దానిని జపింపుచు నుండు మనుష్యులకు పాపము లేదని ప్రమాణముగ చేతితో నల్లత్రాచుపామును బట్టుకొనవచ్చును, మఱియు నగ్నిలో నెఱ్ఱగఁ గరఁగఁబెట్టిన యినుపముద్దను గుటుక్కుమని నోట మ్రింగవచ్చును, గట్టిగ కోపించియున్న పెద్దపులి కోరికను బెకలింపవచ్చును.

౫౬

క. ఏపాపమునైనఁ దగం

బాపఁగలదు రామనామరభజనపరునకుం

బాపము గల దని పలుకు మ

హాపాతకి యథుము నడఁప ర నది యోప దిలన్. ౧౮

టీ. అది = ఆ శ్రీరామనామమంత్రము, ఏపాపమున్ - ఐనన్ = ఎంతటి ఘోరకలుషమునైనను, తగన్ = నిశ్శేషముగా, పాపన్ = తొలంగించుటకు, కలదు = శక్తిగలది యగునుగాని, రామ...పరునకున్ - రామ = శ్రీరామభద్రునియొక్క, నామ = నామమంత్రముయొక్క, భజన = ఉపాసించుటయందు, పరునకున్ = తాత్పర్యముగల మనుష్యునకు, పాపము = దురితము, కలదు = పోకయుండును, అని = ఇట్లు, పలుకు = చెప్పెడు, మహాపాతకి = అతిపాపాత్మునియొక్క, అథుమున్ = పాపమును మాత్రము, అడఁపన్ = పోగొట్టుటకు, ఓపదు = శక్తిగలది కాదు.

తా. ఎట్టి మహాపాతకములనైననుశ్రీ రామమంత్రము నశింపఁజేయఁగలదుగాని “రామమంత్రమును జపము గావించునంతమాత్రముచే పాపాత్ముని పాపములు పోవుట కల్గ” అని పలుకుచు నా స్తికుఁడగు మహాపాపాత్ముని పాపమును మాత్రము నశింపఁజేయజాలదు.

అవ. ఇట్లు శ్రీరామమంత్రమహత్త్వమును జెప్పి యింక నామంత్రోపాసనమునకు నధికారులను బ్రతిపాదింపుచున్నాఁడు.

సీ. ద్విజవరేణ్యులకును శ విప్రోత్తములకు యో

గీశ్వరులకును యతీశ్వరులకు

భక్తివైరాగ్య సంరపద్విశిష్టులకు నే

కాంతవాసులకు వేదదాంతులకును

జండాల పుల్కన శ శ్వపచ కంక కిరాత

శబర హూణాంగనాశసంగతులకు

బ్రహ్మహత్యా సురాశపాన హేమస్తేయ

గురువధూసంగమ శ కర జనులకు

తే-గీ. సుందరీక్షత్రియోరవ్యరశూద్రులకును

మఱియు నానావిధానేకరమానవులకు

బరమపావన మై శుభశ్రవదము నైన

రామనామంబ శరణంబు శ రాజవదన.

౫౯-

టీ. ద్విజ = “ జన్మనా జాయతే శూద్రః కర్మణా జాయతే ద్విజః ” అనుటచే జన్మకర్మలనెడి రెండుపుట్టుపులుగల బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్య లను త్రైవర్ణికులలో, వరేణ్యులకు = మిక్కిలియోగ్యులయినవారికిని, విప్రోత్తములకు = “ వేదవాదరతా విప్రా ” అనుటవలన వేదవేదాంగ పారంగతులగు బ్రాహ్మణులలో ముఖ్యులకును, యోగి + ఈశ్వరులకును = యమనియమాద్యష్టాంగయోగసిద్ధి గలవారలలోఁ బ్రధానులకును యతీశ్వరులకును “ పంచవింశతితత్త్వ యత్రకుతాజ్ఞో శ్రమేవసేత్ ” అనుటచేఁ బ్రధానాదులగు నిరుపదియైదు తత్త్వముల వివేచనముం దెలిసిన సంయమి శ్రేష్ఠులకును, భక్తి...విశిష్టులకును- భక్తి = భగవద్భక్తియొక్కయు, వైరాగ్య = సమస్తవిషయోపభోగములయందలి విరక్తియొక్కయు, సంపత్ =

విశ్వర్యముతో, విశిష్టలకున్ = కూడుకొని యున్నవారలకును, ఏకాంత
వాసులకున్ = వివిక్తప్రదేశములయందు నివసించువారికిని, వేదాంతులకును =
ఉపనిషద్రహస్యముల నెఱింగిన జ్ఞానులకును, చండాల...సంగతులకున్ - చం
డాల, పుల్కన, శ్వపచ, కంక కిరాత శబర హూణ = మాలలు, బోయలు
బాసంగులు, కోదులు, ఎఱుకలు, చెంచులు, హూణులు లోనుగాఁగల నీచ
జాతులయొక్క, అంగనా = పడఁతుకలతో, సంగతులకున్ = సంభోగించు
వారికిని, బ్రహ్మహత్యా...నరులకున్ - బ్రహ్మహత్యా = బ్రహ్మజ్ఞానిని జంపు
టను, సురాపాన = మద్యమును గ్రోలుటను, హేమ + స్తేయ = బంగారు
ప్రసూచిలుటను, గురువధూ = గురుపత్నితో, సంగమ = కూడుటను, కర
నరులకున్ = కావించెడు జనులకును, సుందరీ...శూద్రులకును - సుందరీ =
రమణులకును, క్షత్రియ = రాచవారికిని, ఊరవ్య = వైరాజ్యపురుషుని
తొడలవలనఁ బుట్టినకోమటులకును, శూద్రులకును = నాలవజాతివారలకును,
మఱియున్ = ఇంకను, నానావిధ = పలుతెఱంగులంగల, అనేక =
పెక్కుండగు, మానవులకున్ = మనుష్యులకును, పరమ పావనము-వి =
అత్యంతమును బరిశుద్ధిని జేయునదియు, శుభప్రదమున్ = మేలుల నిచ్చు
నదియు, ఐన = అగునట్టి, రామనామంబు = శ్రీరామమహామంత్రము, శర
ణంబు = ఆధారభూత మగుటచే నాశ్రయించి యుపాసింపఁదగినదని
యర్థము.

తా. నిండుచందురుంబోలు మోము గల యోసుందరీ! బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ వైశ్యులను త్రైవిధ్యక్షులలో నుత్తములును, బ్రాహ్మణులలో వేద
పాదరతులగు యోగ్యులును, పాతంజలమతాభిమాను లగు యోగివర్యులును,
సాంఖ్యదర్శన నిరతులగు యతీంద్రులును, మొదలగు మధ్యమాధికారులకును
భగవద్భక్తియొక్కయు, సకల విషయభోగ విరక్తియొక్కయు, సంప
త్తితోఁ గూడుకొనినవారును బుణ్యారణ్యములు మొదలగు వివిక్త ప్రదేశ
ములయందు నివసించియుండువారును, మఱియు నౌపనిషద మతావలంబ

నులును, మొదలగు సుతమాధికారులకును, మఱియుఁ బశువధోపజీవులగు
చండాలురు, తెఱవాట్లుగొట్టి జీవించెడు పుల్కనులు, కుక్కలను జంపి
జీవించెడు శ్వపచులు, పక్షులం దిని జీవించెడు కంకులు, జింకలు మొద
లగువానిం దిని జీవించు కిరాతులు, బోయలు, హూణులు మొదలగు
నీచజాతులయొక్క పనితలతో సంగమించువారును, బ్రహ్మహత్యను
మద్యపానమును స్వర్ణాపహారమును గురుతల్పగమనమును జేయువారునగు
నధమాధికారులకును, పనితలు, సాధారణులగు క్షత్రియులు, వైశ్యులు,
మఱియు శూద్రులు, మొదలగు బలుతెఱంగులుగల మందాధికారులకును,
మిగుల పవిత్రకరమైనదియు, మంగళప్రద మైనదియు నగు శ్రీరామనామ
మంత్రమే దిక్కుగాన, దాని నెల్లరు నిరంతమును స్మరింపుచుండునది. ౧౯

అ. ఇట్లెల్లరకు నతిసులభముగ నుపాసింపఁబడి సకలా
భీష్టప్రదమగు శ్రీరామమంత్ర మున్నను, మూర్ఖులు దానిం
దెలియఁజాల రని చెప్పుచున్నాఁడు.

చ. కనదురురామనామమునశ్రవంతు ఘనం బగుపాపనాశసా
ధనము, నిరంతరేష్టఫలదాయక మైన విశేషకారణం
బును, మఱిలేదులోకమునశ్రమూఢులెఱుంగరుదానినాశ్రయిం
చిన సకలార్థసంపదలు శ్ర చేకులు సిద్ధము శైలనందనా. ౨౦

టీ. కనత్...కంటె - కనత్ = సర్వలోకప్రసిద్ధ మై విలసిల్లు
చున్నదియు, ఉరు = సర్వోత్కృష్ట మైనదియునగు, రామనామము
కంటె = శ్రీరామభద్రునియొక్క నామ మహామంత్రమునకన్న, ఘనంబు =
గొప్పది, అగు = అయినట్టి, పాపనాశ సాధనము = సకల దురితముల
యొక్క వినాశమునకు నుపాయమును, నిరంతర...కారణంబును-నిరంతర =
అనవరతమును, ఇష్ట = కోరికలయొక్క, ఫల = లాభములకు, దాయక =
ఓసఁగునది, ఐన = అగునట్టి, విశేష కారణంబును = వేఱొక హేతు

వును, లోకమునకొక - ప్రపంచమునందు, మఱి - లేదు = ఇంకొక్క
టుండదు, దానికొక = ఆ రామమంత్రమును, ఆశ్రయించినకొక = ఉపాసించిన
యెడ, సకల అర్థ సంపదలు = సమస్తములైన కార్యములయొక్క సంసిద్ధు
లును, చేతులుకొక = సంప్రాప్తించును, సిద్ధము = ఇది యథార్థము, (అవి)
మూఢులు = మూర్ఖజనులు, ఎఱుంగరు = తెలిసికొనలేరు. ఈ పద్యము
నందు మూడవచరణమునందున్న 'కారణంబును' అను పదమునందు మువ
ర్ణకమునకు నాదేశ మగు బిందుపూర్వక బువర్ణంబు స్థానివంటిది గాన
మూఢు లను పదమునందున్న ముకారముతో మిశ్రమగుచున్నది. దీనికి
నాదేశవిరతి యని పేరు. ఇచట మువిభక్తియతిగాని ముకారయతిగాని
కాదు. లేక, "మువర్ణకస్య ద్విత్వంవా బువర్ణో బిందుపూర్వకః" అనుట
చేత కారణమ్ము అని మువర్ణమునకు ద్విత్వమును జేసిన నేచర్చయుం
గలుగదు.

తా. ఓ పార్వతీ! నిఖిలమంత్రములలో శ్రేష్ఠమైన సుప్రసిద్ధమైన శ్రీ
రామమంత్రముకంటె వేఱొకటిసకలపాపములను నశింపజేయఁదగిన సాధన
మును, సకలాభీష్టములనొసఁగఁదగినగొప్ప హేతువును ప్రపంచములో లేద
నియు ఆ మహామంత్రమును జపించినయెడల సర్వకార్యములు తప్పక సిద్ధించు
ననియు మూర్ఖు లగువారెఱుంగఁజాలరు. ౬౦.

తే-గీ. అబల! శ్రీగామరామరామ్రమాఖ్యమంత్ర
మీప్సితంబుల నర్థుల శ కిచ్చుచుండఁ
గాంచు నెఱి సిగ్గుపడుచుండుఁ శ గల్పతరువు
కామధేనువు నలఘుచింతామణియును. ౬౧.

టీ. అబల=ఓకాంతామణి "శ్రీయోషిదబలాయోషా" అని యమ
రము - శ్రీ...మంత్రము - శ్రీరామరామరామ = మోక్షలక్ష్మీప్రద మగు
రామరామరామ యనెడు, ఆఖ్య = పేరుగల, మంత్రము = రామవడక్షర

రూప మహామంత్రము (మొదట శ్రీరామరామరామ యనుచు రమియింత
నని యుపక్రమించుటచే నిచట శ్రీరామరామరామాఖ్యమంత్ర మను పాఠ
మే యుక్తము) ఈస్పితంబులన్ = అభీష్టము లగు చతుర్విధపురుషార్థము
లను, అర్థులకున్ = కోరువారికి, ఇచ్చుచున్ ఉండన్ = కలుగఁజేయుచు
నుండఁగా, కాంచి = పరికించి, కల్పతరువు = కల్పవృక్షము, కామ
ధేనువు = దేవతల మొదవును, అలఘు - చింతామణియును = ఘనమగు
వేల్పుమానికమును, సిగ్గుపడుచున్ - ఉండున్ = (ప్రమానునగు నా కిట్టి
యాదార్యమెక్కడిదని కల్పవృక్షమును, పశువునగు నా కింతఘనత లేదని
కామధేనువును, రాయినగు నా కీపాటియోగ్యత యుండదని చింతామణి
యును లజ్జపడుచునుండును. రామమంత్రమహత్త్వమును జూచి కల్ప
వృక్షము మొదలగునవి లజ్జపడుచున్న ట్లుత్పేక్షించెను గాన నిందు
నుత్పేక్షాలంకారము.

తా. ఓ వనితామణి ! శ్రీరామరామరామ అను పేరుగల మంత్రము
యాచకులకు నభీష్టములనెల్ల నొసంగుచుండుటను జూచి కల్పవృక్షము,
కామధేనువు చింతామణియును మా కిట్టి యాదార్యము లేదుగా యని
లజ్జించుచుండును. ౬౦

అవ. “ఈస్పితంబుల నర్థుల కిచ్చుచుండు” నను నర్థ
మునే వివరించి చెప్పుచున్నాఁడు.

స్తీ. ధర్మార్థులకు సర్వోధర్మంబు లొనగూర్చు
నర్థార్థులకుఁ జేయు ౩ నర్థములను
గామార్థులకు నెల్ల ౩ కామంబుల నొసంగు
నాత్మజార్థుల కిచ్చు ౩ నాత్మజులను
శ్రీ ధృతి స్మృతి యశ ౩ శ్రేయ స్సుఖ త్తమా
విద్యార్థులకు వాని ౩ వెలయ నిచ్చు

చత్రచామరగజాశ్వప్రభుత్వాదుల
కవియు సంపాదించు శ సనవరతముఁ

తే-గీ. జంద్రసూర్యాలయంబుల శ స్వర్గలోక
సత్యవైకుంఠకైలాస శ సదనములను
గోరువారల కవియుఁ జేరకూరఁ జేయుఁ
రామనామంబు విలసిల్లి శ రాజవదన.

౬-౨

టీ. రాజవదన - రాజ = చంద్రునింబోలు, వదన = ముఖముగల
యోప్రియురాలా ! రామనామంబు = శ్రీరాముని నామమంత్రము, విల
సిల్లి = అంతటను వ్యాపించి, ధర్మ = జ్యోతిష్తోమాది ధర్మకార్యముల
ఫలమును, అర్థులకుఁ = కాంక్షించు జనులకు, సర్వధర్మంబులు = ఆయా
ధర్మఫలములనెల్ల, ఒనగూర్చుఁ = లభింపఁజేయును, అర్థ అర్థులకుఁ =
ధనరూపమగు తృతీయపురుషార్థము నభిలషించువారికి, అర్థములకుఁ = పశు
దాసీదాస గృహక్షేత్రారామాద్యర్థములను, చేయుఁ = సమకూరఁ
జేయును, కామ - అర్థులకుఁ = స్రక్చందనాది విషయభోగముల నపే
క్షించువారలకు, ఎల్ల కామంబులకుఁ = అఖిల వైషయిక భోగములను,
ఒసంగుఁ = ఇడును (“వృత్తైద్రుతస్య లోపస్స్యాత్” అనుటచే సమా
సమునందు ద్రుతప్రకృతికమగు నెల్లశబ్దముయొక్క నకారమునకు లోపము
గాని, యిచట సరళాదేశాదిద్రుతప్రయుక్తమగు కార్యము లేదు) ఆత్మజ+
అర్థులకుఁ = కొమరులను బడయఁ గోరువారలకు, ఆత్మజులకుఁ = కొడు
కులను, ఇచ్చుఁ = ఇడును, శ్రీ...అర్థులకుఁ - శ్రీ = సిరిని, ధృతి =
ధారణశక్తిని, స్మృతి = జ్ఞాపకశక్తిని, యశః = యశస్సును, శ్రేయః
నానృచ్ఛ్యోయోఽన్యదుతైవ ప్రేయస్తే ఉభేనానార్థే పురుషగోన్సినీతః”
అను మొదలగు శ్రుతిచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన) పరమపురుషార్థమును,
శుఖ = సౌఖ్యమును, తుమా “సహనం సర్వదుఃఖానా మప్రతీకారపూర్వ

కం | చిత్తావిలాపరహితం సా తితిత్వా నిగద్యతే'' అను లక్షణము గల తితిత్తును, విద్యా 'విద్యాఽభిప్సినం నచికేతసమన్యే సత్త్వా కామా బహవో లోలుపంత'' అను శ్రుతిచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన సర్వకామనారహితం బగు శ్రేయోవిషయక జ్ఞానమును, అర్థులకుఁ = కోరెడు జనులకు, వానిఁ = ఆసిరి మొదలగువానినెల్ల, వెలయుఁ = సమగ్రముగ, ఇచ్చుఁ = ఒడఁగూర్చును, ఛత్ర = శ్వేతచ్ఛత్రము, చామర = చమరవాలపు వీచనను, గజ = భద్రదంతావళములను, అశ్వ = తురంగములను, అను మొదలగు మహారాజలాంఛనములతోఁ గూడిన, ప్రభుత్వ = సామ్రాజ్యాధిపత్యమును, అర్థులకుఁ = యాచించువారికి, అదియుఁ = దానిని (ఆ ప్రభుత్వమును), సంపాదించుఁ = సమకూర్చును, చంద్ర - సూర్య - ఆలయంబులకుఁ = ధూమాదిమార్గమునఁ బొందఁదగిన చంద్రలోకమును, అర్చిరాదిమార్గమునఁ బడయఁదగిన సూర్యలోకమును, స్వర్గ...సదనములను - స్వర్గలోక = ఇంద్రలోకమును, సత్య = సత్యలోకమును, వైకుంఠ = వైకుంఠనగరమును, కైలాస = శంకరస్థానమును, గోరువారలకుఁ = ఆ కాంక్షించెడు నరులకు, ఆవియుఁ = ఆయా పదములను, చేకూర్చుచేయుఁ = దొరకునట్లు గావించును.

తా. చందరుంబోలు మోముగల యో ప్రేయసీ ! శ్రీరామభద్రుని నామమంత్రము, ధర్మార్థకామములను త్రివర్గము నపేక్షించు జనులకు నా త్రివర్గమును సంతానము గలుగవలె ననువారికి సంతతిని, సిరియు, ధైర్యము, జ్ఞప్తి, యశము, మేలు, సౌఖ్యము, ఓర్మి, చదువు, అనునివి కావలయు ననువారికి నా సిరి మొదలగువానిని, ఛత్రము, వింజామరలు, వీనుఁగులు, గుట్టములు, చతురంతరూపములు మొదలగు రాజచిహ్నములతోఁ గూడిన సామ్రాజ్యమును గోరువారికి దానిని, చంద్రలోకము - సూర్యలోకము - స్వర్గలోకము - సత్యలోకము - వైకుంఠము - కైలాసము -

మొదలగు మహాపదవులను నాకాంక్షించువారికి నామా పదవులనుఁ దప్పక యొసంగును.

ధూమాదిమార్గనిరూపణము.

“అథయ ఇమేగ్రామా ఇష్టాపూర్తేదత్త మిత్యుపాసతే తేధూమ మభి సంభవంతి ధూమాద్రాత్రిగ్ం రాత్రే రపరపక్ష మపరపక్షాద్యాక్ష్ణిక్షి జైతి మాసాగ్స్తాన్నైతే సంవత్సర మభిప్రాప్నువన్తి । మాసేభ్యః పితృ లోకం పితృలోకా దాకాశ మాకాశా చ్చంద్రమసమేష సోమారాజా తద్దే వానా మన్నం తం దేవాభక్షయంతి॥ ” యే ఇమేగ్రామాః = ఏయీ గృహస్థులు, ఇష్టాపూర్తే-ఇష్ట = అగ్నిహోత్రాదికర్మను, పూర్త = చెఱు వులు కోనేరులు బావులు త్రవ్వించుట - తోటలువేయుట మొదలగు సత్కార్యములను, దత్తం - పూజ్యులకొఱకు ధనమును బంచిపెట్టుటను, ఇతి = అట్టి - అతిథిపూజనము దీనరక్షణము మొదలగు ధర్మకార్యములను, ఉపాసతే = ఆచరించెదరో, తే = వారు, ధూమం = ధూమాభిమానియగు దేవతను, అభిసంభవంతి = పొందెదరు. పిమ్మట వా రాధూమాధిదేవతచేత వహింపఁబడినవారై యాపాగనుండి, రాత్రిం=రాత్ర్యధిదేవతను, రాత్రేః= నిశాధిదేవతనుండి, అపరపక్షం = కృష్ణపక్షాధిదేవతను, అపరపక్షాత్ = ఆ కృష్ణపక్షాభిమాన దేవతనుండి, యాన్ వట్-దక్షిణా-ఏతి మాసాన్ = సూర్యుఁడు దక్షిణపుదిశను-ఏ యాఱు నెలలఁ బొందునో, తాన్-ఆ దక్షిణా యన వత్సాసాభిమానిదేవతను - ఆకర్మములు పొందుదురు. కాని, సంవ రం=సంవత్సరాభిమానిదేవతను, ఏతే = ఈ కర్మములు, నప్రాప్నువంతి = పొందరు. జ్ఞానులు సంవత్సరాధిదేవతను బొందెదరు కాని కేవలకర్మములు పొందరని శ్రుతి నిషేధించినది. మాసేభ్యః = దక్షిణాయనమాసాధిదేవతల నుండి, పితృలోకః = పితృదేవలోకమును, పితృలోకాత్ - ఆ పితృలోకము నుండి, ఆకాశం = ఆకాశమును, ఆకాశాత్ = ఆకాశమునుండి, చంద్ర మనం = చందురుని, పొందెదరు. ఏషసోమః = ఈకర్మములగు బ్రాహ్మ

ఋలచేఁ బొందఁబడు చంద్రుఁడు, రాజా = ఆ బ్రాహ్మణులకు రాజును, దేవానాం అన్నం = దేవతలకు నన్నము నగుచున్నాఁడు గాన, తం = ఆ చంద్రుని, దేవాః = వేల్పులు, భక్షయంతి = భుజింపుచున్నారు, కావున కర్మతులు పైని జెప్పినపగిదిని ధూమాదిమార్గమునఁ బోయి చంద్రరూపులై యింద్రాది దేవతలచేత భక్షింపఁబడుదురు. ఇట్లు వేల్పులచే మ్రింగఁబడి తేని యజ్ఞాదిధర్మకార్యములను జేయుటచేఁ గీడుమూఁడుననినఁగాదు. అన్న శబ్ద ముపకరణమాత్రమునందు వివక్షింపఁబడుటచేత స్త్రీ పశు సేవకామల వడువున దేవతలకుఁ బనిపాటులయందు నుపచరించుచునుండురని తాత్పర్యము. “స్త్రీయోఽన్నం పశవోఽన్నం విశోఽన్నం రాక్షాం” అను మొదలగుపట్ల అన్నశబ్ద ముపకరణ మాత్రమునందుఁ జూపట్టుచున్నది. ఇట్లు కర్మాధికృతులు వేల్పులకు మిత్రులగుచు వారితోపాటు నుఖులై క్రీడింపుచుండురు. ఇట్లు సురలతో నుఖముగ విహరించుటకుఁ దగిన శరీరము కర్మతులకుఁ జంద్రమండలమునందు నుదకమయమగునది యారంభింపఁబడును అను మొదలగు విశేషములు ఛాందోగ్యమునందు సావకాశముగఁ బ్రతిపాదింపఁబడినవి.

ఇంక సూర్యలోకప్రాపకమగు నర్చిరాది మార్గపువివరణం బెట్లనిన—
 “తద్యఇత్థం విదుర్యేచే మేఽరణ్యే శ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతేతేఽర్చిష మభి సంభవత్త్యర్చిషోఽహరహ్నా ఆపూర్యమాణ పక్ష మాపూర్యమాణ పక్షా ద్యాన్ షడుదజ్జేతిమాసాగ్ స్థాన్ | మాసేభ్యస్సంవత్సరగ్ సంవత్సరా దాదిత్య మాదిత్యాచ్చంద్రమనం చంద్రమసాద్విద్యుతం తత్పురుషోఽమాన వస్స ఏనాన్భ్రహ్మగమయత్యేష దేవయానః సంధాఇతి” ఆరణ్యకులగు నే వైఖానసులు పరివ్రాజకులును శ్రద్ధాతపస్సులు మొదలగువాని నాచరిం చెదరో వారు అర్చిరభిమాని దేవతను, దినాభిమాని దేవతను, శుక్ల పక్షాధి దేవతను, సంవత్సరాధిదేవతను, సూర్యుని చంద్రుని విద్యుద్ధధిదేవతనుఁ గ్రమముగ నొకదానినుండి యొకదానినిం బొందుదురు. పిదప విద్యుద్ధతు

లయి యున్న ఆయుపాసకులను బ్రహ్మలోకమునుండి యొకదివ్యపురుషుఁడు వచ్చి యాసత్యలోకమునం దున్న బ్రహ్మదేవునిగూర్చి తీసుకొనిపోవును. పిమ్మట నా యుపాసకులు బ్రహ్మతోఁగూడ ముక్తు లగుదురు గాని, మరల జననమరణరూప మగు నీసంసారచక్రమునం బడి తిరుగరు. ఈయర్చిరాది మార్గము దేవయానమనియు బ్రహ్మపథమనియు ననఁబడును. “బ్రహ్మగమయతి” అనుపట్ల కార్యబ్రహ్మగాని ముఖ్యబ్రహ్మ కాదు. పొందుట, పొందఁ దగినది, పొందించువాఁడు ననునవి కేవల సన్మాత్రబ్రహ్మప్రాప్తియందు నుపపన్నములు కావు గాన, కార్యబ్రహ్మ యని చెప్పక వలనుపడదు.

దేవయాన పితృయానము అనఁబడు నీ రెండుమార్గములలోఁ బితృయాన మగు ధూమాదిమార్గమునఁ బోవు కర్మగులకుఁ బుణ్యక్షయము కాఁగా వెంటనే మరల నీసంసారము గలదు. దేవయాన మనఁబడు నర్చిరాదిమార్గమునఁ బోవువారు బ్రహ్మతోఁగూడ ముక్తి నొందుదురు - అను మొదలగు విశేషములను ముందు నాయా ఘట్టములయందు సవిశేషముగఁ బ్రతిపాదింపఁ గలము.

ప్రేయశ్శ్రేయోనిరూపణము.

ఈపద్యమునందలి “శ్రీధృతిస్త్వతియశశ్శ్రేయస్సుక్షమా విద్యార్థులకు” ననుపదమును శ్రీ ధృతి స్త్వతియశః - అనియు, శ్రేయస్సుఖక్షమావిద్యా - అనియు రెండు భాగములుగఁ జేసి, అందు మొదటిభాగమునకు, శ్రీ = ప్రేయస్సంబంధమగు సంపద, ధృతి = ధైర్యము, స్త్వతి = జ్ఞానశక్తి, యశః = కీర్తియు ననియు, రెండవభాగమునకు, శ్రేయః = ముక్తిరూపశ్రేయస్సంబంధ మగు, సుఖ = ఆనందము, క్షమా = శీతోష్ణసుఖదుఃఖాది ద్వంద్వసహిష్ణుత్వము, విద్యా = జ్ఞానము అనియు నర్థము.

శ్రేయశ్శ్రేయస్సు లనురెండిటిని, అర్థులకుఁ = అపేక్షించువానికి,

= ఆప్రేయశ్శ్రేయస్సులను రెంటిని, వెలయఁ = తగునట్లు,

= ఒకఁగును అని యర్థముఁ జెప్పనపుడు ప్రేయశ్శ్రేయస్సుల

స్వరూపమును దెలిసికొనవలసి యుండునుగాన నది యెట్లనిన, పూర్వము
వాజశ్శ్రీవసుం డను ఋషి యొకఁడు గలడు. అతనికి నచికేతసుం డనునొక
పుత్రుఁడు గలఁడు. వాజశ్శ్రీవుఁడు, సర్వవేదస మనునొకక్రతువును
జేయుచు నందుఁ బెక్కులు గోవులను బ్రాహ్మణులకు నిచ్చుచుండగాఁ జూచి
నచికేతసుఁడు తనలో నిట్లనుకొనెను. నీళ్లుత్రావి గడ్డితిని పాలిచ్చుచు జ్ఞాన
హీనము లగు నీపశువులను దానముఁజేయువాఁ డజ్ఞానలోకములకే పోవు
ననుకొని తండ్రికడ కేఁగి, తండ్రి నన్నుఁగూడ నెవనికేని నిమ్ము-అనిపలుకఁగాఁ
దండ్రి యందులకు బదులు సెప్పకయుండె. నచికేతసుఁడు మరల న న్నే
వనికిచ్చెదవని రెండుమూఁడుసారు లడుగఁగా వాజశ్శ్రీవసుఁడు. గోపించి
నిన్ను మృత్యువున కిచ్చితిని పలికెను. అప్పుడు నచికేతసుఁడు వైవస్వ
తుఁడు లేనపు డతనియింటికిఁ బోయి మూఁడురాత్రులు భోజనములేక యుం
డెను. పిమ్మట యముఁడు వచ్చి నాయంట నిరాహారుఁడ వై మూఁడురాత్రు
లుంటివిగాన మూఁడువరములను గోరు మిచ్చెద ననఁగా మాతండ్రి కోపము
మాని నీచే విడువఁబడి తనకడకు వెళ్లిన నాయెడఁ బ్రసన్నుఁడై నన్నుఁ
దనపుత్రునిగా గురైటుంగున ట్లొకవరము నిమ్ము అనియు, స్వర్గలోకప్రా
ప్తికి సాధన మగునగ్ని స్వరూపమును రెండవవరముచే నుపదేశించు మనియు,
చచ్చినవాని విషయమై దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణమై యాత్మ కలదని
కొందఱు, లేదని కొందఱును జెప్పుచున్నారు గాన దీనియాధార్థ్యమును
మూఁడవవరముచేఁ దెలుపుము అనియు, నచికేతసుఁడు గోరఁగా యముఁడు
మొదటి రెండువరములు నీకోరినయట్ల యిచ్చితిని గాని మూఁడవవరమునకు
బదులుగ మఱిదేని నేనిఁ గోరు మిచ్చెద ననఁగా నాకు నింతకన్న వేతే
కోరఁదగిన దేదియును లే దనఁగా నానచికేతసుని యతులవై రాగ్యమునకు
నంతసించి వైవస్వతుఁడు అధ్యారోపాపవాదన్యాయమున బ్రహ్మతత్త్వ^{ధి}
నుపదేశించునపుడు “శ్రేయశ్చ ప్రేయశ్చ మనుష్య మేతస్తా సం^{కు}
వివినక్తిధీరః! శ్రేయోహి ధీరోఽభిప్రేయసో వృణోతే ప్రేయో వా^{తు}

యోగక్షేమాద్యృణీతే ” శ్రేయము ప్రేయము అను భిన్నఫలము లగు నీ రెండును బురుషు ననుబంధించి యుండును; అందు శ్రేయమును గోరు వానికి స్థిరమగుమేలు గలుగును. ప్రేయము నపేక్షించువానికిఁ బరమపురుషార్థము దొరకదు. ఈ శ్రేయఃప్రేయములు రెండును బురుషునకు నాచరించుటకు స్వాధీనములే యైనను మూఁడు పీని నవలంబించుటవలనఁ గలిగిన లాభనష్టములను దెలిసికొనఁజాలక యవివేకముచే నాపాతమధురముగఁ దోపట్టు గృహక్షేత్రారామ పశుపుత్రమిత్రకళత్రాదిరూపం బై వినశ్వరం బగు ప్రేయము నే యపేక్షించును. ధీరుఁడన్న నో క్షీరసీరములను విభాగించు హంసముపగిది నా శ్రేయఃప్రేయములకుం గల గురులఘుత్వములను సదసద్వివేచనానమర్థం బగు తనమనంబున బాగుగఁ బరిశీలించి ప్రేయముకంటె మోక్షరూపం బగు శ్రేయమే గొప్పది యని తెలిసికొని యాశ్రేయమునే కోరును. ఇట్లు జ్ఞాన్యజ్ఞానివాంఛితంబు లగు శ్రేయఃప్రేయములను రెండి టినిఁగూడ శ్రీరామమంత్ర మొనంగు నని ఫలితార్థము. ఇచటఁ జేయఁదగిన విచారణ విశేషముగ నున్నను ముందు విశేషించి చెప్పఁదలఁచి యింతటితో విరమించుచున్నారము.

వ. అదియునుం గాక.

౬౩

టీ. ఇంతియకాకుండ “ద్రుతోపరి ద్రుతోఽపి స్యాత్ ” అనుటచే “అదియును + ను” అని సముచ్చయార్థంబగు నుశబ్దముపై నువర్ణము.

సీ. నిఖిలరోగంబుల ర నిర్మూలముగఁ జేయు

భవభయంబు నెల్లఁ ర బాఱఁదోలుఁ

బంధనంబులఁ బటారపంచలు గావించు

నొలయు నాపదలను ర నులిమివై చు

శాత్రవవిజయంబు ర సతతంబు సమకూర్చుఁ

దూలించు బహువిధరదుఃఖములను

దలఁ జూపకుండ దుర్దశలను దొలఁగించు
సకలశుభంబుల న సంగ్రహించుఁ

తే-గీ. బరమపావనమంగళశ్రవదము గానఁ
గలితధర్మార్థకామమోక్షములలోన
నెనఁగుభక్తుల కొనఁగని న దెద్ది లేదు
ఏమి చెప్పదు శ్రీరామనామమహిమ.

౬౪

టీ. రామనామంబు, నిఖిలరోగంబులన్ = మానసికములు శారీరిక
ములు నగు తెగుళ్లనెల్ల, నిర్మూలముగన్ - చేయున్ = నిశ్శేషముగఁ బోఁ
గొట్టును. భవభయంబులన్ - ఎల్లన్ = కాఁపురమునఁ గలిగెడు నడలుల
నన్నిటిని, పాఱన్ - తోలున్ = పరుగిడునట్లు నెట్టును. బంధనంబు
లన్ = పుత్రమిత్రకళత్రాదులయందుఁ గల మోహపుఁగట్లను, పటాపం
చలు = ఎక్కడి కక్కడఁ దెగి విడునట్లు, కావించున్ = జనరించును.
ఒలయు = కలిగెడు, అపదలను = ఇడుమలను, నులిమి = నలిపి,
వైచున్ = విసరును. శాత్రవ = బాహ్యు లగు వ్యావహారికశత్రువుల
యొక్కయు, ఆభ్యంతరము లగు కామక్రోధాదు లనియెడు పగతుర
యొక్కయు, విజయంబున్ = గెలుపును, సతతంబున్ = అనారతమును,
సమకూర్చున్ = కలుగఁజేయును, బహువిధ = పలుదెలుంగులగు “అవిద్యా
స్థితారాగద్వేషాభినివేశాః క్లేశాః” అను యెదలగు పాతంజలదర్శనమునఁ
బ్రతిపాదింపఁబడిన, దుఃఖములను = క్లేశములను, తూలించున్ = ఎగురఁ
గొట్టును, దుర్దశలను = దురవస్థలను, తలచూపకుండన్ = మొగమెత్తలేక
యుండునట్లు, తొలఁగించున్ = చెదరఁజేయును; సకల-శుభంబులన్ =
“తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహం” అను భగవ
ద్వాక్యమును బట్టి) సమస్తయోగక్షేమములను, సంగ్రహించున్ = సమకూ
ర్చును. (మఱియు నిట్లు ఆ రామనామము) పరమ...ప్రదము - పరమ =

అత్యంతమును, పావన = పవిత్రముఁజేయునదియు, మంగళ = కల్యాణము
లను, ప్రదము = ఒసఁగునదియును, కానన్ = కావున, ఎసఁగు భక్తులకున్ =
నిత్యాభియుక్తులగు స్వాశ్రితులకు, కలిత...లోనన్-కలిత = శ్రేష్ఠములగు,
ధర్మ - అర్థ - కామ - మోక్షములలోనన్ = ధర్మము - అర్థము-కామము-
మోక్షము అను చతుర్విధ పురుషార్థములలోను, ఒసఁగనిది = ఇడరానిది,
ఎద్ది = ఎదియును, లేదు = ఉండదు. శ్రీరామ - నామ - మహిమన్ =
శ్రీరామచంద్రుని సంబంధ మగు నామమంత్రముయొక్క మాహాత్మ్యమును,
ఏమి చెప్పదున్ = ఏమని వర్ణింపఁగలను? కొనియాడ నలవికా దనుట.

తా. శ్రీరామమంత్రము - జబ్బులనెల్ల మొదలంటఁ బోగొట్టును,
గాఁపురపునడఁబల నన్నిటిని దవ్వుగ గెంటును. పుత్రమిత్రకళత్రాదులందుఁ
గల మోహానుబంధములను దెగఁగోయును. సంభవించెడు నిడుమలను నలిపి
విసరును. బాహ్యశత్రువులను, కామక్రోధాద్యరిషడ్వర్గమును, గెలుచు
టను నిరంశరము నిచ్చును. పలుదెఱంగులం గల దుఃఖములను దూలఁ
దోలును. దురవస్థలనెల్లఁ బొడనూపకుండునట్లు చేయును. సమస్తమంగళముల
నొడగూర్చును. మిగులఁ బవిత్రమైనదియు మేలుల నొసఁగునదియుఁ గావున
నుపాసించు మాహాభక్తులకు ధర్మార్థకామమోక్షము లనియెడు చతుర్విధ
పురుషార్థములలో దేనిం గోరిన దానిఁ దప్పక యిచ్చును. కావున నో పరమ
సాధ్వీ! శ్రీరామచంద్రునియొక్క నామమంత్రమహత్త్వము నేమని వర్ణింపఁ
గలను?

౬౪

రోగనిరూపణము.

“మానసా దైహికారోగా ద్వివిధాః పరికీర్తితాః । మానసాః పుత్ర
మిత్రాది వియోగాది భవామతాః॥ దైహికా క్షుత్పిపాసాద్యా జ్వరాద్యాః
పరితాపినః” అనుటచే మానసికములనియు శారీరికములనియు రోగములు
రెండువిధములు. అందుఁ గొడుకులు చెలికాండ్రు మొదలగువారివియోగము
మొదలగువానివలన సంభవించునవి మానసికములు. ఆఁకలి దప్పి మొదలగు
వియు, జ్వరము మొదలగునవియు శారీరికము లనఁబడును.

సంసారభయనిరూపణము.

“రోగాదీభీతి లృతేర్భీతి ర్ద్వంద్వాదీభీతి ర్నృపాదపి । చోరా ష్టావ
ద్ద్రిష్టా ర్భీతి ర్భవోభయమయ స్సదా” అనుటచేత సంసారమునంద
నెప్పు డేరోగములు గలుగునో యని రోగములవలనను తనవారికిఁగాని, తనకు
గాని, ఎవరికి నెప్పుడు మరణము వచ్చునో యని చావువలనను, శీతోష్ణ
సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములవలనను, రాజువలనను, దొంగలవలనను, కఱవు
వలనను, పగతురవలనను, భయము గలదు గాన నిట్లు సంసారము పెక్కు
భయములకు నునికిపట్టు.

మోహబంధనవివేచనము.

“అవిద్యా బంధనా నిన్యుః కామక్రోధాదయ స్తథా । దేహోదావభి
మానశ్చ మమేదంచ ధనాదికం । అహం దుఃఖీ సుఖీ చేతి హృదయగ్రంథ
యశ్చయే” అనుటచేఁ గామము క్రోధము లోభము మొదలగునవియు, నా
శరీరము నాయిల్లు నావాకిలి నాపొలము అను మొదలుగ దేహోదులయందు
నాది యను నభిమానము, నేను సుఖవంతుఁడ, నేను దుఃఖిని-అను మొదలగు
హృదయగ్రంథము-మోహైకనిబంధనములగు నవిద్యాబంధనము లనఁబడును.

బాహ్యభ్యంతరశత్రుస్వరూపము.

“స్వభావతో భవన్త్యేతే హింస్రో దుర్వృత్త ఏవచ । ఋణకారీ
పితా శత్రు ర్నాతా స్త్రీవ్యభిచారిణీ॥ ఆత్మపితృభాతరశ్చ తత్తీన్రి పుత్రా
శ్చశత్రవః । న్నుషా శ్వశూ స్సపత్నీచ ననందాయాతరస్తదా॥ మూర్ఖః
పుత్రః కువైద్యశ్చారక్షకస్తు పతిఃప్రభుః । చండశ్చండా ప్రజాశత్రు రదాతా
ధనికశ్చయః॥ దుష్టానాం నృపతి శ్శత్రుః కులటానాం పతివ్రతా । సా
ధుఃఖిలానాం శత్రుస్సాన్స్య న్మూర్ఖాణాం బోధకో రిపుః” అను మొదలగు
శుక్రనీతిసారమునఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన హింసుండు మొదలగువారలు
బాహ్యశత్రువు లగుదురు. మరియును, “కామః క్రోధశ్చ లోభశ్చ మదో

మాత్సర్యమేవచ । మోహశ్చేత్యాంతరాఃప్రోక్తా శ్చత్రవ స్షడ్విధాస్తథా”
అనుటచేఁ గామము క్రోధము మొదలగునవి యాభ్యంతరశత్రువులు.

బహువిధదుఃఖములు.

“అవిద్యాఽస్మితా రాగద్వేషాభినివేశాః క్లేశాః” అను పాతంజల సూత్రముచే నవిద్య అస్మిత రాగము ద్వేషము అభినివేశము అని తొలుత దుఃఖాత్మకములగు క్లేశము లయిదువిధములు. ఈయైదును సూక్ష్మములనియు, స్థూలములనియుఁ బ్రత్యేకముగ రెండువిధములు గావున పదిదెబలంగులం బరఁగు;నందు నవిద్యాక్లేశము పైనాలుగిటికిని మూలమైనది యని యా పాతం జలదర్శనమునందు నిట్లు చెప్పఁబడినది:—“అవిద్యాక్షేత్రము త్తరేషాం ప్రసుప్తతనూవిచ్ఛిన్నోద్దరాణాం” అనఁగా నాత్మ కానిదానియందు నాత్మ యనునభిమాన మవిద్య యగు నది యస్మితాదులగునాల్గిటికిని జన్మస్థానము. విపర్యయజ్ఞానరూపమగు నవిద్య లేనిచో నస్మితాదులు గలుగవు గాన వానికి నవిద్య మూలము. అస్మితారాగద్వేషాభినివేశములు నాల్గును బ్రత్యేకముగఁ బ్రసుప్తము తనువు విచ్ఛిన్నము ఉదారము అని నాల్గు విధములు. (1) ప్రసుప్తము లనఁగా:—బాల్యావస్థయందు బాలకునకుఁ క్లేశములు వాసనా రూపమున నున్నను బ్రబోధకు సహకారి లేకపోవుటచే నభివ్యక్తములు కాకుండునట్లు చిత్తభూమియందుఁ క్లేశములు ప్రబోధకము లేనపుడు దమ తమ కార్యమును మొదలుపెట్టఁ జాలవు గానఁ బ్రసుప్తము లనఁబడును. (2) తనువులనఁగా:—తమతమకు విరోధులగు భావనలచేత శిథిలపటుపఁబడి కార్యసంపాదనసామర్థ్యము లేనివి యై వాసనలుమాత్రము కొఱవడి యుండుటచేఁ జిత్తమునందుండి గొప్పదియగు సామగ్రిలేక కార్యములను నారంభించుటకు నసమర్థములయిన యాయస్మితాదులు తనువు లనఁబడును. (3) ఒండొకప్రబల మగు రాగాదిక్లేశముచేత నణచబడినశక్తి గలవియై యుండునవి విచ్ఛిన్నము లనఁబడును. ద్వేషావస్థయందు రాగమును రాగా వస్థయందు ద్వేషమును గలుగకుండుట యిందుల కుదాహరణము. (4)

సహకాసాన్నిధ్యమును బడసి తమతమ పనులను నెఱవేర్చునవి యుదాహరణ
 లనఁబడును. ఇట్లు ప్రత్యేకముగ నాలుగువిధములగు నస్మితాదులకు మూఁ
 ఖాతమయి యవిద్య యుండును. అవిద్య యన నేమి? “అనిత్యా శుః
 దుఃఖానాత్మనిత్యాశుచి సుఖాత్మఖ్యాతి రవిద్యా” అను సూత్రముచేత,
 పుడమి కాశ్వత మనియు, చందురుఁడు నక్షత్రములు మొదలగువానితోఁ
 గూడిన యాకాశము కాశ్వతమనియు, వేల్పులు చావులేనివారనియు మొద
 లగు ననిత్యములగు కార్యములయందు నిత్యము లను నస్మికయు, “స్థానా
 ద్భిజాదుపప్తమాభి నిష్క్యాండా నిర్ధనాదపి | కాయమేధేయశౌచత్వా
 త్పండితా వ్యాశుచింవిదుః” అనుటచేఁ గడుబీభత్సమయి యపవిత్రమగు
 మేనునందుఁ బరమశుచియైన దనుతలఁపును, దుఃఖబహుళములగు స్రక్చంద
 నాదివిషయములయందు సుఖకరము లనునభిమానమును, నాత్మకాని మేను
 నందు నాత్మభ్రాంతియు, అపుణ్యమునందుఁ బుణ్యభ్రమయు, అనర్థము
 నందు నర్థభ్రాంతియు ననునిదియే యవిద్య యనఁబడును. మఱియు
 “అతస్మింస్తత్ప్రతిభాసోఽవిద్యా” అనియు నవిద్యాసామాన్యలక్షణము॥
 ఇక నస్మితయనఁగా నెట్టిది? “దృగ్దర్శనశక్త్యో రేకాత్మతైవాస్మితా” అను
 సూత్రముచేత నపరిణామిత్వధర్మము గల పురుషుఁడు దృక్పక్షి, పరిణా
 మిత్వధర్మముగల బుద్ధి దర్శనశక్తి ఇట్లు భిన్నలక్షణంబు లగు నీ రెండు
 శక్తులు నొకటియే యనుకొనుట యస్మితాక్షేపము. వాస్తవముగఁ దనకుఁ
 గర్తృత్వభోక్తృత్వములు లేకపోయినను, నేను కర్తను నేను భోక్త నను
 కొనుట యనువిపర్యాస మస్మిత యనఁబడు ననుట. రాగాభ్యుక్తేషమన నేమి?
 “సుఖానుశయీ రాగః” అనుటచే సుఖమన నేమో యెఱుఁగనివానికి సుఖ
 స్మృతియే గలుగదుగాన సుఖాభిజ్ఞునకు సుఖమునందును, చత్సాధనము
 నందును, సుఖానుస్మృతిపూర్వకమగు తృప్తి రాగ మనఁబడును. “సుఖ
 మనుశేత ఇతి సుఖానుశయీ” అని వ్యుత్పత్తి. ద్వేషమన నేమి? “దుఃఖాను
 శయీ ద్వేషః” అను సూత్రముచే దుఃఖమన నేమో యెఱుఁగనివానికి దుఃఖ

స్మరణయే యుండదుగాన దుఃఖము నెఱింగినవానికి దుఃఖమునందును దుఃఖసాధనములయందును నిందారూపముగ క్రోధము ద్వేష మనఁబడును. ఇఁక నభినివేశమననేమి? “స్వరసవాహీదుషోఽపి తథారూఢోఽభినివేశః” య్నితా = ఏరీతిని, ఆవిదుషః = అజ్ఞానికి, రూఢః = ప్రసిద్ధమయినదో, తథా = ఆరీతిని, విదుషః - అపి = జ్ఞానికిని, రూఢః = ప్రసిద్ధమైనదై, స్వరసవాహీ = వాసనారూపముగ స్వభావముచేతఁ బ్రవహించునట్టి - యాత్మవిషయకముగ ప్రేమానుబంధము, అభినివేశః - అభినివేశ మనుపేరు గల కేశము అగునని సూత్రార్థము. కాఁగా, సమస్తప్రాణికొటికిని నే నెప్పు డును లేనన్నమాటలేక శాశ్వతముగఁ జూపులేకయుండెదఁగాత మను నాత్మ విషయక మగు ప్రార్థన (కోరిక) గలదు. ఈ కోరిక వెనుకటిపుట్టువునందు ననుభవింపఁబడిన మరణదుఃఖముయొక్క యనుభవవాసన లేనిచో సంభ వింపదు గాన, దీనిచేఁ బ్రతిజంతువునకును బూర్వజన్మమున్నదని తోపట్టు చున్నది. ఈ యభినివేశము (నేను చచ్చెద ననుభయము) కేవలము నజ్ఞాన జంతువగు పురుగునకుఁ గూడఁ బుట్టినదిమొదలు స్వతస్సిద్ధమై యున్నది గాని, యాగంతుకముకాదు (మధ్యను వచ్చినదికాదు). మఱియు నీమరణ భయము వెనుకటి పుట్టువునందు ననుభవింపఁబడిన మరణదుఃఖమును దెలియఁ జేయు చున్నది (సూచింపుచున్నది). ఇది యత్యంతమూఢులయందుఁ జూపట్టుచు నున్నట్లు-అనిత్యమగు సంసారస్వరూపమును నిత్యమగు కైవల్య స్వరూపమును దెలిసిన జ్ఞానులయందును గన్పట్టుచున్నది. బాగుగఁ జూడుఁడు-లోకజ్ఞానమేమియు లేని పసిపాపఁడు, దను నేదేనిఁ జంపుటకు వచ్చుచున్నట్లు గనుఁగొనెనేని నాకింక చావు దగ్గఱ పడినదని గడగడ వడఁ కుచు నడలుపడుట చూడఁబడుచున్నది. వానిచే నప్పటి కీజన్మములో మరణ మనుభవింపఁబడలేదు, చూడఁబడుటలేదు, వినఁబడుటలేదు. ఐనను మొద టనే వానిచే మరణము దుఃఖదాయకమని తెలిసికొనఁబడినది. వానికప్పుడు మరణము దుఃఖకరమను స్మృతి కలదు. సంస్కారము లేనిచో నట్టిస్మృతి

యును, ననుభవము లేనిచో నాసంస్కారమును నుండదు. ఈజన్మములో మరణదుఃఖానుభవము లేదు గాన నాయనుభవమునుబట్టి పుట్టువుదిగాని యిప్పటిదిగాదు గాన, నేనెన్నఁడుఁ జాపకుండవలె ననుకోరిక పూర్వజన్మ సంబంధమైనది. ఈప్రార్థనయే యభినివేశాఖ్యకేళ మనఁబడునని ఫలితాప్రయోగము. అను మొదలగు పాతంజలయోగశాస్త్రరహస్యము లిచట గమనించునది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో నీచర్చను ముగించుచున్నారము. ఎద్దిలేదు+ ఏమిచెప్పుదు ననుపట్ల వాక్యాంతముగానఁ బూర్వస్వరమునకుఁ బరస్వర మాదేశముగ రాలేదు.

౬౪

క. అచ్చటనె సరస్వతియును

నచ్చట భాగీరథియును శ్రీ యమునానదియున్

సచ్చట సమస్తతీర్థము

తెచ్చట శ్రీరామనామ శ్రీ మెప్పుడుఁ గలుగున్.

౬౫

టీ. ఎచ్చటన్ = ఏతావునందు, శ్రీరామనామము - శ్రీరామ = శ్రీరామచంద్రునియొక్క, నామము = నామమంత్రము, ఎప్పుడున్ కలుగున్ = ఎల్లప్పుడు జపింపఁబడుచుండునో, అచ్చటన్ + ఎ = ఆతావునందునే, సరస్వతియును = సరస్వతి యనఁ బ్రసిద్ధమగునదియును, అచ్చటన్ = ఆ పట్టుననే, భాగీరథియును = భగీరథుండను మహారాజుచేఁ దేఁబడిన గంగానదియును, యమునానదియున్ = యమున యను పుణ్యనదియును గలవు; మఱియును, అచ్చటన్ = ఆ స్థలమునందు, సమస్తతీర్థములు = నిఖిల పుణ్యతీర్థములును గలవు. అచ్చట ఎచ్చట అనుపట్ల “కృతహ్రస్వత్రికాచ్ఛోటోరత్వహ్రస్వోవిభాషయా” అనుటచేత ఆ ఈ ఏ అను సర్వనామపదములకు సమాసమునందు ద్విరుక్తంబగుహల్లు పరంబగునపుడు హ్రస్వముగాఁగా వానికిఁ బరముగ నున్న చోటుశబ్దమునందలి ఓకారమునకు వైకల్పికముగ వకారమును హ్రస్వమును గాఁగా అచ్చట ఎచ్చట మొదలగు రూపములు

నిష్పన్నములయినవి. వీనికి అచ్చోటు అచ్చోటు మొదలగు రూపభేదముల నూహించునది. మఱియును “ద్విర్భావోఽచిద్రుతస్యస్యాద్వాక్యపాదాన్తయోః క్వచిత్” అనుటచే నదియును అనుదానిద్రుతమునకు అచ్చట అనుదానియచ్చు పరం బగునపుడు వాక్యాంత మగుటచేతఁగాని పాదాంత మగుటచేతఁగాని ద్విత్వము రాఁగా నదియు న్నచ్చట యని సంధి.

తా. ఓ ప్రేయసీ పార్వతీ ! శ్రీరామచంద్రుని నామమంత్ర మేచోటను నిరంతరము సుచ్చరింపఁబడుచునుండు నాస్థలమునందు గంగాయమునా సరస్వతులులొనుగాఁగల పుణ్యతీర్థములెల్ల నుండును గాన, రామనామముం బోలినపుణ్యతీర్థ మొందు లేదు. ౬౫

తే. తవిలి శ్రీరామనామసురధారసంబు

నమృతు లై క్రోలుభక్తుల ర కమృత మేల

నమర నమృతాంధసులచేత ర నదియె మిగుల

గోరఁబడుచుండుఁ గావున ర వారిజాక్షి. ౬౬

టీ. వారిజాక్షి = తామరలం బోలిన కనులుగల యోముద్దయా, అదియ = ఆరామమంత్రసుధారసమే, సుధాంధసులచేతన్ = అమృతమే అన్నముగఁ గల వేల్పులచేతను, అమృతబుద్ధిన్ = అమృత మనుతలంపుతో, మోక్షము నందలి బుద్ధితో ననియు నర్థాంతరము, “పియ్యూష మమృతం సుధా” అనియు, “శ్రేయో నిశ్రేయసామృతం” అనియు నమరము. కోరన్ పడుచున్ ఉండున్ = అపేక్షింపఁబడుచుండును, కావునన్ = అట్లు కోరఁబడుటచేతను, తవిలి = ఆసక్తిగలిగి, శ్రీరామ...పూరము - శ్రీరామ = రామభద్రునియొక్క, నామ = నామమంత్ర మనియెడు, అమృతరస = సుధారసముయొక్క, పూరము = ప్రవాహమును, అమృతులు, వి = మిగుల యోగ్యులయి యని లక్షణార్థము, లేక, మృతి యన సంసారము, అవి లేని వారై, క్రోలు = పానముచేసెడు, భక్తులకున్ = ఆశ్రితులకు, అమృతము =

సుధ, నీల = ఎందుకు? - అవసరము లేదనుట. అమృతాంధసులు అనుపట్ట
“మహద్వాచకసాంతానాం ద్వితీయాన్త సమానతా” అనుటచే ద్వితీయైక
వచనాంత తుల్యత్వము.

తా. అమృత మన్న ముగఁగలవేల్పులు స్థూలశరీరబాధలను మాత్రము
బోఁగొట్టెడు నాయమృతమును విడిచి, స్థూలసూక్ష్మశరీరముల రెండిటి
యొక్క బాధలను నివారించుచు శాశ్వతమగు మోక్షసుఖము నిచ్చెడు
శ్రీరామనామామృతమును గోరుచున్నారు. కనుక ఓ పార్వతీ! అత్యంతా
సక్తితో నెప్పుడు నీ శ్రీరామనామమంత్ర సుధారసమునే పానము చేయుచు
శాశ్వతమగు పరమపదసుఖమును గోరు మహాభక్తులకు తుణికసుఖము నిచ్చు
నాస్వర్గమునందలియమృత మెందుకు? అవసరము లేదని తాత్పర్యము. ౬౬

తే-గీ. కోరి మును గానని మనుష్యుఁ య బేరుపెట్టి

చీరిన నతం డతనిచెంతఁ య జేరునట్లు

త న్నెఱుంగక తనపేరుఁ య దలఁచినంతఁ

గరుణచే రాముఁ డపుడె సాక్షాత్కరించు. ౬౭

టీ. మును = పూర్వమునందు, కానని = చూడనట్టి, మనుష్యుఁ =
మర్త్యుని, పేరుపెట్టి = వానినామము నుచ్చరించి, కోరి చీరినఁ = ఏదే
నొకపనిమీఁదఁ బిలిచిన, అతండు = ఆమర్త్యుఁడు, అతనిచెంతఁ = ఆపిలిచిన
వానిసమీపమును, చేరునట్లు = ఏతెంచెడువడువున, రాముఁడు = శ్రీరామ
చంద్రుఁడు, తన్నుఁ = తన్ను, ఎఱుంగక = పరమాత్మస్వరూపునిగఁ జెలిసి
కొనలేకపోయినను, తనపేరుఁ = తనదగు నామమంత్రమును, తలఁచి
నంతఁ = స్మరించినవెంటనే, కరుణఁ = కనికరముతో, అపుడు + ఎ =
తలఁచినతఱిసే, సాక్షాత్కరించుఁ = ఎదుటఁ గన్పట్టును.

తా. అదివఱకుఁ బా నెన్నఁడునుఁ గని విని యెఱుంగని మనుజునిఁ
గాక తాళన్యాయముగ సంబోధించి యిటువ నామనుజుఁడు పిలిచినవానికడకు

వచ్చెడువడువున శ్రీరామచంద్రుండు దన నిజస్వరూపమును దెలియకపోయినను తన యభిధానమును మనమునఁ దలఁచినమాత్రముననే కనికరముతో నెదుటఁ బ్రత్యక్ష మగును.

సుగంధివృత్తము. రామరామరామరామశ్రీరామ రామయంచుశ్రీ
రామరామరామరామ శ్రీ రామరామ యంచు శ్రీ
రామరామరామరామ శ్రీ రామరామ యంచుఁ ద
న్నామకీర్తనంబుఁ జేసిరనం గలుంగు మోక్షమున్. ౬౮

టీ. “రామరామరామరామరామరామ” అను శ్రీరామద్వాదశాక్షరీ మహామంత్రమును మూఁడుమాటులు జపించినయెడలఁ గై వల్యము గలుగును. “యో జపే త్సతతం భక్త్యా శ్రీరామద్వాదశాక్షరీం । ప్రాతర్నాథ్యం దినే సాయం త్రివారంమోక్ష మాప్నుయాత్” అనుట చేత ప్రాతఃకాలమునందును, మధ్యాహ్న కాలమునందును, సాయంకాలమునందును, శ్రీరామద్వాదశాక్షరీమంత్రపురశ్చర్యఁజేసినవాఁడు మోక్షము నొందు నని ఫలితార్థము. “రంబుజంబు రంబుజంబు రంబుఁ జెన్ను మీఱఁగాఁ దొమ్మిదింటి విశ్రమంబుతోరమాసుగంధికిన్” అను లక్షణముచే రగణ జగణ రగణ జగణ రగణము లను నైదుగణములను దొమ్మిదవస్థానమున యతియునుఁ గలుగఁగా సుగంధివృత్తమగును. దీనికే శాలిని, చామరము, ప్రశాంతి యను నామాంతరములు గలవు.

౬౯

క. నిరతంబు రామనామ

స్మరణంబునకంటె మోక్షసాధన మితరం
బరయంగ లేదు ధరలోఁ

బరమనులభ మైన లసదురపాయం బబలా !

౬౯

టీ. అబలా=ఓవనితా! “స్త్రీ యోషి దబలా యోషా” అని యమరము. మోక్ష - సాధనము = సంసారబంధవిముక్తికిఁ దగినయుపకరణము,

నిరంతరంబు = సర్వకాలములయందును, రామనామస్మరణంబునకంటె -
 రామ = శ్రీరామచంద్రునియొక్క, నామ = నామమంత్రముయొక్క,
 స్మరణంబునకంటె = సంకీర్తనమునకన్న, ఇతరంబు = పెరియది,
 అరయంగ = పరిశీలింపఁగా, ధరలో = పుడమియందు, లేదు =
 ఉండదు, (కావున నిదియె) పరమసులభము - ఐన = కడుసుకరమైనట్టి,
 లసత్ + ఉపాయంబు = ఒప్పిదమగు యుక్తి.

తా. ఓకాత్యాయనీ! సంతతమును శ్రీరామమంత్రసంకీర్తనముఁ
 జేయుటకన్న వేఱగుసాధనము ముక్తికిఁ బుడమిలో లేదు. కావున నిది
 యెల్లరకును మిగుల సుకరమైన మోక్షోపాయము. ౬౯

అవ. “త న్నైఋంగక తనపేరు దలఁచినంతఁ గరుణచే
 రాముఁ డపుడ సాక్షాత్కరించు” అను పూర్వోక్తార్థమునే
 వివరించి చెప్పుచున్నాఁడు.

తే-గీ. రామ ! రామ ! యటంచును శ్ర గాముకుండు

మోహమునఁ బ్రేయసిని బిల్వ శ్ర మోక్ష మొసఁగు

రామనామంబు హిమశైలశ్రరాజతనయ !

గాన వర్ణింపఁగాఁజాల శ్ర దానిమహిమ.

20

టీ. హిమశైలరాజతనయ! = ఓపార్వతీ! రామనామంబు = శ్రీరామ
 చంద్రునియొక్క నామమంత్రము, కాముకుండు = స్త్రీలోలుఁడగువాఁడు,
 మోహమున = మక్కువతో, రామ! రామ! = ఓసుందరీ! ఓసుందరీ!, అటం
 చును = అని సంబోధింపుచు, “సుందరీ రమణీ రామా” అని యమరము. ప్రే
 యసిని = తనప్రియురాలిని, బిల్వ = విలిచినంతనే, మోక్షము = ముక్తిని,
 ఒసఁగు = ఆకాముకున కిచ్చును; కాన = అదిగావున, దానిమహిమ =
 ఆరామనామముయొక్క మాహాత్మ్యమును, వర్ణింపఁ - కా - చాలను =
 కొనియాడుటకు సమర్థుఁడను కాను.

తా. ఓపార్వతీ! పూవువిల్లునిచారికి లోఁబడిన కాముకుఁడు తన ప్రేయూరాలిని ప్రేపర్యాయంబగు 'రామ'! యనుసంబోధనపదముతోఁ బిలువఁగా నాకాముకునికిఁగూడ కైవల్యమునొసఁగు శ్రీరామనామమంత్రము యొక్క మహిమ నేమని వర్ణించెదను.

వ. అని యిట్లు శ్రీరామమంత్రంబును దత్ప్రభావంబు నుపదేశించిన నాకర్ణించి పరమానందభరితస్వాంత యై యక్కాంతామణి యత్యంతభక్తిపూర్వకంబుగా ననేకదండప్రణామంబు లాచరించి వినుతించి స్వామీ! తన్నంత్రాధిష్ఠాన దేవతా శ్రీరామ తత్త్వస్వరూపం బెట్టిది? యెఱింగింపుమనిన నొక్కొంత విచారించి శ్రీరామహృదయం బను పరమేతిహాసంబు గల దందు శ్రీరామతత్త్వం బతివిస్పష్టంబుగా విలసిల్లునది యతిరహస్యంబు గావున నెవ్వరికి గోచరంబుగాకుండు. దాని నేఁ దెలియఁజెప్పెద వినుమని శ్రీమహాదేవుం డపార్వతీదేవి కి ట్లనియె.

టీ. శ్రీమహాదేవుండు = అణిమాద్యష్టైశ్వర్య సంపన్నుఁ డగు సదా శిశుఁడు, అపార్వతీదేవికిఁ = ఆ గౌరీదేవికి, ఇట్లు = మీఁదఁ జెప్పినవడువున, శ్రీరామమంత్రంబును = శ్రీరామచంద్రునియొక్క మూలమంత్ర స్వరూపమును, తత్ ప్రభావంబుఁ = ఆమంత్రముయొక్క మాహాత్మ్యమును, ఉపదేశించినఁ = బోధింపఁగా, ఆకర్ణించి = ఆలకించి, పరమ...ఐ - పరమ = లోకోత్తరమైన, ఆనంద = హర్షము చేత, భరిత = పరిపూర్ణమైన, స్వాంత-ఐ = చిత్తము గలదియై, ఆ కాంతామణి = ఆవనితాతిలకమగు కాత్యాయని, అత్యంత = తుదలేని, భక్తి = భజనరూపమగుప్రేమ, పూర్వకంబుగఁ = మొదటఁ గలుగునట్లు, అనేక దండప్రణామంబులు = పెక్కువందనంబులు, ఆచరించి = చేసి, వినుతించి = కొనియాడి, స్వామీ =

జీవితేశ్వరా! తత్...రూపంబు- తత్ = తా ముపదేశించిన, మంత్ర = మహా
మంత్రమునకు, అధిష్ఠానదేవతా = అధిదైవముగ, శ్రీరామ = శ్రీరామచంద్రుని
యొక్క, తత్త్వ = వాస్తవమైన, స్వరూపంబు = నిజరూపము, ఎట్టిది =
ఏలాటిది? ఎఱింగింపుము = బోధింపుము, అనినన్ = అని ప్రార్థింపఁగా,
ఒక్కొంత = కొండొకతడవు, విచారించి = తనలో నాలోచించి, శ్రీరామ
హృదయంబు అను = శ్రీరామహృదయ మనుపేరం బరఁగు, ఇతిహాసంబు =
ఇతివృత్తము, కలదు = గోప్యముగనున్నది. అందున్ = శ్రీరామహృదయ
మునందు, శ్రీరామ - తత్త్వంబు = శ్రీరామచంద్రునియొక్క యాథా
ర్థ్యము, అతివిస్పష్టముగాన్ = కడుఁ దేటతెల్లముగ, విలసిల్లున్ = వెల్లిడి య
గును, అది = ఆ రామహృదయము, అతిరహస్యంబు = మిక్కిలినిగూఢార్థ
మైనది, కావునన్ = కనుక, ఎవ్వరికిన్ = ఎట్టివారలకును, గోచరంబు =
బోధించునది, కాక-ఉండున్ = వలనుపడకయుండును; దానిన్ = అయితి
వృత్తమును, ఏన్ = సర్వజ్ఞుడనగు నేను, తెలియన్ = నీకు బోధపడునట్లు,
చెప్పెదన్ = ఉపదేశించెదను, వినుము = ఆలకింపుము. అని ఈవడువునఁ
బలికి, ఇట్లు అనియెన్ = ముందుఁ జెప్పఁబోవురీతిని వచియించెను.

తా. ఇత్తెఱంగున శ్రీరామభద్రుని నామమంత్రస్వరూపమును, నా
మంత్ర మాహాత్మ్యమును, వినిపించిన నాలకించి యమందానందకందళితహృద
యారవింద యై యమ్మందయాన యత్యధికప్రేమపురస్సరంబుగఁ బెక్కు
లగు వందనముల నొనరించి కొనియాడి జీవితేశ్వరా ! తా మిప్పుడు నాకు
నుపదేశించిన మహామంత్రమునకుఁ బ్రధానదైవత మగు శ్రీరామచంద్రుని
యొక్క పారమార్థికస్వరూపమును బోధింపు మని విన్నవించిన మిన్ను వాఁక
దాల్చు గొంతదడ వాలోచించి శ్రీరామహృదయ మనుపేరం బరఁగు నొక
యితివృత్తంబు విలసిల్లు. దానియందు శ్రీరామచంద్రుని యాథార్థ్యంబు
తేటతెల్లముగ దెలుపంబడియున్నది; యయ్యది యత్యంత నిగూఢార్థ మైనది.
కావున నెల్లరకు సాధారణముగ బోధపడదు. ఆ రామహృదయమును నీకు

సులభముగ బోధపడునట్లుపదేశించెద. సావధానచిత్తవై యాలకింపుమని యాహ్వామవతితో నిట్లనియె.

౭౧

సీ. ఆదినారాయణుం శ డార్తరక్షణపరా
యణుండు లోకోపకారార్థముగను
శ్రీరామచంద్రుం డై శ క్షితిలో నవతరించి
ప్రేమతో నీతను శ పెండ్లియాడి
సాకేతపురమున శ సంభ్రమించుచు నుండి
జగముల రక్షింప శ జననివరము
జనకునివాక్యంబు శ సమకూర్చి చెల్లింపఁ
దమ్ముండు భార్యయుం శ దానుఁ గూడి

తే-గీ. తాపసులవేషములు దాల్చి శ తాల్ని మీఱ
దండకారణ్యభూములఁ - దగఁ జరించి
సకలరాక్షసగణముల శ సంహరించి
యరిగి నీతానిమిత్తమై శ యంతమీఁద.

౭౨

టీ. ఆర్త+రక్షణ+పరాయణుండు = ఇడుమలం బడుమనుజులను గాపాడుటయందుఁ దత్పరుడగు, ఆది+నారాయణుండు = సర్వజగంబులకు నుపాదానభూతుడగు శ్రీమన్నారాయణుండు, లోక + ఉపకార + అర్థముగను = సమస్తప్రపంచమునకు మేలుగు గలుగఁజేయుటకొఱకు, శ్రీరామచంద్రుండు-వి = శ్రీరామభద్రస్వరూపుఁడగుచు, క్షితిలో = పుడమియందు, అవతరించి=జన్మించి, నీతను = భూసుతను, ప్రేమతో = అనురాగముతోను, పెండ్లియాడి = వివాహము చేసుకొని, సాకేతపురమున = అయోధ్యయను పీటను, సంభ్రమించుచు = విహరింపుచు, ఉండి=నివసించి, జగముల = భువనములను, రక్షింప = కాపాడుటకును, జనని = తన పితన్మయగు గైకేయియొక్క, వరము = (రాముండు పరునాగువత్సర

మఃలు వనవాసము నేయవలయును నాకొడుకు భరతుఁడు రాజ్యమునేయ వలయునను) కోరికను, జనకుని = తండ్రియగు దశరథునియొక్క, వాక్యంబు = సత్యవచనమును, సమకూర్చి = నెఱవేర్చి, చెల్లింప = కొనసాగించుటకును, తమ్ముఁడు = సోదరుండగు లక్ష్మణస్వామియు, భార్యయు = తనయిల్లాలగు జానకీదేవియు, తాను = రాముఁడును, కూడి = కలసి, తాపసుల + వేషములు దాల్చి = జడదారులరూపములను బూని, తాల్చి = శాంతి, మీఱ = తనరుచుండఁగ, దండక + అరణ్య + భూముల = దండక మను నడవిపట్టులయందు, తగ = ఒప్పునట్లు, చరించి = తిరిగి, సకల + రాక్షసగణముల = ఖరుఁడు దూషణుఁడు లోనుగాఁ గల పెక్కఁడు రక్కసులనెల్ల, సంహరించి = జక్కాడి, సీతా + నిమిత్తము + వి = జానకీదేవిని దోడ్చెచ్చుటకయి, పోయి = లంకకేగి, అంతమీఁద = అటుతరువాతను.

తా. ఓ మానినీ ! దీనమానవావన పరాయణుండగు శ్రీమన్నారాయణుండు రావణాది దుష్టదానవసంహారంబుఁ గావించి, ప్రపంచ పరిపాలనంబు గావింప ధరణీతలంబున శ్రీరామచంద్రరూపమున నవతరించి, యతిప్రీతితో సీతనువరించి సాకేతనికేతనంబునఁ గొంతకాలము సంతసమున నివసించి, తనజనకుఁడు గైక కిడినవరమును నెఱవేర్చి పితృవాక్య పరిపాలనమును గావించి, భూలోకమును బాలించుటకుఁ దనసోదరుండగు లక్ష్మణుండును, ప్రేయసి యగుసీతయుఁ దానును గలసి జడదారుల వేషములఁ బూని దండకారణ్యప్రదేశములయందు నోర్మితో సంచరింపుచు నచ్చట దుష్టులగు ఖర దూషణాది రాక్షసుల నుక్కడంచి, పిమ్మట రావణునిచే నపహరింపఁబడిన తనదేవేరి యగుసీతను దోడ్కొని వచ్చుటకు లంకాపురంబునకు నేగి పిమ్మట.

మ. రణభూమిం దగ రావణాసురునిఁ బు

త్రభ్రాతృబంధూరువా

రణగంధర్వ శతాంగయుక్తముగ న

స్త్రశ్రేణిచేఁ ద్రుంచి ల

క్షుణ సుగ్రీవహనూమదాదియుతుఁడై

కాంక్షించు సీతావధూ

మణితో వచ్చె నయోధ్య కార్యులు నుతిం

పం బుష్పకారూఢుఁడై .

23

టీ. పుత్ర...యుక్తముగఁ - పుత్ర = ఇంద్రజిత్తు మొదలగు కొమరులతోను, భ్రాతృ = సోదరుఁడగు కుంభకర్ణునితోడను, బంధు = మాల్యవంతుఁడు మొదలగు చుట్టములతోను, ఉరు = గొప్పలగు, వారణ = భద్రగజములతోను, గంధర్వ = వారువములతోను, శతాంగ = తేరులతోను, యుక్తముగఁ = సమేతముగ, రణభూమిఁ = సంగర-రంగమునందు, అస్త్ర=బ్రహ్మాస్త్రములయొక్క, శ్రేణిచేఁ = పరంపరచేత, తగఁ = ఓప్పునట్లు, ద్రుంచి = సమయించి, లక్షుణ...యుతుఁడై - లక్షుణ=తత్తుఁడగు లక్షుణస్వామి, సుగ్రీవ = సంగడిఁడగు సుగ్రీవుఁడు, హనుమత్ = భక్తుఁడగు పవనసుతుఁడు, ఆది = లోనుగాఁగల పరివారముతో, యుతుఁడు-వి = సమేతుఁడగుచు, కాంక్షించు = తనసమాగమము నపేక్షించెడు, సీతావధూమణితోఁ = పతివ్రతాశిరోరత్నముగు సీతాదేవితో, పుష్పక + కారూఢుఁడు - వి = పుష్పక మనియెడు దివ్యవిమానమునందు నధిష్ఠించిన వాఁడై, ఆర్యులు = పూజ్యులగుమునులు, నుతింపఁ = పొగడుచుండఁగా, అయోధ్యకుఁ = సాకేతనగరమునకు, వచ్చెఁ = మరల నేతెంచెను. ఈపద్యమున నాల్గవపాదమునందు మవర్ణమునకును పూర్ణబిందుపూర్వక సకారమునకును బిందుయతి. "పనిఁబూని నిలుచుఁ దమతమ | యనునాసిక ములకు బిందుయతులను వెనుకం | గనుపట్టు నాల్గు విపులను | బెనుసున్నలు వాసి తమకుఁ బిలుదఁ గదియుచోన్" అని లక్షణము.

తా. రావణుం డనురాక్షసరాజును, కొడుకులు నన్నదమ్ములు బంధు
గులు గొప్పలగు నేనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు మొదలగువానితోఁ గూడు
నట్లు యుద్ధరంగమునందు సమంత్రకములగు నారసములచాలుచే నిర్మూల
ముగ రూపుమాపి, లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడు లోనుగాఁ గల
వారలతోఁగలసి, తనయందూ మక్కువగలదియుఁ, బతివ్రతాతిలకము నగు
జానకీదేవినిం దోడ్కొని పుష్పకంబను దివ్యవిమానము నెక్కి సాకేతనగర
మునకుఁ బెద్దలు గొనియాడుచుండ శ్రీరామచంద్రుఁడు మరల నేతెంచెను.

తే-గీ. ఇట్లరుగుదెంచి రాముఁడు శ హితపురోహి

తార్యబాంధవసచివభృత్యప్రభృతులు

ననుజులునుఁ గొల్వ సక్తుఁడై శ జనకజాభి

యుక్తుఁడై యంతఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యె. ౭౪

టీ. ఇట్లు = ఇవిధమున, అరుగుదెంచి=అయోధ్యాపురమునకువచ్చి,
హిత...ప్రభృతులు - హిత = సుగ్రీవుఁడు విభీషణుఁడు మొదలగు చెలి
కాండ్రును, పురోహిత = వసిష్ఠమహాముని మొదలగు పురోధనులును,
అర్య = పూజ్యులగు విద్వాంసులును, బాంధవ = బంధువులును, సచివ =
సుమంత్రుఁడు లోనగు నమాత్యులును, భృత్య = ఆంజనేయుఁడు మొద
లగు సేవకులును, ప్రభృతులు = మొదలగు వారలును, అనుజులు = భర
తుఁడు లక్ష్మణుఁడు శత్రుఘ్నుఁడు నను తమ్ములును, కొల్వ = కొలుచు
చుండఁగా, సక్తుఁడై = తన యాశ్రితులయందు నాసక్తి గలవాఁడై, జన
కజా = సీతాదేవితో, అభియుక్తుఁడై = కూడుకొని యున్నవాఁడై,
అంతె = అప్పుడు, పట్టాభిషిక్తుఁడు = మూర్ధాభిషిక్తుఁడు, అయ్యె =
ఆయెను. అరుగుదెంచి అనుచో “అను ప్రయుజ్యతే తెంచు రరుగ్వా
దేర్గులుప్పవా” అనుటచే నరుగుధాతువునకుఁ దెంచుధాతు వనుప్రయు
క్తంబుగాఁగా నరుగుదెంచి యని క్తార్థకరూపము. గువర్ణము లోపించు
నపుడు నరుదెంచి యనియు రూపాంతరము.

తా. ఇతైఃఽంగున, శ్రీరామచంద్రుం డయోధ్యానగరంబున కేతెంచి
 స్నేహితులుం బురోహితులు పెద్దలును బంధువులును నమాత్యులును సేవ
 కులును లోనుగాఁ గలవారలును, తమ తమ్ము లగు భరతలక్ష్మణశత్రు
 ఘ్నులును బరివేష్టించి కొలువ నీతాదేవితోఁ గూడి సింహాసనాసీనుండై
 యప్పుడు వసిష్ఠుఁడు మొదలగు పెద్దలచేఁ బట్టము గట్టఁబడిన వాఁ
 డయ్యెను. ౨౪

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగ శ్రీరాముఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ
 డయ్యెనని చెప్పి విశేషాకారముగ నభివర్ణింపు చున్నాఁడు.

సీ. శృంగార మేపార శ సీతాంగనామణి

మును నిజవామాంకరమున వసింపఁ

దనపాదుకలు శిరంబున మోచి ముందర

హనుమంతుఁ డతిభక్తి శ ననుసరింప

ధవళాతపత్ర మారతతథనుర్బాణముల్

దాల్చి లక్ష్మణుఁడు కైరీదండ నలర

సరి నిరుగడల వింశజామరంబులు పూని

భరతశత్రుఘ్నులు శ పరిధవింప

తే. ననుపమోజ్జ్వలరత్నసింహాసనమున

నమరఁ గూర్చుండి కోటిసూర్యప్రకాశుఁ

డై వసిష్ఠాదిమునిసమూహములచేతఁ

జెలఁగి రాముండు పట్టాభిరషిక్తుఁ డయ్యె.

౨౫

టీ. సీతా + అంగనా + మణి = తన భార్యయగు సీతాదేవి యను
 సతీరత్నము, శృంగారము - ఏళు - ఆరకొ = సహజసౌందర్యము ప్రబలు
 చుండఁగా, నిజ - వామ - అంకమునకొ = తన యెడమతోడమీఁద,
 మును = ముందుగ, వసింపకొ = ఉండఁగ, ముందరకొ = ఎదుటను

హనుమంతుఁడు = పవనతనయుండు, తన పాదుకలు = తనయొక్క పావ
 తోడును, శిరంబునఁ = తలపైని, మోచి = ఇడుకొని, అతిభక్తిఁ =
 మిక్కుటమగు భక్తితో, అనుసరింపఁ = శుశ్రూషఁజేయుచుండఁగా,
 కైదండఁ = వెనుకటి భాగమునందు, లక్ష్మణుఁడు = లక్ష్మణస్వామి,
 ధవళ + ఆతపత్రము = శ్వేతచ్ఛత్రమును, ఆతత + ధనుస్ - బాణ
 ముల్ = ఎక్కిడిన సింగిణిని నారసములను, తాల్చి = చేకొని, అలరఁ =
 ఓప్పుచుండఁగా, ఇరుగడలఁ = కుడియెడమ వైపులయందును, భరత
 శత్రుఘ్నులు = భరతుండును శత్రుఘ్నుండును, వింజామరంబులు =
 చమరవాలపు వీవనలను, పూని = పట్టుకొని, పరిధవింపఁ = భాసిల్లు
 చుండఁగా, రాముండు = శ్రీరామభద్రుఁడు, అనుపమ...ఆసనమునఁ -
 అనుపమ = సాటిలేని, ఉజ్జ్వల = దేదీప్యమానములయిన, రత్న = మేలి
 మానికములచేఁ దాపడము చేయఁబడిన, సింహాసనముఁ = సింగపుగద్దియ
 పైని, అమరఁ = తీవిగ, కూర్చుండి = సమాసీనుఁడై, కోటి - సూర్య -
 ప్రకాశుఁడు - వి = అనేకులగు భాస్కరులయొక్క వెలుగులం బోలిన
 వెలుగు గలవాఁడై, వసిష్ఠ + ఆది + ముని + సమాహములచేతఁ =
 వసిష్ఠమహర్షి మున్నుగాఁగల మునీంద్రుల బృందముచేత, చెలఁగి = రం
 జిల్లి, పట్టాభిషిక్తుఁడు - అయ్యెఁ = సామ్రాజ్యమునకు నభిషేకము చేయఁ
 బడియెను.

తా. సమస్త భూషణాలంకృత యై సహజసౌందర్యము చెన్ను
 మీఱుచుండఁ బరివ్రతాతిలకం బగు జనకరాజతనూజ తన యెడమతొడపై
 ముందుగఁ గూర్చుండియుండఁ, దనయొక్క మణిమయము లగుపాదుకలను
 దలపై నిడుకొని హనుమానుఁ డత్యధిక మగు భక్తితో సింగపుగద్దియచేంత
 నుండి పరిచర్యఁ జేయుచునుండఁగ, వెలిగొడుగును నెక్కిడిన విల్లు నమ్ము
 లను కేఱుని లక్ష్మణుఁడు వెనుకప్రక్క నిలిచియుండఁగ, రెండు వైపు
 లను భరత శత్రుఘ్ను లిరువురును జమరవాలపు వీవనలను వేయుచు సమ

ముగ నిలువఁబడి యుండఁగ, సాటిలేని దేదీప్యమానము లగు మగమానిక
ములచేఁ దాపడము చేయఁబడిన భద్రసింహాసనమునందు నొప్పిదముగ
సమాసీనుం డగుచు అనేకు లగు సూర్యులయొక్క ప్రకాశము గలవాఁ
డగుచు, వసిష్ఠమహర్షి మొదలగుమునీంద్రులచేత నాశ్రీరాముఁడు సామ్రాజ్య
పట్టాభిషేకము చేయఁబడెను.

౭౫

వ. ఇట్లు పట్టాభిషిక్తుం డై శ్రీరామచంద్రుండు హితపురో
హితామాత్య సుహృద్విద్వద్బ్రాహ్మణ దాసదాసీజనంబు
లకును, నానాదేశాధీశ్వరులకును, విభీషణ సుగ్రీవ జాంబవ
త్సుషేణనల నీల గజ గవయ గవాక్ష గంధమాద నాదుల
కును, వందిమాగధ పాఠకలోకంబునకును, దక్కినవారల
కందఱకును, మనోరథంబులు దీరం దగిన రథ తురంగ
వారణ గో భూ హిర ణ్యాగ్రహార రత్న దివ్యవస్త్రాభరణ
గంధమాల్యాదు లొసంగి సత్కరించి యంతటఁ దనపురో
భాగవర్తియుఁ, బుణ్యకీర్తియు, నిటలతట ఘటితాంజ
లియుఁ, గృతకార్యుండును, సకల విధైహి కాముష్మిక
భోగవిరక్తుండును, సమాధి పట్కనంపత్తి యుతుండును,
ముముక్షుతా సమన్వితుండును, మహా బుద్ధిమంతుండు
నైన హనుమంతుం గనుంగొని కరుణారసంబు పొంగార
జనకజాంగనామణి నెమ్మొగంబుఁ జూచి మనకు నిత్య
భక్తుండును మదీయ జ్ఞానాసక్తుండును, పరమభాగవత
శిఖామణియు నైన యితనికి మద్దివ్యతత్త్వస్వరూపం బుప
దేశింపు మనిన బంగారంబునకుఁ బరిమళంబు గలిగిన
తెఱంగున నుప్పొంగి మందస్మిత ముఖారవింద యై విశ్వ

మోహిని యైన సీతామహాదేవి యాంజనేయున కభిముఖ
యై యిట్లనియె. ౭౬

టీ. ఇట్లు = మీఁదఁ జెప్పినయట్లు, పట్టాభిషిక్తుండు - ఐ =
ప్రాజ్యమగుసామ్రాజ్యమునకు మూర్ధాభిషేకము చేయఁబడినవాఁడై, శ్రీరామ
చంద్రుండు = సకల సామ్రాజ్యాది సంపద్యుక్తుఁడగు రామభద్రుండు,
హిత...జనంబులకును - హిత = తన మేలును గోరెడు, పురోహిత = వసిష్ఠ
ప్రముఖులగు గురువులకును, అమాత్య = ప్రెగ్గడలకును, సుహృత్ = అంత
రంగ మిత్రులకును, విద్యుత్ = జ్ఞానులయిన, బ్రాహ్మణ = పుడమివేల్పుల
కును, దాస = పరిచారకులకును, దాసీ - జనంబులకున్ = పనికత్తెలకును,
శానా - దేశ - అధీశ్వరులకున్ = ఆయాదేశములకు నధిపతులగు సామంత
రాజులకును, విభీషణ - సుగ్రీవ - జాంబవత్ - సుషేణ - నల - గజ -
గవయ - గవాక్ష - గంధమాదన - ఆదులకును = పరమభక్తుఁడగు విభీ
షణుఁడు, పరమమిత్రుఁడగు సుగ్రీవుఁడు, బహువృద్ధుఁ డగు జాంబ
వంతుఁడు, సుషేణుఁడు, నలుఁడు, నీలుఁడు, గజుఁడు, గవయుఁడు,
గవాక్షుఁడు, గంధమాదనుఁడు మొదలుగాఁగల మహోపకారులకును,
వంది = మంగళపాఠకులు, మాగధ = స్తోత్రపాఠకులు, పాఠక = గాయ
కులు (లోనుగాఁగల), లోకంబునకున్ = జనమునకును, తక్కిన - వార
లకు - అందఱికిన్ = కొఱవడిన ఎల్లజనములకును, మనోరథంబులు =
వాంఛితములు, తీరన్ = నెఱవేఱునట్లు, తగిన = తత్తదుచితములగు,
రథ = అరదములు, తురంగ = గుఱ్ఱములు, వారణ = గౌరులు (ఏనుఁ
గులు), గో = ఆవులు, భూ = పుడములు, హిరణ్య = బంగారు నాణె
ములు, అగ్రహారములు = బ్రాహ్మణశాసనములు, రత్న = మానికములు,
దివ్యవస్త్ర = పట్టుపుట్టుములు, ఆభరణ = నగలు, గంధ = కలపములు,
మాల్య = పుష్పమాలలు, ఆదులు = తొల్లిగాఁగల వానిని, ఒసఁగి = ఇడి,
శక్కిరించి = గౌరవించి, అంతటన్ = అటుతరువాత, నిజ - పురోభాగ-

వర్తియుక్ = తనముంగల నున్నవాఁడును, పుణ్య - కీర్తియుక్ = పవిత్ర
మగు యశము గలవాఁడును, నిటల...అంజలియుక్ - నిటల = శిరము
యొక్క, తట = భాగమునందు, ఘటిత = కూర్పబడిన, అంజలియుక్ =
కేలుమోడ్చు గలవాఁడును, కృత - కార్యుండును = నెఱవేర్చబడిన తన
పనులన్నియును గలవాఁడును (తన పనులనెల్ల నెఱవేర్చినవాఁడనుట),
నిరాకాంక్షుండును = ఎట్టికోరికయు లేనివాఁడును, నిత్య - అనిత్య వస్తు
వివేక - యుక్తుండును = పరమాత్మ నిత్యపదార్థము శరీరాదిక మనిత్య
పదార్థము అను వివేచనతోఁ గూడినవాఁడును, శమ = శమము, దమ =
దమము, ఆది = మొదలుగాఁ గల, షట్క = ఆఱుమోక్షసాధనముల
యొక్క, సంపత్తి = సంపదలతో, యుతుండును = కూడినవాఁడును, సకల
విధ = పలుతెఱంగులు గల, ఐహిక = ఈలోకసంబంధములును, ఆముష్మిక =
పరలోకసంబంధములు నగు, భోగ = వైషయిక సుఖానుభవములయందు,
విరక్తుండును = అనురాగము లేనివాఁడును, ముముక్షుతా - సమన్వితం
డును = సంసారబంధ విముక్తియందలి తలఁపుతోఁ గూడియున్న
వాఁడును, మహాబుద్ధిమంతుండును = సర్వోత్తమ మగు తెలివి గలవాఁడును,
ఐన హనుమంతుక్ = అగుహనుమానుని, కనుంగొని = వీక్షించి, కరుణా-
రసంబు = కనికరపురసము, పాంగారక్ = అల్లకల్లోల మగు చుండఁగా,
జనకజా - అంగనామణి - నెమ్మొగంబుక్ = మహాపతివ్రత యగు నీతా
దేవిమోమును, చూచి = పరికించి, మనకుక్ = మన యిర్వరయెడలను,
నిత్య - భక్తుండును = ఎడతెగని భక్తి గలవాఁడును, మదీయ - జ్ఞాన -
అసక్తుండును = నా సంబంధమగు తత్త్వజ్ఞానమునందు నాసక్తి గల
వాఁడును, పరమ - భాగవత - శిఖామణియును = యోగ్యులగు భగవ
ద్భక్తులకు శిరోభూషణమును, ఐన - ఇతనికిక్ = అగు నీ యాంజనేయునికి,
మతో - దివ్య - తత్త్వ - స్వరూపంబుక్ = నాయొక్క స్వయంప్రకాశ
మానమగు వాస్తవ స్వరూపమును, ఉపదేశింపుము = తెలుపుము, అనినక్ =

అని యానతినియ్యఁగా, బంగారంబునకుఁ = పసిడికి, పరిమళంబు = తావి, కలిగిన తెఱంగునన్ = పుట్టినయట్టులు, ఉప్పొంగి = ఎక్కువగ సంతసించి, మందస్మిత = ముసిముసినవ్వుచేత, సుందర = సొగసుగు, వదన-ఆరవింద - ఐ = మోముదమ్మి గలదగుచు, విశ్వ - విమోహిని - ఐన = ఎల్లజగముల మోహింపఁజేయునట్టి, సీతామహాదేవి = పట్టపురాణీయగు జానకీదేవి, ఆంజనేయునకుఁ = హనుమంతునకు, అభియుఖియై = ఎదురు మోము గలదగుచు, ఇట్లనియెఁ = ఈవడువున నుడివెను.

తా. ఈప్రకారముగ భూలోకమున కంతకును జక్రవర్తిగాఁ బట్టాభిషేకము కాఁగా శ్రీరామచంద్రుఁడు స్నేహితులును, గురువులును, మంత్రులును, అంతరంగ మిత్రులును, మొదలగు తనయాశ్రితవర్గమునకు; పెక్కుదేశములకు నధిపతులై తనకు లోపడి యప్పవము లిచ్చుచుండెడు రాజులకును, విభీషణుఁడు, సుగ్రీవుఁడు మొదలగు పరమమిత్రులకును; మఱియును, నాటకములాడువారు, పిల్లనగ్రోవుల నూఁదువారు వీణలను మద్దెలలను వాయించువారు మొదలగు వారికిని, తక్కినసాధారణజనములకును, వారివారికిఁ దగు నట్లుగ, రథములు, గుఱ్ఱములు, నేనుఁగులు, నావులు, భూములు, బంగారు నాణెములు, నగ్రహారములు, పట్టుబట్టులు, పెక్కుతొడవులు మొదలగువానిని తమతమ కోరికలకు, మీఱునట్లుగ తనివిదీర నిచ్చి వారివారికి తగినమన్ననలను జేసి తరువాత, తనకు ముంగల సున్నవాఁడును, ఆజన్మశుద్ధుండును, శిరస్సునఁ జేతులం జోడించుకొని యున్నవాఁడును, తనకార్యముల నెల్ల నెఱవేర్చినవాఁడును, కోరిక లెవ్వియు తనివాఁడును, ఇదియెల్ల ననిత్యము అది నిత్య మనుజ్ఞానము గలవాఁడును, ఈ లోకభోగములయందుఁ గాని, స్వర్గాదిభోగములయందుఁగాని తలఁపు లేనివాఁడును, శమము దమము లోనుగాఁ గల మోక్షసాధన సామగ్రితోఁ గూడియున్నవాఁడును, సంసార బంధవిముక్తియందుఁ దలఁపు గలవాఁడును, పరమసూక్ష్మమగు తెలివి గల వాఁడును నగు కరువలికొమరుఁ బరికించి కనికరంపురసం బుప్పొంగ లల

నాలలామ యగుజానకి ముద్దుమోముం గనుంగొనిన మనయెడ నెడతెగని భక్తి గలవాఁడును, నాయొక్కతత్త్వమును తెలిసికొనుటయందు మాత్ర మిచ్చగలవాఁడును, భగవద్భక్తులకుఁ దలమానికము నగువీనికి నాదగుస్వయం ప్రకాశమగు తత్త్వస్వరూపమును బోధింపు మని యానతిచ్చినఁ బసిడికిఁ దావియబ్బినయట్లు గడుసంతసించి చిటునగవుచే సొబగగు మోముఁదమ్మి గలది యగుచు జగముల నెల్ల మోహపెట్టెడుపుడమిపట్టి యంజనానందను నకు నెదురుమో మిడి యివ్వడువున నుడివెను.

౨౬

ఇందుఁ దనపురోభాగవర్తియుఁ, బుణ్యకీర్తియు నను మొదలగువిశేషణములచే నాంజనేయుఁ డుత్తమాధికారియని తెలుపఁబడినది యెట్లనిన— పుణ్యకీర్తియు ననుటచే “ఇహజన్మని జన్మాంతరేవా విధివదధీత వేద వేదాంగత్వేనా పాతతోఽధిగదాఖిల వేదార్థః. కామ్యునిషిద్ధవర్జనపురస్స రం నిత్యనైమిత్తి కాదికర్మానుష్ఠానేన పరిపక్వ నిర్మలాంతఃకరణః” అను వాక్యార్థము బోధింపఁబడినది. ఈజన్మమునందుఁగాని జన్మాంతరమునందుఁ గాని యథావిధిగ ఋగ్-యజుస్సా మాధర్వణములను వేదములను, శిక్షాకల్ప వ్యాకరణచ్ఛందోబోధ్యోతి ర్నిరుక్తము లను వేదాంగములను గురుకులమునం దుండి యధ్యయనముఁజేసి యా వేదవేదాంగములయందుఁ బ్రతిపాదింపఁ బడిన నిత్యనైమిత్తిక ప్రాయశ్చిత్తోపాసనారూపము లగు సత్కర్మలనెల్ల విధ్యుక్తముగ నాచరించుటచే మెఱుఁగునున్నముచేఁ దోమఁబడిన యర్థము వడువున నతినిర్మలమగు చిత్తము గలవాఁడై యించుమించుగఁ దెలియఁబడిన వేదార్థము గలవాఁ డగుటచే దేహము మొదలుగ నహంకారముదనుకఁ గల జడపదార్థజాతమునకు విలక్షణ మై స్వయంప్రకాశ స్వరూప మగుప్రత్య గాత్యయై బ్రహ్మానందమగునా? కాదా? యను విచికిత్స నొంది దానియా థార్థ్యమును దెలియఁగోరుచున్నవాఁడు గాన నల్పత్రవణముచే మూలా జ్ఞాననివృత్తి కాఁగా, పరమానందావాప్తికిఁ బాత్రుఁడు నగువాఁ డధికారి యనియు, మఱియు, నిటలతటఘటితాంజలియు ననుటచే “తద్విజ్ఞా

నార్థం సగురు మేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణి శ్లోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం, ఉత
హారపాణిస్సృక్ సద్గురు ముపగమ్య నమస్కృత్య విశ్వాస వినయాభ్యామ్ ”
అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతులయందుఁ జెప్పఁబడిన గురూపసరణక్రమము
దెలుపఁబడినది. కృతకార్యుండు ననుటచేఁ గృతకృత్యత్వమును, నిరాకాం
క్షుండు ననుటచేత సర్వసంగపరిత్యాగిత్వమును జెప్పఁబడినవి. నిత్యానిత్య
వస్తువివేకయుక్తుండు ననుటచేత “బ్రహ్మైవ నిత్యంవస్తుతతోన్య దఖిల మ
నిత్యమితి వివేచనం ” అనులక్షణముగల పరమాత్ముండు నిత్యుండనియుఁ
దద్వ్యతిరిక్తంబగునది యెల్ల ననిత్యమను విచారణ యను మోక్షసాధనములు
నాల్గిటిలో మొదటిది యగు నిత్యానిత్యవస్తువివేకముయొక్క సంపన్నత్వము
చెప్పఁబడినది. సకలవిధైహికాముష్మికభోగ విరక్తుండు ననుటచేత “ఐహి
కానాం స్రక్చందనాది విషయభోగానాం కర్మజన్యతయాఽనిత్యత్వాత్ ”
ఐహికానా మప్యమృతాది విషయభోగానా మనిత్యతయా తేభ్యోనితరాం
రతిరిహాముత్ర ఫలభోగవిరాగః ” అని చెప్పఁబడినట్లు, ఈ లోకమునందుఁ
ఋలదండలు, మంచిగంధము మొదలగు వైషయికభోగములు కర్మలవలనఁ
బుట్టినవగుటచే ననిత్యములగునట్లు స్వర్గాదిలోకములయందుఁ గల యమృత
పానము మొదలగువిషయభోగములుగూడఁ గర్మజన్యము లగుటచే వినశ్వర
ములుగాన వానియందు నించుకయుఁ గోరికలేకయుండుట యిహాముత్ర ఫల
భోగ విరాగ మనంబడు రెండవ సాధనముయొక్క సంపత్తి వచియింపఁ
బడినది. శమాదిషట్కు సంపత్తియుతుండును ననుటచేత శమదమోపరతి
తితిత్తోశ్రద్ధాసమాధానములను నాఱును శమాదిషట్కుము నాఁబడు మూడవ
సాధనముయొక్క సంపన్నత్వము వక్కాణింపఁబడినది. శమాదుల లక్షణ
ము లిదివఱకు వివరింపఁబడినవి యైనను జదువరులకు సుఖబోధముకొఱకు
నాచే రచింపఁబడిన పద్యములనుఁ గొన్నిటిని వ్రాయుచున్నాను.

క. పరమేష్ఠి మొదలుగా స్థా

వరముదనుక విషయభోగవైరస్యముతో

- చిరజీవిరోతవై బలె
విరక్తివై రాగ్య మదియ శ విమలం బగుఁగా. ౧
- క. నిత్యము బ్రహ్మము దృశ్య మ
సత్యం బనునట్టినిరతశ్రవణశూన్య
ప్రత్యయము పరఁగు నిత్యా
నిత్యార్థవిచార మనఁగ శ నిక్కము గాఁగన్. ౨
- తే-గీ. పూర్వసంస్కారముల నెల్ల శ సర్వకాల
మందు విడుచుట యిది శమ శ మనఁగఁదగును
శ్రోతవాగాదివృత్తుల శ చొరవ నణఁచు
కొనుట దమశబ్దవాచ్య మై శ తనరుచుండు. 3
- తే-గీ. విషయసుఖములనుండి నిరవృత్తిజ్ఞాన
కారణం బగునుపరతి శ గాఁ దనర్చుఁ
జలువ వేడిమి మొదలగు శ సర్వదుఃఖ
ములకు నోర్చుటయ తితిక్ష శ పలుకఁబడును. ౪
- క. గురుశాస్త్రవాక్యములయెడఁ
బరవిశ్వాసంబు శ్రద్ధ శ పలుకంబడుమేల్
గురుతును జితైకాగ్రత
మరవక యుండుటయ యగు సమాధాన మనన్. ౫
- క. ఏరీతి దైవమా సం
సారం బనుబంధ మెడయుఁ శ జయ్యన నాకు
సారం బగునీబుద్ధియ
యారయ మోక్షేచ్ఛ యనఁగ శ నవనిం బరఁగున్. 6
- తే-గీ. ఇట్టిసాధనసంపత్తి శ నియ్యకొనుచు
దనదుమేలును గోరెడు శ ధన్యజనుఁడు

జిత్స్వరూపపరిజ్ఞానరసిద్ధికోటకు
సలుపఁగాఁ దగు నాత్మవిరచార మెఱుఁగు.

2

తే-గీ. ఇతరసాధనములచేత ర నెన్నఁజ్ఞేన
జ్ఞాన మలవడ దాత్మవిరచార మెడయ
భానుచంద్రాదితేజము ర లేనిచోట
ఘటపటాదికభావము ర గలుగు నెట్లు ?

౫

అను మొదలగునంశములను మత్కృతంబగు నాంధ్రాపరోక్షానుభవమునందుఁ బరికించునది.

మ. సుమతీ! రాముఁడు నిర్వికారము సదా
శుద్ధంబు బుద్ధం బచిం
త్య మవాచ్యం బతులం బతీంద్రియము స
త్తామాత్రము స్వప్రకా
శము నిర్ద్వంద్వము నిర్వికల్ప మజమున్
సత్సంవిదానందరూ
ప మమూర్తం బజరంబుఁ గేవల పర
బ్రహ్మంబు చింతింపఁగన్.

22

టీ. సుమతీ=పరమసవిత్రమైన బుద్ధిగల ఓహనుమానుఁడా, చింతింపఁగన్=బాగుగ విచారణఁ జేసినయెడల, రాముఁడు=ఈ శ్రీరామచంద్రుఁడు, నిర్వికారము “వడ్భావవికారశూన్యమేవ మాది విలక్షణం” అను శ్రుతిచే జననమరణాది వికృతులు లేనిదియు, సదాశుద్ధంబు=“శుద్ధం సూక్ష్మం నిరాకారం నిర్వికారం నిరంజనం” అను శ్రుతిచే నిత్యపరిశుద్ధమును, బుద్ధంబు=“శుద్ధోబుద్ధస్సత్యోముక్తః” అను మొదలగు శ్రుతులచే స్వస్వరూపానుభవమువలనఁ దెలియఁబడునదియు, అచింత్యము = “అచింత్య మవ్యప దేశ్య మేకాత్మప్రత్యయసారం । యన్మనసానముసతే” అను శ్రుతులచే

బహిర్ముఖమగు మనస్సుచే జింతించుటకు వీలులేనిదియు, అవాచ్యంబు = “యతోవాచో నివర్తంతే అప్రాప్యమనసా సహ - యద్వాదానభ్యుదితం” అను మొదలగు శ్రుతులచే వాక్కులచే నిట్టిదని చెప్పటకు వలనుపడ నిదియు, అతులంబు = తనకు వేటొందుసాటి లేనిదియు, అతీంద్రియము “అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం తథా రసం నిత్య మగంధవచ్ఛయత్” అనుశ్రవణముచే శబ్దాది విలక్షణం బగుటచే శ్రోత్రాదీంద్రియములకు గోచరము కానిదియు, సత్తామాత్రము = “నిత్యశుద్ధ చిదానంద స్సత్తా మాత్రోహమవ్యయః” అను శ్రుతిచే గాలత్రయాబాధ్యమానము గాన సత్స్వరూపమును స్వప్రకాశము = “సత్తామాత్ర ప్రకాశైక ప్రకాశం భావనాతిగం । బ్రహ్మశబ్దేన త ద్భిహ్న స్వప్రకాశాత్మరూపకం” అను మొదలగు శ్రుతులచే నొకదానిచే దాఁ బ్రకాశింపఁబడక యన్నిటిం బ్రకా శింపఁజేయుచుఁ దనకుఁదాఁ బ్రకాశింపుచున్నదియు, నిర్ద్వంద్వము = నిరు పాధికముగావున శీతోష్ణసుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు లేనిదియు, నిర్వికల్పము = “నిర్వికల్ప స్వరూపాత్మా” అను శ్రుతిచే సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు మనస్సు మొదలగు నంతఃకరణచతుష్టయము లేనిది గాన నేవికల్ప ములును లేనిదియు, అజముక్ — “శాశ్వతోఽజస్స్వతంత్రః” అను శ్రుతిచేతఁ బుట్టువునకుఁ గారణమగు కర్మ లేదు గాన జన్మింపనిదియు, సత్సంవిదానంద రూపము = “బ్రహ్మమాత్రం చిదాకాశం సచ్చిదానంద మద్వయం” అను మొదలగు శ్రుతులచేత భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాల ములయందు నశింపనిదిగాన సద్రూపమును, జడవిలక్షణం బగుటచే సంవిద్రూపమును, దుఃఖరహితముగాన నానందరూపము నైనదియు, అమూర్తము = “నిర్వికారం నిరాకారం” అను శ్రుతిచే గరచరణాద్యవయవ విశిష్టంబగు మూర్తిలేనివిగాన నమూర్తమును, అజరంబు = అమూర్తమగుటచే యుసలితనము లేనిదియు నగు, కేవల పరబ్రహ్మంబు = “ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే న్వప్రధాన మగు పరమాత్మయే యగును.

తా. పరమపావనము, నతిసూక్ష్మము నగు బుద్ధి గల యోయాంజనేయుడా ! ఈ శ్రీరామచంద్రుడు సరిగ పెరుగుట తగ్గుట చచ్చుట పుట్టుట మొదలగు భావవికారము లాఱును లేనట్టియు, నెప్పుడునుఁ బరిశుద్ధమైనదియు, బోధస్వరూపమును, మనస్సుచే నిట్టిదని చింతించుటకు పీలులేనిదియు, వాక్కుచే నిట్టిదని చెప్పఁబడనిదియు, నిరుపమానమును, చక్షురాదీంద్రియములకు గోచరము కానిదియు, సత్యస్వరూపమును, తనకుఁ దా వెఱుఁగొందు చున్నదియు, నద్వితీయమును, నేవికల్పములు లేనిదియు, పుట్టుపులేనిదియు, సత్తు చిత్తు ఆనందము రూపముగఁ గలదియు, నాకారము లేనిదియు, ముదిమిలేనిదియు, సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యము నగు పరబ్రహ్మమే యగును.

22

క. అవికారుఁ డయ్యుఁ గనకము

వివిధాభరణంబు లై ననవిధమున నితఁడే

దివి యై భువి యై రవి యై

కవి యై సర్వాత్ముఁ డై ప్రకాశించుఁ దగన్.

23

టీ. ఇతఁడు - ఏ = ఈ శ్రీరామచంద్రుఁడే, అవికారుఁడు - అయ్యున్ = పైని జెప్పినయట్లు ఏ వికృతులును లేక ఏకరూపమగు బ్రహ్మమేయైనను, కనకము = సువర్ణము, వివిధ = పలువిధములైన, అభరణంబులు = కడియములు మొదలగు నలంకారములు, ఐనవిధమునన్ = అగువడువున, దివియై = ఆంతరిక్షమునగుచు, భువియై = పుడమియు నగుచు, రవియై = సూర్యుఁడునునగుచు, కవియై = సమస్తమును సృజించు బ్రహ్మయు నగుచు, సర్వాత్ముఁడై = పెక్కటి నిఖిల ప్రపంచ స్వరూపుఁడును దానేయగుచు, తగన్ = బాగుగ, ప్రకాశించున్ = భాసిల్లుచుండును, “దివిభూమౌ తథాకాశే బహిరంతశ్చయోవిభుః । ప్రవిసౌత్యవభాసాతా తస్మై సర్వాత్మనే నమః॥ స్వయంబ్రహ్మ స్వయంవిష్ణుః

స్వయమింద్ర స్వయంశివః । స్వయంవిశ్వ మిదం సర్వం స్వస్మాదన్యన్న
విద్యతే॥ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ యథాసౌమ్యేకేన లోహమణినా సర్వ
లోహమయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం లోహ
మిత్యేవ సత్యం'' అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతుల యర్థము నిందు నన్వ
యించుకొనునది.

తా. ఓ వత్సా, ఆంజనేయ ! ఈ శ్రీరాముఁడు ఏ మార్పును లేక
ఏకరూపమున నున్నవాఁడయ్యుఁ జరాచరాత్మకం బగు సమస్తప్రపంచమున
కును దాను నిమిత్తోపాదానకారణుఁ డగుటచేత నాకసమును, బుడ
మియు, సూర్యుఁడు, సమస్తమును గల్పించు సృష్టికర్తయు, సర్వప్రపంచ
స్వరూపుఁడును దానయై బంగారము పలుతెఱంగులంగల కటకకుండలాద్య
లంకారములై యొప్పుచందమునఁ బ్రకాశింపుచున్నవాఁడు. ౨౮

అవ. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రుఁడు సాక్షాత్పరమాత్మ
స్వరూపుఁ డని చెప్పి యింక నే నాపరమాత్మునిచిచ్చక్తి నని
చెప్పుచున్నది.

క. త్రిగుణాత్మిక యై యనిశము

జగములఁ బుట్టింపఁ బెంప శ సమయింపంగాఁ

దగుమూలప్రకృతియై నే

నగుదుఁజుమీ సత్యముగ మహాగుణశాలీ!

౨౯

టీ. మహాగుణశాలీ ! మహత్ = సర్వోత్కృష్టములగు, గుణ =
దయాసత్యశౌచాదు లగు సమస్తసద్గుణములచేతను, శాలీ = ఒప్పుచుండెడు
నాంజనేయా ! త్రి - గుణ - ఆత్మిక - వి = మూడగు సత్త్వరజస్త
మోగుణములే స్వరూపముగాఁ గలది యగుచు, అనిశము = నిత్యమును, జగ
ములఁ = నిఖిల భువనములను, పుట్టింపఁ = రజోగుణముచేత నిర్మించు
టకును, పెంపఁ = సత్త్వగుణముచేతఁ బోషించుటకును, సమయింపంగాఁ =

తమోగుణముచేత నుపసంహరించుటకును, తగు = సామర్థ్యముగల, మూల ప్రకృతియ = చిచ్ఛక్తియే, సత్యముగఁ = నిజముగ, నేను - అగుదుఁ-
చుమీ = నేనె యగుచునుంటిని సుమా ! “రామం విద్ధి పరంబ్రహ్మ సచ్చిదా
నంద మద్వయం । సర్వోపాధివినిర్ముక్తం సత్తామాత్ర మగోచరమ్॥ అనన్తం
నిర్మలం శాన్తం నిర్వికారం నిరజ్జనం । సర్వవ్యాపి న మాత్మానం సప్రకాశ
మకల్మషం॥ మాంవిద్ధి మూలప్రకృతిం సర్గస్థిత్యంతకారిణీమ్” అను నధ్యాత్మ
రామాయణమునందలి సీతావాక్యార్థము నీ ఘట్టమున ననుసంధించునది.

తా. శమదమాది సకల సద్గుణములచే నొప్పుచున్న యాంజనేయా!
“అజామేకాం లోహితశుక్ల కృష్ణాం బహ్వీఃప్రజాజనయంతీం సరూపా”
అను మొదలగు శ్రుతులచేత సత్త్వరజస్తమోగుణములనుమూఁడును స్వరూప
ముగఁ గలదియై నిరంతరమును సకలలోకములను సృజించుటకును, బాలించు
టకును, నుపసంహరించుటకును, సామర్థ్యము గల యాచిచ్ఛక్తియే నే నయి
యుంటి నిది నిజము.

౭౯

అవ. ఇట్లు మూలప్రకృతియే జగత్కారణ మయి
నచో బ్రహ్మమే జగత్కారణ మని యుద్వోషింపుచున్న
“తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశ స్సంభూతః ఆకాశా
ద్వాయః వాయో రగ్నిః...యతోవా ఇమాని భూతాని
జాయంతే యేనజాతాని జీవంతి యత్యయన్త్యభిసంవిశంతీతి-
తద్భ్రహ్మేతి” అను మొదలగు శ్రుతులకు విరోధము గలు
గునే యనినఁ జెప్పుచున్నది.

క. అమలుఁ డగునితని సాన్ని

ధ్యమువలన సృజింతు జగ మరతంద్రిత నై యి

ట్లమర జడులచే మత్స్య

ష్టము గల్పింపఁబడు నీయరసంగునియందున్.

౮౦

టీ. అమలుఁడు = అజ్ఞానకల్పిత మగు సంసారకలుషము లేనివాఁడు, అగు, ఇతని = ఐనట్టి యీ రామునియొక్క, సాన్నిధ్యమువలనన్ = ఏక దేశమునందుఁ జేంత నుండుటవలన, అతంద్రితనై = తత్ప్రతిబింబసామర్థ్యముచే జాగరూకతఁగలదాననై, జగమున్ = మహదాది కార్యకారణ సంఘాతాత్మక మగు నీప్రపంచము నెల్ల, సృజింతున్ = నిర్మించుచుందును; ఇట్లు = ఈ వడువున, తగన్ = ఒప్పిదముగ, మత్స్పృష్టము - మత్ = నాచేత, సృష్టము = రచింపఁబడిన ప్రపంచము, ఈ యనంగునియందున్ = నిస్సంగుఁడగు నీ రామునియందు, జడులచేన్ = అజ్ఞానులచేత, కల్పింపఁబడున్ = ఆరోపింపఁబడుచున్నది. మరుమరీచికలయందు (ఎండమావులయందు) నుదకముపగిదిని, రజ్జువునందు సర్పమువడువున, నాకసమునందు మాలిన్యమురీతిని భ్రాంతిచే నారోపింపఁబడుచున్న దనుట. “తస్యసన్నిధి మాత్రేణసృజామీదమతంద్రితా । తత్సాన్నిధ్యాన్మయా సృష్టం తస్మిన్నా రోప్యతేఽబుధైః” అను నధ్యాత్మరామాయణవాక్యార్థము నిందు గమనించునది.

తా. ఓ పవనతనయా ! మాయాసంబంధమగు కలుషము లేక పరమ పవిత్రుఁడగు నీ శ్రీరామశుద్ధబ్రహ్మయొక్క యేకదేశమునందున్న నాయం దా బ్రహ్మము ప్రతిబింబింపఁగా నా ప్రతిబింబచైతన్యసామర్థ్యమువలన సూర్యచంద్రనక్షత్రాదిసహితం బగు నీప్రపంచము నెల్ల నాయా మర్యాదలు దప్పకుండ నతిజాగరూకనై నిర్మింపుచు నుండును. ఇట్లు నాచే సృజియింపఁబడిన ప్రపంచము మాయామాయా కార్యసంగములేని యీ శ్రీరామశుద్ధ బ్రహ్మమునందు నజ్ఞానులచే నారోపింపఁబడుచున్నది. ౮౦

మఱియు నిచ్చట నీప్రక్రియ గమనింపఁ దగియున్నది. “అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచయేత్” అను న్యాయమున నధ్యారోపాపవాదములచే బ్రహ్మతత్త్వమును నుపపన్నుఁ డగు శిష్యునకు నుపదేశింపవలయును గాన నీపద్యమునందుఁ దొలుత నధ్యారోపక్రమము సూక్ష్మ

ముగ సూచింపఁబడినది. తద్వివరణం బెట్లనిన—“అసర్పభూతాయాం రజ్జౌ
సర్పారోపవద్వస్త్యన్యవస్త్యారోప అధ్యారోపః” అనుటచేత వ్యావహారిక
పదార్థముగ నంగీకరింపఁబడిన త్రాటియందు మిథ్యాభూత మగు పాము
యొక్క యారోపణముగా త్రాటియందుఁ జొరఁబడినచైతన్యమునందుండు
నజ్జానము సర్పజ్ఞానముయొక్క యాభాసరూపమునఁ బరిణమించినదై సర్పా
కారముగ మాటును. ఈ మాటుట త్రాటియందలి చైతన్యమునం దున్న
యజ్జానమే మూలముగఁగల దగుటచేత నిది త్రాడుగాని పాము గా దను
విశేషజ్ఞానము గలిగినపిదపఁ బొడమెడునధిష్ఠానభూతమగు రజ్జువుయొక్క
సాక్షాత్కారముచేత నా త్రాటియందలి యజ్జానము పోఁగా, పా మను
భ్రాంతి పోవును గాన నీ దృష్టాంతానుసారముగ దార్ఢ్యాంతికము నన్వయించు
కొనవలయు నెట్లనిన, సచ్చిదానందస్వరూపమగు నద్వితీయపరబ్రహ్మము
ప్రపంచాధిష్ఠానభూత మగువస్తువు, తద్విలక్షణం బగునజ్జానము మొదలుగాఁ
గల జడజాతమెల్ల మిథ్యాభూతమును, దృశ్యమును, సావయవంబును, వికా
రియు, సాపేక్షసిద్ధమును గావున నవస్తువు. అజ్ఞాన మన్ననో వస్తువనిగాని
యవస్తువనిగాని చెప్పుటకు వలనుపడదు. కుందేటికొమ్మువలె మిథ్యాభూత
మగుటవలన వస్తువునుగాదు, ప్రపంచమునకు హేతుభూత మగుటవలన నవ
స్తువును గాదు. “దేవాత్మశక్తిం త్రిగుణై ర్నిగూఢాం” అను శ్రుతివల
నను, నే నజ్ఞాఁడ నను మొదలగు ననుభవమును బట్టియు గుణత్రయాత్మకమును
జ్ఞానమునకు విరోధియు, భావరూపము నగుటచే నిట్టిదని నిర్దేశించుటకు
శక్యము గాక యున్నది. అజ్ఞాన మిట్లు అఘటితఘటనాపటీయ మయ్యు
“దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమమాయాదురత్యయా మామేవయే ప్రపద్యస్తే
మాయా మేతాం తరంతే” అను భగవద్వాక్యముచేతఁ బరమాత్మసాక్షా
త్కారముచేత నశించును-జ్ఞానముయొక్క యభావమే యజ్జానమని తార్కి
కులు నెప్పెదరుగాని యది పై నుదాహరింపఁబడిన శ్రుతిస్మృతులకు విరు
ద్ధము గావున పైనిజెప్పినవడువున ననిర్వచనీయానాదిభావరూప మగు జ్ఞానము

కలదనుటకు నే నజ్ఞుడను నన్ను నే నెఱుంగను అను నపరోక్షావభాసమే ప్రబలప్రమాణము - వాస్తవముగ నీ యజ్ఞాన మొకటి యయ్యు సమప్త్యభిప్రాయముచే నేకముగను, వ్యప్త్యభిప్రాయముచే ననేకముగను, వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఎట్లనిన, చెట్లయొక్క సమప్త్యభిప్రాయముచే వనమనియు, నీళ్లయొక్క సమప్త్యభిప్రాయముచేఁ గొలననియు వ్యపదేశింపఁబడుచున్నట్లు పలుతెఱంగులఁ దోపట్టుచున్న జీవులయందలి యజ్ఞానముల యన్నిటియొక్క సమప్త్యభిప్రాయముచేత “అజా మేకాం” అను శ్రుతిని బట్టి యాయజ్ఞాన మొకటియే యని చెప్పఁబడును. ఈ సమప్తి (అజ్ఞానము లన్నియు నొకటియగుట) పెక్కులగుజీవులయొక్కనికృష్టాన్తకరణరూపములగు వ్యప్త్యపాధులకన్న రాగాదికలుషములు లేనిదియు, కార్యరూపమగు సమస్తప్రపంచమునకు హేతుభూతము నగు మూలాజ్ఞానము సమప్తిభూతమగు సుత్యుష్టోపాధి యగుటచేత శుద్ధసత్త్వప్రధానమైనది. దీనియందు బింబించిన బ్రహ్మచైతన్యము, చరాచరాత్మకప్రపంచమున కెల్ల సాక్షి యగుటచే సర్వజ్ఞమనియు, సకలజీవులకు స్వస్వకర్మానురూపఫలముల నిచ్చుచుండుటచే నీశ్వరుఁ డనియు, సకలజీవులకునుఁ బ్రేరణచేయుటచే నియంతయనియు, సమస్తజీవులయొక్క హృదయములయందుండి బుద్ధుల నెల్ల నియమించుచుండుటచే నంతర్యామియనియు, స్థావరజంగమాత్మకమగు ప్రపంచమునకెల్ల వివర్తాధిష్ఠానమగుటచే జగత్కారణమనియు “య సర్వజ్ఞ సర్వవి” దిత్యాది శ్రుతిస్మృతులయందుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ఆ పరమేశ్వరునకును మూలప్రకృతి యగుటవలనఁ గారణశరీరమనియు, ఆనందప్రచురమగుటచేతను గోళమువడువున నాత్మాచ్ఛాదక మగుటచేతను, ఆనందమయకోశమనియు, స్థూలములు సూక్ష్మములు నగు నిఖిలోపాధులును గారణోపాధులయందు లీనము లగుటచే సుషుప్తమనియుఁ, గావుననే పంచీకృతభూతకార్య మగు స్థూలప్రపంచమునకును, జాగ్రదవస్థావిశిష్టమును నపంచీకృతభూతకార్యమును పరమసూక్ష్మము నగు స్వప్నప్రపంచమునకును,

లయస్థానమనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఇంక వ్యష్టిరూపమగు నజ్ఞాన న్యరూప మెట్లనిన.

అనేక జాతులవృక్షములయొక్క సమష్టికి వనమని యొకటిగా వాడుక యున్నను వేర్వేరుచెట్లను జెప్పనపుడు మామిడి జామి పనస మొదలగు పెక్కుచెట్లున్నవని చెప్పనట్లును, బావులు నూతులు చెలువులు మొదలగువానిసమష్టిని జెప్పనపుడు జలాశయమని యొకటిగా వాడుక యున్నను, వేలువేలుగ బావి-చెలువు-నూయి అను మొదలుగఁ జెప్పనపుడు పెక్కుతెఱంగుల నీళ్లున్నవని చెప్పనట్లును, సకలప్రపంచమునకుఁ గారణమగు నజ్ఞానము సమష్టిరూపమున నొకటిగా నున్నను నహంకారము మొదలగువానికిఁ గారణభూతము లగు జీవులయందలి యజ్ఞానములను వేలువేలుగఁ జెప్పనపుడు అజ్ఞానములు పెక్కు లని వ్యవహారము గలదు; ఇందులకు “ఇంద్రో మయాభిః పురురూప ఈయతే” అను మొదలగు శ్రుతి ప్రమాణము. మఱియు నీ యజ్ఞానమును నజ్ఞానావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యము నొక్కటియే యయు్య మట్టికుండలు మట్టిపిడతలు మట్టిదాకలు మట్టిమూఁకుడులు ననునట్లు భేదమును జెప్పనపుడు వ్యష్టి యనియు, ఘటాదిక మెల్లను మట్టియే యనునట్లు, అభేదమును జెప్పనపుడు సమష్టి యనియు, వ్యవహారము. జీవులను బొందియున్న యీ వ్యష్టి నికృష్టమగు నుపాధికం దగుటచే మలిన సత్త్వప్రధాన మైనది; కావుననే మహాప్రళయకాలమునందు సమష్టిగా నున్నది. శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగు మూలప్రకృతికిని దైనందినప్రళయకాలమునందు వ్యష్టిగా నున్న జీవప్రకృతికినిఁ బరస్పరభేదము ఈ వ్యవ్యవస్థలక్షితమగు చైతన్యము కించిద్భక్త్యానీశ్వరత్వాదిగుణములు గలదియై ప్రాజ్ఞుఁడని చెప్పఁబడుచున్నది. ఈశ్వరునియందలి మూలాజ్ఞానము, జీవునియందలి యహంకారాది విక్షేప సంస్కారరూపాజ్ఞానమును, వాస్తవముగ నొక్కటియే యగుటచేత నా యజ్ఞానములకు నవభాసకములగు నీశ్వరజీవచైతన్య

ములుగూడ నొకటిచే యగును. వ్యష్ట్యపహితమగు నీ జీవచైతన్యము పూర్వవాసనారూప మై యస్పష్టమగు నుపాధి (మలినసత్త్వప్రధానోపాధి) గలదగుటచేత మిగులఁ బ్రకాశముగాదుగానఁ బ్రాజ్ఞుఁడనబడును. ప్రళయ కాలమునందు హిరణ్యగర్భుఁడు మొదలుగాఁగల ప్రపంచమునకు నుత్పాదక మగు నీశ్వరునియందలి మూలప్రకృతిపఠే సుషుప్తికాలమునందు నహంకారము మొదలుగాఁగల శరీరమునకు నుత్పాదకమగు సంస్కారము మాత్రము మిగిలియున్న జీవునియందలి వ్యష్టిరూప మగు నజ్ఞానముకూడఁ గారణ శరీరమనియు, ఇంద్రియములనియు, నింద్రియార్థములనియు, భావము లేమిం జేసి యతివ్యాసంగము లేకుండుటచే నానందప్రాచుర్యమున నానందమయ మనియు, నాత్మస్వరూపాచ్ఛాదక మగుటచేతఁ గోశమనియుఁ జెప్పఁ బడుచున్నది. మఱియు నిది వ్యావహారిక మగు పంచీకృతస్థూలశరీరము, ప్రాతిభాసిక మగు నపంచీకృత సూక్ష్మశరీరమునందును, ప్రాతిభాసిక మగు నాస్వప్నప్రపంచముగూడ స్వకారణ మగు నజ్ఞానమునందును నితల యుండుటచేత సుషుప్తి యనఁబడుచున్నది. “అయే ఘేనస్య తద్ధర్మాన్ బ్రహ్మ ద్యాస్సుప్త్యస్తరంగకే । తస్యాపి విలయే నీకే తివ్రం త్యేతే యథా పురో వ్యావహారిక దేహస్య లయస్సస్య త్ప్రాతిభాసికే । తల్లయే సచ్చిదానందో పర్యవస్యంతి సాక్షిణి” అని యిందులకు నుదాహరణము. “అనంద భుక్త్యోముఖః ప్రాజ్ఞః” అను శ్రుతివలనను “నేను సుఖముగ నిద్రించితి, నప్పుడు నేనేమియుఁ దెలియకయుంటిని” అని నిదుర లేచినవానికి సుషుప్తి కాలీన సుఖాజ్ఞానముల యనుభవ పరామర్శమును బట్టి స్వచ్ఛ మగుటచే నంతఃకరణమునకు వృత్తి నంగీకరించినట్లు చైతన్యముచేఁ బ్రకాశింపఁబడు నజ్ఞానమునకుఁగూడ వృత్తు లంగీకరింపఁబడుచున్నవి గాన, నీశ్వరుఁడు స్వకీయాజ్ఞానవృత్తులచే నా సుషుప్తియందు నిజానందము ననుభవించు చుండును. జీవుఁడుగూడ సంస్కారము మాత్రము మిగులుగాఁ గల యజ్ఞానముయొక్క వృత్తులచేఁ దన యానందాతిశయమును సుషుప్తికాలము

బును, మాయాసీతాపహరణంబును, జటాయుకబంధమోక్ష
 లాభంబును, శబరీపూజనంబును, నుగ్రీవసమాగమంబును,
 వాలివధంబును, సీతాన్వేషణంబును, సముద్ర సేతు బంధ
 సంబును, లంకానిరోధనంబును, భీమసంగ్రామంబున భ్రా
 తృపుత్రబాంధవ హితజనాది సహితంబుగా రావణహరణం
 బును, బుష్పకారోహణంబును, మత్సమేతంబుగా సాకేత
 పుర గమనంబును, రాజ్యాభిషేచనంబును మొదలుగాఁ
 గల కార్యంబులన్నియు నాచే నాచరితంబు లయ్యె; నట్లగు
 చుండ నిర్వికారుం డఖిలాత్మకుం డైన యీ రామునియం
 దజ్ఞానులచే నారోపింపఁబడుఁ గావున.

౮౧

టీ. అది = నిత్యశుద్ధుడగు రామునియందు మాధులు సంసారము
 నారోపించుట, ఎట్లనినన్ = ఏలాగున నంటివేసి, ఆకర్ణింపుము = ఆల
 కింపుము. అయోధ్యా నగరంబునన్ = అయోధ్యా (శత్రుయోధులు
 ముట్టడించి యుద్ధము చేయుటకు శక్యముకానిది గాన) అయోధ్య యనఁ
 బడు వీటియందు, అతినిర్మలంబు + ఐన = పరమపవిత్ర మగు, రఘు
 వంశంబునందు = రఘు వను మహారాజయొక్క కులమునందు, ఇతనిజన్మం
 బును = ఈ రామచంద్రునియొక్క యుత్పత్తియు, విశ్వామిత్ర సహా
 యత్వంబును = విశ్వామిత్రుడను మహామునికి సహాయభూతుడగుటయు,
 తత్ = ఆ కుశికనందనుని సంబంధమగు, మఖ = జన్మముయొక్క, రక్ష
 ãంబును = రాక్షసబాధ లేకుండఁ బాలించుటయు, అహల్యాశాప శమ
 నంబును = అహల్య యను గౌతమమునిపత్నియొక్క పాపాణరూపముగ
 నుండుట యను శాపమును దనపాదధూళిచేఁ దీర్చుటయు, హర + ధనుః +
 భంగమును = ఈశ్వరుని కార్ముకమును ముక్కలు చేయుటయు, మత్ +
 పాణిగ్రహణంబును = నన్నుఁ బెండ్లాడుటయు, పరశురామ + పరా

క్రమ + భంజనంబును = భార్గవునియొక్క ప్రతాపమును గీటుణంచుటయు,
 పురప్రవేశంబును = మరల నిజనగరమునకు నరుగుటయు, దండక +
 అరణ్య + గమనంబును = దండక మను నడవికి జనకుని వచనమును
 జాలించుటకుఁ జనుటయు, విరాధ + నిధనంబును = విరాధుఁ డనువానిని
 రూపుమాపుటయు, శూర్ప... ఛేదనంబును - శూర్పణఖా = (ఛేటలఁ
 బోలినగోళ్లు గలది గాన) శూర్పణఖ యనఁబడు రావణుని చెలియలి
 యొక్క, కర్ణ = వీనులను, నాసికా = ఘ్రాణమును, ఛేదనంబును = తన
 తమ్మునిచేఁ గోయించుటయు, ఖర... ఖండనంబును - ఖర + దూషణ +
 త్రిశిరః + ప్రముఖ = ఖరుఁడు దూషణుఁడు త్రిశిరసుఁడు లోనుగాఁగల,
 రాక్షస = నక్తంచరులయొక్క, ఖండనంబును = పరిమార్చుటయు, మాయా +
 మారీచ + హరణంబును = కపటపుజింకరూపున నేతెంచిన మారీచుఁ డను
 రక్కసుని వధించుటయు, మాయానీతా + అపహరణంబును = కృత్రి
 మపు జానకిని రావణుఁడు దొంగిలించుటయు, జటాయు కబంధ మోక్ష
 లాభంబును = జటాయు వను గద్దలయొకిమీనికిని, కబంధుఁ డనువానికిని
 ముక్తి లభించుటయు, శబరీపూజనంబును = శబరి యను బోయత తను
 నారాధించుటయు, సుగ్రీవ + సమాగమంబును - సుగ్రీవుఁ డను వాన
 రునితోఁ గలయుటయు, వాలివధంబును = సుగ్రీవునియన్న యగు వాలిని
 జంపుటయు, నీతా + అన్వేషణంబును = జానకిని జూచివచ్చుటకు వానర
 వీరులను బనుచుటయు, సముద్ర + నేతు + బంధనంబును = సముద్రము
 నందు మెట్టలచాలుచేఁ గట్టు గట్టించుటయును, లంకా + నిరోధనం
 బును = లంకాపట్టణమును ముట్టడించుటయు, భీమ + సంక్రామంబునకొ =
 బెడిదపు టాలమునందు, భ్రాతృ... సహితంబుగాకొ - భ్రాతృ = సోద
 రులు, పుత్త్ర) = కొమరులు, పౌత్త్ర) = మనుమండ్రు, బాంధవ = బంధు
 వులు, హిత + జన = సంగాతకాండ్రు, ఆది = లోనగువారితో, సహి
 తంబుగాకొ = కూడుకొనునట్లు, రావణ + హరణంబును = దశవదనుని

దునుముటయు, విభీషణ = రావణునితమ్ముఁ డగు విభీషణునికి, రాజ్య = రాక్షసాధిపత్యమును, ప్రదానంబును = ఓసఁగుటయు, పుష్పక + ఆరోహణంబును = కుబేరపుష్పకం బనియెడు దివ్యవ్యోమయానము నధిరోహించుటయు, మత్ + సమేతంబుగాఁ = నాతోఁ గూడునట్లుగ, సాకేత + పుర + గమనంబును = సాకేత మను నామాంతరము గల యయోధ్యా నగరమునకు నరుదెంచుటయు, రాజ్య + ఆభిషేచనంబును = భూలోక సామ్రాజ్యమునకు వసిష్ఠాది మునులు తనకు మూర్ధాభిషేకము నేయుటయు, మొదలుగాఁగల = తొల్లిగాఁగలయట్టి, కార్యంబులన్నియుఁ = ఎల్ల కృత్యములును, నాచేతఁ = మూలప్రకృతిస్వరూపిణి నగు నావలననే, ఆచరితంబులు = నెఱవేర్పఁబడినవి, అయ్యెఁ = అయినవి. ఇట్లు - అగుచుఁ - ఉండఁ = ఇవిధమున జరిగియున్నను, నిర్వికారుండు = ఉపచయాపచయాది వికృతులు లేనివాఁడును, అభిలాత్కకుండు = సమస్త ప్రాణికోటికిని నాత్మభూతుండును, ఐన - ఈ - శ్రీరామునియందుఁ = అగు నీ శ్రీరామమూర్తియందు, అజ్ఞానులచేతఁ = మూఁఁగులచేత, ఆరోపింపఁబడుఁ = రాముఁడే యాయాకార్యముల నన్నిటిని జేసెనని భ్రాంతిచేతఁ గల్పింపఁబడును. కావునఁ = ఇట్లుగుటంజేసి, ఇచట “అయోధ్యా నగరే జన్మ రఘువంశేఽతి నిర్మలే । విశ్వామిత్రసహాయత్వం మఖసంరక్షణం తతః । ఆహల్యాశాపశమనం చాపభంగో మహేశితుః । మత్పాణి గ్రహణం పశ్చాద్భర్గవస్య మదక్షయః॥ అయోధ్యానగరే వాసో మయా ద్వాదశవర్షికః । దండకారణ్యగమనం విరాధవధ ఏవచ । మాయా మారీచమరణం మాయానీతాహృతి స్తథా । జటాయుషో మోక్షలాభః కబంధస్య తథైవచ । శబర్యాఃపూజనం పశ్చాత్సుగ్రీవేణ సమాగమః । వాలినశ్చ వధః పశ్చాత్సీతాన్వేషణమేవచ । నేతుబంధశ్చ జలధౌ లంకాయాశ్చ నిరోధనం । రావణస్యవధోయుద్ధే నపు త్త్రిస్యదురాత్మనః । విభీషణే రాజ్యదానం పుష్పకేణ మయానహ । అయోధ్యాగమనం పశ్చాద్ద్రాజ్యే

రామాభిషేచనం । ఏవ మాదీని కర్మాణి మయైవాచరితాన్యపి । ఆరోప
యన్తి రామేఽస్మిన్నిర్వికారేఽఖిలాత్మని॥” అను రామహృదయము
నందలి సీతావాక్యార్థము అనువదింపఁబడిన దని తెలియునది.

తా. పవననందనా ! ఆ యారోపణప్రకారంబుఁ జెప్పెద నాల
కింపుము. సా కేతపురంబునఁ బరమపవిత్రం బగు మిత్రగోత్రంబున నీ రామ
చంద్రుని జననంబును, కుశికనందనాగమనంబును, దదీయ సవనపరిపాల
నంబును, నహల్యాశాప విమోచనంబును, నీశానశరాసన భంజనంబును,
మదుద్వహనంబును, భృగుతనయ ప్రతాప సమాపనంబును, నిజపుట
భేదనమునకుఁ బునరాగమనంబును, దండకవనమునకుఁ జనుటయు, విరా
ధుని యసువులం గొనుటయు, శూర్పణఖ యను రక్కసి వీనులను
ముక్కును గోయుటయు, ఖరుఁడు లోనుగాఁ గల దానవులం బరి
మార్చుటయుఁ, గపటపులేడియై వచ్చినమారీచుని జంపుటయు, సంన్యాసి
వేషముతో వచ్చిన దశాననుఁడు గృత్రిమసీతను దొంగిలుటయు, జటా
యువను గద్దలఁజేసికొని, గబంధుఁ డనువానికొని ముక్తి నొసఁగుటయు, శబరి
యను బోయతచే నారాధింపఁబడుటయు, సుగ్రీవుఁ డను వానరేంద్రుఁడు
తనతో మైత్రి సేయుటయు, వాలిని నేలం గూలుచుటయు, నన్ను వెదకుటకు
నలుగడలకు వానరవీరులం బనుచుటయు, కడలిని మెట్టలచాలుచేఁ గట్టుకట్టు
టయు, లంకాపట్టణమును ముట్టడించుటయు, బెడిదపుటాలమునఁ దమ్ములు
కొమరులు మనుమలు బంధుగులు చెలికాండ్రు మొదలగువారితోఁగూడ రావ
ణాసురుని సంహరించుటయు, విభీషణునకు రాక్షసరాజ్యము నొసఁగు
టయుఁ, బుష్పకమను దివ్యవిమానము నెక్కుటయు, నానోఁ గూడి మరల
తనరాజధానికి నేతెంచుటయు, చతుస్సముద్రముద్రిత మహీమండల సామ్రా
జ్యాభిషిక్తుం డగుటయుఁ, దొల్లిగఁగల యెల్లపనులు నాచేఁ జేయింపఁబడిన
వయ్యు నేవికృతులు లేనివాఁడును, సర్వప్రాణులకు నాత్మభూతుఁడునగు

నీశ్రీరామభద్రునియందు మూఢులచే నవియెల్ల నాశోపింపఁబడుచున్న విట్ల
గుటంజేసి.

౫౦

ఉ. రాముఁడు నిర్వికారుఁడు ని

రామయుఁ డవ్యయుఁ డక్షరుండు ని

ష్కాముఁ డతీంద్రియుం డజుఁ డ

కర్త యభోక్త యసంగుఁ డంతరా

రాముఁడు నిర్వికల్పుఁడు ని

రంజనుఁ డద్యయుఁ డై నయాపరం

ధాముఁడుగాని చారుగుణ

ధాముఁడు గాఁడు సమీరనందనా.

౫౧

టీ. సమీరనందనా = ఓపవనతనయా, రాముఁడు = ఈ శ్రీరామ
చంద్రుఁడు, నిర్వికారుఁడు = మాయాతీతుఁ డగుటచే మనోవికృతు లెవ్వి
యును లేనివాఁడును, నిరామయుఁడు = నిరుపాధికుం డగుటచే నాధివ్యా
ధులు లేనివాఁడును, అవ్యయుఁడు = ఎప్పుడు నేకరూపుఁడగుటచే త్తయ
ము లేనివాఁడును, అక్షరుండు = “ అక్షరం పరమంబ్రహ్మ స్వభావోఽ
ధ్యాత్న ముచ్యతే, యదక్షరం వేదవిదో వదంతి, యస్స సర్వేషు భూతేషు
నశ్యత్సు నవినశ్యతి, అవ్యక్తోఽక్షర ఇత్యుక్త స్తమాహుః పరమాంగతిమ్ ”
అను భగవద్వచనములనుబట్టి సమస్తభూతగ్రామము నశించినను, దాను
నశింపక యుండువాఁడును, నిష్కాముఁడు = అవాప్తసర్వకాముం డగుటచేఁ
దన కేయభిలాషయు లేనివాఁడును, అతీంద్రియుండు = చక్షురాదీంద్రియ
ములచే గ్రహింపఁబడనివాఁడును, అజుఁడు = జన్మమునకు హేతుభూతమగు
కర్మలు లేమిఁజేసి పుట్టువులేనివాఁడును, అకర్త = కార్యసాధకములగు
మనస్సు మొదలగు నుపకరణములు లేకుండుటచేఁ గర్తృత్వము లేనివాఁ
డని, అభోక్త = సుఖదుఃఖాద్యనుభవము లేనివాఁడును, అసంగుఁడు =

నిష్కాముండగుటచే దేనియందు నాసక్తిలేనివాఁడును, అంతరారాముఁడు = సర్వసాక్షి యగుటచే సకలజీవమనోవృత్తులయం దుండి రమించుచుండు వాఁడును, నిర్వికల్పఁడు = అశేషకల్పనారహితుఁడును, నిరంజనుఁడు = “అద్యయం చేంద్రియాతీతం నిర్వికల్పం నిరంజనం” అని స్వరూపలక్షణ కథనముచే నవిద్యాసంపర్కము లేమింజేసి నిర్లేపుండును, అద్యయుఁడు = “ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ” అను శ్రుత్యంతరముచే నద్వితీయుఁడును, ఐన- ఆ పరంధాముఁడు-కాని = అగునట్టి తత్పదలక్ష్యార్థభూతపరమాత్ముఁడగు శ్రీమన్నారాయణుఁడుగాని, చారు = పైకి నాపాతరమ్యములుగనుండు, గుణ = మాయాగుణములకు, ధాముఁడు = స్థానమైనవాఁడు, కాఁడు = అయియుండలేదు.

తా. ఓకరువలిపట్టి, శ్రీరామభద్రుఁడు, స్థూలసూక్ష్మకారణములను నుపాధులు లేనివాఁడగుటచే నేవికృతులును లేనివాఁడును, గావున నేవిధమయిన జబ్బులును లేనివాఁడును, క్షీణింపనివాఁడును, నాశము లేనివాఁడును, నే యభిలాషయు లేనివాఁడును, చక్షురాదీంద్రియములకు గోచరుఁడు కానివాఁడును, పుట్టువులేనివాఁడును, అజ్ఞానకార్యములగు కర్తృత్వభోక్తృత్వములు లేనివాఁడును, మాయాసంగము లేనివాఁడును, సర్వాంతర్యామియు, నేవికల్పములును లేనివాఁడును, నిర్లేపుఁడును, స్వజాతీయాది భేదములు లేనివాఁడును, నగు నా పరమాత్ముఁడుగాని గూఢాపాతమధురము లగు నీ సాంసారికగుణములు గలవాఁడు గాఁడు. ౮౨

. . . విశేషార్థములు. ఇందు-అతీంద్రియుఁడనుపట్ల “శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసో మనోయ ద్వాచో హ వాచగ్ంస ఉప్రాణస్య ప్రాణశ్చక్షుషశ్చక్షురతిముచ్యధీరాః ప్రేత్యాస్మాల్లోకా దమృతాభవంతి, సతతచక్షుర్గచ్ఛ నవాగ్గచ్ఛతి నో మనోనవిద్యో నవిజానీయోయథై తదనుశిష్యాదన్యదేవ తద్వి తాదధో అవిదితాదధి, ఇతి శుశ్రుమపూర్వేషాం యేన స్తద్వ్యాచక్షుః”

యద్వాచానభ్యుదితంయేన వాగభ్యుద్యతే తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం య
దిద ముపాసతే, యన్మన సానమనుతే యేనాహుర్మనోమతం, తదేవబ్రహ్మ
త్వం విద్ధి నేదం యదిద ముపాసతే, యచ్ఛ్రుతుసా నపశ్యతి. యేనచక్షూషాంషి
పశ్యతి తదేవబ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిద ముపాసతే, యచ్ఛ్రోత్రేణ
నశ్రుణోతి యేన శ్రోత్రమిదం శ్రుతంతదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదిద ము
పాసతే, యత్ప్రాణేన నప్రాణితీ యేనప్రాణః ప్రణీయతే తదేవ బ్రహ్మత్వం
విద్ధి నేదంయదిద ముపాసతే” అనుశ్రుత్యర్థము సావకాశముగవిచారణచేయఁ
దగియున్నది గాన నదియెట్లనిన, ఇందు “శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం...భవంతి”
అను వాక్యమునకు రంగరామానుజులవా రిట్లు వ్రాసిరి. మనస్సు ఎవ్వనిచేఁ
బ్రేరేపింపఁబడుచుఁ దనకు గోచరమగు విషయమునందుఁ బ్రవర్తింపుచు
న్నది? ప్రాణములతో ముఖ్యప్రాణ మెవనిచేఁ బ్రేరితమగుచు సంచరింపుచు
న్నది? ఎవనిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడినవాక్కు నవలంబించి లోకులు వ్యవహరిం
పుచున్నారు? అచేతనములగు చక్షురింద్రియమునకు శ్రోత్రేంద్రియమునకుఁ
ప్రేరకుండెవఁడు? అని గురువును శిష్యుఁ డడుగఁగా గురుం డిట్లనియె. శ్రో
త్రేంద్రియమునకు, నేత్రేంద్రియమునకు, మనస్సునకు, వాక్కునకుఁ, బ్రాణ
మునకుఁ బ్రకాశకుఁ డగుచుఁ ప్రేరకుడైన దేవునిఁ దెలిసికొని జ్ఞాను లీతో
కమునుండి యర్చిరాదిమార్గమునఁ బోయి ముక్తు లగుదురు. శంకరాచార్యు
లీవాక్యమున కిట్లు వ్రాసిరి. పైని జెప్పినయట్లడిగిన శిష్యునకు గురువు,
వత్సా! మనసు మొదలగు నింద్రియవర్గమునకు నేదేవుఁడు ప్రేరకుఁ డెట్లు
/ పేరేపించుచున్నాఁడని నీ వడిగినప్రశ్నములకు సమాధానమును వినుము.
స్వనిని వినుటకు సాధనమగు శ్రోత్రేంద్రియమునకు శ్రోత్రమును, గూప
మును గనుటకు నుపకరణమగు నేత్రేంద్రియమునకు నేత్రమును, “చక్షు శ్శ్రో
త్రం తదేవోయునక్తి” అని నీవడిగినదేవుఁ డగుచున్నాఁడు. చక్షుశ్శ్రోత్ర
ముల నెవఁడు తమతమ విషయములయందు నియోగించుచున్నాఁడని యడు
గునపుడు - ఇట్టివాఁడు నియోగించుచున్నాఁడని చెప్పక శ్రోత్రమునకు

శ్రోతము నేత్రమునకు నేత్రము నీ వడిగినదేవుఁ డగుచున్నాఁడని చెప్పట ప్రశ్ననురూపంబగు ప్రతివచనంబు గాదనవలదు. శ్రోతేంద్రియము మొదలగు నింద్రియముల వ్యాపారమునకన్న వేఱగు వ్యాపారము గల శ్రోతాది ప్రేరకుఁడు దోపట్టెనేని యాప్రతివచనము సరిపడక యుండును. ఇచట శ్రోతాదీంద్రియప్రేరకుఁడు నిజవ్యాపారము గలిగి దోచఁబడి యుండలేదు. గుమిగూడిన శ్రోతాదులమొక్క ఆలోచన సంకల్పము అధ్యవసాయము అను వ్యాపారముచేతనే ఇంద్రియప్రేరకుఁడు శ్రోతాదులకన్న భిన్నముగ నున్నాఁడని దోపట్టుచున్నాఁడు. కావున “శ్రోతస్య శ్రోతం” అను మొదలగు ప్రతివచనము సరిపడియున్నది. సరేకాని ప్రకాశమునకు వేటొక ప్రకాశముతోఁ బని లేనట్లు శ్రోతమునకు నింకొకశ్రోతముతోఁ బ్రయోజనములేదుగాన “శ్రోతస్య శ్రోతం” అను మొదలగుపట్ల శబ్దార్థ మెట్లు సరిపడు ననిన, శ్రోతాదీంద్రియజాతము తమతమ శబ్దాదివిషయములను చెలుపుటకు సమర్థమయి యున్నది. శ్రోతాదుల కట్టిసామర్థ్యము, నిత్యమును, సర్వాంతర్యామియు, చైతన్యాత్మకము నగు నాత్మప్రకాశము లేనిచోఁ గలుగదుగాన “శ్రోతస్య శ్రోతం మనసో మనః” అను మొదలగు నది యుపపన్న మే యగును. ఈ యర్థమునకు నుపబలముగ “అత్ననై వాయం జ్యోతిష స్తే...తస్యభాసా సర్వ మిదం విభాతి, యేన సూర్యస్తపతి తేజ సేద్ధః” అను మొదలగు శ్రుతులును, “యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలం । య చ్చంద్రమసి యచ్ఛాగ్నౌ తత్రేజో విద్ధి మామకం । క్షేత్రం క్షేత్రేతథా కృతస్మింప్రకాశయతి భారత” అను భగవద్వచనములు “నిత్యోనిత్యానాం చేతన శ్చేతనానాం” అను మొదలగు శ్రుత్యంతరములును గలవు. కనుక శ్రోతాదికమే సమస్తప్రాణికోటికి నాత్మభూతమయియున్నదను నింద్రియాత్మనాదులమత ముపేక్షింపఁదగినది. అట్లు చైతన్యప్రకాశము లేనిచో మనోబుద్ధ్యాద్యంతఃకరణమును స్వవిషయమగు సంకల్పాధ్యవసాయాదికమునకు సమర్థమైనది కాదుగాన మనస్సునకు మనస్సును,

వాక్కునకు వాక్కును, ప్రాణమునకు ప్రాణమును నీవడిగినవస్తువగుచున్నది. “కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యావ్యవేష ఆకాశచనందోనస్యాత్ | ఊర్ధ్వం ప్రాణమున్నయత్యపానం ప్రత్యగస్యతి | యేనప్రాణః ప్రజీయతే తదేవ బ్రహ్మస్త్వం విధి” అను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టి సర్వాధిస్థానమగు పరమాత్మ లేనిచోఁ బ్రాణము మొదలగువానికిఁ బ్రాణము (బ్రతుకుట) మొదలగు వానియందు సమర్థత లేదు. రూపమునకుఁ బ్రకాశమగు చక్షురింద్రియమునకుఁ గల రూపమును గ్రహించెడు సామర్థ్యము ఆర్థచైతన్యాధారమును బట్టియే కలదు గాన, నా పరమాత్మచక్షువునకుఁ జక్షు వయియున్నది. అని యెఱింగిన జ్ఞానులు శ్రోత్రాదీంద్రియములయందు నాత్మబుద్ధిని మాని, గాత్ర పుత్రమిత్రకళత్రాదులయందు నేను నాది యను నహంకార మమకారములను విడిచి ముక్తులగుదురు. “నకర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వమానసుః | పరాంచిభాని వ్యతృణత్ | అపృతచక్షు రమృతత్వ మిచ్ఛన్ యదా సర్వే స్రముచ్యంతే హృదయస్యేహ గ్రంథయః | అథమక్తో భవత్యత్ర బ్రహ్మసమక్షుతే” అను మొదలగు శ్రుతులు పరమాత్ముఁ డతీంద్రియుఁడని తెలిసికొనిన ముక్తి గలదనుటకుఁ బ్రమాణము.

ఇక “నతత్ర చక్షుః...అనుశిష్యాత్” అను రెండవవాక్యము విచారణ యెట్లనిన బ్రహ్మము పైని జెప్పినయట్లు శ్రోత్రాదీంద్రియములకుఁ గూడ శ్రోత్రాద్యాత్మక మగుటచేత “నతత్రచక్షు ర్గచ్ఛతి” ఆ బ్రహ్మమును నేత్రేంద్రియము గనుఁగొనజాలదు. “నవాగ్గచ్ఛతి” వాక్కు చెప్పలేదు. అగ్ని యొకదానిని దహించునదియుఁ బ్రకాశింపఁ జేయునదియు నయ్యు దనుఁ దా దహించుటకుఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకును జాలకుండునట్లు వాగింద్రియముచే నుచ్ఛరింపఁబడు శబ్దముఁ జెప్పఁదగినదానిని దెలుపునపుడావాక్కు ప్రసరించునుగాని తనకును తనవలన వెలువడిన శబ్దమునకును నాత్మభూతమగు పరమాత్మయందుఁ బ్రసరింపఁజాలదు. “నో మనః” మనస్సు - వేఱొకదానిని సంకల్పింపఁగలదు, నిశ్చయింపఁగలదు. కాని

యాత్మ యిట్టిదని సంకల్పించుటకును నిశ్చయించుటకును జాలదు. వస్తు నిర్ణయము మనస్సుచేతను నింద్రియములచేతను జేయవలయును. బ్రహ్మ మా యింద్రియమనంబులకు గోచరము గాదు గాన, నాబ్రహ్మ మిట్టిదని “నవిద్మః” ఎఱుంగముగాన “నవిజానీయో యథైతదనుశిష్యాత్” ఏ ప్రకారముగ నీ బ్రహ్మమును శిష్యునకు నుపదేశింపవలెనో తెలియఁజాలము. ఇంద్రియములకు గోచరమగు వస్తువు నిట్టిదని, వీఁడు బ్రాహ్మణుఁడని జాతిని బట్టియు, వీఁడు నల్లనివాఁడని గుణమునుబట్టియు, వీఁడు పంటవాఁడని క్రియనుబట్టియు, వీఁడు రాజపురుషుఁడని సంబంధమునుబట్టియుఁ జెప్పటకు వలనుపడునుగాని జాత్యాదివిశేషణములు లేని బ్రహ్మమును నిర్దేశించుటకు నలవికాదు గాన, బ్రహ్మ మతీంద్రియము.

ఇట్లు బ్రహ్మ మేవిధముననైనఁ దెలియఁబడదని చెప్పినచో నిక నేరికి బ్రహ్మజ్ఞానమునందుఁ బ్రవృత్తి గలుగదను నాశంకకు “అన్యదేవ... వ్యాచక్షీరే” అనువాక్యము సమాధానము - తద్వివరణం బెట్లనిన - ప్రత్యక్షము మొదలగు ప్రమాణములచే నాపరమాత్మ నిశ్చయింపఁబడదు గాని యాగమప్రమాణముచే నిశ్చయింపఁబడును. “అన్యదేవ తద్విదితాత్” శ్రోత్రాదీంద్రియములకు శ్రోత్రాదికమనియు నాశ్రోత్రాదులకు నవిషయమనియుఁ, జెప్పఁబడిన యాబ్రహ్మము చక్షురాదీంద్రియములచేఁ దెలియఁబడు వ్యాకృతప్రపంచమునకన్న భిన్న మైనది. “అథో అవిదితాదధి” విదితమునకు విలక్షణ మై వ్యాకృతబీజమగు నవ్యాకృతముకంటెఁగూడ వేఱైనది. ఇట్లు విదితావిదితమునకు భిన్నమైనది తనయాత్మకన్న వేఱొండు లేదుగాన నాత్మయే బ్రహ్మమని వాక్యార్థము. “అయమాత్మా బ్రహ్మ య ఆత్మపహతపాస్మా | య ఆత్మాసర్వాంతరః” అను మొదలగు వేదవాదములచే నశేషవిశేషశూన్యంబగు చిన్నాత్రప్రకాశమే బ్రహ్మము - అని పూర్వాచార్యులవలన వింటిమి అని శ్రుత్యర్థము.

నరేగాని యిట్లాత్మయే బ్రహ్మమైనచో, ఆత్మ, తత్తద్వర్ణాశ్రమోచితకర్మలకును, నాయాయుపాసనలకును నధికారి యైన సంసారి గాన కర్మోపాసనలచేత నింద్రాది దేవతల నారాధించి స్వర్గాదిలోకములను బొందుటకు నిచ్చగించును, గాన విదితావిదితములకు వేఱగు బ్రహ్మము - శంకరుఁడు - చంద్రుఁడు మొదలగువారిలో నొకదైవముగాని, లోకప్రతీతికి విరోధమగుటవలన నాత్మయే దైవము కాదు. మఱియుఁ దార్కికులు ఈశ్వరునికన్న యాత్మవేఱని చెప్పనట్లు కర్మములు - నాత్మకుఁ బెఱలగు దేవతల నుపాసించెదరు, గాన విదిత మై యుపాసింపఁబడునదియే బ్రహ్మము. తద్వ్యతిరీక్తమగు నాత్మ యుపాసకము - అను నాశంకను గను పెట్టి “యద్వాచా నభ్యుదితం” అను మొదలగు నైదువాక్యములచే సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది. “యద్వాచా నభ్యుదితం” చైతన్య మాత్రసత్తాకమగు సేబ్రహ్మము వాగింద్రియముచేఁ జెప్పఁబడదో “యేన వాగభ్యుద్యతే” ఏ బ్రహ్మముచేత వాక్కు చిత్ప్రకాశమువలనఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్నదో యా యాత్మను బ్రహ్మ మని తెలిసికొనుము. అజ్ఞానులచే నుపాసింపఁబడు తత్తద్దేవతాదికము బ్రహ్మము కాదు. ఇట్లు “యన్మనసా నమనుతే... యచ్ఛ్రుషానపశ్యతి... యచ్ఛ్రోత్రేణ నశ్రుణోతి... యత్ప్రణేన నప్రాణితి...” అను వాక్యములకు నర్థము నూహించునది. ఇట్లు మనోవాగాదీంద్రియములకు గోచరముగాక తత్తదీంద్రియములకు నధిష్ఠానమై ప్రేరకమైనది గాన, బ్రహ్మము-అతీంద్రియమనుట యుపపన్నము - ఇట్లు, అజుఁడు అకర్త అభోక్త మొదలగు పదముల నెల్ల నీఘట్టముననే చర్చించినచోఁ జదువరులకు ముఖపిఠాన మగునని - ముందు నచ్చటచ్చట నిట్టి విశేషాంశములను సమయోచితముగఁ దెలుపఁదలఁచి యింతటితో నీ పద్యార్థమును ముగించుచున్నాను.

క. మాయాగుణానుగతుఁ డై

పాయక నానావిధప్రపంచం బితఁడే

చేయు నని తోచు నేమియుఁ

జేయఁ డసంగుం డకర్త సిద్ధము వత్సా.

౮౨

టీ. వత్సా = ఓ పవనతనయా ! మాయా = శుద్ధ సత్త్వప్రధాన
యగు మాయయొక్క, గుణ = సత్త్వాదిగుణములచేత, అనుగతుడై =
అనుసరింపఁబడినవాడై, పాయక = తెంపు లేక, నానావిధప్రపంచం.
బుక్ = పెక్కు తెఱంగుల నున్న సంసారమును, ఇతఁడే = ఈ రామ
చంద్రుడై, చేయుక్ అని = కల్పించుచున్నవాఁడని, తోచును =
తోపట్టును (గాని), అసంగుఁడు = గుణత్రయసంపర్కము లేనివాఁడును,
అకర్త = నిరక్షయవుండును నిరింద్రియుండు నగుటచేఁ గర్త కానివాఁడు
నగుటంజేసి, ఏమియుక్ = ఏ పనినైన నించుకయును, చేయఁడు = ఓన
రింపఁడు, సిద్ధము = ఇది నిశ్చయము. “రామో నగచ్ఛతి నతిష్ఠతి నాను
శోచ త్యాకాంక్షతేర్వ్యజతినో నకరోతి కించిత్ | ఆనందమూర్తి రచలఃపరి.
ణామహీనో మాయాగుణాననుగతోహి తథా విభాతి” అను వాక్యార్థ
మిట్లు సందర్భింపఁబడినది.

తా. ఓపుత్రా ! ఆంజనేయ ! ఈ శ్రీరామచంద్రుఁడు వాస్తవ
ముగఁ గర్తృత్వాదికములేని శుద్ధచిన్మాత్రుఁడయ్యు, శుద్ధసత్త్వప్రధాన
యగు మాయయందుఁ బ్రతిబింబించి సర్వజ్ఞత్వాద్యష్టగుణశిష్టుం డై పలు
తెఱంగులం బరఁగు లోకములనెల్లఁ దానే రచించుచున్నట్లు స్థూల
దృష్టిచేఁ గన్పట్టుచున్న ను, సూక్ష్మమగు జ్ఞానదృష్టిచేఁ జూచినఁ బ్రతిబింబ
సూర్యునియందలి చాంచల్యాది జలధర్మములు సూర్యునియందు లేనట్లు
నిస్సంగుం డగు నితనియందుఁ గర్తృత్వాదికము లేదుగాన నీతఁడు దేనిని
జేయువాఁడు కాఁడనుట నిశ్చయము.

౮౩

వ. అనిన విని హనుమంతుండు సీతాదేవి కి ట్లనియె.

౮౪

టీ. అనినన్ = పైనిజెప్పినట్లు పలుకఁగా, విని = అలకించి, హను మంతుండు = హనుమానుఁడు, సీతాదేవికిన్ = జానకీదేవితో, ఇట్లు+అని యొన్ = చెప్పఁబోవురీతిని వచించెను.

తా. ఈయనువున జనకతనయ యనిన విని, పవననందనుఁ డవని నందనతో నివ్వడువున నుడివెను. ౮౩

తే-గీ. రామచంద్రుండు దారకశ్రబహ్మ మగుట
సత్య మగుఁగాని, యిమ్మహాశసర్వమయుని
సులభముగఁ గాంచుపరమసుశూత్ర మెద్ది
నా కెఱింగింపవమ్మ ! లోకకై కజనని. ౮౪

టీ. లోక = సకలజనములకు “లోకస్తు భువనే జనే” అని అమ రము. ఏక = ఒక్కతెవగు, జననీ = అమ్మ, రామచంద్రుండు = ఈ శ్రీరామమూర్తి, తారక = తన్నుఁ గొలిచెడువారిన్నెల్లఁ దరింపఁజేయు, బ్రహ్మము = పరమాత్ముండు, అగుట = నీవు వచియించినపగిది నై యుం డుట, సత్యము = నిక్కము, అగున్ = బౌను, కాని = అట్లయ్యు, ఈ+మహా+సర్వమయునిన్ = మహాత్ముడగు నీ సర్వాత్ముని, సులభము గాన్ = సుకరమగునట్లు, కాంచు+పరమ+సు+శూత్రము = తెలిసికొనఁ దగిన యుత్తమమగు మంచిసాధనము, ఎద్ది=ఎయ్యెది, నాకున్ = నీశిష్యుడ నగు నాకు, ఎఱింగింపవు + అమ్మ = ఉపదేశింపవమ్మ. “అదాదయోఽను యుజ్యంతే ప్రార్థనే ముచుజోర్నవా । ఎదాద్యనుప్రయుక్తాతు తయోర్వజే రుజీ అపి॥” అను హరికారికనుబట్టి ప్రార్థనార్థమునందు ము డు అనుప్రత్య యములకు ఎ, ఏ, ఒ, ఓ, అమ్మ, అయ్య-అను మొదలగునవి కలిపి పలుకఁ బడునపుడు వుజీ, రుజీ-అనునివి యాదేశములగును గాన ‘ఎఱింగించు+ము + అమ్మ, అని యుండఁ గా నిందలి మధ్యమపురుషముప్రత్యయమునకు వుజీ యను నది యాదేశముకాఁగా నెఱింగింపవమ్మ అనురూపము నిష్పన్నమయినది.

తా. ఎల్లజగములకుఁ దల్లివగు నో సతీమతల్లీ ! నీవు చెప్పినయట్లు శ్రీరామచంద్రుఁడు సంసారసాగరమును దరింపఁజేయు పరబ్రహ్మమేయగుట నిక్కమానుగాని, సర్వాత్మకుం డగు నిమ్మహాత్ముని సుకరముగ నెఱుంగఁ దగిన యుత్తమమగు సులభోపాయ మెయ్యది ? దానిని నా కుపదేశింపుము. వ. అనిన విని, నవ్వుచు సీతాదేవి హనుమంతున కిట్లనియె.

తా. ఈ చందమునఁ బలుక నాకర్ణించి జనకరాజనందిని మందస్మిత మందరవదనారవిందయగుచు గంధవహనందనునితో ముందుఁ జెప్పెడువడు వున నుడివెను. ప్రతిపదార్థము స్పష్టము. ౧౫

తే-గీ. ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁ డై శ పరఁగుతనకు
రమణపరమాత్ముఁ డై న శ్రీరామునకును
నమర నై క్యానుసంధానశరణి యెద్ది ?
యదియ యోగంబు సదుపాయ శ మాంజనేయ. ౧౬

టీ. ఆంజనేయా = అంజనాదేవికొమారుఁడా ! ప్రత్యక్ = బుద్ధి మొదలగు కార్యకరణసంఘాతమునకుఁ బైఁగనున్న ఆత్మ=సాక్షిచైతన్యము, స్వరూపుఁడు = స్వరూపము గలవాఁడు, విపరఁగు=అగుచుఁ బ్రకాశించెడు, తనకు = త్వంపదలత్యార్థభూతుఁ డగు నాత్మకును, రమణ = సర్వాధిష్ఠాన భూతుఁడును, పరమ=సచ్చిదానందసాంద్రుఁ డగుటచే సర్వోత్కృష్టుఁడు నగు, ఆత్ముఁడు + ఐన = తత్పదవాయుఁడును సాక్షాత్పరమాత్ముఁడే యగు, శ్రీరామునకును = ఈ శ్రీరామచంద్రునకును, నమ...సరణి - సమ = జీవాత్మపరమాత్మల కిరువురకు సమానము లయిన, రస = అవస్థాత్రయ సాక్షిత్వ, సచ్చిదానందత్వ, నిత్యత్వములు మొదలగు ధర్మములచేనైన, విక్య = అనోన్యతాదాత్మ్యముయొక్క, అనుసంధాన = ఎడతెగని మనన మనియెడు, సరవి=బాట, ఎద్ది = ఎయ్యది శ్రుతిస్మృతిసిద్ధమై యున్నదో, అదియ = ఆ యనుసంధానమార్గమే, యోగంబు = జ్ఞానయోగమనఁబడు,

సత్ + ఉపాయము = శ్రీరామచంద్రునిఁ దన్నుఁగా నెఱుంగుటకుఁ దగిన మేలుసూత్రము.

తా. ఓ యంజనానందనుఁడా ! జాగ్రత్తు, స్వప్నము, సుషుప్తి - అను నవస్థాత్రయమునందును, దినములు, పక్షములు, మాసములు, సంవత్సరములు, యుగములు, కల్పములు మొదలగు భేదములతో భూతభవిష్యద్వర్తమానరూపముగ నున్న కాలమునందును, నుదయాస్తమయములు లేక యేకాకారముగ నుండి స్వయంప్రకాశమై బుద్ధ్యాదిసర్వసాక్షియై పరమప్రేమాస్వద మగుటచేఁ బరమానందరూపమై, చిద్రూపమై, త్వంపదలత్యైర్థమై పరఁగు స్వాత్మకును (తనకును), పైనిజెప్పినయట్లు సర్వకాలనర్వావస్థలయందు నేకాకారమై సర్వసాక్షియై స్వప్రకాశమై సచ్చిదానందఘనంబై తత్పదార్థంబగు పరబ్రహ్మమే యగు నీ శ్రీరామచంద్రునకును, తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములచేత సామరస్యంబునఁ దనకును రాయునకును భేదమించుకయు లేదు గాన, నతఁడే నేను నేనే యతఁ డని పరస్పరతాదాత్మ్యముతోఁ దైలధారావిచ్ఛిన్నముగఁ ద్రెంపులేని యనుసంధానమే యేది కలదో యా యనుసంధానమే యోగమనఁబడు; నట్టియోగమే శ్రీరామచంద్రునిఁ దన్నుఁగఁ దెలిసికొనుటకుఁ దగిన సులభసూత్రము. ౧౬

జీవాత్మ పరమాత్మైకస్వరూప నిరూపణము - “శబ్దస్పర్శాదయో వేద్యావైచిత్ర్యాజ్ఞాగ రేపృథక్ । తతో విభక్తా తత్సంవిదైకరూపాన్నభిద్యతే॥” అనుటచేత జీవాత్మపరమాత్మలకు నైకరూప మగు ప్రధానవిషయమును మనము దెలిసికొనుటకుఁ దొలుత జీవాత్మ సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమని యెఱుఁగఁ దగియున్నది; కావున, నందు జ్ఞానమునకు నభేదప్రతిపాదనముఖమున నిత్యత్వము సాధింపఁబడుచున్నది. ఎట్లనిన - విస్పష్టవ్యవహారవిశిష్టంబగు జాగ్రదవస్థయందు జ్ఞానమునకు గోచరము లగుచున్న యాకాశము మొదలగు పంచభూతములును, పంచభూతగుణములగు శబ్దము స్పర్శము

మొదలగునవియు, ఎద్దులు గుఱ్ఱములుంబోలె బరస్పరవిలక్షణము లగుట వలన నొండొంటికి వేట్వేట యున్నవి. ఆశబ్దాదులను దెలిసికొనుజ్ఞానము ఆ శబ్దాదులనుండి బుద్ధిచేత వేటుపటుపఁబడిన దై యేకాకారముగ వెలుంగుచు నుండును. అనఁగా ఘటాద్యుపాధులు లేనపు డాకాశ మేకాకారముగ నుండునట్లు, శబ్దము మొదలగు నుపాధుల సంబంధము లేనపుడు జ్ఞానమునకు నేకరూపత్వము సిద్ధము.

“తథాన్వప్నేత్రవేద్యంతు నస్థిరం జాగరేస్థిరం । తద్భేదోతస్తయోస్సంవిదేకరూపాభిద్యతే” అనుటచేత జాగరతనమునందు శబ్దాది విషయములకు నానాత్వము వలన భేదమును, జ్ఞానమునకు నేకాకారత్వముచే నభేదమును సిద్ధమగునట్లు స్వప్నమునందుఁగూడ విషయములే భిన్నములు గాని, జ్ఞానము భిన్నముకాదు. స్వప్నమునందుఁ దోపట్టు పదార్థజాతము ప్రతీతిమాత్రశరీరం బగుటచే స్థిరముకాదు. జాగరతనమునందుఁ గన్పట్టు వస్తుజాతము కాలాంతరమునందుఁ జూడఁదగి యుండుటచే స్థిరము గాన, స్వప్నమనియు జాగరతమనియు భేదవ్యవహారము; ఇట్లు స్వప్నజాగరణములయందు జ్ఞాతమునకుఁ గల యేకత్వము సుషుప్తియందును గలదు. “సుప్తోతితస్య సౌమస్త తహాబోధోభవేత్స్మృతిః । సాచాపబుద్ధ విషయావబుద్ధంతు తచాతమః । సబోధో విషయాద్భిన్నో నబోధా తస్వప్నబోధవత్” అనుటచేత సదుకపోయి లేచినవానికి నా గాఢనిద్రయందలి యజ్ఞానము యొక్క నే నేమియు నపు డెటుఁగనను జ్ఞానము గలదు; ఆ జ్ఞానము స్మృతి యగునుగాని యనుభవము గాదు. ఆ స్మృతియుఁ దెలియఁబడిన విషయము గలది. ఆ సుషుప్తియందుఁ దెలియఁబడినవిషయ మన్ననో యజ్ఞానమే యయి యున్నది. సుషుప్త్యవస్థయందలి యా యజ్ఞానానుభవము అజ్ఞానమునకు భిన్నమైనదిగాని జ్ఞానమునకు భిన్నము గాదు గాన నిట్లు అవస్థాశ్రయమునందును సంవిదాత్మక మగుజ్ఞాన మేకరూపమై యున్నది. ఇట్లుకదినమునందలి మూఁడవస్థలయందు జ్ఞాన మేకరూప మగునట్లు

ప్రతిదినమునందును, గడచినట్టియు రాబోవునట్టియు మానయులు సంవత్సరములు యుగములు కల్పములు మొదలగు సమస్తకాలములయందునుఁ జిద్రూపమగు జ్ఞాన మేకరూపముగ నున్నది. దీనికి నుత్పత్తిని నాశములు లేవు గాన నిత్యమైనది. ఇది స్వయంప్రకాశము. ఈ చిద్రూపమగుజ్ఞానమే యాత్మ యనఁబడుచున్నది. ఇట్లు సంవిద్రూపమగు నాత్మ నిత్యమనియు స్వప్రకాశమనియు సాధించుటచేత సత్యమనియు సాధింపఁబడినది. “నిత్యత్వం సత్యత్వం తద్వస్యాస్తి తస్మిన్త్వం సత్యం” అని వేదాంతభామతియందు వాచస్పతి మిశ్రులు చెప్పిరి గాన, నిత్యత్వమునకు నేఱు సత్యత్వము గాదు. మఱియు నీయాత్మ నిరతిశయంబగు ప్రేమకుఁ బాత్ర మగుటచేత నిరతిశయసుఖ స్వరూపమై యున్నది. ఆత్మ నిరతిశయప్రేమకుఁ బాత్రమగుటకు “మాన భూవం హి భూయానం” అనఁగా నేను లే నన్నమాటలేక యెల్లప్పుడు నుండెదఁగాక యచు ననుభవము ప్రమాణము గాన, నాత్మ (తన)యందలి యాప్రేమ నిరతిశయమైన దగుటచేత నాత్మకుఁ బరమానందత్వమును నిష్పన్నమై యున్నది. కావునఁ దత్వమస్యాది మహావాక్యములయందలి త్వం పదార్థమగు ప్రత్యగాత్మ ఇట్లు యుక్తిచేత సత్యమును, జిత్తును, నిరతిశయానందమును స్వరూపముగఁ గలదని సిద్ధించెను. ఇంకను దత్పదార్థమగు నా పరబ్రహ్మము సచ్చిదానందరూపమని శ్రుతిశతములచే నుద్ఘోషింపఁబడినది. ఇట్లు సచ్చిదానందస్వరూపులును, దత్త్వంపదార్థములు నగు ప్రత్యగాత్మ పరాత్మలకు నఖండైకరసత్వము తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములయందు నుపదేశింపఁబడినది. తత్కృమం బెట్లనిన - “పరాపరాత్మానోరేవం యుక్త్యా సంభావితైకతా । తత్త్వమస్యాది వాక్యై స్సా భాగత్యాగేన లక్ష్యతే” అనటచేతఁ బరమాత్మజీవాత్మలకు సచ్చిదానందస్వరూపత్వ సామ్యమును జూపుట యను నుపాయముచేత నేకత్వ మొప్పింపఁబడినది. ఆ యేకత్వము తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములచేతఁ గూడ స్పష్టముగ విరుద్ధాంశపరిత్యాగముచే బోధింపఁబడుచున్నది. అందు “తత్త్వ మసి”

అను మహావాక్యముయొక్క యర్థజ్ఞానము ఆవాక్యమునందలి తత్ అను మొదలగు పదములయొక్క యర్థము తొలుతఁ దెలియనిది కలుగదు గాన, తత్ అను పదముయొక్క యర్థ మెట్లనిన “జగత్తో యదుపాదానం మాయామాదాయతామసీం । నిమిత్త శుద్ధసత్త్వం తా ముచ్యతే బ్రహ్మ తద్గిరా” అనుటచేత సచ్చిదానందలక్షణమగు నే పరబ్రహ్మము తమోగుణప్రధాన యగు మహామాయ నుపాధిగాఁ జేకొని చరాచరాత్మక మగు కార్యజాతమునకు నుపాదానభూతము (అధ్యాసాదిష్ఠానము) అగుచున్నదో, విశుద్ధసత్త్వప్రధానయగు నామాయను నుపాధిగాఁ గైకొని నిమిత్తము (ఉపాదానకారణాదికము నెఱింగిన కర్త) అగుచున్నదో, ఇట్లు నిమిత్తోపాదానోభయాత్మకమగు నాబ్రహ్మము “తత్త్వ మసి” అను మహావాక్యమునందలి తత్ అను పదముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

ఇక త్వంపదార్థం బెట్లనిన.

“యదా మలిన సత్త్వం తాం కామకర్మాదిదూషితాం । ఆదత్తే తత్పరం బ్రహ్మ త్వంపదేన తదోచ్యతే” అనుటచేత సచ్చిదానందలక్షణమగు నాబ్రహ్మమే యే యవస్థయందు నించుక రజస్తమోగుణములకలయిక చేత మలినసత్త్వప్రధానమై కామకర్మాదులచేఁ గలుషితమై యవిద్య నాఁబడు నామాయను నుపాధిగాఁ జేకొనునో యప్పుడు త్వం అనుపదముచేఁ బలుకఁబడును.

మహావాక్యార్థం బెట్లనిన.

“త్రితయీమపి తాం ముక్త్వా పరస్వర విరోధినీం । అఖండం సచ్చిదానందం మహావాక్యేన లక్ష్యతే” అనుటచేత తమఃప్రధానయు విశుద్ధ సత్త్వప్రధానయు, మలిన సత్త్వప్రధానయు నని ముత్తైఱంగులం బరఁగుటచే వొండొంటికి విరుద్ధములగు నామూలాజ్ఞానములను మూడిటిని విడిచి భేదవిహీనంబై సచ్చిదానందబ్రహ్మము మహావాక్యముచేఁ దోపట్టును. ఇట్లు విరుద్ధాంతపరిత్యాగయాపం బగు లక్షణావృత్తిచే వాక్యార్థబోధనము లోక

వ్యవహారమునందును గన్పట్టుచున్నది; యెట్లనిన—“సోయ మిత్యాది
వాక్యేషు విరోధాత్తదిదంతయోః । త్యాగేన భాగయో రేక ఆశ్రయో
లక్ష్యతే యథా । మాయావిద్యే విహాయేవ ముపాధి పరజీవయోః । అఖం
డం నచ్చిదానందం పరబ్రహ్మైవ లక్ష్యతే ” అనుటచేత “సోయం
దేవదత్తః ” అను మొదలగు లౌకికవాక్యములయందు వాఁడే యీ
దేవదత్తుఁ డనునపుడు వాఁడు వీఁడు అను విరుద్ధాంశములను విడుచుటచేత
నాశ్రయభూత మగు నొక్కదేవదత్తస్వరూపమే తోపట్టునట్లు పరమాత్మ
జీవాత్మలకు నుపాధు లగు పూర్వోక్తమాయావిద్యలను రెండింటిని విడి
చినచో నఖండైకరసం బగు చిదానందలక్షణపరబ్రహ్మము తత్త్వమస్యాది
మహావాక్యములచే గోచరంబగును. మొదటఁ బరమాత్ముఁడు గలఁడను
పరోక్షజ్ఞానము పుట్టియుండఁగా, తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థపరిజ్ఞానము
చేత నపరోక్షజ్ఞానము కరామలకన్యాయమున నతిసులభముగఁ గలుగును.
పరోక్షజ్ఞానము బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసినపాపములనెల్లఁ దొలఁగఁద్రోసి
చిత్తశుద్ధిని గలిగించును. పిదప నపరోక్షజ్ఞానము జననమరణాదిదుఃఖరూప
సంసారమునకు మూలకారణంబగు మూలాజ్ఞానమును సమూలముగఁ దూలఁ
దోలును-అను నీయంశము “వాక్యమప్రతిబద్ధం న త్ప్రొక్తపరోక్షావభాసతే ।
కరామలకవద్బోధ మపరోక్షం ప్రసూయతే । పరోక్షం బ్రహ్మవిజ్ఞానం
శాబ్దం దేశికపూర్వకం । బుద్ధిపూర్వకృతం పాపం కృత్స్నం దహతి
వహ్నివత్ । అపరోక్షాత్మవిజ్ఞానం శాబ్దం దేశికపూర్వకం । సంసార
కారకాజ్ఞానతమస శ్చండభాస్కరః” అని విద్యారణ్యమునులచేఁ బ్రతిపా
దింపఁబడినది.

వ. ఆ యోగం బభ్యాసయోగంబు జ్ఞానయోగం బన ద్వివిధం
బై యొప్పు నం దభ్యాసయోగంబు ప్రాణాయామం బన
విలసిల్లు; నదియుఁ బ్రాకృతంబు, వైకృతంబు, గేవల

కుంభకంబు ననం ద్రివిధం బయ్యె నందుఁ బ్రాకృతంబు
మంత్రయోగంబు, వైకృతంబు లయయోగంబు, గేవల
కుంభకంబు హఠయోగం బీ త్రివిధప్రాణాయామయోగ
లకు యమ నియమాసన ప్రాణాయామంబులు పూర్వార్థ
గంబులు, ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణా సమాధు లుత్త
రాంగంబులగు; నం దహింసా సత్యాస్తేయ బ్రహ్మచర్యా
పరిగ్రహంబులు యమంబులు; శౌచ తప స్సంతోష
స్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానంబులు నియమంబులు, వీరా
సన స్వస్తికాసన పద్మాసన యోగాసన కూర్మాసన
భద్రాసన సిద్ధాసన సింహాసనాదికంబు లగు చతురుత్తరా
శీత్యాసనంబుల నీమూఁడింటి నభ్యసించి యంతటఁ బ్రాణ
నిరోధంబు సేయందగు; నందు స్వభావనియత రేచకపూ
రకకుంభకక్రమంబులచేత, నేకవింశతి సహస్ర షట్చ
తాధిక సంఖ్యాఽజపామంత్రానుష్ఠానంబు మంత్రయో
గంబు, ప్రతిదివసాభ్యస్తరేచకాది త్రివిధానిల సంయ
మన పూర్వకంబుగాఁ బ్రాణవృత్తియం దపానంబు, నపాన
వృత్తియందుఁ బ్రాణంబును, లయంబు గావించుట లయ
యోగంబు. మూలబంధోద్ధానబంధ జాలంధరబంధ
పూర్వకంబుగా రేచక పూర్వకంబుల నుడిగించి ప్రాణా
పానంబుల రెంటిని రేయింబగ లొక్కచందంబునఁ గుంభిం
చుట హఠయోగం బివి త్రివిధప్రాణాయామంబులు. విష
యంబులవలన నింద్రియంబుల మరలించుట ప్రత్యాహా
రంబు. సగుణ నిర్గుణాత్మక వస్తుచింతనంబు ధ్యానంబు.
మూలాధారాదిదేశంబులఁ జిత్తంబు నరికట్టుట ధారణా

యోగంబు. నిర్మల నిశ్చల చిత్తవృత్తి నిర్గుణబ్రహ్మ త్వంబు సంపాదించుట సవికల్ప నిర్వికల్పాత్మక సమాధి యోగం బిట్లమ్మంగంబులు గలిగి యాయభ్యాసయోగంబు ప్రకాశించు; నది యపరిపక్వ చిత్తులకు యోగ్యం బతి దుర్లభం బిది యణిమా ద్యష్టైశ్వర్యంబుల నొసంగుచు నాత్మజ్ఞానంబుఁ బ్రకటంబుగాఁ జేయు. మఱియుఁ బ్రవి మల చిత్తులకు జీవబ్రహ్మైక్య జ్ఞానమాత్రంబు నిచ్చు నతి సులభం బైన జ్ఞానయోగంబు రాజయోగం బనంబడు; నీరెంటికి శ్రీరామచరణకమలభక్తి కారణంబు; దానికి వైరాగ్యంబు మూలంబు. వినుము. ౮౭

టీ. ఆంజనేయా ! వినుము = ఆ యోగప్రకారంబుఁ జెప్పెద నాల కింపుము, ఆయోగంబు = (“ ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం ” అను శ్రుతి చేతఁ జినచిదాత్మకంబగు నీస్థూలసూక్ష్మప్రపంచం బెల్లఁ బరమాత్మునిచే వ్యాపింపఁ జేయఁబడియున్నదిగాన నాపరమాత్ముండు సర్వాంతర్యామి యని తెలిసికొనుటయే శ్రీరామచంద్రతత్త్వపరిజ్ఞానమునకు సులభోపాయ మగు) పూర్వోక్తయోగము. అభ్యాసయోగంబు = (మందాధికారులు మొదట నేర్చుకొనఁదగినది గాన) అభ్యాసయోగ మనియె, జ్ఞానయోగంబు = (ఉత్తమాధికారు లనలంబింపఁదగినది గాన) జ్ఞానయోగ మనియు, ద్వివిధంబు - ఐ = ఇరుతెఱంగులు గలదై, ఒప్పుకో = తగును. అందుకో = ఆ రెంటిలో, అభ్యాస యోగంబు = మొదటిది యగు నభ్యాసయోగము, ప్రాణాయామంబు - అనకో = వాయుధారణరూప మగుచు, విలసిల్లుకో = ఒప్పును, అదియుకో = ప్రాణాయామరూపమగు నాభ్యాసయోగము, ప్రాకృతంబు = సర్వసామాన్య మగుటచేఁ బ్రాకృతమనియు, వైకృతంబు = లయరూపంబగు మార్పు గలదగుటచేత వైకృత మనియు, కేవల కుంభ

కంబు = వాయునిరోధమే ప్రధానముగఁ గలదగుటచేతఁ గేవల కుంభకము, అనన్ = అనునట్లు, త్రివిధంబు = ముత్యైఱంగులు గలది, అయ్యెన్ = అగుచున్నది, అందున్ = ఆ ప్రాకృతము మొదలగు మూఁడింటిలో, ప్రాకృతంబు = మొదటిది యగు ప్రాకృతయోగము, మంత్రయోగంబు = తత్తన్మంత్ర పురశ్చరణరూప మగు మంత్రయోగము. (ఇది “అధమం మంత్రచింతా స్యాత్ | తత్తన్మంత్ర పురశ్చర్యా శ్చిత్తభ్రమణహేతవః” అనుటచేత మందాధికారులకు యోగ్యమయినది); వైకృతంబు = రెండవదియగు వైకృతమనునది, లయయోగంబు = ప్రాణాపానవృత్తుల పరస్పరవిలయము గలది గాన లయయోగ మనఁబడును; కేవల కుంభకంబు = మూడవదియగు కేవల కుంభకము, హఠయోగంబు = హఠాత్తుగ (ఉష్వేత్తుగ) ప్రాణాపానవృత్తు లిందు నిలుపఁబడుఁగాన హఠయోగ మనఁబడును; ఇట్లు, ఈ...ములకు - ఈ = చెప్పఁబడిన లక్షణములు గల, త్రివిధ = ముత్యైఱంగులు గల, ప్రాణాయామయోగములకున్ = వాయుధారణము ప్రధానముగాఁగల యభ్యాసయోగములకు, యమ + నియమ + ఆసన + ప్రాణాయామంబులు = వక్ష్యమాణ లక్షణములు గల యమము, ఆసనములు, ప్రాణాయామము, అను నాల్గును, పూర్వ + అంగంబులు = తొలుత నభ్యసింపఁదగిన యవయవములు; ప్రత్యాహార + ధారణా + ధ్యాన + సమాధులు = ముందుఁ జెప్పఁబోవు స్వరూపములు గల ప్రత్యాహారము, ధ్యానము, ధారణ, సమాధి, అను నాల్గును, ఉత్తరాంగములు = యమాదులు స్థిరపడిన పిమ్మట నభ్యసింపఁదగిన యవయవములు, అందున్ = ఆ యమనియమాదు లగు నెనిమిది యంగములలో, అహిం...బులు - అహింసా = ఏ జంతువును బాధింపకుండుటయు, సత్య = నిక్కమును జెప్పటయు, అస్తేయ = దేనిని దొంగిలింపమియు, బ్రాహ్మచర్య = స్త్రీపరాజ్ఞుభిత్వముతోఁ జేయఁబడు వ్రతవిశేషమును, అపర్గ్రహంబులు - దేనిని జేకొనకుండుటయు ననునివి యమము

లనఁబడును. శౌచ...ప్రణిధానంబులు - శౌచ = స్థూల నూత్న శరీర పారిశుద్ధ్యమును, తపః = విధ్యుక్త మగు చాంద్రాయణాదికమును, సంతోష = చిత్తస్వస్థతయు, స్వాధ్యాయ = “స్వాధ్యాయోఽధ్యేతవ్య” అను శ్రుతిచే ఫలవదర్థావబోధపర్యంతమగు వేదాధ్యయనమును, ఈశ్వర + ప్రణిధానంబును = భగవదనుసంధానమును, అనునివి నియమంబు లనఁబడును; వీరాసన + స్వస్తికాసన + పద్మాసన + యోగాసన + కూర్మాసన + భద్రాసన + సిద్ధాసన + సింహాసన + అదికంబులు = వీరాసనము, స్వస్తికాసనము, పద్మాసనము, యోగాసనము, కూర్మాసనము, భద్రాసనము, సిద్ధాసనము, సింహాసనము మొదలగునవి, అను = అనునట్టి, చతుః + ఉత్తర + అశీతి + ఆసనంబులు = ఎఱబది నాలుగు ఆసనము లనఁబడును; ఈ మూఁడింటికొ = యమనియమాసనము అను నీ మూఁటిని, అభ్యసించి = పరిపాటి గావించి, అంతటా = తరువాత, ప్రాణనిరోధంబుకొ = వాయుధారణను, చేయకొ + తగుకొ = అభ్యసింప వలయును, అందుకొ = మీఁద నుపక్రమింపఁబడిన యభ్యాస యోగభేదములగు మంత్రలయహతయోగముల మూఁడిటిలో, స్వ...చేతకొ - స్వభావ నియత = ప్రాణాయామమునకు స్వతస్సిద్ధముగ నియమింపఁబడిన, రేచక = గర్భకోశములో నున్న వాయువును బైకి విడుచుటయు, పూరక = పిమ్మట పై నున్న పరిశుద్ధవాయువును గర్భములోనికిం బీల్చి నింపుటయు, కుంభక = అట్లు పూరించిన వాయువును మరలఁ బైకి రాకుండ నిలుపుటయు, క్రమంబులకొ = అను నీ రీతులచేత, ఏక...అనుష్ఠానంబు - ఏకవింశతి = ఇరువదియొక, సహస్ర = వేలును, మట్పుత = ఆఱువందలును, అధిక = పై పెచ్చుగఁ గల, సంఖ్య = లెక్కపరిమితిగల, (ఇరువదియొకవేల యాఱువందలు లెక్కగల) అజపామంత్ర = మంత్రవర్ణములను నోట జపింప కుండ రేచకాదులయందు భావించుచుండుట యజపామంత్ర మనఁబడును గాన, నట్టి యజపామంత్రముయొక్క, అనుష్ఠానంబు = పురశ్చర్య, మంత్ర

యోగంబు = ప్రాకృతమును పేరుగల మంత్రయోగ మగును; ప్రతి...కాఁ -
 ప్రతినీవన = దినదినమునందును, అభ్యస్త = పరిపాటి చేయబడుచుండు,
 రేచక = మీఁదఁజెప్పిన రేచకము, ఆది = మొదలగు, త్రివిధ = ముత్తైఱంగు
 లగు, ప్రాణనయమున = ప్రాణాయామములు, పూర్వకంబుగాఁ =
 తొలుతఁ గలుగునట్లుగ, ప్రాణవృత్తియందు = నాభీప్రదేశమునుండి
 మీఁదుగఁ బ్రసరించు ప్రాణవాయువుయొక్క వ్యాపారమునందు, అపా
 నంబును, నాభిదగ్గరనుండి క్రిందుగఁ బ్రసరించెడు నపానవాయువును,
 అపానవృత్తియందుఁ = ఆ అపాన వాయు వ్యాపారమునందు, ప్రాణం
 బును, పూర్వోక్త ప్రాణవాయువును, లయంబుఁ = లీనమగునట్లు,
 చేయుట = కావించుట, లయయోగంబు = వైకృతమనఁబడు లయయోగం
 బగును. మూల...కాఁ = మూలబంధ + ఉద్యాణబంధ + జాలంధర
 బంధ + పూర్వకంబు - కాఁ = యోగశాస్త్ర) ప్రసిద్ధములగు మూల
 బంధము, ఉద్యాణబంధము, జాలంధర బంధము అనియెడు మూడుబంధ
 ములు మొదటఁ గలుగునట్లుగ, రేచక పూరకములఁ = పూర్వోక్త లక్షణ
 ములు గల రేచక పూరకము లను రెండింటిని, ఉడిగించి = చేయుటకూని,
 ప్రాణాపానంబులఁ = రేచకముఁ జేయుటచేత నాభీప్రదేశమునుండి
 మీఁదుగఁ బైకివచ్చెడు ప్రాణవాయువును, పూరకముచేతఁ గ్రిందుగఁబోవు
 నపానవాయువును, రెంటినిఁ = ఈ రెండు వాయువులను, రేయిం
 బవట్లు = రాత్రియందును బగటియందును, ఒక చిందంబునఁ = ఏక
 రీతిగా, కుంభించుట = నిలుపుట, హఠయోగంబు = కేవల కుంభక మని
 యెడు హఠయోగ మగును, ఇవి = ఇట్టిలక్షణములు గల మంత్రలయ
 హఠములు, త్రివిధ = ముత్తైఱంగులగు, ప్రాణాయామంబులు = వాయు
 ధారణము లగును; విషయంబులవలన = శబ్దాదివిషయములనుండి, ఇంద్రి
 యంబులఁ = శ్రోత్రాదీంద్రియములను, మరలించుట = మల్లించుట,
 ప్రత్యాహారంబు = ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణ సమాధు లను సుత్తరాంగ

ములు నాల్గిటిలో మొదటిదియగు ప్రత్యాహార మగును. సగుణ...చింత
నంబు - సగుణ = అపహతపాశ్చత్వా ద్యనంత కల్యాణగుణ విశిష్టంబును,
నిర్గుణ = హేయగుణ వర్జితమును, ఆత్మక = స్వరూపము గల, వస్తు =
పరవస్తువుయొక్క, చింతనంబు = సంతతానుసంధానము, ధ్యానంబు =
ధ్యాన మనంబడును; మూలాధార + ఆసి + దేశంబులకొ = మూలాధారము
మణిపూరము అనాహతము మొదలగు ప్రదేశములయందు, చిత్తంబుకొ =
మానసమును, అరికట్టుట = పూర్వోక్త వాయుధారణచే సంకల్పదులు
లేకుండునట్లు నిలుపుట, ధారణాయోగంబు = ఉత్తరాంగములలో మూడ
వదియగు ధారణ యనఁబడును. నిర్మల...వృత్తికొ-నిర్మల = కామక్రోధా
ద్యవిద్యామలములు లేనిదియు, నిశ్చల = పైని జెప్పినధారణచే జలనము
లేనిదియు నగు, చిత్త = అంతఃకరణముయొక్క, వృత్తికొ = వ్యాపారము
చేత, నిర్గుణ + బ్రహ్మత్వంబుకొ = హేయగుణవర్జితం బగు పరవస్తువు
యొక్క తాదాత్మ్యమును, సంపాదించుట = భ్రమరకీటకన్యాయమునఁ
బడయుట, నవికల్ప...యోగంబు - నవికల్ప = భగవద్గుణానుసంధాన
రూప మగు నవికల్పము, నిర్వికల్ప = భగవత్తాదాత్మ్యరూప మగు నిర్వి
కల్పము, ఆత్మక = స్వరూపముగల, సమాధియోగంబు = న్నావదియగు
సమాధియోగ మగును; ఇట్లు = ఈ రీతిని, అప్త + అంగంబులు = యమ
నియమాదు అగు నెనిమిదియవయవములు, కలిగి = కలదగుచు, అభ్యాస
యోగంబు = తొలుత నిర్దేశింపఁబడిన యభ్యాసయోగము, ప్రకాశించుకొ =
వెలయును; అది = ఆ యభ్యాసయోగము, అపరిపక్వచిత్తులకు = చిత్త
శుద్ధి లేని మందాధికారులకు, యోగ్యంబు = ప్రధానముగ నభ్యసింపఁదగి
నదియు, అతి దుర్లభంబు = అసనబంధము వాయుధారణ మొదలగు
కష్టతరాభ్యాసములు గలుగుటంజేసి గురుశుశ్రూషాదికము లేనిచో సాధా
రణముగ లభింపనిదియు నగును. ఇది = పట్టుదలతో నభ్యసింపఁబడిన యా
యోగము, అణిమ + అది + అప్త + ఐశ్వర్యంబులకొ = అణిమ మహిమ

మొదలగు నెనిమిది యోగసిద్ధులును, ఓసంగుచుక్ = కలుగఁజేయుచు, ఆత్మ
జ్ఞానంబుక్ = మోక్షమునకు ముఖ్యసాధన మగు బ్రహ్మజ్ఞానమును గూడ,
ప్రకటంబుగాక్ - చేయున్ = పూర్ణాభ్యాసకులకుఁ బట్టువడునట్లు కావిం
చును; మఱియుక్ = ఇకను, ప్రవిమల + చిత్తులకుక్ = శమదమాదు
లచేఁ బరమపరిశుద్ధమగు బుద్ధి గలవారికి, జీవ + బ్రహ్మ + ఐక్య +
జ్ఞానమాత్రంబుక్ = ప్రత్యేగాత్మ పరమాత్మకులకు నభేదజ్ఞానమును మాత్రము,
ఇచ్చు = కలిగించెడు, అతి సులభంబు - ఐ = మిగుల ననాయాసముగ
అభించునది యగు, విజ్ఞానయోగంబు = తొలుత నుపక్రమింపఁబడినవానిలో
రెండవది యగు జ్ఞానయోగము, రాజయోగంబు + అనంబడుక్ = రాజ
యోగ మని చెప్పఁబడుచున్నది. ఈ రెంటికిక్ = అభ్యాసయోగ జ్ఞాన
యోగములు రెండింటికిని, శ్రీ...కారణంబు - శ్రీ రామ = శ్రీ రామ
చంద్రునియొక్క, చరణ కమల = అడుగుదమ్ములయందలి, భక్తి =
నిరతిశయప్రేమయే, కారణంబు = మూలము; దానికిక్ = ఆ భగవ
ద్భక్తికి, వైరాగ్యంబు = ఇహముత్రఫలభోగ విరాగము, మూలంబు =
నిదానము, అగును.

తా. శ్రీరామచంద్రతత్త్వపరిజ్ఞానమునకు నుపాయభూత మగు నా
యోగము అభ్యాసరూపముగను జ్ఞానరూపముగను నిరుతెఱంగులం బరఁగు;
నీ రెండింటిలో నభ్యాసయోగము ప్రాణాయామప్రధానం బై, ప్రాకృత
వైకృత కేవలకుంభక భేదములచే మూఁడురీతులం దగు. ప్రాకృతము
తత్త్వస్మంత్ర పురశ్చర్యాత్మకము, వైకృతంబు మనోలయాత్మకంబును, కేవల
కుంభకంబు ప్రాణధారణాత్మక మై విలసిల్లు; నిట్లు మూఁడువిధములుగ
నున్న యీ యభ్యాస యోగమునకు యమము, నియమము, ఆసనము,
వాయునిరోధము నను నాల్గును, మొదట నేర్చుకొనఁ దగినవి. పిమ్మట
ప్రత్యాహారము - ధ్యానము - ధారణ - సమాధి - అను నాల్గును నల
వాటు సేయఁదగినవి. యోగమునకుఁ బూర్వోత్తరాంగము లగు నీ యెని

మిదిటిలో నేప్రాణిని బాధింపమియు, దేనిని దొంగిలింపమియు, స్త్రీపరా
 క్కుభత్వముతోఁ గూడిన బ్రహ్మనిష్ఠయు, దేనిం బుచ్చుకొన కుండుటయు,
 నను నీనాల్గును యమము లనఁబడును. దేహశుద్ధియుఁ జిత్తశుద్ధియుఁ గలు
 గుట త్రివిధం బగు తపస్సు, నిత్యసంతుష్టి, వేదాధ్యయనము, ఇష్టదైవత
 ధ్యానము, అను నీ యైదును నియమము లనఁబడును. వీరాసనము, స్వస్తి
 కాసనము, పద్మాసనము మొదలగు నెనుబదినాల్గువిధములు గలవి యాసనము
 లనఁబడును. మొదట నీ యమనియమాసనములను బాగుగ నేర్చుకొని తరు
 వాత వాయుధారణమును గావింప వలయును. ప్రాణాయామయోగమునకుఁ
 బ్రధానముగ నియమింపఁబడిన రేచకము పూరకము కుంభకము వీనిని గ్రమ
 ముగఁ జేయుచు నిరువదియొకవేయి యాఱునూఱుమాఱులు అజపాగాయత్రీ
 మహామంత్రపురశ్చరణము, మంత్రయోగ మనఁబడుప్రాకృతయోగ మగును.
 మఱియుఁ బ్రతిదివసమునందు నభ్యసింపఁబడు రేచక పూరక కుంభకములచే
 వాయుధారణంబు గావించుచు మీఁదుగఁ బ్రసరించుచు, ముక్కుకొనయం
 దుండెడు ప్రాణవాయువునందుఁ గ్రిందుగఁ బ్రసరించుచు పోయువు మొద
 లగుపట్ల నుండు నపానమును, నీయపానమునందుఁ బ్రాణమును నిట్లొకదాని
 యం దొకదానిని విలీనము గావించుట వైకృత మనఁబడు లయయోగం
 బగు. ఎడమకాలిమడమచేత గుదస్థానమును గట్టిగ నొక్కి యందలి యపాన
 వాయువు నాకర్షించి ప్రాణవాయువునందుఁ జేర్చుట మూలబంధము.
 కుడికాలిమడమచేత నాభీస్థానమును నొక్కి ప్రాణవాయువునందుఁ గలసిన
 యపానమును గ్రిందుగ రాకుండ నిలుపుట ఉద్యాణబంధ మనఁబడును.
 కుత్తుకను (కంఠమును) దగ్గఱగ ముడిచి గడ్డమును కదలకుండ హృదయదేశ
 మున మోపి యొండొంటఁ గలసియున్న ప్రాణాపానవాయువులను జలింప
 కుండనిలుపుట జాలంధరబంధ మగు. ఈమూడుబంధములచేతను రేచకపూరక
 కములను మాని, పైని జెప్పిన ప్రాణాపానవాయువులను రెండింటిని రాత్రిం
 బవళ్లక రీతినిఁ గుంభకముచే నిరోధించుట కేవలకుంభకమనఁబడు హతయోగ

మగు; నిట్లు మూలబంధోద్యాణబంధ జాలంధరబంధభేదములచే మూడు విధములుగఁ బ్రాణాయామము భాసిల్లును; ఇంక శబ్దాదివిషయములయందు శ్రోత్రాదీంద్రియములఁ బ్రసరింపకుండఁజేయుట ప్రత్యాహారం బనఁబడును. శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధికం బై సర్వజ్ఞత్వాది గుణవిశిష్టం బైన పరమేశ్వరచైతన్యంబును, త్రిగుణాతీతం బగు శుద్ధబ్రహ్మచైతన్యమును నిరంతరము మననముసేయుట ధ్యానంబనఁబడు. మూలాధారము మణిపూరము మొదలగు స్థానములయందు మనంబును జలింపకుండ నిలుపుట ధారణ యనఁబడును. రాగాదిదోషమూషితము గాక చాంచల్యములేని మనోవ్యాపారము చేత శుద్ధబ్రహ్మభావమును బడయుట సబీజనిర్భీజరూపంబగు సమాధి యనఁబడు. ఇన్విధమున యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణ సమాధు లను నెనిమిది యవయవములు గలదగుచు మొదటిదియగు సభ్యాస యోగము వెలుఁ గొందు. ఈయోగంబు చిత్తశుద్ధిలేని మందాధికారులకు ముఖ్యముగ నాచరణీయంబు. మఱియు నిది సద్గురుశుశ్రూష లేనిచోఁ బట్టు పడదు; దీనివలన యోగసిద్ధుఁడు తా నవసరమగునపుడు మిగుల సూక్ష్మస్వరూపుఁడగుట యణిమ, గడుఁ బెద్ద యగుట మహిమ, మిక్కిలితేలికగ నుండుట లఘిమ, మిగుల బరువగుట గరిమ, ఎంతదవ్వయిన నిముసమునఁ జనఁగలుగుటయుఁ బడయరానిదానిని బడయుటయుఁ బ్రాప్తి, కోరిన కోరి కలనెల్లఁ బొందుట ప్రాకామ్యము, అన్నిటను అఘటనాఘటనసామర్థ్యము గలిగియుండుట ఈశత్వము, అన్నిటిని లోఁబఱచుకొనుట వశిత్వము - అను నెనిమిది విభూతులును లభించును. బ్రహ్మజ్ఞానముగూడఁ బట్టుపడును.) ఇంక రెండవదియగు జ్ఞానయోగంబు పరమపవిత్రం బగుచిత్తము గలవారికిఁ బ్రత్య గాత్మపరమాత్మలకుఁ గల యభేదమును దెలుపుచు నత్యంతసుకరం బై రాజయోగమనుపేరం బరఁగు. ఈరెండుయోగములకును శ్రీరామచంద్రునిపాదారవిందములయందలి నిశ్చలభక్తియే హేతుభూతం బగు. ఆభక్తి నతుల వైరాగ్యంబు ప్రధానం బగు.

విశేషార్థములు. “యోగాంగానుష్ఠానాదశుద్ధిత్వయే జ్ఞానదీప్తిర వివేకఖ్యాతేః” అను పాతంజలదర్శనసూత్రముచేత యమనియమాదులగు నెనిమిదియోగాంగములను జ్ఞానపూర్వకముగ నభ్యసించుటవలనఁ బాపాది రూపమగు మలము క్షీణింపఁగా వివేకఖ్యాతికి (ఆత్మనాత్మవివేకము గలుగుటకు) మూలకారణమగు జ్ఞానప్రకాశము లభించును. అవి యోగాంగాభ్యాసమునకు ఫలము. ఇట్లు యోగాంగముల నభ్యసించుటవలనఁ గలుగుఫలమును జెప్పి తత్స్వరూపలక్షణములును విశేషఫలములునుగూడ నందు వివరింపఁబడినవి. ఎట్లనిన “యమనియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధారణాధ్యాన సమాధయోఽన్యైవాంగాని” అనుసూత్రముచేత స్వరూప కథనముమాత్రము చేయఁబడినది. వీనిలో ధారణ మొదలగునవి సమాధికి సాక్షాదుపకారకములు. యమనియమాదులు యోగపరిపంథు లగు హింసాదులను సమూలముగఁ జెకలింపుచు సమాధికి నుపకరించుచున్నవి. వీనిలో నాసనము మొదలగునవి పైపైవానికి నుపకరింపుచున్నవి. ఎట్లనిన నాసనజయము గలుగఁగాఁ జ్ఞానాయామము స్థిరపడును గాన నాసనము ప్రాణాయామమునకు నుపకారకము. ఇట్లు ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారమునకును, బ్రత్యాహారము ధారణకును, ధారణ ధ్యానమునకును, ధ్యానము సమాధికిని నుపకరించుచున్న వని యెఱుంగునది.

అందు యమములు.

“అహింసా సత్యఽస్తేయ బ్రహ్మచర్యాపరిగ్రహో యమాః” అను సూత్రముచేత నన్నివిధములచే నెల్లప్పుడు నేప్రాణికిని ద్రోహము (ప్రాణవియోగము) చేయకుండుట యహింసయగును. ప్రధానమగు నిది లేనిచో మూలభూతములగు యమనియమాదులు నిష్ఫలములగును. వాక్కుచేతను గాని మానసముచేతను గాని యన్యతము నంటకుండుట సత్యమనఁబడును. పెరసొత్తును మ్రుచ్చిలకుండుట యస్తేయమునాఁబడును. ఇంద్రియనిగ్రహమునకు

కముగ నుపక్రమించి నియమనము-బ్రహ్మచర్యము. భోగ్యసాధనములగు విష
యములను “అథానా మార్జనే దుఃఖిన్ శ్చైతానాంచ రక్షణే, నాశేదుఃఖిం
వ్యయేదుఃఖిం సర్వదుఃఖమయం ధనం” అని తలచి యొరులవలన ధన
మును జేకొనకుండుట యపరిగ్రహము-అనునీ యైదును యమములనఁబడును.
“శౌచసంతోష తపః స్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానాని నియమాః” శౌచము
రెండు విధములు - బాహ్యమనియు నాభ్యంతరమనియు. ఇందు నీళ్లు మొద
లగువానిచే నొడలు గడుగుకొనుట మొదలగునది బాహ్యశౌచ మనఁబడును.
మైత్రి మొదలగువానిచేత మనఃకాలుష్యమును బాపుట యాభ్యంతరశౌచ
మనఁబడును. ఇందులకు “సుఖదుఃఖ సుకృత దుష్కృతయతమసుజేష్ట
నిశమేవ మైత్రీకృపయోః! హర్షస్యోపేక్షాయాభావనయాభవతి చిత్తనైర్మ
ల్యం” అని నాచే రచియింపఁబడిన యోగచింతామణికారికార్థము నను
సంధింపవలయును... ఎట్లన - పుణ్యాత్ములగు సాధువులు సుఖులైయుండు
టంజూచి వారియెడ నీర్ష్యబుద్ధిని మాని సామనస్యము గలిగియుండుటచేతను,
దుఃఖపడుచుండు దీనులను జూచి యుషేక్షింపక వీరి కీదుఃఖ మెట్లు పోవు
వని బుద్ధిదేవునివలె గనికరము గలిగియుండుటచేతను, మిక్కుటముగఁబున్న
ములను జేయువారిని జూచి ద్వేషబుద్ధిని మాని ప్రోత్సాహపఱచుచు సంత
సించుచుండుటచేతను, పాతకకారులయెడ నుదాసీనబుద్ధితో ద్వేషము లేక
యుండుటచేతను జిత్తము ప్రసన్నమగును. ఈ చిత్తప్రసాదనమే యాభ్య
ంతరశుద్ధియగును. పైని జెప్పిన యహింసాదులు సంతతాభ్యాసమువలన సుస్థిర
ములు కాఁగాఁ గలిగెడు సిద్ధులుగూడ వివరింపఁబడినవి. ఎట్లనిన “అహిం
సాప్రతిష్ఠాయాం తత్సన్నిధౌ వైరత్యాగః” అనుటచేత నహింసాపరుని
చేతను సహజవైరముగలపాము ముంగిస మొదలగునవిగూడ పరస్పరవిరోధ
మును విడిచియుండును. “సత్యప్రతిష్ఠాయాం క్రియాఫలాశ్రయత్వం” అనుట
చేత సత్యాభ్యాసశీలుండగుయోగి యెట్లు పలికిన నట్లు తప్పక కార్యములు
వేరొనగును. “ఋషీణాం పునరాద్యానాం వాచమగ్ధోనుధావతి” అని భవ

భూతి. “అస్తేయప్రతిష్ఠాయాం సర్వరత్నోపస్థానం” అనుటచేత నస్తేయ మను యోగాంగము స్థిరపడినయోగికిఁ గోరనక్కఱలేకయే దివ్యములగు శ్రేష్ఠ వస్తువు లెల్ల లభించును. “బ్రహ్మచర్యప్రతిష్ఠాయాం వీర్యలాభః” అనుటచేత నస్థలితబ్రహ్మచర్యాభ్యాసశీలునకు శరీరేంద్రియమనోబలంబు లత్యధికంబు లగును.” “అపరిగ్రహస్థైర్యే జన్మకథంతాసంబోధః” అనుటచేత నప్రతి గ్రహణతత్పరునకుఁ బూర్వజన్మజ్ఞానము గలుగును. భోగసాధనపరిగ్రహ మాత్రమే పరిగ్రహ మనఁబడదు. శరీరము, భోగసాధనమగుటచేత నాత్మకు శరీరపరిగ్రహముగూడఁ బరిగ్రహణ మనఁబడునుగాన నది గలిగినదేహమునం దలి రాగానుబంధముచేత బహిర్ముఖప్రవృత్తి గలుగును గాన యథార్థ జ్ఞానము గలుగదు. శరీరాదిపరిగ్రహమును విడిచి తాటస్థ్యము నవలంబించు నపుడు బ్రహ్మజ్ఞానకారణం బగు పూర్వాపరజన్మజ్ఞానము గలుగును. ఇట్లు యమసిద్ధులు ఇంక నియమసిద్ధులస్వరూప మెట్లనిన “శౌచాత్స్వాంగే జుగుప్సాపరై రసంసర్గః” నిత్యశుచిత్వమువలన రక్తమాంసాది భూయిష్ట మగుశరీరముయొక్క కారణస్వరూప పర్యాలోచనచేతఁ దనశరీరమునందుఁ గూడ నీశరీర మపవిత్రమైనది. దీనియందు నాస్థిచేయఁదగినది కాదని జుగుప్స పొడనును. ఇట్లు తన శరీరమునందు జుగుప్సగలవానికి నితరములగు కాం తాదిశరీరములయందు మిక్కుటమగు జుగుప్స గలుగు ననుమాట వేఱ చెప్ప నేల? ఇంతియ కాక “సత్త్వశుద్ధి సౌమనస్యైస్త్రికాగ్ర తేంద్రియజయాత్మ దర్శన యోగ్యతా శ్చ” అను సూత్రముచేత నీశౌచమువలన రజస్తమోగుణ సంపర్కములేక సత్త్వగుణము ప్రకాశసుఖాదిరూపమై పరిశుద్ధముగ నుండు టయు, దుఃఖ మనునది లేక నిత్యము మనస్సు సంతోషముగ నుండుటయు, చిత్తము మేలునందే నిలిచియుండుటయు, విషయపరాజ్ఞుఘము లై ఇంద్రియ ములు పరవస్తువునం దుండుటయు, వివేకఖ్యాతిరూప మగు పరమాత్మదర్శ నమునందుఁ జిత్తము తగిలియుండుటయు, ననునివిగూడ సిద్ధించును; అనఁగా నీశుచిత్వాభ్యాసకునకు సత్త్వశుద్ధియు, సత్త్వశుద్ధివలన సౌమనస్యముగనగును.

స్యమవలన నేకాగ్రత, ఏకాగ్రతవలన నింద్రియనిగ్రహము, నింద్రియజయము వలనఁ బరమాత్మదర్శనసమర్థతయుఁ గలుగు ననుట “సంతోషా దనుత్తమ సుఖలాభః” అనఁగా సంతోషాధిక్యము సిద్ధింపఁగా యోగికి బాహ్యమగు విషయసుఖముకన్న నూఱురె ట్లెక్కుడునాంతరసుఖము సిద్ధించును. “కా యేంద్రియ సిద్ధ రశుద్ధిక్షయా త్తపసః” అనఁగాఁ జాంద్రాయణాది తప స్సులవలనఁ గ్లేశాదిరూపంబగు నపరిశుద్ధి క్షీణించుటచేత నింద్రియములకుఁ బరమసూక్ష్మములును, నగోచరములు, దవ్యుగనున్నవియు నగు వస్తువులను దెలిసికొనుటకుఁ దగినసామర్థ్య మావిర్భవించును. మఱియును, శరీరము నకు నెచ్చకు వచ్చినట్లు పరమాణుత్వము పరమమహత్త్వము మొదలగునవి సిద్ధించును. “స్వాధ్యాయా దిష్టదేవతా సంప్రయోగః” అనుటచేఁ దత్త ద్వేదమంత్రపురశ్చరణలక్షణం బగు స్వాధ్యాయమువలన యోగికి నాయా మంత్రముల యధిదేవతలు ప్రత్యక్షమగుదురు. “సమాధి సిద్ధిరీశ్వరప్రణిధా నాత్ అనుటచేత భగవద్భక్తివిశేషరూపం బగు నీశ్వరప్రణిధానమువలన నాభగవంతుఁడు ప్రసన్నుఁడయి సమాధికి విఘ్నభూతములగు సకలక్లేశ ములను దూలఁ దోలుటచే నాసమాధి నిర్విఘ్నముగ సిద్ధించును. “తత్రత్థీరసుఖ మాసనం” అనుటచేత పద్మాసనము స్వస్తికాసనము మొదలగు నాసనము లోల నేదేనొకటి నిశ్చలముగను సుఖావహముగను నలవాటుపడునపు డది యోగాంగమగుచున్నది. “స్థితస్థైర్యతరః పాదో భూన్యస్తః ఏకతరశ్చా కుంచిత జానోరుపరిన్యస్తః, ఇత్యేతద్విరాసనం” అను మొదలగు వీరాస నము మొదలగు నాసనముల లక్షణములు యోగశాస్త్రములవలనం దెలి యందగును. “తతో ద్వంద్వానభిఘాతః” అనుటచే నాసనజయమువలన క్లితోష్ణగుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములచే యోగి బాధింపఁబడఁడు.

ఆసనజయమువలనఁ గలుగుప్రాణాయామలక్షణ మెట్లునిన.-“తస్మిన్ శ్చవిశ్వానప్రశ్వాసయో ర్గతివిచ్ఛేదః ప్రాణాయామః” అనుటచే నాయా సనజయము సిద్ధింపఁగా శ్వానప్రశ్వాసరూపము లగు ప్రాణాపానముల

ప్రసార నిరోధాత్మక మగు ప్రాణాయామమును రేచన స్తంభనపూరణము లచే నభ్యసింపవలయును—“తతః క్షీయతే ప్రకాశావరణం” అనుటచేత- నాప్రాణాయామమువలనఁ జిత్తమునందలి సత్త్వగుణముయొక్క క్లేశాత్మక మగు నావరణము నశించును. ఇంతియకాక “ధారణానుచ యోగ్యతా మననః” అనుటచేతఁ బ్రాణాయామముచేత నిర్దోషమగు మనస్సు ముందుఁ జెప్పఁబడు ధారణలో విశ్లేషములేక నిలుకడగ నుండును.

ఇకఁ బ్రత్యాహారలక్షణం బెట్లనిన—“స్వవిషయా సంప్రయోగే చిత్తస్వరూపానుకారే ఇంద్రియాణాం ప్రత్యాహారః” అనుటచేతఁ జక్షు రాదులగు నింద్రియములు రూపాదులగు తమతమ విషయములతోఁ గలియక తేనెటీగలు తమ తేనిపగిది చిత్తమునుమాత్ర మనువర్తించునపుడు చిత్త వృత్తి నిరోధింపఁబడఁగా నా నింద్రియమును గూడఁ జిత్తముతోపాటుగ నిగ్రహింపఁబడుట ప్రత్యాహార మనఁబడును. “తతః పరమావశ్యతేంద్రి యాణాం” అనుటచేత నట్టి ప్రత్యాహారమువలన నత్యంతముగ నింద్రియ ములయొక్క వశ్యత సిద్ధించును.

ఇక ధారణాస్వరూపం బెట్లనిన - దేశబంధశ్చిత్తస్వధారణా” అనుటచేత నాభీచక్రము, ముక్కుకొన మొదలగుప్రదేశములయందుఁ జిత్త మును స్థిరముగఁ గదలకుండ నిలుపుట ధారణ యనఁబడును. అనఁగా మైత్రిమొదలగువానితోఁ గూడిన యంతఃకరణము గలవాఁడును, యమ నియమాదులును నాసనజయమును ధారణము నింద్రియనిగ్రహమును ద్వంద్వ సహిష్ణుతయు గలవాఁడు నగు యోగి సంప్రజ్ఞాతనమాధి నభ్యసించుటకు నాసాగ్రము మొదలగు ప్రదేశములయందుఁ జిత్తమును జలింపకుండ నిలుపవలయు నని భావము.

ఇక ధ్యానలక్షణం బెట్లనిన - “తత్ర ప్రత్యయైకతానతా ధ్యానం” అనుటచేత చిత్తము నిలుపఁబడిన యా నాసాగ్రాదిప్రదేశమునందు జ్ఞానము యొక్క భగవదేకపరత్వము ధ్యాన మనఁబడును.

ఇంక సమాధిస్వరూపం బెట్లనిన - తదేవార్థమాత్రనిర్భాసం స్వరూప
కూన్యమివ సమాధిః” అనుటచేత శ్రీమద్భగవదేకతానజ్ఞానరూపం బగు
నాధ్యానమే తనరూపు మాసి భగవదాకారముగఁ బరిణమించుట సమాధి
యనఁబడును. “సమ్యగాధీయతే భగవదేకాగ్రీక్రియత ఇతి సమాధిః”
అని వ్యుత్పత్తిర్థము.

ఇంక ధారణాధ్యానసమాధుల ఫలకథన మెట్లనిన- “తజ్జయా తప్తిష్ఠా
లోకః” అనుటచేత నభ్యాసబలముచేత నా ధారణా ధ్యాన సమాధులు
వశము లగుటవలనఁ బ్రజ్ఞారూపమగు వివేకఖ్యాతిజ్ఞేయ మగు పరవస్తువును
లెస్సగఁ దోఁపింపఁజేయును.

అవ. ఇట్లు తొలుత నుపక్రమింపఁబడిన క్రియాయోగ
మును సాంగముగఁ బ్రతిపాదించి సామాన్యముగ నిర్దేశింపఁ
బడిన భగవద్భక్తిప్రధానం బగు రాజయోగము విశేషాకార
ముగఁ దెలుపఁబడుచున్నది.

మ. ప్రత్యక్షౌపగమంబుఁ బావనము నశభ్యాసంబు గావింపఁగా,
నత్యంతతోరునుఖంబు ధర్మ మతిగుహ్యం బుత్తమం బాద్య
మున్, నత్యంబాగమసిద్ధ మాదిమునిరాత్రున్స్తుత్యము న్వే
ద్యమున్, నిత్యానందము రాజయోగము మహానిర్వాణ
మూర్గం బగున్.

టీ. రాజయోగము = యోగములలో నెల్ల నత్యుత్తమం బగు జ్ఞాన
యోగము, ప్రత్య...మంబు - ప్రత్యక్ష = క్షణికములగు నిహసౌఖ్యముల
యందలి వాంఛను, అపగమంబు = పోఁగొట్టునదియు, పావనమున్ =
రాగాదిదోషములను నశింపఁజేసి మనోవృత్తి నతినిర్మలముగఁ జేయునది,
స్వసంబునన్ = సాధనభూతములగు శ్రవణ మననాదులచే నలవాటును,
౧౯ = చేయఁగా, అత్యంత...నుఖంబు - అత్యంత = మిగుల,

ఉరు = గొప్పదియగు, సుఖంబు = సౌఖ్యము నిచ్చునదియు, ధర్మము = ఎల్లరచే నాచరింపఁదగినదగుటచే నత్యంత పుణ్యరూప మైనదియు, అతి గుహ్యంబు = అనధికారులకు నుపదేశింపఁదగనిదికాన నెంతయు దాఁపఁ దగినదియు, ఉత్తమంబు = మోక్షము నొసఁగునదికాన నత్యంతశ్రేష్ఠ మైనదియు, ఆద్యమున్ = ఆచరింపఁదగిన ధర్మములలో నెల్ల మొదటిదియు, సత్యంబు = వాస్తవమైనదియు, ఆగమసిద్ధము = నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్యమును, ఆదిమునిరాట్సంస్తుత్యమున్ = తొల్లింటి మహామునీశ్వరులచే నవలంబింపఁబడి కొనియాడఁబడఁ దగినదియు, వేద్యమున్ = సర్వజనులును దెలిసికొనఁదగినదియు, నిత్యానందము = శాశ్వతమగు మోక్షసుఖము నిచ్చునదియు, మహానిర్వాణమార్గంబు = సర్వోత్కృష్టమగు మోక్షమును బొందుటకు త్రోవయును, అగున్ = అయి యొప్పుచున్నది.

తా. ఓ వత్సా! ఆరాజయోగము, నశ్వరములగు నిహపరలోకసుఖముల యందు విరక్తిని బుట్టించి శ్రీమద్భగవదైకతానత్వమును గలిగించునదియు, రాగాది కలుషములను బాపి చిత్తవృత్తిని బరమపావనముగఁ జేయునదియు, తనకు నంగభూతములగు శ్రవణమనన నిదిధ్యానముల నిరతము నభ్యసించుట చేత నిరతిశయసుఖము నిచ్చునదియు, నెల్లవారిచే నవలంబింపఁదగినదగుట చేఁ బరమధర్మోపేతమైనదియు, ననధికారులకు నుపదేశింపరానిదిగాన నత్యంతము గోప్యమైనదియు, మోక్షమునకు నంతరంగభూతమైనది గాన సర్వోత్కృష్టమైనదియు, మనుష్యులచే నాచరింపఁదగిన ధర్మముల కెల్లఁ బ్రధానమైనదియు, యథార్థభూతమైనదియు, సర్వోపనిషత్ప్రతిపాదితమును, భగవద్భక్తాగ్రగణ్యులగు తొల్లింటిమహామునీంద్రులచే నంగీకరించి కొనియాడఁబడినదియు, గావుననే యెల్లరకును ముఖ్యముగఁ దెలిసికొనఁదగినదియు, శాశ్వతమగు మోక్షసుఖమును బొందుటకు రాచబాటకంటిదియునై యున్నది.

ఆ-వె. రాజగుహ్య మైన శ రాజయోగంబును

శ్రద్ధధాను లగుచు శ జనము లెల్ల

సంశ్రయింపలేక శ సంసారవనధిలో

మునుగుచుండుదురు విరమూఢు లగుచు.

౮౯

టీ. జనములు-ఎల్లఁ = నిఖిలమనుజులును, శ్రద్ధధానులు + అగుచుఁ = శ్రద్ధాభక్తులతోఁ గూడికొనినవారలగుచు, రాజగుహ్యము = రహస్యములకెల్ల (శ్రేష్ఠము), ఐన = అగునట్టి, రాజయోగము = యోగములకెల్ల రాజ (శ్రేష్ఠమైనది) అగు పూర్వోక్త భక్తియోగమును, సంశ్రయింపలేక = అవలంబింపఁజాలక, విమూఢులు = మూలావిద్యావిమోహితులై, సంసార = దారేషణ పుత్రేషణ ధనేషణములచే దుస్థరంబగు సంసార మనియెడు, వనధిలోఁ = సముద్రమునందు, మునుగుచుఁ = అడుగంటుచు, ఉండుదురు = ఉండురు.

తా. సాధారణముగ నెల్లవారును భగవత్పాప్తికి మూలమయి పరమరహస్యమగు నీరాజయోగమును “శ్రద్ధాభక్తి ధ్యానయోగాదవేహి” అనుటచేత శ్రద్ధయు, భక్తియు, భగవద్ధ్యానమును గలవారగుచు, నభ్యసింపఁజాలక మాయామోహితులయి కాపురపుఁగడలిలోఁ బడి మునుగుచు నుండురు.

౯౦

విశేషార్థము. “ఇదంత తే గుహ్యతమం ప్రవక్ష్యామ్యననూయశే । జ్ఞానం విజ్ఞానసహితం యద్జ్ఞాత్వా మోక్షనేఽశుభాత్ ॥ రాజవిద్యా రాజగుహ్యం పవిత్ర మిదమత్తమమ్ । ప్రత్యక్షాపగమం ధర్మ్యం సుసుఖం కర్తవ్యమయమ్ ॥ అశ్రద్ధధానాః పురుషా ధర్మస్యాస్య పరస్తప । అప్రాప్య మాం నివర్తస్తే మృత్యుసంసారవర్తనీ” అను శ్రీభగవద్వాక్యము మీది పద్యమునకు నీపద్యమునకు నాధారముగానఁ దద్వివరణం బెట్లనినః - శ్రీపరబ్రహ్మస్వరూపుఁడగు భగవంతుఁడు దన సర్వేశ్వరతత్త్వము కేవల నిరతి

శయభక్తిచేతఁ యలవడుఁగాని వేటొకదానిచే లభింపవని తొలుతఁ జెప్పి
ఇకఁను దననగు సర్వైశ్వర్యత్వమును తనయందుగల భక్తియొక్క యసా
ధారణాభావత్యమును నుపదేశింపఁదలఁచి విజ్ఞానశబ్దవాచ్యమగు భగవ
దుపాసనతోఁ గూడుకొనిన భగవద్రూపుడనగు మద్విషయకమగు జ్ఞాన
మును నాకు ముఖ్యభక్తుడవగు నో యర్జునా నీ కుపదేశించెదను. అనుష్ఠాన
పర్యంతమగు డీనిని బాగుగ గుర్తెఱిగితివేని మత్ప్రీతికి విరోధమగు
నిఖిలానర్థజాత్యమునుండి యెడఁబడి నన్నుఁ బొందఁగలవు. ఇది గంభీరాంతః
కరణులగు మహాత్ములయొక్క విద్యయు నట్టి యగాధమానసులే పరమ
పవిత్రమగు డీనిని దాటుటకు నేర్పరులు. భక్తిరూపమగు నీయుపాసనచే
నుపాసింపఁబ్రక్తివఁడనై నేను వెంటనే యుపాసకునకుఁ బ్రత్యక్షమగుదును
గాన, నిరతిశయ నిశ్చేయసరూప మగు నాత్యంతిక మత్ప్రీతిసాధనము
నతనికి ప్రయత్నమనదిగాన నుపాదేయమును మత్ప్రీతిని సాధించి కూడ
నశింపదు. నా యుపాసనమును జేయువానికి నన్ను నే నొసఁగియు
నేమియు పీనికిఁ జేయలేదని నాకుఁ దోచును. మఱియు నుపాసనారూపం
బగు నీధర్మము భక్తులకు నిరతిశయప్రియుండ నగు నన్ను నుద్దేశించి
చేయఁబడినదగుటచే నాకుఁ గూడ నిరతిశయప్రియమైనది. పరమనిశ్చేయస
రూపమును మత్ప్రీతిసాధనమును నగు నీధర్మమును నవలంబించుటకుఁ
దగిన మనుష్యత్వాద్యనిత్యేతుక జాయమాన మత్కటాక్షమువలనఁ బడసియు
ఢీని నాచరింపఁచుటకు విశ్వాసపూర్వకమగు తందరలేని కృపణమానవులు
నన్నుఁ బొందఁజాలరు. మృత్యురూపమగు సంసారమార్గమునందుఁ బడి
ద్రిమ్మరుచ్చుదురు. మఱియు నిట్టి యుపాసనాయోగముచేతనే పొందఁ
దగిన నామతార్కయచింత్యమహిమ నాలకింపుము. చిదచిదాత్మకం బగు
నీ నిఖిల్లము నంతర్యామి నగుటచేతనే వ్యాపింపఁబడియున్నది.
“యస్య తార్కశరీరం యః పృథివీ మంతరో యమయతి | యస్యాత్మా
శరీరం యః సాంఖ్య న మంతరో యమయతి” అను నంతర్యామి బ్రాహ్మణము

వలన సద్వృంతర్యామి నగు నాయందుఁ జేతనాచేతనాత్మకభూతజాత
 మెల్ల నున్నది. కాని, దానియందు నే నుండలేదు. ఘటాదులు జలాదులను
 మోయుచు భూతజాతమును నేను మోయుచు నుండలేదు. నా సంస్కృతు
 చేతనే ప్రపంచస్థితినియమనములు జరుగుచున్నవి. ఇంకొకనియందు దెవడి
 యందును లేని నాసర్వైశ్వర్యత్వమును గనుము. భూతజాతమునెల్ల భరింపు
 చున్నాను. భూతజాతముచే నా కించుకయు నుపకారములేదు. నా మనో
 మయమగు సత్యసంకల్పమే భూతములనెల్ల భరింపుచున్నది, నియమింపు
 చున్నది - అను మొదలగు నంశము లిచ్చటఁ బ్రసక్తానుప్రసక్తముగ గమ
 నించునది. “శ్రీరామచరణకమలభక్తి కారణంబని మూలమున నుండుటచే
 నిచట నీ రాజయోగప్రసంగము చేయఁబడినదిగానఁ బ్రకృతాసంగతమని
 యూహింపంజనదు.

క. ఈరాజయోగమార్గం

బీ రేడుజగంబులందు ౩ నెవ్వ రెఱుంగ రా

త్తారామలసదపాంగా

సౌర్యపాయుక్తు లైనభక్తులు దక్కన్.

౯౦

టీ. ఈ రాజయోగమార్గంబు = ఈ భగవద్భక్తియోగ మార్గమును,
 అత్మ...యుక్తులు - ఆత్మారామ = ప్రపంచరూపమగు హృదయమునకు
 సూత్రధారుడై తనలోఁ దా రమించుచుండు పరమపురుషునియొక్క,
 అమల=నైషమ్యనైర్ఘృత్యాదులు లేకపోవుటచే నిర్మలమైనదియు, లసత్ =
 సుందరమై యొప్పుచున్నదియు, అపాంగ = కడకంటిచూపునోఁ గూడి
 నదియు, అపార = దరిలేనిదియునగు, కృపా = కనికరముతోప యుక్తులు=
 కూడుకొనినవారు, ఐన = అగునట్టి, భక్తులు = పరమభాగ్యముత్తములు,
 తక్కన్ = తప్ప, ఈరు + ఏడు + జగంబులందున్ = తల్లనినః - ప్రవన
 ములయందును, ఎవ్వరు = ఎవ్వరైనను, ఎఱుంగరు = ఎవ్వరేవల నిరతిన

తా. మోక్షమునకుఁ బ్రధానసాధనమైన యీ రాజయోగ మను త్రోవను ఆత్మారాముం డగు పురుషోత్తమునియొక్క పూర్ణావతారమగు శ్రీరామచంద్రునియొక్క నిర్వైతక జాయమానకరుణాకటాక్షవీక్షణము గల పరమభక్తులు తక్కు నీ పదునాల్గు భువనములలోఁ దదిభరులగువా రెవ్వరు నెఱుంగరు.

౯౦

తే-గీ. రాజయోగంబు ముక్తికి ర రాజపథము
రాజగుహ్యంబు పరమంబు ర రాజవిద్య
యదియు మూఁడువిధంబుల ర నలరుచుండు
సాంఖ్యతారకసదమననస్కము లనంగ.

౯౧

టీ. రాజయోగంబు = ఈ భగవద్భక్తియోగము, ముక్తికిన్ = శ్రీమన్నారాయణసాయుజ్యరూపం బగు మోక్షమును బొందుటకు, రాజపథము = నిరుపద్రవం బగు రాజమార్గము, రాజగుహ్యంబు = మిక్కిలి గోపనీయము, పరమంబు = సర్వోత్కృష్టమైనదియు, రాజవిద్య = యోగములకెల్ల నుత్తమమైన యోగమునై యున్నది, అదియున్ = ఆరాజయోగము గూడ, సాంఖ్య + తారక + సత్ + ఆమనస్కములు = సాంఖ్యము తారకము శ్రేష్ఠమగు నమనస్కమును, అనంగన్ = అని, మూఁడువిధంబులన్ = మూఁడురీతులుగ, అలరుచున్ + ఉండున్ = ఒప్పుచున్నది.

తా. ఈ భగవద్భావయోగము సంసారబంధమోక్షమునకు నిరపాయమగురాచబాటయుఁ గుతర్కనిష్ఠులగువారికి నుపదేశింపరానిదిగానఁ బరమరహస్యమైనదియు, సర్వోత్కృష్టమైనదియు, మోక్షమునకు ముఖ్యసాధనముగానఁ గర్మాదియోగములకెల్ల నుత్తమము నగును. మరియు నీరాజయోగము, సాంఖ్యము తారకము అమనస్కము ననుమూఁడుభేదములను నొప్పుచున్నది.

తే-గీ. తారకంబు మనశ్శుద్ధిరకారకంబు
సాంఖ్య మాత్మస్వరూపవిరచారకంబు

అనుభవజ్ఞాన మమనస్క ౩ మట్లు గాన

నాద్య మెఱిగింతు మొదల నీ ౩ వవధరింపు. ౯౨

టీ. తారకంబు = రాజయోగాంతర్యామితులగు తారకసాంఖ్యామనస్కముల మూడిటిలోఁ దారకయోగము, మనశ్శుద్ధికారకంబు - మనః = చిత్తముయొక్క, శుద్ధి = నిర్మలత్వమునకు, తారకంబు = హేతుభూతమైన దని యర్థము. సాంఖ్యము = సాంఖ్యయోగము, ఆత్మ + స్వరూప + విచారకంబు = పరమాత్మస్వరూపమును జర్పించునది. “చర్చాసంఖ్యా విచారణా” అని అమరముచుబట్టి, సంఖ్య యన విచారణ. విచారణ గలది గాన సాంఖ్యమనఁబడునని వ్యుత్పత్త్యర్థము. అమనస్కము = కడపటిది యగు నమనస్కయోగము, అనుభవజ్ఞానము = “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ-సర్వం విష్ణు మయంజగత్ - వాసుదేవ స్సర్వమితి సమహిత్యా నుదుర్లభః” అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతులనుబట్టి చిదచిదాత్మకంబగు నిఖిలప్రపంచమును పరవాసుదేవునికార్య మగుటచేతను, అతఁడే యంతర్యామిగాఁగల దగుటచేతను, బరమపురుషునకు వ్యతిరేకమైనది కాదను ననుభవజ్ఞానమే యగును. అట్లుగానఁ = ఇట్లుకదానికొకటి కారణమగుటచేతను, మొదలన్ = తొలుత, ఆద్యమున్ = సాంఖ్యామనస్కములకు మొదటిదియగు తారకయోగమును, ఎఱిగింతున్ = ఉపదేశించెదను, ఈవు = నీవు, అవధరింపుము = సావధానచిత్తుడవై యాకర్షింపుము.

తా. సాంఖ్యతారకామనస్కాత్మకం బగు నారాజయోగమునందలి తారకయోగము బుద్ధిశుద్ధిని గలుగఁజేయునది. సాంఖ్యయోగము చిత్తశుద్ధి కలుగఁగా పరమాత్మస్వరూపవిచారణయందలిజ్ఞానమును గలిగించును. నా పరమాత్మస్వరూపవిచారణవలనఁ గలుగు ననుభవజ్ఞానమే యమనస్కయోగ మనఁబడును గావున మొదటిదియగు తారకయోగమును తొలుతఁ దెలిపెదను. సావధానముగ నాలకింపుము.

ఉ. తారక ముద్భవాంబునిధిరతారక మంబుజ సంభవాది బృం
దారక సన్నతం బఘవిరదారక మంచిత రాగరోష సం
హారకముం ప్రధానపరిహారక మాత్మ నుఖానుభూతి వి
స్తారక మాగమాంతనువిచారక మై తనరారు మారుతీ.

టీ. ఓ మారుతీ = ఓ వాయుపుత్రి ! తారకము = “గర్భజన్మ
జరామరణసంసారమహద్భయా త్సంతారయతి - తస్మాత్తారకమితి” అను
శ్రుతిచేత - గర్భవాసక్లేశము జన్మదుఃఖము జరామరణయాతన మొదలగు
క్లేశములకెల్ల నునికిపట్టగు సంసారమునందలి పెనుభీతినుండి దాటించునది
గాన తారక మనఁబడుయోగము, ఉద్భవ = గొప్పసంసారమనియెడు,
అంబునిధి = సముద్రమును, తారకము = దాటఁజేయునదియు, అంబుజ...
సన్నతంబు-అంబుజసంభవ = శ్రీవిష్ణు నాభీకమలమునుండి పుట్టిన బ్రహ్మ,
ఆది = లోనుగాఁగల, బృందారక = వేల్పులచేత, సన్నతంబు = కొని
యాడఁబడుచున్నదియు, అఘవిదారకము = పెక్కుపుట్టువులలోఁ జేయఁ
బడు పాపములనెల్లఁ దూలఁదోలునదియు, అంచిత-రాగ-రోష - సంహారక
మున్ = గొప్పలగు కామక్రోధములను బరిమార్చునదియు, ప్రధాన - పరి
హారకము = సంసారమునకు మూలమగు నజ్ఞానమును బోఁగొట్టునదియు,
ఆత్మ...విస్తారకము - ఆత్మ = పరమాత్మసాక్షాత్కారముచే నైన, నుఖ =
నిరతిశయానందముయొక్క, అనుభూతి = అనుభవమును, విస్తారకము =
ప్రబలఁజేయునదియు, ఆగమ - అంత-నువిచారకము = ఉపనిషత్తులచేత
విచారణ నేయఁదగినదియు, ఐ = అగుచు, తనరారున్ = ఒప్పును.

తా. ఓ పవనతనయా, తారకయోగము జననమరణము లను సుడులు
గలదియు, రాగద్వేషాదు లను అలలు గలదియు, కామక్రోధాదులనియెడు
జలజంతువులచే భయంకరమైనదియు, నగు సంసారమనియెడు సాగరమును
దరింపఁజేయుటకుఁ దరణియు, నలువ మొదలగు వేల్పులచేఁ గొనియాడఁ

బడుచున్నదియు, ఘోరపాతకములనెల్లఁ బటాపంచలుగఁ జేయునదియు, ప్రబలుచుండెడు కామక్రోధాదులను రూపుమాపునదియు, సంస్కృతిబంధమునకు మూల మగు నవిద్యను దొలఁగించునదియు, పరమాత్మసాక్షాత్కారమువలనఁ గలుగు పరమానందముయొక్క యనుభవమును విస్తరింపఁజేయునదియు నుపనిషత్తులచేఁ దెలియఁదగినదియు నగుచు నొప్పుచున్నది. ౯౩

క. తారకయోగముఁ దెలియఁగ

నేరక వేదాంతవాక్యశ్రనికరంబులచే

నూరక వారింపుచుఁ జెడు

వారికి మోక్షంబు గలదె శ వాయుకుమారా ! ౯౪

టీ. వాయుకుమారా = ఓ ఆంజనేయ ! తారకయోగము = పైని సామాన్యముగ నిర్దేశించి ముందు వివరింపఁబడు తారకయోగమును, తెలియఁగ = గుఱెఱుఁగుటకు, నేరక = చాలక, వేదాంత - వాక్య - నికరంబులచేఁకొని యుపనిషద్వాక్యములయొక్క గుమిచేతను, ఊరక = నిష్ఫలముగ, వాదించుచు = ఒండొరులం గెలుచుకొనుటకు వితండవాదములను గావించుచు, చెడువారికి = మోక్షఫలము సొందలేక చెడిపోవు జనులకు, మోక్షంబు = సంసారబంధవిముక్తి, కలదు - ఎ = కలుగునా? ఎన్నఁటికిని గలుగదనుట. లోకమునఁ బెక్కండ్రు పెక్కువిధములుగఁ దమతమమతానుగుణములగు యుక్తులతో నేదో యొక పురుషార్థమును గోరుచుఁ బరమాత్మనుగూర్చి యిట్లు వాదించుచున్నవారు. అందుఁ బరమాత్మ శుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావ మని యాపనిషదులును, నాదివిద్వాంసుఁడగు సిద్ధుఁ డని కాపిలులు, క్షేతకర్మవిపాకాశయముల సంబంధములేక నిర్మాణశరీరము నవలంబించి సంప్రదాయప్రవర్తకుఁడగు ననుగ్రాహకుఁ డని పాతంజలులు, లోకవేదవిరుద్ధములగు ధర్మముల నంటియు సర్వస్వతంత్రుఁడని పాశుపతులు, సదాశివుఁ డని శైవులును, పురుషోత్తముం డని వైష్ణవులును, హిరణ్యగర్భుఁ డని పౌరాణికులును, యశ్చ పురుషుఁడని యాజ్ఞికులును

సర్వజ్ఞుఁడని సౌగతులును, నిరావరణుఁడని దిగంబరులును, దేశికుం ఁడని మీమాంసకులును, లోకవ్యవహారసిద్ధుఁడే యని చార్వాకులును, యుక్త్యుప పన్నుఁడని నైఋతులును, పెక్కల వడంగులుగూడ విశ్వకర్మ యనియు వాదించుచున్నారు. కావున నిట్లు కేవలశుష్కవిత్తర్క వాదములచే లాభము లేదు. తారకయోగమువలననే పరవాసుదేవప్రాప్తిరూప మాగు ముక్తి యలవడు నని ఫలితార్థము.

తా. ఓ సమీరకుమారా ! తారకయోగము నెఱుంగఁజాలక కొన్ని యుపనిషత్తులయందలి వచనములను బైకిఁ జెప్పుచు వితండవాదములను జేయువారికి సంసారబంధవిముక్తి యెన్నఁటికిని గలుగదు. ౯౪

తే-గీ. రాజయోగంబుఁ బూని నిరంతరంబుఁ
బట్టుగా నభ్యసింపంగఁ శ్ర బ్రాలుమాలి
కొన్ని వేదాంతయుక్తులఁ శ్ర గూడఁబెట్టి
పలుక నేర్చిన బ్రహ్మనుభవము గలదె. ౯౫

టీ. రాజయోగంబున్ = తారక సాంఖ్యమనస్కాత్మకం బగు రాజయోగమును, పూని = అవలంబించి, నిరంతరంబున్ ! = ఎడతెగకుండు నట్లు, పట్టుగాన్ = పట్టుదలగ, అభ్యసింపన్ - కన్ = నేర్చుటకు, ప్రాలుమాలి = తెలివితేక, కొన్ని వేదాంతయుక్తులన్ = పైపైశుష్క వేదాంతపుయుక్త్యాభాసములను గొన్నిటిని, కూడఁబెట్టి = అచ్చటచ్చట విని సంపాదించి, పలుక నేర్చినన్ = శుకానువాదముగఁ జెప్పుటకుఁ దగి యున్నంతమాత్రముచేత, బ్రహ్మనుభవము = రాజయోగముఁ బొందఁ దగిన పరవస్తువుయొక్క యనుభూతి, కలదు - ఎ = కలుగునా ? కలుగ దనుట.

తా. రాజయోగము నవలంబించి యెల్లపుడును మీఁదఁ జెప్పిన యట్లు పట్టు విడువక యభ్యాసముఁ జేయుటను మాని లేనిపోని కొన్ని

వేదాంతపుమాటలను నేర్చుకొని మాకుఁ దెలియు నని నుడివిన మాత్రము
చేత శ్రీభగవదనుభవజ్ఞానము లభింపదు.

అవ. “శాబ్దస్యహి బ్రహ్మణవీషపన్థా యన్నామభిర్ధ్యా
యతిధీరపార్థాన్ | పరిభ్రమస్తత్ర నవిన్దతే ర్థా న్నాయామయో
వాసితయాశయానః” అని శ్రీభాగవతమునందుఁ జెప్పఁబడిన
వడువున రాజయోగానుభవమును విడిచిన నిరర్థక మగుఁ
గేవలశబ్దజన్యజ్ఞానమువలన ఫలము లేదని చెప్పఁబడుచున్నది.

సీ. దారుణగాఢాంధ్రకారం బడంగునే

వసుధపైఁ గృతదీపశవార్తవలన
నాఁకొన్నమనుజుని శ యాకలి దీటునే

ఘనసరసాన్న వర్ణనమువలన
నెఱిపేదవాని పేదటికంబు పూవునే

ద్రవ్యప్రభావకీర్తనమువలన
రోగపీడితుని బల్శరోగంబు దీటునే

కలితౌషధప్రసంగంబువలనఁ

తే-గీ. చండిపడి బుద్ధిలో వెలి శ నిండి మిగుల

దట్ట మైనట్టియజ్ఞానశతమము దెగునె

తర్కిత విచిత్రశబ్ద భోగధంబువలన

ఫలితయోగానుభవదృష్టిశవలనఁ గాక.

౯౬

టీ చండిపడి = వెక్కు పుట్టువులనుండి యుండుటచే మొండిదేరి,
బుద్ధిలో = మనస్సులోపలను, వెలి = పైని, నిండి = ఆవరించి,
మిగుల = మిక్కిలి, దట్టమైనట్టి = సాంద్రమైన, అజ్ఞాన + తమము =
మోహమనియెడు కటికిచీకటి, ఫలిత...వలన = ఫలిత = సంతతాభ్యాస
వశముచేత ఫలించిన, యోగ = రాజయోగముచేసిన, అనుభవ = పరమా

తానుభవముయొక్క, దృష్టివలన = జ్ఞానమువలన, కాక = తప్ప, తర్కిత...వలన - తర్కిత = చర్చింపఁబడెడు, విచిత్ర = వినువారికి నబ్బరము గొలుపు, శబ్ద + బోధంబువలన = కేవల శబ్దజన్యజ్ఞానము వలన, తెగునె = తెగిపోవునా? తెగ దనుట. (ఇందులకు నిదర్శనము)- వసుధపై = భూలోకమునందు, దారుణ + గాఢ + అంధకారంబు = అడలు గొలిపెడు బెడిదపుఁగటికిఁచీఁకటి, కృత + దీప + వార్తవలన = నలుపఁబడిన దీపపు కథనముచేత, అడంగు + ఎ = తగ్గునా? తగ్గుదు, ఆకొన్న + మనుజుని + ఆకలి = తుధార్తుఁడగు జనునియొక్క ఆకలి, ఘన...వలన - ఘన = ఉత్కృష్టమగు, సరస = రుచులతోఁగూడిన, అన్న = పక్వాన్నములయొక్క వర్ణనమువలన = పొగడికచేత, తీటునే = పోవునా? పోదు, నెటి + పేదవాని + పేదటికంబు = మిగుల బీదవానియొక్క బీదతనము, ద్రవ్య + ప్రభావ + కీర్తనః వలన = విత్తముయొక్క ఘనతను జెప్పుటచేత, పోవునే = కడ తేరునా, రోగ + పీడితుని + బల్ + రోగంబు = జబ్బుచే బాధింపఁ బడుచున్నవానియొక్క యా గొప్పజబ్బు, కలిత + జౌషధ + ప్రసంగంబువలన = మంచి మందుయొక్క ప్రశంసచేత, తీటునే = మానునా? మానదు.

తా. దీపముపేరుఁ జెప్పినంత మాత్రముచేత నడలుగొలుపు పెంజీఁకటి యడఁగని వడువునను, పక్వాన్నములనెల్లఁ జేర్కొనిన యంతన ఆకలికొన్నవాని ఆకలి తీటనట్లును, విత్తముయొక్క మాహాత్మ్యమును జెప్పిన మాత్రముచేత బీదవాని బీదతనము నశింపని తెఱంగునను, పెద్ద పెద్ద మందులను గొనియాడినంత మాత్రాన జబ్బుచే స్రుక్కుచున్నవాని జబ్బు నిమ్మళింపని రీతిని, శుష్కతర్క యుక్తులతోఁ గూడిన పైపై వేదాంతపు మాటలను జెప్పినంత మాత్రముచేతఁ జిట్టఁ గట్టి పెక్కుపుట్టువులనుండి హృదయములోపలఁ బైని సాంద్రముగఁ జాట్టుకొనియున్న మోహోంధ

కారము నశింపదు. అభ్యాసబలమున సిద్ధించిన రాజయోగముచేత నా
మూలాజ్ఞానము తప్పక నశించును. ౯౬

క. యోగాభ్యాసమువలన స
దాగతి చిత్తేంద్రియముల ౩ దర్పము లడఁగున్
రాగద్వేషాదులు చను
బాగుగ నాత్మకు సుఖానుభవముం గలుగున్. ౯౭

టీ. యోగ + అభ్యాసమువలనన్ = క్రియాయోగ మనఁబడు
బ్రాహ్మాయామ యోగముయొక్క యభ్యాసమువలనను, సదా...దర్ప
ములు - సదాగతి = ప్రాణాది వాయువులయొక్కయు, చిత్త = అంతః
కరణ చతుష్టయము యొక్కయు, ఇంద్రియముల = దశేంద్రియముల
యొక్కయు, దర్పములు = బలములు, అడఁగున్ = క్షీణించును. యోగ+
అభ్యాసమువలనన్ = రెండవదియగు రాజయోగముయొక్క యభ్యాసము
వలన (అని యోగాభ్యాస మను పదమును మరల సుత్తరార్థమునందు నను
వర్తించి యన్వయించునది), రాగ + ద్వేష + అదులు = రాగము ద్వేషము
మొదలగునవి, చనున్ = పోవును, అత్మకున్ = చిద్రూపుడగు జీవునకు,
సుఖానుభవము = భగవత్ప్రాప్తిరూప మగు మోక్షసుఖముయొక్క యను
భూతి, బాగుగన్ = నిర్విఘ్నముగ, కలుగున్ = సంభవించును.

తా. క్రియాయోగము అభ్యాసము చేయుటచేత శరీరాంతర్గతంబు
లగు ప్రాణాపానవ్యానోదాన సమానములను నైదు వాయువుల
యొక్కయు, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాత్మక మగు నంతఃకరణ చతుష్టయము
యొక్కయు, త్వక్చక్షుశ్రోత్రజిహ్వఃస్పృహణము లను జ్ఞానేంద్రియముల
యొక్కయు, వాత్పాణి పాద పాయూపస్థ లనెడి కర్మేంద్రియముల
యొక్కయు నాధ్యత్యము నశించును. జ్ఞానయోగమనఁబడు రాజయోగము
నభ్యసించుటచేతఁ గామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యములు మొద

లగు నజ్ఞానగుణములు పోయి వైరాగ్యాది సాధన సంపత్తివలన నాత్మకు భగవత్ప్రీతి రూపం బగు నిరతిశయసుఖానువభము చేకూరును. ౯౭

వ. అట్లు గావున యోగాభ్యాసంబు ముముక్షువున కవశ్య కర్తవ్యం బగుటఁ దత్ప్రకారం బెఱింగించెద. సావధాన చిత్తుండ వై వినుము. ౯౮

టీ. అట్లు గావున = పైని జెప్పినయట్లు ద్వివిధ యోగాభ్యాస ముచే బుద్ధిశుద్ధిపూర్వక మగు మోక్షసౌఖ్యము లభించుటంబట్టి, ముముక్షు వునకు = సంసార బంధవిముక్తిని గోరువారికి, యోగ - అభ్యాసంబు = ద్వివిధయోగములయొక్క యభ్యాసము, అవశ్య కర్తవ్యంబు = తప్పక యాచరింపఁదగినది, అగుట = అయి యుండుటచేత, తత్ + ప్రకారంబు = ఆ ద్వివిధయోగముల యభ్యాస క్రమమును, ఎఱింగించెద = ఉపదేశించెదను. స + అవధాన + చిత్తుండవు + ఐ = ధారణాశక్తితోఁ గూడినమానసము గలవాఁడ వగుచు, వినుము = ఆలకింపుము.

తా. ద్వివిధయోగాభ్యాసములవలనఁ జిత్తశుద్ధిపూర్వకం బగు నిరతి శయానంద లాభము గలుగుటంజేసి మోక్షపేక్ష గలవారిచే నా యోగా భ్యాసము నాచరణీయం బగుటచే నా యోగాభ్యాస క్రమంబు దేటపఱి చెద సమాహితాత్ముండవై యాకర్ణింపుము. ౯౮

చ. వనరుచు నేమియుం దిననిరీవానికి మిక్కిలియొక్కసంబుగాఁ దిని యెగఁబోయువానికినిరదీప్తినినిద్దుర నెల్లప్రొద్దుఁ బై కొనఁబడియుండువానికినిఁ శ్ర గొంకక రేవగ లొక్కరీతి మే ల్కొనివసియించువానికి నశ్రగోచరముల్వరయోగలక్ష్యముల్.

టీ. వనరుచు = శుష్కపవాసాదులచేఁ గృశించుచు, ఏమి యు = ఏ పదార్థమును, తినని + వానికి = భక్షింపని నరునకును, మిక్కిలి + వెక్కనంబు + కా = గుండెలు మొయ్యఁ గడుపు పట్ట

వట్లు, తిని = మెక్కి, ఎగబోయువానికి = ఎగయూపిరి దీయు దిండి
 పోతునకును, తీరని + నిద్దుర = కడలేని నిద్రచేత, ఎల్లప్రాద్దు =
 ఎల్లప్పుడును, పైకొన = మైమఱచునట్లు, పడియుండువానికి = పడు
 కొనియుండు మనుష్యునకును, కొంకక = భీతిలేక, రేవగలు = రేయుం
 బవట్లు, ఒకరీతి = ఒక వరుసను, మేల్కొని + వసియించువానికి =
 విదుర మానియుండు మర్త్యునకును, వర + యోగ + లక్ష్యము = ఉత్త
 మమగు యోగముయొక్క గుఱుతులు, అగోచరముల్ = పట్టువడవు.
 “నాత్యశ్చ తస్య యోగోస్తి నచైకాన్త మనశ్చ తః | నచాతిస్వప్నశీలస్య
 జాగ్రతో నైవ చార్జున” అను భగవద్వాక్య మిందులకు నిదానము.

తా. ఏమియు భుజింపక శుష్కోపవాసాదులచేత నటించుచుండు
 జనునకును, కుక్షీంభరియై యబ్బినదానినెల్లఁ గడుపునిండ మ్రింగి యెగ
 యూపిరి పెట్టుచుండు మనుజునకును, తెంపులేని నిదుర యావేశింపఁగా
 రేయుంబవట్లనక పడుకొనియుండు పురుషునకును, నిద్ర లేనిచో రోగము
 గలుగు నను భీతిలేక రాత్రియుఁ బగలును నొక చొప్పున మేలుకొని
 యుండు మానవునకును, సుత్తమములగు యోగమునకు ముందుఁ జెప్పఁబోవు
 లక్ష్యములు విషయములు కావు.

క. యుక్తాహారవిహారుఁడు

యుక్తస్వప్నావబోధుఁ శ దురుకర్మములన్

యుక్తవిచేష్టుం డగు ఘన

యుక్తున కగుఁ బరమరాజశ్రయోగము సుఖ మై. ౧౦౦

టీ. యుక్త + ఆహార + విహారుఁడు = సరియైన సాత్త్వికభోజనమును
 వ్యాయామమును గలవాఁడును, యుక్త + స్వప్న + అవబోధుఁడు =
 హెచ్చుతగ్గులులేని నిద్రయు మెలఁకువయుఁ గలవాఁడును, ఉరు + కర్మ
 ములన్ = పెద్దపనులయందు, యుక్త + విచేష్టుండు = నియతమగు వ్యాపా

రము గలవాఁడును, అగు = అయిన, ఘనయుక్తునకుఁ = ఆహారవిహారాదులయందు నమమైన యభ్యాసము గలయోగికి, పరమ+రాజయోగము = ఉత్తమమగు రాజయోగము, సుఖము వి = సులభ మగుచు, అగుఁ = సిద్ధించును. “యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మణుః । యుక్తస్య ప్నావబోధస్యయోగోభవతి దుఃఖహః” అను శ్రీభగవద్వచనార్థము నిందు ననుసంధింపఁదగును. మఱియు సాత్త్వికాహారస్వరూపముఁగూడ శ్రీభగవానులచే “ఆయుస్సత్త్వబలారోగ్య సుఖప్రీతివివర్ధనాః । రస్సాస్మిస్మిన్ ధాస్థీరాహృద్యా ఆహారా సాత్త్వికప్రియాః ” అని యానతియ్యఁబడినది.

తా. సరియగు సాత్త్వికభోజనమును నియతమైన వ్యాయామమును గల వాఁడును, నమమగు నిదురయు మేలుకొనుటయుఁ గలవాఁడును, నియతములయిన పనులయందు సరియైన శరీరపరిశ్రమముఁ గలవాఁడు నగు నభ్యాసయోగికి నుత్తమమగు రాజయోగము సుఖముగ సిద్ధించును. ౧౦౦

అవ. “యోగీయుజ్జీతసతత మాత్మానం రహసిస్థితః॥ ఏ కాకీయత చిత్తాత్మా నిరాశీరపరిగ్రహః॥ శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసన మాత్మనః । నాత్యుచ్చితం నాతినీచం చేలాజిన కుశోత్తరం । ఉపవిశ్యాసనే యుజ్జ్యా ద్యోగ మాత్మవిశుద్ధయే । సమం కాయ శిరోగ్రీవం ధారయ న్న చలంస్థిరః॥ సంప్రేక్ష్యనా సికాగ్రం స్వం దిశశ్చానవలోకయన్ । ప్రశాంతాత్మా విగతభీః బ్రహ్మచారివ్రతేస్థితః॥ మనస్సంయమ్యమచ్ఛిత్రో యుక్తఆసీత మత్సరః । యుజ్జన్మేవం సదాత్మానం యోగీ నియతమానసః॥ శాంతిం నిర్వాణపరమాం మత్స్సంస్థా మధిగచ్ఛతి ” అను శ్రీభగవద్వచనార్థము రెండుపద్యములచే వివరింపఁబడుచున్నది.

సీ. వితతమై విజనమై శ విమలమై సుఖమై పా
సంగు వివిక్తదేశశంబునందు

సమభూమియందు నిశ్శలముగా మిట్టుప
 ల్లములు గాకుండఁ బేలవముగాఁగ
 వరుసఁ గుళాజినరవస్త్రంబు లనువుగాఁ
 బఱచి యొప్పుగ వానిరైఁ దిరముగఁ
 బూని పద్మాసనాసీనుఁ డై యామిఁదఁ
 గాయమధ్యమమునుఁ శ్ర గళము శిరముఁ
 తే. జక్కఁగా నిక్కి దృక్కులు శ్ర ముక్కుచక్కిఁ
 జిక్కఁ దక్కించి తక్కినరదిక్కుఁ గనక
 మిక్కిలి దశేంద్రియంబుల శ్ర స్రుక్కఁజేసి
 ఫలితముగ యోగ మభ్యసింపంగవలయు. ౧౦౧

టీ. వితతము-వి = చుట్టుపట్ల నితరులయిండ్లులేక యావరణ గలిగి
 విపులమైనదియు, విజనము-వి = మనుష్యుల సంగమలేనిదియు, విమలము -
 వి = గ్రామమునకు దవ్వుగ నదీతీరమునందుండి పావనముగ నున్నదియు,
 సుఖము-వి = ఎట్టిబాధలును లేక సుఖకరమైనదియు నగుచు, పానంగు +
 వివిక్త + దేశంబునందున్ = ఒప్పుచుండెడి నేకాంతప్రదేశమునందు, సమ
 భూమియందున్ = సరియైన చౌకపు నేలమీఁదను, నిశ్చలముగాన్ =
 చిత్త చాంచల్యములేనట్లు, మిట్టుపల్లమును = హెచ్చుతగ్గులు, కాకుండన్ =
 లేకుండునట్లు, పేలవముగాఁగన్ = మెత్తఁదనముగను, తిరముగన్ = నిలు
 కడగను, వరుసన్ = ఓలిని, కుళ + అజిన + వస్త్రంబులు = దర్బాసన
 మును, దానిపై “కృష్ణాజినే జ్ఞానసిద్ధిః” అనుటచేత జ్ఞానప్రదమగు కృష్ణా
 జినమును, దానిపై ధావళిని, అనువుగాన్ = సరిగ, పఱచి = వేసి, ఒప్పు
 గన్ = స్వస్థముగ, వానిపైన్ = ఆ కుళాసనాదులమీఁద, తిరముగన్ =
 నిలుకడగ, పూని = ప్రయత్నించి, పద్మాసన + అసీనుఁడై = “పద్మాసన
 మిదం ప్రోక్తం యోగినాం శృదధయంగమం । జానూర్వోరస్తరే సమ్యక్

క్రౌత్వా పాదతలే ఉభే॥ కించ॥ ఊరుమూలేవామపాదం పునస్తు దక్షిణం
పదం॥ వామోరౌ స్థాపయిత్వాతు పద్మాసనమితిస్మృతం॥ అనియు॥ ఊర్వో
రుపరివిన్యస్య నమ్యత్పాదతలే ఉభే॥ అంగుష్ఠాచ నిబద్ధీయా ధస్తాభ్యాం
వృత్క్రమా తతః ” అనులక్షణముగల పద్మాసనమునుగూర్చి కూర్చుండిన
వాఁడై, ఆమీదఁ = అటుతరువాతను, కాయ + మధ్యమముఁ =
దేహముయొక్క నడిమిపట్టగు నుదరమును, గళముఁ = కుత్తుకను, శిరముఁ =
శిరస్సును, చక్కఁగాఁ = తిన్నగ, నిక్కి = మీదికి చాపి, దృక్కులు =
చూడ్కులను, ముక్కుచక్కిఁ = ముక్కుకొనను, చిక్కఁ = అంటు
నట్లు, తక్కించి = నిలిపి, తక్కినదిక్కుఁ = ఇంకొకవైపు, కనక = పరి
కింపక, దశేంద్రియంబులఁ = శ్రోత్రములు మొదలగు నింద్రియములఁ
బడింటిని, మిక్కిలిఁ = మిక్కుటముగ, స్రుక్కఁ = క్షీణించునట్లు,
చేసి = కావించి, ఫలితముగఁ = సఫలమగునట్లు, యోగమును = పైని వివ
రింపఁబడినయోగమును, అభ్యసింపంగఁ = పరిపాటిచేయుటకు, వల
యుఁ = తగును.

తా. విస్తీర్ణమును, జనరహితమును, పవిత్రమును సుఖకరము నై
యొప్పు నేకాంతప్రదేశమునందలి సరిచౌకపు నేలమీదఁ గదలకుండునట్లు
హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ మెత్తనగు దర్భలను, వానిపైఁ గృష్ణాజినమును, దాని
మీద మృదుపగుదావలియు నోలిని బాగుగఁ బఱచి, వానిమీదను నెమ్మ
దిగ నిలుకడతోఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ పద్మాసన మను వాసనమును
కూర్చుకొనినవాఁ డగుచు, దరువాత నడుమును, కంఠమును, శిరస్సును,
తిన్నగమీదికి నిగిడించి, చూడ్కులను ముక్కుకొనను నిలుచునట్లు చేసి యిం
కొకవైపుఁ బరికింపక, శ్రోత్రాదీంద్రియములను శబ్దాదివిషయములయందుఁ
దగులుపడకుండ నిగ్రహించి, ఫలసిద్ధియగుదనుక యోగమును బరిపాటిఁజేయ
వలయును.

మ. యతధీచిత్తమరుద్ధశేంద్రియతను

వ్యాపారుడై మానియై

హతకామాదివికారుడై గతభయుం

డై బ్రహ్మచారివ్రత

స్థితుడై శాంతమనస్కుడై స్వగురుమూ

ర్తిప్రోక్తలక్ష్యార్థసం

గతియామద్యయ మభ్యసింపఁదగుయో

గం బంచితోద్యోగుడై.

౧౦౨

టీ. అభ్యాసయోగియను కర్తృపద మధ్యాహారము. యత...వ్యాపారుడు ఐ-యత = నిగ్రహింపఁబడిన, ధీ = అధ్యవసాయాత్మికయగు బుద్ధి యొక్కయు, చిత్త = చిత్తాహంకార మనస్సులయొక్కయు, (ఇచ్చట చిత్తశబ్దముచేత నహంకారమనస్సు లుపలక్షింపఁబడుచున్నవి), మరుత్ = ప్రాణము మొదలగు నైదు గాలులయొక్కయు, దశ + ఇంద్రియ = త్వగాదులగు నైదుజ్ఞానేంద్రియములును, వాక్కు మొదలగు నైదుకర్మేంద్రియములు నను పదియింద్రియములయు, తను = కరచరణాద్యవయవములయొక్కయు, వ్యాపారుడు + ఐ = వ్యవహారము గలవాఁడగుచు, మానియై = వాణ్ణియమము గలవాఁడై, హత + కామ + ఆది + వికారుడు + ఐ = కొట్టఁబడిన కామక్రోధాదులయొక్క వికృతులు గలవాఁడగుచు, గత + భయుండు + ఐ = పోయిన శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాదులవలనిభీతి గలవాఁడగుచు, బ్రహ్మచారి + వ్రత + స్థితుడు + ఐ = “బ్రహ్మచారివ్రతే స్థితః” అనుటచేత నస్థలితబ్రహ్మచర్యవ్రతనిష్ఠ గలవాఁడగుచు, శాంత + మనస్కుడు + ఐ = అడఁగిన చిత్తైర్థత్యము గలవాఁడగుచు, అంచిత + ఉద్యోగి + ఐ = తాను పూనినపని సాధించుటకు మిక్కుటమగు పట్టుదల కలవాఁడై, స్వ...సంగతి - స్వ = తనయొక్క, గురుమూర్తి = గురుస్వాములచేత,

కేంద్రునియొక్క, ఉపదేశ + సరణి = బోధించినరీతిని, విశేషముగ = కడముట్ట, ఎటింగి = తెలిసికొని, అభ్యసింప = వలయు = నేర్చుకొనవలయును; అటమింద = అపైని, ప్రణవ = ఓంకారసంబంధములగు, నాద = చెప్పబోవు దశవిధనాదములచేతను, బిందు = చిద్బిందువుయొక్క, కళల = సూర్యచంద్రాగ్ను లధిదేవతలుగాఁ గల తాపనిమొదలగు ముప్పదియెనిమిది కళలచేతను, తారకంబు = తారకయోగమును, పొందు = అభ్యాసయోగి వడయును; భేచరి మొదలగు ముద్రలను బాగుగ నభ్యసించినయెడల నభ్యాసకునకుఁ దారకయోగసిద్ధి యగుననుట.

తా. ప్రశాంతచిత్తుఁడును బ్రహ్మనిష్ఠుండునగు నాచార్యుని నద్బోధవలనఁ బైని జెప్పిన భేచరి మొదలగు నైదుముద్రలయొక్క స్వరూపభేదములను సరిగఁ దెలిసికొని, యాముద్రలను బాగుగ నేర్చుకొనిన పిమ్మట నోంకారముయొక్క గత్యుమా దశవిధనాదములచేతను, చిద్బిందువుయొక్క తాపన్యాది సూర్యకళలచేతను, నమృతాది చంద్రకళలచేతను, జ్వాలిని మొదలగు నగ్నికళలచేతను, తారకయోగమును, అభ్యాసయోగి వడయును. వ. అది యెట్లుంటేని.

౧౦౬

తా. ఆ ముద్రలయొక్క లక్షణ మెట్లున.

౧౦౭

ఆ. కనులు మూసియైనఁ శ గను విచ్చియైన భూ
మధ్యమమునఁ చాపుట్ర మలఁచి నిలిపి
యూర్ధ్వముఖముగాఁగ శ నొనరఁ జూచిన నది
భేచరి యనుముద్ర శ కీశవర్య.

౧౦౮

టీ. కీశవర్య = కపింద్రా ! కనులుమూసి + ఐన = కనుగవను ముడుచుకొనియేని, కనువిచ్చి + ఐన = బాగుగఁ గనులఁ దెలుచియేని చాపు = చూడ్కిని, మలఁచి = దృశ్యపదార్థములనుండి మరలించి, భూ+మధ్యమున = కనుబొమ్మలయొక్క మధ్యభాగమునందు, నిలిపి =

గూర్చి, ఊర్ధ్వముఖముగాఁగఁ = మీఁదుగ, ఒనరఁ = బాగుగ,
 చూచినఁ = పరికించినయెడ, అది = అట్లు చూచుట, భేచరి + అను +
 ముద్ర = భేచరియనఁబడు ముద్ర అగును. భూమధ్య దృష్టిరసేషా ముద్రా
 భావతి భేచరీ । కపాలకుహరేజిహ్వ ప్రవిష్టావిపరీతగా॥ భ్రువోర్మధ్యగతా
 దృష్టి ర్ముద్రాభవతిభేచరీ । పీడ్యతే నచరోగేణ లిప్యతే నచ కర్మభిః॥
 తాద్యతే నచకేనాపి యోముద్రాం వేత్తిభేచరీం । చిత్తం చరతిభేయస్యా
 జ్జిహ్వ చరతిభేయతః॥ తేనేయం భేచరీముద్రా సర్వసిద్ధ నమస్కృతా ।
 భేచర్యాముద్రితంయేన వివరం లంబికోర్ధ్వతః॥ నపీయూష్యం పతత్యగ్నౌ
 నచ వాయుః ప్రధావతి'' అను మొదలగు శ్రుతుల యర్థము నిందు నను
 సంధించునది.

తా. ఓ వానరోత్తమా ! కనుఁగవను ముడుచుకొనియైననుఁ దెలిచి
 యైననుఁ జూడ్కిని బాహ్యపదార్థములనుండి మరలించి కనుబొమ్మల మధ్య
 ప్రదేశమునందుఁ గూర్చి మీఁదుగఁ బరికించుట భేచరీముద్ర యనఁబడును.

క. లోచనములఁ గదలింపక

యాచార్యోక్తస్త్వనాసికాగ్రం బెపుడున్
 గోచరముగఁ జూచిన నది

భూచరి యను ముద్ర యగును శ్రీ బోధశరణ్యా. ౧౦౮

టీ. బోధ+శరణ్యా=నాచే నుపదేశించు జ్ఞానమునకు నాశ్రయ
 భూతుఁడవగువాఁడా, లోచనములను = కన్నులను, కదలింపక = దృశ్య
 వస్తువులయందుఁ బడనీయక, ఆచార్య... అగ్రంబు-ఆచార్య = సద్గురువుచే,
 ఉక్త = చెప్పఁబడినరీతిని, స్వ=తనయొక్క, నాసికా = ముక్కుయొక్క,
 అగ్రంబు = కొనను, ఎప్పుడున్ = ఎల్లపుడును, గోచరముగఁ = విషయ
 మగునట్లు, చూచినఁ = కనుఁగొనిన, అది = అట్లుచూచుట, భూచరి +
 అనుముద్ర + అగును = భూచరి యనుపేరం బరగు ముద్రయై యున్నది.

“అర్థసంమిలితాదృష్టి ర్నాసికాగ్రస్థితా యది । ప్రసన్నతారకాముద్రా
భూచరీత్యుచ్యతే బుధైః” అనుటచే, కంటియొక్కమీఁదిరెప్పలను సగము
ముడిచి ప్రసన్నములగు గనుపాపలు గలిగినచూడ్కి వేటొకదానియందుఁ
బ్రసరింపక పరవాసుదేవత త్వమునందే నిలిచియున్న మనస్సుతోఁ గలసి
ముక్కుయొక్కకొనను నిలిచియున్నయెడల నది భూచరి యను ముద్ర
యనఁబడు నని ఫలితము.

తా. సద్బోధకు నాశ్రయభూతుడ వగు నో యాంజనేయా !
మాడ్కులను గదలనీక నిజగురూపదిష్టక్రమమునఁ దనముక్కుకొనను గనుఁ
గొనుచుండిన నది భూచరి యనుపేరం దగు ముద్ర యగును. ౧౦౯

ఆ. కనులు సగము మూసి శ ఘననాసికామధ్య
సీమయందుఁ జూపుఁ శ జెదరనీక
నిలిపి మీఁద నున్నరనిటలంబుఁ గాంచిన
మధ్యలక్ష్మ్య మగుఁ గురమారతిలక. ౧౦౯

టీ. కుమార + తిలక = తనయోత్తమా ! (నామవాచకపదమునకుఁ
బరంబులగు తిలక - భూషణ - మణి - అవతంస - మొదలగు పదములు
శ్రేష్ఠవాచకములు), కనులు = నయనములను, (ఇచట ద్వితీయార్థమునందుఁ
బ్రథమ), సగము మూసి = సగము ముడుచుకొని, ఘన...యందుఁ -
ఘన = నిడుపగు, నాసికా = ఘ్రాణముయొక్క, మధ్యసీమయందుఁ =
నడిభాగమున, చూపుఁ = చూడ్కిని, జెదరనీక = వేటొకవస్తువునందుఁ
బడకుండునట్లు, నిలిపి = ఉంచి, మీఁదఁ + ఉన్న = పైని గల, నిట
లంబుఁ = లలాటప్రదేశమును, కాంచినఁ = కనుచునుండినయెడ, మధ్య
లక్ష్మ్యము = మధ్య యనుపేరం బరంగు ముద్ర, అగును = తగును.

తా. ఓ పుత్రోత్తమా ! అరమోడ్పుకన్నులతోఁ జూడ్కిని తన
ముక్కుయొక్క మధ్యప్రదేశమునందు నిశ్చలముగఁ గూర్చి మీఁదుగనున్న
నుదుటిని గనుఁగొనుచు నుండుట మధ్య యనఁబడు ముద్ర యగును. ౧౦౯

తే. కర్ణలోచననాసాయుగంబు మూసి

మలచి భూమధ్యమునను జూరపులను మనము

నిలిపి వరనాదబిందుచిత్రశలఁ గనుట

షణ్ముఖీముద్ర యంద్రు స్రజ్జనులు వత్స.

౧౧౦

టీ. వత్స = ఓబాలకా ! కర్ణ + లోచన + నాసా = చెవులయొక్కయు, కన్నులయొక్కయు, ముక్కుచెలమలయొక్కయు, యుగంబు = ద్వయమును, మలచి + మూసి = రెండుచేతులయొక్క బొట్టన వ్రేళ్లు మొదలగు వ్రేళ్లతో నొక్కి మూసికొని, చూపులను = లోఁజూడ్కులను, మనము = డెందమును, భూ + మధ్యము = కనుబొమలయొక్క + నడిమిపట్టున, నిలిపి = నిలుకడగనుంచి, వర + నాద + బిందు + చిత్ + కళల = ముందుఁ జెప్పఁబడు లక్షణములు గల ప్రణవనాదమును బ్రహ్మబిందువును చిత్స్వరూపముయొక్క కళావిశేషములను, కనుట = అంతర్లక్ష్యముచే వీక్షించుటను, స్రజ్జనులు = మహాయోగులు, షణ్ముఖీ + ముద్ర = షణ్ముఖి యను ముద్ర యని, అంద్రు = చెప్పెదరు, ముఖమునందలి యాఱురంద్రములను మూయుటచే దీనికి షణ్ముఖి యని పేరు గలిగినది.

తా. అంగుష్ఠముల రెండిటితో రెండుశ్రోత్రబిలములను, రెండుచేతుల తర్జనీమధ్యములతో రెండుకన్నులను, అనామికముల రెండిటితో రెండు ముక్కుచెలములను నొక్కుచు మూసికొని కనుబొమల నడిమిభాగమున నాంతరదృష్టిని మనస్సును జేర్చి ప్రణవనాదమును ముందుఁ జెప్పఁబడు బ్రహ్మబిందువును చైతన్యముయొక్క కళావిశేషములను బరికించుటయే మహాపురుషులు షణ్ముఖీముద్ర యని చెప్పెదరు.

౧౧౦

క. అంతర్లక్ష్యము బహిర

త్యంతవినిశ్చలనుదృష్టి ర యపగతపవన

స్వాంతవికారము గలయది

వింత యగుచు నొప్పు శాంభరవీముద్ర యనన్. ౧౧౧

టీ. అంతర్లక్ష్యము = ధ్యానింపఁదగిన పరవస్తువునందు దృష్టి నుంచు టయు (అంతర్ముఖత్వమును), బహిః...దృష్టి - బహిః = బాహ్యమునందు, అత్యంత = ఇంచుకయును, వినిశ్చల = చలింపని, సు + దృష్టి = మేలగు చూడ్కియును, అప...ముక్ - అపగత = పోయిన, పవన = ప్రాణము మొదలగు వాయువులయొక్కయు, స్వాంత = మనోబుద్ధిచిత్తాహంకార ములయొక్కయు, వికారము = చలనరూపమగుమార్పు, కలయది = కలిగి యున్నది, శాంభర వీముద్ర అనన్ = శాంభర వి యనుముద్ర యనునట్లుగా, వింత - అగుచున్ = ఆశ్చర్యకరమయి, ఒప్పున్ = తగును.

తా. లోకవ్యవహారమునుమాని వృద్ధయపుండరీకమునందు ధ్యానింపఁ బడు పరమాత్మునియందు మనస్సును నిలిపి, పైకి నించుకయుఁ జలింపని చూపును గలిగి వాయుచలనమును మనోవికారమును లేకయుండుట శాంభర ముద్ర యనఁదగును; భగవద్భక్తాగ్రగణ్యుడగు శంభుఁ డీముద్రను బూని యెల్లప్పుడు భగవంతుని ధ్యానించుచుండును గాన, నీముద్ర శాంభర వి యనఁ బడును. ౧౧౧

అవ. ఇట్లు పంచముద్రలయొక్క స్వరూపమును జెప్పి యా ముద్రలచేఁ గనుఁగొనఁదగిన నాదబిందుకళా స్వరూప ములును వివరింపఁబడుచున్నవి.

మ. అమరేంద్రదార్పిత! పూర్వవర్ణితనితాంశతాంతర్వహిర్నన్యత
క్ష్యములుద్యద్వరమండలత్రయకళారసందర్శనాభ్యాసయో
గము లీరెండును నాదబిందురుచిసారక్షాత్కారసద్దేతుభూ
తములై యొప్పునిరంతరంబలఘుతక్రధ్యానంబుఁగావించినన్.

జీ. అమర + ఇంద్ర + అర్చిత = దేవేంద్రునిచే నారాధింపఁదగిన హనుమంతుఁడా ! పూర్వ...లక్ష్యములు - పూర్వ = లోఁగడ, వర్ణిత = వివరింపఁబడిన, నితాంత = పూనికగ నభ్యసింపఁదగిన, అంతః = అంతర్లక్ష్యమగు శాంభవీముద్రయు, బహిః = బహిర్లక్ష్యము లగు భేచరీభూచరీ ముద్రలును, మధ్యలక్ష్యములు = మధ్య యను ముద్రయు ననునీలక్ష్యత్రయమును, ఉద్యత్...యోగములు - ఉద్యత్ = ప్రకాశించుచున్న, వర = శ్రేష్ఠములైన, మండల = సూర్యాగ్నిచంద్రమండలములయొక్క, త్రయ = మూడిటిసంబంధములైన, కళా = కళావిశేషములయొక్క, సందర్శన = చూచుటయందలి, అభ్యాసయోగములు = క్రియాయోగములును, ఈ రెండును - లక్ష్యములు, క్రియాయోగములు, అని యర్థము. నాద...భూతములు - నాద = ఓంకారనినాదములయొక్కయు, బిందు = అమృతబిందువులయొక్కయు, రుచి = శుద్ధచైతన్య రసాస్వాదనములయొక్కయు, సాక్షాత్కార = అపరోక్షానుభవమునకు, సత్ = ప్రధాన మైన, హేతుభూతములు = కారణాత్మకములు, ఐ = అగుచు, నిరంతరంబు = ఎల్లప్పుడును, అలఘుతన్ = అధికముగ, ధ్యానంబున్ = అనుసంధానమును, కావించినన్ = ఒనర్చినయెడల, ఓప్పన్ = తగును.

తా. వేల్పులతేనిచే నారాధింపఁబడు నోసమీరనందనా! పైని వివరింపఁబడిన యైదుముద్రలలో భేచరీ భూచరీ యనుముద్రలు రెండును బహిర్లక్ష్యము. మధ్య వణ్ణుభియనుముద్రలు రెండును మధ్యలక్ష్యము. శాంభవియనునది అంతర్లక్ష్యము అనఁబడు; నిందు బహిర్లక్ష్యముచేత, ధూమ్రయు నర్చియు నుష్ణయు జ్వలినియు విస్ఫులింగినియు సుశ్రియు స్వరూపయుఁ గపిలయు హవ్యవహయు కవ్యవహయు నను పది యగ్నిమండలకళలను, మధ్యలక్ష్యముచేత, అమృతయు మానదయు పూషయు తుష్టియు రతియు ధృతియు శశినియు చంద్రికయు కాంతియు జ్యోత్స్నయు శ్రీయు ప్రీతియు అంగదయు పూర్ణయు పూర్ణామృతయు కామదాయినియు నను

పదియాలు చంద్రమండలకళలను అంతర్లక్ష్యముచేత, తపిని తాపిని ధూమ్ర మరీచి జ్వాలిని రుచిర సుషుమ్న భోగదవిశ్వ బోధిని ధారిణి క్షయ అను నీ పండ్రెండుసూర్యమండలకళలను నందర్భింపవచ్చును; మూడులక్ష్యములును, అగ్ని చంద్ర సూర్యకళలను లక్ష్యములచే గనఁదగు నభ్యాసయోగము నను నీ రెండును, దశవిధ ప్రణవనాదములను వినుటకును, బాగుగ ధ్యానించిన యెడల చిద్బిందువుయొక్కయు, చిత్కకళలయొక్కయు సాక్షాత్కార మునకును, ప్రధానకారణము లై విలసిల్లును. ౧౧౨

ఆ. నాదబిందుకళల ర్ నయ మొప్పుఁ జూచుచు
నింద్రియముల మనము ర్ నిగురఁజేసి
సత్కవీశ్వరుండు ర్ స్వప్రకాశాత్మచి
త్సుఖముఁ గాంచుఁ బరమరసులభముగను. ౧౧౩

టీ. సత్ + కవి + ఈశ్వరుండు = యోగ్యుడగు యోగింద్రుఁడు, ఇంద్రియములకు = పదియింద్రియములను, మనము = అంతఃకరణ చతుష్టయమును, ఇగురకు = యోగాభ్యాసబలముచేత క్షీణించునట్లు, చేసి = కావించి, నాద + బిందు + కళలన్ = దశవిధ ప్రణవనాదములను, పరవాసుదేవాత్మకచిద్బిందువును, ఆ చిద్బిందువునుండి వెడలు సృష్టి స్థితి సంహారకారణము లగు సూర్యాదికళావిశేషములను, నయము + ఒప్పు = భగవన్నిష్ఠ వెలయుచుండ, చూచుచు = కాంచుచు, స్వ...సుఖము = స్వ = తనయొక్క, ప్రకాశ = ఇతరాపేక్షలేక వెలుగు లేజస్సు, ఆత్మ = స్వరూపముగఁ గల, చిత్ = చిద్రూపుడగు శ్రీమన్నారాయణునియొక్క, సుఖము = ప్రాప్తిరూపమగు మోక్షసౌఖ్యమును, పరమసులభముగను = మిగులసుకరముగ, కాంచు = పొందును.

తా. యోగనిష్ఠుడగు జ్ఞాని చతురాదీంద్రియములయొక్కయు మనో బుద్ధి చిత్తాహంకారములయొక్కయు బాహ్యప్రవృత్తిని నిగ్రహించి

పైఁజెప్పినరీతిని బాహ్యమధ్యాంతర్లక్ష్యములచేతను నభ్యాసయోగముచేతను,
ప్రణవనాదములను చిద్బిందువును మూర్త్యచంద్రాగ్నిమండలముల కళావిశే-
షములను నిరంతరమును కనుఁగొనుచునుండేనేని మిగుల ననాయాసముగ
స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁ డగు పరమానుదేవుని ప్రాప్తిరూపమగు చిదా-
నందమును బడయును.

౧౧౩

చ. లలితనినాదబిందుకళ

లక్ గుటిఁజేసిన మానసేంద్రియం
బులు, వెలి లోపలక్ దిరుగఁ
బోవక వానినిఁ జూచుచుండ ని
శ్చల మగు దేహ మయ్యెడ వి
చారముచేఁ బరమాత్మతత్త్వమున్
సులభముగా నెఱుంగఁబడు

ను మ్మిది చక్కనిత్రోవ యారయన్.

౧౧౪

టీ. లలిత + నినాద + బిందు + కళలక్ = మనస్సునకు నింపగు ప్రణ-
వనాదమును, బ్రహ్మబిందువును, అబ్రహ్మముయొక్క యిచ్ఛారూపములగు
కళావిశేషములను, గుటిక్ - చేసినక్ = అభ్యాసయోగముచేత లక్ష్య-
ములుగఁ జేసినయెడల, మానస + ఇంద్రియంబులు = చిత్తము చక్షురాదీం-
ద్రియములును, వెలిక్ = పైనిగాని, లోపలక్ = హృదయాకాశమునందుఁ-
గాని, తిరుగక్ - పోవక = సంచరించుటకు వెళ్లక, వానిని = ఆప్రణవ-
నాదమును బ్రహ్మబిందువును చిత్కళలను, చూచుచున్ + ఉండక్ =
కనుఁగొనుచునుండేనేని, అయ్యెడక్ = అప్పుడు, దేహము = స్థూలసూక్ష్మ-
రూపమగు శరీరము, నిశ్చలము-అగున్ = ఆధివ్యాధులు లేక నిలుకడగ నుం-
డును; విచారముచేక్ = ఇట్లు నాదబిందుకళాస్వరూపుఁ డగు శ్రీమన్నా-
రాయణుని నిరంతరానుసంధానముచేత, పరమాత్మ + తత్త్వమున్ = ఆ

భగవంతునియొక్క వాస్తవస్వరూపముగూడ, సులభముగాఁ = అనా
యానముగ, ఎఱుంగఁబడునుమ్మ = గోచరమగును సుమీ; ఇది = ఈ యోగ
మార్గము, ఆరయఁ = అలోచింపఁగా, చక్కని + త్రోవ = భగవత్పా
ప్తికి తిన్ననిబాట.

తా. మీఁదఁ జెప్పినరీతిని భేదరి మొదలగుముద్రలచేతఁ బరమాత్మ
ప్రతిపాదకమగు నోంకారముయొక్క నాదములనుఁ జిద్బిందుస్వరూపుఁ
డగు శ్రీమన్నారాయణుని అతని సత్యసంకల్పరూపము లగు కళావిశేష
ములను లక్ష్యముఁజేసినచోఁ జిత్తవృత్తులును నింద్రియములవ్యాపారములును
బైనిగాని లోపలనుగాని లేక యా నాదబిందుకళలనే నిరంతరమును
జూచుచు నుండినయెడ శరీరము గదలకయుండును. ఇట్లు శరీరము మనస్సు
ఇంద్రియములును నిశ్చలములుగ నుండునపుడు భగవదనుసంధానమును
జేయుటచే శ్రీ పరవాసుదేవుని వాస్తవస్వరూపము యోగికిఁ దప్పక గోచర
మగును; గాన నోహుంజనేనూ! ఇది భగవత్పాప్తికి మేలయినమార్గము.

ఆ. నాదబిందుకళల శ్రీ నాదరింపనియోగి

యింద్రియములు మనము శ్రీ నిట్టు నట్టుఁ
బరువు లిడఁగ వానిఁ శ్రీ బట్టఁజాలక కుందు
నిట్టివాఁడు పరము శ్రీ నెట్టు గాంచు.

౧౧౫

టీ. నాద + బిందు + కళలన్ = భగవత్స్వరూపములైన నాదమును
బిందువును కళలను, ఆదరింపని + యోగి = లక్ష్యాభ్యాసవిశేషముచే గోచర
ములుగఁ జేయఁజాలని ముముక్షువు, ఇంద్రియములు = చక్షురాదీంద్రియము
లును, మనము = చిత్తమును, ఇట్టున్ + అట్టున్ = నలుగడలను, పరువులు +
ఇడఁ + కఁ = రూపము మొదలగు విషయములయందుఁ ద్రిమృరుచునుం
డఁగా, వానిఁ = ఆ యింద్రియములనుఁ జిత్తమును, పట్టఁ + చాలక =
నిగ్రహింపలేక, కుందుఁ = భేదించుచుండును; ఇట్టివాఁడు = ఇట్టింద్రి

యజయము లేనియోగి, పరమున్ = పరాత్పరుండగు శ్రీమన్నారాయణుని,
ఎట్టు = ఏరీతిని, కాంచున్ = పొందఁగలఁడు? పొందఁజాలఁ డనుట.

తా. శ్రీ భగవత్స్వరూపము లగు నాదబిందుకళల నభ్యాసయోగ
ముచేఁ గనుఁగొనఁజాలనియోగి నేత్రము మొదలగు నింద్రియములు శబ్దాది
విషయములయందును, మనస్సు కామము మొదలగు వృత్తులయందును
స్వేచ్ఛగ సంచరించుచు నుండఁగా, నా నింద్రియములను మనస్సును నిగ్ర
హించుటకు సామర్థ్యము లేనివాఁ డై దుఃఖించుచుండును. ఇట్లు మనోనిగ్ర
హము ఇంద్రియనిగ్రహము లేని యోగి భగవత్స్వాస్తిరూప మగు మోక్ష
మును బడయఁజాలఁడు.

౧౧౫

సీ. గాలంబు లేనిచో శ జాలకాగ్రణిచేతఁ

భాతీనజాలముల్ శ పట్టఁబడునె ?

నరియురి లేనిచో శ శకునాంతకునిచేతఁ

జొక్కంపుఁబడులు శ చిక్కఁబడునె ?

యోదంబు లేనిచో శ నొగి మావటీనిచే

గజరాజములు నరికట్టఁబడునె ?

తగుకోల లేనిచో శ మృగయావినోదిచే

ఘోరమృగంబులు శ కొట్టఁబడునె ?

తే. రాజితానందతారక శ రాజయోగి

పావనసమాధి లేనిచో శ బరమశుష్క

తర్కవేదాంతవాదతత్పరులచేత

నింద్రియమనంబులు వినిగ్రహింపఁబడునె ?

౧౧౬

టీ. పాతీన + జాలముల్ = వేయికోటలుగల చేఁపలనముదాయములు,
("సహస్రదంష్ట్రః పాతీనః" అని యమరము.) జాలక + అగ్రణిచేతన్ =
మీలవాండ్రలో నేర్పరియగువానిచేత, గాలంబు + లేనిచోన్ = గాలాపు

రివ్వ చేతలేనపుడు, పట్టబడునె = గ్రహింపబడునా ? నిమిత్తకార
బతులు = సాగనపిట్టలు, శకున + అంతకునిచేత = పక్షుల పరిపూర్ణ
రించువానిచేత, సరి + యురి + లేనిచో = సమమైనయురిత్రాడు గనకుం
పుడు, చిక్కబడునె = లభింపబడునా ? గజరాజములు = మదపుటేసి
గులు, మావటీనిచేత = గజరక్షకునిచేత, ఓదంబు లేనిచో = గోయి
లేనిపట్ల, ఒగి = సులభముగ, అరికట్టబడునె = నిరోధింపబడునా ?
ఘోర + మృగంబులు = దుష్టము లగు నడవజంతువులు, మృగయా + వినోది
చేత = వేటయందు వేడుక గలవానిచేత, తగుకోలలేనిచో = వాడియైన
నారసము లేనితటినీ, కొట్టబడునె = చంపబడునా ? పడ వని యంతట
నర్థము, రాజిత...సమాధి - రాజిత = ప్రకాశమానమగు, ఆనంద = సం
తోషముగల, తారక = తారకమనియెడు, రాజయోగ = జ్ఞానయోగము
చేత, పావన = పవిత్రమగు, సమాధి = భగవదనుసంధానము, లేనిచో =
లేనిపక్షమున, పరమ...పరులచేత - పరమ = మిగుల, శుష్క = నిష్ఫ
లములైన, తర్క = వితండములచేత, వేదాంత = ఉపనిషత్తులయొక్క,
వాద = విపరీతవాదమునందు, తత్పరులచేత = తలంపు గలవారిచేతను,
ఇంద్రియ + మనంబులు = చక్షురాదీంద్రియములునుఁ జిత్తమును, వినిగ్ర
హింపబడునె = లోబఱచుకొనబడునా ? పడ వని యర్థము.

తా. ఓవత్సా ! నిష్ప్రయోజనములగు వితండవాదములచే నుపనిష
ద్వాక్యములకు నపార్థములను జెప్పుచుఁ బండితత్త్వమ్య లగువారిచేత మోక్ష
సుఖము నొసఁగెడు శ్రీరామతారక మను రాజయోగము నవలంబించి పరమ
పావనుఁ డగు శ్రీమన్నారాయణుని ధ్యాననిష్ఠ లేనియెడల నింద్రియజయ
మును మనోనిగ్రహమును గలుగనేరవు. ఎట్లనిన - లోకమునందు జాలరి
వానికిఁ జేత గాలములేనియెడ గండుమీలు దొరకవుగదా ! పిట్టలను బట్టు
వానికి నురిత్రాళ్లు లేకుండఁ బక్షులు లభింపవుగదా ! మఱియు నేనుంగులను
బట్టువానికిఁ బల్లము లేనిచోట నేనుంగులు లొంగవుగదా ! వేట

యజయము లేనివెట్లునమ్ములు లేనియెడ దుష్టజంతువులు సంహరింపఁబడవు.
ఎట్టు = ఏర్పియోగములేనిచో యోగికి నింద్రియజయము గలుగదు. ౧౧౬

ఘన మంజనంబుఁ గైకొని
ఘన మగుధనమును నెఱుంగుకై వడిని నిరం
జనతారకయోగముఁ జే

కొని పరతత్త్వమును దెలియ శ్ర గుఱివడు సంతన్. ౧౧౭

టీ. జనము = మనుజుఁడు, అంజనంబుఁ = సిద్ధాంజనమును, కైకొని = కన్నులకుఁ బెట్టుకొని యని యర్థము, ఘనము + అగు + ధనమును = గొప్పది యగు నిధిని, ఎఱుంగు + కై వడిని = గుఱుతుఁ బట్టునట్లు, నిరంజన = నిర్మలమగు, తారకయోగముఁ = తారకమనియెడు యోగమును, చేకొని = అవలంబించి, పరతత్త్వమును = పరవాసుదేవస్వరూపమును, తెలియఁ = ఎఱింగెనేని, అంతఁ = సకలమును, గుఱివడును = గోచరమగును; ఇందు, ఒక పరవస్తువును దెలిసికొనిన సమస్తవస్తుపరిజ్ఞానము గలుగునను శ్రుతియొక్క యర్థమును సావకాశముగ నెఱుంగఁదగియున్నది. ఇందునుగూర్చి ఛాందోగ్యమునం దొక యాఖ్యా యిక గలదు. అది యెట్లునిన, ఉద్దాలకుఁ డను మహర్షికి శ్వేతకేతుఁ డను నొక కొమరుఁడు గలఁడు. ఉద్దాలకుఁడు, పండ్రెండేండ్లప్రాయము గల తనకొడుకును జూచి పుత్రికా! నీవు గురుకులమున నుండి బ్రహ్మచర్యమును బూని సాంగముగ వేదాధ్యయనమును జేయుము. మన వంశమునఁ బుట్టినవాఁ డెవ్వఁడు నధ్యయనమును జేయక బ్రహ్మబంధువువలె (నీచ బ్రాహ్మణునివలె) నుండలేదు. అనిన, శ్వేతకేతుఁడు సద్గురునికడకుఁ బోయి పండ్రెండుసంవత్సరములు వేదముల నెల్ల సాంగముగఁ జదివి గొప్పపాండిత్యమును సంపాదించి తనకు సర్వము దెలియునను నభిమానముతోఁ దన జనకునికడకు వచ్చినఁ జూచి తండ్రి వీనికి వేదవేదాంగములు పఠించినను

ముఖ్యమగు బ్రహ్మజ్ఞానము లేదు. జగత్తునకు భిన్నముకాని నిమిత్తకారణము నుపాదానకారణము నగు బ్రహ్మమును దెలిసినవాడే పరిపూర్ణవిద్వాంసుఁడుగాని వేఱొకఁడు గాఁడను సంగతిని దన కొమరునకుఁ దెలియఁబఱచి వానికింగల దురభిమానమును దొలఁగించి బ్రహ్మమును దెలిసికొనెడు తలంపుఁ గలుగఁజేయఁడలఁచి యిట్లనియె. ఓ పుత్రా! నీవు “నేను సర్వవిద్యాపరిపూర్ణుఁడను, నాకు సర్వమును దెలియు” నను నభిమానము గలవాఁడవువలెఁ గనఁబడుచున్నావు. ఏయొక వస్తువును వినినయంత నే యదివఱకు విననిదిగూడ వినఁబడునో తెలియనిదిగూడఁ దెలియఁబడునో తలంపనిదిగూడఁ దలఁపఁబడునో ముఖ్యముగ నీవు దెలిసికొనఁదగిన యా యంశమును నీ యుపాధ్యాయుల నడిగి తెలిసికొంటివా? అనిన విని శ్వేతకేతుఁ డాశ్చర్యము నొంది యేమిది? యొకదానిని దెలిసికొనినంతనే ఇంకొకటి యెట్లు దెలియఁబడును? అని తనలో ననుకొనుచు నోభగవంతుఁడా! నీవు చెప్పినది యెట్లు సరిపడును? అనిన, జనకుం డిట్లనియె. “యథా సోమ్యేకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం” మట్టి కుండలు దాకలు మొదలగువానికి నుపాదానకారణమగు (మూలకారణమగు) మృత్తిముద్ద తెలియఁబడినతోడనే తదుపాదేయములగు (ఆ మట్టిముద్ద వలనఁ గలిగిన) కుండలు మాఁకుడులు మొదలగునవి యెల్ల మట్టికి వేఱు గావని తెలియఁబడును; కుండలు మొదలగువాని రూపమును, కుండలు, మాఁకుడులు, దాకలు మొదలగు పేళ్లును ఆ మట్టికి లోకవ్యవహారముకొఱకుఁ గలిగెను. కావున మట్టివలనఁ గలిగెడు కుండలు మొదలగునవి మట్టికంటె వేఱుకావు గాన, నుపాదానమునకు నుపాదేయమునకును (కార్యకారణములకు) గోదములేదు గాన నుపాదానము దెలియఁబడిన, నుపాదేయము నుపాదానమున నన్న వేఱుగాదని తెలియఁబడును. (ఇచట “వికారమెల్ల మాట మట్టునక బహిరేకాని వికారమనునది వాస్తవముగలేదు. మట్టిమాత్రము వస్తువు

ఆగునట్లు బ్రహ్మమునందు నజ్ఞానముచే గల్పింపఁబడిన నామరూపాది ప్రపంచమెల్లఁ గల్గి. బ్రహ్మము మాత్రము వస్తువు” అను శంకరమతము సరిపడియుండలేదు. ఏలన, వాచారంభణ మనుశ్రుతియందలి పదమునకు వాగాలంబన మను నర్థముఁ జెప్పటకుఁ బ్రమాణములేదు. మఱియు వాగాలంబన మను పదమునకును నామధేయ మను పదమునకును వేర్వేరు యర్థము చెప్పక పోవుటచేతఁ బునరుక్తియుఁ గలుగును. ఇంకను మృత్తికయే సత్యమని చెప్పఁదలఁచినపుడు శ్రుతియందలి “ఇతి” అను పదమునకు వైయర్థ్యము సంభవించునను నీ యంశములను “వాగారంభణ మిత్యుక్తేర్ని ధ్యేయే శ్రుతకల్పనం । పునరుక్తి ర్నామధేయ మితీత్యస్య నిరర్థతా” అని పూర్వాచార్యులు చెప్పిరి. ఇంతియకాక శంకరమతమునందు “యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతి” అను శ్రుతియొక్క సందర్భముగూడ సరిపడియుండలేదు. ఎట్లన, ముత్తైపుఁజిప్పయొక్క స్వరూపము దెలియఁబడఁగా నా ముత్తైపుఁజిప్పయందు నారోపింపఁబడిన వెండి దోపట్టక యున్నను వెండి తెలియఁబడుట గన్పట్టక పోవుటచేత, బ్రహ్మము తెలియఁబడినతోడనే బ్రహ్మమునందు నజ్ఞానముచే నారోపింపఁబడిన ప్రపంచము పోయినను దెలియఁబడుట సంభవింపదుగాననే బ్రహ్మము దెలియఁబడినతోడనే తెలియఁబడనిదిగూడఁ దెలియఁబడినది యగు నను మొదలగు శ్రుత్యక్తియు సరిపడును? అను మొదలగు విశేషాంశములను శ్రీ రంగరామానుజీయమునందుఁ బరికించునది. (ప్రకృతమునందు) శ్రీ పరమపురుష స్వరూపము దెలియఁబడినతోడనే తత్కార్య మగు ప్రపంచమెల్లఁ గాఢముకన్న భిన్నము గాదని తెలియఁబడు నను మొదలగు సంగతుల నుద్దాలఁడు తన కొమరుఁడగు శ్వేతకేతునకు నుపదేశించి కృతకృత్యుని జేసె నఖివైదికోపాఖ్యానమును “పరతత్త్వమును దెలియ గుఱిపడు నంతన్” అని పద్యభాగమునందు ననుసంధించునది.

తా. లోకమునందు మనుజుఁడు సిద్ధాంజనమును గండ్లకుఁ బెట్టుకొని పెన్నిధిని గనుఁగొనువిధమున నితరసాపేక్షలేని యొక్క తారకయోగము నవలంబించి పరమపురుషు నెఱింగినయెడల నన్నియుఁ దెలియఁబడును. ౧౧౭

తే. పలలమును జూపి డేగను శ్రీ బట్టురీతి
నమృతసమనాదబిందుకళానుభూతి
సుఖము నొందించి మరగించి శ్రీ చొక్కఁ జేసి
యింద్రియమనంబుల వినిగ్రహింపవచ్చు. ౧౧౮

టీ. పలలమును = మాంసపుపైరను, చూపి = తొలుతఁ గనఁబఱచి, డేగను = అణుజును, పట్టురీతి = వేటకాఁడు గ్రహించునట్లు, అమృత... సుఖము - అమృత = అమృతముతో, సమ = సమానమగు, నాద = దశవిధ ప్రణవనాదములయొక్కయు, బిందు = బ్రహ్మబిందువు యొక్కయు, కళా = సూర్యచంద్రాగ్నికళలయొక్కయు, అనుభూతి = అనుభవించుటచే నగు, సుఖము = పరమ సౌఖ్యమును, ఒందించి = మొదటఁ గలుగఁజేసి, మరగించి = అలవాటుపఱచి, చొక్కఁజేసి = ఆ సుఖమునందుఁ జొక్కి సోలునట్లు గావించి, ఇంద్రియమనంబుల = ఎల్ల ఇంద్రియములను మానసమును, వినిగ్రహింప = దృశ్యపదార్థముల యందుఁ బడకుండ నిరోధించుటకు, వచ్చు = వీలగును.

తా. మాంసపుపైరను మొదటఁ గనఁబఱచి డేగను వేటకాఁడు మెలకువతో నెట్లుపట్టుకొనునో యట్లు యోగియు సుధారసమున కెనయగు ప్రణవనాదముయొక్కయు, బ్రహ్మబిందువుయొక్కయు, చిత్కళ యొక్కయు, నిరంతరానుభవమువలనఁ గలిగెడు పరమసౌఖ్యమును దొలుతఁ గలుగఁజేసి యభిరుచిని బుట్టించి యా సుఖానుభవముచేతఁ బర వశముగ నొనర్చి ఎల్ల ఇంద్రియములనుఁ జిత్తమును బాహ్యవిషయముల యందుఁ బడకుండ స్వాధీనముఁ జేసికొననగును. ౧౧౯

ఆ. వేద మట్లు గాన శ నాదబిందుకళాను
భవముఁ దెలిపె మొదలఁ శ బండితులకుఁ
దత్ప్రకార మెల్లఁ శ దగ నెఱింగించెద
విస్తరించి తెలియ శ వినుము వత్స !

౧౧౯

టీ. వత్స = ఓ బాలకా ! వేదము = ఆమ్నాయము (“శ్రుతిస్త్రీ
వేద ఆమ్నాయ” అని యమరము), పండితులకుఁ = తెలివి గల యోగు
లకు, నాదబిందుకళానుభవముఁ = ముందుఁ జెప్పఁబడు లక్షణముగల
ప్రణవనాదములయొక్కయు, చిద్బిందువుయొక్కయు సూర్యాదికళల
యొక్కయు ననుభవమును, మొదలఁ = మొట్టమొదట నభ్యసింపవలయు
నని, తెలిపెఁ = చెప్పెను. అట్లుగానఁ = అలాగున వేదము చెప్పుట
చేతను, తత్ = ఆ నాదబిందుకళానుభవముయొక్క, ప్రకారముఁ =
క్రమమును, ఎల్లఁ = అంతయును, తగఁ = సరిగ, తెలియఁ = నీకు
బోధపడునట్లు, విస్తరించి = వివరించి, ఎఱింగించెదఁ = వక్కాణించె
దను, వినుము = ఆలకింపుము.

తా. అభ్యాసకు లగు యోగులు ప్రారంభమునందు నాదబిందుకళల
యొక్క యనుభవము నలవాటు చేయవలయు నని ప్రాచీనులు పలికినది
గావున నా నాదబిందుకళానుభవ మెట్లు గలుగునో యాక్రమము నెల్ల నవి
స్తరముగ నీకు బోధపడునట్లు దెలియఁబఱచెద నాలకింపుము.

౧౧౯

తే. గీ. సద్గురుప్రోక్తముద్రచే శ శ్రవణయుగము
మూసి యాలింపఁ బ్రణవంబు శ మ్రోయు మొదలఁ
జిణి యనుచు నంతటం జిణిరచిణి యటంచు
మించి రెండవమాటు ఘోషించు ననఘ

౧౨౦

టీ. అనఘ = త్రివిధదురిత సంబంధము లేని యో హనుమంతుఁడా!
సత్ = యోగ్యుఁడగు, గురు = దేశికేంద్రునిచే, ప్రోక్త = బాగుగఁ

దెలుపఁబడిన, ముద్రచేత్ = మునుపు చెప్పిన లక్షణములు గల షణ్ముఖముద్ర
చేత, శ్రవణ + యుగముక్ = వీనులయొక్క రెండు బిలములను,
మూసి = రెండుచేతుల బొట్టనప్రేళ్లతో నొక్కి, ఆలింపక్ = ఆలకించె
నేని, మొదలక్ = ముందుగ, ప్రణవంబు = ఓమ్ అను వర్ణము, చిణి +
అనుచుక్ = చిణి అనుధ్వనితో, మ్రోయుక్ = వాఁగును, అంతటక్ =
ఇట్లు కొంతసేపు మ్రోసినతరువాతను, చిణిచిణి అటంచుక్ = చిణిచిణి
అను చప్పుడుతో, మించి = మొదటికంటె కొంచెము బిగ్గరగ, రెండవ
మాటు = రెండవతూరి, ఘోషించుక్ = ధ్వనిచేయును.

తా. నిష్కల్మషుండ వగు నో హనుమానుఁడా ! యోగానుభవము
బాగుగఁ గల తన యాచార్యుఁడు చెప్పినయట్లు రెండుచేతుల బొట్టన
ప్రేళ్లతోఁ జెవులరంధ్రములను రెండింటిని వెనుకఁ జెప్పిన షణ్ముఖి యను
ముద్రచేత మూసి, వినెనేనిఁ దొలుతఁ జిణి యనియు రెండవసారి చిణిచిణి
యనియు లోపల నోంకారము చప్పుడు సేయును. ౧౨౦

శా. కంటిక్ నెమ్మదిఁగంటి సద్గురుని నింశక్ మేనిలో పువ్వు లా
టింటక్ బూజలొనర్తు నంచుఁ గర మశ్ధిక్ దేహి దా ము
న్నగా! ఘంటానాదముఁ జేసెనో యనఁగ నోంకారంబు
హృద్వీధి యక్ | మింటక్ మ్రోయుఁ దదారవంబుగతి యా
శ్రమిఁదక్ విజృంభించుచున్. ౧౨౧

టీ. ఆమిఁదక్ = మొదటఁ జిణియనియు, రెండవమాటు చిణిచిణి
యనియు వాఁగిన తరువాతను, ఓంకారంబు = ప్రణవము, తత్ + ఆర
వంబు + గతిక్ = చిణిచిణి యను నా శబ్దముయొక్క క్రమముచేత,
విజృంభించుచుక్ = క్రమక్రమముగ హెచ్చుచు, దేహి = జీవుఁడు,
నెమ్మదిక్ = డెందముయొక్క స్వస్థతను, కంటిక్ = పొందితిని, సత్ +
గురునిక్ “గురూణాం గురుః” అనుటచే బ్రహ్మ - సదాశివుఁడు మొద

లగు దేశికులకుఁగూడ నుపదేశితుండగు శ్రీమన్నారాయణుని, కంటిక్ = వీక్షించితిని, ఇంకక్ = ఈ మీఁదను, మేనిలో + పువ్వులు + అతింటక్ = శరీరమధ్యమునందున్న మూలాధారము స్వాధిష్ఠానము మణి పూరకము అనాహతము విశుద్ధము అజ్ఞాచక్రము అను షట్కమలముల చేతను, పూజలు = అర్చనలు, ఒనర్తుక్ = చేసెదను, అంచుక్ = అని తలఁచుచు, కరము - అర్థిక్ = కడువేడుకతో, మున్నగాక్ = తొలు దొల్త, ఘంటా - నాదముక్ = జేగంటయొక్క ధ్వనిని, చేసెనో = కావించినాఁడో, అనక్ - కక్ = అనురీతిని, హృత్ - వీధి - అక్ = హృదయగుహ యనెడు, మింటక్ = ఆకసమునందు, మ్రోయుక్ = మ్రోగును. ఉత్పేక్షాలంకారము.

తా. నేను చిత్తవిశ్రాంతిని బొందితిని; గురువులకెల్లఁ బరమగురుండగు శ్రీమన్నారాయణుని సందర్శించితిని; ఇంకను శరీరమధ్యమునం దున్న స్వాధిష్ఠానము మొదలగు షట్కమలములచేత నాపరమపురుషుని నర్చనఁ జేసెదనని జీవుఁడు దాను దొలుదొల్త మిక్కిలి వేడుకతో జేగంటను గొట్టు చున్నాఁడో యనునట్లు తరువాత నొంకారముమీఁదఁ జెప్పఁబడిన చిణిచిణి యను ధ్వనియొక్క క్రమముచేతఁ గ్రమక్రమముగ వృద్ధి నొందుచు హృదయ గుహ యను నాకసమునందు మిక్కుటముగ ధ్వనిచేయును. ౧౨౧

సగ్ధర. కామక్రోధాద్యసద్రాక్షసగణవిజయారకాంక్షి యై ప్రత్యగాత్మ, శ్రీమన్నారాయణుం డంశచితవిమలమహా శ్చిత్తశంఖంబు నిండక్, నేమం బారంగఁ బూరింశచినగతి మొరయుక్ శ జిత్కళాదర్శకం బై, భూమానందప్రదం బై శ్శుటనిగమశిరోభూషణోంకార మంతన్. ౧౨౨

టీ. ప్రత్యక్ + ఆత్మ = అంతర్యామిస్వరూపుఁడగు, శ్రీమత్ + నారాయణుండు = శ్రీపురుషోత్తముఁడు, కామ...కాంక్షియై - కామ =

దారపుత్తాదులయందలి కోరికయు, క్రోధ = కోపము, ఆది = మొదలగు
నరివడ్వర్గమయియు (రూపకము), అసత్ = దుష్టులగు, రాక్షస = దానవుల
యొక్క, గణ = సముదాయముయొక్క, విజయ = గెలుపును, ఆకాంక్షయై =
అభిలషించినవాడై, అంచిత = శమదమాదిగుణములచే నొప్పుచున్నదియు,
విమల = పరిశుద్ధ మయినదియు, మహత్ = ఉదారమైనదియు నగు,
చిత్త = స్వాశ్రితుడగు యోగియొక్క హృదయమయియు, శంఖంబు =
పాంచజన్య మను తనశంఖమును (“శక్తి లక్ష్మీపతే పాంచజన్యః” అని
యమరము), సేమంబు = లోకములకెల్ల యోగక్షేమము, ఆరంగ =
ఓప్పునట్లు, నిండ = నింపుగ, పూరించినగతి = ఓత్తినవాడోయను
రీతిని, స్ఫుట...ఓంకారము - స్ఫుట = పరమపురుషస్వరూపమును స్పష్ట
ముగ బోధించుచున్న, నిగమకిరః = వేదాంతములకు, భూషణ = అలంకారమైన,
ఓంకారము = ప్రణవము, చిత్ + కళా + దర్శకంబు + ఐ = చిద్రూపము
యొక్క కళావిశేషములగు గనఁబఱచునది యగుచు, భూమ + ఆనంద +
ప్రసంబు + ఐ = భూమబ్రహ్మముయొక్క నిరతిశయానందమును గలుగఁ
జేయునదియు నై, అంత = అప్పుడు, మొరము = మ్రోగును.

భూమానందప్రసంబు - అనుపట్ల భూమబ్రహ్మస్వరూప నిరూపణం
బెట్లనిన: - “యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛ్రోతి నాన్యద్విజానాతి స
భూమా | అథ యత్రాన్యత్పశ్యత్యన్యచ్ఛ్రోతి త్యన్యద్విజానాతి తదల్పం”
అని ఛాందోగ్యమునందు భూమబ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పఁబడియున్నది.
ఇందు భూమశబ్దముచేత నిరతిశయంబగు విపులత్వముతోఁ గూడుకొనిన
పరమసుఖస్వరూపుఁడు జీవుఁడా? లేక శ్రీపరవాసుదేవుఁడా? ఏదినిర్దేశింపఁ
బడెను? అని సంశయము గలుగఁగా “తరతి శోకమాత్మవిత్” అని యుప
క్రమమునందు నాత్మజ్ఞాని సంసారదుఃఖమును దాటఁగలఁడని భూమ
విజ్ఞానము నుపదేశించి “అస్తి భగవో నామ్నా భూయః | అస్తి భగవో
వాచో భూయః” అను మొదలగు ప్రశ్నలకు “వాగ్వాచనామ్నా భూయసీ-

మనోవాపవాచో భూయః” అనుమొదలగు ప్రతివచనములలో నామము వాక్కు మొదలగు నొకదానికంటె నొకటి యెక్కుడని చెప్పచు “అస్తి భగవః ప్రాణాద్భూయః” అను కడపటిప్రశ్నకు ప్రాణముకన్న గొప్పది యిది యని ప్రతివచనము లేకపోవుటచేతఁ బ్రాణశబ్దవాచ్యుఁ డగు ప్రత్యగాత్మ తోనే(జీవుఁతోనే)సమాప్తి గన్పట్టుచుండుటచేత నిందలిభూమశబ్దవాచ్యుఁ డు జీవుఁడే యని నిశ్చయింపఁబడుచున్నది యని పూర్వపక్షము రాఁగా శ్రీ భగవద్బాదరాయణాచార్యులు “భూమాసంప్రసాదా దధ్యుపదేశాత్” ౧-౩-౨॥ ధర్మోపపత్తేశ్చ॥ ౧-౩-౨॥ అనుసూత్రములచేనిరతిశయవైపుల్య గుణ విశిష్టసుఖస్వరూపుం డగు పరమపురుషుండే భూమశబ్దముచేఁ జెప్పఁ బడునని సిద్ధాంతముచేసిరి; ఎట్లనిన-శ్రుతియందు నామము వాక్కు మొదలగువానియన్నిటికంటెఁ గడపటను బ్రాణమే గొప్పది యని ప్రశ్న ప్రతివచనములచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడినను “సనా ఏష ఏవం పశ్యన్నేవం మన్వాన ఏవం విజాన న్నతివాదీభవతి” అని ప్రాణోపాసకునకు ప్రాథవాదిత్వ రూపఫలమును జెప్పి “ఏషతువాన అతివదతి యస్సత్యేనాతివదతి” అని ప్రాణోపాసకునకు సత్యోపాస్తివలననే ప్రాథవాదిత్వము సిద్ధించునని చెప్పుటచేతఁ బ్రాణోపాసకునకన్న సత్యోపాసకుఁ డధికుఁ డనుట. అర్థమునుబట్టి నిష్పన్నమైనదిగానఁ బ్రాణముకంటె సత్యశబ్దవాచ్యుఁ డగు పరమపురుషుఁ డెక్కువవాఁడని చెప్పఁబడుటచేత భూమశబ్దముచేతఁ బరబ్రహ్మమే యిదిట నిర్దేశింపఁబడినది. సూత్రార్థ మెట్లనిన - సంప్రసాదాత్ ప్రత్యగాత్మకంటె (జీవునికంటె), అధ్యుపదేశాత్ = పరమాత్ముఁ డధికుఁడని శ్రుతియందుఁ జెప్పుటవలన, భూమా = భూమశబ్దవాచ్యుఁడు పరమపురుషుఁడుగాని జీవుఁడుగాఁడు. మరియును “ధర్మ-ఉపపత్తే-చ” ధర్మ=స్వభావసిద్ధము లగు నమృతత్వము, సర్వాత్మకత్వము, సర్వకారణత్వము మొదలగు శ్రుత్యుక్తధర్మములు బ్రహ్మమునందే చెల్లుబడియగుటవలన భూమశబ్దవాచ్యుఁడు శ్రీమన్నారాయణుఁడు “ముఖింత్యేవ విజిజ్ఞాసి

తవ్యం । భూమైవ సుఖం” సుఖమునే తెలిసికొనవలయును. “భూమమే సుఖము” అనియు శ్రుతి. మఱియు భూమశబ్దము విపులత్వవాచియై ఇచట ధర్మపర మగుచున్నదిగాన వైపుల్యవిశిష్టమగు పరబ్రహ్మ మని యర్థము. ఇట్లు శ్రీభాష్యము వేదాంతదీపము మొదలగువాని నవలంబించి సామాన్యముగ వ్రాసితిని. విశేషాంశములను నింకను దెలియఁగోరువా రా గ్రంథములను విలోకించునది.

తా. కామము క్రోధము మొదలగు నరిషడ్వర్గమనియెడు దుష్టదైత్య సమాహముయొక్క గెలుపును గోరుచున్నవాడై యంతర్యామిస్వరూపుఁ డగు శ్రీపురుషోత్తముండు తనయందలిభక్తిచే నొప్పుచుండెడు యోగియొక్క పరిశుద్ధ మగు గొప్పహృదయ మనినెడు పాంచజన్య మను శంఖమును దన చేఁ బరిపాలింపఁబడు లోకమునకెల్ల యోగక్షేమము గలుగునట్లు నిండుగఁ బూరించి యెత్తినాఁడో యనునట్లు పరమపురుషస్వరూపమును స్పష్టముగ దెలుపు వేదాంతములకెల్ల నలంకారభూత మగు ప్రణవము చిద్రూపము యొక్క కళలనెల్లఁ గనఁబఱచునదియు, నఖండబ్రహ్మానందమును గలుగఁ జేయునదియు నగుచు నయ్యెడ మోఁగుచుండును. ౧౨౩

మ. నలువైపుం దగు బ్రహ్మాదండి నొకవీరణాదండముం జేసి షడ్జలజాతంబుల మెట్లుగానిలిపి పంచప్రాణముల్ తంత్రులై యలరఁగఁ గొని ముక్తికామిని సహస్రసారంబునందుండిని చ్చలువాయిం చెననంగనొప్పుఁబ్రణవశ్వానంబుదానంతటన్.

టీ. నలువు ఒప్పన్ తగు = ఆసనబంధముచేఁ దిన్నగనున్న, బ్రహ్మాదండిన్ = అభ్యాసకునియొక్క వీఁపునడిమియెముకను, ఒక + వీణా + దండమున్ = వీణియయొక్క దండముగ, చేసి = ఒనర్చి, షట్ + జలజాతంబులన్ = పద్మములంబోలిన మాలాధారము లోనుగాఁగల యాఱు చక్రములను, మెట్లు కాన్ = స్వరములకట్లుగను, నిలిపి = అమర్చి, పంచ +

ప్రాణముల్ = ప్రాణము మొదలుగాఁగల యైదువాయువులును, తంత్రులు
 ఐ = తీగలై, అలరకాఁ = తగుచుండఁగా, కొని = పూని, సహ
 స్రారంబునందున్ = హృదయకమల మను గద్దియయందు, ఉండి = కూర్చుండి,
 ముక్తికామిని = మోక్షలక్ష్మి, నిచ్చులున్ = ఎడ లేకుండ, వాయించెన్
 అనకన్ = ఆపీణియను మ్రోయించుచున్నదో యనురీతిని, ప్రణవ
 స్వానంబు = చిణీచిణి యను నోంకారనివాదము, అంతటన్ = అప్పుడు,
 ఒప్పున్ = మరోహారముగ వినవగును.

తా. స్వస్తికాద్యాసనబంధముచేఁ దిన్నగ నొప్పుచుండెడు యోగి
 యొక్క పీఠపునడిమియెముకను పీణియగను, మూలాధారము మొదలగు
 నాణుచక్రములను స్వరముల మెట్లుగను ప్రాణము నపానము మొదలగు
 నైదువాయువులను పీణాతంత్రులుగను జేసి, ముక్తికాంత సహస్రార మను
 తమ్మిగద్దియపైఁ గూర్చుండి పీణ వాయించుచున్నదేమో యనునట్లు ప్రణవ
 స్వనము వినవగును. ౧౨౩

తోటకవృత్తము. అమృతాంగన బోధమశ్రయాత్ముని శు

ద్ధమనగిపవనంబులు శ దాశముగా

నమరం గొని పాడుచు శ నాడినయ

ట్లమలప్రణవారవ శ మంతఁ దగున్.

౧౨౪

టీ. బోధ...పవనంబులు - బోధమయ = భగవద్ధ్యానరూపంబగు
 జ్ఞానముచేఁ బూర్ణమగు, ఆత్ముని = చిత్తముగల యోగియొక్క, శుద్ధ =
 పవిత్రములగు, మనఃపవనంబులు = చిత్తమును ప్రాణవాయువును, తాశము
 గాన్ =లయను దెలుపువాద్యభేదమునుగ, అమరన్ కొని = సరిగఁ జేకొని,
 పాడుచున్ = నంగీతమును గావించుచు, ఆడిన + అట్లు = నృత్యమాడుచున్నదో
 యనువిధమున, అమల + ప్రణవ + ఆరవము = పావనమగు నోంకారము
 యొక్క శబ్దము, తగున్ = వినఁబడును.

తా. పరమపురుషనిధ్యానము తఱచుగఁ గల మనస్సు గల యోగి యొక్క నిర్మలమగు చిత్తమును ప్రాణాది వాయువులను లయను దెలుపు వాద్యభేదమునుగఁ జేకొని సంగీతముఁజేయుచు ముక్తికాంత నృత్యము గావిం చుచున్నదేమో యనునట్లు ప్రణవనాద మపుడు వినఁబడును. ౧౨౪

సీ. సలలితేంద్రియగోపికలు వరప్రీతిచేఁ

జనుదెంచి తనుఁ బొంది ర సంతసింప

బ్రహ్మదండిలతా విభాస్వదాధారాది

క పికావళి మహావికాస మొందఁ

బ్రహ్మటికృత పటుశ్శట కుండలీంద్రుఁడ

త్యానందకరముగా ర నాడుచుండఁ

బొందుగా భూమధ్యరబ్బందావనమ్మునఁ

బ్రత్యక్షబోధ గోరపాలమూర్తి

తే. విమలమానసపవనహస్తములచేతఁ

దనసుషుమ్నామురళి లీలఁ ర దాల్చి మధుర

గాన మొనరించె ననఁగ నోంకార మలఘు

వేణునాదస్వరూప మై ర వెలయు నంత. ౧౨౫

టీ. సలలిత + ఇంద్రియ + గోపికలు = సోయగము గల చక్షురాదీం ద్రియము లనియెడు ప్రేతలు, వర - ప్రీతిచేన్ = మిక్కుటమగు మక్కు వతో, చనుదెంచి = వగుదెంచి, తనున్ - పొంది = తనతోఁగలసి, సంత సింపన్ = సంతోషము నొందుచునుండఁగా, బ్రహ్మ...ఆవళి - బ్రహ్మ దండి = యోగియొక్క వెన్నుపూసల చా లనియెడు, లతా = లలికల యందు, విభాస్వత్ = ఒప్పుచున్న, ఆధార = మూలాధారము, మణి పూరకము, ఆదిక = మొదలగు చక్రము లనియెడు, పిక - ఆవళి = కొయిలల చాలు, మహత్ + వికాసము = ఎక్కుడగు నెలమిని, ఒందన్ = పొందుచు

నుండఁగా, కుండలీ + ఇంద్రుఁడు = కుండలీశక్తి యను చిలువఁజేడు,
 ప్ర...స్ఫటన్ - ప్రస్ఫుటీకృత = బాగుగ విప్పఁబడిన, పటు = దిటమగు,
 స్ఫటన్ = పడగతో, అతి + ఆనంద + కరము - కాన్ = అధికమగు
 ముదమును గలుగఁజేయునట్లు, ఆడుచుండన్ = ఇటునటు నూఁగుచు నుం
 డఁగా, ప్ర...మూర్తి - ప్రత్యక్ష = పరమపురుషసాక్షాత్కారరూపమగు,
 బోధ = జ్ఞాన మనియెడు, గోపాలమూర్తి = శ్రీవేణుగోపాలస్వామి,
 భూ...నన్ - భూ = కనుబొమలయొక్క, మధ్య = మధ్య ప్రదేశ మనియెడు,
 బృందావనమునన్ = బృందయను విపినమునందు, పొందుగాన్ = సుందర
 ముగ, విమల...చేతన్ - విమల = పరిశుద్ధమగు, మానస = చిత్తము, పవన =
 ప్రాణానిలము లనియెడు, హస్తములచేతన్ = రెండుకరములచేతను, తన +
 సుషుమ్నా + మురళిన్ = తనయొక్క బ్రహ్మనాడియనెడు పిల్లను నాయని,
 లీలన్ = ఓర్వారముగ, పూని = పట్టుకొని, మధుర + గానమున్ =
 మనోహరమగుపాటను, ఓనరించెన్ - అనంగన్ = పాడుచుండెనో యను
 నట్లు, ఓంకారము = ప్రణవము, అలఘు...ఐ - అలఘు = నిరతిశయమగు,
 వేణునాద = పిల్లనగ్రోవియొక్క, స్వరూపమై = నాదమునుబోలిన నాద
 ము గలదై యని యర్థము, అంతన్ = అప్పుడు, వెలయున్ = ఓప్పుచుండును.

తా. శబ్దాదివిషయలోలుపములగు శ్రోత్రాదులగు నింద్రియము లని
 యెడు గొల్లచేడియలు మిక్కుటంబగు మక్కువతోఁ దనప్రక్కఁ జేరి యా
 నందింపుచునుండఁగా, మఱియు యోగియొక్క వెన్నుపూసల చాలనియెడు
 తీగలయందు నొప్పుచున్న మూలాధారము మొదలగు చక్రములనియెడు గం
 డుగోయిలలపంక్తి హెచ్చగు నెలమిని గొనియుండఁగా, బాగుగ విప్పఁబడిన
 దిటమగుపడగ గల కుండలీశక్తి యను చిలువఁజేడు డెక్కుడగు ముదముతో
 నాడుచుండఁగా, గనుబొమలనడిమిపట్టనియెడు బృందావనమునందు భగ
 వత్సాక్షాత్కారజ్ఞాన మనియెడు నందనందనుఁడు పరిశుద్ధమగు చిత్తమును,

స్వాయత్తమగు వాయువు ననెడు రెండు చేతులతో సుషుమ్నానాడియను
తనమురళిని తీవిగఁ బట్టుకొని వినోదముగ వీనులకువిందగు పాటఁబాడుచున్న
వాఁడో యనురీతిని బ్రణవ మయ్యెడ మురళీ నిస్స్వనమును బోలిననాదము
గలది యై యొప్పును.

సుగంధివృత్తము. క్రూరరాగరోషవైరిరకోటిన్లెల్లఁ ద్రుంపఁగా
గోరి యాత్మరాముఁ డుండ శ ఘోరసంగరార్థమై
భూరిభేరికారవంబు శ బోరుకొల్పినట్టు లోం
కారనాద మొప్పు వింతరగాఁ గుమార యంతటన్. ౧౨౬

టీ. కుమార=పుత్రితుల్యుడ వగు నోయాంజనేయా ! అంతటన్ =
అప్పుడు, ఆత్మ + రాముఁడు = యోగిజీవాత్మ యనెడు శ్రీరాచంద్రుఁడు,
క్రూర...కోటిన్ - క్రూర = దుష్టములగు, రాగ = కామము, రోష =
క్రోధము (లోభమోహమదమాత్సర్యములు) అనియెడు, వైరి = పగతురగు
రక్కసులయొక్క, కోటిన్ - ఎల్లన్ = గుంపునంతయును, ద్రుంపన్ -
కాన్ - కోరి = పరిమార్పఁదలంచి, ఘోర - సంగర - అర్థము - వి =
భీషణమగు జగడమునిమిత్తము, ఉండన్ = సన్నద్ధుఁడై యుండఁగా,
భూరి - భేరికా - ఆరవంబు = ఉత్కటమగుజయదుందుభియొక్క శబ్దము,
బోరుకొల్పినట్టు = బోరుమనివెడలినరీతిని, ఓంకార - నాదము = ప్రణవ
ధ్వనము, వింతగాన్ = అచ్చెరువుగ, ఒప్పున్ = అంగీకరింపనగును.

తా. ఓ వాయునందనా! కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యము లని
యెడు నరికడ్వర్గమును సంహరించుటకొఱకుఁ దలంచి భయంకరమగుయుద్ధ
మునకు సన్నద్ధుఁడయి యాత్మరాముఁ డుండఁగా, గొప్పజయభేరి బోరుమని
ప్రమాసెనో యనుగతి నప్పుడు ప్రణవనాద మబ్బురముగ వినఁబడును.

మ. అమరేంద్రాదుల గెల్చి సొంపలరుమా
యాకాంత నాడింపఁగా

నమలాత్ముం డగు నారమాప్రభువరుం

డాత్మీయవిద్యామృదం

గము వాయించె ననంగ నొప్పులలితోం

కారస్వనం బంత హృ

ద్య మచింత్యం బతులం బవాచ్యమయి ని

త్యానంద మై మారుతీ.

౧౨౭

టీ.!మారుతీ = కరుణలిపట్టి ! ఆమల - ఆత్మునిదును = వైషమ్య
నైర్ఘృత్యాదులు - లేక, యజాయమానకరుణారసతరంగిత మగు హృదయ
ము గలవాఁడు, అగు = ఐన, ఆ = సుప్రసిద్ధుఁ డగు, రమా = లక్ష్మీ
దేవియొక్క, ప్రభు - వరుండు = కూర్మిమగండుగు శ్రీమన్నారాయణుండు,
“అల్లమాప్రభువరుండు” అనిగాని “ఇందిరాప్రభువరుండు” అనిగాని
యింట పాతాంతరముల నెఱుంగునది. అమర - ఇంద్ర - ఆదులక్ =
వేల్పులయెకిమిఁడు లోనుగాఁ గలవారిని, గెల్చి = లోఁబర్చుకొని, సాంపు
అలరు = ఆతిథియించుచున్న, మాయా - కాంతక్ = మహామాయ యను
నాట్యకత్తెను, ఆడింపక్ - కాక్ = నర్తించుటకు, ఆత్మీయ-విద్యా-
మృదంగముక్ = తనసంబంధమగు పరిపూర్ణజ్ఞాన మనియెడు మద్దెలను,
వాయించెన్ = మ్రోగఁజేసెను, అనంగన్ = అనుతీరున, లలిత + ఓం
కార + స్వనంబు = విన నింపగు ప్రణవవర్ణముయొక్కశబ్దము, అంతన్ =
అసమయమునందు, హృద్యము = హృదయంగమమును, అచింత్యంబు =
ఇట్టిదని తెలిసికొనుటకు శక్యము కానిదియు, అవాచ్యంబు = చెప్ప నలవి
కానిదియు, ఆతులంబు = అసమాన మైనదియు, నిత్య + ఆనందము =
అఖండ బ్రహ్మానందరూపమును, ఐ = అగుచు, ఒప్పున్ = విలసిల్లును.
మాయాకాంత నాడింపఁగా ననుపట్ల “దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ
మాయా దురత్యయా మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతీ”

అనఁగా నిరతిశయనందస్వరూపుండును, శాశ్వతుండును, ఏవికృతులును లేక యెప్పుడు నొక్కతీరుననే యుండువాఁడును, సర్వోత్తముండు నగు తా నుండఁగా, మిగుల నికృష్టంబులును, నస్థిరములు సత్త్వరజస్తమోగుణమయములు నగు ప్రాపంచికవిషయములయందు సమస్త భోక్తృవర్గమునకు (జీవకోటికి) భోగ్యత్వబుద్ధి (అనుభవింపఁదగినవను తలఁపు) ఏలకలుగవలయుననిన సత్త్వరజస్తమోగుణముల సామ్యావస్థాస్వరూపయగు నీమహామాయా జగద్విరచనాదిరూపకీడయందు వేడుక గల నాచే నిర్మింపఁబడినవిగాన వీనిని మీటుటకు బ్రహ్మాదులకుఁగూడ నలవిగాదు. ఇది విచిత్రతరములగు జగద్రచనలను జేయుచుండుటచే మాయ యనఁబడుచున్నది. కావుననే “తతో భగవతాచక్రం రత్నార్థం చక్ర ముత్తమం । అజగామ సమాజ్ఞప్తం బ్వాలామాలిసుదర్శనం॥ తేన మాయా సహస్రం తచ్ఛబరస్యానుగామినా । బాలస్య రక్షతాదేహ మేకైకం హ్యేననూదితం ” అను మొదలగుపట్ల మాయ యనునది సాక్షాద్భగవచ్ఛక్తియే యని చెప్పఁబడినది గాని, యద్వైతులు నెప్పునట్లు మిథ్యాభూతమైనదిగాదు. గారడీవాండు మొదలగువారి యందుఁ గూడ మాయాపు లనఁబడుట యొండొక మణిమంత్రౌషధములు మొదలగువానిచే మిథ్యాభూతము లగుపదార్థములను వాస్తవము లనుబుద్ధియే కలుగఁజేయుచున్నందున సిద్ధించినదిగాన గుణమయమగు నీమాయ పారమార్థికమైనదిగాని మిథ్యాభూతము గాదు. “మయాంతు ప్రకృతం వింద్యా న్నాయినం తు మహేశ్వరమ్ ” అని చెప్పఁబడినది. భగవత్స్వరూపమును దెలియఁబడఁ జేయకుండుటయు, తనయొక్క స్వరూపమునందు భోగ్యత్వబుద్ధి గలిగించుటయు నీ మాయాకార్యము గాన భగవన్నాయచే నిట్లు మోహింపఁజేయబడిన ప్రపంచ మెల్ల భగవంతుని నిరతిశయనందస్వరూపునిగఁ దెలియఁజాలకున్నది. సత్యసంకల్పుండునుఁ బరమకారుణికుండును వీ రెక్కువవారు, వీరు తక్కువవారును తలఁపులేక, ఎల్లరకును శరణు పొందఁ దగినవాఁడును, నగుపురుషోత్తమదేవుని నెవ్వరు శరణుఁజొచ్చెదరో వారలు

గుణమయి యగు భగవన్నాయను మీటి యా భగవంతుని జెందఁగలరను
మొదలగు విశేషములను శ్రీభగవద్రామానుజభాష్యమునందుఁ జూడఁదగును.

తా. ఓ మారుతసుతా ! మాయాతీతుండు గావున, నజ్ఞానగుణములు
లేమింజేసి పరిశుద్ధాంతరంగు నా శ్రియఃపతి, వేల్పులఁజేడు మొదలగువారి
నెల్లఁ దనకు లోఁబఱచుకొని యతిశయించుచున్న మహామాయ యను నటి
నాడించుటకై తనదగు దివ్యజ్ఞానమనియెడు మద్దెలను వాయించుచుండెనో
యనుతీరున విననింపగు ప్రణవనాద మత్తతీని హృదయంగమంబును నిట్టిది
యని తలఁచుటకుఁ జెప్పటకును వలనుపడనిదియు నీడులేనిదియు నఖండ
బ్రహ్మనందస్వరూపము నై విలసిల్లును.

౧౨౭

సీ. నిఖిలేంద్రియము లనురనీలకంఠంబు ల

త్యంతసంతోషనృత్యములు సలుప

ధర్మామృతార్ద్రీకృతమనోవనీస్థలి

శమముఖసుగుణ సశస్యము లిగుర్ప

సమరసానందజర్ఙ్గ రముచేఁ దాపదా

వానలం బెల్లఁ జర్లార్పఁబడఁగ

భూమధ్యదేశనరభోవీధిఁ జిత్కళా

విద్యుల్లతాతతు శ్చ ల్వలయుచుండఁ

తే-గీ. దతచిదాకాశమధ్యసంగతసమగ్ర

రాజయోగసమాధి ధారరాధరంబు

మోదవర్షంబుఁ గురియుచు శ్చ మ్రోసె ననఁగఁ

బ్రణవదశమనినాద మొరప్పారు నంత.

౧౨౮

టీ. నిఖిల - ఇంద్రియములు = పదునాల్గువిధములగు చక్షురాదీంద్రి
యములెల్ల, అను=అనియెడు, నీలకంఠంబులు = మయూరములు, అత్యంత=
కడలేని, సంతోష=ఎలమితో, నృత్యంబులు = నాట్యములను, సలుప=

కావించుచుండఁగా, ధర్మ...స్థలిక్ - ధర్మ = పుణ్యకార్యములనియెడు, అమృత = నీళ్ల చేత, ఆర్ద్రీకృత = చెమ్మగిలిన, మనః = డెందమనియెడు, వనీ-స్థలిక్ = అడవి నేలయందు, శమ...సస్యములు-శమ = బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము, ముఖ = మొదలుగాఁగల, సుగుణ = మేలిగొనము లనియెడు, సస్యములు = చేలు, ఇగుర్పక్ = చిగిరించుచుండఁగా, సమరస = సమస్తమును బరమపురుషమను సామరస్యముచేసిన, ఆనంద = సంతోషమనియెడు, నిర్ఘరముచేక్ = నీటివెల్లువచేత, తాప - దాప - అనలంబు = సంసారతాపత్రయ మనియెడు కారగ్ని, ఎల్లక్ = అంతయును, చల్లార్పఁబడఁగ్ = ఉపశమింపఁబడఁగా, భూ...వీధిక్ - భూ = కనుబొమలయొక్క, మధ్య + దేశ = నడిమిపట్టనియెడు, నభోవీధిక్ = ఆకాశమునందు, చిత్...తతుల్ - చిత్ = ప్రత్యగాత్మసంకల్పరూపము లగు, కళా = సూర్యాదికళ లనియెడు, విద్యుత్ + లతా = తీగియలం బోలు మించులయొక్క, తతుల్ = గములు, వెలయుచుక్ = మెఱయుచు, ఉండక్ = ఉండఁగా, తత...ధరంబు-తత = విరివియగు, చిత్ + ఆకాశ = చిద్రూపమనెడు బయలుయొక్క, మధ్య = నడుమను, సంగత = పొందియున్న, సమగ్ర = పరిపూర్ణమగు, రాజయోగ = నిరంతరభగవదనుసంధానరూపమగు, సమాధి = అసంప్రజ్ఞాతసమాధి యనెడు, ధారాధరంబు = మేఘము, మోద + వర్షంబుక్ = భగవత్సాక్షాత్కారజన్యమగు సంతోషమనియెడు వానను, కురియుచుక్ = వర్షించుచు, మ్రోసెక్ అనఁగ్ = ఉతిమెనోయనుకీర్తిని, అంతక్ = అప్పుడు, ప్రణవ = ఓమను నక్షరసంబంధమగు, దశమ = పదవదియగు, నినాదము = మ్రోత, ఒప్పు ఆరుక్ = విలసిల్లును.

తా. పదునాల్గువిధములగు నింద్రియము లనియెడు నెమిళ్లు తుదలేని ముదమున నాడుచునుండఁగా, మఱియు సకలధర్మములనియెడు నునకము లచేఁ జెమ్మగిలిన యుల్లమనియెడు పల్లపు నేలయందు నోరిమి లోనుగాఁగల మేలిగొనంబు లనియెడిపైరులు మొలచి మొలక లేత్తుచుండఁగా, “సర్వం

విష్ణుమయం జగత్'' అను సావరస్యముచే బొడమెడి సమ్మదమనియెడి వెల్లువలచే సాంసారికతాపత్రయమనియెడి కారగ్నియెల్లఁ జల్లార్పఁబడుచుండఁగా, గనుబొమలనడిమిపట్టనియెడు నుప్పరపువీధి (నాకసపుఁద్రోవ) యందు విజ్ఞానకళలనియెడు మించుతీగియలగములు మెఱయుచునండఁగా, విరివియగు తెలివి యను బయలునడిపట్టుననున్న పరిపూర్ణమగు భగవద్ధ్యానయోగమనియెడి క్రొక్కారుమొగులు నిరతిశయసంతోష మనియెడువాననుగురియుచు నుఱిమెనో యనురీతిని నోంకారముయొక్క పదవది యగు మేఘనాదము విలసిల్లును.

౧౨౮

వ. ఇట్లు చిణీనాదంబును, చిణిచిణీనాదంబు, ఘంటానాదంబు, శంఖనాదంబు, వీణానాదంబు, తాళనాదంబు, వేణునాదంబు, భేరీనాదంబు, మృదంగనాదంబు, మేఘనాదంబున బసంబరఁగు దశవిధప్రణవనాదంబుల శ్రీగురూపదేశపూర్వకంబుగా శ్రుతియుక్త్యనుభవంబులచేత నెఱుంగవలయుమఱియును.

౧౨౯

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పఁబడినరీతిని, చిణీనాదంబు = అత్యుభ్యాసముచే దొలుత వినఁబడు చిణియనుశబ్దమును, చిణిచిణీనాదంబు = అట్లు కొన్నిదినము లభ్యసింపఁగాఁ జిణిచిణి యను ధ్వనియు, ఘంటానాదంబు = మఱికొన్నాళ్లకు జేగంటయొక్క ధ్వనిం బోలు నినదమును, శంఖనాదంబు = శంఖనిస్వరమును బోలిన మ్రోతయు, వీణానాదంబు - వీణియయొక్క గానముంబోలిన నాదమును, తాళనాదంబు = తాళములచప్పుడున కెనయగు శబ్దమును, వేణునాదంబును = పిల్లనగ్రోవిపాటకు సాటియగు రవంబును, భేరీనాదంబు = నగారాయొక్క మ్రోతకు సరియగు నారావంబును, మృదంగనాదంబును = మర్దశధ్వని కీడగు ధ్వానంబును, మేఘనాదంబు = మేఘగర్జనకుఁ బురుడగు గంభీరధ్వనియు, అనఁ + పరఁగు "ఏవం హంస

వశాత్తస్మాన్మనోవిచార్యతస్యైవ జపకోట్యానాద మనుభవతి సచ దశవిధ
ఉపజాయతే । చిణీతిప్రథమః । చిణీచిణీతి ద్వితీయ । ఘంటానాదస్త్ర
తీయః । శంఖనాదశ్చతుర్థః । పంచమస్త్రీనాదః । షష్ఠస్తానాదః ।
సప్తమో వేణునాదః । అష్టమో భేరీనాదః । నవమో మృదంగనాదః ।
దశమో మేఘనాదః । నవమం పరిత్యజ్య దశమేనాభ్యసేత్ । ప్రథమే
చించిణీగాత్రం ద్వితీయే గాత్రభంజనం । తృతీయే భేరీనం గూతి చతుర్థే
కంపతేజరః । పంచమేస్రవతీతాలా షష్ఠేఽమృతం పేవణం । సప్తమేగూఢ
విజ్ఞానం పరావాచా తథాష్టమే । అదృశ్యం నవమే దేహే దివ్యం చక్షు
స్తదామయం । దశమంచ పరంబ్రహ్మ భవేస్సృహ్మత్ససన్నిధౌ ॥ తస్మా
న్మనోవిలీనే మనసి గతే సంకల్పవికల్పదగ్ధే పుణ్యపాపే సదాశివోంశక్త్యాత్మా
సర్వత్రానస్థిత స్వయంజ్యోతి శ్శుద్ధో నిత్యో నిరంజన శ్శాంతతమః ప్రకా
శయతీతి ఓం వేదానువచనం భవతీత్యుపనిషత్ ॥'' అని హంసోపనిషత్తు
నందుఁ జెప్పఁబడి ప్రసిద్ధములగు, దశ-విధ-ప్రణవ-నాదంబులకు = పది
విధములగు ప్రణవముయొక్క శబ్దభేదములను, శ్రీ-గురు-ఉపదేశ - పూర్వ
కంబు-కాఁ = యోగ్యుడగు దేశికేంద్రుని సదుపదేశము మొదటఁ గలుగు
నట్లుగ, శ్రుతి...చేతఁ - శ్రుతి = ఆమ్నాయవాక్యములచేతను, యాక్తి =
ఉదాహరణములచేతను, అనుభవంబులచేతఁ = ఆత్మానుభవమునబట్టియు,
ఎఱుంగవలయును = తెలియందగును, మఱియుఁ = ఇంతియకాక.

తా. ఇన్విధమున చిణీమొదలుగఁ బదితెఱుంగులం దగు నోంకార
నాదభేదములను దొలుత సద్గురువు సుపదేశమును బొంది వేదవాక్యములవల
నను, తనయాలోచనవలనను, నిరంతరాభ్యాసముచేఁ గలిగిన నిజానుభవము
వలనను, తెలిసికొనందగు నింతియకాక.

౧౨౯

అవ. ఇట్లు ప్రణవమునందలి దశవిధనాదములను బ్రతి
పాదించి ప్రణవాంతర్యూతము లగు అకార - ఉకార - మకార

ఇదగ్ సర్వమపీతిశ్చ భవతి య ఏవం వేద । అమాత్రశ్చ చతుర్థోఽవ్యవ
హార్యః ప్రపంచోపశమశ్చివోఽద్వైతవీవ మోంకారఆత్మైవ సంవిశత్యాత్మ
నాత్మానం యఏవంవేద యఏవంవేద॥” అను వాక్యముల యర్థమును సావ
కాశముగ ననుసంధింపఁదగి యున్నది. కాన నీ వ్యాకములకుఁ గ్రమంబుగ
రంగరామానుజభాష్యానుసారి యగునర్థ మెట్లనిన “సోఽయమాత్మాద్యక్షర
మోంకారోఽధిమాత్రం” ఓ మని యుచ్చరింపఁబడుచు నాత్మరూప మగు
నదియు నన్నిటికి నెక్కుడగునదియు నక్షరం బ (నశింపనిద)గు నాయాత్మ
అకారాది వర్ణమాత్రలతోఁ గూడినది యగును. “పాదమాత్రా మాత్రాశ్చ
పాదాః” బ్రహ్మమునకుఁ బాదములగు ననిరుద్ధప్రద్యుమ్న సంకర్షణ నాను
దేవవ్యూహములే అకారాదిప్రమాణమాత్రలచేఁ జెప్పఁదగినవి. “అకార
ఉకారో మకారఇతి” అకార ఉకార మకారములు నాదము నను ప్రణవ
మాత్రలు నాల్గును బరవాసుదేవబ్రహ్మమునకు ననిరుద్ధాది యగు నాల్గుపాదము
లగుచున్నవి గాన సమస్తమగు ప్రణవమునందుఁ బరవాసుదేవ ధ్యానమును,
వ్యస్తము లగు నకారాది మాత్రలయందు ననిరుద్ధాదిధ్యానమును జేయవలయు
నని ఫలితము. అందు ఆ వర్ణముచేఁ బ్రతిపాదింపఁదగిన రూపమును శ్రుతి
వివేచించుచున్నది. “జాగరితస్థానో వైశ్వానరోఽకారః ప్రథమామాత్రా”
అనఁగాఁ బ్రణవమునందలి మొదటిమాత్ర యగు అకారమునందు జాగ్రద
వస్థయే స్థానముగాఁగల వైశ్వానరుఁ డనఁబడు ననిరుద్ధుని ననుసంధానము
చేయవలయునని యర్థము. అకారముచే వైశ్వానరుఁడు చెప్పఁబడుటకు
హేతువును జెప్పచున్నది. “ఆస్తేరాదిమత్స్వా ద్వా” అనిరుద్ధుఁడు సర్వ
జగత్తులను వ్యాపించియున్నట్లు సమస్తశబ్దజాతమునకు ప్రకృతభూత మగు
నకారము సర్వశబ్దములను వ్యాపించి యుండుటచేతను, సకలశబ్దమునకు
ప్రధానమగు నకారముచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడుటచేతను వైశ్వానరుం డుకా
రాత్మకుం డని యర్థము. ఇట్లు అకారముచేఁ జెప్పఁబడు వైశ్వానరరూపా
నిరుద్ధుని నుపాసించువానికి ఫలమును జెప్పచున్నది. “అహ్నితీహవై సర్వా

నామానాదిశ్చ భవంతి యఏవం వేద” యేయధికారి ప్రణవమునందలి
అకారాత్మకునిగ వైశ్వానరాత్మకుం డగు ననిరుద్ధుని నెఱుంగునో యా
యుపాసకుఁడు కోరికలనెల్లఁ బడయును. ఎల్లవారికినిఁ బ్రధానుండునునగును.
“స్వప్నస్థానస్తేజన ఉకారో ద్వితీ మామాత్రా” ఓంకారమునందలి రెండవ
వర్ణమాత్రయగు మకారము స్వప్నావస్థయే స్థానముగల తైజసుం డగును.
ఈ తైజసుఁడు ప్రమథమృత్యుహాత్మకుండు. తైజసుఁడు కార్యస్వరూపుఁ
డగుటకుఁ గారణమును జెప్పుచున్నది “ఉత్కర్షా దుభయత్వాద్వా” విశ్వుని
కంటె తైజసుఁ డుత్కృష్టుండగుటచేతను విత్వప్రాజ్ఞులకు నడుమనుంకి
యుభయాత్మకుం డగుటచేతను, అకార ఉకార మకారములకు మధ్య
నున్న ఉకారముచేఁ దైజసుఁడు చెప్పఁబడుచున్నాఁ డని యర్థము. ఇట్లు
తైజసుం డుత్కృష్టుండని నెఱుంగుటకు ఫలమును శ్రుతి చెప్పుచున్నది.
“ఉత్కర్షసిహవై జ్ఞానసంతతిం | సమానశ్చ భవతి | నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులే
భవతి య ఏవం వేద॥ ఏయధికారి ఇట్లు తైజసుని మకారముచేఁ జెప్పఁ
బడుచున్నవానిఁగ నెఱుంగునో యా యుపాసకుఁడు దేహోద్యభిమానమును
విడిచి తను నుద్ధరించుకొనును, మతేయు ముక్తపురుషులతో నమానుండు
నగును. వీని వంశమునందు భగవద్భక్తిలేనివాఁ డొకఁడును బుట్టఁడు.
బ్రహ్మప్రణవమునందలి మాండవవర్ణమాత్ర యగు మకారము సుషుప్తి
వస్థయే స్థానముగల ప్రాజ్ఞుఁ డగును. ఈ ప్రాజ్ఞుఁడు సంకర్షణవ్యాహాత్మ
కుఁడు. ఇట్లు ప్రాజ్ఞుఁడు మకారాత్మకుం డగుటచే హేతువు “మితేరాపీ
తేర్వా” సమస్తమును దనలోఁ దాదాత్మ్యముచే పొందించుకొనుటచేతను,
సర్వజగత్తును దనయందు లయమగుటచేతను, మకారవాచ్యుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ
డగును. ఇట్లు తెలిసికొనిన ఫల మేమి యనిన “మిరోతిహవా ఇదగ్
సర్వమపీతిశ్చ భవతి యఏవం వేద” ఏయుపాసకుఁ డిట్లు మకారమును
బ్రాహ్మస్వరూపమునుగ నెఱుంగునో యతఁడు ముక్తుం డును నిఖిలజగ
మును దనలోఁ బొందించుకొని యుండును. అణుపరిమాణం బగు ముక్త

జీవాత్మయందు విస్తీర్ణంబగు ప్రపంచ మెట్టిముడును? అనిన సూర్య
తేజస్సునకువలె ముక్తజీవాత్మకును వ్యాపకశక్తి గలదు గాన ముక్తజీవుఁడు
నిఖిలప్రపంచమును వ్యాపించి సకలమును దెలిసికొనఁగలఁ డని యర్థము.
మఱియు నతఁడు పరవాసుదేవునియందు విలీనుండు నగును లేక సకల
దుఃఖాద్యనిష్ఠమునకు లయకర్తయు నగునని యర్థము. ఇక తురీయపా
దాత్మకమగు పరవాసుదేవతత్త్వము ప్రణవనాదముచేతఁ బ్రతిపాదింపఁబడు
నని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. “అమాత్రశ్చ చతుర్థోఽవ్యవహార్యః ప్రపంచోప
శమశ్చివోఽద్వైత ఏవ మోంకార ఆత్మైవ” అనఁగా దేశకాలవస్తుకృత
పరిచ్ఛేదము లేనట్టియు, వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ లనియెడు కర్మేంద్రి
యములకు గోచరము కానట్టియు “ఏతన్నానావతారాణాం నిదానం బీజ
మవ్యయ” మనుటచే సంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధవ్యాహాత్మక మగు సమస్త
ప్రపంచముయొక్క యుపసంహారము తనయందుఁగలయట్టియు, ఒకప్పుడు
నుత్పత్తివినాశములు నావిర్భావ తిరోభావములు లేమింజేసి నిత్యమంగళ
స్వరూప మగునట్టియు, తనకు సమానజాతి గల రెండవవస్తువు లేనట్టియు,
వ్యాహవాసుదేవస్వరూపమే అకారోకారమకారాత్మకం బగు బ్రహ్మ
ప్రణవముయొక్క యేకదేశమగు నాదము విశ్వతైజసప్రాజ్ఞలు ప్రణవము
నందలి అకారోకార మకారములచేఁ జెప్పఁబడినయట్లు ప్రణవైకదేశమగు
నాదముచేఁ దురీయంబగు వాసుదేవతత్త్వము ప్రతిపాదింపఁబడుచున్న దని
యర్థము. ఇట్లు తురీయమగు వాసుదేవతత్త్వము ప్రణవనాదస్వరూప మని
ధ్యానించునుపాసకునకు ఫలమును శ్రుతి చెప్పుచున్నది. “సంవిశ త్యాత్మ
నాత్మానం యఏవం వేద” అనఁగా నిట్లు అనిరుద్ధాదివ్యాహరూపముచే
వ్యస్తమును పరవాసుదేవవ్యాహరూపమున సమస్తము నగు బ్రహ్మప్రణవ
ము నుపాసించువాఁడు పరమాత్మునిచే ననుగ్రహింపఁబడినవాఁడై యా
యుపాయముచేఁ గ్రమంబుగ నాపరమాత్మునే పొందును. పరమాత్మునిలోఁ

బ్రవేశించి పైని వెలుపల నిచ్చకు వచ్చునట్లు తనకుఁ దగినభోగ్యజాతమునెల్ల ననుభవించుచు సుఖ ముండునని భావము.

శా. ఓ కరువలిపట్టి ! ఓంకారమునందలి యనిరుద్ధవ్యూహాత్మకమైన తొలి అకారము పూర్వోక్త దశవిధనాదరూపము, రెండవది యగు ప్రద్యుమ్నవ్యూహాత్మకమైన ఉకారము బిందుస్వరూపము, మూడవదియగు సంకర్షణవ్యూహాత్మకమైన మకారము కళాత్మకము అగును. ఈ అకార ఉకార మకారము లను మూడింటిని నేకీభవింపఁజేసిన వాసుదేవవ్యూహాత్మక మగు బ్రహ్మప్రణవం బగును. ౧౩౦

వనమయూరవృత్తము.

గౌరవ ! యకారము నుకారము మకారం

బౌరయఁగఁ గూడి యొకరయక్షర మనాద్యోం

కార మనఁగా నిఖిలరకారణము నై ఘం

టారవమురీతి హృదరయాబ్జమున మ్రోయున్. ౧౩౧

టీ. గౌరవ = బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడ వగు నాంజనేయా, (ఇచ్చట గౌరవ అనుపదము ధర్మనాచకమయ్యు ధర్మిగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది) లేక, గౌరవ = జగత్కారణమగుటచే ఘనమైన, అని అకారమునకు వ్యవస్థ విశేషణముగనైనఁ జెప్పి కిట్టించుకొనవలయును, అకారమును = భగవత్త్రిపాద్విభూతిలో ననిరుద్ధవ్యూహాస్వరూప మగు ప్రథమపాదమైన అవర్ణమును, ఉకారము = ప్రద్యుమ్నవ్యూహరూపమగు ప్రణవద్వితీయపాదమగు ఉవర్ణమును, మకారంబు = సంకర్షణవ్యూహరూపం బగు తృతీయపాదమైన మవర్ణమును, కూడి = “అన్యథాః” అను సూత్రముచే నవర్ణము కంటె నచ్చు పరం బగునపుడు పూర్వపరస్వరంబులకు నవర్ణంబగు నోకార మేకాదేశముకాఁగా సంధియగు, ఓంకారము అనఁగా = ఓంకారమని, ఒకయక్షరము = ఒకవర్ణము, నిఖిల - కారణమున్ - ని = సమస్త

ప్రపంచమునకు నిమిత్తోపాదానరూపంబగు హేతు వగుచు, ఘంటారవము
 రీతిఁ = జేగంటయొక్క చప్పుడువలె, హృదయ + అబ్జమునఁ = హృదయ
 పుండరీకమునందు, ఆరయఁగఁ = లత్యైభ్యాసముచేఁ బట్టిచూడఁగా,
 మ్రోయుఁ = ధ్వనిచేయును. ఇచట నీవిశేషార్థము గమనింపఁవగియున్నది.
 “అనాహతంతు యచ్ఛబ్దం తస్యశబ్దస్య యత్పరం । తత్పరం విన్దతే యస్తు
 సయోగీచ్ఛిన్నసంశయః ” అనుటచే వేనిచేతను వాయుంపఁబడకయే స్వయ
 ముగ నేనాదము లత్యైభ్యాసముచే గోచర మగునో యానాదము “శబ్దశ్చ
 త్తరేక్షీణో నిశ్శబ్దం పరమంపదమ్ ” అనుటచేఁ గ్రమముగ నక్షరబ్రహ్మము
 నందు క్షీణింపఁగాఁ దోపట్టుపరబ్రహ్మము నెఱిగినయోగియొక్క, “భిద్య
 తే హృదయగ్రంథి శ్చిద్యంతే సర్వసంశయాః । క్షీయంతే చాస్యకర్మాణి
 తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ” అనుటచే సకలసంశయములును విచ్ఛిన్నము
 లగును. మఱియు “ఓమిత్యక్షరం బ్రహ్మధ్యేయం సర్వముముక్షుభిః” అను
 శ్రుతిచే భగవచ్చతుష్పదాత్మక మగు నా యోంకారమును మోక్షేచ్ఛ గల
 యోగులు లత్యైభ్యాసముచే భగవద్రూపముగ ధ్యానము చేయవలయును.
 ఇంతియకాక “ప్రణవోధనుశ్శరోహ్యత్నా బ్రహ్మతల్లత్య ముచ్యతే । అప్ర
 మత్తేనవేధవ్యం శరవ త్తన్నయో భవేత్ ” అనుశ్రుతిచే నభ్యాసకుం డగు
 యోగి గడు మెలఁకువతోఁ బ్రణవమును విల్లుగాను తనయాత్మను బాణము
 గను పరవాసుదేవబ్రహ్మమును గుఱిగాను జేసికొట్టెనేని బాణమువలెఁ దాను
 బ్రహ్మమును జేరి సాయుజ్యముక్తిని బడయును. ఓంకారము నిఖిలకారణ
 మగుటకు “ఓంకారప్రభవాదేవా ఓంకారప్రభవా స్స్వరాః । ఓంకార
 ప్రభవం సర్వం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్” అను శ్రుతిప్రమాణము. “శ్రీకర
 ధరాధిధర = నేవ్యనుతపుణ్య, శ్లోక భజసన్నగగ-లున్ ద్రుహిణసంఖ్యన్,
 సోఽకు విరమంబగును జూ వనమయూరా, ఖ్యాకమనువృత్త మిల - నంద మగు
 చుండున్ ” అనులక్షణముచే పదునాల్గవఛందస్సగు శక్వరియందుఁ బుట్టి,

భ, జ, స, న, గగ, లు అను నైదుగణములు గలిగి, తొమ్మిదవయక్షరము విశ్రమస్థానము గలయది వనమయూరవృత్త మగును.

తా. బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠుండవగు నో పవననందనా, మీఁదఁ జెప్పిన యట్లు వ్యస్తములగు అకార ఉకార మకారములు మూఁడును “అద్గుణః అదేజ్గుణః” అను మొదలగు పాణిన్యాదినంధిసూత్రములచేఁ గలసిన ‘ఓం’ అనియెడు నొకయక్షరము చతుష్పాద్విభూతి గలపరమపురుషునిఁ బ్రతిపాదించుచు నాపరమపురుషునివలె తన కింకొకకారణము లేనిదియై అనిరుద్ధ ప్రద్యుమ్న సంకర్షణాత్మకం బగు భగవంతుని త్రిపాద్విభూతికి భగవంతుని వలెఁ దానును మూలకారణమై పైని జెప్పినట్లును ఘంటానాదములతో లత్యాభ్యాసకుని హృత్పుండరీకమునందు వాఁగుచు నుండును. ౧౩౧

క. హృదయసదనమునఁ బొదలెడి

సదమలనాదామృతంబుఁ శ్ర జవీగొనకున్న

మది గదలుచుఁ గుదురదు గలు

గదు మొదలిటిపదము ముదము శ్ర గదుర దుదయమై.

టీ. హృదయ + సదనమునఁ = డెందమనియెడు గృహమునందు (హృత్పుండరీకమునందు), పొదలెడి...అమృతమునఁ - పొదలెడి = లత్యాభ్యాసముచేఁ బొడమెడు, సత్ = సత్యస్వరూపమును, అమల = దోషరహితమును, నగు, నాద = ప్రణవనాదమనియెడు, అమృతంబునఁ = సుధారసమును, చవిన్ కొనక = ఆస్వాదమును జేయక (సావధానముగ వినక), ఉన్నన్ = (యోగి) యుండినయెడల, మది = చిత్తము, కదలుచున్ = చలించుచు, కుదురదు = స్థిరపడదు, మొదలిటి + పదము = స్వర్గము మొదలగు పదవులకెల్లఁ బ్రధానమగు వైకుంఠపదవి, కలుగదు = ప్రాప్తింపదు, ముదము = నిరతిశయమోక్షసుఖముగూడ, ఉదయము - వి = ఉద్భవిల్లినదై, కదురదు = సంభవింపదు; ప్రణవనాద సుధారసాస్వాదము లేనిచో

మనస్సు నిలువదు. మనస్సు స్థిరపడకపోవుటవలన మోక్షసామ్రాజ్యము లభింపదు, మోక్షపదవి దొరకకపోవుటచే శాశ్వతసౌఖ్యము జనింపదని యిట్లు ఒకదాని కొకటి ముందుముందుగ హేతువులు చెప్పుటచే గారణమాలా లంకారము.

తా. హృదయపుండరీకమునందు లక్ష్మ్యాభ్యాసముచే వినఁబడు మిగులఁ బరిశుద్ధమగు ప్రణవనాద మనియెడు సుధారసము నాస్వాదింపకుండు నేనిఁ జిత్తము చలించుచు నిలువఁబడదు ; భగవత్ప్రాప్తిరూపం బగుముక్తియు నలవడదు, శాశ్వతమగు సౌఖ్యమును జనింపదు. ౧౩౨

క. నాదం బంచితపరమా

హ్లాదము చిత్తప్రసాద ర మపగతగురుసం

వాదము గతభేదం బని

వేదంబులు వలుకు వేదవేదాంతజ్ఞా.

౧౩౩

టీ. వేద...జ్ఞా - వేద = ఋగ్యజుస్సామాధర్వణము లనియెడునాల్గు వేదముల యొక్కయు, వేదాంత = ఈశాద్యష్టోత్తర శతోపనిషత్తుల యొక్కయు ఫలితార్థమును, జ్ఞా = తెలిసినయోమారుతీ, (ఈసంబోధనము చేత విభవ దధిత వేదవేదాంగస్స న్నాపాతతః పరిజ్ఞాత మహావాక్యార్థః'' అని చెప్పఁబడినయు త్తమాధికారిలక్షణము సూచింపఁబడినది), వేదంబులు = వేదములు, నాదంబు = మీఁదఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన యోగ కారముయొక్క నాదము, అంచిత = ఒప్పిద మైనదియు, పరమ = నిరతిశయమైనదియు నగు, ఆహ్లాదము = సంతోషమును గలుగఁజేయు నదియు, చిత్త + ప్రసాదము = పరమపురుషస్వరూప మగుటచే భక్తుల యెడల హృదయముయొక్క ప్రసన్నత గలదియు, అపగత = పోయిన, గురు = అధికమైన, సంవాదము = ప్రసంగము గలదియు, గత + భేదంబు = పరమపురుషుండు సర్వసముఁడుగానఁ దత్ప్రతిపాదకంబగు నాదబ్రహ్మము

గూడ విగళితన్యూనాధిక భేదము గలదని యర్థము - అని, పలుకుకొ = వచి
యించును.

తా. యథావిధిగ నధ్యయనము చేయఁబడిన వేదవేదాంగములు గల
వాఁడవును నిఖిలోపనివత్ప్రతిపాద్య మగు పరవాసుదేవత త్వము నెఱింగిన
వాఁడవు నగు నోమారుతకుమార ! ఓంకార ని నాదము = పూజ్య మై ప్రాజ్య
మగు మోక్షసామ్రాజ్యానందరూప మనియు, బుద్ధిశుద్ధిని సిద్ధింపఁ జేయునది
యనియు, వితండవాదముల నెల్లఁ దొలఁగించునది యనియు, భేదబుద్ధిని
బోగొట్టుననియు వేదవాక్యములు నెప్పుచున్నవి. ౧౩౩

తే. ప్రణవనాదరసామృతశ్రపానరతుని

విమలనయనము లనిమిషశ్రత్వము వహింప

మనసు దేవాలయంబున శ్ర మనికి మరగి

సలలితకళావిభూతిచే శ్ర వెలయుచుండు.

౧౩౪

టీ. ప్రణవ...నయనములు - ప్రణవ = ఓంకారముయొక్క, నాద =
శబ్దబ్రహ్మసంబంధ మగు, రస = చవిఁగొనుట యనెడు, అమృత = సుధా
రసముయొక్క, పాన = త్రోలుటయందు, రతుని = తాత్పర్యముగల యోగి
యొక, విమల + నయనములు = యోగసిద్ధిచే దివ్యములగు కన్నులు,
అనిమిషత్వముకొ = భేచరీముద్రచే అపమూత లేక పోవుటను
(అమరత్వమునని యర్థాంతరము), వహింపకొ = పొందఁగా, మనసు =
యోగియొక్క చిత్తము, దేవ = పరవాసుదేవునియొక్క, ఆలయంబునకొ =
నివాసస్థానమగు హృత్పుండరీకమునందు (అమరావతి యను వేల్పులప్రోలు
నందు నని యర్థాంతరము), మనికికొ = ఉనికిని, మరగి = అలవాటుపడి,
స...చేకొ - సలలిత = మనోహరములయిన, కళా = చిత్కళలయొక్క,
విభూతిచేకొ = విశ్వర్యముచేత, (మహేంద్రవై భవము చేతననియర్థాంతరము),
వెలయుచుకొ - ఉండుకొ = విలసిల్లుచుండును.

తా. ఓంకారముయొక్క మనోహర నినాదశ్రవణమునఁ గలుగు సంతోష మనియెడు నమృతమును గ్రోలుటయందుఁ దత్పరుండగు యోగి యొక్క తెల్లని కనుంగవ రెప్పపాటులేమిని బూనఁగా నతనిఁడెందము వేల్పులవీట నునికి నభ్యసించి యింపగు చిత్కళయొక్క మహైశ్వర్యమునఁ జెన్ను మీఱుచుండును.

౧౩౪

సీ. అనిమిషుం డజరుండు శ నమృతుండుఁ బటుశక్తి
 ధరుండు సిద్ధుండు విరద్యాధరుండు
 యోగీశ్వరుండు సారధ్యుం డింద్రుండును శుచి
 సమవర్తియునుఁ బుణ్యరజనుండు భువన
 పతియును వరసదాశ్రగతియును సుకృతార్థుఁ
 డభవుఁ డనంతుండు శ నఖిలమిత్రుఁ
 డతికళాశాలి మరహాబుధుండుఁ గవీశ్వ
 రుండును సుమనోగురుండు ఘనుండు

ఆ. హంసవాహనుండు శ నచ్యుతుండు శివుండుఁ
 బరమపురుషుఁ డగుచుఁ శ బరఁగుచుండుఁ
 బవనతనయ వినుము శ ప్రణవనాదామృత
 పానతృప్తుఁ డై నరపావనుండు.

౧౩౫

టీ. పవన + తనయ = మారుతకుమారా ! వినుము = (తారక రాజ యోగ మాహాత్మ్యమును జెప్పెద) నాకర్ణింపుము, ప్రణవ...పావనుండు - ప్రణవ = బ్రహ్మప్రతిపాదక మైన యోంకారముయొక్క, నాద = పైని జెప్పఁబడిన ధ్వనివిశేషము లనియెడు, అమృత - పీయూషరసముయొక్క, పాన = త్రాగుటవలన, తృప్తుండు - ఐన = పరితృప్తి నొందిన, పావ నుండు = పరమపవిత్రుఁ డగు యోగి, అనిమిషుండు = ("నిమేషోన్నేష రహితో జరామరణవర్జితః | మహాశక్తియుత స్సర్వకళావాన్ యోగసిద్ధి

యన్” అనుటవలన లక్ష్మ్యమునందు నిలుపఁబడినదృష్టి గలవాఁడగుటచేత) రెప్పమూత లేనివాఁడును, “అదిత్యా బుభవోఽస్వపా” అనుటచేత దేవతలకు నిద్రలేదు గాన రెప్పపాటు లేనివేలుపు అని అర్థాంతరము. అజరుఁడు = ముడిమిలేనివాఁడును, నిర్జరుఁడనియు నర్థం॥ అమృతుండు = మృతి లేనివాఁడును; అమర్తుఁడనియు నర్థం॥ పటు + శక్తి + ధరుఁడు = పటు = దృఢమైన, శక్తి = సామర్థ్యమును, ధరుఁడు = ధరించినవాఁడును; షాణ్మాతుర శ్శక్తిధరః” అనునిఘంటువుచే గొమరుసామి యనియు నర్థం॥ సిద్ధుఁడు = అణిమాద్యష్టసిద్ధులు గలవాఁడును, “గుహ్యక స్సిద్ధో ధూతోఽమీ దేవయోనయః” అనుకోశముచే దేవయోనులలో సిద్ధుఁడనియు నర్థం॥ విద్యా + ధరుఁడు = శిక్షావ్యాకరణాద్యష్టాదశ విద్యా పరిజ్ఞానము గలవాఁడును, “విద్యాధ రోఽప్సరో యక్ష రక్షః” అనుటచే విద్యాధరుఁడను దేవయోనియు నని యర్థం॥ యోగీశ్వరుఁడును నిఖిల యోగులకు నధీశుండును, “యత్ర యోగేశ్వరః కృష్ణః ।” అనుటచే నెల్ల యోగములకు నేలికయగు భగవంతుఁడును నని యర్థాంతం॥ సామ్యుండును = “సాధ్యతే ఆరాధ్యత ఇతి సాధ్యః” అను వ్యుత్పత్తిచే నెల్లరచే నారాధింపఁబడువాఁడును, లేక “సాధ్యం సిద్ధిరస్యాస్తీతి సాధ్యః” అనువ్యుత్పత్తిచే సాధింపఁదగినయోగసిద్ధి గలవాఁడును, “మహామంత్రాతథా ప్రాణో నరోఽపానశ్చ వీర్యవాన్ । నిర్భయోనరకశ్చైవ దంఢోనారాయణోవృషః ప్రభాశ్చేతి సమాఖ్యాతాస్సాధ్యా ద్వాదశదేవతాః ।” అనుటచే సాధ్యుఁడను గణదేవతయు ననియర్థాంతరము, ఇంద్రుఁడును = ఇది పరమైశ్వర్య అను ధాతువువలన పరమైశ్వర్యసమేతుఁడగు పూర్వదిక్పతియగు దేవేంద్రుఁడు నని యర్థాంతరము, శుచి = పరిశుద్ధుఁడును, “విభావసుః । శుచిరప్పిత్తం” అను కోశముచే నగ్ని దేవుఁడుననియు అర్థాంతం॥ సమవర్తియును “మానావ మానయో స్తుల్య స్తుల్యో మిత్రారిపక్షయోః” అను భగవద్వచనముచేత నెల్లరయెడల సమబుద్ధి గలవాఁడును, “సమవర్తి పరేతరాట్” అనుటచే

యమధర్మరాజు నని యర్థాంత|| పుణ్యజనుడు = పుణ్యాత్ముడును, “యాతు
 ధానః పుణ్యజనో నైర్యతో యాతురక్షసి” అనుటచేత నైర్యతుండు నని
 యర్థా|| భువనపతియును లోకములకు నధిపతియు, “ప్రచేతా వరుణః పాశీ
 యాదసాంపతి రప్పతిః” అనుటచే జలాధిష్ఠానదేవత యగు వరుణుడు నని
 యర్థాంత|| వర + సదాగతియును = ప్రాప్తిరూపమగు యోగసిద్ధిచే నిచ్చుకు
 వచ్చినయట్లు నిత్యమును సంచరించువాడును “శ్వసన స్పర్శనో వాయు
 ర్నాతరిక్వా నదాగతిః” అనుకోశముచే వాయుదేవుడును, నని యర్థాంత||
 సుకృతార్థుడు = మిక్కిలి కృతకృత్యుడును, “సుష్టుకృతోఽర్థోధనం
 యస్యేతి సుకృతార్థః” అనువ్యుత్పత్తిచే బాగుగ నద్వినియోగము చేయఁ
 బడిన ధనముగలధనదుడని యర్థాంత|| “ధనవో రాజరాజో ధనాధిపః”
 అని యమరము|| అభవుడు = సంసారబంధములేనివాడు, ఈశానుడని
 యర్థము. అనంతుడు = యోగసిద్ధిచే భగవత్సాయుజ్యమును బొంది సర్వ
 వ్యాపకుడగుటచే నంతము లేనివాడును, శేషమూర్తియు నని యర్థాంత||
 అఖిల + మిత్రుడు = ఎల్లరకును హితుడును, “ద్యుమణి స్తరణి
 ర్మిత్రః” అనుటచే నాదిత్యుడును నని యర్థము, అతి + కళా + శాలి =
 చతుష్షష్టికళలచే మిక్కిలి యొప్పుచున్నవాడును లేక చిత్కళలచే నొప్పు
 చున్నవాడును, పదియాలు కళలచే నొప్పుచున్నచంద్రుడనియు నర్థము,
 మహాబుధుండు = సమస్తముఁ దెలిసిన విద్వాంసుడును, బుధుఁ డనుశుభ
 గ్రహమనియు నర్థము. “జ్ఞాతృచాంద్రి సురాబుధాః” అని కోశము. కవీశ్వ
 రుండును = వాల్మీకాదులవలె యోగసిద్ధిచే దివ్యజ్ఞానసంపన్నుఁ డగుటచే
 మహాకవియు, “ఉశనా భార్గవః కవిః” అనుటచే శుక్రాచార్యుడనియు
 నర్థము. సుమనోగురుండు = మంచిమనస్సు గలవారిలో గొప్పవాడును,
 దేవగురుం డగువాచస్పతియు నని యర్థము. ఘనుడు = అందఱకంటె నధి
 కుడును “ఘనజీమాత ముదిరజలము గ్ధూమయోనయః” అనుటచే బర్జన్య
 దేవుడు నని యర్థాంతరము. హంసవాహనుడు— “హంసో హంసేతి

ధ్యాయన్ సర్వదేహేషు వ్యాప్యవర్తతే” అను మొదలగు హంసోపనిషత్తు నందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన హంసస్వరూపంబగు బ్రహ్మమును సదా వహించువాఁడును, రాయంచ వాహనముగఁ గల నలువయు నని యర్థము. అమృతుండు = ముక్తుఁడగుటచేఁ బునరావృత్తి లేనివాఁడును, “పీతాంబరోఽచ్యుత శ్శార్ఙ్గీ” అనుటచే శ్రీమన్నారాయణుండు ననియు నర్థము. శివుండు “శామ్యతి పరమానందరూపత్వాన్నిర్వికారోభవతీతి శివః” అను వ్యుత్పత్తిచే నిరతిశయానందస్వరూపుఁ డగుటవలన మాయావికారములు లేని వాఁడు గాన శివుండును “శివ శ్శూలీ మహేశ్వరః.” అనుకోశముచే నీశ్వరుండు అనియు నర్థము, పురుషోత్తముఁడు యోగసిద్ధుఁ డగుటచే నుత్తముఁ డగుమనుష్యుఁడును, “ఉత్తమః పురుషస్తన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః” అనుటచేఁ బరమాత్ముండు ననియు నర్థము, అగుచుక్ = అయినవాఁడై, పరఁ గుచుక్ + ఉండుక్ = ఒప్పుచుండును.

తా. ఓ మారుతకుమారా ! తారకయోగసిద్ధులను జెప్పెద నాలకింపుము; మీఁద వివరింపఁబడినయట్లు నిరంతరలక్ష్యాభ్యాసముచేతఁ బట్టు పడిన యోంకారనాదము నాలకించుటవలనఁ గలిగెడు బ్రహ్మానంద మని యెడు నమృతరసాస్వాదనముచేత నిత్యతృప్తి నొంది యోగసిద్ధిని గాంచిన పరమపవిత్రుండగుయోగి, పూర్వకాండమునందు విధింపఁబడిన జ్యోతిష్టామాది ధర్మముల నెల్ల నాచరించుటచేఁ బొందఁదగిన స్వర్గాది పుణ్యలోకములకుఁ బోవుత నేగి యచట దేవతలవలె ననిమిషత్వమును, నిర్జరత్వమును (ముదిమిలేకపోవుటను) నమరత్వమును (చావు లేకపోవుటను) బొంది దేవసేనానాయకుం డగుకుమారస్వామియొక్క యాధిపత్యమును బడసి మఱియు సిద్ధ విద్యాధర గంధర్వసాధ్యులు మొదలగు దేవయోనుల దివ్యసిద్ధుల నన్నిటిని గాంచి పిమ్మట నింద్రుఁడు, నగ్నిదేవుఁడు, ధర్మదేవత, నిర్భుతి, వరుణుఁడు, వాయుదేవుఁడు, కుబేరుఁడు, ఈశానుఁడు, అను నష్టదిక్పతులు గూడఁ దాన యై మఱియుఁ బరమపురుషునకుఁ బాన్పును భువనధారియు

నగు నాదిశేషమూర్తియు, భగవంతునకు నేత్రభూతులై జగంబుల వెలింగించుచున్న సూర్యుఁడును, జంద్రుఁడును, జంద్రపుత్తుఁడగుబుధుఁడును, భగవచ్ఛాసనంబున నీతిశాస్త్రప్రవర్తకుం డగు శుక్రాచార్యుఁడును, సకల సురులకు నుపాధ్యాయుం డగు వాచస్పతియును, పర్జన్యదేవుఁడును, భగవదాజ్ఞానుసారముగఁ బ్రపంచసృష్టికర్త యగుపరమేశ్వరియు, భగవద్భక్తాగ్రగణ్యుం డగుశంభుండును దాన యై ఇట్లు తత్త్వోక్తములయందలి సౌఖ్యముల నెల్ల యథేష్టముగ ననుభవించి పరితృప్తుఁడై కడపట జ్ఞానకాండము నందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన భగవదుపాసనలవలనఁ బడయఁదగిన భగవత్ప్రీతిరూపం బగు మోక్షమును బొంది సాక్షాత్పరమపురుషుండే తానై సర్వాత్మకుండై యుప్పును.

౧౩౫

అవ. ఇట్లు బ్రహ్మప్రణవనాదభేదములను నాదలక్ష్యముల యొక్క ఫలమును సమగ్రముగ నిరూపించి ఇంక లక్ష్యాభ్యాసముచే సిద్ధించెడు చిత్కళావిశేషములు ప్రతిపాదింపఁబడుచున్నవి.

ఆ. ఆంజనేయ ! యింక శ్చ సంతర్బహిర్నధ్య

ద్యగ్విలోకితప్రసీప్త చిత్క

ళావిభూతి యెల్ల శ్చ భావించి చెప్పెద

నాదరించి చూడు శ్చ మాత్మయందు.

౧౩౬

టీ. ఆంజనేయ ! = ఓ అంజనానందనా ! అంతః + విభూతి + అంతః + బహిః + మధ్య = తొల్లి చెప్పఁబడిన అంతర్లక్ష్యము - బాహ్యలక్ష్యము, మధ్యలక్ష్యము - అనియెడు, ద్యక్ = దృష్టులచేతను, విలోకిత = చూడఁబడెడు, ప్రసీప్త = భాసురములగు, చిత్కళా = చిద్రూపములగు కళలయొక్క, విభూతి = అనుభవసంపత్తిని, ఎల్ల = సమగ్రముగ, భావించి = ఆలోచించి, చెప్పెద = వచించెదను, అదరించి = చెప్పిన

దానియందు గౌరవము నుంచి, అత్మయందుకొ = హృత్పుండరీకమునందు,
చూడుము = పరికింపుము.

తా. ఓమంజనానందనా! వెనుకఁ జెప్పఁబడిన యంతర్లక్ష్యమగు
శాంభవీముద్రచేతను, బహిర్లక్ష్యము లగుభూచరీఘోచరీముద్రలచేతను, మధ్య
లక్ష్య మగు మధ్యముద్రచేతను, జూడఁబడెడు దేదీప్యమానము లగు చిత్క
శలయొక్క యనుభవసంపత్తిని నాలోచించి నీ కుపదేశించెదను, దత్ప్ర
కారముగ సావధానుఁడ నై నీలోఁ బరికింపుము. ౧౩౬

ఆ. కనులు రెండు గురునిరయనుమతి గొని మూసి

బొమలనడిమిద్విదళరక కులమునను

విమలదృష్టి నిలిపి శ శమకలితాత్ముఁడై

చూడవలయు లక్ష్యశోభనములు. ౧౩౭

టీ. గురుని + అనుమతిన్ = సద్గురువుయొక్క యుపదేశమును,
కొని = పొంది, కనులు + రెండున్ = రెండుకన్నులను, మూసి =
ముడుచుకొని, బొమల...నను - బొమల = కనుబొమ్మలయొక్క, నడిమి =
మధ్యప్రదేశమునందలి, ద్వి = రెండగు, దళ = రేకులుగల, కమలయునను =
పద్మమునందు (దళద్వయసమాచూక్త మాజ్ఞాచక్రం విరాజితే'' అనుటచే
వాజ్ఞాచక్రమునం దని యర్థము), విమల + దృష్టిన్ = పరిశుద్ధమగు
చూడ్కిని, నిలిపి = ఉంచి, శమ + కలిత + ఆత్ముఁడు + ఏ - శమ =
ఉపశమముచేత, కలిత = ఒప్పుచున్న, ఆత్ముఁడై = చిత్తముగలవాఁడై,
లక్ష్య + శోభనములన్—లక్ష్య = చూడఁదగిన చిత్కశలయొక్క,
శోభనములన్ = సంపదలను, చూడన్ + వలయున్ = పరికింపవగును.

తా. రెండుకన్నులను దేశికేంద్రుఁడు సెప్పినయట్లు ముడుచుకొని,
కనుబొమ్మలకు మధ్యభాగమునం దున్న రెండురేకులుగల యాజ్ఞాచక్రము
నందుఁ బరిశుద్ధమగు చూడ్కినిగూర్చి శమముచే నొప్పుచుండు డెందము

గలవాఁడై యోగి యప్పుడు గోచరములగు చిత్కళలయొక్క సంపదలను గాంచఁదగును. ౧౩౭

క. మునుపుగ హృదయాకాశము

గనుపట్టుం జూపు లగుచుఁ గ గన్నులవెంట

జనునది మన మగుఁ గావునఁ

గనఁదగు నాకాశపంచరీకం బందుఁ దగన్.

౧౩౮

టీ. హృదయ + ఆకాశము = మనోరూపమగు నాకాశము, మునుపుగ = మొట్టమొదటను, కనుపట్టు = తోచును, చూపులు = చూడ్కులు, అగుచు = అయి (దృగ్రూపమున), కన్నులవెంట = నేత్రములనుండి, చనునది = పోవునది, మనము = చిత్తమే, అగు-కావున = అయియుండును గనుక, అందు = చిదాకాశమునందు, ఆకాశ + పంచరీకంబు = చెప్పబోవు గుణాకాశము మొదలగు నాకాశముల నైదిటిని, కన - తగు = చూడవలయును. “శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసోమనోస ఉప్రాణస్య ప్రాణ శ్చక్షుష శ్చక్షుః” చెవికి జెవియు మనస్సునకు మనస్సునుఁ బ్రాణమునకుఁ బ్రాణమునుఁ గన్నునకుఁ గన్నును నైయున్నది చిదాత్మయే” యను శ్రుత్యర్థము నిందుఁ గన్నులవెంటం జనునది మనముపట్ల గమనించునది.

తా. అట్లు చూచుచుండుతఱిని దొలుత మనోరూపం బగు మిన్ను దోపట్టును, దృష్టిరూపమున నయనములవెంబడిని బోవునది చిత్తమే గాన నా హృదయాకాశమునందు ముందుఁ జెప్పబడు గుణరహితాకాశము మొదలగు నైదుమిన్నులను జూడవలయును. ౧౩౯

వ. ఇట్లు తనలోచనంబులకుఁ గనుచూపుమేర గోచరం బైన హృదయాకాశంబునందుఁ గేవలనిరాకారం బైన గుణరహితాకాశంబును, నిబిడనిష్ఠురనీరంద్రగాఢాంధకారంబైన

పరాకాశంబును, ప్రళయకాలప్రజ్వలజ్వాలాభీలదావాన
లాకారంబైన మహాకాశంబును, వివిధవిచిత్ర వితతాపరి
మితద్యుతిభరితంబైన తత్త్వాకాశంబును, ప్రచండమూర్తాం
డ మండలశతకోటి ప్రభాభాసురంబైన సూర్యాకాశంబు
ననుపంచాకాశంబుల నవలోకింపవలయు మఱియును.

టీ. ఇట్లు = ఈవడువున, కనుచూపుమేరక = చూడ్కులకు నగ
పడునంతదనుక, గోచరంబు - ఐన = కన్పట్టుచున్న, హృదయ + ఆకా
శంబునందుక = చిదంబరమునందు, కేవల + నిరాకారంబు ఐన = ఏమియు
రూపములేని, గుణ + రహిత = నిర్గుణమైన (“శబ్దగుణక ఆకాశః”
అనుటచే స్వగుణంబగుశబ్దము లేని), ఆకాశంబు = గగనమును, నిబిడ...
ఐన - నిబిడ = చిక్కనైనదియు, నిష్కర = బెడిదమైనదియు, నీరంద్ర =
ఎడలేనిదియు, గాఢ = దృఢమైనదియు నగు (“గాఢబాఢ దృఢానిచ”
అని యమరము), అంధకారంబు = చీకటిగలది, ఐన = అగునట్టి, పరా
కాశంబు = మొదటి నిశ్శబ్దాకాశమునకుఁ బెరియును నాకసమును, ప్రళ
య... ఐన-ప్రళయకాల = మహాప్రళయసమయమునందు, ప్రజ్వలత్ =
మండుచున్న, జ్వాల = శిఖలచేత, ఆభీల = బెడిదమగు, దావానల =
కారగ్నియొక్క, ఆకారంబైన = స్వరూపమువంటి స్వరూపముగల, మహా
కాశంబు = గొప్పదియగు నాకసమును, వివిధ... ఐన - వివిధ = పలు తెఱం
గులు గలవియు, విచిత్ర = అద్భుతములును, వితత = అంతటఁ గ్రమ్మి
యున్నవియు, అపరిమిత = లెక్కలేనివియు నగు, ద్యుతి = కాంతులచేత,
భరితంబు - ఐన = పరిపూర్ణమగు, తత్త్వాకాశంబు = మహావాచిత్యత్వంశతి
తత్త్వమయం బైనయాకసమును, ప్రచండ... ఐన - ప్రచండ = మిక్కిలి
తీక్షణములగు, మూర్తాండమండల = సూర్యమండలయొక్క, శతకోటి =
నూటకోట్ల సంబంధమగు, ప్రభా = కాంతులచేత, భాసురంబు - ఐన =

దేదీప్యమానమగు, సూర్యాకాశంబును = ఆదిత్యమయమగు నాకాశమును,
అను + పంచ + ఆకాశంబులక్ = అనఁబడు నాకాశముల నైదింటిని,
అవలోకింపక్ - వలయుక్ = కనుఁగొననగును, మఱియును = ఇంతియకాక.

తా. ఇత్తైఱంగునం దనదుచూడ్కి పాఱునంతటిదప్పుదనుకఁ గన్పట్టు
చుండెడి చిదాకాశమునందు రూపవిహీనంబగు నిర్గుణాకాశంబును, చిక్క
నిదియు నడఱుగొలుపునదియు నెడలేనిదియు నగు పెంజీకటిగల పరాకాశం
బును, మహాపశయం బగుతఱిని మందుచున్నచుంటకొనలచే భీతినిచ్చు
కార్యిపగిదినుండు మహాకాశమును, పలుతెఱంగుల నచ్చెరువు నిచ్చుచు
తుదలేని వెలుంగులచేఁ బరిపూర్ణంబగు తత్త్వాకాశంబును, మిక్కిలి తీక్షణము
లగు నూఱుకోటుల సూర్యబింబములకాంతులచే దేదీప్యమానమగు సూర్యా
కాశంబును, ననియెడు నాకాశముల నైదింటిని జూడవలయు నింతియకాక.

ఆ. ఆంజనేయ ! విను; తదాకాశపంచక

మధ్యమమున వెలుంగు శ మహితకళల

చంద మెల్ల నీకు శ ముందుగా వినిపింతు

సందియములు మాని శ పొందు వాని.

౧౪౦

టీ. ఆంజనేయ = అంజనానందనా, తత్... మునన్-తత్ = మీఁదఁ
జెప్పఁబడిన, ఆకాశ = నిర్గుణాకాశము మొదలగు నాకాశములయొక్క,
పంచక = ఐదిటియొక్క, మధ్యమునన్ = నడుమను, వెలుంగు + మహిత +
కళల + చందము = ప్రకాశించెడు పూజ్యములగు చైతన్యకళావిశేషముల
యొక్క రీతిని, ఎల్లన్ = సమగ్రముగ, ముందుగాన్ = తొలుత, నీకున్ =
భక్తుఁడవగునీకు, వినిపింతుక్ = బోధించెదను, వినుము = ఆకర్ణింపుము,
మానిక్ = ఆ చైతన్యకళావిశేషములను, సందియములు = ఇది యిట్లగునా
కాదా? యను మొదలగు ననుమానములను, మాని = వదలి, పొందుము =
శ్రద్ధాశ్వాక్తలత్యాభ్యాసముచేఁ గనుఁగొనుము.

తా. ఓ కరువలిపట్టి! పైని జెప్పిన నిశ్శబ్దాకాశమును, పరాకాశము, మహాకాశము, తత్త్వాకాశము, సూర్యాకాశము నను నైదుమిన్నలయొక్క నడుమను దేదీప్యమానము లగు చిత్కళావిశేషములయొక్క క్రమమును నవిస్తరముగ నీకు నెఱింగించెదనాలింపుము. విని యాచైతన్యకళల నభ్యాసమునఁ గనుగొనుము.

౧౪౧

సీ. మందాకినీనుధా శ సందోహదుగ్ధాబ్ధి
 సౌందర్యలహరుల శ చందమునను
 మందారమల్లికా శ కుందారవిందోరు
 చందనపుష్పరుశ్కయముపగిది
 నిందిరానుందరీ శ మందిరాత్మకమక
 రందన్నిర్మరరుచిప్రతతిరీతి
 నిందుభృన్నందిసంక్రందనకరిమృగేం
 ద్రఫణీంద్రదీప్తి బృందములభాతి.

తే. హారనీహారడిండీర శ శారదాభ్ర
 హీరకర్పూరతారకారకారకాంతి
 కరణి నాకాశపంచకాంతరమునందు
 మండితము లగుఁ జిత్కళా శ మండలములు. ౧౪౧

టీ. మందాకినీ...నను-మందాకినీ = మిన్నేటియొక్కయు, నుధా + సందోహ = అమృతంపుగుంపుయొక్కయు, దుగ్ధాబ్ధి = పాలసంద్రముయొక్కయు, సౌందర్య = సౌగంధ్యయొక్కయు, లహరుల = అలలయొక్క, చందమునను = పాలుపునను, మందార...పగిది - మందార = వేల్పుమాకుయొక్కయు, మల్లికా = మల్లెతీవయొక్కయు, కుంద = మొల్లయొక్కయు, అరవింద = తెలిదమ్ములయొక్కయు, ఉరు + చందన పెద్దమంచిగందపుఁజెట్టుయొక్కయు, పుష్ప = పుష్పములయొక్క, రుక్

కాంతులయొక్క; చయము-పగిదిన్ = సమాహమువడుపునను, ఇందిరా...
 రీతిన్ - ఇందిరా = శ్రీదేవి యను, సుందరీ = మగువకు, మందిర = ఉనికి
 పట్టగు తెల్లఁదామరపువ్వుయొక్క, అంతః = నడుమనున్న, మకరంద =
 పూదేనియలయొక్క, నిర్ఘ్నర = వెల్లువలయొక్క, రుచి = రోచులయొక్క,
 ప్రతతి - రీతిన్ = గుంపుపగిదిని, ఇందు...భాతిన్ - ఇందు + భృత్ =
 చంద్రశేఖరునియొక్కయు, నంది = ఈశ్వరునివాహనమగు నందికేశ్వరుని
 యొక్కయు, సంక్రందన - కరి = చౌదంతియొక్కయు, మృగ+ఇంద్ర=
 సింగముయొక్కయు, ఘణీ + ఇంద్ర = ఆదిశేషునియొక్కయు, తీప్తి =
 కాంతులయొక్క, బృందముల-భాతిన్ = సమాహములవలె, హార...
 కరణిన్—హార = ముత్తైపుసరులయు, నీహార = మంచుయొక్కయు,
 డిండిర = నీటినురుగులయు, శారద + అభ్ర = శరత్కాలపుమేఘముల
 యొక్కయు, హీర=వజ్రములయు, కర్పూర=పచ్చకప్పురముయొక్కయు,
 తారకా = చుక్కలయు, ఆకార = స్వరూపము గల, కాంతి = వెలుగు
 యొక్క, కరణిన్ = తెఱగునను; చిత్ + కళా + మండలములు =
 చైతన్యకళలయొక్క సమాహములు, ఆకాశ + పంచక + అంతరము
 నందున్ = గుణరహితాకాశము మొదలగు నాకసములయైదిటి నడిమిపట్టున,
 మండితములు - అగున్ = ప్రకాశించుచుండును.

తా. “ఇట్లు తనలోచనములకుఁ గనుచూపుమేర గోచరమగు హృద
 యాకాశంబునందుఁ గేవల నిరాకారంబైన గుణరహితాకాశంబు” అను
 మొదలుగ వెనుకఁ జెప్పఁబడిన నిర్గుణాకాశము, పరాకాశము, మహాకాశము,
 తత్త్వాకాశము, సూర్యాకాశము, అను నాకాశపంచకముయొక్క మధ్య
 భాగములయందు నిరంతరాభ్యాసమువలనఁ గనఁబడుచుండెడు చిద్రూపము
 లైనకళలు, ఆకాశగంగయొక్కయు, సుధాప్రవాహముయొక్కయు, పాల
 సముద్రముయొక్కయు, సుందరములైన తరంగములవలెను; కల్పవృక్షము,
 మల్లెలు, మొల్లలు, తెల్లఁదామరలు, మంచిగందపు చెట్టులు, అను వీని తెల్లని

పువ్వులయొక్క కాంతులయట్లును; లక్ష్మీదేవికి నివాసమగు పుండరీకమునం దలి మకరంద రసప్రవాహముయొక్క ప్రభలవడుపునను, శివునకు వాహన మైన వృషభముయొక్కయు, విరావతముయొక్కయు, సింహముయొక్క యు, నాదిశేషునియొక్కయు, శరీర కాంతులచందమునను, ముత్యాల పేరులు, తెల్లనిమంచు నీటినురుగు శరత్కాలపు మేఘములు వజ్రములు తెల్లని కర్పూరము నక్షత్రములు - వీనియొక్క దీప్తులపగిదిని బ్రకాశించుచుండును.

సీ. సద్యస్తమోనాశ ర ఖద్యోతమాన స
 ద్విద్యుల్లతాప్రభా ర వీధిపగిది
 హృద్యక్షపావేద్య ర ఖద్యోతసందోహ
 విద్యమానద్యుతి ర వితతికరణి
 ఘోరాంధకారకృరద్భూరినీలసవారి
 వారివాహచ్ఛవిప్రవజమురీతి
 నీల వైడూర్య ప్రరవాళాబ్జరాగ ము
 క్తాఫల గోమేధిరకములభాతి

తే. శుద్ధమాణిక్య మరకత ర శోణరత్న
 తప్తపనీయరుచులచంద్రదమున హృదయ
 మండితాకాశపంచక ర మధ్యసీమఁ
 గానఁబడుచుండుఁ జిన్నయ ర కళలు వత్స.

౧౮౨

టీ. సద్యః...పగిదిన్ - సద్యః = వెంటనే, తమః = అంధకారముయొక్క, వాశ = కొట్టుటకు, ఖ = ఆకసమునందు, ద్యోతమాన = ప్రకాశించుచున్న, సత్ = యోగ్యములయిన, విద్యుత్ + లతా = లతలం బోలు మెఱపు యొక్క, ప్రభా = ద్యుతులయొక్క, వీధి = వరుసయొక్క, పగిదిన్ = తెలుగునను, హృద్య...కరణిన్ - హృద్య = హృదయరంజకమగు, క్షపా = రాత్రియందు, వేద్య = తోపట్టెడు, ఖద్యోత = మెఱుంగుడు.

బురువులయొక్క, నందోహ = గుంపునందు, విద్యమాన = కన్పట్టెడు,
ద్యుతి = కాంతులయొక్క, వితతి = పుంజముయొక్క, కరణిన్ = వడు
పునను, ఘోర...రీతిన్ - ఘోర = అడలుఁ గొలిపెడు, అంధకార =
దట్టమగు-చీకటిని, కృత్ = చేయుచున్న, భూరి = మిక్కుటమగు, నీల
= నలుపు గల, సవారి = నీటితోఁ గూడిన, వారివాహ = మేఘముల
యొక్క, ఛవి = ప్రభలయొక్క, వ్రజము + రీతిన్ = నమాహమువ
లెను, నీల...భాతిన్ - నీల = ఇంద్రనీలమాణిక్యములయు, వైడూర్య -
“కృష్ణసీతప్రభాయుక్తం బిడాలనయనోపమం । విదూరపర్వతభవం వై
దూర్యం రత్న ముచ్యతే” అనులక్షణము గలవైడూర్యమణులయు, ప్రవా
ళ = పగడాలయు, అబ్జరాగ = పద్మరాగమాణిక్యములయు, ముక్తాఫల
= మంచిము తైములయు, గోమేధికముల = గోమేధికము లనెడి మణివిశే
షములయొక్కయు, భాతిన్ = పాలుపునను, శుద్ధ...చందమునన్-శుద్ధ
= తెల్లనైన, మాణిక్య = మానికములయు, మరకత = మరకతము లనుమ
ణులయు, శోణ = ఎఱ్ఱనగు, రత్న = కెంపులయు, తప్త = పుటమువేయఁ
బడిన, తపనీయ = బంగారముయొక్కయు, రుచుల = దీప్తులయొక్క,
చందమునన్ = పాలుపునను, హృదయ...సీమన్ - హృదయ = డెంద
మునందు, మండిత = వెలుఁగుచుండు, ఆకాశ = మింటియొక్క, పంచక =
ఐదిటియొక్క, మధ్యసీమన్ = నడిపట్టున, వత్స = ఓశుమార, చిన్మయ
+ కళలు = చిద్రూపము లైన కళావిశేషములు, కానబడుచున్ - ఉం
డున్ = అగపడుచుండును.

తా. ఓశుమార ! కటికిచీకటిని దూలఁదోలు మెఱపుఁదీవలతీరునను,
రేలందు వెలుఁగొందుమెఱుఁగుదుఁబురుగుల వెలుఁగులచెలుపునను, కటికి
చీకటిని గలుగఁజేయు తొలకరిమొగుళ్లకాంతులవడుపునను, మఱియుఁ
బలుతెఱంగులగు కాంతులు గల వ్రజవైడూర్యాది నవరత్నములయొక్క
దీప్తులపగదిని, చైతన్యప్రధానములగు కళావిశేషములు పూర్వోక్తము లగు

నైదుగగనముల నడిమిప్రదేశమునందు యోగాభ్యాసబలమునఁ జూడఁబడుచుండును. ౧౪౨

శా. చండాంశుప్రభ లుట్టిపడ్డగతి భాస్వచ్చిత్కళాకోటు లు
ద్దండస్ఫూర్తుల ఖండఖండములునై శ తండోపతండంబులై
నిండారం గనుపట్టు వెండియును హృత్సీ రేజమధ్యాంచితా
ఖండాకాశపరంపరాంతరమునన్ గమ్యంబులై యంతటన్.

టీ. చండ - అంశు + ప్రభలు = సూర్యునియొక్క వెలుగులు, ఉట్టిపడ్డగతిన్ = ఉవ్వెత్తుగఁ జూపట్టునట్లు, భాస్వత్ + చిత్ + కళా + కోటులు = దేదీప్యమానములగు చైతన్యకళలయొక్క సమాహములు, ఖండఖండములున్-వి = ముక్కముక్కలగుచు, తండ + ఉపతండములు - వి = ప్రోగుప్రోగులై, నిండారన్ = పరిపూర్ణముగ, ఉద్దండస్ఫూర్తులన్ = మిక్కుటములగు స్ఫురణలతో, వెండియును = మరల, హృత్...మునన్ - హృత్ + సీరేజ = హృదయపుండరీకముయొక్క, మధ్య = నడుమను, అంచిత = రంజిల్లుచున్న, అఖండ = తెంపులేని, ఆకాశపరంపరా = వెనుకం జెప్పినయాకాశముల యైదిటియొక్క, అంతరమునన్ = లోపలను, గమ్యంబులై = తోచట్టుచున్నవై, అంతటన్ = ఎల్లయెడలను, కనుపట్టున్ = చూడఁబడును.

తా. సూర్యునియొక్క కాంతు లొక్క పెట్టుగఁ బడినవడువున మిక్కుటంబులగు దీప్తులతో నొప్పుచుండెడు చిన్మయములగు పెక్కుకళలు ముక్కముక్కలుగను గుంపుగుంపులుగ నగుచు హృదయపుండరీకమునడుమను దగు నఖండములైన గుణరహితాకాశము లోనగు నాకాశము లైదిటి నడిమిపట్టునందు నెల్లెడలఁ దోచట్టుచున్నవై పరిపూర్ణముగఁ జూడఁబడును. ౧౪౩

సీ. తరుణబోధారుణోదయదీప్తి నజ్ఞాన
 గురుతమ మజ్ఞాహృద్గుహల నడఁగ
 పుల్లవజ్జలజాతరములమీఁద నిక్కి హం
 సము త్రివేణీసంగరమమున మెలఁగ
 విమతేంద్రియేందీవరరము లెల్ల ముకుళింప
 మన మనుశశి నుఖరవనధి జాఱ
 సలలితజ్ఞానవిరజ్ఞానకోకంబు ల
 న్యోన్యసంగతము లై రయనఁగి వెనఁగ

తే. నాతతాజాండపిండాండరజాతములను
 బూని వెలిఁగించుఁ బటుతరరస్ఫూర్తితోడ
 ఘనతరాంతర్హృదాకాశరమున వెలుంగు
 మండితాఖండచిద్భానురమండలంబు. ౧౪౪

టీ. తరుణ...దీప్తిన్ - తరుణ = నూతనమైన, బోధ = మోక్షే
 చ్ఛ యనెడు, అరుణ = అనూరునియొక్క, (“సూరసూర్యోఽరుణోఽ
 నూరుః” అని యమరము), ఉదయ = పొడుపుయొక్క, దీప్తిన్ = కాంతి
 చేత, అజ్ఞాన + గురు + తమము = మూలాజ్ఞాన మనియెడి కటికిచీకటి,
 అజ్ఞ + హృత్ + గుహలక్ = అజ్ఞానులయొక్క, హృదయములనియెడు
 కందరములయందు, అడఁగన్ = అణఁగి యుండఁగా, పుల్ల...మీఁదన్
 —పుల్ల = జ్ఞానసూర్యోదయముచే విడఁబారిన, వట్ = ఆఱగు జలజా
 తముల = మూలాధారము లోనగు చక్రము లనియెడు పద్మములయొక్క,
 మీఁదన్ = మీఁదిపట్టుననుండి, నిక్కి = మెడ మీఁదికెత్తి, (సహస్రార
 చక్రమునంటియనియు నర్థము), హంసము = శుద్ధచిద్రూపపరమహంస యని
 యెడు రాజహంసము, త్రివేణీసంగమమునన్ = “ఇడాచ పింగళాచైవ సుషు
 మ్నా యత్ర నాడికాః | సంగతా స్సా త్రివేణీస్యా చ్చిన్నరాశసుఖప్రదా”

అనుటచే నిడా పింగళా సుమమ్మ లసియెడి గంగా యమునా సరస్వతుల
 సంగమక్షేత్రమునందు, మెలఁగఁ = “ఏహోఽసౌ పరమహంసో భాను
 కోటి ప్రతీకాశో యేనేదం సర్వంవాప్తం తస్మాప్తధావృత్తి ర్భవతి”
 అనుమొదలగు శ్రుతిచే నాయా దశములయందు సంచరించుచుండఁగా; విమ
 త+ఇంద్రియ+ఇందీవరములు = ప్రతికూలములగు నేత్రాదీంద్రియము లని
 యెడు నల్లగలువలు, ఎల్లఁ = అన్నియును, ముఖశింపఁ = ముడింగియుండఁగా;
 మనము + అను + శశి = చిత్త మనియెడు చందమామ, సుఖ + వన
 ధిఁ = భగవదనుసంధానజన్యమగు పరమసౌఖ్య మనియెడు కడలియందు,
 జాఱఁ = క్రుంకఁగా; సలలిత + జ్ఞాన + విజ్ఞాన + కోకంబులు =
 “ఇమం వివస్వతేయోగంప్రోక్తవా నహ మవ్యయం” అని యుపక్రమించి
 “వీతరాగభయక్రోధా మన్మయా మా ముపాశ్రితాః । బహవోజ్ఞానతపసా
 పూతా మదాభివ మాగతాః” “ఓయర్జునా! నాసంబంధములగు జన్మకర్మము
 లయొక్క వస్తుతత్వము నెఱుంగుట యను తపస్సుచేతఁ బవిత్రులగు
 పెక్కండ్రు బుద్ధిమద్రేసరులు నాయొక్క ప్రాప్తిరూపమగు భావమును
 బడసెదరు” అనియు “ఇతిహం యోభిజానాతి కర్మభి ర్న సభిద్యతే”...
 “జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణం తమాహుః పండితం బుధాః”... “గతసంగస్య
 ముక్తస్య జ్ఞానావస్థితచేతసః”... “స్వాధ్యాయ జ్ఞానయజ్ఞాశ్చ యతయ
 స్సంశ్రితవ్రతాః” “శ్రేయాన్ ద్రవ్యమయా ద్యజ్ఞాత్ జ్ఞానయజ్ఞః పరం
 తప”... “సర్వంకర్మాఖిలంపార్థ జ్ఞానే పరిసమాప్యతే”... “ఉపదేక్ష్యంతి
 తేజ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్త్వదర్శినః”... “సర్వం జ్ఞాన ప్లవేనైవ సృజినం
 సంతరివ్యసి”... “జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేర్జున ।
 నహిజ్ఞానేన సదృశం పవిత్ర మిహవిద్యతే... శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం
 తత్పర స్సంయతేంద్రియః । జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాంశాంతి మచిరేణాధిగ
 చ్ఛతి”... “తస్మా దజ్ఞానసంభూతం హృత్స్థం జ్ఞానాసినాఽత్మనః ।
 ఛిత్వేనం సంశయం యోగ మాత్మిహోత్తిష్టభారత” అని భగవంతునిచే

నుపదేశింపఁబడిన పరమపురుషతత్త్వజ్ఞానమును, “జ్ఞానం తే హంస విజ్ఞాన
మిదంవత్సృ మ్యశేషతః” అను భగవద్వాక్యముచేతఁ బరమపురుషవ్యతి
రిక్తం బగు నమస్త చిదచిద్వస్తుజాతముకంటెఁ బరమపురుషుఁడు నకల
హేయప్రత్యనీకుం డగుటచేతను, నిరతిశయమును లెక్క కెక్కు డగు
నవియు నగు కల్యాణగుణములు గల యపరిమితమహద్దైశ్వర్యము గలవాఁ
డగుటచేత వేఱగునను వినిక్తవిషయజ్ఞానము ననియెడు జక్కవపీట్టలు,
అన్యోన్య + సంగతములు + ఐ = ఒకదానితోనొకటి గలసినవై, అనఁగి
‘వెనఁగన్’ = కూడి క్రీడించుచుండఁగా; ఘన...మండలంబు - ఘనతర =
మిగుల గొప్పదియగు, అంతర్హృత్ = అంతరంగ మనియెడు, ఆకాశమునన్ =
గగనమునందు (పూర్వోక్తహృదయాకాశమునందు), వెలుంగు = దేదీప్య
మానమగుచు, మండిత = ఒప్పుచున్న, అఖండ = తెంపులేని, చిత్ =
శుద్ధచైతన్య మనియెడు, భాను = సూర్యునియొక్క, మండలంబు = బింబము,
పటుతర + స్ఫుర్తితోడన్ = మిక్కుటం బగు కాంతితో, ఆతత +
అజాండ + పిండాండ + జాతములను = విస్తీర్ణ మగు బ్రహ్మాండముల
యొక్కయుఁ దదంతర్భూతము లగు కార్యకరణసంఘాతములయొక్కయు
సమూహములను, పూని-వెలిఁగించున్ = తప్పక భాసిల్లఁజేయును.

తా. నూతనమగు జ్ఞానమనియెడు ననూరునియొక్క యుదయముచే
నగు వెలుంగుచేత మూలాజ్ఞాన మనియెడు కటికిచీకటి యజ్ఞానులడెంపము
లనియెడు గుహలయందు దాఁగియుండఁగా; వికసిల్లిన మూలాధారము లో
నగు నాటుచక్రములనియెడు కమలములమీఁదనుండి ‘మెడమీఁదికెత్తి పరమ
హంసయనియెడు రాయంచ యిడాపింగళానుషుమ్నా నాడులకలియిక యను
త్రివేణీతీర్థమునందు సంచరించుచుండఁగా; బాహ్యవిషయాసక్తము లగుటం
జేసి ప్రతికూలము లగు శ్రోత్రాదీంద్రియము లనియెడు నల్లగలువలు ముకు
ళించుచుండఁగా; చిత్త మను చంద్రబింబము పరమపురుషప్రాప్తిరూపమగు
నిరతిశయసౌఖ్యమనియెడు కడలియందున స్తమించుచుండఁగా; భగవత్ప్ర

ప్తికి మూలములగు పరమపురుషతత్త్వజ్ఞానమును భగవంతుఁడు చిదచిద్వస్తు
జాతమునకంటె వ్యతిరిక్తుం డను విజ్ఞానముననియెడు జక్కవపిట్ట లొండొం
టం గలసిమెలసియుండఁగా; మిగుల గొప్పదియగు పూర్వోక్తహృదయా
కాశమునందు దేదీప్యమానమగుచుఁ దెంపులేనిసదృశ యను నాదిత్య
మండలము మిక్కుటమగు దీప్తితో గొప్పబ్రహ్మాండములయుఁ దదంతర్గతము
లగు ప్రాణిశరీరరూపపిండాండములయు గుంపులను దేజరిల్లఁజేయుచుండును.

ఆ. సకలకర్మములకు శ సాక్షి యై స్వప్రకా

శతఁ దమోఘ్నుఁ డగుచుఁ శ జత్సురాది

కప్రవర్తకత్వగరిమ భాసిలుసత్స్వ

భావుఁ డగుచుఁ జిద్విశ్రభావనుండు.

౧౮౫

టీ. సకల + కర్మములకు = చక్షురాదీంద్రియవ్యాపారముల
కన్నిటికిని “కర్మసాక్షి జగచ్చక్షుః” అనుటచేత సంధ్యావందనాది సమస్త
క్రియాకలాపములకు ననియు నర్థము; సాక్షి - ఐ = సర్వాంతరుండగుటచేఁ
గనుఁగొనుచుండువాడై, మఱియుఁ గర్మసాక్షి యగుటచేఁ జూచుచుండు
వాడై, స్వ + ప్రకాశతః = స్వయంప్రకాశమానుఁడగుటచేత, తన
వెలుగుటచేతనని సూర్యపరమగు నర్థము; తమోఘ్నుఁడు - అగుచు =
అజ్ఞానమును బోఁగొట్టువాడై, చీకటిని నశింపఁజేయువాడై యనియు,
సత్ + స్వభావుఁడు, అగుచు = సత్యసంకల్పుఁ డనియు, జగన్నిత్రుఁ డగు
టచే యోగ్యమయిన స్వభావము గలవాఁడనియు నర్థద్వయము, చిత్ + విభా
వనుండు = చిద్రూపుఁడగు పరమపురుషుఁ డనియెడు సూర్యుఁడు, చక్షుః...
గరిమః — చక్షుః = నేత్రేంద్రియము, ఆదిక = మొదలగువానికి, ప్రవర్త
కత్వ = ప్రేరకత్వముయొక్క, గరిమః = మహత్త్వముచేత, భాసిలు =
ప్రకాశించుచుండును.

తా. సమస్తజీవకోటులయొక్క వ్యాపారములకు సర్వాంతరుం
డగుటచే, సాక్షిభూతుండును, ఇతరసాపేక్షలేక తనకుఁదా వెలుఁగొందుటచే

మూఢుల యజ్ఞానమును దూలఁదోలువాఁడును, వైషమ్యవైఘృత్యాదులు లేక తనకు శేషభూతులగు నెల్లప్రాణులయందు సమబుద్ధిగలవాఁడునగుచుఁ బరిశుద్ధచిద్రూపుఁ డగు భగవంతుఁడు సర్వాంతర్యామి యగుటచే నేత్రాదులగు నింద్రియములకెల్లఁ బ్రేరకుం డగుటచే యోగియొక్క చిదాకాశము నందు వెలుఁగుచుండును.

౧౪౫

క. భూమధ్యోదయశైలము

పై మొదలం దోచి యంతఁ శ్రీ బ్రవిమలహృదయ

ప్ర్యామారూఢుం డింద్రియ

తామరసానందకరుఁడు శ్రీ దా నై వెలుఁగున్. ౧౪౬

టీ. (ఆచిద్విభావసుఁడు) భూ...పై - భూ = కనబొమల యొక్క, మధ్య = నడిపట్టనియెడు, ఉదయ + శైలము = పొడుపు కొండయొక్క, పై = శిఖరమునందు, మొదలన్ = తొలుత, తోచి = కనబడి, అంతన్ = తరువాత, ప్ర...డు = ప్రవిమల = పరిశుద్ధమగు, హృదయ = చిత్తమనియెడు, వ్యోమ = ఆకాశమునకు, ఆరూఢుండు = అధిష్ఠించినవాఁడై, ఇంద్రియ...కరుఁడు - ఇంద్రియ = చక్షురాదులగు నింద్రియము లనియెడు, తామరస = కమలములకు, ఆనంద = సంతసమును (వికాసమును), కరుఁడు = కలుగఁజేయువాఁడు, తాను - వి = తానే యగుచు, వెలుఁగున్ = భాసిల్లును.

తా. పరమపురుషపరిజ్ఞాన మనియెడు ప్రభాకరుఁడు మొదటఁ గను బొమలనడిమిభాగమనియెడు సుదయాద్రికొనయందుదయించి పిదప నిర్మలమగు యోగిహృదయ మనియెడు నంబరమునకుఁ గ్రమంబున నెక్కి చక్షువు మొదలగు నింద్రియము లనియెడు కమలములకు సంతోషంబు గొలుపుచు స్వయముగఁ బ్రకాశించును.

౧౪౭

సీ. అంతకుమున్న నీ శ వపరోక్షవిజ్ఞాన
 చక్షువుల్ దెఱచి యరజ్ఞానమోహ
 నాంగితాదాత్మ్యరూపాలింగనము మాని
 చయ్యనఁ దను వనుశయ్య డిగ్గి
 చారువై రాగ్యవిరజ్ఞానోపరతులచే
 మానసస్నానకరస్కములఁ దీర్చి
 యనిశంబు బుద్ధింద్రియప్రేరకుం డెవ్వఁ
 డాడేవసవితృమరహప్రకాశ

తే. మెలమి నే నంచు లోచనాంజలులచేత
 ఘనతరానందబాష్పకార్యముల నిచ్చి
 మొదల సందేహమందేహ శ ముఖపరప్ర
 కాశ మొనరించి యంత నారనంద మలర.

౧౮౭

టీ. ఓ యాంజనేయా ! నీవు = ఈవు, అంతకుమున్ను + అ =
 చిన్నిభావముఁడు పొడచూపకమునుపే, అపరోక్ష + విజ్ఞాన = పరమపురుష
 ప్రత్యక్షజన్య మగువిశేషజ్ఞానమనియెడు, చక్షువుల్ = కన్నులను, దెఱచి =
 రెప్పలెత్తి (మేలుకాంచి), అజ్ఞాన... ఆలింగనమున్-అజ్ఞాన = మూలప్రకృతి
 యనియెడు, మోహనాంగి = మోహింపఁజేసెడువనితయొక్క, తాదాత్మ్య
 రూప = దేహాదికమే నే ననియెడు, ఆలింగనమున్ = పరిరంభణమును,
 మాని = విడిచి, చయ్యనన్ = బిరబిర, తనువు + అను = పాంచభౌతికమగు
 శరీరమనియెడు, శయ్యన్ = పొన్నును, డిగ్గి = దిగి, (దేహాదికమే నే నను
 భ్రాంతిని విడిచి), చారు... చేన్—చారు = నిర్మలములగు, వైరాగ్య =
 విరక్తియు, విజ్ఞాన = భగవత్తత్త్వపరిజ్ఞప్తియు, ఉపరతులచేన్ = నిఖి
 లేంద్రియవ్యాపారములను బరమపురుషునియందే చేర్చుట యనులక్షణము
 గల యుపరతియు ననియెడు గంగాయమునానరస్వతులచేత, (మానసికతీర్ణ

రాజమునం దని యర్థము) మానస + స్నాన + కర్మములకు - “య స్నాన్తి
 మానసేత్థీరే న యాతి పరమాంగతిమ్” అనుటచే మానసికస్నానమును జేసి
 సంధ్యావందనాదికర్మములనెల్ల, తీర్చి = నెఱవేర్చుకొని, అనిశంబుకు =
 నిత్యమును, ఎవ్వఁడు = ఏపరమపురుషుఁడు, బుద్ధి + ఇంద్రియ + ప్రేర
 కుఁడు = సర్వాంతర్యామియై నేత్రాదిజ్ఞానేంద్రియములకు నియామకుఁడో,
 ఆదేవు = అట్టి పరవాసుదేవునియొక్క, సవితృ = సమస్తప్రపంచసృష్టికి
 జనకమగు, మహత్ = జ్ఞానయోగులచేఁ గోరఁబడుచు నుత్తమమగు,
 ప్రకాశము = దివ్యతేజస్సును, నేను + అంచుకు = ఆతేజస్సునకు శేష
 భూతుఁడను నేనని, (“తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ధియో
 యోనః ప్రచోదయాత్” - తత్ = అవాఙ్మనసగోచరంబగు, సవితుః =
 ప్రపంచోత్పత్తిస్థితిలయములఁ జేయువాఁడగు, దేవస్య = స్వయంప్రకాశ
 మానుఁడగు పరమపురుషునియొక్క, వరేణ్యం = ప్రపంచమునకు నాధార
 భూతమగుటచే నెల్లరచే నాశ్రయింపఁదగిన, భర్గః = తన సాక్షాత్కార
 మాత్రముచే మాయామాయాకార్యముల నెల్ల దహించెడుతేజస్సును, ధీమ
 హి = ధ్యానించెదము; ఆపరమపురుషుం డెట్టివాఁడనిన, యః = ఏభగ
 వంతుఁడు, నః = మనయొక్క, ధియః = బుద్ధులను (అంతఃకరణవృత్తు
 లను), ప్రచోదయాత్ = ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నవాఁడో, ఏభగ
 వంతుఁడు మన చిత్తవృత్తుల నంతర్యామియై ప్రేరణఁ జేయుచున్నవాఁడో
 జగజ్జననావననాశనకరుండగు నా పరవాసుదేవుని నకలాశ్రయణీయం బగు
 దివ్యతేజమును ధ్యానించెదమని మంత్రార్థము; మఱియు నీగాయత్రీమంత్రా
 ర్థమును విద్యారణ్యమును లిట్లు స్తోత్రరూపమున నిర్వచించిరి - “తదిత్య
 వాఙ్మనోగమ్యం ధ్యేయం సవితృమండలే । సవితృ స్సకలోత్పత్తిస్థితి
 సంహారకారిణః । వరేణ్య మాశ్రయణీయం యదాధారమిదంజగత్ । భర్గ
 స్స్వసాక్షాత్కారేణా విద్యాతత్కార్యదాహకం । దేవస్య ద్యోత
 నస్య స్వానందాత్క్రిడతోఽపివా । ధీమహ్యాహం స ఏవేతి తేనై

వాఁడేదసిద్ధయే । ధియోంతఃకరణవృత్తి శ్చ ప్రత్యక్షవర చారిణీః ।
 య ఇత్య లింగగర్భం య స్సత్యజ్ఞానాదిలక్షణం । నోఽస్మాకం బహు
 థాఽభ్యస్త భిన్నభేదదృశాం తథా । ప్రచోదయా త్వేరయేచ్ఛ
 ప్రార్థనేయం విశిష్యతే ” అని యందలి “ధీమహ్యహంస ఏవేతి
 తేనైవాభేదసిద్ధయే ” అను వాక్యార్థము నవలంబించి కవియు నెలమి
 సేనంచు నని చెప్పినాడు); లోచన + అంజలులచేత = నేత్రము
 లనియెడు దోసికులచేత, ఘన...బులు - ఘనతర = అత్యధికములైన,
 ఆనంద = ప్రమోదముచేఁగలిగిన, బాష్పక = కన్నీళ్లనియెడు, అర్ఘ్యం
 బులు = సంధ్యాకాలములయందు విడువఁదగిన యర్ఘ్యములు, ఇచ్చి =
 ఒనఁగి (సూర్యున కర్ఘ్యప్రదానమును జేసి), మొదలకొ = తొలుత, సం
 దేహ...నాశము - సందేహ = సకలసంశయము లనియెడు, మందేహ =
 మందేహులు, ముఖ = మొదలగు, పర = శత్రువులగు రక్కసులయొక్క,
 ప్రణాశము = పరిమార్చుటను, ఒనర్చి = కావించి (“మందేహదేహ
 నాశార్థ ముదయాస్తమయే రవేః । సమాహరే ద్విజోత్సృష్ట మంత్రతో
 యాంజలిత్రయమ్ ” అనుటచే, ప్రాతస్సాయంకాలములయందుఁ ద్రైవర్ణి
 కులచే నియ్యఁబడిన యర్ఘ్యము సూర్యునిపై దండెత్తివచ్చిన మందేహాది
 రాక్షసులను గొట్టి యని యర్థము), అంతకొ = తరువాత, ఆనందము =
 సంతోషము, అలరకొ = వెలయుచుండఁగా, పైపద్యముతో నన్వయము.

తా. ఓ యాంజనేయా ! ప్రబోధసూర్యోదయము కాకమునుపు
 నీవు భగవత్సాక్షాత్కారరూపము లగు కన్నులను దెఱచి బహువిధజన్మ
 పరంపరనుండియు ననుసరించియున్న యవిద్య యను వనితయొక్క
 తాదాత్మ్యమనియెడు గాఢాలింగనమును బరిత్యజించి శీఘ్రముగ దేహాభి
 మానరూప మగు పాన్పునుండి దిగి, అతులవిరక్తి పరమపురుషపరిజ్ఞానము
 ఉపరతియు నను గంగా యమునా సరస్వతీ సంగమక్షేత్ర మగుతీర్థ
 రాజమునందు భగవదనుసంధానరూపం బగు స్నాన మాచరించి పరమ

పురుషోపాసనాత్మకము లగు నమస్త క్రియాకలాపమును నెఱవేర్చుకొని,
అంతఃకరణవృత్తుల నెల్ల నేపరవాసుదేవుఁడు నర్వాంతర్యామి యై నియ
మించుచున్నవాఁడో సకలసృష్టిస్థితిసంహారకారకుం డగు నా భగవంతుని
దివ్యతేజస్సును దన్నుఁగాఁ దలంచుకొనుచు (ఆ భగవంతునకు నేను శేష
భూతుఁడనని భావించుచు) కన్ను లనియెడు దోసికులచేత నిరతిశయానం
దమువలనఁ బొడము కన్నీటిచే నా ప్రబోధాదిత్యునకు నర్ఘ్యప్రదానమును
గావించి సమూలముగ సకలసంశయము లనియెడు మందేహోదిదానవులను
బరిమార్చి మఱియు హ్నోద్రేకంబున.

౧౮౭

క. మానజపంబు నివృత్తి

ధ్యానముఁ గావించి యక్రియాత్కర్షణముం

బూని యొనరించి చిదఖం

డానందం బనుభవింపురమయ్య మహాత్మా.

౧౮౮

టీ. మహాత్మా - మహత్ = భగవ దనుసంధాన తత్పరం బగుటచే
నుదారంబగు, ఆత్మ = మనస్సు గల యాంజనేయుఁడా ! మాన + జప
ముక్ = మాన - “ఉచ్చారే మైథునేచైవ ప్రస్తావే దస్తధావనే ।
స్నానే భోజనకారేచ షట్సు మానం సమాచరేత్” అని స్మృతిచేఁ
జెప్పఁబడిన వాగ్వాచారరాహిత్య మనియెడు జపముక్ - “జప స్త
దృఢమణంధ్యేయ సమ్మఖీకరణం మునే” అని మంత్రశాస్త్రమునందుఁ
జెప్పఁబడినయట్లు నారాయణ మహామంత్రముయొక్క పురశ్చరణమును,
నివృత్తి + ధ్యానముక్ - నివృత్తి “నివృత్తిస్తు మహాఫలా” అను
మనువచనముచేతను పరమమనియెడు, ధ్యానముక్ - “బ్రహ్మైవాస్మీతి
సద్వృత్త్యా నిరాలంబతయాస్థితిః । ధ్యానశబ్దేన విఖ్యాతా పరమానంద
దాయినీ” అనియు “ద్వైచింతాయాం స్మృతోధాతు క్చింతా తత్త్వేన
స్పృశ్చలా । ఏతద్ధ్యాన్మిహప్రోక్తం” అనియుఁ జెప్పఁబడినలక్షణము గల

పరవాసుదేవ విషయక నిరంతరచింతనమును, కావించి = చేసి, అక్రియా త్కర్చనముక్ = అక్రియ - భగవదనుసంధానముఁ దప్ప ఇతర వ్యాపార రాహిత్య మనియెడు, ఆత్మ = పరమాత్మునియొక్క, అర్చనముక్ = పూజనమును, పూని = అవలంబించి, ఒనరించి = కావించి, చిత్ + అఖండ + ఆనందంబు - చిత్ = శుద్ధచిద్రూపుఁ డగు భగవంతుని యొక్క, అఖండ = నిరతిశయంబగు, ఆనందముక్ = సంతోషమును, అనుభవింపుము + అయ్య = పడయుము. (ఇచట “స్నానం సంధ్యా జపో ధ్యానం దేవతారాధనం తథా । భగవత్కిర్తనం చేతి వట్కుర్మాణి దినే దినే ” అని చెప్పఁబడినట్లు భగవద్భక్తులు ప్రతిదినమునఁ గావింపఁ దగిన యాఱుకర్మలును వచింపఁబడినవి.)

తా. మహనీయుఁడవగు నాంజనేయా ! మానముద్రతో నిరంతర మును భగవన్సంత్రపురశ్చర్యయును, బాహ్యవృత్తిరహితం బగు భగవద్ధ్యానమును, జేయుచు, సాంసారికవ్యాపారమును విడిచి పరమపురుషార్చనము నెల్లపుడు గావించుచు, నిత్యానందమును బొందుము. ౧౮౮

తే. అ ట్లఖండసుఖామృతావృత్తిఁ జెంది
చిత్తవిశ్రాంతి తాంబూలశిద్ధిఁ గాంచి
మురిసి యసమానమూర్తి వై శ్రీ ముక్తికాంత
తో వినోదింపు మయ్య వాత్సూలతనయ. ౧౮౯

టీ. వాత్సూల + తనయ = ఓ పవమాననందనా ! అట్లు = పైని జెప్పిన ప్రకారముగ, అఖండ...అవృత్తిఁ - అఖండ = శాశ్వతమైన, సుఖ=భగవదనుసంధానమువలనఁ గలిగిన సంతోషమనియెడు, అమృత - సుధారసముయొక్క, అవృత్తిఁ - లాభమును, చెంది - పడసి, చిత్త... శిద్ధిఁ - చిత్త = మనస్సుయొక్క, విశ్రాంతి = భగవంతునిఁ జేరు యనెడు, తాంబూల = తమ్ములముయొక్క, శిద్ధిఁ = ప్రాప్తిని, కార్యార్థ

పడసి, మురిసి = (భగవత్పూర్తిరూపమగు నిట్టినుఖము నాకుం గలుగుటచేఁ గృతార్థుండ నైతిని) యానందించి, అసమాన+మూర్తివి+వి = (పరమపురుషసారూప్యమును బొందుటచే) సాటి లేని దివ్యమంగళ విగ్రహుండవై, ముక్తికాంతతోక = మోక్షలక్ష్మితోఁ గూడి, వినోదింపుమయ్య = ఆనందింపుము.

తా. ఓ కరువలిపట్టి ! పూర్వోక్తరీతిని శాశ్వతానందమనియెడు సుధారసముయొక్క లాభము నొంది భగవంతునియందుఁ జిత్తము చేర్చుట యను తాంబూలమును వేసికొని యానందించుచు భగవత్సారూప్యము నొందుటచే దివ్యమంగళవిగ్రహుండ వై మోక్షలక్ష్మీసమాగమసౌఖ్యము ననుభవింపుము.

౧౪౯

అవ. ఇట్లు జ్ఞానసూర్యోదయానంతరమున భగవద్భక్తునకుఁ బగటికృత్యమును జెప్పి ప్రబోధచంద్రోదయానంతరమునందు రాత్రికృత్యము చెప్పఁబడుచున్నది.

సీ. కామాదిఖగములరగజిబిజు లడఁగ దే

హాభిమానాదిత్యుఁ ధ డస్తమింప
సకలవిఠ్ఠేపక ధషాయరసాస్వాద

ధీంద్రియాబ్జములు నిశ్రించుచుండ
విలసదాత్మాకారవృత్తికై రవజాత

మిం పొంది వికసింప ధ నెఱుక మఱపు
లనుచక్రయుగమున ధ కతివియోగము గల్గ

ఖండవిజ్ఞాననక్షత్రతతుల

తే. తెలివి వెల్వెలఁబోవ నిరర్థలఘనశ్చ
కోరతృష్ణానలంబు చరల్లార నంత

ననితరముగ హృదాకాశశ్రమున వెలుంగు

మండితాఖండచిచ్ఛంద్రమండలంబు.

౧౫౦

టీ. కామ...బిజులు - కామ = దార పుత్రులులయందలి కోరిక, ఆది=మొదలగు క్రోధ లోభ మదమాత్సర్యాదు లనియెడు, ఖగముల - విహంగమములయొక్క, గణిబిజులు = అటపులసందడులు, అడఁగఁ = తగ్గఁగా; దేహ + అభిమాన + ఆదిత్యుఁడు = మేను మొదలగు వానియందలి నేను నాది యను నభినివేశమనియెడు మార్తాండుఁడు, అస్తమింపఁ - అస్తమయము నొందఁగా; సకల...అబ్జములు - సకల = సమగ్రమగు, విత్తేప = చిత్తవిత్తేపముయొక్క, కషాయ = పరిపాకమనియెడు, రస = రుచియొక్క, ఆస్వాద = అనుభవము గల, ధీ + ఇంద్రియ = త్వక్చక్షుశ్రోత్ర జిహ్వఘ్రాణము లను జ్ఞానేంద్రియములనియెడు, అబ్జములు = కమలములు, నిద్రించుచు - ఉండఁ = ముడుచుకొనుచుండఁగ; విలసత్...జాతము - విలసత్ = దేదీప్యమానుఁడగు, ఆత్మ = పరమాత్మునియొక్క, ఆకాశ = సంతత ధ్యానముచేఁదాద్రూప్యమునొందిన, వృత్తి = చిత్తవృత్తులనియెడు, కైరవ = కలువలయొక్క, జాతము = సముదాయము, ఇంపు + ఒంది = సొగసును గాంచి, వికసింపఁ = పూచుచుండఁగా; ఎటుక + మటపులు = బాహ్యవిషయముల తెలివియు వాని విస్మృతియు, అను = అనియెడు, చక్ర + యుగరునకు - జక్కవపిట్టల బోడునకు, అతి + వియోగము = మిక్కుటముగ నెడఁబాపు, కల్గఁ = సంభవింపఁగా; ఖండ...తెలివి = ఖండ + జ్ఞాన = సకలము భగవన్నయమే యగునను తెలివికి వ్యతిరిక్తమగు భేదసానమనియెడు, నక్షత్ర = చుక్కలయొక్క, తతుల = గుంపులయొక్క, సిద్ధిలివి = తేటదనము (ప్రకాశము), వెల్వెలఁబోవఁ = తగ్గిపోవుచుండయ; నిర్మల...నలంబు-నిర్మల=పరిశుద్ధమగు, మనః=యోగిహృదయ శ్చ

యెడు, చకోర = చకోరపక్షులయొక్క, తృష్ణ = ఆశ యనియెడు,
అనలంబు = అగ్ని, చల్లాటన్ = ఆహారోపమండఁగా; మండిత...మండ
లంబు - మండిత = ప్రకాశించుచున్న, అఖండ = తెంపులేని, చిత్ =
భగవత్తత్వబోధ యను, చంద్ర + మండలంబు = చంద్రునియొక్క
బింబము, అనితరముగన్ = వేరొక వెలుగు పొడమాపకుండునట్లు, శృవా
కాశమునన్ = (పూర్వోక్త) చిత్తాకాశమునందు, అంతన్ = అత్తతీని,
వెలుంగున్ = భాసిల్లును.

తా. పిమ్మట కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాదు లనియెడు
విఘ్నంగమములయొక్క రుతములయలుకుడు త్వఁగా, శరీరము మొలగు
వానియందు నేను నాది యను దురభినివేశ మనియెడు నూర్మ్యుడై
మానసు నొందఁగా; నిఖిలచిత్తవిక్షేపములయొక్క పరిపాకముయొక్క
రుచి ననుభవించుచుండు త్వక్చక్షుశ్శోభిత జిహ్వోఽనుమాణము లను జ్ఞానేం
ద్రియము లనియెడుతామరలు ముడుచుకొనుచుండ; ప్రకాశమానుండై
పరమాత్మునియొక్క తాద్రూప్యము గల చిత్తవృత్తు లనిఁగొలియందియలు
చాలు సొబగు మీటి విడఁబారి పూచుచు నుండఁగ; బాష్పము గల చక్ర
జ్ఞానము వానిస్మృతియు నను జక్కవపిట్టలబోనునకు గొనిన, మేఖ
నేడఁబాపు గలుగఁగా; భేదజ్ఞాన మనియెడు తారకల నలాపయు =
యొక్క ప్రకాశము వెలవెలఁబోవుచునుండఁగా; పరిశుద్ధమహావయ =
యెడు వెన్నెలపిట్టలయొక్క దాహ మనియెడు నగ్ని యాహత చక్ర
డఁగా; దేదీప్యమాన మగు తెంపులేని భగవద్విషయకబోధ సేయఁబడిన
బింబ మపుడు చిత్తాకాశమునందు రెండవతేజస్సు పొడచుజిత = ప్రకా
శాసిల్లును.

అయ్యవసరంబున నుషుమాంతఃపుడంబున నప్రభితయు—
యశయ్యాతలంబున హంసయానయ, దుర్నిరీక్షిణ = తేజ

సమానయు, మూలాధారమంజీరయు స్వాధిష్ఠానకింకిణీసమ
 నితమేఖలయు, మణిపూరక కాంచీకలాపయు, హృదయ
 కలితానాహతరత్నభూషితయుఁ, గంఠవిభ్రాజిత విశుద్ధ
 మంగళసూత్రాలంకృతయు, భూమధ్య ప్రకాశమాన
 సదమల ద్విదళ లలాటికా శోభితయు, సూర్యచంద్ర
 మండల తాటంక యుగళ విరాజితయు ధగద్ధగాయమాన
 సౌదామినీలతా శరీరిణీయు, శుద్ధసత్త్వదుకూలావృతయు,
 సచ్చిదానంద స్వరూపిణీయు నై న ముక్తికాంతను, యోగ
 జ్ఞానకరంబుల గాఢాలింగనంబు నేసి నానావిధ ప్రణవ
 నాదంబు లను కంఠణమేఖలా మంజీరశింజిత కలరవమణి
 తాద్యారవంబులు సెలంగ విచార జనితజ్ఞానానంద రస
 మధురాధరామృతం బనుభవించుచుం బరమ శమం బను
 చిటుచెమట వైడమ నిర్నిద్రాక్షుద్రముద్రదాలక్ష్య దృగ్వి
 డగు, ఆత్మ = భావనా జ్ఞానంబుల నేకరూపంబు గావించి
 దాద్రూప్యమునారిమితానుపమిత పరమోరతి సుఖరసికుండవు.
 యొక్క, జాతగర్భతుండవు, సంస్పృష్టాత్యంత మర్థస్థానుండవు,
 వికసింపన్ = తానంతికలామండలుండవు, ప్రగళితబిందుండవు నై
 ముల తెలివియుదింపుము.

౧౫౧

సునకున్ - జ్య + అవసరంబునన్ = అట్లు ప్రబోధ చంద్రోదయ మయిన
 సుగు నెడఁబామ్మ + అంతఃపురంబునన్ = సుఖము యను బ్రహ్మనాడి
 జ్ఞాన = సకలభాగ మనియెడు పడుకటింటియందు, అప్రమేయ...తలం
 జ్ఞానమనియెడుప్రమేయ = అఖండాకారం బగుటచేఁ బ్రమాదవిషయము
 సిద్ధిలివి = తేట జాగ్రత్తస్వప్న సుషుప్త్యవస్థలకు పైది యగు “కాంతం స
 యః నిర్మలః చతుర్థం మన్యజే” అను శ్రుత్యుక్తిమైన తురీయావస్థ యనెన్

శయ్యాతలంబునకొ = హంసతూలికాతల్పమునందు, హంస + యానయ = హృదయకమలదళములయందు విహరించుచుఁ జిత్తవృత్తుల భేదమునకుఁ గారణమయిన చిద్రూపమగు హంసయొక్క సంచారము గలదియు “పూర్వ దశే పుణ్యే మతిరాగ్నేయే నిద్రాలస్యాదయోభవంతి యామ్యేక్వాశ్యేమతి ర్నైర్పతే పాదే మనీషా వారుణ్యాం క్రీడావాయవ్యాం గమనాదా బుద్ధి స్సామ్యే రతిప్రీతి రీశాన్యే ద్రవ్యాదానం మధ్యే వైరాగ్యం కేశశా జాగ్రదవస్థా కర్ణికాయాం స్వప్నో లింగే శుషుప్తిః పద్మత్యాగే భురీయం యదా హంసోనాదే విలీనోభవతి తత్తురీయాతీతం భవతి” అను శ్రుతి యిందులకుఁ బ్రమాణము. హంసయొక్క నడకఁ బోలిన నడక గలది యనియు నర్థము. దుర్...యు - దుర్నిరీక్ష్య = కనుఁగొనుటకు శక్యము కాని, కళా = పూర్వోక్త సూర్యచంద్రాగ్నిచిత్రశలచేత, భాసమానయు = వెలుంగుచున్నదియు, నిరుపమాన లావణ్యముచే నొప్పుచున్నది యనియు నర్థము; మూలాధార + మంజీరయు = “పాదమూల మభిన్యాప్య మూలా ధారస్య సంధితిః” అనుటచే పాయుస్థానమునుండి పాదాగ్రముదనుక వ్యాపించి యుండెడు మూలాధారచక్ర మనియెడు కాలియందియలు గలదియు, స్వ...యు - స్వాధిష్ఠాన = స్వాధిష్ఠాన మను పేరు గల చక్ర మనియెడు, కింకిణీ = పిల్లగంటలతో, సమన్విత = కూడుకొనిన, మేఖ లుము = ఒడ్డాణము గలదియు, మణిపూరక + కాంచీ కలాపయు = మణిపూరక మను మొలత్రాడు గలదియు, హృదయ...యు—హృదయ = హృత్ స్థానమునందు, కీర్తిత = ఉన్నట్టి, అనాహత = అనాహత చక్ర మనియెడు, రత్న = నాయకమణిచేత, భూషితయు = కై నేయఁబడిన యు, కంఠ...యు—కంఠ = కంఠస్థానమునందు, విభ్రాజిత = ప్రకాశించుచున్న, విశుద్ధ = విశుద్ధచక్ర మనెడు, మంగళనూత్ర = పుస్తైపోగు నుత్త, అలంకృతయు = అలంకరింపఁబడినదియు, భూ...శోభితయు—భూ... = కనుబొమలయొక్క, మధ్య = నడిపట్టిన, ప్రకాశమాన = లేజ

రిల్లుచున్న, సత్ + అమల = మిగులఁ బరిశుద్ధములగు, ద్వి + దళ = రెండురేకులు గల యజ్ఞాచక్ర మనియెడు, లాలాటికా = పాపటబొట్టు చేత, శోభితయుక్ = భాసిల్లుచున్నదియ, సూర్య...యు - సూర్య = సూర్యునియొక్క, చంద్ర = జాబిల్లియొక్క, మండల = బింబము లని యెడు, తాటంక = కర్ణపుష్పము లనెడి భూషణవిశేషములయొక్క, యుగళ = జోడుచేత, విరాజితయుక్ = ఒప్పుచున్నదియు “తాటంక యుగళీభూత తపనోడుపమండలా” అని లలితాస్తోత్రము, ధగత్...శరీ రిణియ = మెఱపుఁబోని దేహకాంతిగలదియు, “నీలతోయదమధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా” అని శ్రుతి, శుద్ధ...యు - శుద్ధ = రజస్తమోగుణ సంపర్కము లేని, సత్త్వ = సత్త్వగుణ మనియెడు, దుకూల = పీతాంబరము చేత, అవృతయు = చుట్టును గప్పఁబడినదియు, సత్...యుక్ - సత్ = కాలత్రయాబాధ్యమాన మగుటచే సత్యమును, చిత్ = అఖండాకార భగవత్తత్త్వ పరిజ్ఞానమును, ఆనంద = నిరతిశయ సంతోషమును, స్వరూపిణీయుక్ = నిజాకారముగఁ గలదియు, ఐన = అగునట్టి, ముక్తికాంతక్ - ముక్తి = పరమపురుషప్రాప్తిరూప మగు ముక్తి యనెడు, కాంతక్ = మగువను, సు...లక్ - సు = రెస్సయగు, యోగ = క్రియాయోగము, జ్ఞాన = రాజ యోగము అనియెడు, కరంబులక్ = రెండు చేతులతోను, గాఢ + ఆలింగనంబుక్ = బిగు వగు కాఁగిలిని, చేసి = కావించి, నానావిధ + ప్రణవ + నాదంబులు = చిణిప్రభృతు లగు పలుతెఱంగులం బరఁగు బ్రహ్మప్రణవముయొక్క పూర్వోక్త శబ్దములు, అను = అని యెడు, కంకణ...బులు - కంకణ = చేతి కడియములయు, మేఖలా = కటిసూత్రమునందలి చిటుగంటలయు, మంజర = కాలియందియలయు, శంజిత = తొడవుల మ్రోతలును, కలరవ = అప్యక్తమధురధ్వని గల మణిత = రతికూజితములును, ఆది = లోనుగాఁ గల, ఆరవంబులు = నిస్సమ సములు, చెలంగక్ = ఒప్పుచుండఁగా; విచార...అపృతంబు - విచారము,

పరమపురుషతత్త్వ నిరంతర చింతనము చేత, జనిత = కలిగిన, జ్ఞాన = భగవద్విషయక బోధ చే నైన, ఆనందరస = నిరతిశయ సుఖాస్వాద మనియెడు, మధుర = రుచ్యమైన, అధర + అమృతంబు = అధర పాన సుధారసమును, అనుభవింపచు = త్రాగుచు, పరమ + శమంబు = ఉత్తమమగు చిత్తిశాంతి, అను = అనియెడు, చిలుచెమట = చిన్న చెమట, పొడమ = అంతరింపఁగా; నిర్... = నిర్మిత = నిర్వాచ్యతమిచే, అక్షుద్ర = సీచనుకాని, ముద్రా = ఖేచరి మొదలగు పూర్వోక్త ముద్రల చేత, లక్ష్య = పరికింపఁదగిన పరమపురుషునందలి, దృక్ = చక్షురాది జ్ఞానేంద్రియములయు, వచన = వాగాది కర్మేంద్రియములయు, మనః = మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లను సంతరింద్రియములయు, భావనా + జ్ఞానంబుల = పదార్థములను గూర్చి తలంపు తెలివి అను రెండింటిని, ఏక రూపము = ఒక తీరున నుండునట్లు, కావించి = ఒనరించి, వితత... రసికుండవు - వితత = విస్తారమైనదియు, అపరిమిత = పరిమితిలేనిదియు, అనుపమిత = తనకు వేరొకటి యుపమింపఁ బడనిదియు, పరమ = ఉత్తమమైనదియు నగు, ఉపరితి - “విహితానాం కర్మణాం విధినా పరిత్యాగ ఉపరితిః” అనుటచే యథావిధిగా నాచరింపఁబడినకర్మల నెల్ల భగవదర్పణ చేయుట యుపరితి యనఁబడు లక్షణము గల చిత్తవిశ్రాంతిచే నైన, పురుషాయితముచే నైన అనియు నర్థము; సుఖ = సంతోషము నందు, రసికుండవు = అభిరుచి గలవాఁడవు, సమ + ఆత్మ + రతుండవు = “య స్వాత్మరతిరెవస్యా దాత్మత్వప్రశ్న మానవః” అనుటచే సర్వ సమాన మగు నాత్మప్రీతి గలవాఁడవు ననియు సమానమైన సురతము గలవాఁడవు అనియు నర్థము. సమ్...వు = సంస్పృష్ట = అంటఁబడిన, అత్యంత = మిక్కిలి, మర్మ = రహస్యములైన, స్థానండవు = ప్రదేశములు గలవాఁడవును, గోప్యము లగు కుచ జనున నితంబములు మొదలగువానిని స్పృశించిన వాఁడవు ననియు నర్థము. సమ్...మండలుండవు - సందర్శిత = తాగుగఁ

బరికింపబడిన, అనంత = పెక్కులగు, కళా = చైతన్య కళలయొక్క, మండలుండవు = సమాహము గలవాడవును, సరిగఁ గనుఁగొనబడిన కళా కాస్తోత్తము లగు స్త్రీలయొక్క సురతకళావిశేషములు గలవాడవు నని యర్థము. ప్రగళిత + బిందుండవును = యోగాభ్యాసపరిపాకమువలన బ్రహ్మరంద్రమునుండి జార్పబడిన యమృతబిందువు గలవాడవును “బ్రహ్మరంద్ర ప్రచ్యుతేన యోగాభ్యాస బలా న్మనః | సుధారసేన సంతృప్తః క్షుద్బాధారహితోభవేత్” అని యోగచింతామణి; రత్యంశ మున జాతినరేతస్సు గలవాడవు నని యర్థము. ఐ = అగుచు, ఆనందింపుము = సుఖింపుము.

తా. అట్లు ప్రబోధ చంద్రోదయ మైనతఱిని నుషుమ్నానాడీమధ్య ప్రదేశ మనియెడు నంతిపురంబునఁ దురీయావస్థ యనియెడు పాన్పునందు, చిద్రూపమగు హంసయొక్క నడక గలదియు, చూచుటకు నలవికాని చిత్కళలయొక్క లావణ్యముచే నొప్పుచున్నదియు, మూలాధారచక్ర మనియెడు కాలియందెలు గలదియు, స్వాధిష్ఠానచక్ర మనియెడు చిలుగంట లతోఁ గూడిన మొలపట్టెడ గలదియు, మణిపూరకచక్ర మనియెడు గోవు త్రాడు గలదియు, డెందమున నెలకొన్న యనాహతచక్ర మనియెడు రత్న లంకరణములచే నలంకరింపబడినదియు, గళమునందుఁ జెలువొంచుచున్న విశుద్ధ చక్ర మనియెడు మంగళసూత్రముచే నొప్పుచున్నదియు, నెన్ను దుటఁ గ్రాలుచున్న ముశళాకారమగు నాజ్ఞాచక్రమనియెడు పాపటబొట్టు పొబగు మీలుచున్నదియు, వేవెలుంగు రేవెలుంగుల బింబములను గర్ణభూషణములజతచేఁ జెన్ను మీలు చున్నదియు, జిగజిగ మని మెఱయుమెఱపుఁ దీవ కెన యగుమేనుఁ గలదియు, రజోగుణ తమోగుణ మిశ్రితముగాని కేవల సత్త్వగుణ మనియెడు హొంబట్టుపుట్టమును మేలిముసుఁగు వేసికొని కదియు, సత్యమును, పరిశుద్ధ చైతన్యమును, సంతోషమును నిజస్వరూప ముగఁ గలదియునైన ముక్తియనియెడు మగువను, (అభిగమనము, ఉదా

దానము, ఇజ్య, స్వాధ్యాయము, యోగము, అనెడి యైదువిధము లగు భగ
వదుపాసనములలో, పరమపురుషానుసంధానరూప మగు యోగమును,
పంచవిధోపాసనా నముచ్చిత మగు విజ్ఞానము ననియెడు చేయిదోయిచే
బిగువుగఁ గౌఁగిలించుకొని, చిణ్ఱిప్భృతు లగు దశవిధప్రణవనాదము లని
యెడు కడియములయు మొలపట్టెడ చిటుమువ్వలయు, కాలియందెలయు
ప్రమోతబును, అవ్యక్తమధురమగు రతికూజితము లోనుగాఁ గల నినదములు
వెలయుచుండ; “తచ్చింతనం తత్కథన మన్యోన్యం తత్ప్రభాషణం । ఏత
దేకపరత్వంచ బ్రహ్మభ్యాసం విదు ర్బుధాః” అనుటచే భగవత్తత్త్వచింత
నము లోనుగాఁగల బ్రహ్మభ్యాసమువలనఁ గలిగెడుప్రబోధచే నైన నిరతి
శయాహౌన మనియెడు జుంటిమోవిపానకము నానుచుఁ బురుషోత్తము
నందలి చిత్తవిశ్రాంతి యనియెడు చిటుచెమట యంకురింపఁగా; మెలకు
వచే నొప్పెడు భేచరి లోనగు ముద్రలచేఁ జూడఁదగిన పరబ్రహ్మవిషయ
కము లగు చతుర్దశేంద్రియ వ్యాపారములను, ఇంద్రియ జన్యజ్ఞానములను
నొకటిగాఁ జేసి (ఏకతత్త్వానుసంధానరూపముగ నొనరించి) అట్లు గావిం
చుటయే స్వరూపముగఁ బరమోపరతిసౌఖ్యము ననుభవించుచుఁ జివరి
దాత్మకంబగు సర్వమును వాసుదేవమయము గాన నన్నిటియందు సమాన
మగు నాత్మభావన గలవాఁడ వై, పరమరహస్యభూత మగు పరవాసుదేవ
తత్త్వము నెఱింగి చిత్కళావిశేషముల నెల్లఁ గనుఁగొనుచు యోగబలం
బున స్రవించెడు నమృతబిందువును గ్రోలుచు నఖండానందము నను
భవింపుము.

౧౫౧

ఆ. ఆత్మరతిని మరగి శ్ర యంతంత కుపరతి

సుఖములను జెలంగి శ్ర మరుచిరాత్మ

సమరతులను బొంగి శ్ర సంపూర్ణ కామత

రాజభోగి వగుము శ్ర రాజయోగి !

౧౫౨

టీ. రాజయోగీ ! = విజ్ఞానయోగ నిరతుండ వగు మారుతతనయా !
 ఆత్మ = హేయప్రత్యసీకాసంఖ్యేయాపహత పాప్న త్వాది కళ్యాణగుణ
 విశిష్టం డగు పరమాత్మనందు, రతిని = నిరతిశయ ప్రేమరూపం బగు
 భక్తిని, మరగి = నిరంతరాభ్యాస బలమున నలవాటుపడి, అంతకు +
 అంతకు = ఓలిని, ఉపరతి - సుఖములకు = సకలేంద్రియ వ్యాపార
 ములను బురుషోత్తమునందుఁ జేర్చుటచేఁ గలిగెడు సౌఖ్యములచేత,
 చెలంగి = ఒప్పి, సు...లను - సురుచిర = ఒప్పిదములగు, ఆత్మ + సమ =
 తనయందలి ప్రేమతో నమానము లగు, రతులకు = భగవంతునియందలి
 ప్రేమలచేత, పొంగి = తనివొంది, సంపూర్ణ + కామతకు = పొందఁ
 బడిన కోరికలెల్లఁ గలుగుటచేత, రాజభోగివి = మహారాజభోగము గల
 వాఁడవు, అగుము = కమ్ము, సర్వస్వాతంత్ర్యము గలిగి దినదినాభివృద్ధిగ
 సమస్త వైషమ్యకానందములచే నొప్పుచుఁ దనతోఁబాటుగఁ దన ప్రజల
 యందుఁ బ్రీతి గలిగి సమస్తమనోరథములను బడసిన మహారాజాయొక్క
 భోగము గలవాఁడ వనియు నర్థము.

తా. జ్ఞానయోగతత్పరుండ వగు పవనతనయా ! లోకోత్తరములు
 నసంఖ్యేయములు సత్యసంకల్పత్వము మొదలైన సకల కళ్యాణగుణములు
 గల పురుషోత్తమునందలి నిరతిశయభక్తికి నలవాటుపడి క్రమక్రమముగ సక
 లేంద్రియ వ్యాపారములను భగవంతునియందుఁ జేర్చుటవలనఁ గలిగెడు
 పరమసుఖమును బడసి సర్వాత్మభావనచే నగు సంప్రీతిచే నుప్పొంగుచుఁ
 బొందఁబడిన సకలమనోరథములు గలుగుటచే మహారాజభోగివి కమ్ము.

ఆ. ఫాలమునను దృష్టిరవైఁ గుండలీంద్రుండు
 మస్తకమునఁ జంద్రమండలంబు
 నమర నమృతమయత ర హతధర్మకామార్థ
 పరుండ వగుము త్రిపురరహరుండ వగుచు.

టీ. ఫాలమునకొ = నుదుటియందు, దృష్టి = భేచరీముద్రాదు
 గూర్పబడిన చూడ్కియును, “విరూపాక్ష స్త్రీలోచనః” అనుటచుఁ
 లలాటమునందు దృష్టియు నని శివపరమున నర్థము; పైకొ = ఆ చూడ్కిఁగ
 మీఁదుగ, కుండలిండుండు = సర్పాకారముగ మూఁడుచుట్లు చుట్టుకొని
 యున్న కుండలిని యను శక్తివిశేషమును, శివుఁడు పన్నగభూషణుండు
 గనుక శిరస్సుపై నాగరాజు ననియు నర్థము. మస్తకమునకొ = బ్రహ్మ
 రంధ్ర సమీపమున, చంద్రమండలంబు = శుద్ధసత్త్వగుణ మయ మైన
 యిందుబింబమును, “శంకర శ్చంద్రశేఖరః” అనుటచేతఁ దలపై జంద
 మామయు నని శివపరమైన యర్థము. అమరకొ = తగియుండఁగా, త్రిపుర +
 హరుఁడవు = స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరముల మూఁడిటిని మీటినవాఁడవు,
 అగుచుకొ = వి - త్రిపురాంతకుండగు శివుఁడ పై యనియు నర్థము.
 అమృతమయతకొ = నిత్యముక్తుఁడ వగుటచేత, శివుఁడు విషపానమును
 జేసెనుగాని విషప్రాచుర్యముచేత ననియు నర్థము. హత...పరుఁడవు -
 హత = విడువఁబడిన, ధర్మకామార్థ = ధర్మము కామము అర్థము అను
 త్రివర్గమునందు, పరుఁడవు = తాత్పర్యము గలవాఁడవు, అగుము = అయి
 యుండుము. భగవద్భక్తాగ్రగణ్యుఁ డగు నీశ్వరుఁ డతులనై రాగ్యసం
 పన్నుఁడు గావున ధర్మార్థకామములయందు ఆసక్తి లేనివాఁ డనియు
 నర్థము.

తా. భేచరీముద్రచే నుదుటియందు నిలుపఁబడిన చూడ్కియు,
 నాచూడ్కిమీఁదుగ బ్రహ్మనాశమునం గుండలిని యనుశక్తియు, సహ
 స్రారమునందు సమృతమయమగు మండలమును వెలయుచుండఁగా స్థూల
 సూక్ష్మకారణశరీరాభిమానమును మాని నిత్యముక్తుఁడ వగుటచే ధర్మార్థ
 కామములను విడిచినవాఁడవై ఫాలాక్షుండును, నాగభూషణుండును,
 చంద్రశేఖరుండును, కాలకూటభక్షకుండును, పరిత్యక్తధర్మార్థకామ ఫలా
 శేక్షుండును, పరగుభాగవతుండు నగు సదాశివునివలె నుండుము. ౧౫౩

పుణ్యరూపములు పాపపుణ్యమిత్రరూపములు నగు కర్మకోటులనియెడు
కట్టెలపోకను బూడిదయగునట్లు నిశ్శేషముగఁ గాల్చి, భాసమాన మగుచుఁ
గన్పట్టును. ౧౫౪

మ. ఉరురాగాదిగుణాజసంఘముననారద్యోంకారమంత్రంబుచే
త రయం బారవధించియాత్మవిషయేర్థ్యశ్రేణితోఁగూడఁ జె
చ్చెరనానావిధవాసనాజ్యములతోఁగ్రజిద్వహ్నిమధ్యంబునకొ
వరుస న్వేలిచి సౌఖ్యసోమరసపానం బంతఁ గావింపవే.

టీ. ఉరు .. సంఘముకొ - ఉరు = పెక్కుపుట్టువులనుండియుఁ
బెచ్చుపెరిగియున్న, రాగ = కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములు,
ఆది = మొదలగు, గుణ = అజ్ఞానగుణములనియెడు, అజ = మేఁకలయొక్క,
సంఘముకొ = మందను, అనా...చేకొ - అనాది = పరమపురుషాత్మక
మగుటచేఁ దనకు నాదికారణములేని, ఓంకార = ప్రణవ మనియెడు,
మంత్రంబుచేతకొ = మూలమంత్రముచేత, రయంబు - ఆరకొ = కడువేగ
ముగ, వధించి = సంహరించి, చిత్ - వహ్ని - మధ్యంబునకొ = చిద్రూప
మగు పూర్వోక్తవైశ్వానరమండలమునడుమను, ఆత్మ...తోకొ - ఆత్మ =
చిత్తవృత్తికి, విషయ = గోచరములగు పదార్థములనియెడు, ఇర్థ్య = సమిధల
యొక్క, శ్రేణితోకొ = సమూహముతో, కూడకొ = కలియునట్లుగ,
చెచ్చెరకొ = మిగుల శీఘ్రముగ, నానా...తోకొ - నానావిధ = పెక్కు
తెలుగులనున్న, వాసనా = “వాసనా ద్వివిధాప్రోక్తా శృద్ధాచ మలినా
తథా” అనుటచేత శుద్ధములు మలినములు నగు చిత్తసంస్కారములనియెడు,
అజ్యములతోకొ = నేతులతో, వరుసకొ = విధ్యుక్తక్రమముగ, వ్రేలిచి =
హుతము గావించి, సౌఖ్య...పానంబు - సౌఖ్య = పరమపురుషప్రాప్తివలనఁ
గలుగుసుఖ మనియెడు, సోమరస = సోమలతారసముయొక్క, పానంబు =
పానముగనుటను, కావింపవు - ఏ = ఒనరింపుమి.

తా. యోగాభ్యాసపాటవముచే నట్లు చిద్రూపమగు నగ్నిమండలము గోచరమయినపిమ్మట, పెక్కుపుట్టువులనుండియుఁ బెరిగియున్న కామముఁ బ్రోధము మొదలగు మలిననాసనాగుణము లనియొడుపెక్కుమేకలను, భగవద్రూప మగుటచే ననాదియగు ప్రణవరూపమైన మహామంత్రముచేత విరచిత సంహరించి ఇంద్రియగోచరము లగు శబ్దాదివిషయము లనియొడు సమిధలతోఁగూడఁ బలువిధములగు చిత్తసంస్కారము లనియొడు ఘృతము లతో నాచిదగ్నిమండలకుండమధ్యమునందు కర్మకాండోక్తరీతి నాహుతిఁ జేసి నిరతిశయానంద మనియొడు సోమరసముయొక్క పానముఁ గావింపుము.

తే. అమృహోజ్జ్వలసూర్యసోరమాగ్నిమధ్య

సీనుయం దంతఁ గనుపట్టు శ శీతధామ

చండధామానలాత్మకారఖండధామ

మండలాదిహిరణ్మయశ్రమండలంబు.

౧౫౬

టీ. అంతః = తరువాత, ఆ...యందుఁ - ఆ = మీఁదఁ జెప్పఁ బడినట్టి, మహత్ = మిక్కిలి, ఉజ్జ్వల = దేదీప్యమానమగు, సూర్య + సోమ + అగ్ని = సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు వహ్నియు నను వీనియొక్క, మధ్యసీమయందుఁ = మధ్యప్రదేశమునందు, శీత...మండలంబు - శీత ధామ = చలివెలుగు, చండధామ = వేడివెలుగు, అనల - అగ్ని (చంద్ర సూర్యాగ్నులు), ఆత్మక = స్వరూపముగఁ గల, అఖండ = తెంపులేని, ధామ = తేజస్సుగల, మండల = బింబములకు, ఆది = మూలకారణమగు, హిరణ్మయ = సువర్ణమయమైన, మండలంబు = బింబము, కనుపట్టుకొ = గోచర మగును.

తా. పూర్వోక్తములగు ద్వాదశకళాత్మకమగు సూర్యమండలము మొక్కయు, షోడశకళాత్మకమగు చంద్రమండలముయొక్కయు, దశకళాత్మక మగు నగ్నిమండలముయొక్కయు, మధ్యప్రదేశమునందు

సూర్యచంద్రాగ్నిమండలములకు మూలకారణమగు కనకమయమండలము గనఁబడును. ౧౫౭

సీ. మహనీయవై శాఖ శ మధ్యాహ్న కాల సం
కలితమార్తాండమందలముపగిదిఁ
జారునిర్మలశరశ్రవ్యమయరాకాసము
జ్వలపూర్ణ చంద్రమందలముపగిదిఁ
దత్తహేమాభిదీర్ఘజ్వాలికాజాల
విలయకాలాగ్నిమందలమురీతి
నీలతోయదమధ్య శ నిర్గతకమనీయ
వితతసాదామినీ శ లతికభాతి

గీ. బరఁగి నీవారశూకంబుశరణి సూక్ష్మ
మై విమల మై యవర్ణ మై శ యప్రమేయ
మై యచింత్యప్రకాశ మై శ యలరుచుండుఁ
జండరుచుల హిరణ్మయశ్రమండలంబు. ౧౫౮

టీ. మహనీయ...పగిదిఁ - మహనీయ = మిగులఁ దీక్షమైన, వై శాఖ = వై శాఖమాసముయొక్క, మధ్యాహ్న = పట్టపగటి, కాల = సమయము నందు, సంకలిత = మిక్కుటముగ వెలుగుచున్న, మార్తాండ = సూర్యుని యొక్క, మండలము = బింబముయొక్క, పగిదిఁ = రీతిని, చారు... పగిదిఁ - చారు = మనోహరమై, నిర్మలమేఘాడంబరము లేకపోవుటచేఁ దేటదేరిన, శరత్స్వమయ = శరద్భతువునందలి, రాకా = నిండుపున్నమి యందు, సముజ్జ్వల = కడు వెలయుచున్న, పూర్ణ = పదియాఱుకళలతోఁ గూడిన, చంద్ర = చందురునియొక్క, మండలము = బింబముయొక్క, పగిదిఁ = పొలుపునను, తత్త...రీతిఁ - తత్త = పుటమువేయఁబడిన, హేమ = మేలిపసిండివడువున, అభిదీప్త = ప్రజ్వరిల్లుచున్న, జ్వాలికా =

మంటకొనలయొక్క, జాల = జగములుగల, విలయ + కాల = కల్పాంత
 సమయమునందలి, అగ్ని + మండలము = అగ్నిమండలముయొక్క,
 రీతి = విధమునను, నీల...భాతి = నీల = నీలవర్ణముగల, తోయద =
 మొగులుయొక్క, మధ్య = మధ్యభాగమునుండి, నిర్గత = వెడలిన, కమ
 నీయ = ఇంపైన, వితత = అంతట నల్లుకొనిన, సౌదామినీ + లతిక =
 తీరగెను బోలిన మెఱపుయొక్క, భాతి = ఒప్పుచేతను, పరఃగి = తగి,
 “నీలతోయదమధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాన్వరా” అను శ్రుత్యర్థము నిచట
 గమనించునది, నీవార + శూకంబు + కరణి = వరిగింజకొన తెఱంగున,
 నూత్నము - ఐ = కడుఁజిన్నదియై, “నీవారశూకవత్తనీ” అనువేదార్థ
 మిచ్చో ననుసంధించునది, విమలము - ఐ = స్వచ్ఛమై, అవర్ణము - ఐ =
 నలుపు తెలుపు మొదలగు రంగులు లేనిదై, అచింత్య + ప్రకాశము-ఐ = ఇట్టిది
 యని తెలిసికొనుటకు వీలులేనివెలుగు గలదై, చండ + రుచుల = తీక్షణము
 లగు దీప్తులచేత, హిరణ్మయ-మండలీంబు = స్వర్ణమయమగు మండలము,
 అలరుచు - ఉండు = వెలుఁగొందుచుండును.

తా. మండువేసవితతి పట్టపగలింటిభాసుమండలముభాతిని, శరత్కా
 లమునందలి నిండుపున్నమనాఁటిచంద్రమండలముభంగిని, పుటమువేయఁబడిన
 పండ్రెండవపన్నె బంగారుపగిదిని, మండుచున్నమంటలు గల కల్పాంత
 కాలానలముయొక్క మండలముచందమునను, క్రొక్కారు మొగులునడుమ
 నుండి మిఱుమిట్లు గొలుపుచు వెలువడిన మెఱపుదీఁగ తెఱంగునను, విలసిల్లుచు
 నెవరిధాన్యపు మొలకపొలుపున మిగులఁ జిన్నదియు స్వచ్ఛమైనదియు,
 నలుపు తెలుపు మొదలగు రంగులు లేనిదియు, నింతంతయును నొకపరిమాణము
 లేనిదియు (మేర లేనిదియు), ఇట్టిది యని తెలియుటకు వీలులేని వెలుగు
 గలదియు నగుచు బంగారువికారమగు నొండొక మండలము ఉత్కటము
 లగు ప్రభలతోఁ బ్రకాశించుచుండును.

క. అది యాపోజ్యోతి యనం

గదలక ద్విదళమునఁ దనరుఁ ర గళ యామీఁదన్

మొదలిటివెలుఁగు వెలుఁగు న

ల్ల దె యాత్మారామతత్త్వ ర మగు ననిలనుతా. ౧౫౮

టీ. అనిల-నుతా = సమీరకుమార, అది = ఆ కనకమయమండలము, ద్విదళమునన్ = రెండుచేతులు గల భూమధ్యమునందలి పద్మమునందు, ఆపోజ్యోతి - అనన్ = ఆపోజ్యోతి యనుపేరుతో, కళ = ఒండొక చిత్కళ యై, కదలక = నివాతప్రదేశమునందలిదీపమువలె చలింపక, తనరున్ = ప్రకాశించును; ఆ మీఁదన్ = ఆ కళకు పైని, ఆమొదలిటి వెలుఁగు = సమస్తమునకు నిమిత్తోపాదాన హేతువైన పురుషోత్తమతేజస్సు, వెలుఁగున్ = తేజరిల్లును, అల్లది - ఎ = ఆ భగవత్తేజమే, అత్మ = తనకు శేష భూతమగు చిదచిద్వర్ణమునందు, ఆత్మారామ = అంతర్యామి స్వరూపముచే విహరించెడు భగవంతునియొక్క, తత్త్వము = పారమార్థికరూపము, అగున్ = అయియుండెను. “తస్యా శ్చిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థితః” అను శ్రుత్యర్థము నిచ్చట సందర్భించుకొనవలయును.

తా. ఓ పవమాననందనా ! ఆ కాంచనమండలము భూమధ్యము నందలి రెండుచేతులు గల యాజ్ఞాఽక్రమునందు ఆపోజ్యోతి యనఁబడుచుఁ జలనము లేని యొకచైతన్యకళావిశేషమై యుప్పును. దానికిఁ బైఁగా నిఖిలకారణం బగు భగవత్ప్రకాశము చెలంగును. ఆ ప్రకాశమే సర్వాం తర్యామి యగు పరమాత్ముని స్వరూపము. ౧౫౮

మత్తకోకిల.

కోటిసూర్యులు కోటిచంద్రులు ర కోటికోటితటిల్లతల్

సూటిగాఁ బరిపాటిగా నొక రచోట నిల్చినరీతి న

మేటివెల్లుఁ దగం దిక్కుటమురమిఁదఁజూడుము దృశ్యమున్
దాఁటినూయనుమాటిమాటికిఁదాల్చిచే నటుమీటుచున్.

టీ. దృశ్యమున్ = కార్యకరణ సంఘాతాత్మకం బగు నీ ప్రాపం
చికవిషయజాతము నంతయును, దాఁటి = ఇదియే సత మనుకొనక యతి
క్రమించి, మాయను = మూలాజ్ఞానమును, అటు = దప్పుగఁ బైకి,
మీటుచున్ = తూలఁగొట్టుచు, కోటిసూర్యులు = కోటిసంఖ్యగల యాది
త్యులు, కోటిచంద్రులు = కోటిలెక్క గల చంద్రులును, కోటికోటి =
పెక్కుకోట్ల లెక్క గల, తటిత్ + లతల్ = మించుతివ్వలును, సూటి
గాన్ = తిన్నగను, పరిపాటిగాన్ = వరుసగను, ఒకచోటన్ = ఒక్క
స్థలమునందు, నిల్చిన - రీతిన్ = కలసియున్నయట్లు, ఆ మేటి - వెల్లున్ =
పూర్వోక్తాత్మకామతత్త్వాత్మక మగు నఖండ తేజస్సును, త్రికూటము -
మిఁదన్ = ఇళాపింగళాసుషుమ్నానాడులు మూడును కలసినచోటగు
సహస్రారమునందు, తగన్ - చూడుము = బాగుగఁ బరికింపుము.

తా. ఓ యాంజనేయా ! నీవు పరిదృశ్యమానము లగు శబ్దాదివిష
యములయందు సక్తతను విడిచి సంసారమునకు మూలకారణమగు నజ్ఞాన
మును ప్రతిపదమునందు నావరించుచున్నను దానిని పరమోపశాంతిచే
దూలఁదోలుచు పెక్కుసూర్యులు పెక్కుచంద్రులు లెక్క పెక్కుడగు
మొఱపులు నొకచోటఁ గలసి వెలుఁగుచున్నయట్లున్న సర్వకారణ మగు
నా భగవత్ప్రకాశమును యోగదృష్టిచే సహస్రారకమలమునందుఁ గనుఁ
గొనుము.

౧౫౯

వ. ఇట్లు భూమధ్యవిధియందలి హృదయాకాశంబునం గని
పించు వియన్మండల తమోమండల మేఘమండల విద్యు
న్మండల తారామండల జ్యోతిర్మండల సూర్యమండల చంద్ర
ద్రమండల వహ్నిమండల హిరణ్మయమండలంబు లను ద్రవ

విధమండలంబులును, బూర్వోక్త దశవిధనాదంబులును, వక్ష్యమాణబిందుకోశాత్కహంసతత్త్వంబును, మహాకాశ మధ్యంబునం గనిపించు జీమూతంబులచందంబున నెవ్వని యందుఁ దోఁచు ననిలాదిభూతచతుష్టయంబునుఁ దత్కార్యంబులను సంటని మింటిపగిది నిన్నింటి నెవ్వం డంటకుండు నాదిత్యుం డఖిలరూపంబులఁ బ్రకాశింపం జేయుకై వడి నెవ్వండు చిన్నాత్రుం డై యన్నింటి వేర్వేట విభజించి యెఱుంగునతండ యీబిందునాదకళాతీత స్వప్రకాశ నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్త పరిపూర్ణ సచ్చిదానందస్వరూప ప్రత్యగ భిన్న పరమాత్మారాముం డగు; విశుద్ధ సత్త్వప్రధాననుఁ, బరమవైరాగ్య బోధోపరతిస్వరూపిణిని, బిందునాద కళా త్మికనుఁ, శేవల బ్రహ్మత్యైక్య విశ్వామయను నై న న న్నా శ్రయించి యద్వితీయాపరోక్ష బ్రహ్మచైతన్యస్వరూపకుం డై న యీ యాత్మారామునియం దాత్మకారాకారితవృత్తి గతచిదాభాసకుండ వై ననీవు ప్రచండాతపమధ్య నిక్షిప్త దీపకలికవిధంబున జ్ఞానకర్ణేంద్రియ పవన మనోవృత్తి విలయపూర్వకంబుగా నేకీభూతుండ వై నివాతదీపంబు భంగి, నిస్తరంగ సముద్రంబుపోలిక, విగతాశేష పర్ణపాద పంబు చాడ్చున, నీలపీతాదివర్ణ శూన్యగగనంబు కరణి, స్వప్నజ్ఞాన పునరుత్థానవిరహిత సుషుప్తిరీతి నిశ్చలుండవు నిశ్శేషుండవు నిశ్శబ్దుండవు నిర్వికల్పనిరాకార సుఖస్వరూ పుండవు నై బాహ్యభ్యంతరములు మఱచి నిరుపమరాజ యోగ తురీయ సమాధిం బొందు మని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె.

టీ. ఇట్లు = మీదఁ జెప్పినరీతిని, భూ...నన్ - భూమధ్య = కనుబొమలనడిప ట్టనియెడు, వీధియందలి = మార్గమునం దున్న, హృదయా కాశంబునన్ = హృదయాత్మకమగు నాకసమునందు, కనుపించు...లును - కనుపించు = లత్యైభ్యాసబలముచేఁ దోఁపఁటైడు, వియన్మండల = గగన మండలము, తమోమండలము = అంధకారరూపమగు మండలము, మేఘ మండలము = జీమాతమయమగు మండలము, విద్యున్మండల = మెఱుపుల మండలము, తారామండల = చుక్కలమండలము, జ్యోతిర్మండల = అఖండ తేజోమయ మగు మండలము, సూర్యమండల = ఆదిత్యమండలము, చంద్రమండల = ఇందుమండలము, వహ్నిమండల = వైశ్వానర మండలము, హిరణ్మయమండలంబులు = బంగారువికార మయిన మండల మును, అను దశవిధ = అను పేరులతోఁ బదివిధములయిన, మండలంబు లును = తత్త్వములగు ప్రదేశములును, పూర్వ-ఉక్త-దశ-విధ-నాదం బులును = మునుపు చెప్పఁబడిన చిణి మొదలగు పదితెఱంగులం దగు ప్రణవస్వనంబులును, వక్ష్య...బును = వక్ష్యమాణ = క్రిందఁ జెప్పఁబడు, బిందు = చిచ్చిందువునకు, కోశాత్మక = కోశమువలె నావరించియున్న మనో బుద్ధి చిత్తాహంకారరూప మగు, హంస + తత్త్వంబున్ = జీవ స్వరూపంబును, మహత్ + ఆకాశ + మధ్యంబునన్ = భూతాకాశము యొక్క నడుమను, కనిపించు = చూడఁబడెడు, జీమాతంబుల = మొగుఱులయొక్క, చందంబునన్ = రీతిని, ఎవ్వనియందున్ = ఏ పరమ పురుషునియందు, తోచున్ = తోపట్టునో, అనిల - ఆది - భూత - చతుష్టయంబున్ = వాయువు లోనుగాఁ గల నాల్గుభూతములును (పుడమి - నీరు - వెలుగు - గాలి), తత్ - కార్యంబులన్ = ఆ నాల్గుభూతముల గుణము లగు వాసన, రుచి, రూపము, స్పర్శము మొదలగువానిని, అంటని - మింటి - పగిదిన్ = తాఁకకయుండు నాకసముపాలుపున, ఇన్నింటిన్ = =మీదఁ జెప్పిన దశవిధమండలములను దశవిధనాదములను మనోబుద్ధి

చిత్తాహంకారాత్మక మగు జీవస్వరూపమును, ఎవ్వండు = ఏ పురుషోత్త
ముఁడు, అంటక - ఉండున్ = తాదాత్మ్యమును బొందక సాక్షిభూతుఁ
డై యంతర్యామి రూపమున నుండునో; ఆదిత్యుండు = సూర్యుఁడు,
అఖిల - రూపంబులన్ = సమస్త పదార్థములను, ప్రకాశింపఁజేయు
కైవడిన్ = కనఁబడునట్లు కావించెడువడువున, ఎవ్వండు = ఏ భగవం
తుఁడు, కేవల చిద్రూపుఁడు - ఐ = శుద్ధ చిన్నాత్రాకారుఁ డగుచు,
ఇన్నింటిన్ = పరిదృశ్యమానములగు నీవస్తువుల నెల్ల, వేర్వేరున్ = ఏర్పడు
నట్లు, విభజించి = పంచి, ఎఱుంగున్ = గుర్తెఱుంగునో అతండ = ఆ
పరమాత్ముఁడే, ఈ...రాముండు - ఈ = రామచంద్రరూపమున మన కిట్లు
ప్రత్యక్షముగఁ గన్పట్టుచున్న, బిందు - నాద - కళా - అతీత = చిద్బిం
దువు, దశవిధ ప్రణవనాదములు సూర్యచంద్రాగ్ని కళలు - వీనికంటెఁ
బరుండును, స్వ + ప్రకాశ = ఇతరాపేక్షలేక తనకుఁ దా వెఱుగుచున్న
వాఁడును, నిత్య = కాలత్రయాఽబాధ్యుఁడును, శుద్ధ = హేయగుణ
వర్జితుఁ డగుటచేఁ బరిశుద్ధుఁడును, బుద్ధ = బోధస్వరూపుఁడును, ముక్త =
మాయామాయాకార్యవిముక్తుండును, పరిపూర్ణ = సర్వాంతర్యామి యగు
టచే నంతట నిండియున్నవాఁడును, సత్ = సత్యమును, చిత్ = శుద్ధ
చైతన్యమును, ఆనంద = అఖండానందమును, స్వరూప = నిజాకారము
గలవాఁడును, ప్రత్యగభిన్న = తనకు శేషభూతమగు ప్రత్యగాత్మకు వేఱు
కానివాఁడునైన, పరమ = సర్వోత్కృష్టమగు, ఆత్మ = స్వస్వరూపము
నందు, ఆరాముండు = క్రీడించువాఁడు, అగున్ = అగును; విశుద్ధ -
సత్త్వ - ప్రధానము = తమోగుణ రజోగుణ సంబంధములేమి నిర్మల
మగు కేవల సత్త్విగుణమే ప్రధానముగఁ గలదానను, పరమ...స్వరూ
పిణిని - పరమ = అతులమగు, వైరాగ్య = “క॥ పరమేష్ఠి మొదలుగా
స్థా | పరముదనుక విషయభోగ - వైరస్యముతోఁ | జిరజీవి రోతపై
బలె | విరక్తివైరాగ్య మదియ - విమలం బగుఁగా” అను లక్షణము గల విర

క్రియ, బోధ, పరమాత్మవిషయక మగుజ్ఞానము, ఉపరతి = “విషయ
 సుఖములనుండి నివృత్తిజ్ఞానకారణం బగు సుపరతిగాఁ దనర్చు” అను
 లక్షణము గల యుపరతియు, స్వరూపిణిని = నిజస్వరూపముగఁ గల
 దానను, బిందు - నాద - కళా - ఆత్మికను = పూర్వోక్తములైన చిద్బిం
 దువు - పదివిధము లగు ప్రణవనాదములును - సూర్యచంద్రాగ్నికళలును -
 ఆకారములుగఁ గలదానను, కేవల = ప్రధానమగు, బ్రహ్మ = పరమ
 పురుషునకును, ఆత్మ = జీవాత్మకును, గల, ఐక్య = శేషి శేషభావముచే
 నగు నేకత్వముయొక్క, విద్యా = జ్ఞానము, మయను = ప్రచురముగఁ
 గలదానను, ఐన = అగు, నన్ను = నీతారూపమున నిట్లున్న నన్ను, ఆశ్ర
 యించి = అవలంబించి, అద్వి...కుండు - అద్వితీయ = ఉపాదాన
 నిమిత్తరూపమున సర్వాత్మక మగుటచేఁ దనకు రెండవది వేటొందు లేని
 దియు, అపరోక్ష = స్వానుభవైకసిద్ధ మైనదియు నగు, బ్రహ్మచైతన్య =
 భగవచ్చైతన్యమే, స్వరూపకుండు = నిజాకారముగఁ గలవాఁడు, ఐన =
 అగు, ఈ + ఆత్మారామునియందున్ = ఈ శ్రీరామచంద్ర భగవానుని
 యందు, ఆత్మ...కుండవు - ఆత్మ = పరమాత్మునియొక్క, ఆకార =
 స్వరూపముగ, ఆకారిత = భ్రమరకీటన్యాయముచేఁ బూర్వోక్తయోగా
 భ్యాస బలమున నొనర్పఁబడిన, వృత్తి = చిత్తవ్యాపారమునందు, గత =
 పొందిన, చిదాభాసకుండవు = జీవస్వరూపము గలవాఁడవు, ఐన - నీవు =
 అగునీవు, ప్రచండ...విధంబునన్ - ప్రచండ = కడుఁ దీక్ష్ణమగు, ఆతప =
 ఎండయొక్క, మధ్య = నడిపట్టున, నిక్షిప్త = పెట్టఁబడిన, దీప + కలిక =
 ప్రదీపపు మొలకయొక్క, విధంబునన్ = రీతిని, జ్ఞాన...కాన్ = జ్ఞాన
 కర్మ - ఇంద్రియ = త్వగాది జ్ఞానేంద్రియములయు వాగాది కర్మేంద్రియ
 ములయు, పవన = ప్రాణాపానవ్యానోదానములయు, మనః = మనోబుద్ధి
 చిత్తాహంకారములయు, వృత్తి = శబ్దాది విషయజ్ఞానము యొక్కయు,
 విలయ = నాశము, పూర్వకంబుగాన్ = తొలుతఁ గలుగునట్లు, ఘోష

భూతుండవు - ఐ = పరమపురుష తాదాత్మ్యముగ నుండినవాడ వై,
 నివాత + దీపంబు + భంగి = గాలి లేనిచోట నున్న దివియవడువున,
 నిస్తరంగ + సముద్రంబు + పోలిక = కెరటములు లేని సంద్రము
 చందమునను, విగత...చాడ్పున = విగత = రాలిన, అశేష = ఎల్ల,
 పర్ణ = పత్రములు గల, పాదపంబు = వృక్షముయొక్క, చాడ్పున =
 వడువునను, నీల...కరణి = నీల = నలుపు, పీత = పచ్చదనము, ఆది=
 లోనగు, వర్ణ = రంగులచే, శూన్య = విరహితమైన, గగనంబు = మింటి
 యొక్క, కరణి = పాలుపునను, స్వప్న...రీతి = స్వప్న + జ్ఞాన=
 కలయందుఁ దోపట్టుపదార్థముల తెలివించేతను, పునరుత్థాన = ఆకలనుండి
 మేల్కొంచినపిదపఁ గలుగు జాగ్రదవస్థాజ్ఞానముచేతను, విరహిత=శూన్య
 మైన, సుషుప్తి = గాఢనిద్రయొక్క, రీతి = తీరునను, (క్రమంబుగ)
 నిశ్చలుండవు = కదలుట లేనివాడవును, నిశ్శేషుండవు = నీకు భిన్నముగ
 వేరొకటి లేనివాడవు, నిశ్శబ్దుండవు, (ఇచట శబ్ద అనుపదము స్వర్భరూప
 రసగంధములకు నుపలక్షకము గాన) ఇంద్రియాతీతుండ వగుటచే శబ్దాది
 విషయజ్ఞానము లేనివాడవును, నిర్వికల్ప = కల్పనారహితమైన, నిరా
 కార = రూపము లేని, సుఖ = మోక్షసుఖమే, స్వరూపుండవు = నిజ
 స్వరూపము గలవాడవును, ఐ = అగుచు, బాహ్య + అభ్యంతరములు =
 బాహ్యము లగు ప్రాపంచిక విషయములను, వాంతరము లగు మానసిక
 విషయములను, మఱచి = ఏమఱి, నిరుపమ...సమాధి = నిరుపమ =
 ఈడులేని, రాజయోగ = జ్ఞానయోగమువలన సిద్ధించెడు, తురీయ = అవ
 స్థాత్రయాతీత మగు భగవత్త్వమునందలి, సమాధి = అసంప్రజ్ఞాత
 సమాధిని, పాండుము = పడయుము; అని = ఈ రీతిని, ఉపదేశించి =
 తెలియఁజెప్పి, వెండియు = తిరుగ, ఇట్లు - అనియె = చెప్పఁబోవు
 రీతిని పలికెను.

తా. ఇతైత్రుంగున భూమధ్యదేశమునం దున్న చిదంబరంబునందుఁ జూపట్టునాకసము, కటికిచీకటి, మబ్బులు, మెఱపులు, చుక్కలు, వెలుగు, వేవెలుగు, రేవెలుగు, అగ్ని, పసిడి - అను నీ పదింటియొక్క మండలములును ; లోఁగడఁ జెప్పఁబడిన పదితైటంగులు గల ప్రణవనినాదములును ; చెప్పఁబోయెడు చిద్బిందువునకు నావరణరూపమైన పరమహంస వస్తు తత్త్వమును, మహాకాశముయొక్క నడిపట్టునఁ గనుపట్టు మబ్బుల పగిది నే పరమపురుషునియందుఁ దోపట్టునో మఱియు గాలియు నగ్నియు నీరును పుడమియు నను నాల్గుభూతములయు తద్గుణంబు లగు స్పర్శాదులయు, సంపర్కము లేని యాకసమువడువున నే పురుషోత్తముండు దశవిధమండలములు దశవిధనాదములు మొదలగువాని సంబంధము లేక యుండునో ; ఇంకను ప్రభాకరుండు పదార్థములనెల్ల వెలిగింపఁజేయు మాదిరి నేపరవాసుదేవుండు శుద్ధచైతన్యస్వరూపుఁడై సకలభువనములను భిన్నభిన్నముగఁ బంచి తెలిసికొనునో ; ఆ భగవంతుఁడే పూర్వోక్త చిద్బిందువునకును, చిణ్మిప్రభృతులగు నోంకార నినాదములకును, సూర్యాది కళలకునుఁ జైఁగఁ దనకుఁ దా వెలుంగుచుఁ గాలత్రయాబాధ్యంబునుఁ బరమే పవిత్రంబును, బోధమయంబును, మాయామాయాకార్య విముక్తంబును, సర్వాంతర్యామి యై యంతట నిండినదియు, అన్యత జడదుఃఖ విలక్షణం బగు స్వరూపము గలదియు, సర్వసాక్షి చైతన్యమునకు వేటుకానిదియు, సుత్తమం బగు నాత్మతత్త్వమునందుఁ గ్రీడించు శ్రీమన్నారాయణుండగును. రజస్తమోగుణముల సంబంధము లేని కేవల సత్త్వగుణమే ముఖ్యముగాఁ గలట్టియు, అతులవిరక్తియు, జ్ఞానము, పరమోపరమణము స్వరూపముగఁ గలట్టియు, పూర్వోక్త బిందునాద కళామయమును చిదచిదాత్మకంబగు సమస్తప్రపంచంబును పరవాసుదేవునకు వేటు కాదను నేకత్వజ్ఞానమే స్వరూపముగఁ గల నన్ను (నీతను) అవలంబించి, తనకు రెండవది వేటొండు రీనట్టియు, నిజానుభవైకసిద్ధమును నగు బ్రహ్మచైతన్యమే తన యాకాశ

ముగఁ గల యాత్మారాముం డగు నీ రామునియందు భ్రమరకీటన్యాయమున నిరంతర భావనచేఁ బరమాత్మస్వరూపముగ నొనర్పఁబడిన చిత్తవృత్తిని బొందిన చిత్ప్రకాశుండ వగు నీవు గడువేడిమి గల యెండలో నున్న చిన్నదీపము పగిదిని, పది యింద్రియములయు నైదు వాయువులయు మనస్సుయొక్కయు వ్యాపారరాహిత్యము కాఁగాఁ దాదాత్మ్యము నొంది, గాలి లేనిచోట నున్న దీపముచాడ్చున చలనము లేనివాఁడవును, కెరటములు లేని కడలివడువున సకల వ్యాపారవిరహితుండవును, రాలి పడిన యాకు లెల్లఁ గల మ్రాకుపోలికను వాగాద్యాడంబరము లేనివాఁడవును, నలుపు తెలుపు మొదలగు రంగులు లేని చదలుచందమున నశేషకల్పనలను నాకారమును లేని నిరతిశయానందమయుండవును, జాగ్రత్స్వప్నములు లేని గాఢ నిద్రయట్లు బాహ్యవృత్తులను నాంతరవృత్తిని మఱచి యాడులేని జ్ఞాన యోగముచే సిద్ధించిన యవస్థాత్రయాతీతం బగు తురీయబ్రహ్మమునందలి యసంప్రజ్ఞాతసమాధిం బడయు మని బోధించి మఱియు నీ వడువున నుడివెను.

౧౬౦

తే. అట్టిపూర్ణ సమాధిమత్రనోఽనిలముల
చలన ముడుగక కాని గోచరము గాదు

అవియు బిందువుచాంచల్య ర మడఁగకున్న
నిశ్చలంబులు గావు విరనిశ్చితాత్మ !

౧౬౧

టీ. వినిశ్చిత + ఆత్మా = ఓ దృఢచిత్తుడా !, అట్టి = పూర్వోక్త మగు, పూర్ణ = అసంప్రజ్ఞాతరూప మైన, సమాధి = తురీయబ్రహ్మనిష్ఠ; మనః = సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు చిత్తముయొక్కయు, అనిలముల = ప్రాణము మొదలగు గాలులయొక్కయు, చలనము = సంచారము, ఉడుగక కాని = నశింపక కాని, గోచరముగాదు = సిద్ధింపదు, అవియు = ఆ మనోవాయువులును, బిందువు - చాంచల్యము = చిద్బిందువుయొక్క

కదలిక, అడఁగకున్నా = నశింపకయున్నయెడల, నిశ్చలంబులు కావు = కదలక యుండవు.

తా. ఉపదేశించిన యంశమును దెలిసికొని యిది యిట్లు నిర్ణయించుటకుఁ దగినబుద్ధి గల పవనతనయా ! మీఁదఁ జెప్పిన తురీయసమాధి మనోనిగ్రహమును వాయుధారణయుఁ గలుగకకాని సంభవింపదు. ఆ మనోవాయువులు, చిద్రూపమగు బిందువుయొక్క ప్రవృత్తి తగ్గకకాని చలనము లేకయుండవు; గాన, తొలుతఁ జిద్బిందువును వృత్తులయందుఁ బడకుండ నిలిపి క్రమంబున మనస్సును వాయువును నిగ్రహించి పరిపూర్ణసమాధింబొందుము.

౧౬౧

అవ. ఇట్లు మనఃప్రాణనిరోధములకు బిందుచలననిగ్రహము కారణ మని చెప్పి బిందునిరోధమునకు నుపాయము నుపదేశించుచున్నది.

తే. అట్టిబిందువుచాంచల్య శ మడఁగ దెందు
హంసతత్త్వంబు నెఱుఁగక శ యట్లు గాన
దాని వివరింతు విను మది శ గానఁబడిన
గాలి బిందువు మనమునుఁ శ గడలకుండు.

౧౬౨

టీ. హంస - తత్త్వంబు = హంస—(హంసశబ్దమునందలి హకారము పురుషోత్తమవాచకము, సకారము మాయావాచకము, మధ్యనుండు బిందువు = మాయాప్రతిబింబితుఁ డగుజీవునిఁ దెలుపునుగాన హంస యన మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములతోను ప్రాణము మొదలగు దశవిధవాయువులతోను గూడిన జీవుఁడు చెప్పఁబడును) జీవుని-యూ ధార్థ్యమును, ఎఱుఁగక = గురైఱుఁగకయుండెనేని, అట్టి = మీఁదనుడివిన, బిందువు = మహోత్తత్వముయొక్క, చాంచల్యము = కదలిక, ఎందుక = ఎన్నఁడును, అడఁగదు = తగ్గదు, అట్లుకాన = అదిగనుక, దానిక = జీవాత్మకమగు హంసయొక్క

తత్త్వమును, వివరింతున్ = ఉపదేశించెదను, వినుము = ఆకర్షింపుము, అది = ఆ జీవస్వరూపము (హంసతత్త్వము), కానఁబడినన్ = గోచరమయినయెడ, గాలి = వాయువును, బిందువు = చిద్బిందువును, మనము = సంకల్పవికల్పాత్మకమగు డెందమును, కదలక = చలింపక, ఉండున్ = నిలుచును.

తా. హంసస్వరూపమును దెలియనేరకయుండెనేని నా చిద్బిందువు యొక్క చలనము పోదు గాన, నా హంససతత్త్వమును సమగ్రముగఁ దెలిపెద నాలకింపుము. ఆ హంసతత్త్వము గోచరమయినవెంటనే ప్రాణాది వాయువులు చిద్బిందువు డెందము అనునీమూఁడును నిశ్చలముగ నుండును.

అవ. హంసతత్త్వజ్ఞానమే వాయుబిందుమనంబుల నిశ్చలత్వమునకు మూల మని చెప్పి, యాహంసస్వరూపము నుపదేశించుటకుఁ బ్రారంభించుచున్నది.

తే. కంజపుంజానుగతసౌఖ్యగతుల మెఱసి

యాతతబ్రహ్మసంస్థాన శ్ర మగుచు లలిత

మానసానందకర మై సరమత్వ మమర

సత్యరతి నొప్పు నీహంసరచక్ర మనఘ.

౧౬౩

టీ. అనఘ = కామాదిచిత్తవికారములులేని హనుమంతుఁడా, కంజ... గతులన్ - కంజ = మూలాధారము లోనగు వట్చక్రము లనియెడు తామర పువ్వులయొక్క, పుంజ = గుంపును, అనుగత = అనుసరించియున్న, సౌఖ్య = ఆనందములయొక్క, గతులన్ = రీతులచేత, మెఱసి = తేజరిల్లి, మఱియుఁ గమలసమూహముల నెల్లపుడుఁ బొంది సంచరించుటవలనఁ గలుగు సుఖము చే సొంపుమీటి యని హంసపక్షము, ఆతత = సర్వాంతర్యామి యై యంతట నిండియున్న, బ్రహ్మ = పరవాసుదేవస్వరూపమే, సంస్థానము = తనకు శేషి యగుటచే నాధారముగఁ గలది, అగుచున్ = ఐ, అని జీవపరము;

చతుర్ముఖబ్రహ్మకు వాహన మగుటచే నివాసస్థానమైనదై యని రాయంచ పక్షము; లలిత...కరము - లలిత = కామాదివికృతులు లేమిచే సాబగు మీటిన, మానస = హృదయమునకు, ఆనంద = ఎలమిని, కరము = చేయునది, ఐ = అగుచు, మనోహరమైన మానససరస్సునకు నలంకారభూత మగుటచే సంతోషము నిచ్చుచు ననియు నర్థము; సమత్వము = సర్వము విష్ణుమయమను సమభావము; గమనసామాన్యము అనియు నర్థము, అమరణ్ = తగియుండఁగా, సత్య + రతిన్ = సత్యస్వరూప మగు బ్రహ్మమునందలి యాసక్తిచేత, సత్యలోకమునందలిప్రీతిచేత ననియు నర్థము; ఈ హంస చక్రము = వత్సమాణజీవాత్మక మగు హంసమండలము, ఒప్పున్ = విలసిల్లును, శ్లేషమూలకం బగు న్ధాంతరధ్వని యలంకారము.

తా. కలుషహీనుడ వగు నో మారుతీ ! మాయాప్రతిబింబిత మగు బ్రహ్మచైతన్యము మాయాతాదాత్మ్యము నొంది హంస యనఁబడునట్టి జీవ రూపమగు హంసమండలము మూలాధారాది షట్కమలములను బొందుటచే నగు నాయాయానందముల యనుభూతులచే విలసిల్లుచు, సర్వపరిపూర్ణ మగు బ్రహ్మయు నాధారముగఁ గలది యై పరిశుద్ధమగుడెందమునకు నానందమును గలిగించుచు, సమరసత్వము వెలయ సత్యస్వరూప మగు పరతత్త్వమునందలి యాసక్తిచేతఁ దామరలగమియందుఁ దిరుగుటచే నగు నెలమి వెలయు నలు వకు వాహనమై సాం పగు మానససరోవరమునకు సంతసమును గొలుపుచు సరియగునడక దనర సత్యలోకమునందలిప్రీతిచేఁ దగురాయంచచందమున విలసిల్లుచుండును.

౧౬౩

ఆ. వినుము పాలు నీళ్లు శ విభజింప నేర్చిన
పరమహంసపగిది శ బ్రవిదితాద్య
పరమహంసుఁ డై నరపరమహంసుఁ డసార
సారములను బంపఁజూలు ననఘ.

౧౬౪

టీ. అనఘ = దురితరహితుఁడ వగు సమీరకుమారా, వినుము = ఆకర్ణింపుము, పాలు నీళ్లు = కలసియున్న పాలను నీళ్లను, విభజింపఁ = వేటుపఱచుటకు, నేర్చిన = ఎఱింగిన, పరమ - హంస - పగిదిఁ = రాయంచ చందమున, ప్రవిదిత = బాగుగ నెఱుగఁబడిన, ఆద్య = కార్యకరణ సంఘాతమునకు నాచికారణుఁడైన, పరమ-హంసుఁడు = పరవాసుదేవుఁడు, ఐన = అగు (ఇచట హంసశబ్దము శ్రేష్ఠవాచకము), పరమహంసుఁడు = బ్రహ్మజ్ఞాని, అసారసారములఁ = మాయామయమగుటచే నన్యతజడదుఃఖ భూయిష్ఠమగు ప్రపంచస్వరూపమును, సారభూత మగు సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపమైన బ్రహ్మతత్త్వమును, పంపఁ - చాలుఁ = వేటుపఱచుటకు నమర్థుఁ డగును. ఉపమాలంకారము.

తా. ఓ హనుమంతుఁడా ! కలసియున్న క్షీరనీరములను రాజహం సము విడఁదీసి నీళ్లను విడిచి పాలను బాసముచేయునట్లు పరమపురుష తత్త్వము నెఱింగినరాజయోగి దుఃఖబహుళమగు సంసారమునందు నాస్థు మాని సత్యజ్ఞానానందమయుఁ డగుపరమపురుషునియందుఁ దగిలియుండును. అట్టిరాజయోగియే యీ ప్రక్రియయందు హంసశబ్దవాచ్యుఁ డగును. ౧౬౪ తే. చటులసంసారదుఃఖనాశనకరంబు

హంసతత్త్వార్థవిజ్ఞాన శ మతిరహస్య
మట్లు గావునఁ జెప్పెద శ నవధరింపు
పరమభాగవతోత్తమ శ భ క్తవరద.

౧౬౫

టీ. పరమ = యోగ్యు లగు, భాగవత = ప్రహ్లాద వారద పరాశర ప్రముఖులగు పరమపురుషభక్తులలో, ఉత్తమ = మేటివగువాఁడా! మఱియు, భక్తవరద = భగవద్భక్తు లగు నంతేవాసులకు నభీష్ట మగు పరవాసుదేవ తత్త్వము నుపదేశించువాఁడ వగు కరువలిపట్టి ! హంస...విజ్ఞానము - హంస = హంసస్వరూపుఁ డగు జీవునియొక్క, తత్త్వ = నిజమగు.

అర్థ = తాత్పర్యముయొక్క, విజ్ఞానము = పరిజ్ఞానము, చటుల...కరంబు
చటుల = దుఃఖబహుళ మగుటచే బెడిదమగు, సంసార = సంసార
సంబంధమైన, దుఃఖ = కష్టములయొక్క నాశన = భంగమును, కరంబు =
చేయునదియు, అతిరహస్యంబు = అత్యంతమును గుహ్యమయినదియు,
అట్లుకావునన్ = అట్లుగుటచేత, చెప్పెదన్ = ఉపదేశించెదను, అవధ
రింపు = సావధానముగ వినుము.

తా. యోగ్యులగు భగవద్భక్తులలో నగ్రగణ్యుండవును స్వాశ్రితుల
యొడ వాత్సల్యము గలవాడవు నగువాయువుత్రా ! పరమహంస్వరూపుం
డగు జీవునియొక్క వాస్తవతాత్పర్యమును సరిగ నెఱుంగుట, ఘోర
సంసారసాగర క్లేశముల నెల్ల నశింపఁజేయునదియుఁ బరమగుహ్యమును గాన,
నీకు దానిని సమగ్రముగ బోధించెదను సావధానమానసుడ వై వినుము.

అవ. ఇట్లుపక్రమింపఁబడిన హంసతత్త్వముయొక్క
పరిజ్ఞానమునకు సాధకం బగు నాడీవిభాగాదికమును జెప్పు
చున్నది.

వ. మాతృపితృభుక్తాన్న సంభూత రక్తశుక్లబిందుజనితం బై
త్వజ్ఞాంసరుధిరమజ్జాస్థిస్నాయువు లను షట్ కోశంబులు
గలిగి యొప్పు నీ స్థూలశరీరంబునందు డెబ్బదిరెండువేల
నాడులు గల వందు గుదంబునకంటె రెండంగుళంబుల
మీఁదట లింగంబునకంటె రెండంగుళంబుల క్రిందటఁ
గన్యకాయోనిసన్నిభంబై యధోముఖాగ్రం బై మూఁడు
కోణంబులు దనర దేహ మధ్యస్థానంబున మూలాధార
చక్రం బలరు నది మొదలుకొని సహస్రారంబు తుదగాఁ
బృష్ఠభాగంబున వీణాదండంబుభంగి సమస్త నాడికా
మూలకంద మై మూలోర్ధ్వచ్ఛిన్న వంశాభం బై షడ్

ధారసమన్వితం బై యుండుదీర్ఘాస్థి బ్రహ్మదండి యనంబ
రఁగు నాబ్రహ్మదండి మూలాధారాగ్రకోణస్థ యై కుండలీ
నామపరాశక్తియుక్త యై ప్రాణాగ్ని బిందు నాదనిలయ
యై సావిత్రి సరస్వతీనామిక యయి బ్రహ్మరంధ్రగతి యయి
సుషుమ్నానాడి ప్రవర్తిలు; తద్వామదక్షిణపార్శ్వంబుల
యం దాధారంబు మొదలుకొని నాసికాగ్రపర్యంతంబు
వ్యాపించి నాడీచక్రసంస్కృత లై పితృయాన దేవయాన
సంజ్ఞక లై చంద్ర సూర్య మండలంబులం బొంది యిడా
పింగళ లనునాడు లొప్పుచుండు; నాడీమండలంబు నాశ్ర
యించి కుక్కుటాండంబువిధంబున నాడీచక్రం బమరు, నా
నాడికలు నాడీచక్రసముదిత లట్లు గావున గాంధారి హస్తీ
జిహ్వయు ననునాడులు నేత్రాంతవ్యాపినులు పూఁమాలం
పూషానాడులు కర్ణద్వయానుగతులు శుక్లాశ్వనాడి భూ
మధ్యంబు నొందు ఘ్రాణరంధ్రయుగ్మంబును శ్రోత్ర
రంధ్రయుగ్మంబును భూమధ్యంబుదిగువఁ గలసియుండు,
నచ్చోటు శృంగాటకంబు చతుష్పథం బన విలసిల్లు; గంగా
యమునా సరస్వతు లనుపేళ్లు గల యిడా పింగళా సుషు
మ్నలు గూడిన భూమధ్యస్థానంబు ద్రికూటం బనఁ ద్రివేణీ
సంగమం బనందగు; వాక్ప్రసారిణి యైన సరస్వతీనాడి
జిహ్వంతగామిని యగు; విశోదరీనాడి చతుర్విధాన్నంబుల
భక్షించుఁ గంతస్థ యైన పయస్వినీనాడి యుత్తృష్ణల నొద
వించుచు జలపానం బాచరించు; మఱియు నాడీచక్రసము
ద్భూత లై నమూఁడునాడు లధోముఖ లై యుండు; నందు
రక్తాహ్వయనాడి శుక్లంబును సినీవాలీనాడి మాత్రంబును

గుహానాడి మలంబును బహిర్గతంబుగఁ జేయు, శంఖినీ
దామినీ నాడులు భక్షితాన్నరసంబుల గ్రహించి కపాల
కుహరంబును బొంది శిరంబున నమృతంబుగాఁ గావించు;
నదియునుం గాక, హృదయంబున నేకోత్తరశతనాడులు
దనర్చు; నం దొక్కనాడి యూర్ధ్వగామిని యగు; నన్నాడీ
మార్గంబు మోక్షమార్గం బని వేదాంతంబులు పలుకు;
నిట్లు వివరించి చెప్పినవెల్ల ముఖ్యనాడులు. వీనిలో నిడా
పింగళా సుషుమ్నలు శ్రేష్ఠనాడు లగు; నందు బ్రహ్మనాడి
సకలనాడికా శిరోమణి యగు; నిత్యైఘంకునం దిర్యగూ
ర్ధ్వాధఃప్రసృత లై పరమసుషిరప్రధాన లయిన ద్విసప్తతి
సహస్రనాడులయందుఁ జలన ధావన కంపనా కుంచన
శోషణధర్మకంబు లై న దశవిధప్రాణంబులు మెలఁగు నందు
హృదయస్థానంబున నివసించి, ప్రాణుం డిడా పింగళాఖ్య
నాడికా రంధ్రద్వయంబువలన నుచ్ఛ్వాస రూపంబుచే
బాహ్యంబునకు నిర్గమించి ద్వాదశాంగుళ పర్యంతం
బడుగుదెంచి యచ్చట నడంగు; గుదస్థానంబునందుండి
యపానుండు నిశ్శ్వాసరూపంబుచేతఁ బ్రాణునకు నధో
ముఖంబుగా, నెదురు నడుచుచు నధోముఖనాడీత్రితయంబు
వలన మలమూత్రశుక్లంబుల వెడలించుచుండు; గంఠ
దేశంబున వసియించియుఁ దా నుండు మనంబునందలి సం
కల్ప వికల్పంబుల జిహ్వద్యృష్టస్థానంబులవలన శబ్దరూపం
బుగాఁ బలికించుచు సుషుప్త్యవసరంబున సకలేంద్రియం
బుల సంగ్రహించి యుపశమింపఁజేయుచుఁ బ్రబోధనమ
యంబున వానినెల్ల నెప్పటిచోట్ల నుంచుచు మఱియు

లోకాంతరగమనాగమనంబుల సమర్థుఁ డై యొప్పుచు
 నగ్నిషోమమయుం డై సుషుమ్నారంధ్రంబు నాశ్రయించి
 బ్రహ్మరంధ్రంబున కుద్గమించుచుండు; సర్వశరీరంబున వ్యా
 పించి వ్యానుండు బాహ్యాశీతోష్ణంబుల నభ్యంతరంబునకు
 నాంతరశీతోష్ణంబుల బాహ్యంబున కిచ్చుచు భక్షితాన్న
 రసంబు నంతటం బ్రసరింపం జేయుచుండు; నాభీస్థానస్థితం
 డగుసమానుండు జఠరానలంబుఁ బ్రజ్వలింపం జేసి ప్రాణ్యు
 పభుక్తచతుర్విధాన్నంబులం బచనంబు చేసి యెల్లనాడుల
 కుం బంచిపెట్టు; నాగుం డుద్గారంబు, గూర్ముం డున్మీల
 నంబు, గృకురుండు త్సుతంబు; దేవదత్తుండు విజృంభణంబు;
 సర్వవ్యాపి యైన ధనంజయుండు మృతం బైనను విడువక
 దేహస్థాల్యంబుఁ బుట్టించుచుండు; నిటులు దశవాయువులఁ
 గూడి దశేంద్రియాన్వితం బై కామ రాగ ద్వేషాదివికార
 సహితం బై విషయసుఖగ్రహణంబుకొఱకు నధోముఖం
 బై శ్రవణేంద్రియంబువలన ద్వివిధ శబ్దంబులఁ, ద్వగింద్రి
 యంబువలనఁ బంచవిధస్పర్శంబుల, నేత్రేంద్రియమువలన
 షడ్విణ్ణంబుల, జిహ్వేంద్రియమువలన షడ్విధరసంబుల,
 ధూణేంద్రియమువలనఁ ద్రివిధగంధంబుల, ననుభవించు;
 వెండియు వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలతోడంగూడి పచనా
 దానగమన విసర్గానంద కర్మంబుల నొనర్చుచు మనంబు
 ప్రవర్తించుచుండు; నమ్మనంబుఁ గరణంబుగాఁ గైకొని
 తత్పవనమనోగ్రస్థితయుఁ గర్మత్వభోక్తృత్వాదిధర్మసమే
 తయు నైనబుద్ధి విలసిల్లు; నదియె బిందు వనం బరఁగొ;
 నది సర్వకార్యకారణాశ్రయయు నిఖిలవాసనావాసితయు

నగుం గావున నమ్మానసమారు తేంద్రియ శరీరంబులతోఁ
గూడి విషయాభిముఖయై తచ్చాంచల్యంబువలనఁ దానుం
జలించుచు బహిరంతర్విషయానుభావంబు చేయుచు సుషు
ప్తియం దజ్ఞానాకారంబగుచు జాగ్రత్స్వప్నంబులయందు
బుద్ధ్యాద్యాకారం బై తోఁచుచు ననాదికాలంబుననుండి
ముక్తిపర్యంతం బనంతకర్మఫలంబు లాచరించుచుఁ దత్ఫ
లంబు లగు సుఖదుఃఖంబుల భుజించుచు సవిచారరూపిణి
యై నిరంతరపర్యటనశీల నై యుండు; మఱియును. ౧౬౬

టీ. మాతృ...జనితంబై - మాతృపితృ = జననీజనకులచేత, భుక్త =
తినఁబడిన, అన్న = భోజ్యపదార్థములవలన, సంభూత = పుట్టిన, రక్త =
నెత్తురుయొక్కయు, శుక్ల = వీర్యముయొక్కయు, బిందు = చినుకులచేత,
జనితంబు - వి = సంభవించినదియై, త్వక్...బులు - త్వక్ = తోలు,
మాంస = పొలను, రుధిర = నెత్తురు, మజ్జా = మెదడు, అస్థి = ఎము
కలు, స్నాయువులు = ప్రేగులు, అను = అనియెడు, షట్ = ఆఱగు,
కోశంబులు = ఒఱలు, కలిగి = కలదియై, ఒప్పు = తగు, ఈ = కనఁబడు
చున్న, స్థూల - శరీరంబునందు = పంచీకరణము చేయఁబడిన పృథివ్యాది
భూతములవలనఁ గలిగినమేనునందు, డెబ్బదిరెండువేలనాడులు, కలవు =
ఉన్నవి; అందుఁ = ఆ నాడులలో, గుదంబునకంటెఁ = పాయుస్థానము
కంటె, రెండంగుళంబులమీఁదటఁ = (పండ్రెండు ధాన్యపుగింజలు నిడు
పుగా దగ్గఱఁ జేర్చిన నగు పరిమాణ మొకయంగుళము.) అట్టి అంగుళములు
రెంటికిపైని, లింగంబునకంటెఁ = శిశ్నముకంటె, రెండంగుళముల
క్రిందటఁ = అంగుళముల రెంటికి దిగువను, అధోముఖ - అగ్రంబు-వి =
అధోముఖముగ నున్నకొన గలదియై, కన్యకాయోనిసన్నిభం బై = కన్యిక
యొక్క భగమును బోలి, మాఁడు - కోణంబులు = ముక్కోణములు,

తనరక్ = కలిగియుండఁగా, జేహ - మధ్యమ - స్థానఁబునక్ = మేనునకు
 నడిమిపట్టున, మూలాధారచక్రంబు = మూలాధారం బనుచక్రము, అలరుక్ =
 ఒప్పును, అది = ఆ మూలాధారచక్రము, మొదలుకొని = ఆదిగఁ జేసి, సహ
 స్రారంబు తుదగాక్ = సహస్రార మనుచక్రము కడదనుక, పృష్ఠభాగం
 బునక్ = వెన్నుపట్టున, వీణాదండంబుభంగిక్ = వీణాయొక్క ప్రకాం
 డమువలె, సమస్త - నాడికా - మూలకందంబు - వి = అన్నినాడులకు
 నాధారభూతమై, మూల...బై - మూల = మొదలును, ఊర్ధ్వ = కొనయు,
 భిన్న = కోయఁబడిన, వంశ = వెదురుకట్టతో, ఆభంతై = సమాన
 మైనదై, షట్ - ఆధార - సమన్వితంబు - వి = మూలాధారము మొదలగు
 నాఱుచక్రములతో ననుబంధించినదై, ఉండు = ఉన్నట్టి, దీర్ఘ - అస్థి =
 నిడుపగు వెన్నెముక, బ్రహ్మదండి - అనక్ = బ్రహ్మదండి యనుపేరుతో,
 పరఁగుక్ = తగును; ఆ...స్థ + వి - ఆ = అట్టి, బ్రహ్మదండి = వెన్నెముకను
 సంబంధించియున్న, మూలాధార = పూర్వోక్త మూలాధారచక్రముయొక్క,
 అగ్ర - కోణ = కొనకొనయందు, స్థ - వి = అంటియున్నదై, కుండలీ -
 నామ - పరాశక్తి - యుక్త-వి = కుండలీని యను పేరు గల పరాశక్తితోఁ
 గలసియున్నదియు నై, ప్రాణ...నిలయ - ప్రాణ = ప్రాణవాయువునకు,
 అగ్ని = జాతరానలమునకును, బిందు = చిద్బిందువునకును, నాద = దశ
 విధోంకారధ్వనులకును, నిలయమై = ఆధారభూతయు నై, సావిత్రి -
 సరస్వతీ - నామిక యై = సావిత్రి యనియు సరస్వతి యనియుఁ జేరులు
 కలది యై, బ్రహ్మరంధ్ర - గత - వి = శిరస్థానమునందున్న బ్రహ్మ
 రంధ్రము నంటియున్నదియు నై, సుషుమ్నా - నాడి - “సుషు ఇ త్యౌష్ఠ్యక్తం
 శబ్దం మ్నాయతీతి సుషుమ్నా” అనువ్యుత్పత్తిచే. సుషు - అను నవ్యక్త
 మధురమగు నాదమును జేయుచునుండును గాన సుషుమ్న యనఁబడు
 నొక సూక్ష్మనాడి (ఇది మేరుదండమునకుఁ బడగను ఇడాపింగళానాడుల
 లకు నడుమను నుండును), ప్రవర్తిల్లుక్ = తగియుండును, తత్ - నామ.

దక్షిణ - పార్శ్వంబులయందున్ = ఆ సుషుమ్నానాడికి నెడమవైపునను
 గుడివైపునను, ఆధారంబు మొదలుకొని = మూలాధారచక్రము మొదలు
 పెట్టి, నాసికా - అగ్ర - పర్యంతంబున్ = ముక్కుయొక్కకొనదనుక,
 వ్యాపించి = క్రమ్మి, నాడీ - చక్ర - సంస్కృతలు - ఐ = నాడులయొక్క
 సముదాయములతోఁ గలసియున్నవై, పితృయాన దేవయాన సంజ్ఞికలు -
 ఐ = పితృయాన మనియు దేవయాన మనియు గుఱుతులు గలవియై,
 చంద్ర - సూర్య - మండలంబులన్ = చంద్రమండలమును సూర్యమండల
 మును, పొంది = సంబంధించి, ఇడాపింగళలు - అను - నాడులు =
 ఇడయనియుఁ, బింగళయనియు రెండు నరములు, ఒప్పచున్-ఉండున్ =
 విలసిల్లును; నాభీమండలంబున్ = బొడ్డుయొక్క ప్రదేశమును, ఆశ్ర
 యించి = అవలంబించి, కుక్కుట - అండంబు - విధంబునన్ = కోడి
 యొక్కగుడ్డును బోలి, నాడీచక్రంబు = నాడులయొక్క గమి, ఆమ
 రున్ = తగియుండును, ఆ - నాడికలు = మీఁదఁ బలుకఁబడిన, ఇడా
 పింగళా సుషుమ్న లను మూఁడునరములు, ఆ - నాడి - చక్ర - సముదితలు =
 పూర్వోక్తమగు నాడీమండలమునుండి పుట్టినవి; కావునన్ = ఆరీతిని బుట్టుటం
 జేసి, గాంధారి - హస్తీజిహ్వా - అను - నాడులు = గాంధారి యనియు
 హస్తీజిహ్వా యనియు రెండునరములు, నేత్ర - అంత - వ్యాపినులు = కనుల
 కొనదనుకఁ గ్రమ్మియున్నవి; పూషా - అలంపూషా - నాడులు = పూష
 యనియు నలంపూషయనియు రెండునరములు, కర్ణ - ద్వయ - అనుగతలు =
 వీనుల రెంటిదనుక వ్యాపించియుండునవి; శుక్లా - ఆఖ్య - నాడి = శుక్ల
 యనుపేరు గలప్రేగు, భూ + మధ్యంబున్ = కనుబొమ్మల నడిమి
 పట్టును, ఒందున్ - వ్యాపించియున్నది ; భూణ - రంద్ర - యుగ్మం
 బు = ముక్కు చెలమలసందులు రెండును, శ్రోత్ర - రంద్ర - యుగ్మంబు
 వీనులసందులు రెండును, భూ - మధ్యంబు - దిగువన్ = కనుబొమ్మల నడి
 పట్టునకు నధోభాగమునందు, కలసి ఉండున్ = కూడుకొని యున్నవి;

ఆ + చోటు = ఆ నాల్గురంధ్రముల సంగమస్థలము, శృంగాటకంబు - చతు
ష్పథము - అనన్ = శృంగాటక మనియు, చతుష్పథ మనియు పేళ్లతో,
విలసిల్లున్ = ఒప్పును; గంగా యమునా సరస్వతులు = గంగయు యము
నయు సరస్వతియు, అనుపేష్టు = అను సంజ్ఞలు, కల - ఇడా - పింగళా -
సుషుమ్నలు = వరుసగఁ గలిగిన ఇడయు పింగళయు సుషుమ్నయు నను
నరములు, కూడిన - భూ - మధ్య - స్థానంబు = కలసిన కనుబొమల
నడిమిపట్టు, త్రికూటంబు - అనన్ = త్రికూట మనియు, త్రి + వేణీ -
సంగమంబు - అనన్ = త్రివేణీసంగమస్థల మనియు, తగున్ = ఒప్పును;
వాక్ + ప్రసారిణి - ఐన = మోమునుండి మాటలను బైకిఁ బ్రసరింపఁజేయు
నది యగు, సరస్వతీ - నాడి = సరస్వతి యనుపేరం బరఁగు ప్రేగు,
జిహ్వ - అంత - గామిని - అగున్ = నాలుకయొక్క కొనదనుకఁ
గ్రమ్మియున్నదయి యుండును, విశ్వోదరీ + నాడి = విశ్వోదరి యను
పేరు గల నరము, చతుర్విధ + అన్నంబులన్ = భక్ష్య - భోజ్య -
లేహ్యా - కేయము లను నాల్గువిధము లగు తినఁదగిన పదార్థములను,
భక్షించున్ = ఆరగించును, కంఠ + స్థ = కుత్తుకయం దున్నది, ఐన -
పయస్వినీ - నాడి = అగు పయస్విని యనునరము, తుత్ + తృషణన్ =
ఆకలిని నీరువట్టును, ఒదవించుచున్ = పుట్టించుచు, జలపానంబు =
నీటిని ద్రాగుటను, ఆచరించున్ = చేయును, మఱియున్ = ఇంతియ
కాక, నాడీచక్ర సముద్యాతలు = నరముల గుంపునుండి పుట్టినవి,
ఐన మూఁడునాడులు = అయినట్టి మూఁడు నరములు, అధోముఖులు -
ఐ - ఉండున్ = దిగువను కొనలు కలవి యగుచు నుండును; అం
దున్ = ఆ మూఁడు నాడులలో, రక్తా + ఆహ్వాయ + నాడి = రక్త
యను పేరుగలప్రేగు, శుక్లంబున్ = వీర్యమును, సినివాలీనాడి = సినివాళి
యనునరము, మూత్రంబున్ = మూత్రమును, కుహూనాడి = కుహూనంజ్ఞ
లనాడి, మలంబున్ = విరేచనమును, బహిర్గతంబున్ - కన్ = బైకి

వచ్చునట్లు, చేయున్ = కావించును; శంఖినీ సౌదామినీ నాడులు =
 శంఖిని యనియు సౌదామిని యనియు పేరులు గల నరములు, భక్షిత +
 అన్నరసంబులన్ = ఆరగింపఁబడిన యోగిరములయొక్క సారాంశములను,
 గ్రహించి = నేకరించి, కపాల - కుహరంబున్ = పునుకయొక్క బిల
 మును, ఒంది = వ్యాపించి, శిరంబునన్ - బ్రహ్మరంధ్ర ప్రదేశమునందు,
 అమృతంబున్ = జీవించుటకు నాధారభూత మగు నమృతరసముగను,
 కావించున్ = చేయును; అదియునుం గాక = అంతియ కాక, హృద
 యంబునన్ = హృత్పండ్రికస్థానమునందు, ఏక + ఉత్తరశతనాడులు =
 ఒకటి పైపెచ్చుగఁగలనూలునరములు, తనర్చున్ = ఉన్నవి; అందున్ =
 నూలు నొకటి గలయానాడులలో, ఒక్కనాడి = ఒకనరము, ఊర్ధ్వ
 గామిని = మీఁదికి వ్యాపించినది, అగున్ = అయియున్నది, ఆ నాడీ
 మార్గంబు = అట్లు మీఁదుగ వ్యాపించి యున్నయానరముయొక్క త్రోవ,
 మోక్ష + మార్గంబు = ముక్తికిఁ బోవఁదగినబాట, అని = అనుచు, వేదాం
 తంబులు = ఉపనిషత్తులు, పలుకున్ = చెప్పుచున్నవి; “శతం చైకాచ
 హృదయస్య నాడ్యః । తాసాం మార్గాన మభినిస్సృతైశ్చ ॥ తయోర్ధ్వ
 మానూ న్నమృతత్వ మేతి ॥ విష్వజ్జన్యా ఉత్క్రమణే భవన్తి” అను
 నుపనిషద్వాక్యార్థ మిచటఁ బట్టింపఁదగియున్నది; యెట్లనిన, “విముక్తశ్చ
 విముచ్యతే” అని మొదటఁ జెప్పఁబడిన రెండవది యగు పరమముక్తిని
 “శతం చైకాచ” అను మొదలగు మంత్రము చెప్పుచున్నది. హృదయ
 మునకు ముఖ్యము లగునాడులు నూలునొకటి గలవు. వానిలో సుషుమ్న
 యనుపేరు గల యొకబ్రహ్మనాడి బ్రహ్మరంధ్రమును భేదించుకొని వెలు
 పలికి వెడలును; ఆ బ్రహ్మనాడీమార్గమునుబట్టి బ్రహ్మలోకమునుగూర్చి
 పోవుచు నాలోకమునం దున్నబ్రహ్మమును దొలుతఁ బొంది స్వస్వరూపా
 విర్భావరూప మగు మోక్షమును బొందును; కొఱవడిన నూలునరములు
 మరణకాలమునందు పలుతెఱంగులం గల సంసారమార్గములను బట్టుటకు నీ;

యోగించును; “విష్వజ్జన్యా ఉత్క్రమణే భవంతి” అనుపట్ల “విష్వక్
 వితతాః నాడ్యః అన్యోత్క్రమణే ఉపయుజ్యంతే” అని శ్రీ వ్యాసా
 ర్యులు వ్రాసిరి. అనఁగా బ్రహ్మనాడి గాక తక్కిననాడు లన్నియు
 మీఁదుగఁ గాక నలుప్రక్కలకు వ్యాపించియున్నవై యజ్ఞానుల యుత్క్ర
 మమునకు నుపయోగించుచున్న వని యర్థము. మఱియు నీమంత్రార్థము శ్రీ
 బావరాయణాచార్యులచే “తదోక్తోగ్రజ్వలనం తత్ప్రకాశితద్వారో విదా
 సామర్థ్యా త్తచ్ఛేషగత్యనుస్మృతియోగాశ్చ హోర్దానుగృహీత శ్శత్యా
 కయా” అను సూత్రముచే జర్చింపఁబడినది. ఎట్లనిన, ఇట్లు గతియొక్క
 యుపక్రమముదనుక జ్ఞానికి నజ్ఞానికిని నొకతీరుగ నుత్క్రమణప్రకారము
 చెప్పఁబడినది. ఇక జ్ఞానికిని నొకవిశేషము చెప్పఁబడుచున్నది. దానికై
 “శతం చైకావ హృదయస్య నాడ్యః” అను మంత్రము వెడలినది. ఇందు
 నూటయొకటి నాడులలోఁ గడపటిది యగుబ్రహ్మనాడిని బట్టియే జ్ఞాని
 యొక్క గతి యనియు, తక్కిన నాడులనుబట్టి యజ్ఞానియొక్క గతి యనియు
 నియమము న్యాయమా కాదా? అని సందేహము కలుగఁగా నీనియమము
 యుక్తముకాదు; ఏల యనిన నాడులు లెక్క కెక్కుడుగ నుండుటచేతను
 పరమసూక్ష్మము లగుటచేతను నేర్పటచుటకు వలనుపడక పోవుటవలన
 బురుషునిచేఁ దెలిసికొనుటకు శక్యము కాదు గాన నీ మంత్రము యవృచ్చా
 సిద్ధ మగు నుత్క్రమణము ననువదించుచున్న దనుట యుక్త మని పూర్వ
 పక్షము గలుగఁగా సిద్ధాంత మెట్లనిన నూటొక్కటవదియగు మూర్ధన్యనాడి
 (బ్రహ్మనాడి - లేక సుషుమ్ననాడి) చేతనే జ్ఞాని యుత్క్రమించును;
 జ్ఞానికి పరమసూక్ష్మ మగునీనాడి గోచరము కాదనవలదు. భగవదారాధన
 రూప మయి యత్యంతప్రియమైన విద్యాబలమువలనను, విద్యాంగమగు గమన
 నింతనముచేతను బ్రసన్నుం డగు హృత్పుండరీకస్థితుఁ డైనపరమపురుషు
 డే ననుగ్రహింపఁబడినజ్ఞాని భగవత్ప్రసాదముచేత స్పష్టముగఁ దోపట్టిన
 బ్రహ్మనాడిమార్గము గలవాఁడై యానాడిమార్గముచేతనే యుత్క్రమిం

చును అను మొదలగు నంశములను శ్రీభాష్యమునందుఁ బరికించునది. ఇట్లు = పూర్వోక్త ప్రకారము, వివరించి = విశదపఱచి, చెప్పినవి ఎల్లఁ = బోధింపఁబడిన వన్నియు, ముఖ్య + నాడులు = ప్రధానము లైననరములు, వీనిలోఁ = ఈ నరములన్నిటిలో, ఇడా - పింగళా - సుషుమ్నలు = ఇడయు పింగళయు సుషుమ్నయు ననునాడులు మూఁడును, శ్రేష్ఠనాడులు = అత్యుత్కృష్టము లైన నరములు, అందుఁ = ఆ మూఁటిలో, బ్రహ్మనాడి = మూర్ధన్య యగు సుషుమ్న యనునాడి, నకల - నాడీ - శిరోమణి = అన్ని నరములకుఁ దలమానికము, అగుఁ = అయినది; (“సుషుమ్నాంతర్గతం సర్వం తస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠితం” అను భగవద్వచనముచే సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు నక్షత్రములు సముద్రములు చతుర్దశ భువనములు నాల్గువేదములు షడ్దర్శనములు చతుష్టస్థికళలు అష్టాదశపురాణములు సమస్తమంత్రములు సత్త్వరజస్తమోగుణములు ఇవి యవి యన నేల సమస్తప్రపంచమును బ్రహ్మనాడియం దనుసూతమై యుండుటచే నది సర్వోత్తమ మైనదని యర్థము), ఇతైః అగునఁ = ఈవడువున, తిర్యక్ = ఊర్ధ్వ + అధః + ప్రసృతలు + ఐ = అడ్డుగను మీఁదుగను దిగువగను క్రమ్మియున్నవై, పరమ + సుషిర + ప్రధానలు = అతిసూక్ష్మము లగు బిలములు తప్పక గలవి, ఐన = అగునట్టి, ద్విసప్తతీసహస్రనాడులయందుఁ = డెబ్బదిరెండువేల నరములయందు, చలన...ధర్మకంబులు - చలన = నంచరించుటయు, ధావన = పరుగిడుటయు, కంపన = కంపించుటయు, అకుంచన = ముడుగుటయు, శోషణ = ఇగురుటయు, ననునివి, ధర్మకంబులు = గుణములుగఁ గలవి, ఐన = అగునట్టి, దశవిధ ప్రాణంబులు = (ప్రాణము అపానము వ్యానము ఉదానము సమానము నాగము కూర్మము కృకరము దేవదత్తము ధనంజయుము అని) పదివిధము లగు వాయువుల మొలఁగుఁ = నడయాడుచుండును; అందుఁ = ఆపదిగాలులలో, ప్రాణుడు = ప్రాణ మనుగాలి, హృదయ + స్థానంబునఁ = డెందమునందు,

యించి = నిలిచి, ఇడా...వలనకొ - ఇడా = ఇడ యనియు, పింగళా =
 పింగళ యనియు, ఆఖ్య = నామములు గల, నాడికా = నరములయొక్క,
 రంధ్ర = బీలములయొక్క, ద్వయంబువలనకొ = రెండింటినుండి,
 ఉచ్చాస్ - రూపంబుచేతకొ = ఎగయూపిరియాపుతో, బాహ్యంబు
 నకుకొ = పైకి, నిర్గమించి = బయలుదేటి, ద్వాదశ - అంగుళ - పర్యం
 తంబు = ఈరారంగుళములదనుక, అరుదెంచి = ఏగుదెంచి, అచ్చటకొ =
 ఆ ప్రదేశమునందు, అడఁగుకొ = బాహ్యవాయువులో లీనమగును, గుద
 స్థానమునం దుండి = పూర్వోక్తమూలాధారప్రదేశమునందు వసించి, అపా
 నుండు = అపాన మను గాలి, నిశ్శ్వాసరూపముచేతకొ = దిగయూపిరియా
 కృత్తితో, ప్రాణునకుకొ = మొదటిప్రాణ మను గాలికి, అధోముఖంబు
 గాకొ = గుదస్థానమువై పుగ, ఎదురునడచుచుకొ = వ్యతిరేకముగఁ జనుచు;
 అధోముఖ + నాడి + త్రయంబువలనకొ = తొల్లి చెప్పినయట్లు దిగువఁగ
 కొనబుగల కుహువు సినీవాలియు రక్తయు నను మూఁడునాడులనుండి,
 మలమూత్రశుక్లంబులకొ = క్రమముగ మలమును మూత్రమును వీర్యమును,
 వెడలించుచుకొ - ఉండుకొ = వెలుపలఁ బడునట్లు చేయుచుండును,
 ఉదానుండు = ఉదాన మనువాయువు, కంఠ - దేశంబునకొ = గళస్థా
 నమునందు, నసియించి = నిలిచి, మనంబునందలి - సంకల్ప - వికల్పం
 బులకొ = డెందమునందుఁ గలుగునిది యిట్లు చేయఁదగినదను తలఁపును,
 భ్రాంతిమూలమగు కల్పనమును, జిహ్వ - ఆది - అప్త - స్థానంబులవల
 నకొ = “అప్టే స్థానాని వర్ణానా మురఃకంఠశ్శిరస్తథా । జిహ్వమూలశ్చ
 దంతాశ్చ నాసికోష్ఠేచ తాఘచ” అని పాణినీయశిక్షయందుఁ బ్రతిపా
 దింపఁబడిన జిహ్వమూలము మొదలగు నెనిమిదిస్థానములవలనను, శబ్ద +
 రూపంబుగాకొ = “ఆకుహవిసర్జనీయానాం కంఠః ఇచుయశానాం తాఘ ।
 బుటురషాణాం మూర్ధా బితు లసానాం దంతాః । ఉపూపధ్మానీయా
 నామోష్ఠా । ఇమజణనానాం నాసికాచ । ఏదాతోః కంఠతాఘ ।

ఓహలోః కంఠోష్ఠం । వకారస్య దంతోష్ఠం । జిహ్వమూలీయస్య జిహ్వ
 మూలం । నాసికానుస్వారస్య” అనుటచేఁ గంఠము లోనగుస్థానములనుండి
 నుచ్చరింపఁబడు నకారము మొదలగు నేఁబదియక్షరములయొందొంటి
 నుయోగమువలనఁ గలుగు వాఙ్మయస్వరూపముగ, పలికించుచున్ = నుడువఁ
 జేయుచు, సుషుప్తి + అవసరంబునన్ = మిక్కుటమగు నిదుర గలుగు
 నపుడు, సకల + ఇంద్రియంబులన్ = పదునాల్గుగింద్రియములను, సంక్ర
 హించి = ఒకచోఁ జేర్చి, ఉపశమింపన్ - చేయుచున్ = తమతమ విష
 యములయందుఁ జొరఁబడక యుండునట్లు గావించుచు, ప్రబోధసమయం
 బునన్ = మెలఁకువ గలిగినతఱిని, వానిన్ - ఎల్లన్ = మూలాజ్ఞానము
 నందు విలీనములగు నా యింద్రియముల నన్నిటిని, ఎప్పటిచోట్లన్ = తొంటి
 యట్లు తమతమ విషయములయందు, ఉంచుచున్ = ప్రసరింపఁజేయుచు,
 మఱియున్ = ఇంతియకాక, లోక + అంతర + గమన + ఆగమనంబు
 లన్ = పుణ్యపాపానుభవస్థానము లగు స్వర్గనరకాదిలోకములకుఁ బోవుట
 యందును మరలివచ్చుటయందును, సమర్థుండు-ఐ = సామర్థ్యము గలదియై,
 ఒప్పుచున్ = విలసిల్లుచు, అగ్నిహోమమయుండై = అగ్నిమండలమును
 సోమమండలమును స్వరూపముగఁ గలదియై (“ఈచగ్నే సోమవరుణ
 యోః) అను పాణినివ్యాకరణసూత్రమునుబట్టి, అగ్నిశబ్దమునకు సోమవరుణ
 శబ్దములు పరము లగునపుడు ఈకారం బాదేశం బగును; కాఁగా “అగ్నే
 స్తుత్ స్తోమసోమాః” అను సూత్రముచే నకారమునకు వత్వము రాఁగా
 నగ్నిహోమ లని ద్వంద్వసమాసరూపముపై మయత్ప్రత్యయము గలుగఁగా
 నగ్నిహోమమయుఁ డని రూపము నిష్పన్న మైనది); సుషుమ్నా + రంధ్రం
 బున్ = మూర్ధన్యనాడియొక్క బిలమును, ఆశ్రయించి = అవలంబించి,
 బ్రహ్మరంధ్రంబునకున్ = బ్రహ్మనాళమునకు, ఉద్గమించుచున్ - ఉండున్ =
 మీఁదుగఁ బోవుచుండును, వ్యానుండు = వ్యాన మనువాయువు, సర్వ
 శరీరమున్ = ఒడలెల్లను, వ్యాపించి = క్రమ్మి, బాహ్యశీతోష్ణంబులన్

చవిని దెలిసికొన శక్తి గలిగినరసనేంద్రియమువలన, షట్ - విధ - రసం
 బులక్ = తిక్త - ఆమ్ల - లవణ - తౌర - కార - మధురము లనునాఱు
 తెఱంగులు గల రసములను, ఘ్రాణ + ఇంద్రియమువలనక్ = ముక్కుకొన
 నుండి దానికి విలక్షణమై వాసనను గ్రహింప శక్తి గలిగి యతిసూక్ష్మమైన
 ఘ్రాణేంద్రియముచేత, త్రి-విధ - గంధంబులక్ = మంచివాసన - చెడు
 వాసన - ఉభయాత్మకము నని మూఁడువిధము లగు వాసనలను, అనుభవిం
 చుచుక్ = గ్రహించుచు, వెండియుక్ = ఇంతియకాక, వాక్ ... తోడక్ -
 వాక్ = (కంఠము మొదలగు నెనిమిదిస్థానములందు వానికి వేటుగ నతి
 సూక్ష్మరూపముననుండి వాఙ్మయము నుచ్చరించు) వాగింద్రియము, పాణి=
 (హస్తతలమునందు దానికి వేటుగ సూక్ష్మాకారముననుండి దానప్రతిగ్రహ
 దికము చేయునది) పాణింద్రియము, పాద = (చరణతలమునందు దానికి
 వేటుగ సూక్ష్మరూపమున నుండి గమనాగమాదికమును జేయునది) చరణేం
 ద్రియము, పాయు = (గుదస్థానమునందు దానికి వేటుగఁ గడుసూక్ష్మ
 రూపముననుండి మలమూత్రవిసర్జనాదికమును జేయునది) పాయింద్రియము,
 ఉపస్థ = (యోనిలోను శిశ్నములోను వానికి వేటుగ నతిసూక్ష్మముగ నుండి
 రక్త రేతస్సుల వెడలించునది) యుపస్థేంద్రియము అను నీయైదు కర్మేంద్రియ
 ములు, కూడి = కలసి, వచన...కర్మంబులక్ - వచన = (క్రమముగ)
 సంభాషణమును, ఆదాన = పుచ్చుకొనుట ఇచ్చుట మొదలగువానిని,
 గమన = నడకను, విసర్గ = మలమూత్ర విసర్జనమును, ఆనంద = సంభోగ
 సుఖమును, అనెడు, కర్మంబులక్ = పనులను, ఒనర్చుచుక్ = కావిం
 చుచు, మనంబు = చిత్తము, ప్రవర్తించుచుక్ - ఉండుక్ = సంకల్ప
 వికల్పాదిరూపముగ సంచరించుమండును; అమ్మనంబుక్ = ఆచిత్తమును,
 రణంబు కాక్ = ఒక యుపకరణముగ, కైకొని = పరిగ్రహించి,
 ...స్థితయుక్ - తత్ = మీఁదఁ జెప్పఁబడిన, పవన = దశవిధ
 యువులయు, మనః = చిత్తముయొక్కయు, అగ్ర = మీఁదను,

స్థితయుక్ = ఉన్నదియు, కర్తృ...యున్ - కర్తృత్వ = ఆయా పనుల
 నన్నిటిని నేనే చేయువాడ ననుకొనుటయు, భోక్తృత్వ = తత్త్వీయా
 ఫలముల నేనే యనుభవించువాడ ననుకొనుటయు, ఆది = మొదలగు,
 ధర్మ = గుణములతో, సమేతయుక్ = కూడుకొని యున్నదియు, ఐన
 బుద్ధి = అగునట్టి నిశ్చయాత్మకజ్ఞానము, విలసిల్లుక్ = ఒప్పును, అనియె =
 ఆ నిశ్చయజ్ఞానమే, బిందువు - అనక్ - పరగుక్ = చిద్బిందు వన
 నొప్పును; ఆది = ఆ చిద్బిందువు, సర్వ...యుక్ - సర్వ = నిఖిలములైన,
 కార్య = కార్యభూతము లగునాకాశదులకును, కారణ = తత్త్వార్థ
 ణములగు మహదాదులకును, ఆశ్రయయుక్ = అవలంబనమైనదియు,
 నిఖిల + వాసనా + వాసితయుక్ = చిత్తసంస్కారము లన్నిటితో
 సంబంధించియున్నదియు, అగుక్ = అయియున్నది, కావునక్ = అ
 ట్లుండుటచే, ఆ...తోక్ - ఆ = పూర్వోక్తములైన, మానస = అంతఃకరణ
 చతుష్టయముతోను, మారుత = దశవిధవాయువులతోను, ఇంద్రియ =
 జ్ఞానకర్తృంద్రియములుపదింటితోను, శరీరంబులతోక్ = స్థూలసూక్ష్మకారణో
 పాదులతోను, కూడి = కలసి, విషయ + అభిముఖి - ఐ = శబ్దాదివిష
 యములకు నెదురుగఁ బ్రసరించినదగుచు, తత్ + చాంచల్యంబువలనక్ =
 ఆ విషయములయొక్క చలనమువలన, తానును = చిద్బిందువును, చలిం
 చుచుక్ = విలోలమగుచు, బహిః...అనుభవంబుక్ - బహిః = జాగ్ర
 దవస్థయందు బాహ్యేంద్రియగోచరములైనట్టియు, అంతః = స్వప్నావస్థ
 యందు సంతరింద్రియగోచరము లగునట్టియు, విషయ = వేద్యార్థముల
 యొక్క, అనుభవంబుక్ = అనుభవించుటను, చేయుచుక్ = కావిం
 చుచు, సుషుప్తియందుక్ = గాఢనిద్రయందు, అజ్ఞాన + ఆకారంబు
 అగుచుక్ = తమోగుణముచేఁ గప్పఁబడినదియై, జాగ్రత్ + స్వప్నంబు
 యందుక్ = పైని జెప్పినయట్లు జాగ్రదవస్థయందును స్వప్నా
 యందును, బుద్ధి + ఆది + ఆకారంబు - ఐ = బుద్ధి మొదలగువ

స్వరూపము గలదియై, తోచుచున్ = తోపట్టుచు, అనాది - కాలంబున నుండి = లెక్కలేని పెక్కు పుట్టుపులనుండియు, ముక్తి + పర్యంతంబున్ = పరమపురుషప్రాప్తిరూపమగుమోక్షము గలుగుదనుక, ఆనంత+కర్మంబులు = అనేకవిధము లగు పెక్కుపనులను, ఆచరించుచున్ = ఒనర్చుచు, తత్ + ఫలంబులు-అగు=ఆకర్మలకు ననురూపముగఁ గలిగెడు, సుఖదుఃఖములన్ = మేలును కీడును, భుజించుచున్ = అనుభవించుచు, అవిచార + రూపిణి-వి = అవివేకమే యాకారముగఁ గలదియగుచు, నిరంతర + పర్యటన + శీల - విస = నిత్యము నిటు నటు దిరుగుటయే ప్రకృతిగఁ గలదియగుచు, ఉండున్ = ఉన్నది, మఱియును = ఇంతియకాక.

తా. వాయుపుత్ర! మఱియు నివసము. జననీజనకులచేఁ దినఁబడిన యోగిరమువలనఁ గలుగు శుక్లశోణితములచేఁ బుట్టినది యై, తోలు - నంజుడు - నెత్తురు - క్రొవ్వు - ఎమ్ములు - ప్రేవులు నను నాటు ఒలులు గల యీపాంచభౌతికం బగు మేనునం దున్న డెబ్బదిరెండువేల నరములలో నిడయు, పింగళయు, సుషుమ్నయు ననుమూఁడునరములు పరమశ్రేష్ఠములు. అందు బ్రహ్మనాడియగు సుషుమ్న యనునాడి నాడులకన్నిటి కెని గలనూనికము. పాయుస్థానమునకు రెం డంగుళములమీఁదను, శిశ్నమునకు నుండంగుళముల దిగువను నున్నమేను నడిమిపట్టిన గుదస్థానము వైపు క్రిందుగ మీఁదిభాగమును గలది యై మూఁడు మూలకోణములు గల మూలాధారచక్ర మొకటి గలదు. అది మొదలుకొని మీఁదుగ సహస్రార మను చక్రముదనుక మేనునకు వెనుకవైపున, వీణీయకుం గలమధ్య కాండమువలె నరములకెల్ల నుత్పత్తి స్థాన మై కొనమొదలు ద్రెంచినవెదురు గొట్టవడువున నుండి యాటుచక్రములకు నాధారమై బ్రహ్మదండి యనఁ గునిడుపగు నొక పెద్దయొముక గలదు. దీనికి నాధార మగు మూలాధారచక్రముయొక్క మీఁదికోణమున నుండి కుండలి యను నొకశక్తి

తోఁ గలసి దశవిధప్రాణములకును జర రాగ్ని కిని దశవిధప్రాణవనాదముల
కును నునికిపట్టయి సావిత్రియనియు సరస్వతియనియు పేళ్లు గలిగి బ్రహ్మ
రంధ్రముదనుక వ్యాపించి యా సుషుమ్నానాడి యున్నది. దీనికిఁ గుడి
యొడమప్రక్కలయందు మూలాధారచక్రము మొదలు ముక్కుకొనదనుకఁ
బ్రసరించి నరములగమిచే నల్లకొనఁబడియున్న పితృయాన యనియు దేవ
యాన యనియుఁ గ్రమమునఁ బేరులు గల ఇడాపింగళ లనునాడులు రెండు
ధూమాదిమార్గమున చంద్రమండలమును సర్చిరాదిమార్గమున సూర్యమండల
మును బొందుటకుఁ దగియున్నవై యొప్పును; మఱియు, నీ రెండునాడులు
నాభీప్రదేశమునందుఁ గోడిగుడ్డువడువున నున్న నాడీమండలమునుండి పుట్టి
నవి; ఇంకను, గాంధారి యనియు, హస్తజిహ్వాయనియు పేరులు గల రెండు
నాడికలు రెండుకన్నులకొనలదనుకఁ బ్రాఁకియున్నవి. పూష యనియు,
అలంపూష యనియు రెండునాడులు వీనుల రెంటి నంటియున్నవి; శుక్ల
యను నొక నాడి కనుబొమలనడిమిపట్టున నున్నది. మఱియు ముక్కుయొక్క
రెండు బిలములును, చెవులయొక్క రెండు బిలములును, కనుబొమల నడిమి
పట్టునకు దిగువను గలసియుండు చోటునకు శృంగాటక మనియుఁ, జతుష్పథ
మనియుఁ బేరు; గంగ యనఁబడు నిళయు, యమున యనుపేరు గల పింగ
ళయు, సరస్వతి నాఁబడు సుషుమ్నయుఁ గలిసినచోటగు భూకాంత్యంబు
త్రికూటం బనియుఁ ద్రివేణీసంగమం బనియుఁ బిలువంబడు; మఱియు నాలుక
కొనదనుక వ్యాపించియున్న సరస్వతి యనునరము పలుకులను బలికించుచుం
డును; విశ్వోదరి యనునరము భీష్మభోజ్యలేహ్యచోష్యము లను నాల్గువిధము
లగు నన్నరసములఁ దినుచుండును; పయస్విని యనునాడి గళమునం దుండి
యాఁకలిసీరువట్టులఁ గలిగించుచు నుదకము నానుచుండును; ఇంతియ
కాక, నాభీప్రదేశమునందలి నాడీమండలమువలన నుద్భవించిన రక్తయ
సినీవాలియు, కుహువు ననుమూఁడునాడులు దిగువవై పు వ్యాపించియుం
ను; వానిలో రక్తయనునది రేతస్సును, సినీవాలి మూత్రమును, కుహూః

రోతిని బైకిఁ జిమ్మును; శంఖినియు దామినియు నను రెండునాడులు తినిన
యోగిరపుఁబస నెల్లఁ నైకొని నహస్రారమునకుఁ జేర్చి యందు నమృతరస
ముగ మార్చును; ఈ నరములు గాక యింకను నూటయొక్కటి లెక్కగల
నరములు హృదయకమలము నాశ్రయించియున్నవి; వానిలో నొకనరము
మీఁదుగ వ్యాపించియుండు; ఈనాడీమార్గమునకు ముక్తిమార్గ మని బ్రహ్మ
వాదులు పలుకుదురు; ఈవడువున నేర్పఱచి వచ్చియించిన నరము లన్నియుఁ
బ్రధాననాడులు. అందుఁ బూర్వోక్తము లగు నిడయుఁ బింగళయు సుషు
మ్నయు నను నీ మూఁడునాడులునుఁ బ్రధానతమములు; ఈ మూఁడిటిలోఁ
గూడ బ్రహ్మనాడి యనఁబడు సుషుమ్న నరముల కెల్లఁ దలమానికము; పైని
జెప్పిన ట్లడ్డుగను మీఁదుగను క్రిందుగను వ్యాపించి మిగుల సూక్ష్మరం
ధ్రములు గల యటువదిరెండువేల నరములయందునుఁ గదలుటయు, పరు
గిడుటయు, వణఁకుటయు, ముణుఁచుటయు, నెండించుటయు నను గుణం
బులు గల ప్రాణము మొదలగు ప్రధానవాయువు లైదు, నాగము మొదలగు
సుపవాయువు లైదునుఁ దిరుగుచు నుండును; ఆ దశవిధ వాయువులలోఁ
బ్రాణవాయువు హృత్ప్రదేశమునందుండి యిడయుఁ బింగళయు ననురెండు
నాడుల బిలములనుండి యెగయూపిరియాకృతితోఁ బైకి వెలువడి పండ్రం
డంగుళములదనుక నేగి మహావాయువునందు విలీనమగును; అపానమనుగాలి
దిగయూపిరియాకృతితోఁ బ్రాణవాయువునకు నభిముఖముగ నేగుచు గుద
ప్రదేశమునందు నిలిచి క్రిందుగ వ్యాపించియున్న మూఁడునాడులవలన మల
మూత్రాదివిసర్జనమును జేయుచుండును; ఉదానవాయువు కుత్తుకయం దుండి
డెందమునందుఁ గల సంకల్పవికల్పములచేత నాలుక దవుడలు మొదలగు
నెనిమిదిస్థానములవలన వాఙ్మయము నెల్ల సుచ్ఛరింపఁజేయుచు దట్టమగు
స్పృదుర వచ్చునపుడు ఇంద్రియములనెల్ల శబ్దాదివిషయములనుండి మరలించి
మరల వచ్చునపుడు మరల శబ్దాది విషయములయందు వ్యాపింపఁజేయుచు
దత్తత్కర్మానురూపంబు లగు పుణ్యపాపలోకంబులకు రాకపోకలఁ

జేయుచు నగ్నిరూపమునను జంద్రరూపమునను సుషుమ్న నాడీబిలము నవ
 లంబించి బ్రహ్మరంధ్రమునకు మీఁదుగ నేగును; వ్యాన మను పవమానము
 మేనెల్లఁ గ్రమ్మి పైనుండు చలువవేడుములలోనికి, లోనుండు జలువవేడు
 ములఁ బైకినిఁ గలుగఁజేయుచుఁ దినినయోగిరపుఁబసల నంతటఁ బట్టించు
 చుండును; సమాన మను పవమానము బొడ్డుపట్టున నుండి కడుపుచిచ్చును
 మండునట్లు గావించి జంతువులచే భుజింపఁబడు భక్ష్యభోజ్యలేన్యపానీయ
 ములను బాగుగఁ బచనముగావించి నరముల కన్నిటికిని విభజించి యిచ్చు
 చుండును; వాగమను నాశుగము తేనుపును, గూర్మ మను పవనముగను రెప్ప
 లను దెఱచుటను, కృకర మను వాతము తుమ్మును, దేవద త్తమను మరుత్తు
 ఆవులింతను, అంతటను వ్యాపించియుండెడు ధనంజయ మనుననిలము చచ్చి
 నపుడుగూడ మేనువిడువక యొడలునకుఁ బొంగును గలిగించుచు నుండును;
 ఇత్తైఱంగునఁ బదివిధంబు లగు గాలులతోఁ గలసి జ్ఞానేంద్రియములతోడను
 కర్ణేంద్రియములతోడను గూడి కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములు
 మొదలగు వికృతులతో సమన్వితంబైన డెందంబు శబ్దాది విషయములవలనఁ
 గలుగుముదమును బడయుటకు శ్రోత్రాదీంద్రియగోళములకు నభిముఖ మగు
 చుఁ గర్ణేంద్రియముచేత వాగ్రూపమును వాద్యాదిరూపము నగు శబ్దజాతమును,
 చర్ణేంద్రియముచేత మెత్తన - గట్టి - వేడి - చలి - మిశ్రము - అను నైదు
 విధములగు స్పర్శమును, నయనేంద్రియముచేత నెఱుపు తెలుపు నలుపు పసపు
 ఆకుపసపు - మిశ్రము - అను నాఱురంగులుగల రూపులను; రసనేంద్రియము
 చేత తీసి పులుసు చేదు ఉప్పు కారము ఒగరు అనునాఱురసములను, ఘ్రా
 నేంద్రియముచే మంచివాసన చెడువాసన మిశ్రవాసన అను ముత్తైఱంగులగు
 తావులను అనుభవించుచు, మఱియు వాగింద్రియముచేఁ బలుకులను, పాణీం
 ద్రియముచేఁ బరిగ్రహణమును, చరణేంద్రియముచే గమనాగమనములను పా
 యింద్రియముచే మలమూత్రాదివిసర్జనమును, ఉపస్థేంద్రియముచే సూ
 ముఖమును, గావించుచుండును; ఆమనస్సును సాధనముగఁజేసికొని పూర్ణ

క్తప్రపాణాదివాయువులయొక్కయుఁ జిత్తముయొక్కయుఁ జివర నుండు
నదియు, కర్తృత్వము భోక్తృత్వము మొదలగు గుణములతోఁ గూడినదియు
నగు బుద్ధి యొప్పుచుండు; నీ బుద్ధియే చిద్బిందు వనఁబడు; నిది సమస్తములైన
కార్యవర్గమును దత్తత్కారణములను నవలంబించి సమస్త చిత్తసంస్కార
ములతో సంబంధించి యుండునుగాన మనస్సుతోను దశవిధవాయువుల
తోను దశేంద్రియములతోను స్థూలసూక్ష్మశరీరములతోను గలసి శబ్దాది
విషయములకు నెదురుసని యా మనోవాయు శరీరచలనములవలనఁ దాను
గూడఁ గదలాడుచు బాహ్యవిషయములను నాంతరవిషయములను నను
భవించుచు గాఢనిద్రయందు నజ్ఞానస్వరూప మగుచు, మెలఁకువయందునుఁ
గలయందును బుద్ధి మొదలగు రూపు గలది యై తోపట్టుచు మొదలులేనితఱి
నుండి మోక్షము గలుగుదనుక పెక్కుచెయువులం జేయుచు, నాకర్మలకు
ఫలము లగు నెలమియిడుమలఁ గుడుచుచు నాత్మానాత్మవివేచనము లేక
యైల్లపుడును ద్రిమ్మరుచునుండు వెండియును.

౧౬౬

అవ. పూర్వము సాధారణముగ నిర్దేశింపఁబడిన చిద్బిం
దువుయొక్కయుఁ గళయొక్కయుఁ బ్రణవనాదముయొక్కయు
స్వరూపమును విశేషాకారముగఁ జెప్పుచున్నది.

క. ప్రతనుప్రపాణమనోగ్ర

స్థితబుద్ధియై బిందువందుఁ శ్ర జెలఁగెడునాత్మ
ప్రతిబింబమె కళ పవనో

న్నత ఘోషమె నుమ్ము ప్రణవనాదము వత్సా ! ౧౬౭

టీ. వత్సా = పుత్ర)కా, బిందువు=తొల్లి చెప్పఁబడిన చిద్బిందువు,
ప్ర...బుద్ధి - ప్రతను = అన్నమయకోశమగు స్థూలదేహమునకును, ప్రపాణ=
ప్రపాణము కోశములోఁ జేరిన పూర్వోక్తదశవిధవాయువులకును, మనః =
మనయకోశ మగు సంకల్ప వికల్పాత్మక మనస్సునకును, అగ్ర = ముందు

దుగ, స్థిత = ఉన్న, బుద్ధియే = విజ్ఞానమయకోశాత్మక మగుమతియే, అగును = (పంచకోశములలో నాలుగవదియగు విజ్ఞానమయకోశమే బిందు వనఁబడును), అందుకొ = బుద్ధిరూపమగు నాచిద్బిందువునందు, చెలఁ గెడు + ఆత్మ + ప్రతిబింబము + ఎ = ఆనందస్వరూపుఁడగు పరమాత్ముని యొక్క యంతర్యామిరూపమునఁ బ్రతిఫలించుటయే, కళ = పూర్వోక్త చిత్కళావిశేషములు, (ఆనందమయకోశాత్మక మగు భగవదంతర్యామి రూపమే కళ యనఁబడును), పవన + ఉన్నత + ఘోషము - ఎ = ప్రాణాది వాయువులయొక్క గొప్పధ్వనియే, ప్రణవనాదము = తొలుతఁ జెప్పఁబడిన పదితెఱుంగులు గల యోంకారనినాదము, సుమ్ము = సుమీ (గర్భగోళము నందుఁ బ్రాణాదివాయువు లుచ్చాస్వసనిశ్శ్వాసరూపమునఁ బ్రసరించునపుడు గలుగు నాంతరధ్వనియే పూర్వోక్తదశవిధప్రణవనాద మగును.)

తా. ఆన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ కోశములకు నతీతం బగు విజ్ఞానమయకోశమే చిద్బిందువు. ఆ చిద్బిందువునందుఁ బ్రతిఫలించి దానికిఁ బ్రకాశకం బై యానందమయకోశాత్మకం బగు భగవదంతర్యామి రూపమే చైతన్యకళ యగును. మఱియు గర్భగోళమునఁ బ్రాణాదివాయు వులసంచారమువలనఁ గలుగు నాంతరశబ్దమే ప్రణవనాద మనఁబడును.

క. ఆ నాదబిందుకళలం

గానంబడుచుండువానిఁ శ్ర గనుపురుషుఁడె ప్ర

జ్ఞానఘనుఁ డై నరాముఁడు

నానావిధ తత్త్వములకు శ్ర నాథుఁడు పుత్రా. ౧౬౮

టీ. ఆ + నాద + బిందు + కళలకొ = పూర్వోక్తములైన ప్రణవనాద ములయందును, జీవరూప మగు చిద్బిందువునందును, స్వాంశభూతము లగు చైతన్య కళలయందును, కానంబడుచుండువానికొ = పరిదృశ్యమానము సమస్తపదార్థము లను, కను + పురుషుఁడు - ఎ = సర్వసాక్షియై యప

కించుచున్న యానందమయుండగు పరమపురుషుడే, ప్రజ్ఞాన + ఘనుడు = సర్వజ్ఞుడగుటచేఁ బ్రకష్టజ్ఞానసంపన్నుడు, ఐన + రాముడు = ఐనట్టి యీశ్రీరామచంద్రుడు, [మఱియు నితఁడు], నానా + విధ + తత్త్వములకుఁ = చిదచిద్రూపములచేఁ బలువిధములగు భగవచ్ఛేషభూతములైనవస్తుజాతములకు, నాథుడు = ఈశ్వరుడు, అగును.

తా. పూర్వమునందు వివరింపఁబడిన దశవిధ ప్రణవనాదముల యందును, చిద్బిందువునందును, కళలయందును, దోఁచు నశేషవిశేషములకు సాక్షియుఁ, జిదచిదాత్మకము లగు చతుర్స్థితితత్త్వములకు నధీశ్వరుండును, బ్రభూతజ్ఞానముచే సర్వాధికుండు నగు నా పరమపురుషుడే యీ రామచంద్రుడు.

౧౬౮

అ. ఇట్లు ప్రసక్తానుప్రసక్తంబుగ నాడీవిభాగంబును నాదబిందుక శాస్వరూపనిరూపణంబును గావించి, వాయుమనో నిగ్రహమునకు మూలకారణ మగు హంసతత్త్వానుభవమును “అట్టిబిందువు చాంచల్య మణఁగ డెందు హంసతత్త్వంబు నెఱుంగక” అని యుపక్రమింపఁబడినదానిని నుపదేశించుచున్నది.

సీ. అట్టి శ్రీరామతత్త్వాభాసకళతోడ

నెనసినయాబిందు శ వెల్లప్రొద్దు

మార్తాండచంద్రాగ్నిరమండలాన్వితసూక్ష్మ

చక్షురగ్రమునకు శ సరి నధోము

ఖంబుగా నున్నహృత్కమలంబులో బహి

ర్ముఖ మై స్వవిషయానుభూతిఁ దగిలి

మానక పవమానరమానసేంద్రియ దేహ

సంగతి నూరక శ సంచరించు

తే. నట్లు గావున దశనాడిశకాంతరస్థ
 దశవిధేంద్రియపవనచిత్రముల నెల్ల
 హంసతత్త్వానుభవమున శ నడచి నిలిపి
 యచలముగఁ జేయు మంతట శ నాంజనేయ ! ౧౬౯

తీ. ఆంజనేయ = ఓ అంజనానందనా ! అట్టి...తోడన్ .

అట్టి = మీఁదఁ బలుకఁబడిన, శ్రీరామ = పరవాసుదేవుని పూర్ణవిభవ
 రూపుడైన శ్రీరామచంద్రునియొక్క, తత్త్వ = పరతత్త్వముయొక్క,
 ఆభాస - “తదనుప్రవిశ్య సంచ్యత్యచ్ఛాభవత్” అనుటచే నంతర్యామి
 రూపమునఁ బ్రవేశించిన, కళతోడన్ = ఆ చిత్కళతో, ఎనసిన + ఆ +
 బిందువు = కూడుకొనియున్న జీవరూపమగు పూర్వోక్తబిందువు, ఎల్ల +
 ప్రౌద్ధన్ = ఎల్లప్పుడును, మార్తాండ...అగ్రమునకున్ - మార్తాండ =
 ఆదిత్యునియొక్కయు, చంద్ర = చంద్రునియొక్కయు, అగ్ని = వైశ్వా
 నరునియొక్కయు, మండల = మండలములతో, అన్విత = కలసియున్న,
 సూక్ష్మ = పరమసూక్ష్మమైన, చక్షుః = నయనేంద్రియముయొక్క, అగ్ర
 మునకున్ = మీఁదిభాగమునకు, సరిన్ = తిన్నగ, అధోముఖంబుగాన్ =
 తలవంపుగ, ఉన్న + హృత్కమలంబుతోన్ = ఉండినట్టి హృదయార
 విందముతోఁ గూడి, బహిర్ముఖము - వి = వెలుపలికి వ్యాపించినదై, స్వ +
 విషయ + అనుభూతిన్ = తనకు గోచరము లగురూపాదుల యనుభవము
 నందు, తగిలి = చిక్కి, మానక = ఆ విషయానుభవమును వదలక, పవ
 మాన...సంగతిన్ - పవమాన = పూర్వోక్తము లగు ప్రాణము మొదలగు
 గాఢలయు, మానస = మనో బుద్ధి చిత్తాహంకారములయు, ఇంద్రియ =
 చక్షురాదులగు నింద్రియములయు, దేహ = స్థూలశరీరముయొక్కయు,
 సంగతిన్ = కలయికచేత, ఊరక = తెంపులేక, సంచరించున్ = జనన
 మరణాదిరూపమగు సంసారచక్రమునందుఁ బడి తిరుగుచునుండును ;

గావునఁ = ఆరీతిఁ దిరుగుచుండుటచేత, దశ...చిత్తములఁ - దశ +
నాడికా = నరములకన్నిటికిని ముఖ్యములైన యిడాపింగళాసుషుమ్న లను
మూఁడునాడులును, నాబుకకొనదనుక వ్యాపించియుండు సరస్వతీనాడియు,
నన్నములను దిను విశ్వోదరియుఁ, గంతదేశంబున నుండు పయస్వినీయు,
శుక్లంబును వెడలించురక్త యనునాడియు, మాత్రంబును బైకిఁద్రోయు సినీ
వాలియు, మలంబును దిగఁద్రోయు కుహూనాడియు, భక్షితాన్నరసముఁ
నమృతరూపముగ మార్చు శంఖినియు (లేక సౌజామినియు) నను నీపదినర
ములయొక్క, అంతరస్థ = మధ్యప్రదేశమునం దుండెడు, దశవిధ +
ఇంద్రియ = చక్షురాదులగు పదియింద్రియములను, పవన = పూర్వోక్తరీతిని
బదితెఱంగులం గల ప్రాణాదివాయువులను, చిత్తములఁ = మనస్సును,
ఎల్లఁ = వీనినన్నిటిని, హంస + తత్త్వ + అనుభవమునఁ = పూర్వోక్త
రీతిని, జీవరూప మగు హంసయొక్క వస్తుతత్త్వము నెఱుంగుటచేత,
అడఁచి = నిగ్రహించి, నిలిపి = విషయములయందుఁ బడకుండఁ జేసి,
అచలముగఁ = చలియింపకుండునటులు, చేయుము = ఓనర్చుము, అంత
టఁ = సిమ్మట, ముందున కన్వయము.

తా. ఓ యాంజనేయా ! పరమపదనాథుఁ డగు శ్రీరామచంద్రుని
యొక్క పరతత్త్వసంబంధ మగు ప్రతిబింబకళకు (అంతర్యామిరూపమునకు)
శేషభూతమైన (పృథక్సిద్ధముకాని) పూర్వోక్త చిద్భిందువు నిరంతరమును
తేజోమయము లగు సూర్యాదికాంతుల ననుసరించి యాయూరూపంబుల
గ్రహించు పరమసూక్ష్మమైన నయనేంద్రియస్థానమునకు తిన్నగ నున్నదై
పైకిఁ బ్రసరించుటకుఁ దలవంపుగ నున్న యంతఃకరణపద్మముతోఁ గలిసి
ప్రపంచాభిముఖమై తనకు గోచరము లగు నకలపదార్థముల ననుభవమునందలి
యాసక్తిని విడువక ప్రాణాదివాయువులను మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములయు
జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములయు స్థూలోపాధియొక్కయు సంబంధము చే
ర్చిరామములేక తిరుగుచునుండును గాన, వెనుకఁ జెప్పినయట్లు ప్రధానము

లైన పదితెఱంగులం గల నరములనడుమ నున్న యా జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములను ప్రాణములోనుగాఁగల పదివాయువులను నంతఃకరణచతుష్టయమునుగూడ “వినుము పాలునీళ్లు - విభజింప నేర్చిన | పరమహంసపగిదిఁ బ్రవిదితాద్య | పరమహంసుడైన | పరమహంసుఁ డసార | సారములను బంపఁ జాలు ననఘ !” అని వెనుకఁ జెప్పఁబడినలక్షణము గల పరమహంసస్వరూపముయొక్క వస్తుతత్త్వము ననుభవించుచుండుటచేతఁబట్టి నిగ్రహించి తొంటియట్లు తిరుగకుండ నొనరింపుము. ౧౬౯

అవ. పూర్వోక్త మగు హంసతత్త్వానుభవమును విశేషాకారముగఁ దెలుపుచున్నది.

ఆ. ఇంద్రియముల నిగ్రహించి ప్రాణములతో
మానసమును కూర్చి ర వానితోడ
హంస యనఁగ నొప్పు ర నక్షరద్వయము యో
జించి సంతతము భజింపవలయు. ౧౭౦

టీ. ఇంద్రియములన్ = చక్షువు మొదలగువానిని, నిగ్రహించి = కాహ్యములగు రూపాదివిషయములయందుఁ బడకుండఁ జేసి, ప్రాణములతోన్ = ప్రాణము లోనుగఁ గల వాయువులతోడ, మానసమును = అంతఃకరణచతుష్టయమును, కూర్చి = కలిపి (వాయుధారణచే మనోనిగ్రహమును జేసి), వానితోడన్ = ఇట్లు నిగ్రహింపఁబడినయింద్రియములు ప్రాణములు నంతఃకరణము నను వీనితో, హంస + అనఁగన్ హంస యనఁబడు అక్షరద్వయమున్ = రెండువర్ణములను, యోజించి = కూర్చి (పరమానుదేవుని మూర్తిపంచకములో సూక్ష్మరూప మగు పరమహంస తత్త్వమునందు యోగాభ్యాసబలముచే నిగ్రహింపఁబడిన యింద్రియానిలములతోఁ గూడిన చిత్తవృత్తిని శ్రీహరియందుఁ జేర్చి), సంతతము = నిరంతరమును, భజింపవలయున్ = ఆ శ్రీహరినే ధ్యానించుచు నుండవలయును.

తా. తొలుతఁ జక్షురాదు లగు నింద్రియముల వ్యాపారముల నెల్ల నుజ్జగించి శేచకపూరకకుంభకములచే నిగ్రహింపఁబడిన వాయువునందుఁ జిత్తవృత్తిని నిలిపి యా చిత్తవృత్తిని బరమహంసశబ్దవాచ్యుఁడగు శ్రీహరి యందుఁ జేర్చి “హంసోహంనేతి సదాధ్యాయన్ సర్వేషు దేహేషు వ్యావర్తతే యథా హ్యగ్నిః కాష్ఠేషు తిలేషుతైలమివ తం విదిత్వా నమృత్యుమాప్నోతి” కట్టెలయందు నిప్పును నువ్వులయందు నూనెయు నపృథక్స్థిర్థ సంబంధమున నున్నయట్లు తనకు శేషభూతము లగు సకలజీవకోటులయందు నంతర్యామిరూపమున వ్యాపించియున్న యాపరవాసుదేవుని దెలిసికొని నిరంతరమును ధ్యానింప సంసారరూపమగు మృత్యువును దాఁటనగును.

వ. అది యె ట్లంఁటేని.

౧౭౧

టీ. ఆ పురుషోత్తమభజనప్రకారం బె ట్లనిన.

సీ. అనిశంబుఁ బద్మాసరనాసీనుఁ డై చూపు

లమరంగ నాసికాశ్రగమున నిలిపి

యింద్రియంబుల నెల్ల శ నిట్టట్టు ప్రాసీక

మదిచేతఁ దిరముగా శ గుదియఁబట్టి

ప్రాణాదిదశవిధశ్రవణసంబులను వికా

రము లంటకుండఁ జొరక్కముగ నునిచి

కామరాగాదినంశకల్పవర్జనముగా

స్వాంతంబు నరసి నిశ్శలముఁ జేసి

తే. యనిలమానసములతోడ శ హంసమంత్ర

మమరఁ గూర్చి జపించుచు శ నంతమీఁద

హృదయనభమున బిందువు శ గదలకుండఁ

బెంపుగా నాదకళల వీరక్షింపవలయు.

౧౭౨

టీ. పద్మాసన + ఆసీనుడు- ఐ “ఆస్యతేఽత్రవాఽనేనేత్యాసనం
 కుద్ధవదపయవసం నివేశస్యాసనం పద్మాసనం” వికసించిన తామరపువ్వు
 వలె నవయవములకూర్చు కలది పద్మాసన మనఁబడు లక్షణములు గల
 యాసనవిశేషమునందుఁ గూర్చుండినవాడై, చూపులు = చూడ్కులను,
 శాసికా + అగ్రమునక్ = ముక్కుయొక్క కొనను, అమరక్ - కక్ =
 చేరియుండునట్లు, అనిశంబుక్ = సంతతము, నిలిపి = ఉనిచి, ఇంద్రి
 యంబులక్ - ఎల్లక్ = జ్ఞానేంద్రియములను కర్మేంద్రియములను, ఇట్లు
 అట్లు పోక్ ఈక = ఆయారూపము మొదలగు తమతమవిషయములయందుఁ
 బ్రసరింపనీక, మదిచేతక్ = పరిశుద్ధ మగు చిత్తముచేత, తిరముగాక్ =
 నిశ్చలములగునట్లు, కుదియక్ - పట్టి = బలిమి యడఁగ నిగ్రహించి,
 ప్రాణ + ఆది + దశవిధ + పవనంబులక్ = ప్రాణము లోనగు పది
 తెఱంగు లగు గాలులను, వికారములు = కదలుట మొదలగు తమతమ
 పనులు, అంటకుండక్ = ముట్టకయుండునట్లు, చొక్కముగక్ = నిశ్చలముగ,
 ఉనిచి = ధారణచేసి, కామ...కాక్ - కామ = కోరికయు, రాగ =
 భారపుత్త్రాదులయంగలి ప్రేమయు, ఆది = క్రోధ లోభ మోహ మద
 మత్సరములు మొదలగువానియందు, సంకల్ప = ఆలోచన, వర్జనముగాక్ =
 లేకయుండునట్లు, స్వాంతంబుక్ = అంతఃకరణమును, ఆరసి = పరికించి,
 నిశ్చలము చేసి = నిలుకడ గల దానినిగఁ గావించి, అనిల + మానస
 ముల తోడక్ = శేచకాదులచే ధారణ చేయఁబడిన వాయువుతోను
 వాయుధారణచే నిగ్రహింపఁబడిన హృదయముతోను, హంసమంత్రము -
 గుః = అశేష విశేషవిశిష్టం డగు పరమపురుషుఁడు, అహం = అతనికి
 శేషభూతుఁడ నగునేను (ఆయితని) అనునర్థము గల హంసమంత్రమును,
 అమరక్ = సరిగ, కూర్చి = కలియఁజేసి, జపించుచుక్ = పురశ్చరణ
 గావించుచు, అంతమీఁదక్ = అటుతరువాతను, హృదయ + నభ
 మునక్ = చిత్తాకాశమునందు, బిందువు = చైతన్యబిందువు, కదలకుండక్ =

చలింప కుండునట్లు, పెంపుగాఁ = తదేకనిష్ఠగ, నాద + కళలఁ = దశవిధప్రణవనాదములను పూర్వోక్తచిత్కళలను, వీక్షింపవలయుఁ = చూచుచుండవలయును.

తా. “తత్ర స్థిరసుఖ మాసనం” అను పతంజలినూత్రమునందుఁ జెప్పఁబడినట్లు నిశ్చలంబును సుఖకరమునగు పద్మాసనమునందుఁ గూర్చుండి ‘శుచాదేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః | నాత్యుచ్ఛ్రితం నాతినీచం చీనాజిన కుశోత్తరం | తత్రైకాగ్రం మనఃకృత్వా యతచిత్తేంద్రియక్రియః | ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యాద్యోగ మాత్మ విశుద్ధయే | నమంకాయ శిరోగ్రీవం ధారయన్నచలంస్థిరః | సంప్రేక్ష్య నాసికాగ్రం స్వం దిశశ్చ నవలోకయన్ | ప్రశాంతాత్మా విగతభీ ర్భ్రహ్మచారివతే స్థితః | మనస్సంయమ్య మచ్ఛిత్తో యుక్త ఆసీత మత్పరః | యుంజ స్నేహం సదా త్మానం యోగీ నియతమానసః | శాంతిం నిర్వాణపరమాం మత్సంస్థా మధి గచ్ఛతి” అని గీతాశాస్త్రమునందు శ్రీభగవంతునిచే నుపదేశింపఁబడిన యట్లు ముక్కుయొక్క చిట్టచివరను దృష్టిని నమకూర్చి “తత్రైకాగ్రం మనః కృత్వా యతచిత్తేంద్రియక్రియః” అనుటచేతఁ జక్షురాదులగు నమస్తేంద్రియములను రూపాదివిషయములయందుఁ బోకుండునట్లు నిగ్రహింపఁ బడిన మనస్సుచే నడఁగఁద్రొక్కి ప్రాణము లోనుగాఁ గల యాభ్యంతర వాయువుల నన్నిటిని నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపంబులగు తమతమకృత్యముల యందుఁ జిక్కకుండ నిశ్చలముగ ధారణచేసి దారేషణ పుత్రేషణ ధనేషణములు మొదలగువానియందలి సంకల్ప వికల్పములు లేకుండునట్లు అంతఃకరణవృత్తులను నిగ్రహించి, పూర్వోక్తరీతిని రేచకపూరకకుంభకాభ్యాసముచే ధారణచేయఁబడిన వాయువును వాయుధారణావశమున నిశ్చలమగు చిత్తమును హంసమంత్రార్థ మర్థమగు పరవస్తువునందుఁ జేర్చి యాహంసమంత్రపురశ్చర్యం జేయుచుఁ బిమ్మటఁ జిత్తాకాశమందుఁ బూర్వోక్త

చిద్బిందువును నిశ్చలముగఁ జేసి చిణిచిణిప్రభృతులగు దశవిధప్రణవనాదములను సూర్యాగ్నిచంద్రకళావిశేషములను బరికింపవలెను. ౧౭౨

అవ. మీఁదఁ జెప్పినయట్లు “సోహం సోహం సోహం సో” అని యఖండాకారముగ జపించుచుండ “హంసో” యని వినఁబడు హంసపదముయొక్క యక్షరార్థమును వివరించుచున్నది.

ఆ. నాదబిందుకళల శ కాది యై ద్రప్త యై
సర్వదృశ్యములకు శ సాక్షి యగుచుఁ
జిత్స్వరూప మైనశ్రీరామతత్త్వ మౌ
నమల మగు హకార శ మాంజనేయ !

౧౭౩

టీ. ఆంజనేయ ! నాద + బిందు + కళలకుఁ = దశవిధోంకార నాదములకు చిద్బిందువునకు చిత్కళలకును, ఆదియై = హేతుభూతమును, ద్రప్తయై = పరికించునదియును, సర్వ + దృశ్యములకుఁ = చూడఁబడు పదార్థములకెల్ల, సాక్షి = కనుఁగొనునదియు, అగుచుఁ = అయి, చిత్ + స్వరూపము = శుద్ధ చైతన్యమే యాకారముగఁ గలది, విన = అగు, శ్రీరామతత్త్వము = పరమపురుషుని విభవరూపుఁ డగు శ్రీ రామచంద్రుని యొక్క వస్తుతత్త్వము, అమలము + అగు + హకారము = సకార బిందు సంబంధము లేని కేవల హకారము, ఔఁ = అగును.

తా. ఓ యాంజనేయ ! హంసశబ్దమునందలి హంకారము పూర్వోక్త నాదబిందుకళలకు మూలమును, వానిస్వరూపమును బరికించునదియుఁ బ్రపంచమునఁ జూడఁబడుపదార్థముల కెల్ల సాక్షియు నగు తెలివియే రూపుగఁ గలది యగు శ్రీరామచంద్రుని వస్తుతత్త్వ మగును. ౧౭౩

అవ. ఇఁక హంసశబ్దమునందలి కడపటి సకారముయొక్క యర్థమును జెప్పుచున్నది.

తే. మహితదేహేంద్రియప్రాణమానసాది

దృశ్యరూపిణీయును జడాత్మికయుఁ ద్రిగుణ
కలితయు, ననాదియు, మహావికారి యైన

ప్రకృతి యగును సకారంబు శ పరమపురుష ! ౧౭౪

టీ. పరమ + పురుష = సత్పురుషుఁడ వగు నోహనుమానుడా,
సకారంబు = హంసపదమునందలి స యనునక్షరమును, మహిత...యును-
మహిత = పైపైవన్నెలు గల, దేహ = స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరము
లును, ఇంద్రియ = చక్షువు లోనగు పదియింద్రియములును, ప్రాణ = దశ
విధవాయువులును, మానస = అంతఃకరణ చతుష్టయమును, ఆది =
మొదలుగఁ గల, దృశ్య = పూర్వోక్తరీతిని సర్వసాక్షీయు హకార
వాచ్యుఁడు నగుపరమాత్మునకు గోచరము లగుపదార్థములే, రూపిణీయు =
స్వరూపముగఁ గలదియు, జడాత్మికయు = చేతనాచేతనములలో నచేతన
మయయు, త్రి + గుణ + కలితయు = “ సత్త్వరజస్తమసాం సామ్యా
వస్థా ప్రకృతిః ” అను కాపిలసూత్రమునుబట్టి సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మిక
యు, అనాదియుకొ “ మూలే మూలాభావా దమూలం మూలం =
మూలప్రకృతికి మూలము (కారణము) లేదుగాన నామూలప్రకృతి
యమూలము (అనాది)” అను సాంఖ్యసూత్రముచేఁ దనకు వేటొండు కార
ణము లేనిదియు, మహావికారి “ ప్రకృతే ర్గ్రహే న్గ్రహతోఽహంకారో
ఽహంకారా త్వంచతన్మాత్రాణి, ఉభయ మింద్రియం, తన్మాత్రేభ్య స్థూల
భూతాని ” అని సృష్టిక్రమమును బ్రతిపాదించు సాంఖ్యసూత్రముచే
మహత్తత్త్వము మొదలగు ప్రకృతివికృతినంఘాత మెల్ల మూలప్రకృతి
యొక్క వికృతి గాన మహదాదిరూపమునఁ బరిణమించినదియు, ఐన +
ప్రకృతి = అగునట్టి మూలప్రకృతి, అగును పూర్వోక్తసకార మగును.

తా. ఓ పురుషశ్రేష్ఠుఁడ వగు నాంజనేయా ! హంసశబ్దమునందలి
సకారము పంచీకృతపంచమహాభూతములవలన నుత్పన్నమైన స్థూలశరీర

మును, నపంచీకృతభూతతస్మాత్తలకార్యము లగు జ్ఞానేంద్రియములును, మఱియు వాగాది కర్మేంద్రియములును, దశవిధవాయువులు మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములు మొదలుగాఁ గల పరిదృశ్యమానపదార్థములే స్వరూపముగఁ గలదియుఁ, గేవలకారైకగమ్యయు నచిద్రూపిణియు, సత్త్వరజస్తమోగుణములసామ్యవస్థచే నొప్పుచున్నదియు మహత్త్వము మొదలుగఁ గల పదియాఱువికృతులు గలదియు నగు మూలప్రకృతియే యగును. అనఁగా మూలప్రకృతి హంసశబ్దమునందలి సకారముచేఁ జెప్పఁబడుచున్నదని తాత్పర్యము. ౧౭౪

అవ. ఇట్లు చిదచిదీశ్వరులలో మొదట హంసపదమునందలి హకారమీశ్వరుం డనియు సకారము అచిత్తగుప్రకృతియనియుఁ జెప్పి యిఁకఁ జిద్రూపుఁ డగు జీవుని స్వరూపముం దెలుపుచున్నది.

క. వినుమా పురుషప్రకృతుల

ఘనతాదాత్మ్యంబు మధ్యగతబిందువు గా

వున హంస యనఁగ జీవుం

డనిలమనోయుక్తుఁ డగుచు ౩ నతఁడు వెలుంగున్. ౧౭౫

టీ. ఓ మాంజనేయా, వినుమా = నేను జెప్పసంగతిని సావధానముగ నాలకింపుమీ, పురుష - ప్రకృతుల = హంసశబ్దమునందలి హకారముచేఁ జెప్పఁబడు పరమపురుషునియొక్కయు, సకారముచేఁ జెప్పఁబడు జడమగు ప్రకృతియొక్కయు, ఘన - తాదాత్మ్యంబు = మిక్కుటమగు శేషిశేషభావము, లేక శరీరిశరీరభావము, మధ్య - గత - బిందువు = హంసపదమునందు హకార సకారములకు నడుమనున్న పూర్ణానుస్వారము, కావునఁ = అగుటంజేసి, హంస - అనఁగఁ = హకార పూర్ణానుస్వార సకారసంఘాతరూప మగు హంసశబ్దవాచ్యుఁ డయి, జీవుండు = చిదాత్మ

కుఁ డగు ప్రత్యగాత్మ (అగును), అతఁడు = అజీవుఁడు, అనిల - మనః -
యుక్తుఁడు = ప్రాణము లోనగు పదివాయువులతోను, అంతఃకరణచతు
ష్టయముతోనుఁ గూడుకొనినవాఁడు, అగుచున్ = అయి, వెలుంగున్ =
ఓప్పును.

తా. ఓ హనుమానుఁడా ! భగవత్తత్త్వమును గూర్చి నేను జెప్పు
సంగతులను సావధానముగ నాకర్ణింపుము; హంసశబ్దమునందు నడుమనున్న
నిందునున్న పరమపురుషునకునుఁ దచ్చక్తి యగు ప్రకృతికిని గల యాత్మ
శరీరరూప మగు తాదాత్మ్యమును దెలుపుచున్నది. కనుక హంస యన
జీవుఁడు; ఆ జీవుఁడు ప్రాణాదివాయువులతోను నంతఃకరణముతోను
నిత్యము గలసియుండును.

౧౭౫

అవ. ఇట్లు వైమూఁడుపద్యములచేతఁ బరమాత్ముని
యొక్కయుఁ, బ్రకృతియొక్కయుఁ, బ్రత్యగాత్ముఁ డనఁబడు
జీవునియొక్కయు స్వరూపమును హంసశబ్దనిర్వచనముచే వివ
రించి హృత్సుండరీకమున హంసశబ్దవాచ్యుఁ డగు జీవునియొక్క
సంచారక్రమమును నుపదేశించుచున్నది.

వ. ఇట్లు నిర్వికారుండై నపురుషునకుఁ గేవలజడాత్మికయైనప్రకృ
తికిం బ్రత్యేకంబుగాఁ గర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూప సర్వ
సంసారంబు ఘటింప దట్లుగావున హకారస్వరూపకుం డై న
యాత్ముం డాదిశక్తియైన సకారంబుతో నన్యోన్యతాదా
త్మ్యాభ్యాసరూపంబునఁ గూడి హంసస్వరూపుం డై నజీవుం
డై నవద్వారపురంబునం బ్రవేశించి వివిధేంద్రియప్రాణ
మనోయుక్తుం డై పంజరాంతరంబున మెలంగుపులుంగు
తెఱంగునం జిక్కి వెడల నుపాయంబు గానక నానావిధ
భోగంబుల ననుభవించుచుం గ్రీడించునట్టిహంసకు నగ్ని

షోములు పక్షంబు లోంకారంబు శిరంబు ద్రినేత్రంబు,
 ముఖంబు, రుద్రరుద్రాణులు చరణంబు లై యొరప్పా
 భానుకోటిప్రతీకాశం బై కాష్ఠంబులయందు వహ్నియుఁ,
 దిలలయందుఁ దైలంబును, క్షీరంబులయం దాజ్యంబును,
 వ్యాపించి యున్నచందంబున బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంత సర్వ
 భూతంబులయందు హృదయకమలంబు నధిష్ఠించి యుండు;
 నందుఁ బూర్వదశంబునఁ బుణ్యమతియు, నాగ్నేయ
 దశంబున నిద్రాలస్యాదులును, యామ్య దశంబునఁ
 గ్రౌర్యశేముషీయు, నైరృతిదశంబునఁ బాపబుద్ధియుఁ,
 బల్శిమదశంబునఁ గ్రీడయు, వాయవ్యదశంబున గమనాది
 ధిషణయు, సౌమ్యదశంబున రతిప్రీతియు, నీశాన్యదశంబున
 ద్రవ్యాదానంబును, మధ్యంబున వైరాగ్యంబును, గేసరం
 బుల జాగ్రదవస్థయుఁ గర్ణికయందు స్వప్నంబును, లింగం
 బున సుషుప్తియుఁ, బొందుచుండు; మఱియు నెప్పుడు
 పద్మత్యాగి యగు నప్పుడు నాదంబున విలీనం బగు నది
 తురీయం బన్నాదం బాధారాది బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతంబు
 శుద్ధస్ఫటికసంకాశం బై నిండియుండు నదియె పరమార్థ
 తత్త్వరహస్యం బని యోగీశ్వరులచేతఁ జెప్పంబడు నట్ల
 గుటంజేసి.

౧౭౬

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పినరీతిని, నిర్వికారుండు = ప్రకారాంశము
 నందుఁ దప్ప స్వరూపాంశమునందు నేవికృతులు లేనివాఁడును, ఐన-పురు
 షునకు = అగు పరమపురుషునకు, కేవల - జడ - అతిక్ = ప్రధాన
 ముగ నచేతనస్వరూపిణి; ఐన - ప్రకృతికి = అగునట్టి మూలప్రకృతికిని,
 ప్రత్యేకంబుగా = పరమాత్ముని విడిచి ప్రకృతికిని, బ్రకృతిని విడిచి పర

మాన్యునకు ననుట; కర్తృత్వ...సంసారంబు - కర్తృత్వ = దేనినైనఁ
 జేయుట, భోక్తృత్వ = అనుభవించుటయు, ఆది = మొదలగు, సర్వ =
 సమస్తమనఁ, సంసారంబు = సంసారము, ఘటింపదు = సమకూరదు,
 అట్లు కావునకొ = అరీతిని కలుగకపోవుటచేత, హకార - స్వరూప
 కుండు = హంసశబ్దమునందలి హవర్ణముచేఁ జెప్పఁబడువాఁడు, ఐన -
 ఆత్ముండు = అగునట్టి పరమపురుషుండు, ఆత్మ శక్తి = తనయొక్క
 శక్తి, ఐన - సకారంబులొకొ = అగు సకారవాచ్య యగు మూలప్రకృ
 తియో, ఆన్యోన్య...రూపంబునకొ - ఆన్యోన్య = పరమాత్మప్రకృతుల
 కొండొంటికిని, తాదాత్మ్య - “ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం” అను మొద
 లగు శ్రుతులచే ప్రకారప్రకారిత్వము గాని శరీరశరీరిత్వము గాని శేషశేషి
 త్వముగాని యగు నాత్మశరీరభావ మనియెడు, ఆ ధ్యానరూపంబునకొ =
 అభేదభావనచేత, కూడి = కలసి, హంస - స్వరూపుండు = పూర్వోక్త
 రీతిని హంసశబ్దవాచ్యుండు, ఐన - జీవుండు = అగునట్టి ప్రత్యగాత్ముండు,
 ని = అగుచు, నవ - ద్వార - పురంబునకొ = నేత్రద్వయము, కర్ణ
 దయము, నాసికారంధ్రములు రెండు, నోరు, పాయూపస్థలు రెండును
 కలిపి తొమ్మిదిబిలము లనియెడు వ్యాపారములు గల మే ననుపురమునందు
 ప్రవేశించి, “సత్సృష్ట్యే ! తదనుప్రపావితౌ” అను శ్రుతిచే నంతర్యామి
 రూపమునఁ జొరఁబడి, వివిధ...యుక్తుండు-వివిధ = శ్రోత్రము ఘ్రాణము
 మొదలుగ పలువిధములైన, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములతోను, ప్రాణ =
 ప్రాణాది వాయువులతోను, మనః = అంతఃకరణ చతుష్టయముతోను,
 యుక్తుండు - ఐ = కూడుకొనినవాఁడై, పంజర - అంతరంబునకొ =
 పిట్టగూఁటినడుమను, మెలంగు - పులుంగు - తెఱంగునన్ = తిరిగెడు పక్షి
 వడువున, చిక్కి = పట్టువడి, వెడలకొ = తప్పించుకొనుటకు, ఉపాయం
 బుకొ = నేర్పును, కానక = ఎఱుంగక, నానా-విధ-భోగంబులు = పలు
 విధము లగు స్రక్చందనాది విషయానుభవములను, అనుభవించుచుకొ =

కుడుచుచు, క్రీడించు - అట్టి - హంసకుఁ = హృదయపుండరీకమునఁ దిరు
గాడుచుండెడి ప్రత్యగాత్మనకు, అగ్నిహోమములు “హంసమాత్మానంద్యాద్యే
దగ్నిహోమాపతౌ వోంకార శ్శిర ఉకారో బిందు శ్రీనేత్రం ముఖ్యముఖో
ముఖం రుద్రో రుద్రాణీ చరణౌ” అను హంసోపనిషద్వాక్యముచే శ్రీరామ
చంద్రభక్తాగ్రగణ్యుండును భగవద్విభూత్యాత్మకుండు నగు శివుని యెని
మిది మూర్తులలో నగ్నియు చంద్రుండును, పక్షంబులు = రెక్కలు,
ఓకారంబు = భగవంతుని సకలవిభూతులను దెలుపు ప్రణవము, శిరంబు =
“సర్వస్య గాత్రస్య శిరః ప్రధానమ్” అనుటచే నుత్తమాంగంబును,
త్రినేత్రంబు = పూర్వోక్తశివుని మూడవకన్ను, ముఖంబు = చంచూపుట
మును, రుద్రరుద్రాణులు = ఆశివుఁడు పార్వతీయు, చరణంబులు = అడు
గులు, ఐ = అగుచు, ఒప్పారక = విలసిల్లఁగా, భాను - కోటి - ప్రతీ
కాశంబు - ఐ = కాంతిచేత సూర్యులయొక్క కోట్లతోఁ దుల్యమగుచు,
“యథాహ్యాగ్నిః కాష్ఠేషు తిలేషు తైలమివ సర్వదేహేషు వ్యాప్యవర్తతే”
అను శ్రుతిచే, కాష్ఠంబులయందుఁ = కట్టెలయందు, వహ్నియు =
నిప్పును, తిలలయందుఁ = నువ్వులయందు, తైలంబు = నూనెయు,
క్షీరంబులయందు = పాలయందు, ఆజ్యంబు = ఘృతమును, వ్యాపించి =
క్రమ్మి, ఉన్న - చందంబునఁ = ఉన్నట్టిరీతిని, బ్రహ్మ...యందుఁ -
బ్రహ్మ = నలువ, ఆది = లోనుగాఁ గల, స్తంబ = బౌరుగడ్డి, పర్యంత =
దనుకఁ గల, సర్వ = నిఖిలములగు, భూతంబులయందుఁ = స్థావరజంగమ
ములయందు, హృదయ - కమలంబులు = ఎనిమిదిరేకులుగల హృత్పుండ
రీకములను, అధిష్ఠించి = ఎక్కి, ఉండుఁ = నివసించును, ఆందుఁ =
ఆయష్టదశపద్మమునందు, పూర్వ - దశంబునఁ = తూర్పువైపున నుండు
రేకునందు (హంస నిలుచునప్పుడు అనునీపదము నధ్యాహారము చేయునది)
పుణ్య - మతియుఁ = పున్నెపుఁజింతను, ఆగ్నేయ - దశంబునఁ =
ఆగ్నేయభాగమున నున్న తమ్మియందు, నిద్రా - ఆలస్య - ఆదులు = నిదుర,

అలసట మొదలగువానిని (పొందు నను పదముతో సంశట నన్వయము),
 యామ్య - దశంబునకొ = దక్షిణపువైపున నున్న పత్రమునందు, క్రూర్య -
 శేముషియుకొ = దుష్టమతియు, నైర్మత - దశంబునకొ = నిర్మతిభాగమున
 నున్న పలాశమునందు, పాప - బుద్ధియుకొ = పాపపుఁదలఁపును, పశ్చిమ-
 దశంబునకొ = వరుణునిదిక్కుగ నున్న పర్ణమునందు, క్రీడయుకొ =
 వినోదమును, వాయవ్య - దశంబునకొ = వాయవ్యపువైపుననున్న పత్రము
 నందు, గమన - ఆది - మనీషయుకొ = రాకపోకలు లోనగువానియందలి
 తలంపును, సౌమ్య - దశంబునకొ = ఉత్తరపువైపున నున్న శేకునందు,
 రతి - ప్రీతియుకొ = స్త్రీసంభోగమునం దనురక్తియు, ఈశాన్య - దశం
 బునకొ = ఈశాన్యపువైపున నుండు పత్రమునందు, ద్రవ్య - ఆదానం
 బుకొ = ధనము నార్జించు తలఁపును, మధ్యంబునకొ = కమలము నడిపట్టు
 నందు, వైరాగ్యంబుకొ = సాంసారికభోగవిరక్తియు, కేసరంబులకొ =
 చిటికాఁడలయందు (“ కింజిల్కః కేసరోఽస్త్రీయాం ” అని ఆమరము),
 జాగ్రత్ - అవస్థయు = మేలుకొను దశయు, కర్ణికాయందుకొ = తామర
 దుద్దునందు, స్వప్నంబుకొ = స్వప్నావస్థను, లింగంబునకొ = తూఁడు
 నందు, సుషుప్తియుకొ = గాఢనిద్రను, పొందుచుకొ - ఉండుకొ =
 (జీవుఁడు) పడయుచుండుచు; (“తస్యాష్టభావృత్తిర్భవతి; పూర్వదశే
 పుణ్యేమతిరాగ్నేయే నిద్రాలస్యాదయో భవన్తి; యామ్యేక్రూర్యేమతి ర్నై
 ర్మతే పాపేమనీషా వాచిన్యాం క్రీడా వాయవ్యాం గమనాచౌ బుద్ధి
 సౌమ్యే రతిప్రీతి రీశాన్యాం ద్రవ్యాదానం మధ్యే వైరాగ్యం కేసరీ
 జాగ్రదవస్థా కర్ణికాయాం స్వప్నో లింగే సుషుప్తిః పద్మత్యాగే తురీయం
 యదా హంసోనాదే విలీనో భవతి తత్తురీయాతీతం భవతి ” అను హంసోప
 నిషద్వాక్యమునర్థము నిచట ననుసంధించునది). ముఱియుకొ = ఇంతియ
 కాక, ఎప్పుడు = ఏతఱిని, పద్మ - త్యాగి = హృదయపుండరీకమును విడు
 చునది, అగుకొ = హంస యగునో- అప్పుడు = ఆతఱిని, నాదంబునకొ =

బ్రహ్మప్రణవనాదమునందు, విలీనంబు - అగున్ - లీనమైనది యగును; అది = అట్లు లీనమగుటయే, తురీయంబు = తురీయావస్థ (అగును), అన్నాదంబు = ఆప్రణవనాదమే, ఆధార - అది - బ్రహ్మరంద్ర - పర్యంతంబు = మూలాధారము మొదలుకొని బ్రహ్మరంద్రముదనుక, శుద్ధ-స్ఫటిక-సంకాశంబు-వి = నిర్మలమైన స్ఫటికమణితోఁ దుల్యమైనది యై, నిండియుండున్ = వ్యాపించి పూర్ణమైయుండును ; అది = అట్లు నిండియున్న నాదబ్రహ్మము, పరమార్థ - తత్త్వరహస్యంబు = పరమపురుషార్థమగు గోప్యమైన పరవాసుడేవుని తత్త్వము, అని = ఈవడువున, యోగీశ్వరుల చేతన్ = మహాయోగులచేత, చెప్పబడున్ = వచియింపఁబడును, అట్లు-అగుటన్ - చేసి = అట్లు అయియుండుటచేత ముందున కన్వయము. “ఆధో నాద ఆధారా ద్బ్రహ్మరంద్రపర్యంతం శుద్ధస్ఫటికసంకాశం నవై బ్రహ్మపరమాత్మే త్యుచ్యతే ” అను మహావిష్ణుకార్యార్థము నిచట గమనించునది.

తా. బ్రహ్మము స్వప్రకారభూతమగు ప్రకృత్యంశమునందు వికృతులు గలదయ్యు స్వస్వరూపాంశమునందు నేవికృతులును లేనిది గావునను, మూలప్రకృతి జడ మగుటచేతను, ప్రత్యేకముగ- నీప్రకృతిపురుషులకుఁ గర్తృత్వము భోక్తృత్వము లొనగు స్వభావములు గల నిఖిలసంసారము సంభవింపదు గాన, పరమపురుషునకుఁ బ్రకృతితోను జీవునితోను నాత్మ శరీరభావముగాని ప్రకారప్రకారభావముగాని, శేష శేషి భావముగాని నియమ్యనియామకభావముగాని లక్షణముగఁగలతాదాత్మ్యము నొందినపుడు జీవుఁడు స్వకర్మానురూపంబగుశరీరంబు నొంది, చక్షురాదులును వాగాదులును నగు పరిమింద్రియముఁ తోను, ప్రాణాదులతోను, మనోబుద్ధిచిత్తహంకారములతోను గూడుకొని పంజరమునడుమనుండి పైకిఁబోఁజాలక కొట్టుకొనుచున్న చిరుకపాలుపున తప్పించుకొనఁ దెలుపు నెఱుంగక యందుండి ప్రకృందనాదివిషయానుభవతృప్త్యం దగిలి, జననమరణాదిరూపం బగు విషా

రంబుఁ జేయుచునుండును; పూర్వోక్తహంసకు భగవద్విభవస్వయాపుండగు శివుని యష్టమార్తులలో నగ్నియు సూర్యుండును రెండుఁజెక్కలును, భగవద్వాచకం బగుప్రణవము, శిరస్సును, శివుని మూడవ నేత్రము, ముక్కును, శివుండును చార్వతియుఁ బాదద్వయము నగుచు విలసిల్లును; మఱియుఁ బెక్కండ్రు వేవెలుంగులపూజపున వెలుంగు నా మండకజ్జలయందు నగ్నియు, నువ్వులయందు నూనెయు, పాలయందు నెయ్యియు, క్రమ్ముకొనియున్న యట్లు నలువఁమొదలు నవురుదుబ్బుదనుకఁ గల చేతనాచేతనముల నన్నిటియందు హృదయపుండరీకముల నెక్కి నడయాడుచునుండును; ఆ హృదయకమలమునకుఁ దూర్పు మొదలగు నెనిమిది దిక్కులయందు నున్న యెనిమిది తేకులయందు నాయంచ విరుగునపుడు క్రమంబుగ పుణ్యాచింతయు నిద్రాలస్యములును, దుర్బుద్ధియు, పాపమతియు, వినోదపువేడుకయు, రాకపోకలును, సురతానురక్తియు, ధనార్జనాసక్తియు జీవునకుం గలుగును; మఱియుఁ బద్మమధ్యభాగమున నాహంస నిలుచునపుడు పరమవైరాగ్యంబును, గింజల్కములం దున్నపుడు మెలఁకువయు, దిమ్మయందున్నపుడు కలయును, దుంపయం దున్నపుడు గాఢనిద్రయుఁ గలుగును; హంస పద్మయును విడుచునపుడు ప్రణవనినాదంబున జీవుండు విలీనుఁడగును; ఇదియె తురీయావస్థ యగు ఆప్రణవవాదము. ఆమూలాధారచక్రము మొదలు బ్రహ్మరంధ్రముదనుక మిగులఁ దెల్లనిపటికమును బోలి పరిపూర్ణమై తనకు నీనాదపూర్ణత్వమే పరవస్తువుయొక్క వాస్తవస్వరూప మని మహాయోగీశ్వరులు వచించెద రది గావున.

అవ. “తథాత్మాప్రకృతౌ సంగా దహం మానాది దూషితః । భజతే ప్రాకృతాన్ ధర్మాన్ ॥ పునాన్న దేవ్రా ననరో నపశు ర్నచ పాదపః॥ శరీరాకృతిభేదాన్తు భూపై తే కర్మయోనయః । నిర్వాణమయ ఏనాయ మాత్మాజ్ఞానమ

యోఽమలః । దుఃఖాజ్ఞానమలాధర్తాః ప్రకృతే స్తేన చాత్మనః॥
 (శ్రీవిష్ణు-పు. ౨-౧౩-౯౮) ” అను మొదలగు స్మృతుల.
 యందు శుద్ధజీవునకుఁ బ్రకృతిసంబంధమువలన నహంకారాదు
 లగు నాంతరధర్మములును దేవాగిశరీరసంగమువలనఁ బెక్కు
 రూపులు గలుగుటయుఁ జూపట్టు నను నర్థమునకు నుపోద్బల
 మగు “ జీవాత్మస్వరూపం దేవమనుష్యాది ప్రకృతిపరిణామ
 విశేషరూప నానావిధ భేదరహితం, జ్ఞానానందైకగుణం, తస్యే
 తస్య కర్మకృత దేవాది భేదేఽపద్వస్తే స్వరూపభేదో వాచా
 మగోచరః స్వసంవేద్యః జ్ఞానస్వరూపమ్ ” అను వేదార్థ సం
 గ్రహవాక్యార్థానుసారముగ నిట్లు జీవస్వరూపమును జెప్పి యా
 జీవునకుఁ గలుగు పరమపురుషైక్యము గేవలము గురూపదేశము
 వలనను స్వానుభవమువలనను దెలిసికొనఁదగినది యుపదే
 శించుచున్నది.

క. దేశికనాథుని లసదుప

దేశమువలనఁ వివేకవృద్ధివలనఁ ద

న్నాశస్థలము సుషుమ్నా

దేశం బని దానికీలు ౨ తెలియఁగవలయున్.

౧౭౭

టీ. దేశిక...వలనన్ - దేశికనాథుని = ఆచార్యవర్యునియొక్క,
 లసత్ = ఒప్పితమగు, ఉపదేశమువలనన్ = సదోధనముచేత, వివేక +
 వృద్ధివలనన్ = తనయొక్క యనుభవజ్ఞానముచేతను, తత్ + నాశ +
 స్థలము = హంస వృద్ధయపుండరీకసంచారమును మాని ప్రణవనాదము
 నందు లీన మగునపుడు గలుగు నా తురీయావస్థ, సుషుమ్నా + దేశంబు =
 సుషుమ్నానాడిచేఁ బొందఁదగిన పరమపురుషపవనవి, అని, దానికీలున్ =
 ఆ బ్రహ్మరహస్యమును, తెలియఁగవలయున్ = ఎఱుఁగవలయును.

తా. సద్గురువుయొక్క సద్బోధనమునుబట్టియు, బోధింపఁబడిన యంశముల నన్నిటిని పలుమఱు దనలో మననముఁ జేయుటవలనఁ గలిగెడు ననుభవజ్ఞానమునుబట్టియు, హంస ప్రణవనాదమునందు లీనమగుటనప్పటి తురీయావస్థయే బ్రహ్మపద మని యా పరమపదముయొక్క గుట్టును దెలిసి కొనఁదగును.

౧౨౨

ఆ. సర్వభూతహృదయరజలజాతములయందు

సమతఁ బవనమాననములతోడ

హంస యనుచుఁ బలుకునతఁడ నే ననుకీలుఁ

దెలిసి తలఁప నదియుఁ గ బాలియు నంత.

౧౨౩

టీ. సర్వ...యందున్ - సర్వ = నిఖిలములగు, భూత = సురనర తిర్యక్ స్థావరాశ్మక చతుర్విధ శరీరములయొక్క, హృదయ + జలజాత ములయందున్ = ఎనిమిది రేకులు గల హృత్పండరీములయందు, సమతన్ = “పుమా నేకోవ్యవస్థితః! తన్ననస్సమాలమ్బి కార్యం సామ్యం హి ముక్తయే! నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ” అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతులకు వ్యాఖ్యాన రూపంబగు “జ్ఞానస్వరూప మిత్యేతావదేవ నిర్దేశ్యం, తచ్చ సర్వేషా మాత్మ నాం సమానమ్” అను వేదార్థసంగ్రహవాక్యముచే దేవాదిదేహకృతభేద మున్నను వస్తుతత్త్వముచే నేకాకార మగుటంజేసి, పవన + మానసముల తోడన్ = ప్రాణాది పంచవాయువులతోను, మనో బుద్ధి చిత్తాహంకార ములతోను జీవుఁడు గూడినపుడు, హంస - అనుచున్ = హంస యని, పలు కున్ = యోగిజనము వచించును; అతఁడు - ఎ = “దేవమనుష్యాదిప్రకృతి పరిణామ విశేషరూప నానావిధ భేదరహితం జ్ఞానానందైకగుణమ్” అను మొదలగు పూర్వోక్తలక్షణములు గల శుద్ధజీవుఁడై, నేను = ఇట్లు ప్రకృతి సంగవిశిష్టఁడ నై యున్న నేను, అను + కీలున్ = అను నీరహస్యమును, తెలిసి = ఎఱిగి, తలఁపన్ = నిజరూపము ననుసంధింపఁగా, అదియున్ =

అ బ్రహ్మతీసంగము, పాలియున్ = “ఏకస్వరూపభేదోపి బాహ్యకర్మ ప్రవృత్తిః | దేవాదిభేదేపథ్యస్తే నాస్తే వావరణోపి సః (విష్ణు - పు- ౨-౧౪-౩౩) అనుటచేత జ్ఞానానందస్వరూపుం డగు శుద్ధజీవునకు బుద్ధి కుఱిము మొదలుగాఁ గల యాంతరభేద మున్నను బ్రహ్మతీసంగమువలన సంసారమునకుఁ గారణభూతమగు కర్మమువలనఁ గలిగెడు దేహోద్భావరణము నకు మూలమయి యున్నది. దేవాదిశరీరభేదము నశింపఁగాఁ బ్రత్యేగాత్మునకు నించుకయు భేదము లేదు; ఆదేవాదిశరీరభేద మనునది యావరణమాత్రము గాన నది నశించినతోడనే తత్కృత మగు భేదము ఆత్మయందుఁ దోపట్టదని యర్థము.

తా. జ్ఞానము ఆనందము లోనగు గుణములు గల జీవుఁడు మొదటఁ బరిశుద్ధుం డయ్యఁ బ్రహ్మతీసంగమువలన సురనరతిర్యక్ స్థావరరూపము లగు దేహములయొక్క హృదయపుండరీకములయందుఁ బ్రాణాదివాయువులతోను నంతఃకరణచతుష్టయముతోను గూడి సంచరించుచు హంస యని నీలువంటడును; పూర్వోక్తశుద్ధజీవుఁ డను నేను, నాకుఁ బ్రహ్మతీసంగము వలన నీసంసారము వచ్చినది అను నీరహస్యమును దెలిసికొని స్వస్వరూపానుసంధానమును జేయఁగా నాబ్రహ్మతీసంబంధము నశించును.

అవ. ఇట్టి పరమరహస్యమును దెలిసికొని పరమపురుషు నారాధించిన జీవునకుఁ బ్రహ్మతీసంబంధము సమయు నని జ్ఞానకిమారుతికి నుపదేశించుచున్నది.

ఆ. ఈ రహస్య మెఱిగి శ్ర యేకాగ్రచిత్తుఁ డై

సంతతము భజింపఁజూలునేని

యనిలమానసములు శ్ర హంసంబుతోఁ గూడ

విలయ మొందు మొదటిశ్రవెలుఁగునందు.

టీ. ఈ + రహస్యమున్ = ఇట్లు చెప్పఁబడిన మర్మమును, ఎఱిగి = సద్గురూపదేశముచేఁ దెలిసికొని, ఏకాగ్ర + చిత్తుఁడు - ఐ = శ్రీహరి దివ్య మంగళవిగ్రహమునందు సేకతానమానసుం డగుచు, సంతతము = నిరంతరమును, భజింపన్ = శ్రీహరినిఁ గొలుచుటకు; చాలున్ - ఏని = సమర్థు డగునేని, అనిల + మానసములు = ప్రాణాదివాయువులు సంతఃకరణచతుష్టయమును, హంసముతోఁ గూడఁ = ప్రకృతिसంబంధసహిత మగు హంసతోఁ గలిసి, మొదలి వెలుఁగునందున్ = ప్రకృతికిఁ గారణ మగు శ్రీహరి దివ్యతేజస్సునందు, విలయము = నాశమును, ఒందున్ = పొందును.

తా. పూర్వోక్తరీతిని నేను జ్ఞానానందస్వరూపుఁడనగు పరిశుద్ధజీవుఁ డను గాని ప్రకృతिसంబంధముతోఁ గూడిన మలినజీవుఁడను గా నను రహస్యమును దెలిసికొని శ్రీహరిని నిరంతరము నారాధించుచుండినయెడఁ బ్రాణముయొక్కయుఁ జిత్తముయొక్కయుఁ జాంచల్యము తిస్సి తనకుంగల మాలాజ్ఞానము నశించును. ౧౭౯

అన. “హంసతత్త్వార్థవిజ్ఞాన మతిరహస్య మట్లు గావునఁ జెప్పెద నవధరింపుము” అనుచు నుపదేశించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ సేయఁబడిన హంసతత్త్వరహస్యమును బోధించి రేచక పూరక కుంభకములయందు నాహంసతత్త్వమును గూర్చెడుప్రక్రియం జెప్పఁదలఁచి రేచకాదులస్వరూపమును నిరూపించుచున్నది.

సీ. హృదయగతప్రాణుఁ శ్రీ డేతెంచునాసికా

వివరంబువలనను శ్రీ వెలికి ద్వాద

శాంగుళపర్యంత శ్రీ మది రేచకం బగు

నరుదెంచునంతలో శ్రీ సర్ధసమయ

మచ్చోట లయ మగునది బహిఃకుంభకం

బారీతి లోపలి శ్రీ కరుగునదియె

పూరకం బన నొప్పుఁ శ్రీ బూరించునంతలో

నర్థకాలంబు దా శ్రీ నణఁగు నచట

తే. నదియె యాంతరకుంభకం శ్రీ బనఁగఁ దనరుఁ

బొనఁగ నిబ్బంగి రేచకశ్రపూరకాది

గతులచే విహరించు నీరగాలి వానిఁ

గలసి మదితోడ హంసము శ్రీ మెలఁగునపుడు.

౧౮౦

టీ. హృదయ - గతప్రాణుఁడు = హృత్ప్రదేశమున నున్న ప్రాణ వాయువు, నాసికా + వివరంబువలనఁ = కుడిది యగు ఘ్రాణబిలమునుండి, వెలికి - వెలుపలికి, ద్వాదశ + అంగుళ + పర్యంతము = పండ్రెండంగుళ ములదనుక, అరుదెంచుఁ = వచ్చును; అది = అట్లు వచ్చుటయే, రేచ కంబు - అగున్ = ఉచ్చాసరూపమగు రేచక మనఁబడును; అరుదెంచు + అంతలోఁ = ఇట్లు ప్రాణము పండ్రెండంగుళములు పైకి వచ్చుతఱిలో, అర్థ + సమయము = సగము కాలము, అచోటఁ = ఆ స్థలమునందు, లయము - అగున్ = బాహ్యవాయువులో లీన మగును; అది = అట్లు లీన మగుట, బహిఃకుంభకంబు = బాహ్యకుంభకము (అగును), ఆరీతిఁ = లోపలినుండి వెలుపలికి వచ్చునట్లు, లోపలికిఁ = గర్భగోళములోనికి, అరుగున్ = పోవును; అదియే = అట్లు పోవుటయే, పూరకంబు = నిశ్వాసరూప మగు పూరకము, అనఁ - ఒప్పున్ = అను పేరం బరఁగును; పూరించు + అంతలోఁ = అట్లు పూరకము చేయు కాలములో, అర్థకాలంబు = సగపాటుకాలము, తాఁ = పూరింపఁ ఒడిన యా వాయువు, అచటఁ = ఆ హృదయప్రదేశమునందు, అడఁగున్ = స్తంభించును; అదియే = అట్లు స్తంభించుటయే, ఆంతర + కుంభకంబు = ఆభ్యంతరకుంభకము, అనఁగన్ - తనరున్ = అనుపేరం బరఁగును; పాసఁగన్ = ఒప్పునట్లు, ఇబ్బంగిన్ = ఈ రీతిని, రేచక + పూరక +

ఆది + గతులక్ = రేచకము పూరకము బహిఃకుంభకము ఆంతరకుంభకము
అను నీ నాల్గుతెజఁగులచేతను, ఈగాలి=గర్భగోళమునందలి యాప్రాణా
దివాయువు, విహరించుక్ = ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపమున సంచరించును;
అప్పుడు=అట్లు ప్రాణవాయువు సంచరించుతఱిని, హంసంబు=పూర్వోక్త
హంస, వానిక్ = ఆప్రాణవాయువుసంచారములను, కలసి = కూడి,
మదితోడక్ = మనస్సుతోఁ గూడ, మెలఁగుక్ = ఆహృత్పుండరీకము
యొక్క యెనిమిదితేకులయందుఁ దిరుగాడును.

తా. నాభీమండలమున నుండెడు ప్రాణవాయువు మకుచెలమల
నుండి పైకి పండ్రెండంగుళములదనుక దిగయాపిరిగ వచ్చుట రేచక మనఁ
బడును; అట్లు వచ్చినకాలములో సగముకాలము ఆప్రదేశమునందు నిలుచుట
బాహ్యకుంభక మనఁబడును. అట్లు పైకి వచ్చునట్లు ప్రాణవాయువు మరల
నెగయాపిరిగ లోనికిఁ బోవుట పూరక మనఁబడును. ఆ పోయినకాలములో
సగముకాలము హృదయప్రదేశమున స్తంభించియుండుట యాంతరకుంభక
మనఁబడును; ఇట్లు రేచక పూరక బహిఃకుంభకాంతరకుంభకములచే నీ
ప్రాణవాయువు సంచరించుచుండును; అట్లు సంచరించునపుడు పూర్వోక్త
హంసరేచకము మొదలగు ప్రాణగమనములతోను మనస్సుతోను గూడి
హృదయపుండరీకదళములయందుఁ బూర్వోక్తరీతిని సంచరించును.

తే. పూరకమున హకారంబుఁ శ్రీ బొందుపఱచి

కుంభకంబున బిందువుఁ శ్రీ గూర్చి యంత

రేచకమున సకారంబుఁ శ్రీ జూచి వానిఁ

దెలియుతెలివియె నే నని శ్రీ తెలియవలయు.

౧౫౧

టీ. పూరకమునక్ = పైగాలిని లోనికిఁ దీల్చుట యనుపూరకమునందు,
హకారంబుక్ = హంసశబ్దమునందలి హకారముచేఁ జెప్పఁబడు పరిశుద్ధ
జీవుని, బొందు పఱచి=కలియఁగూర్చి, కుంభకంబునక్ = బాహ్యభ్యంతర

కుంభకములలో నొకదానియందు, బిందువుక్ = ప్రకృతిపురుష తాదాత్మ్యమును, కూర్చి = కలిపి, అంతక్ = షిమ్మట, రేచకమునక్ = లోనిగాలిని జైకిఁ దీయుట యనురేచకమునందు, సకారంబుక్ = సకారముచేఁ జెప్పఁబడు ప్రకృతిని, చూచి = పరికించి, వానిక్ = పురుషుఁడు ప్రకృతి ప్రకృతిపురుషతాదాత్మ్యము అను నీమూఁడిటిని, తెలియుతెలినియె = తెలిసికొనుజ్ఞానమే, నేను = పరిశుద్ధజీవుఁడ నగు నేను, అని తెలియక్ = అని యెఱుంగఁ దగును.

తా. రేచకపూరకకుంభకములలోఁ బూరకమునందు హంసపదము నందలి హకారవాచ్య మగు శుద్ధజీవస్వరూపమును, రేచకమునందు సకారముచేఁ జెప్పఁబడుప్రకృతినిఁ గుంభకమునందు బిందుశబ్దవాచ్యమగు ప్రకృతిపురుషులతాదాత్మ్యమును ననుసంధించి, ప్రకృతిపురుషులయు తత్తాదాత్మ్యముయొక్కయు స్వరూపములను, నెఱుంగఁదగినజ్ఞానమే నాయొక్క వాస్తవస్వరూప మని యోగి యెఱుంగఁ దగును. ౧౫౧

తే. ఇ ట్లనిలమానసములతో శ నెనసి హంస

యాఱుకమలంబులందు నశహర్నిశంబు

లీలచే విరువదియొక్కశవేలయాఱు

నూఱుమాఱులు విహరించు శ మేరతోడ.

౧౫౨

టీ. ఇట్లు = ఈవిధమున, హంస = శుద్ధజీవుఁడు, అనిలమానసములతోక్ = ప్రకృతిజన్యము లగు ప్రాణాదివాయువులు మనోబుద్ధిచిత్తహంకారములు అను వీనితో, ఎనసి = తాదాత్మ్యము నొంది, అహర్నిశంబుక్ = రేయుం బవళ్లు, ఆఱుకమలంబులందుక్ = దిగువ వివరింపఁబడుమూలాధారము మొదలగు షట్పద్మములయందు, ఇరువది - యొక్క-వేల - ఆఱు-నూఱు-మాఱులు = ఇరువదియొక్కవేలును ఆఱువందలును సంఖ్య గలపర్యాయములు, మేరతోడక్ = ఒకపరిమాణముతో, లీలచేక్ = నడకసాగముతో, విహరించుక్ = తిరుగాడును.

తా. ఇతైఃఽంగున హంసశబ్దవాచ్యుఁడగు పరిశుద్ధజీవుఁడు ప్రాణాది వాయువులు మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు నను ప్రకృతిజన్యగుణములతోఁ గూడి, మూలాధారము లోనుగాఁగలయిరుమూఁడుదామరలయందు శేవగలు ఇరువదియొక్కవేలయాలువందలపర్యాయములు నియమముతోఁసంచరించును.

అవ. సామాన్యముగఁ జెప్పఁబడిన హంసముయొక్క సంచారక్రమమును విశేషాకారముగ నుడువుచున్నది.

వ. అట్లు గావున గుదస్థానంబున వశేషసవర్ణగం బై చతుర్దశ యుక్తం బై తప్తకాంచనపుష్పసన్నిభంబై మహీనిలయం బై ఘ్రాణకారణం బై మూలాధారచక్రంబు విలసిల్లు; నంగు వినాయకున కాటునూలులును, లింగస్థానంబున బభ్రమయరలవర్ణగం బై షడ్దశసమన్వితం బై రక్తవర్ణం బై జలాలయం బై రసనాకారణం బై స్వాధిష్ఠానచక్రంబు రంజిల్లు; నందుఁ జతుర్ముఖున కాటువేలును; నాభిస్థానంబున డ థ ణ త థ ద థ న ప ఘ వర్ణగం బై దశదళోపేతం బై తేజోనివాసం బై పీతవర్ణం బై నేత్రకారణం బై మణి గూరకచక్రంబు ప్రకాశించు; నందు శ్రీమహావిష్ణువున కాటువేలును; హృదయస్థానంబున క ఖ గ ఘ జ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ వర్ణగం బై ద్వాదశదళోపేతం బై శ్వేత వర్ణం బై మరుత్తందిరం బై త్వగింద్రియకారణం బై యనాహతచక్రంబు దనరు; నందు రుద్రున కాటువేలును; కంఠస్థానంబునం దకారాది షోడశదళయుతం బై నీలవర్ణం బై గగనసదనం బై శ్రోత్రకారణం బై విశుద్ధచక్రం బలరు; నందు జీవాత్మనకు సహస్రంబును; భూమధ్య స్థానంబున “హం త్సం” అను వర్ణంబులు గలిగి ద్విదశ

లలితం బై | అంతఃకరణభవనం బై యాజ్ఞాచక్రం బొప్పు;
 నందుఁ బరమాత్మనకు సహస్రంబును; బ్రహ్మరంధ్రస్థానం
 బున నోంకారవర్ణగం బై సహస్రదశశోభితం బై కోటి
 సూర్యప్రకాశమానం బై ధీవిలయస్థలం బై సహస్రార
 చక్రం బలరారు; నందు శ్రీ గురుస్వామికి సహస్రంబును;
 శ్రీమద్దేశికాంజనేయ ముద్రాలక్ష్మ్యమంత్రధ్యాన క్రమపూర్వ
 కంబుగా సమర్పించు సద్గురుభక్తుండు జీవన్ముక్తుం డగున
 ట్లాప్పించునప్పుడు.

౧౮౩

టీ. అట్లుగావునకొ = అరీతిని హంస, షట్కమలములయందుఁ దిరు
 గురు గాన, గుదస్థానంబునకొ = “మూలాధారం గుదస్థానం” అనుటచే
 పాఞ్చింద్రియమునకు మీఁదుగ, వ శ ష స వర్ణగంబు-వి = “వాసాంత
 వర్ణాశ్రయః” అనుటచే వ శ ష స అను నాలుగుక్షరములను బొందినదియై,
 చతుర్దశయుక్తంబు - వి “ఆధారస్తు చతుర్దశః” అనుటచే నాలుగువర్ణ
 ములతోఁ గూడినదియై, తప్త-కాంచన-పుష్ప-సన్నిభంబు-వి = పుటము
 వేయఁబడిన బంగారుపువ్వుతో సరియైనదియు నై, మహీనిలయంబు - వి =
 గంధవతి యగు పృథివికి నాధారభూతమైనదియు నై (కావుననే), ఘ్రాణ
 కారణం బై = గంధగ్రహణసామర్థ్యము గల ఘ్రాణేంద్రియమునకు హేతు
 భూతమైనదియు నై, మూలాధారచక్రంబు = మూలాధార మను చక్రము,
 విలసిల్లుకొ = ఒప్పును, ఆందుకొ = ఆమూలాధారచక్రమునందు, వినాయ
 కునకుకొ = శ్రీహరివిభూతులలో నొకఁడగు గణపతికి, ఆటునూటులును =
 (ఇరువదియొక వేలయాటువందలసంఖ్య గల హంససంచారములలో) ఆటు
 వందల గమనములును, లింగస్థానంబునకొ = ఉపస్థేంద్రియప్రదేశమునందు,
 బ భ మ య ర ల వర్ణగంబు - వి = “బాలాంతషట్పత్రకం” అనుట
 చేత బ భ మ య ర ల అను నాలుగుక్షరములను బొందినదై, షట్పదశ -

సమన్వితంబు - వి = ఆఱుశేకులతోఁ గూడినదై, రక్తవర్ణంబు - వి = అరుణకాంతి గలదియై, జల + ఆలయంబు - వి = రసగుణప్రధానం బగు నీటికి నునికిపట్టయి, రసనా - కారణంబు = రసనేంద్రియమునకు హేతు వయి, స్వాధిష్ఠానచక్రంబు = స్వాధిష్ఠాన మనుచక్రము, రంజిల్లుకొ = ఒప్పును; అందుకొ = ఆ స్వాధిష్ఠానచక్రమందు, చతుర్ముఖునకుకొ = బ్రహ్మదేవునకు, ఆఱువేలును = ఆఱువేలులెక్కగల హంసగతులను, నాభిస్థానంబునకొ = బొడ్డుపట్టున, డ థ ణ త థ ద థ న ప ఫ వర్ణగంబు - వి = టవర్ణులొని కడ పటి మూడువర్ణములును, తవర్ణును, పవర్ణులొని మొదటి రెండువర్ణములు నను పదియక్షరములు గలదియై, దశ-దశ-ఉపేశంబు-వి = పదిపత్రములతోఁ గూడి నదై, తేజోనివాసంబై = వహ్నికి నునికియై, పీతవర్ణంబై = పచ్చనిరంగు గలదై, నేత్రకారణంబై = చక్షుఃంద్రియమునకు హేతువై, మణిపూరక చక్రంబు = మణిపూరక మను చక్రము, ప్రకాశించుకొ = వెలుగును, అందుకొ = ఆ మణిపూరకమునందు, శ్రీమహావిష్ణువునకు = సకలదేవాదిదేవు డగుపురు షోత్తమునకు, ఆఱువేలును = షట్సుహస్రహంసగతులను, హృదయస్థానం బుకొ = హృత్ప్రదేశమునందు, క ఖ గ ఘ జ చ ఛ జ ఝ ఞ ట త వర్ణగంబు - వి = అక్షర సమామ్నాయమునందలి కకారము మొదలు రకా రముదనుకఁ గల పండ్రెండక్కరములను బొందినదై, ద్వాదశ-దశ-ఉపే తంబు-వి = పండ్రెండుదశములతోఁ గూడినదియై, శ్వేతవర్ణంబై = ధవళ కాంతి గలదై, మరుత్ - మందిరంబై = స్పర్శగుణము గలగాలికి నాధా రమై, త్వగింద్రియకారణంబై = త్వగింద్రియమునకు మూలమై, అనాహత చక్రంబు = అనాహత మను చక్రము, తనరుకొ = ఒప్పును, అందుకొ = ఆ యనాహతమునందు, రుద్రునకుకొ = శివునకు, ఆఱువేలును = ఆఱువేలు లెక్కగల హంసగతులను, కంఠస్థానమందుకొ = గళప్రదేశమునందు, అకారాది షోడశస్వరగంబు - వి = అకారము మొదలు విస్వరము దనుకం గల పదియాఱుస్వరముల (అచ్చుల)ను బొందినదియై, నీలవర్ణంబు-వి =

కృష్ణకాంతిగలదై, గగనసదనంబై = శబ్దగుణక మగు నాకసమునకు నివా
 సమై, శ్రోత్ర - కారణంబై = శ్రోత్రేంద్రియమునకు హేతువై, విశుద్ధ
 చక్రంబు = విశుద్ధమను చక్రము, అలరుకొ = విలసిల్లును, అందుకొ = ఆ
 విశుద్ధమునందు, జీవాత్మునకుకొ = పరిశుద్ధుడగు ప్రత్యగాత్మునకు, సహ
 స్రంబును = ఒకవేయి హంసగతులను, భూమధ్యస్థానంబునకొ = కను
 బొమ్మలనడిమిపట్టున, హం తుం అనువర్ణంబులు గలిగి - హం తుం అనునీ
 రెండునీజాతురములు రెండురేకులందును గలిగి, ద్వి-దశ - లలితంబు - వి =
 రెండుదశములచేత సొబగు మీసినదై, మాణిక్య + వర్ణంబు - వి = మాని
 కముయొక్కరంగును బోలినరంగుగలదై, అంతఃకరణ + భవనంబు - వి =
 మనోబుద్ధిచిత్తహంకారరూప మగు నంతరింద్రియమునకు స్థానమై, ఆజ్ఞా
 చక్రంబు = ఆజ్ఞాచక్రమును కమలము, ఒప్పుకొ = విలసిల్లును; అందుకొ =
 ఆ యాజ్ఞాచక్రమునందు, పరమాత్మునకుకొ = పరవాసుదేవబ్రహ్మమునకు
 సహస్రంబును = ఒకవేయిని, బ్రహ్మ - రంధ్ర - స్థానంబునకొ = బ్రహ్మ
 రంధ్ర ప్రదేశమునందు, ఓంకార వర్ణగంబు - వి = ఓం అను నీయొక
 ముక్షరమును బొందినదియై, సహస్ర - దశ - శోభితంబు - వి = వెయ్యి
 రేకులచే శోభిల్లుచున్నదై, శోటిసూర్యప్రకాశమానం బై = ఒక శోటి
 సంఖ్యగల యాత్ములవలె దేదీప్యమాన మగుచు, - ధీవిలయ - స్థలంబై =
 “అవిలమానసములు హంసంబుతోడ గూడ విలయ మొందు మొదలి వెలుగు
 నందు” అని వెనుకఁ జెప్పినరీతిని చిద్బిందువు లీనమగుటకుఁ జోటయి,
 సహస్రారచక్రంబు = సహస్రార మను చక్రము, అలరారుకొ = ప్రకా
 శించును; అందుకొ = ఆ సహస్రారమందు, శ్రీగురుస్వామికికొ = బ్రహ్మ
 విద్యాసంప ద్విరాజితుఁ డగు సాచార్యునకు, సహస్రంబును = ఒక
 వెయ్యిని, శ్రీమత్...పూర్వకంబుగాకొ - శ్రీమత్ = జ్ఞాననంపత్తి గల,
 వీళిక = నద్గురువుచేత, ఉక్త = ఉపదేశింపఁబడిన, ఆసన = పద్మాసనము
 మొదలగు తానినములును, ముద్రా = తొల్లి చెప్పఁబడిన ఖేచరి మొదలగు

ముద్రలును, లక్ష్య = ఆ ముద్రలచేఁ గనుఁగొనఁబడు నంతర్లక్ష్యము బహి
ర్లక్ష్యము మొదలగు లక్ష్యములును, మంత్ర = పరమపురుషప్రతిపాదకము
లగు గాయత్రి మొదలగు మంత్రములును, ధ్యాన = పురుషోత్తమ స్వరూ
పానుసంధానము—(అను కీనియొక్క) క్రమ = అనుష్ఠాన క్రమము,
పూర్వకంబుగాఁ = తొలుతఁ గలుగునట్లుగ, సమర్పించు = (మీఁదఁ
జెప్పినరీతిని హంసగతులను వినాయకాదులకు) సమర్పణము గావించెడు,
సద్గురు - భక్తుండు = ఉత్తముఁ డగు తన యాచార్యునియందు భక్తి గల
యోగి, జీవన్ముక్తుండు = బ్రతికియుండఁగనే పరమపురుషప్రాప్తిరూప
మగు మోక్షము నొందినవాఁడు, అగుఁ = జౌను, అట్లు = మీఁదఁ
జెప్పినరీతిని, ఒప్పించునప్పుడు = హంసగతి ననుసరించిన మంత్రపురశ్చర్య
సంఖ్యలను సమర్పించెడు సమయమునందు, ముందున కన్వయము.

షట్పక్రోద్ధారణక్రమము.

అందు మూలాధారచక్రోద్ధారక్రమము.

వ శ వ స అను నాలుగు బీజవర్ణములు తూర్పు మొదలగు నాలుగు
దిక్కుల వైపున నున్న రేకులలోఁ గలిగి, పండ్రిండవ వన్నె పసిఁడిపువ్వు
పగిదిం దగి, పంచమహాభూతములలో గంధవతి యగు పుడమికి నధిష్ఠానమై
యాపుడమి యధిదేవతగాఁ గల స్రుణేంద్రియమునకుఁ గారణం బగు
మూలాధారచక్రము పాయుప్రదేశమునం దుండును; దీనియందుఁ బూర్వోక్త
రీతిని హంసము అహోరాత్రాత్మక మగు నటువదిగడియల పరిమితి గల
దినములోని ఘ ర లలో నాటువందలసారులు నాలుగుదశములమీఁదుగఁ
బ్రదక్షిణము సేయును; ఈ ప్రదక్షిణములను గణపతికిఁ దొలుత నర్పింప
వలయును.

స్వాధిష్ఠానచక్రోద్ధారక్రమము.

బ భ మ య ర ల అను నీయాలు బీజవర్ణములు నాటుదశముఁ
యందునుఁ గలిగి, ఎఱ్ఱనిరంగు గలిగి, రసము (తీపి) ప్రధానగుణముగఁ గల

నీటికి నధిష్ఠాన మై రసనేంద్రియమునకుఁ గారణం బగు స్వాధిష్ఠానచక్రము ఉపస్థభాగమునందుఁ గలదు; దీనియందు హంస ఘ ౩ లలో నాటువేల సారులు ప్రదక్షిణములు నేయును. ఈ ప్రదక్షిణములను ద్రిమూర్తులూ సృష్టికర్తయగు పరమేష్ఠికి సమర్పింపవలయును.

మణిపూరకచక్రోద్ధారము.

డ ధ ణ త థ ద ధ న ప ఫ అను నీ పది బీజాక్షరములు పదిరేకుల యందును గలిగి, పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశములలోఁ దేజస్సునకు నధిష్ఠానమై పనపురంగు గలిగి, చక్షురింద్రియమునకుఁ గారణమై మణిపూరక చక్రము నాధీమండలమునం దుండును; దీనియందు హంసము ౧౦ గడియ లలో నాటువేలనూలులు ప్రదక్షిణములు నేయును; వీనిని జగత్పరిపాలకుం డగు శ్రీమహావిష్ణువునకు సమర్పింపవలయును,

అనాహతచక్రోద్ధారము.

క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ అను పండ్రెండు బీజాక్షర ములు పండ్రెండు దశములయందుఁ గలిగి, తెలుపువర్ణముతో నొప్పి, స్పర్శ గుణము గల వాయువునకు నధిష్ఠాన మై త్వగింద్రియమునకుఁ గారణ మై యనాహత చక్రము హృదయప్రదేశమునందు విలసిల్లును. దీనియందు హంస ఘ ౧౨ లలో నాటువేలప్రదక్షిణములను జేయును; వీనిని సంహారకర్త యగు రుద్రునకు సమర్పింపవలెను.

విశుద్ధచక్రోద్ధారకమము.

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఌ ౡ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ అం అః అను నీ పదియూన్మరములును పదియూన్మర రేకులందుఁ గలిగి, నలుపురంగు లెదినై శబ్దగుణక మగు నాకాశమునకు నధిష్ఠానమై శ్రోత్రేంద్రియమునకుఁ గారణమై విశుద్ధచక్రము కంఠప్రదేశమునందుఁ గలదు; దీనియందు హంస

ఘ ౧౩ ల కాలములో వెయ్యి ప్రదక్షిణములు గావించును; దీనిని బ్రత్య గాత్మనకు (శుద్ధజీవునకు) సమర్పించునది.

ఆజ్ఞాచక్రకోద్ధారకమము.

హం క్షం అను నీ రెండు వీజవర్ణములు రెండు దశమలయందుఁ గలిగి, మాణిక్యముయొక్క కాంతిచే నొప్పి, అంతరింద్రియమునకు నధిష్ఠాన మై యాజ్ఞాచక్రంబు కనుబొమల నడిమిపట్టున రంజిల్లును; దీనియందు ఘ ౨ ల కాలములో వెయ్యిప్రదక్షిణములను హంస చేయును; వీనిని బర మాత్మనకు (పరమపురుషునకు) సమర్పింపవలయును.

సహస్రారచక్రకోద్ధారకమము.

బ్రహ్మప్రణవము నడిపట్టునఁ గలిగి, ఆ ప్రణవమునకుఁ జాట్టును వెయ్యి రేకులు గలిగి, నూఱులక్షలనూర్వలకాంతిని బోలుప్రకాశముచే దేదీప్యమాన మగుచు: జిద్భిందువుయొక్క లయమునకు నునికి యై సహస్రార చక్రము భాసిల్లును; దీనియందు హంస ఘ ౧౦ ల కాలములో వెయ్యి ప్రదక్షిణములు గావించు నీ పద్రక్షిణములను దన గురువర్యునకు సమర్పింప వలయును.

ఇట్లు శ్రీమదాద్యులచే నుపదేశింపఁబడిన పద్మాసనము మొదలగు నాసనబంధములయు, ఖేచరి లోనగు ముద్రలయు, నాయాలక్ష్మ్యములయు, త్రన్మంత్రములయు, భగవదనుసంధానముయొక్కయు నాచరణక్రమము మున్ను గలుగునట్లు పైని జెప్పినరీతిని వినాయకాదులకు హంసప్రదక్షిణము లను సమర్పణఁజేసెడు పరమాచార్యభక్తుఁడు జీవన్ముక్తుఁ డగును. మరియు నీ రీతిని సమర్పించెడుసమయమునందు.

౧౫౧

అవ. లోగడఁ జెప్పినవడువున శుద్ధచిత్కళాస్వరూప మగు పరమపురుష తత్త్వము ననుసంధించుటకుఁ దెలుపఁ

దలఁచి, తొలుత మనోవాయువుల సంచారప్రదేశములను దెలుపుచున్నది.

క. కుడియెడమనాడులందున్

నడుచు న్వాయువులు వానినడువడి వెలి లోఁ

బాడగనుచు నెపుడు మెలఁగున్

నడిమినడక అంటి నెమ్మనంబు కుమారా ! ౧౮౨

టీ. కుమారా ! = పుత్రాధికుఁడ వగు నో మరున్నందనా, వాయువులు = ప్రాణము మొదలగు గాలులు, కుడియెడమ నాడులందున్ = హృదయపుండరీకమునకు నిరుచక్కియల నున్న నరములయందు, నడుచున్ = సంచరించుచుండును; వాని - నడువడిన్ = ఆ వాయువులయొక్క నడకను, వెలిన్ - లోన్ = పైని లోపలను, పాడగనుచున్ = కనుఁగొనుచు, నడిమి - నడకన్ = ఆ వాయువులమధ్యను సంచారమును, అంటి = పొంది, నెమ్మనంబు = సంకల్పవికల్పాత్మక మగు మనస్సు, ఎపుడున్ = నిరంతరమును, మెలఁగున్ = తిరుగాడుచుండును.

తా. వాయువునకు నధిష్ఠాన మగు ననాహతచక్రమునకు నుభయ పార్శ్వములయం దున్న యిడాపింగళానాడులలోపలి సూక్ష్మరంధ్రములయందుఁ బ్రాణాపానవాయువులు సంచరించుచుండును; ఆ ప్రాణాపానముల బాహ్యభ్యంతరసంచారములను బరికించుచు నా రెండింటికి మధ్య వర్తియై మనస్సు సంతతము సంచరించుచుండును. ౧౮౩

అవ. ఇట్లు మనోవాయువుల సంచారస్థలములను జెప్పి శుద్ధజీవన్వరూప మగు హంసయొక్క నివాసస్థలమును దెలుపుచున్నది.

క. ఆ రెంటికిని విలక్షణ

మై రాజిలైదు సుషుమ్నాయం దమలాజ్ఞాం

భోరుహమున హంసుం డా

త్తారాముఁడు సర్వసాక్షి ర యై వెల్లు నుతా ! ౧౮౩

టీ. నుతా = ఓ ఆంజనేయా ! ఆ రెంటికిని = పూర్వోక్తనాడులు రెండింటికిని, విలక్షణము—వి = వెఱుకుది యై, రాజితైదు - నుషుమ్న యందుకొ = నడుమను బ్రకాశించుచున్న నుషుమ్న యనునరమునందు, అమల + ఆజ్ఞాంభోరుహమునకొ = పరిశుద్ధ మగు నాజ్ఞాచక్రమునందు, ఆత్మారాముఁడు = పరమాత్మునియందు నిరంతరమును రమించుచున్న, హంసుండు = శుద్ధజీవుఁడు, సర్వసాక్షి - వి = పరమపురుషప్రాప్తిమహిమ చేత సర్వప్రపంచమునకు ద్రవ్య యై, వెల్లుకొ = తేజరిల్లుచు.

తా. “ జగద్వ్యాపారవర్జం భగవతోఽనంతకల్యాణగుణయోగో ముక్తజీవస్య ” అనుటచే ముక్తజీవునకు ప్రాపంచికవ్యవహారము తప్ప పరమపురుషుని హేయప్రత్యసీకసకలకల్యాణగుణప్రాప్తి గలదు గాన, నిరంతరము పరమాత్మప్రాప్తి నానందించుచున్న ముక్తజీవుఁడు భగవత్ప్రీతి విభూతిరూప మగు నిఖిలప్రపంచమును విశోదముగఁ బరికించుచు నుషుమ్నాంతర్వర్తి యగు నాజ్ఞాచక్రమునందు భాసిల్లుచుండును. ౧౮౩

అవ. ఇట్లు ముక్తజీవాత్మస్థితిని జెప్పి తదాశ్రయ మగు నా యాజ్ఞాచక్రమును గొనియాడుచున్నది.

ఆ. అచలహంసరూప ర మెచట సంభవ మగు

నెచట సంచరించు ర నెచట నణఁగు

నదియ సూ నుషుమ్న ర యదియపో ద్విదళాబ్జ

మదియ సూక్ష్మదృష్టి ర నరయు మనఘ ! ౧౮౪

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడ వగు నో హనుమానుఁడా ! ఎచటకొ = వీస్థానమునందు, అచల-హంస-రూపము = పరిశుద్ధుఁ డగుజీవునకు నుపాధిసంబంధము, సంభవము = పుట్టినది, అగుకొ = అయినదో; ఎచటకొ = ఏ

ప్రదేశమునందు, సంచరించున్ = పుణ్యపాపకర్మానుగుణము లగు సురనర
తిర్యక్ స్థావర శరీరములతోఁ దిరుగాడుచుండునో; ఎచటన్ = ఏ స్థలము
నందు, అడఁగున్ = స్వస్వరూపానందావిర్భావము కాఁగా నశించునో;
అదియె = ఆపరమపదమే, సుమమ్న = సుమమ్న యనున తమనాడియు,
అదియపో = ఆపదమే సుమా, ద్విదళాబ్జము = పూర్వోక్తరీతిని రెండుదళ
ములు గల యాజ్ఞాచక్రము; (కనుక), అదియ = ఆపదవినే, సూక్ష్మదృష్టిన్ =
పరమసూక్ష్మ మగుదివ్యదృష్టిచేత, అరయుము = పరికింపుము.

తా. దేనియందుఁ బరిశుద్ధుఁ డగు జీవునకు స్వమాయాసంబంధమువలన
స్థూల సూక్ష్మాది శరీరరూప మగు కార్యకరణసంఘాతము సంభవించుచుఁ
బ్రవర్తించుచు లీన మగుచున్నదో; ఇట్లు సర్వకారణం బగు నాపరతత్త్వమే
సుమమ్నయు నాజ్ఞాచక్రము నయి యున్నది గాన, యోగాభ్యాసబల
మున స్థూల మగుబాహ్యదృష్టిని విడిచి, పరమసూక్ష్మ మగునాంతరదృష్టి
చేత దానిని తెలిసికొనుము.

౧౦౪

చ. అది యతిసూక్ష్మదృష్టియు, దృఢగాద్యవసానపదంబు, ధీమన
స్సదనము, స్వప్రకాశము, నరసంగము, నిర్విషయంబుఁ గాన, న
ప్పదమునహంసనాదములరభంగులఁ గూర్పఁదదంతరంబునం
దుదయము నొంది చిత్కళ మరహోన్నతి వాని నడంచు

[నెంతయున్.

టీ. అది = ఆ పరమపదము, అతిసూక్ష్మ - దృష్టియున్ = “సూక్ష్మా
త్సూక్ష్మతరం నిత్యం” అను శ్రుతిచేఁ బరమసూక్ష్మ మగు జ్ఞానిదృష్టి గల
దియుఁ గేవలము నుపాననారూప మగు జ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలియఁదగినదియు,
దృక్...పదంబు - దృక్ = బాహ్యజ్ఞానము, అది = మొదలగువాని
యొక్క, అవసాన = సమాప్తికి, పదంబు = ప్రదేశమయినదియు (బాహ్య
జ్ఞానము లాపదవియందు వ్యాపింపఁజాల వని యర్థము), ధీమనస్సదనము

“ఉపాసనంస్యా ధృవానుస్మృతి ర్దర్శనా నిర్వచనాచ్చ” అను బోధా
యనవచనమునుబట్టి ధ్రువానుస్మృతిరూప మగుస్థితప్రజ్ఞతోఁ గూడిన శుద్ధ
మానసమునకు నునికిపట్టయినదియు, స్వప్రకాశము=ఇతరాపేక్ష లేక తనకుఁ
దా వెలుఁగొందు చున్నదియు, అనంగము = తనకు వశవర్తిని యగుమాయ
యొక్క సంపర్కము లేనిదియు, నిర్విషయంబు = చక్షురాదులగు నింద్రియ
ములకు గోచరము కానిదియు, కానకొ = కనుక, అప్పదమునకొ = పర
వస్తురూప మగు నాస్థానమునందు, హంస - నాదముల - భంగులకొ =
పూర్వోక్త జీవత త్వముయొక్కయుఁ బ్రణవనాదములయొక్కయు రీతుల
నెల్ల, కూర్పకొ=ఏకతత్వానుసంధానమునఁ జొనుపఁగా, తత్ - అంతరం
బునకొ = అట్లు పరిశుద్ధ మగు నా చిత్తమును బరతత్త్వమునందుఁ జేర్చిన
వెంటనే, చిత్ - కళ = భగవత్సాక్షాత్కారరూప మగు చైతన్యకళ,
మహోన్నతికొ = మిగుల హెచ్చుగ, ఉదయముకొ - ఒంది = ఆవిర్భ
వించి, వానికొ = జీవత త్వముయొక్కయు దశవిధోంకారనాదముల
యొక్కయు రీతుల నెల్ల, ఎంతయుకొ - అడంచుకొ = మరలఁ బొడ
నూపకుండునట్లు రూపుమాపును.

తా. జగదుత్పత్తిస్థితిలయములకు మూలకారణ మగునాపరతత్త్వము
పరమసూక్ష్మ మగు జ్ఞానదృష్టికిమాత్రము గోచర మగునదియుఁ, బ్రాపం
చిక జ్ఞానమునకు గోచరము కానిదియు, స్థితప్రజ్ఞానమన్విత మైన శుద్ధమానస
మునకు నివాసమైనదియు, తనకుఁ దా వెలుఁగుచుండునదియు, మాయామాయా
కార్యములసంబంధము లేనిదియు, చక్షురాదు లగునింద్రియములకు నగోచర
మైనదియుఁ గాన నాపరపస్తువునందు హంసశబ్దవాచ్య మగు ప్రత్యగాత్మ
యొక్క చిత్తవృత్తిని - పూర్వోక్తప్రణవనాదభేదములను - తచేకధ్యాన
ముచేఁ జేర్పఁగా వెంటనే పరమపురుషసాక్షాత్కారరూప మగు చైతన్య
కళ దేదీప్యమానమై యావిర్భవించి జీవాత్మయొక్క భంగుల (సంసారావ
స్థల) నెల్ల సమూలముగ నశింపఁజేయును.

ఆ. భూరిహంసనాదశ్చూర్వోత్తరారణి

జనితచిత్కళాగ్ని శ ఘనత మెఱసి

స్వాదివస్తువులను శ స్వస్వరూపంబుగాఁ

జేయకున్నె వైని శ జేరునపుడు.

౧౮౬

టీ. భూరి...అగ్ని - భూరి = పరిశుద్ధ మగుట నత్యుత్తమ మైన, హంస = ప్రత్యగాత్మయు, నాద=పరమాత్మప్రతిపాదక మగు ప్రణవము యొక్క నాదము, ననెడు, పూర్వ - ఉత్తర = మొదటిది రెండవదియు నగు, అరణి=నిప్పుకొఱకుఁ దరిచెడుకఱ్ఱలవలన, జనిత=పాడమిన, చిత్కళా = పరమపురుషసాక్షాత్కారరూప మగు చైతన్యకళ యనెడు, అగ్ని=వహ్ని, ఘనత - మెఱసి = మిక్కుటముగ మండి, (దేదీప్యమాన మై) స్వాదివస్తువుల - స్వ = తనకుఁ బరమపురుషసాక్షాత్కారరూప మగు నగ్నికి), ఆది = హేతుభూతము లగు, వస్తువుల - శుద్ధజీవుఁడు పరమపురుషవాచక మగు ప్రణవనాదము ననెడు రెండరణులను, వై = పరాత్పరుఁడగు పరమపురుషుని, చేరునపుడు = పొందుతఱిని, స్వ - స్వరూపంబుగా = భగవత్సాక్షాత్కార మనియెడు నగ్నియొక్క యాకారముగ, చేయక - ఉన్నె = కావింపక యుండునా? కావించు నని యర్థము.

తా. “ఆత్మాన మరణిం కృత్వా ప్రణవం చోత్తరారణిం । ధ్యాన నిర్మథనాభ్యాసా త్పాపం దహతి పూరుషః ” అనఁగా జ్ఞానయోగి తన్ను (జీవాత్మను) క్రిందికఱ్ఱగను, భగవద్వాచక మగు ప్రణవమును మీదికఱ్ఱగను జేసి పరమపురుషధ్యాన మనియెడు మధించుటయొక్క యభ్యాసమును జేయుటవలన నాపురుషోత్తముఁడు జీవాత్మకుఁ గల సంసారరూప మగు పాపమును సమూలముగ దహించును - అనుటచేఁ గ్రింద నొక కఱ్ఱను చెట్టి గట్టిగఁ దరుచుటచేఁ బుట్టిననిప్పు బాగుగ మండి యా రెండు కఱ్ఱలను గాల్చినట్లు యోగి తనయాత్మను బ్రణవముతోఁ జేర్చి భగవద్రూపమును

పద్య-౧౫౭.] టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము.

౪౪౧

నిరంతరమును ధ్యానించుటవలన నాభగవంతుఁడు సాక్షాత్కరించి జీవునిఁ
దనలో నైక్యముఁ జేయును. ౧౫౭

క. అంగము నిర్మలబిందువు

లింగము నాదంబు పరమరీలింగాంగమహా

సంగమే మంగళకళ యని

లింగాంగులు దెలియుదురు చరలింపనిభక్తిన్. ౧౫౮

టీ. అంగము = పురుషోత్తమునకు శరీర మగు చిద్వర్ణము, నిర్మల
బిందువు = పూర్వోక్త మగు స్వచ్ఛమైన చిద్బిందు వనియు, లింగము
“లింగం చిహ్నో సుమానేచ సాంఖ్యోక్త ప్రకృతావపి” అను మేదిని
కోశముచేత నచిద్రూప మగు మూలప్రకృతి, లేక “క్షమతాచ లింగం” అని
మిమాంసకులు చెప్పినట్లు అర్థప్రకాశనసామన్యాత్మక మగుభగవత్తత్త్వము,
నాదంబు = పురుషోత్తమప్రతిపాదక మగు పూర్వోక్తప్రణవనాద మనియు,
పరమ...సంగము + ఎ - పరమ = పరమపురుషరూప మైన, లింగ = పర
వస్తువునకును, అంగ = పరమపురుషశరీరమైన జీవాత్మకును గల, మహాసం
గమే = నిరతిశయమగు నైక్యమే, మంగళ - కళ = అఖండానందరూప
మైన చైతన్యకళ, అని = అనియు, లింగాంగులు = సకలజగత్కారణ
భూతుఁడైన పరమపురుషునికి శరీరభూతులైన శుద్ధజీవులు, చలింపని -
భక్తిన్ = నిశ్చల మైన యుపాసనాత్మక మగు భక్తిచేత, తెలియుదురు =
ఎఱుంగుదురు.

తా. “నామరూపవిభాగ విభక్తస్థూల చిదచిద్వస్తుశరీరం బ్రహ్మ
కార్యావస్థం” అనువేదార్థసంగ్రహవచనముచేతను “యస్యాత్మా శరీరం”
అను శ్రుతిచేతను, కార్యావస్థ మగు బ్రహ్మమునకు శరీరమగు జీవాత్మ పరి
శుద్ధ మగు చిద్బిందువనియు, “నామరూపవిభాగా నర్హ సూక్ష్మదశాపన్న
ప్రకృతి పురుషశరీరం బ్రహ్మకారణావస్థం” అను వేదార్థసంగ్రహవచన

మును బట్టి కారణావస్థ మగు బ్రహ్మము పూర్వోక్తప్రణవనాద మనియు,
 “తత్త్వ మసి ఐతదాత్మ్య మిదం నర్వం అయమాత్మాబ్రహ్మ” అను మొద
 లగు ఘటకశ్రుతివచనములచే సిద్ధ మగు కార్యకారణములకు ననన్యత్వరూప
 మైన జీవేశ్వరులకుఁ గల యేకత్వమే సకలకల్యాణగుణాస్పద మైన చైతన్య
 కళ యనియుఁ, బరమపురుషశరీరభూతు లగు జ్ఞానులు నిశ్చల మగు భక్తిచే
 నెఱుంగుదురు.

౧౮౭

ఆ. అట్లు గావునఁ గళరహంసనాదంబుల

రూప మడఁచి తనదురూపుఁ జేసి

తాను తాన యైనతత్త్వంబునం దైక్య

మొందు బయలు బయల ర నొందినట్లు.

౧౮౮

టీ. అట్లు కావునఁ = అది కాఁబట్టి, కళ = జీవకళ, హంస+
 నాదంబుల+రూపము - హంస = తనకు నవిద్యాసంగమువలనఁ గలిగిన
 లింగశరీరముయొక్కయు, నాదంబుల = పూర్వోక్తప్రణవనాదజన్య మైన
 ప్రకృతిహరిణామాత్మకమైన స్థూలశరీరముయొక్కయు, రూపము = దాని
 యందలి యభిమానమును, అడఁచి = భగవంతునియందలి భక్తివిశేషము
 చేత రూపుఁబాపి, తనదు - రూపుఁ = తనయొక్క జ్ఞానేశ్వర్యాది
 సంపన్న మగు దివ్యస్వరూపమును, చేసి = తొంటియట్ల కావించి, తాను=
 జీవాత్ముఁడు, తాన = పరమాత్మయే, ఐన తత్త్వంబునందుఁ = శరీర
 శరీరభావముచే నగునట్టివస్తుతత్త్వస్వరూపమునందు, ఐక్యము=ఏకత్వమును
 (భగవత్సాయుజ్యమును), బయలు = ఘటాదులయం దుండు నాకసము,
 బయలఁ = భూతాకాశమునందు, ఒందునట్లు = ఘటాద్యుపాధినాశము
 కాఁగా పొందెడు రీతిని, ఒందుఁ = పడయును.

తా. జ్ఞానులు జీవేశ్వరులకుఁ గల శరీరాత్మభావరూప మగు నేక
 త్వమే నిరతిశయానందాత్మక మగు మోక్షసామ్రాజ్య మని తెలియుటం

జేసి, శుద్ధజీవకళ తనకు నవిద్యాసంగమువలనఁ గలిగిన స్థూలసూక్ష్మశరీరాభిమానస్వరూపమును బూర్వోక్త పురుషోత్తమ శరీరాత్మభావజ్ఞానముచే రూపుమాపి తనయొక్క శుద్ధస్వరూపమును గావించుకొని తాను పరమ పురుషునకు శరీరభూతుఁ డయిన వస్తుస్వరూపమునందు కుండలు మొదలగు వానియం దుండు నాకాశ మాకుండలు మొదలగునవి నశింపఁగా భూతాకాశమునందుఁ గలయునట్లు పురుషోత్తమసాయుజ్యము నొందును. ౧౮౮

అవ. పైని జెప్పినయర్థమునే సుఖబోధార్థము భంగ్యంతరమున వివరించి యుపదేశించుచున్నది.

మ. కలహంసాన్వితనాదబిందుకళ లై రక్యం బెప్పు డౌ నప్పుడు జ్వలకర్పూరశిఖప్రణాళముగతికొర సర్వేంద్రియాశ్యన్వితా నిలచిత్తంబులు శూన్యతం జనఁగఁ దానినిర్వాతదీపోపమా చలసచ్చిత్సుఖవిగ్రహాత్ముఁడలరుకొరసంపూర్ణుడై యంతటన్.

టీ. ఎప్పుడు = ఏ యవస్థయందు, కల...కళలు = కలహంస - “సర్వభూతహృదయ” అను ఆ. ౧-౧౭ వ పద్యమునందుఁ జెప్పఁబడిన లక్షణము గల శుద్ధజీవహంసతో, అన్విత = కూడుకొనియున్న, నాద బిందు - కళలు = పూర్వోక్తము లైన ప్రణవనాదములు - చిద్బిందువు - వృత్తిరూపము లగు చైతన్యకళలు, ఐక్యంబు = ఏకత్వము నొందినవి, ఔక = అగునో, అప్పుడు = అత్తఱిని, సర్వ...చిత్తంబులు - సర్వ = సమస్తములైన, ఇంద్రియ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములయొక్క, ఆళి = పంక్తి తో, అన్విత = కలసియున్న, అనిల - చిత్తంబులు = ప్రాణాదివాయువులును మనస్సును, ఉజ్జ్వల - గతికొర - ఉజ్జ్వల = మండెడు, కర్పూర = కప్పురమునందలి, శిఖి = అగ్నియొక్క, ప్రణాళము - గతికొర = ఆటిపోవు రీతిని, శూన్యతకొర = లేకపోవుటచేత, చనఁగకొర = నశింపఁగా, నిర్వాత... ఆత్ముఁడు - నిర్వాత = గాలి సోకని, దీప = ప్రదీపము

యొక్క, ఉపమా = సమాన మగుటచేత, అచల = చలనములేని, సత్ = పరిశుద్ధమైన, చిత్ = చైతన్యముయొక్క, శుఖ - విగ్రహ = ఆనంద స్వరూపము గల, ఆత్మఁడు = శుద్ధజీవుఁడు, అంతటన్ = ఎల్లయెడలను, సంపూర్ణుఁడు = భగవంతునివలె నిండియున్నవాఁడు, ఐ = అగుచు, అలరున్ = ప్రకాశించును.

తా. ప్రకృతిపరిణామాత్మకము లగు మహదాది కార్యకరణ సంఘాతము లెల్ల మండుచుండెడు కర్పూరమునందలి యగ్నివలెఁ బురుషోత్తమోపాసనచే సమూలముగ నశింపఁగా ముక్తాత్మ “యథా దీపో నివాతస్థో నేంగతే సోపమాస్మృతా” అనునట్లు గాలి లేనిచోట నున్న దీపములె సంసారచక్రమునందు జననమరణాదిరూప మగు పరిభ్రమణము లేక యఖండానందస్వరూప మై పరమాత్మునియట్లు - సర్వపరిపూర్ణ మై ప్రకాశించును.

౧౦౯

అవ. పైని సామాన్యముగ నుద్దేశింపఁబడిన విశేషార్థమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

వ. ఇట్లు హంసనాద బిందుకళలతో సకలేంద్రియ సమన్విత మనఃప్రాణంబు లెప్పుడు విలయం బగునప్పు డయ్యవస్థ తురీయం బనియు, నున్నని యనియు, సహజామనస్కం బనియుఁ జెప్పనొప్పు; నట్టిపూర్ణ నిర్వికల్పసమాధియం దద్వి తీయాపరోక్ష స్వయంప్రకాశమానాఖండ సచ్చిదానందస్వ రూప పరమాత్మారామచైతన్యమాత్మండం వై యుండు మని యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె.

౧౧౦

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పినరీతిని, హంస - నాద - బిందు - కళలతోన్ = హంసమంత్రభూతమగు బ్రహ్మప్రణవముయొక్క దశవిధనాదములతోను చిద్బిందువుతోను చైతన్యకళలతోను, సకల - ఇంద్రియ - సమ

స్విత - మనః - ప్రాణంబులు = జ్ఞానకర్మేంద్రియములతోఁ గూడిన మనో
 వాయువులు రెండును, ఎప్పుడు = ఏ సమయంబునందు, విలయంబు -
 అఁగి = బ్రహ్మమునందు యోగాభ్యాసబలమున విలీనము లగునో,
 అప్పుడు = ఆ సమయమునందు, అయ్యవస్థ = సమూలముగఁ జిత్తప్రాణ
 ముల యా విలీనావస్థ, తురీయం బనియు = జాగ్రత్స్వప్నములకుఁ జెఱయది
 యగు భగవత్తాదాత్మ్యరూపమైన తురీయావస్థ యనియు, ఉన్నది యనియు =
 మనోవృత్తులకు గోచరముగాక పైఁగ నుండునది గాన నున్నది యనియు,
 సహజ - ఆమనస్కంబు - అనియు = ప్రకృతिसంస్కరముతోఁ గూడిన
 మనస్సుయొక్క సంబంధము లేనిది యమనస్కము. ఇది శుద్ధజీవునకు స్వతః
 స్సిద్ధమైనది గాన సహజామనస్క మనఁబడును, అనియున్ = అనుచు,
 చెప్పన్ - ఒప్పున్ = మహాయోగులచేఁ బలుకఁబడుచు; అట్టిపూ...
 అందున్ - అట్టి = తురీయాది నామములచేఁ జెప్పఁబడు, పూర్ణ = మీఁదఁ
 జెప్పినయట్లు అంతట నిండిన, నిర్వికల్ప = ప్రకృతिसంస్కరము లేకపోవు
 టచే నేవికల్పములు లేక, సమాధియందున్ = అసంప్రజ్ఞాతరూపమైన భగ
 వన్నిష్ఠయందు, అద్వితీయ...మాత్రుండవు - అద్వితీయ = “ఏకమేవాద్వి
 తీయం బ్రహ్మ” అను మొదలగు శ్రుతులచేఁ జేతనాచేతనాత్మక మగు
 నిఖిలప్రపంచము దనకు శేషభూత మగుటచే విశిష్టాద్వైతంబును, అప
 రోక్ష = ముక్తాత్ములకు సాక్షాత్కారమైనదియు, స్వయంప్రకాశమాన =
 ఇతర పాపేక్ష లేక తనకుఁ దా వెలుఁగొందు చుండునదియు, అఖండ =
 సర్వవ్యాపకం బగుటచే నపరిచ్ఛిన్నమును, సత్ = సత్త్వగుణమును, చిత్ =
 సర్వజ్ఞమును, ఆనంద = నిరతిశయానందగుణకమును నగు, స్వరూప =
 దివ్యమంగళవిగ్రహము గలదియు నగు, పరమాత్మ = పరబ్రహ్మమునందు,
 ఆరామ = అత్యధిక ప్రపత్తిచేఁ బ్రేమించెను, చైతన్యమాత్రుండవు =
 శేవల పరిశుద్ధచైతన్యము గలవాఁడవు, ఐ = అగుచు, ఉండుము, అని,

ఉపదేశించి = బోధించి, వెండియున్ = మఱల, ఇట్లు - అనియెన్ = ఈ వదువునఁ బలికెను.

తా. పూర్వమునందు వివరింపఁబడినరీతి నుపాధివిశిష్టుండై హంసశబ్ద వాచ్యుడగు జీవుఁడును, దశవిధ ప్రణవనాదములును, చిద్బిందువును, చైతన్యకళలును, అను వీనితో జ్ఞానకర్తృత్వములతోఁ గూడినట్టి యంతః కరణచతుష్టయమును ప్రాణాదు లగు దశవిధ వాయువులును, భగవదుపాస నారూప మగు యోగాభ్యాసముయొక్క పాటవముచే నేతఁజిని భగవం తునియందుఁ జేరియుండునో యప్పు డాయవస్థ బాగ్రత్సర్వస్వ సుఖ పులకుఁ బైది యగు తురీయావస్థ యనియు, మనస్సు బాహ్యమును విడిచి పరాత్పరం బగు బ్రహ్మమును జేరుటచే నున్మన్యవస్థ యనియు జీవునకుఁ బ్రకృతీసంస ర్గము లేక స్వతస్సిద్ధముగ నున్నపుడు పరిశుద్ధమైన మనస్సు గలిగియుండును గాన సహజామనస్కం బనియు యోగీంద్రులచేఁ జెప్పఁబడి యొప్పుచు నుండును; “పూర్ణమదః పూర్ణ మిదం పూర్ణా త్పూర్ణ ముదచ్యతే । పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యతే” అనుటచే సర్వపరిపూర్ణ మగు బ్రహ్మమునందు బాహ్యప్రపంచవికల్పములు లేని యనంప్రజ్ఞాత సమాధి యందు సర్వశేషి యగుటచే తనకంటె వేఱొండు లేనిదియు, ముక్తజీవులకు నిత్యసాక్షాత్కారరూపమును, ననన్యపేక్షముగఁ దనకుఁ దా వెలుఁ గొందుచు, దెంపులేని సత్తును చైతన్యమును ఆనందమును స్వరూపముగఁ గల పరబ్రహ్మమునందు రమించుచుండెడి చైతన్యము మాత్రము గలవాఁడ వై నీవుండుము; అని యుపదేశము చేసి మఱియు నిట్లు పలికెను.

అవ. పూర్వోక్తము లయిన నాదబిందు లక్ష్యముల యభ్యాసబలమున రాజయోగము సిద్ధించు నని ఫలితార్థము చెప్పఁబడుచున్నది.

నీ. పరమహంసంబు రేవగలుఁ జింతింపంగ

బిందు విందందుఁ గంగ్రహింపకుండు

దశవిధప్రణవనాదము లాలకింపంగ

దుదను ఘంటానాద శ మొదలి మ్రోయు
బహులక్ష్యలక్ష్యముల్ శ పరికించి చూడంగ
సురుచిరం బై స్వయంజ్యోతి యొప్పు
యామద్వయంబు యోగారూఢుఁ డై వాని
ధ్యానింపఁ దన్మయత్వంబు గలుగు

తే. నట్టియున్ననియందు మనోఽనిలములు
వివిధవిషయేంద్రియములతో శ విలయ మొందు
నిదియ నూ సర్వవేదాంతవిదితపరమ
రాజయోగంబు దేవతాశరాజవినుత !

౧౯౧

టీ. దేవతా = వేల్పులకు, రాజ = ప్రభువగు నింద్రునిచేత, వినుత = నుతింపఁబడెడి యో పవనతనయా ! పరమహంసంబుకొ = “నాదబిందు కళల కాది యై” అను మొదలుగఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన జీవేశ్వరైక్యరూపం బగుపరబ్రహ్మతత్త్వమును, రేపగలుకొ = అహోరాత్రములు (తెంపురేక), చింతింపంగకొ = “పూరకమున హకారంబుఁ + బొందుపఱచి” అను మొదలుగఁ దొల్లిఁ జెప్పఁబడినరీతి ననునందించినయెడల, బిందువు = సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు జీవచైతన్యము, ఇందుకొ + అందుకొ = ఆ యావిషయములందు, కంపింపక ఉండుకొ = చలియింపక నిలుచును, దశ - విధ - ప్రణవ - నాదములు = “మొదలఁ జిణి యనుచు నంతటఁ జిణిచిణి యుటంచు” అను తొల్లిగ వెనుకఁ జెప్పఁబడిన పదితెఱంగులంగల యోంకార స్వనములను, అలకింపంగకొ = వినినయెడల, తుదకొ = కడపటను, ఘంటా నాదము = ఘంట వాఁగునట్టి చప్పుడు, ఒదవి = పుట్టి, మ్రోయుకొ = వాఁగును (ధ్వనిచేయును); బహు - లక్ష్య - లక్ష్యముల్ = పెక్కులక్షణములు గల చిత్కళా సాక్షాత్కారములను, పరికించి = నిదానించి,

చూడంగఁ = వీక్షించినచో, నురుచిరంబు - ఐ = మనోహర మగుచు, స్వయంజ్యోతి = తనకుఁ దా వెలుంగు పరమాత్మస్వరూపము, ఒప్పుఁ = విలసిల్లును (సాక్షాత్కరించును), యామద్వయము = పదియాలు గడియల కాలము, యోగ - ఆరూఢుఁడు - ఐ = పైని జెప్పిన రాజయోగమునందు నిష్ఠ గలవాఁడగుచు, వానిఁ = ఆ చిద్బిందువును ఘంటానాదమును స్వయంజ్యోతిని, ధ్యానింపఁ = అనుసంధించినయెడల, తన్మయత్వంబు = ఆ స్వయంజ్యోతియొక్క తాదాత్మ్యము, కలుగుఁ = అలవడును, అట్టి యున్మనియందుఁ = ఆ స్వయంజ్యోతియొక్క తాదాత్మ్యరూప మగు నున్మన్మవస్థయందు, మనస్ - అనిలము = చిత్తమును ముఖ్యప్రాణవాము వును, వివిధ - విషయ - ఇంద్రియములతోఁ = పలువిధములగు దృశ్య పదార్థములతోను శ్రోత్రాదులు వాగాదులు నగు నింద్రియములతోనుగూడ, విలయము - ఒందుఁ = విలీనము లగును, సర్వ - వేదాంత - విదిత - పరమ - రాజయోగంబు = నిఖిలములైన యుపనిషత్తులయందును బ్రసిద్ధమైన శ్రోత్తమ మగు రాజయోగ మనఁగా, ఇదియ నూ = ఇదియే యై యున్నది.

తా. “అహం బ్రహ్మైస్మి”త్యా ద్యనేక శ్రుతులచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడు జీవేశ్వరైక్యరూపం బగు పరబ్రహ్మతత్త్వమును నిరంతరముగ నహోరాత్రములయం దనుసంధానము చేయుటవలన నతిచంచల మగు మనస్సు విషయములయందుఁ బడక నిశ్చలమై యుండును; చిణి మొదలగు పదితెఱంగులం బరఁగు ప్రణవనాదముల నాలించుచుండుటవలనఁ దుదను ఘంటానాద ముద్భవించి వాఁగును; పెక్కు చిహ్నములతో నొప్పేడి లక్ష్మిములనెల్లఁ బరిశీలించి చూచుటవలన నానందఘనం బగుటచే మనోహర మగు స్వయంప్రకాశమానబ్రహ్మతత్త్వము సాక్షాత్కరించును! పది యాలు గడియ లా బ్రహ్మతత్త్వమును రాజయోగనిష్ఠుఁ డైనయోగి “అదియే నేను నేనే యది” యని యఖిండాకారముగ ధ్యాన మొనరించినచోఁ

దాదాత్మ్యము సిద్ధించును; తాదాత్మ్యరూపం బగు నాయున్మన్యవస్థయందు మనస్సును, ప్రాణవాయువులును జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములతోఁ గూడ విలీనములగును ; ఇట్లు జీవేశ్వరైక్యరూపం బగు నున్మన్యవస్థయందు మనో వాయువులు దశవిధేంద్రియవ్యాపారములతోఁ గూడ విలీనము లగుటయే సర్వోపనిషత్తులందును బ్రతిపాదింపఁబడినరాజయోగ మగును.

అవ. ఇక నుత్తమ మధ్యమాధమాధికారులకు నీరాజ యోగము సిద్ధించుక్రమము నిర్ణయింపఁబడుచున్నది.

వ. ఇవిధంబునఁ బ్రతిదివసంబు యామద్వయనియమంబుఁ దప్పక యభ్యసించిన నిర్మలనిశ్చలచిత్తవృత్తి గల పురుషు నకు షణ్మాసంబులకును, మందప్రజ్ఞానకు నొకసంవత్సరంబు నకును, గేవలమూఢాత్మునకు, ద్వాదశ వర్షంబులకునుఁ, బరమ సూక్ష్మతారక యోగసిద్ధి యగు నని యోగశాస్త్రం బుల వినంబడు; దివ్యజ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నుం డగు నాచార్యుని సాన్నిధ్యంబున వసియించి స్థానాంగభావాత్మ శుశ్రూషలు గావించుచు నిరంతరంబు సేవించుమహాను భావునకు నిరంతరాయంబుగా శీఘ్రకాలంబున నిర్గుణ బ్రహ్మనామోత్కారం బగు; సందేహింపవలదు. ౧౯-౨

టీ. ఈవిధంబునఁ = పైని జెప్పినయట్లు, ప్రతిదివసంబునఁ = ప్రతిదినమునందును, యామ - ద్వయ - నియమంబునఁ = రెండు జాముల నిష్ఠన, తప్పక = మానక, అభ్యసించినఁ = అభ్యాసమును జేసినయెడల, నిర్మలఁ = “రాగద్వేషక్రోధలోభమదాహంకారమత్సరాః ఈర్ష్యాసూయా దంభమోహదర్ప కామా మనోమలాః” అని చెప్పఁబడిన రాగము ద్వేషము మొదలగు పదుమూఁడు మనోమలములు లేనిదియు, నిశ్చలఁ = శబ్దాదివిషయ

ములయందుఁ బడి చలింపనిదియు నగు, చిత్తవృత్తి = మనోవ్యాపారము, కల = కలిగిన, పురుషునకు = మనుష్యునకు, షట్ - మాసంబులకును = ఆఱునెలలకును, మంద - ప్రజ్ఞానకుఁ = మందమైనబుద్ధి గలవానికి, సంవత్సరంబునకును, కేవల - మాధ - ఆత్మనకుఁ = ఇంచుకయుఁ దెలివి తేటలులేని బుద్ధి గలవానికి (వివేకవిహీనునకు), ద్వాదశ - వర్షంబులకుఁ = పదిరెండు సంవత్సరములకును, పరమ - సూక్ష్మ - తారక - యోగ - సిద్ధి - “సూక్ష్మాత్సూక్ష్మతరం శ్చేయం” అనుటచే మిగుల సూక్ష్మ మగు రామతారక పరబ్రహ్మముయొక్క, యోగసిద్ధి = తాదాత్మ్యప్రాప్తి, అగుఁ - అని = సంభవించు నని, యోగశాస్త్రంబులకుఁ = రాజయోగమును బ్రతిపాదించెడు నుపనిషదాది గ్రంథములయందు, వినంబడుఁ = ఆలకింపఁబడును, దివ్య...సంపన్నుండు - దివ్య = లోకోత్తరమైన, జ్ఞాన = అపరోక్షాత్మజ్ఞానముయొక్కయు, విజ్ఞాన = పరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానముయొక్కయు, సంపన్నుండు = సంపత్తి గలవాఁడు, అగు = అయిన, ఆచార్యుని - సాన్నిధ్యంబునకుఁ = సద్గురువుయొక్క సామీప్యమునందు, వసియించి = నివసించి, స్థాన - అంగ - భావ - ఆత్మ - శుశ్రూషలు = స్థానశుశ్రూష, అంగశుశ్రూష, భావశుశ్రూష-ఆత్మశుశ్రూష- అను చతుర్విధ శుశ్రూషలను, కావించుచుఁ = ఓనరించుచు, నిరంతరంబుఁ = సర్వకాలసర్వావస్థలయందును, సేవించు = కొలుచుచుండెడు, మహానుభావునకుఁ = గొప్పది యగు ననుభావము గల ముముక్షువునకు, నిరంతరాయంబుగాఁ = ఏయాటంకములును లేకుండునట్లుగ, శీఘ్ర - కాలంబునకుఁ = కొలఁది తఱిలోనే, నిర్గుణ - బ్రహ్మసాక్షాత్కారంబు = సత్త్వరజస్తమోగుణసంబంధము లేని పరమాత్మయొక్క యపరోక్షానుభవము, అగుఁ = గలుగును, సందేహింపకు - వలదు = ఇందులకు సందియము నొందఁ బనిలేదు.

తా. మీఁదను వివరించినయట్లు దినదినము నియమమును విడువక పగ లొకయామయు రాత్రి యొకయామయును పరమహంసానుసంధానము

యొక్కయు, ప్రణవనాదశ్రవణము యొక్కయు, లక్ష్యపర్మనము యొక్కయు నభ్యాసమును జేయుచుండినయెడలఁ గామాదికలుషదూషితము గాక చలనములేని మనోవ్యాపారము గల యోగికి మిగుల సూక్ష్మమగు తారక యోగము, ఆఱుమాసములకే సిద్ధించును; కొంచెము కామక్రోధాదులకు లోఁబడి మందమగు బుద్ధి గల యభ్యాసకునకు నొక సంవత్సరమునకును, నత్యంతమును గామక్రోధాదులకు లోనయి బుద్ధిశుద్ధిలేక పరమమూఢుఁడగు నభ్యాసకునకుఁ బండ్రెండేండ్లకు సిద్ధించును.--అని యోగమును బ్రతిపాదించు శాస్త్రములయందు నాలకింపఁబడుచున్నది; అపరోక్షాత్మజ్ఞానము పరోక్ష బ్రహ్మజ్ఞానము గల దేశికేంద్రునిచెంత నుండి యతనికిఁ బదముల నొత్తుట మొదలగు నాలుగువిధము లగు నేవలను జేయుచు నెల్లపుడు నారాధించు మహాత్మునకు నేయాటంకములు లేక కొంచెపుఁగాలములోనే గుణత్రయా తీత మగు పరబ్రహ్మము సాక్షాత్కరించు ననుటకు నించుకయు సంశయము లేదు.

౧౯౨

అవ. ఇట్లు పరమభాగవతోత్తముండు నుత్తమాధి కారియు నగు నాంజనేయునకుఁ ద్రిజగజ్జననియుఁ బరదేవతయు నగు సీతాదేవి శ్రీరామతారకయోగము నుపదేశింప నతండు గృతార్థుండయ్యె నని చెప్పి, ముందు శ్రీరామచంద్రుం డుప దేశింపఁబోవు సాంఖ్యయోగమును సూచించుచు నీయాశ్వా సము ముగింపఁబడుచున్నది.

మ. అనిబోధించిననాంజనేయుఁడు దురీరయానందముంబొందిచ య్యన సీతాలలనాశిరోమణికి సాశ్రమాంగప్రణామంబుఁ జే సె నటంచుం బరమేశ్వరుండు గృపచే ర శ్రీపార్వతీదేవికిఁ వినిపింప నివనిరాముఁ డేమనియె నారవృత్తాంతముంజెప్పవే.

టీ. అని = పైని జెప్పినయట్లు, బోధించినకొ = సీతాదేవి యుప దేశింపఁగా, అంజనేయుఁడు = అంజనాదేవికొడు కగు హనుమానుఁడు,

తురీయ - ఆనందమున్ = అవస్థాత్రయమునకు సాక్షిరూప మగు బ్రహ్మ
 నందమును, పొంది = పడసి, చయ్యనన్ = వెంటనే, సీతా - లలనా -
 మణికిన్ = మహాపతివ్రత యగుటచే నన్నులమిన్న యగు సీతాదేవికి, స -
 అష్ట - అంగ - ప్రణామంబు = వక్షఃస్థలము మొదలగు నెనిమిది యంగ
 ములతోఁ గూడిన వందనము, చేసెన్ = కావించెను, అటంచున్ =
 అనుచు, పరమేశ్వరుండు = మహాదేవుఁడు, శ్రీ - పార్వతీ - దేవికిన్ =
 పాతివ్రత్యాది సకలసంపదలతోఁ గూడిన గౌరీదేవికి, కృపచేన్ = దయ
 తో, వినిపింపన్ = చెప్పఁగా, విని = ఆకర్ణించి, రాముఁడు = శ్రీరామ
 చంద్రుఁడు, ఏమి - అనియెన్ = పిమ్మట నేమి యుపదేశించెను? ఆ -
 వృత్తాంతమున్ = ఆ విషయమును, చెప్పవు - ఏ = నా కుపదేశంపుమా.
 వ. అని యడిగినన్.

౧౯౪

టీ. అని పార్వతీదేవి ప్రార్థింపఁగా.

తా. మీఁదఁ జెప్పినయట్లు సీతాదేవి సాంగముగ రాజయోగక్రమము
 నెల్ల నుపదేశించిన విని హనుమంతుఁడు బ్రహ్మానందభరితుఁడై యామెకుఁ
 గృతజ్ఞతాపూర్వకముగ సాష్టాంగదండప్రణామంబు లాచరించె నని మహా
 శ్వరుండు శ్రీభవానీదేవికి మిక్కుట మగు మక్కువతోఁ దెలిపిన, నాలించి
 యాగౌరీదేవి పిదప శ్రీరామచంద్రుఁ డేమి యుపదేశించె నాయర్థమును
 గూడ నుపదేశింపవలయు నని ప్రార్థించెను.

౧౯౪

అవ. ఇట్లు సీతామహాలక్ష్మి యాంజనేయునకు శ్రీమ
 త్రాకయోగమును సాంగముగ నుపదేశించె నని చెప్పి కృతి
 కర్త యాశ్వాసాంతసూచకముగఁ గృతిపతినంబోధనమును
 మూఁడుపద్యములతోఁ జేయుచున్నాఁడు.

చ. పరమదయాసముద్ర గుణభద్ర కరాంచితబోధముద్ర భా
 స్కరశతకోటిధామ జిత్రకామ బుధాంబుధిసోమ విస్ఫుర.

న్నిరతిశయప్రభావ ఘననిర్మలభావ మహార్ద్రభావ శం
కరహరిధాత్యరూప చిద్రఖండకలాప జగత్ప్రదీపకా.౧౯౫

టీ. పరమ = సర్వోత్కృష్ట మగు, దయా = కనికరపురస్కృతమునకు,
సముద్ర = సంద్రమైనవాడా ! గుణ - భద్ర = శమము దమము లోనగు
సకలసద్గుణములచేతను శుభప్రదుండ వైనవాడా, కర - అంచిత -
బోధ - ముద్ర = చేతిచేతఁ గూర్చబడిన చిహ్నుడ్ర గలవాడా, భాస్కర-
శత - కోటి - ధామ = నూఱుకోట్ల యాదిత్యులయొక్క (విశేషపూర్వ
పదకర్మధారయనమానము) కాంతులను బోలినదివ్యకాంతి గలవాడా,
జిత - కామ = జయింపబడిన విషయాభిలాష గలవాడా, బుధ - అం-
బుధి - సోమ = “జ్ఞాత్వచాంద్రిసురాబుధాః” అనుటచేత బుధశబ్దము
విద్వాంసులకును వేల్పులకును జెల్లుబడి యగుచున్నది గానఁ బండితులు దేవ-
తలు ననియెడు కడలికి నుల్లాసకరుఁ డగుచందురుండ వైనవాడా, విష్ణు-
రత్న = ఎల్లయెడలఁ బ్రకాశించుచున్నట్టియు, నిరతిశయ = లోకోత్తర
మైనట్టియు, ప్రభావ = మాహాత్మ్యము గలవాడా, ఘన = ఎక్కువైనదియు,
నిర్మల = పరిశుద్ధమైనదియు నగు, భావ = ప్రవర్తన గలవాడా, మహత్ =
మిక్కిలిగ, అర్ద్ర = కరుణారసముచేఁ గరఁగిన, భావ = అభిప్రాయము
గలవాడా, శంకర - హరి - ధాత్య - రూప = శివుఁడు కేశవుఁడు
స్వయంభువుఁడును స్వరూపముగాఁ గలిగి ప్రపంచసృష్టిస్థితిలయములను
జేయువాడా, చిత్ = అనంతకోటి జీవచైతన్యములకు, అఖండ = తెంపు
లేని, కలాప = అలంకార మైనవాడా, జగత్ - ప్రదీపకా = “తమేవ
భాంత మనుభాతి సర్వం” అను శ్రుతిచే సకలజగంబులకును బ్రకాశకుండ
వైనవాడా !

తా. లోకోత్తరమగు కరుణారసమునకు సముద్రుండవును, శమద
మాద్యనంతసద్గుణములచే నాశ్రితజనులకు మంగళముల నొనఁగువాండవును

కరసంపుటముచేఁ గూర్పబడినబోధముద్ర గలవాఁడవును, లెక్కలేని
సూర్యుల కాంతులను మీఱుచున్న దివ్యప్రకాశము గలవాఁడవును, పాండఁ
బడిన యెల్లకోరికలు గలవాఁడ వగుటచే సకలవిషయాభిలాషలను జయిం
చినవాఁడవును, బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్ను లనెడి మహాసముద్రములకు సముల్లా
సకుఁడ వగుటచే నిండుచందురుంబోలినవాఁడవును, సమధికమాహాత్మ్య
సంపన్నుఁడవును, అత్యంతపరిశుద్ధ మగు సత్ప్రవర్తన గలవాఁడవును, మిగుల
రసవంతమైన స్వభావము గలవాఁడవును, త్రిమూర్త్యాత్మకుఁడవును, అనంత
కోటిజీవరాసులకు నంతర్యామిరూపమున నలంకారభూతుఁడవును, అనంత
కోటి బ్రహ్మాండములకుఁ బ్రకాశకుఁడవు నగు నోదేశికేంద్రా ! యని కృతి
పతి యగు స్వగురుమూర్తినిగూర్చి పరాత్పరునిగ సంబోధనములు. పైరెండు
పద్యములయందు నిట్లే గమనించునది.

౧౯౫

క. జగదింద్రజాలకల్పక

సగుణగుణరూపపరమశతత్త్వాలాపా

నిగమాగమాంతవినుతా

త్రిగుణాతీతస్వభావ శ్రీ ధీనుతభావా.

౧౯౬

టీ. జగత్ - ఇంద్రజాల - కల్పక = నిఖిల ప్రపంచరూప మగు
గొప్ప యింద్రజాలమును గల్పించినవాఁడా, సగుణ = అనంత కళ్యాణగుణ
సమన్వితమును, అగుణ = హేయగుణ విహీనము నగు, రూప = దివ్య
మంగళవిగ్రహము గలవాఁడా, పరమ - సత్య - ఆలాపా = మిగుల సత్య
ములగు వేదములే వాక్కులుగాఁ గలవాఁడా, నిగమ = ఋగ్యజుస్సామా
ధర్వణము లనియెడు చతుర్వేదములయు, ఆగమ = మహాపాంచరాత్ర
రుద్రయామళాదు లగు నాగమములయు, అంత = పర్యవసానభూతము లగు
సూపనిషత్తులచేతను తంత్రరహస్యములచేతను, వినుతా = కొనియాడఁ
బడుచున్నవాఁడా, త్రిగుణ - అతీత - స్వభావ = సత్త్వరజస్తమోగుణా

త్తిక యగు మూలప్రకృతికిఁ బైఁబడిన (లోఁబడిన) అంతరంగము గల వాఁడా, ధీ - సుత - భావా = సుజ్ఞానముచేతఁ గొనియాడఁబడు నభిప్రాయము గలవాఁడా.

తా. విచిత్రజగజ్జాల మను నింద్రజాలమును జేయుచున్నవాఁడును, అమితకల్యాణగుణగణవిశిష్టంబును హేయగుణవిరహితంబు నగు స్వరూపము గలవాఁడును, అత్యంతసత్యంబు లగు చతుర్వేదములే ఉపదేశవాక్యములుగఁ గలవాఁడును, సకలోపనిషత్తులచేతను వేదాంగములచేతను గొనియాడఁ బడుచున్నవాఁడును, త్రిగుణాత్మికయగు మహామాయను లోఁబర్చుకొనిన స్వభావము గలవాఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ బొగడ్తు గనిన యంతరంగము గలవాఁడు నగు పరాత్పరుఁడే నీ వైనవాఁడా !

౧౯౭

మాలినీవృత్తము. కలుషచయవిరామా శ్ఠి ఖండితాశేషకామా

సులభసుఖవిచారా శ్ఠి సూరిచేతోవిహారా

విలయజననదూరా శ్ఠి విశ్వరూపావికారా

సలలితశుభకీర్తి శ్ఠి సచ్చిదానందమూర్తి.

౧౯౮

టీ. కలుష - చయ - విరామా = మహాపాతకములయు సుపపాతకములయు సముదాయమును ఖండించువాఁడా, ఖండిత - అశేష - కామా = పరిత్యజింపఁబడిన సమస్త విషయాభిలాషలు గలవాఁడా, సులభ - సుఖ - విచారా = సులభమైన బ్రహ్మనందానుసంధానము గల వాఁడా, సూరి - చేతః - విహారా = బ్రహ్మజ్ఞానములయొక్క చిత్తముల యం దుండువాఁడా, విశ్వ = సమస్తమైన, రూప = ఆకారములచేత, అవికారా = వికృతి నొందనివాఁడా, సలలిత - శుభ - కీర్తి = మనోహరమైనట్టియు, శుభప్రదమైనట్టియుఁ గీర్తి కలవాఁడా, సత్ - చిత్ - ఆనంద - మూర్తి = సత్తును చిత్తును ఆనందమును స్వస్వరూపముగఁ గలవాఁడా.

తా. స్మరణమాత్రముచే సకలపాపములను దూలదోలువాఁడవును, తాంతాకనకాదులయందుఁ గోరికలు లేనివాఁడవును, సుకరముగ లభిం

చినబ్రహ్మానందానుసంధానము గలవాడవును, మహాజ్ఞానులచేఁ దమ హృదయమునందు నిలుపుకొనఁబడి ధ్యానింపఁబడుచున్నవాడవును, జనన మరణాదులు లేనివాడవును, గావుననే సకల రూపములయొక్క వికృతులు లేనివాడవును, మనోహరమై మంగళప్రదమైన శాశ్వతయశస్సు గలవాడవును, “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” అను మొదలగు శ్రుతులచే సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడవును నగు నో దేశికేంద్రా ! యని సంబోధనములు.

౧౯౭

గద్య. ఇది శ్రీమన్నారాయణ మహాదేవగురు కరుణాకటాక్ష వీక్షణ విమలీకృత నిజహృదయకమల కర్ణికాంత స్సందర్భితాఖండ సచ్చిదానందైకరసస్ఫూర్తి షట్చక్రసీతారామమూర్తి పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి ప్రణీతం బైన శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాదం బను యోగశాస్త్రంబునందుఁ దారకయోగానుభవవిచారం బను నది ప్రథమాశ్వాసము.

౧౯౮

టీ. ఇది = ఇట్లు చెప్పఁబడినది, శ్రీమత్ = మోక్షసామ్రాజ్య సంపద్విశిష్టులగు, నారాయణ - మహాదేవ - గురు = నారాయణతీర్థలవారును మహాదేవతీర్థలవారు నను స్వగురువర్యులయొక్క, కరుణా - కటాక్ష - వీక్షణ = కనికరముతోఁ గూడిన కడకంటి చూపులచేతను, విమలీకృత = నిర్దోషముగఁ జేయఁబడిన, నిజ = తనయొక్క, హృదయకమల = హృత్పుండరీకముయొక్క, కర్ణికా - అంతః = దుద్దులోపల, సందర్భిత = కనుఁగొనఁబడిన, అఖండ = వేఱుకానట్టి, సత్ - చిత్ - ఆనంద = సత్యస్వరూపము - బోధస్వరూపము - నిరతిశయసుఖస్వరూపము నగు పరబ్రహ్మముయొక్క, రస = ఆస్వాదముయొక్క, ఏక = ముఖ్యమైన, స్ఫూర్తి = స్ఫురణ గల, షట్ - చక్ర = మూలాధారము మొదలగునాఱు

చక్రములయందును, నీతా - రామమూర్తి = జానకీదేవితోఁ గూడిన శ్రీరామ
చంద్రుని దివ్యమంగళ విగ్రహము గల, పరశురామపంతుల లింగమూర్తి
గురుమూర్తి = పరశురామపంతులవా రను నింటికిఁ గల లింగమూర్తి
గురుమూర్తి యను బ్లానిచేత, ప్రణీతం బైన = విరచింపఁబడిన, నీతా
రామాంజనేయ సంవాదంబు అను = ఉపనిషద్విద్యాస్వరూపిణి యగు
నీతాదేవికిని ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యుఁ డగు శ్రీరామచంద్రునకును బ్రహ్మ
విద్యాధికారి యగు హనుమానునకును జరిగిన సంభాషణ మను శీరు గల,
యోగశాస్త్రంబునందు = తారకసాంఖ్యైమనస్కయోగములను బ్రతిపా
దించు గ్రంథమునందు, తారకయోగ = రామతారక మంత్రయోగము
యొక్కయు, అనుభవ = స్వానుభవముయొక్కయు, విచారంబు = చర్చ,
అనునది - అనఁబడిన, ప్రథమాశ్వాసము = మొదటియాశ్వాసము - సమాప్తి
నొందె నని యధ్యాహార్యము.

తా. సులభము.

మ. ఇది చింతామణిమంత్రచింతనసమురద్ధేద్ధాంధ్రగీర్వాణ వా
గ్విదితానూనక విత్వయజ్ఞసుకులారావిరూఢతనారాయణా
స్పదచింతామణి శాస్త్రీసంకలితభాష్యప్రోల్లసద్రామస
ద్ధౌదయాశ్వాసముసాంతమయ్యెసరిగానీరీతినాద్యంబాగిన్.

శ్రీ మచ్చింతామణిభాష్యసహిత శ్రీనీతారామాంజనేయ

సంవాదమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము

స మాప్త ము.

ఓం త త్సత్.

శ్రీ రస్తు
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః

సీతారామాంజనేయసంవాదము

ద్వితీయాశ్వాసము.

దత్తాత్రేయగురు

ప్రాదుర్భూతాపరోక్షపరమజ్ఞాన

శ్రీదయిత ! మహాదేవ ! మ

హాదేవాచార్య ! వినమితామరవర్యా ! ౧

టీ. శ్రీ...దయిత !—శ్రీ=పరవాసుదేవ జ్ఞానలక్ష్మీసమేతుఁడయిన, దత్తాత్రేయ - గురు = దత్తాత్రేయస్వామివలన, ప్రాదుర్భూత = ఆవిర్భవించిన (ఉపదేశింపబడిన), అపరోక్ష = పరోక్షముకాని (భగవత్సాక్షాత్కారరూపమైన), పరమ = ఉత్కృష్టమైన, జ్ఞానశ్రీ = పరిజ్ఞానసంపత్తికి, దయిత = పెనిమిటివైనవాఁడా, మహాదేవ = పరమభాగవతాగ్రగ్యుఁడైన యాశంకరుఁడే నీవైనవాఁడా, వినమిత - అమర - వర్యా = వినములైన ఇంద్రాదిదేవతలు కలవాఁడా, మహాదేవ - ఆచార్య = మహాదేవుఁడనుపేరుగల యోదేశికేంద్రా ! అని కృతిపతి యగు నిజగురువరునికి సంబోధనము.

తా. నిజగురుమూర్తి యగుదత్తాత్రేయమహర్షి యొక్క ప్రసాదమువలన లభించిన పరమపురుషసాక్షాత్కార జ్ఞానరూపమయిన సంపదకు నధి

పతివియు, పరమభాగవతోత్తముఁ డగు నా సదాశివుఁడే నీవైనవాఁడవును, నిరంతరము మ్రొక్కులిడుచున్నదైవతశ్రేష్ఠులు గలవాఁడవు నగు నోమహాదేవగురువర్యా! అని తన గురువును “గురు సాక్షాత్ నమోవిష్ణుః” అనుట చేత సాక్షాచ్ఛ్రియార్హునిగ భావించి తనచే జెప్పబడఁబోవు రెండవ యాశ్వాసమునకు నారంభమున నిట్లు సంబోధనచేసెను.

వ. అవధరింపుము శ్రీమహాదేవుం డమ్మహాదేవికి ట్లనియె.

టీ. అవధరింపుము = నాచే విన్నవింపఁబడు నుత్తరసందర్భమును జిత్తిగింపుము, శ్రీ - మహాదేవుండు = అణిమాద్యష్టైశ్వర్యసంపత్తి గల పరమశివుఁడు, ఆ + మహాదేవికి = తనదేవేరి యగు నాగౌరికి, ఇట్లు అనియె = వక్ష్యమాణప్రకారమున వచియించెను.

తా. ఓ దేశికేంద్రా! నా చేయు విన్నపమును జిత్తిగింపుము; భగవంతుఁడగు శంకరుండు తనప్రియురాలగు నాగౌరీదేవికి ముందు జెప్పంబోవుచందమున నుడివెను.

క. శ్రీరాముఁ డపుడు శ్రీనీ

తారామముఖంబుఁ జూచి శ్రీ తల యూఁచి మహా

కారుణ్యకటాక్షముచే

మారుతవరసుతునిఁ గాంచి శ్రీ మందస్మితుఁ డై.

3

టీ. శ్రీరాముఁడు = శ్రీరామచంద్రుఁడు, అపుడు = అత్తటిని, శ్రీ...ముఖంబు — శ్రీ = ఆదిలక్ష్మి యైన, నీతారామ = నీతి యను తన స్త్రీయొక్క - “నుందరీ రమణీ రామా” అని అమరము, ముఖంబు = మోమును, చూచి = కనుఁగొని, తల యూఁచి = ఆంజనేయునకు నామె చేసిన యుక్తియుక్త మగు సదుపదేశమువలనఁ గలిగిన సంతోషముచే శిరమును గదలించి, మహా...చే — మహా కారుణ్య = గొప్పది యగు కనికరము

గల, కటాక్షముచేత్ = అపాంగ వీక్షణముచేత, “కటం గండం అక్షతి వ్యాప్నోతీతి కటాక్షః” అను వ్యుత్పత్తిచేత చెక్కిఁగులను వ్యాసించునది గాన కడకంటిమాడ్కి కటాక్ష మనఁబడును; మారుత - వర - సుతునిన్ = వాయుదేవునియొక్క - యోగ్యుడైన - కుమారుఁ డగు హనుమానుని, “న ఏవ ధన్య స్స్వకులప్రదీపకో యో విష్ణుభక్తిప్రవణ స్తనూజః” ఏ పుత్తుఁడు శ్రీహరిభక్తియుక్తుఁడో ఆ కొడుకే తన కులమునకు ప్రకాశ కుఁడును ధన్యుఁడు నగు ననుటచేత వర - సుతుఁడు అని చెప్పఁబడియెను, కాంచి = వీక్షించి, మందస్మితుఁడు - వి = చిన్న నగవు గలవాఁ డగుచు, ఇ ట్లనియె - అని ముందుపదముతో నన్వయము.

తా. శ్రీ భక్తవత్సలుం డగు శ్రీరామచంద్రుఁడు చేతులు జోడించు కొని, హనుమంతుఁడు భక్తియుక్తుఁడై నిలుచున్నయపుడు నీతాదేవియుఖ పద్మమును జూచి యామె చేసిన సదుపదేశమునకు సంతసించి శిరస్సు నూచి దయారసముతోఁ గూడిన యపాంగవీక్షణముచే నయ్యాంజనేయుని విఠా కించి చెప్పఁబోవురీతి ని ట్లనియె నని యన్వయము. 3

తే. తెలిసెనయ్య నీతాదేవి శ్ర తెలియఁ జెప్పఁ

గలితతారకయోగప్రకార మెల్ల

నింక నీపయిఁ గరుణచే శ్ర నెఱుకపఱతు

సాంఖ్యయోగంబు విను మాప్రసంగ మనఘ. ౪

టీ. అనఘ ! = పాపరహితుఁడవగు నో యాంజనేయ, కలిత-తారక-యోగ - ప్రకారము ఎల్లన్ = ఒప్పుచుండెడు తారకమంత్రరాజము సంబంధ మైన యోగముయొక్క క్రమ మంతయును, నీతాదేవి = ఈ జానకీదేవి, తెలియన్ - చెప్పన్ = బోధపడునట్లు స్పష్టముగ నుపదేశింపఁగా, తెలిసెన్ - అయ్య = నీకు బాగుగ బోధపడినదికదా, ఇంకన్ = ఇటు మీఁదను, నీపయిన్ = నీమీఁదను, కరుణచేత్ = మిక్కుటం బగు నక్కటి ముచేతను, సాంఖ్యయోగంబున్ = పరవాసుదేవుని ప్రతిపాదించెడు జ్ఞాన

యోగమును, ఎఱుకపఱతు = బోధించెదను, ఆ ప్రసంగము = ఆ సాంఖ్యయోగముయొక్క ప్రసక్తిని, వినుము = ఆలకింపుము.

తా. ఓ ఆంజనేయా ! నీతాదేవి నీ కుపదేశించినతారకమంత్రరాజ సంబంధమగు మంత్రజపము మంత్రార్థానుసంధానము మంత్రప్రతిపాద్య పరబ్రహ్మధ్యానము మొదలగు యోగముయొక్క ప్రకార మంతయును నీకు బోధపడినదిగదా? ఇంక - పరవాసుదేవస్వరూపము మోగి తత్వైక్యము నొందుట మొదలగు సంగతులను దెలిపెడు సాంఖ్యయోగమును సాంగముగ నీకు నేనుపదేశించెదను. ౪

వ. సాంఖ్యామనస్కంబు లుపనిషద్ధర్మప్రతిపాదకంబులయందుఁ దొలుత సాంఖ్యంబు దేటపడ వివరించెద నిశ్చలచిత్తుండ వై విను మని యిట్లనియె. ౫

టీ. సాంఖ్య - అమనస్కంబులు = పరవాసుదేవస్వరూపమును ప్రతిపాదించెడు సాంఖ్యయోగమును, బాహ్యములగు శబ్దాదివిషయములను మఱచి పరవాసుదేవస్వరూపమునందే మనస్సును జేర్చియుండుట అమనస్కము - ఈ రెండును, ఉపనిషత్ - అర్థప్రతిపాదకంబులు = నిఖిలోప నిషత్తులయొక్క తాత్పర్యవేద్య మగు పరమపురుషతత్త్వమును ప్రతిపాదించునని, అందుకొ = ఆ సాంఖ్యామనస్కములు రెంటిలో, సాంఖ్యంబుకొ = సాంఖ్యయోగమును, తొలుతకొ = ముందుగ, తేటపడకొ వివరించెదకొ = స్పష్టముగ బోధించెదను, నిశ్చల - చిత్తుండవు - ఐ = చలనములేని మనస్సు గలవాడవగుచు, వినుము = ఆలంపుము, అని - ఇట్లు - అనియెకొ = అని యారీతిని పలికెను.

తా. వేదాంతవేద్యుడగు పరమపురుషుని తత్త్వమును ప్రతిపాదించెడు సాంఖ్యయోగము అమనస్కయోగము అను నీ రెంటిలో ముందుగ

సాంఖ్యయోగమును సుబోధముగ నుపదేశించెదను; సావధానమానసుండ వై
యాకర్షింపు మని, చెప్పఁబోవురీతి ని ట్లనియెను.

అవ. ఇట్లు తొలుత సాంఖ్యయోగమును బ్రతిపాదింపఁ
బ్రతిజ్ఞఁ జేసి సాంఖ్యయోగాభ్యాసముచేఁ బొందఁదగిన శ్రీ పర
వానుదేవబ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును ముందుగ “ ఏక
మై పర మై ” అను మొదలుగ నిరూపింపఁబడుచున్నది.

సీ. ఏక మై పర మై విశోక మై సత్య మ
లోక మై వ్యాపకారలోక మగుచు
జ్ఞాన మై జగదధిస్థాన మై ముక్తిని
దాన మై మాయావిశ్హీన మగుచు
నంద మై కేవలారనంద మై సంతతా
స్పంద మై శ్రుతిపద్మరకంద మగుచు
సార మై చిదచిదారకార మై యతినిర్వి
కార మై విగతసంసార మగుచు

తే. జిలుగు మెలనులకలకలు శ గలుగుకొనుచు
మెలఁగుప్రకృతినిఁ దగులక శ మిగిలి వెలుఁగు
వెలుఁగు వెలుఁగంగఁజేయుచుఁ శ గలయ వెలుఁగు
పరమపరిపూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మ మనఘ. ౬

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడ వగు హఠమానుఁడా ! పరమ - పరి
పూర్ణ - నిర్గుణబ్రహ్మయ = “అంతః ప్రవిష్ట శ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా॥
తత్సృష్టైతదేవానుప్రవిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్ఛాభవత్॥
సత్యం చాన్యతంచ సత్య మభవత్” అను మొదలగు శ్రుతులు తదుపబ్ధం
హణములైన “జగత్సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తే వసుధాతలమ్” అను మొద

లగు స్మృతులును జెప్పనట్లు సర్వప్రపంచప్రకారత్వమున నంతటను నిండి
యున్నట్టియు, హేయగుణవర్జితఁడు నగు పరమపురుషుఁడు, (పరవాసు
దేవబ్రహ్మము) ఏకము - ఐ = “ఏకమే వాద్వితీయంబ్రహ్మ” అను శ్రుతి
చేతఁ బరమపురుషుఁడు కార్యకారణరూపముచేత సమస్తము తానే యై
యున్నవాఁడుగాన నొక్కటియే అయి, పరము - ఐ = హేయప్రత్యసీకా
నేకకల్యాణవిశిష్ట మగుటచే సర్వోత్కృష్ట మైనదియు, విశోకము - ఐ =
అఖండానందరూప మగుటచే దుఃఖరహితమైనదియు, సత్యము, త్రికాలా
బాధ్య మగుటచే సద్రూపమును, అలోకము - ఐ = “యస్య కించి ద్భ
హిర్నాస్తి కించి దంతఃకియన్న చ | యస్యలింగం ప్రపంచంవా బ్రహ్మైవాత్మా
న సంశయః” అను శ్రుతిచే ప్రపంచసంబంధమైన నుఖదుఃఖాదులు లేనిది
యనై యని తాత్పర్యము, వ్యాపక - ఆలోకము - అగుచున్ = సర్వ
మును వ్యాపించియున్న దివ్యతేజస్సు గలది యయి, జ్ఞానము - ఐ = చిద్రూ
ప మై, జగత్ - అధిష్ఠానము - ఐ = అనేకకోటిబ్రహ్మాండములకు ముఖ్యా
ధారము నై, ముక్తి - నిదానము - ఐ = తనభక్తుల సంసారబంధవిముక్తికి
మూలకారణ మైనదియు, మాయా - విహీనము - అగుచున్ = మాయ
తనకు లోబడి యుండుటచేత మాయాసంబంధము లేనిదియు, అందము -
ఐ = దివ్యమంగళవిగ్రహ మగుటచేత మిగుల సుందరమైనదియు, కేవల -
ఆనందము - ఐ = “ఆనందో బ్రహ్మైతి వ్యజానాత్ అన్యోంతర ఆత్మా
నందమయః” అను మొదలగు శ్రుతులవలన నిరతిశయానందస్వరూప
ములు, సంతత-అస్పందము - ఐ = “ధైర్యేణ హిమవానివ” అనుటచే
ధైర్యగుణముచే నెన్ని యిడుమలు వచ్చినను చలింపనిదియు, శ్రుతి - పద్మ-
కందము - అగుచున్ - “యస్య నిశ్వసితం వేదాః=కాస్త్రయోనిత్వాత్”
అను మొదలగు శ్రుతిస్మృతివాక్యములవలన వేదము లనియెడు తామరలకు
దుంప (మూలకారణము) అయినదై, సారము - ఐ = “ఉత్తమః పురుష
స్త్యన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః” అను భగవద్వచనమువలన సర్వోత్తమ

మైనదియు, చిత్ - అచిత్ - ఆకారము - ఐ = సర్వప్రాణీకోటికి నంత
 ర్యామి యగుటచే చిద్రూపమును, సకలప్రపంచాకారమునఁ బరిణమించు
 టచే నచిద్రూపము నయినదియు, అతినిర్వికారము - ఐ = మాయాసంబంధ
 ము లగు వికృతు లేమియు లేనిదియు, విగత - సంసారము - అగుచున్ =
 జీవులవలె సంసారబంధము లేనిదియు నగుచు, జిలుగు-మెలసుల-కలకలు=
 ఆపాతమధురము లగు - విషయసుఖలేశములయొక్క దోషములు, కలుగు
 కొనచున్ = కలుగఁజేసికొని, మెలగు - ప్రకృతిని = ప్రవర్తించుచున్న
 తన మాయను, తగులక = తాకక, మిగిలి = ఆమాయను లోబర్చుకొని,
 వెలుగు-వెలుగు=స్వయంప్రకాశమానమైన దివ్యజ్యోతియునై, వెలుగంగఁ
 జేయుచున్ = లేజోరూపములగు సూర్యాదిసమస్తపదార్థములనుగూడ ప్రకా
 శింపఁజేయుచు, కలయన్ = అంతటను వెలుగున్ = దేదీప్యమాన మగును.

తా. దోషరహితుడ వగు నోపవననందనా! అన్నివస్తువులను
 ప్రకాశింపఁజేయుచున్న సూర్యచంద్రాదుల లేజస్సునకుఁగూడ ప్రకాశకమై
 తా నొకదానిచేఁ బ్రకాశింపఁబడక యెల్లయెడలఁ దనకుఁ దా వెలుగొందుచు
 సర్వోత్కృష్టమును నంతట నిండియున్నదియు, హేయగుణవర్జితమును నగు
 శ్రీపరవాసుదేవబ్రహ్మము, తనకంటె వేఱొండు వస్తువు లేమి నొక్క
 టియు, పరాత్పర మైనదియు, త్రివిధదుఃఖములు లేనిదియు, కాలత్రయా
 బాధ్య మగుటచే “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” అను శ్రుతివలన సత్య
 స్వరూపమును, ప్రళయకాలమున సమస్తలోకములును తనలో వ్యక్తరూప
 మున నుండక పోవుటచే నిష్ప్రపంచమును, అంతటను వ్యాపించిన దివ్య
 లేజస్సు గలదియును, దివ్యజ్ఞానస్వరూపమును, “యతోవా ఇమాని భూ
 తాని జాయంతే, యేన జాతాని జీవంతి, యత్ప్రాయం త్యభిసంవిశంతీతి”
 అను మొదలగు శ్రుతులచే సమస్తప్రపంచోత్పత్తిస్థితిలయములకు మూల
 కారణమైనదియు, నిజభక్తులయొక్క బంధవిముక్తికి హేతుభూతమైనదియు,
 మాయ తనకు వశమై యుండుటచే నామాయయొక్క సంబంధము లేని

దియు, దివ్యమంగళవిగ్రహం బగుటచే మిగుల సౌగ నయినదియు, తెంపు లేని యానందమే స్వరూపముగఁ గలదియు, మహాఛైర్యసంపన్న మగుటచే నెప్పుడును చలింపనిదియు, వేదములనియెడు కమలములకు మూలమైనదియు, సమస్తప్రపంచమునకు సారభూత మైనదియు, చేతనాచేతనస్వరూపమును, హేయగుణవర్జిత మగుటచేఁ గామక్రోధాదివికారములు లేనిదియు, కావు ననే సంసారసంబంధము లేనిదియు, తనకు లోఁబడిన మూలప్రకృతిని (మాయను) మీటి ప్రకాశించుచున్నది.

క. నిష్కారణము నిరీహము

నిష్కంపము నిష్క్రియంబు శ నిష్కల్మషము

నిష్కళము నిష్కళంకము

నైష్కర్మ్యప్రాప్యనిర్గుణబ్రహ్మ మగున్.

2

టీ. నైష్కర్మ్య - ప్రాప్య - నిర్గుణ - బ్రహ్మము = సంసారసుఖములను కోరి చేయు కర్మలను విడుచుటచేత - పొందఁదగిన-హేయగుణ విహీన మగు పరబ్రహ్మము, నిష్కారణము = సకలజగత్కారణ మగు తనకు వేరొక కారణము లేనిదియు, నిరీహము = పొందఁబడిన సర్వకామములు గలుగుటవలన నేవాంఛలును లేనిదియు, నిష్కంపము = “భీషాస్మాద్వాతఃపవతే భీషోదేతినూర్యః భీషాస్మా దగ్ని శ్చేంద్రశ్చ” అను శ్రుతిచే సర్వనియంతయు సర్వప్రకాశకము నగుటచేఁ దనకు వేరొకదానివలన వణఁకు లేనిదియు, నిష్క్రియంబు = జీవులపలె కర్మపాశబద్ధము కానిదియు, నిష్కల్మషము = దోషరహిత మైనదియును, నిష్కళము = “ఏక మద్వైతం నిష్కళం నిష్క్రియం కాంతం” అను శ్రుతిచేత మాయా సంబంధమగు కపటము లేకపోవుటచే నిష్కళము - “కళాస్యా త్కపటే పి చ” అను నిఘంటువుచే, కళాశబ్ద మిచట కపటవాచకము; నిష్కళంకము = మాయాకళంకము లేనిదియు, అగున్ = ఔను.

తా. శబ్దాదివిషయములయందు చతురాదు లగు నింద్రియముల యొక్క వ్యాపారము కర్మ యనఁబడును. అట్టివ్యాపారమును విడిచి చిత్తమును భగవదేకాయుత్తమును జేయుట నైష్కర్మ్యము. ఇట్టి నైష్కర్మ్యమువలనఁ బొందఁగిన పరబ్రహ్మము - మాయాగుణసంబంధము లేనిది, పరాత్పరం బగుటచేఁ దనకు గారణాంతరము లేనిదియు, ప్రాపంచికభోగవాంఛలు లేనిదియు, నిర్భయమును కర్మములకు లోబడనిదియును, గావుననే పాపరహిత మైనదియు, నవ్యాజకరుణారసభరితమును, చిత్తకళంకము లేవియు లేనిదియు నై యున్నది.

క. హానాదానవిహీన

జ్ఞానాజ్ఞానాతిరిక్తసత్యానంద

జ్ఞానప్రధానతజ్జని

దానాధిష్ఠాన మా నిరధాన మదీనా.

టీ. అదీనా ! = సంసారసంబంధ మైన దీనత్వము లేని ఓ యాంజనేయఁడా ! ఆ నిధానము = ఆశ్రితకోటికి పెన్నిధి యగు నాబ్రహ్మము, హాన...అధిష్ఠానము - హాన - అదాన విహీన = హేయోపాదేయములు లేని (సర్వము విష్ణుమయ మగుట చేత నిది విడువఁదగినది, యిది విడువరానిది యను భేదము లేని), జ్ఞాన = బోధకును, అజ్ఞాన - అతిరిక్త = బ్రహ్మజ్ఞానము లేకపోవుటకు వ్యతిరిక్తమయిన, సత్య - ఆనంద - జ్ఞాన = “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ - ఆనందో - బ్రహ్మేతి వ్యజ్ఞానాత్”, అను మొదలగు శ్రుతులచేత సత్యస్వరూపము నానందస్వరూపము నగు పరబ్రహ్మముయొక్క జ్ఞానమునకును, ప్రధాన - తజ్జ - నిదాన = మూలప్రకృతికిని మూలప్రకృతివలనఁ గలిగిన మహదాదికార్యకరణ సంఘాతమునకును, మూలకారణమైన చైతన్యశక్తికిని, అధిష్ఠానము = నియామకమును ప్రకాశకము నగుటచేత మూలాధార మైనది.

తా. ఉదాదుడ వగు నో నాచుమంతుడా ! పరవాసుదేవబ్రహ్మ మనియెడు పెన్నిధి, హేయోపాదేయములు లేని పరమపురుషపరిజ్ఞానము నకును, అజ్ఞానమునకు భిన్న మైన సద్రూపము నఖిండానందస్వరూపము నగు బ్రహ్మజ్ఞానమునకును, మాయామాయాకార్యములకు హేతుభూతమైన చిచ్ఛక్తికిని నధిష్ఠానమై యున్నది.

క. ప్రస్థానత్రయవేద్యుడ
వస్థాత్రయసాక్షి సర్వశ్రవస్తుస్తోమాం
తస్థుం డస్థిరవిశ్వభ
వస్థిత్యంతాదిమూర్తి ర్ వాయుకుమారా !

టీ. వాయుకుమారా = పవననందనా, (మఱియు నాపరమపురుషుడు) ప్రస్థాన - త్రయ - వేద్యుడు = వేదములు వేదార్థనిశ్చయకములైన షడ్దర్శనములు వేదార్థోపబృంహణములైన శ్రీమద్రామాయణభారత భాగవతాదులు అనునివి ప్రస్థానత్రయ మనబడును; ఈ ప్రస్థానత్రయము చేతఁ దెలియఁదగినవాఁడును, అవస్థా - త్రయ - సాక్షి = జీవులయొక్క జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులను మూడవస్థలకు నర్వజ్ఞుఁ డగుటచే సాక్షిమైన వాఁడును, సర్వ - వస్తు - స్తోమ - అంతస్థుండు = స్వశరీరము లగు సమస్త పదార్థముల సముదాయముయొక్క లోపల నుండువాఁడును, అస్థిర - విశ్వభవ - స్థితి - అంత - ఆదిమూర్తి = అకాశ్యతమైన ప్రపంచముయొక్క సృష్టి స్థితివినాశములకు మూలకారణ మైనస్వరూపము గలవాఁడును, (అగును).

తా. ఆ పరవాసుదేవుడు వేదవేదాంగములచేఁ దెలియఁబడువాఁడును, సమస్తచేతనులయొక్క జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులనియెడు మూడవస్థలకు సాక్షిభూతుఁడును, చిదచిద్వర్గముయొక్క లోపల నున్నవాఁడును, అస్థిరమైన జగత్తుయొక్క సృష్టిస్థితిలయములకు మూలకారణ మైనస్వరూపము గలవాఁడు నయి యున్నాఁడు.

అవ. నుఱియు నాభగవంతుఁడు తనకు శరీరభూతము లయిన పుడమి మొదలగు నెనిమిదిమూర్తులయందుఁ బరిశుద్ధ చిద్రూపుఁ డై ప్రకాశించుచున్నవాఁ డని ప్రతిపాదించు చున్నారు.

పంచచామరవృత్తము.

ఇలాజలానలానిలాంబరేందుభానుమండలో

జ్వలాఖిలావిలామలాత్కరజాలకాంతరస్థచం

చలాచలావిలాసశూన్యశాంతతాపరోక్షచి

త్కళాకలాపలాలితప్రకాశకుం డతం డగున్.

౧౦

టీ. అతండు = ఆ జగదీశ్వరుఁడు, ఇలా...ప్రకాశకుండు - ఇలా = పుడమి, జల = నీరు, అనల = నిప్పు, అనిల = వాయువు, అంబర = ఆకాశము, ఇందు = చందురునియొక్కయు, భాను = భాస్కరునియొక్కయు, మండల = బింబములును, అను నీ యేడిటియందును, ఉజ్జ్వల = దేదీప్యమానుఁడును, అఖిల = సమస్తములైన, ఆవిల = పాపులును, అమల = పరిశుద్ధులు నగు, ఆత్మ = జీవులసంబంధము లయిన, జాలక = సోరణ గండ్లవలె నుండు నింద్రియములయొక్క, అంతర - స్థ = సర్వాంతర్యామి యగుటచే నియామకుఁడై లోపల నుండువాఁడును, చంచల = జంగమములయొక్కయు, అచల = స్థావరములయొక్కయు, విలాస = క్రీడలచేత, శూన్య = విహీనమైన (స్థావరజంగమములక్రీడలు లేని), శాంతత = సర్వవ్యాపక మగుటచే తెంపులేని, అపరోక్ష = ఉపాసకులకు యోగబలముచే గోచరము లైన, చిత్కళా = పూర్వోక్తచైతన్యకళలయొక్క, కలాప = సమాహమచేత, లాలిత = మనోహరమైన, ప్రకాశకుఁడు = తేజస్సు కల వాఁడు (స్వార్థమునందు కప్రత్యయము), అగున్ = జెను.

తా. ఆ పరమాత్ముఁడు పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశము లనఁబడు పంచమహాభూతములయందును సూర్యచంద్రమండలములయందును, వెలుఁ

గొందుచున్న వాఁడును, పశుపక్ష్యాదిపాపయోనిసంభవులును, మనుష్యాది పుణ్యపాపమిత్రయోని సంభవులును, దేవాదిపుణ్యయోనిసంభవులు నగు సకలజీవకోటులయొక్క శ్రోత్రాదు లగు నింద్రియములకెల్లఁ బ్రేరకుం డై లో నున్న వాఁడును, మఱియు స్థావరజంగమాత్మకము లగు ప్రాణివర్గము యొక్క విలసితములు లేని సర్వవ్యాపక మగు మహాయోగులకు గోచర మయిన పరిశుద్ధచైతన్యముయొక్క కళావిశేషములచే మనోహరమగు దీప్తి గలవాఁడని ఫలితార్థము.

౧౦

క. ఆద్యుం డపరిచ్ఛేద్యుం డ

విద్యాధ్వాంతద్యుమణినురవిద్యానద్యో

వేద్యుండు గర్కశతర్కా

భేద్యుం డనవద్యుం డగు నభేదాత్ముం డజా !

౧౧

టీ. అజా = నాయుపదేశబలమున నికముందు జన్మములేనట్టివాఁడా, (ఆ పరమాత్ముండు) ఆద్యుండు = నమస్తప్రపంచముయొక్క యుత్పత్తి మొదలగువానికిఁ బరమకారణుండును దనకు వేటొకకారణము లేనివాఁడును గాన మొదటివాఁడును, అపరిచ్ఛేద్యుండు దేశముచేతఁగాని కాలముచేతఁగాని వస్తువులచేతఁగాని పరిచ్ఛేదము (తెంపు) చేయఁబడనివాఁడును, అవిద్యా - ధ్వాంత - ద్యుమణి - అజ్ఞాన మనియెడుకటికిచీకటిని తా : దూలఁద్రోలుటకు సూర్యుండును, సువిద్యా - సద్యః - వేద్యుండు = శ్రేష్ఠ మగు బ్రహ్మవిద్యచేత వెంటనే తెలియఁబడువాఁడును, గర్కశ - తర్క - అభేద్యుండు = నాస్తికులు మొదలగువారియొక్క శుష్కములైన దురుక్తు లచే ఖండింపఁబడరానివాఁడును, అనవద్యుండు = వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషములు లేనివాఁడును, అభేద - ఆత్ముండు = సకలజీవులందు సమాన వాత్సల్యము గలవాఁడగుటచే భేదబుద్ధి లేనివాఁడును, అగున్ = ఔను.

తా. మఱియు నా పరమేశ్వరుండు దనకు వేటొందుకారణము లేక తా నర్పమునకుఁ గారణుం డగుటచే “నదేవసామ్యేద మగ్ర ఆసీ” త్తను

శ్రుతినిబట్టి యన్నింటికిం దొలివాఁడును, ఒకతావున నుండి వేటొకతావున లేకపోవుటయు, నొకతటి నుండి యింకొకతటి నుండమియు, నొకవస్తువు నందుండి మఱయొకవస్తువునం దుండకపోవుటయు లేక సర్వవ్యాపకుఁడును, నూర్చుఁడు గాఢాంధకారమును పోఁగొట్టునట్లు తను నుపాసించు భక్తుల యజ్ఞానమును నశింపఁజేయువాఁడును, తన్ను విధ్యుక్తముగ నారాధించు టచే వెంటనే తెలియఁబడువాఁడును, దేవుఁడు లేడని వాదించు నాస్తి కులకుయుక్తులచే భేదింపఁబడనివాఁడును, వైషమ్యము కనికరము లేక పోవుటయు మొదలగు దోషములు లేనివాఁడును, సకలజీవులయొడ సమ బుద్ధియే గాని భేదబుద్ధి లేనివాఁడును నగును. ౧౧

క. భూతానుభూతమిథ్యా

భూతద్వైతమయపంచరభూతోత్తజగ

జ్జాతానుస్మృతాజా

ద్వైతాత్ముఁ డతండు వాయురీతనయ! మహాత్మా! ౧౨

టీ. మహత్-ఆత్మా=గ్రహణధారణసమర్థ మగు బుద్ధి గల, వాయు రీతనయ = కరుణలిపి, అతండు = ఆ పరమాత్ముఁడు, భూత...ఆత్ముఁడు- భూత = ప్రాణివర్గముచేత, అనుభూత = అనుభవింపఁబడుచున్నట్టియు, మిథ్యాభూత = వినశ్శీల మగుటచేతను బరమార్థము కాకపోవుటచేతను గల్గినట్టియు, ద్వైతమయ = భేదరూప మయినట్టియు, పంచభూత= పృథివ్యాదిభూతపంచకమువలన, ఉత్థ = జనించిన, జగత్ = చతుర్దశ భువనములయొక్క, జాత = సమూహమునందు, అనుస్మృత = అంతర్యామి రూపముచే వ్యాపించియున్నవాఁడును, అజ = పుట్టువు లేనివాఁడును, ఆద్వైత - ఆత్ముఁడు = స్వజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదకూన్యమైన స్వరూ పము గలవాఁడును (అగున్ = అయినవాఁడు).

తా. సకలజీవులకు నుపాధు లగుటచేత భోగ్యములైనట్టియు, నట్టి యుపాధులకుం గల జనన మరణాది వికృతులనుబట్టి యనృతప్రాయము

లయినట్టియుఁ, బరస్పరభిన్నము లయినట్టియు, నాకాశాది పంచమహా
భూతములవలనఁ బొడమిన సమస్తప్రపంచమునందును నంతర్యామిరూపమున
వ్యాపించియున్నవాఁడును, జన్మాదులు లేనివాఁడును, తనజాతినిబట్టిగాని
పెరజాతినిబట్టిగాని తనయం దున్నట్టిగాని భేదములేని స్వరూపము గల
వాఁడును నాపరమేశ్వరుం డగు నని యభిప్రాయము. ౧౨

క. భావాభావమయావి

ర్భావతిరోభావరహిత్రభావుం డన్యా

భావస్వభావుఁ డతులవి

భావనుపావక సుధాంశురభాప్రదుఁ డరయన్.

౧౩

టీ. భావ...భావుండు - భావ = ఉనికియు, అభావ = లేకపోవుట
యును, మయ = స్వరూపము గల, ఆవిర్భావ = ఆవిర్భవించుటయు,
తిరోభావ = అంతరించుటయు ననుకార్యసంబంధము లయిన ధర్మములు,
రహిత = లేనట్టి, భావుండు = పరవస్తువయినవాఁడును, అన్య - అభావ-
స్వభావుండు = ఇతరులకు లేనిస్వభావము గలవాఁడును; అతుల-విభావను -
పావక - సుధాంశు-భా-ప్రదుండు = సాటిలేని సూర్యునకు నగ్నికిఁ
జంద్రునకును వెలుగుల నిచ్చువాఁడును, అరయన్ = ఆలోచింపఁగా,
అగున్ = ఆ పరమాత్ముఁ డగును.

తా. ఒకప్పు డునికియు వేటొకప్పుడు లేకపోవుటయు ననెడు
నావిర్భావతిరోభావములు లేని మహాపదార్థ మయినట్టియు, తనకంటెఁ
బయివారికి సంభవింపని నత్యసంకల్పము గలవాఁడును, సూర్యచంద్రాగ్ను
లకు నిరుపమానకాంతి నిచ్చినవాఁడును నా పరమాత్ముం డగును. ౧౩

క. ఆప్తసుషుప్త్యవిలుప్తా

లిప్తవ్యాప్తప్రదీప్త ర్లింగరహితసం

ప్రాప్తప్రాప్తవిహీన

జ్ఞప్తియై సర్వప్రపంచసాక్షి మహాత్మా !

౧౪

టీ. మహత్ - ఆత్మా = గ్రహణధారణశక్తి గలుగుటచే గొప్పది
యగు బుద్ధి గల యాంజనేయా, ఆప్త...ఎ - ఆప్త = పొందఁబడిన,
మమప్తి = మమప్త్యవస్థయందుఁగూడ, అవిలుప్త = లోపింపనిదియు, అలిప్త =
నిర్లిప్తమైనదియు, వ్యాప్త = సర్వవ్యాపకమైనదియు, ప్రదీప్త = స్వప్రకాశ
మగుటచే దేదీప్యమానమయినదియు, లింగ - రహిత = జీవులయట్లు అజ్ఞా
నావచ్ఛిన్నలింగశరీరము లేనిదియు (కారణదేహోపాధికం బగుటచే
సూక్ష్మశరీరవిహీన మయినదియు), సంప్రాప్త - అప్రాప్త - విహీన =
(పొందఁబడినకోరిక లేని గలుగుటచే అవాప్తసర్వకామం బగుటచేత)
పొందఁబడినవియు పొందఁబడనివియు నగు వస్తువులు లేనిదియు నగు,
జ్ఞప్తి + ఎ = శుద్ధచైతన్యమే, సర్వ-ప్రపంచ-సాక్షి = నిఖిల జగద్వ్యాపార
మునకు సాక్షి యైనది.

తా. మిక్కుటమగు తెలివి గల యో హనుమానుఁడా ! సాధారణ
ముగ జీవులకు జాగ్రదవస్థయందును స్వప్నావస్థయందును దెలివిగలుగుటయు
మమప్త్యవస్థలో నేమియుఁ దెలివి లేనట్లును దోషట్టుటయుఁ గలదు; కాని,
మమప్త్యవస్థయందు సాక్షి చైతన్యము లేకపోవుటలేదు; “నేను సుఖముగ
నిద్రించితిని. అప్పుడు నేనేమియు నెఱుఁగను” అని గాఢనిద్రనుండి లేచిన
వాఁడనుకొనును. కావున, మమప్తికాలీనమగు “నే నేమియు నెఱుఁగను”
(అనునజ్ఞానమునకును, సుఖమునకును సాక్షి యగు చైతన్యము అప్పుడున్నది
లేనిచో నప్పటియజ్ఞానసుఖములు స్మరణకురావు. అనుభూతముగాని దాని
స్మృతి యెన్నఁడును గలుగదు; కనుక మమప్తియందు అనుభవింపఁబడిన
యజ్ఞానము సుఖమును మెలఁతువ వచ్చినపిదప స్మృతికివచ్చినవి. కనుక, మమ
ప్త్యవస్థయందు సాక్షిచైతన్యమునకు లోపము లేదు. ఇట్లు సమస్తాంశ

ములకు సాక్షి యగు నీశ్వరచైతన్యము సంసారదోషసంపర్కము లేనిదియు, దేశకాలవస్తృకృతపరిచ్ఛేదము లేక సర్వవ్యాపకమైనదియు, “కావ్యోపాధి రయం జీవః కారణోపాధి రీశ్వరః” అనుటచే గారణశరీరముపాధిగఁ గలుగుటందే లింగశరీరసంబంధము లేనిదియు, తనకుఁ దావేఁగొందుచున్నదియు, తనకుఁ బడయఁదగినదిగాని పడయరానిదిగాని లేనిదియు నగును.

౧౪

అవ. ఇట్లు ప్రతిపాదింపఁబడిన సర్వసాక్షియే పరమేశ్వరుఁ డని చెప్పుచున్నాఁడు.

క. వ్యక్తం బవ్యక్తాది

వ్యక్తావ్యక్తాతిరిక్త ర్మగుబ్రహ్మము దాఁ

బ్రాక్తనుకృతభాక్తనుయుత

భోక్తను సతతంబు సాక్షీరహితకఁ జూచున్.

౧౫

టీ. అవ్యక్త...అతిరిక్తము—అవ్యక్త = మూలప్రకృతి, అది = మొదలుగఁగల, వ్యక్త = పంచీకృతములై స్థూలము లగుపుణివ్యాదులకంటెను, అవ్యక్త = అపంచీకృతములై సూక్ష్మములైన తత్త్వాత్రయమొదలగువానికంటెను, అతిరిక్తము - అగు = పరం బైన, బ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము, ప్రాక్...భోక్తను - ప్రాక్ + తను = మేనుపటి పుట్టుకలయందలి శరీరములచేత, కృత = చేయఁబడిన సుకృత దుష్కృతములను, భాక్ = పొందిన, తను=ఇప్పటి మేనుతో, యుత = కూడుకొనియున్న, భోక్తను = తాను జేసికొనిన పుణ్యపాపకర్మఫలము ననుభవించుచున్న చిదాభాసుని (జీవుని), సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును, సాక్షిరహితన్ = సాక్షివడువున, చూచున్ = పరికించుచుండును. వ్యక్తంబు = ఇది నిశ్చయము.

తా. మీఁదఁ జెప్పినయట్లు సర్వసాక్షి యగుజగదీశ్వరుఁడు చక్షురాదీంద్రియగోచరము లగు పదార్థములకంటెను, అతీంద్రియము లగు సూక్ష్మ

పదార్థములకంటెను (అనగా తనమాయచే గల్పింపఁబడిన స్థూలసూక్ష్మ రూపములగు వస్తువు లన్నిటికంటె) విలక్షణుఁడై భోగ్యములగు సమస్త పదార్థములను తాను పూర్వజన్మమునందుఁ జేసియున్న కర్మల కనురూపముగ సంప్రాప్తమైన శరీరము నొంది యనుభవించుచున్న జీవుని నిరంతరమును లోకమునందుఁ దటస్థుఁడొకఁడు ఇతరులవ్యవహారమునకు సాక్షి యగు నట్లు విలొకించుచుండును.

తే. జాగ్రదాదివినిగ్రహానుగ్రహప్ర
తిగ్రహసమగ్రజాగరూకాగ్రహోగ్ర
విగ్రహత్యగ్రసాభాసరవిశ్వపేతు
ధీప్రకాశకుఁడతఁడె సంధేహ మేల ?

౧౬

టీ. జాగ్రత్...ప్రకాశకుఁడు—జాగ్రత్ - ఆది = మూలకారణుఁడును, వినిగ్రహ = దుష్టులను శిక్షించుటయందును, అనుగ్రహ = శిష్టజనముల ననుగ్రహించుటయందును, ప్రతిగ్రహ = భక్తు లొనరించు పూజాదికమును గైకొనుటయందును, సమగ్ర = పరిపూర్ణముగ, జాగరూక = మెలకువ గలవాఁడును, అగ్రహ = కోపముచేత, ఉగ్ర = భయంకరత్వమున, విగ్రహ = దుష్టరాక్షససంహారకాలమునందు నారసింహ ద్యవతారరూపమైన యుగ్రస్వరూపము గలవాఁడును, అత్యగ్ర - సాభాస - విశ్వ - పేతు = అంతయు నాభాసమాత్ర మగు ప్రపంచమునకుఁ గారణమైనవాఁడును, ధీ - ప్రకాశకుఁడు = బుద్ధికి వికాసమును జేయువాఁడును, అతఁడు - ఎ = ఆ జగదీశ్వరుఁడే అయియున్నవాఁడు, సంధేహము - ఏల = ఇందులకు సంధేహము లే దని యర్థము.

తా. జాగ్రత్స్విప్నసుషుప్తి లనియెడు మూడవస్థలకు మూలకారణమయిన తురీయావస్థయే స్వరూపముగఁ గలవాఁడును, దుష్టశిక్షణమును శిష్టరక్షణమును ఆశ్రితజనప్రతిగ్రహణమును జేయుటయందుఁ దత్పరుఁడును,

జగత్కంటకు లగు హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపులు లోనగురక్కములను సం
హరించునపుడు కోపముచే భయంకిరమగు నాకారము గలవాఁడును,
అత్యంతమును నాభాసమాత్ర మగు ప్రపంచమునకుఁ బ్రధానకారణ మైన
వాఁడును ఘటాదిబాహ్యపదార్థములను నాయా యింద్రియములద్వారా
ప్రకాశింపఁజేయు బుద్ధికి వికాసమును జేయువాఁడును నా పరమేశ్వరుఁడే
యగును. ఇందులకు సందేహము లేదు.

ఆ. ఇదియు నదియు నట్టి శ దిట్టి దింతం తని

పలుకరాని దెద్ది శ బ్రహ్మ మదియె

ఇదియు నదియు నట్టి శ దిట్టి దింతం తని

యరయు తెలివి యదియె శ యవియు నదియె.

౧౭

టీ. ఎద్ది = ఏ పరవస్తువు, ఇదియు = ఈవస్తు వనియు, అదియు =
ఆ వస్తు వనియు, ఇట్టిది = ఎదుటఁ గనుపట్టెడు నీవస్తువును బోలిన
దనియు, అట్టిది = తొల్లి చూచిన యావస్తువును బోలినదనియు, ఇంత =
ఈపాటిపరిమితి గల దనియు, అంత = ఆపాటిపరిమాణము గలది యనియు,
అని = ఈలాగున, పలుకరానిది = చెప్ప శక్యముకానిదో, అదియె =
వాక్కులకు మనస్సునకు గోచరముకాని యా వస్తువే, బ్రహ్మము = పర
బ్రహ్మము, అగు నని యధ్యాహారము; ఇట్లగోచర మగు వస్తువు నెట్లు
తెలిసికొని యారాధింప వలనుపడును? అంటివేని, ఇదియు = ఈ వస్తు
విది యనియు, అదియు = ఆ వస్తు వది యనియు, అట్టిది = అది యా
వస్తువును బోలియున్న దనియు, ఇట్టిది = ఇది యావస్తువును బోలియున్న
దనియు, ఇంత = ఈ వస్తు వీపాటిపరిమితి గలది యనియు, అంత =
ఆ వస్తు వాపాటిపరిమితి గలది యనియు, అని = ఈరీతిని, అరయు =
ప్రపంచమునందుఁ గల సకలవస్తువులను దెలిసికొనియెడు, తెలివి = పరి
జ్ఞానము, అదియె = ఆ పరబ్రహ్మమే యగును, అవియు = తనకు శేష

భూతము లయిన ప్రపంచమునందలి యా పదార్థము లన్నియు, అదియే = ఆ బ్రహ్మమే యగును.

తా. “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ” అని శ్రుతివలన నవాఙ్మానసగోచర మగు నా బ్రహ్మము అనవధికాపరిమిత వైభవోజ్జ్వల మగుటచే నీ వస్తువనిగాని యా వస్తువనిగాని దీనిం బోలి యుండు ననిగాని దానిం బోలియుండుననిగాని ఇంతపరిమితి గలది యని గాని, యంతపరిమితి గలది యనిగాని చెప్పటకు వీలు లేదు; ఇట్లు “నతత్ర చక్షుర్గచ్ఛతి న వాగ్గచ్ఛతి నో మనో నవిద్యో నవిజానీమః । యస్త్యవిజ్ఞాన వాన్ భవద్యమనస్క స్సదాఽశుచిః । నసతత్పద మాప్నోతి” అను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టి యజ్ఞానోపహిత మగు నాత్మకు బ్రహ్మస్వరూపము గోచరము కాకపోయినను “యస్తు విజ్ఞానవా! నభవతి యుక్తేన మనసా సదా । తస్యేంద్రియాణి వశ్యాని సదశ్వాఇవసారథేః యస్తువిజ్ఞానవా నభవతి సమన స్కస్సదాశుచిః । సతు తత్పద మాప్నోతి యస్మా ద్భూయో నజాయతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి” అను మొదలగు శ్రుతులవలన శమదమాదిసాధనసంపత్తి గలిగి ఇంద్రియనిగ్రహము గలవాడై శ్రవణనునన నిదిధ్యాసనతత్పరుం డగు జ్ఞాని భ్రమరకీటన్యాయమున నిరంతరాభ్యాసవశమునఁ బరమాత్మతాదాత్మ్యము నొంది “య సర్వజ్ఞ సర్వవిత్” అను మొదలగు వాక్యములను బట్టి సర్వజ్ఞ త్వాదికము లగు పరమేశ్వరగుణముల యోగమున సర్వము నెఱుంగుచుండును. అట్టి సర్వ సాక్షిచైతన్యమే పరబ్రహ్మము. “సర్వం ఖ ల్విదం బ్రహ్మ” అను మొదలగు శ్రుతులచే, “సర్వం విష్ణుమయం జగత్” అను మొదలగు స్మృతులవలనను “విష్ణుభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్” అను భగవద్వచ నముఁబట్టియుఁ బరమాత్ముడై శరీరశరీరిభావమున జగద్రూపుడై యున్నాఁడనియుఁ దాత్పర్యము.

తే. అట్టిపరిపూర్ణతత్త్వ మొనఱ్ఱినను
 బూర్వకల్పాంతమున నీ యకపూర్వవిశ్వ
 జననమునకంటె మును నిరంజనుడ నగుచు
 నద్వయుడ నై వెలుంగుదు ర నాంజనేయ !

౧౮

టీ. అంజనేయ = ఓ హనుమానుడా, అట్టి...నేను - అట్టి =
 ఏకమై అను మొదలుగ మీఁదఁ జెప్పఁబడిన స్వరూపము గల, పరిపూర్ణ =
 అంతటను వ్యాపించియుండిన, తత్త్వము = పరతత్త్వము, నిన్న్యో నేను =
 అయియున్న నేను, పూర్వ - కల్ప - అంతఃకాల = తొల్లిటి సృష్టి
 యొక్క యవసానమునందు, ఈ...కంటె - ఈ = ఇట్లు పరివృత్త
 మాన మగుచున్న, ఆపూర్వ = క్రొత్తదియగు, విశ్వ = జగత్తుయొక్క, జన
 నమునకంటె = పుట్టువుకంటెను, మును = పూర్వమునందు, నిరంజనుఁ
 డను = నిర్లిప్తుడను, అగుచు = అయి, అద్వయుడను = రెండవ
 వస్తువు లేనివాడను, ని = అగుచు, వెలుంగుదురు = ప్రకాశించుచు
 నుంటిని.

తా. సర్వవ్యాపక మగుటచే నెల్లయెడల నిండియున్న యా పర
 బ్రహ్మము, గతించిన కల్పముయొక్క యవసానమునందును, ప్రస్తుతము
 నడచుచున్న కల్పము పుట్టకముందును మాయయొక్కయు మాయాకార్య
 మగు ప్రపంచముయొక్క సంబంధము లేకపోవుటచేత నిర్లిప్త మైనదియుఁ
 దనకంటె వేఱొండు వస్తువు లేనిదియు నై తనకుఁ దాఁ బ్రకాశించుచు
 నుండును. ఆ బ్రహ్మమే నేను జామి యో యాంజనేయా ! అని ఫలి
 తార్థము.

౧౯

తే. అట్టినాయం దనాదిగా ర నాత్మశక్తి
 యలగు నవ్యక్త మయి జగదాది యగుచుఁ
 గలితమృత్తికయం దున్నరకలశశక్తి
 యేర్పడక కుంభహేతు వై ర యొనసినట్లు.

౧౯

టీ. కలిత - మృత్తికయందుఁ = మెత్తని మంటియందు, ఉన్న = కల, కలశ - శక్తి = కడవరూపు నొందఁదగిన సామర్థ్యము, ఏర్పడక = వ్యక్తము గాక, కుంభ-హేతువు - ఐ = ఆ కడవకుఁ గారణమై, ఎనసినట్లు = ఆ మట్టియం దంతహృత్ మైనట్లు, అట్టి - నాయందుఁ = పరబ్రహ్మ స్వరూపుఁడ నైననాయందు, అత్మ - శక్తి = నాసంబంధ మయినమాయ, అవ్యక్తము = సృష్టికి పూర్వమునందు వ్యక్తముకానిది, అయి = అగుచు, జగత్ - ఆది = ప్రపంచమునకు మూలము, అగుచుఁ = అయినదై, అనా విగాఁ = మొదలు లేనిదిగా, అలరుఁ = ఒప్పును.

తా. వెనుకఁ జెప్పినట్లు సాక్షాత్పరబ్రహ్మమనే అయిన నాయందుఁ గారణకార్యభావముచేఁ బ్రపంచమునకు మూల మయి, సృష్టికి పూర్వము నందు జగద్రూపమగు నేర్పాటు లేక నా సంబంధమయిన మాయ, స్నిగ్ధ మృత్తికయందు ఘటసృష్టికిఁ గారణ మైన ఘటశక్తి యేర్పడక యంత హృత్మై యున్నవడువున ననాదిగా నున్నది. ౧౯

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగఁ జెప్పఁబడిన మాయా స్వరూపమును విశేషాకారముగఁ బెక్కుదృష్టాంతములతో వివరించుచున్నారు.

సీ. వటబీజమున మహారవటమహీరుహశక్తి
 యుజ్జ్వలవహ్నియం ర దుష్టశక్తి
 యింద్రజాలకునియం ర దేవుడు మాయాశక్తి
 కలితోపలమునందుఁ ర గతినశక్తి
 సలిలజాతమునందు ర సలితద్రవశక్తి
 పవనంబునం దతిరస్పందశక్తి
 పారి శుక్లశోణితంబులయందుఁ దనుశక్తి
 తగుశరీరములఁ జై రతన్యశక్తి

తే. తనరి యవ్యక్త మగుచుఁ దత్తన్నిధాన
మై యధిష్ఠానమునకంటె శ ననితరంబు
నగుపగిది నొప్పునాయందు శ నాత్మశక్తి
యేర్పడక నన్య మై విశ్వరహేతు వగుచు.

౨౦

టీ. నాయందుకొ = పరమాత్ముడ నగు నాలోపలను, అత్మ -
శక్తి = నానంబంధ మయిన మాయాశక్తి, ఏర్పడక = సృష్టికి పూర్వము
నందు వ్యక్తము గాక, అనన్యము - ఐ = నాకు శేషభూత మగుటచే
నాకంటె వేఱు గాక, విశ్వ - హేతువు - అగుచుకొ = ప్రపంచమునకు
మూలమయినదయి, వటవీజమునకొ = చిన్నది యగు మట్టిగింజయందు,
మహత్ - వటమహీరుహ - శక్తి = పెద్దదియగు మట్టిచెట్టును బుట్టించెడు
సమర్థతయును, ఉష్ణల - వహ్నియందుకొ = మండుచున్న యగ్నిలోప
లను, ఉష్ణశక్తి = వేడిమియును, ఇంద్రజాలికునియందుకొ = మాయావి
యందు, ఎపుడు = నిరంతరమును, వాయాశక్తి = గారిడీ చేయు
నేర్పును, కలిత - ఉపలమునందుకొ = చిక్కనితొతియందు, కఠినశక్తి =
కాఠిన్యగుణమును, సలిల - జాతమునందుకొ = స్థిరముదాయమునందు,
సలిత - ద్రవశక్తి = మేఘగఁ జెమర్చుచుండెడు సామర్థ్యమును, పవ
నంబునందుకొ = వాయువునందు, అతిస్పందశక్తి = మిక్కుటముగఁ జలిం
చెడు సత్తువయు, పారికొ = తప్పక, శుక్లశోణితంబులయందుకొ = స్త్రీ
పురుషుల వీర్యములయందు, తనుశక్తి = మేనును బుట్టించెడు బలమును,
తగు శరీరములకొ = తగినట్లే మేనులయందు, చైతన్యశక్తి = చైతన్యరూప
మగుశక్తియును, తనరి = కలిగి, అవ్యక్తము - అగుచుకొ = పైకిఁ గన్పట్టు
చున్నదియై, తత్-తత్-నిధానము - ఐ = మట్టిచెట్టు మొదలగు నాయా
భావములవ్యక్తికి మూలమై, అధిష్ఠానమునకంటెకొ = వటవీజము మొదలగు
తనకు నాధారమైన దానికంటె, అనితరంబు = వేఱుకానిది, అగుపగిదికొ =
అయినవిధమున, ఒప్పుకొ = విలసిల్లును.

తా. మిగులఁ జిన్నది యగు మఱ్ఱివితనమునందుఁ గడుఁబెద్దదియగు మఱ్ఱిచెట్టును బుట్టింపఁదగిన సామర్థ్యమును, మండుచున్న యగ్నియందు దాహకత్వశక్తియు, మాయగానియందు మాయలను జేయు నేర్పును, చట్టాశ్రియందు గట్టితనమును, నీటియందు ద్రవింఁచెడు శక్తియు, వాయువునందుఁ జలనశక్తియు, పురుషులయు స్త్రీలయు శుక్లశోణితములయందు (రేతస్సునందు రజస్సునందు) దేహరూపముగఁ బరిణమించుశక్తియు, దేహమునందుఁ జైతన్యశక్తియు, నుండి పైకిఁ గన్పట్టక కార్యమునుఁబట్టి దోపట్టుచు నాయాకార్యములకు మూలమయి వటవీజము మొదలగు నాధారమునకు వేలు గాకయుండునట్లు, సర్వాధిష్ఠానభూతుఁడ నగునాయందు నాసంబంధమయినమాయాశక్తి ఇది యిట్టి దని నిర్ధారణచేయుటకు వీలు లేక తనకు నాధారభూతుఁడ నగునాకంటె వేలుగాక సమస్తప్రపంచమునకుఁ గారణమయి విలసిల్లుచున్నది.

౨౦

అవ. మాయాశక్తి కలదనిగాని లేనిదనిగాని నిర్ధారణ చేయుటకు శక్యముగాదను నర్థమునే సోపపత్తికముగ వివరించుచున్నారు.

సీ. సత్తు గా దాత్మవిరజ్ఞానంబుచే నెం ద
 భావ మై బాధింపఁబడుటవలన
 నెలమి నసత్తు గారదే నజ్ఞుఁడ నటంచు
 నజ్ఞానరూప మై శ్రీ యలరుచునికి
 సదసత్తు గాదు విరచారింప లే దట్టి
 ద్రవ్యంబు గడువిరుద్ధంబు గాన
 నిరవయవము గాదు శ్రీ నిఖిలజగత్స్వరూ
 పముచేత మిగుల నేర్పడుటవలన

తే. సావయవమును గాదు దృశ్యము నుషుప్తి
యం దడంగినఁ దాను శూన్యంబు గామి
నొనర నుభయాత్మకము గా దరయుక్త మగుట
నాంజనేయ మదీయమార్యూతమంబు.

౨౧

టీ. ఆంజనేయ = అంజనానందనా, మదీయ-మాయా-తమంబు =
నాసంబంధ మగు మాయయనెడు కటికిచీకటి, ఎందుకొ = ఎప్పుడును,
అత్మవిజ్ఞానంబుచేత = పరమాత్మపరిజ్ఞానముచేత, అభావము-వి = లేనిది
యై, బాధింపఁబడుటవలన = నశింపఁజేయఁబడుటవలన, సత్తుకాదు =
సద్రూపము (నిత్యమైనది) కాదు, ఎలమికో = సంతోషముతో, ఏను = నేను,
అజ్ఞాఁడకొ = తెలియనివాఁడను, అటంచుకొ = అని పలుకునపుడు,
అజ్ఞాన-రూపము - వి = అజ్ఞానస్వరూపమై, అలరుచుకొ - ఉనికికొ =
తోపట్టుచునుండుటచేత, అసత్తు-కాదు = లేనిదియును కాదు; విచారింపకొ =
అలోచించిచూడఁగా, అట్టిద్రవ్యంబు = సద్రూపము నసద్రూపము నగు
వస్తువు, కడుకొ = మిక్కిలి, విరుద్ధంబు కానకొ = సంభవింపదు గనుక,
సదసత్తు కాదు = సదనదాత్మక మైనదియును గాదు; నిఖిల - జగత్ -
స్వరూపముచేత = సమస్తప్రపంచాకారమున, మిగులకొ = మిక్కిలి,
ఏర్పడుటవలనకొ = స్పష్టపడుటవలన, నిరవయవము కాదు = అంగములు
లేనిదియును గాదు, దృశ్యము = గోచరమగుచుండెడు సమస్తప్రపంచము,
నుషుప్తియందుకొ = గాఢనిద్రయందు (నుషుప్తి యను నవస్థయందు),
అడంగినకొ = తనలో లీనమైనను, తాను = మాయ, శూన్యంబు-కామికొ =
లేకుండునది కాకపోవుటవలన, సావయవమును కాదు = అవయవములతోఁ
గూడుకొనినదియును గాదు; అయుక్తము-అగుటకొ = ఒక వస్తువే నిరవ
యవము సావయవము నగుట యసందర్భముగాన, ఉభయాత్మకముకాదు =
అవయవవిశిష్టము అవయవరహితము నగుస్వరూపము గలదియును కాదు.

తా. ఓ హనుమానుడా ! 'తమ ఆసీ' త్తని శ్రుతియందు తమశ్శబ్దముచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన నా సంబంధ మయిన మాయ, పరబ్రహ్మము బలియఁబడిననోడనే నిర్మూలముగ స్వరూపనాశన మై పోవుటవలనఁ గల దనుటకు (నిత్య మనుటకు) వీలు లేదు; "నేను తెలివిమాలినవాఁడను" అను లోకవ్యవహారమునందు నజ్ఞానరూపమునఁ దోఁపఁబడుచుండుటవలన నసత్తు (లేనిది) అనుటకును వలనుపడదు; సదసదాత్మక మైన పదార్థంబు ఎచ్చోనైన సంభవింపకపోవుటంజేసి సత్తును అసత్తును కావచ్చుననుట సరిపడదు; నమస్తప్రపంచాకారముగ నిట్లు స్పష్టముగఁ గనఁబడుచుండుటవలన నిరవయవ మని పలుకుటకును వీలు లేదు; జగత్తెల్లను సుషుప్త్యవస్థయందు విలీనమైనను మానూషాన్యముకాకయుండుటచేత సావయవ మనఁదగదు. ఒక వస్తువే సావయవము నిరవయవము నగుట సరిపడదు కాన, ద్వివిధాత్మకమును కాదు.

తే. అరయ నాయున్కికంటె వే ర తైనయున్కి
లేదు గాన మద్భిన్నంబు ర గా దవిద్య
ప్రకృతి యజ్ఞాన మని పల్కఁబడుటవలనఁ
గాదు మదభిన్నమును నా యరనాదిమాయ. ౨౨

టీ. అరయన్ = అలోచింపఁగా, నా-యున్కికంటెన్ - నాయొక్క కలిమి (నత్త్వము) కంటె, వేతైన-ఉన్కి = భిన్నముగా నుండుట, (వృథాకన్యత్త్వము) లేదుగానన్ = తనకు లేకపోవుటవలన, అవిద్య = విద్యయన జ్ఞానము తద్వ్యతిరీక్త మైనది యవిద్య అజ్ఞాన మనఁబడు మాయ, మద్భిన్నంబుగాదు = నాకు వేతైనదికాదు. "ప్రకర్షణ మహదాదికార్య కారణసంఘాతం కరోతీతి ప్రకృతిః = మహత్తత్త్వము మొదలగు కార్య కరణసంఘాతమును జేయునది గాన, ప్రకృతి యనఁబడు" నను వ్యుత్పత్తి చేతఁ బ్రకృతికబ్ధవాచ్య మగు మాయ, అజ్ఞానము = జ్ఞానమునకు విలక్షణ

మయినది, అని పల్కఁబడుటవలనఁ = అని శ్రుతిస్మృతులయందుఁ జెప్పఁ బడుటచేత, ఆ-అనాది-మాయ = మొదలు లేని యా మాయాశక్తి, మత్- అభిన్నమును = నాకంటె వేఱులేనిదియును, కాదు = జ్ఞానస్వరూపుఁడ నగు నాకంటె నజ్ఞానస్వరూప యగుమాయ వేఱైనదే యని యర్థము.

తా. దేశకాలవస్తుకృతపరిచ్ఛేదము లేక సర్వవ్యాపకుఁడనై యున్న నాయొక్క సత్త్వముకంటె వ్యతిరిక్తముగ నీమాయకు సత్త్వము (ఉనికి) లేకపోవుటంజేసి యది నాకు భిన్నమైనది కాదు. అనాదిగా నాయుం ద ట్లున్న యామాయ, యవిద్య యనియుఁ బ్రకృతియనియు నజ్ఞానమనియు వ్యవహరింపఁబడుచుండుటవలన సద్రూపుఁడను చిద్రూపుఁడను నానంద ఘనుఁడను నగు నాకంటె భిన్నము గానిదియును గాదు. ౨౨

క. భిన్నాభిన్నము గా దని

యెన్నంగా నేల ప్రకృతి ర యి ట్లగు సుసం

పన్ను లనిర్వాచ్యం బని

మున్ను గణించిరి సమస్తముం దెలిసి సుతా! ౨౩

టీ. సుతా = పుత్రకా, ప్రకృతి = మాయ, భిన్న-అభిన్నము - కాదు = నాకంటె వేఱైనదియు వేఱుకానిదియు కాదు, అని-ఎన్నఁ - కాఁ-ఏల? = అనుచు నెంచనేటికి? (ఎంచ నవసరములేదు); ఇట్లు - అగుటఁ = ఈరీతి నయియుండుటవలన, సుసంపన్నులు = బ్రహ్మజ్ఞాన సంపదగలమహాత్ములు, సమస్తమును = సర్వవస్తుస్వరూపమును, తెలిసి = విచారణాపూర్వకముగ నెఱింగి, అనిర్వాచ్యంబు = మాయాస్వరూపము బ్రహ్మమునకంటె భిన్నమైనదనికాని భిన్నము కానిదనికాని చెప్పటకు శక్యముకానిది, అని = అనుచు, మున్ను = తొల్లి, గణించిరి = ఎన్నిరి.

తా. మాయ పరమాత్మకంటె వేఱైనది వేఱుకానిదియు నని, పైని చెప్పినరీతిని మన మేల యెంచవలయును? ఇదివఱకే సర్వజ్ఞులైనమహర్షులు

పరమాత్మనిచారణచేయుచు మాయాస్వరూపము పరమాత్మకంటె పెరియది
యని కాని, వేఱుకానిదనికాని నిర్ణయించుటకు శక్యముకాదని చెప్పిరి.

తే. అనుభవజ్ఞానదృష్టిచే శ నరయఁ దుచ్చ

మొగి ననిర్వచనీయ మార్యుక్తిదృష్టి

చేత లొకకమయదృష్టిరచే ననంత

మగుఁ దలంప మదీయమార్యాయాతమంబు.

౨౪

తీ. మదీయ - మాయాతమంబు = నా సంబంధమైన మాయారూప
మగు తమస్సు, అనుభవ-జ్ఞాన-దృష్టిచేత = అపరోక్షజ్ఞానరూప మగు
చూపుచేత, అరయఁ = చూడఁగా, తుచ్చము = హేయమైనది, అగుఁ =
అగును; యుక్తిదృష్టిచేత = పరోక్షజ్ఞానలక్షణ మగు యుక్తిదృష్టిచేత,
ఒగిఁ = బాగుగ, అరయఁ = చర్చింపఁగా, అనిర్వచనీయము - జెను =
ఇది యిట్టిదని చెప్పుటకు శక్యము కానిది యగును; లొకకమయదృష్టిచేత =
ప్రపంచవికృతినిబట్టి చూచుటచేత, తలంపఁ = ఆలోచింపఁగా, అనం
తము - అగును = తుది లేనిది యగును.

తా. నా సంబంధమయిన మాయారూప మగు తమస్సు, స్వస్వరూ
పానుభవజ్ఞానలక్షణ మగుచూడ్కిచేఁ జూచిన జననమరణాది బహుళ
దుఃఖభూయిష్టం బగుటచేఁ గడుఁదుచ్చమై విడంనాడం దగియున్నది;
పెక్కుయుక్తులఁబట్టి చూచినచో నిది యిట్టిదని నిశ్చయించుటకు వీలు లేని
దియు, లొకవ్యవహారమును బట్టి చూచినఁ దుది లేనిదియు నై యున్నది.
కాన బ్రహ్మాదుల కైనను నీమాయాస్వరూప మగమ్యము. కానకానకే “మాయా
మాయా దురత్యయా” అని భగవద్వచనము.

నీ. త్రాడు భుజంగ మై శ స్థాణువు పురుషుఁ డై

రాజిల్లుళుక్తిక శ రజత మగుచు

మరు మరీచికలు నిరర్థులసలిలంబు లై

తొడరి మి న్నసిత మై శ తోఁచుపగిది

నద్యయామలసచ్చిరదానందమయుఁడ నై
తగునేను మిగుల నేర్దానివలనఁ
దొలుత నసజ్జడరదుఃఖాత్మకము లైన
జగము లై కనిపింతు ర జనుల కెల్ల

తే. దృఢతరాద్వైతవిజ్ఞానదృష్టిచేతఁ
బండితులు పూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మమయుఁడ
నై నననుఁ గాంచినంత నేరయ్యది యభావ
మగు నదియసూ మదీయమారూతమంబు.

౨౫

టీ. త్రాడు = రజ్జువు, భుజంగము - వి = పా మయి, స్థాణువు =
మొరడు, పురుషుఁడు - వి = నరుఁ డగుచు, రాజిల్లు - శుక్తిక = తళతళ
మని మెఱయుచున్న ముత్తైపుఁజిప్ప, రజతము - అగుచు = వెండి యై,
మరు - మరీచికలు = నిర్జలప్రదేశమునందలి యెండమావులు, నిర్మల - సలి
లంబులు - వి = పరిశుద్ధము లైనజలము లగుచు, మిన్ను = ఆకసము,
అసితము - వి = నల్లనిది యగుచు, తొడరి = భ్రమ గలిగి, తోచుపగిది =
తోపట్టురీతిని, అ...వి...అద్యయ = సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద
రహితుఁడను, ఆమల = అజ్ఞానరూపమగు కలుషము లేనివాఁడను, సత్ -
చిత్ - ఆనందమయుఁడను = సత్యస్వరూపుఁడను - శుద్ధచిత్స్వరూపుఁడను
ఆనందఘనుఁడను, వి = అగుచు, తగు - నేను = వెలుంగుమండెడు నేను,
ఎద్దానివలన = ఏ మాయయొక్క సంబంధమునలన, మిగుల = అత్యం
తము, అసత్ - జడ - దుఃఖ - ఆత్మకములు = మిథ్యాభూతములును
అచేతనములును, దుఃఖబహుళములును, ఐన - జగములు - వి = అగు
ప్రపంచములరూపమున, తొలుత = ఆత్మజ్ఞానము గలుగక ముందు, జను
లకు - ఎల్ల = ఎల్లవారికిని, కనిపింతు = కనంబడుచుందునో, పండి
తులు = మహాజ్ఞానులు, దృఢతర - అద్వైత - విజ్ఞాన - దృష్టిచేత =

అసంభావన విపరీతభావన మొదలగునవి లేక మిగుల బలపడిన భేదములేని
యపరోక్షజ్ఞానరూప మగు చూపుచేత, పూర్ణ - నిర్గుణ - బ్రహ్మమయుఁ
డను = అంతటను వ్యాపించి నిండియున్న హేయగుణవర్జితమైన పరబ్రహ్మ
స్వరూపుఁడను, ఐన - ననుకో = ఐనట్టినన్ను, కాంచిన - అంతకో =
చూచినవెంటనే, ఎయ్యది = ఏమాయ, అభావము = లేనిది, అగుకో =
అగునో, అది - ఆ - నూ = అదేనుమి, మదీయ - మాయాతమంబు =
నాసంబంధ మగు నజ్ఞానరూపమైన మాయ, అగును.

తా. సంజచీకటిలోని రజ్జువు పామువడువునను, చీకటిలో నున్న
మొరడు మానిసిపగిదిని, మిలమిల మని వెలుగుచున్న ముత్తైపుఁజిప్ప వెండి
చందమునను, ఎడారులయందలి యెండమావులు మంచినీళ్లవలెను, అంత
రిక్షము నల్లగ నున్నట్లును, భ్రాంతిచేఁ గన్నట్టువిధమున, నద్వితీయుఁడను
శుద్ధచిద్రూపుఁడను, నిత్య సత్య స్వరూపుఁడను - అఖండానందాత్ముఁడను
పై యొప్పుచున్న సేను, ఏ మాయయొక్క యోగముచేత సచ్చిదానంద
ములకు విలక్షణము లైన అనన్వడదుఃఖములే స్వరూపముగఁ గల ప్రపంచము
యొక్క యాకారముచే నెల్లవారికి సామాన్యముగఁ గన్నట్టుచునుందునో,
మఱియు మహాజ్ఞానులు విక్షేపశక్తిని మీటి అసంభావన విపరీతభావన లేక
మిక్కిలి బలపడి భేదము లేని స్వస్వరూపానుభవజ్ఞాన విలోకనముచేత
“పూర్ణమదః పూర్ణ మిదం పూర్ణాత్పూర్ణ ముచ్యతే పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ
పూర్ణమే వావశిష్యతే” అను శ్రుతివలన నంతటను నిండియున్నట్టియు,
గుణత్రయాతీత మయినట్టియుఁ బరబ్రహ్మమ పై ననన్ను పరికించినతోడనే
యేమాయ నశించునో నా సంబంధమగు నజ్ఞానరూపమగు మహామాయ
యదియే నుమి.

వ. అది మఱియు సర్వభూత సుషుప్తి సమష్టిరూపంబు,
సమస్త ప్రపంచ వాసనా మయంబు, సత్త్వరజస్తమోగు

ఊత్సాహంబు, స్వాంతర్గుప్తానంతకోటిజీవ సంఘాతంబు,
కేవలజడంబు, మోహత్సాహంబు, సకల జగదుపాదానకార
ణంబు, నవిద్యాఽవ్యక్తతమ సుషుప్తి ప్రకృతిప్రళయ
ప్రధానమాయాఽజ్ఞానాది శబ్దవాచ్యంబు నై యొప్పు
చుండు నని వెండియు. ౨౬

టీ. మఱియుఁ = అంతియకాక, అది = నా సంబంధ మయిన
యామహామాయ, సర్వ...బు - సర్వ = సమస్తము లయిన, భూత = శరీ
రులయొక్క, సుషుప్తి = సుషుప్త్యవస్థలయొక్క, సమష్టి = సంఘాతమే,
రూపంబు = స్వరూపముగఁ గలదియును, సమస్త = నిఖిలమైన, ప్రపంచ =
లోకములయొక్క, వాసనామయంబు = ఆయా జీవుల కర్మవాసనలే
స్వరూపముగఁ గలదియు, సత్త్వ - రజస్ - తమస్ = సత్త్వము రజస్సు
తమస్సు అయియు, గుణ = మూడుగుణములు, ఆత్మకంబు = స్వరూప
ముగఁ గలదియు, స్వ...బు - స్వ = తనయొక్క, అంతః = లోపలను,
గుప్త = మహాప్రళయ సుషుప్తి మూర్ఛాదులయందు దాచబడిన, అనంత =
అపరిమితములైన, జీవకోటి = ప్రాణికోటులయొక్క, సంఘాతంబు =
సమూహముఁ గలదియును, కేవల - జడంబు = మతరాము నచేతన మయి
నదియు, మోహ - ఆత్మకంబు = భ్రాంతియే యాకృతిగఁ గలదియు, సకల -
జగత్ - ఉపాదాన - కారణంబు = ఎల్లలోకములకును మూలకారణ మైన
దియు, అ...వాచ్యంబుఁ - అవిద్యా - అవ్యక్త - తమస్ - సుషుప్తి -
ప్రకృతి - ప్రళయ - ప్రధాన - మాయా - అజ్ఞాన - అది - శబ్ద -
వాచ్యంబుఁ - వి = విద్య యన జ్ఞానము - దీనికి వ్యతిరిక్త మైనది గాన
నవిద్యయనియు, ఇట్టిదని యేర్పఱుపరానిదిగాన నవ్యక్త మనియు - మోహ
త్సాహ మైనది గాన తమస్సనియు - గాఢనిద్రయే స్వరూపముగఁ గలది గాన
సుషుప్తి యనియు, మహత్తత్త్వము మొదలగు తత్త్వములు ప్రకర్షముగఁ

జేయునదిగానఁ బ్రకృతియనియు - సమస్తము దీనియందు విలీనమగును గానఁ బ్రళయ మనియు - మహత్తత్వము మొదలగువానికి ముఖ్యమైనది గానఁ బ్రధాన మనియు-జ్ఞానదృష్టిచే విచారించిచూచిన మిథ్యాభూతమైనది గాన మాయ యనియు-జ్ఞానమునకు వ్యతిరిక్తమైనది గాన నజ్ఞానమనియును మొదలగు శబ్దములచే వ్యవహరింపఁబడుచున్నదియు నగుచు, ఒప్పుచుకొ - ఉండుకొ = విలసిల్లుచు నున్నది, అని = ఇట్లు పలికి, వెండియుకొ = మఱియును.

తా. ఇంతియ కాక యా మాయ “అజా మేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణాం” అను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టి యనేక వృక్షముల సమూహము వన మనియు, నీళ్లయొక్క సమూహము కొల ననియుఁ బలుకఁబడునట్లు పెక్కువిధములుగఁ దోపట్టుచున్న జీవులయందలి యజ్ఞానము లన్నియుఁ గల సీన నది సమష్టిరూపం బగు నీ సమష్టి శుద్ధసత్వప్రధాన మగుటచే నిందుఁ బ్రతిఫలించిన బ్రహ్మచైతన్యము సర్వజ్ఞుఁడు సర్వేశ్వరుఁడును సర్వనియంతయు సర్వాంతర్యామియు సకలజగత్కారణుఁడు నగు పరమపురుషుఁ డనఁబడును. మహాప్రళయమునందు సకలజీవులయొక్క యా యా కర్మ వాసన రెల్ల నీసమష్టియందు నడఁగియుండును; సత్త్వగుణముయొక్కయుఁ రజోగుణముయొక్కయు, తమోగుణముయొక్కయు సామ్యావస్థయే యీ మాయయొక్క స్వరూపము; మఱియును మహాప్రళయకాలమునందుఁ దన, లోపలను దాఁచుబడిన లెక్క కెక్కుడగు కోట్లసంఖ్య గల జీవుల సమూహము గలదియై యున్నది. ఇది యత్యంతమును జడము మోహమే స్వరూపముగఁ గలది. సమస్తప్రపంచమునకును మూలకారణము. అవిద్య యనియు నవ్యక్త మనియు తమస్సనియు నుమష్టి యనియు ప్రకృతి యనియు ప్రధాన మనియు మాయ యనియు నజ్ఞాన మనియు మొదలగు శబ్దములచేఁ బలుకఁ బడుచున్న దని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె:—

తే. ఆదిమధ్యాంతశూన్య మైశనట్టి ప్రకృతి
యాదిమధ్యాంతములు గల్గినట్ల తోచి
యాదిమధ్యాంతరహితాద్వరయాత్మనకును
నాదిమధ్యాంతములు గల్గ ర నావరించె.

౨౭

టీ. ఆది - మధ్య - అంత - శూన్యము = మొదలును నడిమిదశయు
తుదయును లేనిది, యన - అట్టి - ప్రకృతి = అగు నామాయ, ఆది -
మధ్య - అంతములు = మొదలు నడుము తుదలు, కల్గిన - అట్లు - అ =
కలదివలెనే, తోచి = కనబడి, ఆది...కును—ఆది = మొదలును
మధ్య = నడిమిదశయు, అంత=అవసానమును, రహిత=లేని, అద్వయ=
అద్వితీయమైన, ఆత్మనకును = పరమాత్మనకు, ఆది - మధ్య - అంత
ములు = ఉత్పత్తిస్థితిలయములు, కల్గె = ఉండునట్లు, అవరించె =
చుట్టుకొనెను.

తా. “అజా మేకా” మను మొదలగు శ్రుతిచే నుత్పత్తిస్థితిలయ
ములు లేని మహామాయ, ప్రపంచమునకు వ్యక్తావస్థ గలిగినపు డుత్పత్తిస్థితి
నాశములు గలదియుఁబోలెఁ జూపట్టుచు జననమరణాది వడ్డావవికార
ములు లేక అద్వితీయ మగు పరబ్రహ్మమునకే యావికృతులు సంభవించు
నట్లుగాఁ గ్రహింపెను.

౨౭

క. కవియ న్మూలప్రకృతియు

ద్వివిధ యగును మాయ యన నవిద్య యనఁగ నా

ద్యవిమలసత్త్వాన్నిక యగు

నవిమలసత్త్వప్రధాన ర యగు నన్య తగఁ.

౨౮

టీ. కవియఁ = ఈ వడువున నావరింపఁగా, మూలప్రకృతియఁ =
ఆ మహామాయయును, మాయ - అనఁ = మాయ యనియును, అవిద్య -
అనఁ - కఁ = అవిద్య యనియును, ద్వివిధ = రెండుతెఱంగులు గలది,

అగును=అయియున్నది; ఆద్య=అందుఁ దొలిదియగుమాయ, విమల-సత్త్వ-
ఆత్మిక = రజస్తమోగుణముల సంపర్కము లేని సత్త్వగుణము స్వరూప
ముగఁ గలది, అగున్ = అయియున్నది; అన్య = తరువాతఁ జెప్పఁబడిన
యవిద్య, అవిమల-సత్త్వ-ప్రధాన = రజస్తమోగుణముల సంబంధముచేతఁ
గలుపితమయిన సత్త్వగుణము ప్రధానముగఁ గలది, తగన్ అగును = తగు
నట్లుగ నయియున్నది.

తా. మీఁదఁ జెప్పినయట్లు పరబ్రహ్మము నాక్రమించుకొనియున్న
మూలాజ్ఞానము రజోగుణతమోగుణములసంబంధము లేమింజేసి పరిశుద్ధ
యగు కేవలసత్త్వగుణము ప్రధానముగఁ గలదియై మాయ యనియు, రజస్త
మోగుణముల కలయికచే మలినమైన సత్త్వగుణము ముఖ్యముగఁ గలదియై
యవిద్య యనియు రెండు విధములుగ నున్నది. ఈ విభాగమునకుఁ బ్రబల
ప్రమాణము లేదని చెప్పి విశిష్టాద్వైతు లంగీకరింపరు. ౨౮

తే. అమలసత్త్వప్రధాన యై నట్టిమాయ
యందు దాని కధిష్ఠాన శ్రమైన నేను
ప్రతిఫలించితి మేఘసంగతజలముల
మించి యాకస మమర బింబించినట్లు. ౨౯

టీ. అమల...యందున్ — అమల = రజస్తమోగుణముల సంబంధము
లేకపోవుటచే నిర్మల మగు, సత్త్వ = సత్త్వగుణము, ప్రధాన =
ముఖ్యముగాఁ గలది, ఐన అట్టి = అగునట్టి, మాయయందున్ = తొలుత
నుపక్రమింపఁబడిన మాయయందు, దానికిన్ = శుద్ధసత్త్వాత్మిక యగు నా
మాయను, అధిష్ఠానము = అవలంబనము, ఐన నేను = అగునట్టి నేను, మేఘ
సంగత + జలములన్ = మేఘములయందుఁ బొందియున్న యుదకముల
యందు, మించి = హెచ్చి, అమరన్ = ఒప్పునట్లు, ఆకాశము = చదలు,
బింబించినట్లు = తోపట్టినపగిదిని, ప్రతిఫలించితిన్ = ప్రతిబింబించితిని.

తా. మేఘములయందుఁ బొందియున్న నీళ్లయందు నాకసము ప్రతి
బింబించినపరిదిని రజస్తమోగుణములసంపర్కము లేని కేవలసత్త్వగుణము
సూక్ష్మముగఁ గలమాయయందు నామాయకు నాలంబనుఁడ నగునేను
దోపజ్ఞితిని.

౨౯

క. మాయాప్రతిబింబంబును

మాయాధిష్ఠానపరము శ్రీ మాయయుఁ గూడన్

మాయావి యైన నీశుఁ డ

మాయికుఁ డగునతఁడు బ్రహ్మశ్రమయుఁ డై యుంటన్.

టీ. మాయా + ప్రతిబింబంబును = మీఁదఁ జెప్పఁబడినయట్లు శుద్ధ
సత్త్వప్రధాన యగుమాయయందుఁ బ్రతిఫలించిన బ్రహ్మచైతన్యమును,
మాయా+అధిష్ఠాన - పరము = ఆమాయకు నాధారభూత మగు పరబ్రహ్మ
మును, మాయయున్ - కూడన్ = విమలసత్త్వాత్మిక యగు మూలప్రకృతి
యునుఁ గలయఁగా, (అందు శుద్ధచైతన్యము) మాయావి - ఐనన్ =
పూర్వోక్తరీతిని మాయయందుఁ బ్రతిఫలించినదికాఁగా, ఈశుఁడు అగును=
ఈశ్వరుఁ డనఁబడును; అతఁడు = ఆ ఈశ్వరుఁడు, బ్రహ్మమయుఁడు =
పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడు, ఐ ఉంటన్ = అయియుండుటచేత, అమాయి
కుఁడు = మాయయొక్క సంపర్కము లేనివాఁడు, అగున్ = ఔను.

తా. మాయయు, మాయకు నాలంబనం బగు బ్రహ్మమును మాయా
ప్రతిఫలితచైతన్యమును గలయఁగా, నందు మాయయందుఁ బ్రతిబింబించిన
బ్రహ్మచైతన్యము ఈశ్వరుఁడు అగును ; ఆ యీశ్వరుఁడు కేవలబ్రహ్మ
స్వరూపుఁడై యుండునపుడు మాయాసంబంధము లేనివాఁ డగును. 30

క. ఆ యీశ్వరుండ నే నా

మాయయ నీతావధూటి శ్రీ మదిఁ దలఁప మహా

మాయుండ నయ్య వశీకృత

మాయుండ నై యవతరింతు శ్రీ మహి ని ట్లనఘా ! ౩౧

టీ. అనఘా = మాయావికృతులు లేని యో హనుమానుడా! ఆ ఈశ్వరుడు - ఆ = మీదఁ జెప్పినయట్లు మాయయే యుపాధిగఁ గల ఈశ్వరుడే, నేను = శ్రీరామబ్రహ్మమను, ఆమాయ - ఆ = శుద్ధ సత్త్వాత్మిక యగు మూలప్రకృతియే, నీతావధూటి = ఈజానకీదేవి, (అగును) ముని = మనస్సునందు, తలంపఁ = ఆలోచింపఁగా, మహామాయుండఁ ఆయుక్ = గొప్పదియగు మాయ గలవాడనైనను, వశీకృత - మాయుండను ని = లోబఱచుకొనఁబడినమాయ గలవాడ నగుచు, మహి = పుడమియందు, ఇట్లు = అవడునన, అవతరింతును = శ్రీరామాద్యవతార రూపములతో నావిర్భవించుచుండును.

తా. ముందుఁ జెప్పఁబడిన యీశ్వరుడే నేను, నీతాదేవియే మూల ప్రకృతి. ఆక సమునందు మబ్బువలె నాయం దేకదేశమున నున్న పెనుమాయ గలవాడనై తొలుత నే నుండియు సృష్టికాలమునందు నే నామాయను లోబఱచుకొని జగద్రక్షణార్థమై రామాదిరూపముల నిట్లు ప్రపంచమునం దవతరించెదను. 3౧

వ. ఇట్లు శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధికుండను, సర్వేశ్వరుండను నై ననేను వశీకృతమాయుండ నగుటంజేసి జగంబులు సృజించి, తద్రక్షణంబుకొఱకుఁ దొల్లి మత్స్య కూర్మ వరాహ నారసింహ వామన పరశురామావతారంబులు ధరించి, దుష్టనిగ్రహ శిష్టానుగ్రహంబులం గావించితి, నిప్పుడు శ్రీరామరూపంబుచే నవతరించి, రావణ కుంభకర్ణాది రాక్షసుల సంహరించి, భూభారంబు నివారించితి; నింక నిటమీదట బలరామ కృష్ణ బుద్ధ కల్కి

రూపంబుల నే నవతరింపఁ గలవాఁడ ; నా చరిత్రంబులు
లోకత్రయపవిత్రంబులు భవలతాలవిత్రంబు లై యొప్పు
నని చెప్పి వెండియు. 3-9

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పినట్టిని, శుద్ధ...ను — శుద్ధ = స్వచ్ఛమగు, సత్త్వ =
సత్త్వగుణమే, ప్రదాన = ముఖ్యముగఁ గల, మాయ = మూలప్రకృతి,
ఉపాధికుండను = ఉపాధిగఁ గలవాఁడను, సర్వ - ఈశ్వరుండను = నిఖిల
భూతజాతమునకు నియామకుండను, ఎవ నేను = అగునేను, వశీకృత -
మాయుండను = స్వాధీనముగఁ జేసికొనఁబడిన మూలప్రకృతి గలవాఁడను,
అగుటకొ - చేసి = అయియుండుటచేతను, జగంబులు = లోకములను,
సృజించి = విరచించి, తత్ - రక్షణంబుకొఱకుకొ = సృజించిన
భువనములయొక్క సంరక్షణనిమిత్తము, తొట్టి = ముందు, మత్స్య-కూర్మ-
వరాహ - నారసింహ - వామన - పరశురామ-అవతారంబులు = మత్స్య
రూపము - కూర్మరూపము - వరాహరూపము - నారసింహరూపము -
వామనరూపము-పరశురామరూపము నను నావతారములను, ధరించి =
పూని, దుష్ట-నిగ్రహ - శిష్ట-అనుగ్రహంబులకొ = దురాత్ములను పరిమార్చు
టయు మహాత్ములను గాపాడుటయును, కావించితొ = ఒనరించినాఁ
డను; ఇప్పుడు = ఈ సమయమునందు, శ్రీరామరూపంబుచేకొ = శ్రీరామా
కారముచేతను, అవతరించి = ఆవిర్భవించి, రావణ - కంభకర్ణ - అది -
రాక్షసులకొ = రావణుఁడుకుంభకర్ణుఁడు మొదలగు రాక్షసులను, సంహ
రించి = వధించి, భూ-భారంబుకొ = పుడమియొక్క బరువును, నివారిం
చితిని = పాపితిని, ఇంకకొ-ఇటమీఁదటకొ = ముందు ఈపైని, బలరామ-
కృష్ణ - బుద్ధ - కల్కిరూపంబులకొ = బలదేవునియొక్కయు - శ్రీకృష్ణుని
యొక్కయు - బుద్ధదేవునియొక్కయు - కల్కియొక్కయు నాకార
ములతో, ఏను = నేను, అవతరింపఁగలవాఁడను = ఆవిర్భవంపఁగలను;

నా - చరిత్రంబులు = నాకథలు, లోక - త్రయ - పవిత్రంబులు = దేవ
 లోకము భూలోకము నాగలోకము ననుముజ్జగములకుఁ బావనములైనవియు,
 భవ - లతా - లవిత్రంబులు = సంసార మనియెడు తీరగెలను దెగఁగోయు
 టకు కొడవండ్లు, వి - ఒప్పుకొ = అగుచుఁ దనరును; అని = ఇట్లు,
 చెప్పి = పలికి, వెండియును = మఱియును.

తా. ఇవిధంబున నేను రజస్తమోగుణములకలయిక లేమిని వినిర్మల
 మగు సత్త్వగుణము ముఖ్యముగఁగల మూలప్రకృతి యుపాధిగఁ గలవాఁడ
 నై సత్యసంకల్పత్వ సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వనియంతృత్వా ద్యనంత
 కల్యాణగుణగణవిరాజమానుండ నై మహామాయను స్వాధీనపఱచుకొని
 సకలప్రపంచమును నిర్మించి, అట్లు రచియింపఁబడినలోకముల నెల్లఁ బరిపా
 లించుటకై తొల్లి మత్స్యరూపము, కూర్మరూపము, వరాహరూపము,
 నృసింహరూపము, వామనరూపము, పరశురామరూపమును బూని, దుర్గార్గు
 లను బరిమార్చుటయు. సత్పురుషులను బ్రోచుటయు నొనరించితిని; ఈ
 శ్రీరామరూపమున నవతరించి దశకంఠుఁడు వానితమ్ముఁ డగు కుంభ
 కర్ణుడు లోనుగాఁ గలరక్కసుల నెల్ల రూపుమాపి పుడమికిం గలభారము
 నెల్లఁ దీసితిని; ఈపైని బలదేవుఁడు, శ్రీ కృష్ణుఁడు, బుద్ధదేవుఁడు, కల్కి
 అను నాబుగురూపములతో నవతరింపఁగలను; నాసంబంధము లగు పుణ్య
 కథలు ముజ్జగములను బావనముగఁ జేయును; సంసార మను పెనుఁదీవియలం
 దెగఁగోయుటకుఁ గొడవండులవంటివి.-అని వచియించి శ్రీరామచంద్రుఁడు
 మారుతికి మరల ని ట్లనియెను.

చ. గురుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడనిరకొందఱుఁ గొందఱిల న్నహా
 [విరా

ట్పురుషుఁ డటంచుఁ గొందఱు ఋశభప్రభుఁ డంచు ము
 [కుందుఁ డంచుఁ గొం

దఱు శివుఁడంచుఁ గొందఱు వినాయకుఁ డంచునుఁ గొం
[దఱుం బరా

పరవరు నన్నెఱుంగక యుక్తపాస్తియొనర్చుదు రజ్జు లై తగన్.

టీ. పరాపరవరున్ = “అథ పరా యయా తదక్షర మతిగమ్యతే -
అపరా బుగ్వేదో యజుశ్వేదస్సామవేదోఽథర్వవేద శ్శిక్షా కల్పో వ్యాక
రణం నిరుక్తం ఛందో జ్యోతిష మితి” అను శ్రుతిచే బ్రహ్మకాండ పరా
విద్యయనియు, కర్మకాండ అపరావిద్యయనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది గాన,
నీరెండువిద్యలకును, వరుఁడు = అధిపతియగు పరమాత్మనుగా, నన్ను = శ్రీరామ
బ్రహ్మమును, ఎఱుంగక = తెలిసికొనఁజాలక, అజ్ఞులై = అజ్ఞానావృతులై,
కొందఱు = కొందఱుమనుజులు, గురుఁడు = ‘గురుర్బ్రహ్మ గురుశ్శంభు
గురుర్దేవో జనార్దనః’ అనుటచే విద్యాగురుఁడు, అని = అనుకొని, కొం
దఱు = మఱికొందఱు హైరణ్యగర్భులు, హిరణ్యగర్భుఁడు = “హిరణ్యం
స్వర్ణమయాండం గర్భ ఉత్పత్తిస్థాన మస్య” అను వ్యుత్పత్తిర్థమునుబట్టి
బంగారువికారమగు నండము పుట్టువు పట్టుగాఁ గలవాఁడుగానఁ జతుర్ముఖ
బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భుఁడనఁబడును; ఇందులకు “తదండ మభవద్ధేమం సహ
స్రాంశుసమప్రభం తస్మిన్ జ్ఞే స్వయం బ్రహ్మ సర్వలోకపితామహః”
అని మనువు; మఱియు “హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్రే” అను శ్రుతిచే
హిరణ్యగర్భుఁడే = అదిదేవుఁడే, అని = అనియును, కొందఱు = వైరా
జులు, మహావిరాట్పురుషుఁడు = “భూఃపాదౌ యస్య నాభి ర్వియత్”
అను మొదలగు స్మృతివలనను “సహస్రశీర్షా పురుషస్సహస్రాక్ష స్సహ
స్రపాత్” అను మొదలగు శ్రుతులవలనను, సమస్తప్రపంచస్వరూపుఁ
డగు విరాట్పురుషుఁడే పరదైవము, అంచున్ = అనుకొనుచు, కొందఱు =
ఇంద్రదైవతోపాసకులు, ఋభుప్రభుఁడు = “ఇంద్రో మాయాభిః పురు
రూప ఈయత” అను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టి, సురపతియే పరమపురు
షుఁడు, అంచున్ = అని చెప్పుచు, కొందఱు = వైష్ణవులు, ముకుం

దుఁడు = “సుకుం సుక్తిం దదాతీతి ముకుందః” అను వ్యుత్పత్త్యర్థముచే
 మోక్షము నిచ్చు శ్రీహరియే పరదైవతము, అంచు = అని సాధించుచు,
 కొందఱు = శైవులు, శివుఁడు = మంగళశ్రదుఁ డగుట, మహేశ్వరుఁడే =
 మహాదేవుఁడే, అంచు = అనేక శ్రుతిస్మృతिसంవాదములచే సాధించుచు,
 కొందఱు = గాణాపత్యులు, వినాయకుఁడు = “గణానాం త్వా గణ
 పతిగ్ హవామహే కవిం కపినా” మను మొదలగు శ్రుతులనుబట్టి గణ
 పతియే పరదైవము, అంచు = అని చెప్పుచును, తగ = ఒప్పునట్లు,
 ఉపాస్తి = ఆయా యితరదేవతల యుపాసనను, ఒనర్చుదురు = ఆచ
 రించుచుందురు.

తా. పరాత్పరుండ నగు నన్నుఁ బరమపురుషునిగాఁ దెలిసికొనఁ
 జాలఁ కొందఱు మూఁకులు, పరబ్రహ్మము ఉపాధ్యాయుఁడే యనియు,
 మఱికొందఱు హిరణ్యగర్భుఁ డనియు, ఇంక కొందఱు విరాట్పురుషుఁ
 డనియు, వేదొకకొందఱు ఇంద్రుఁ డనియును, మఱికొందఱు విష్ణువే
 యనియు, కొందఱు ఈశ్వరుఁడే యనియు, ఇంకఁ గొందఱు గణపతి
 యనియు, నమ్మి కొలిచెదరు. కాని, నేనే పరబ్రహ్మ మని తెలిసికొనఁ
 జాలరు.

33

ఆ. వినుము నేను విశ్వమునకు నుపాదాన

కారణము నిమిత్తకారణంబు

నగుచు నూర్ణనాభిరపగిది నొప్పుదు నింకఁ

గార్యములును నేన ర కపివరేణ్య !

34

టీ. కపివరేణ్య = వానరోత్తముఁడ వగు నో ఆంజనేయా, వినుము =
 నేను కెప్పునంగతిని ఆలింపుము, విశ్వమునకు = ప్రపంచమునకు, ఉపా
 దాన కారణము = కార్యమును గలిగించుటకుఁ జేకొనఁబడి యాకార్య
 ములలోఁ గూడినట్టి కారణ ముపాదానం బనఁబడును. ఘటాదికార్యమునకు
 మట్టి మొదలగునదియును బుట్టించుటకుఁ గైకొనఁబడును. మట్టి బంగారు

మొదలగునది కార్యములయం దెప్పుడు ననుగతమై యుండును. ఇట్టి మూలకారణమును, నిమిత్తకారణంబుకొ = ఘటాదికమునకు మట్టి మొదలగునది, సమవాయికారణము; ఆ కడవయొక్క కపాలముల రెండిటి సంయోగము ఆసమవాయికారణము. ఈ సమవాయికారణమునకు నసమవాయికారణమునకును వేరుగ కుమ్మరివాఁడు మొదలగునది నిమిత్తకారణము; ఇట్టి నిమిత్తకారణమునకును, నేను = సాక్షాత్పరమేశ్వరుఁడ నగు నేను, అగుచుకొ = అయి, ఊర్ణవాభి - పగిదికొ = “ఊర్ణవాభి ర్యథా స్వాంగా త్తంతూన్ సృజతివై తథా । నిమిత్తోపాదానహేతు ర్జగతః పరమేశ్వరః” అనుటచే సాలెపురుగు తన యవయవములనుండి నన్ననిదారములను సృజించుచు నా దారములకు నిమిత్తకారణము నుపాదానకారణమును దానే యగునట్లు, ఒప్పుదుకొ = ద్వివిధకారణములు నగుచుఁ దనరుచుండును; ఇంకకొ = ఇంతియకాక, కార్యములును = మహత్తత్త్వము మొదలు దేహముదనుకఁ గల కార్యకరణసంఘాత మెల్లను, నేను - ఆ = నేనే అయితిని.

తా. సాలెపుర్వు తనలోనుండి వచ్చెడుతంతువులకుఁ దా నుపాదానకారణము నిమిత్తకారణము నైనట్లు నేను సమస్తప్రపంచమునకు నుపాదానకారణము నిమిత్తకారణము నై యున్నాను; మరియు నీకార్యకరణసంఘాత మెల్ల నేనే అయియున్నాను. 3౪

వ. ఇట్లు సర్వేశ్వరుండ నైన నాకు నవ్యాకృతంబు మహానందమయకోశంబు నగు సమస్త భూత సమష్ట్యజ్ఞానంబు కారణశరీరంబు; మహానుషుప్తి యవస్థ; బ్రహ్మాదిస్తంబ పర్యంతంబు లైన సకలభూతంబుల యవయవంబులు; జగదుద్భిత్తిలయంబులు వ్యాపారంబులు; వేదశాస్త్రంబులు నిశ్శాస్వసంబులై యొప్పు నని చెప్పివెండియు నిట్లనియె. 3౫

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పినయట్లు, సర్వేశ్వరుడను = నిఖిల ప్రపంచమునకు నీశుడను, ఐన - నాకు = అగునాకు, అవ్యాకృతంబు = వ్యక్తము కానట్టియు, మహత్ - ఆనందమయ - కోశంబును = బ్రహ్మ మొదలు తృణముదనుకఁగల సకల జీవరాసులయొక్క సుషుప్తి కాలము నందలి యానందము లెల్లఁ గలసి యుండుటచే గొప్పది యగు నానందము నకుఁ గోశమువంటిది గావున సమస్తానందము మహానందమయఁగోశ మనఁబడును, అగు = ఐన, సమస్త - భూత - సమస్త - అజ్ఞానంబు = సకల ప్రాణులయొక్క ఏకీభవించిన మూలాజ్ఞానము, కారణ శరీరంబు = వ్యక్త ప్రపంచమున కెల్లఁ గారణ మైనమేను, (అగును) మఱియు నాకు, మహా సుషుప్తి = నిఖిల జీవులయొక్క దట్టమగు నిదురయే, అవస్థ = సుషుప్త్యవస్థ, (ఇంకను నాకు) బ్రహ్మ - ఆది - స్తంబ - పర్యంతంబులు = నలువ మొదలు తృణముదనుకఁ గలవి, ఐన = అగు, సకల భూతంబులు = నిఖిల జీవులు, అవయవంబులు = శరీరాంతర్భాగములు, జగత్ - ఉత్పత్తి - స్థితి - లయంబులు = సర్వలోకములయొక్క సృష్టియు పాలనమును నాశనమును, వ్యాపారంబులు = నాయొక్క పనులు, వేద - శాస్త్రంబులు = నాలుగు వేదములును - వేదాంగము లగు ష్టాదిశాస్త్రములును, నిశ్శ్వాసంబులు = నాయొక్క యూపిరులు, ఐ = అగుచు, ఒప్పుకొ = వెలయును, అని = ఈ రీతిని, చెప్పి = వచించి, వెండియుకొ = మఱియును, ఇట్లు = చెప్పఁబోవురీతిని, అనియొకొ = పలికెను.

తా. మీఁదఁ జెప్పినయట్లు సమస్తమునకు నధిపతి నగునాకు వ్యక్తముగాక సకలజీవులయొక్క సుషుప్తికాలమునందలి యానందము లెల్లఁ గలయుటచేఁ గొప్పది యగు నానందమునకుం గోశమువలె సున్న నిఖిలజీవ లోటులయొక్క యేకీభూత మైన మూలాజ్ఞానము కారణశరీరమును; ఎల్ల జీవుల సమస్తసుషుప్తియే నాకు సుషుప్త్యవస్థయు, నలువ మొదలు చిన్న

పురుగుదనుకం గల నమస్తప్తపాణులు నాకుఁ గరచరణాద్యంగములును;
ప్రపంచముయొక్క సృష్టియు స్థితియు ప్రళయమును నాయొక్క పనులును;
వేదములు శాస్త్రములు నాకు నిశ్వాసములును అయినవి అని యుపదేశించి,
మఱి నిట్లు చెప్పటకు దొరకొనెను.

తే. మలినసత్త్వప్రధాన యశానలయవిద్య
దానియందు నధిష్ఠాన ర మైననేను
ప్రతిఫలించితిఁ గలశసంగతజలముల
సాభ్ర నక్షత్ర ఖ ఛాయరచందమునను.

3౬

టీ. అల - అవిద్య = “కవి యన్యులప్రకృతియు ద్వివిధముగ
మాయ యన నవిద్యయనఁగ” అని వెనుక విభజింపఁబడినట్లు మూలప్రకృతి
యొక్క రెండవభాగమగు నవిద్య, మలిన - సత్త్వప్రధాన = రజస్త
మోగుణసంపర్కముచేఁ గలుపితమైన సత్త్వగుణము స్వరూపముగఁ గలది,
దౌన్ = అగును; అధిష్ఠానము = పూర్వోక్తరీతిని మూలప్రకృతికి నాధార
భూతుఁడను, ఐన - నేను = అయియున్న నేను, దానియందున్ = ఆ
యవిద్యయందు, కలశ - సంగత - జలములన్ = కుండలలో నున్న యుద
కములయందు, స - సాభ్ర - నక్షత్ర - ఖ - ఛాయ - చందమునను =
మబ్బులతోను జుక్కలతోను గూడుకొనిన యాకాశముయొక్క ప్రతిబింబము
వడువున, ప్రతిఫలించితిని = ప్రతిబింబించితిని.

తా. కుండలో నున్న నీళ్లయందు మేఘములతోను పెక్కునక్షత్ర
ములతోను గూడియున్న మిన్ను ప్రతిబింబించిన రీతిని తొల్లి చెప్పఁబడిన
రజస్తమోగుణమిశ్రమైన యవిద్య యను మూలప్రకృతియొక్క భాగము
నందు సర్వాధిష్ఠానభూతుఁడ నగు నేను ప్రతిబింబించితిని.

3౬

క. జీవుం డగునాతఁ డవి

ద్యావశుఁ డై స్థూల సూక్ష్మ ర తను వాసనలన్

భావించుచు నేవించుచుఁ

గేవలమూఢప్రవృత్తిఁ గ్రీడించు మెయిన్.

32

టీ. జీవుఁడు - అగు-ఆతఁడు = “ప్రాణాన్ తేత్రజ్జరూపేణ ధార
యన్ జీవ ఉచ్యతే” అనుటచే తేత్రశబ్దవాచ్య మగుదేహాదికమునందు నభి
మానము గల జీవుఁ డనఁబడెడు నా యవిద్యయందుఁ బ్రతిఫలించిన
యాత్మ, అవిద్యావశుఁడు - వి = పూర్వోక్తలక్షణము గల యవిద్యకు
లోబడినవాఁ డగుచు, స్థూల - సూక్ష్మ - తను - వాసనలన్ = పంచీకృత
భూతసంభవ మై రక్తమాంసమేదోమజ్జాఙ్గిభూయిష్ట మయిన స్థూలశరీరము
యొక్కయు, అపంచీకృతభూతసంభవమై కర్మపాశబద్ధ మగు సూక్ష్మ
శరీరముయొక్కయు సంస్కారములచేత, భావించుచున్ = మితిమీరిన
చిత్తవృత్తులలో నాయా పదార్థములను దలపోయుచు, నేవించుచున్ =
ఆయా కర్మఫలముల ననుభవించుచు, గేవల - మూఢ - ప్రవృత్తిన్ =
మిక్కిలి మోహాత్మక మగు వ్యాపారముతో, మెయిన్ = అనవరతమును,
గ్రీడించున్ = సంసారమునందు నడయాడుచుండును.

తా. ఆ ట్లవిద్యయందుఁ బ్రతిబింబించిన యాశ్వర చైతన్యమునకు
జీవుఁ డని పేరు; ఆ జీవుఁడు - అవిద్యకు లోబడి స్థూలశరీరసంబంధము
లైన “నేను బ్రాహ్మణుఁడను నేను క్షత్రియుఁడను నేను కృశించితిని నేను
బలిసితిని” అను మొదలగు వాసనలచేతను, మఱియు సూక్ష్మశరీరసంబం
ధము లగు “నేను బుద్ధిమంతుఁడను నేను మూఢుఁడను” అను మొదలగు
వాసనలచేతను, ఆయా స్థూలసూక్ష్మపదార్థములను దలపోయుచు నాయా
కర్మలయొక్క సుఖదుఃఖరూపము లగుఫలము లనుభవించుచు నిరం
తరము నత్యంతము మోహావిష్టమగు వ్యాపారముతో నీసంసారచక్రమునం
బడి కడలేక క్రమ్మరుచుండును,

32

ఆ. అతఁడు ప్రాజ్ఞఁ డనఁగ న నానందమయుఁ డనఁ
పారమార్థికుఁ డనఁ న బరఁగుచుండు
వ్యష్టికారణాంగవశుఁ డై సుషుప్తిను
భానుభూతి మరగి న యనిలతనయ !

3౮

టీ. అనిలతనయ = పవననందనా, అతఁడు = అవిద్యా ప్రతి
బింబస్వరూపుఁడగు నా జీవాత్ముఁడు, వ్యష్టి - కారణ - అంగ - వశుఁడు =
సమస్తలో నొకటి యగు కారణశరీరమునం దభిమానము గలవాఁడు,
ని = ఆగుచు, సుషుప్తి - సుఖ - అనుభూతిన్ = గాఢనిద్రయందలి
సౌఖ్యముయొక్క యనుభవమును, మరగి = అలవాటుపడి, ప్రాజ్ఞఁడు -
అనఁగన్ = ప్రకష్టముగ సుషుప్తియందలిసుఖము నెఱుఁగువాఁడు గానఁ
ప్రాజ్ఞఁ డనియు, అనందమయుఁడు - అనన్ = సుషుప్తికాలమునందలి
సుఖానుభవము ప్రచురముగఁ గలవాఁడు గాన నానందమయుఁ డనియు,
పారమార్థికుఁడు - అనన్ = సుషుప్తియందుఁ దనకు దుఃఖబహుళ మగు
నిద్రసంసారసంబంధము లేమింజేసి నిజస్వరూపముతో నుండును గాన వాస్త
వాత్మకుఁ డనియు, పరఁగుచున్ - ఉండున్ = తనరారుచునుండును.

తా. ఓ ఆంజనేయా ! వైని జెప్పఁబడినయట్లు అవిద్యాప్రతిబింబ ,
స్వరూపుఁడగు నాజీవుఁడు “ఇంద్రో మాయాభిః” “పురురూప ఈయత”
అను శ్రుతియందు “మాయాభిః” అని బహువచన ముండుటచేత వెక్కు
లేఱుంగులం బరఁగు కారణశరీరంబనఁబడు నాయవిద్యకు లోఁబడి సుషుప్త్య
వస్థయందలియానందముయొక్క యనుభవమును మరగి ప్రాజ్ఞఁ డనియు,
నానందమయుఁ డనియు, పారమార్థికుఁ డనియు నాయాధర్మవిశేషములను
బట్టి పలుకఁబడుచున్నాఁడు.

3౮

వ. ఇ ట్లవిద్యయు, నవిద్యాప్రతిబింబంబుఁ దదధిష్ఠానచై తన్యం
బుం గూడి జీవుం డనం బరఁగు నాజీవున కానందమయ

కోశసంజ్ఞకం బైన వ్యవ్యజ్ఞానంబు కారణశరీరము నుషు
 స్త్యవస్థ యగునారెంటియందు నభిమానంబు గలయతండు
 ప్రాజ్ఞుండన నొప్పు నతని కింతమాత్రంబుచేత జీవత్వంబు
 పర్యాప్తంబు గామింజేసి తదీయాదృష్టసహాయపూర్వక
 సూక్ష్మశరీరసృష్టిప్రకారంబుఁ జెప్పెద విను మని యి
 ట్లనియె.

3౯

టీ. ఇట్లు = మీఁద వివరింపఁబడిన రీతిని, అవిద్యయుక్ = మూల
 ప్రకృతియొక్క యంతర్భాగ మగునవిద్యయును, అవిద్యాప్రతిబింబంబును =
 అవిద్యయందుఁ బ్రతిఫలించిన పరమాత్మచైతన్యంబును, తత్ - అధిష్ఠాన -
 చైతన్యంబును = ఆ యవిద్యాప్రతిబింబచైతన్యమునకు నాధారమగు బ్రహ్మ
 చైతన్యంబును, కూడి = కలసి, జీవుండు - అనన్ - పరఁగున్ = జీవాత్మ
 యనుపేరుతో నొప్పును; ఆ జీవునకున్ = ఆ జీవాత్మునకు, ఆనందమయ
 కోశసంజ్ఞకంబు - ఐన = ఆనందమయకోశ మనుపేరు గలదియగు, వ్యప్తి
 అజ్ఞానంబు = భిన్నమగు జ్ఞానము, కారణశరీరంబు = కారణదేహమును,
 సుషుప్త్యవస్థ = గాఢనిద్రారూపమగు నవస్థయు, అగున్ = అగును;
 అరెంటియందుక్ = అట్టి కారణశరీరమునందును సుషుప్త్యవస్థయందును,
 అభిమానంబు గలయతండు = అదియే నేను అను తాదాత్మ్యబుద్ధి గల యా
 జీవుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు - అనక్ - ఒప్పుక్ = ప్రాజ్ఞుఁడనుపేరు గలివాఁ
 డగును; అతనికిక్ = ఆ ప్రాజ్ఞునకు, ఇంతమాత్రంబుచేతక్ = కారణశరీ
 రమునందును సుషుప్త్యవస్థయందును నభిమానము గలిగి ప్రాజ్ఞుఁడని చెప్పఁ
 బడినంతమాత్రముచేత, జీవత్వంబు = జీవభావము, పర్యాప్తంబు = పూర్తి
 యైనది, కామింజేసి = కాకపోవుటచేత, తదీయ - అదృష్ట - పూర్వక -
 సూక్ష్మశరీర - సృష్టి - ప్రకారంబు = ఆజీవునిసంబంధ మగు పూర్వ
 జన్మకృతకర్మఫలము ప్రధానాలంబనముగఁ గల సూక్ష్మదేహముయొక్క

పుట్టినట్టి క్రమమును, చెప్పెదను = వచించెదను, వినుము = ఆలంపుము, అని = పలికి, ఇట్లు - అనియెన్ = చెప్పబోయెడిరీతిని పలికెను.

తా. హిందఁ జెప్పబడినరీతి నవిద్యయు నయ్యవిద్యయందుఁ బ్రతి
ఫలించిన చైతన్యమును నీరెంటికి నాధారభూత మైన బ్రహ్మచైతన్యంబును
గలసి జీవుఁ డనబడును. అట్టి జీవుఁడ నానందమయకోశ మనుషేరు గల
భిన్నమైన యజ్ఞానము కారణశరీరము ముహుర్తి యను నవస్థయు నగును
ఈ కారణశరీరమునందును ముహుర్త్యవస్థయందును తాదాత్మ్యరూప మగు
నభిమానము గల యాజీవుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డని చెప్పబడుచున్నాఁడు. ఈ
ప్రాజ్ఞునకుఁ గారణశరీరమునందును ముహుర్త్యవస్థయందు నభిమానము గలిగి
నంతమాత్రముచేత జీవభావము సిద్ధింపక పోవుటవలన నా జీవుని పూర్వ
జన్మగునందుఁ జేసిన కర్మఫలము సహాయముగఁ గల లింగశరీరముయొక్క-
యుత్పత్తిక్రమమును వక్కాజించెద నాకర్ణింపు మని శ్రీరామచంద్రుఁడు
మజ్జియు నీరీతి నుపన్యసించెను.

3౯

తే. ఆమలసత్త్వప్రధానమాయాసమన్వి
తేశ్వరుఁడ నగునేను సృష్టిచ్ఛచేతఁ
బూని వీక్షించితిని దమఃప్రధానమాయ
నఖిలచేతనకర్మసహాయముగను.

రం.

టీ. అ...డను—ఆమల = రజస్తమోగుణములచేఁ గలుషితముగాని,
సత్త్వ = సత్త్వగుణము, ప్రధాన = ముఖ్యముగఁ గల, మాయా = మాయ
యను మూలప్రకృతియొక్క యంతర్భాగముతో, సమన్విత = కూడియున్న,
ఈశ్వరుఁడను = సర్వేశ్వరుఁడను, అగు - నేను = అయినట్టి నేను, అఖిల
చేతన - కర్మ - సహాయముగను = సమస్తప్రాణులయొక్క యాయాకర్మల
సాపేక్ష గలుగునట్లుగ, సృష్టి - ఇచ్ఛచేతన్ = ప్రపంచము నెల్ల సృజించెడు
తలఁపుతో, తమన్ - ప్రధానమాయన్ = తమోగుణము ముఖ్యముగఁ గల
మాయను, పూని వీక్షించితిని = పట్టి చూచితిని.

తా. స్వచ్ఛమగు సత్త్వగుణము ముఖ్యముగఁ గల మాయయందుఁ బ్రతీతిఁబడి సర్వేశ్వరుఁడైన నేను నిఖిలజీవులనంబంధ మగు నాయా తుల్యపాపమిత్రకర్మల సాక్షేక్ష గలిగి ప్రపంచమునెల్ల నిర్మించుతలఁపుతోఁ గేవలతమోగుణాత్మిక యగుమాయను బట్టి చూచితిని. ౪౦

వ. ఇట్లు చూచిన నా తమఃప్రధాన సమప్త్యజ్ఞానావచ్ఛిన్నమై తన్యంబువలన శబ్దగుణకాకాశంబు, సయ్యాకాశావచ్ఛిన్నమై తన్యంబువలన స్పర్శగుణకానిలంబు నయ్యనిలావచ్ఛిన్నమై తన్యంబువలన రూపగుణకానలంబు, నయ్యనలావచ్ఛిన్నమై తన్యంబువలన రసగుణకజలంబు, నజ్జలావచ్ఛిన్నమై తన్యంబువలన గంధగుణకపృథివియుం బుట్టె; నివి యపంచీకృతసూక్ష్మభూతంబు లనియుఁ, బంచతన్నాత్ర లనియుం జెప్పంబడు; నీభూతపంచక ప్రత్యేక సత్త్వగుణార్థంబులవలనఁ గ్రమంబున దిగ్వాతార్క ప్రచేతోఽశ్వినీ దేవతా సమన్విత శ్రోత్రత్వక్షత్యుర్జిహ్వః ప్రాణంబులు జనియించె; మిగిలిన సత్త్వార్థసమష్టివలనఁ జంద్రవాచస్పతి రుద్రక్షేత్రజ్ఞదేవతాయుక్త మనోబుద్ధ్యహంకార చిత్తంబులును సంభవించె; నవ్వియదాది పంచక రజోగుణార్థంబువలన వరుసం దోడన వహ్నింద్రోపేంద్రమృత్యుప్రజాపతి దేవతాసమేత వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలు జన్మించె; దక్కినరజోగుణార్థసమష్టివలన విశిష్ట విశ్వకర్తృవిశ్వయోన్యజ జయ దేవతాకప్రాణౌపాన వ్యానోదాసంబు లుద్భవించె; నివ్విధంబున నుత్పన్నంబులైన జ్ఞానేంద్రియపంచకంబు, సంతఃకరణచతుష్టయంబుఁ గర్మేంద్రియపంచకంబు, బ్రాణాదిపంచకంబుం గూడి

ఏకోనవింశత్యవయవంబుల లింగశరీరంబుఁ గలిగె ; నీ
సూక్ష్మదేహంబు వృక్షవనంబులభంగి నొక్కటి వ్యష్టి
యనియు, సర్వంబు సమష్టి యనియుం జెప్పనొప్పు ; వీ
నికి వ్యష్టిసమష్టిస్వప్నంబు లవస్థ లగు; నీవ్యష్టిసూక్ష్మాంగ
స్వప్నంబులయందుఁ బ్రాజ్ఞుఁ డభిమాని యై ప్రాతిభాసి
కుండు స్వప్నకల్పితుండు వై జనుండు ననం బ్రవర్తిల్లు ;
నాసమష్టి సూక్ష్మకాయ స్వప్నవిశిష్టుండ నై యీశ్వ
రుండ నయిననేను హిరణ్యగర్భుండు సూత్రాత్మకుండుఁ
బ్రాణుండు నన సర్వజ్యేష్ఠాపాన్యుండ నై యుండుదు. ఇది
సూక్ష్మసృష్టితెఱంగు ; ఇక స్థూలప్రపంచప్రకారంబు
వినిపించెద విను మని యిట్లనియె.

రంగ

టీ. ఇట్లు = ఈరీతిని, చూచినకొ = తమోగుణ ప్రధానమాయను
నేను పరికించితిడనే, ఆ...వలనకొ - ఆతొల్లి చెప్పిన, తమఃప్రధాన=
తమోగుణమయమైన, సమష్టి - అజ్ఞాన = ఏకీభవించియున్న మాయయందు,
అవచ్చిన్న = వ్యాపించిన, చైతన్యంబువలనకొ = నాయొక్క చిచ్ఛక్తి
వలన, శబ్ద - గుణక - ఆకాశంబును = చప్పుడు గుణముగఁగల మిన్నను,
ఆ - ఆకాశ - అవచ్చిన్న - చైతన్యంబువలనకొ = అట్టి యంతరిక్షమునందు
వ్యాపించిన చిచ్ఛక్తివలన, స్పర్శ - గుణక - అనిలంబు = స్పృశించుట
గుణముగఁ గలగాలియును, ఆ-అనిల- అవచ్చిన్న - చైతన్యంబువలనకొ =
అట్టిగాలియందుఁ బ్రసరించిన చిచ్ఛక్తివలన, రూప - గుణక - అనలంబు =
రూపము గుణముగఁ గల యగ్నియును, ఆ - అనల - అవచ్చిన్న - చైత
న్యంబువలనకొ = అట్టి యగ్నియందు వ్యాపించిన చిచ్ఛక్తివలన, రస - గుణక
జలంబును = చవియే ధర్మముగఁ గలనీరును, ఆ - జల - అవచ్చిన్న
చైతన్యంబువలనకొ = అట్టినీటియందుఁ గ్రమ్మియున్న చిచ్ఛక్తివలన, గంధ

గుణక - పృష్ఠినియన్ = వాననయే గుణముగఁగల పుడమియును, పుష్ట్యైన్ =
 బింబించెను; ఇవి = ఆకసము మొదలగు నీభూతము లైదును, అపంచీకృత -
 మాత్స్య - భూతంబులు = ముందుఁ జెప్పఁబడురీతిని పంచీకరణము చేయఁ
 బడని పరమనూత్నము లయిన భూతములు, అనియు = అనుచును, పంచ
 తన్మాత్రలు = ఐదువిధములగు తన్మాత్రలు, అనియును = అనుచును,
 చెప్పఁబడును = వచింపఁబడుచున్నవి; ఈ - భూత - పంచక - ప్రత్యేక -
 సత్త్వగుణ - అర్థంబులవలనన్ = ఈ సూక్ష్మభూతముల యైదింటియొక్క
 వేర్వేరుగు సత్త్వగుణములయొక్క సగపాశులవలన, క్రమంబునన్ = వరు
 వగా, దిక్ ... బులు—దిక్ = దిక్కులును, వాత = వాయువు, అర్క =
 సూర్యుఁడు, ప్రచేతన్ = వరుణదేవుఁడు, అశ్వినీదేవతలు అను, దేవతా -
 నమేత = వేల్పులతోఁ గూడిన (అధిదేవతలుగఁగల), శ్రోత్ర = శ్రవణేంద్రి
 యము, త్వక్ = చర్మేంద్రియము, చక్షుః = నేత్రేంద్రియము, జహ్వీ =
 కసణేంద్రియము, ఘ్రాణంబులు = ఘ్రాణేంద్రియము నను నైదుజ్ఞానేం
 ద్రియములును, జనియించెన్ = ఉద్భవించెను; మిగిలిన - సత్త్వ - అర్థ -
 సమస్తీవలనన్ = మీఁదఁ జెప్పఁబడిన సూక్ష్మభూతముల సంబంధ మగు
 కొఱవడిన సత్త్వగుణములయొక్క యైదుసగపాశ్లకలియికవలన, చంద్ర...
 బులును - చంద్ర = చంద్రుఁడు, వాచస్పతి = దేవగురువు, రుద్ర =
 శంఖువు, క్షేత్రజ్ఞ = జీవాత్ముఁడు, దేవతా - యుక్త = అనువేల్పులతోఁ
 గూడిన (ఈవేల్పు లధిష్ఠానదేవతలుగఁగల), మనస్ = సందేహరూపమైన
 మనస్సును, బుద్ధి = నిర్ధారణరూప మగు బుద్ధియు, అహంకార = కర్తృ
 త్వరూప మైన యహంకారమును, చిత్తంబులును = చలనధర్మము గల చిత్త
 మును అను నీ యంతరింద్రియ విశేషములు నాల్గును, సంభవించెను = కలి
 గెను; ఆ - వియత్ - ఆది - పంచక - రజస్ - గుణ - అర్థంబుల
 వలనన్ = మీఁదఁ జెప్పఁబడిన ఆకసము మొదలగు సూక్ష్మపంచభూత
 ముల యైదిటి సంబంధ మగు రజోగుణములయొక్క సగపాశులవలన, వరు

సన్ - లోడన = క్రమము తప్పకుండునట్లు, వహ్ని...లు - వహ్ని =
జ్వలనుడు, ఇంద్ర = వేల్పులతఁడు, ఉపేంద్ర = వెన్నుఁడు, మృత్యు =
మృత్యుదేవత, ప్రజాపతి = నలువయు నను, దేవతా - యుక్త = వేల్పు
లధిస్థాతలుగఁ గల, వాక్ = వచనము, పాణి = చేతులు, పాద = చరణ
ములు, పాయు = మలవిసర్జనస్థానము, ఉపస్థలు = మూత్రవిసర్జనస్థానము,
అను నైదు కర్మేంద్రియములు, జన్మించెన్ = కలిగెను; తక్కిన - రజో
గుణ - అర్థ - సమష్టివలనన్ = పూర్వోక్త సూక్ష్మపంచభూతముల సం
బంధ మైన రజోగుణముయొక్క సగపాశుల కలయికవలన, విశిష్ట -
విశ్వకర్తృ - విశ్వయోని - అజ - జయ - దేవతాక - ప్రాణ - అపా
న - వ్యాన - ఉదాన - సమానంబులు = విశిష్టఁడు - విశ్వకర్త - విశ్వ
యోని - అజఁడు - జయఁడు నను నధిదేవతలు గల ప్రాణుఁడు, అపా
నుఁడు, వ్యానుఁడు, ఉదానుఁడు, సమానుఁడు నను నైదుగాలులు, ఉదభి
వించెన్ = సంభవించెను. ఈ - విధంబునన్ = ఇట్లు చెప్పబడినరీతిని,
ఉత్పన్నంబులు = జనించినవి, ఐన = అగు, జ్ఞానేంద్రియ - పంచకంబు =
శ్రవణేంద్రియము లోనగు నైదుజ్ఞానేంద్రియములును, అంతఃకరణ చతుష్ట
యంబు = మనస్సు మొదలగు నాలు గంతరింద్రియములును, కర్మేంద్రియ
పంచకంబు = వాక్కు మొదలుగఁ గల కర్మేంద్రియము నైదును, ప్రాణాది
పంచకంబును = ప్రాణము మొదలగు నైదువాయువులును, కూడి = కలిసి,
ఏకొన - వింశతి - అవయవంబులన్ = ఒక్కటి తక్కువ గల ఇరువది
యంగములతో (పందొమ్మిది యంగములతో), లింగశరీరంబు = సూక్ష్మ
దేహము, కలిగెను = జనించెను; ఈసూక్ష్మదేహంబు = ఇట్టి లింగశరీరము,
వృక్షవనంబుల భంగిన్ = పనస మామిడి మొదలగు వేలువేలు చెట్ల
యట్లును - ఆచెట్లన్నియుఁ గూడి వనమగునట్లును, ఒక్కొక్కటి = ఒక్కొక్క
లింగశరీరము, వృష్టి - అనియును = వృష్టమనియు, సర్వంబు = లింగ
శరీరము లెల్లను గలిసి, సమష్టి అనియు, చెప్పన్ - ఒప్పున్ = పలుకఁ

బదును; వీనికిన్ = ఈలింగశరీరములకు, వ్యష్టి - సమష్టి - స్వప్నములు =
 వ్యష్టిసంబంధములు సమష్టిసంబంధములు నగు కలలు, అవస్థలు - అగున్ =
 దశలు అగును; ఈ - వ్యష్టి - సూక్ష్మంగ - స్వప్నంబులయందున్ =
 ఇట్లు వ్యస్తము లగు లింగశరీరములయొక్క స్వప్నావస్థలయందు,
 ప్రాజ్ఞుండు = “ఆతఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డనఁగ నానందమయుఁ డన” అను మొద
 లుగఁ దొల్లి చెప్పఁబడినస్వరూపము గలప్రాజ్ఞుఁ డను పేరంబరఁగు జీవుఁడు,
 అభిమాని - ఐ = నేను నాది యను నభిమానము గలవాఁ డగుచు, ప్రాతి
 భాసికుండు = ప్రతిభాసామాత్రస్వరూపుండు గావున ప్రాతిభాసికుఁడును,
 స్వప్న - కల్పితుండు = స్వప్నావస్థచేత కల్పింపఁబడినవాఁడు గాన
 స్వప్నకల్పితుఁడును, తైజసుండు = ప్రకాశమాత్ర మగు రజోవృత్తియే
 స్వరూపముగఁ గలవాఁడుగాన తైజసుఁడును, అయి, ప్రవర్తిల్లున్ = కనఁ
 బడుచున్నవాఁడు; ఆ - సమష్టి - సూక్ష్మకాయ - స్వప్న - విశిష్టుండను-
 ఐ = తొల్లి చెప్పఁబడినట్టి సమష్టిరూపమైన లింగశరీరముయొక్క సంబంధ
 మగుస్వప్నావస్థయం దభిమావము గలవాఁడనగుచు, ఈశ్వరుండను = సర్వే
 శ్వరుండను, ఐన నేను = అగునట్టి నేను, హిరణ్యగర్భుండు = బంగారు
 వలె పరిశుద్ధమగు సృష్టిపరిజ్ఞానము గర్భమునందుఁ గలవాఁడుగాన హిరణ్య
 గర్భుఁడు, సూత్రాత్మకుండు = పరిశుద్ధులగు జీవు లనియెడు మణులు తన
 యందు గ్రుచ్చఁబడియుండుటచే సూత్రాత్మకుఁడును, ప్రాణుండు =
 సకలజీవులకుఁ బ్రాణభూతుఁ డై యంతర్యామిగ నుండువాఁడు గానఁ
 బ్రాణుఁడును, అనన్ = జ్ఞానులు చెప్పుచుండఁగా, సర్వ - జీవ - ఉపా
 మ్యుండను = ఎల్లజీవులచే నారాధింపఁబడుచున్నవాఁడను, ఐ = అగుచు,
 ఉండుదున్ = ఉన్నవాఁడను; ఇది = ఇట్లు వివరింపఁబడిన యర్థము,
 సూక్ష్మ - సృష్టి - తెఱంగు = జీవేశ్వరుల లింగశరీర సృష్టిక్రమము,
 ఇంకన్ = ఈవైని, స్థూల - ప్రపంచ - ప్రకారము = స్థూలదేహసృష్టి

శ్రమము, వినిపించెదన్ = వివరించుచున్నాను, వినుము - అని = ఆలకింపుమని, ఇట్లు - అనియెన్ = ఈరీతిని నుడివెను.

తా. కేవల తమోగుణమయం బగు మూలప్రకృతి నాయాశ్వురుండు పరికించినతోడనే తమోగుణప్రచురందై సమష్టిరూపముగ నున్న యామూల ప్రకృతియందుఁ బ్రతిఫలించినపరమేశ్వరుని చిచ్ఛక్తివలన ధ్వని గుణముగఁ గల మిన్నును, ఆ మింట వ్యాపించిన చిత్తువలన స్వర్ణము గుణముగఁ గల గాలియు, నాగాలియందుఁ బ్రసరించిన చిచ్ఛక్తివలన రూపము ధర్మముగఁ గల వహ్నియు, నా వహ్నియందు నిండియున్న చిత్తువలన రసము గుణముగఁ గలజలమును, నా జలమునందలి చైతన్యశక్తివలన గంధము గుణముగఁ గల పుడమియు జనియించెను. ఈ యాకాసము మొదలగువానిని నైచైదుగాఁ గూర్పఁజడనివానికి (పంచీకరణము చేయనివానికి) సూక్ష్మభూతములనియు, పంచతన్మాత్ర లనియుఁ బేరు. ఈ యైదు సూక్ష్మభూతములయందలి వేర్వేరుగు సత్త్వగుణముయొక్క సగపాళ్లవలన వరుసగ దిక్కు లధిదేవతలుగఁ గల శ్రవణేంద్రియమును, వాయుదేవతాకమయిన త్వగింద్రియమును, సూర్యుఁ డధిష్ఠాతగఁ గల చక్షురింద్రియమును, వరుణుఁ డధిష్ఠానదైవముగఁ గల రసనేంద్రియమును, నశ్వినీదేవత లధిదేవతలుగఁ గల ఘ్రాణేంద్రియమును నను నైదుజ్ఞానేంద్రియములు పుట్టినవి. కొఱవడిన సూక్ష్మభూతముల సంబంధ మగు సత్త్వగుణముల యైదు సగపాళ్ల కలయికవలనఁ జంద్రదేవతాక మగు మనస్సును, బృహస్పతిదేవతాక మగు బుద్ధియును, రుద్రదేవతాకమగు నహంకారమును, జీవదేవతాకమగు చిత్తమును నను నంత రింద్రియములు నాలుగు పొడమినవి; మఱియు సూక్ష్మరూపములగు (అవ్యక్తరూపము లగు) నాకాసము లోనగు నాయైదుమహాభూతముల సంబంధమగు రజోగుణముయొక్క సగపాళ్ల సమష్టివలన, విశిష్టుఁ డధిదేవతగఁ గల ప్రాణము, విశ్వకర్తృదేవతాకమగు నపానమును, విశ్వయోనిదేవతాకమగు వ్యానమును, అజుఁ డనుదేవత యధిష్ఠాతగఁ గల ఉదానము, జయదేవతాక

మగు సమానము, నను నై దువాయువిశేషము బుద్ధవించినవి; ఈరీతిని జనించిన శ్రవణము మొదలగు నైదుజ్ఞానేంద్రియములును, మనస్సు మొదలగు నంతరింద్రియములు నాల్గును, వాక్కు తొల్లిగాఁ గల కర్మేంద్రియము లైదును, ప్రాణము మొదలగు వాయువిశేషము లైదును గలిసి పందొమ్మిది యంగములు గల లింగదేహ మయ్యెను. ఈ సూక్ష్మశరీరము మహావనమునందలి పనస మామిడి మొదలగు వేఱువేఱు చెట్టులపగిది నొక్కొకటి వ్యష్టియనియును, అన్ని చెట్టులును గలసి వనం బగునట్లు నంతయు సమష్టి యనియును, వ్యవహరింపఁబడును; వ్యష్టిగను సమష్టిగ నున్న యీ సూక్ష్మశరీరములకు వ్యష్టిస్వప్నంబును గ్రమంబుగ నవస్థ లగుచున్నవి. ఇట్లు వ్యష్టిగనుండు సూక్ష్మశరీరములయొక్క స్వప్నావస్థలయందు నభిమానము గలిగిన ప్రాజ్ఞానకుఁ బ్రాతిభాసికుఁడు స్వప్నకల్పితుఁడుఁ దైజసుఁడు నన సంజ్ఞలు గలవు; సమష్టిసూక్ష్మశరీరముయొక్క స్వప్నావస్థతోఁ గూడిన వాఁడనై ఈశ్వరుఁడనగు నేను హిరణ్యగర్భుఁడు సూత్రాత్మకుఁడుఁ బ్రాణుఁడు ననఁబడు నెల్లజీవులచే నారాధింపఁబడుచు నుండుదును; ఇంతయును సూక్ష్మసృష్టియొక్క క్రమము. ఈపైని స్థూలదేహసృష్టి క్రమము వివరించుచున్నాను. దాని నాలకింపు మని పలికెను. ౪౧

సీ. తత తమోగుణక భూతముల నై దింటినిఁ

గ్రమమున రెండు భాగములు సేసి

తొలుతఁ బంచార్ధాంశరములఁ బూని వేర్వేఱ

తునియలు నాల్గుగా ర ననువుపఱచి

ముఖ్యార్థముల శేషభూత ఖండ చతుష్ట

యముల నొండొంటి నెరయ్యమునఁ గూర్చ

బంచీకృతంబు లై ర పటుతరస్థూలంబు

లై యభివ్యక్తంబు ర లయ్యె నొకట

తే. వాయునందన ! విను మింక ర వానివలన

సఖిలజగములు నానాచరరాచరములు

బహువిధాన్నంబులును ఘటరపటగృహది

సకలదృశ్యపదార్థముల్ ర సంభవించె.

౪౨

టీ. వాయునందన = కరువలిపట్టి, ఇంక = మఱియును, విను
ము = ఆలింపుము; తత - తమోగుణక - భూతములకొ - విడింటిని =
అంతటను వ్యాపించినవియు; దామసగుణము ప్రధానముగఁ గలవియు నగు
టచే స్థూలములగు నాకసము మొదలగు భూతపంచకమును, క్రమముగకొ =
వరుసగా, రెండుభాగములు = రెండుపాళ్లు, చేసి = ఒనర్చి, (ఒక్కొక్క
భూతమునుఁ బ్రత్యేకము రెండేసి తునియలుగఁ గావించి), తొలుతకొ =
మొదటను, పంచ - ఆర్థ - అంశములకొ = అట్లు విభజింపఁబడిన యా
భూతములయొక్క యైదు సగపాళ్లను, పూని = తీసికొని, వేర్వేరు =
ఒక్కొక్క యర్థభాగమును, తునియలు నాల్గు - కాకొ = నాలుగేసి భాగ
ములుగ, అనువుపఱచి = సరిగ నొనరించి, ముఖ్య - ఆర్థములకొ = నాలుగేసిగ
పంచక వేలుగ నుంచిన యైదు సగపాళ్లను, శేష - భూత - ఖండ చతు
ష్టయములకొ = తక్కిన పంచభూతములయొక్క నాలుగుపాళ్లను, ఒక
డొంటికొ = ఒకదానితో నొకదానిని, నెయ్యమునకొ = వేడుకతో,
కూర్చకొ = కలుపుటవలన, పంచీకృతంబు లై = పంచీకరణము చేయఁ
బడినవై, ఒకటకొ = ఒకసారిగనే, పటుతర స్థూలంబులు - వి = గట్టిపడి
వ్యక్తము లగుచు గొప్పవియై, అభివ్యక్తంబులు - అయ్యెకొ = దృశ్యము
లైనవి; ఇంకకొ = ఇట్లు దృశ్యములుకాఁగా, వానివలనకొ = పంచీకర
ణము చేయుటచే స్థూలములై అభివ్యక్తములైన యా పంచమహాభూత
ములవలన, అఖిల - జగములు = సమస్తములైన లోకములును, నానా
చరాచరములును = పలువిధములైన జంగమములు స్థావరములును, బహు
విధ - అన్నంబులు = అనేకవిధములైన భుజింపఁదగిన ధాన్యము మొద
దలగునవియును, ఘట - పట - గృహ - ఆది - సకల - దృశ్య - పదార్థ

ములు = కడవలు వలువలు ఇండ్లు మొదలగు నెల్లదృశ్యములైన వస్తువులును, సంభవించెను = కలిగినవి.

తా. ఓ వాయుకుమారా ! భూతపంచక పంచీకరణ ప్రకారంబు వివరించెద నాలకింపుము. “ద్విధావిధాయ చైకైకం చతుర్థాప్రథమం పునఃస్వస్వేతర ద్వితీయాంశై ర్యోజనా త్పంచపంచతే” అనుటచేతఁ గేవల తామసగుణమయంబులైన యాకాశాది పంచమహాభూతముల నొక్కొకదానిని మొదట రెండేసి భాగములుగఁ జేసి ఆభాగములలో మొదటి యొదుభాగములను వేటుగ నుంచి, కొఱవడిన యొదుభాగములలో నొక్కొకదానిని బ్రత్యేకముగ నాలుగేసి భాగములుగ నొనరించి యీ తునియలను నాలుగేసి చొప్పున మొదటి యొక్కొక సగపాలులో వేర్వేరు కలుపఁగాఁ బంచీకరణ మగును. ఇట్లు పంచీకరణము చేయుటవలనఁ బంచమహాభూతములును స్థూలరూపము నొంది వ్యక్తములై దృశ్యములయినవి. ఈదృశ్యములైన భూతములవలననే చతుర్దశ భువనములును వానియందలి చేతనములు నచేతనములు నగుపదార్థములును పలుతెఱంగుల నుండు భోజనపదార్థములును నిండుకుండలు బట్టలు మొదలుగఁ గన్పట్టుచున్న వస్తుజాతమును జనించెను. ఈ స్థూలభూత పంచీకరణమునకు నుదాహరణము పుడమిని దొలుత రెండుగ విభజించి యం దొకపాలును వేటుగనుంచి రెండవభాగమును నాలుగుగ విభజింపవలయును. ఇట్లు ఆకాశమును, నుదకమును, తేజస్సును, వాయువును విభజింపవలయును. పిమ్మట నొక్కొక భూతముయొక్క సగపాళ్ల యొడింటిలోఁ దమకు బెరలగు నాలుగు భూతములయొక్క నాలుగవ భాగములను వేటువేసి కూర్పవలయును. ఇట్లు గూర్చుటవలన తామసభూతస్థూలసృష్టి యగును. తత్క్రమం బెట్లనిన ? దేనితోఁ గలియని యాక సముయొక్క సగపాలువలన క్షేత్రజ్ఞుఁడును, ఈ సగపాలుతోఁ బృథివీ జలాగ్ని వాయువుల సగపాళ్లలోని చతుర్థాంశములు వేర్వేరు కలియుటచేఁ గ్రమముగ నహంకారమును జిత్తమును బుద్ధియు మనస్సును గలిగెను. ఇది వ్యోమపంచక మనఁబడును. వాయువుయొక్క యటపాలువలన వ్యాన వాయువును, ఈ యటపాలుతోఁ బృథ్వీజలాగ్నైకాశముల సగపాళ్ల

లోనిచతుర్థాంశములు ప్రత్యేకముగఁ జేరుటచేత నపాన ప్రాణోదాన సమాన వాయువులు జనించెను; ఇది వాయుపంచకము. దేనితోఁ గలియని తేజస్సు యొక్క యణపాలునుండి చతురింద్రియము జనించెను. దీనిలోఁ బృథ్వీ జల వా య్వాకాశభాగములు ప్రత్యేకముగఁ గూడుటవలన ఘూణ జిహ్వీ త్వత్క్రోత్రములు గలిగెను; ఇది అగ్నిపంచకము. దేనితోఁ గలియని జలము యొక్క యర్థాంశమువలన రసమును, దానితో భూ తేజో వా య్వాకాశ ముల యరపాల్లోని నాలుగవపాళ్లు వేర్వేరు చేరుటవలనఁ గ్రమముగ గంధ రూప స్పర్శ శబ్ద రసములును సంభవించెను; వీనికి జలపంచక మని పేరు. దేనితోఁ గలియని పుడమియొక్క సగపాలువలన, పాయువును, ఈ సగ పాలుతో జల తేజో వా య్వాకాశముల యర్థాంశములలోని నాలుగవ భాగములు ప్రత్యేకముగఁ గలియుటవలన నోలిని ఉపస్థయు,పాదము, పాణి వాక్కును బొడమెను. ఇది భూపంచకము; కొందఱమతమునఁ బంచభూత ములను తొలుత నొక్కొక దానిని రెండేసిభాగములుగఁ జేసి అం దొక్కొక భాగమును వేర్వేరు యునిచి - తక్కినభాగముల నై దింటిని నొక్కొకదాని నాలుగేసి భాగములు చేసి, ఈ చతుర్థాంశములనే వేర్వేరు కలుపవలయు ననియు నిట్లు కలుపుటవలననే పంచవింశతితత్త్వములు జనించిన వనియుఁ జెప్పెదరు.

౪౨

సూక్ష్మ పంచభూత సృష్టిమండలము					
సూక్ష్మపంచ భూతోత్ప త్తి కారణ ములు.	తమోగుణ మయ నమ ప్రళిఙ్గాననిష్ఠ చైతన్యము.	సూక్ష్మాకాశ నిష్ఠ చైతన్యము.	సూక్ష్మవా యనిష్ఠ చైతన్యము.	సూక్ష్మ వహ్నినిష్ఠ చైతన్యము	సూక్ష్మజల నిష్ఠచైత న్యము
సూక్ష్మపంచ భూతములు	ఆకాశము	వాయువు	వహ్ని	జలము	పుడమి
పంచభూత గుణములు	శబ్దము	స్పర్శము	రూపము	రసము	గంధము

జ్ఞానేంద్రియ పంచకోత్పత్తి మండలము

జ్ఞానేంద్రియ పంచకోత్ప త్తి కారణ ములు	సూక్ష్మకాశ నిష్ఠ సత్త్వ గుణ పూర్వార్థము	సూక్ష్మ వాయు నిష్ఠ సత్త్వ గుణ పూర్వార్థము	సూక్ష్మ వహ్ని నిష్ఠ సత్త్వ గుణ పూర్వార్థము	సూక్ష్మ జల నిష్ఠ సత్త్వ గుణ పూర్వార్థము	సూక్ష్మ భూనిష్ఠ సత్త్వ గుణ పూర్వార్థము.
జ్ఞానేంద్రియ పంచకము	శ్రోత్రము	చర్మము	చక్షుస్సు	జిహ్వ	ఘ్రాణము
జ్ఞానేంద్రి యాధిదేవతలు	దిక్కులు	స్పర్శనుడు	సూర్యుడు	వరుణుడు	ఆశ్వినే యులు
జ్ఞానేంద్రియ గుణములు	వినుట	తాకుట	చూచుట	చవిగొనుట	ఆచూచుట

అంతఃకరణ చతుష్టయోత్పత్తి మండలము

సూక్ష్మ భూత పంచక సమష్టి సత్త్వగుణోత్తరార్థము - అంతఃకరణ
చతుష్టయోత్పత్తి కారణము

అంతఃకరణ చతుష్టయము	మనస్సు	బుద్ధి	చిత్తము	అహంకార ము	
అంతఃకర యాధిదేవతలు	చంద్రుడు	వాచస్పతి	రుద్రుడు	శీవుడు	
అంతఃకరణ ధర్మములు	సంశయము	నిశ్చయము	చాంచల్య ము	కర్తృత్వ ము	

కర్మేంద్రియ పంచకోత్పత్తి మండలము

కర్మేంద్రియో త్పత్తి కారణ ములు	సూక్ష్మకాశ నిష్ఠరజోగుణ పూర్వార్థము	సూక్ష్మవా యనిష్ఠర జఃపూర్వార్థము	సూక్ష్మవ హ్నినిష్ఠర జఃపూర్వార్థము.	సూక్ష్మజల నిష్ఠరజః పూర్వార్థము.	సూక్ష్మభూ నిష్ఠరజః పూర్వార్థము.
--------------------------------------	--	---------------------------------------	--	---------------------------------------	---------------------------------------

కర్తృత్వదియ పంచకము	వాక్కు	పాణి	పాదము	పాయువు	ఉపస్థ
కర్తృత్వదియ పంచకాక్షి దేవతలు	అగ్నిదేవుడు	ఇంద్రుడు	ఉపేంద్రుడు	మృత్యువు	ప్రజాపతి
కర్తృత్వదియ పంచక ధర్మములు	వచనము	అదానము	గమనము	విసర్జనము	ఆనందము
ప్రాణాది పంచకోత్పత్తి మండలము					
వియదాది సూక్ష్మభూతపంచక నిష్ఠ రజోగుణోత్తరార్థ సమప్తి ప్రాణాది పంచకోత్పత్తికి గారణము					
ప్రాణాదిపంచకము	ప్రాణము	అపానము	వ్యానము	ఉదానము	సమానము
తదధిదేవతలు	విశిష్టుడు	విశ్వకర్త	విశ్వయోని	అజుడు	జయుడు
తత్త్వనామములు	స్వాదయము	గుదము	సర్వశరీరము	కంఠము	నాభి
సూక్ష్మ శరీర మండలము				ప్రాజ్ఞానామములు	ఈశ్వరనామములు
లింగశరీరభేదము	వ్యష్టిసూక్ష్మశరీరము	సమష్టిసూక్ష్మశరీరము	ప్రాతిభాసికుడు	హిరణ్యగర్భుడు	
లింగశరీరావస్థలు	వ్యష్టిస్వప్నము	సమష్టిస్వప్నము	స్వప్నకల్పితుడు	సూత్రాత్మకుడు	
తదవస్థాభిమానములు	ప్రాజ్ఞజీవుడు	ఈశ్వరుడు	తైజసాడు	ప్రాణుడు	

తామస స్థూలభూత పంచీకరణ మండలము					
పంచీకృతా కాశ పంచక ము	అంతఃకర ణము	సమానవా యువు	శ్రోత్రము	శబ్దము	వాక్కు
పంచీకృతవా యు పంచక ము	మనస్సు	వ్యానవా యువు	త్వగింద్రి యము	స్పర్శము	పాణి
పంచీకృతా గ్ని పంచక ము	బుద్ధి	ఉదానవా యువు	చక్షురింద్రి యము	రూపము	పాదము
పంచీకృతజల పంచకము	చిత్తము	ప్రాణవా యువు	రసనేంద్రి యము	రసము	ఉపస్థ
పంచీకృత ఘాపంచకము	ఆహం కారము	అపాన వా యువు	ఘ్రాణేంద్రి యము	గంధము	పాయువు
తామస స్థూల భూత పంచీకరణ మండలము					
ఆకాశ పంచ కము	ఆకాశ మూలీని క్షేత్రజ్ఞాం [దు	ఆకాశము $\frac{1}{2}$ పృథివి $\frac{1}{8}$ కలసి [ము ఆహం కార	ఆకాశము $\frac{1}{2}$ జలము $\frac{1}{8}$ అగ్ని $\frac{1}{8}$ బుద్ధి	ఆకాశము $\frac{1}{2}$ అగ్ని $\frac{1}{8}$ బుద్ధి	ఆకాశము $\frac{1}{2}$ వాయువు $\frac{1}{8}$ మనస్సు
వాయు పంచ కము	వాయువు $\frac{1}{2}$ వ్యానము	వాయువు $\frac{1}{2}$ పృథివి $\frac{1}{8}$ ప్రాణము	వాయువు $\frac{1}{2}$ జలము $\frac{1}{8}$ అగ్ని $\frac{1}{8}$ ఉదానము	వాయువు $\frac{1}{2}$ అగ్ని $\frac{1}{8}$ ఉదానము	వాయువు $\frac{1}{2}$ ఆకాశము $\frac{1}{8}$ సమానము
అగ్ని పంచ కము	తేజస్సు $\frac{1}{2}$ చక్షుస్సు	తేజస్సు $\frac{1}{2}$ పృథివి $\frac{1}{8}$ ఘ్రాణము	తేజస్సు $\frac{1}{2}$ జలము $\frac{1}{8}$ జిహ్వా	తేజస్సు $\frac{1}{2}$ వాయువు $\frac{1}{8}$ శ్పృహ	తేజస్సు $\frac{1}{2}$ ఆకాశము $\frac{1}{8}$ శ్రోత్రము
జల పంచకము	జలము $\frac{1}{2}$ రసము	జలము $\frac{1}{2}$ పృథివి $\frac{1}{8}$ గంధము	జలము $\frac{1}{2}$ తేజస్సు $\frac{1}{8}$ రూపము	జలము $\frac{1}{2}$ వాయువు $\frac{1}{8}$ స్పర్శము	జలము $\frac{1}{2}$ ఆకాశము $\frac{1}{8}$ శబ్దము

భూమిపం చకము	భూమి పాయువు	భూమి జలము	భూమి తేజస్సు	భూమి వాయువు	భూమి అకాశము
		ఉపస్థ	పానము	పాణి	వాక్కు

వ. ఇట్లు గగనార్ధంబున వాయు తేజో జలభూభాగంబుల, నని
 లార్ధంబున నాకాశానిల సలిలేలాంశంబుల, బావకార్ధం
 బున నభ స్సమీర తోయ ధరణీఖండంబుల, నీరార్ధంబున
 వియస్మరుత్కృశాను ధాత్రీ శకలంబుల, ధరార్ధంబున
 పౌమపవనాగ్న్యదకంబుల తునియల, జీవాదృష్ట సహ
 యంబునం గూర్చిన క్రమంబుచేత శబ్దగుణకం బైన
 యాకాశంబు, శబ్దస్పర్శగుణకం బైన పవమానంబు శబ్ద
 స్పర్శరూపగుణకం బైన దహనంబు, శబ్దస్పర్శరూపరస
 గుణకంబైన ధరణీయు, బంచీకృతంబు లై మహాస్థూలం
 బు లై యభివ్యక్తంబు లయ్యె; నిమ్నహాభూతంబులవలన
 నతల వితల సుతల రసాతల తలాతల పాతాళ భూలోక
 భువనలోక స్వనలోక మహనలోక జనలోక తపోలోక సత్య
 లోకంబు లను చతుర్దశభువనంబులు; దత్తనోక్తోచిత జరా
 యుజాండజ స్వేదజోద్భిజ్జరూప చతుర్విధభూతగ్రామం
 బులు; దత్తత్పాణి యోగ్యాన్నపానాదికంబులు; ఘట
 పటాది సర్వపదార్థములు సంభవించె, నంతవట్టునుం గూడి
 స్థూలప్రపంచం బగు; దీనికి వ్యష్టిసమష్టాత్మకంబైన జాగ
 రం బవస్థ యగు నం దొక్క వ్యష్టిస్థూల శరీర జాగరం
 బులయం దా లింగదేహోపాధికుం డైన తైజసుం ఉభి
 మానంబుచేసి చిదాభానుం డన వ్యావహారికుం డన విశ్వుం
 డన నొప్పు; హిరణ్యగర్భుండ నయిననేను సమష్టిస్థూల

విగ్రహ జాగ్రద్విశిష్టుండ నయి వై రాజసుం డన వై శ్వా
ససుం డన విరాట్పురుషుం డన సకలజగదారాధ్యుండ నయి
ప్రకాశించుచుందు మఱియును. ౪౩

టీ. ఇట్లు = మీఁద వివరింపఁబడినరీతిని, గగన అర్ధంబున =
తొలుత రెండు పాశులుగా విభజించిన మింటియొక్క సగపాలునందు,
వాయు - తేజస్ - జల - భూ - భాగంబులు = గాలి - నిప్పు - నీరు - పుడ
మి - అను నీ నాలుగు భూతములయొక్క యర్థాంశముల సంబంధ మయిన
చతుర్థభాగములను, అనిల - అర్ధంబున = మొదట రెండుగాఁ జేయఁ
బడిన గాలియొక్క సగపాలునందు, ఆకాశ - అనల - సలిల ఇలా
అంశంబుల = మిన్ను - అగ్ని - నీరు - పుడమి - అను నీ భూతచతుష్టయ
ముయొక్క సగపాశులలోని నాలుగవపాశులను, పావక - అర్ధంబున =
అగ్నియొక్క సగపాలునందు, నభస్ - సమీర - తోయ - ధరణీ - ఖం
జంబుల = ఆకాశము - గాలి - నీరు - పుడమి - అను వీని యర్థభాగ
ముల సంబంధ మయిన చతుర్థాంశములను, నీర - అర్ధంబున = నీటి
యొక్క సగపాలునందు, వియత్ - మరుత్ - కృశాను - ధాత్రీ - శకలం
బుల = ఆకాశము - గాలి - అగ్ని - పుడమి - అను వీని మొదటి
యర్థాంశములసంబంధ మయిన చతుర్థభాగములను, ధరా - అర్ధంబున =
భూమియొక్క మొదటి సగపాలునందు, వ్యోమ - పవన - అగ్ని -
ఉదకంబుల - తునియల = మిన్ను - గాలి - అగ్ని - నీరు - అను వీని
యొక్క నాలుగవపాశులను, జీవ - అదృష్ట - సహాయంబున = ఆయా
జీవుల ప్రాక్తనకర్మరూపం బగు నదృష్టముయొక్క తోడ్పాటునుబట్టి,
కూర్చిన క్రమంబుచేత = ఒండొంటం గలిపిన ప్రక్రియచేతను, శబ్దగుణ
కంబు - ఐన - ఆకాశంబును = ధ్వనియే ధర్మముగఁ గల మిన్నును, శబ్ద,
స్పర్శ - గుణకంబు - ఐన - పవమానంబును = చప్పుడును దాఁతుటయు

ధర్మములుగఁ గల గాలియు, శబ్ద - స్పర్శ - రూప - గుణకంబు - ఐన -
 దహనంబును = ధ్వని - స్పృశించుట - రూపును - ధర్మములుగఁ గలది
 యగు నిప్పును, శబ్ద - స్పర్శ - రూప - రస - గుణకంబు - ఐన - యంబు
 వును = శబ్దము - స్పర్శము - రూపము - రసము - చవియు - .గుణములుగఁ గల
 నీరును, శబ్ద - స్పర్శ - రూప - రస - గంధ - సమేతంబు - ఐన - ధర
 ణియు = శబ్దము - స్పర్శము - రూపము - రసము - వాసనయు ననుగు
 ములతోఁ గూడుకొనినది యగు పుడమియును, పంచీకృతంబులు - ఐ =
 మీఁదఁ జెప్పినట్లు - ఐదేసి భాగములతోఁ గూర్పఁబడినవై, మహాత్ స్థూలం
 బులు - ఐ = మిక్కిలి గొప్పవి యై, అభివ్యక్తంబులు = వెల్లడిగ నేర్పడి
 నవి, అయ్యెన్ = ఐనవి; ఈ - మహాత్ - భూతంబులవలనన్ = ఆకాశము
 మొదలగు నీ గొప్ప పంచభూతముల వలనను, అతల...లు—అతల -
 వితల - సుతల - రసాతల - తలాతల - మహాతల - పాతాళ - భూలోక -
 భువలోక - స్వలోక - మహాలోక - జనలోక - తపోలోక - నత్య
 లోకంబులును = అతలము, వితలము, సుతలము - రసాతలము - తలాతలము -
 మహాతలము - పాతాళము - అను క్రిందుగనుండు నేడులోకములును;
 భూలోకము - భువలోకము - స్వలోకము - మహాలోకము - జనలోకము -
 తపోలోకము - నత్యలోకము - అను పేరులు గలిగి మీఁదుగనుండు నేడు
 లోకములును, అను - చతుర్దశ - లోకంబులును = అనియెడు పదునాలుగు
 జగములును, తత్... గ్రామంబులును - తత్ - తత్ - లోక - ఉచిత
 జరాయుజ - అండజ - స్వేదజ - ఉద్భిజ్జ - రూప - చతుర్విధ - భూత -
 గ్రామంబులును = ఆ యా జగంబులయం దుండఁదగిన జరాయుజములు -
 అండజములు - స్వేదజములు-ఉద్భిజ్జములునని నలు తెఱంగులంబరఁగు ప్రాణి
 కోటులును, (జరాయు వనఁగా మావి యనఁబడు పలుచనితోలుపొర; ఇది
 గర్భములో శిశువును, నావరించుకొని యుండును. దీనిలోనుండి పుట్టెడు
 మనుజులును పశువులు మొదలగు చతుస్పాదజంతువులును జరాయుజము లనఁ

బడును. గ్రుడ్డులోనుండి జనించెడు పిట్టలు పాములు మొదలగునవి యండజములు నాబడును; చెమటవలన జనించెడు నల్లులు మొదలగునవి స్వేదజములు అని చెప్పబడుచున్నవి ; పుడమిలోనుండి తొలుత మోటులుగ మీదికిఁ బొడుచుకొని జన్మించెడు వ్రాకులు మొదలగునవి యుద్భిజ్జములనబడును.) తత్ - తత్ - ప్రాణి - యోగ్య - అన్న - శాన - ఆది కంఠులును = ఆయా జీవుల జీవనమునకు నుపయుక్తము లగు నోగిరము పానీయము మొదలగునవియును, ఘట - పట - ఆది - సర్వ - పదార్థంబులును = కుండలు బట్టలు మొదలగు నుపకరణము లెల్లను, సంభవించెన్ = జనించినవి ; ఇంతవట్టుచుం గూడి = మీదఁ జెప్పిన వన్నియును గలసి, స్థూల - ప్రపంచంబు - అగును = గొప్పదియై వ్యక్తమగు ప్రపంచ మయ్యెను; దీనిన్ = ఈ స్థూలసృష్టికి, వ్యష్టి - సమష్టి - ఆత్మకంబు = వేర్వేరుయందెడు జీవుల సంబంధమయినదియు నొకటిగా నుండెడు నీశ్వరుని సంబంధమైనదియు, ఐన - జాగరంబు = ఐనట్టి మెలకువ, అవస్థ - అగును = వ్యవస్థయవస్థ యై యున్నది; అందున్ = ఆ యవస్థయందు, ఒక్కొక్క స్థూలశరీరజాగరంబులయందున్ = ఒండొండుగ వేర్వేరుయన్న స్థూలదేహముల సంబంధము లైన జాగరణావస్థలయందు, ఆ - లింగదేహ - ఉపాధికండు = తొల్లి పలుకఁబడిన నూత్నదేహము ఉపాధిగాఁ గలవాఁడు, ఐన - తైజసుండు = అగునట్టి తైజసుఁ డనఁబడు జీవుఁడు, అభిమానంబు చేసి = ఆ స్థూలదేహమే నేనను నభిమానమును వహించి, చిదాభాసుండు - భవన్ = చిత్తుయొక్క ప్రతిబింబభూతుఁ డగుటచేతఁ జిదాభాసుఁడనియు, వ్యాపహారికుఁ డనియు, విశ్వుండు - అనన్ = పుత్త్రమిత్రకళత్రాదు లగు స్మిటియందు నభిమానము గలుగుటచేత విశ్వఁ డనియును, ఒప్పున్ = ఈ మూఁడుపేళ్లచే వాడఁబడుచున్నాఁడు; హిరణ్యగర్భుండును - ఐన - నీను = “సమష్టి నూత్నకాయస్వప్నవిశిష్టుండ నై ఈశ్వరుండ నయిన నీను హిరణ్యగర్భుండన్” అని తొల్లి చెప్పఁబడినయట్లు హిరణ్యగర్భుఁ

డనబడు నేను, సమప్తి - స్థూల - విగ్రహ - జాగ్రత్ - విశిష్టండను -
 ఐ = ఎల్లప్రాణులగు మీరూపమైన స్థూలశరీరము లన్నిటియొక్క జాగ్రద
 వస్థయం దభిమానము గలవాడ నై, వైరాజనుండు - అనన్ = సర్వాంత
 ర్యామినై విశేషముగఁ బ్రకాశించువాడను గాన వైరాజనుడ ననియు,
 వైశ్వానరుండు అనన్ = ఎల్లప్రాణుల సమప్తియందు నభిమానము గల
 వాడ నగుటచే వైశ్వానరుడనియు, విరాట్పురుషుండు - అనన్ =
 మిక్కిలి ప్రపంచాకారమున విరాజమానుడ నైన పురుషుడ నగుటచేత
 విరాట్పురుషుడనియును, (నామములచేఁ బిలువబడుచు) సకల - జగత్ -
 ఆరాధ్యుడను - ఐ = పదునాల్గు భువనములయందున్నవారిచే నారా
 ధింపఁబడుచున్నవాడ నై, ప్రకాశించుచున్ - ఉందున్ = జేదీప్యమానుఁ
 డనై యున్నాను, మఱియును = ఇంతియకాక.

తా. మీఁదఁ జెప్పినరీతిని నాకసముయొక్క సగపాలునందు వాయు
 జలాగ్నిభూముల యుత్తరార్ధ చతుర్థాంశములను గూర్చుటచేత శబ్దగుణ
 కంబగు నాకసమును, వాయువుయొక్క పూర్వార్ధమునందు నాకాశాన్ని
 జలభూముల యుత్తరార్ధ చతుర్థాంశములను జేర్చుట శబ్దస్పర్శములు ధర్మ
 ములుగఁ గలవాయువు, అగ్నియొక్క పూర్వార్ధమునందు ఆకాశవాయు
 జలభూములయొక్క యుత్తరార్ధ చతుర్థభాగములను గలుపుటవలన శబ్ద
 స్పర్శరూపములు ధర్మములుగఁ గల అగ్నియు, జలములయొక్క పూర్వార్ధ
 మునందు ఆకాశ వాయుగ్ని భూముల యుత్తరార్ధ చతుర్థాంశములను
 జేర్చుటచేత శబ్ద స్పర్శ రూప రసములు గుణములుగఁ గలజలమును, భూమి
 యొక్క యవిభక్త పూర్వార్ధమునందు నాకాశ వాయుగ్ని జలముల
 యుత్తరార్ధచతుర్థాంశములను బొందించుటచేత శబ్ద స్పర్శ రూపరసగంధ
 ములు గుణములుగఁ గల పుడిమియును ప్రాణికోటులయొక్క పురాతనకర్మ
 రూప మగు నదృష్టము తోడ్పడుటవలన నైచైదుగాఁ జేర్చఁబడి నాభి వ్య
 క్తంబు లై మిగుల గొప్పయాకారములతో నుత్పన్నము లైనవి; అనఁగా

“అకాశాద్వాయుః, వాయోరగ్నిః, అగ్నేరాపః, అవభ్యః పృథివీ” అను శ్రుతివలనఁ కొలుక శబ్దగుణకమగు నాకాశము పుట్టఁగా దానివలన “కారణగుణా కాశ్యే సంక్రమన్తి” అనున్వాయమువలనఁ దనకుఁ గారణమగు నాకాశముయొక్క శబ్దరూపమైన గుణముతోను తనకు సహజగుణమైన స్పర్శముతోను గూడి గాలిపుట్టెను. శబ్దస్పర్శగుణకంబైన యావాయువువలన శబ్దస్పర్శరూపగుణకం బైన యగ్నియు నాయగ్నివలన శబ్దస్పర్శ రూపరసగుణకంబైన జలములును, నాజలమువలన శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాత్మకమైన మామియును సమస్తప్రాణికోటులు తమతమ పూర్వకర్మానురూపములగు పాంచభౌతికశరీరములను బడయుటకై యట్లు పంచీకృతంబులై స్థూలాకారంబుల నొందునని భావము. ఇట్లభివ్యక్తములైన యాపంచమహాభూతములవలననే యతలము మొదలగు పదునాల్గు లోకములును, నాలోకమాలయం మండఁదగిన జరాయుజములు నండజములు స్వేదజములు నుద్భిజ్జములు నని నాలుగువిధంబులం బరఁగుఁప్రాణికోటులును, నాప్రాణులు జీవిం చుటకు నుపయుక్తము లగు నన్నము పానీయము మొదలగు భోజనపదార్థములును, కుండలు బట్టలు లోనగు నుపకరణములును గలిగినవి; ఇవి యన్నియుం గలసి స్థూలప్రపంచ మనఁబడుచున్నది. ఈ స్థూలసృష్టికి భిన్నా భిన్నము లైనశరీరములయందు నభిమానము గలజీవరాసులయొక్క యాశరీరము లన్నిటియందు నభిమానము గల పరమేశ్వరునియొక్కయు జాగరణరూపమగు నవస్థయే యొకయవస్థ యై యున్నది. ఈజాగ్రదవస్థలో వేర్వేరు అగు శరీరములయం దొక్కొక్క శరీరమునందలి జాగ్రదవస్థయం దభిమానము గలవాఁడై లింగశరీరాభిమానియై తొల్లి చెప్పినయట్లు తెజసుం డనఁ బడుజీవునకుఁ జిదాభాసుఁడు, వ్యావహారికుఁడు, విశ్వఁడు అని మూఁడు నామములు గలవు; తొల్లి చెప్పినరీతిని హిరణ్యగర్భుఁడ నగునేను స్థూలశరీరము లన్నిటియొక్క జాగ్రదవస్థయందు నభిమానము గలవాఁడ నై వైరాజసుఁడు, వైశ్వానరుఁడు, విరాట్పురుషుఁడు, అను మూఁడు నామ

మలు గలిగి యెల్లవారిచే బూజింపబడుచు వెలుగొందుచున్నవాడను.
ఇంతియ కాక. ౪౩

అన. ఇట్లు సాధారణముగఁ బరమేశ్వరుని నామరూప
ములను జెప్పి విశేషాకారముగ నయ్యాశ్వరుని విరాట్స్వ
రూపము నిరూపింపబడుచున్నది.

చ. ధరణిపదంబులున్ దివితరతం బగు మస్తక మంతరిక్షమున్
సురుచిరనాభి చండకరతపోములు లోచనముల్ దిశల్ శ్రు
[తుల్

వరదహనుండు నెమ్మొగమురవాయువుప్రాణములున్నహావిరా
ట్పురుషుడ నై ననాకుఁ గపిపుంగవ విశ్వశరీరి నొటచేన్.

టీ. కపిపుంగవ = కోతులకెల్ల శ్రేష్ఠుడవగు నో హనుమానుడా !

(నేను) విశ్వ - శరీరిని = చతుర్దశభువనములే యాకారముగఁ గలవా
డను, నొటచేన్ = అగునట్టివాడను గాన, మహత్ విరాట్ పురుషు
డను = మిక్కిలి గొప్పయాకారముతో వెలుగొందుచున్న మహాపురుషు
డను, ఐన నాకున్ = అగునట్టి నాకు, ధరణి = పుడమియే, పదంబు
లున్ = చరణములు, దివి = దేవలోకము, తతంబు అగు మస్తకము =
వ్యాప్తమైన తలయును, అంతరిక్షము = ఆకాశము, సురుచిరనాభి =
ఒప్పిద మైనబొడ్డు, చండకర తపోములు = సూర్యుడును చంద్రుడును,
లోచనములు = నేత్రములు, దిశలు = దిక్కులు, శ్రుతులు = వీనులు, వరద
హనుండు = పవిత్రుడగునగ్నిహోత్రుడు, నెమ్మొగము = వెడదయైన
ముఖము, వాయువు = గాలి, ప్రాణములును = ఆసువులును (వియున్నవి.)

తా. వానరశ్రేష్ఠుడవగు నో యాంజనేయా ! గొప్పవిరాట్పురు
షుండనగు నాకు పుడమి చరణములు, సురలోకము విపుల మగుశిరస్సును,
మిన్న నాభీప్రదేశమును, దివాకర నిశాకరు లిరువురును నేత్రద్వయము,

నలుగడలు వీనులు, పరమపావనుం డగుపావకుఁడు ముఖము, వాయువు ప్రాణమును నై యున్నవి.

సుగంధివృత్తము.

ధారుణీసురుల్ ముఖంబు ర ధాత్రిపుల్ భుజంబు లో

సూరి! వై శ్యు లూరువుల్ సుశూద్రు లంఘ్రులు న్నహః

భూరుహాపథీలతాళి ర భూరిరోమము ల్విరా

ట్పూరుషుండ నై ననాకు ర బోధశుద్ధమానసా. ౪౫

టీ. బోధ శుద్ధ మానసా = స్వస్వరూప పరిజ్ఞానముచేఁ బరిశుద్ధ మగు డెందము గలవాఁడవును, సూరి = ప్రపంచము అనిత్యము అత్యనిత్యము అనుతెలివి గలవాఁడవు నగు నోయాంజనేయుఁడా, విరాట్పూరుషుండ నగు నాకు = పూర్వోక్తరీతిని విరాట్పూరుషుండ నగునాకు, ధారుణీ సురుల్ = పుడమివేల్పులు, ముఖంబు = వదనము, ధాత్రిపుల్ = రాజన్యలు, భుజంబులు = బాహువులు, వైశ్యులు = కోమటులు, ఊరువుల్ = తొడలు, సుశూద్రులు = యోగ్యులైన నాలవజాతివారు, అంఘ్రులు = చరణములు, మహత్ - భూరుహ - ఓషధీ - లతా - ఆళి = ఉత్తమములైన రావి - మారెడు - మట్టి మొదలగు మ్రాకులును, వరి నెవటి గోదుమ మొదలగు నన్యములును, మల్లి, మాలతి మొదలగు తీవలును మొదలగువాని మొక్క వరుసలు, భూరిరోమముల్ = పెక్కులగు వెండుకలు, (వియున్నవి).

తా. బ్రహ్మజ్ఞానసంపత్తిచేఁ బరిశుద్ధ మగు చిత్తము గలవాఁడవును, సదసద్వివేచన గలవాఁడవును నగు నో హనుమంతా! విరాట్పూరుషుండ నగు నాకు బ్రాహ్మణులు ముఖము, క్షత్రియులు భుజములు, బేహారులు తొడలు, మంచిశూద్రులు పాదములు, మఱియు - రావి - మారెడు లోనగుచెట్లును, వరి మొదలగు నన్యములును, మల్లె మాలతి మొదలగుతలును శరీరమునందలి రోమములు నై యున్నవి.

వనమయూరవృత్తము.

శైలములు శల్యములు శ సన్నదులు నాడీ
జాలములు వార్ధులు పిశచండము త్రిసంధ్యా
కాలములు చేలములు శ కాలజలదాళుల్
వాలములు విశ్వతనురవర్తి నగునాకున్.

౪౩

టీ. విశ్వ - తనువర్తిని - అగు - నాకున్ = ప్రపంచరూప మగు శరీరముతోఁ బ్రవర్తించుచున్న నాకు (అని యర్థము), శైలములు = కొండలు, శల్యములు = ఎమ్మలు, సత్ - నదులు = పవిత్రము లైన గంగ మొదలగు నేర్లు, నాడీజాలములు = నరముల సమూహములు, వార్ధులు = సాగరములు, పిచండము = కడుపు; త్రి - సంధ్యా - కాలములు = ఉదయము నడిప్రాద్దు సాయంతనము నను మూడైన సంధ్యాసమయములు, చేలములు = వలువలు; - కాల - జలద - ఆళుల్ = నల్లనగు మబ్బులవరుసలు, వాలములు = కొప్పు, అయియున్నవి.

తా. నిఖిలప్రపంచాత్మక మగుమేనితోఁ బ్రవర్తించుచు విశ్వరూపుడ నయిన నాకు మంచుకొండ మొదలగు గొప్పకొండలే యెముకలు, గంగ మొదలగు మహానదులే నరములు, సముద్రములే కడుపు. మూడగు సంధ్యాకాలములు బట్టి, నల్లనిమేఘపంక్తులు కొప్పుయి యున్నవి. ౪౩

శా. ఆధారం బిలయై జలంబుమణిపూశరాంభోజమై వహ్నియై
స్వాధిష్ఠాన మనాహతం బనిలమై శ చంచద్విశుద్ధంబు ఖం
బై ధీమానసరూపకప్రకృతి యాశ్శాబ్జాతమై యొప్పు స
ర్వాధారోన్నతవిశ్వమూర్తి నగునా శ కాదిత్యంసపూజకా.

టీ. ఆదిత్య - సంపూజకా! = నిజగురువైన సూర్యుని రెన్నగఁ జతుర్విధశుశ్రూషలచేఁ బూజించినవాడ వగు నో యాంజనేయా, సర్వ-
ఆధార - ఉన్నత-విశ్వమూర్తిని - అగు - నాకున్ = జరాయుజాండజస్వే

దక్షోద్భిజ్జరూప మగు చతుర్విధప్రాణికోటికిని నాశ్రయ మై గొప్పది యగు ప్రపంచమే స్వరూపముగఁ గల నాకు, ఆధారంబు = మూలాధారచక్రము, ఇల - వి = పుడమి యై, జలంబు = నీరు, మణిపూర - అంభోజము - వి = మణిపూర మనుచక్ర మై; స్వాధిష్ఠానము = స్వాధిష్ఠాన మనుచక్రము, వహ్ని - వి = జ్వలనమై, అనాహతము = అనాహతమను చక్రము, అనిలమై = గాలియై, చంచత్ - విశుద్ధంబు = ఓప్పుచుండెడు విశుద్ధ మనుచక్రము, ఖంబు - వి = ఆకాశ మై, ధీ - మానస - రూపక - ప్రకృతి = మహాబుద్ధిచిత్తాహంకారాత్మక మైనమూలప్రకృతి, ఆజ్ఞాబ్జాతము - వి = ఆజ్ఞాచక్ర మయి, ఓప్పుకొ = వెలుఁగొందుచున్నవి.

తా. తొల్లి హనుమంతుఁడు పాడుపుకొండపై నొకకాలును గ్రుంకు మెట్టిపయి నొక యంజను బెట్టి సూర్యునియొద్ద వ్యాకరణశాస్త్రమును బూర్తిగఁ జదువుకొనియే నని పురాణగాథ గలదు గాన నప్పు డతఁడు సూర్యుని శుశ్రూషఁ జేయుటంజేసి యాదిత్యసంపూజకా ! యను సంబోధ నము చేయఁబడినది. ఓ యాదిత్యసంపూజకా ! చరాచరాత్మకమగుసృష్టికి నెల్లఁ దానకమై మిగుల గొప్పది యగుప్రపంచమే స్వరూపముగఁ గలనాకు భూమియే యాధారచక్రము, నీరమే మణిపూరము, కృతానుఁడే స్వాధిష్ఠాన చక్రము, మారుతమే యనాహతము, అంతరిక్షమే విశుద్ధచక్రము, అంతఃకరణరూపమగు మూలప్రకృతియే యాజ్ఞాచక్రము నై విలసిల్లును. ౪౭

క. మేరు వగు బ్రహ్మాదండియె

యారయఁగా దక్షిణోత్తరాయణములు సొం

పార నిడాపింగళ లో

సూరి! పరమపదము వరసురషున్నకుమారా ! ౪౮

టీ. సూరి ! = మహావిద్వాంసుండ వగు ఓ కుమారా !- మాకు ప్రియ శిష్యుఁడ వగుటచేఁ బుత్రప్రాప్తయొండ వయిన యో హనుమంతుఁడా !

(విరాట్పురుషుడ నగునాకు), మేరువు = బంగారుకొండ, బ్రహ్మదండి -
ఎ - అగుకొ = బ్రహ్మదండి యను పేరు గల వెన్నెముక యైయున్నది;
సాంపు అరకొ = రెస్సగా, అరయకొ - కాకొ = ఆలోచింపఁగా, దక్షి
ణోత్తరాయణములు = దక్షిణాయనము ఉత్తరాయణము నను నీ రెం డయన
ములు, ఇడాపింగళలు = ఇడయు పింగళయు నను ప్రధాననాడులు, పరమ
పదము = మోక్షస్థానమే, వరసుషుమ్న = శ్రేష్ఠమగు సుషుమ్న యను
నరము, అగుకొ = అయియున్నది.

తా. బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నుడ వగు నో వాయుపుత్రా! విశ్వ
రూపుడనగు నాకు, మేరువుపర్వతము వెన్నెముకగను, దక్షిణాయనము
నుత్తరాయణము నను నీ రెండయనములు ఇడ పింగళ యను ప్రధాననాడులు
గను, మోక్షస్థానమే సుషుమ్ననాడిగ నున్న వని ఫలితార్థము. ౪౮

సీ. అతలంబు పదములు, శ వితలంబు గుల్ఫముల్,

నుతలంబు జంఘికల్, శ నుజననివహ

నుత! రసాతలము జాతనువులు, దారుణ మహా

తల మూరువులు, తలాతలముఁ గటియు,

నాగలోకము మాహానాభ్యధోభాగంబు,

భూర్భువస్స్వర్లోకములును నాభి

జతరవక్షంబులు, శ సరిమహ్నోకంబు,

కంతంబు, నుజనలోకంబు ముఖము

తే. మఱి తపోలోక మరయ భూతమధ్యమంబు

సత్యలోకంబు విపులమస్తకము నుమ్ము

విశ్వరూపధరుండ నై శ వెలయునాకు

జలనిధిగభీర ! వీర ! కేశసరికుమార !

టీ. సుజన + నివహ + వినుత = సజ్జన సమూహముచేఁ గొని
యాడఁజువాడవును, జలనిధి + గభీర = సంద్రమువడువున లోఁతైన
హృదయధర్మము గలవాడవును, వీర = మహావీరుడవును నగు, కేశరి
కుమార = కేశరి యను వానరుని పుత్తుడ వయిన ఓ హనుమంతుడా!
విశ్వరూప + ధరుండను + వి + వెలయు + నాకుఁ = సర్వప్రపంచమును
నాకారముగఁ బూని యొప్పుచుండెడి నాకు, అతలంబు = అతల మను
భువనము, పదములు = చరణములు, వితలంబు = వితల మను లోకము,
గుల్ఫముల్ = పదములమీఁదిభాగములు, సుతలంబు = సుతల మను
లోకము, జంఘికల్ = జంఘలు, రసాతలము = రసాతలం బను లోకము,
జానువులు = ముడుకులు, దారుణ - మహాతలము = అతిఘోరమైన మహా
తల మను లోకము, ఊరువులు = తొడలు, తలాతలము = తలాతలంబనియెడి
భువనము, కటియున్ = నితంబప్రదేశమును, నాగలోకము = పాతాళ
లోకము, మహత్ - నాభి - అధోభాగంబు = మిగుల లోతగు బొడ్డునకు
దిగువభాగము (పొత్తికడుపు), భూః - భువన్ - స్వర్ - లోకములును =
భూలోకము భువన్లోకమును స్వర్గలోకమును, నాభి - జరర - వక్షం
బులు = పొక్కిలియు కడుపును వక్షస్థలమును, సరి - మహాన్లోకంబు =
సమమయిన మహాన్లోకము, కంఠంబు = గళము, సు + జనలోకము =
యోగ్యమగు జనలోకము, ముఖము = వదనము, మఱి = ఇంకను, అర
యన్ = ఆలోచింపఁగా, తపోలోకము = తపోలోకంబు, భూమధ్యంబు =
కనుజొమల నడిపట్టు, సత్యలోకంబు = చతురాననభువనము, విపుల మస్త
కము నుమ్ము = వెడఁదయైన తల నుమ్మి; పదునాల్గులోకములుగూడ నతని
యవయవములు.

తా. మఱియు నో యాంజనేయా ! విరాట్పురుషుండ నగు
నాయొక్క పాదములే యతలలోకము, పాదముల మీఁదిభాగములు వితల
లోకము, పిక్కలు సుతలలోకము, కాలిపొట్టలు రసాతలలోకము, తొడలు

మహాతలము, కటిప్రదేశము తలాతలము, పాత్తికదుపు పాతాళలోకము, బొడ్డు భూలోకము, కడుపు భువనలోకము, ఉరస్థలము స్వర్గలోకము, మెడ మహనలోకము, మోము సుజనలోకము, కనుబొమల నడిపట్టు తపో లోకము, కిరస్సు సత్యలోకము నై యున్నవి. ర్

వ. ఇట్లు సర్వాధిష్ఠానంబు సర్వపరిపూర్ణంబు నామ రూప గుణ ధర్మ కర్మ వికార రహితాఖండ సచ్చిదానంద పర బ్రహ్మంబు నైన నేను సమష్టికారణ సూక్ష్మ స్థూల శరీరో పాధివిశిష్టత్వంబువలన, నవ్యాకృతుం డన, హిరణ్యగర్భుం డన, విరాట్పురుషుం డన సకలజీవ్రూపాన్యుండ నై ప్రకా శింపుదు; మఱియు వ్యష్టికారణ సూక్ష్మ స్థూలదేహో పాధి తాదాత్మ్యాభిమానంబువలనఁ బ్రాజ్ఞుం డనఁ, దై జ నుం డన, విశ్వుం డన, సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రదవస్థల నను భవించుచు నజ్ఞానవశుండనై జీవుం డన నీశ్వరోపాసకుండ నై ప్రవర్తించినచందంబునం దోపుదు; నీ జీవేశ్వర తత్త్వంబుల విద్యాకల్పితంబు లయ్యవిద్య, శశవిషాణ వంధ్యాపుత్ర గగనారవిందంబుల భంగి నాయందు న న్నె టింగిన నభావం బగు; నట్లు గావున నింక జీవేశ్వరైక్యం బుపదేశించెద; సావధానచిత్తుండ వై యాకర్ణింపు మని యాత్మారాముం డాంజనేయున కి ట్లనియె. ౫౦

టీ. ఇట్లు = ఈ ప్రకారముగ, సర్వ + అధిష్ఠానంబును = ఎల్ల జగములకు నాధార మైనదియు, సర్వ + పరిపూర్ణంబును = సమస్తభూవ నములయందు వ్యాపించి యున్నదియు, నామ...బ్రహ్మంబు - నామ = పేరును, రూప=ఆకారమును, గుణ = సత్త్వ రజస్త మోగుణములును లేక కామక్రోధాదులు శమదమాదులు నగు గుణములును, ధర్మ = దానము

మొదలగు ధర్మములును, కర్మ=మానసిక వాచిక కాయకము లగు కర్మములును, వికార = జనన మరణాదు లగు నాత్మభావవికారములును, విరహిత = లేని, అఖండ = తెంపులేని, సత్ = కాలత్రయాభాద్యమై నిత్య మైనట్టియు, చిత్ = జ్ఞానస్వరూప మైనట్టియు, ఆనంద = సుఖాత్మక మైనట్టియు, పరబ్రహ్మంబును = పరమాత్ముడను, ఐన + నేను = అగునేను, నమస్త్రి... వలనన్—నమస్త్రి = అన్నియుఁ గలసి యొకటిగా నున్న, కారణ + సూక్ష్మ + స్థూల + శరీర = కారణదేహము లింగదేహము స్థూలదేహము నను, ఉపాధి = మూఁడువిధములయిన యుపాధులతో, విశిష్టత్వంబు వలనన్ = కూడుకొని యుండుటవలన, (క్రమముగ) అవ్యాకృతుండు - అనన్ = అవ్యాకృతుండు (అవ్యక్తుండు) అనియు, హిరణ్యగర్భుండు అనన్ = హిరణ్యగర్భుడనియు, విరాట్పురుషుండు అనన్ = విరాట్పురుషుఁ డనియు, సకల + జీవ + ఉపాస్మ్యుడను ఐ = ఎల్లచేతనులచే నేవింపఁబడుచున్నవాఁడ నగుచు, ప్రకాశింపుదున్ = లేజరిలుచుందును; మఱియున్=ఇంతియకాక, వ్యష్టి...వలనన్ - వ్యష్టి = వేర్వేరు యుండు నొండొండు జీవునియొక్క, కారణ + సూక్ష్మ + స్థూల + దేహ = కారణశరీరము లింగశరీరము స్థూలశరీరము ననియెడు, ఉపాధి = త్రివిధోపాధులయందును, తాదాత్మ్య + ఆభిమానంబువలనన్ = అవియే నే నను నభిమానముచేత, ప్రాజ్ఞుండు అనన్ = ప్రాజ్ఞుడనియు, తైజసుండు అనన్ = తైజసుడనియు, మును, ఎటింగినన్ = తెలిసికొనెనేని, అభావంబు = లేనిది, అగున్ = ఔను; అట్లు కావునన్ = అట్లుగుటంజేసి, ఇంకన్ = ఈపైని, జీవ + ఈశ్వర + వక్యంబు = మలినసత్త్వప్రధాన మగు నవిద్య యుపాధిగఁ గలజీవునకును, శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధిగఁ డగు నీశ్వరునకును నేకత్వమును, ఉపదేశించెదను = తెలిపెదను, సావధాన + చిత్తుం డవు = ఏకాగ్రమైన మనస్సు గలవాఁడవు, ఐ = అగుచు, ఆకర్ణింపుము = ఆరింపుము, అని = ఇట్లు పలికి, ఆత్మారాముండు = తనలోఁ దా నానందిం

చుచు రమించెడు శ్రీరాముడు, ఆంజనేయునకున్ = హనుమానునకు, ఇట్లు
అనియెన్ = ఈ రీతిని వచియించెను.

తా. నిఖిలప్రపంచమునకు నేకకారణం బగుటచే నాధారభూత మై,
ఎల్లయెడల నిండియున్నది మై, వేఱు, ఆకారము, గుణములు, వర్ణాశ్రమాది
ధర్మములు మానసికవాచికకాయికములైన కర్మలు మొదలగు ప్రకృతి
యొక్క వికృతులెవ్వియును లేక యపరిచ్ఛిన్నమైనైత్యంబును జిద్రూపంబు
నానందాత్మకంబు నగు పరబ్రహ్మమైన నేను నిఖిలజీవ సమూహము
యొక్క కారణదేహరూప మగు నుపాధితోఁ గూడుటవలన నవ్యాకృతుఁడ
ననియు, సమష్టిలింగదేహాత్మక మగు నుపాధితోఁ గూడియుండుటవలన
హిరణ్యగర్భుఁడ ననియు, సమష్టిస్థూలదేహరూపమగు నుపాధితోఁ గూడుట
వలన విరాట్పురుషుఁడననియుఁ జెప్పఁబడుచు నెల్లజీవులచే నారాధింపఁ
బడుచున్నవాఁడనై తేజరిల్లుచుంటిని; ఇంతియకాక వేర్వేఱు జీవులయొక్క
యొక్కొక కారణశరీరరూప మగు నుపాధియందు నదియే నేనను నభి
మానము నుంచుటచే (వ్యష్టికారణశరీరోపాధికుండ నగుటచే) ప్రాణ్ణుఁడ
ననియు, వ్యష్టిసూక్ష్మాదేహమునందుఁ దాదాత్మ్యరూపమగు నభిమానమును
వహించుటవలనఁ దైజసుండ ననియు, వ్యష్టిస్థూలదేహమునందుఁ దాదా
త్మ్యము నొంది యభిమానమును బూనుటచే విశ్వుఁడననియుఁ బలుకఁబడుచు
నిందు వ్యష్టికారణశరీరాభిమాని నైనప్పుడు గాఢనిద్రను, వ్యష్టిలింగ
దేహాభిమాని నైనప్పుడు స్వప్నావస్థను, వ్యష్టిస్థూలదేహాభిమాని నైనప్పుడు
జాగ్రదవస్థను ననుభవించుచు మలినసత్త్వప్రధాన యగు నవిద్యకు లోబడి
జీవుఁడనుపేరుతో శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధికుం డైన పరమేశ్వరు
నారాధించుచున్నవాఁడ నై యున్నయట్లు గన్పట్టుచుంటిని. ఇట్లు వివ
రింపఁబడిన జీవునియొక్కయు నీశ్వరునియొక్కయు స్వరూపములు మూలా
జ్ఞానముచేఁ గల్పింపఁబడినవి; ఆ మహామాయ కుందేటికొమ్ము వడువునను,
గొడ్డాలికొమ్మరుని తీగునను, మింటితామరచందమున మిథ్యాభూతం బగు

టచే నన్నుఁ దెలిసికొనినంతన నాయందు విలీనంబై శూన్యంబగును; గావున నీమీఁద నాజీవునకు నీశ్వరునకు నేకత్వమును బోధించెదను. వేఱుతలంపు మాని యాలింపు మని శ్రీరామచంద్రుం డంజనానందసునకు వక్ష్యమాణ ప్రకారంబున వచించెను.

౫౦

అవ. సమష్ట్యపాధివిశిష్టత్వమువలన నీశ్వరుఁ డనియు వ్యష్ట్యపాధి తాదాత్మ్యాభిమానముచేత జీవుఁ డనియుఁ నొక్క పరమాత్ముఁడే చెప్పఁబడుచున్నవాఁడు గాన, నా జీవేశ్వరులకు భేదము వాస్తవముగ లేదని ప్రతిపాదించుచున్నారు.

క. కలశాంబుదములఁ దద్గత

జలములఁ గడఁద్రోయ నాకరసము ప్రతిబింబం

బులు లేమి నొకటి యై యి

ముల నుండు నఖండమై యశమూర్తం బగుటన్. ౫౧

టీ. కలశ + అంబుదములన్ = కడవను మబ్బును, తత్ + గత + జలములన్ = ఆ కుండయందును మొగులునందును నున్న నీళ్లను, కడఁ + ద్రోయన్ = తీసివేయుఁగా, ప్రతిబింబంబులు = ఆ కుండయందలి నీటి యందును మేఘమునందలి నీటియందును ప్రతిఫలించిన మింటియొక్క నీడలు, లేమిన్ = లేకపోవుటచేత, ఆకరసము = మిన్ను, అమూర్తంబు = రూపము లేనిది, అగుటన్ = అయియుండుటచేత, అఖండము - ఐ = భిన్నము కానిదై, ఒకటి - ఐ = అద్వితీయ మై, ఇమ్ములన్ - ఉండును = అంతటను వ్యాపించియుండును.

తా. కుండను మొగులును నీరెంటియం దున్న నీళ్లను తీసివేయఁగా కుండయందును మేఘమునందును గల యుదకములయందుఁ బ్రతిఫలించిన యాకరసమయొక్క ప్రతిబింబములు లేకపోవుటచేత మిన్ను రూపము

లేనిది గాన నపరిచ్ఛిన్నమైనదియు నద్వితీయమైనదియు నగుచు నెల్లయెడల వ్యాపించి యుండును. గం

క. ఆవిధమునఁ దనువుల మా

చూచిద్యలఁ దొలఁగఁద్రోయఁ శాంతటిలోనన్

జీవేశ్వరులు వెలుంగమిఁ

గేవలతత్త్వంబు వెలుంగుఁ శగీశాధీశా !

౫౨

టీ. కీశ + అధీశా = ఓ ప్లవంగపుంగవా, ఆ విధమునన్ = మీఁదఁ జెప్పఁబడిన దృష్టాంతములరీతిని, తనువులన్ = జీవునకు నీశ్వరునకు నుపాధు లై వేఱువేఱుగను నన్నియుఁ గలసి యొకటిగను నున్న (వ్యష్టిగను సమష్టిగను నున్న) స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములను, మాయా + అవిద్యలన్ = శుద్ధ సత్త్విప్రధానమై ఈశ్వరునకుఁ గారణోపాధియైన మాయను, మరియు సత్త్వి ప్రధానమై జీవునకుఁ గార్యోపాధియైనయవిద్యను, తొలఁగన్ + ద్రోయన్ = విడిచివేయఁగా, శాంతటిలోనన్ = విడిచినవెంటనే, జీవేశ్వరులు = జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడును, వెలుంగమిన్ = మాయావిద్యలయందుఁ బ్రతిఫలింపక పోవుటవలన, గేవలతత్త్వంబు = అపరిచ్ఛిన్నమై యేకమైన పరబ్రహ్మము, వెలుంగున్ = ప్రకాశించుచుండును.

తా. ఓ ప్లవనోత్తమా ! మీఁదఁ జెప్పిన దృష్టాంతమురీతి నీశ్వరుని నంబంధమయి సమష్టిగ నున్న స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములను, జీవుని నంబంధము లై వ్యష్టిగ నున్న స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములను, నీశ్వరునకు నుపాధియైన మాయను, జీవునకు నుపాధియైన యవిద్యను, వివేచనాపూర్వ మగుజ్ఞానముచే నివి యజ్ఞానకల్పితములు గాని వాస్తవములు గావని తెలిసి తొని విడిచినతోడనే యాజీవుఁడును నీశ్వరుఁడును ప్రతిబింబింపక పోవుట వలన నద్వితీయ మైనపరబ్రహ్మ మొక్కటియే ప్రకాశించుచు నుండును.

వ. అది యెట్లుంటేని.

టీ. ఆపరబ్రహ్మము ప్రకాశించుట ఏతీరున ననిన.

క. కలశజలప్రతిబింబం

బులకు విలక్షణ మసంగము నమూర్తం బై
యలరు ఘటాకాశము తద్

జ్జలకు మహాకాశ మదియెరనుమి వివరింపన్.

౫౩

టీ. కలశ + జలప్రతిబింబంబులకు = కుండకును నాకుండయందలి నీటికిని, నా నీటియందుఁ బ్రతిఫలించిన మింటికిని, విలక్షణ = భిన్న మయినదియు, అసంగము = దేనితోనుఁ గలియనిదియు, అమూర్తంబు = రూపము లేనిదియు, ఐ = అగుచు, ఘటాకాశము = కుండయందుండు మిన్ను, అలరున్ = ఒప్పును, వివరింపన్ = వివేచన చేయఁగా, తద్బులకున్ = వస్తుతత్త్వము నెఱింగిన విద్వాంసులకు, అదియే = ఆ కుండయందలి యాకసమే, మహత్ + అకాశము సుమి = అపరిచ్ఛిన్నమగు మిన్ను సుమి.

తా. కుండకును కుండయందుఁ గల నీటికిని నా నీటియందుఁ బ్రతిఫలించిన మిన్నునకును భిన్నమైనదియు, నేపదార్థముతోను గలయిక లేనిదియు, రూపవిహీనమును నగుచుఁ కుండయందుండు మిన్ను వెలుఁగొందును. పరిశీలింపఁగా వస్తుతత్త్వము నెఱింగిన విద్వాంసులకుఁ కుండయందలి యాకసమే అపరిచ్ఛిన్నమగు మిన్నగును. ఘటాకాశమే మహాకాశము.

తే. క్రమముతో స్థూలసూక్ష్మకారణములకును

సుకరజాగరణవృష్టరను పులకును

బ్రభువు లగు విశ్వతైజసప్రాజ్ఞులకు వి

లక్షణుం డగు నాత్ముండు ర సాక్షి యగుచు.

౫౪

టీ. స్థూల + సూక్ష్మ + కారణములకున్ = తొల్లి వివరింపఁబడిన స్వరూపము గల స్థూలశరీరములకును లింగశరీరములకును గారణశరీరములకును, సుకర + జాగరణ + వృష్ట + ను పులకును - సుకర = ఆశరీర

త్రయముచే సులభముగాఁ జేయఁదగిన (సులభముగఁ బొందఁదగిన), జాగ
రణ = స్థూలశరీరముయొక్క యవస్థయగు మెలఁకువకును, స్వప్న = లింగ
శరీరావస్థ యగు కలకును, సుప్తులకును = కారణదేహావస్థ యగు సుషుప్తికిని,
ప్రభువులు = అభిమాను లగుటచేత నధిపతులు, అగు = విన, విశ్వ +
తైజస + ప్రాజ్ఞలకుఁ = జాగ్రదవస్థాభిమాని యగు విశ్వనకును, స్వప్నా
వస్థాభిమాని యగు తైజసునకును, సుషుప్త్యవస్థాభిమాని యగుప్రాజ్ఞనకును,
సాక్షి - అగుచుఁ = కనుఁగొనుచున్నవాఁడై, ఆత్మఁడు = పరమాత్మఁడు,
విలక్షణుండు = భిన్నుఁడు, అగున్ = ఔను.

తా. తొలుతఁ జెప్పఁబడినరీతిని పంచీకరణము చేయఁబడి వ్యక్తం
బగు స్థూలశరీరమునకును, పంచీకరణము చేయఁబడక యవ్యక్తంబైన లింగ
దేహమునకును, నజ్ఞానావచ్ఛిన్నచైతన్యరూపం బగు కారణశరీరమునకును,
నీమాదుశరీరములయొక్క యవస్థలగు మెలఁకువ-కల-సుషుప్తియనునీమాదు
దశలకును సక్రమముగ నీ మాడవస్థలకును నభిమానులగు విశ్వతైజసప్రాజ్ఞ
లనఁబడు జీవులకును సాక్షిభూతుఁ డైనపరమాత్మఁడు భిన్నుఁడై యుప్పును.

తే-గీ. అతఁడు గూటస్థుఁ డనఁ బ్రత్యగ్గాత్ముఁ డనఁగ
నక్షరుం డనఁ బురుషుఁ డనంగ సాక్షి

యనఁగ విలసిల్లుఁ దాఁ బరమాత్ముఁ డగుచుఁ

ప్రకృతిపురుషుల నంటక ర్పరమపురుష.

౫౫

టీ. పరమ + పురుష = “ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మే
శ్చుదాహృతః” అనుటచే పురుషోత్తముఁడు హృదయమునందుఁ గల
వాఁడా ! ఓ హనుమానుఁడా ! అతఁడు ౭ పరమాత్మఁడు, గూటస్థుఁడు
అనన్ = మహత్తత్త్వము మొదలు శరీరముదనుకఁ గల సంఘాతరూప
మగుగూటమునందు నంతర్యామి రూపమున నుండువాఁడు గావునఁ గూటస్థుఁ
డనియు, ప్రత్యగ్గాత్మఁడు + అనన్ + కన్ = మహాదాదికార్యకారణ

సంఘాతమునకు విలక్షణమైన స్వరూపము గలవాఁడుగానఁ బ్రత్యగాత్ముఁ డనియు, అక్షరుండు + అనన్ = 'న త్తరతీ త్యక్షరః' అను వ్యుత్పత్తిచే నాశము లేనివాఁడుగాన నక్షరుఁ డనియు, పురుషుండు + అనన్ + కన్ = పురి శేరత ఇతి పురుషః" అను వ్యుత్పత్తిచే హృదయగుహరూప మగుపురమునందు సంతర్యామియై యున్నవాఁడు గాన పురుషుఁ డనియు, సాక్షీ + అనన్ + కన్ = మనోబుద్ధిచిత్తాఽహంకారములయొక్కయు సర్వేంద్రియములయొక్కయు వ్యాపారముల నెల్లఁ దటస్థుఁడై కనుఁగొను చుండువాఁడు గాన సాక్షీ యనియు, తాన్ = తాను, ప్రకృతిపురుషు లన్ = మూలప్రకృతిని జీవునిని, అంటక = ముట్టక (ప్రకృతిపురుషు లకు విలక్షణుఁడై), పరమాత్ముఁడు అగుచున్ = పరిశుద్ధాత్ముఁడై, విల సిల్లున్ = తనకుఁ దా వెలుఁగొందును.

తా. కార్యకారణసంఘాతవిలక్షణుఁడైన యా యాత్ముఁడు మహత్త్వము మొదలు శరీరముదనుకం గల ప్రకృతివికృతినమూహరూప మైనకూటమునం దుండువాఁడుగానఁ గూటస్థుఁ డనియు; నాప్రకృతివికృతి నమూహమునకు వేటుగ నుండువాఁడు గానఁ బ్రత్యగాత్ముఁ డనియు, నాశము లేనివాఁడు గాన నక్షరుఁ డనియు, జీవులహృదయపుండరీకరూప మగు పురమునం దుండువాఁడు గానఁ బురుషుఁ డనియు, ప్రాణికోటుల మనోబుద్ధిచిత్తాఽహంకారములయొక్కయు సర్వేంద్రియములయొక్కయు వ్యాపారములను దటస్థుఁడై చూచువాఁడుగాన సాక్షీ యనియుఁ జెప్పఁ బడుచుఁ దాను కేవల నిత్యనిరంజనశుద్ధబుద్ధాఖండాత్ముఁడై ప్రకృతిపురు షులసంబంధము లేక స్వయంప్రకాశమానుఁడై యొప్పును. xx

క. జలదజలప్రతిబింబం

బులకు విలక్షణ మసంగరము నమూర్తం బై

యలరు మహాకాశము కే

వల మై వల మై కవిప్రవరభావజ్ఞా !

టీ. కవి + ప్రవర + భావ + జ్ఞా = సదసద్వివేకము గల విద్వాంసులయభిప్రాయము నెఱింగినవాఁడా, మహాకాశము = అపరిచ్ఛిన్నమైన మిన్ను, జలద + జల + ప్రతిబింబంబులకున్ = మొగులునకు మొగులునందలి చిత్తి - నా నీటియందుఁ బ్రతిఫలించిన తన చిత్తును, విలక్షణము = భిన్నమైనదియు, అసంగము = నీనలో నుండు పదార్థముల సంపర్కము లేనిదియు, అమూర్తంబు - వి = రూపము లేనిదియు నగుచు, కేవలము-వి = ఏకమగుచు, వలసు-వి = పెద్దదియు నగుచు, అలరున్ = ఒప్పును.

తా. మహావిద్వాంసుల తాత్పర్యమును తెలిసికొనువాఁడ వగు నోయాంజనేయ! అపరిచ్ఛిన్నమైన యాకాశము, మేఘులునకు మేఘములయందలి యుదకమునకు నాయుదకమునందలి తన ప్రతిబింబమునకు భిన్నమును, స్వాంతస్థూతము లగుపదార్థములసంపర్కము లేనిదియు, నిరాకారమును నద్వితీయమును ననంతము నగుచు నొప్పును. ౫౬

క. జీవసమష్టితనుత్రిత

యావస్థాత్రితయములకు ర నఖిలాత్మకమా

యావిప్రాణవిరాట్పురు

షావళికిన్ సాక్షి యై పరరాత్మం డొప్పున్.

౫౭

టీ. జీవ + సమష్టి + తను + త్రితయ + అవస్థా + త్రితయములకున్ - జీవసమష్టి = అన్నియుఁ గలసే యొకటిగా నుండు నకలజేవుల యొక్క, తనుత్రితయ = స్థూలసూక్ష్మకారణకరీరములకును, అవస్థాత్రితయములకున్ = జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తు లను మూఁడవస్థలకును, అఖిల... ఆవళికిన్ - అఖిలాత్మక = సమష్టిజీవస్వరూపుడై, మాయావి = కారణదేహోపాధికుడైనయవ్యాకృతుఁడు, ప్రాణ = లింగదేహోపాధికుఁడగు హిరణ్యగర్భుఁడు, విరాట్పురుష = స్థూలదేహోపాధికుడైన, విరాట్పురు

మడు, ఆలికిఁ = అను నీ ఈశ్వరాంశలకును, సాక్షియై = ద్రష్ట యగుచు, పరాత్ముండు = పరమాత్ముండు, ఓప్పుఁ = ప్రకాశించును.

తా. ఇదివఱకు వివరింపఁబడినలక్షణములు గల వ్యష్టిరూపము లగు స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములకును, నీశరీరముల సంబంధ మైన జాగ్రత్స్విప్న ముషుప్తులకును, నీశరీరములయందును నవస్థలయందును తాదాత్మ్యము వొంది యభిమానము గల విశ్వతైజసప్రాజ్ఞు లను జీవులకును, సమష్టికారణ శరీరోపాధికుఁ డైన వ్యాకృతునకును, సమష్టిసూక్ష్మశరీరాభిమాని యైన హిరణ్యగర్భునకును, సమష్టిస్థూలశరీరాభిమాని యైన విరాట్పురుషునకును అనఁగా వ్యక్తరూపమున వ్యక్తాత్మకము నగు సమస్తప్రపంచ సృష్టికిని వాయావృత్తులకును సాక్షి యగుచు పరమాత్ముఁ డొప్పును. ౫౭

తే. అతఁడు పరమాత్ముఁ డనఁగ బ్రహ్మాం బనంగ

నలఘుపరిపూర్ణచైతన్య శ మనఁగ నొప్పు

నిర్వికల్పుఁ డసంగుండు శ నిర్వికారుఁ

డద్వితీయుఁ డనంతుఁ డై శ యాంజనేయ !

౫౮

టీ. ఆంజనేయ = ఓ అంజనానందనా ! అతఁడు = పైని జెప్పిన రీతిని సమస్తప్రపంచసృష్టికి ద్రష్ట యగు నా యాదిదేవుఁడు, పరమాత్ముండు అనఁ - కఁ = జీవుఁడు ఈశ్వరుండు అగు నీ యాత్మలకు నాశ్రయ మైన వాఁడు గాన పరమాత్ముఁ డనియు, బ్రహ్మాంబు - అనఁ - కఁ = సర్వ వ్యాపక మగుటచేత బ్రహ్మ మనియు, అలఘు + పరిపూర్ణ + చైతన్యము - అనఁ - కఁ = అఖండమై యంకటను నిండియున్న శుద్ధచైతన్య మనియు, (శ్రుతులయందుఁ జెప్పఁబడుచు) నిర్వికల్పుఁడు = ఏడు వికల్పములు లేని వాఁడును, అసంగుండు = ప్రకృతివికృతుల సంపర్కము లేనివాఁడును, లేక (అనంగుండు = ఆకారము లేనివాఁడును, అనియు పాఠాంతరము), నిర్వికారుడు = జననమరణాదు లగు భావవికృతులు లేనివాఁడును, అద్వి

తీయుఁడు = తనకంటె పెండవది లేనివాఁడును, అనంతుఁడు = నాశము లేనివాఁడును, వి = అగుచు, ఒప్పును.

తా. సర్వద్రష్ట యగు నాపరమాత్ముఁడు, “భిద్యంతే హృదయగ్రంథి భిద్యంతే సర్వసంశయాః” అను ప్రతివలన నెట్టి వికల్పములును లేని వాఁడును, ప్రకృతివికృతిరూపము లగు సకలపదార్థములయొక్క సఁప ర్కము లేనివాఁడును, జననమరణాదికము లైన భావవికారములు లేని వాఁడును, సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యుఁడును, నపరిచ్ఛిన్నుఁడు నగుచు, తురీయస్వరూపుఁ డగుటచేఁ బరమాత్ముం డనియు, సర్వవ్యాపకుఁ డగుటచే బ్రహ్మ మనియు, నఖండమై యంతటను నిండియున్న శుద్ధచైతన్య మనియు, నుపనిషత్తులయందుఁ జెప్పఁబడుచుఁ బ్రకాశించుచున్నవాఁడు.

వ. అట్లు గావునఁ.

టీ. పరమాత్ముఁడు జీవేశ్వరాదిభేదశూన్యుడై యద్వితీయుడై స్వయంప్రకాశమానుఁ డగుటవలన.

సీ. కలశమేఘములఁ దరద్దతజలంబులఁ దదీ
యప్రతిబింబద్వరయంబు నొకటఁ
గడకుఁ ద్రోచిన ఖలారకాశ మహాకాశ
ములకు నేకత్వంబు శ గలిగినట్లు
వృష్టిసమష్టి దేరహములను ధీమాయ
లను జీవపరమేశులను విచార
దృష్టిచేఁ గని నిషేధించినయెడఁ బ్రత్య
గాత్మున కప్పరశమాత్మునకును

తే. సమరసైక్యంబు ఘటియించు శ సత్య మనుచు
నిఖిలవేదాంతశాస్త్రముల్ శ నిశ్చయించు

గురువు లిట్లు పదేశింపురదురు బుధులకు

ననఘ ! యదియె మదీయదిరవ్యాశయంబు.

౫౯

టీ. కలశ + మేఘములన్ = కుండను మొగిలును, తద్గతజలంబు
లన్ = ఆ కుండయందును మొగులునందు నుండు నీళ్లను, తదీయ + ప్రతి
బింబ + ద్వయంబున్ = ఆ నీళ్లయందుఁ బ్రతిఫలించిన మింటియొక్క
నీడల రెంటిని, ఒకటన్ = ఏకకాలమునందు, కడకున్ = ఒక దిక్కు
నకు, త్రోచినన్ = వైచినయెడ, ఖిలాకాశ + మహాకాశములకున్ =
కుండయందును నాకసమునందలి మేఘమునందునుఁ బ్రతిఫలించిన మిన్నుల
రెండిటికిని, అపరిచ్ఛిన్నమగు నాకసమునకును, ఏకత్వంబు = అభిన్నత్వము
(భేదము లేకపోవుట), కలుగునట్లు = సంభవించుపగిదిని, వ్యష్టి + సమష్టి +
దేహములను = జీవులయొక్క వేఱువేఱుగ నుండు స్థూలసూక్ష్మకారణ
శరీరములను, ఈశ్వరునియొక్క అన్నియుఁ గలసి యొకటిగా నుండు
స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములను, ధీ + మాయలను = జీవునకు నుపాధి
యగు నవిద్యను, నీశ్వరునకు నుపాధి యగు మాయను, జీవ + పరమేశులను =
అవిద్యయందుఁ బ్రతిఫలించినజీవుని మాయయందుఁ దోపట్టు నీశ్వరునిని,
విచార + దృష్టిచేన్ = వేదాంతవాక్యములయర్థమును లెస్సగ నాలోచిం
చుటవలనఁ గలిగిన వాస్తవజ్ఞానముచేత, కని = పరికించి, నిష్పేధించిన
యెడన్ = “నేతి నేతి” అను మొదలగు వాక్యములనుబట్టి, ఇవి
యన్నియు నజ్ఞానకల్పితము లని విడిచినచో, ప్రత్యగాత్మనకున్ = జీవేశ్వరరూప మగు ప్రతిబింబచైతన్యమునకును, ఆ + పరమాత్మనకును =
బింబభూత మగు బ్రహ్మచైతన్యమునకును, సమరస + ఐక్యంబు = అఖం
దైకరసం బగు నభేదము, ఘటియించును = సమకూడును; సత్యము -
అనుచు = ఇది నిజ మని, నిఖిలవేదాంతశాస్త్రముల్ = సమస్తములైన
యూపనిషత్తులును దదర్శప్రతిపాదకము లైనస్మృతులును, నిశ్చయించున్ =
సిద్ధాంతము చేయుచున్నవి; గురువులు = పెద్దలు, ఇట్లు = మీఁదఁ జెప్పిన

రీతిని, బుధులకు = జ్ఞానులకు, ఉపదేశింపుదురు = ఉపదేశ మొనరించు చున్నారు, ఇదియే = ఇట్లు చెప్పబడిన యర్థమే, మదీయ + దివ్య + ఆశయంబు = నాసంబంధ మగు నుత్తమమైన తాత్పర్యము.

తా. కడవను మబ్బును, నీరెంటియందున్న నీళ్లను, నీ నీళ్లయందుఁ దోపట్టిన మింటియొక్క నీడలను రెంటిని విడిచినయెడల ప్రతిబింబాకాశ ములు ప్రతిబింబాధారమగు భూతాకాశము నొక్కటియే యైనట్లు వ్యప్తి గను సమప్తిగ నుండు శరీరత్రయమును, వ్యప్తికిఁ గారణ మైనయవిద్యను, సమప్తికిఁ గారణమైన మాయను, నవిద్యోపాధికుఁ డయిన జీవుని, మాయోపాధికుఁ డయిన ఈశ్వరుని నుపనిషద్వాక్యార్థపర్యాయలోచనచే లెస్సగఁ బరికించి యీభేదము లెల్ల నజ్ఞానకల్పితములుగాని వాస్తవములు గావని నిశ్చయించి యాభేదదృష్టిని విడనాడినచో, జీవుఁడు ఈశ్వరుఁడు ననుభేద మిసుమంతయు లేక సర్వనిషేధావధిభూతుఁ డొక్కపరమాత్ముఁడే గాని వేఱొండు లేదను సర్వాత్మభావన యలవడును; ఇది నిక్కువం బని యుపనిషత్తులును దదర్శోపబృంహణము లగు స్మృతులును సిద్ధాంతముసేయు చున్నవి. మహాబుష్పలుగూడఁ దమ శిష్యులకు నిట్లే బోధించిరి. నా యొక్క ముఖ్యతాత్పర్యముగూడ నిదియేనుమీ ఓ యాంజనేయా ! యని ఫలితము.

౫౯

సీ. పరఁగ శరావకుంఠభకనామరూపముల్

ద్రోచి మ న్నొకటిగాఁ శ్ర జూచుపగిది

ఘటతటాకముల నొకక్కటి నిషేధించి త

ద్గతజల మొకటిగాఁ శ్ర గాంచుకరణి

దీపప్రదీపవత్త్రియుగ మ్మడంచి త

త్తేజంబు నొకటిగాఁ శ్ర దెలియుభాతిఁ

గలశగృహంబులఁ శ్ర గడనుంచి దానిలోఁ

గలమింటి నొకటిగాఁ శ్ర దలఁచురీతి

తే. బాధ్యజీవేశ్వరత్రయోరపాధియుగముఁ

బ్రాకటవివేకదృష్టి నిరరాకరించి

తనరుపరిపూర్ణశుద్ధచైతన్య మొకటి

గా విలోకింపవలయు మేధావి యనఘ.

౬౦

టీ. అనఘ = కామాదిదోషములు లేనివాఁడా ! శరావ + కుంభక +
నామరూపముల్ = మూఁడు కడవ అనియెడు పేరులను - వీని యాకా
రములను, త్రోచి = విడిచి, పరఁగఁ = వాస్తవముగ, మన్ను = మట్టి,
ఒకటి కాఁ = ఒకటియే యని, చూచుపగిదిఁ = కనుంగొనురీతిని,
ఘట + తటాకములఁ = కడవను చెఱువును, ఒక్కటఁ = ఒక్క
తఱిని, నిషేధించి = పరిత్యజించి, తత్ + గత + జలము = అకడవయం
దును జెఱువునందు నున్న నీటిని, ఒకటి + కాఁ = ఒక్కటియే యని,
కాంచుకరణిన్ = పరికించువిధమునను, దీప + ప్రదీప + వర్తి + యుగము =
చిన్నదివ్వెయొక్కయు పెద్దదీపముయొక్కయు వత్తులను రెండిటిని,
అడంచి = విడిచి, తత్ + తేజంబును = ఆరెంటియొక్క కాంతిని, ఒకటి
గాఁ = ఏక మైనదిగ, తెలియుభాతిఁ = ఎఱుంగునట్లును, కలశ +
గృహంబులఁ = కడవను ఇంటిని, కడనుంచి = వదలిపెట్టి, దానిలోన్ =
ఆ కడవయందును గేహమునందును, కలమింటిఁ = వ్యాపించియున్నయాక
సమును, ఒకటి కాఁ = ఏకముగ, తలఁచురీతిఁ = భావించుపగిదిని,
బాధ్య...ముఁ - బాధ్య = మాయాకల్పితము లగుటచే నశ్వరము లగు,
దీప = దీప్తునియొక్కయు, ఈశ్వర = ఈశ్వరునియొక్కయు, త్రయ =
స్థూలసూక్ష్మకారణరూపములైన, ఉపాధి = ఉపాధులయొక్క, యుగ
ముఁ = రెంటిని, బ్రాకట + వివేక + దృష్టిఁ = స్పష్ట మగు సద
సద్వివేచనాత్మకమైన చూడ్కిచేత, నిరాకరించి = పరిత్యజించి, తనరు +
పరిపూర్ణ + శుద్ధ + చైతన్యము = స్వయంప్రకాశమును నంతట నిండియు

న్నదియు - మాయాసంబంధము లేనిదియు నగుచిదాత్మను, మేధావి=జ్ఞాని, ఒకటిగాఁ = ఏకముగా, విలోకింపవలయుఁ = వీక్షింపఁదగును.

తా. “వాచారంభణం వికారో నామధేయా మృత్తికేత్యేవ సత్యం”
అను మొదలగు శ్రుతిచేత మూఁతుడు, కడవ అను మొదలగు మృణ్మయ
పాత్రవిశేషముల యాయాపేరులను నాకృతులను విడిచినచో మట్టి ఒక్క
టియే కొఱవడినట్లును, కడవ చెఱువు మొదలగువానిని మాని వానియందలి
నీర మేక మని యెంచినట్లును, చిన్నదీపము పెద్దదీపములయొక్క వత్తుల
రెంటిని విడనాడినచో నావత్తులనుబట్టి వెలుఁగుచున్నదీప్తి యొక్కటి
యగునట్లును కడవ యిల్లు మొదలగువాని నెన్నక వానియందలియాకన
మొక్కటియే యని తలఁచువిధమునను, అవిద్యాప్రతిబింబిత మగు జీవ
చైతన్యముయొక్కయు, మాయాప్రతిఫలిత మగు నీశ్వరచైతన్యముయొక్క
యు, స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరరూపము లగు నుపాధులను బరిగణింపక
సదసద్వివేచనాపూర్వక మగు జ్ఞానదృష్టిచే విచారించినచో న్యయంప్రకాశ
మై, సర్వవ్యాపక మై, మాయాసంబంధము లేని చిదాత్మ యొక్కటిగా
మహాజ్ఞానికేఁ గన్పట్టును.

౬౦

తే. “బాధ్యజీవేశ్వరత్రయోఽపాధియుగము

ప్రాకటవివేకదృష్టి నిఁరాకరించి

తనరుపరిపూర్ణశుద్ధచైతన్య మొకటి

గా విలోకింపవలయు మేధావి యనఁను.”

అని యిట్లు చెప్పఁబడిన యర్థమునకుఁ బ్రమాణభూత మగు “తత్త్వ మసి”
యను ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందలి మహావాక్యార్థమును సోపపత్తికముగా
వివరించుచున్నారు.

వ. ఇట్లు సమష్టివ్యష్టిశరీరావస్థాత్రితయంబు విశ్వతైజసప్రాజ్ఞ
నామకంబు నై నజీవచైతన్యంబుఁ గించి ద్జత్వ కర్తృత్వ

భోక్తృత్వాదిగుణంబులుం గూడి త్వంపదవాచ్యార్థంబు,
 దేహాత్రయవిలక్షణంబు నవస్థాత్రయ సాక్షియుఁ, బంచ
 కోశవ్యతిరిక్తంబు, సచ్చిదానందస్వరూపంబు నై నకూటస్థ
 చైతన్యమాత్రంబు, త్వంపదలక్ష్యార్థంబు, సమష్టిశరీరా
 వస్థాత్రయాత్మిక యైన మాయయు, వై శ్వానరహిరణ్య
 గర్భావ్యాకృతనామకం బై నమాయాప్రతిబింబేశ్వరచైత
 న్యంబు, సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్యాది
 గుణంబులుం గూడి తత్పదవాచ్యార్థంబు, దేశకృత
 కాలకృత వస్తుకృత పరిచ్ఛేద శూన్యంబు స్వజాతీయ
 విజాతీయ స్వగతభేదరహితంబు, సత్యజ్ఞానానందస్వరూ
 పంబు నై న పరిపూర్ణాద్వితీయబ్రహ్మ చైతన్యమాత్రంబు
 తత్పదలక్ష్యార్థంబు, విరుద్ధధర్మంబు లైన వాచ్యార్థం
 బులతో లక్ష్యార్థంబుల కై క్యంబు సంభవింపదు గావున,
 నొక్క దేశంబున నొక్క కాలంబున నొక్క రూపం
 బున నున్నపురుషుని వేటొక్క దేశంబున మఱియొక
 కాలంబున నొండొక రూపంబుచే నుండం గనుంగొని,
 తద్దేశ తత్కాల తదవస్థావిశేషంబుల నేతద్దేశై తత్కాలై
 తదవస్థావస్థా విశేషంబుల గణించి లక్షింపక లక్ష్యభూతుం
 డై నయతం డితం డని యొక్కనిఁగా నెఱింగిన తెఱంగున
 జహదజహల్లక్షణచేత మాయికంబు లై న యుభయ
 వాచ్యార్థంబుల నిషేధించి, ద్వివిధలక్ష్యార్థచైతన్యంబుల
 కై క్యంబు దెలియు మిదియ యసిపదార్థం బిదియె జీవే
 శ్వరై క్యజ్ఞానం బిదియె మహావాక్యార్థం బింక జీవబ్రహ్మై
 క్యం బుపదేశించెద నాకర్ణింపు మని మఱియు నిట్లనియె.

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పబడిన విధమున, వ్యష్టి = అవిద్యోపాధి
కము లగుటచే వేలువేలుగ నున్న, శరీర = స్థూలములు సూక్ష్మములుఁ
గారణములు నను మేనులయొక్కయు, అవస్థా = జాగ్రత్తు స్వప్నము
కుమష్టి యను నవస్థలయొక్కయు త్రితయంబు = మూడును, విశ్వ +
తైజస + ప్రాజ్ఞ + నామకంబు = వ్యష్టిస్థూలశరీరమునందును వ్యష్టి
జాగ్రదవస్థయందును నభిమాని యైన విశ్వండు, వ్యష్టిసూక్ష్మశరీరము
నందును వ్యష్టిస్వప్నావస్థయందును నభిమానియైన తైజసుండు, వ్యష్టికారణ
శరీరమునందును వ్యష్టిసుషుప్తియందును నభిమాని యైన ప్రాజ్ఞుండు అను
పేరు గలది, ఐన + జీవచైతన్యంబును = అగుజీవాత్మయు, కించిద్వత్స్వ +
కర్తృత్వ + భోక్తృత్వ + ఆది + గుణంబులును = ఇంచుక తెలిసికొనుట-
నేను కర్తననుకొనుట - నేను భుజించువాడ నను తలఁపు లోనుగాఁ గల
ధర్మములును, కూడి = కలసి, త్వం + పద + వాచ్య + అర్థంబు =
తత్త్విమసి యను మహావాక్యమునందలి త్వం అను పదముచేఁ జెప్పఁదగిన
యర్థము; దేవాత్రయ + విలక్షణంబు = పైని జెప్పబడిన స్థూలము మొద
లగు మూడు మేనులకును సామభూతములు, పంచ + కొశ + వ్యతి
రిక్తంబు = అన్నమయము ప్రాణమయము మనోమయము విజ్ఞానమయము
ఆనందమయము - అనుకొశము లైదిటికంటె భిన్నమైనదియు, సత్ +
చిత్ + ఆనంద + స్వరూపంబు = ఎన్నటికిని నశింపనిది గాన సద్రూప
మును, జడత్వములేనిదిగాన చిద్రూపమును, దుఃఖరహితమైనది గాన నానంద
స్వరూపమును, ఐన + కూటస్థ + చైతన్యమాత్రంబు = అగు శేవల పర
మాత్మయు, త్వంపద + లక్ష్య + అర్థంబు = త్వం అను పదమునకు లక్ష్య
భూత మగు అర్థము (అగును); సమష్టి + శరీర + అవస్థా + త్రయ +
అత్మిక = అన్నియుఁ గలసి యొకటిగా నున్న స్థూలసూక్ష్మకారణశరీర
ములును జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను స్వరూపముగఁ గలది, ఐన +
మాయయు = అగు మూలప్రకృతియు, వైశ్వానర + హిరణ్యగర్భ +

అవ్యాకృత + నామకంబు = సమష్టి స్థూలోపాధికిని సమష్టి జాగరిత
 మునకు నభిమాని యైన వైశ్వానరుఁడు, సమష్టి సూక్ష్మోపాధికి సమష్టి
 స్వప్నమునకు నభిమాని యైన హిరణ్యగర్భుఁడు సమష్టి కారణోపాధికిని
 సమష్టి సుషుప్తికి నభిమాని యైన యవ్యాకృతుఁడు అనుపేరు గలది, ఐన +
 మాయాప్రతిబింబ + ఈశ్వరచైతన్యంబు = అగు శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగు
 మాఽయందుఁ బ్రతిఫలించిన ఈశ్వరునియొక్క చిద్రూపమును, సర్వ
 జ్ఞత్వ + సర్వేశ్వరత్వ + సర్వాంతర్యామిత్వ + ఆది + గుణంబులును =
 సమస్తము నెఱుంగుట - నకలమునకు నధిపతి యగుట - ఎల్లభూతములలో
 నుండి నియామకుండగుట తొల్లిగాఁగల యసాధారణధర్మములును, కూడి =
 కలసి, తత్ + పద + వాచ్య + అర్థంబు = తత్ అను పదమునకుఁ
 జెప్పఁదగిన యర్థము (అగును), దేశకృత + కాలకృత + వస్తుకృత +
 పరిచ్ఛేద + శూన్యంబు = దేశముచేతను కాలముచేతను పదార్థములచేతను
 జేయఁబడెడు తెంపులేనిదియు, అనఁగా నొకచోటనుండి వేతొకచో లేక
 పోవుట, ఒకతఱి నుండి వేతొకతఱిని లేకుండుట, యొకవస్తువునం దుండి
 కేతొకవస్తువునం దుండకపోవుట యను నేర్పాటు లేనిది యని యర్థము.
 స్వజాతీయ + విజాతీయ + స్వగత + భేద + రహితంబు = మనుష్య
 జాతిలో బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు వసు భేదము స్వజాతీయము; మను
 ష్యులు పశువులు పక్షులు నని వేఱు వేఱు జాతులకుం గల భేదము విజా
 తీయము; ఒక శరీరమునందు కాళ్లు చెవులు కన్నులు మొదలగునదియు,
 నొక చెట్టునందు కొమ్మలు ఆకులు పువ్వులు పండ్లు మొదలగునదియు
 స్వగతభేదము; ఇట్టి భేదత్రయము లేనిదియు, సత్య + జ్ఞాన + ఆనంద +
 స్వరూపంబు = కాలత్రయ బాధ్యమాన మగుటచే సత్యస్వరూపమును,
 జడభిన్నం బగుటచేఁ గేవల జ్ఞానస్వరూపమును, దుఃఖవిరహితం బగుటచే
 నానందస్వరూపమును, ఐన = అగునట్టి, పరిపూర్ణ + అద్వితీయ + బ్రహ్మ
 చైతన్యమాత్రంబు = సర్వవ్యాపకం బగుటచే నెల్లయెడల నిండియున్న

యదియు సర్వము దాని యగుటచే దనకంటె వేటొందు లేనిదియు, నగు చిద్రూపంబైన పరతత్వమే, తత్ + పదలక్ష్మ్య + అర్థంబు - అగున్ = తత్ అను పదమునకు లక్ష్మ్యభూతమైన యర్థము అగును; విరుద్ధ + ధర్మ కంబులు = కించిష్టత్వము సర్వజ్ఞత్వము అను మొదలుగఁ బరస్పరవిరుద్ధములైన గుణములు గలవి, ఐన = అగునట్టి, వాచ్యార్థములతో = తత్ త్వం అను పదములకుఁ బైని జెప్పఁబడిన వాచ్యార్థములతో, లక్ష్యార్థములకున్ = లక్ష్యభూతము లగునర్థములకు, ఏకత్వంబు = ఏకత్వము, సంభవింపదు = ఉపపన్నము కాదు; కావునన్ = అట్లు సరిపడకపోవుటవలన, ఒక్క దేశంబునన్ = ఒకతావున, ఒక్క కాలంబునన్ = ఒకతఱిని, ఒక్కరూపంబునన్ = ఒండొక స్వరూపముతో, ఉన్న పురుషునిన్ = ఉండిన మనుజుని, వేటొక్కదేశంబునన్ = ఇంకొక స్థలమునందు, మఱి యొక్క కాలంబునన్ = వేటొందు సమయమునందు, కొండొక రూపంబుచేన్ = ఇంకొక యాకారముతో, ఉండన్ = నివసించుటను, కనుంగొని = పరికించి, తత్ + దేశ = ఆ స్థలమును, తత్ - కాల = ఆ సమయమును, తత్ + అవస్థా + విశేషంబులన్ = ఆ యాకారము మొదలగు భేదములను, ఏతత్ - దేశ = ఈ స్థలమును, ఏతత్ + కాల = ఇప్పటి సమయమును, ఏతత్ + అవస్థా = ఇప్పటి యవస్థయందుఁ గల, విశేషంబులన్ = భేదములను, గణించి = ఎన్ని, లక్షింపక = దేశకాలాకారాదులను బరికింపక, లక్ష్యభూతుం డయిన = తోపట్టుచున్న, అతందు ఇతందు అని = ఆ మనుజుఁడే వీఁ డని, ఒకనిన్ కాన్ = ఒక్క పురుషునిగా, ఎఱింగిన + తెఱంగునన్ = గుఱుతుపట్టిన రీతిని, జహదజహల్లక్షణచేన్ = వాచ్యార్థమునందు దేశకాలాదులనుబట్టి వచ్చిన విరుద్ధాంశములను విడిచి స్వతస్సిద్ధాంశములను విడువక వాస్తవార్థమును దోపట్టఁ జేయునది జహదజహల్లక్షణ యనఁబడును; ఇట్టి లక్షణావృత్తిచేత, మాయకంబులు = మాయాకల్పితములు, ఐన + ఉభయ + వాచ్యార్థంబులన్ =

అగునట్టి పైని జెప్పినతీరున రెండువిధములైన తత్పదమునకు త్వంపదమునకుఁ గల వాచ్యార్థములను (కార్యకారణసంఘాతాత్మకములైన జీవేశ్వర చైతన్యములను), సిషేధించి = విడిచి, ద్వివిధ = ఇరు తెఱంగుల నున్న, లక్ష్యార్థ = తత్పద త్వంపదములకు లక్ష్యభూతములైన యర్థములకు (కూటస్థ చైతన్యమునకుఁ = పరమాత్మచైతన్యమునకు), ఐక్యంబు = ఏకత్వమును, తెలియుము = తెలిసికొనుము, అదియ = ఆ ఏకత్వమే, అసిపద + అర్థంబు = తత్త్వమని యను మహావాక్యమునందలి అసి యను పదమునకు నర్థము. “త్వం = నీవు, తత్ = ఆబ్రహ్మమవు, అసి = అయితివి” అని మహావాక్యమునకుఁ బ్రతిపదార్థము. ఇదియే = ఈ చెప్పఁబడినదియే, జీవ + ఈశ్వర + ఐక్య + జ్ఞానంబు = జీవుఁడు నీశ్వరుఁడు నొకటియే యను తెలివి, ఇదియే = ఇట్లు నీ కుపదేశింపఁబడిన యర్థమే, మహావాక్య + అర్థంబు = తత్త్వమని యను మహావాక్యమునకు ఫలితార్థము. ఇంకఁ = ఈ పైని, జీవ బ్రహ్మైక్యంబు = జీవునకును పరబ్రహ్మమునకు నేకత్వమును, ఉపదేశించెనఁ = బోధించెదను, ఆకర్ణింపుము = ఆలింపుము. అని = ఇట్లు చెప్పి, మఱియుఁ = ఇంకను, ఇట్లు = ముందుఁ జెప్పఁబోవురీతిని, అనియొక్క = పలికెను.

తా. ఓ ఆంజనేయా ! ఈ పగిది నుపాధిభేదమునుబట్టి వేర్వేరు యున్న స్థూలసూక్ష్మకారణములను మూఁడుశరీరములును జాగ్రత్స్వప్న శుషుప్తులను మూఁడవస్థలును, క్రమముగ నీ శరీరములయందు నీ యవస్థలయందు నభిమానము గలుగుటంబట్టి విశ్వఁడు తైజనుఁడు ప్రాజ్ఞాఁడు ననుపేరులు గలజీవాత్మయు, కొంచెపుఁదెలివియు నేను కర్తను నేను భుజించువాఁడను అను తలఁపును లోనుగాఁగల యజ్ఞానధర్మములునుఁ గలసి “తత్త్వమసి” అను వాక్యమునందలి త్వం అను పదమునకు యథాశ్రుతమైన యర్థమగును; స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకు వేఱుగ నుండి జాగ్రత్స్వప్న శుషుప్తులను మూఁడవస్థలకు నుపద్రవ్యయు, అన్నమయప్రాణమయ మనో

మయ విజ్ఞానమయానందమయము లను కోశపంచకమునకంటె పెరయదియు,
 నెన్నఁడును నాశములేక యుండునదిగాన సత్యరూపమును, అచేతనము
 కాదు గాన చిద్రూపము, త్రివిధదుఃఖవిహీన మైనది గాన నానందస్వరూ
 పము నగు మాయాకల్పితమైన కార్యకరణసంఘాతరూప మగు కూటమునందు
 సాక్షిభూతమై యుండునది గావున కూటస్థ మనఁబడు కేవలచిదాత్మత్వం
 అను పదమునకు లక్ష్యభూతమైన, గుర్తింపఁదగిన లేక సదసద్విచారణచే
 వోపట్టెడి యర్థ మగును; సమష్టిగా (అన్నియుఁ గలసి యొకటిగా) మన్న
 మూడుశరీరములు మూడవస్థలు స్వరూపముగఁ గల శుద్ధసత్త్విప్రధాన మగు
 మాయయు, సమష్టిశరీరత్రయమునందును సమష్ట్యవస్థాత్రయమునందును
 గ్రమముగ నభిమానము గలుగుటచే వైశ్వానరుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడు అవ్యా
 కృతుఁడు నను పేరులు గలిగి మాయయందు ప్రతిఫలించిన పరమేశ్వరుని
 వైతన్యంబును, సర్వము నెఱుంగుట, సకలమునకు నధీశ్వరుండగుట, నిఖిల
 భూతములను బోనుండి నియమించుట మొదలగాఁ గల పరమేశ్వరునిధర్మ
 ములును గలసి, మహావాక్యమునందలి తత్ అనుపదమునకు వాచ్యార్థము
 (యథాశ్రుతార్థము) అగును; ఒకచో నుండి యొకచో లేకపోవుటయు,
 నొకప్పు డుండి యొకప్పుడు లేకపోవుటయు, నొకవస్తువునం దుండి
 వేరొండు వస్తువునందు లేకపోవుటయు నను త్రివిధపరిచ్ఛేదములు లేని
 దియు, మానవజాతిలో బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు అను మొదలగు భేదము
 స్వజాతీయము, మనుష్యజాతి పక్షిజాతి వృక్షజాతి పాషాణజాతి అను
 మొదలగునది విజాతీయభేదము. ఒక శరీరమునందుఁ గాళ్లు ముక్కు నోరు
 కన్నులు చెవులు మొదలగు భేదమును, ఒక చెట్టునందు కొమ్మలు ఆకులు
 పువ్వులు పండ్లు అను మొదలగు భేదమును స్వగతభేద మనఁబడును. ఇట్టి
 భేదత్రయము లేనిదియు, “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ - అనందో
 బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” అను మొదలగు ప్రమాణవచనములనుబట్టి సత్య
 స్వరూపము జ్ఞానస్వరూపము అనందస్వరూపము నగు. సర్వవ్యాపకముగా

నంతట నిండి యున్నదియు “సర్వం ఖిల్విదం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే సర్వాత్మక మైనది గాన, తనకంటె భిన్నమైన రెండవ వస్తువు లేనిదియు, నగు కేవల పరబ్రహ్మచైతన్యము తత్ అను పదమునకు లక్ష్యభూత మైన యర్థము. ఇట్లు తత్ త్వం అను పదముల వాచ్యార్థములకును గల సర్వజ్ఞత్వ కించిత్త్వాదు లగు ధర్మములును పరస్పరవిరుద్ధంబు లగుటంజేసి యా రెండర్థములకు (జీవేశ్వరులకు నీశ్వరపరబ్రహ్మలకు) నేకత్వంబు సరిపడదు గాని, తొల్లి యొకతావున నొకతటినీ యొక యాకారములో నుండిన యొక మనుజుని నింకొకపట్టున వేతొక సమయమున మఱియొక యాకార ములో నుండుటం బరికించి తొల్లింటి యాస్థలము నాకాలము నా యాకారము మొదలగు భేదములను ఇప్పటి ఈ స్థలము ఈ సమయము ఈ వేషము మొదలగు భేదములను ఎంచి చూడక విడనాడఁగా వాఁడే వీఁడు అని తోపట్టు చున్న మనుజుని నొకనిఁగాఁ దెలిసికొనినపగిదిని, కల్పితము లై యాగంతు కము లయిన విరుద్ధాంశములను విడనాడి, స్వతస్సిద్ధము లైన ధర్మములను విడువక వాచ్యార్థమునందలి వాస్తవార్థమును దెలుపునది జహదజహల్లక్షణ యనఁబడును; ఈ లక్షణావృత్తిచేత మాయాకల్పితము లైన భూత్వోక్తవాచ్యార్థముల రెండిటిని దిగనాడి, తత్పదమునకును త్వంపదము నకును లక్ష్యభూతములైన యర్థములగు చైతన్యముల రెండిటికి నేకత్వంబు కలిగియున్నది. ఈ ఏకత్వమే తత్త్వమని యను మహావాక్యమునందలి అసి యను పదమునకు నర్థమగును. ఈ యర్థమే జీవునకు నీశ్వరునకు నేకత్వ మును దెలుపుచున్నది. ఇదియే మహావాక్యమునకు ఫలితార్థము. ఈమీఁదను జీవునకు పరబ్రహ్మమునకును నేకత్వమును బోధించెదను వినుము - అని చెప్పి గుజుల నీవహువన పలికెను.

అవ. ఇట్లు శాందోగ్యమునందలి తత్త్వమని యను మహావాక్యమునకుఁ దాత్పర్యార్థ మగు జీవేశ్వరైక్యంబును

నీశ్వరబ్రహ్మైక్యంబును దెలిపి జీవబ్రహ్మైక్యమును బోధించు చున్నారు.

సీ. గగనరజ్జస్థామోరమృగతృష్ణికాశుక్తి
తతు లాదిమధ్యమాంతరములయందు
స్వస్వభావములచేత వసియించి యన్నియు
వరుసతో నజ్ఞానవశమువలన
నీలతాహిమనుష్యనీరరాప్యంబులై
కనుపట్టి వివరించి శ కాంచునెడలఁ
గల్పితరూపముల్ శ గడుమిథ్యలై పోవఁ
దత్త్వంబులైనచందమున నాత్ముఁ

తే. డయ్య నతఁడు ననాద్యవిరద్యాత్మశక్తి
వలన జీవుఁడై తోచి కేరవల నిజస్వ
రూపము నెఱుంగుచోఁ బూర్వరూప ముడిగి
యద్వయానందమూర్తియై శ యలరు ననఘ. ౬౨

టీ. గగన...తతులు—గగన = ఆకాశము, రజ్జు = త్రాడు, స్థాణు = మొరడు, మృగతృష్ణికా = మరుమరీచికలు, శుక్తి = ముత్యపుఁ జిప్పలు అను వీనియొక్క, తతులు = సమాహములు, ఆది + మధ్యమ + అంతములయందు = మొదటను నడుమను తుదను, స్వ + స్వ + భావములచేత = తమతమ యాకారములచేత, వసియించి = ఒకతీరున నుండియు, అన్నియున్ = ఆకాశము లోనుగాఁ గల యైదును, వరుసతోన్ = యభాసంఖ్యగ, అజ్ఞానవశమువలన = భ్రాంతికి లోబడుటచేత, నీలతా...వి - నీలతా = నైల్యము, అహి = పాము, మనుష్య = మనుజుఁడు, నీర = నీరు, రాప్యంబు వి = వెండియు నగుచు, కనుపట్టి = కానఁబడి, వివరించి = పరిశీలించి, కాంచునెడలన్ = పరికించిన తతీని, కల్పిత + రూపంబులు =

అవివేకమువలనఁ దోఁపబడిన నలుపు మొదలగు నాకారములు, కడు
మిథ్యలు - ఐ = అత్యంతమును గల్గ లగుచు, పోవన్ = నశింపఁగా, తత్త్వం
ములు-ఐన - చందమునన్ = వాస్తవము లైనపగిదిని, అతఁడు = పరమాత్మ,
అత్కుఁడు అయ్యున్ = పరమాత్ముఁడే యయియున్నను, అనాది +
అవిద్యా + ఆత్మశక్తివలనన్ = తుది మొదలు లేని మాయారూప మగు
నిజసామర్థ్యమువలన, జీవుఁడు - ఐ - తోఁచి = కార్యకరణ సంఘాత
ముతోఁ గూడిన జీవాత్ముని వడువునఁ గనుపట్టి, కేవల = కార్యకరణ
సంఘాతమునకు విలక్షణ మగుటచేఁ బరిశుద్ధమగు, నిజస్వరూపమున్ = తన
యొక్క వస్తుతత్త్వమును, ఎఱుంగుచోన్ = వివేకమువలనఁ దెలిసికొను
తఱిని, పూర్వరూపము = అజ్ఞానముచే నారోపితమైన తొల్లిటి జీవభావము,
ఉడిగి = పోయి, అద్యయ = రెండవది లేకపోవుటచేఁ గేవల మయిన,
అనందమూర్తి ఐ = అనందస్వరూపుఁ డగు పరమాత్ముఁడే యగుచు,
అలరున్ = ఎప్పటియట్లు ప్రకాశించును, అనఘ = అజ్ఞానదోషము లేని
వాఁడా! యని యాంజనేయునికి సంబోధనము.

తా. ఆకసము త్రాడు మొరడు ఎండమావులు ముత్తైపుఁజిప్ప
యనునివి మొదటఁగాని నడుమఁగాని తుదనుగాని యేమార్పును లేక
యథాస్థితముగ నున్నను వీనిని బరికించువారి భ్రాంతిదోషమునుబట్టి మిన్న
కల్గగను, త్రాడు పామువడువునను, మొరడు మనుష్యుఁడుగను ఎండ
మావులు నీళ్లవలెను ముత్తైపుఁజిప్ప వెండిపగిదిని నొలుతఁ దోఁపఁబడి వివేక
పూర్వకముగఁ బరిశీలించి చూచినతరువాత భ్రాంతిచేత నారోపింపఁబడిన
నలుపు మొదలగు నాకారములు మిథ్యాభూతము లై నశించినతోడనే
యాకాశము మొదలగు నివియెల్ల వాస్తవస్వరూపము లై కానఁబడునట్లు
పరమాత్మ యెప్పుడును నిజస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించు చున్నను, తుది
మొదలులేక యనాదిగ నున్న మహామాయనెడునిజశక్తిచేత జీవాత్మవడు
వునఁ గానఁబడి వివేకదృష్టిచేత మాయాసంబధము లేని స్వస్వరూపములను

దెలిసికొనినతోడనే యారోపిత మగు నా జీవభావమును విడిచి యెప్పటి
యట్లఖండానందస్వరూపుఁడై తేజరిల్లుచుండును. ౬౨

అవ. పైని జెప్పిన యర్థముననే బాలావబోధమునకై
వివరించి చెప్పుచున్నాడు.

వ. ఇవిధంబున రజ్జ్వజ్ఞానంబువలన రజ్జువునందు భుజం
గం బారోపితంబై అస్తవాక్యములచేతఁ దత్సర్పభ్రాంతి
వినాశం బగుచుండ, రజ్జువు రజ్జు వయిన తెఱంగున, నఖండ
సచ్చిదానందస్వరూపుం డాత్మాజ్ఞానంబువలనఁ దనకుఁ దాన
జీవుండయి తోచి యనంతరంబున క్రీగురువాక్యంబుచేత నీవు
జీవుండవు గావు పరిపూర్ణ చైతన్యమాత్రుండ వని యెప్పుడు
బోధితుం డగు నప్పు డాతండు దేహేంద్రియ ప్రాణ మనో
బుద్ధి చిత్తాహంకారాత్మభ్రాంతి నివర్తించుచుండఁ బ్రత్యగ
భిన్నాద్వితీయ బ్రహ్మ చైతన్యమాత్రుం డగు నిది జీవ
బ్రహ్మైక్యం బింక నోంకారస్వరూపం బెఱింగించెద విను మని
యిట్లనియె. ౬౩

టీ. ఈ + విధంబునకొ = మీఁదఁ జెప్పినయట్లు, రజ్జు+అజ్ఞానంబు
వలనకొ = ఇది త్రాడని తెలియకపోవుటవలన, రజ్జువునందుకొ = త్రాటి
యందు, భుజంగంబు = సర్పము, ఆరోపితంబు వి = ఆరోపణయు చేయఁ
బడిన దై, అస్తవాక్యంబులచేకొ = నిజముఁ దెలిసెడివారి వచనములనుబట్టి,
తత్ + సర్ప + భ్రాంతి = రజ్జువు చిలువ యను నా భ్రమ, వినాశంబు
అగుచుకొ ఉండకొ = మరలిపోయినది కాఁగా, రజ్జువు నితెఱంగునకొ =
దారము దారముగానే కన్పట్టురీతిని, అఖం...డు - అఖండ = దేశకాల
వస్తు పరిచ్ఛేద విరహితుం డై, సత్ + చిత్ + ఆనంద + స్వరూ
పుండు = సత్యమును బోధయు సుఖమును స్వరూపముగఁ గల పర

మాత్సుఁడు, ఆత్మ + అజ్ఞానంబువలనకొ = తన్నుఁ దాఁ జెలిసికొనక
 పోవుటచేత, తనకుకొ = పరమాత్మునకు, తొకొ - అ = ఆ పరమాత్మయే,
 జీవుండు ఐ తోఁచి = జీవాత్మస్వరూపుఁ డగుచుఁ గన్పట్టి, అనంత
 రంబునకొ = జీవభ్రాంతి గలిగిన పిమ్మట, శ్రీగురువాక్యంబుచేతకొ =
 దేశికేంద్రుల సమపదేశ వచనమువలన, నీవు = పరమాత్ముఁడ వగు నీవు,
 జీవుఁడవు = దేహేంద్రియాదులతోఁ గూడిన జీవాత్ముఁడవు, కావు =
 అయి యుండలేదు, పరిపూర్ణ చైతన్య మాత్రుండవు = అంతటను నిండి
 యున్న పరిపూర్ణ చిద్రూపుఁడవు, అని = చెప్పి, ఎప్పుడు = ఏ సమయము
 వందు, బోధితుండు అగుకొ = బోధింపఁబడినవాఁ డగునో, అప్పుడు =
 ఆకాలమునందే, అతండు = అట్లుపదేశింపఁబడిన శిష్యుఁడు, దేహ...
 భ్రాంతి - దేహ = స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములయందును, ఇంద్రియ =
 జ్ఞాన కర్మేంద్రియములయందును, ప్రాణ = పంచ ప్రాణములయందును,
 మనస్ బుద్ధి చిత్తఅహంకార = మనస్సు బుద్ధి చిత్తము అహంకారము అను
 వంతఃకరణ చతుష్టయమునందును, ఆత్మ + భ్రాంతి = నే ననియెడు భ్రమ,
 నివర్తించుచుకొ-ఉండకొ = మరలిపోవుచుండఁగా, ప్రత్య...డు = ప్రత్యక్
 జీవసాక్షిచైతన్యముకంటె, ఆభిన్న = పెరియదికాని, అద్వితీయ = తనకు
 రెండవది లేని, బ్రహ్మ చైతన్యమాత్రుండు = చిద్రూప మగు కేవల పర
 బ్రహ్మమే, అగుకొ = ఆవును. ఇది = ఇట్లుపదేశింపఁబడిన యర్థము, జీవ
 బ్రహ్మ + నికృత్యము = పైని జెప్పినయట్లు అవిద్యావశమున వేఱుగఁ గన్పట్టు
 చున్న జీవునకును పరబ్రహ్మమునకును ఏకత్వము, ఇంకకొ = ఈమీఁదను,
 ఓంకార స్వరూపంబు = ప్రణవముయొక్క స్వరూపమును, ఎఱింగిం
 చెదకొ = బోధించెదను, వినుము = ఆకర్ణింపుము, అని = అని చెప్పి, ఇట్లు =
 చెప్పఁబోవురీతిని అనియెన్ = నుడివెను.

తా. మీఁదఁ జెప్పఁబడినవడువున ఇది దార మను జ్ఞానము లేక
 పోవుటవలన నాదారమునందు నాలోపింపఁబడిన పా మనుతలఁపు యథార్థ

జ్ఞానము గల యాత్మని వచనమువలన నివర్తింపఁగా, సాదారము చారము గానే గనబడువడువున నద్వితీయమును సద్రూపము చిద్రూపము సుఖ స్వరూపము నగు బ్రహ్మము మహామాయావరణవలన స్వస్వరూపము నెఱుంగక జీవాత్మవలెఁ గనబడి, పిమ్మట దేశికేంద్రుని సదుపదేశవచనమువలన “జీవు కేవల పరమాత్మస్వరూపుడవు గాని, జీవాత్మవు గావు సుమీ” యని బోధింపఁబడిన వెంట నే యిట్లుపదేశింపఁబడిన శిష్యుఁడు తనకు నవిద్యా వరణవలన “శరణీమే నేను, ఇంద్రియములు నేను, ప్రాణములు నేను, మనస్సు నేను, అంతఃకరణ చతుష్టయము నేను - అను భ్రమ మరలిపోఁగా నన్నమయాదికోశపంచకచ్యుతిరిష్టం దై కేవల శుద్ధ చిద్రూపుడే యగును” అను నీ యర్థమే జీవునకును పరబ్రహ్మమునకును నేకత్వము. ఈమీఁదఁ బ్రణవస్వరూపమును వివరించెద నాకర్ణింపు మని మరల నిట్లనియె.

అవ. ఇట్లు తత్త్వ మసి యను మహావాక్యార్థమును వివరించి, తద్ద్వారా జీవబ్రహ్మైక్యము నుపదేశించి ఇఁకఁ బ్రణవ స్వరూపమును నిరూపించి, తద్ద్వారా జీవబ్రహ్మద్వైతము బోధించుచున్నారు.

సీ. ఘనతరదేహజాతగద్విశ్వవైరాజ

ను లకారమాత్ర మశానుగుణధుర్య

తనువిగ్రహస్వప్నరతైజససూత్రాత్మ

కులు నుకారార్థ మశాలలితచరిత

పృథులకారణ సుషుప్తి ప్రాజ్ఞసర్వేశ్వ

రు ల్నకారార్థ మశరుచిరవర్ణ

సంతతపరిపూర్ణరసచ్చిదానందాత్మ

తత్త్వ మోంకార మశసత్త్వమూర్తి

తే. యట్లు గావున వర్ణత్రయాత్మకం బ
 నాత్మరూపక మైన వాఙ్మూర్తి మాటఁ
 గాను బ్రహ్మవస్వరూపుడ ౩ నే నటంచు
 వెలసి భావింపవలయు నిరర్థకవిచార.

౬౪

టీ. శుగుణధుర్య = శమము దమము లోనుగాఁగల సద్గుణముల సంపత్తి గల హనుమానుడఁడా, ఘన...లు = ఘనతర దేహ - వ్యష్టి రూపముగను సమష్టిరూపముగనున్న స్థూలశరీరములును, జాగ్రత్ = వ్యష్టి గను సమష్టిగను నున్న జాగరణావస్థలును, విశ్వ + వైరాజనులు = వ్యష్టి స్థూలశరీరాభిమానియు వ్యష్టిజాగ్రదవస్థాభిమానియు నగు విశ్వఁడును, సమష్టిస్థూల దేహాభిమానియు సమష్టిజాగ్రదవస్థాభిమానియు నగు వైరాజ సుఁడును గలసి, అకారమాత్రము = “జాగరితస్థానో వైశ్వానరోఽకారః ప్రథమమాత్రా” అను శ్రుతినిబట్టి ఆకారరూప మగు ప్రథమమాత్ర యగును - అనఁగా “జాగరితస్థానో బహిఃప్రజ్ఞ స్పృహంగ ఏకోనవింశతి ముఖః స్థూలభు వైశ్వానరః ప్రథమః సాధః” అను మాండుకోవ్యోపనిష ద్వాక్యమువలన నోంకారమునందలి అకారరూప మగు మొదటి పాదము, వ్యష్టిసమష్టిత్వక మగు స్థూలసృష్టికి నెల్ల నభిమాని యగు వైశ్వానరుఁ డని ఖలితము. తను...ను - తనువిగ్రహ = వ్యష్టిగను సమష్టిగను నున్న సూక్ష్మ శరీరములు రెండును, స్వప్న = ఆ వ్యష్టి సమష్టి సూక్ష్మదేహములయొక్క స్వప్నావస్థలు రెండును, తైజస + సూత్రాత్మకులు = వ్యష్టి సూక్ష్మాంగ ములయందును తదవస్థ లగు స్వప్నములయందును నభిమాని యగు తైజ సుఁడును, సమష్టిసూక్ష్మాంగములయందును దదవస్థ లగు స్వరూపముల యందును నభిమాని యగు సూత్రాత్మకుఁడును గలసి, ఉకార - అర్థము ఔ = ఓంకారమునందలి ఉకారముయొక్క అర్థము అగుచున్నది. లలిత చరిత = మహోజ్జమైన ప్రవర్తన గలవాఁడా, అని సంబోధనము.

అనగా “సప్తస్థానోంతఃప్రస్థ స్సప్తాంగ ఏకోననింశతి ముఖః ప్రవివిక్త భు కైజసో స్వితీయః పాదః” అనియును “స్వప్తస్థాన పైజస ఉకారో ద్వితీయామాత్రా” అనియు శ్రుతినిబట్టి ఓంకారమునందలి ఉకారాత్మక మగు రెండవపాదము, వ్యప్తినమప్త్యర్థకమగు సూక్ష్మసృష్టికిని తదవస్థ లగు స్వప్నములకును గ్రమముగ నభిమాను లగు కైజససూత్రాత్మకు లగు చున్నారని యర్థము; రుచిర - వస్థ = మనోహరమైన బ్రహ్మలేజస్సు గల యాంజనేయా, పృథుల...రుత్ - పృథుల = గొప్పవియగు, కారణ = వ్యప్తిగను సమప్తిగను నున్న కారణశరీరములు రెండును, ముహుర్త = ఈ రెండు కారణముల యవస్థలగు గాఢనిద్రలును, ప్రాజ్ఞానశ్లేశ్వరుల్ = ఆకారణ శరీరముల రెండియుందును, వాని యవస్థలయందును గ్రమముగ నభిమాను గల ప్రాజ్ఞాదును నీశ్వరుడును గలసి, మకార - అర్థము, ఔక్ = ఓంకారమునందలి మకారరూప మగు తృతీయపాదముయొక్క యర్థ మగు చున్నది: అనగా “సుమప్తిస్థానః ప్రాజ్ఞో మకార స్తృతీయా మాత్రా” అనియు “యత్ర సుప్తా నకంచన కామం కామయతే నకంచన స్వప్నం పశ్యతి తత్సుమప్తం సుమప్తస్థాన ఏకీభూయః ప్రజ్ఞానమున ఏవానందమయో హ్యనందభు క్చేతో ముఖః ప్రాజ్ఞ స్తృతీయః పాదః” అను శ్రుతినిబట్టి న్యప్తినమప్తిరూప మగు కారణశరీరములందును: తదవస్థలగు గాఢనిద్రల యందును గ్రమముగ నభిమానుగల ప్రాజ్ఞాదును నీశ్వరుడును నోంకారము నందలి తృతీయమాత్రాత్మక మగు మకార మగుచున్నారని యర్థము. సంతత...ము - సంతత - అఖండమై, పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకమైన, సత్ చిత్ ఆనంద ఆత్మ = సత్యస్వరూపమును, శుద్ధచైతన్యస్వరూపమును, సుఖస్వరూపము నగు, తత్త్వము = పరబ్రహ్మము, ఓంకారము ఔక్ = బ్రహ్మప్రణవము అగుచున్నది. సత్త్వమూర్తి = కేవలసాత్త్వికగుణమే స్వరూపముగఁ గలవాఁడా! యని సంబోధనము; అనగా “అమాత్ర శ్చతుర్థోఽవ్యవహారః ప్రపంచోపశమ శ్చివోఽచ్యుత ఏవ మోంకార ఆత్మైవ

సంవిశ త్యాత్మనాత్మానం య ఏవం వేద య ఏవం వేద" అనియు "నాంతః
 ప్రజ్ఞానబహిః ప్రజ్ఞా నోభయతః ప్రజ్ఞాం నప్రజ్ఞానఘనం నప్రజ్ఞాం నాప్రజ్ఞాం
 అదృష్ట మవ్యవహార్య మగ్రాహ్య మలక్షణ మచింత్య మవ్యపదేశ్య మైకా
 త్మ్య ప్రత్యయనారం ప్రపంచోపకమం శాంతం శివ మద్వైతం చతుర్థం
 మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః" అనియు శ్రుతినిబట్టి బ్రహ్మ ప్రణవము
 యొక్క నాల్గవపాదము అఖండమును సర్వవ్యాపకమును సత్యస్వరూపము
 శుద్ధచైతన్యస్వరూపము కేవల సుఖస్వరూపము నగు పరబ్రహ్మము అగు
 చున్నది అని యర్థము. అట్లు గావునఁ = బ్రహ్మము తురీయపాదాత్మక
 మగు ప్రణవస్వరూప మగుటవలన, వర్ణత్రయ + ఆత్మకంబు = అకార -
 ఉకార - మకారములు మూడను, అనాత్మరూపకము - ఐన = పర
 మాత్మకు భిన్నమగుస్వరూపము గల, వాచ్యార్థము = చెప్పఁదగిన యథా
 శ్రుతార్థము, అగుటఁ = అయి యుండుట చేత, కాను = నే
 నీ వాచ్యార్థస్వరూపుండ నగుటలేదు, ప్రణవస్వరూపుండను = కేవల
 మగు నోంకారము స్వరూపముగఁ గలవాడను, నేను - అటంచుఁ = నే
 నైతిని, తెలిసి = తోపట్టెడునర్థము (లక్ష్యార్థమును) ఎఱింగి, భావింప
 వలయును = స్వస్వరూపానుసంధానమును జేయవలయును, నిర్మల +
 విచార = పరమపావన మగుతలఁపు గలయాంజనేయా, యని సంబోధనము.

తా. ఓ యాంజనేయా ! విడివిడిగను మొత్తముగను నున్న స్థూల
 శరీరములును వీనిజాగ్రదవస్థలును, వీనియందుఁ గ్రమముగ నభిమానము గల
 విశ్వుఁడును, విరాట్పురుషుఁడును బ్రహ్మప్రణవమునందలి ప్రథమపాదరూప
 మగు అకారమునకు చెప్పఁదగిన యర్థము. అట్లు ద్వివిధసూక్ష్మశరీరములును
 వీని స్వప్నావస్థలును వీనియందు నోలిని నభిమానులగు తైజసుఁడును,
 సూత్రాత్మకుఁడును, ఓంకారముయొక్క ద్వితీయపాదాత్మక మగు ఉకార
 మునకుఁ జెప్పఁదగినయర్థము. ఇరు తెఱంగుల నున్న కారణశరీరములు, వీని
 సుషుప్త్యవస్థలును, వరుసగ వీనియందు నభిమానము గలప్రాజ్ఞుఁడును నీశ్వ

రుండును, ప్రణవముయొక్క తృతీయపాదాత్మకమగు మకారమునకుఁ జెప్పఁ దగిన యర్థము. అంతటను వ్యాపించి సత్తును జిత్తును నానందమును స్వరూపముగఁ గల పరమాత్మయే బ్రహ్మప్రణవముయొక్క ముఖ్యార్థము. కనుక మొదటి అకార, ఉకార, మకారములు మూఁడును నాత్మస్వరూపముగాని, తత్తత్సక్రీర తదవస్థా తదభిమానులు గ్రమముగఁ జెప్పఁదగినయర్థమగుటంజేసి నేను గాను, నేను కేవల ప్రణవస్వరూపుఁడ నని యెఱింగి, స్వరూపానుసంధానమును జేయవలయును.

అవ. ఇట్లు సామాన్యముగ నోంకారస్వరూపమును నిరూపించి, విశేషాకారముగ నిరూపించుచు నకారాదివాచ్యార్థప్రవిలాపక్రమంబును పరిశుద్ధ బ్రహ్మప్రణవ లక్ష్యార్థనిర్ణయంబును నుపన్యసించుచున్నాఁడు.

వ. ఇట్లు దేహత్రయూపస్థాత్రయ తాపత్రయ సుఖత్రయ కర్మత్రయ కర్తృత్రయ బుద్ధిత్రయ శ్రద్ధాత్రయ ధృతిత్రయ గుణత్రయ శక్తిత్రయ కాలత్రయ లోకత్రయ దేవత్రయ మూర్తిత్రయ వృత్తిత్రయ స్థానత్రయ జీవత్రయైశ్వరత్రయ విరక్తిత్రయ భక్తిత్రయ దీక్షాత్రయ నేత్రత్రయ లక్ష్యత్రయ జ్ఞానత్రయ మండలత్రయ ముక్తిత్రయాత్మకం బయిన వర్ణత్రయం బారోపితం బైన వాచ్యార్థంబు గావుననే తత్సర్వంబుం గ్రమంబున నకారంబున నకారంబునుకారంబున నుకారంబు మకారంబున మకారంబు నోంకారంబునం బ్రవిలాపంబు నొందించి యంతటఁ దత్ప్రవిలాపంబును విశ్వాధిష్ఠానంబుఁ బరిపూర్ణంబుఁ దురీయంబు నక్షరంబు లక్ష్యార్థంబు నయిన శుద్ధోంకారముమాత్రం

బుగా నవలోకించి నిరంతరంబుఁ దత్స్వరూపమాత్రుండ
వై ప్రకాశింపుము. ౬౫

టీ. ఇట్లు = మీఁద వివరింపఁబడిన తెఱంగున, దేవత్రయ = స్థూల
సూక్ష్మకారణము లనెడు మూఁడుశరీరములును, అవస్థాత్రయ = జాగ్రత్
స్వప్నసుషుప్తు లను మూఁడవస్థలును, తాపత్రయ = ఆధిభౌతికము ఆధి
దైవికము ఆధ్యాత్మికము నను మూఁడు సంతాపములును, సుఖత్రయ = వైష
యికము, వాసనాప్రాప్తము, బ్రహ్మసంబంధము ననుమూఁడుసుఖములును,
కర్మత్రయ = పుణ్యకర్మ పాపకర్మ పుణ్యపాపమిశ్రకర్మ అను కర్మలు
మూఁడును, కర్తృత్రయ = జీవుఁడు ఈశ్వరుఁడు ప్రత్యేకాత్మ యను
కర్తలు మువ్వురును, బుద్ధిత్రయ = సత్త్వగుణప్రధాన రజోగుణప్రధాన
తమోగుణప్రధాన యనుమూఁడుబుద్ధులును, శ్రద్ధాత్రయ = సాత్త్వికరాజ
సతామసశ్రద్ధలు మూఁడును, శక్తిత్రయ = ఇచ్ఛాశక్తి - జ్ఞానశక్తి -
క్రియాశక్తియు నను శక్తులు మూఁడును, కాలత్రయ = కడచినదియు
నడుచుచున్నదియు రాబోవునదియు ననుకాలములు మూఁడును, లోక
త్రయ = దేవలోకము భూలోకము పాతాళలోకము అను మూఁడు
లోకములును, దేవత్రయ = వసువులు - రుద్రులు - ఆదిత్యులు అను
దేవతాజాతులు మూఁడును (వసురుద్రాదిత్యరూపులగు విశ్వేదేవులు మువ్వు
రును), మూర్తిత్రయ = బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరు లనుమూఁడుమూర్తు
లును, వృత్తిత్రయ = శాంతము ఘోరము మూఢము నను వృత్తులు
మూఁడును, స్థానత్రయ = నాభీప్రదేశము హృదయకమలము భూమధ్యము
అనుస్థానములు మూఁడును, జీవత్రయ = వ్యష్టిగనున్న స్థూలసూక్ష్మకారణ
శరీరములయందును ఈ శరీరముల యవస్థ లగు జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తుల
యందునుఁ గ్రమముగ నభిమానము గల విశ్వుఁడు తైజసుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు
నను జీవులు మువ్వురును, ఈశ్వరత్రయ = సమష్టిగ నున్న స్థూలసూక్ష్మ

కారణదేహములయందును నీదేహములయవస్థ లగు జాగ్రత్స్వపనుమృత్యుల
యందును వరుసగా నభిమానముగల వైరాజసుఁడు సూత్రాత్మకుఁడు నవ్యా
కృతుఁడు నను నీశ్వరులు ముగ్ధులు, విరక్తిత్రయ = ఇహలోకసుఖమునం
దును-పరలోకసుఖమునందును - ఇహపరలోకసుఖముల రెండింటియందునుం
గల విరక్తులు మూఁడును, భక్తిత్రయ = బాహ్యము అంతరము వికాంతి
కము అను భక్తులు మూఁడును, దీక్షాత్రయ = వేదోక్తము స్మృత్యుక్తము
అగమోక్తము అను దీక్షలు మూఁడును, నేత్రత్రయ = బాహ్యదృష్టి
అంతరదృష్టి దివ్యదృష్టి అను మూఁడు దృష్టులును (ఇచ్చట నేత్రశబ్దము
దృష్టిపరము), లక్ష్యత్రయ = బహిర్లక్ష్యము మధ్యలక్ష్యము అంతర్లక్ష్యము
అను లక్ష్యములు మూఁడును, జ్ఞానత్రయ = లోకజ్ఞానము శాస్త్రజ్ఞాన
జ్ఞానము బ్రహ్మజ్ఞానము - అను జ్ఞానములు మూఁడును, మండలత్రయ =
నూర్యమండలము శంద్రమండలము అగ్నిమండలము అను మూఁడుమండల
ములును, క్షుత్తిత్రయ = క్రమముక్తి జీవన్ముక్తి విదేహముక్తి - అను
ముక్తులు మూఁడును, ఆత్మకంబు ఐన = స్వరూపముగఁ గలది యగు,
వర్ణత్రయంబు = ఓంకారమునందలి అకార ఉకార మకారము లనెడు
మూఁడక్షరములును, ఆరోపితంబు ఐన=మూలావిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడినది
యగు, వాచ్యార్థంబు కావునకొ = చెప్పఁదగినయర్థ మగుటవలన, ఏకత్వ
ర్థంబున్ = ఆరోపితంబయిన ఈ సమాస్తమును, క్రమంబునన్ = వరుసగా,
అకారంబునన్ = అకారమునకుఁ జెప్పఁదగినయర్థమునందు, అకారంబున్ =
అకార వాచ్యార్థమును, ఉకారంబునకొ = ఉకారముచేఁ జెప్పఁదగిన
యర్థమునందు, ఉకారంబున్ = ఉకారవాచ్యార్థమును, మకారంబునకొ =
మకారముచేఁ బలుకఁదగిన యర్థమునందు, మకారంబున్ = మకార
వాచ్యార్థమును, ప్రవిలాపంబున్ = లయమును, ఒందించి = చేసి, అంత
టన్ = పిమ్మట, తత్ప్రవిలాపంబును = అట్లు దేనిలో దానిని లయ
మొనర్చుటను, విశ్వాధిష్ఠానంబును, ప్రపంచమునకెల్ల నాధారభూత మయి

నదియు, పరిపూర్ణంబును = ఎల్లయెడల నిండియున్నదియును, తురీ
యంబును = అకారము మొదలుగ నోంకారమునందుఁ బైని జెప్పఁబడిన
మూఁడుపాదములకంటె నాల్గవది యగుటంజేసి తుర్యమును, అక్షరం
బును = ఏనాశము లేనిదియు, లక్ష్యార్థంబును = లక్షణావృత్తిచేఁ దోఁపట్టఁ
దగిన యర్థమును, అయిన = అగు, శుద్ధ + ఓంకారమాత్రంబు కాన్ =
పైని జెప్పినయట్లు అకార ఉకార మకారముల వాచ్యార్థములు తమలోఁ
దాము లయము నొందుటచేఁ బరిశుద్ధ మగు కేవలప్రణవస్వరూపమునుగ,
అవలోకించి = తెలిసికొని, నిరంతరంబున్ = ఎల్లప్పుడును, తత్స్వరూప
మాత్రుండవు = అట్టి ఓంకారమునకు లక్ష్యార్థ మగు కేవల పరబ్రహ్మ
స్వరూపుఁడవే యగుచు, ప్రకాశింపుము = ఓప్పుము.

=౫

తా. సమష్టిగనా వ్యష్టిగ నున్న స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును
వీని యవస్థలగు జాగ్రత్స్విప్న సుషుప్తులును గ్రమముగ వీనియం దభి
మానము గల విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞులు వైరాజస సూత్రాత్మ కావ్యాకృతు
లును, సత్త్వరజస్తమోగుణములును, ఈ గుణముల సంబంధము లైన వృత్తు
లును ధృతులును బుద్ధులు విశ్వానములును, భక్తులును దీక్షులును జ్ఞానములును
విరక్తులును శక్తులును దృష్టులును, మూర్తులును మొదలగునవి యెల్ల బ్రహ్మ
ప్రణవమునందలి అకార ఉకార మకారము లను మూఁడక్షరములచేఁ
జెప్పఁబడుచు మహామాయచే బ్రహ్మస్వరూప మగు నోంకార లక్ష్యార్థమునం
దాకోఁపఁబడినది గాన, నీ సమస్తంబును వరుసగ అకారవాచ్యార్థమునం
దకారవాచ్యార్థము, మకారవాచ్యార్థమునం దుకారవాచ్యార్థమును, మకార
వాచ్యార్థమునందు మకారవాచ్యార్థమును లయముఁజేయఁగాఁ బరిశుద్ధమగు
నోంకారముయొక్క లక్ష్యార్థభూతమైన ప్రపంచమునకెల్ల నధిష్ఠాన మై సర్వ
వ్యాపక మై నశింపనిది యై తురీయ మైన పరబ్రహ్మమే స్వరూపము గల
వాఁడ వై వెలుఁగొందుచుండుము.

=౫

మ. అని బోధించిన నాంజనేయుఁ డపు డాత్మార్థమునిం
జూచి యో! యనఘా! యేవరముక్తిచే నొకట వాఙ్చార్య
ర్థంబుఁ బోఁద్రోచినఁ | తనె లక్ష్యార్థము చూడఁగావలయు
నంతటం బొప్ప నాయుక్తి హెచ్చినకూర్చి నివినిపింపు భక్త
వరదా! శ్రీశ్రీరామ! నీతాపతీ!

౬౬

టీ. అని = మీఁదఁ జెప్పినయట్లు, బోధించినఁ = ఉపదేశింపఁగా,
అంజనేయుఁడు = అంజనానందనుఁడు, ఆపుడు = ఆ సమయమునందు,
ఆత్మ + ఆరామునిఁ = స్వస్వరూపమునందు నిరంతరమును రమించు
శ్రీరామచంద్రునిని, చూచి = పరికించి, ఓ - అనఘా = సంసారసంబంధ
మగుదోషము నంటనివాఁడా! ఏవరయుక్తిచేఁ = ఉత్తమ మగు నేవెరవు
చేతను, ఒకటఁ = వెంటనే, వాఙ్చార్యంబుఁ = యథాశ్రుతార్థమును,
పోఁ - ద్రోచిన - అంతఁ - ఎ = విడిచిపెట్టిన తత్క్షణమునందే, లక్ష్య =
అర్థము = ఉపలక్షింపఁదగిన వాస్తవార్థమును (పరమాత్మస్వరూపమును),
చూడఁ - కాఁ - వలయుఁ = అవలొకింపవచ్చునో, అందంబు -
ఒప్పఁ = విశదమగునట్లు, ఆయుక్తిఁ = అట్టి వెరవును, హెచ్చిన +
కూర్చిన్ = అత్యధికమగు మక్కువతో, భక్త + వం + దా, = ఆశ్రీ
తుల యభీష్టముల నిచ్చువాఁడవును, నీతాపతీ = లోకమాతె యగు నీతీతా
దేవిఁ జెనియిటివియు నగు, శ్రీరామా = శ్రీమద్రామచంద్రుఁడా, విని
పింపు = బోధింపుము.

తా. పైని జెప్పఁబడిన తీరున బోధనసేయఁగా విని హనుమానుఁడు
శ్రీరామచంద్రుని నవలొకించి ప్రకృతिसంపర్కరూప మగు దోషము లేని
మహాత్ముఁడా! 'తత్త్విమ'స్యాది మహావాక్యములయొక్క వాఙ్చార్యమును
విడనాడి, లక్ష్యార్థమును (గుణీయగు నర్థమును), నేను గ్రహింపఁదగిన మంచి
సాధనమును నాయందు మిక్కుటమగు నక్కటికము నుంచి, తేటతెల్లముగ

నాకు బోధింపుము. నీభక్తులు నిన్ను దేనిని గోరిన, దానినెల్ల నొసంగుట నీకు విరుదు గదా?

౬౬

క. అని తనపదపద్మములకు

ఘనభక్తిని వందనములు ర గావించు మహా

త్ముని హనుమంతునిఁ గని యి

ట్లనియెన్ శ్రీరామచంద్రుఁ ర డానందమునన్.

౬౭

టీ. అని = ఈరీతిని పలికి, తన + పద + పద్మములకున్ = తన యొక్క యడుగుదమ్ములకు, ఘన భక్తిన్ = మిక్కుటమగు భక్తితో, వందనములు = మ్రొక్కులు, గావించు + మహాత్మునిన్ = ఒనరించుచున్న మహనీయుడగు నాంజనేయునిని, కని = పరికించి, శ్రీరామచంద్రుడు = జానకీపతి, ఆనందమునన్ = సంతోషముతో, ఇట్లు = చెప్పఁబోవురీతిని, చెప్పన్ + తొడఁగెన్ = పలుకుటకు పూనుకొనియెను.

తా. పైని జెప్పినయట్లు విన్నవించుకొని తనయొక్క పాదారవిందములకు జోహారులు గావించుచున్న హనుమంతుని చయితో నవలొకించి శ్రీరామచంద్రుడు సంతోషముతో నీ తెఱంగున నుపదేశింప మొదలుపెట్టెను.

౬౮

సీ. అన్నజసంభూత ర మన్నవర్ధిత మగు

తను వన్నమయకోశ ర మనఁగ నొప్పుఁ

బ్రాణకర్ణేంద్రియరపంచకంబులు గూడి

విను ప్రాణమయకోశ ర మనఁగఁ దనరు

జ్ఞానేంద్రియోపేత ర మానసచిత్తంబు.

లును మనోమయకోశ ర మనఁగఁ జెల్లు

శబ్దాదివిషయపంచకసమన్వితబుద్ధి

విజ్ఞానమయ మన ర వెలయుచుండు

తే. మోహజప్రియమోదప్రమోదవృత్తి

సంయుతోరుసమస్తద్యుశ్యప్రపంచ

కారణానాద్యవిద్యాంధరకారపటల

మంచితానందమయతోశ ర మనఃగఁ దనరు.

౬౮

టీ. అన్నజ + సంఘాతము = అన్నమువలన జనించెడు శుక్లతోజితములనలనఁ బుట్టినదియు, అన్న + వర్ధితము = అన్నముచేతనే పెరుగునదియు, అగు + తనువు = అయినట్టి స్థూలదేహము, అన్నమయతోశము = అన్నవికారమగు తోశము (వరవడువునఁ గప్పునది గానఁ గోశ మనఁబడును), అనఁ - కఁ - ఒప్పును = అనియెడు పేరుతోఁ దగును; ప్రాణ + కర్మేంద్రియ + పంచకంబులు = ప్రాణాఽపాన వ్యానోవాన సమానములను నైదు వాయువులును, వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ లగు నైదు కర్మేంద్రియములును, కూడి = కలసి, ప్రాణమయతోశము = ప్రాణ ప్రచుర మగు తోశము, అనఁ - కఁ - తనరున్ = అగు పేరుతో నొప్పును. జ్ఞానేంద్రియ + ఉపేత + మానస + చిత్తేంద్రియములు = తృచ్ఛకు శ్చోత్రిత జిహ్వఃస్థానము లగు జ్ఞానేంద్రియము లైదింటితోన, ఉపేత = కూడుకొనిన, మానసచిత్తేంద్రియములు = సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు మనస్సు, చలనధర్మక మగు చిత్తమునను సంతఃకరణవృత్తులు, మనోమయతోశము = మనోవికారమగు తోశము, అనఁ - కఁ - చెల్లున్ = అను నామయతో విలసిల్లుచున్నది; శబ్ద + ఆది + విషయ + పంచక + సమన్విత + బుద్ధి = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లనియెడు విషయము లైదింటితోఁ గూడుకొని నిశ్చ గాత్మికయగు బుద్ధి యను సంతఃకరణభాగము, విజ్ఞానమయము = విజ్ఞాన మయతోశము, అనఁ వెలయుచున్ ఉండున్ = అను పేరుతోఁ బ్రసిద్ధ మగుచున్నది; మోహ...పటలము - మోహ + జ = పత్యవ్యామోహమువలనఁ గలిగెడు ప్రియ + మోద + ప్రమోద = తాను కోరియున్న వస్తువు కనఁ

బడినతోడనే పుట్టినహర్షము ప్రియము, అట్టి వస్తువు దొరకుటవలనఁ గలుగు నానందము మోదము, అట్లు దొరకిన వస్తువు ననుభవించుటచేత జనించిన ప్రీతి ప్రమోదము, అనునట్టి, వృత్తి = మానసిక వ్యాపారములతో, సంయుత = కలసిన, ఉరు = విస్తారమగు, సమస్త + దృశ్య + ప్రపంచ = చూడఁబడుచున్న ప్రపంచమునకెల్ల, కారణ = మూలమైనదియు, అనాది = తనకు మొదలు లేనిదియు నగు, అవిద్య = మూలాజ్ఞానమనియెడు, అంధ కార + పటలము = కటికిచీఁకటిపిండు, అంచిత + ఆనందమయకోశము = అట్టివ్యామోహమునందు చిత్తవృత్తు లేవియు లేమిఁజేసి సుఖమయ మగు టచే నొప్పుచున్న ఆనందప్రచుర మగు కోశము, అనన్ - కన్ - తన రున్ = అను నామముతో విలసిల్లును.

తా. ప్రతిజంతువును భుజించెడి యాహారపదార్థముయొక్క సారము శుక్లశోణితములుగా మాటును; అట్టి శుక్లశోణితముల సంయోగమువలనఁ బుట్టి ఆన్నరసముచేతనే పెరిగెడు మేను ఆన్నమయకోశ మనియు, ప్రాణాపాన వ్యాసోదాన సమానము లను నైదు ప్రాణవాయువులును వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ లను నైదుకర్మేంద్రియములును గలసి ప్రాణమయ కోశ మనియు, త్వ క్చక్షు శ్రోత్ర జిహ్వప్రాణము లను నైదుజ్ఞానేంద్రియములతోఁ గూడిన సంకల్ప వికల్పాత్మక మగు మనస్సును జలరూప మగు చిత్తము నను నంతఃకరణభాగములు రెండును మనోమయకోశ మనియు, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లను నైదు విషయములతోఁ గూడిన నిశ్చయాత్మిక యగు బుద్ధి యను నంతఃకరణభాగము విజ్ఞానమయకోశ మనియు, చిత్తవ్యామోహమువలనఁ గలిగెడు నభీప్తపదార్థసందర్శన జనిత సంతోషరూప మగు ప్రియము, కామితార్థలాభజన్యహర్షరూప మగు మోదము, ఇప్తకామ్యార్థానుభవజనితప్రీతిరూప మగు ప్రమోదము - నను చిత్తవృత్తులతోఁ గూడుకొని విపులముగఁ గన్పట్టుచున్నప్రపంచమున కెల్ల

హేతుభూతమై తుది మొదలు లేని మూలాజ్ఞానరూపమగు కటికిచీకటి
పిండు ఆనందమయకోశ మనఁబడుచున్నది. ౬౮

సీ. మహనీయకలితాన్నరమయకోశ మగు నాత్ముఁ
డని పల్కుదురు కొంద ర్ అజ్ఞు లగుచు
నుహితేంద్రియప్రాణరమయకోశ మగు నాత్ముఁ
డని పల్కుదురు కొంద ర్ అజ్ఞు లగుచు
మంజులతరమనోరమయకోశ మగు నాత్ముఁ
డని పల్కుదురు కొంద ర్ అజ్ఞు లగుచు
మానితవిజ్ఞానరమయకోశ మగు నాత్ముఁ
డని పల్కుదురు కొంద ర్ అజ్ఞు లగుచు

తే. నుస్త్రియం దేమి దోఁపని ర్ శూన్యతత్త్వ
మాత్ముఁ డని పల్కుదురు కొంద ర్ అజ్ఞు లగుచు
రూఢి నానందమయకోశరూపుఁ డగు మ
హాత్ముఁ డని పల్కుదురు కొంద ర్ అజ్ఞు లగుచు. ౬౯

టీ. కొందఱు = దేహోత్పన్నవాదు లననాస్తికులు, అజ్ఞులు అగుచున్ =
ఆత్మస్వరూపనిర్ణయజ్ఞానము లేనివారై, మహనీయ = స్థూలరూపమున,
కలిత = ఒప్పుచున్న, అన్నమయకోశము = అన్నవికారమైన కోశమగు,
ఆత్ముఁడు = పరమాత్మ, అగున్ = ఔను, అని పల్కుదురు = అని
నుడువుచున్నారు, కొందఱు = ముఖ్యప్రాణాత్మవాదు లగు మఱికొం
దఱు, మహిత = కొనియాడఁదగిన, ఇంద్రియ = కర్మేంద్రియప్రచుర మగు,
ప్రాణమయకోశము = ప్రాణమయ మగు కోశము, ఆత్ముఁడు = పర
మాత్మ, అగున్ = అగును, అని పల్కుదురు = అనుచు వచ్చియుంచుచు
న్నారు; కొందఱు = ఇంకఁ గొందఱు, ఆత్ముఁడు = పరమాత్మ, మం
జులతర = మిగుల మనోహరమగు, మనోమయకోశము = మనస్సు ప్రధాన

ముగఁ గల కోశము, అగును = అగుచున్నాఁడు, అని పల్కుదురు = అని చెప్పుచున్నారు, కొందఱు = విజ్ఞానాత్మవాదులు, మానిత + విజ్ఞాన మయకోశము = పొగడ్తగనిన విజ్ఞానాత్మక మగు కోశమే, ఆత్ముఁడు = పరమాత్ముఁడు, అని పల్కుదురు = అని వక్కాణించుచున్నారు; కొందఱు = శూన్యవాదులు, సుక్తియందు = గాఢనిద్రయందు, ఏమిదోఁపని = ఏమియును పొడకట్టనట్టి, శూన్యత త్వము = శుద్ధశూన్యమగు స్వరూపమే, ఆత్ముఁడు = వస్తుతత్త్వము, అని పల్కుదురు = అని వచించుచున్నారు, కొందఱు = మఱియుంగొందఱు, మహాత్ముఁడు = పరమాత్ముఁడు, ఆనందమయకోశ రూపుఁడు = ఆనందమయకోశమే స్వరూపముగఁ గల వాఁడు, రూఢిన్ = నిశ్చయముగా, అగును = ఔను, అని పల్కుదురు = అని నడుపుచున్నారు; అజ్ఞులగుచుకొన్ = ఆత్మానాత్మవివేకజ్ఞానశూన్యులు అను నర్థ మంతటను సమానము.

తా. “ఆన్నంబ్రహ్మేతి వ్యజానా దన్నాద్వేవ ఖల్పిమాని భూతాని జాయంతే అన్నే జాతాని జీవంతి ఆన్నప్రయం త్యభినంవిశంతీతి తస్మాదన్నంతదుచ్యత ఇతి” అన్నమువలననే భూతజాతములు జనించుచున్నవి; అన్నమువలననే జీవించుచున్నవి; తుద కన్నములేక నశించుచున్నవి గాన నన్నమే పరమాత్మ యనుకొనుచున్నారు; (కొందఱు =) మఱియుంగొందఱు, “ప్రాణో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” అను మొదలగు శ్రుతినిబట్టి ప్రాణమే బ్రహ్మ మనుకొనుచున్నారు. ఇంకఁ గొందఱు “మనో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” అను మొదలగు శ్రుతిని బట్టి మనస్సే బ్రహ్మ మనుకొనుచున్నారు. వేఱొకకొందఱు “విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” అను మొదలగు శ్రుతినిబట్టి విజ్ఞానమే బ్రహ్మ మని చెప్పుచున్నారు; మఱియుంగొందఱు “ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” అను మొదలగు శ్రుతులను బట్టి సమస్తప్రపంచమునకుఁ గారణ మగు మాలావిద్య యను గాఢాంధకారరూప మగు నానందమయకోశమే పరమాత్ముఁడని వచించుచున్నారు;

మఃకీయం గొంఁదఱు సుషుప్త్యవస్థయం దేమియుఁ దోపట్టదుగాన సర్వ
శూన్య మాత్మస్వరూప మని వక్కాణించుచున్నారు. ఇందఱు నిన్నివిధ
ముల ననుకొనుటకు మూలాజ్ఞానమే కారణము. ౬౯

క. పరిమాణు వనుచు మధ్యమ

పరిమాణుం డనుచు విభుఁడు ర పరుఁ డనుచును ని

ద్ధరఁ గొందఱు వాదింతురు

పరిపూర్ణాత్ముఁ డని యెఱుఁగురప్రాజ్ఞత లేమిన్. 20

టీ. ఈ + ధరన్ = ఈపుడమియందు, కొందఱు = కొందఱు
నరులు, పరిపూర్ణ + ఆత్ముఁడు = పరమాత్ముఁడు అంతటను నిండియున్న
స్వరూపము గలవాఁడు, అని = అనుచు, ఎఱుఁగు + ప్రాజ్ఞత = తెలిసి
కొనఁదగిన వివేకము, లేమిన్ = లేకపోవుటచేతను, పరిమాణువు అను
చున్ = “అహో రణీయాన్” అను ప్రతినిబట్టి ఇంద్రియములకు గోచ
రము గాక యనుమానైకవిషయ మై పరమనూత్న మగు నణువు స్వరూప
ముగఁ గలవాఁ డనియు, మధ్యమ పరిమాణుండు = పరిమాణువునకునుఁ
ద్రసరేణువునకును మధ్య నుండు ద్వ్యణుకము స్వరూపముగఁ గలవాఁ
డనియు, పరుఁడు = పరమాత్మ, విభుఁడు అనుచును = వ్యాపకస్వరూపుఁ
డనియును, వాదింతురు = తమతమ తర్కములకు ననుగుణముగ వాదనఁ
జేయుచున్నారు.

తా. కొందఱు నై యాయుకులు కేవలానుమానప్రమాణమునుబట్టి
పరమాత్మ పరిమాణుస్వరూపుఁ డనియు, ద్వ్యణుకస్వరూపుఁ డనియు,
విభు వనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇట్లు చెప్పుటకు పరమాత్మ సర్వపరిపూర్ణ
స్వరూపుఁ డని తెలిసికొనఁదగిన వివేకము లేకపోవుటయే కారణము.
ఇంటియందలి చిన్న కన్నములలో సూర్యరశ్మి వ్యాపించి యున్నపుడు
చూడఁబడు కడునూత్న మగు రేణువులో నాఱవపాలు గాని యెనిమిదవ

పాలు గాని మధ్యమపరమాణు వగును. దీనికే ద్వ్యణుక మని పేరు; ఈ ద్వ్యణుకములో నాతివపాలు గాని యెనిమిదవపాలు గాని పరమాణు వనఁ బడును. ఇదియే యాత్మస్వరూప మని తార్కికమతము. అసంయుక్త పదార్థ మాత్మ కాదనియు పరమాణుద్వయసంయోగరూపమగు ద్వ్యణు కమే యాత్మస్వరూప మనియుఁ దార్కికమతభేదము. ౭౦

తే. మఱియుఁ జిద్రూపుఁ డనుచుఁ గొందఱు గణింతు
రలఘుచిదచిత్స్వరూపకుం శ డండ్రు కొంద
అరసి సద్రూపుఁ డనుచుఁ గొందఱు వచింతు
రాత్మ నెఱుంగక నిజవిమోహాంధు లగుచు. ౭౧

టీ. మఱియుఁ = ఇంకను, నిజ + విమోహ + అంధులు = తమ్ముఁ జుట్టుకొనియున్న యజ్ఞానాంధకారముచేత గ్రుడ్డివాండ్రు, అగు చున్ = వనవారై, కొందఱు = కొందఱు నరులు, ఎఱుంగక = ఆత్మనాత్మ వివేకజ్ఞానము లేక, ఆత్మన్ = పరమాత్మను, చిద్రూపుఁడు = కేవలచైతన్యమే స్వరూపముగఁ గలవాఁడు, అనుచున్ = అని, గణింతురు = ఎన్నుదురు; కొందఱు = ఇంకఁగొందఱు, చిదచిత్స్వరూపకుండు = చైతన్యము జడము వను రెండును స్వరూపముగఁ గలవాఁడు, అండ్రు = అనుచున్నారు; కొం దఱు = మఱియుం గొందఱు, అరసి = యోచించి, సద్రూపుఁడు = కాల త్రయమునందును నశింపని యాకారము గలవాఁడు, అనుచున్ వచింతురు = అని చెప్పుచున్నారు.

తా. పరమాత్మఁడు సచ్చిదానందస్వరూపుఁడని తెలిసికొనఁ జాలక కొందఱు స్వకీయమగు మూలాజ్ఞానముచేఁ గ్రమ్మఁబడి గ్రుడ్డివాండ్రయి కేవలచైతన్యమే స్వరూపముగఁ గలవాఁ డనియు, మఱియుఁ గొందఱు చిదచిత్తులు రెండును నాకారముగఁ గలవాఁ డనియు, ఇంకం గొందఱు కేవల సద్రూపుఁ డనియుఁ బలుకుచున్నారు. ౭౧

క. కావున సచ్చిత్సుఖమయ

భావాతీతాద్యమాత్మకపరతత్త్వము సం

భావించి తెలియఁజెప్పెదఁ

గేవలమతిచే గ్రహింపు కీకాధీశా.

౨౨

టీ. కావునన్ = పలువురు పలుతెలుగుల నాత్మవిషయమయి చెప్పుచుండుటచేత, సత్...ము - సత్ = కాలత్రయాభాద్య మగు సత్యత్వమును, చిత్ = జడవిలక్షణ మగు పరిశుద్ధచైతన్యమును, సుఖ = దుఃఖ విరహిత మగు నిఖండానందమును, మయ = ప్రచురముగఁ గల (స్వరూపముగఁ గల), భావ + ఆతీత = పరిశుశ్యమానపస్తువులకంటె విలక్షణ మైన, అద్యయ + ఆత్మ = ఆచైతన్యరూప మగు, పరతత్త్వమున్ = పరబ్రహ్మమును, సంభావించి = ఆలోచించి, తెలియన్ జెప్పెనన్ = బోధించునట్లుపదేశించెదను, కీకాధీశా = వానరవర్యా, గేవలమతిచేన్ = ఏకాగ్రబుద్ధితో, గ్రహింపుము = తెలిసికొనుము.

తా. ఓవానరగోస్తమా! ఆంజనేయుడా! పైని జెప్పినయట్లు పరతత్త్వమునుగూర్చి వెక్కండ్రు వెక్కుకీతుల నుడువుచుండుటందేసి సత్యస్వరూపము జ్ఞానస్వరూపము నానందస్వరూపము కనఁబడుచుండెడు పదార్థములకంటె విలక్షణ మయినదియు “నన్విశీయోస్తి కశ్చన” అను మొదలగు శ్రుతులవలనఁ దనకంటె వేఱొండు లేనిదియు నగు పరమాత్మయొక్క వాస్తవరూపము నాలోచించి నీకు బోధపడునట్లుపదేశించెదను. తదేకాయ త్తచిత్తముతో విని తెలిసికొనుము.

౨౩

మ హా స్ర గ్ధ ర.

ఘటము నీవ్వించువాఁ డేరగతిని ఘటము దాఁతగాక వేతైన భంగిన్, బటుదేహద్రష్ట నై చిరత్పరమ సుఖమయః శ్రీబహ్మమైనట్టి నే నె, న్నఁటికిన్ దృశ్యంబు మాయానగర

సమ మసరన్నామరూపాత్మకంబున్, గుటిలావిద్యాకృత
బ్రాకులద మగు దనూశ్కోశముం గాను వత్సా ! 2.

టీ. వత్సా = పుత్రాధికుడ వగు నో యాంజనేయా, ఘటమున్ =
కడవను, వీక్షించువాడు = చూచుచున్న మనుజుడు, ఘటము = ఆక
డవ, తాన్ = తాను, కాక = కాక, ఏగతిన్ = ఏరీతిని, వేఱు - ఐన -
భంగిన్ = కడవకంటె పెరివాడగుపగిదిని, పటు + దేహ + ద్రష్టను-
ఐ = స్థూలమగు మేనునకు సాక్షి నగుచు, చిత్...ము-చిత్ + పరమ +
సుఖ + మయ + బ్రహ్మము = జ్ఞానము సత్యము ఆనందము స్వరూప
ముగఁ గల పరబ్రహ్మము, ఐనప్తి + నేను = అయియున్న నేను, ఎన్నఁ
టికిన్ = ఏనాటికిని, దృశ్యంబును = ద్రష్టకు ఘటాదికమువడువున
గోచరమగునదియు, మాయానగరసమము = గంధర్వనగరమున కెన యైన
దియు, అసత్ + నామ + రూప + ఆత్మకంబున్ = కల్పితములైన నామ
ధేయములు నాకారములు స్వరూపముగఁ గలదియు, కుటిల + అవిద్యా +
కృతంబు = వంకరగనున్న యవిద్యచేఁ జేయఁబడినదియు, ఆకులదము =
చిత్తవైకల్యము నొసఁగునదియునగు; తమాశోశము = అన్నమయమగు స్థూల
శరీరము, కాను = అయియుండను.

తా. శ్రవణధారణసమర్థత గల యో యాంజనేయా ! కుండను
జూచెడు ముచుచ్చుఁ డాకుండకంటె పెరివాడై యుండునట్లు స్థూలశరీ
రము మొదలగు నుపాధులకు నెల్ల సాక్షి నై సచ్చిదానందస్వరూప మగు
పరబ్రహ్మమునకు నేను పరిదృశ్యమానమును మిథ్యాభూతమును మాయా
కల్పితమును వినశ్వరము లగు నామరూపములే స్వరూపముగఁ గలదియు
దుఃఖభూయిష్ట మగుటచే మనోవైకల్యము నిచ్చునదియు నగు నీస్థూల
శరీరరూప మగు నన్నమయశోశము నెప్పుడును గానునుమీ. 23

మ. సమతః మేను నెఱుంగుచందమున నీసర్యేంద్రియప్రాణ
చి, తమనోహంకృతులం గనుంగొనుచుఁ జైతన్యంబు నై
యొప్పు నే, ను మరుత్పుత్ర తదింద్రియాదికము నెంద్రుం
గాను నా కింకల, క్ష్యము లౌ వానిజన్మప్రణాశములు జా
గ్రత్సుప్తులం దారయన్.

28

టీ. మరుత్ + పుత్ర, = కరువలిపత్రి, సమతః = సరిగా,
మేనున్ = స్థూలశరీరమును, ఎఱుంగు + చందమునన్ = వెనుకఁ జెప్పిన
యట్లు సాక్షి నై నాకంటె పెరియది యది తెలిసికొను పగిదిని,
ఈ...లన్ = ఈ = ఇట్లు కనబడుచున్న, సర్వ = సమస్తములైన,
ఇంద్రియ = జ్ఞానేంద్రియముల నైదిటిని కర్మేంద్రియముల నైదిటిని,
ప్రాణ = ప్రాణము మొదలగు వాయుపంచకమును, చిత్తి + మనస్ +
అహంకృతులన్ = మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లను నంతఃకరణచతుష్టయ
మును, కనుంగొనుచున్ = సాక్షి నై విచారించుచు, చైతన్యంబున్ + వి
ఒప్పు + నేను = చిత్స్వరూపుడ నగుచుఁ బ్రకాశించుచున్న నేను, తత్ +
ఇంద్రియ + ఆదికము = ఆ ఇంద్రియములు మొదలగు ప్రాణమయ మనో
మయ విజ్ఞానమయకోశములు, ఎందున్ = ఎప్పుడును, కాను = అయి
యుండఁగ; వాని + జని + ప్రణాశములు = ఆ ఇంద్రియములు మొదలగువాని
యొక్క పుట్టువును వినాశమును, జాగ్రత్ + సుప్తులందున్ = జాగ్ర
దవస్థయందును సుషుప్త్యవస్థయందును, ఆరయన్ = వరులగఁ జూడఁగా,
లక్ష్యములు దొను = చూడఁబడునవి యగును.

తా. పైని జెప్పినయట్లు స్థూలశరీరము నాను శేషభూత మగుటచే
దానికి నేను విలక్షణుండనై సాక్షినగుచుఁ దెలిసికొనురీతిని నా కిట్లు గోచ
రము లగుచున్న పదితెఱంగులం గల ఇంద్రియములును, ప్రాణము మొద
లగు వాయువు లైదును, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లను నంతఃకరణ

చతుష్టయమును సాక్షి నై చూచుచున్న చిద్రూపుడ నగుచు వెలుగుచున్న నేను, ఓవాయునందనా! ఆ ఇంద్రియములు మొదలగు వి యెన్నఁడుఁ గాను గావున నా యింద్రియములు మొదలగు వానియొక్క పుట్టువు జాగ్రద వస్థయందును, వినాశము నుపై వస్థయందును నాకు గోచరము లగు చున్నవి.

౭౪

అవ. “ఘటము న్వీక్షించువాఁడు” అను మొదలగు వాక్యముతో సామాన్యకారముగ మహదాదికార్యకారణ సంఘాతమునకంటె సాక్షిచైతన్యము విలక్షణ మైనదని చెప్పి, “నమతః మేను” అను మొదలగు వైవాక్యార్థముచేత సూక్ష్మశరీరమునకంటె సాక్షిచైతన్యము భిన్న మైన దని వక్కాణించి, ఇప్పుడు విశేషకారముగ బాలబోధార్థము గృహ తేత్రారామాదికమునందలి స్వత్తాభిమాన నిరసనపూర్వకముగ సాక్షిస్వరూపమును వివరించుచున్నారు.

సీ. నామందిరం బిది శ నానువర్ణం బిది

నాతెల్పు మిది యని శ నరుఁడు దాను

దన్మందిర సువర్ణ శ తల్పంబులకు విల

క్షణసాక్షి యై యవి శ గానిపగిది

నాశరీరం బిది శ నాయుంద్రియము లివి

నాప్రాణ మిది, యిది శ నామనంబు

నాయహంకృతి యిది శ నాబుద్ధి యిది యని

బహువిధదృశ్యరూపముల నెల్ల

తే. నాయవి యటంచుఁ దెలిసి నిర్ణయమునేను

నేను దత్తచ్ఛరీరాదిశనిఖిలవస్తు

సంఘమునకు విలక్షణశసాక్షి నగుదుఁ

గాని యిం దెద్దియును గాను క వానరేంద్ర.

2౫

టీ. ఇది = ఈ కనఁబడుచున్నది, నా మందిరంబు = నాసంబంధ మైన గృహము, ఇది నాసువర్ణంబు = ఇయ్యది నాయొక్క బంగారు, ఇది నాతల్పము = ఇది నాయొక్క పావు, (తల్పం శయ్యాట్టిదారేమ అను నిమంటువుచే లక్షణావృత్తినిబట్టి భార్యయందు వర్ణము) అను, + పురుషుడు = అనుకొను మనుష్యుడు, తత్ + మందిర + సువర్ణ + తల్పములకు = తనకు శేషభూతములైన జడతనైన యాయిల్లు బంగారు పాన్న మొదలగువానికి, విలక్షణ + సాక్షి ఐ = అన్యత జడత్వాగు లగు దృశ్యధర్మములకు వ్యతి రిక్తములైన సత్యజ్ఞానాదినా ప్రళయక్షణములు గల సాక్షిస్వరూపుడైన, తాను = పురుషుడు, అవి కానిపనికికొ = ఆ యిల్లు మొదలగునవి కాశం దునట్లు, ఇది నాశరీరంబు = ఇయ్యది నామేను, ఇది నాయుండియములు = చతుస్సు మొదలగు నీయవి నాసంబంధములైన కరణములు, ఇది నా ప్రాణము = ఇది నాయొక్క ప్రాణమయశోకము, ఇది నామనంబు = ఇది నాయొక్క డెందము, ఇది నా అహంకృతి = ఇయ్యది నాయొక్క అహంకారగుఁడు, ఇది నాబుద్ధి = నిశ్చయాత్మిక యగు నాబుద్ధి ఇట్టిది, అని = ఇట్లనకొని, బహువిధ + దృశ్య + రూపములనొ విల్లకొ = పలు తెఱంగులం గన్నట్టుచుండెడు నన్ని రూకృతులను, నాయవియటంచుకొ = అజ్ఞానానస్థయందు నాకు సంబంధించియున్న వనుకొనుచు, తెలిసి = సద్గురూపదేశములవలనను శాస్త్రప్రతికీలనమువలనను గలిగిన సదసద్వివేక ముచే నాయాదృశ్యవస్తువుల స్వరూపము నెఱింగి, నిర్ణయము చేయకొ = మననముచేత నిది నత్తు ఇయ్యది యనత్తు అని స్వస్వరూపమును నిశ్చయిం పఁగా, నేను = కేవల పరవస్తుస్వరూపుడ నగునేను, తత్ + తత్ + శరీర + అది + నిఖిల + వస్తు + సంఘమునకుకొ = స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములు

మొదలగు నమస్తములైన దృశ్యములగు పదార్థములయొక్క సముదాయమునకును, విలక్షణ + సాక్షిని = భిన్నమగు సాక్షిస్వరూపుడను, అగుదును కాని = వియుంటిని కాని, అందున్ = ఆశరీరాదులగు దృశ్యవస్తువులలో, ఎద్దియును గాను = ఏయొక్కటియు నే నైయుండలేదు, వానరేంద్ర = వానరోత్తముడగు నో హనుమానుడాయని సంబోధనము.

తా. సాధారణముగ లోకమునందు ఈ యిల్లు, ఈ బంగారము మొదలగు సాత్తులు, ఈభార్య మొదలగునవియెల్ల నాసంబంధములై యున్నవని యనుకొనెడు మనుష్యుడు తనకు శేషభూతములైన యాగృహక్షేత్రతారామదారపుత్త్రాదులకు వేటుగ నుండి, ద్రష్టయై, యాగృహదులు గాకయుండునట్లు ఈదేహము - ఈ యింద్రియములు - ఈ ప్రాణము - ఈ డేంద్రము - ఈ యహంకారము - ఈ బుద్ధి మొదలగునవి యెల్ల దన సంబంధములై యున్నవని శరీరము మొదలుగాఁగలవాని నన్నిటిని తనవిగా నజ్ఞానావస్థయందునుకొనుచు, బ్రహ్మజ్ఞానసంపత్తి గలిగినతోడనే నద సద్వస్తువిచారణను గావింపఁగా నేను శరీరము మొదలుగాఁ గల ఆయా పరిదృశ్యమానములగు పదార్థములకెల్ల ద్రష్టనై, వేటుగ నుంటినిగాని యీ పదార్థములలో నేదియును గాను సరేకదా, యన్మతజడాత్మికములైన యా శరీరాదులు సచ్చిదానందాత్మకుడ నైననన్న సంబంధించి యుండలేదు.

అవ. ఇట్లు సాక్షిస్వరూపమును నిరూపించి చిద్రూపమును బోధించుచున్నారు.

తే. బుద్ధ్యహంకారములతోడిరూపాందుఁ గలిగి

నేను నే ననువాడను న నేనునుమ్ము

నేను నే ననువాడను న నే నటంచుఁ

దెలియఁబడువృత్తి నెఱిగెడిర తెలివి నేను.

టీ. బుద్ధి + అహంకారముల + తోడి + పొందున్ = నిశ్చయాత్మిక
యగు బుద్ధితోను దేహదులయందలి యభిమానరూప మగు నహంభావముల
తోను తాదాత్మ్యమును, కలిగి = పొంది, నేను నేను అనువాడను =
అజ్ఞానముచేత (స్వస్వరూపమును చెలియలేక) శరీరము నేను - ఇంద్రియ
యములు నేను - నేను పోయితిని నేను చూచితిని అనుకొనుచుండెడు జీవా
త్ములు, నేనుచున్నా = నేనెనుమీ, మఱియు, నేను నేను అనువాడను =
పైని చెప్పినయట్లు నేనునేను అనుకొనుచుండెడు జీవాత్ముడనే, నేను
అటంచున్ = పరమాత్ముడనైన నేను అని, తెలియఁబడుచున్నట్టిన్ = గోచర
మగుచున్న సాక్షివ్యాపారమునా, పక్షియై తెలివి = తెలిసికొనియెడు
చిద్రూపము, నేను = సచ్చిదానందాత్ముడనైన నేను అయితి.

తా. మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లనియెడే యంతఃకరణచతుష్టయ
ముతోఁ దాదాత్మ్యము నొంది, నేను వలంచితిని - నేను నిశ్చయించితిని -
నే నీకార్యమును జేసితిని అను మొదలుగ నంతఃకరణవృత్తులతోఁ దాదా
త్మ్యము నొందినజీవాత్ముడనే నేనునుమీ. అట్లు నేను నేను అనుకొను
చుండెడు జీవాత్ముడనే నేను అని తనచేఁ దెలిసికొనఁబడుచున్నబుద్ధి
వృత్తికి సాక్షి యై తెలిసికొనుచున్న శుద్ధబోధయే నేను. అనఁగా వృత్తిని
వ్యాపించియున్న చైతన్యము నే నని యర్థము.

౭౬

అన. పైని చెప్పిన యర్థమునే వివరించుచున్నాను.

సీ. శ్రవణేంద్రియంబుచే ర వివిధశబ్దంబుల
నేర్పరించి యెఱుంగునెఱుక నేను
స్పర్శేంద్రియంబుచే ర స్పర్శగుణంబుల
నేర్పరించి యెఱుంగునెఱుక నేను
నేత్రేంద్రియంబుచే ర నిఖిలరూపంబుల
నేర్పరించి యెఱుంగునెఱుక నేను

రససేంద్రియంబుచే ర సముల నన్నింటి
 నేర్పరించి యెఱుంగునెఱుక నేను
 తే. ఘ్రాణకరణంబుచే సర్వగంధములను
 నేర్పరించి యెఱింగెడియెఱుక నేను
 ఘనమనముచేత నఖిలసంకల్పములను
 నేర్పరించి యెఱింగెడియెఱుక నేను.

22

టీ. శ్రవణేంద్రియంబుచే = కర్ణేంద్రియమువలన, వివిధశబ్దంబు
 ల్ = వాఙ్మయరూపముగను ధ్వనిరూపముగను నున్న సకల శబ్దజాల
 మను, ఏర్పరించి = ఇది యిట్టిది ఇది యిట్టిది యని జేఱుపఱిచి, ఎఱుంగు +
 ఎఱుక = తెలిసికొనుమన్నజ్ఞానము, నేను = “అహం బ్రహ్మాస్మి”
 అను మొదలగు మహావాక్యములయందలి యహంశబ్దవాచ్యుడను నే నయి
 యున్నాను. ఇట్లే ముందు ముందు చరణములలోని “ఏర్పరించి యెఱుంగు
 నెఱుక నేను” అను వాక్యభాగమునకు నర్థము నూహించుకొనవలెను.
 స్పర్శేంద్రియంబుచే = చర్మేంద్రియముచేతను, స్పర్శగుణంబుల = మెత్తన
 బిరుసు చలువ వేడి మొదలగు స్పర్శావిశేషములను, ఏర్పరించి ఎఱుంగు
 నెఱుక నేను, నేత్రేంద్రియంబుచే = నయనేంద్రియముచేత, నిఖిల +
 రూపంబుల = ఎఱుపు తెఱుపు నలుపు మొదలుగ పలుతెఱుగులం గల
 యాకార విశేషములను, ఏర్పరించి యెఱుంగు నెఱుక నేను, రససేంద్రి
 యంబుచే = జిహ్వేంద్రియముచేతను, రసములన్ అన్నిటిన్ = పులుసు
 తీపి వెగటు ఉప్పుదనము చేదు మొదలగు చవులనెల్ల ఏర్పరించి ఎఱుంగు
 నెఱుక నేను, ఘ్రాణకరణంబుచే = ఘ్రాణేంద్రియముచేత, సర్వగంధ
 ములను = నువాసన దుర్వాసన మొదలగు సమస్తవాసనలను, ఏర్పరించి
 యెఱింగెడి యెఱుక నేను, ఘనమనముచేత = విపులమగు డెందము
 చేత, అఖిలసంకల్పములను = తలఁపుల నన్నిటిని, ఏర్పరించి యెఱింగెడి
 యెఱుక నేను, “ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ” అను నైతరేయారణ్యమునందలి

మనవాక్యాత్మము ఇట్లు వివరింపఁబడినది. కావున “యేనవాపశ్యతి” అను మొదలు “సస్వజ్యేతాని ప్రజ్ఞానస్య నామధేయని” అను తుదగఁగల యవాంతరవాక్యసందర్భము ఇట్లు తెలియఁగింపఁబడినది.

తా. “యేనేతుతే శ్రుతోత్తరం జిఘ్రతి వ్యాకరోతిచ | స్వాద్వ స్వానూ విజానాతి తత్ప్రజ్ఞాన ముదీరితం” అనుటచే శ్రోత్రేంద్రియము నుండి వెలువడిన యంతఃకరణవృత్తియొక్క తాదాత్మ్యము నొందిన యే చైతన్యముచేత వాగ్రూపముగఁ గర్వనిరూపముగను నున్న శబ్దజాలము వేర్వేరు తెలియఁబడుచున్నవో యా చైతన్యమే నేను. మఱియు త్వగింద్రియమునుండి పైకి వెడలిన యంతఃకరణవృత్తితోఁ గూడిన యే తెలివితేత శ్రోతాదు లగు స్వర్యావిశేషములు తెలియఁబడుచున్నవో యాప్రజ్ఞానము నేను. ఇటు చక్షురింద్రియముద్వారా పైకి నిర్గమించిన యంతఃకరణవృత్తి యుపాధిగఁ గల దేనిచేత తెలుపు నబువు మొదలగు రూపభేదములును, జిహ్వేంద్రియముద్వారా పైకి వచ్చిన యంతఃకరణవృత్తియందున్న దేని చేతఁ దియ్యదనము పుల్లదనము మొదలగు చవు లన్నియును, ఘ్రాణేంద్రియముద్వారా వెలువడిన యంతఃకరణవృత్తితోఁ గలసిన దేనిచేత నువాసన దుర్వాసన మొదలగు వాసనలును దెలియఁబడుచున్నవో, యా ప్రజ్ఞానమే నే నయితిని. ఇంతియకాక యాయంతఃకరణవృత్తు లుపాధిగఁ గల దేనిచేత నమస్తయులైనసంకల్పవికల్పములు ఎఱుంగఁబడుచున్నవోయా ప్రజ్ఞానమే నే నయితి నని ఫలితము.

౩౩

అవ ఇట్లు త్వ క్షత్తు శ్శోత్ర జిహ్వః ఘ్రాణము లను జ్ఞానేంద్రియములయొక్క వ్యాపారములకు సాక్షిత్వమును జెప్పి యింక వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ లను కర్మేంద్రియ వ్యాపారములకు సాక్షిత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నారు.

పక. లుకుల దానాదానం

బులగమనాగమనములను ౩ మూత్రపురీషం

బులరాకడపోకడలను

దెలియుతెలివి నేను సర్వదృక్కు నగుటచేన్. 2౮

టీ. పలుకులన్ = వాక్కులను, దాన + ఆదానఁబులన్ = పాణిండియముయొక్క పను లగు దాతృత్వమునుఁ బ్రతిగ్రహణమును, గమన + ఆగమనములను = చరణేండియముయొక్క వ్యాపారము లయిన పోవుటను వచ్చుటను, మాత్రపురీషంబుల + రాకడపోకడలను = ఉపస్థేండియవ్యాపార మగు మాత్రసావమును పాయిండియ వ్యాపార మగు మలవిసర్జనమును, తెలియు = తెలిసికొనుచున్నట్టి, తెలివి = జ్ఞానము, నేను = నేనేనుమీ ; ఏల యన, సర్వదృక్కును = సమస్తవ్యాపారముల కును ద్రవ్యను, అగుటచేన్ = అయియుండుటచేతను.

తా. నేను సర్వాంతర్వామినై సర్వసాక్షి నగుటచేతను, వాగిండియ వ్యాపారము లగు వచనములను, పాణిండియ వ్యాపారము లగు దానప్రతిగ్రహణములను, చరణేండియ వ్యాపారము లగు రాకపోకలను, పాయిండియక్రియ యగు మలవిసర్జనమును, ఉపస్థేండియక్రియ లగు మాత్రసావానందములను దెలిసికొనుచున్న యేతెలివి గలదో యా చైతన్యమే నే నయితిని సుమీ. 2౯

అవ. ఇట్లు “ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ” అను మహావాక్యము నందలి ప్రజ్ఞానశబ్దమునకు స్థలమైన సాక్షిత్వమును బ్రతిపాదించి బ్రహ్మశబ్దార్థ మగు స్వస్వరూపమును నిరూపించుచున్నారు.

క. సర్వోపాధిన్ముడ నై

సర్వవ్యాపారముల వెరసం జేయుచు ద

త్సర్వము నంటక వెలిఁగెడు

సర్వాత్ముడ నేననుమ్ము ॥ సజ్జనతిలకా !

టీ. సత్ + జన + తీలకా = మోక్ష్యలయిన మనుజులలో నుత్త
ముడ వగు నో యాంజనేయా, సర్వ + ఉపాధి + స్థుడను - వి =
స్థూలనూక్కుకారణశరీరము లనియెడు నుపాధు లన్నిటియందు నున్న
వాడనై, సర్వ + వ్యాపారములు = ఆ యుపాధుల సంబంధము లయిన
జాగ్రత్తస్వప్న ముషుప్త్యవస్థయలవలె సమస్త క్రియలను, వెసకో =
త్వరితముగ, చేయుచుకో = కావించుచు, తత్ - సర్వముకో = అట్లు
చేసిన వ్యాపారమువలనఁ గలిగెడు లాభాలాభముఖదుఃఖాదుల నెల్ల,
అంటక = సత్తత లేమిచేత ముట్టక, వెలిగెడు = ఓప్పుచున్నట్టి,
సర్వాత్ముడను = సర్వస్వరూపుడను, ఏను - ఆ - నుమ్ము =
నేనే నుమి.

తా. ఓ సత్పురుషవర్యా! దేవతలు మనుష్యులు పశువులు పక్షులు
మొదలగు ప్రాణికోటులయొక్క శరీరరూపము లగు నుపాధులనుం దుండి
యా యా యుపాధులకు ననురూపము లయిన సమస్త వ్యాపారములను
జేయుచు నా ప్రాణికోటులయొక్క యా నూ వ్యాపారములవలనఁ గలి
గెడు సుఖదుఃఖాదులయొక్క సంపర్కము ఇంచుకయును లేక నిర్లిప్తుఁ
డను నిర్వింగుడను నిర్వికారుడను నై వెలుగొందుచున్న సర్వపరిపూర్ణ
పరబ్రహ్మను శేషేనుమి.

౨౯

క. అపరిచ్ఛిన్నావ్యయని

త్యపరంజ్యోతిర్నయండు ర నై శశిహంతభు

క్తపనాదుల వెలిగించుచు

నెపు డంతట నొక్కరీతి ర నేను వెలుగుదున్.

౧౦

టీ. అప...వి—అపరిచ్ఛిన్న = పరిచ్ఛేదము (తెంపు) లేనట్టియు,
అవ్యయ = నాశములేనట్టియు, నిత్యమైనట్టియు, పరంజ్యోతిర్నయండును -
వి = స్వయంప్రకాశమాన తేజస్వీరూపుడ నగుచు, శశి + హంతభుక్ +

తపన + అదుఃఖ = చంద్రుఁడు అగ్ని సూర్యుఁడు మొదలగు ప్రకృతి సంబంధములైన తేజస్సులను, వెలిగించుచున్ = చిద్రూపుఁడనై చంద్రుఁ డిట్టివాఁడు సూర్యుఁ డిట్టివాఁడు అను మొదలగు సూర్యచంద్రాదుల వెలుగులఁ దెలియఁజేయుచు, నేను = నచ్చిదానంపఘనుఁడ నగు నేను, ఎపుడు = నిరంతరమును, అంతటన్ = ఎల్లయెడలను, ఒక్కరీతిన్ = ఒకతీరున, వెలుగుదున్ = ప్రకాశింపుదును.

తా. “న తత్రిసూర్యోభాతి న చంద్రతారకం । నేనా విద్యుతో భాంతి కతోయమగ్నిః । తమేవభాంత మనుభాతిసర్వం తస్యభాసా సర్వ మిదం విభాతి” అని శ్రుతినిబట్టి సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్ని యక్షత్రములు మొదలగు మొదలగు ప్రకృతిసంబంధములైన తేజస్సులన్నియు సేస్వయం బ్యోతిస్స్వరూపమును వెలిగింపఁజాలక యా పరంబ్యోతీరూపముచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడుచున్నవో యట్టి స్వప్రకాశాత్మరూపుఁడ నైన నేను నిరంతరము నెల్లయెడల నొక్కతీరునఁ బ్రకాశించుచున్నాను. ౮౦

క. ఔపాధికనామంబులు

రూపంబులు లేవు నాకు శ రూఢిగ సకల

వ్యాపారముఁ గను సర్వ

వ్యాపకచిన్ద్రయుఁడ నేను శ వాయుతనూజా.

౮౧

టీ. వాయుతనూజా = ఓ కరువలిపట్టి, నాకున్ = నిర్వికారుఁడ నగు నాకు, ఔపాధిక + నామంబులు = ఉపాధులనఁగా మూలప్రకృతి సంబంధములైన మహత్తత్వము మొదలగునవి, అట్టి యుపాధులను పుర స్కరించుకొని వచ్చిన నామధేయములును, రూపంబులు = ఆకారవిశేష ములును, లేవు = ఉండవు; రూఢిగన్ = నిశ్చయముగ, నేను, సకల + వ్యాపారమున్ = ప్రాణికోటులన్నిటియొక్క సమస్త కృత్యమును, కను...డన్ - కను = సాక్షిఁగుచుఁ బ్రకాశించుచున్న, సర్వవ్యాపక =

అన్నిటియందును వ్యాపించియున్న, చిన్నయుండను = చైతన్యస్వరూపుండను (అయితిని).

తా. నిర్వికారుండైన నాకు మూలప్రకృతిభేదము లగు మాయా విశ్యలచేఁ గల్పితము లయిన శరీరత్రయము మొదలగు నుపాధులనుబట్టి వచ్చిన నామరూపములు లేవు. నేను సర్వసాక్షి నై యా యుపాధు లన్నిటి యందును నిరంతరము వ్యాపించియున్న చిత్స్వరూపుండ నై యా యుపాధు లన్నిటియొక్క కృత్యములను కనుగొనుచుందును.

అవ. తనకు నవిద్యారూపోవాధికిల్పితము లయిన నామరూపాదులు లేకుండవలయు గారమును వివరించి చెప్పుచున్నారు.

సీ. ఏను శరీరంబునగా నింద్రియంబులు

గాను బ్రాణంబులు శ గాను మనము

గాను జిత్తంబును శ గా నహంకారంబు

గాను శూన్యంబును శ గాను బుద్ధి

గాను వీర్ణంబును శ గాను గుబ్జంబును

గాను స్థూలమును సూక్ష్మమును గాను

గా నతిక్ష్మణ్ణకర్తృత్వేతిపీతవ

ర్ణములును పంచభూతములు గాను

తే. గాను గా ననువాండను శ గాను వినుము

కాను గాననువానిని శ గాంచువాండ

గాంచువానిని సతతంబు శ గాంచువాండ

నొను గా నను వికృతులు శ లేనివాండ.

౮౨

టీ. వినుము = ఓ ఆంజనేయా! ఆలకింపుము, ఏను = పైని జెప్పిన యట్లు నామరూపవిహీనుండను సర్వసాక్షిని నకలవ్యాపక చిద్రూపుండ

నైన నేను, శరీరంబు గాను = అన్నమయకోశరూప మగు స్థూలదేహమును
 గాను, ఇంద్రియంబులు గాను = విజ్ఞానమయ కోశాంతర్భూతము లగు
 జ్ఞానేంద్రియములును గాను, ప్రాణంబులుగాను=ప్రాణమయకోశమగు పంచ
 ప్రాణములును గాను, మనసు గాను = సంకల్పవికల్పరూపమగు మనస్సును
 గాను, చిత్తంబునుగాను = చాంచల్యప్రధానమగుచిత్తము గాను, అహంకా
 రంబు గాను = అభిమానాత్మకమగు నహంకృతియును గాను, శూన్యంబు
 గాను = శూన్యవాదులు చెప్పినట్లు సర్వశూన్యఁడను గాను, బుద్ధి గాను=
 నిశ్చయరూపమగు బుద్ధియును గాను, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాత్మకమగు
 సంతోకరణచతుష్టయము నేను గానని యర్థము. దీర్ఘంబును గాను = నిడుపు
 గాను, కుఙ్ఘంబును గాను = కుఱచయుఁ గాను, స్థూలమును సూక్ష్మమును
 గాను = వలముగాని నన్నముగాని కాను, అతికృష్ణ+రక్త+శ్వేత+పీత+వర్ణ
 ములును = మిగుల నలుపు ఎఱుపు - తెలుపు-పసపు మొదలగురంగులు, కాను=
 నేనయియుండలేదు, పంచభూతములున్ = పుడమి మొదలగు పంచమహా
 భూతములును, కాను = నేనగుటలేదు, కానుకాను - అనువాఁడను=ఇట్లు
 నేను శరీరము గాను, ఇంద్రియములు మొదలగునవి కాను అనుకొనుచున్న
 వాఁడను, కాను = అగుటలేదు, కానుకాను అనువానిని = పైఁ జెప్పి
 నట్లు నేనేవియును గానుకాను అనుకొనుచున్న విమర్శశీలుఁ డగు శుద్ధజీవు
 నిని, కాంచువాఁడను = సాక్షీరూపమునఁ బరికించుచున్నవాఁడను, కాంచు
 వానినిన్ = అట్లు సాక్షీయైన కూటస్థుని, సతతంబున్ = నిరంతరమును,
 కాంచువాఁడను = కూటస్థునకుఁగూడ సాక్షీనగుటచేతఁ గనుఁగొనుచున్న
 వాఁడను, ఔను కాను అను వికృతులు = అన్నియు నేనగుదును ఏవియు
 నేను గాను అను మొదలగు వికారములు లేనట్టివాఁడను సుమీ.

తా. “అస్థూల మనఁబు అహ్రస్వ మదీర్ఘం” అను మొదలగు శ్రుతి
 వచనమునుబట్టి నేను ప్రకృతిధర్మము లగు షడ్భావవికారములు లేనివాఁడ
 నగుటంజేసి యన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమ యానంద

మమము లను పంచకోశములకంటె విలక్షణుండనై శేవలనచ్చిదానందశుద్ధ
బుద్ధము క్తస్వభావుండను గాన ప్రకృతిధర్మము లగుశరీరత్రయమును దశేం
ద్రియములును, పంచప్రాణములును, మనోమిథి చిత్తాహంకారములును, నేను
గాను; ఇవి యేవియును నీవు గావించో శూన్యమై యుండవలయు నని నిత్య
సత్యస్వరూపుడ నగుటచే నేను శూన్యముగాను. మజ్జియు నాకు నిడుపు
కుటుచ వలము నన్నము నలుపు ఎటుపు లేలుపు పసపు మొదలగు స్థూలా
పాధిగుణములు లేవు. వీలన నష్టగుణములకు నాస్పృశములగు పంచమహాభూత
ములు నేనయియుండలేదు. ఇవి యేవియు నేను గాను సరేకదా ఇట్లు నే
నేవియును గాను కాను అనుకొనుచున్నవాడను గూడ నేను కాను; ఇట్లేని
నీవెట్టివాడవనిన, అట్లు నే నేవియునుగాను అని విమర్శించుచున్న శుద్ధ
జీవుని సాక్షిరూపి నై నేను చూచుచున్నవాడను; అట్టి కూటస్థచైతన్య
మునకుఁగూడ సాక్షియై యున్నవాడను. తుదకు నేనిట్టివాడను అగుదును
ఇవేవియు నేను గాను అను వికారములు లేని వృత్తిరహితశుద్ధబోధ
స్వరూపుడను సుమీ.

౮౨

అవి. ఇట్లు “అహం బ్రహ్మాస్మి” యను మహావాక్యార్థ
మును సామాన్యముగఁ బ్రతిపాదించి బాలావబోధమునకై
విశేషాకారముగి దృష్టాంతపూర్వకముగ వివరించుచున్నాడు.

చ. ఆచలచక్రేంద్ర! దీపము ఘోటాదిపదార్థముల నెల్లుంగఁజే
యుచును వెలుంగురీతిని సకముజ్వలమానసచక్షురాది దృ
శ్యచయమునెల్లనాత్మవిషయంబులయందుఁజరించునట్లుచూ
చుచు మఱియేనుసాక్షినగునను నిర్విలసిల్లుదు నిర్వికారతన్.

టీ. ఆచల...చర + ఇంద్ర = పర్వతములపైఁ దిరుగువానరములలో
నుత్తముడవు, లేక చలనరహితమగు పరమాత్మయందుఁ జరించెడు యోగుల
లో శ్రేష్ఠుడవు, అగు నో యాంజనేయా! దీపము = దివ్య, ఘట + అది +

పదార్థములన్ = కడవ మొదలగు వస్తువులను, వెలుంగన్ = చేయుచును =
 కనఁబడునట్లు లొనరించుచు, వెలుంగురీతిని = తాఁగూడ వెలుఁగొందు
 చుండు పగిదిని, ఏను = పరమాత్ముఁడనగు నేను (శ్రీరామబ్రహ్మము),
 సము...చయము—సముజ్జ్వల = బ్రహ్మతేజస్సుచేఁ బ్రకాశించుచున్న,
 మానస = మనోచిత్తాహంకారాత్మక మగు నంతఃకరణ చతుష్టయము,
 చక్షుష్ - ఆది = చక్షురింద్రియము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియ పంచకము, ఆది
 తదముచే కర్మేంద్రియపంచకము మొదలగు, దృశ్య = ఆత్మకును ఇంద్రియ
 ములకును గోచరములగు శబ్దాదివిషయములయొక్క, చయమున్ = సము
 దాయమును, ఎల్లన్ = సమస్తమును, ఆత్మ + విషయంబులయందున్ =
 తమతమకు గోచరములగు పదార్థములందు, చరించునట్లు = ప్రసరించుచుం
 డెడులాగున, చూచుచున్ = వీక్షించుచు, సాక్షిని = కేవలసాక్షిస్వరూ
 పుండను, ఆగుచున్ = అయి, సర్వికారతన్ = ప్రకృతివికృతుల సంబం
 ధములేకునిచే, విలసిల్లుదున్ = స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁడనై యున్నాను.

తా. స్థిరమగు బ్రహ్మమునందు నిరంతరము నిష్ఠ గల యోవాసరోత్త
 మా ! ఘటపటాదివస్తుజాలము నెల్లఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు దీపము తనకుఁ
 దా వెలుఁగొందు చున్నట్లు, నా చైతన్యవ్యాప్తిచేఁ జిత్ప్రకాశత గల
 మనస్సు మొదలగు నంతఃకరణ చతుష్టయమును, చక్షురింద్రియము మొద
 లగు జ్ఞానేంద్రియపంచకమును లోనుగాఁ గలయాత్మకు లక్ష్యభూతము లగు
 పదార్థజాతమును దమ తమ శబ్దాదివిషయములయందుఁ బ్రసరించుచున్నట్లు
 వీక్షించుచు (చేయుచు), నాయంతఃకరణాదులకు నేను ద్రష్టనై వాని
 వికృతుల నంటక స్వయంప్రకాశమానుఁడ నగుదును.

౨౩

అవ. పై ని జెప్పఁబడినయర్థమునే బాలావబోధార్థముగ
 వేటొకదృష్టాంతమును జూపుచు విశదపఱచుచున్నారు.

మత్త. భానుతేజయు నాశ్రయించి స్వభావకర్మములందు నీ
మానవు ల్విహరించుకై వడి క మత్స్యకాశము నంటి ధీ
మానసేంద్రియముల్ స్వకీయసకమస్తకార్యములం దొగిన్
మానకం జరియించు నెం దధికమానపూర్వకవృత్తులన్.

టీ. భాను + తేజసున్ = సూర్యునియొక్క కాంతిని, ఆశ్ర
యించి = ఆహరించుకొని, స్వభావ + కర్మములందున్ = వానివారికి
నియమము లగు వ్యాపారములయందు, ఈమానవులు = ఈ లోకమునందుఁ గల
జనులు, విహరించు కైవడిన్ = మెలఁగుచున్న విధమున, ధీ + మానస +
సేంద్రియములు = మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లను సంతరిం ద్రియములును,
చతురాది జ్ఞానేంద్రియములును, వాగాది కర్మేంద్రియములును, మత్ +
ప్రకాశమున్ = చిద్రూప మగు నాసంబంధమైన దివ్య తేజస్సును, అంటి =
ఆశ్రయించుకొని, స్వకీయ + సమస్త + కార్యములందున్ = తమతమ
సంబంధము లగు. సంకల్పములును శబ్దాదులును విచి నాములును నగు
వా పారములయందు, ఒగిన్ = వరుసగా, మానకన్ = విడువక, ఎందున్ =
ఎట్లయెడలను, అభిమాన + పూర్వక + వృత్తులన్ = (నేఁ దలఁచుచున్నాను
నేనే విడుచున్నాను నేనే పలుకుచున్నాను అను మొదలగు) నభిమానము
తోడ్పఁ గల ప్రవర్తనలతో, చరియించున్ = తమతమ విషయముల
యందుఁ దీర్చుచుండును. ఇందు వ్యతిరేకత్వార్థకరూప మగు మానక
యనుపదము కళగాని ద్రుతప్రకృతికము గాదు. కావున మానకన్ అనుట
కంటె మానగన్ అను పాఠము మేలు.

తా. భాస్కరుని వెలుగు ననుసరించి, మనుష్యులు దమతమ వ్యాపా
రములయందుఁ బ్రవర్తించుచున్నట్లు, శుద్ధచైతన్యస్వరూపుఁడ నగు నాసం
బంధ మైన చైతన్యాంశముయొక్క వ్యాప్తి నొంది యంతఃకరణచతుష్ట
యము, జ్ఞానేంద్రియము, కర్మేంద్రియములు, సంకల్పము మొదలగునవియు,

వినుట మొదలగునవియు, పలుకుట మొదలగునవియు నగు తమతమ సమస్త వ్యాపారములందు నిచ్చుట మేమే యాయాపనులను జేయుచున్నామను నహంకారరూప మగు నభిమానముతో శబ్దాదివిషయములందుఁ బ్రవర్తించుచున్నది అని తాత్పర్యము. ౫౪

తే. ఎఱుకమఱపుల నెఱిగెడిరయెఱుక నేను

విధినిషేధములను గాంచురవిభుఁడ నేను

దర్శ్యముల నెల్లఁ దర్కించురతత్త్వ మేను

. నేను నే నని వివరించురనేత నేను.

౫౫

టీ. ఎఱుకమఱపులన్ = ప్రత్యభిజ్ఞానమును విస్మృతిని, ఎఱిగెడి = తెలిసికొనుచున్న, ఎఱుక = ఏ తెలివి గలవా, నేను = అదియే నేనైతిని, విధినిషేధములను = వేదములయందు విధింపఁబడిన యజ్ఞాదిక్రియలను, “నకలంజంభక్షయేత్” అను మొదలగు నిషేధములను, కాంచు + విభుఁడను = పరికించుచున్న వ్యాపకుఁడను, నేను = నేనేయైతిని, తర్క్యములన్ - ఎల్లన్ = ఊహింపఁదగినవాని నన్నిటిని, తర్కించు + తత్త్వము = ఊహించెడు వాస్తవస్వరూపము, ఏను = నేనేయైతిని, నేను - నేను - అని “జ్యోతి రహ మస్మి ఆహ మస్మి బ్రహ్మహమస్మి” అను మొదలగువాక్యములచే నన్నియు నేనే యైతిని, వివరించు + నేతను = స్పష్టపఱచుచున్న యధిపతిని, నేను = నేనైతిని సుమా.

తా. అట్లు శబ్దాది విషయములను తెలిసికొనుచున్న జ్ఞానము మఱువానిని మఱచుట, వేదవిధులను నిషిద్ధకర్మలను దెలియుచున్న వ్యాపకుఁడను అనుమేయింపఁదగిన యంశముల నెల్ల నూహించెడు వాస్తవస్వరూపమును, పెక్కల యన్నియు నేనే యని యుపనిషత్తులచేఁ బ్రతిపాదించఁబడుచున్నయధిపతిని నేనే యైతినిసుమా యని ఫలితార్థము. ౫౫

అవ. “నాహం దేహో నేంద్రియాణి” అను మొదలగు సభియుక్తుల వచనములనుబట్టియు “అస్థూలోఽహ మనణు” అను తొల్లి గల యుపనిషద్వాక్యములను బట్టియు సర్వనిషేధాపధిభూత మగు స్వస్వరూపమును సవిశేషముగఁ బ్రతిపాదించి యింక “అత్ర చత్వారిభూతాని” అను మొదలగు బృహస్పతివచనముల ననుసరించు చార్వాకమతావలంబి యగు లోకాయతీకుని యభిప్రాయము నెత్తికొనుచు దేహత్సవదమును ఖండించుచున్నారు.

క. నే ననిన నన్ను మూర్ఖుఁడు

మే నని వీక్షించుఁ గాన శ మేల్కని సత్య

జ్ఞానానందమయునిఁగా

జ్ఞానముచే నెఱుంగవలయు శ సద్గుణశాలీ.

౮౬

టీ. సత్ + గుణ + శాలీ = శమదమాదు లగు యోగ్యగుణముల చేత విలసిల్లుచున్న యో హనుమానుఁడా, మూర్ఖుఁడు = అత్తానాత్మవివేకము లేని మూఁఁడు, నేను అనినన్ = నేను అని పలికినతోడనే, నన్నున్ = స్వపరిపూర్ణుండ కేవలచిద్రూపుఁడ నగు నన్నును, మేను- అని - వీక్షించున్ = అన్యతజడాత్మక మగు నీఘాలశరీర మనిగాని, చతురాదీంద్రియము లనిగాని, అంతఃకరణచతుష్టకాత్మక మగు సూక్ష్మశరీర మనిగాని తలఁచుకొనును; కానన్ = అదిగావున, మేల్కని = జ్ఞాని యగువాఁడు అత్తానాత్మవివేచనఁ జేసి, సత్య + జ్ఞాన + ఆనంద + మయునిఁ + కాన్ = “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ; ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్” అను మొదలగు సుపనిషద్వచనములచేఁ గాలత్రయాబాధ్యంబు గాన సత్యమును, అన్యతజడాత్మకము గామింజేసి చిద్రూపమును, దుఃఖసంభిన్నము కాక పోవుటచే నఖండానందమును, ప్రచురముగఁ గలవానినిగ, జ్ఞానముచేన్ =

నదసద్వివేకజ్ఞానముచేతను, ఎఱుంగవలయున్ = నన్నుఁ దెలిసికొనవలయును.

తా. శమము దమము మొదలగు నుత్తమగుణములచే నొప్పుచున్నయో మరున్నందనా ! నదసద్వివేకము లేని మూఢుఁడు, నేను అనుశబ్దప్రతిపాద్యుఁడ నగునన్నను, అనృతజడభూయిష్ఠము లగు స్థూలశరీరాదులనుగాను జూచుచుండును గావున, జ్ఞానియగువాఁడు ఆత్మనాత్మవిచారణను గుఱుకాస్త్రాక్రమచేతను యుక్తిచేతను స్వానుభవముచేతను లెస్సగఁ జేసి, యజ్ఞాననిద్రనుండి తెలివిఁ దెచ్చుకొని, సత్యము జ్ఞానము ఆనందము ప్రచురముగఁ గలవానినిగ నన్ను జ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలిసికొనవలయును. స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములకు విలక్షణాఖండానంద చిద్రూపునిగ నన్ను నెఱుంగవలయు నని ఫలితము.

౮౬

అవ. నాస్తికులు మొదలగు మూఢులు దేహమే యాత్మ యనుకొనుటకు హేతువును జెప్పుచు నిజస్వరూపమును బ్రతిపాదించుచున్నారు.

క. నే ననినఁ దనువునకు నభి

మానమునకు నర్థ మగుఁ బ్రమాదమువలనన్

గాన నివి రెండనర్థము

తా నేనన నేన కేవలలాత్ముఁడ ననఘా !

౮౭

టీ. అనఘా = సంసారసంబంధమగు రాగాదివోషములు లేనియో యాంజనేయా, నేను అనినన్ = నేను అనుపదమును బలికినతోడనే, తనువునకున్ = స్థూలశరీరమునకును, అభిమానమునకున్ = అహంకారమునకును, అర్థము = వాచ్యార్థము, ప్రమాదమువలనన్ = అజ్ఞానజన్యమగు భ్రాంతిచేత, అగున్ = అజ్ఞానికిఁ దోచును; కానన్ = ఇట్లు భ్రాంతిచే నపార్థములు గలుగుటచేత, ఇవి రెండున్ = ఈ అపార్థములు రెండును,

అనర్థములు = సంసారరూప మగు ననర్థములు జేయునవి, లేక నే నను శబ్దము నకుముఖ్యార్థములు కానివి, జౌను = అగుచు, (కాబట్టి), నీను అనన్ = నీను అనగా, కేవల + అక్కుండము = స్థూలశరీరాదులనంబంధము లేని కేవలచిద్రూపుడ నగు, నేను-అ = నేను నుమీ.

తా. సాధారణముగ లోకమునందు నేను అని పరికినచోడనే స్థూల శరీరమునకును అహంకారమునకు నని పామరులకు నజ్ఞానమువలన నర్థము గలుగును. ఈ కెండర్థములు నపార్థములే యగుటచేత నీ సంసారరూప మగు ననర్థము సామాన్యముగ ల్లరకును గలుగుచున్నది. కావున నజ్ఞానరూప్రపమామలక శేని యోయాంశనేయా! నేను అనుపదమునకుఁ కేవలచిద్రూపుడ నగు నేనే యను నర్థమును చేకొనుము. ౧౭

అవ. ఇట్లు అహంప్రత్యయాలంబన మగునిజస్వరూపమును బ్రతిపాదించి, యట్టి ప్రత్యగాత్మకును జీవాత్మకును నభేదమును జెప్పుచున్నాను.

క. నానానూనుని నని న

నే నేనన నిన్ను నన్ను క నేనన ననినన్

నేనని నే నన్నానా

నే నను నన్నెన్ని నన్ను క నిను నే నననా!

౧౮

టీ. నన్ను + నీ = శుద్ధసత్త్వప్రధాన మాయోపాధికుఁ డగుటచే సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములు గల యీశ్వరుడ ననునభిమానముతో నీ క్లిష్టపదేశమును జేయుచున్న శ్రీరామాకారుడ నగు నన్నీ, నానా + అహం నిన్ = నిరవధికానంతకళ్యాణగుణములచేఁ గొదవ లేని పరమపురుషునిగ, అని = నిశ్చయించి, నేను - అనను = నేను జెప్పను; నిన్నున్ = మలిన సత్త్వప్రధానావిద్యోపాధికుడ వగుటచేతఁ గించిష్టత్వాదిగుణములు గల జీవుడ నను నభిమానముతో శిష్యరూపమున నున్న నిన్నును,

నన్ను = దేశికరూపమున నిట్లున్న నన్నును, నేను = అస్మత్ప్రత్యయగోచర మగు పరమాత్మ యని, అనను = చెప్పను, అనినన్ = అనుచున్నప్పుడు, నేను అని = దేహాదులయందు నే నను నభిమానముగల కేవలజ్ఞానోపహితజీవాత్మ యని, నేను - అన్నానా? = నేను చెప్పితినా? అట్లు చెప్పటలేదు. (కనుక) నేను అను నన్నున్ = సర్వనిషేధావధిభూతుఁ డయి యస్మత్ప్రత్యయైకగోచర పరమపురుషుఁడనఁబడునన్నును, ఎన్ని = ఇది కా దదికాదని దేహాదుల నిరసించుట చేత నిర్ధారణఁజేసి, నన్నున్ నిన్నున్ = మాయావిద్యారూపాపాధి ద్వయవిరహితుల మగు మనల నిరువురను, నేను = అస్మత్ప్రత్యయైకగోచరమగు పరమాత్మ, అనను + ఆ = అని చెప్పలేదా? అనఁగా నిరుపాధికుల మగు మన మిరువురము పరమాత్మయే యని చెప్పియుంటి నని యర్థము.

తా. లోకరక్షణార్థ మిట్లు శ్రీరామరూపముగ నవతరించిన నన్నే, అవాప్తసమస్తకాముఁ డగుటచే నన్నిటిచేతను గొదవలేని పరమపురుషునిగా, నిశ్చయించి నేను చెప్పటలేదు. మఱియును గురుశిష్యరూపుల మగుమనల నిరువురను గూడ నా పరబ్రహ్మమునుగా నేను పలుకలేదు. ఇట్లేని యా బ్రహ్మము మఱియొద్దియనిన, నాస్తికులు చెప్పనట్లు దేహమే నేనని నేను చెప్పటలేదు గాన నే నను పదముచేతఁ బ్రతిపాదింపఁబడుచున్న పరమాత్మస్వరూపుఁడ నగు నన్ను నుపనిషద్వాక్యవిచారణచేతను యుక్తిచేతను ననుభవముచేతను నిర్ధారణఁజేసి నన్ను నిన్నుఁ గూడ నే ననుశబ్దముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్న పరమాత్మ యనుచున్నానని ఫలితార్థము.

౧౦౦

ఈ పద్యమునకు నింకొకతీరునఁ బ్రతిపదార్థతాత్పర్యములు.

టీ. నానా + అనూమనిన్ = అన్నిటిచేతను గొదవ లేని పరమాత్మునిగ, (ఒక్కనన్ను) అని = నిర్ణయించి, నేను అనను = నేను

చెప్పను, నిన్నున్ నన్నున్ ఏను అనను = అవిద్యామామోషాపాధికుల
మగు మనల నిరువురమగుడ నా పరమాత్మునిగ నేను పఠకను ;
అనినన్ = ఇట్లేని యాపరమాత్మునిగ నేవని చెప్పెద ననిన, నేను అని
నేను అన్నానా = ఆ పరమాత్ము నేనే యని నే ననినయెడల, నేను -
అచన + న్ను = “నేతి నేతి” అను మొదలగు నుపనిషద్వాక్యముల
చేతను యుక్త్యుభవములచేతను దేహాదిరసనమును జేసి అస్మత్ప్ర
త్యయగోచర మగు స్వర్వరూపమును, విన్ని = మహదాదికార్యకరణసం
ఘాతముకంటె విలక్షణ మైనదని యొంది, నన్నున్ నిన్నున్ = మాయా
విద్యాత్మకోపాధిద్వయవిరుద్ధుల మగు మనల నిరువురగు, నేను అనను
ఆ = ఆ పరమాత్మునిగ నేను చెప్పనా? - పరమాత్మును మనకును
భేదము లేదని తప్పక చెప్పెద నని యర్థము.

తా. సాక్షాత్పరమాత్మాంశావతారునిగ నన్ను లోకు లనుకొను
నట్లు ఒక్కనన్నే యాపరమాత్మునిగ నేను నీ కుపదేశింపను. మఱియు
నిట్లు మాయావిద్యోపాధికుల మై గురుకీర్వరూపమున నున్న మనల నిరు
వురనుగూడ నిరుపాధికమగు నా పరబ్రహ్మముచుగ నేను వచింపును ;
ఆ పరమాత్ముడే నే నని చెప్పితి. నా యుపాధిద్వయవినిర్ముక్తుల మగు
నపుడు మన మిరువురముచు నిరుపాధికమై యస్మత్ప్రత్యయైకగోచర
మగు నాపరబ్రహ్మమే యని తప్పక చెప్పవచ్చును. (అస్మత్ప్రత్య
యైకగోచరము అనఁగా నేను అను ప్రతీతికి మాత్రము విషయ మైనది
బ్రహ్మమని యర్థము.)

అవ. ఇట్లు సూచింపఁబడిన “నేతి నేతి” యను వాక్య
ర్థమును వివరించుచు నఖండైకరసపరమాత్మస్వరూపమును
నిరూపించుచున్నారు.

క. మేను మనము మానము మును

నే నను మానమ్ము మాని ర నేమమ్మున న
న్నే నే నని నమ్మిన నీ

మాన మనూనానుమాన ర మై మను నెమ్మిన్. ౮౯

టీ. మేను = స్థూలశరీరమును, మనము = అంతఃకరణరూప మగు నూక్షుశరీరమును, మానము = ఈ శరీరద్వయముచందలి యభిమానమును, నేను అను మనమ్మున్ = నే ననియెడితలంపును, మును = తొలుత, మాని = విడిచి, నేమమ్మునన్ = నియమముతో, నన్నే = అస్మత్ప్రత్యయైకగోచర బ్రహ్మస్వరూపుడ నగు నన్నునే, నేను అని = అవిద్యోపాధివినిర్ముక్తుడ నైన నే నని, నమ్మినన్ = విశ్వాసము గలిగిన యెడల, ఈ మానము = ఈ విశ్వాసము, ఆమాన + అనుమానము - వి = కొదవ లేనట్టియు యుక్త్యనుభవముల ననుసరించునట్టియు నుపనిషత్ప్రమాణము గలదియై, నెమ్మిన్ = నెమ్మదిగా, మనున్ = అఖండైకరసమై ప్రబలును.

తా. స్థూలశరీరమును నూక్షుశరీరమును శరీరద్వయభిమానరూప మగు కారణశరీరమును నేను అను నహంకారము గల తలంపును విడిచి బ్రహ్మక్షానైకనిష్ఠతో నస్మత్ప్రత్యయైకగోచరుడ నగు నన్నునే, అవిద్యోపాధివినిర్ముక్తుడగు తన్నుఁగా నమ్మినయెడల నీ నమ్మకము కొదవలేని తన యుక్త్యనుభవముల ననుసరించిన యుపనిషత్ప్రమాణము గలదై యఖండైకరసముగఁ బ్రబలును. ౯౦

అవ. కార్యకరణసంఘాతవిలక్షణ మైన పరబ్రహ్మమే మనమైనచో నింద్రియాదులయు మనస్సుయొక్కయు వ్యాపారములు మనమే చేయుచున్నట్లనుకొనుటకుఁ గారణ మేమియనిన నిదియెల్ల నజ్ఞానకల్పిత మని చెప్పుచున్నారు.

క. మన మేపనిఁ జేసిన నది

మనమే చేసితి మటంచు ३ మదిఁ దోఁచు సనా

తన మై ద్యోతన మై చే

తన మై తగుమనఁ గల్పితం బిది యనఘా.

౯౦

టీ. మనము = సంకల్పవికల్పాత్మక మగు మానసము, ఏపనిన్ చేసి
నను = పుణ్యరూపముగాని పాపరూపముగాని యగు నేకర్థ నాచరించి
నను, అది = ఆకర్మము, మనమే = అజ్ఞానోపహితులగు జనులు తామే,
చేసితిమి అటంచున్ = నెఱవేర్చితిమని, మదిన్ = వారివారి మనస్సునందు,
దోఁచున్ = స్ఫురించును; అనఘా = అజ్ఞానరూప మగుదోషము లేని యో
హనుమానుడా, ఇది = మనస్సు చేయుచున్నవ్యాపారము నెల్ల తామే
చేయుచున్నట్లునుకొనుట, సనాతనము - వి = సత్యస్వరూప మగుటచే
కాలక్రియాబాధ్యమాన మైనదియు, ద్యోతనము వి = ఆనందఘనం బగు
టచే స్వయంప్రకాశమాన మైనదియు, చేతనము = చిద్రూప మైనదియు
నైన పరబ్రహ్మము, వి తగు = అగుచు నొప్పుచున్న, మనకున్ = సోపాధి
కులమగు నన్నదామలకు, కల్పితంబు = అజ్ఞానముచే నారోపింపఁబడినది.

తా. “మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బన్ధమోక్షయోః” అను
నట్లు అవిద్యకు పెద్దకొడుకగు విపాదుమనస్సు, పుణ్యకర్మగాని పాపకర్మ
గాని యేది గావించినను, ఆయాపనుల నెల్ల తామే యొనరించుచున్నార
మను శ్రాంతిచే, సాధారణముగఁ బాపమలందఱు ననుకొనుచున్నారు.
ఇట్లు మనఃకృత్యమును దాము చేయుచుంటి మనుకొనుట నచ్చిదానంద
సాంద్రపరమాత్మస్వరూపుల మగుచు నొప్పుచున్న మనకు నజ్ఞానకల్పితము
గాని వాస్తవము గాదునుమీ ! యని తాత్పర్యము. ౯౦

ఆవ. జననమరణాదివికృతులు లేక సచ్చిదానందఘన
స్వప్రకాశ మగు బ్రహ్మము నేనే నుమీ యని నక్కొనించు

చున్న నా వచనమునందు విశ్వాసము నుంచు మని యుపదేశించుచున్నారు.

చ. నమ్ము మనమ్ములో ననుదినమ్ము వెలుంగుచిదాత్మ సత్ప్రభా
వమ్ము నిజమ్ము నేను నిధనమ్మును సంజననమ్ము రూపవ
ర్ణమ్ములు గర్తృకార్యకరణమ్ములు వర్ణగుణాశ్రమాభిమా
నమ్ములు నాకు లే వను ఘననమ్ముగు నావచనమ్ము నెమ్మదిన్.

టీ. నేను = అస్మత్ప్రత్యయైకగోచరము (నే ననియెడు ననుభవమునకుమాత్రము విషయము) అగుబ్రహ్మము, వెలుంగు = ప్రకాశించుచున్న, చిదాత్మ = చిత్స్వరూపముయొక్క, సత్ = త్రికాలాబాధ్యమగు, ప్రభావమ్ము = ప్రకర్షమగుభావము గలది, నిజమ్మున్ = సత్యస్వరూపమును, మఱియు, నాకున్ = నే నను ప్రతీతికి గోచరమగు పరబ్రహ్మమునకు (అహంప్రత్యయాలంబన మగు పరమాత్మకు), నిధనమ్మును = చావును, సంజననమ్మును = ఉత్పత్తియు, రూప + వర్ణమ్ములు = వలయు సన్నన నిడుపు కులుచ మొదలగు నాకారములును తెలుపు నలుపు పసపు మొదలగు రంగులును, కర్తృ + కార్య + కరణమ్ములు = స్రష్టయు కృత్యములు ఉపకరణములు, వర్ణ + గుణ + ఆశ్రమ + అభిమానమ్ములు = బ్రాహ్మణ్యము ఋత్రము మొదలగు వర్ణములు, సత్త్వము రజస్సు మొదలగు గుణములు, బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాశ్రమములు, దీనియందు నహంభావమును, లేవు = కలుగవు; అను + ఘనమ్ము + అగు + నా + వచనమ్మున్ = ఇట్లనియెడు సుత్తమ మగు నాయొక్క పలుకును, నెమ్మదిన్ = శాంతముగ, అనుదినమ్మున్ = నిరంతరమును (ఎల్లప్పుడును), మనమ్ములోన్ = డెందమునందు, నమ్ము = విశ్వసింపుము.

తా. నే ననియెడు ననుభవమునకు మాత్రము విషయమగు (స్వానుభవైకతేద్యమగు) బ్రహ్మము స్వయంప్రకాశము చిద్రూపము త్రికాలాబా

ధ్యము నర్వాణభాసకము సత్యము అరియు, చావు పుట్టువు రూపు రంగు
మొదలగు వికృతులును, కారణము కార్యము ఉపకరణము మొదలగు సృష్టి
పరికరములును, జాతి గుణములు ఆశ్రమములు అహంకారము మొదలగు
ప్రకృతిగుణములును, ఆబ్రహ్మమునకు లేవనియు నొక్కొక్క వక్కా
ణించుచున్న నాయొక్క హితోపదేశవాక్యమును, నెమ్మదిగాఁ జిత్తము
వందు నిరంతరమును నమ్ముము.

అవ. ప్రపంచము మనోభ్రాంతికల్పిత మని తలంచి
ప్రాపంచికసృఖములయందుఁ దలఁపును విడిచి బ్రహ్మమే నే నను
సఖండానుభవైకరసికుండవు గమ్మని యుపదేశించుచున్నారు.

చ. అరుచి జనింప నింపగు మహావిషయేచ్ఛలు మాని, మానితి
స్ఫురదభిమానమానసవశోఘనకాయ నివాసవాసనం
బారయకు మేను నే ననెడిబుద్ధిని దోచుటచేతఁ జేతనే
తరమును గానుగానఁ బరతత్త్వమే విశ్వమభావభావనఁ.

టీ. ఇంపగు = ఆపాతమధురములును, మహత్ = అపరిమితములును
నగు, విషయ - ఇచ్ఛలు = స్రవ్యంపనాది విషయములయందలి కోరి
కలను, అరుచి = విరక్తి, జనింపన్ = పుట్టినతోడనే, మాని = విడిచి,
విశ్వము = ప్రపంచము, అభావ + భావనన్ = భ్రాంతికల్పిత మగుటచేఁ
గల్గె యను తలఁపుతో, నేను = చైతన్యస్వరూపుడనగు నేను, చేతన +
ఇతరమును = చైతన్యవ్యతిరిక్త మగు దేహాదిజడమును, కాను = అగుట
లేదు; కానన్ = అదిగావున, పరతత్త్వము + ఎ = నిరుపాధికమగు పరమా
త్మయే, ఏను నేను + అనెడి + బుద్ధినిన్ = అఖండాకారముగ నేను
నే ననుక్లితప్రజ్ఞయందు, దోచుటచేతన్ = స్ఫురించుచుండుటవలన, మాని
త...వాసనన్ - మానిత = ఇవియే నేనని యాదరింపఁబడుచున్నట్టియు,
స్ఫురత్ = అట్లు మన్నించుచుండుటచే స్ఫుటముగ నభివ్యక్తము నైనట్టియు

అభిమాన = అహంభావము, మానస = డెందము, వచన్ = వాక్కు, ఘన
కాయ = స్థూలశరీరము, (అనునివి) నివాస = స్థానముగఁ గల, వాసనన్ =
సంస్కారమును, (ఇవియే నే ననుతలంపును) పారయకుము = వహింపకుము.

తా. అత్మానాత్మవివేకము లేకపోవుటవలనఁ బ్రయముగఁ దోప
ట్టుచుఁ బరిణామవిరసము లగు స్రక్చందనాది విషయభోగములయందు,
“యదహరేవ విరజ్యే తదహరేవ ప్రవజ్యేత్” అను మొదలగు నుపనిషద్వ
చనములనుబట్టి వైరాగ్యము పొడమినతోడనే “యథేహకర్మచిత్తోలోకః
క్షీయతే, ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచిత్తోలోకః క్షీయతే” అను మొదలగు
శ్రుతులచే నైహికాముష్మికరూప మగు ప్రపంచమెల్ల నజ్ఞానకల్పిత మగుట
చే వినశ్యమైన దను తలంపుతో నావైషయికభోగములయందుఁ గక్కిన
కూటియందుఁ బోలె నభిలాషను వదిలి జడములగు దేహాదులు చైతన్య
స్వరూపుడ నగునేను గాను గాన, సర్వావస్థలయందు నేను నే ననియెడు
స్థితప్రజ్ఞయందు స్ఫురించుచున్న యఖండైకరసచిన్మాత్రపరబ్రహ్మమే నే
నని యెంచి మనోవాక్కాయకర్మాదులయందు నహంకారమమకారరూప
మగుసంస్కారమును బొందకుము, అని నిష్కర్షితార్థము. ౯౨

అవ. అజ్ఞానము మిథ్యాభూత మని యెఱిగి యాత్మా
నాత్మవివేకదృష్టిచే బ్రహ్మజ్ఞానసంపత్తి గలిగి దేహాదికముఁ
దాను గానని యెంచినమహాధీరునకు మోక్షము కరతలామలక
మని బోధించుచున్నారు.

చ. ఇరవుగ నెన్న నెన్నఁదొక్కరయించుక లేకయయున్నయున్నతిన్
బొరలువికారకారణము ౩ బోధము దీని తెఱంగు రంగుగా
నెఱిగిశమించిమించి పరమేశ్వరభావముఁబొంది బొందిఁదా
మఱచిన ధీరధీరుచిరమార్గుఁడు మోక్షముఁ జేరుఁ జేరువన్.

టీ. ఇరవుగన్ - ఎన్నన్ = సదసద్వివేకపూర్వకమగు జ్ఞానముచేత బాగుగఁ బరిశీలించినచో, ఎన్నఁడు = ఒకప్పుడైనను, ఒక ఇంచుక = లేకమాత్రమును, లేకయ = ఉండకయే, ఉన్న + ఉన్నతిన్ = ఉన్న దానివలెనే, పారలు = తోపట్టుచున్నట్టి, వికారకారణము = మహదాది కార్యకరణసంఘాతమునకల్ల హేతుభూత మైనది, అబోధము - అ = అజ్ఞానమే సుమీ; దీని తెఱంగున్ = ఈయవిద్యయొక్క చక్కటిని, రంగు గాన్ = చక్కఁగా, ఎఱిగి = గుర్తించి, శమించి = బ్రహ్మజ్ఞానముచే నశింపఁజేసి, పరమేశ్వరభావమున్ = శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయోపాధికేశ్వరత్వమును, పొంది = తొలుతఁ బడసి, బొందిన్ = అవిద్యోపాధికశరీర త్రయమును, తాన్ మఱచిన = స్వయముగ విస్మృతని జేసినట్టి, భీర + భీ + రుచిర + మార్దుఁడు = గంభీరమగు స్థితప్రజ్ఞచే సాగనైన నడవడిక గల జ్ఞాని, చేరువన్ = దాపుగనే, మోక్షమున్ = ముక్తిని, చేరున్ = పొందును.

తా. మహదాదికార్యకరణసమష్టికల్ల ముఖ్యకారణమగు నవిద్య, సదసద్వివేకదృష్టిచేఁ బరిశీలించినయెడల నొకప్పుడును లేకమాత్రమైన నుండకయే యున్నదానివలెనే తోపట్టును. దీని వైఖరిని లెస్సగా గుర్తెఱింగి బ్రహ్మజ్ఞానముచే సమూలముగఁ బెకలించి తొలుత సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములు గలపరమేశ్వరైక్యమునొంది యా యవిద్యారూపమగు నుపాధిని మఱచినట్టి గంభీరమయిన స్థితప్రజ్ఞచే నొప్పిదమగు నడవడిక గల మహాజ్ఞాని వైశమ పరబ్రహ్మైక్యరూపమగు ముక్తి నొందు నని ఫలితము. ౯౩

వ. అని యుపదేశించి వెండియు నాత్మస్వరూపం బతిస్పృష్టంబుగా నెఱుంగుకొఱకు నింకొక్క పరమరహస్యంబుఁ జెప్పెద సావధానచిత్తుండ వై యాకర్ణింపు మని యిట్లనియె. ౯౪

టీ. అని = మీఁదఁజెప్పినయట్లు, ఉపదేశించి = సమపదేశము నొనర్పించి, వెండియున్ = మరల, ఆత్మస్వరూపంబు = నిజస్వరూపము, అతి

స్వప్నంబుగాఁ = మిక్కిలి సులభముగ, ఎఱుంగుకొఱకుఁ = తెలిసి
కొనుటకుఁగాను, ఇంకొక్క + పరమ + రహస్యంబుఁ = వేటొకమహా
గుహ్యమును, చెప్పెదఁ = ఉపదేశించెదను, సావధాన + చిత్తుండవు ఐ =
చెప్పెడి రహస్యార్థమునందు నేకాగ్రమగుడెందము గలవాడవై, ఆకర్ణిం
శ్రుము = ఆలింపుము, అని ఇట్లు అనియెఁ = అనుచు చెప్పఁబోవురీతిని
పలికెను.

తాత్పర్యము సులభము.

౯౪

అవ. “చక్షుషోద్రష్టా శ్రోత్రస్యద్రష్టా మనసోద్రష్టా
వాచోద్రష్టా బుద్ధేర్ద్రష్టా ప్రాణస్యద్రష్టా తమసోద్రష్టా సర్వ
స్యద్రష్టా తత్సర్వస్త్వాదన్యో మహా నాత్మా” అను మొదలగు
శ్రుత్యర్థములను వివరించుచుఁ దొలుత దృశ్యముయొక్కయు
దృక్కుయొక్కయు వివేచనమును జేయుచున్నాఁడు.

సీ. కలితశబ్దశ్రోత్రశ్రుణునమనోఽహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి శ దృక్కు నేను
స్పర్శత్వగింద్రియాంతచన్దనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి శ దృక్కు నేను
సలితరూపలోతచనమనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి శ దృక్కు నేను
గమనీయరసరసజ్ఞామనోహంకృతుల్
దృశ్యముల్ వీనికి శ దృక్కు నేను.

తె. ఆతిసురభినాసికామనోఽహంకృతులును
దృశ్యములు గాన వీనికి శ దృక్కు నేను
బహువిధాంతర్బహిష్ఠప్రపంచ మెల్ల
దృశ్య మట్లాటఁ బరిపూర్ణశ్రద్ధృక్కు నేను.

౯౫

టీ. కలిత...కృతుల్—కలిత = ధ్వనిరూపమున స్ఫుటమగుచున్న, శబ్ద = శబ్దగుణమును, శ్రోత్ర = శబ్దగుణగ్రాహక శ్రవణేంద్రియమును, మన + మనస్ = వ్యాపకమగుటచే గొప్పనియగు మనస్సును, అహంకృతుల్ = శబ్దాదులకు నభిమానియగు నహంకారమును, దృశ్యముల్ = ద్రవ్యముగు నాత్మకు గోచరములగుచున్నవి (గావున); కినికిన్ = కైని జెప్పఁబడిన దృశ్యములగు శబ్దాదులకు - నేను = అహంకారత్వములంబన మగు నాత్మ, దృక్కు = సాక్షి యగుటచేఁ గనిపెట్టునది యగును; స్వర్మ... కృతుల్—స్వర్మ = స్మరించుగుణమును, ర్మ + క్రియ = స్వర్మగుణగ్రాహకమగు స్రేంద్రియమును, అంచల్ + మనస్ = జడములగు స్వర్మగుణత్వగ్నింద్రియములయందు వ్యాపించి యొప్పుచున్న మనస్సును, అహంకృతుల్ = స్వర్మగుణాదులయందు నభిమానియైన యహంకారమును, దృశ్యముల్ = సాక్షియగు నాత్మకు విషయము లగుచున్నవి (గావున), కినికిన్ = ఈస్వర్మగుణము మొదలగువానికి, నేను = నే నను ప్రతీతికి నాలంబనమగు నాత్మ, దృక్కు = ద్రవ్య యగుటచేఁ జూచునదియగును; సలలిత...కృతుల్—సలలిత = సాగనైన, రూప = ఆకృతిగుణమును, లోచన = రూపగుణమును గ్రహించెడు నేత్రేంద్రియమును, మనస్ = నేత్రేంద్రియప్రేరకమగు మనస్సు, అహంకృతుల్ = ఈ చక్షురింద్రియాదులయందు నభిమానము గల యహంకారమును, దృశ్యముల్ మొదలగు వాక్యశేషము గతార్థము. కమనీయ...కృతుల్ - కమనీయ = ఇంపగు, రస = చవిరూపమగు గుణమును, రసజ్ఞా = ఆ చవిని గ్రహించెడు రసనేంద్రియమును, మనస్ = రసనేంద్రియమును ప్రేరేపించుమనస్సును, అహంకృతుల్ = ఈ రసనేంద్రియమనస్సులయందు నభిమానము గల యహంకారమును, దృశ్యముల్ మొదలగునవి గతార్థము. అతి - కృతులును - అతిసురభి = మంచి వాసనారూప మగు గంధగుణమును, నాసీకా = గంధగుణగ్రాహకస్థూణేంద్రియమును, మనస్ = స్థూణేంద్రియప్రేరకమగు మనస్సును, అహం

కృతుల్ = తదభిమానరూప మగు నహంకారమును, దృశ్యముల్ మొద
లగునవి గతార్థము. బహు...ఎల్లన్ - బహువిధ = పెక్కు తెఱంగులను,
అంతః = లోపలను, బహిః = వెలుపలను, స్థ = ఉన్నట్టి, ప్రపంచము
ఎల్లన్ = సకలజగత్తును, దృశ్యము = ద్రవ్యయగు నాత్మకు జ్ఞేయము, అట్లు
జౌటన్ = అట్లు సాక్షికి గోచరమగుటచేత, నేను = నే నను ప్రతీతికి
మాత్రము గోచరమగు నాత్మ యనుట, పరిపూర్ణ+దృక్కు = సంపూర్ణముగఁ
గనిపెట్టునది యగును.

తా. శబ్దస్పర్శరూప రసగంధము లను నైదువిషయములును, నీ యైదు
గుణములను గ్రహించెడు శ్రోత్ర త్వక్ చక్షు ర్జిహ్వఘ్రాణము లను జ్ఞానేం
ద్రియపంచకమును, వీని నెల్ల వ్యాపించి ప్రేరణజేయు మనస్సును, వీని
యన్నిటియందు నభిమానరూపమగు నహంకారమును, మఱియుఁ బలుతెఱం
గులం బరఁగు లోను పైనిఁ గల సమస్తప్రపంచమును ద్రవ్య యగునాత్మక
గోచరమగుటచే జ్ఞేయమైయున్నదిగాన నేనను ప్రతీతికి మాత్ర మనుభ
వైకవేద్యమగు నాత్మసాక్షియై యున్న దని ఫలితార్థము.

వ. అది యెట్లంటేని.

టీ. ఆత్మ సాక్షి యగుట యెట్లనియడిగితివేని చెప్పెద నాంకింపుము.

సీ. శబ్దాదివిషయపంఞ్చకము దృశ్యం బగు

శ్రవణాదికరణపంఞ్చకమునకును

శ్రవణాదికరణపంఞ్చకము దృశ్యం బగు

తతమనోబుద్ధ్యహంకృతుల కరయఁ

దతమనోబుద్ధ్యహంకృతులు దృశ్యం బగుఁ

బరిపూర్ణదృక్చైతన్యబ్రహ్మమునకుఁ

బరిపూర్ణదృక్చైతన్యబ్రహ్మాంబు నగునాకు

దృశ్యత్వ మెందుఁ జింతింప లేదు

తే. గాన నిరతిశయస్వప్రకాశ నిర్వి

కార నిర్విషయావ్యయాకాశకల్ప

కల్పనాతీత సచ్చిత్సరఖస్వరూప

సురుచిరాఖండశుద్ధవర్స్తువును నేను.

౯౬

టీ. శ్రవణ + ఆది + కరణ + పంచకమునకు = శ్రోత్రము మొదలగు నింద్రియముల మొదటికిని, శబ్ద + ఆది + విషయ + పంచ కము = చప్పుడు మొదలగువిషయము లైదును, దృశ్యంబు అగు = తెలి యఁబడునవి యగును, తత + మనస్ + బుద్ధి + అహంకృతులకు = అట్లు శబ్దాదులకు జ్ఞాతలగు మనస్సు బుద్ధి యహంకారము నను నంతఃకరణ చతుష్టయమునకు (ఇందు మనస్సులోఁ జిత్త మంతర్భూతము గాన నుపలక్ష ణము) శ్రవణ + ఆది + కరణ + పంచకము = శ్రోత్రము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియము లైదును, దృశ్యంబు అగు = గోచరము లగును; అర య = పరిశీలింపఁగా, పరిపూర్ణ + దృక్ + మయ + బ్రహ్మమున కు = ఎల్లయొడల వ్యాపించినదియు ద్రష్టయు నగు పరమాత్మకు, తత + మనస్ + బుద్ధి + అహంకృతులు = అన్నిటియందుఁ బ్రసరించెడు మన స్సును బుద్ధియు నహంకారము నను నంతఃకరణచతుష్టయము, దృశ్యంబు - అగు = గోచరము అగును; పరిపూర్ణ + దృశ్యము + బ్రహ్మంబును + అగు + నాకు = అన్నిటియందు నిండియున్న ద్రష్ట యగు పరమాత్మ యే యగునే నను ప్రతీతికి మాత్రము గోచర మైన (స్వానుభవైకవేద్య మయిన) యాత్మకు, చింతింప = ఆలోచింపఁగా, ఎందును = ఏప్పుడును, దృశ్యత్వము = వేటొకదానికి గోచరమగుట, లేదు = సంభ వింపదు, సర్వసాక్షి యగుపరమాత్మకు వేటొకసాక్షి సంగీకరించినచో నాయాత్మకు మఱియొకయాత్మయు దాని కింకొకయాత్మయు నని సాక్షి త్వమున కనవస్థాపాతము ననై కాంత్యము సంభవించును గాన పరమాత్మ

స్వప్రకాశ మగుటచే. జేసికిని గోచరము కాదు, అనునీయర్థమునందు
 “న తత్రసూర్యోభాతి నచంద్రతారకం శేమావిద్యుశో భాన్తి కుశోఽ
 య మగ్నిః” అను మొదలగు ననేకశ్రుతులు ప్రమాణము; కాగన్ =
 ఇట్లాల్గవు వేచొకద్రవ్య కాకపోవుట యాత్మసర్వసాక్షియు నగుట
 చేతను, నిర...వును - నిరతిశయ = తనకంటె వేచొకయుత్తమవస్తువు
 లేనిదియు, స్వప్రకాశ = తనకుఁ దా వెలుఁగొందు చున్నదియు, నిర్వి
 కార = ప్రకృతికి నతీత మగుటచే జననమరణాదివికృతులు లేనిదియు
 నిర్విషయ = స్వానుభవైకసంవేద్య మగుటచే నొకదానికి గోచరము కాని
 దియు, అవ్యయ = సద్రూప మగుటచే నాశము లేనిదియు, ఆకాశ
 కల్ప = పైని చెప్పినలక్షణములు గొన్ని యాకాశమునందుఁ బట్టుటచే
 మింటికి నెక్కువైనదియు, లేక చిదంబరస్వరూపమును, “ఆకాశోహస్తై
 నామరూపయో ర్నిర్వహితా” అను శ్రుతిమూలముగఁ గల యాకాశాధి
 కరణార్థము నిచ్చోట గమనించునది. కల్పనాతీత = ప్రకృతిరూప మగు
 ప్రపంచరచనకు విలక్షణ మైనదియు, సత్ + చిత్ + సుఖ + స్వరూప =
 ‘సచ్చిదానందఘనం పరంబ్రహ్మ’ అను మొదలగు నుపనిషద్వచనప్రమా
 ణముచేతను, యుక్త్యనుభవములచేతను, సత్యస్వరూపమును జడభిన్న
 మగుటచే శుద్ధచైతన్యస్వరూపమును దుఃఖసంభిన్నము కాకపోవుటచే
 నానందఘనమ్మును; సురుచిర = మహాజ్ఞానులకు మిగుల రమణీయమును,
 అఖండ = సర్వపరిపూర్ణ మగుటచే నపరిచ్ఛిన్నమును, శుద్ధ = ప్రకృతి
 సంబంధము లేకపోవుటచేత నతిపరిశుద్ధమును, నగు, వస్తువును = పర
 వస్తువును, నేను = నే నను ననుభవైకవేద్య మగు నాత్మయే స్వరూపుఁడ
 నగు నే నైతి.

తా. ఆకాశాది పంచమహాభూతములయొక్క గుణము లగు శబ్ద
 స్పర్శ రూప రస గంధము లను నైదుగుణములును వరుసను శ్రోత త్వ

కృతు ర్జిహ్వః ప్రాణము లను జ్ఞానేంద్రియము లైదింటికిని విషయము
అయి శ్లేయము లగును ; ఈ జ్ఞానేంద్రియపంచకము మనోబుద్ధ్యహంకార
మలకు గోచర మగుచున్నది. మనస్సు మొదలగు నీ యంతఃకరణచక్రుప్త
యగు సర్వవ్యాపక మయి సర్వసాక్షి యగు పరమాత్మకు శ్లేయ
మగుచున్నది. అజ్ఞానావరణవిరహితుడ నగుటచే నా పరమాత్మస్వరూ
పుడ నయి సర్వద్రష్ట నగుదు; నాకు నాలోచించి చూచినయెడల
నొకదానికి గోచరమగుట యెన్నడును గలుగదు. ఇట్లగుటంజేరి నేను
పరబ్రహ్మము, తన్ను మించినవేటొకవస్తువు లేనిదియు, స్వసంవేద్య
మగుటచే స్వయంప్రకాశమానమును, ప్రకృత్యతీత మగుటచే మద్యావ
వికారములు లేనిదియు, తనకుఁ దా గోచరమగుటచే దేనికిని యెరియఁ
దగినది కానిదియు, నిత్యస్వరూప మగుటచే నాశము లేనిదియు, ఆకా
శమునందీ లక్షణములు గొన్న గలిగియుండుటచేత మింటిని బోలి
నదియు, ప్రకృతివికృతిరూప మగు ప్రపంచకల్పనకు విలక్షణ మైనదియు,
నద్రూపమును చిత్స్వరూపమును . ఆనందఘనము | నగుటచే మనోజ్ఞమును
నపరిచ్ఛిన్నమును పరిశుద్ధము నగుపరవస్తువును ముని యని తా. ౯౭

అవ. బ్రహ్మము అన్యప్రకాశ్యము కా దనుటను సహే
తుకముగఁ బ్రతిపాదించుచున్నారు.

వ. అట్టి దృగ్విస్తువు నై ననాకు దృశ్యత్వంబు గలుగ దెట్ల
నిన వినుము. దృక్కును, సంవిత్తును, జిత్తును, జ్ఞప్తియు,
జ్ఞానంబును, బోధంబును, జ్ఞేతన్యంబును నగునివి ఘట
కుంభకలశశబ్దంబులభంగిఁ బర్యాయనామంబు లట్లగుట
దృక్కునై న నన్నవలోకించునది దృగన్యంబునిన దీపభా
స్యంబులై జడంబులై న ఘటాదులు, భాసకం బైనదీపం
బుం బ్రకాశింపం జేయనేరనిపగిది, నాచేతఁ బ్రకాశ్యం

బులై యచేతనంబు లై న యహంకార మనోనేత్ర రూపా
దికంబులు ప్రకాశకం బై న మత్స్వరూపంబుం దెలియ
నోపవు; దృగంతరం బనిన నాదృగంతరంబు స్వల్పప్రభా
రూపం బై నప్రదీపం బనల్ప తేజోవంతుం డగు భాను
మంతుని వెలిగింపలేనిచందంబున నికృష్టంబై యెఱుంగ
నమర్థంబు గాదు, సమానం బై తేజరిల్లం జేయు ననిన
రత్నంబు స్వసదృశ రత్నాంతరంబును భాసిల్లం జేయ
క్షమంబు గానిపోలిక, మత్సమం బై విలసిల్లం జేయ
శక్తంబు గా దదియునుం గాక వేదాంతంబులయందుఁ
జై తన్యద్వయం బను క్తంబు, అది యట్లుండనిమ్ము; సము
త్కృష్టంబై కాంచు ననిన నదియు మఱియొకదృగంతరం
బునకు దృశ్యంబు గావలయు, నట్లయిన దానిం గనుంగొ
నుదృగంతరాంతరం బింకొక్కటి యనిన నితైఱుంగున
నసంఖ్యాతదృగంతరాంగీకారంబు దోఁచు; నందునలన
నవస్థాదోషంబు ప్రాప్తంబగు; నట్లుగాక కొన్నిదృగంతరం
బుల నూహించి యొక్కటి నిలిపి యిటమిఁద దీనికి ద్రష్ట
లేదనిన నన్నింటికిం గలుగ నితని కెట్లు లేకుండు, గలండ
నిన వానికి వ్యభిచారంబు వచ్చు; నివ్విధంబుగాక మొదటి
దృగంతరంబు నిరతిశయం బనిన నెయ్యది సర్వకారణంబై
నిష్కారణంబై తనకంటె నితరంబై న సర్వంబును సాధ
నంబు లేకయ తాన వీక్షించు నదియె నేను గావున స్వప్ర
కాశపరివ్రాణ్ణ దృష్టియబ్రహ్మంబు నగుదు నని యుపదే
శించి మఱియు నిట్లనియె.

టీ. అట్టి + దృక్ + వస్తువును + ఐన + నాకుఁ = మీఁదఁ
జెప్పినలక్షణములు గల ద్రవ్యరూపమగు సుత్తమవస్తువు నగు నే నను
ప్రతీతికి మాత్రము పాత్రమగు బ్రహ్మమునకు, దృశ్యత్వంబు = ఒకనిదానికి
విషయ మగుట, కలుగదు = సంభవింపదు ; ఎట్లుఅనినన్ = అది ఏతీరున
నని యడిగితివేని, వినుము = చెప్పెద నాలకింపుము ; దృక్కును - సంవి
త్తును - చిత్తును - జ్ఞప్తియు - జ్ఞానంబును - చైతన్యంబును, అను +
ఇవి = అనియెదు నీపదములు, ఘట - కుంభ - కలశ - శబ్దంబుల -
భంగిన్ = కడవ - బాన - కుండ యను పదములవలెనే, పర్యాయ -
నామంబులు = ఒకటియేయర్థము గల మాటుపదములు, అట్లు అగుటకొ =
అట్లు దృక్కు సంవిత్తు మొదలగునవి పర్యాయపదము లగుటచేత,
దృక్కును + ఐన + నన్నున్ = సర్వావభాసకమగు పరమాత్మను, అవ
లోకించునది = పరికించునది (వెలుఁగొందఁ జేయునది), దృక్ +
అన్యంబు = వేఱొకద్రవ్య, అనినన్ = అని చెప్పినయెడల, దీప + భాన్యం
బులు - వి = ప్రదీపముచేతఁ దేజరిల్లఁజేయఁబడునవియై, జడంబులు ఐన =
తెలివిలేనివి యగు, ఘట + అదులు = కడవలు వలువలు మొదలగునవి
భాసకంబు + ఐన + దీపంబున్ = తక్కుఁ బ్రకాశింపఁ జేయ దివ్యను,
ప్రకాశింపన్ - చేయన్ - నేరని + పగిదిన్ = వెలుఁగొందఁజేయ నను
ర్థములు గానియట్లు, నా చేతన్ = పరమాత్మునివలన, ప్రకాశ్యంబులు -
వి = భాసిల్లఁజేయబడుచున్నవై, అచేతనంబులు - ఐన = జ్ఞానశూన్యము
లగు, అహంకార + మనస్ + నేత్ర + రూప + అదికంబులు = అంతః
కరణచతుష్టయము జ్ఞానేంద్రియపంచకము, ఆకాశాది పంచమహాభూత
ములు శబ్దాదిగుణములు మొదలగు సకలప్రపంచము, ప్రకాశకంబు - ఐన +
మత్ + స్వరూపంబున్ = ద్రవ్య నగు నాయొక్క స్వరూపమును, తెలి
యకొ - ఓపపు = ఎటుంగుటకు సమర్థములు గావు ; దృక్ + అంతరంబు -
అనినన్ = వేఱొకద్రవ్య నీస్వరూపము నెటుంగవచ్చు నని యడిగితివేని,

ఆ + కృక్ + అంతరంబు = అట్టివేటొకద్రవ్య, స్వల్పప్రభారూపంబు.
 ఐన - ప్రదీపంబు = కొంచెపువెలుగు గలదివ్వే, అనల్ప + లేజోపంతుఁ
 డు + అగు + భానుమంతునిన్ = హెచ్చైనవెలుగు గల వేడివెలు
 గును, వెలిగించున్ - లేని చందంబునన్ = భాసిల్లజేయఁ జాలనివడువున,
 నికృష్టంబు - ఐ = స్వల్పమైనదై, ఎటుంగన్ = “సత్యం జ్ఞాన మనంతం
 బ్రహ్మ” అను మొదలగుత్రుతులచేత నపరిచ్ఛిన్న మగు నాస్వరూప
 మును దెలిపికొనుటకు, సమర్థంబు కాదు = సామర్థ్యము గలది కానేరదు;
 సమానంబు - ఐ = ఆదృగంతము నీకుఁ దుల్యమగు స్వరూపముగలదియై,
 లేశశ్లిక్ చేయున్ = నిన్ను ప్రకాశింపఁ జేయవచ్చును, అనినన్ =
 అని యంటివేని, రత్నంబు = మానికము, స్వ + సదృశ + రత్న + అంతరం
 బును = తనతో సమానమగు వేటొకమానికమును, భాసిల్లన్ - చేయున్ =
 ప్రకాశింపఁజేయుటకు, త్నమంబు - కాని - పోలికన్ = సామర్థ్యము గలది
 గానిపగిదిని, మత్ + సమంబు = నాకుఁ దుల్యమగు స్వరూపము
 గలదియై, విలసిల్లన్ - చేయున్ = నన్నుఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకు, శ
 క్తంబుకాదు = సమర్థతగలది కానేరదు; అనియునుంగాక = అంతియ కాక, వే
 దాంతంబులయందున్ = ఉపనిషత్తులయందు, చైతన్యద్వయంబు = దృక్కు
 నకు వేటొకదృక్కు గలదని రెండుదృక్కులు, అనుక్తంబు = చెప్పఁబడి
 యుండలేదు; అది - అట్లు - ఉండనిమ్ము = దృగ్ద్వయమున కుపనిషత్ప్ర
 మాణము లేకపోవుట యటులుండనిమ్ము, సమత్కృష్టంబు - ఐ = ఆదృ
 గంతరము నీకంటె గొప్పది యై, కాంచున్ = నిన్నుఁ జూడఁగలదు;
 అనినన్ = అంటివేని, అదియున్ = ఆ గొప్పదృక్కును, మఱియొక
 దృగంతరంబునకున్ = తనకంటె గొప్పదియగు వేటొకద్రవ్య చైతన్యమునకు,
 దృశ్యంబు - కావలయున్ = గోచరముకాదగియుండును. అట్లు అయినన్ =
 మొదటిద్రవ్యకు వేటొక పెద్దద్రవ్య, ఆ ద్రవ్యకు మఱియుం పెద్దద్రవ్యయుఁ
 గలిగినచో, దానిన్ = ఆ దృక్కును, కనుంగొను = పరికించునట్టి, దృక్ +

అంతర+అంతరంబు = మఱియు వేటొకప్రబలమైన ద్రవ్యచైతన్యము,
 ఇంకొక్కటి = వేటొక్కటి గలుగవలయును, అనినన్ = అని పలికిన
 యెడల, ఈ-తెజంగునన్ = ఇట్లు చెప్పినతీరున, అసంభ్యత=రెక్కెక్కు
 డగు, సృగంతర = వేటు ద్రవ్యలయొక్క, అంగీకారంబు = ఒప్పుదల,
 తోచున్ = తోపట్టును, అందువలనన్ = అట్లంగీకరించుటచేత, అన
 వస్థాదోషంబు = తెంపు లేకపోవుట యనుతప్పు, ప్రాప్తంబు అగున్ =
 తట్టించును, అట్లుకాక = పోనిమ్మాదువున ననవస్థాదోషము ప్రాప్తింప
 కుండ, తొన్ని+దృక్+అంతరంబులన్ = రెక్కకు లోబడిన ఇరువురను
 గాని మువ్వరనుగాని నలువురనుగాని వేటుద్రవ్యలను, ఉపించి = ఆలో
 చించి, ఒక్కటిన్-నిలిపి = అందుఁ గడపటి యొకద్రవ్యను స్థిరపఱచి, ఇటు
 మీదన్ = ఈపైని, కిరీకిన్ = ఈకడపటిద్రవ్యకు, ద్రవ్య-లేదు-అనినన్ =
 మఱియొకప్రకాశకుఁ డుండఁడని స్థిరపఱచినయెడల, అన్నింటికిన్ = వెను
 కటి ద్రవ్యలందఱికిని, కలుగన్ = పైపై ద్రవ్య లుండునపుడు, వీనికిన్ =
 ఈ కడపటిద్రవ్యకు, ఎట్లు-లేక-ఉండున్ = ఏయిట్టిచేఁ గలుగకయుండ
 వలెను ?—కలుగకపోయెను; కలఁదు - అనినన్ = కడపటిద్రవ్యకుఁ గూడ
 వేటొకద్రవ్యయున్నాఁ డని యొప్పుకొనినయెడల, వానికిన్ = ఆద్రవ్యకుఁ
 గూడ, వ్యతిచారము = విలుకడలేకపోవుట, వచ్చున్ = సంభవించును,
 ఈ-విధంబు-కాక = ఈ ప్రక్రియను విడిచి, మొదటి + దృక్ + అంత
 రంబు = తొలుత నంగీకరించినద్రవ్య, నిరతిశయంబు = తనకు వేటొకద్రవ్య
 లేనినగును; అనినన్ = అని యొప్పుకొనినయెడల, ఏ-ఎడి=సాక్షిస్వరూప
 మగు శేషరవస్తువు, సర్వ+కారణంబు - ని = కార్యకరణసంఘాతమున
 కెల్ల హేతుభూత మగుచు, నిష్కారణంబు-ని = తనకు నింకొకకారణ
 భూతమగు వస్తువు లేనిదియై, తనకంటె-ఇతరంబు - ఇత+సర్వంబును=
 తనకు శేషభూతి మగునమస్తప్రపంచమును, సాక్షసంనబు లేక = ఉపకరణ
 మెద్దియును లేకుండ, తాను-ఆ = స్వయముగనే, వీక్షించున్ = పరికిం

చునో (ప్రకాశింపఁజేయునో), అది-ఎ = ఆ సకలసాక్షియే, నేను = నేను
నే నను ప్రతీతికిమాత్రము పాత్రమగు పరవస్తు వని యర్థము, కావున =
ఇట్లుగుటంబట్టి, స్వ...బున్ = స్వప్రకాశ = తనకుఁ దా వెలుఁగుచున్న
ట్టియు, పరిపూర్ణ = అంతట నిండియున్నట్టియు, దృఙ్మయ = సర్వ
ప్రపంచప్రకాశ మయినట్టియు, బ్రహ్మాంబుక్ = పరవస్తువును, అగు
దుక్ = ఐయున్నాను- అని, ఉపదేశించి = ఈరీతిని హితోపదేశము నేసి,
మతియుక్ - ఇట్లు - అనియెన్ = ఇంక నీరీతిని పలికెను.

తా. మీఁదఁ జెప్పఁబడిన సాక్షిరూప మగు పరబ్రహ్మమునే యైన
నాకు నితరప్రకాశత్వము సంభవింపదు. ఏల సంభవింపదని యంటివేని
చెప్పెద నాలకింపుము. ద్రష్ట, సాక్షి, సంవిత్తు, ప్రతిపత్తు, చిత్తు, జ్ఞప్తి,
జ్ఞానము, బోధ, చైతన్యము, అనుపదము లన్నియు, కడవ, కుండ, బాస,
గూస, ఘటము, కలశము, కుంభము అను నుడులవడువున నొకటియే యర్థ
ముగల మాటుపదములుగాని భిన్నార్థకములు కావు గావున సర్వసాక్షి నగు
వస్తువు గనుంగొనుపరవస్తువు వేటొందుండఁబోలు నని యంటివేని, “నాన్య
తోస్తి ద్రష్టా నాన్యతోస్తి మంతా నాన్యతోస్తి విజ్ఞాతా” అను మొద
లగు నుపనిషత్ప్రమాణములను బట్టి ప్రదీపముచే వెలిఁగింపఁబడుచున్నవి యై
చైతన్యరహితములైన కడవలు వలువలు మొదలగునవి యెల్లఁ దమ్ము వెలిఁ
గించెడు నా దివ్యేను వెలిఁగింప సమర్థంబులు గానితీరున, నావలన వెలిఁ
గింపఁబడుచున్నవియై జడములగు మనోబుద్ధ్యహంకారములు త్వక్చక్షు
శ్రోత్రజిహ్వఘ్రాణములు శబ్దస్పర్శరూప రసగంధములు పృథివ్యప్తేజో
వాయ్వాకాశములు మొదలగునవి తమ్ముఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్న
నాయొక్క చిద్రూపము నెఱుంగుటకు సామర్థ్యము గలవి గానేరవు. పోనీ
మృని నిన్నుఁ దెలిసికొనఁజాలక పోయినఁ బోవుఁ గాక, వేటొకద్రష్ట
నిన్నుఁ దెలిసికొనవచ్చు నని యంటి వేని వేటొకయాద్రష్ట నాకంటెం
బెన్నదియా? నాతో సమానమైనదియా? నాకంటెం బెన్నదియా?

నాకంటె జిన్నది మైనచోఁ గొంచెపునెలుగు గలదీపము తనకంటె
మిక్కుట మగు కాంతి గల సూర్యునిం బ్రకాశింపఁ జేయఁజాలనిపోలికఁ
దనకంటె నెక్కుడగునన్నుఁ బ్రకాశింపఁజేయఁజాలదు. అద్రష్ట నాతో
నమాన మైనదని యుంటివా? మానికము తన కెన యగు వేటొక
రతనమును వెలిగింపలేకయుట్లు తనతో నమానముగ నన్ను భాసిలంజేయఁ
జాలదు. ఇంతియకాక యుపనిషత్తులలో నెచ్చటను జైతన్యమునకు వైవి
ధ్యముఁ జెప్పియుండలేదు. ఇట్లు శ్రుతిప్రమాణము లేకపోవుటనటుండనిమ్ము!
అవ్యగంతరము నాకంటె గొప్పదిమై నన్నుఁ గనుంగొనవచ్చు నని యుంటి
లేని, దానిని దనకంటెఁ బెద్దది యగు మఱి వేటొకద్రష్ట, పరికింపవలసి
వచ్చును. ఈప్రక్రియ సొప్పకొనినయెడల దానినిఁ దనకంటెఁ బెద్దయగు
వేటొక ద్రష్టయు, దాని నింకొక గొప్పద్రష్టయుఁ బ్రకాశింపఁజేయుచు
నుండవలయు. ఈ తీరున లెక్కలేని పైపైద్రష్టలను పెక్కుండ నంగీకరింప
వలసివచ్చును. ఇట్లుప్పకొనినయెడల ననవస్థయను దోషము (హద్దు లేక
పోవుట యను గొప్ప తప్పిదము) మీఁదఁబడును. పోని మ్నిప్రక్రియంబుట్టి
యనవస్థాదోషము ప్రాప్తించినయెడల దీనిన్నిడిచి, ఇరువురనుగాని మువ్వ
రనుగాని నల్వరనుగాని పైపైద్రష్టల నంగీకరించి యందుఁ గడపటిద్రష్టను
స్థిరపఱచి యా ద్రష్టకుమీఁద నిక ద్రష్టయుండఁ దని చెప్పినయెడల వెను
కటిద్రష్టలకుఁబైపైద్రష్టలుండునపు డాకడపటిద్రష్ట కేల యుండఁగూడద
నినచో నుండవచ్చుననియొప్పుకొనినయెడల నాకడపటిద్రష్టకు నిలుకడలేమి
సంభవించును గాన నీప్రక్రియనెల్లమాని తొలుతఁజెప్పినద్రష్టకంటెవేటొక
యుత్తమద్రష్టలేఁడనియొప్పుకొనినచో నేద్రష్ట నమస్తయునకుం గారణమైన
దియుఁ దనకు వేటొండు కారణము లేనిదియుఁ దనకుఁ బెఱయగు నమస్త
మును నేయుపకరణములును లేకయె స్వయముగ నే ప్రకాశింపఁజేయునో
యాద్రష్టయే నేనై యుంటినిగనుక తనకుఁ దా వెలుంగుచు నంతటను నిండి
యుండి సర్వసాక్షిస్వరూప మగు పరబ్రహ్మము నే నైతిని నుమీ యని
బోధించి మరల శ్రీరామచంద్రుం డాంజనేయున కిట్లనియె.

అవ. ఇట్లు బాలావబోధముకొఱకు నతివివరముగ నాత్మ స్వరూపమును బ్రతిపాదించి ఫలితార్థమును సంగ్రహించి యుపదేశించుచున్నారు.

తే. తెలియఁబడుచున్నవిశ్వంబు ర దృశ్య మంచుఁ
దెలివినై సర్వమును గాంచురదృక్కు నేను
మిగుల నాకంటె నన్య మేరమియును లేదు
పత్య మిది సర్వవేదాంతరసంగ్రహంబు.

౯౮

టీ. తెలియన్ - పడుచున్ - ఉన్న+విశ్వంబు = తనకు గోచరమై యుండునట్టి సమస్తప్రపంచమును, దృశ్యము = తనచేఁ గనిపట్టఁదగినదియైయున్నది. అంచున్ = అనియెడు, తెలివిని+ఐ=జ్ఞానస్వరూపుడ నగుచు, సర్వమును = జ్ఞానమును అజ్ఞానజన్యము లగు మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములును శమదమాది సాత్త్వికగుణములు, కామక్రోధాదు లగురాజసగుణములు నిద్రాలస్యాదు లగు తామసగుణములు మొదలగు నాంతరప్రపంచమును శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు పృథివ్యప్తేజోవాయా కాశములు మొదలగు బాహ్యప్రపంచమును నను సమస్తమును, కాంచు = దీక్షించుచున్న, దృక్కును = సాక్షిస్వరూపుడను, నేను = నే నైతిని; నాకంటె మిగులన్ = సర్వద్రష్ట నగు నాకంటెను బైఁగా, అన్యము = వేరొకదృక్కు, ఏమియును = ఎద్దియును, లేదు = కలుగదు. సత్యము ఇది = ఇట్లు చెప్పఁబడినయర్థము వాస్తవము. సర్వ + వేదాంత + సంగ్రహంబు = ఉపనిషత్తులన్నిటియొక్క ఫలితము.

తా. తనకు గోచరించుచున్న బాహ్యభ్యంతరరూప మగు ప్రపంచమంతయుఁ దనచేఁ బరికింపఁదగియున్నది అనియెడు జ్ఞానమే స్వరూపముగఁ గల వాడ నై యంతఃకరణవృత్తులకు గోచర మగు మానసికప్రపంచమును శ్రోత్రాదులగు నింద్రియములకు గోచరమగు బాహ్యప్రపంచము నను సమస్త

ప్రపంచమును గనుగొనియెడుసాక్షి నేనైతిని. ఇట్లు సర్వసాక్షినిగు నాకంటె వైపెచ్చుగ వేరొకద్రష్ట యెవ్వఁడును లేడు; ఈచెప్పినయర్థము యథార్థము. ఇది యుపనిషత్తులన్నిటియొక్క ఫలితము. ౯౮

అవ. సర్వాతీతుఁడు సర్వనాక్షి సర్వజ్ఞుఁడు శుద్ధచైతన్య స్వరూపుఁడు నగుపరమాత్ముఁడే నేననుప్రతిదికి వాత్రుఁడని యేకత్వము నుపదేశించుచున్నాడు.

క. జీవత్రితయతనుత్రిత

యానస్థాత్రితయములకు ర నతిరిక్తుఁడు న

చ్ఛావాభావజ్ఞుఁడు నగు

కేవలచిన్మయుఁడ నేను ర నీశాధీశా.

౯౯

టీ. కీక-అధీశ = వానరులలో శ్రేష్ఠుఁడను. నేను = నేనను సస్య దర్శకపదమునకు లక్ష్యార్థభూతుఁడగుపరమాత్ముఁడు. జీవ...ములకు = జీవ + త్రితయ = విస్వఁడు తైషుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు నను మువ్వురుజీవులకును, తను + త్రితయ = స్థూలసుూక్ష్మకారణము అను మూఁడు మేనులకును, అవస్థా + త్రితయ = మెలకువ - కల-నిదుర-అనుమూఁడవస్థలకును, అతిరిక్తుఁడు = పెరియగువాఁడు తత్ + భావ + అభావ + జ్ఞుఁడు = మువ్వురు జీవులయు మూఁడుమేనులయు పూర్వవస్థలయొక్కయు ఉనికిని లేమినిఁ దెలిసినవాఁడును, అగు = వనట్టి, కేవలచిన్మయుఁడను = పరిశుద్ధ మగుచైతన్యము స్వరూపముగఁ గలవాఁడను.

తా. ఓ వానరోత్తమా! విత్వత్తైజస ప్రాజ్ఞు లను జీవత్రయమునకును, స్థూలసుూక్ష్మకారణము అను తరిత్రయమునకును, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తి లను నవస్థాత్రయమునకును, భిన్నుఁడై ఈ జీవత్రయముయొక్కయు, దేహత్రయముయొక్కయు నవస్థాత్రయముయొక్కయుఁ గలిమి

తేముల తెలుగువాఁ డగు శుద్ధచైతన్యస్వరూపపరమాత్ముఁడను నేను సుమీ
యని తాత్పర్యము. ౯౯

అవ. పర యనియు, నపర యనియు నిరు తెఱంగులం
బరఁగు ప్రకృతియొక్కయుఁ బురుషునియొక్కయుఁ బ్రకృతి
పురుషుల సాక్షి యగు పురుషోత్తమునియొక్కయు స్వరూప
మును నిరూపించుచున్నారు.

సీ. భూతపంచకమును శ బుద్ధ్యహంకారంబు
లవ్యక్తమును నింద్రీయములు పదియు
నొక్కటి విషయపంచకమునుఁ జేతనే

చ్ఛాద్వేష సుఖదుఃఖ శ సంఘధృతులు
క్షరము క్షేత్రం బనఁ శ గడు నొప్పు నిది యప
రాప్రకృతి యనఁగఁ శ బ్రకృతి యనఁగఁ
నలరు నీ ప్రకృతితోఁ శ గలసి వర్తించుఁ జి
దాభాసుఁ డక్షరుం శ డాత్ముఁ డనఁగఁ

తే. బరఁగుక్షేత్రజ్ఞఁ డనఁ బరాప్రకృతి నాఁగఁ
బురుషుఁ డనఁగ నీరెంటికిఁ శ బొందు గలుగ
నొనరఁ గనుఁగొను నేఁ బురుషోత్తముఁ డనఁ
బరుఁ డనఁగ వెల్లుచుండుదుఁ శ బవనతనయ. ౧౦౦

టీ. పవనతనయ ! = ఓకరువలిపట్టి ! భూతపంచకమును = పుడమి
మొదలగు నైదుమహాభూతములును, బుద్ధి + అహంకారంబులు = నిశ్చ
మాత్మిక యగు మతియు నే నను నభిమానము గలయహంకృతియును,
అవ్యక్తమును = మూలప్రకృతియును, ఇంద్రియములు = శ్రోత్రాదు లగు
నైదుజ్ఞానేంద్రియములును, వాక్కు మొదలగు నైదుకర్మేంద్రియములును
గలసి యాపదింటికిని మూల మగుమనస్సును అను, పదియొక్కటి=పదు

నొకలెక్క గలయింద్రియములును, విషయపంచకమును = శబ్ద స్పర్శ రూప
రస గంధము లనునైదువిషయములును, చేతన . అ-చేతన = చిత్తవ్యాపా
రము, ఇచ్చా = అభిలాషయు, ద్వేష = పగయు, ముఖ = సౌఖ్యము,
దుఃఖ=కుండును, సంఘ=మహదాదికార్యకరణసంఘాతమును, ధృతులు=
ధీరత్వమును, క్షరము = క్షరమును, తేత్రంబు = తేత్రమును, అనన్ -
కడున్ - ఒప్పు-ఇది = అని మిగులవెల్లడిమగు నిదియెల్లను, పరాకృతి -
అనన్-కన్=పరాప్రకృతి యనియు, ప్రకృతి-అనన్-కన్=ప్రకృతియనియు,
అలరున్=ఒప్పును; ఈప్రకృతితోకొ=ఈపరాప్రకృతితోడ, కలన్=కూడి,
వర్తించు చిత్ - భాసుండు = సంసారగునందు సంవర్తించుచున్న చైతన్య
ప్రతిదిండభూతుఁ డగుజీవాత్ముఁడు, అక్షరుండు అత్ముండు అనకొ కకొ =
అక్షరుండనియు అత్ముండనియు, తేత్రజ్ఞుండు అనకొ = తేత్రజ్ఞుండనియు,
పరాప్రకృతి నాకొ కకొ = పరాప్రకృతి యనియు, పురుషుండు అనకొ
కకొ = పురుషుండనియు, పరగుకొ = ఒప్పును, ఈరెంటికొకొ = అపరా
ప్రకృతి యగుమూలప్రకృతికిని, అపరాకృతియగుడగు పురుషునకును,
పాండు కలుగకొ = సంయోగము ప్రాప్తింపఁగా, ఒనరకొ = తగునట్లు,
కనుగొను + కేను = సాక్షి నై పరికించెడు కేను, పురుషోత్తముండు
అనకొ = పరమపురుషుండ నియు, పరుండు అనకొ కకొ = పరాత్ప
రుండ నియు (చెప్పఁబడుచు), వెల్లుచుకొ ఉండుచుకొ = ప్రకాశించు
చున్నాను.

తా. పృథ్వి వ్యక్తేతో వా య్వాకాశము లనియెడుపంచమహాభూత
ములును, నిశ్చయాత్మికయగు బుద్ధియు నభిమానరూప మగు నహంకార
మును, మూలప్రకృతియు, చర్మము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియము లైదును,
వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియము లైదును గలసి యీ పదియింద్రియము
లను ప్రేరణచేయుమనస్సును గూడి పదునొకండింద్రియములును, శబ్ద స్పర్శ
రూప రస గంధము లను నైదు విషయములును, సంతకరణవ్యాపారమును,

కామక్రోధములును, సుఖదుఃఖములును, మహత్తత్వము మొదలగు కార్య కరణ సంఘాతమును, ధృతియు ననునవి యెల్ల “కార్యకారణరూపస్తు నశ్వరం త్వర ముచ్యతే” అను వచనమువలన వినశ్వర మగు సమస్తజడ పదార్థజాతమును, “త్వర స్సర్వాణి భూతాని” అని గీత గావున త్వరశబ్ద వాచ్యమును, “ఇంద్రియాణి దశైకంచ పంచచేంద్రియగోచరాః, ఇచ్ఛా ద్వేషం సుఖం దుఃఖం సంఘాత శ్చేతనాధృతిః, ఏతత్ తేత్రం” అను గీతావచనమువలబ్ధి తేత్రశబ్దవాచ్యమును నగుచు నత్యంత వ్యక్తమై తోచు నీబాహ్యప్రపంచము, అపరాప్రకృతి యనునట్లుగను, ప్రకృతి యనునట్లు గను, విలసిల్లుచున్నది. అపరాప్రకృతి యనఁబడు నీ మూలప్రకృతితోఁ దా ద్భాగ్యము నొంది సంసారయాత్రను జేయుచున్నట్టియు, బింబభూత మగు శుద్ధచైతన్యముయొక్క ప్రతిబింబస్వరూపుఁడైన జీవుఁడు అక్షరుఁడు (కూట స్థుఁడు) ఆత్ముఁడు తేత్రజ్ఞుఁడు పురుషుఁడు అను పేరులతోఁ దగుచుఁ బరాప్రకృతిశబ్దవాచ్యుఁ డగుచున్నాఁడు. అపరాప్రకృతి యనఁబడు మూలప్రకృతికిని, పరాప్రకృతి యనఁబడు పురుషునకును మూలవిద్యవలనఁ గలిగిన సంబంధమును సాక్షి నై చూచుచున్న నేను, పురుషోత్తముఁడను పరాత్పరుఁడను ననఁబడుచుఁ బ్రకాశించుచున్నాను. ౧౦౦

అవ. పరాత్పరుఁడు మూలావిద్యచేత దేహాదికమే నే ననుకొనునట్లు తనకు నతనికి భేదము లేకపోవుటంబట్టి జ్ఞానము చేత జీవాత్ముఁడు తన్నుఁ బరాత్మునిగఁ దెలిసికొనవలయు నని తత్త్వమస్మాదిమహావాక్యార్థము నుపదేశించుచున్నారు.

క. నే ననుచు నక్షరుం డ

జ్ఞానముచే త్వరము నెఱుఁగునచందంబున వి

జ్ఞానముచే నప్పురుషుని

నే నని వీక్షింతు వేఱు న నిజముగ లేమిన్.

టీ. అక్షరుండు = కాలత్రయాబాధ్యుం డగుటచే నాశము లేని పరాక్రుండు, అజ్ఞానముచేన్ = అత్మానాత్మజ్ఞానము లేకపోవుటవలన, క్షరమున్ = వినశ్యమగు శరీరాదికమును, నేను అనుచున్ = తానే యని తలచుకొనియెడు, చందమునన్ = పడువున, విజ్ఞానముచేన్ = బ్రహ్మజ్ఞానముచేత, ఆపురుషునిన్ = ఆపరమపురుషునిని, నిజముగన్ = వాస్తవముగ, వేళు = నాకు నతనికిని భేదము, లేమిన్ = శేష శేషిభావమునుబట్టి లేకపోవుటవలన, నేను అని శిష్యింతున్ = ఆ పురుషోత్తముఁడు నేనే యని విచారింపెనను.

తా. “అచ్ఛేన్యోఽయ మదాహ్మ్యాయ” మను మొదలగు భగవద్వచన ప్రమాణమునుబట్టి, నాశరహితుఁ డగు జీవాత్ముఁడు తన్ను భగవత్సాక్షు యావరింపఁగా నదనన్నివేచనావిహీనుఁడై వినశ్యర మగు నీశరీరాదికమే తా నని తలచుకొనుచున్నాఁడు. కాని, నిక్కముగ నీదేహాదికము తాను గాఁడు; తా నెవ్వఁ డనిన, తనకుఁ బరాత్పరునకుఁ గల శేష శేషిభావమునుబట్టి భేద మించుకయు లేకపోవుటవలన బ్రహ్మజ్ఞానముచే మూలాజ్ఞానమును భేదించి యాపురుషోత్తముఁడే తా నని తెలిసికొనవలయును.

౧౦౧

అవ. జీవాత్మపరమాత్మలకు భేదము లే దని పైని జెప్పినయర్థమునే దృష్టాంతపూర్వకముగ వివరించుచున్నారు.

తే-గీ. పరుండ నగు నాకు నక్షరపురుషునకును

భేద మేమియు లేదు కన్పెట్టిచూడఁ

గలదె వే టించుకయిన లోకమున ముఖ్య

బింబమునకును దత్ప్రతిరబింబమునకు.

౧౦౨

టీ. కన్పెట్టి చూడన్ = జ్ఞానదృష్టితోఁ బరికింపఁగా, పరుండను అగు నాకున్ = పరమపురుషాత్ముఁడ నైననాకును, అక్షర పురుషున

కును = “క్షర స్వర్వాణి భూతాని కూటస్థాః క్షర ఉచ్యతే” అనుటచేత
 నకలేంద్రియకూటమునకు నధిష్ఠాతగ నున్న జీవచైతన్యమునకును, భేదము =
 వేఱు, ఏమియును లేదు = ఇంచుకయును లేదు, ఇందులకు నిదర్శన మెట్ల
 నిన, ముఖ్యబింబమునకును = ప్రతిబింబమునకు మూలమయిన సూర్యచంద్రా
 దుల మండలమునకును, తత్ + ప్రతిబింబమునకును = అద్దము నీరు మొద
 లగువానియందుఁ బ్రతిఫలించిన యా సూర్యచంద్రాదుల సంబంధ మగు
 ప్రతిబింబమునకును, వేఱు = భిన్నత్వము, ఇంచుకయినకొ = స్వల్పమయి
 వను, లోకమునకొ కలదు + ఎ = జగత్తునం దున్నదా? భేద మేమియు
 లేదు.

తా. అద్దము మొదలగువానియందు ప్రతిఫలించిన సూర్యచంద్రా
 దులయొక్క ప్రతిబింబమునకును నా సూర్యచంద్రాదుల మండలమునకును
 నాయద్దము మొదలగు నుపాధులనుబట్టి భేదము కనబడుచున్నను, నాయా
 యుపాధులు (అద్దము మొదలగునవి) లేనియప్పుడు ప్రధానము లగు సూర్య
 చంద్రాదుల బింబములు మాత్రము కన్పట్టుచున్నట్లు పరాత్పరునకు నజ్ఞాన
 ముచే దేహోదులయందు నభిమానమునుబట్టి జీవాత్మ యను భేదవ్యవహారము
 గలిగెనుగాని, జ్ఞానముచే నాదేహోద్యుపాధులయందు నభిమానము పోఁగాఁ
 గేవలపరమాత్ముఁడ నగునే నొక్కరుఁడనే నిలుతు నని ఫలితము. ౧౦౨.

అవ. నదసద్వివేకముచేత స్థూలసూక్ష్మరూప మగు నీ
 కార్యకరణసంఘాతమును నేను గా నని నిరసించినచో జీవా
 త్ముఁడు పురుషోత్తమాఁడ నగునన్నుఁ జేరి మఱల నీ సంసార
 మునఁ బడక నిత్యనిరతిశయానందస్వరూపుఁ డగు నని సదృ
 ష్టాంతముగఁ జెప్పుచున్నారు.

తే-గీ. ఘటము పొలిసినఁ దద్ఘటాశ్శకాశ మాక
 సమును జెందినకరణి విశజ్ఞానదృష్టి

క్షరము నెడఁబాసి నిర్మలాక్షరుఁడు నన్నుఁ

బొంది క్రమ్మఁ బొరయఁడు శ పూర్వసంజ్ఞ. ౧౦౩

టీ. ఘటము = కడవ, పాలశినో = నశింపఁగా, తత్ + ఘట + ఆకాశము = ఆకాశమునందు వ్యాపించిన మిన్ను, ఆకాశమునన్ = మహాకాశమునందు, చెందిన + కరణీయో = కలిసినకీర్తిని, విజ్ఞాన + దృష్టియో = సదసద్వివేకముచేత, క్షరముయో = వినశ్యరమగు ప్రకృతిఃకృతినంఘాతమునెల్ల, ఎడయో పాసి = నేను గానని నిరసించి, నిర్మల + అక్షరుఁడు = ప్రకృతి సంబంధమును విడుదుటచేఁ బరిశుద్ధుఁ డగు క్షేత్రజ్ఞుఁడు, ననుయో = పరమ పురుషుఁడ నగునన్నును, బొంది = చేరి, క్రమ్మఁబోయో = తిరుగ, పూర్వ + సంజ్ఞయో = మునుపటిజీవుఁ డను వ్యవహారమును, పొరయఁడు = పడయఁడు. పురుషోత్తమునందు కైక్యమునొంది మరల నీనంసృతిలోఁ బడఁడని యర్థము.

తా. కడవయందు వ్యాపించియున్న మిన్ను, ఆకడవ నశించిన తోడనే మహాకాశమునందుఁ గలిసి, ఘటాకాశ మను వ్యవహారము పోయిన విధమున, నిది నత్తు ఇది యనత్తు అను విచారణను ప్రమాణయుక్త్యనుభవ పూర్వకముగఁ జేసి వినశ్యరమగు దేహాదికమునందు నభిమానమును మాని, పరిశుద్ధుఁడగు జీవుఁడు పరాత్పరుండ నగు నన్నుఁ జెంది, మరలఁ దుచ్చ మగు దేహాదికమునందు నభిమానము నుపక పునరావృత్తిరహిత మగు కాశ్వత పరమపదము నొందును.

అవ. “భూతపంచకమును బుద్ధ్యహంకారంబు” లను మొదలగు వెనుకఁ బ్రతిపాదించఁబడిన యపరాప్రకృతియొక్కయు స్వరూపమును విశేషాకారముగఁ బ్రతిపాదించుచుఁ బురుషోత్తమతత్త్వము నుపదేశించుచున్నారు.

వ. ఇట్లు పృథివ్యప్తేజోవాయాకాశంబులును, మనోబుద్ధ్యహంకారములును, వీనికిఁ గారణం బైన యవ్యక్తంబును,

శ్రోత త్వక్చక్షుర్జిహ్వప్రభూణ వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ
 లనుదశేంద్రియములును, శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబు
 లనుపంచవిషయంబులుం గూడి యిరువదినాలుగు తత్త్వం
 బులగుఁ గొందఱు వాగాదిక ర్శేంద్రియపంచకంబును, శ్రో
 త్రాది జ్ఞానేంద్రియ పంచకంబును, శబ్దాదివిషయ పంచకం
 బును, బ్రాణాది వాయుపంచకంబును, మానసాద్యంతఃకరణ
 చతుష్టయంబునుం గూడి యిరువదినాలుగు తత్త్వంబు
 లని చెప్పుదురు. ఈచతుర్వింశతితత్త్వంబులను శరీరత్రయం
 బనియుఁ బంచకోశంబు లనియుఁ బండితులు గణింతురు. ఇది
 మదీయాపరాప్రకృతి; ఇది తేత్రంబు త్తరంబు ప్రకృతి య
 నాత్మదృశ్యంబు అసత్తు జడంబు దుఃఖాత్మకంబు సంసా
 రంబు అన నొప్పు; తప్తాయఃపిండంబుతోఁ గూడి ప్రకాశిం
 చు కృశానునిచందంబున మిథ్యాతాదాత్మదృశ్యానంబు
 చేత, దీనితో నెనసి ప్రవర్తించు మదంశభూతుం డైన
 జీవుండు పంచవింశకుం డితం డస్మదీయపరాప్రకృతి తేత్ర
 జ్ఞం డక్షురుఁడు పురుషుం డాత్ముఁడు ద్రష్ట సద్రూపకుఁడు చేత
 నుం డానందమయుండు సంసారి యనం దేజరిల్లుచుండు;
 నిది యెట్లనినఁ బూర్వోక్త తత్త్వంబులలోఁ బ్రధానావయ
 వంబు సర్వకారణాశ్రయంబు సకలవాసనామయం బనాద్య
 నిర్వచనీయాజ్ఞానకల్పితంబు లైన బుద్ధ్యహంకారాత్మకాం
 తఃకరణ వృత్తివిశేషంబునందు జలఘటంబునం దాదిత్య
 ప్రతిబింబంబును, దర్పణంబునందు ముఖాభాసంబుం దోఁ
 చినవిధంబున సస్మచ్ఛాయ ప్రతిఫలించి తదుపాధికుం డైన
 కరణభోగ్య జ్ఞానప్రమాణశబ్దవాచ్యం బైన స్థూలగోళకోశ

హితజ్ఞానకర్తృత్వం ద్రియ ప్రాణపంచక సమన్విత మనశ్చిత్తా
 త్నకాంతికరణ వృత్తి విశేషసాధనంబుచేతఁ గార్యభోగ
 జ్ఞేయప్రమేయ శబ్దవాచ్యంబు లైన శబ్దాదివిషయంబుల
 ననుభవించుచుఁ గెత్తయు భోక్తయు జ్ఞాతయుఁ బ్రమా
 తయు శ్రోతయు స్పృష్టయు ద్రష్టయు కసయితయు ప్రహత
 యు నక్తయు చాతయు గంతయు విసర్జితయు నానందయి
 తయుఁ బ్రాణియు మంతయు దేహియు జీవుండు ననం బ్రసి
 ధుం డై సమధికశరీరజాగ్రదవస్థాభిమాని యై విశ్వుం డన
 సూక్ష్మదేహ స్వచ్ఛావస్థాభిమాని యై తైజసుం డనఁ గార
 జాంగనుషః స్వవస్థాభిమాని యై ప్రాజ్ఞుం డన విలసిల్లి నిఖిల
 వాసనాసమేతుం డై యయస్కాంత సాన్నిధ్యంబువలన
 నయన్పు చలించెడు తెఱంగున సూర్యాలోకంబు నాశ్ర
 యించి, స్వస్వవ్యాపారంబులం బ్రవర్తించు జనంబుభంగి
 సర్వాధిష్ఠానభూతుండుఁ బ్రభావపురుషేశ్వరుండుఁ బురాణ
 పురుషోత్తమాఖ్యుండుఁ దనకు ముఖ్యబింబభూతుండు
 పశ్చింశకుండుఁ బరుండుఁ బరమాత్ముండు నైన నాసన్ని
 ధానంబువలన నస్సదీయతేజంబు సంశ్రయించియు న న్నై
 టుంగక తన్ను నామరూపాత్మకునింగాఁ దలంచి, సంస్మృతి
 చక్రంబునంబరిభ్రమించుచుండు; నిట్లనాద్యనంతకాలంబు
 ప్రవర్తించు చుండి యెట్టకేలకు ననేకజన్మార్జితపుణ్య
 పుంజపరిపాకవిశేషంబువలనను మదనుగ్రహంబువలననుఁ
 బరిశుద్ధహృదయుండును సాధనచతుష్టయసంపద్విశిష్టుండు
 నై సద్గురుచరణంబు శరణంబు నొంది, తత్ప్రసాదలబ్ధాత్మా
 నాత్మవివేకజ్ఞానసహితుం డై యక్షరుండు గాయాద్యహం

కృత్యంతం బైనక్షరం బంతయుఁ దాను గానని నిరాకరించి కలశజల నాశానంతరంబున నుపసూర్యకంబు మూర్తాండునిం జెందినకై వడి ముకురవియోగం బగు చుండ వదనాభాసంబు ప్రధానాననంబునఁ గలసినరీతి మతఘట కుడ్యకు స్థూల స్తంభపటాద్యఖిలమూర్తద్రవ్యంబుల వేర్వేరి విభజించిన నశేషవస్తు నిషేధావధి భూతంబున మూర్తంబునగు తదవచ్ఛిన్నాకాశంబు మహాకాశం బైన పగిదిఁ దనుత్రయ విలక్షణంబు నవస్థాత్రయ సాక్షియుఁ బంచకోశవ్యతిరిక్తుండు నై యఖండాద్వితీయ సచ్చిదానంద స్వరూపపరిపూర్ణ పరబ్రహ్మ తత్త్వమాత్రుం డగు క్షరాక్షరాతీతపురుషోత్తమ తత్త్వం బేననిచెప్పి, మఱియు నిట్లనియె.

౧౦౮

టీ. ఇట్లు = ఈరీతిని, పృథివీ + అప్ + తేజస్ + వాయు + ఆకాశంబులును = పుడిమియు - నీరు - అగ్ని - గాలి - మిన్నును, మనస్ + బుద్ధి + అహంకారంబులును = డెందము - తెలివియు - నే నను కర్మత్వమును, వీనికిఁ = ఈపుడమి మొదలగువానికి, కారణంబు - ఐన = మూలమగు, అవ్యక్తంబును = మూలప్రకృతియు, శ్రోత్ర + త్పక్ + చక్షుస్ + జిహ్వ + ఘ్రాణ + వాక్ + పాణి + పాద + పాయు + ఉపస్థలు అను, దశ + ఇంద్రియములును = చెవి - తోలు - కన్ను - నాలుక - నాసిక - అను జ్ఞానేంద్రియము లైదును, నోరు - చేయి - కాలు - ముడ్డి - గుహ్యప్రదేశము - అనియెడు కర్మేంద్రియము లైదుఁ గూడి పదియింద్రియములును, శబ్ద + స్పర్శ + రూప + రస + గంధంబులు + అను + పంచ + విషయంబులును = చప్పుడు - తాఁచుడు - రూపు - చేవి - తావి - ఆనఁబడు నైదు విషయములును, కూడి = కలసి, ఇరువది + నాలుగు + తత్త్వం

బులు - అగును = చతుర్వింశతీసంఖ్య గలతత్త్వము లైనవి ; కొందఱు = మఱియుంగొందఱొకరు, వాక్ + ఆది + కర్ణేంద్రియ + పంచకంబును = కోరు మొదలగు కర్ణేంద్రియము లైదును, శ్రోత్ర + ఆది + జ్ఞానేంద్రియ + పంచకంబును = చెవి లోనగు నైదు జ్ఞానేంద్రియములును, శబ్ద + ఆది + విషయ + పంచకంబును = చప్పుడు మొదలగు జ్ఞానేంద్రియగోచరార్థము లైదును, ప్రాణ - ఆది - వాయు - పంచకంబును = ప్రాణము - అపానము - సమానము - వ్యానము - ఉదానము - అను ప్రాణవాయువు లైదును, మానస - ఆది - అంతఃకరణ చతుష్టయంబును = మనస్సు - బుద్ధి - చిత్తము - అహంకారము - అను నంతరింద్రియములు నాలుగును, కూడి = కలసి, ఇరువది - నాలుగు - తత్త్వంబులు = చతుర్వింశతీ పదార్థములు, అని - చెప్పుదురు = అని పలుకుచున్నారు ; ఈ - చతుః - వింశతీ - తత్త్వంబులను = ఇట్లు చెప్పబడిన యిరువది నాలుగు తత్త్వములను, శరీర - త్రయంబు - అనియు = స్థూలము - సూక్ష్మము - కారణము - అను మూడుమేను లనుచును, పంచ - కోశంబులు - అనియును = అన్నమయము - ప్రాణమయము - మనోమయము - విజ్ఞానమయము, ఆనందమయము - అను నైదు కోశము లనుచును, పండితులు = విద్వాంసులు, గణింతురు = ఎన్నుదురు; ఇది = చతుర్వింశతీతత్త్వాత్మక మగు నియ్యదియే, మదీయ - అపరా - ప్రకృతి = నానంబంధ మగు - నపరయని తొల్లి చెప్పబడినప్రకృతి (అగును); ఇది = ఈయపరాప్రకృతి, తేత్రంబు - క్షరంబు - ప్రకృతి - అనాత్మ - దృశ్యంబు - అనత్తు - జడంబు - దుఃఖాత్మకంబు - సంసారంబు, అనన్ - ఒప్పుకొ = క్షీ క్షయే అని క్షయార్థకమగు క్షీధాతువునైనిష్ఠియై ప్రత్యయముఁ జేర్పఁగా తేత్ర మనురూపము నిష్పన్న మయినది గాన, క్షయతీతి తేత్రం, అను వ్యుత్పత్త్యర్థముచేత క్షయించునది తేత్ర మనఁబడును ; “ఇంద్రియాణి దశై కంచ పంచచేంద్రియగోచరాః | ఇచ్ఛాద్వేష శ్శుఖం దుఃఖం సంఘా

త శ్చేతనాధృతిః! ఏతత్ క్షేత్ర మితిజ్ఞేయం'' అని తొల్లి యదా
 హరింపఁబడిన గీతావాక్యమువలన నింద్రియములు పదునొకండును నింద్రి
 యార్థము లైదును మొదలగునవి క్షేత్రశబ్దవాచ్యములు గాన, క్షేత్ర
 మనియు, క్షరంబు = క్షరతీతి క్షరః అను వ్యుత్పత్తిచే నశించునది
 గాన క్షరమనియుఁ, బ్రకర్షముగ మహదాదిరూపమునఁ జేయునదిగాన
 ప్రకృతియనియు, అనాత్మ = ఆత్మకు విలక్షణమైనదిగాన ననాత్మయ
 నియు, దృశ్యంబు = ఆత్మకు సంతఃకరణచతుష్టయము, అంతఃకరణ
 వృత్తులకు నింద్రియములు ఇంద్రియములకు శబ్దాదివిషయములు మొదలగు
 నవియు గోచరము లగుటంజేసి దృశ్యంబు (చూడఁబడునది) అనియును,
 అసత్తు = సత్తు ఆనఁగాఁ గాలత్రయాబాధ్యమానమగు వస్తువు, అట్టిది
 కానిదిగాన నసత్తనియు, జడంబు = చైతన్యము లేనిదిగాన జడమనియు,
 దుఃఖ - ఆత్మకంబు = ఆధ్వాత్మికము అధిదైవికము అధిభౌతికము నను
 దుఃఖత్రయము స్వరూపముగఁ గలదిగాన దుఃఖాత్మకమనియు, సంసా
 రంబు ఆనఁ = సంసారమనియుఁ బలుకంబడుచు, ఒప్పుకొ = తగి
 యున్నది; తప్త - అయస్ - పిండంబుతోకొ = ఎఱ్ఱగఁ గాల్చిన యిసుప
 ముక్కతో, కూడి = కలసి, ప్రకాశించు = వెలిగెడు, కృశానుని =
 అగ్నిహోత్రునియొక్క, చందంబునకొ = వడువున, మిథ్యా - తాదా
 త్మ్య - ధ్యానంబుచేతకొ = అసత్యస్వరూప మగు నాప్రకృతియ తా నను
 భావనచేత, దీనిలోకొ = ఈయపరాప్రకృతితో, ఎనసి = కలసి (ఏకీభ
 వించి), ప్రవర్తించు = సంసారయాత్రను జేయుచున్నట్టి, మత్ - అంశ-
 సంభూతుండు = నాసంబంధమగు చైతన్యాంశమువలనఁ గలిగినవాఁడు,
 ఐన - జీవుండు = అగునట్టి జీవాత్ముండు, పంచవింశకుండు = పైని
 జెప్పఁబడిన చతుర్వింశతితత్త్వములకు నిరుపదియైదనవాఁడు (అగును);
 ఇతఁడు = చిత్రప్రతిబింబభూతుఁ డయిన ఈజీవుండు, అస్మదీయ +
 తరా + ప్రకృతి = నాసంబంధ మగు పరయనఁబడు ప్రకృతి (అగును);

క్షేత్రజ్ఞుండు = పూర్వోక్త క్షేత్రస్వరూప మగు నపరాప్రకృతిని బెలిసి
 కొనుచుండువాఁడుగాన క్షేత్రజ్ఞుఁ డనియు, అక్షరుండు = “నైనం
 ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః నచైనం క్షేదయం త్యాపో
 నహోషయతి మారుతః” అను మొదలగు భగవద్వచనమును బట్టి
 “నక్షరతీ త్యక్షరః” అను వ్యుత్పత్తిచేత నాశము లేనివాఁడు గాన
 నక్షరుఁ డనియు, పురుషుండు “పురిశేరత ఇతిపురుషః” అను వ్యుత్ప
 త్తిచేత శరీరత్రయ మను పురుషునం దుండువాఁడుగానఁ బురుషుం
 డనియు, ఆత్ముండు = ఆతఁడీ తత్తత్త్వకీరాఽషు వ్యాప్తోత్తీత్యాత్మా”
 అను వ్యుత్పత్తిచే నాయాశరీరాదులయందు వ్యాపించియుండువాఁడు
 గాన వాత్సుఁడనియు, ద్రష్ట మనోబుద్ధ్యాదివ్యాపారములను సాక్షి యై
 కనువాఁడుగాన ద్రష్టయనియు, సత్ + రూపకుండు = నిత్యమగు స్వరూ
 పము గలవాఁడు గాన, సమూహకుఁ డనియు, చేతనుండు = తెలివిత
 రూపముగఁ గలవాఁడుగానఁ జేతనుఁడనియు, ఆనందమయుండు = ఆనంద
 మయకోశస్వరూపుండు గాన వానందమయుఁ డనియు, సంసారి =
 పుత్త్రిమిత్రకళత్రాదిరూప మగుసంసారముఁ గలవాఁడు గాన సంసారి
 యనియు, అనన్ = అని నిలువఁబడుచు, తేజరిల్లుచున్ . ఉండున్ =
 విలసిల్లుచునుండును; ఆది = అట్లు జీవుండు దేజరిల్లుచుండుట, ఎట్లు
 అనినన్ = ఏతీరున నని యడిగిన (చెప్పెద నాలకింపుము), పూర్వ +
 ఉక్త + తత్త్వంబులలోన్ = తొల్లి వక్కాణింపఁబడిన చతుర్వింశతి
 తత్త్వములలోన్, ప్రధాన + అవయవంబును = మూలప్రకృతికి ముఖ్య
 మగు నంగమును, సర్వ + కార్య + కారణ + ఆశ్రయంబు =
 “మహావాద్యాః ప్రకృతియ స్సప్త” అనుటంజేసి “ప్రకృతులును వికృతు
 లు నగు మహత్తత్త్వము మొదలగువానికి నాధారభూత మయినదియు,
 సకల + వాసనామయంబు = “వాసనా ద్వివిధా ప్రోక్తా శుద్ధాచ మ
 లినా తథా” అనుటచేత శుద్ధవాసనలు మలినవాసనలు నను సమస్త

వాసనలుఁ బ్రచురముగఁ గలదియు, అనాది + అనిర్వచనీయ + అజ్ఞాన + కల్పితంబును - అనాది = మొదలులేనిదియు, అనిర్వచనీయ = ఉన్నదనిగాని లేదనిగాని చెప్పటకు వీలు లేనిదియు నగు, అజ్ఞాన = మూలావిద్యత, కల్పితంబు = కూర్పఁబడినదియు, ఐన = అగు, బుద్ధి... అందుకొ - బుద్ధి = బుద్ధియు, అహంకార = అహంకారమును, ఆత్మక = స్వరూపముగఁ గలి, అంతఃకరణ = అంతరంగముయొక్క, వృత్తి + విశేషంబునందుకొ = పరిశుద్ధమగు నొండొకవృత్తియందు, జల + ఘటంబునందుకొ = నీటితోఁ గూడిన కడవయందు, ఆదిత్య + ప్రతిబింబంబును = సూర్యునియొక్క ప్రతిఫలనమును, దర్పణంబునందుకొ = అద్దమునందు, ముఖ + ఆభాసంబును = మోము తోపట్టుటయును, తోచిన విధంబునకొ = అగపడెడు నడువున, అస్మత్ + ఛాయ = మాసంబంధ మగు శుద్ధచైతన్యముయొక్క నీడ, ప్రతిఫలించినన్ = ప్రతిబింబింపఁగా, తత్ + ఉపాధికుండు ఐ = ఆ యంతరంగముయొక్క వృత్తివిశేషమే యుపాధిగఁ గలవాఁడగుచు, కరణ + భోగ్య + జ్ఞాన + శబ్ద + వాచ్యంబు - ఐన = కార్యవర్గమునకు పాధకతమం బగుటచేఁ గరణమును, భుజింపఁ దగిన వస్తువుల యనుభవరూపముగాన భోగము, తెలియఁదగినవాని తెలివి యగుటచేత జ్ఞానము, నిశ్చయింపఁదగినవాని నిశ్చయించుఁ గానఁ బ్రమాణము, అను నీశబ్దములచేఁ జెప్పఁదగినది యగు, స్థూల...పాధనంబు చేత—స్థూలగోళక = చర్మాస్థిమయము లగుటచేత స్థూలము లగు తోలు నేత్రయుగము కర్ణరంధ్రములు నాలుక ముక్కుచేతములు నను స్థానముల యందు, ఉపహిత = కూడియున్న, జ్ఞాన = త్వగింద్రియము లోనగు జ్ఞానేంద్రియపంచకముతోను, కర్మేంద్రియ = నోరు మొదలగు స్థానముల యందున్న వాగాది కర్మేంద్రియ పంచకముతోను, ప్రాణపంచక = “హృది ప్రాణో గుదేఽపానః” అను మొదలుగఁ జెప్పఁబడిన హృదయము మొదలగు స్థానములయందున్న ప్రాణము మొదలగు వాయుపంచకముతోను,

సమన్విత = కూడుకొనియున్న, మనసా = సంకల్పవికల్పాత్మక మగు
 మనస్సునకు, చిత్త = అనుసంధానరూప మగు వృత్తివిశేషమును, ఆశ్మక =
 స్వరూపముగఁ గల, అంతఃకరణ = అంతరంగముయొక్క, వృత్తివిశేష =
 ఒంజొకవృత్తి యనెడు, సాధనముచేత = ఉపకరణముచేత, కార్య +
 భోగ్య + క్తము + ప్రమేయ + శ్చ + వాచ్యములు = మీఁదఁ జెప్పిన
 కరణ - భోగ - జ్ఞాన - ప్రమాణములచేత గ్రహముగ నెఱవేర్చఁదగిన
 కార్యములు భోగ్యములు జ్ఞానములు ప్రమేయములు (చేయఁదగినవి, ఆచుభ
 వింపఁదగినవి, తెలియఁదగినవి, నిష్ఠయింపఁదగినవి) అను శ్చములచేతఁ
 బలుకఁదగినవి, స + శ్చ + ఆది + నిష్ఠములచేత = అగు శ్చము
 స్పర్శము మొదలగు నిండియున్నచర భావములకు, అనుభవించుచుచేత =
 నేనించుచు, కర్తయు = కరణములచేతఁ గార్యములను జేయువాఁడు గాన
 కర్త యనియు, భోక్తయు = భోగ్యవస్తువులచేత భోగముల ననుభవించు
 వాఁడు గాన భోక్త యనియు, జ్ఞాతయు = జ్ఞానముచేతఁ జెలిసికొనఁదగిన
 వానిని చెలిసికొనుచు గాన జ్ఞాత యనియు, ప్రమాతయు = ప్రమాణమును
 బట్టి ప్రమేయకాతమును నిశ్చయించువాఁడు గాన ప్రమాత యనియు,
 శ్రోతయు = కర్తేంద్రియముచేతఁ జనఁదగినవాని నాలకించువాఁడు గాన
 శ్రోత యనియు, స్పృష్టయు = చర్మేంద్రియముచేతఁ కీతోష్ణాదులను గ్రహించు
 వాఁడు గాన స్పృష్ట యనియు, ద్రష్టయు = చక్షురేంద్రియముచేతఁ జూడఁ
 దగినవానినిఁ జూచుచుగాన ద్రష్ట యనియు, రసయితయు = జిహ్వేం
 ద్రియముచేత వ్రడఁచులచేవి వెఱుంగువాఁడు గాన రసయిత యనియు,
 ఘ్రాతయు = ఘ్రాణేంద్రియముచేత నాయావాసనలఁ చెలిసికొనువాఁడు
 గాన ఘ్రాత యనియు, వక్తయు = వాగింద్రియముచేత వాఙ్మయము
 నుచ్చరించువాఁడుగాన వక్త యనియు, దాతయు = పాణింద్రియముచేత
 నిచ్చుటను బుచ్చుకొనుటను జేయువాఁడుగాన దాత యనియు, గంఠయు =
 చరణేంద్రియముచేత గమనాగమనములను జేయువాఁడు గాన గంఠ

యనియు, విసర్జయితయు = పావ్యుండ్రయముచేత మలమూత్రములను విడుచువాఁడు గాన విసర్జయిత యనియు, ఆనందయితయు = ఉపస్థేంద్రియముచేత సంభోగముచేసి సంతసించువాఁడు గాన నానందయిత యనియు, ప్రాణియు = ప్రాణాదివాయుపంచకముచే జీవించువాఁడుగాన, బ్రాణియునియు, మతయు = ఆంతరంగముచే మననమును జేయువాఁడు గాన మంత యనియు, దేహియు = శరీరత్రయమునందు నభిమానము గల వాఁడుగాన దేహి యనియు, జీవుఁడు = “ప్రాణాన్ తేత్రజ్జరూపేణ ధారయన్ జీవ ఉచ్యతే” అనుటచేతఁ బూర్వోక్త తేత్రజ్జన్మరూప మతోఁ బ్రాణములను బూనువాఁడుగాన జీవుఁడనియు, ఆనన్ = ఆనందము, ప్రసిద్ధుండు = ప్రఖ్యాతి నొందినవాఁడు, ఐ = అగుచు, అసమధిక + శరీర + జాగ్రదవస్థా + అభిమాని - ఐ = పాంచభౌతికశరీరమునందును దీనియవస్థ యగు జాగరణమునందును నభిమానము గలవాఁడై, విశ్వుండు - అనన్ = విశ్వఁ డనుపేరుతోను, సూక్ష్మదేహ + స్వప్నావస్థా + అభిమాని-ఐ = లింగశరీరమునందును దీనియవస్థ యగు స్వప్నమునందును నే నను నభిమానమును గలవాఁడగుచు, తైజసుండు = ప్రాతిభాగీకుఁడు, ఆనన్ = అనుపేరుతోను, కారణ + ఆంగ + సుషుప్తి + అవస్థా + అభిమాని ఐ = కారణశరీరమునందును దీనియవస్థ యగు సుషుప్తియందును నభిమానముగలవాఁడయి, ప్రాజ్ఞుఁడు ఆనన్ = ప్రాజ్ఞుఁడనుపేరుతోను, విలసిల్లి = ప్రసిద్ధి కెక్కి, నిఖిల + వాసనా + సమేతుండు - ఐ = వెక్కు లగు పుట్టువులలోఁ జేయఁబడిన చెయ్యులయొక్క సంస్కారములతోఁ గూడుకొనినవాఁడయి, ఆయస్కాంత + సాన్నిధ్యంబువలనన్ = నూదంటురాతిచెంత నుండుటవలన, అయస్సు = ఇనుము, కలించెడు + తెఱంగునన్ = కదలాడెడుపగిదిని, సూర్య + ఆహ్వాకంబును = సూర్యునియొక్క వెలుగును, ఆశ్రయించి = ఆవలంబించి, స్వ - స్వ + వ్యాపారంబులన్ = తమతమ పనులయందు, ప్రవర్తించు = నడచు

కానెడు, జనంబు + భంగి = మనుజులయట్లు, సర్వ + అధిష్ఠాన + భూతుండు = ఎల్లలోకములకు నాధారమయినవాఁడును, ప్రధాన + పురుష + ఈశ్వరుండును = శాంఖ్యులు చెప్పెడి మూలప్రకృతిని బురుషులకును నియామకుండును, పురాణ + పురుషోత్తమ + ఆఖ్యుండును = “ఉత్తిమఃపురుష స్వస్య పరమాత్మేశ్వరవాహితః” అయిటచే ననాతనుఁడగు పురుషోత్తముఁడనెడుపేరు గలవాఁడును, తనకు = జీవునకు, సుఖ్యబింబభూతుండు = మూలమగుబింబ మయినవాఁడను (మూలావిద్య యందలి తనప్రతిఫలమునకు నిదాన మగుబింబ మయినవాఁడును), నక్షింశ కుండును = ఇరువదియొకవత్ స్త్రీ మయినవాఁడును, పరుండును = మీఁదఁ జెప్పఁబడినజీవుఁడు తుంకుఁ గల యిరువదియైదుతల్లీయులకు నధిష్ఠానభూతుండై పరమయినవాఁడును బరమాత్ముండును, సర్వావధిభూతుఁడగుటచేతఁ బరమాత్ముండును, నన = అగు, నా + సన్నిధానంబువలన = నాయొక్క సాన్నిధ్యముచేత - అన్నదీయ + తేజంబు = నానంబంధ మగు చిత్ప్రకాశమును, సంశ్రయించియును = ఆశ్రయించుకొనియున్న వాఁడయ్యు, నన్ను = ఎఱుంగక = తనకు నధిష్ఠానభూతుఁడనై యున్న నన్నుఁ దెలిసికొనలేక, తన్నున్ = తన్ను (జీవుని), నామ + రూప + ఆత్మకునిన్ - కాన్ = పేరు నాకారమును స్వరూపముగఁ గలవానినిగ, తలంచి = భావించి, సంపృతిచక్రంబునన్ = సంసారరూపమగు చక్రము నందు, పరిభ్రమించుచున్ - ఉండున్ = సంచరించుచు నున్నవాఁడు, ఇట్లు = ఈలాగున, అనాద్యంతకాలంబు = మొదలు తుదియు లేనికాలము, సంచరించుచున్ - ఉండి = తిరుగాడుచు నున్నవాఁడై, ఎట్టకేలకున్ = కొంతకాలమునకు, అనేక...వలనన్ - అనేక = వెక్కువలగు, జన్మ = పుట్టువులయందు, ఆస్తిత = సేకరింపఁబడిన, పుణ్య = పున్నెములయొక్క, పుంజ = గుంపుయొక్క, పరిపాక = ఫలించుటయొక్క, విశేషంబువలనన్ = అధిక్యమువలనను, మత్ + అనుగ్రహంబువలనను = నాయొక్క కటాక్షము

వలనన, పరిశుక్త + హృదయుండను = నిర్మలమగుడెందము గలవాఁడును,
 సాక్షన + చిత్తుయ + సంపత్ + విశిష్టండును వి = “బ్రహ్మ శత్యం
 జగ స్సౌఖ్యై” బ్రహ్మయు నశ్యయు జగత్తు కల్ల యనువివేచనయు, విహిక
 సుఖములయందుఁ నన్వేషి పరలోకభోగములయందును, యథైషకర్మచిత్తో
 లోకః క్షీయతే ఏవమేవాగుతపుణ్యచిత్తో లోకః క్షీయతే” అనుశ్రుతిచే
 విరక్తియు, శమము దమము తిరిక్కు మొదలగు నాస్థింజయొక్క సంప
 దయు, బంధము క్రియందుఁ దలఁపును, నను నీ మోక్షసాధనసామగ్రి
 యొక్క నాస్థింజి సంపత్తితోఁ గూడుకొనియున్నవాఁడను నగుచు,
 సర్వరు + చరణంబు = యోగ్యుడైన దేశికేంద్రుని యడుగుఁదమ్ములను,
 శరణంబున్ = ఆశ్రయముగ, ఒంది = పడసి, తత్... సహితుండు -
 తత్ = ఆ దేశికేంద్రునియొక్క, ప్రసాద = అక్కటికమువలన, లబ్ధ =
 పడయఁబడిన, ఆత్మ = పరమాత్మయొక్కయు, అనాత్మ = పరమాత్మవ్యతి
 రిక్తమగు ప్రపంచముయొక్కయు, వివేక = నిత్యము అనిత్యము నను వివే
 చనతోఁ గూడిన, జ్ఞాన = అనుభవజ్ఞానముతో, సహితుండు వి = కూడుకొనిన
 వాఁడగుచు, అక్షరుండు = నాశము లేనివాఁడుగాన వెనుకఁ జెప్పినయట్లు
 అక్షరుఁ డనఁబడెడు జీవాత్ముఁడు, కాయ + ఆది + అహంకృతి +
 అంతంబు నిస = పాంచభౌతికశరీరము దొరకొని యహంకారముదనుకఁ గల,
 క్షరంబు - అంతయున్ = వినశ్వరమగు భూతజాత మెల్లను, తాను = నేను
 (జీవుఁడు), కాను అని = ఆయియుండలేదని, నిరాకరించి = దేహదుల
 యందు నహంకార మమకారములను విడిచి, కలశ + జల + నాశ +
 అనంతరంబునన్ = బానలోనినీరు పోయినతరువాత, ఉపసూర్యకంబు =
 నూర్చునియొక్క ప్రతిబింబము, మార్తాండునిన్ = బింబభూతుఁ డగు నా
 నూర్చుని, చెందిన + కైవడిన్ = చేరినతీరున, ముకుర + వియోగంబు =
 అద్ద మెడఁబడుట, అగుచున్ + ఉండన్ = సంభవించియుండునపుడు, వదన +
 ఆభాసంబు = మోముయొక్క ప్రతిచ్ఛాయ, ప్రధాన + ఆననంబునన్ = ప్రతి

చింబునునకు నాదార మగు మోచునందు, కలఁగిన+కీర్తి=ప్రవేశించినపగిదిని,
 మత...ద్రవ్యంబు + మత = ఆలయము, ఘట = కడవ, కడ్య = గోడ,
 కుష్మల = కొటారము, స్తంభ = స్తంభము, పట = బట్ట, అది=లోచనగాఁ
 గల, అభిల = సమస్తములైన, మూర్త = ఆకారముగల, ద్రవ్యంబులన్ =
 పదార్థములను, వేర్వేరు = ఒకచోకటిక, విభజించిన = ఏర్పఱుపఁగా,
 అశేష + వస్తు + నిషేధ + అవధిభూతంబును = నిఖిలములైన ఘటప
 టాది ద్రవ్యములయొక్క నిరసమునకుఁ గడపటినియును, అమూర్తంబును=
 రూపు లేనిదియు, అగు = అయినట్టి, తత్ + అవచ్ఛిన్న+ఆకాశంబు
 = ఆ కడవ మొదలగువానిలో వ్యాపించిచున్న, మహాకాశంబు = తెంపు
 లేనిమిన్ను, ఐన + పగిదిన్ = అగువిధమున, తను + త్రయ + విలక్షణం
 దును = స్థలము లోనగుమేనుల మూడిటికిని నైతనవాఁడును, అవచ్ఛా
 + త్రయ + సాక్షియు = మెలకువ నెంచలగునవస్థల మూడిటి గనుఁగొను
 వాఁడును, పంచ+కోశ+స్వతిరిక్తండు=అన్నమయము ప్రాణమయము మొ
 దలగునైదుకోశములకును భిన్నుఁడును, ఐ = అగుచు, అభండ...మాత్రం
 దు-అభండ = పరిచ్ఛిన్నము కానిదియు, అద్వితీయ=సజాతీయ విజాతీయ
 స్వగతిభేదము లేనవ్యయు, సత్+చిత్ + అనంద + స్వరూప = సత్త్వము
 చిత్త్వము అనందము స్వరూపముగఁ గలదియు, పరిపూర్ణ = పల్లయెడల
 నిండయున్నట్టియు, పరిబ్రహ్మ = పరమాత్మయొక్క, తత్త్వమాత్రండు =
 తత్త్వమే స్వరూపముగఁ గలవాఁడు, అగున్ = అవును; అట్టి = అటు
 వంటి, క్షర = సకలభూతజాతముకంటెను, అక్షర = కూటస్థుఁడగు జీవుని
 కంటెను, అతీత = విచిత్తమున్న, పురుషోత్తమ + తత్త్వంబు = పరమ
 పురుషునయొక్క వాస్తవస్వరూపము, ఏను = ఈనేనేనుమా, అని చెప్పి
 = అని యిట్లుపదేశించి, మతీయున్ = ఇంకను, ఇట్లు = చెప్పఁబోవు
 తీరున, అనియెన్ = పలికెను.

తా. ఈతీరునఁ బుడమియు నీరును నిప్పును గాలియు నాకాశము

నను భూతము లైదును, డెందమును మరియు నహంకృతియును నీ పుడమి
 మొదలగువానికి మూలముగు నవ్యక్తము (ప్రధానమును) శ్రవణము చర్మము
 నయనము రసన నాస యచుజ్ఞానేంద్రియము లయిదును, వీనికి విషయములగు
 చప్పుడు - తాకుడు-రూపు- రుచి-తావి యచునైదును, కలసి యివి చతుర్విం
 శతితత్త్వము లగును. మరియు నింకొకరి మతమున వాక్పాణిపాదపాయూ
 పస్థ లను కర్మేంద్రియము లైదును, శ్రోత్రత్వచ్ఛక్తుర్జ్ఞాన్విహ్వఘ్రాణము లను
 జ్ఞానేంద్రియము లైదును, వీనికి విషయము లగు శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము
 లైదును, ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానము లగు వాయువు లైదును, మనో
 బుద్ధిచిత్తాహంకారము లను నంతఃకరణభాగములు నాల్గును జేరి యిరువదినా
 లగుతత్త్వములయ్యెనని పలుకుచున్నారు. ఈయిరువదినాలుగుతత్త్వములనే
 విద్వాంసులు స్థూలసూక్ష్మకారణము లను మూడుమేళులుగను, అన్నమయ
 ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమ యానందమయము లను నైదుకోశములు
 గను విభజించుచున్నారు. ఈచతుర్వింశతితత్త్వమప్పియే నా సంబంధ
 మగు నపరాప్రకృతి యనబడుచున్నది. ఈ యపరాప్రకృతికే తేత్ర
 మనియు, క్షర మనియు, బ్రకృతి యనియు, ననాత్మ యనియు, దృశ్య
 మనియు, నస త్త్వనియు, జడ మనియు, దుఃఖమయ మనియు, సంసార
 మనియు, బ్రపంచ మనియు, నన్వర్థములగు నామాంతరములు గలవు. ఎఱ్ఱ
 గఁ గాల్పబడిన యిసుపముద్దతో నేకీభవించి ప్రజ్వరిల్లెడు నగ్నిహోత్రుని
 వడుపున నీపరాకృతిలో నిదియే నే నను మిథ్యాభూతమగు (దబ్బుటయగు)
 భావనచేత నేకీభవించి నాయొక్క యంశమువలనఁ బొడమిన (నాప్రతి
 బింబభూతుఁ డయిన) జీవుఁడు సంసారచక్రంబునం బడి తిరుగాడుచు
 మండును. ఇతఁడే యిరువదియైదవతత్త్వ మనబడెడు నాసంబంధ మగు
 పరాప్రకృతి నాబడుచు తేత్రజ్ఞఁడనియు, నక్షరుఁడనియు, బురుషుఁ
 డనియు, నాత్మయనియు, ద్రష్ట యనియు, సద్రూపకుం డనియు, జేతనుం
 డనియు, నానందమయుఁడనియు, సంసారియనియు సార్థకములగుపేరులతోఁ

బిరుదబడుచున్నాడు. ఈవిభాగమెట్లయ్యెనని యిట్టిరేని మీఁదఁ జెప్పం
బడినాదువడినాలుగు తత్త్వములలోను నపరాప్రకృతికి ముఖ్యమగు నంగ
మైనదియు, మహత్త్వము మొదలగునవి ప్రకృతివికృతులకు నాధారభూత
మయినదియు, డెక్కుపుట్టువులలోఁ జేయఁబడిన పుణ్యపాపకర్మలయొక్క
సంస్కారరూపమయినదియు, మొదలు లేనట్టియు నిట్టేదని చెప్పవలయు నీలు
లేనట్టియు చూలావిద్యచేరి గర్భింపఁబడినదియు నగు బుద్ధియు నహంకార
యును స్వరూపముగఁ గల యంతరంగముయొక్క యొంజొకవృత్తియందు
నీటికుండయందు గూర్చునియొక్క ప్రతిబింబమును నద్దయునందు మోమునీడ
యు నగపడెడువడువున నానంబంధ మగు చిత్ప్రకాశము ప్రతిబింబింపఁగా
నాహంతకరణముయొక్క వృత్తివిశేషమేయుపాధికఁగలవాఁడగుచు, కర
ణము (ఉపకరణము), భోజ్యము (అనుభవింపఁదగినది), జ్ఞానము (తెలివి),
ప్రమాణము (నిర్ణయించునది) అను నునులచేఁ జెప్పఁదగినదియగు కర్మరంధ్ర
ములు మొదలగు తమతమ యుపకృత్యులయందు ముందెఱుఁగ్రోత్రేంద్రియము
లోనగు జ్ఞానేంద్రియముల నైదింటిలోను, నోరు మొదలగు తమతమ
కావులయందు నిలవించెడు వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియములనైదింటి
లోను. డెంగము మొదలగు నజవాసస్థానములయందుండు ప్రాణము దొర్లి
గాఁగల వైగువాఁడువులతోనుఁ గూడియున్న మనుష్యును జిత్తమునను
నంత కరణభాగములయొక్క వృత్తులనుబంకదముచేరి గాఢ్యము (చేయఁ
దగినది) భోగము (అనుభవము) జ్ఞేయము (తెలియఁదగినది) ప్రమేయము
(ప్రమాణముచే నిర్ణయింపఁదగినది) అనుమాటలచే న్యరహసింపఁదగిన శక్తి
యు స్వర్భము మొదలగు విషయజాతము ననుభవించుచున్నవాఁడై కర్త
(కరణముచే గాఢ్యమును జేయువాఁడు) అనియు, భోక్త (భోజ్యముచే
భోగము ననుభవించువాఁడు) అనియు, జ్ఞాత (జ్ఞానముచే జ్ఞేయమును తెలి
సికొనువాఁడు) అనియు, ప్రమాత (ప్రమాణముచే బ్రమేయమును నిర్ణయిం
చువాఁడు) అనియు, శ్రోత (శ్రవణేంద్రియముచే వినఁదగినవానిని వినువాఁ

దు) అనియు, స్పృష్ట (త్వగింద్రియముచే ముట్టచగినవానిని ముట్టువాడు) అనియు, ద్రష్ట (నయనేంద్రియముచే దృశ్యమును జూచువాడు) అనియు, రసయిత (రసనేంద్రియముచే చవులనెల్ల సాస్వాదించువాడు) అనియు, ఘాత (ఘాతేంద్రియముచే వాసనలను చూచువాడు) అనియు, వక్త (వాగింద్రియముచే బలుకులం బలుకువాడు) అనియు, దాత (పాణీంద్రియముచే హనోపాదానములఁ జేయువాడు) అనియు, గంత (చరణేంద్రియముచే గమనాగమనములఁ జేయువాడు) అనియు, విసర్జయిత (పాన్యింద్రియముచేత మలమును విడుచువాడు) అనియు, ఆనందయిత (ఉపస్థేంద్రియముచేత సంభోగసుఖము ననుభవించువాడు) అనియు, ప్రాణి (ప్రాణము మొదలగు నైదువాయువులచే జీవించువాడు) అనియు, మరీత (ఆంతఃకరణముచే మననమును జేయువాడు) అనియు, దేహి (స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములయందు నభిమానము గలవాడు) అనియు, జీవుడు (ఆయా యుపాధులనబట్టి జీవించువాడు) అనియుఁ బ్రఖ్యాతి నొందిన వాఁడై, స్థూలశరీరసంబంధ మగు జాగరణావస్థయందు నభిమానమును బూని విశ్పృడనియు, సూక్ష్మశరీరసంబంధ మగు స్వప్నావస్థయందు నభిమానమును వహించి జైజసుడనియుఁ, గారణశరీరసంబంధమగు సుషుప్త్యవస్థయందు నభిమానమును దాల్చి ప్రాజ్ఞుడనియు వ్యవహరింపఁబడుచు, ననేకజన్మార్జితకర్మవాసనలతోఁ గూడుకొని సూదంటురాయి చెంత నుండుటవలన నినుము కదలాడెడువడువునను, వేడెలుగు వెలుగు నవలంబించి తమతమ పనులయందుఁ బాటుపడెడు మానవసమూహమువిధమునను, సకల ప్రపంచమునకుఁ బ్రధానకారణ మైనవాడను, బ్రకృతిపురుషులకు నధిపతియు, సనాతనుడైన పురుషోత్తముఁ డనుపేరు గలవాడను, తనయొక్క (జీవునియొక్క) ప్రతిఫలనమునకు మూలమగు చిద్బింబమైనవాడను, పంచవింశకుండగు తనకుఁ బైవాడుగాన నిరుపదియాఱవత్త్వ మైనవాడను, గావున నే నన్నిటికిని బరమైనవాడను, మాయాసంబంధము లేమింజేసి పరిశుద్ధమగు

నాత్మయే స్వరూపముగఁ గలవాఁడను, నగు నాయొక్క సాన్నిధ్యమువలన
నాసంబంధ మగు చిత్ప్రకాశము నాశ్రయించుకొని తా నుండియు నట్టి
నన్నుఁ దెలిసికొనలేక తన్ను నామరూపాత్మక మను ప్రపంచమయునిగ
నజ్ఞానముచే భావించుకొని కాలపురంపుఁగడలిం బడి కడలేఱఁజాలక కొట్టు
కొనుచు నున్నవాఁడు, చిత్తీయనఁ దురిమొదలులేనితఱిం విరుగాడుచు
రాఁగారాఁగా నెంతోకాల పడకుఁ దెక్కుపుట్టులనుండియు నేకరింపఁబడిన
పున్నెపుగని పఁడుటవలనఁ గలిగిన నాయొక్క మిక్కుటపుటక్కటికము
వలన నిర్మలమగు మానసము గలవాఁడును, నిత్యానిత్యవస్తువివేకము మొద
లగు మోక్షసాధనసామగ్రి గలవాఁడై శాంతయు దాంతయు మొదలగు
స్వగుణములు గల యోగ్యుఁ డగు దేవకేంద్రుని మడుగుఁదన్నుల
నండగాఁ గొని మా స్వయమి కరుణారసతరంగితి కటాక్ష పీక్షణము
వలన నలవడిన సదనస్థివేచనా పూర్వక మగు నాత్మజ్ఞానముతోఁ
గూడినవాఁడై జీవాత్మఁడు స్థూలదేహము మొదలు మహత్తత్త్వము
దనుకఁ గల కార్యకరణసంఘాతము నేను గావని యాక్షరమునందు నభిమా
నాదికమును విడిచి కుండలోనినీరు పోయినతరువాత సూర్యనిప్రతిబింబము
సూర్యునిఁ గలఁననీరునను, అర్థ మెడవడినతోడ వేమోముయొక్క నీడ
మోమున జేరినకరణని, ఆలయము కుండ కొటారము కంబము వలువ మొద
లగు నాకృతులతోఁ గూడినదస్తువులలో నంతస్థాభివృద్ధి మయియున్న మిన్ను
ఆయావస్తువులన్నె వేటుపఱచి నిరసింపఁగా తుదకు నిలిచియున్నమహా
కాశమే యొన్ని ఘోలసూక్ష్మకారణశరీరములకుం దెఱవాఁడును, నీమూఁ
డుమేనులకుం గ్రమముగ నవస్థలగు జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులకు సాక్షియై
యున్నవాఁడును, అన్నమయము ప్రాణమయము మొదలగు నైదుకోశము
లకు భిన్నుఁడైనవాఁడును, దెంపు లేనిదియు, స్వజాతీయ విజాతీయ స్వగత
భేదము లేనిదియును, సత్తు చిత్తు ఆనందము స్వరూపముగఁ గలదియు,
నెల్లయెడల నిండియున్నదియు, నగు కేవలపరమాత్మతత్త్వమే దా నగును.

పరాపరాపకృతులకుఁ బరమగు పరబ్రహ్మతత్త్వమే నేనుసుమీ—యని శ్రీరామచంద్రుం డాంజనేయునకు నుపదేశించి వెండియు నీ వడువున నుడివెను. ౧౦౪

అవ. ఇట్లు ముముక్షువు ఆత్మజ్ఞానముచేఁ బరబ్రహ్మతత్త్వమే తా నగునని యుపదేశించి దేహదులయందుఁ దాదాత్మ్యము నొందియున్నయాత్మను వానివలన వేఱుపఱచువిధము నుపదేశించుచున్నారు.

ఆ-వె॥ పంచవిషయములను శ బంచేంద్రియములచేఁ గాంచుతెలివి నేను శ గపివరేణ్య ! పంచకోశములను శ బంచభూతంబుల నెంచిచూచునట్టి శ యెఱుక నేను. ౧౦౫

టీ. కపివరేణ్య = ఓ వానరోత్తమా ! పంచ+ఇంద్రియములచేఁ = శ్రవణేంద్రియము మొదలగు నైదుజ్ఞానేంద్రియములచేతను, పంచ+విషయములను = తమకు గోచరములగు శబ్దము మొదలగు నైదింటిని, కాంచు = గ్రహించెడు, తెలివి = జ్ఞానము, నేను = అస్మత్ప్రత్యయగోచరుడ నగు విషయి నైతినిసుమీ, పంచ+కోశములను = అన్నమయము ప్రాణమయము మొదలగు నైదుకోశములను, పంచభూతములను = పుడమి మొదలగు నైదుభూతములను, ఎంచి = ఎన్ని, చూచునట్టి + ఎఱుక = పరికించునట్టి తెలివియే, నేను = నేనయియుంటిని.

తా. ఓ యాంజనేయా ! శ్రోత్రము మొదలగు నైదుజ్ఞానేంద్రియములచేతను దమతమకు గోచరములగు శబ్దము మొదలగు విషయముల నైదింటిని గ్రమముగ గ్రహించెడుజ్ఞానమే నే నయియుంటిని; మఱియు పుడమి మొదలగు పంచమహాభూతములను నన్నమయము ప్రాణమయము లోనగుకోశములనైదింటిని వేఱువేఱుగఁ గనుఁగొనుచుండెడుజ్ఞానమే నేనయి

యుఁజేసి సుమీ. ఇంకలకు “ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ” అను మొదలగుమహావాక్యములు ప్రమాణము.

అచ. ఇట్లు పరమాత్మ జ్ఞానస్వరూపము (చిద్రూపము) అని చెప్పి యది యన్నింటిని దెలియఁజేయునది గానఁ దేజోమయ మని యుపదేశించుచున్నాడు.

లయవిభాతివృత్తము.

తెలిసి నిది నా కిపుడు శ దెలియ దది తెన్నగను
దెలియ వివరింపుదును శ దెలిసెద నటంచున్
బలికితిని బలుక నితఁ శ పలికెద నటంచు మదిఁ
దలఁపను దలంచితిని శ దలఁచెద నటంచున్
వెలుపలను లోపలను శ దెలియఁబడు వృత్తులను
దెలియుచు వెలుంగులను శ వెలుగు లగుచుండన్
గలయ వెలిగించుతొలిశవెలుగు నుమి నేను ననుఁ
దెలియుచు నివేకదశ శ గలమనముచేదన్. ౧౦౩

టీ. ఇ = ఈ విషయము, ఇపుడు = ఈతఁజేసి, నాకున్ = అనాంశద
వాక్యముడనగునాడు, తెలిసెన్ = తెలిసినది, అది = అసంగతి, తెన్నగను = చరితా,
తెలియను = జ్ఞానగోచరము కాదు; తెలియన్ = నాకుఁ దెలివసంగతి నీకు
బోధపడునట్లు, వివరింపుదున్ = వివరపఱచెదను; తెలిసెదను = తెలిసి
కొనఁదగిన యంశమును దెలియకొనియెదను; అటంచున్ = అనియును, పలికి
తిని = ఒకమాటను నుడివితిని, ఇతన్ = ఈమీఁదను, పలుకను = నుడు
వను; పలికెదను = ఒకవాక్యమును జెప్పెదను, అటంచున్ = అనియును,
మదిన్ = డెందమునందు, తలఁపను = ఆలోచింపను; తలంచితిని = ఒక
యంశము సూహించితిని; తలఁచెదను = మఱియొకసంగతి నాలోచించె
దను; అటంచున్ = అనియును; (ఈలాగున) వెలుపలను = పైని, లోప

లను = అంతరంగమునందును, తెలియక - పదు - వృత్తులను = తనకు విషయము లగుచుండెడు మనోవ్యాపారములను, తెలియుచుకొనుచు, వెలుగులకొనుచు, వెలుగులకొనుచు = సూర్యుడు చంద్రుడు అగ్ని నక్షత్రములు మేఘపులు నవరత్నములు మొదలగువానికాంతులు, వెలుగులు = ప్రకాశించునవి, అగుచుండకొనుచు = అగునట్లు, కలయకొనుచు = ఎల్లయెడలను, వెలిగించు + తొలివెలుగు = భాసిలజేసెడు మొదటిదాలు (తేజస్సు లన్నిటికి నాధారభూత మగు చిత్ప్రకాశము), నేనుసుమి = అహంప్రత్యయాలంబన మగు నాత్మయేసుమి. ననుకొనుచు = అట్టి చిత్ప్రకాశుడ నగునన్ను, వివేకదశ గల మనముచేతకొనుచు = సదసత్తుల నెన్నదగిన సుజ్ఞానముచేత, తెలియుము = తెలిసికొనుము.

తా. నీ కీ యంశము తెలిసినది; అది నా కేమియుం దెలియదు; నాకుం దెలిసిన మట్టునకు న్నవ్వుపక్షచేసను; తెలియబడని విషయమును దెలిసికొనియెదను; ఈ మాట నుడివీరిని. ఆ సంగతిని నేను జెప్పను; చెప్పదగినదానిని చెప్పెదను. నే నాసంగతిని మఱియులొక దలంపను; ఈసంగతి నాలోచించితిని; దానిని గూర్చి యూహించెదను; అను మొదలుగ నింద్రియములకును లోపలను పైకి సంతరంగమునకును గోచరము లగుచుండెడు చిత్తవృత్తులనెల్ల నెఱుంగుచు మఱియు సూర్యునికాంతి యిట్టిది చంద్రుని కాంతి యిట్టిది అనుమొదలుగ సమస్తతేజస్సులను నెఱుంగుటంజేసి యాయా కాంతుల ప్రకాశమునకు మూల మయిన చిచ్ఛోత్తిస్సు నేనే నుమి ! ఇట్టి నన్న నీత్యానిత్యవివేచనతోఁ గూడినమానసముచేత దెలిసికొనుము.

౧౦౬

అవ. మఱియు నాత్మ యన్నిటిలో నుండి యన్నిటినిం బ్రకాశింపజేయుచున్న దని దృష్టాంతసహితముగ నుపదేశించుచున్నారు.

మ. నరదేవా! నెలిలో బదార్థముల నానాచిత్రభాండోదర
 స్థితిదేశం బెఱిగించుచుండును హృద్ధీచాణసర్వేంద్రియా
 స్థితిదేహస్థుడ నై ననే నసికమున నన్వితేతుకాజ్ఞానక
 ల్పితభాష్యంతః నామరూపతతులన్ తతులన్ వెలింగింపుదున్.

టీ. నర - దేవా! = మొక్క బడిన వేళ్లులు గల యో కరువలిపట్టి!
 ఇచట కేరళలచేరి నకుక్కరిఁగఁబడినవాఁడా యని కొందఱు యును
 వ్రాసిరి. ఇట్లు యర్థము నరదేవా యను పదమునకు నేనమానము చేతఁ గిట్టు
 బడి యుండు విద్యార్థులకుఁ జెరియును. నానా...దీపంబు—నానా =
 పెక్కు లగు, చిత్ర = చిరుముఁగల, భాండ = భావయొక్క, ఉదర =
 గర్భమునందు క్కర = ఉన్నది, దీపంబు = దివ్య, వెలిన్ లోన్ = నైని
 లోపలను నున్నది, పదార్థములగు = పదుజాతులగు, ఎఱిగించు చుండు
 మునన్ = గొఱచుములనుగఁ జేయుచితిని, హృత్...స్థుడను—హృత్ = డెం
 దము, ధీ = మతి, ప్రాణము మొదలగు వాయువులు, సర్వ - ఇంద్రియ =
 శ్రోత్రము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములును వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియ
 ములు లోనుగాఁ గలవానితో, అన్విత = కూడుకొనియున్న, దేహ =
 ధూల సూక్ష్మకారణ శరీరమునందు, స్థుడను = సర్వాంతరుడ నగుట
 చేత చన్నవాడను, నిస- నేను = అగునట్టి యహంప్రత్యయాంబున మగు
 పరమాత్మి యని యర్థము; నిన్...తతులన్-న్వితేతుక = “యా మా సా
 మామా” అను వ్యుత్పత్తిచేత నున్నదనికాని లేదనికాని చెప్పటకు వీలు
 లేనిదగుటచేఁ దన కొకకారణము లేనిని యగు, అజ్ఞాన = మూలావిద్య
 చేత, కల్పిత=కల్పింపఁబడిన, బాహ్య = జాగ్రదవస్థయందు వెలుపలఁ గను
 పట్టుచున్నట్టియు, అంతర = ఆలోచనయందును స్వప్నమునందును లోపలఁ
 దోఁపట్టుచున్నట్టియు, నామ-రూప-తతులన్ = కడవ వలువ అను మొదలగు
 పేరులతోఁ గూడిన తత్తదాకారవిశిష్టము లగు పదార్థములయొక్క జాత

మును, లీలక్ = అవలీలగా, అనిశముక్ = నిరంతరమును, వెలింగిం
పుడుక్ = చిత్ప్రకాశముచేఁ జేయురాదులకును గోచరము లగునట్లు
చేయుదును.

తా. నమస్తదేవతాస్వరూప మగు పరబ్రహ్మము నిరంతరమును
పందనాద్యుపచారములచే నుపాసించెడు నో యాంజనేయా! పెక్కులు
చిన్నచిన్నకన్నములు గల కడవలో నునుపంబడినదీపము, ఆ రంధ్రముల
నుండి వచ్చెడు తనవెలుగులచేఁ బైనుండెడు వస్తువులను, ఆ కడవలోపల
మన్నవస్తువులను గనఁబఱచునట్లు సర్వాంతరుండ నై నేను నేనను ప్రతీతి
స్వరూపుఁడ నగునేను మానసము బుద్ధి జ్ఞానేంద్రియములు కర్మేంద్రియ
ములు మొదలగువానితోఁ గూడినస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములయం దున్న
వాఁడ నై అకారణముగ మూలావిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడినట్టియు పైని
లోపల నున్నట్టియు నామరూపాత్మకమగు పదార్థజాతమును జిత్ప్రకాశ
ముచే నింద్రియాదులకు గోచర మగునట్లు చేయును. ౧౦౩

అవ. మహదాదిప్రకృతివికృతిసంఘాతము జడ మగుట
చేతఁ దన్నుఁగాని తనకుఁ బెఱ యగుదానిని గాని తెలిసికొనఁ
జాల దనియు, జిద్రూప మగు నాత్మయా మహతత్త్వము
మొదలగు కార్యకారణసంఘాతము నెల్లఁ దెలిసికొనుచున్న
దనియు నిట్లగుటచేతఁ బ్రకాశ్యము (దృశ్యము), మిథ్యా
భూతము, ప్రకాశకము స్వత్త్వరూప మని చెప్పఁబడుచున్నది.

ఉ. తమ్ము నెఱుంగలేవు విహితమ్ముగ దేహము ప్రాణపంక్తిచి
త్తమ్ము దశేంద్రియమ్ము లుచితమ్ముగ నన్యము గానలేమి స
త్యమ్ముగు నోకపీండసతతమ్మును వాని దదీయకార్యజా
తమ్మును నేను గాంతు నన్యతమ్ముగనన్న బుతమ్ముగాఁ దగన్.

టీ. ఓ కశీంద్ర = ఓ వానిరోతమా ! దేహము = మేనును, ప్రాణ + పంక్తి = దశవిధప్రాణములును, చిత్తమ్ము - చిత్తశబ్దముచే మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారమును నుపలక్షణము గాన నంతఃకరణచతుష్టయమును, దశ + ఇంద్రియమ్ములు = ఛాసేంద్రియములైన దైదుఃశరణేంద్రియములైన దైదుఃశరణేంద్రియములును, విహితమ్ముగన్ = యథార్థముగ, తమ్ముగ్ = తమలో నొందొంటిని, ఎఱుంగగ్ - లేవు = జడము లగుటచేత దెలిసికొను టకుఁ దగినవికావు; ఇట్లు తమ్ముఁ దామే తెలిసికొనఁ జాలనప్పుడు, అన్యముగ్ = తమకుఁ జేరి యగుదానిని, ఉచితమ్ముగగ్ = వార్తవముగ, కానగ్ - లేమి = తెలిసికొనటకు సమర్థములు గాకపోవుట, సత్యమ్ము = నిష్కము, అగుగ్ = జేసి, నేను = చిద్రూపముగు పరమాత్మ యనట, వానిగ్ = ఆ దేహము మొదలగువానిని, తదీయ + కార్య + జాతమ్మును = ఆ దేహము లోనగువారి సంబంధము లగు సమస్త కృత్యములను, అన్య తమ్ముగగ్ = పూయాకల్పితము లగుటచేత గల్గి యనియు, నన్నుగ్ = అహంకారత్యయాలంబన మగు పరమాత్మ నని యర్థము - ఋతమ్ముగాగ్ = సద్వస్తువునగును, సతతమ్మును = నిరంతరమును, తగగ్ = తగునట్లు, కాంతును = సాక్షిని పరికించుచుండును.

తా. మూఁడు మేనులును, ప్రాణాపానాదు లగు పదివాయువులును, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములును నంతఃకరణచతుష్టయమును, శ్రోత్రము మొదలగు ఛాసేంద్రియములును, వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియములైన దైదును, జడము లగుటచేత యథార్థముగఁ దమ్ముఁదామెఱుంగఁజాల ననునప్పుడు తమకంటె నితరములైనవాం దెలిసికొన లేవనట నిష్కమేకదా? చిద్రూపుఁడను సర్వప్రకాశకుఁడను సర్వసాక్షిని నగునేను ఆ దేహము లోనగువానిని నాయొక్క చైతన్యవలంబనచునఁ గలుగు నాదేహదుల సంబంధములైన సమస్తకృత్యములను నవిద్యాకల్పితము లగుటంజేసి మిథ్యా భూతములనుగాను, సర్వాధిష్ఠానభూతుఁడ నగునన్నును సత్యస్వరూపునిగను నిత్యముఁ జూచుచుండును.

అవ పరమాత్ముడు నిజమాయకును మాయాకార్యములకును సాక్షి యై వ్యక్తము నవ్యక్తము నగు ప్రపంచము నకు విలక్షణుండై తనకుఁ దా వెలుఁగొందుచున్నాఁడని ప్రతిపాదించుచున్నాడు.

శా. ధీచేతోవిషయాత్మకంబు లగు జ్ఞాతృజ్ఞానవిజ్ఞేయముల్ సూచించుఁ దగఁదల్లయోదయములకొరను స్తిప్రబోధంబులే నాచిత్రంబులవానిఁ జేయునిజమార్యన్ సాక్షీనై చూచుచున్ రోచిష్టుత్వముచే వసింతు నదనశ్రద్ధాపాతిరి క్తంబుగన్.

టీ. జ్ఞాతృ + జ్ఞాన + విజ్ఞేయముల్ = ప్రమాతయుఁ బ్రమాణమును బ్రమేయము ననుమాడుచు (తెలిసికొనువాఁడు తెలివి తెలియఁదగినదియు ననుత్రిపుటి) వరుసగా, ధీ + చేతన్ + విషయ + ఆత్మకంబులు = నిశ్చయాత్మక యగు బుద్ధియు, సంకల్పవికల్పాత్మక మగుచిత్తమును, శబ్దాది విషయజాతమును స్వరూపముగఁ గలవి, అగున్ = అయియున్నవి, సుప్తి + ప్రబోధంబులు = సుషుప్తివస్థయు జాగ్రదవస్థయును, వరుసగా, తత్ - లయ - ఉదయములకొ = వానియొక్క (బుద్ధిచిత్తవిషయము లను మాఁడింటియొక్క) మాలాజ్ఞానమునందు నణఁగియుండుటను మరలఁ జూడనూపుటను, సూచించున్ = సూచనసేయును, ఏను = చిద్రూపుఁడ నగునేను, అచిత్రంబులకొ = జ్ఞాతృజ్ఞానవిజ్ఞేయము మొదలగు త్రిపుటు లనియెడు ప్రపంచమునందలియబ్బరముల నెల్లను ఈ యాశ్చర్యములను జూపుచు మాటుచునుండెడు జాగ్రత్సుషుప్తివస్థలను, వానికొ = ఆజాగ్రత్సుషుప్తివస్థలను ప్రపంచవైచిత్ర్యమును, చేయు - నిజ - మాయకొ = కల్పించుచుండెడునాసంబంధమగు మూలప్రకృతిని, సాక్షిని ఐ = వీని కన్నింటికినిఁ గూటస్థుఁడ నయి, చూచుచున్ = కనుంగొనుచు, రోచిష్టుత్వముచేతన్ = చిత్ప్రకాశస్వరూపముచేత, నత్ - అనత్ - రూప -

అతిర్క్తంబుగాఁ = జాగ్రదవస్థయందు వ్యక్తముగను సుషుప్త్యవస్థయందు నవ్యక్తముగను నుండెడు నామరూపాత్మక ప్రపంచవైచిత్ర్యమునకంటె వేఱుగ, వర్తింతుఁ = తేలికైనను నుండెదను.

తా. జ్ఞాత జ్ఞానము స్థేయము, ద్రష్ట దర్శనము దృశ్యము, శ్రోత శ్రవణము శ్రావ్యము, భోక్త భోగము భోజ్యము, ననుమొదలుగఁ ద్రిపుటీ రూపముగ నీ ప్రపంచవైచిత్ర్య మంతయును గ్రమముగ నిశ్చయముగ యగు బుద్ధియొక్క రూపముగను, సంకల్పవికల్పాత్మక మగు జేతోరూపముగనుఁ గ్రాహ్యత్మక మగు శబ్దాదివిషయరూపముగను నున్నవి. ఇట్టి ప్రపంచవైచిత్ర్యమెల్ల జాగ్రదవస్థలో వ్యక్తముగను స్వప్నావస్థలోఁ బ్రతిభాసామాత్రముగను వోపట్టుచున్నది. సుషుప్త్యవస్థలో నన్ననో మూలజ్ఞానమునందు దీక్షమగుటచే నవ్యక్తమై యున్నది. ఈ యవస్థాత్రయసాక్షియై కూటస్థుఁడగు పరమాత్ముఁడు ఆ ప్రపంచవైచిత్ర్యమును, ఈ వైచిత్ర్యము నెల్లఁ గల్పించు మహామాయను బరికించుచు వ్యక్తావ్యక్తరూపముగ ప్రపంచమునకును, ప్రపంచమును వన నన్ని నాశ్రయించుకొని కల్పించెడు మహామాయకును విలక్షణముగఁ దనకుఁ దా వెలుఁగొందుచు నుండును. ౧౦౯

అవ. అచేతనము లయ్యు నంతఃకరణము మొదలగు నవి చైత్రూప మగు పరిమాత్మ తమలోఁ బ్రవేశించుటవలన సజచేతనములవలనఁ దోపట్టుచున్న పని దృష్టాంతపూర్వకముగఁ జెప్పుచున్నారు.

క. మత్సాన్నిధ్యమువలన న

చిత్సాహంకారపవనరచిత్రేంద్రియముల్

వత్సా ! చలియించుచు రం

గత్సదయస్కాంతసూచిరకలచందమునన్.

౧౧౦

తీ. వత్సా = ఓ కుమారా, అచిత్...ముల్-అచిత్ = అచేతనము
 లైన, స - అహంకార = నే నను నహంకృతితోఁ గూడుకొనిన, పవన =
 ప్రాణము లోనగు పదివాయువులును, చిత్త = అంతఃకరణచతుష్టయమును,
 ఇంద్రియముల్ = త్వక్కు మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములును, వాక్కు- మొద
 లగు కర్మేంద్రియములును, మత్ - సాన్నిధ్యమువలనను = నాయొక్క
 ప్రకృతియందుఁ బ్రతిఫలనరూపమగు సామీప్యమువలన, రంగత్...మునకొ-
 రంగత్ = వెలుఁగొందుచున్న, సత్ = యోగ్యమగు, అయస్కాంత =
 సూదంటురాతి (చెంత నున్న), సూచికల = సూదులయొక్క, చందమునకొ =
 రీతిని, చలియించును = కదలాడుచు (చేతనముతోఁ గూడినవివలె)
 నుండును.

తా. ఓకుత్తా ! శరీరాదులయందలి తాదాత్మ్యమువలని యహంభావ
 మమత్వములతోడనుఁ బ్రాణము లోనగు పదివాయువులతోనుఁ గూడి
 యున్న యంతఃకరణమును, చర్మము మొదలగు జ్ఞానేంద్రియము లైదును,
 వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియము లైదును, ననునీప్రకృతిఃకృతినముదా
 యు సహజముగ జడ మయ్యును; సూదంటురాతిచెంత నుండుటవలన
 నిసుపనూదులు గదలాడుచున్నట్లు చిద్రూపుడ నగు నేను తమయందుఁ
 బ్రతిఫలనరూపముగ సన్నిధి నుండుటంజేసి సచేతనములవలె మెదలు
 చుండును. ౧౧౦

అవ. వై ని జెప్పిన యర్థమునకు హేతువుగఁ బరమా
 త్ముని సర్వాంతరత్వమును బ్రతిపాదించుచున్నారు.

క. తప్తాయఃసింహాంత

ర్వాప్తానలమండలంబునడుపున మాయా

గుప్తబ్రహ్మాండసము

ద్వీప్తచిదాత్మక్కుడ నేను ౩ ధీరవరేణ్యా !

౧౧౧

టీ. తత్త...నక - తత్త = ఎఱ్ఱగఁ గాల్పబడిన, అయఃపిండ = ఇనుపగుండుయొక్క, అంఠః = లోపం, వ్యాప్త = క్రమ్మియున్న, అనల = దివ్యయొక్క, మండలంబు = సమాచాసుయొక్క, వడువునక = మాదిరి, నేను = సర్వాంతరుండ నగు నేను, మాయా...ఆత్మకుండను— మాయా = మూలాక్షానముచేత, గుప్త = అక్రమింపబడిన, బ్రహ్మాండ = చతుర్దశభువనాత్మక మగు జగత్తునం దంతటను, సమ ఉత్ దీప్త = చైతన్యస్ఫురణచే రెస్సగ వ్యాపించి ప్రకాశించు చున్న, చిత్ - ఆత్మకుండను = చిత్స్వరూపుండను (అయితిని). ధీర - వరేణ్య = క్షితప్రస్థలలో శ్రేష్ఠుడా - అని యాంజనేయులకు సంబోధన.

తా. “ మానావమానయో స్తుల్య, స్తుల్యో మిత్రాపక్షయోః, సమ మాఖసుఖో ధీర స్సమలోపాశ్చ కాంచనః” అనగాఁ దన్ను కొరులు గౌరవించునప్పుడు మోదమును, విరస్కరించునపుడు భేదమును లేక, పిండుడెందులతో నొకతరుగ నుండువాఁడును, పగతునియందు స్వేషమునుఁ జెలికానియందుఁ గూర్చియు లేక సమముగ నుండువాఁడును, ప్రసక్తి నిడుమ వచ్చినపుడు కలఁతఁ జెందుటయు, సౌఖ్యము గలుగునప్పుడు ఉబ్బుటయును లేక, సమభావమున నుండువాఁడును, మతియు నతుల వైరాగ్య సంపత్తి గలవాఁడగుటచేతఁ జిల్లిపెంతును రాతిని బంగారును సమానముగఁ దలచు వాఁడును ధీరుఁ డనఁబడును.-అని చెప్పఁబడిన ధీరలక్షణములు గలవారిలో శ్రేష్ఠుడా ! నేను చూచితిని, నేను వింటిని, నేను పలికితిని, నేను మేల్కొంటిని, నేను గల గంటిని, నేను సుఖముగ నిదురించితిని అను మొదలుగ నేను నేను నే నని సర్వావస్థలయందును సర్వకాలములయందును సమస్తవ్యాపారములయందును, సకల వృత్తులయందును, ననుస్మాతుండ నై సర్వాంతరుండ నగు నేను, ఎఱ్ఱగఁ గాల్పబడిన యినుపముక్కయందు లోపం పైని క్రమ్మియున్న యగ్నివడువున మూలావిద్యచేఁ గల్పింపఁబడి జడ మగు ప్రకృతివికృతिसంఘాతమునం దంతటను చిత్ప్రకాశముచేత వ్యాపించి

స్వయముగ వెలుగుచు నాసంఘాతమునుగూడ వెలిగించుచు నున్న పరిశుద్ధ
చిద్రూపుండ నయి వెలుగొందు చున్నాను. ౧౧౧

అవ. సచ్చిదానందైకస్వరూప మగు నఖండ పర
బ్రహ్మమునందు నేక దేశమున ననాదియగుమహామాయ గలదు.
ఇది సత్త్వరజ స్తమోగుణసామ్యావస్థారూప మైనది. ఇది శుద్ధ
సత్త్వప్రధాన యైనచో మాయ యనియు, మలినసత్త్వ
ప్రధాన యైనచో నవిద్య యనియుఁ జెప్పఁబడును. కాఁగా,
నా బ్రహ్మచైతన్యము మాయోపాధిక మైనచో సర్వజ్ఞ త్వాద్య
సంతక శ్యాణగుణగణ పరిపూర్ణుఁ డగు నీశ్వరుం డనియు, నవి
ద్యోపాధిక మైనచోఁ గించిద్ జ్ఞ త్వాది స్వల్పగుణవిశిష్టుఁ డగు
జీవుఁ డనియు వేదాంతిమతము. జీవభావమును నిరసించి, మూ
లావిద్యనుండి కేటించి, యహంప్రత్యయాలంబన మగు పర
బ్రహ్మముపై ని సాధింపఁబడినది. ఇకను శుద్ధమాయోపాధికుం
డగు నీశ్వరస్వరూపమును జెప్పుచు బ్రహ్మమును స్థిరపఱచు
చున్నారు.

సీ. ధరణీజలానల శ మరుదంబరాంతరా

విష్టాఖిలాధారశ్రద్ధా నేను,

ఆదిత్య చంద్రగ్రహక్షి తారాతటి

త్సంవ్యాప్తదివ్య తేజంబు నేను,

అమరమానవతిర్యగ్గానిచేతనదీప్ర

కాశమానజ్ఞానశ్రునుండ నేను

బ్రహ్మది దేవతాశ్రప్రార్థనీయానంత

కల్యాణగుణక విగ్రహుండ నేను

తే. కార్యరూపంబు లైన జగంబులకును
స్ఫురదుపాదాన కారణంబును నిమిత్త
కారణము నైన నిర్మలాశకార సత్త్వ
పరమమాయాశనున్వి తేశ్వరుడ నేను.

౧౧౨

టీ. ఏను = అచాంప్రత్యయాలంబన మగు చిద్రూపము నగు నేను, భరణి...ద్రవ్యము—భరణి = పుడమి, జల = నీరు, అనల = నిప్పు, మరుత్ = కరువలి, అంబర = ఆకాశము (అను నీ పంచభూతములమొక్క), అంశ = లోపలను, ఆవిష్ట = క్రమ్మి ప్రవేశించియున్న, అభిల - ఆధార = ఆ భూతజాతమునకు నధిష్ఠాన మగు, ద్రవ్యము = కనుగొనువాడను, (“నతిని”) అను నీపద మింకముందు నంతటను చెచ్చిపెట్టుకొనఁబడినది. నేను = గతార్థము, ఆదిత్య...తేజంబు—ఆదిత్య = వేవెలుగు, చంద్ర = రేవెలుగు, గ్రహ = కుజుడు మొదలగు రక్కిన గ్రహములు, ఋతు = గ్రహములకంటె పెరిగియున్న చుక్కలు, తారా = అక్కిని భరణి మొదలగు యుక్తినక్షత్రములు, తటిత్ = మించులు (అను వీనియందు), సంవ్యాస్త = లెస్సగఁ గ్రమ్మియున్న, దివ్య = లోలోత్తరమైన, తేజంబు = వెలుగును, నతిని; ఆమర...చుడను—ఆమర = దేవతలు, మానవ = మనుష్యులు, తిర్యక్ = పసులు పిట్టలు మొకములు, ఆది = లోనుగాఁ గల, చేతన = శక్తియలమొక్క, భీ = బుద్ధులయందు, ప్రకాశమాన = ప్రతి ఫలన రూపముచేత వెలుగుచున్న, జ్ఞానభుచుడను = చైతన్య సాంద్రుడను, నేను = నే నయితిని; బ్రహ్మ...చుడను—బ్రహ్మ = చతుర్ముఖుడు, ఆది = మొదలుగఁ గల, దేవతా = సురలచేత, ప్రార్థనీయ = తోరఁదగిన, అనంత = పెక్కులగు, కల్యాణ = శుభప్రదములగు, గుణక = సద్గుణములు గల, విగ్రహుడను = మూర్తిగలవాడను, నేను = నేనయితిని; కార్యరూపంబులు = మాయాకల్పితము లైన యాకృతులు గలవి, విజగంబులకును = అగునట్టి పదునాలుగు లోకములకును, స్ఫురత్ ఉపా

దానకారణంబులు = కుండలు మొదలగు వానికి మట్టివడువున నొప్పుచుం
డెను మూలకారణమును, నిమిత్తకారణమును = ఆ ఘటాదులకుఁ గుమ్మరి
కట్టి చీర మొదలగు వానివలెఁ బరికరరూప మగు కారణమును, ఐన =
అగు, నిర్మల...ఈశ్వరుఁడను - నిర్మల = రజోగుణ తమోగుణ సంప
ర్కము లేమిని పరిశుద్ధ మగు, ఆకార=స్వరూపము గల, సత్త్వ = సత్త్వ
గుణము, పరమ = ప్రధానముగఁగల, మాయా = మూలప్రకృతితో, సమ
న్విత = కూడియున్న, ఈశ్వరుఁడను = కారణోపాధికుఁడను, నేను =
నే నయితిని.

తా. సుగమము.

అవ. పరబ్రహ్మము నేదాంత మహావాక్యప్రమాణైక
గమ్య మనియు, మహాజ్ఞానులచే నిరంతరము నుపాసింపఁ
దగిన దనియు నుపదేశించుచున్నారు.

తే. వేదశాస్త్రాగ్రములచే ర వేదితవ్య
మైనవస్తువు నేను మహాత్ములకును
జపతపోదానయజ్ఞసంరచయముచేత
పరసమారాధనీయదై రవంబు నేను.

౧౧౩

టీ. వేద...వేదితవ్యము—వేద = ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామ
వేదము అధర్వణవేదము అను నాలుగు వేదములచేతను, శాస్త్ర = పూర్వ
మీమాంస యుత్తరమీమాంస సాంఖ్యము యోగపాతంజలము మొదలగు
వేదైక మూలము లగు దర్శనములచేతను, ఆగమ = శ్రుతి స్మృత్యర్థోప
బంహారూపము లగు చతుష్షష్టి తంత్రములచేతను, వేదితవ్యము = తెలిసి
కొనఁదగినది, ఐన + వస్తువును = అగునట్టి పరవస్తువును, నేను = నే
నైతిని; మహాత్ములకును = శమదమాది సాధన సంపత్తి గల జ్ఞానులకు,
జప...చేత - జప = గాయత్రి మొదలగు మహామంత్రముల పురశ్చర
ణములయొ, తపస్ - “నతపో తప్యత” ఆత్మవిచారణయొక్కయు, దాన=

బ్రహ్మవిద్య నుపదేశించుటయొక్కయు, యజ్ఞ = బ్రహ్మోపాసనా విశేషములయొక్కయు, సమయముచేత = సామగ్రిచేత, పర + సమా రాధనీయ + కైవల్య = సర్వోత్తమమైన యారాధింపఁదగిన పరచేత, నేను = స్వావధర్మములచేత మరియు యచారప్రకృత్యగుణలబ్ధుల మగు బ్రహ్మ ము యజ్ఞుల (అయితని).

తా. బ్రహ్మవిద్య మొదలగు చతుర్వేదములచేతన, కర్మమీ మాంస బ్రహ్మమీమాంస మొదలగు వేదాన్తప్రతిపాదకము లగు శాస్త్రములచేతన, పంచమేశ్వరులచేతన బాహ్యునికి నుపదేశింపఁబడిన యజ్ఞులది నాలుగు తంత్రములచేతన, గ్రహింపఁదగిన పరపక్షువు నేను నే నని సర్వ సాక్షి నైన ప్రత్యేగాత్మయ యయియున్నది. మజ్జీయు, మహాత్ము లగు యోగులకు గాయత్రి వెంకటగఁ గల సత్తతోటి మహామంత్రముల పురస్కర్యలయొక్కయు, 'సతహా తపత' అను మొదలగు శ్రుతివచనములనుబట్టి యన్నమయము మొదలగు పంచకోశముల వివేచనను జేసి, పంచకోశాతీత మగు పరమాత్ముని చెల్లికొనుట యను బ్రహ్మవిచారణరూప మగు కపస్సులయొక్కయు, కర్మమీమాంసచేతన బ్రతిపాదింపఁబడిన జన్మములయొక్కయు, సమూహములచేత నిరంతరమును లెస్సగ నుపానింపఁదగిన వేల్పుచు నేనే యైతి నని తాత్పర్యము. ౧౧౩

అవ. ఆత్మ, మహదాది కార్యకరణ సంఘాతమునందు నభిమానము లేనిది గాన, నిరాకార మనియు, 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' అను మొదలగుశ్రుతులనుబట్టి సర్వాత్మకము గాన నాకారవిశిష్ట మయిన దనియు నుపదేశించుచున్నారు.

తే. అనఘ సాకారుడను గాను శ విను సమష్టి
ఘనతనుద్వయ తాదాత్మ్యకమునకుఁ జొరమి
సరి నిరాకారుడను గాను శ సాక్షి నగుచుఁ
గారణశరీర మే నను శ కలఁకలేమి.

టీ. అనఘ = అవిద్యారూప మగు దోషము లేని యాంజనేయా, వినుము = ఆత్మ స్వరూపము నుపదేశించెద నాలకింపుము. సమష్టి... కున్ - సమష్టి = సమష్టి రూపమునను వ్యష్టిరూపమునను, ఘన = స్థూల రూపముగను సూక్ష్మరూపముగను నున్న, తను = శరీరములయొక్క, ద్వయ = రెండిటియందును, ఇచ్చట తనుద్వయపద సామర్థ్యమువలన సమష్టి ఘనశబ్దములచేతఁ గ్రమముగా వ్యష్టిసూక్ష్మములకును నుపలక్షణము, తాదాత్మ్యమునకున్ = ఇవియే నే నను నభిమానమునకు, చారమిన్ = లోబడక పోవుటచేత, సాకారుడను = ఆకృతితోఁ గూడుకొనినవాడను, కాను = అయి యుండలేదు. సరిన్ = సర్వసమత్వములో, సాక్షిని = మహదాదులకు ద్రష్టను, అగుచున్ = అయిన వాడనై, కారణశరీరము = అవిద్యారూప మగు కారణదేహము, ఏను అను + కలఁక = నేనే యనెడు దాదాత్మ్యరూప మగు కళంకము, లేమిన్ = లేకపోవుటచేతను, నిరాకారుడను = ఆకృతి లేనివాడను, కాను = నే నయి యుండలేదు.

తా. ఓ హనుమానుడా! పరమాత్మస్వరూపము నుపదేశించెద, నాకర్ణింపుము. పరమాత్మ ఈశ్వరోపాధి యగు సమష్టియు, జీవోపాధి యగు వ్యష్టియు, నీ సమష్టివ్యష్టల స్థూలసూక్ష్మములును స్వరూపముగఁ గల రెండు మేనులయందును నభిమానమును వహింపక నిర్వికల్ప మగుటచేత, నిరాకారమును ఇచట నాకార మనఁగా వృత్తి యని తాత్పర్యముగాన వృత్తిరహితమైన దని యర్థము. సర్వసమత్వమున సకలమునకు సాక్షి యయియుండి యవిద్యారూప మగు కారణశరీరమునందుఁ దాదాత్మ్యరూప మగు కళంకము లేకపోవుటచేత సాకారమును (సాక్షిత్వరూప మగు వృత్తితోఁ గూడుకొని యున్నదియు) నగును. ౧౧౪

అవ. ఇఁకఁ బరమాత్మకుం గల నిర్లిప్తత్వమును బ్రతిపాదించుచున్నారు.

తే. ఆభిలభూతములందు నే న్ నభిలభూత

ములును నాయందుఁ గలుఁగంగఁ గ బోరయ నెందు

నాని, ననియు న న్నుటవు క వానరేంద్ర !

నమన నొప్పున గగనంబుకంచుమునను.

౧౧౫

టీ. వానర + ఇంద్ర ! = వానరులలో చుత్తముఁడవగు నోయాంజనేయ, సమరేంద్ర = సకల పదార్థములను సాధారణ మగుచు, ఒప్పు + అరు = విలసిల్లుచున్న, గగనంబు + చంచుచునను = మిచ్చువడువునను, అని + భూతములందున్ = వ్యక్తావ్యక్తరూపము లగు సకలభూతముల యందు, ఏను = నేను అను స్వసంవేద్యమగు నాత్మయు, నాయందున్ = అట్టి పరమాత్ముఁడ నగు నాలోపలను, ఆభిలభూతములును, కలుగన్ + కన్ = నివసించియుండఁగా, ఎందున్ = ఎన్నఁడును, వానిన్ = ఆ భూతకోటులను, పోరయను = నిస్సంగుఁడ నగుటచేత నంటును; అవి యును = ఆ భూతభూతములును, నన్నున్ = పరమాత్ముఁడ నగు నన్నను, అంటవు = తాఁకవు. 'యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్' అను మొదలగు సంత ర్యామి బ్రాహ్మణమునది నె సర్వాంతర్యామి యగు పరమాత్మయందుఁ బృథి వ్యాదిభూతజాతియును నా భూతకోటులయందుఁ బరమాత్మయు నున్నను, నిస్సంగుఁడగు టచేఁ బరమాత్ముని నాభూతములును, నాభూతములను బర మాత్మయును స్పృశింపక యుండును- అని శ్లోతము.

తా. ఓ కపివర్యా ! ఎల్లపదార్థములును దనయం దుండుటచే వాని కన్నిటికిని సాధారణమగు నాకసమువడువున నేను పుడమిమొదలగు నిఖిల భూతములయందును నాయం దా భూతము లన్నియును నాశ్రయాశ్రయి భావముచే, లేక వ్యాప్యవ్యాపకభావముచే నున్నను వానిని నేనును, నన్నవి యును గలియుటలేదు. ఇందులకు నేను [ఆత్మ] నిర్లిప్తుఁడను నిస్సంగుఁడను నయియుండుట కారణము. మఱియు నీయర్థమునందు "యః పృథివ్యాం

తిష్ఠన్ పృథ్వివ్యా ఆంతరో యం పృథివీ నవేవ, యస్య పృథివీశరీరం యః
 పృథ్విమంతరోయమయత్యేషత ఆత్మాంతర్యా మ్యమృతః | యోఽ. పృథ్విష్ఠన్
 - తః | యోఽ. గ్నాతిష్ఠన్ - తః | యోంతరిక్షే తిష్ఠన్ - తః | యో వాయూ
 తిష్ఠన్ - తః | యోదివితిష్ఠన్ - తః | య ఆదిత్యే తిష్ఠన్ - తః | యోదిక్షు తిష్ఠన్ తః
 యశ్చంద్రతారకే తిష్ఠన్ - తః | య ఆకాశే తిష్ఠన్ - తః | య స్తమసి
 తిష్ఠన్ - తం | యస్తేజసి తిష్ఠన్ — తః | ఇత్యధిదైవతం | అథాధిభూతం |
 యస్సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్ - తః | ఇత్యధిభూతం అథాధ్యాత్మం | యః
 ప్రాణే తిష్ఠన్ — తః | యోవాచితిష్ఠన్ — తః | యశ్చక్షుషి తిష్ఠన్ - తః |
 యశ్శ్రోత్రే తిష్ఠన్ - తః | యో మనసి తిష్ఠన్ — తః | యస్త్వచి తిష్ఠన్ -
 తః | యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్ - తః | యో రేతసి తిష్ఠన్ - తః | అదష్టోద్రష్టాఽ
 శ్రుతః శ్రోతాఽమతోమంతాఽవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతా, నాన్యతోఽస్తి ద్రష్టా
 నాన్యతోఽస్తి శ్రోతా నాన్యతోఽస్తి మంతా నాన్యతోఽస్తి, విజ్ఞాతేషత
 ఆత్మాంతర్యా మ్యమృతోఽతోఽన్యదార్తమ్ |” అను బృహదారణ్యక
 శ్రుతిప్రమాణము. దీని యర్థము ప్రథమాశ్వాసమునందు వివరింపఁబడినది.

అవ. వస్తుతత్త్వము నెఱింగినతోడనే భ్రాంతికల్పితము
 కల్ల యగు నని యుపదేశించుచున్నారు.

క. మృగతృష్ణికల నెఱింగినఁ

దగజలముల భావ మగువిరధమునఁ దెలివిచే

నగుఁజుఁ డగునన్నుఁ దెలిసిన,

జగములు నాయందు లేవు శ సత్యం బనఘా ! ౧౧౬

టీ. అనఘా = సంసారరూపమగుదోషము లేని యో యాంజ
 నేయా, మృగతృష్ణికలఁ = మరీచిక లనఁబడెడు నీళ్లులేని యెడారుల
 యందుఁ దరంగములవలెఁ దళతళ మను సూర్యకిరణములను మండువేస
 విలో దగఁ గొని, లేళ్లు చూచి, నీళ్లునుకొని పరువులిడుటచే నెండమావుల

కీచేరు వచ్చినది. ఈధమ యొకప్పుడు ముసుమ్మలకుగూడఁ గలుగుచు గాన, నా యెండమావులకు, తనకొ - ఎటెందెనకొ = ఇవి నీళ్లు కావని నిశ్చయముగఁ దెలిసికొనినయెడల, జలములు = పరకములు, ఆధావము + అగు + విధమునకొ = కష్టమును పొంది, తెలిచేకొ = పరమాత్మస్వరూప పరిజ్ఞానముచేత, అగుణము = గుణత్రయాత్మకమగు ప్రపంచమునంటనివాఁడు, అగు = నన్నట్టి, నన్నకొ = పరమాత్మ నని యర్థము, తెలిసినకొ = తెలిసికొనినతరువాత, జగములు = ప్రపంచములు, నాయందుకొ = పరమాత్మయందు, లేవు = కలుగవు, సత్యము = ఇది నిజము.

తా. ఇవి యెండమావులుగాని నీళ్లు కావని తెలిసినతరువాత జలభ్రాంతి పోయినతీరక గుణత్రయాత్మకమగు ప్రపంచము పరమాత్మయందు నజ్ఞానముచేఁ గన్పింపఁబడినది గాని, వాస్తవము కాదనియుఁ బరమాత్మ ప్రపంచాతీతమనియు నవసన్నివేదనాపూర్వకమగు సుజ్ఞానముచేఁ దెలిసికొనినతరువాత, నా పరమాత్మయందు నీ ప్రపంచభ్రాంతి నశించుచు. ఇది నిక్కమని తాత్పర్యము.

౧౧౬

అవ. ఇట్లు ప్రత్యక్షముగఁ బ్రపంచము మానసతిర్యగాదిచేతనవిశిష్టమై, స్రక్చందన వనితా సంభోగాది సుఖబహుళం బై సత్యముగఁ గన్పట్టుట యధిష్ఠానసత్తవలనఁ గాని వేటొండువిధమునఁ గాదని ప్రతిపాదించుచున్నారు.

చ. అన్యత మచేతనం బనుభవమైనదగంబు ఋతంబుఁ జేతనం బును సుఖమై విమూఢులకురభోగ్యముగాఁ గనుపట్టుటెల్ల నన్నెనయుటచేతఁజు మ్మిది కరపీండ్ర ఘృతాన్నితదుగ్ధ పూరముల్, ఘనమధురంబు లై వెలయురకై వడి భక్తజనానురంజనా.

టీ. భక్తజన + అనురంజనా = మహాభక్తులగు మనుజుల ననుసరించి యానందింపఁ జేయువాఁడవగు, కపీండ్ర = ఓ వానరోత్తమా ! అన్య

తము = అజ్ఞానవిజృంభిత మగుటచేత మిథ్యాభూతమును, అచేతనంబు = కేవల జడమును, అసుఖము = దుఃఖబహుళమును, ఐన + జగంబు = అగు నట్టి ప్రపంచము, విమూఢులకుఁ = ఆత్మనాత్మ వివేకము లేని మూఢులకు, బుత్తంబుఁ = వాస్తవముగను, చేతనంబును = దేవ మానవ తిర్యగాది చేతన విశిష్టముగను, సుఖము = సంతోష భరితముగను, ఐ = అగుచు, భోగ్యము - కాఁ = అనుభవింపఁ దగినదిగా, కనుపట్టుట - ఎల్లఁ = తోఁపఁబడుట యంతయును, ఘృత + అన్విత + దుగ్ధ + పూరముల్ = నేతితోఁ గూడుకొనిన పాలసముదాయములు, ఘన + మధురంబులు = మిక్కిలి స్వాదు గలవి, ఐ + వెలయు + కైవడిఁ = అగుచుఁ దగియుండు తీరున, నన్నుఁ = పరమాత్మను, ఎనయుటచేతఁ = అధిష్ఠానముగఁ బొందియుండుటవలనను, చుమ్ము = సుమీ.

తా. సచ్చిదానందఘనం బగుపరమాత్మ నధిష్ఠానముగఁ బడయుటంబట్టి యన్యతజడదుఃఖములు మగు నీ సంసారము, నేతితోఁ గూడుకొనియున్న పాలు మిగుల స్వాదుగ నున్నట్లు నిత్యానిత్యవస్తువివేకశూన్యులకు వాస్తవముగను చిద్రూపముగను సంతోషభరితముగను దోపట్టుచుండును.

౧౧౭

అవ. అన్యత జడ దుఃఖములు మగు నీ సంసార మజ్ఞానులకు భ్రాంతిచే సత్యజ్ఞానానందరూప మై మదాశ్రయబలుబునఁ దోపట్టు నని చెప్పి జ్ఞానుల కట్టిభ్రాంతి లేమింజేసి స్వస్వరూపమునఁ బరమాత్మయే సాక్షాత్కరించునని యుపదేశించుచున్నారు.

క. జ్ఞానుల కఖండసత్య

జ్ఞానానందస్వరూపసాక్షి నగుచు వి

జ్ఞానముచే నెలియఁబడి

నే నై నా యొక్కరింతు క నిక్కంబనఘా !

గంగ

టీ. అనఘా = అజ్ఞానరూప మగు దోషము లేని యో యాంజనేయుఁడా, జ్ఞానలక్షణ = ధాంతికర్పిత మగు కాంక్షరము కల్ల యను తెలివి గలవారలకు, విజ్ఞానముచేత “బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యా” అను విశేషజ్ఞానమువలన, అ...సాక్షిని—అయిడ = సర్వవ్యాపక మగుటచేఁ బరిచ్ఛిన్నముగాని, సత్య = కాలత్రయాబాధ్య మగుటచే నర్థము, జ్ఞాన = చిత్తము, అనంద = పరమప్రేమాస్వర మగుటచే సౌఖ్యమును, స్వరూప = నిజరూపముగఁ గల, సాక్షిని = మహదాది కార్యకరణ సంఘాతమునకుఁ బరుండ నై, వాని నెల్లఁ బరికించువాఁడను, అగుచుకొ = అయి, తెలియఁ బడి = స్వానుభవైకవేద్యత్వము నొంది, నేను - ని = ఆహంప్రకృత్యా లంబనుండ నయి, సాక్షాత్కరింతుకొ = పరమాత్మస్వరూపమున గోచరుండ నగుదును, నిక్కంబు = ఇది వాస్తవము.

తా. అజ్ఞానరూప మగుదోషము లేని యో యాంజనేయా! అజ్ఞాన భ్రమచేబొడమినసంసార మసారమని యెఱుంగువారికి బ్రహ్మము సత్యము, జగత్తు కల్ల యను నిర్భయజ్ఞానముచేత నపరిచ్ఛిన్నమును సత్తును చిత్తును అనందమును స్వరూపముగఁగల ద్రష్టవై యెఱుంగఁబడి నే ననుప్రతీతిమాత్ర విషయ మగుబ్రహ్మము స్వానుభవైకస్థి మగు ననుట వాస్తవము నుమీ.

అవ. జ్ఞానులు సర్వసాక్షి యగుపరమాత్మను నిరంతరమును మననముఁ జేయుచుండవలయు నని యుపదేశించుచున్నారు.

తే. అట్లు గావున ననఘా! మరహత్త్వ లెల్ల
సచ్చిదానందమయునిఁగా క సర్వకర్తృ

కరణకార్యములకు సాక్షీగౌరవము నన్ను
తెలిసి యనవరతంబుఁ జింతింపవలయు.

౧౧౯

టీ. ఆనఘ = అసంభావన విపరీతభావన మొదలగు తప్పిదములు (దోషఃగుణ) లేని యో యస్థలిత బ్రహ్మచారీ, అట్లు - కావునకొ = డైన జెప్పినతీరున నేను స్వానుభవైకసిద్ధుఁడ నగుటచేత, మహాత్ములు - ఎల్లకొ = మహనీయులగు బ్రహ్మవేత్త లెల్లరును, నన్నుకొ = నే నను ప్రతీతిఁ గోచరమగు పరమాత్మును, సత్ + చిత్ + ఆనంద + మయునికొ - కాకొ = కాలత్రయాబాధ్యత్వము, జడవిలక్షణత్వము అఖండసుఖత్వముఁ బ్రచురముగఁ గలదానినిగను, సర్వ + కర్తృ + కరణ + కార్యములకుకొ = వ్యప్తిగ నున్న సకలజీవు లనియెడు కర్తృలకును, (ప్రమాతలకును) శబ్దాదివిషయములను గ్రహించుటకు నుపకరణములు (సాధనములు) అగు శ్రోత్రాదీంద్రియములకును, ప్రమేయరూపములగు శబ్దాది విషయజాతమునకును, సాక్షీకొ-కాకొ - కకొ = ద్రష్టృచైతన్యరూపునిఁగను, తెలిసి = ఎఱింగి, ఆనవరతంబుకొ = నిరంతరమును, చింతింపకొ - వలయు = మననముఁ జేయుచుండునది.

తా. అసంభావన విపరీతభావన మొదలగు నజ్ఞానకార్యములు లేని యో యాంజనేయో! మీఁదఁ జెప్పఁబడిన తీరున నేను స్వానుభవైకసిద్ధ పరమాత్ముఁడ నగుటచేత, నా పరమాత్ము, అఖండైక రస సచ్చిదానంద విగ్రహం బనియు, సకలము లగు కర్తృరూప జీవచైతన్యములకును, తత్తత్ప్రమేయజాతమును గ్రహించుటకు సాధనభూతము లగు చక్షురాదీంద్రియ వర్గమునకును, నీ యింద్రియములకు గోచరము లగు ఘటపటాది కార్యనికరమునకును, నుపద్రష్ట యనియును బ్రహ్మవేత్త లగుమహనీయు లెఱింగి యా పరమాత్మును సర్వకాలములయందును ననుసంధించుచుండునది. ౧౧౯

అవ. “నన్నుఁ దెలిసి యనవరతంబుఁ జింతింపవలయు” అని శ్రీరామచంద్రు లుపదేశింపఁగా హనుమానుఁడు పరబ్రహ్మ

చింతనమునకు చేయే నియమవిధులు విచిత్రమునో యాయు
చాననాశ్రమం బెట్లలో అను మొదలగువిశేషణములనుఁ దెలుప
వలయు నని, ప్రాధ్వింశఁ దనప్రసన్నత్వముం బాపుచు వచిం
చెను.

క. అన విని హనుమంతుఁడు రా

ముని దివ్యపదారివింద్రములకుఁ ఘనవం

దన మాచరించి పలికెఁ

వినయము భక్తియును దృఢవిశేషకము మెఱయె. ౧౨౦

టీ. అనఁ = శ్రీరాములవారి స్తుతపదేశింపఁగా, విని = ఆరించి,
హనుమంతుఁడు = హనుమానుఁడు, రాముని + దివ్య + పద + అరవింద
ములకుఁ = శ్రీరామమూర్తియొక్క దేదీప్యమానములగు నడుగుదమ్ములకు,
వందనము = శోహోరు, ఆచరించి = ఓనర్చి, వినయముఁ = నమ్రతయు,
భక్తియు = ప్రేమయును, దృఢ + వివేకముఁ = నిశ్చలమగు నద
నద్వివేచనయును, మెఱయెఁ = వెల్లడియగుచుండఁగా, పలికెఁ = నుడివెను.

తా. శ్రీరామచంద్రులు పైని చెప్పినయట్లు పలుకఁగా నాకర్ణించి
యాంజనేయుఁడు నిడుగురుస్వాములగు నీతాపతియొక్క పరమపవిత్రము
లగు పాదపద్మములకు పెక్కులు మ్రొక్కు లొనరించి, విధేయశయఁ
ప్రేమయు నసమానమగు నాత్మానాత్మవివేకమునుఁ బ్రకట మగుచుండఁగా
నీతీరున నుడివెను.

అవ. ఆంజనేయుని వేడుకోలు (ప్రార్థన) వినరింపఁబడు
చున్నది.

ఉ. ఏనియమంబులుం గలిగి శ యేసమయంబున నెవ్విధంబు
నన్, మానముఁ బూనియో యదియు శ మానియొ మంత్ర

ము తంత్ర మెద్దియో, నీనయరూప మారయఁగ కనిర్గు
ణమో సగుణంబో నెమ్మదికొ, ధ్యానము సేయఁగావలయు
క నన్నియుఁ బ్రేమ నెఱుంగఁ దెల్పవే. ౧౨౧

టీ. ఏ + నియమంబులుకొ = ఎట్టి నిష్ఠలు, కలిగి = ఉండి, ఏ +
సమయంబునన్ = ఎట్టి తఱిని, ఏ + విధంబునకొ = ఎట్టి తీరున, మానముకొ =
వాఙ్మయము ఇంద్రియనిగ్రహము వృత్తిరాహిత్యము ననఁబడు త్రివిధ
మానములలో నే మానమును, పూనియో = వహించియో, అదియుకొ = అట్టి
మానమును, మానియో = పరిత్యజించియో, మంత్రము = వీజాక్షర
సంపుటిత మగు మంత్రము, తంత్రము = కల్పము, ఎద్దియో = ఏదియై
యుండునో, నీ + నయ + రూపము = నీ సంబంధ మగు వాస్తవస్వరూప
మును, ఆరయకొ - కకొ = పరికించుటకు, నిర్గుణమో = సత్త్వరజస్తమో
గుణాతీత మైనదియో, సగుణమో = లేక యపరిమితకల్యాణగుణవిశిష్ట
మైనదియో, నెఱు + మదికొ = పరిపూర్ణ హృదయమునందు, ధ్యానముకొ =
చింతనమును, చేయకొ - కాకొ - వలయున్ = ఒకర్పవలసి యున్నది;
అన్నియుకొ = నీ యారాధనసామగ్రి సంతయును, ప్రేమకొ = అను
గ్రహముతో, ఎఱుంగకొ = నాకు బోధయగునట్లు, తెల్పవు - ఏ = ఉప
దేశింపుమా.

తా. ఓ శ్రీరామచంద్రా! సాక్షాత్పరమాత్ముండ వగు నీయొక్క
సమర్చనమును జేయుటకు నియమనిష్ఠ లెయ్యవి యుండవలయును? ఎట్టి
కాలములందు నాచరింపవలయును? వాఙ్మయము ఇంద్రియనిగ్రహము
మనోవ్యాపారరాహిత్యము నను మానముఁ బూనియా నీసపర్య నొనరింప
వలెను? లేక మానమును విడిచియే చేయవలెనా? నీ సమారాధనము
నకు మంత్ర మెప్పుది? కల్ప మెట్టిది? నీయొక్క నిర్గుణ స్వరూపమును
డెందయునందు ధ్యానింపవలయునా? లేక సగుణరూపమును ధ్యానింప వల

యనా? నాయం శ్రీ నాయకానకటాక్షమతో వీని నన్నిటిని వివరముగ నాకు నుపదేశింపుము అని యాజకీయులు ప్రార్థించెను. ౧౨౧

అన. ఇట్లు మేనయ్యాత్మి యనుతిలంఘితోఁ బ్రశ్న నేసి నందులకుఁ జిలువచ్చు కచ్చుచు శ్రీరాములవాడు సమాధాన మును చెప్పుచున్నాడు.

క. అనితఁ జిలువచ్చు కచ్చుచు
మనమున దేశాత్మిబుద్ధి క మల్లడిగొన ని
ట్లనియెను నా హనుమంతునిఁ
గనుఁగొని రాచుండు పలికె క నామక మబిరే. ౧౨౨

టీ. అనిత = అనితేయుఁ డిట్లు వేడుకొనఁగా, చిలువచ్చు నచ్చుచు = మంరహాసం చేయుచును, మనమునకొ = దెంగునందు, దేశా + అర్థి + బుద్ధి = భూల సూక్ష్మ కారణ శక్తియవలె నూర్పు యను తలంపు, మల్లడిగొనకొ = అపరిచయంబుఁగా, ఇట్లు = మీఁదఁ జెప్పఁబడిన తీరున, అనియెను = వదించుచున్న, అహనుమంతునికొ = అట్టి హనుమానుని, కనుఁగొని = వయతో వీక్షించి, రాచుండు = భారతీ వరుఁడు, నామకము = కర్ముల యర్థానమును దొలఁగించెను నేడుక, అల రకొ = యోచ్చిమఁడఁగా, పలికె = నుడికెను.

కా. హనుమంతుఁడు తాను పూర్వజ్ఞాని యయ్యు లోకనంగ్రహార్థమై శరీరాదికమే నూర్చు యను తలంపు గలవాఁడును మోలి ప్రశ్న నేయటకు మంరహాసము చేసి, శ్రీరామచంద్రుఁడు నిగదుపకారార్థంబు నేడుకతో నతని ప్రశ్నలకు సమాధానమును చెప్పుటకొఱకు నిట్లనియెను. ౧౨౩

అన. శరీరాదికమే నూర్చు యనుకొనువానికి మహానము లోనుగాఁ గల విధులుగాని, పూర్వజ్ఞానికి నయ్యవి యవసరము లేదని చెప్పుచున్నారు.

ఉ. వానరనాథ! దేహమును శవాయువులింద్రియపజ్జ్ఞిచిత్తమున్
మానసబుద్ధు లేననుచు శ మానముఁబూనినమానవాళికిఁ
మానము దేశకాలనియతమంబులు మంత్రము తంత్రము
ల్పిధుల్

వానినిఁ జూచు సాక్షి ననుశవానికిఁ గల్గునె తద్వికారముల్.

టీ. వానర + నాథ = నరులను బోలినవా రగు వానరులకు నేలిక
కగు నాంజనేయా! దేహమును = మేనును, వాయువులు = ప్రాణము
మొదలగు ననిలములు, ఇంద్రియపజ్జ్ఞి = జ్ఞానకర్మేంద్రియముల గణ
మును, చిత్తముల్ = హృదయమును, మానసబుద్ధులు = మనస్సును బుద్ధి
యును (అంతఃకరణ చతుష్టయమును), వీను అనుచున్ = నేనే యను
కొనిచు (అర్హియే యయెడు), మానము = తాదాత్మ్యమును, పూనిన +
మానవ + ఆళికిన్ = కపించిన మనస్సుల గుంపునకు, మానము =
పూర్వోక్త మానస్త్రయమును, దేశ + కాల + నియమంబులు = స్థలము
తఱి నిష్ఠ అనునవియు, మంత్రము = విజవర్ణకూటకూప మగు మనువును,
తంత్రముల్ = కల్పములును, ల్పిధుల్ = వేదశాస్త్ర విధానములును
(చెప్పఁబడినవి), వానినిన్ = దేహము మొదలగువాని వికృతులను,
చూచు + సాక్షిని = తనకంటె విలక్షణములనుగాఁ బరికించెడు ద్రవ్యను
జ్ఞుని, అతఁ + వానికిన్ = అని తలంచుకొనియెడుజ్ఞానికి, తత్ + వికార
ముల్ = కరీరాదులయందుఁ దాదాత్మ్యము మొదలగు నాయా వికృతులు,
కల్గును + ఎ = ఉండునా? ఉండవు.

తా. స్థూలశరీరమే యాత్మ యని భావించెడు శుద్ధమాధులకును,
'ప్రాణో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్' అని ప్రాణాదివాయువులే యాత్మ యను
కొనువారికిని, జ్ఞానకర్మేంద్రియములే యాత్మ యని తలంచు మనుజులకును,
'మనో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్' అని మనోమయకోశమే యాత్మగా నెన్ను

కొను మనుష్యులకు 'విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యభానాత్' అని విజ్ఞానము
కోశమే యాత్మగా నెంచుకొనెడు మన్యులకు 'అనందో బ్రహ్మేతి వ్యభా
నాత్' అని వైషమికానందమే యాత్మ యని నమ్మకొను మానవులకు,
ఇట్లు మహదాది ప్రకృతి వికృతి సమూహమునందుఁ బాదాత్మ్యరూప మగు
సద్భిమానమును వహించిన యుత్తములకే యా యుక్తానరూప మగు కలుషము
దొలఁగుటకైయు మానవులు వేతకాలపాత్రములు వివిధమన్యులు మంత్ర
పురశ్చర్యలు, వ్రతములు కర్మములు మొదలగు వేతకాత్మవికృతి విహిత
కర్మలు గాని, మా మహదాది కార్యకరణ సంఘాతములకు సాక్షి యగు
నాత్మస్వరూపమును సంఘశబ్దానముచేఁ దెలిసికొనిన పరిపూర్ణజ్ఞానులకు నా
విదులతోఁ బనిలేదు. ఏమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. ౧౨౩

అవ. "నే నను" నహంప్రత్యక్షమాలంబన మగునది
యాత్మ యనియు, నీది యను నిదాప్రతీతి విషయ మగునది
యనాత్మ యనియు నెల్లరకును గోచరమయ్యేయున్నది. ఈరెండి
టితో నాత్మ, నస్తువు; అనాత్మ, యవిద్యాకల్పిత మగుటచే
నవస్తువు అని తెలిసికొనవలయు నని ముద్దేశించుచున్నారు.

శా. అత్తానాత్మలు రెండునస్తువులు లక్ష్యంబుల్లదా? యందనా
త్మాత్మభ్రాంతి యనాదినుండి సహజంబై యుడఁగా నిప్పు కీ
వాత్మజ్ఞప్తి వటంచుఁ జెప్పి తిలక నర్కం బేమియు న్లేదు శు
ద్ధాత్మప్రత్యగభిన్నపూర్ణ పరమార్థాత్మరామునిం దక్కఁగన్

టీ. ఆత్మ + అనాత్మలు = ఇవి శబ్దాది విషయములు, ఇవి కర్మం
ద్రీయములు, ఇవి జ్ఞానేంద్రియములు, ఇట్టిది యంతఃకరణ చతుష్టయము,
ఇయ్యవి వానివాని వ్యాపారములు, ఇట్టివి వృత్తులు, ఇట్టివి జాగ్రదాద్యవ
స్థలు అను మొదలుగ నన్నిటిని దెలిసికొనుచు సర్వసాక్షి యగునది యాత్మ.
ఈ యాత్మకు వ్యతిరిక్తమై తద్గోచరమగు కార్యకరణసంఘాత మెల్ల ననా

త్సయు సను, రెండు నస్తువులు=ఇరుతెజంగు లగు పదార్థములు, లక్ష్యం
 ములో కదా = ఎల్లరికును గోచరము లయ్యే యున్నవి కదా; అందుకొ =
 ఈ రెండిటిలోను, అనాత్మ + ఆత్మ + భ్రాంతి = పూర్వోక్త మహదాది
 కార్యకరణ సంఘాతమునందుఁ దా ననియెడు తాదాత్మ్యమును, అనాది
 నుండి = మూలావిద్యో'యనాది గాన, దానితోపాటు, సహజంబు ఐ =
 స్వతస్స్పృష్ఠమగుచు, ఉండకొ కాకొ = నిలుకడ చెందఁగా, ఇప్పుడు =
 ఈ సమయమునందు, ఈవు = "తత్త్వ మసి" యను మహావాక్యమునం
 దలి త్వంపసవాచ్యుడ నగు నీవు, ఆత్మజ్ఞప్తివి = తత్పిదవాచ్య మగు
 జ్ఞప్తిరూపమైన పరబ్రహ్మమవు, అటంచుకొ = నా నదుసదేశముచే మూలా
 జ్ఞానము నశింపఁగా నయితిని, చెప్పితికొ = ఆసి యను పదార్థ మగు
 నైక్యము నుపదేశించితిని. ఇకను = ఈపైని, శుద్ధ . నికొ = శుద్ధ =
 అజ్ఞానకాలుష్యము లేని, ఆత్మ = ముక్తాత్మయొక్క, ప్రత్యకొ = ప్రత్య
 గ్రూపముతో, అభిన్న = ఏక మగు, పూర్ణ = అనవచ్ఛిన్నమయి, పరమ =
 సర్వోత్తమ మగు, ఆత్మి = స్వస్వరూపమునందు, ఆరామునికొ = అఖం
 దానందముతో రమించెడు పరాత్మునిని, తక్కొ - కకొ = తప్ప, అన్యం
 బు = ఇంకొక్కటి, ఏమియుకొ = ఇంకయికయు, లేదు = ఉండదు.

తా. శబ్దాది విషయవర్గము, జ్ఞానకర్మేంద్రియములను వీని వ్యాపార
 మును, అంతఃకరణ చతుష్టయమును, దద్వైత్తులను, జాగ్రదాదృశస్థలను
 మహదాది కార్యకరణ సంఘాతమును నిరంతరమును దెలిసికొనుచు సర్వ
 సాక్షి యగునది యాత్మ. ఈ యాత్మకు విలక్షణమై గోచరమగునది యెల్ల
 వసాత్మ; అనఁబడునవి రెండు పదార్థములని యెల్లరకుఁ దెలిసిన యంశమే
 కదా? ఈ రెండిటి వినియమై యనాత్మస్వరూప మగు దేహాదికమునందు
 నేను నాదియను నహంకార మమకారరూప మగు తాదాత్మ్యము మొదలు
 లేని మూలావిద్యతోపాటుగఁ జిరకాలమునుండియు స్వతస్స్పృష్ఠమై జీవునకుం
 గలగియుండఁగా, నియోడ నేను నీకు దేహాదికము నీవు గావు, కేవలము

చిర్రాభండ వైతిని శక్త్యమప్యది మహావాక్యార్థము సుపదేశించితిని
నాభర, 'నిదాన చ త్సాంశరాశ్శివరమాశ్శల యై క్యమదప్త వేదోం దెద్ది
యదా శే దా శక్యమిందుకొనును. ౧౨౪

౨వ. ఈ ప్రాసములు సంప్రతములు మానములు వేదవి
శేష ప్రాసాది శిక్షలు మానయోగము మొదలగునవి చిత్త
శ్చరణములు గాని, సామన్యోన్మేకసాధనములు గావు. సకలవిక
ల్పసాధ్యమై సర్వాత్మభావనామాన మగు రాజయోగ మన్న
నో పోషిస్తున్నదిగాని చువి చెప్పుచున్నాడు.

క. అనగాన సమగ్ర తురీ

యాచూర్ణిః బాంధు మింద్రియమనోబుద్ధి

శ్చసగ్రసచాశ్చసన

స్వరసము వెన నుడిగి సమరసాత్మండ నిగుచున్. ౧౨౫

టీ. ఇంద్రియ...ముక్ - ఇంద్రియ = జ్ఞాన కశ్చేంద్రియముల
యొక్క వ్యాపారము, మనస్ + బుద్ధి = మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారా
ర్థిక మగు సంకరణ చతుష్టయముయొక్క సకల్ప వికల్పాది వృత్తులను,
శ్చసన = ప్రాణాది వాయువులను, సగ్రసన = నిగ్రహించుటయొక్క, అభ్య
సన = ఆలవాటుచే సంవరి (హరయోగమునందలి), వ్యసనముక్ = ఆ
నక్తి, వెనక్ = స్మరణ, ఉడిగి = విడిచి, సమరస + ఆత్మండవు =
సర్వాత్మభావము గల మనస్సు గలవాడవు, అగుచున్ = అయి, అస
మాన + సమగ్ర + తురీయ + సమాధిని = సాటిలేని సర్వ పరిపూర్ణ
మయిన జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తి ము సాక్షిభూత మగు తురీయావస్థను, పాం
దుము = పడయును.

తా. ఇంద్రియ వ్యాపారముల నడుగుట, అంతఃకరణ వృత్తులను
నిరోధించుట, ప్రాణాది వాయువులను రేచక పూరక కుంభకాదులచే

ధారణ చేయుట మొదలగువాని నభ్యసించుటయందలి పట్టుదలను మాని,
 “గచ్ఛత్ తిష్ఠత్ స్పృశత్ నాసి భుంజానన్వా గుణాన్వితః | గుణా
 గుణేషు వర్తంత ఇతి మత్వా నసజ్జతే” అను భగవద్వచనమునుబట్టి, సర్వా
 త్సభాశనగలమనస్సు గలవాడవై అతులమయి సర్వపరిపూర్ణమయి జాగ్ర
 తాద్యవస్థలకు పైది యగు తురీయావస్థాత్మక మగు నసంప్రజ్ఞాతనమాధి
 యందు నిష్ఠుడవు గమ్ము. అనఁగా “నాంతః ప్రజ్ఞం నబహిఃప్రజ్ఞం నోభ
 యతః ప్రజ్ఞం న ప్రజ్ఞానఘనం నప్రజ్ఞం నాప్రజ్ఞం ఆదృష్ట మవ్యవహార్య
 మగ్రాహ్య మలక్షణ మచింత్య మవ్యపదేశ్య మైకాత్మ్య ప్రత్యయసారం
 ప్రపంచోపశమం శాంతం శివ మద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స
 విజ్ఞేయః” అను సుపనిషద్వచన తాత్పర్యము నిచ్చో ననుసంధించునది;
 యీ యుపనిషద్వాక్యార్థము మద్విరచితమయిన మాండూక్యోపనిషదాంధ్ర
 వివరణమునందు సవిశేషముగ వ్రాయఁబడినది గాన, దానిం జూచునది. ౧౨౫

అవ. మఱియు, సర్వసంగపరిత్యాగరూప మగునుపాయ
 ముచేతనే తురీయసమాధి సిద్ధి యగు నని యుపదేశించు
 చున్నారు.

క. మాయామయజాయానుత

కాయేంద్రియమానసాదిశక పరిత్యాగో

పాయజ్ఞేయామేయ

ధ్యేయాత్ముడ వీవు గురువిధ్యేయాత్మవరా ! ౧౨౬

టీ. గురు + విధ్యేయ + ఆత్మ + వరా = పెద్దలయెడల
 నడచువ గల డెందము గలవారలలో సుత్తముడవగు నోయాంజనేయా !
 ఈవు = ‘తత్త్వ మసి’ యను మహావాక్యమునందలి త్వంపదవాచ్యుడ
 వగు నీవు, మాయా...ఆత్ముడవు - మాయామయ = మూలాజ్ఞాన వికృ
 తము లైన, జాయా + నుత = అబద్ధమును, కాయ = దేహత్రయమును,

ఇంద్రియ = దశవిధేంద్రియములును, మానస = మనస్సు లోనగు నంతః
కరణ చతుష్టయమును, ఆదిక = మొదలగువానిని, పరిత్యాగ = వదలుట
యనెడు (వార్యులందు నహంకార మమకారములను మానుట యనెడు)
ఉపాయ = వెరవు చేతను, జ్ఞేయ = తెలిసికొనఁ దగినదియు, అమేయ =
అప్రత్యక్షుని ప్రమాణములకు నగోచర మైనదియు, ధ్యేయ = స్వానుభ
వైక విషయ మైనదియు నగు, ఆత్ముడవు = తత్పదవాచ్య మగు బ్రహ్మ
మవు (ఐతివి).

తా. గురుకాస్త్రవాక్యప్రమాణ్యబుద్ధి గల యో హనుమానుఁడా !
మూలావిద్యాత్మకము లగు ఆబుబిడ్డలు స్థూలాది దేహత్రయము శ్రోత్రాదు
లగు జ్ఞానేంద్రియములు వాగాది కర్మేంద్రియములు మనోబుద్ధిచి త్తాహం
కారములు మొదలగువానియందు నేను నాది యను నభిమానమును మానుట
యనెడు వెరవునఁ దెలిసికొనఁ దగినదియు, ననుమానాది ప్రమాణములకు
నగోచరమును స్వానుభవైకవేద్యము నగు పరమాత్మయే నేనైతి నను నిరం
తరభావనాత్మక మగు తురీయావస్థ నొందుము. ౧౨౬

అవ. సర్వాత్మభావన గలవానికి మంత్రతంత్రాదుల
తోఁ బనిలేదని వివరించుచున్నారు.

సీ. ఏ దేశముననై న శ నేకాలముననై న
నేమి సేయుచునై న శ నెట్టులైన
నఖిలవికారంబు శ లావిద్యకంబులు
నే నవికారుండ శ నిష్ప్రపంచ
నిర్వికల్పాఖండ శ నిశ్చల నిర్మలా
వ్యయ సచ్చిదానందరమయ నిరీహ
పరిపూర్ణనిర్గుణ శ ప్రత్యగాత్మాభిన్న
పరమాత్ముడ నటంచు శ భవ్యనిష్ఠ

తే. సంతతంబునుఁ దనుఁ గాంచుశ్రేష్ఠజనునకు
 మంత్రతంత్రంబు లేల కశీర్ణంబు లేల
 జపతపోవ్రత దానయశ్శ్రేష్ఠంబు లేల
 నామవర్ణాశ్రమాభిమానంబు లేల.

౧౨౭

టీ. ఏదేశమునకొ - ఐనకొ = ఎచ్చోటనైనను, ఏకాలమునకొ -
 ఐనకొ = ఏతెరి నైనను, ఏమి నేయుచుకొ - ఐనకొ = ఎట్టి కార్యము
 నొనరించుచున్నను, ఎట్టులు ఐనకొ = ఆయా కార్యములు నెఱవేఱినను
 నెఱవేఱక పోయినను (మోదభేదములు లేక), అఖిల + వికారంబులు =
 మహదాది ప్రకృతి వికృతిరూపము లగు నన్నియును, ఆవిద్యకంబులు =
 శేవల మాయ మయములు, నేను = అస్మత్ప్రత్యయైక గోచర సర్వసాక్షి
 వగు నేను, ఆవికారుండను = ఆవిద్యకము లగు జననమరణాది వడ్డావ
 వికారములు లేనివాడను, నిష్ప్రపంచ...పరమాత్ముడను—నిష్ప్ర
 పంచ = సంసార సంబంధము లేనట్టియు, నిర్వికల్ప = ఉపనిషత్ప్రమాణ
 నిశ్చితి మగుటచే నశేషవికల్పశూన్య మైనదియు, అఖండ = సర్వవ్యాపక
 మగుటచే నపరిచ్ఛిన్న మైనదియు, నిశ్చల = సర్వసంపూర్ణ మగుటచేఁ జల
 నాదికము లేనిదియు, నిర్మల = పరమపావన మగుటచే నే మలములును
 లేనిదియు, అవ్యయ = నిర్వికార మగుటచే నాశవిరహితమును, సత్ +
 చిత్ + ఆనందమయ = కాలత్రయాబాధ్య మగుటచే సత్యస్వరూపమును,
 జడవిలక్షణం బగుటచేఁ జిద్రూపమును, దుఃఖసంబంధ మించుకయు లేమిం
 జేసి యానందఘనంబును, నిరీహ = అవాప్తసర్వకామం బగుటచే హృద
 యగ్రంథులు లేనిదియు, పరిపూర్ణ = 'పూర్ణమదః పూర్ణమిదం' అను మొద
 లగు శ్రుతినిబట్టి యెల్లయెడలఁ గ్రమ్మియున్నదియు, నిర్గుణ = గుణత్రయ
 సంబంధ శూన్యమును నగు, ప్రశోభాత్మ = సాక్షి, చైతన్యమునకంటె,
 అభిన్న = ఇతరము గాని, పరమాత్ముడను = పరబ్రహ్మస్వరూపుడను,

(ఇతిని) అటంచుకొ = అని చింతించుచు, భవ్య - నిత్యకొ = యోగ్యమగు పరమాత్మయందలి నిలుకడతో, సతతంబును = నిరంతరమును, తనుకొ = ఆ స్వస్వరూపమును, కాంచు - సజ్జననకుకొ = ఆచుసంధాన మొనర్చుచుండు మహాజ్ఞానికి, మంత్ర - తంత్రంబులు = గాయత్రి లోను గాఁ గల సత్తతోటి మహామంత్రములును - తత్ప్రతిపాదకంబు లగు చతుష్షస్తి తంత్రములును, ఏల = ఎందునిమిత్తము? - వీనితో జ్ఞానకింబ్రయోజనము లేదని యర్థము; మఱియు, కర్ణంబులు - ఏల = నిత్యమై మిత్తికాదులగు క్రియాకలాపముతో నేమి క్రయోజనము, జప - తపస్ - దాన - యజ్ఞంబులు-ఏల = మంత్రపురశ్చరణాది చర్యలు, కృచ్ఛ్ర) చాంత్రదాయకాదు లగు తపస్సులు ఆయా కల్పములయందుఁ జెప్పఁబడిన వ్రతములు, పాడశమహాదానములు, జ్యోతిష్టమాది క్రతువులు మొదలగునవి యెందులకు, నామ - వర్ణ - ఆశ్రమ - అభిమానంబులు, ఏల = తన నామరూపాదులయందును, తన బ్రాహ్మణ్యాది వర్ణములయందును, తన బ్రహ్మచర్యాదులగు నాశ్రమములయందును పట్టువల యెందులకు? పరిపూర్ణబ్రహ్మజ్ఞానికి మానమంత్రతంత్రాదులతో నవసరము లేదని యర్థము.

తా. ఏప్రదేశమునందుఁ గాని భూతభవిష్యత్పరమానములలో నేకాలమునందుఁగాని, తా నేకర్జంబుల నొనర్చుచుండిఁగాని, ఏవిధముచేత నైనను మహత్తత్త్వము మొదలగు సమస్త వికృతులును నజ్ఞానభ్రాంతి కల్పితములు గాని, వాస్తవములు గావు. ఆస్మత్ప్రతియైకగోచరమగు నాత్మయన్ననో ఎట్టి వికృతులును లేనిదియు, సంసార సంబంధము లేనిదియు, నెట్టి వికల్పములును లేనిదియు, నపరిచ్ఛిన్నమును, చలనరహితమును, నజ్ఞాన కళంకరహితమును, నాశవిహీనమును, సచ్చిదానంద ఘనంబును, తృప్తా విరహితంబును, సర్వవ్యాపకమును, సత్త్వరజస్తమోగుణ కూన్యమును, నగు సాక్షీచైతన్యమునకు నన్యముగాని పరబ్రహ్మమే యని ఎడతెగకుండఁ దదేకనిత్యతో స్వస్వరూపానసంధానము నేయుచుండెడు పరిపూర్ణజ్ఞానికి

మంత్రములతోను దంతములతోను గర్మములతోను మంత్రపురశ్చరణలతోను దశస్సులతోను వ్రతములతోను జన్మములతోను తత్తన్నియమనిష్ఠలతోను బనిలేదు. మఱియు నతనికి నామధేయములతోను జాతులతోను నాశ్రమములతోను నవసరము లేదు. కేవల జ్ఞాన స్వరూపుఁ డగు నతనికి నజ్ఞానకార్యము లగు వేదశాస్త్రాగమాదులయందు విధిఁపఁబడినవిధులతోఁ గాని నిషేధములతోఁగాని ప్రయోజనము లేదని తాత్పర్యము.

అవ. పోనిమ్ము బహువిధకారకసాధ్య మగుటచే నాయాన బహుళ మయి స్థూలశరీరాభిమాన పూర్వక మగు బహిర్యాగముతో జ్ఞానికిఁ బని లేకపోయినను 'అంతర్యాగ సమారాధ్యా బహిర్యాగనుదుర్లభా' అనునట్లు సూక్ష్మశరీరాభిమాన పురస్కర మగు సంతర్వజన మావశ్యక మగుఁగాక యనినం జెప్పుచున్నారు.

తే. వాయుసుత ! సర్వవాసనాశ్వాసితంబు

సూక్ష్మదేహంబు జడ మగు శ నుమ్ము దాని

నంటక వెలుంగుచుండుఁ జిరదాత్ముఁ డచ్చి

దాత్ముఁ డగువాని వికృతు లె శ ట్లంటు ననఘ. ౧౨౮

టీ. అనఘ = స్థూలసూక్ష్మదేహాభిమానరూప మగు దొసఁగు లేని, వాయుసుత = కరువలిపట్టి, సర్వ - వాసనా - వాసితంబు = పెక్కులగు పుట్టువులనుండి అనుసరించి వచ్చుచున్న కర్మసంస్కారములకు నునికి పట్టగు, సూక్ష్మదేహంబు = 'అపంచీకృతభూతోత్థం సూక్ష్మాంగం, భోగ సాధనం' అను మొదలుగఁ జెప్పఁబడిన లక్షణము గల సూక్ష్మశరీరము, జడము = ఆత్మప్రతిఫలనముచేఁ జేతనమువడువున నున్నను మాయామయ మై ప్రకృతివికృతికోటిలోఁ బడుటచే స్వతస్సిద్ధముగ నచేతనము, అగుఁ - నుమ్ము = అయి యున్నది నుమి, చిత్ - ఆత్ముఁడు = కేవల చిత్స్వ

దూపుఁ డగు పరమాత్ముఁడు, దాసిక్ = జడమగు నా సూక్ష్మశరీరమును,
అంటక = తాదాత్మ్యరూప మగు సంస్కర్మము లేక, వెలుంగుచున్ ఉం
డున్ = స్వప్రకాశరూపమునఁ జేజరిల్లు చున్నవాఁడు, ఆ - చిత్ -
అత్ముఁడు - ఐన - వానిక్ = 'అహం బ్రహ్మాస్మి' అను మొదలగు మహా
వాక్యార్థానుసంధానబలముచేత నట్టి శుద్ధచిత్స్వరూప పరమాత్ముఁడు
తానే యై నిరవధికానందమునఁ డగు బ్రహ్మవేత్తను, వికృతులు = మాన
సికము లైన అజ్ఞానవికారములు, ఎట్లు = ఏ వడుపున, అంటున్ = తాఁ
కును ? జ్ఞానికి స్థూలశరీరపురస్కృతము లగు బాహ్యవికారములు సంబం
ధింపనియట్లు సూక్ష్మశరీరాభిమాన పూర్వకము లగు నాభ్యంతర వికార
ములుగూడ సంబంధింప వని యర్థము.

తా. అనేక జన్మాన్విత కర్మసంస్కార పూరిత మయిన సూక్ష్మ
శరీరము స్థూలశరీరమువలెనే యచేతనమేకాని సచేతనము గాదు. ఇట్టి
సూక్ష్మశరీరాభిమానములేక స్వయంప్రకాశమాన మై పరబ్రహ్మ మున్నది.
అట్టిబ్రహ్మమే తానై వెలుఁగొందుచున్న జ్ఞానికి బాహ్యార్చనతోఁ బని లే
నట్లు అంతరార్చనతోఁగూడ నవసరము లేదు. అర్చనాదులుగూడ మాయా
మయములుగాని వాస్తవములు గావు. ౧౨౦

అవ. నైష్కర్మ్యసిద్ధి నొందిన బ్రహ్మజ్ఞానికి నావిద్య
కము లగు కర్తాచరణాదులతోఁ బని లే దను నర్థమును దృష్టాంత
పూర్వకముగను సహేతుకముగను బ్రతిపాదించుచున్నారు.

సీ. ఘటగతనానావికారముల్ దత్ప్రకా

శకసూర్యు నంటని శ చందమునను,

దేహేంద్రియ ప్రాణశ్శరీరమనోహంకార

తద్ధర్మతతులు దశదృశకుండు,

సాక్షి యై యొప్పురు శ సచ్చిదానందమ

యాత్మునిఁ బొరయ నశయ్యాత్ముఁ డగుచు,

వెలుగు పండితున కైవ్యధమునఁ గల్గు వ
ర్ణాశ్రమాచారాదు శ్ లరసి చూడఁ

ఆ. గర్త గాఁడు గానఁ శ్ గరణకార్యములును
భోక్త గాఁడు గాన శ్ భోజ్యభోగ
ములును లేవు సర్వరమును గల్గ దతనికి
సర్వరూపుఁ డగుట శ్ సాధుపర్య.

౧౨౯

టీ. సాధుపర్య = సజ్జనులకెల్ల నుత్తముఁడవగు నోహనమానఁడా,
నుట + గత + నానా + వికారముల్ = కడవయందలి నీటిలోని ప్రతి
బింబముయొక్క నలుపు తెలుపు కదలిక లోనగు మార్పులు, తత్ - ప్రకా
శక - సూర్యుఁ = ఆ ప్రతిబింబమునకు బింబభూతుఁడై వెలుఁగొందఁ
జేయు భాస్కరుని, అంటని చంపమునను = ముట్టక యుండునట్లు, దేహ...
తతులు - దేహ = మూఁడుమేనులును, ఇంద్రియ = శ్రోత్రాదులు వాగా
దులు నగుపదియింద్రియములును, ప్రాణ = ప్రాణాఽపాన వ్యాసోఽదాన
సమానములును నాగ కూర్మ కృకర దేవదత్త ధనంజయులు నను దశవిధ
వాయువులును, ధీ = నిశ్చయాత్మిక యగు బుద్ధియు, మనస్ = సంకల్ప
వికల్పాత్మక మగు మనస్సును, అహంకార = దేహదులయందలి యభిమాన
మును, తత్ = ఆ శరీరత్రయామలయొక్క, ధర్మ = మెలఁకువ కల నిదుర
మొదలగు స్వభావముయొక్క, తతులు = సమూహములు, తత్ - భాస
కుండు = ఆ శరీరాదులకును వానిధర్మములకును నధిష్ఠానభూతుఁడైన ప్రకాశ
కుండును, సాక్షి = కనుఁగొనువాఁడును, ఐ - ఒప్పారు = అగుచు
భాసిల్లుచున్న, సత్ - చిత్ - ఆనంద - మయ - ఆత్ముఁ = సత్తయు
చిత్తును నిరతిశయ సుఖమును ప్రచురముగఁ గల ప్రత్యగాత్మను, పార
యవు = అంటవు, ఆ - ఆత్ముఁడు - అగుచుఁ - వెలుఁగు - పండితునకున్ =
అట్లు సర్వానభాసకుండును సర్వసాక్షియు నై స్వయంప్రకాశమానప్రత్య

గాత్మ స్వరూపుఁ డగు జ్ఞానికి, వర్ణ - ఆశ్రమ - ఆచార - ఆదులు = బ్రాహ్మణ్యాది జాతులును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును వారివారికినియ మింపఁబడిన నిష్ఠలును మొదలగునవి, ఏ - విధమునకొ = ఏరీతిని, కలు గుకొ = ఉండును - కలుగ వని యర్థము; ఏల అనిన, ఆరసిచూడకొ = జ్ఞానదృష్టిచే నాలోచింపఁగా, కర్త - కాఁడు - కానకొ = శరీరాదుల యందు నభిమానపూర్వకముగ నాయా పనులఁ జేయువాఁడు కాఁడు గనుక, కరణ + కార్యములును = శబ్దరూపాది విషయానుభవమునకు సాధనము లగు నింద్రియములయొక్క వ్యాపారములును, భోక్త - కాఁడు - కానకొ = అనుభవించునతఁడు గా నేరఁడు గనుక, భోజ్య + భోగములును = అనుభ వించఁదగినవాని యనుభవములు, లేవు = ఉండవు, సర్వరూపుఁడు = సర్వాత్మకుఁడు, అగుటకొ = అయి యుండుటచేత, సర్వమును = సమస్త మును, అతనికికొ = అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానికి, కల్గదు = సంబంధింపదు.

తా. నీటికడవలొఁ బ్రతిఫలించిన సూర్యప్రతిబింబముయొక్క నీటి యందలిరంగులు కదలిక మొదలగు వికృతులు, ఆ ప్రతిబింబమునకు నధిష్ఠాన భూతుఁడగు సూర్యుని నంటనివిధమున, శరీరములు నింద్రియములు నంతః కరణము మొదలగునవియు వీనియొక్క జననమరణ జాగ్ర తస్విప్న సుషు ప్తులు మొదలగు ధర్మములును వీని కన్నిటికి నధిష్ఠానభూతుడై సర్వసాక్షి యగుచు బెలుగొందుచున్న సచ్చిదానంద స్వరూపుఁ డగు పరమాత్ముని నంటవు. మఱియు నట్టి పరమాత్ముడే తా నయి యొప్పుచున్న బ్రహ్మజ్ఞా నికి శరీరాదులను సంబంధించి వచ్చిన బ్రాహ్మణ్యాది జాతులు బ్రహ్మ చర్యాద్యాశ్రమములు ఆయా వర్ణాశ్రమాదులకు విధింపఁబడిన నియమములు మొదలగునవి లేవు; ఏల యనిన నట్టి బ్రహ్మజ్ఞాని జ్ఞానదృష్టిచేఁ బరికింపఁగా, శరీరాదులయందలి యభిమానముతో నా యా పనులను జేయువాఁడు కాఁడు; గనుక, నింద్రియాదుల వ్యాపారములును, స్రవ్యసృజనాదులను నభిమానపూర్వకముగ ననుభవించువాఁడు కాఁడు గాన, భుజింపఁదగిన

పదార్థములయొక్క యనుభవములును జ్ఞానికి లేవు; మఱియు, సర్వాత్మకుం డగుటచే నతనికి పైని జెప్పఁబడిన దెద్దియును వేఱుగ లేదు. ఈపద్యమునందు “సాక్షి యై యుప్పారు” ననుపట్ల నీచర్చ నేయఁదగియున్నది. సాక్షిత్వము శుద్ధచైతన్యమునకా లేక మాయోపాధికచైతన్యమునకా అను సూత్రము కలుగఁగా, నిరుపాధికమగు బ్రహ్మచైతన్యమునకు ద్రష్టృత్వము మొదలగునవి సంభవంపవు గాన సోపాధికమగు చైతన్యమునకే సాక్షిత్వ ముపపన్నము యున్నది అనినచో - “సాక్షి చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ” అను శ్రుతి యద్వితీయ మగు నిర్గుణబ్రహ్మచైతన్యమునకే సాక్షిత్వమును స్పష్టముగఁ బ్రతిపాదించుచున్నదిగాన, గుణరహితుఁడగు పరమాత్మునకే సాక్షిత్వము విద్వాంసులచే నంగీకరింపఁబడియున్నది. అనినయెడల నాపండితమ్మన్యులమత మిందుకయు నుపపన్నము గాదు. ఏల యనిన గుణత్రయసంబంధము లేనట్టియు, మాయకు నధిష్ఠానభూత మయినట్టియుఁ జిద్రూపమునుఁ గేవలము నగు నిర్విశేషపరబ్రహ్మము మాయాతత్కార్యరూపమగు నేయుపాధియును లేనిదిగాన, నది యుపాధులకు ద్రష్ట యెట్లగును అంటిరేని “సాక్షి చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ” అని పైని జూపఁబడిన శ్రుతినిబట్టియే బ్రహ్మము నిష్ప్రపంచ మయ్యును సాక్షి గావచ్చు ననిన, ఘటసంబంధము గల పురుషుఁడే ఘటమును జూచునుగాని ఘటసంబంధము లేనివాఁడు కడవను గనుఁగొనఁజాలనియట్లు సోపాధికుఁడే సాక్షిగాన నిరుపాధికుం డెప్పుడును గాఁజాలఁడు - అనిన, నఘటితఘటనాపటియసియు నచింత్యశక్తిసంపన్నయు నగు మాయచేతనే నిర్విశేష మగు పరబ్రహ్మమునకు సాక్షిత్వము సమకూరవచ్చు ననినచో మాయామాయాకార్యములకు నిత్యముత్తుఁడగు పరమాత్ముఁడు సాక్షి యగునపుడు సత్త్వ రజ స్తమోగుణములసంబంధము గలుగకతీరదు గాన సగుణుఁడే యగును. సరే! యిట్లై నచో “అసంగో హ్యాయం పురుషః” అను శ్రుతినిబట్టి యనంగుఁడగు పరమాత్మునకు గుణత్రయముతో సంబంధము సంభవింపదు గాన “ఏకమే

వాద్వితీయం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యుఁడు నగు పరమాత్ముఁడనంగుఁడగుటంజేసి, సాక్షియుం గాఁగూడదు. ఇ ట్లైనచో “సాక్షిచేతా కేవల నిర్గుణశ్చ” అని నిర్గుణబ్రహ్మము సర్వ సాక్షి యని వక్కాణించుచున్న శ్రుతియొక్క తాత్పర్య మేమనఁ, బర మాత్ముఁడు అద్వితీయుఁడును సర్వాధిష్ఠాన బింబచైతన్యస్వరూపుఁడును, గుణత్రయసంబంధరహితుఁడును నయ్యుఁ బ్రతిబింబస్వరూపముచే సాక్షి యగుచున్నాఁడని “సాక్షిచేతా” అను మొదలగు శ్రుతియొక్క యభి ప్రాయము. సరేకాని, కేవలచిద్రూపుఁడగు పరమాత్మునకుఁ జిదాభాసుని ద్వారా ద్రష్టృత్వము గల దని ఏల ఈస్వకపోలకల్పన యనిన నిరుపాధిత్వ నకు కేవల చిద్రూపునకు సాక్షిత్వము సరిపడక పోవుటచేతను, సోపాధిత్వం ఁడగు చిదాభాసునకు సాక్షిత్వము సరిపడక యుండుటచేతను, బింబచైతన్యము ప్రతిబింబచైతన్యముద్వారా సాక్షి యగుచున్న దని యొప్పుకొనక తీరదు - అను మొదలగు నీ సాక్షివిచారణ, అస్మద్విరచిత మగు సాక్షిస్వరూపనిరూ పణ మను ప్రకరణమునందు “సాక్షిత్వం సత్యకర్తృత్వే సాక్షాద్ద్రష్టృత్వ మాత్మనః । జౌదానీన్యేన సోపాధే ర్నిరుపాధే ర్న తత్త్వతః । చిదాత్మ నోఽభిలేశస్య ప్రతీచః కేవలస్యవై నిర్గుణస్య శ్రుతిర్బ్రూతే సాక్షిత్వ మవి వాదత । నిర్గుణః పరమాత్మాస్తా త్సాక్షీ సర్వస్య కేవలః । బింబచిద్రూప ఏవేతి సర్వేషాం విమషాం మతమ్ । నిరుపాధిత్వ మేతస్య కేవలస్య చిదా త్మనః । నిర్గుణస్యైవ బింబస్య బ్రహ్మణస్సాక్షీతా కథం । నిర్గుటః పురుషః కశ్చిద్భుటం సాక్షా న్న పశ్యతి ! కదాపీతి ఘటం సాక్షా త్సఘటోహ్య త్రపశ్యతి । సర్వోపాధిరత సాక్షీ సర్వ స్యేతీహ యుజ్యతే । ఏవంచేత్స గుణస్యైవ సాక్షీతా నిర్గుణస్య న । మాయాతత్కార్యసాక్షీ యః పరమా త్మాఽభిలేశ్వరః । సగుణోవై త్రిభిస్సంగా ద్దుజ్జేస్సత్త్వాదిభి స్సహి । అ సంకస్యాత్మనస్సంగో గుణైర్నైవేహచే త్తదా । సాక్షిత్వమప్యసంగత్వా న్మతస్యస్యాత్కదాచన । అసంగస్యైవశుద్ధస్య బ్రహ్మణః కేవలస్యవై ।

సాక్షిత్వం శ్రుతిసిద్ధంచే చ్చ) తేస్తాత్పర్య ముచ్యతే। కేవల వైవ చిద్రూప
స్యాత్కరో నిర్గుణస్యవై । చిదాభాసాత్కనా సాక్షిత్వమితీహ శ్రుతేర్మ
తం । సాక్ష్యా నేక్ష్యంహి సాక్షిత్వం నిరుపాధే ర్నచాత్మనః । కేవలస్యా
ద్వితీయత్వా । తద్ద్వితీయస్య తద్భవేత్ । ” అను మొదలుగ విపులముగ
మాచేఁ బ్రతిపాదించఁబడినది గాన నిందునుగూర్చి యందలి మా పరిశ్రమ
మును విద్వాంసులు చూచి యభినందింతురుగాత.

౧౨౯

అవ. “సాక్షిచేతా కేవల నిర్గుణశ్చ” అని చిదాభాసుని
ద్వారా సర్వసాక్షి యగుటచే బ్రహ్మమునకును నా చిదా
భాసమాత్రుఁ డగు జ్ఞానికిని భేదము లేదని ప్రతిపాదించు
చున్నారు.

క. జ్ఞాని యనఁగ వేటొక్కఁడె ?

నేన నుమీ తెలియ నాతనికి నాకును ను

జ్ఞానముచేఁ బరికించినఁ

గానఁబడదు భేద మెందుఁ గవినుతచరితా.

౧౩౦

టీ. కవి + నుత + చరితా = “కవిం కవీనా ముపవస్తవశ్రమం”
“కవయో నదంతి” అను మొదలగు శ్రుతులచేత నిచట కవిశబ్దము జ్ఞాని
వాచకము గాన మహాజ్ఞానులచేఁ గొనియాడఁదగినప్రవర్తన గలవాఁడా,
యని మాంజనేయుని సంబోధనము; జ్ఞాని అనఁకన్ = అపరోక్షాను
భవజ్ఞానము గలవాఁడనఁగా, వేఱు ఒక్కఁడు + ఎ = ఇంకొరుఁడు
గలఁడా, తెలియన్ = గుర్తెఱిగెనేని, నేను + అ+నుమీ = సాక్షాత్పర
బ్రహ్మము నగు నేనే నుమా, నుజ్ఞానముచేన్ = తెన్న యగు బ్రహ్మ
జ్ఞానముచేత, పరికించినన్ = చూచినయెడల, ఆతనికిన్ = ఆ జ్ఞానికిని,
నాకును = కేవలపరమాత్ముఁడ నగు నాకును, ఎందున్ = ఏవిధముచేత
యినను, భేదము = వేఱు, కానఁబడదు = అగపడదు; అనఁగా

“అహం బ్రహ్మాస్మి - తత్త్వమసి - బ్రహ్మైవాన బ్రహ్మవిద్యవతి” అను మొదలగు నుపనిషత్సహవాక్యములనుబట్టి చిద్బింబప్రతిబింబములకు భేద మింఁచు కయును లేదని యర్థము.

తా. “నేతి నేతి” అను మొదలగు నుపనిషద్వచనములచే నన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయఆనందమయము లను పంచకోశములును మాయామయములు గాన నివి నేను కాననియు, వీనికెల్ల సాక్షీనగు చిద్రూపుడను నే ననియు నాత్మానాత్మవివేచన గల బ్రహ్మజ్ఞానికిని, గురుశాస్త్రవచనోపదేశములచేతను స్వానుభవముచేతను విచారణచేసి చూడగా నట్టి మహాజ్ఞానికిని సాత్వాత్పరబ్రహ్మమ నగు నాకును భేద మేమియును లేదు, ఉపాధిబట్టి భేద మున్నట్లులు వోఁచును గాని వాస్తవముగ జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదు.

౧౩౦

అవ. జీవబ్రహ్మములకు భేదము లేదను సంగతి జ్ఞానికిఁ దెలియ దని వక్కాణించుచున్నారు.

క. జ్ఞానికి నేను బరోక్షుండఁ

గాను బరోక్షుండు నాకుఁ శ గాఁ డతఁ డిది ను

జ్ఞానం బజ్ఞాన కిది మదిఁ

గానఁబడదు తన్ను నన్నుఁ శ గానమి ననఘా ! ౧౩౧

టీ. అనఘా = సంసారరూప మగు వోషము లేని యాంజనేయా, నేను = శుద్ధబ్రహ్మమ నగు నేను, జ్ఞానికిన్ = చిదాభామండై సర్వసాక్షి యగుబ్రహ్మవేత్తకు, పరోక్షుండన్ కాను = వెఱివాడను గాను, అతఁడు = ఆ బ్రహ్మవిద్యరిఘుండు, నాకున్ = కేవల చిద్రూపుడ నగు నాకు, పరోక్షుండు = భిన్నుండు, కాఁడు = అయియుండలేదు, ఇది = అనియెడు నీ తెలివి, మజ్ఞానంబు = లెస్సయగు నెఱుక, ఇది = ఇట్టి వాస్తవజ్ఞానము, అజ్ఞానకున్ = అజ్ఞానికి, తన్నున్ = తనయొక్క నిజస్థితిని, నన్నున్ =

నాస్వరూపమును, కానమిన్ = సదసద్వివేక దృష్టిచేఁ జూడలేకపోవుట వలన, మిషిన్ = మనస్సునందు, కానబడదు = చూడబడదు.

తా. బ్రహ్మము వేఱు తాను వేఱు అనుతెలివి పరోక్షజ్ఞానము, గురుశాస్త్రోపదేశమువలనఁ గలిగినస్వానుభవజ్ఞానముచే బ్రహ్మమే నే నను తెలివి యపరోక్షజ్ఞాన మనబడును. ఇట్టి యపరోక్షజ్ఞానము గలవానికి బ్రహ్మము భిన్నము గాదు. బ్రహ్మమునకు నాజ్ఞానియు వేఱుగాఁడు. అనునీ యనుభవజ్ఞానమే యధార్థజ్ఞాన మనబడును. అజ్ఞాని యగు కేవలసంసారి తన స్వరూపమును బ్రహ్మస్వరూపమును వివేకదృష్టిచేఁ గనుఁగొనఁజాలఁడు గాన, నతని కట్టివాస్తవజ్ఞానము గోచరము కాదు. ౧౩౧

అవ. నాకు మూలప్రకృతिसంబంధము ను త్వేక్షించి సగుణుడ ననియు, వివేచనచే నా కాసంబంధము లేదని తలఁచి నిర్గుణుడ ననియు నన్నును వ్యవహరింతురు గాని వాస్తవముగ నా కాసంబంధము లేదుగాన నేను సగుణుడను గాని నిర్గుణుడను గాని కా నని చెప్పుచున్నారు.

క. త్రిగుణాత్మిక యగు ప్రకృతిం

దగిలినచో సగుణుఁ డండ్రు ర్ దాని విడుచుచో

నగుణుఁ డని యండ్రు న న్నతి

నుగుణులు నీరెండుఁ గాను ర్ జ మ్మవి లేమిన్. ౧౩౨

టీ. త్రి + గుణ + ఆత్మిక = సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క సామ్యావస్థయే స్వరూపముగఁ గలది, అగు + ప్రకృతిఁ = ఇనట్టి మూల ప్రకృతియందు, తగిలినచోఁ = ప్రాతిభాసారూపమున (ప్రతిబింబస్వరూపమున) ప్రతిఫలించినప్పుడు, నన్నున్ = బింబభూత మగు పరబ్రహ్మమ నగు నన్నును, అతిసుగుణులు = మిగుల సత్త్వగుణప్రధాను లగువారు, సగుణుడు = గుణములతోఁ గూడినవాడు, అండ్రు = అని చెప్పెదరు.

దాఁక = ఆ మూలప్రకృతిని, విడుచుచోక = పరిత్యజించినప్పుడు, అగు
ణుఁడు = నిర్గుణుఁడు, అని అండు = అని పలికెదరు; అవి = ఆ సగుణ
నిర్గుణరూపములు, లేమిన్ = వాస్తవముగా నాకు లేకపోవుటచేత, ఈ
రెండుక = ఈరెండురూపములును, కాను = నే నయి యుండలేదు.

తా. గుణత్రయస్వరూపిణి యగు మూలప్రకృతి, శుద్ధసత్త్వప్రధాన
యయి మాయ యనియు, మలినసత్త్వప్రధాన యయి యవిద్య యనియుఁ
జెప్పఁబడుచున్నది. అందు మాయయందుఁ బరబ్రహ్మము దోపట్టినప్పుడు
సర్వజ్ఞత్వాదిసద్గుణములు గల పరమేశ్వరుఁ డనియు, నవిద్యయందుఁ బ్రతిభ
లించినప్పుడు కించిష్టత్వాదిగుణములు గల జీవుఁ డనియు వ్యవహరింపఁబడు
చున్నది. ఈ మాయావిద్యలలోఁ దోపట్టక యున్నట్టి శుద్ధబ్రహ్మము
నిర్గుణమని వాడఁబడుచున్నది. ఈ సగుణత్వ నిర్గుణత్వములు బ్రహ్మమునం
దాఁపింపఁబడినవిగాని, వాస్తవములు గావు. ౧౩౨

అవ. జరాయు జాండజ స్వేద జోద్భిజ్జము లను చతు
ర్విధప్రాణికోటులకును, దేవతిర్యజ్జనుష్యాదులకును స్థావర
జంగమాత్మక మగు సమస్తప్రపంచమునకును సంతర్యామి
యై ప్రకాశించుచున్న పరమాత్మయే నేనని తెలిసికొనవలయు
నని యుపదేశించుచున్నారు.

లయగ్రాహివృత్తము.

భృంగములయందును బశురంగములయందును విశహంగ
ములయందును గురంగములయందుక, సింగములయందు
ను బ్లశవంగములయందును దుశరంగములయందును భుశ
జంగములయం దే, కాంగులగు దేవమునిశ్రవుంగవనరాదిఘనశ్ర
జంగమములందును నశజంగమములందుక, సంగమును భం

గము గ్రలుంగ కొకభంగిని వెలుంగునను నే నని కనుం
గొనుము వత్సా.

౧౩౩

టీ. వత్సా = పుత్రాధికుడవగు నోయాంజనేయా, భృంగముల
యందున్ = ఇందిరిరములయందును (తుమ్మెదలయందును), పతంగముల
యందును = గేతులయందును (మిడుతలకు మాదేశమునందు గేతు లనియుం
జేరు గలదు), విహంగములయందున్ = పిట్టలయందును, కురంగములయం
దున్ = జింకలయందును, సింగములయందున్ = మృగేంద్రములయం
దును, స్లవంగములయందున్ = వానరములయందును, తురంగముల
యందున్ = అశ్వములయందును, భుజంగములయందున్ = చిలువలయం
దును, ఏకాంగులు = ఒకతీరుగనున్న కరచరణాద్యవయవములు గలవారు,
అగు = ఐవట్టి, దేవ = దేవతలు, మునిపుంగవ = మునీశ్వరులు, నర = మను
ష్యులు, అది = లోనుగాఁ గల, ఘన = ఉత్తమములైన, జంగమము
లందున్ = చరములగు ప్రాణులయందును, అజంగమములయందున్ = స్థావ
రములగు కొండలు చెట్లు మొదలగువానియందును, సంగమున్ = సక్తి
యును, భంగమున్ = సక్తతలేమియు, కలుంగక = ఉండక, ఒక
భంగిన్ = అన్నిటియందును సమానముగ, వెలుంగు + వసున్ = ప్రకా
శించుచున్నట్టి పరమాత్ముడనగు నన్నును, నేను - అని = నేన యైతిని,
కనుంగొనుము = జ్ఞానదృష్టిచే పరికింపుము. ఇది లయగ్రాహి యను వృత్తము.
దీనిలక్షణము మద్విరచిత మగు శబ్దలక్షణచింతామణియందుఁ గనుఁడు.

తా. జరాయుజములు మొదలగువాని స్వరూపము తొల్లి వివరింపఁ
బడియున్నది. జరాయుజములు నండజములు స్వేదజములు నుద్భిజములు నను
నాలుగువిధము లగు ప్రాణికోటులలోఁ జేరిన తుమ్మెదలు మిడుతలు పిట్టలు
జింకలు సింగములు వానరములు గుఱ్ఱములు పాములు మొదలగు తిర్యజ్జాతుల
యందును, జేల్పులు జడదారులు మానవులు మొదలగు సుత్తమజాతుల

యందును, గొండలు మాత్రము మొదలగు స్థావరములయందును, భేదము లేక యొకతీరుగనే తేజరిల్లుచున్న పరమాత్ముడే తా నని భావింప వలయును. ౧౩౩

అవ. శరీరాదికమే నే ననుకొనువాని మనస్సు దుర్విషయములయందుఁ బడి చెడు నని చెప్పుచున్నారు.

తే-గీ. తనువు తా ననుదృష్టి యా ర ధనువు కర్త
కనిశము గుణత్రయమ్ముతో ర నెనసియున్న
యమ్మనమె యమ్ము దాని కార్యమ్ము లతిన
యమ్ములై తోచు దుర్విషయమ్ము లనఘ ! ౧౩౪

టీ. అనఘ = విషయాసక్తి యను మహాపాతకము లేని హను మంతుఁడా, కర్తకుఁ = కర్తృత్వాద్యభిమానము గల జీవాత్మునకు, తనువు = మేను, తాను అనుదృష్టి = నేనే యనియెడు నభిమానరూపమగు చూపు, ధనువు = విల్లు (అగుచు), అనిశముఁ = నిత్యమును, గుణత్రయమ్ముతోఁ = సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూడిటితోను, ఎనసి ఉన్న = తగిలియున్న, ఆ - మనము - ఎ = అట్టి మానసమే, అమ్ము = కోల (అగును), దానికిఁ = ఆ బాణమునకు, అతి + నయమ్ములు - ఐ = మిక్కిలియోగ్యము లగుచు, తోచు + దుర్విషయమ్ములు = సూటిగ నగ పడెడు దుష్టము లగు స్రక్చందనవనితాది విషయములు, ఆయమ్ములు = నాటుటకుఁ దగిన లక్ష్యస్థానములు (గుఱిపట్లు) అయియున్నవి.

తా. అస్థలితబ్రహ్మచారి వగుటచే విషయలౌల్యములేని యోయాంజ నేయుఁడా ! విలుకానియొక్క యెక్కిడినవింటియందుఁ గూర్పఁబడిన నారసమునకుఁ గొట్టఁదగినవస్తువు గుఱియగునట్లు కర్తృత్వాద్యభిమానము గల జీవునకు దేహమే నే ననియెడు నభిమానరూప మగు వలపువలన, సత్త్వ రజస్తమోగుణములతోఁ బెనసికొనియున్న మనస్సు స్రక్చందనాదివిషయ ములయందుఁ దగులుకొనును. ౧౩౪

అవ. మహామాయయే ఈ సంసారమునకు మూలము గాన నది నశింపకగాని సంసారబంధమోక్షము గాదని యుపదేశించుచున్నారు.

క. మానస మఖిలంబునకుఁ బ్ర

ధానంబు ప్రధానమే ప్రధానము మదికిన్

దాని విడిచి ననుఁ గను మది

తానవముం బొంది యంతఁ ర్దా నవిసి చెడున్. ౧౩౫

టీ. అఖిలంబునకున్ = సంసారమునకెల్లను, మానసము = హృదయము (డెందము), ప్రధానంబు = మూలమయినది, మదికిన్ = ఆ డెందమునకు, ప్రధానము + ఏ = మూలప్రకృతియే, ప్రధానము = మూలమయినది; దానిన్ = ఆ ప్రధానమును, విడిచి = వదలి, ననున్ = ఆ ప్రకృతికి నధిష్ఠాన భూతుడ నగు నన్నును, కనుము = పరికింపుము, అంతన్ = న న్నవలోకించిన తరువాతను, అది = ఆ ప్రకృతి, తానవమున్ = క్షీణదశను, పొంది = పడసి, తాను = స్వయముగనే, అవిసి - చెడున్ = నశించిపోవును.

తా. “మనఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః” అనుట చేత బంధము మొదలు మోక్షముదనుకఁ గల యీ సంసారమున కంతకును మనస్సే మూలమయియున్నది. ఇట్టిమనస్సునకు మూలప్రకృతి మూలమయియున్నది. అట్టిమూలప్రకృతి నొకమూలఁ బెట్టి స్వస్వరూపమును దెలిసికొనవలయును. స్వస్వరూపావలోకన మయినతోడనే యామూలప్రకృతి క్షీణదశ నొంది తనకుఁ దా నశించిపోవును.

అవ. బ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ బ్రధానమును వినాశ మొనరింప కుండినయెడల నది సంసారరూప మగు నపకారమును జేయకమాన దని చెప్పుచున్నారు.

ఆ-వె. ప్రకృతి వికృతి దానిరప్రకృతి నెఱింగి యో
నుకృతి ! నన్నుఁ గనుము ర ప్రకృతమునను
నాత్మ నెఱుఁగనప్పు ర డాప్రకృతియ యప
కృతి నొనర్చుచుండు ర నెపుడుఁ గడఁగి.

౧౩౬

టీ. ప్రకృతి = మూలప్రకృతి, వికృతి = మహదాదివికారస్వరూ
పిణి యైయున్నది; దాని + ప్రకృతిన్ = ఆ ప్రధానముయొక్క మహదాది
పరిణామరూప మగు స్వభావమును, ఎఱింగి = తెలిసికొని, ఓ నుకృతి =
కృతకృత్యుడవగు నో హనుమానుడా, నన్నున్ = ప్రకృతికి నతీతుడనై
వెఱుఁగొందుచున్న నన్నును, ప్రకృతమునను = ప్రస్తుతియునందు, కనుము=
అవలోకింపుము, ఆత్మను = తనయొక్క నిజస్థితిని (ప్రధానము మహత్త
త్వము మొదలగువాని పరిణామమే స్వభావముగఁ గలది యను సంగతిని),
ఎఱుఁగనప్పుడు = తెలిసికొనక యుండునంత దనుక, ఆ ప్రకృతి =
ఆ మహామాయయే, ఎపుడుకొ = ఎల్లకాలమును, కడఁగి = పూని, అప
కృతిన్ = సంసారరూపమగు నపకారమును, ఒనర్చుచున్ - ఉండున్ =
కలుగఁజేయుచు నుండును; “కృతి యొనర్చుచుండు నెపుడుఁ గడఁగి” అను
పట్ల ఋషి యని తెలియునది.

తా. “మూలప్రకృతి రవికృతి ర్మహదాద్యాః ప్రకృతి వికృత
య స్సప్త” అనుటచేత స్వయముగ మూలప్రకృతి దేనికిని వికృతి కాక
పోయినను దాను మహత్తత్వము లోనుగాఁగల వికృతులకుఁ బ్రకృతిగాన
నిదియు వికృతియగును. ఇట్లు మూలప్రకృతి, మహదాదులకుఁ బ్రకృతి యని
తెలిసికొని, ఈ ప్రకృతికి నతీతమగు పరమాత్మస్వరూప మెఱుఁగవలయును.
మూలప్రకృతియొక్క మహదాదిపరిణామరూప మగు స్వభావము నెఱుం
గక యున్నంతదనుక ఆ ప్రకృతి సంసారరూపమగు ననర్థమును జేయు
చుండక మానదు. ఈ సందర్భమున సాంఖ్యమతసిద్ధాంతము కొంతమట్టునను

ప్రతిపాదింపవలసిన యవనరమే గాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు. నాచే రచింపబడిన సాంఖ్యతత్త్వచింతామణిని బరికింపుడు. ౧౩౬

అవ. మనస్సునకు మూల మగు ప్రధానమువలని యనర్థమును జెప్పి, ఇక మనస్సుచే నగు నిడుమలను ప్రతిపాదించుచున్నాను.

క. ఖంబుసుమీ మది విషయను

ఖంబుసుమీ త్రిజగదభిముఖంబుసుమీ దుః

ఖంబుసుమీ యది తద్విము

ఖంబుసుమీ నిరతిశయసుఖంబు కపీంద్రా ! ౧౩౭

టీ. కపీంద్రా = వానశోత్తమా ! మది = మానసము, ఖంబు - సుమీ = సున్నయేసుమా - అనఁగా మాయామయము గాన మిథ్యాభూతమయినదని యర్థము. అది = ఆ యుల్లము, విషయ + సుఖంబు సుమీ = స్రక్చందనాదివిషయభోగలంపటము గాన తద్రూపమై యున్నది, త్రి + జగత్ + అభిముఖంబు సుమీ = మూడు జగములకు నభిముఖమై యుండునది - అనఁగా నెప్పుడును బ్రపంచమునకు నున్ముఖమయియే యుండునని యర్థము; దుఃఖంబుసుమీ = “పుంస్యాధి ర్నానసీ వ్యథా” అనుటచే నిరంతరమును నానిరూపమయినది; (కావున) నిరతిశయ + సుఖంబు = తనకంటె నుత్తమమైనది లేనట్టి (సర్వోత్తమమగు) బ్రహ్మనందము, తత్ + విముఖంబుసుమీ = జడమును నిత్యము దుఃఖమయము నగు నా మనస్సునకు గోచరమయినదికాదు గాన, పరాజుఘ్నము (పెరియది) సుమా.

తా. మనస్సు మిథ్యాభూత యగు మహామాయకు ముద్దుబిడ్డ గానఁ దల్లివలె నీయుల్లమును గల్గయే యగును. ఇది నిరంతరమును స్రక్చందనాది విషయములయందుఁ బడి తాదాత్మ్యము నొందియుండును. మఱియు నెల్లప్పుడును ముల్లోకములయందుఁ బ్రసరించెడు వృత్తులు గలది; ఇంతియ కాక

ఈ డెందము నుఖప్రదము లను దురాశచేఁ బ్రాపంచికవిషయములయందుఁ బడి దుఃఖము నే పడయును. కావున, నిట్లు అన్యతజడదుఃఖాత్మక మగు నీ మనస్సునకు వ్యతిరీక్తమై బ్రహ్మము నచ్చిదానందమయ మై తేజరిల్లును. ౧౩౭

అవ. వై ని జెప్పినటు లన్యతజడదుఃఖమయము లగు కార్యకరణ సంఘాతమునకు వ్యతిరీక్త మగు కేవల చిన్మయ బ్రహ్మమునుగాఁ దన్నుఁ జూచుకొనువాఁడే జీవన్ముక్తుఁ డని ప్రతిపాదించుచున్నారు.

క. విను వినువీది తెఱంగున

ఘనఘన మై విభువు సర్వగత మై తగుచే

తనుఁ దనుఁ దనుతనువునఁ గని

మను మనుజునిబ్రతుకు బ్రతుకు ర్ మారుతతనయా. ౧౩౮

టీ. మారుత + తనయా = కరువలిపట్టి! వినును = ఆలింపుము, తనున్ = తన్ను, విను + వీది + తెఱంగునన్ = అంతరిక్షపు మార్గము వడువున, ఘనఘనము - అయి = మిగులగొప్పది యగుచు, విభువు = వ్యాపకము, సర్వ + గతము = అంతటను బొందినదియు, ఐ = అగుచు, తగుచేతనున్ = వెలుగుచున్న చిద్రూపునిగ, తనుతనువున్ = సూక్ష్మకరీరము చేతను, కని = చూచి, మను మనుజునిబ్రతుకు = జీవించుచుండెడు మనుష్యునియొక్క జీవనము, బ్రతుకు = జీవితము (అనిపించుకొనును).

తా. ఆకాశముపగిదిని అనంతత్వమును వ్యాపకత్వమును సర్వగతత్వమునుగల చిన్మయ మగు పరమాత్మచుగాఁ దన్ను విజ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలిసికొని జీవించెడు జీవన్ముక్తునియొక్క జీవితమే జీవితముగాని తక్కినవారి బ్రదుకొకబ్రదుకు కాదు. “తనుతనువునన్ కని” అనుపట్ల సూక్ష్మదేహాంత ర్భూతమగు పరిశుద్ధాంతఃకరణవృత్తిచే నవలొకించి యని యర్థము. యన్న వసాన మనుతేయే నాహుర్మనోమతం” అను శ్రుతిచేఁ బరమాత్మ మాయామ

యమగు మనస్సునకు గోచరము కాకున్నను “యస్తు విజ్ఞానవాన్ భవతి యుక్తేన మనసా సదా, తస్యేంద్రియాణి వశ్యాని నదత్వా ఇవ సారథేః—విజ్ఞానసారథి ర్యస్తు మనః ప్రగహవాన్ నరః । సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోఃపరమం పదం—ఏషసర్వేషు భూతేషు గూఢోఽఽత్మానప్రకాశ తే, దృశ్యతేత్వగ్రియా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః—మనసై వేదమాప్తవ్యం సేహనానాఽస్తి కశ్చన - అను మొదలగు సుపనిషద్వచనములవలనఁ బరిమృదితకషాయ మైన పరిశుద్ధాంతఃకరణవృత్తివిశేషముచేఁ బరమాత్ముని గనుఁగొనవచ్చును. ౧౩౮

అవ. ఆత్మానాత్మవివేకము గల బ్రహ్మజ్ఞాని జననమరణాదివికారములకు లోను గాక సిర్మలాకాశమువడువునఁ దేజరిల్లుచుండు నని ప్రతిపాదించుచున్నారు.

క. సారాసారవిచారవి

శారదుఁ డగు సుకృతి వికృతిరజనికృతితతికిఁ

శారదనీరదవారవి

దూరవియత్తలముభంగిఁ ర దొలఁగి వెలుంగున్. ౧౩౯

టీ. సార...దుఁడు-సార = సద్రూప మగు పరమాత్మయొక్కయు, అసార = అనాత్మభూత మగు ప్రపంచముయొక్కయు, విచార = పరిశీలనమునందు, విశారదుఁడు = నిపుణుఁడు, అగు + సుకృతి = ఐనట్టి జ్ఞాని, వికృతి + జని + కృతి + తతికిఁ = మూలప్రకృతియొక్క - మహదాది వికృతులవలనఁ బుట్టిన కార్యరూప మగు ప్రపంచవిస్తారమునకు, దొలఁగి = పరాజ్ఞుఁ డయి, శారద...భంగిన్ - శారద = శరదృతువునందలి, నీరద = మొగిళులయొక్క, వార = గుంపునకు, విదూర = ఎడఁబడిన, వియత్ + తలము + భంగిన్ = మింటిపట్టు వడువున, వెలుంగున్ = తేజరిల్లుచుండును.

తా. పంచకోశవ్యతిరిక్త మై నిత్యమును చిన్మయము నఖిండానంద
ఘనము సర్వాధిష్టానభూతము నగునది పరమాత్మ యనియు, మాయామయము
ననిత్యము జడము దుఃఖాత్మకము నగు నీప్రపంచ మనాత్మ యనియు గురు
కాస్త్రవచన ప్రామాణ్యమునుబట్టి స్వానుభవమువలన నిశ్చయించుటకు
నేర్పు గల బ్రహ్మజ్ఞాని జననమరణాది వదాభవవికారములు గల కార్య
కరణసంఘాతరూప మగు నీ జగద్విస్తారమునకు నభిముఖుఁడు గాక, శర
దృతువునందు మేఘాడంబరము లేక యత్యంతనిర్మల మగు నంతరిక్షప్రదే
శముపగిదిని బ్రకాశించుచుండును. ౧౩౯

అవ. ఆత్మానాత్మవివేకము లేకుండునంతదనుక స్రక్చం
దనవనితాది విషయసుఖము శాశ్వతముగను సర్వోత్తమము
గను బరమపురుషార్థభూతముగను దోపట్టును. స్వస్వరూపాను
భవానందము లభించినతోడనే యది విపరీత మై విరస మగు
నని చెప్పుచున్నారు.

క. పర మై సురుచిర మై సుఖ

కర మై తగు మానసాదిరకరణావళి స

త్పరమా ? పరమాదరమా ?

స్థిరమోదాకర సదాత్మరధీరతి గలుగన్.

౧౪౦

టీ. (ఆత్మానాత్మ వివేచన లేని యజ్ఞానావస్థలో) పరము - ఐ =
ఉత్తమమైన దగుచు, సురుచిరము - ఐ = మిగుల మనోహర మైనదియు
నగుచు, సుఖకరము - ఐ = సంతోషము నిచ్చునదియు నగుచు, తగు =
తోచుచుండుచుండెడు, మానస + ఆది + కరణ + ఆవళి = మనస్సు
మొదలుగాఁ గలవియగు వైషయికసుఖానుభవమునకు సాధనభూతములైన
యింద్రియములయొక్క పంక్తి, స్థిర...రతి - స్థిర = అఖండ మగుటచే
నిత్యమగు, మోద = ఆనందమునకు, ఆకర = గని యగు, సత్ + ఆత్మ =

సద్రూపమగు పరమాత్మయందు, ధీ = నిశ్చయాత్మికయు పరిశుద్ధయు నగు
 సంతోకరణవృత్తివిశేషమయొక్క, రతి = ఆసక్తి, కలుగన్ = ఆత్మ
 నాత్మ వివేకజ్ఞానముచే లభింపఁగా, సత్ + పరము - ఆ = శాశ్వత
 మైనదియు శ్రేష్ఠ మైనదియు నగునా ? పరము + ఆదరము - ఆ = మును
 పటివలెనే ఎక్కువగు నాదరణము (గౌరవము) గలదియు నగునా ?
 కా దని యర్థము.

తా. అఖిండానందసాంద్ర మగు పరమాత్మయందు ననుభవజ్ఞానము
 చే నాసక్తి గలిగిన తరువాత, ఆత్మానాత్మవివేకము గలుగకుండునంత
 దనుక నజ్ఞానముచేతను సర్వోత్తమ మైనదిగను మనోహరముగను సంతోష
 దాయకముగను భ్రాంతివలనఁ దోపట్టుచుండెడు మనస్సు లోనుగాఁ గలవి
 యగు స్రక్చందనాది విషయభోగములకు సాధనము లైన యింద్రియముల
 యొక్క గణము స్థిరమైనదియును, ఉత్కృష్టమైనదియును, మునుపటివలె
 మిక్కుట మగు గౌరవమునకుఁ బాత్ర మైనదియును గానేరదు. అనఁగా
 బ్రహ్మానందానుభవము గలిగినపిమ్మట నస్థిర మగు విషయసుఖమునందు
 జ్ఞానికి నాసక్తి గలుగ దని తాత్పర్యము. ౧౪౦

అవ. ప్రపంచము బ్రహ్మముకంటె వ్యతిరిక్తమైనదని
 జ్ఞానికే తెలియునుగాని, యజ్ఞానికేఁ దెలియదని వక్కాణించు
 చున్నారు.

క. తరమా ? పరమానందే

తరమా ? జగ మనుచుఁ దెలియ ॥ ధర మాధున కా
 చరమార్థముఁ దెలియుట దు

ష్కరమా ? గురుకరుణఁ బడయు ॥ సర్వజ్ఞునకున్. ౧౪౧

టీ. ధరఁ = పుడమియందు, జగము = భువనము, పరము +
 ఆనంద + ఇతరము - ఆ = అఖిండానంద స్వరూప మగు పరమాత్మకు

వ్యతిరిక్త మైనదియే (ఇచట ఆ యను పదము నిశ్చయార్థకము), అనుచున్ = అని, తెలియన్ = ఎఱుంగుటకు, మూఢునకున్ = మోహవిష్టునకు, తరమా = శత్రువుగునా - అలవికాదని యర్థము. గురు + కరుణన్ = దేశికేంద్రునియొక్క యనుగ్రహమును, పడయు + సర్వజ్ఞునకున్ = కాంచినట్టి సకలమును దెలిసిన జ్ఞానికి, ఆ పరమ + అర్థమున్ = అనృత జడ దుఃఖము మగు ప్రపంచము నచ్చిదానందమున మగు బ్రహ్మమున కంటె భిన్నమైనదనియెడు వాస్తవార్థమును, తెలియుట = తెలిసికొనుట, దుష్కరము - ఆ = అసాధ్యమగునా? సులభమే యని యర్థము. ౧౪౧

ఈ పద్యమునకు నింకొకతీరున నర్థము చెప్పవచ్చు - నెట్లనిన, ధరన్ = ధరణియందు, మూఢునకున్ = సర్వాత్మభావన లేని యజ్ఞానికి, జగము = లౌకికానందము, పరమానంద + ఇతరము - ఆ = బ్రహ్మానందమునకు భిన్నమైనదియా? (కాదు), అనుచున్ = అని, తెలియన్ = ఎఱుంగుటకు, తరమా=వీలగునా? (కాదు), గురుకరుణ వడయు సర్వజ్ఞునకున్ = సద్గురువుయొక్క యనుగ్రహమును సంపాదించిన జ్ఞానికి, ఆ చరమార్థము = “యథాగ్నేర్విస్ఫులింగా భవంతి ఏవమేతస్మై వానందస్యా న్యాని మాత్రా ముపజీశంతి” అను శ్రుతిచేత వైషయికానందములన్నియు బ్రహ్మానందముయొక్క లేకములే కాని, వేఱుకావనియెడు కడపటిఫలితార్థమును, తెలియుట = ఎఱుంగుట, దుష్కరమా = కష్టతరమా? (కాదు; సులభమే).

తా. అనృతజడ దుఃఖభూయిష్ట మగు ప్రపంచము తద్వ్యతిరిక్త మగు బ్రహ్మము కానేర దని జ్ఞానికిఁ దెలియునుగాని యజ్ఞానికిఁ దెలియఁబడదు. లేక, ప్రపంచీకసుఖలేకము లన్నియును బ్రహ్మానందముయొక్క లకములేకాని వేఱుగాదను నీ ఫలితార్థము సర్వాత్మభావన గల మహాజ్ఞానికి గోచరమగునుగాని పామరునకుఁ దెలియఁబడ దనియును తాత్పర్యము.

వ. అని యివ్వధంబున నుపదేశించి హనుమంతునితో శ్రీ
రామచంద్రుండు మఱియును. ౧౮౨

టీ. శ్రీరామచంద్రుండు = శ్రీరామ పరబ్రహ్మము, అని - ఈ +
విధంబున = అని పైని జెప్పినతీరున, ఉపదేశించి = ఆత్మస్వరూపమును
బోధించి, హనుమంతునితో = ఆంజనేయునితో, మఱియును = ఇం
కను, (ఇట్లనియె).

ఉ. మాయను మిథ్యగాఁ దెలియురమా యనుఁ దత్కృత మెల్లఁ
గల్గ సు, మ్మా యను మేను నే ననకురమా యను సాక్షివి
నీవు చూచుకొ, మ్మా యనుఁ జూడఁగా నితరరమా యను
నే నని నిశ్చయించుకొ, మ్మా యనుఁ గాకపో నితరరమా
యనుమానము మానుమా యనున్. ౧౮౩

టీ. మాయను = మూలాజ్ఞానమును, మిథ్యగా = కల్ల యని, తెలి
యుము - ఆ = తెలిసికొనుమీ, అనున్ = పలికెను (ఇందు శ్రీరామ
చంద్రుఁ డను కర్తృపదము అంతటను అధ్యాహార్యము - (వేసుకటి వచ
నమునుండి తెచ్చిపెట్టుకొనఁ దగినది), తత్ + కృతము = ఆ మూలాజ్ఞాన
ముచేఁ జేయఁబడునది, ఎల్లన్ = అంతయును, కల్లసుమ్మా = దబ్బఱ
సుమీ, అనున్ = అని చెప్పెను, మేను - నేను - అనకుమా = స్థూల
సూక్ష్మకారణదేహములు మూఁడును నేనే యను నభిమానముతో మాట
లాడకుమా, అనున్ = అని నుడివెను, నీవు = త్వంపదవాచ్యుఁడ వగు నీవు,
సాక్షివి తత్పదవాచ్యుఁ డగు ద్రష్టవు (ఐతివి), చూచుకొమ్మా = సాక్షిని
నేనైతినా కానా యని నీవే పరికింపుమీ, అనున్ = అని వాక్రుచ్చెను,
చూడన్ - కాన్ = అట్లు పరికింపఁగా, ఇతరమా = నీ స్వరూప మా
సాక్షికంటె భిన్నమైనదియా? కాదు, అనున్ = అని వక్కాణించెను,
నేను - అని - నిశ్చయించుకొమ్మా = సాక్షిని నేనే యని స్థిరపఱచు

కానుమా? అనుకో = అని పలికెను, కాకపోకో = సాక్షివి నీవు కాకుండుటకు, ఇతరమా = సాక్షిస్వరూపము నీకంటె భిన్నమైనదియా? (కాదు), అనుమానమున్ = సర్వసాక్షిని నే నగుదునా కానాయను సందియమును, మానుమా = విడుచుకొనుమీ, అనున్ = అనియుపదేశించెను.

తా. మాయ యనఁగా మూలాజ్ఞానముగాన, నజ్ఞాన మెన్నఁడును వాస్తవముగాదు. అదియే నిజమైనచో నింద్రజాలముగూడ సత్యమే యగును గావున, మాయ మృషాభూతము; అట్టి మిథ్యాభూత మగు మూలాజ్ఞానము వలనఁ గల్పిత మగు సమస్తప్రపంచముగూడ నసత్యమే యగును; ఇట్టి యసత్యమగు ప్రపంచాంతర్భూతమైన దేహాదికము నే నని యనుకొనవలదు. నీవు నేను - అనుపదములకు వాస్తవార్థము సర్వసాక్షి యగు పరమాత్మగాని దేహాదికము గాదు. అను నీ యంశమును గురుకాస్త్రవచనముల యందలి నమ్మకముతో స్వానుభవమువలన నాలోచించుకొనవలయును; అట్లు విచారణచేయఁగాఁ దాను సాక్షిస్వరూపముకంటె భిన్నఁడు కాఁడుగాన, నేనే సర్వసాక్షి నైతిని నిర్ధారణ చేసికొనవలయును; సాక్షిస్వరూపము తనకంటె వేఱైనది కాదనుటకు నించుకయు సంవియము లేదు.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె నీది యారూఢుని ప్రకారం, బింక నారురుత్సుని మార్గంబు వివరించెద. ౧౪౪

టీ. అని = ఈ తీరున నుపదేశించి, వెండియున్ = మరల, ఇట్లు - అనియెన్ = శ్రీరామచంద్రుఁ డీ రీతిని వఱిచెను, ఇది = మీఁద నాచే నుపదేశింపఁబడినది, ఆరూఢుని + ప్రకారంబు = మోక్షరూప మగు ప్రాసాదము నెక్కినవానియొక్క లక్షణము, ఇంకన్ = ఈ పిమ్మటను, ఆరురుత్సుని + మార్గంబున్ = సోపానన్యాయమున మోక్షపదవి పొందఁ దలంపు గలవానితోవను, వివరించెదను = ఉపదేశించెదను. ౧౪౪

నీ. అస్తాకసద్గురూచాస్తిచే సతతవి

ధ్వస్తకాముండు నిరస్తమోహుఁ

డస్తంగతాశుం డరవాస్త్యోభుండు స

స్మ్యస్త్యోమండు విశ్రస్తమదుండు

గ్రస్తనిస్తుత్యేంద్రియస్తోముఁ డ్రశాంత

విస్తారితవిధిప్రళస్తుఁ డగుచు

స్వస్తిస్వమస్తకరన్యస్తనిజాచార్య

హస్తాబ్జవిదితచిరద్వస్తుతత్త్వః

తే. డమితశమదమముఖగుణసముదయయత

సుముఖసమరిసవిమలహృత్కమలుఁ డఖిల

విషమవిషసమసకలుషరవిషయవిముఖుఁ

స్తే సమేధావి తత్త్వబోధార్హుఁ డనఘ.

౧౮౫

టీ. అనఘ = విషయానక్తి లోనగు దోషములు లేని మారుతీ!

అస్తాక + చిత్ + గురు + ఉపాస్తిచేన్ = కొంతలేని యోగ్యుఁ డగు
దేశికేంద్రుని శుశూషచేత, సతత + విధ్వస్త + కాముండు = నిరంతర
మును నశింపఁజేయఁబడిన పుత్త్రమిత్రకళత్రాదులయందలి యభిలాష గల
వాఁడును, నిరస్త + మోహుండు = నిరసింపఁబడిన మూఢత్వము గల
వాఁడును, అస్తంగత + ఆశుండు = నాశమునొందినయాశ గలవాఁడును,
అపాస్త + లోభుండు = తొలఁగింపఁబడిన లోభత్వము గలవాఁడును,
సన్యస్త + రోమండు = విడువఁబడినయలుక గలవాఁడును, విశ్రస్త +
మదుండు = జాతిన గర్వము గలవాఁడును, గ్రస్త + నిస్తుత్య + ఇంద్రియ +
స్తోముండు = గ్రహింపఁబడిన (స్వాధీనపఱచుకొనఁబడిన) దుష్టములయిన
శ్రోత్రాదులగు నింద్రియగణము గలవాఁడును, అశాంత + విస్తారిత +
విధి + ప్రళస్తుండు = నిత్యమును విశేషముగ నాచరింపఁబడిన వేదవిధు

లచే యోగ్యుఁడును, అగుచుకొ = అయి, స్వస్తి...తత్త్వఁడు - స్వస్తి = మేలుగ, స్వ = తనయొక్క, మస్తక = తలపైని, న్యస్త = ఇడిన, నిజ + ఆచార్య = తన సద్గురునియొక్క, హస్త + అబ్జ = కేలుదమ్మి చేత, విదిత = బోధింపఁబడిన, చిత్ + వస్తు = శుద్ధచైతన్య స్వరూప మగు పరవస్తువుయొక్క, తత్త్వఁడు = నిజస్వరూపము గలవాఁడును, అమిత...కమలుఁడు - అమిత = లెక్క కెక్కుడగు, శమ = బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహమును, దమ = అంతరింద్రియ నిగ్రహమును, ముఖ = లోనుగాఁ గల, గుణ = మోక్షసాధనము లగు సద్గుణములయొక్క, సముదయ = సమూహముతో, యుత = కలసిన, సుముఖ = సుప్రసన్నమగు, సమరస = సామరస్యముచేత, విమల = పరిశుద్ధమగు, హృత్ + కమలుఁడు = మనస్సనియొడు పద్మము గలవాఁడును, అఖిల...విముఖుఁడు - అఖిల = అన్నియును, విషమ = విరుద్ధములును, విష + సమ = వినయము నకు నెనయైనవియు, కలుష = దురితరూపములును, , అగు, విషయ = శబ్దాదివిషయములయందు, విముఖుఁడు = పరాజ్ఞుఁడును, నగు, మేధావి "ధీర్ధారణావతీ మేధా" అనుటచే ధారణాశక్తి గల బుద్ధిమంతుఁడు, తత్త్వ + బోధ + అర్హుఁడు = పరతత్త్వమును దెలిసికొనుటకుఁ దగిన వాఁడు (అగును).

తా. అత్యధికమగు నాచార్యునియొక్క పరిచర్యచేత నిరంతరమును నశింపఁజేయఁబడిన పుత్ర) మిత్ర కళత్రాదులయందలి యభిలాష గల వాఁడును, నిరసింపఁబడిన మోహము గలవాఁడును, వినాశము నొందిన యాశాపాశము గలవాఁడును, దొలఁగింపఁబడిన లోభత్వము గలవాఁడును, విడువఁబడిన కోపము గలవాఁడును, సడలిక గర్వము గలవాఁడును, జ్ఞాన కర్మేంద్రియ గణములను జయించినవాఁడును, నిత్యమును యథావిధిగ నాచరింపఁబడిన నిత్య : నైమిత్తికాది కర్మములు గలవాఁడును, మేలు కలుగుఁ గాక యని సద్గురువుయొక్క కరకమలము తన శరముపై నునిచినంతవఱకు

తెలియఁబడిన శుద్ధచేతన్యస్వరూపము పరవస్తువుయొక్క యాధార్థ్యము
గలవాఁడును, పెక్కులగు శమము దమము తితిక్ష శాంతి దయ సత్యము
శౌచము మొదలుగాఁగల మోక్షసాధనములగు సద్గుణముల సమూహముతోఁ
గూడుకొనిన సుప్రసన్నమగు సామరస్యముచేఁ బరిశుద్ధమగు డేంద్రము
గలవాఁడును, సమస్తము లైనట్టియుఁ బరస్పరవిరుద్ధము లయినట్టియు, కాల
కూటవిషమును బోలి పరిణామకటువు లయినట్టియు, పాపభూయిష్ఠము
లైనట్టియు, నింద్రియార్థములయందుఁ బరాక్కుఱుడైన ధారణాశక్తి గల
బుద్ధిమంతుఁడు పరతత్త్వస్వరూపము నెఱుంగుటకుఁ దగినవాఁడు. ౧౪౫

సీ. మేధావి మొదలఁ దా ర సాధూక్తశాస్త్రాది

సాధనాసాధితశ్రబోధుఁ డై న

దా ధీంద్రియముల నిర్రోధించి మనములో

శోధించి కామసుశ్రోధముఖివి

రోధియూధంబును ర వేధించి బాధించి

బాధయోగ్యాఖిలోరపాధులను ని

షేధించి సర్వనిరషేధావధీభూత

సాధిభూతాద్ధిదై రనాధియజ్ఞ

తే. బోధమయ నిరుపాధికారగాధలసద

బాధకానందవిమలపారథోధి యగుచు

వ్యాధుల మహాధుల జయించునట్టి ఘనస

మాధిసుఖిలోలుఁ డగువాఁడై ర సాధకుండు. ౧౪౬

టీ. మేధావి = ఆరుకుఱుఁ డగు నామేధావి, మొదలన్ =
ముందుగా, సాధు... వి—సాధు = పరమసాధువగు సద్గురువుచేత, ఉక్త =
ఉపదేశింపఁబడిన, శాస్త్ర) + ఆది = వేదాంతశాస్త్రము లోనుగాఁగల,
సాధన = మోక్షసాధనసామగ్రిచేత, ఆసాధిత = తెన్నగ సాధింపఁబడిన,

బోధుఁడు ఐ = స్వస్వరూపజ్ఞానము గలవాఁడగుచు, సదా = నిత్యమును,
 ధీంద్రియములన్ = శ్రోత్రత్వచ్ఛ్రుతిహ్వానాణములను, నిరోధించి =
 నిగ్రహించి, మనములోన్ = డెందమునందు, నిరోధించి = విచారణచేసి,
 కామ + సుక్రోధ + ముఖ + విరోధి + యూధంబును = కామక్రోధ
 లోభమోహమద మాత్సర్యము లను నరిచుడ్వర్గమును, వేధించి = కొట్టి,
 బాధించి = ఆ యవిషడ్వర్గము మరలఁ దనపై మామొకనకుండ నడఁగఁ
 ద్రొక్కి, బాధ + యోగ్య + అఖిల + ఉపాధులను = నిగ్రహింపఁదగిన
 సమస్తములగు నన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమ యానంద
 మయము లను పంచకోశములు మొదలగు నవిద్యోపాధులనెల్ల, నిషేధించి =
 తాను గానని వానియందలి యభిమానమును మాని, సర్వ...పాధోధి -
 సర్వ = సమస్తములగు నుపాధులయొక్క, నిషేధ = “నేతి నేతి” అను
 మొదలగు నుపనిషత్వచనములవలన నాత్మ కావను నిరసనమునకు, అవధి
 భూత = తుట్టతుదిది యగు, స + అధిభూత + అధిచైవ + అధియజ్ఞ =
 అధిభౌతికము లగు శబ్దాదివిషయములతోను, పదునాలు గింద్రియములకు
 నధిష్ఠానదేవత లగు దిక్కులు వాయువు సూర్యుఁడు మొదలగువానితోను,
 “యజ్ఞోవై పురుషః” అను శ్రుతిచేత యజ్ఞశబ్దవాన్యమగు నాత్మకు నుప
 కరణము లగుటచే నాధ్యాత్మికము లయిన శ్రోత్రాదీంద్రియములతోను
 గూడుకొనియున్న, బోధమయ = చైతన్యస్వరూప మయినట్టియు, నిరు
 పాధిక = అట్లు అధిభూతాదులయందు వ్యాపించి యున్నను స్వతస్సిద్ధ
 ముగ నేయుపాధియు లేనట్టియు, అగాధ = “యతో వాచో నివర్తంతే
 అప్రాప్య మనసాసహ” అను శ్రుతిచే మనోవాగగోచర మయినదియు,
 లసత్ = స్వయంప్రకాశ మయినదియు, అబాధక = కాలత్రయాబాధ్య
 మును నగు, ఆనంద = బ్రహ్మానందరసమునకు, విమల + పాధోధి = పరి
 శుద్ధమగు సముద్రమైనవాఁడు, అగుచున్ = అయి, వ్యాధులన్ = స్థూల
 శరీరధర్మము లైన జబ్బులను, మహాధులన్ = సూక్ష్మశరీర సంబంధము

అగు వ్యథలను, జయించునట్టి = గెలిచిన, ఘన + సమాధి + సుఖ + లోలుడు = సర్వోత్తమ మగు నసంప్రజ్ఞాత సమాధియందలి యానందము నందు నానందాన్ని గలవాడు, అగువాడు ఏ = ఐనట్టివాడే, సాధకుండు = బ్రహ్మత్వైక్యమును సాధించువాడు.

అధ్యాత్మాధిభూతాధిదైవత మండలము.

	అధ్యాత్మము.	అధిభూతము.	అధిదైవతము.
౧	శ్రోత్రము	శబ్దము	దిక్కులు
౨	చర్మము	స్పర్శము	వాయువు
౩	నేత్రము	రూపము	సూర్యుడు
౪	జిహ్వ	రసము	చంద్రుడు
౫	ఘ్రాణము	గంధము	ఆశ్వినేయులు
౬	వాక్కు	వచనము	అగ్నిదేవుడు
౭	పాణి	దానము	ఇంద్రుడు
౮	పాదము	గమనము	ఉపేంద్రుడు
౯	పాయువు	విసర్గము	మృత్యువు
౧౦	ఉపస్థము	ఆనందము	ప్రజాపతి
౧౧	మనసు	నంకల్పము	చంద్రుడు
౧౨	బుద్ధి	నిశ్చయము	బ్రహ్మదేవుడు
౧౩	చిత్తము	స్మరణము	క్షేత్రజ్ఞుడు
౧౪	అహంకారము	అభిమానము	రుద్రుడు
౧౫	తమస్సు	గుణత్రయము	ఈశ్వరుడు
౧౬	జ్ఞాత	జ్ఞానము	జ్ఞేయము

జాగ్రత్తు స్వప్నము సుషుప్తి అనునివి మూడవస్థలు. వీని కన్నిటికిని ద్రవ్య కూటస్థత చెతన్యము. కూటస్థతచెతన్యము పైయుపాధులను విడిచి నప్పుడు శుద్ధచిద్రూపపరబ్రహ్మము.

తా. మీఁదఁ జెప్పఁబడిన యారురుక్షుఁ డగు మేధావి తొలుత దేశ కేంద్రునిచే నుపదేశింపఁబడిన యుపనిషద్విద్యయొక్క శ్రవణమనన నిదిధ్యాస

ములు శమదమాదులు లోనుగాఁ గల మోక్షసాధనసామగ్రిచేత నేకరింపఁ
బడిన పరమాత్మజ్ఞానము గలవాఁ డగుచు, నంతఃకరణము మొదలగు జ్ఞానేం
ద్రువుల నాటింటిని నరికట్టి మనస్సును శుద్ధపఱచుకొని, కామక్రోధ
లోభ మోహ మద మాత్సర్యము లను నరిషడ్వర్గమును నిగ్రహించి, వానిని
మరల పైకొనకుండ నణఁచి, ఆత్మస్వరూపము గానట్టి యన్నమయాదికోశ
పంచకము మొదలగు నుపాధుల నెల్ల నేను గానని వానియందు నభిమాన
మును మాని, ఇట్లు దృశ్యవర్గమెల్ల నేను గానను నిరాసమునకుఁ గడపటి
దియు శ్రోత్రాదులగు నాధ్యాత్మికములకును శబ్దాదులగు నాధిభౌతికముల
కును దిక్కులు మొదలగు నాధిదైవికములకును సాక్షియు, స్వతస్సిద్ధముగ
తన కొకయుపాధి లేనిదియు, నవాఙ్మానసగోచరమును, స్వయంప్రకాశ
మును, గాలత్రయాబాధ్యమును, బ్రహ్మానంద రసమునకుఁ దెల్లని పాల
కడలివంటివాఁ డగుచు స్థూలశరీరసంబంధము లగు జ్వరాదులను సూక్ష్మ
శరీరసంబంధము లగు మనఃపరితాపాదులను గెలిచినట్టి సర్వోత్తమ మగు
ననంప్రజ్ఞాత సమాధియందలి పరమసుఖమును మరగినవాఁడే మోక్షపవనిని
సాధించువాఁ డగును.

౧౪౬

సీ. శ్రీసదాచార్యసురేశాసనాభిజ్ఞఁ డ
బ్రాసనాసీనుఁ డ్రబ్రాసనాది
వాసనారాయణోరపాసనామ్నాయాంత
వాసనావాసితోరల్లాసహృదయుఁ
డై సనాతననిరారభాసనానార్థావ
భాసకానందసర్వత్వాసమాన
ధీసాక్షిపరచిదారభాసైక్యసంతతా
భ్యాసవివర్జితారయానుఁ డగుచుఁ

తే. గానువీసంబుపై నుదరతీసుతార్థ
దాసదాసీజనములపై శ నాసఁజేసి

మోసపోవక దోసము శ లోసికొనక

వాసుదేవాత్ముఁ డై చిద్విశ్రలానుఁ డగుచు.

౧౪౭

టీ. శ్రీ + సత్ + ఆచార్య + సు + శాసన + అభిజ్ఞాఁడు =
దేశకునకుఁ జెప్పఁబడిన శుభలక్షణముల సంపత్తి గల యోగ్యుఁడగు గురువు
యొక్క మంచి యజ్ఞల నెల్ల నెఱింగినవాఁడును, అబ్జాసన + ఆసీ
నుఁడు = “తత్రస్థిర సుఖ మాసనం” అను సాతంజలసూత్రముచే నాసన
ములలో నెల్ల నిలుకడ గలదియు సుఖకర మైనదియు నగు కమలాసనబంధ
ముతోఁ గూర్చున్నవాఁడును, అబ్జ...హృదయుఁడు—అబ్జాసన = చతు
ర్ముఖుఁడు, ఆది = లోనుగాఁగల దేవతలకెల్ల, వాస = ఆధారభూతుఁ
డగు, నారాయణ = శ్రీహరియొక్క, ఉపాసనా = సమారాధనవలనఁ
గలిగిన ఆమ్నాయాంత = వేదాంతార్థముయొక్క, వాసనా = సంస్కా
రముచేత, అవాసిత = అనుసరించివచ్చిన, ఉల్లాస = తనివిగల, హృద
యుఁడు = ఉల్లము గలవాఁడు, ఐ = అగుచు, సనా...అనూయుఁడు -
సనాతన = శాశ్వతము (నిత్యము) అయినట్టియు, నిరాభాస = ప్రాపంచి
కాభాసము లేనట్టియు, నానా+అర్థ + అవభాసక = సమస్తవస్తువులను
బ్రహ్మాంశఁ జేయుచున్నట్టియు, ఆనంద = అఖండానందమయ మైనట్టియు,
సత్త్వ + అసమాన = సత్యత్వముచే సాటిలేనట్టియు, ధీసాక్షి = నిశ్చ
యాత్మిక యగు బుద్ధికి సాక్షాద్ద్రష్టయు నగు, పర = పరబ్రహ్మముతో,
చిదాభాస = చిద్రూపమగు బ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబభూతుఁ డగు
జీవాత్మునకుం గల, ఐక్య = అభిన్నత్వము (వేఱులేమి) యొక్క, సం
తత = తెంపులేని, అభ్యాస = అలవాటుచేత, విపర్జిత = తొలఁగింపఁ
బడిన, ఆయాసుఁడు = సంసారక్లేశము గలవాఁడు, అగుచున్ = అయి,

కాసు + వీనంబుపైకొ = కడపటి రాగినాణెముయొక్క ముప్పదవపాలు.
 నందును, నుదతీ + సుత + అర్థ + దాన + దానీ + జనములపైకొ =
 ఆబుబిడ్డలు సొత్తులు పనివాండ్రు పనికితైలు అను వీనిమీఁదను, ఆసకొ -
 చేసి = అభిలాష నుంచి, మోసపోవక = భంగమునొందక, దోసములు =
 నొసగులను, మోసికొనక = ఁబెట్టుకొనక, వాసుదేవ + ఆత్ముడు =
 “వాసుదేవ స్సర్వ మితి స మహాత్మా నుదుర్లభః” అనునట్లు సమస్తము
 పరవాసుదేవుడే యను భావన గలవాఁడు, వి = ఆగుచును, చిద్విలాసుఁ
 డు = చిత్స్వరూపమగు బ్రహ్మచునందే విలసనము (అనందపూర్వకమగు
 చిత్తవృత్తి) గలవాఁడు, అగుచుకొ = అయి, అభీష్టఫలసిద్ధి నొందునని
 ముందుపద్యమునందలి క్రియాపదముతో నన్వయము. ౧౪౬

సీ. శిష్టవరేణ్యనిర్దిష్టోపదిష్టార్థ
 దిష్టవిశిష్టసంరతుష్టుఁ డగుచుఁ
 గష్ట మై మూఢసంరజుష్ట మై త్రిగుణసం
 శిష్ట మై పరమ నిరకృష్ట మగుచు
 దుష్ట మై పరఁగు నీరవ్యష్టి సమష్టిరూ
 పాష్టప్రకృతిమయరదృష్టజగము
 భ్రష్టంబుగాఁ గడు ర నష్టంబుగా నాత్మ
 దృష్టిచేఁ గని యవరశిష్టుఁ డగుచు

తే. విష్టపనష్ట మై తదరస్పృష్టుఁ డగుచు
 ద్రష్ట మై నిత్యనిర్తలోరత్కృష్టుఁ డై వి
 చేష్టుఁ డగు తన్నుఁ గాంచి విరస్పృష్టముగ న
 భీష్టఫలసిద్ధి నొందు సంరతుష్టుఁ డగుచు. ౧౪౭

టీ. శిష్ట...సంతుష్టుఁడు - శిష్ట + వరేణ్య = ఆత్మ వేత్తలలో
 నుత్తములగువారిచేత, నిర్దిష్ట = నిర్ణయింపఁబడినట్టి, ఉపదిష్ట = బోధింపఁ

బడినట్టి, అర్థ = పరమ పురుషార్థ మనియెడు, దిష్ట = మహాభాగ్యముతో,
 “దైవం దిష్టం భాగ ధేయం భాగ్యం” అని కోశము- విశిష్ట = కూడు
 కొనుటచేత, సంతృప్తుడు = ఆనందించినవాడు, అగుచున్ = అయి,
 కష్టము - వి = క్లేశకరమయి, మూఢ + సంజుష్టము - వి = మోహవిష్ట
 లచే నేవింపఁదగినదయి, త్రి + గుణ + సంశ్లిష్టము - వి = గుణత్రయ
 మతోఁ గూడుకొనినదయి, పరమనికృష్టము = మిక్కిలి తుచ్ఛము, అగు
 చున్ = అయినదై, దుష్టము-వి = దోషదూషితమునగుచు, పరఁగు = ప్రసిద్ధమగు,
 వ్యష్టి...జగము - వ్యష్టి = మలినసత్త్వప్రధాన యగు నవిద్యయందుఁ
 దోషట్టుటచే వేఱువేఱుగ నున్నట్టియు, సమష్టి = శుద్ధసత్త్వప్రధానయగు
 మాయయందుఁ దోషట్టుటచేఁ గలిసియున్నట్టియు, రూప = ఆకృతిగల,
 అష్టప్రకృతిమయ = పృథివ్యక్షేజో వాయ్వాకాశము లైదును, మనస్సు
 బుద్ధియు నహంకారము నను మూఁడును గలిసి, యెనిమిదియు నష్టప్రకృతు
 లనఁబడును. వీనియొక్క వికృతి యగు, దృష్ట = గోచరమగుచున్న,
 జగము = భువనజాతము, భ్రష్టంబున్ - కాన్ = నశించుదానిఁగను,
 కడుక్ = మిక్కిలి, నష్టంబున్ - కాన్ = అనర్థకరమైన దానిఁగను,
 ఆత్మ + దృష్టిచేన్ = తనయొక్క విచారణారూపమగు చూపుచేత,
 కని = పరికించి, అవశిష్టఁడు = ప్రపంచాతీతుఁడగుటచే దానికిఁ గొఱ
 వడినవాడు, అగుచున్ = అయి, విష్టప + స్రష్ట - వి = చతుర్దశ
 భువనములను సృజించువాఁడగుచు, తత్ + ఆస్పృష్టఁడు - అగుచున్ =
 ఆ భువనములయొక్క సంబంధము లేనివాఁడయి, ద్రష్ట - వి = ఆ భువ
 నములకల్లఁ దటస్థుఁడగుచు విలోకించువాఁడై, నిత్య + నిర్మల + ఉత్కృ
 ష్టఁడు - వి = సద్రూపుఁ డగుటచే నిత్యుఁడును, ప్రకృతिसంబంధము
 లేమింజేసి పరిశుద్ధుఁడును, పరాత్పరుం డగుటచే నర్వోత్తముఁడును నగుచు,
 విశేష్టఁడు = స్థూలసూక్ష్మకారణము లను సుపాధిత్రయము లేనివాఁ డగు
 టచే నేవిధ మయిన చర్యలును లేనివాఁడు, అగు + తన్నున్ = ఐనట్టి

తన్నును, విస్పష్టముగన్ = అసంభావనా విపరీతభావనలు లేక సరిగా,
కాంచి = పరికించి (తెలిసికొని), సంతృప్తుఁడు అగుచున్ = ప్రమోదము
నొందినవాఁడై, అభీష్ట + ఫల + సిద్ధిన్ తనచేఁగోరఁబడిన మోక్షపదవి
యను మహాలాభమును, పొందున్ = పడయును. ౧౮౮

తా. మఱియు నా యారురుక్షుఁడగు సాధకుఁడు శ్రేష్ఠుఁడగు నన్దు
రువునకు నాగమాదులయందుఁ జెప్పఁబడిన యుత్తమలక్షణములు గల
దేశికేంద్రునియొక్క యుపనిషద్విధిరూపము లగు నాజ్ఞలను దెలిసికొనిన
వాఁడును, యోగశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన యాననబంధముల కన్నిటి
కంటె స్థైర్యమును సౌఖ్యమును నిచ్చెడు పద్మాసనబంధమును గూర్చుకొని
కూర్చున్నవాఁడును, నలువ మొదలగు వేబ్బులకెల్ల నాశ్రయభూతుఁడగు
శ్రీమన్నారాయణమూర్తియొక్క సమారాధనచేత నగు వేదాంతార్థముయొ
క్కసంస్కారముచేతఁ బరిశుద్ధమగు తనివి గలడెందము గలవాఁడును, నిత్య
మును దుఃఖరహితమును సకల పదార్థములను బ్రకాశింపఁ జేయునదియు
నఖండానందప్రచురమును శుద్ధసత్త్వప్రధానమును బుద్ధికి సాక్షియు నగు
పరబ్రహ్మమునకును చిత్ప్రతిబింబభూతుఁ డగు జీవునకును గల యేక
త్వమును నిరంతరమును మననము చేయుటచేతఁ దొలఁగింపఁబడిన సంసార
క్లేశము గలవాఁడును, కాసులో ముప్పదవ పాలునందుఁగాని పుత్త్రమిత్ర
కళత్ర భృత్యవర్గమునందుఁగాని కాంక్షను బూని మోసమునొందక పాప
ములను మాట గట్టుకొనక పరవాసుదేవుఁడే తన యాత్మగా నమ్మి, చిదా
నందభరితుఁడు నయి, మఱియును మహాజ్ఞానులచే నిశ్చయపూర్వకముగ
నుపదేశింపఁబడిన పరమపురుషార్థ మనియెడు మహాభాగ్యముచేత నత్యధిక
మగు నానందము గలవాఁడును, దుఃఖభూయిష్టమును నజ్ఞానులచే నేవింపఁ
దగినదియు సత్త్వరజస్తమోగుణములతోఁ గూడినదియు మిగులఁ దుచ్చ
మగు పెక్కు దోషములు గలదియు, వేఱువేఱుగను మొత్తముగను నున్న
ట్టియు పంచభూతములును మనోబుద్ధ్యహంకారములు నను నెనిమిది విధ

మల ప్రకృతులయొక్క వికృతియునై యిట్లు గన్పట్టుచున్న ప్రపంచమును
క్షణభంగుర మయి నశించుదానిగఁ దన లోచూపుచే నాలోచించి
తన్నును దానికంటె వ్యతిరిక్తునిగఁ దలఁచి, సకల భువనములను సృజించు
వాడై, వానిసంపర్క మించుకయు లేక సర్వసాక్షీయు నిత్యుడును
నిర్మలుడును సర్వోత్తముడును ప్రకృతికి నతీతుఁ డగుటచే నిర్వాప్తి
పారుడును నగు తన్నును గని, తప్పక తాను గోరియున్న మోక్షపదవిని
ఁడసి యపరిమితానందము నొందును. ౧౮౮

సీ. దాంతుఁ డై సకలవేదాంతతాత్పర్యప
ర్యాలోచనై కాశరయంబుచేతఁ
జేతనాచేతనశ్రవాతసంయుతపంచ
భూతాత్మకద్వైతశ్రజాత మెల్ల
మెల్లన తనయంద ర మిథ్యగా భావించి
నిరుపమానందాంబురనిధి మునింగి
నింగిభంగి నెసంగి ర నిరవయవాత్ముఁ డై
కారణ కార్య విరకారరహిత

తే. హిత నిరీహ నిరామయ ర నిర్వికల్ప
కల్పనాతీత సచ్చి త్సురఖస్వభావ
భావనాభావ్య శూన్య చిరద్బ్రహ్మ మగుచు
సంతసించుచు నుండు సజ్జనవరుండు. ౧౮౯

టీ. సజ్జనవరుండు = ఉత్తమ మానవుల కెల్ల సుత్తముఁ డగు
నా సాధకుఁడు, దాంతుఁడు - ఐ = అంతరింద్రియనిగ్రహము గలవాఁ
డగుచు, సకల...చేతన్—సకల = సమస్తమైన, వేదాంత = శ్రుతిశిర
స్సులయొక్క, తాత్పర్య = ఫలితార్థమును, పర్యాలోచన = విచారణ
చేయుటయందు, ఏక = తత్పరమగు, ఆశయంబుచేతన్ = హృదయము

చేత, చేతన...జాతము—చేతన = జీవజంతువులతోను, అచేతన + వ్రాత = జడవర్గముతోను, సంయుత = కలిసియున్న, పంచభూత + ఆత్మక = పుడమిమొదలగు పైదుభూతములే స్వరూపముగల, ద్వైత + జాతము = వేటువేటు వస్తువులగుంపు, ఎల్లకొ = అంతయును, మెల్లన = క్రమముగా, తనయందు - అ = తన మనసునందే, మిథ్య కాక = కల్పయని, భావించి = ఆలోచించి, నిరుపమాన + ఆనంద + అంబునిధికొ = ఈడు లేని బ్రహ్మానందరసమయ మగుకడలియందు, సునింగి = చొరఁబడి, నింగి + భంగికొ = అకసము వడువున, నిరవయశ + ఆస్కండు - ఐ = ఆకారము లేమింజేసి యెట్టి యంగములుగాని లేని స్వరూపముగల వాడగుచు, ఎసంగి = తేజరిల్లి, కారణ...బ్రహ్మము—కారణ + కార్య + వికార + రహిత = తన కొక కారణముకాని కార్యముగాని మార్పుగాని లేనట్టియు, హిత = పరప్రేమాస్పదమున, నిరీహ = అభిలాషలు లేనిదియు, నిరామయ = అమూర్త మగుటచే నేవ్యాధులును లేనిదియు, నిర్వికల్ప = అమనస్కమగుటచే సంశయములు లేనిదియు, కల్పనా + అతీత = ప్రపంచరచనకుఁ బైఁబడినదియు, సత్ + చిత్ + సుఖ + స్వభావ = సత్యత్వము శుద్ధచైతన్యము నానందమును స్వరూపముగఁ గలదియు, భావనా + భావ్య + శూన్య = తలఁపును దలంపఁదగినదియు లేనిదియునగు, చిత్ + బ్రహ్మము అగుచుకొ = బోధస్వరూపమగు పరబ్రహ్మమే తానై, సంతసించుచుకొ ఉండుకొ = ప్రమోదము నొందుచు నుండును.

తా. మఱియు మహనీయులకెల్ల నుత్తముడగు నాసాధకుఁడు, అంతరింద్రియనిగ్రహము గలవాఁ డగుచు నుపనిషత్తులలోని తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములయొక్క ఫలితార్థమును మననము చేయుటయందుఁ దత్సర మగు మానసముచేత జడాజడవస్తుసమూహముతోఁ గూడిన పాంచభౌతిక మగు ప్రపంచవిస్తార మంతయుఁ గల్లయని తనలోఁదలఁచి యీడులేని యఖండానందరసమయ మగు సంద్రమునందు నోలలాడుచు నాకసమువడువున నఁ

యవరహితమగు స్వరూపము గలవాడై తనకొక కారణముగాని కార్యముగాని వికృతిగాని లేనట్టియు, పరప్రేమకుఁ దారకమైనట్టియు, నెట్టియభిలాషలును లేనట్టియు, నెట్టి వ్యాధులును లేనట్టియు, దన విషయమయి ఎట్టి సందియమును లేనట్టియు, నృప్తికి లోబడకయున్నట్టియు సచ్చిదానందస్వరూప మై తలంపును దలంపఁదగినదియు లేని బోధస్వరూప మగు పరబ్రహ్మమే తా నయి నిరంతరమును నానందించుచుండును. ౧౮౯

సీ. డేందంబు నింద్రియశబ్దంబు నొకటి ని
 వ్పందంబు గావించి శ క్రిందుపఱచి
 యందంబుగ మనోరశవిందంబునకు మూల
 కందంబు నౌ చిదానందజలధి
 యం దంబుబిందు వశమందంబుగా నొందు
 చందంబునం బొంద శ మందు లెల్ల
 నిందించినను నభినందించినను మేలు
 చెందించినను గీడు శ చెందునప్పు

తే. డేందుఁ దగులక విందుగా శ నందుకొనుచు
 సందియంబులసందడి శ డిందఁజేసి
 కందు లేని మనీషి సశనందనాది
 వందనీయుండ నై న నారాయందుఁ గలియు. ౧౯౦

టీ. కందు + లేని + మనీషి = అజ్ఞానరూప మగు దోషము లేని మహాజ్ఞాని, డేందంబు = హృదయమును, ఇంద్రియ + బ్దంబు = చక్షురాదు లగు నింద్రియముల గమిని, ఒకటి = ఒకసారిగానే, నిష్పందంబు = కదలికలేనిదానిగ, కావించి = ఒనరించి, క్రిందుపఱచి = వీని యుద్రేకము నణగఁద్రొక్కి, అందంబుగ = సొగసుగ, మనస్ + అరవిందంబునకు = హృదయకమలమునకు, మూలకందంబు డే =

ప్రధానమగు దుంప యగు (ముఖ్యహేతువగు), చిత్ + ఆనంద + జలధి
 యందుఁ = బోధస్వరూపమగు బ్రహ్మనందరస మనియెడు కడలియందు,
 అంబుబిందువు = నీటిబొట్టును (జలకణమును), అమందంబుగాఁ = బుద్ధి
 మాంద్యము లేకుండునట్లు, ఒందుచందంబునఁ = కలిసినపగిదిని, పొందఁ =
 బిందుశబ్ద మాగమశాస్త్రపరిభాషచేత ప్రమాతయందును వర్తించుచున్నది.
 “వేదితవ్యేచ బిందుస్సస్య త్త్రిషు జ్ఞాతరి దాతరి” అనునిఘంటువున బిందు
 వనఁగా జ్ఞాతయని చెప్పుచున్నది. కాన, ప్రమాత్మజ్ఞాతృశబ్దములచేఁ జెప్పఁ
 బడుచున్న బుద్ధి పరమాత్మయందు వేకీభవించుచుండఁగా నను నీయర్థమును
 సూక్ష్మబుద్ధితోఁ గనిపట్టవలయును. మందులు - ఎల్లఁ = అజ్ఞాను లెల్ల
 రును, నిందించినఁ = తిట్టినను, అభినందించినఁ = కొనియాడినను,
 మేలు - చెందినఁ = శుభమును బడసినను, కీడు - చెందినఁ = ఇడుమ
 నొందినను, అప్పుడు = అట్లు మానావమాన సుఖదుఃఖాదులు గలుగుతఱిని,
 ఎందుఁ - తగులక = దేనియందును జిక్కక (భేదమోదాదుల నొందక),
 బిందుగాఁ = ఆ సుఖదుఃఖాదుల నెల్ల నొకమేలుగ, అందుకొనుచుఁ =
 కైకొనుచు, సందియంబుల + సందడిఁ = సకలసందేహములయొక్క యలు
 కుడును, డిందఁ - చేసి = సమయున ట్లొనరించి, సనందన + ఆది +
 వందనీయుండఁ = సనకుఁడు సనందనుఁడు సనత్కుమారుఁడు సనత్సుజా
 తుఁడు లోనుగాఁ గల మహాత్ములచేత మ్రొక్కఁదగినవాఁడను, ఐన +
 నాయందుఁ = సాక్షాచ్ఛ్రిమన్నారాయణమూర్తి నగు వాలోపలను,
 కలియుఁ = ఏకీభవించును- ముక్తుఁ డగునని యర్థము.

తా. అజ్ఞానమనియెడు మచ్చ లేనిబ్రహ్మజ్ఞాని, తన యింద్రియముల
 నన్నిటిని నొక్కసారిగ శబ్దాదివిషయములయందుఁ బడకుండ నిరోధించి,
 ఆపాతరమణీయమగు హృత్పుండరీకమునకుఁ బ్రధానమగు దుంపవఁటిది
 యగు శుద్ధచిత్స్వరూప బ్రహ్మనందరస మనియెడు సముద్రమునందు,
 నొక నీటిచినుకు గడలిలోఁ బడి యేకీభవించునట్లు, ప్రమాత యనఁబడు బుద్ధి

తాదాత్మ్యము నొందఁగా మాఘు లగువారు దన్నుఁ దిట్టినను బొగ
డైనను దాను శుభమునుగాని యిడుమలనుగాని బడయునప్పుడు భేద
మోదముల నొందక యా శుభాశుభాదులు తనకు లాభకరములే యని
యెంచుకొనుచుఁ దన కిదివఱకుఁగల సందేహముల నెల్ల యాపుమాపి సేవక
సనందనాదులగు మహాయోగులచే నిత్యము నమస్కరింపఁబడుచుండెడు
సాక్షాచ్ఛ్రీమన్నారాయణస్వరూపుఁడ నగు నాయందు నైక్యము
నొందును.

౧౫౦

క. కావున నీవును భావన

భావనచే నింద్రియముల ౩ భంజించి మనీ

షావిల మడంచి యనిశము

భావింపుము నన్ను విజనరపదగుఁడ వగుచున్.

౧౫౧

టీ. కావునకొ = మీఁదఁ బలుకఁబడిన విధమున నారురుఱుఁడగు
సాధకుఁడు పరమాత్మైక్యరూపమగు మోక్షము నొందును గనుక, నీవునుకొ =
నీవుఁగూడ, పావన + భావనచేకొ = పరిశుద్ధమగు బ్రహ్మత్వానుసంధా
నముచేత, ఇంద్రియములకొ = జ్ఞానేంద్రియపంచకము కర్మేంద్రియపంచ
కము సంతఃకరణచతుష్టయము నను పదునాబుగింద్రియములను, భంజించి =
నిగ్రహించి, మనీషా + ఆవిలము = అంతఃకరణముయొక్క యజ్ఞాన మని
యెడు మలినమును, అడంచి = తుడిచి, అనిశముకొ = నిరంతరమును,
విజన + పదగుఁడవు = మరుజులు లేని స్థానమునం దున్నవాఁడవు,
అగుచుకొ = అయి, నన్నుకొ = నే నను ప్రతీతికి గోచరమగు పర
మాత్మను, భావింపుము = వికారముసంధానము చేయుము.

తా. పూర్వోక్తరీతి నారురుఱుఁడు సంతతమననముచే బ్రహ్మత్వై
క్యమును బొందునట్లు నీవుగూడఁ బరిశుద్ధమగు తలఁపుచే నింద్రియగణము
లను జయించి, బుద్ధిదోషమును దూలించి, నిత్యమును “అరతి ర్జనసంసది”

అనుటచే సంగదోషమునకు ప్రీతివినిర్జనస్థలమునం దుండి నేననుప్రతీతికి మాత్రము విషయ మగు నాత్మస్వరూపమును చలించుకొనుచుండును. ౧౫౧

వ. ఇట్లు సాధకుఁ డగు నారురుత్సుని మార్గము నుప దేశించి పరమాత్మైక్యానుసంధాన లక్షణమును వివరించు చున్నారు.

ఆ. ఆంజనేయ ! సచ్చిదానందమయునిఁగా

నన్నుఁ గాంచు తెఱఁగు శ్ర విన్నవెందు

సమలమనముచేత శ్ర నవధరింపుము నీదు

సకలసంశయములు శ్ర సమసిపోవు.

౧౫౨

టీ. ఆంజనేయ = ఓహనుమంతుఁడా, నన్ను = త్వంపద వాచ్యుఁ డగు జీవాత్మను, సత్ + చిత్ + ఆనందమయుని - కా = తత్పదవాచ్యమగు సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమగు పరమాత్మునిఁగ, గాంచు + తెఱఁగు = పరికింపఁదగినట్టి త్రోవను, విన్నవెందు = బోధించెదను, అమల + మనముచేత = పరిశుద్ధ మగు డెందముతో, నవధరింపుము = ఆలకింపుము, నీదు + సకల + సంశయములు = నీ కిదివఱకుఁ గల సంది యము లెల్లను, సమసిపోవున్ = రూపుమాయును.

తా. ఓమారుతీ ! సోపాధికమగు జీవాత్ముని నిరుపాధికమగు పర మాత్మస్వరూపునిగఁ దెలిసికొనఁదగిన యుపాయమును నీ కుపదేశించెదను. సావధానమానసుఁడ వై యాకర్షింపుము. ఆ యుపదేశమును వినినతోడనే నీకుం గల సందియము లెల్లఁ దీలును. ౧౫౩

అవ. అందుఁ దొలుత సత్స్వరూపమును బ్రతిపా దించుచున్నారు.

పంచచామర వృత్తము.

అనాదికాల మాదిగా నశనంత దేహవర్ణ గో
త్రనామరూప సౌఖ్యదుఃఖరథర్మపాపకోటులున్
వినాశ మొందుచుండఁ బూని ర వీనిఁ జూచుచుందు నే
ననాది నౌట సత్స్వరూపుఁ ర డండ్లు నన్ను మారుతీ!

టీ. మారుతీ = ఓ కరువలిపట్టి, అనాది + కాలము - ఆదిగాన్ = మొదలులేని కాలము దొరఁకొని, అనంత...కోటులున్ - అనంత = అపరిమితములైన, దేహ = మేనులును, వర్ణ = బ్రాహ్మణ్యము మొదలగు వర్ణములును, గోత్ర = ఆయా ఋషివంశములును, నామ = పేళ్లును, రూప = ఆకారములును, సౌఖ్య + దుఃఖ = సుఖదుఃఖములును, ధర్మ = వేదవిహిత ధర్మములును, పాప + కోటులున్ = పెక్కులగు దురితములును, వినాశము ఒందుచున్ - ఉండన్ = సమసిపోవుచు నుండఁగా, నేన్ = సద్రూపుడనగు నేను, అనాదిని - బౌటన్ = నా కొక మూలకారణము లేనివాడనగుటచేత, వీనిన్ = శరీరములు మొదలగు వానిని, పూని - చూచుచున్ - ఉందున్ = లెస్సగఁ బరికించుచుందును, నన్నున్ = ఇట్లు సర్వసాక్షీనగు నన్ను, సత్ + స్వరూపుఁడు = కాలత్రయాబాధ్యమగుటచే నిత్యమగు స్వరూపము గలవాఁడు, అండ్లు = జ్ఞానులు వచియించెదరు.

తా. ఇది మొదలను నేర్పాటులేని కాలమునుండియు పెక్కులగు మేనులు జాతులు ఋషివంశములు నామధేయములు ఆకృతులు సుఖములు దుఃఖములు పుణ్యకర్మములు నను వీనియిక్కట్లు నశించుచునుండఁగా సర్వసాక్షీనగు నేను లెస్సగ వానినెల్లఁ బరికించుచు నుందును. నా కొకమూలకారణము లేకపోవుటచేత నన్ను సత్యస్వరూపుఁ డని మహాజ్ఞానులు వచియించుచున్నారు.

పంచచామరము.

ఖగంబులు దురంగపన్నగంబులు వనంబులు
మృగంబులు స్నగంబులు మహీధరాదికంబులు
జగంబులు లయంబు నొంద ర సాక్షి నై సమస్తము
దగంగఁ జూచుచుండుదు సదా సదాత్మకుం డనన్.

టీ. ఖగంబులు = పిట్టలును, తురంగ + పన్నగంబులు = వారువములు పాములును, వనంబులు = కాననములును, మృగంబులు = అడవిజంతువులును, నగంబులు = చెట్లును, మహీధర + అదికంబులు = కొండలు మొదలగునవియు, జగంబులు = పెక్కిల పదునాలుగు భువనములును, లయంబు - ఒంప = వినాశము నొందుచుండఁగా, సదా + సత్ + ఆత్మకుండు - అనన్ = ఎల్లప్పుడును భూత భవిష్య ద్వర్తమాన కాలములయందు నశింపకుండునట్టి స్వరూపము గలవాడని మహాయోగులు చెప్పుచుండఁగా, సాక్షిని - ఐ = సాక్షాత్తుగ ద్రష్ట నగుచు, తగన్ - కన్ = లెస్సగా, చూచుచున్ = పరికించుచు, ఉండుదున్ = ఉన్నవాడను.

తా. పిట్టలు అశ్వములు పాములు అరణ్యములు మేకములు చెట్లు కొండలు మొదలగునవియు వెయ్యేల సమస్తలోకములును వినశ్వరము లగుట చే నశించుచుండఁగా వీనినెల్ల నేను సాక్షాద్ద్రష్ట నగుచు సరిగఁ బరికించుచుండును. కావున నన్ను మహాయోగులు నిరంతరమును గాలత్రయాబాధ్యమగు స్వరూపము గలవానిగ నెన్నుదురు. ౧౫౪

అవ. ఇట్లు బాహ్యసృష్టి కెల్ల సాక్షి యగుటచేఁ బరమాత్మకు సద్రూపత్వమును స్థిరపఱుచుచున్నారు.

సీ. దేహేంద్రియచాణక్రీడీనునోహంకార

చిత్తముల్ దమతమశ్చేష్ట లుడిగి

యలఘుసుఖప్రియం శ దజ్ఞానమున లయ

మొందినవేశ నే శ నుటఁజేసి

యేమియు లేదని శ యెఱుఁగుదు వానియ

భావ మంతయును స్వభావమునను

గావున విను తదభావానుభవమును

స్మరియింతు మేల్కొన్నశమయమునను

తే. నరునతో నిట్లు జాగరశ్వప్నసుప్తు

లనుదినం బేగుదెంచుచు శ నరుగుచుండ

నేకరూపుడ నై వాని శ నెపుడు గనుచు

నునికివలనను సద్రూపుడను గపీంద్ర !

౧౫౫

టీ. కపీంద్ర ! = ఓవానశోత్తమఁడా ! వినుము. అంతరప్రపంచ
సాక్షిత్వమువలన నాకఁ గల సత్స్వరూపత్వమును బ్రతిపాదించెద నాల
కింపుము. నేహ + ఇంద్రియ + ప్రాణ + ధీ + మనస్ + అహం
కార + చిత్తముల్ = మూడు మేనులు జ్ఞానేంద్రియ పంచకము కర్మేం
ద్రియ పంచకము ప్రాణవాయువు లైదును నంతఃకరణ చతుష్టయమును
ననునివి యన్నియును, తమతమ శ్చేష్టలు = తమకు నియతమలయిన తను
లను, ఉడిగి = మాని, అలఘు + సుఖప్రియందున్ = గాఢనిద్రయందు,
అజ్ఞానమునన్ = మూలావిద్యయందు, లయము - ఒందిన + వేశన్ =
ఆణగియుండుతఱిని, సద్రూపుడ నగుటచే నే నప్పుడు వానితోపాటుగ
లయము నొందక కొఱవడియుండుటంబట్టి, స్వ + భావమునన్ = స్వీయ
మగు బోధస్వరూపముచేత, ఏమియున్ - లేదు - ఆని = పైని జెప్పఁ
బడిన దెద్దియు నపుడుండలేదని, వాని - అభావము - అంతయును = ఆ

దేహేంద్రియాదుల యొక్క లేకుంట నెల్లను, ఎఱుగుదున్ = తెలిసిన
వాడనగుదును, కావునన్ = సుషుప్తియందు నింద్రియాదుల లయరూప
మగు నభావమునకు సాక్షి నైయుంటిని గనుక, మేల్కొన్న - గమయము
నన్ = ఆసుషుప్త్యవస్థనుండి మేల్కొంచిన పిమ్మట, తత్ - అభావ -
అనుభవమునన్ = సుషుప్త్యవస్థయందు - నష్టమగుటో నాయుంద్రియాదు
లెల్ల నడఁగియుండుటను నే నెఱింగి యుండుటను, స్మరియింతున్ =
జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొందును. వరుసతోన్ = ఓలిన, ఇట్లు = ఈతీరున,
జాగర - స్వప్న - సుప్తులు = జాగ్రదవస్థయు స్వప్నావస్థయు సుషు
ప్త్యవస్థయునః నను నవస్థాత్రయమును, అనుదినంబున్ = ప్రతిదినము
నందును, ఏగుచెంచుచున్ = అరుగుచెంచుచు, అరుగుచున్ ఉండన్ =
గతించుచు నుండఁగా, ఏకరూపుడను - ఐ = ఆయవస్థలయొక్క రాక
పోకడలసంబంధము లేక యొకతీరున వానికన్నిటికిని సాక్షి నగును నున్న
వాడనై, వానిన్ = ఆమూడవస్థలను, ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడును, కను
చున్ = పరికించుచు, ఉనివలనన్ = ఉన్నవాడ నగుటచేత, సత్ -
రూపుడన్ = సత్యస్వరూపుడను (ఐ యుంటిని).

తా. సుషుప్త్యవస్థయందు మేను నింద్రియగణమునంతకరణవత్స
యము పంచప్రాణములును తమతమ వ్యాపారముల నన్నిటిని విడిచి యజ్ఞా
నమునందు విలయము నొందియున్నప్పుడు నిత్యమగు నాత్మ మాత్రము వాని
తోపాటుగ విలయము నొందక యుండునుగాన నా యాత్మకు నింద్రియాదుల
యొక్క విలయరూపమగు నభావము గోచరమయి యుండును. కనుకనే
గాఢనిద్రనుండి లేచిన తరువాత నాత్మ నాయుంద్రియాదులయొక్క యభా
వమును దా నప్పు డనుభవించి యుండుటచే నది స్మరణకువచ్చును. ఇట్లు
ప్రతిదినమునందును జాగ్రదవస్థ స్వప్నావస్థ సుషుప్త్యవస్థయునను నీ
మూడను వచ్చుచుఁ బోవుచు నున్నను ఆత్మమాత్రము నొకతీరుగనే

యుండి యా యవస్థాత్రయమునకు సాక్షి యై యుండుటవలన సత్యస్వరూప మగును. ౧౫౫

ఆవ. జాగ్రదాద్యవస్థలలో నొక్కదానియందే మూడవస్థలును గలుగ వానికి నాత్మ సాక్షి యగుచున్న దని చెప్పుచున్నారు.

ఆ-వె. జాగరంబునందు శ్ స్వప్నసుషుప్తులు
స్వప్నమున సుషుప్తిశ్చ జాగరములు
సమసుషుప్తియందు శ్ స్వప్నజాగరములు
గలుగ నేను వీని శ్ శాంతం నెపుడు. ౧౫౬

టీ. జాగరంబునందుకొ = “ఇంద్రియై రర్థోపలబ్ధి ర్జాగరతం” అను లక్షణము గల జాగరణావస్థయందు, స్వప్నసుషుప్తులు = కలయు గాఢ నిద్రయును, స్వప్నమునకొ = “జాగరిత సంస్కారజన్యః ప్రత్యయః స్వప్నః” అను లక్షణము గల స్వప్నావస్థయందు, సుషుప్తి - జాగరములు = సుషుప్త్యవస్థయు జాగ్రదవస్థయును, సమ సుషుప్తియందుకొ = సరియగు సుషుప్త్యవస్థయందు, స్వప్న - జాగరములు = స్వప్నావస్థయు జాగ్రదవస్థయును, కలుగకొ = సంభవింపఁగా, వీనికొ = ఇట్టి మార్పులు గల యవస్థాభేదములను, నేను = సర్వసాక్షి నగునేను, ఎపుడుకొ = నిత్యమును, శాంతంకొ = నీక్షించుచుందును.

తా. రజ్జువునందు సర్పము, స్థాణువునందు పురుషుఁడు, ముతైపుఁ జిప్పయందు వెండియు నను మొదలగు భ్రమయే జాగ్రత్తునందలి స్వప్న మనఁబడును. ఏదే నొకయర్థము నెంతవిశదముగ బోధించినను గొందఁ జూడఁ దెలియఁబడ కుండుటయే జాగ్రత్తునందలి సుషుప్తి యనఁబడును. లేదా, కడు మిక్కుటము లగు భయ దుఃఖాపదలు సంభవించునప్పుడు మతి పోయి యించుకనేపు నిశ్చేష్టత్వమున నుండుటయు జాగ్రత్తు

షుష్టి యనవచ్చును- అనుభూతపదార్థములు వెంటనే మరలఁ గనఁబడకపోవుటతప్ప స్వప్నమునకు జాగ్రత్తునకు భేదము లేదు గాన స్వప్నమునందుఁ గూడను స్వప్నసుషుప్తిని స్వప్న జాగరితమును జాగ్రత్తునందుఁబోలే తెలియునది. సుషుప్తి జాగ్రత్స్వప్నములకుఁ గారణావస్థ గాన సుషుప్తి యందు లీనములగు మనోవృత్తులు సుషుప్తినుండియే మరలఁ బొడమునుగాన సుషుప్తియందు స్వప్నజాగరణములు గలిగియుండుట యుక్తమే యగును, గాన, నిట్టి యవస్థాభేదములకుఁ గూడ నేను సాక్షియై యుండుటచేత నాత్ముఁడు సత్స్వరూపుఁ డన నొప్పుచున్నాఁడు. ఈ యర్థమునే శ్రీరామచంద్రునకుఁ దొల్లి వసిష్ఠమహర్షి భంగ్యంతరమున నుపదేశించెను. ఎట్లనిన “వీజజాగ్ర తథా జాగ్ర న్మహాజాగ్ర త్తథైవచ, జాగ్రత్స్వప్నస్తథా స్వప్న స్స్వప్నజాగ్రత్సుషుప్తకమ్॥ ఇతి సత్సవిధోమోహాపునరేవ పరస్పరమ్ । క్లిప్తో భవత్యనేకాఖ్యః శ్రుణుతస్యచ లక్షణమ్ । ప్రథమం చేతనం యత్యాదినాఖ్యం నిర్మలంచితః । భవిష్యచ్ఛితిజీవాది నామశబ్దార్థభాజనమ్ । వీజరూపం స్థితం జాగ్రద్వీజజాగ్ర త్తదుచ్యతే । ఏషాజ్ఞాక్షేర్నవావస్థాత్వం జాగ్రత్స్థితం శ్రుణు । నవప్రచూతస్య పరాదయంచానా మిదం మమ । ఇతి యః ప్రత్యయ స్వచ్ఛస్త జ్ఞాగ్రత్ప్రాగ భావనాత్ । అయంసోఽహమిదం తన్న ఇతి జన్మాంతిరోదితః । పీవరః ప్రత్యయః ప్రోక్తో మహాజాగ్ర దితిస్ఫురన్ । ఆరూఢ మథవారూఢం సర్వథా తన్నయాత్మకమ్ । యజ్ఞాగ్రతో మనోరాజ్యం జాగ్రత్స్వప్న స్స ఉచ్యతే । ద్విచంద్రశుక్తికారూప్య మృగతృష్ణాదిభేదతః । ఆర్యాసం జాగ్రతః ప్రాప్య స్వప్నోఽనేకవిధో భవేత్ । అల్పకాలం మయాదృష్ట మేతన్నోవేతి యత్రహి । పరామర్శః ప్రబుద్ధస్య స స్వప్నఇతి కథ్యతే । చిరసందర్శనాభావా దప్రపుల్ల బృహద్వపుః । చిరకాలానువృత్తశ్చ స్వప్నోజాగ్ర దివోదితః । స్వప్న జాగ్ర దితిప్రోక్తో జాగ్రత్యపి పరిస్ఫురన్ । షడవస్థాపరిత్యాగే జడజీవస్య యా స్థితిః । భవిష్యద్దూఃఖబోధాధ్యా

సామస్తీ సోఽయతే గతిః । జగత్తస్మామవస్థాయా మస్తే తమసి లీయతే ।
 స్వప్నావస్థా ఇతిప్రోక్తా మయా జ్ఞానస్య రాఘవ! ఏకైకా శతసంఖ్యాత్ర
 నానావిభవరూపిణీ” అని యుద్దేశించి “ఇమాం సప్తపదాం జ్ఞానభూమి
 మాకర్ణయానఘ । నానయా జ్ఞాతయా భూయో మోహపంకే నిమజ్జతి”
 అను మొదలుగ జ్ఞానభూమికల స్వరూపములను విపులముగ వివరించెను.
 పైని జెప్పినవాక్యముల యర్థమును గ్రంథపల్లవితసాధ్వసమున వివరింప
 లేదు. బుద్ధిమంతులు గ్రహింపవచ్చును — లేదా, నాచే తెలిగింపబడిన
 మహారామాయణమును జూచునది.

అవ. మఱియు నాత్మకుం గల సత్యత్వము సవిశేష
 ముగఁ దెలుపుచున్నారు.

సీ. భువి నవస్థాత్రయంబున నేకరూపత

నొకదివసంబునం శ దున్నయట్లు

విను మతీతాగామిరదినవారపక్షమా

సాఽబ్దయుగప్రకరల్పాంతములను

నొక్కచందంబున శ నుండుదుఁ గావున

సద్రూపుఁడను వినిరశ్చయము నుమ్ము

అది గాక బాధయోగ్యము లై నదేహేంద్రి

యప్రాణధీమనోరహంకృతులును

తే. నేను గా నని భావింప శ నిఖిలదృశ్య

చయనిషేధావధీభూతసర్వబాధ

వర్జితాశేషసాక్షి నై శ వఱలు చునికి

వలన సత్యస్వరూపుఁడ శ నలఘుచరిత.

౧౫౭

టీ. అలఘు + చరిత = ఘనమైన నడవడిక గలవాఁడా, వినుము =
 ఆలించుము, భువిన్ = పుడమియందు, అవస్థా + త్రయంబునన్ = జాగ

రణము (మెలకువ) కల సుషుప్తియు నను మూడవస్థలయందును, సాక్షిత్వ మనియెడు నొక స్వరూపముతో, ఒక దివసంబునందున్ = ఒక రోజునందు, ఉన్నయట్లు = ఉండెడు తీరున, ఆతీత...ను—ఆతీత = అతిక్రమించినట్టియు, అగామి = ముందు రాబోవునట్టియు, దిన = దివసములు, వార = ఆదిత్యవారము మొదలగు వారములు, పక్ష = శుక్లకృష్ణ పక్షములు, మాస = చైత్రాదిమాసములు, అబ్ద = ప్రభవాదివత్సరములు, యుగ = కృతాదియుగములు, ప్రకల్పాంతములను = మహాప్రళయములు అను మొదలగు కాలవిశేషములయందు, ఒక్కచందఃబునన్ = సాక్షిత్వ రూప మగు నొక్కతీరున, ఉండుదున్ = నివసించును; కావునన్ = అట్లుండుటచేత, సత్+రూపుడన్ = నిత్యమగు స్వరూపము గలవాడను (ఐతిని), అదిగాక = అంతియకాక, బాధ + యోగ్యములు = వినాశనమునకుఁ దగినవి; ఐన = ఐనట్టి, దేహ + ఇంద్రియ + ప్రాణ + ధీ + మనస్ + అహంకృతులును = మూడుమేనులు ఇంద్రియగణము ప్రాణాదివాయుపంచకము - బుద్ధి - మనస్సు - అహంకారము నను కోశ పంచకమును, నేను కాను - అని - భావింపన్ = నేనై (ఆత్మయై) యుండలేదని తలఁపఁగా, నిఖిల...సాక్షిని - నిఖిల = పలువిధములైన, దృశ్య + చయ = పరిదృశ్యమాన పదార్థజాతముయొక్క, నిషేధ = నిరసనమునకు, అవధీభూత = హద్దయియున్నట్టియు, సర్వ+బాధ+వర్జిత = సమస్త బాధలచేతను విడువఁబడినట్టియు, అశేషసాక్షిని = సర్వమునకు ద్రవ్యను, ఐ - వఱుచున్ - ఉనికివలనన్ = అగుచు నొప్పుచుండుట వలన, సత్య + స్వరూపుడన్ = నిత్యమగు స్వరూపము గలవాడను (ఐతిని), వినిశ్చయము సుమ్ము = ఇది నిక్కము సుమీ.

తా. పైని జెప్పఁబడిన తీరున జాగ్రదామ లగు నవస్థావిశేషముల యందు నాత్మసాక్షిత్వ మనియెడు నొక్క స్వరూపముతో నొక రోజున నున్న విధమునఁ గడచినట్టియు రాబోవునట్టియు దివసములు వారములు

పక్షములు నెలలు సంవత్సరములు యుగములు మహాప్రళయములు నను
కాలభేదములయందుఁగూడ నట్లు సర్వసాక్షియై యేకస్వరూపముతో నుం
దును. మఱియును వినాశమే ధర్మముగఁ గల మేను నింద్రియములు పంచ
వాయువులు మనోబుద్ధ్యహంకారములు మొదలగునవియెల్ల నాత్మ గావు
అని తలంచుచు సాక్షి యగు నాత్మకు గోచరములగు సమస్తప్రపంచాంత
ర్గతపదార్థముల నెల్ల నివి యాత్మ గా నేరవని నిషేధింపఁగాఁ దుదకుఁ గొఱ
వడినట్టియు నెట్టి బాధలకును బాత్రముకానట్టియు సర్వసాక్షియు నైన
యాత్మ ప్రకాశించుచుండుటంజేసి నిత్యమగు స్వరూపము గలది యగును.
ఈ యర్థమే వేదాంత పంచనశియందు నిట్లు ప్రతిపాదింపఁబడినది. “శబ్ద
స్పర్శాదయో వేద్యా వైచిత్ర్యా జ్ఞాగరే షుధక్ । తతో విభక్తా తత్సం
విదైకరూప్యాన్నభిద్యతే । తథాస్వప్నైత్రవేద్యంతు నస్థిరంజాగరేస్థిరమ్ ।
తద్భేదోఽతస్తయో స్సంవిదైకరూపానభిద్యతే । సుప్తోజ్ఞితన్య సౌషుప్త
తమో బోధో భవేత్స్మృతిః । సాచావబుద్ధ విషయాఽవబుద్ధం తత్తదా
తతః । సబోధోవిషయాద్భిన్నో నబోధా తస్వప్నబోధవత్ । ఏవం స్థాన
త్రయేష్యేకా సంవిత్తద్వద్విదానాంతరే । మాసాబ్దయుగకల్పేషు గతాగమ్యే
వ్యనేకధా । నోదేతి నాస్తమేత్యేకా సంవిదేషా స్వయంప్రభా । ఇయ
మాత్మా పరానందః పరప్రేమా స్పృశం యతః । మానభూవంహి భూయాన
మితప్రేమాత్మా వీక్ష్యతే । తత్ప్రేమాత్మార్థమన్యత్ర నైవ మన్యార్థ మాత్మని ।
అతస్తత్పరమం తేన పరమానందతాత్మనః । ఇథం సచ్చి త్వరానంద ఆత్మా
యుక్త్యా తథావిధమ్ । పరబ్రహ్మతయోశ్చైక్యం శ్రుత్యంతేషూపదిశ్యతే.”
అని అనఁగా “ఇంద్రియై రర్థోపలబ్ధి ర్జాగరితం” చక్షురాదీంద్రియములచే
రూపము లోనగుపదార్థములను దెలిసికొనుట జాగ్రత్తు అగునను లక్షణము
గల యవస్థావిశేషమునందు సంవిత్తునకు (జ్ఞానమునకు గోచరములగు శబ్దము
స్పర్శము మొదలగునవి యాకాశము మొదలగువానిగుణము లని ప్రసిద్ధికెక్కిన
విషయములును, వీనికి నాధారభూతము లైన యాకాశము మొదలగునవి

యును, గోవులు గుఱుములు మొదలగునవియుం బోలి యొండొంటికి విలక్షణము లగుటంజేసి వేర్వేరు భిన్నములై యున్నవి. ఈ దృశ్యపదార్థముల నుండి బుద్ధిచే వేరుచేయఁబడిన యా పదార్థముల సంవిత్తు (జ్ఞానము) జ్ఞానము జ్ఞానము అని యొక్కరూపుతో భాసిలుచుండుటవలన నాకనముం బోలె భిన్నముకాదు. శబ్దాదులగు నుపాధులను దాఁకకుండునపుడు స్వతస్స్థితియుగ జ్ఞానము భేదముగలదిగా నుండక మిన్నవలెనే యేకరూపముగ నుండును గాన, శబ్దాదివిషయములకే భేదముగాని యా విషయముల సంబంధ మగు జ్ఞానమునకు స్వగతిభేదము లేదని ఫలితము. ఇట్లు స్వప్నావస్థయందును విషయములకే భేదముగాని, వానియొక్క జ్ఞానమునకు భేదము లేదు. కలయందుఁ గన్పట్టెడు పదార్థజాతము ప్రతీతిమాత్రము (ప్రాతిభాసికము) అగుటచే నిలుకడఁ గలదిగాదు. జాగ్రవస్థయందున్ననో పరిదృశ్యమానమగు పదార్థజాతము మతీయొకప్పుడు చూడఁదగి యుండుటచే నిలుకడఁ గలదియగును గాన, నీభేదమునుబట్టి కల యని మెలఁకున యని వ్యవహారము. ఇట్లు స్వప్న జాగరములకు వ్యావహారికభేద మున్నను వీనియందలి జ్ఞానముమాత్ర మేకరూప మగుటంజేసి భిన్నముకాదు. ఇంకను గాఢనిద్ర నుండి లేచినవానికి నా సుషుప్తి సమయమునందలి యజ్ఞానముయొక్క 'నే నన్ను డేమియుం దెలియకుంటి' ననుజ్ఞానము ఎద్ది గలదో యది స్మృతియే యగునుగాని యనుభవము గాదు. ఆ స్మరణము అనుభవింపఁబడినవిషయము గలదియై యుండును. 'యా స్మృతి సానుభవపూర్వికా' అను వ్యాప్తినిబట్టి ముం దేదే నొక విషయము ననుభవింపకగాని, స్మృతి గలుగదుగాన, నా సుషుప్తిసమయమునందు జ్ఞానమునకు నజ్ఞానముమాత్రము గోచరమయి యుండును. సుషుప్తిసమయమునందలి యా యజ్ఞానానుభవము తనకు నప్పుడు గోచరమయిన యజ్ఞానమునకంటె పెరియది గాని కలలోని తెలివివలె జ్ఞానముకంటె పెరియది కాదు.

ఇట్లుకదివనమునందు జరిగెడు జాగ్రత్స్వప్నసుమపు అను మూడవ స్థలయందును సంవిత్తు (జ్ఞానము) ఒకటియే యగునట్లు తక్కిన దినముల యందుగూడ నొకటియే యగును. ఇత్తైఱంగునఁ గడచినట్టియు రాఁగ లట్టియు నెలలు సంవత్సరములు యుగములు కల్పములు మొదలగు కాల మానములనుండు జ్ఞానమునకు భేదము లేదు. దీనికి నుదయాస్తమయములు లేవు. ఇది తనకుఁదా వెలుఁగొందుచున్నది. ఈ సంవిత్తే యాత్మ యనఁబడు చున్నది. ఆత్మ సత్యధికమగు ప్రేమకు నునికిపట్టెయుండుటంజేసి నిరతిశయ సుఖస్వరూప మైనది. ఓయి, చీ! నన్నఁ గాల్పనా యని యొకప్పు డాత్మ విషయమయి ద్వేషము దోపట్టుచున్నది గదా. ఆత్మ పరమప్రేమాన్నద మొట్టగునని నా ద్వేషము దుఃఖాద్యనిష్టసంబంధ మైనదికాని, యాత్మవిషయికము గాదు. ఆత్మయందలిప్రేమ యనుభవసిద్ధమైయున్నది. ఎట్లనిన నే నెన్నఁడును లేకుండుచున్నమాట లేక, నిత్యముగ నుండుఁగాక (నాకు నభావము లేకయునికియే సత్యముగ నుండవలయు) అని తనయందు (ఆత్మయందు) ప్రేమ యెల్లరకుం దోపట్టుచున్నది. తనకంటె వేఱుగ నున్న ఆలుబిడ్డలు మొదలగువారింగూర్చి యేకార్థి కలదో యది తన (ఆత్మ) సంబంధమునుబట్టయే గలిగినది గాని, స్వభావసిద్ధము గాదు. మఱియు నిట్లు తనయందలిప్రేమ పెరిగింపవలయుమయి కాదు. తన నిమిత్తమే యగును. ఆత్మ వేటొకదానికి శేషభూతమయినదికాదు. కాన, తద్విషయకమగు ప్రేమ నిరతిశయ మయినది. ఇట్లాత్మనిరతిశయమగు కూర్మికి నునికిపట్టగుట వలన సమధికానందస్వరూప మయిన దని సిద్ధము. ఇట్లనుభవమునుబట్టి యాత్మ సత్యస్వరూపమును శుద్ధచిద్రూపమును నఖిండానందస్వరూపము నయి యున్నది. పరబ్రహ్మముగూడ నుపనిషత్తులయందు సచ్చిదానంద స్వరూప మని ప్రతిపాదింపఁబడి “తత్త్వమసి శ్వేతకేతో అయమాత్మా బ్రహ్మ అహం బ్రహ్మాస్మి” అను మొదలగు మహావాక్యములచేత జీవాత్మ పరమాత్మలకు నఖిండైకరసత్వము స్పష్టముగ నుపదేశింపఁబడినది.

అవ. “నిఖిలదృశ్యచయ నిష్కేధావధీభూత సర్వబాధా
వర్జితాశేషసాక్షి” నని సామాన్యముగఁ జెప్పఁబడిన యర్థ
మునే విశేషాకారముగఁ బ్రతిపాదించుచు, నాత్మ సత్యస్వ
రూప మని స్థిరపఱచి యుపదేశించుచున్నాడు.

వ. మఱియు లఘుక్షరోచ్ఛారణమాత్రకాలంబు నిమేషంబు;
అట్టి నిమేషంబులు పదునెనిమిది యైనఁ గావ్య; అవి ముప్ప
దియైనం గళ; అవి యన్ని యైనఁ ట్లగుంబు; అవి పం
డ్రుండు ముహూర్తంబు; అముహూర్తంబు ముప్పది
యైన నహోరాత్రంబులు గడచు; నయ్యహోరాత్రంబు
లందు, శరీరేంద్రియప్రాణాంతఃకరణంబులు స్వస్వవ్యాపా
రంబులం జాలించి, తమకుఁ గారణం బైన సుషుప్తిరూపా
విద్యాంధకారంబునందు లయంబు నొందు ; నప్పుడు
జాగ్రత్స్వప్నాత్మకం బగు నఖిలప్రపంచంబు వాసనా
రూపమాత్రంబై పల్లన పత్ర పుష్ప శలాఘ ఫల మూల
శాఖోపశాఖాత్మకం బయిన వటంబు, తదీయబీజంబునందు
నానావిధవర్ణరక్తం బయిన మయూరంబు; తదీయాండాం
తర్జలంబునందు నున్న చందంబున నుండు; నిది నిత్యప్రళి
యం బన నొప్పు; నయ్యహోరాత్రపంచదశకంబు పక్షం
బయ్యె; శుక్లకృష్ణాఖ్యపక్షద్వయంబు మాసంబు; ఇది పితృ
దేవతల కొక్కదినం బగు; నమ్మాసద్వయంబు ఋతువు;
ఋతుత్రయం బయనంబు; దక్షిణోత్తర సంజ్ఞకాయనద్వ
యంబు హాసంబు; అది వేల్పుల కొక్కదినం బగు;
తద్దినన వార పక్ష మాస క్రమంబుచేత ద్వాదశసహస్ర
వత్సరంబు లైన కృత త్రేతా ద్వాపర కలియుగంబులు

నాలుగుం జను; నయ్యుగచతుష్టయంబును మహాయుగం
 బసి చెప్పదురు. అవి డెబ్బదియొక్కటి యైన మన్వంత
 రంబు చెల్లు; నమ్మన్వతరంబులు పదునాలుగు చనిన
 నలువ కొక్క పగ లగు; నది చతుర్యుగసహస్రపరిమి
 తంబు; ఆ పగటిలోఁ జతుర్దశమనుప్రళయంబులు ననేక
 యుగాంతరప్రళయంబులు ప్రవర్తించు; నవియు నై మిత్తిక
 ప్రళయంబులు నవాంతరప్రళయంబులు ననం బ్రసిద్ధంబు
 లగు; దనంతభూతజాలంబులు నశించు; నయ్యహరవ
 సానంబున ద్రుహిణుండు నిద్రించు; నతనినిద్ర యన్యక్తం
 బనందగు; నందు బ్రహ్మాండంబునంగల సర్వప్రాణికోటివ్య
 వహారం బుపరతం బగు; నత్తటి మహాభూతంబులుమాత్రం
 బు శేషించు; నది దై నందినప్రళయం బన విలసిల్లు;
 నయ్యజన కహానిపరిమాణం బంతియ రేయి యగు; నట్టి
 దినసంఖ్యాక్రమంబుచేత శతాబ్దంబులు చనిన శతానం
 దుండు నాశంబు నొందు; నయ్యెడ మృత్యుదేవత సమస్త
 జీవుల నొక్కపెట్టునం బరిమార్చు; రుద్రుండు చిచ్చుకన్ను
 దెఱచిచూచు; నాదిత్యుండు పండ్రుండుమూర్తులు గైకొని
 ప్రకాశించునవ్వేళఁ బ్రజ్వలజ్వాలాభీలం బగుమహానలంబు
 జనియించి విశ్వవిశ్వంబు భస్మీభూతంబుగాఁ జేయు; సప్త
 మారుతంబు లొక్కపెట్టి విసరు. నవమేఘంబు లుప్పతిల్లి
 యమోఘంబులై నూఱు దివ్యవర్షంబులు మహావర్షంబు
 వర్షించు; నందువలన సమస్త సముద్రంబులుం గలిసి
 యేకార్ణవం బై మహామహీమండలంబు నాక్రమించు;
 నంతట ధరణీచక్రం బమ్మహాసలీలమధ్యంబున మహాద

కంబుల స్వల్పలోష్ఠపిండంబు విధంబున విరిసెడుఁ, దప్తా
యఃపిండం బొకతోయఃకణంబుం బీల్చినకై వడి బడబాగ్ని
విజృంభించి యమ్మహాంభోరాశిం బానంబుసేయు; దీపం
బును గాలి యార్చినభంగి నమ్మహాతేజోమండలంబును
మహావాయువు దెగటార్చు; నమ్మహార్పుంఝాసమీరంబు
నిరాధేయం బగుటంజేసి యంతరిక్షంబునఁ గలయం దిరిగి
యందు సుషుప్తియందుఁ బ్రాణులపోలిక మ్రగ్గు; శబ్ద
రూపం బయిన నింగి, శ్రోత్రరూపం బయినసంకల్పంబు
మ్రుంగిన తెఱంగున నయ్యాకాశంబు మహామనంబు
గ్రసించుఁ; బంచతన్మాత్రసహితం బైన యమ్మహామాన
సంబు నిద్రాసమయంబు గబళించుచాడ్చున నహంకా
రంబు గబళించు; నయ్యహంకృతి మహాబుద్ధి మెసంగు;
నమ్మహాబుద్ధియే మహాత్తత్వం బని చెప్పనొప్పు; నమ్మహా
త్తత్వంబు నవ్యక్తంబు తనయందు విలీనంబు గావించి
యడంచుకొను; నది మాయావిద్యావ్యక్త తమ
సుషుప్తిప్రకృత్యానందాగిశబ్దవాచ్యం బయిన ప్రథా
నంబు; అదియే బ్రహ్మప్రళయం బగు; నయ్యనాద్యనిర్వచ
నీయాజ్ఞానంబు సద్గురూక్షజీవేశ్వరై క్యజ్ఞానానుభవ సమ
యంబున నభావం బగు; నదియే మహాప్రళయం బగు;
నిట్టి నిత్య నైమిత్తిక దైనందిన కల్పాంతమహాప్రళయంబు
లయం దే నొక్కటిచేత బాధింపఁబడక సాక్షి నై, వాని
నన్నిటింజూచుచు భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలంబులయం
దేకరూపంబుగా నుండుటంజేసి సద్రూపకుండ నగుదు నని
యుపదేశించి వెండియు నిట్లనియె.

టీ. మఱియున్ = ఇంతియ కాక, లఘు - అక్షర - ఉచ్చారణ
మాత్ర - కాలంబు = “ఏకమాత్రో భవేద్ధ్రస్యః” అనుటచేత లేత
తామరకు సన్నపాటి సూదిమొనతోఁ దెగునంతటి పరమసూక్ష్మకాలము
మాత్ర యనఁబడును. అట్టి మాత్రకాలములో నుచ్చరింపఁబడు వర్ణమునకు
హ్రస్వ మని పేరు. ఇదియే లఘువర్ణము. ఇట్టి యక్కరయు నుచ్చరించునం
తటికాలము నిమేష మనఁబడు - ననఁగాఁ గనురెప్ప పడునంతటి కాల
మునకు నిమిష మని పేరు. అట్టి నిమేషంబులు = ఆ నిమిషములు, పదునెని
మిది ఐనన్ = పదియు నెనిమిదియు జరుగఁగా, కాష్ఠ = ఒక కాష్ఠ
యనఁబడును; అవి = అట్టి కాష్ఠలు, ముప్పది - ఐనన్ = మూడుపదులు
కాఁగా, కళ = ఒక కళ యనఁబడును; అవి = అట్టికళలు, అన్ని ఐనన్ =
మూడుపదులు జరుగఁగా, క్షణంబు = ఒకక్షణ మగును; అవి = అట్టి
క్షణములు, పండ్రెండు = పదియును రెండయ్యెనేని, ముహూర్తంబు =
ఒక ముహూర్త మనఁబడును; ఆ ముహూర్తంబులు = రెండుగడియల కాల
పరిమితి గల యట్టి ముహూర్తములు, ముప్పది ఐనన్ = మూడుపదులు
జరుగఁగా, అహోరాత్రంబులు గడచున్ = రేయుంబవ శ్లగును; ఆ -
అహోరాత్రంబులందున్ = దివారాత్రాత్మక మగు నాదివసమునందు,
శరీర - ఇంద్రియ - ప్రాణ - అంతఃకరణంబులు = స్థూలదేహమును, జ్ఞాన
కర్మేంద్రియములును, ప్రాణాది వాయువు లైదును, మనోబుద్ధ్యహంకార
ములును, స్వ - స్వ - వ్యాపారంబులన్ = తమ తమ చేష్టితములను (పను
లను), చాలించి = మాని, తమకున్ = మేను మొదలగు వానికి, కార
ణంబు - ఐన = మూల మగు, సుషుప్తిరూప - అవిద్యా అంధకారంబు
నన్ = గాఢనిద్రాత్మక మయిన మూలాజ్ఞాన మనియెడు కటిక చీకటి
యందు, లయంబున్ - ఒందున్ = అడఁగియుండునవి యగును; అప్పుడు =
అట్లు విలీనము లగు తఱిని, జాగ్రత్ - స్వప్న - ఆత్మకంబు - అగు = జాగ్ర
దవస్థామయమును స్వప్నావస్థా మయము నైన, అఖిల - ప్రపంచంబు =

నమస్తలోక వ్యవహారమును, వాసనా - రూప - మాత్రంబు - వి = సం
స్కారము మట్టునకు స్వరూపము గలదియై, పల్లవ...వటంబు—పల్లవ =
చివుళ్లును, పత్ర = పల్లములు, పుష్ప = అలరులు, శలాటు = కనుగా
యలు, ఫల = పండ్లు, మూల = వేళ్లు, శాఖ = పెద్దకొమ్మలు, ఉపశాఖ =
చిన్నకొమ్మలు, ఆత్మకంబు = ఆకారముగఁ గలది, ఐన + వటంబు =
అగు మట్టిచెట్టు, తదీయ + బీజంబునందున్ = ఆ మట్టి విత్తనము నందును;
నానావిధ + వర్ణ + రక్తంబు - ఐన + మయూరంబు = పెక్కువిధ
ములు గల రంగులతోఁ గూడిన నెమ్మి, తదీయ + ఆండ + అంతర్జ్వలంబు
నందున్ = ఆ నెమిలియొక్క గ్రుడ్డులోని రసమునందు, ఉన్న + చందంబు
నన్ = ఉండిన తీరున, ఉండున్ = మూలాజ్ఞానములో నడఁగి యవ్యక్త
మై యుండును; ఇది = సుషుప్తియందలి గాఢశమస్థిలో నెట్లు ప్రపంచ
వ్యవహార మడఁగియుండుట, నిత్యప్రళయంబు = ప్రతిదినమును జరుగునది
గాన నిత్యప్రళయము, అనన్ - ఒప్పన్ = అని పలుకఁబడుచున్నది; ఆ +
అహన్ + రాత్ర + పంచదశకంబు = పూర్వోక్తములైన దివససంజ్ఞ గల
శేయుంబవళ్లయొక్క పదునైదు, పక్షంబు-అయ్యోన్ = ఒకపక్ష మనఁబడు
ను; శుక్ల-కృష్ణ - ఆఖ్య - పక్ష - ద్వయంబు = శుక్లపక్షమనియుఁ గృష్ణపక్ష
మనియుం బేళ్లు గల రెండు పక్షములు, మాసంబు = ఒక నెల యగును; ఇది =
ఈ నెల, పితృదేవతలకున్ = పితరులగు వేల్పులకు, ఒక్క - దినంబు-అగున్ =
ఒకరోజు అగును; ఆ - మాస-ద్వయంబు = మీఁదఁ జెప్పఁబడిన కాలపరిమితి
గల నెలలు రెండు, ఋతువు = ఒకఋతు వనఁబడును; ఋతు - త్రయంబు =
ఇట్టి ఋతువులయొక్క మూడు, అయనంబు = అయిన మనఁబడును, దక్షిణ
- ఉత్తర - సంజ్ఞక - అయనద్వయంబు = దక్షిణాయనము ఉత్తరాయణము
అను పేళ్లు గల యయనములజంట, హేయనంబు = ఒకయేఁ డనఁబడును;
అది = అట్టియేఁడు, వేల్పులకున్ = అమరులకు, ఒక్క - దినంబు -
అగున్ = ఒకరోజు అగును; తత్ - దివస - వార - పక్ష - మాస - క్రమం

బుచేతన్ = దేవమానమునుబట్టి పూర్వోక్తపరిమితి గల యహారాత్రాత్మకములగు రోజులయు, నాదిత్యాదివారములయు, శుక్లకృష్ణపక్షములయు నెలలయుఁ బరిమితవలన, ద్వాదశ - సహస్ర - వత్సరంబులు ఐ = ఈ గాఢవేల సంవత్సరములు జరుగఁగా, కృత - త్రేతా - ద్వాపర - కలి - యుగంబులు = కృతయుగము త్రేతాయుగము ద్వాపరయుగము కలియుగము ననఁబడు యుగములు, నాలుగున్ = నాలుగు, చనున్ = నడచును; ఆయుగ - చతుష్టయంబును = అట్టియుగముల నాల్గిటిని, మహాయుగంబు - అని - చెప్పదురు = ఒకమహాయుగ మని పిలుతురు; అవి = అట్టి మహాయుగములు, డెబ్బదియొకటి ఐనన్ = ఏడుపదులుఁ బై నొకటియుఁ గాఁగా, మన్వంతరంబు - చెల్లున్ = ఒక మన్వంతరము జరుగును; ఆ మన్వంతరంబులు = అట్టి మన్వంతరములు, పదునాల్గు - చనినన్ = ఒక పదియును నాలుగును కాఁగా, నలువకున్ = చతురాననునకు, ఒక్క - పగలు - అగున్ = ఒకదివస మగును; అది = ఆపగలు, చతుర్ - యుగ - సహస్ర - పరిమితంబు = పూర్వోక్తము లగు నాలుగు యుగములయొక్క యొక వేయి పరిమితిగఁ గలది. ఆ పగటిలోన్ = నలువయొక్క యాదివసము నందు, చతుర్దశ + మను + ప్రళయంబులు = పదునలువురగు స్వాయంభువుఁడు మొదలగు మనువులయొక్క విలయములు, అనేక + యుగ + ఆంతర + ప్రళయంబులును = లెక్కలేని యుగములయొక్క నడిపట్టుల యందు జరిగెడు విలయములును, ప్రవర్తించున్ = సంభవించును; అవి = అట్టి ప్రళయములు, నైమిత్తిక + ప్రళయంబులు = ఒక్కొక్క మనువు గతిం చుట యను నిమిత్తమునుబట్టి జరుగుటంజేసి నైమిత్తికప్రళయము లనియు, అవాంతర + ప్రళయములు = ఆయా యుగములయొక్క యంతరములయందు (సంఘటనయందు) జరుగునవి గాన, అవాంతర ప్రళయము లనియు, ప్రసిద్ధంబులు - అగున్ = క్రమముగఁ బ్రఖ్యాతము లైనవి; అనఁగా మనుప్రళయములకు నైమిత్తికము లనియు, యుగాంతరప్రళయ

ములకు నవాంతరప్రళయము లనియుం బ్రసిద్ధి కలదనుట; అందుకొ = అట్టి ప్రళయముల రెంటియందును, అనంత + భూత + జాతములు = పెక్కులగు జంతువులయొక్క సమూహములు, నశించుకొ = సమయమును; ఆ + అహస్ + అవసానంబునకొ = అట్టి పగటి కడపటను, ద్రుహిణుండు = నలువ, నిదించుకొ = పరుండును; అతని+నిద్ర = ఆ నలువయొక్క నిదుర, అవ్యక్తంబు-అనన్-తగకొ = సమస్తజీవకోటులును తమతమ కర్మవాసనలతోగూడి మూలాజ్ఞానమునం దుండునపుడు విలీనమై వ్యక్తములుగాక యుండునుగాన నవ్యక్తావస్థ యన నొప్పును; అందుకొ = అట్టి అవ్యక్తదశయందు, బ్రహ్మాండంబునంగల = బ్రహ్మాండములో నంతటనున్న, సర్వ + ప్రాణికోటి + వ్యవహారంబులు = సమస్త జీవకోటులయొక్క వ్యాపారములు, ఉపరతంబులు - అగుకొ = విరమింపబడినవియగును, ఆ + తటికొ = అట్టికాలమునందు, మహాభూతంబులు మాత్రంబు = పుడమియెడలగు నైదుభూతములు మాత్రము, శేషించుకొ = కొంత నడి యుండును; అది = నలువయొక్క యా నిదుర, వైనందిన + ప్రళయంబు = బ్రహ్మయొక్క ప్రతికోజునను జరుగునది గాన వైనందినప్రళయము, అనకొ - విలసిల్లుకొ = అనబడుచుండును; ఆ + అజనకుకొ = ఆ నలువకు, అహస్ + పరిమాణంబు - అంతి - ఆ = పగటియొక్క పరిమితి యెంత గలదో యంతియ, రేయి - అగుకొ = రాత్రియొక్క పరిమితియైనై యున్నది; అట్టి - గిన - సంఖ్యా - క్రమంబుచేరకొ = దివారాత్రాత్మకమగు నా దినములయొక్క లెక్కనుబట్టి, కలి - అర్జునులు = నూలుసంపత్సరములు, చనినకొ = అతిక్రమింపఁగా, కతానందుండు = నలువ, నాశంబు = అంతమును, ఒందుకొ = గాంచును; ఆ - ఎడకొ = అట్టి సమయమునందు, మృత్యువు = మృత్యుదేశత, సమస్త - జీవులకొ = చేతనుల నెల్ల, ఒక్క పెట్టునకొ = ఒకసారిగనే, పరిమార్చున్ = సంహరించును; రుద్రుఁడు = విరూపాక్షుఁడు, చిచ్చు

కన్నున్ = అగ్నిరూపమగు మూడవనయనమును, తెఱచి = ఎత్తి,
 చూచున్ = పరికించును; ఆదిత్యుండు = వేవెలుగు, పండ్రెండు -
 మూర్తులు = వివస్వంతుండు, అర్యముండు, పూషణుండు, త్వష్ట, సవిత,
 భగుండు, ధాత, విధాత, వరుణుండు, మిత్రుండు, శక్రుండు, ఉరుక్రముండు
 నను ద్వాదశసంఖ్యగల రూపములను, కైకొని = పూని, ప్రకాశించున్ =
 దేదీప్యమానుఁ డగును; ఆ - వేళన్ = ఆ సమయమునందు, ప్రజ్వలత్ -
 జ్వాలా - ఆభీలంబు = మిగుల మండుచున్న మంటలచేత నడలుగొలుపు
 చున్నది, అగు - మహానలంబు = ఐనట్టి పెద్దవహ్ని, జనియించి = పొడమి,
 విశ్వ - విశ్వంబున్ = సమస్త ప్రపంచమును, భస్మీభూతంబు - కాన్
 చేయును = బూడిద యగునట్లు కావించును, సప్త - మారుతంబులు =
 ప్రవహము - ఆవహము - ఉద్వహము - సంవహము - నివహము - ప్రతి
 వహము - పరావహము - అను ప్రసిద్ధంబు లగు నేడు పెనుగాలులు,
 ఒక్క - పెట్టునన్ = ఉవ్వెత్తుగ, విసరున్ = రువ్వును; నవ - మేఘం
 బులు = ఆవర్తము - సంవర్తము - పుష్కరము - ద్రోణము - కాలము -
 నీలము - అరుణము - తమస్సు - వారుణము - అను పేళ్లు గల తొమ్మిది
 మహామేఘములును, ఉప్పతిల్లి = పెచ్చురేగి, అమోఘంబులు - ఐ =
 రిత్తవోసివియై, నూలు - దివ్య - వర్షంబులు = దేవమానయచే నగు
 నూతేండ్లు, మహావర్షంబున్ = పెనువానను, వర్షించున్ = కురియును,
 అందువలనన్ = ఆ పెనువర్షముచేత, సప్త - సముద్రంబులును = ఏడు
 కడలులును, కలసి = కూడి, ఏక - అర్ణవంబు - ఐ = ఒక్కటియగు పెను
 సంద్ర మయి, మహత్ - మహీమండలంబు = విపులమగు భూగోళము
 నంతను, ఆక్రమించున్ = క్రమ్ముకొనును; అంతటన్ = తరువాతను,
 ధరణీ - చక్రంబు = ధరాతలము, ఆ - మహత్ - సలిల - మధ్యంబు
 నన్ = ఏకార్ణవరూప మగు నా గొప్పనీటియొక్క నడిపట్టున, మహత్ -
 ఉదకంబులన్ = లావునీళ్లయందు, న్వల్ప - లోష్ట - పిండంబు - విధం

బునన్ = చిన్న మట్టియుండవడువున, విరిసి - చెడున్ = విచ్చి నశించుచు;
 తప్త అయన్ - పిండంబు = ఎఱ్ఱగఁ గాలిన యినుపకెఱడు, ఒక -
 యోయ - కణంబున్ = ఒక్క చిన్న నీటిచుక్కను, పీల్చిన - కైవడిన్ =
 ఇంకించు పగిదిని, బడబ - అగ్ని = బడబానలము, విజృంభించి = ప్రజ్వ
 ర్ణి, ఆ - మహత్ - అంభోరాశిన్ = అట్టి ఏకార్థమును, పానంబు
 చేయున్ = త్రాగును; దీపంబున్ = దివ్యేను, గాలి = నాయువు,
 ఆర్పిన - భంగిన్ = ఆఱుపురీతిని, ఆ - మహత్ - తేజస్ - మండ
 లంబున్ = బడబానలరూప మగు నా గొప్ప వహ్నిమండలమును, మహా
 వాయువు = గొప్పవాయువు, తేగటార్చున్ = హతముచేయును; ఆ -
 మహత్ - ఝంఝానమీరంబు = అట్టి గొప్ప ఝంఝామారుతము, నిరా
 ధేయంబు - అగుటంజేసి = పట్టు చాలనిది యగుటచేత, అంతరిక్షం
 బునన్ = నింగియందు, కలయన్ - తిరిగి = అంతటను ప్రవృత్తి.
 అందున్ = ఆ మింటియందు, సుషుప్తియందున్ = గాటపురియరలో,
 ప్రాణుల - పోలికన్ = చేతనులపగిదిని, మృగ్గున్ = విలీనమగును; శబ్ద
 రూపంబు - ఐన - నింగిన్ = చప్పుడు గుణముగఁ గల యాకాశమును,
 శ్రోతరూపంబు - ఐన - సంకల్పంబు = శ్రవణేంద్రియాత్మక మగు చిత్త
 వృత్తివిశేషము, మ్రింగిన - తెఱంగునన్ = గ్రసించిన రీతిని, ఆ - ఆకా
 శంబున్ = అట్టి గొప్పమింటిని, మహామనంబు = సమష్టిరూపమగు గొప్ప
 మనస్సు, గ్రసించున్ = కబళించును, పంచ - తస్మాత్త - సహితంబు =
 శబ్దము స్పర్శము రూపము రసము గంధము ననఁబడు నాకాశాది పంచ
 భూతములకు గుణములును, శ్రోత్రాది జ్ఞానేంద్రియ పంచకమునకు విషయ
 ములును నగు తస్మాత్తలైదింటితోఁ గలిసినట్టి, ఆ - మహత్ - మాన
 సంబునన్ = సమష్టిత్మక మగు నా గొప్ప డెందమును, నిద్రాసమ
 యంబు = సుషుప్త్యవస్థ, కబళించు - చాడ్చునన్ = గ్రసించెడు విధ
 మున, అహంకారంబు = సమవ్యభిమానరూప మగు నహంకారము, కబ

శించుకొ = ఆరగించును, ఆ - అహంకృతికొ = అట్టి యహంకారమును,
 మహాబుద్ధి = సమస్తమనీష, మెసంగుకొ = తినును, ఆ - మహత్ -
 బుద్ధి - ఏ = ఆ సమస్తబుద్ధియే, మహత్తత్త్వంబు - అని = మహత్తత్త్వ
 మనుచు, చెప్పకొ - ఒప్పుకొ = పలుకఁబడుచున్నది; ఆ - మహత్తత్త్వం
 బుకొ = అట్టి సమస్తబుద్ధిని, అవ్యక్తంబు = మూలప్రకృతి, తనయందుకొ =
 తనలోపలను, విలీనంబుకొ = లీన మైనదానినిగ, కావించి = చేసి, అడవి
 కొనుకొ = అణగఁగ్రదొక్కి కొనును; అది = మూలప్రకృతి, మానూ -
 అవిద్యా - అవ్యక్త - తమస్ - సుషుప్తి - ప్రకృతి - ఆనంద - ఆది -
 శబ్ద - వాచ్యంబు = మాయయు నవిద్యయు నవ్యక్తము తమస్సు సుషుప్తి
 ప్రకృతి ఆనందమయకోశము అను మొదలగు పదములచేతఁ జెప్పఁబడినది,
 ఐన - ప్రధానంబు = అగునట్టి ప్రధానము, అది - ఏ = ఆ ప్రధానమే,
 బ్రహ్మప్రళయంబు - అగుకొ = నలువయొక్క ప్రళయ మనఁబడును. ఆ -
 అనాది - అనిర్వచనీయ - అజ్ఞానంబు = తన కొక కారణము లేనిదియు
 నిర్బీదని నుడువుటకు నలనుపడనిదియు నగు మూలాజ్ఞాన మనఁబడు నామహా
 మాయ, సత్...సమయంబునకొ - సత్ - గురు = ఉత్తముడగు బీజ
 కేంద్రునిచేత, ఉక్త = బోధింపఁబడిన, జీవ = అవిద్యోపాధికుడగు
 జీవాత్ముడును, ఈశ్వరమాయోపాధికుడగు నీశ్వరునకును, విక్య = ఆ
 యుపాధుల కలయమువలనఁ గలుగు నేకత్వము యొక్క, జ్ఞాన =
 తెలివియొక్క, అనుభవ - సమయంబునకొ = అపరోక్షముగ గోచర
 మగు తఱిని, అభావంబు - అగుకొ = లేనిది యగును (సమయును).
 అది - ఏ = అట్టి మూలాజ్ఞానము నశించుటయ, మహాప్రళయంబు -
 అగుచు = మహా ప్రళయ మనఁబడుచు; ఇట్టి - నిత్య - నైమిత్తిక -
 దైనందిన - కల్పాంత - మహా ప్రళయములయందుకొ = ఇట్లు చెప్పఁ
 బడిన లక్షణములు గల నిత్యప్రళయము నైమిత్తిక ప్రళయము దైనందిన
 ప్రళయము కల్పాంత ప్రళయము మహా ప్రళయము నను నైదు విధము

అగు ప్రళయములయందుఁగూడ, ఏను = అస్మత్ప్రత్యయైకవేద్యుఁడ నగు
 శేష, ఒక్కటిచేతన్ = ఆ ప్రళయములలోనే యొక్కదానిచేతను,
 బాధింపక - పడక = బాధ్యమానుఁడను గాక, సాక్షిని - వి = సర్వ
 సాక్షి నగుచు, నానిక - అన్నింటిక - చూచుచున్ = ఆ ప్రళయముల
 నైదింటిని గనుఁగొనుచు, భూత - భవిష్యత్ - వర్తమాన - కాలముల
 యందన్ = కడచినట్టియు రాఁగలట్టియు నడచుచున్నట్టియు కాలవిశే
 యములయందు, ఏకరూపంబుగాక = ఏమార్పును లేక యేకస్వరూప
 ములో, ఉండుటంజేసి = ఉన్నవాఁడ నగుటచేత, సత్ - రూపకుఁడను -
 అగుదుక = సత్యమగు స్వరూపము గలవాఁడను వితిని, అవి = ఈరీతిని,
 ఉపదేశించి = ఆత్మకుం గల సత్యత్వమును బోధించి, వెంకిముక =
 ఇంకను, ఇట్లు - అనియెక = ఈ తీరునఁ బలికెను.

తా. “అష్టాదశ నిమేషాస్తు కాష్టా త్రింశస్తు తాః కలా । తాస్తు
 త్రింశత్క్షణ స్తేతు ముహూర్తో ద్వాదశాస్త్రీయాం । తేతు త్రింశ దహో
 రాత్రః పక్షస్తే దశ పంచచ” అనుటచేత నొకలక్షమువర్ణము నుచ్చించెను
 నంతటికాల మొక నిమిష మనఁబడు; నట్టి నిమిషములు పదునెనిమిది
 కాఁగా నొకకాష్ట యనబడును. అట్టికాష్టము ముప్పది కాఁగా నొకకళ
 యనఁబడును. ఆ కళలు ముప్పది కాఁగా నొకక్షణ మగును. అట్టి క్షణ
 ములు ఈరాత్రైన నొకముహూర్త మగును. ఆ ముహూర్తములు ముప్పది
 యైన రేయుంబవళ్లు రెండునుం జెల్లును. దివారాత్రాత్మక మగు నీ దినన
 ములోఁ బ్రతిప్రాణియుఁ బవలు నాలుగు యామములును వ్యాఘ్రామము
 చేసిచేసి యలయఁగా వేలను ప్రాణులయొక్క శరీరము ఇంద్రియములు
 సంతకరణము మొదలగునవి తమతమ పనులను విడిచి తమకు మూలకారణ
 మగు సుషుప్త్యవస్థ యనఁబడెడు నజ్ఞానమునందు విశ్రమించును. అట్టి
 యవస్థలో మెలఁచువ కల, యను నీ రెండవస్థలలో నందుఁ బ్రవర్తింపబడు
 చిత్తవృత్తులు మాత్రము తమతమ పూర్వసంస్కారములతో మఱ్ఱివిత్తినను

నందు పెన్మట్టిచెట్టు అణగియున్నట్లును పెక్కురంగులు గల నెమిలి గ్రుడ్డులోని రసమునందు నున్నట్లు నిమిడి యడగి మడగియుండును. ఇట్లు ప్రతిదినమునందును శరీరాదులు సుషుప్తియందు చలనము లేక యుండుట నిశ్చిప్తశయ మనఁబడును.

నైమిత్తికప్రళయస్వరూపము.

శుక్లపక్షము కృష్ణపక్షము నను పక్షములు రెండైన నొకనెల యగ ఈనెల పితృదేవతల కొక దిన మగును. ఆ నెలలు రెండైన నొకయుత వగు; నస్త్రీయుతువులు మూడైన నొకయయన మనఁబడును; దక్షిణాయనమ నుత్తరాయణము ననురెండయనములు కాఁగా నొక యేడగును. ఈ సం త్పరము దేవతలకు నొకదివసం బగును. దేవమానముచే నగు నా దివసములు వారములు పక్షములు మాసములు నను కాలక్రమమునుబట్టి ఈరాజువేల యేండ్లు కాఁగాఁ గృతయుగము త్రేతాయుగము ద్వాపరయుగము కలి యుగము నను నాలుగుయుగము లగును. ఈ నాలుగుయుగములుం గలసి యొక మహాయుగ మనఁబడును. ఈమహాయుగములు ఏడుపదులపై నొకటి (ఏకసప్తతి కాఁగా) నొక మన్వంతరము గతించును. ఇట్టి మన్వంతరములు జతుర్దశ సంఖ్యాకములు జరుగఁగాఁ జతుర్ముఖునకు నొకయహం బగును. ఆ పగలు వేయి మహాయుగముల పరిమాణము గలది; నలువయొక్క ఈ పగటియందుఁ బదునలువురు మనువులయొక్క ప్రళయంబులును యుగముల యొక్క నడిపట్టునం జరిగెడు పెక్కులగు ప్రళయములును సంభవించును. ఈ ప్రళయములకుఁ గ్రమముగ నైమిత్తిక ప్రళయము లనియు నవాంతర ప్రళయము లనియుం బ్రసిద్ధి గలదు. ఈప్రళయములందు నపరిమితముగఁ బ్రాణికోట్లు సమయించుండును; అట్టి పగటి కడపటను జతుర్ముఖుండు నిదు రవోవును; ఆ నిదురకు నవ్యక్త మని పేరు. అట్టి యతని నిదురలో బ్రహ్మాం డమునం దున్న సకలజీవరాసులయొక్క వ్యాపారము లన్నియు నిలిచి

పోవును. ఆ సమయమునందుఁ బుడమి మొదలగు మహాభూతము లైదు మాత్రము గొఱవడియుండును. బ్రహ్మయొక్క యా సుషుప్తియే దైనందిన ప్రళయ ముఁబడును; బ్రహ్మయొక్క యా పగ లెంతపరిమితి గలదో రాత్రియు నంతియ పరిమాణము గలదై యుండును; నలువయొక్క యా దిన సమల లెక్కనుబట్టి నూతేండ్లు కాఁగా నాచతుర్థుఁడు మృతినొందును. అప్పుడు మృత్యుదేశత ప్రాణికోటులనెల్ల నొకసారిగనే మ్రింగివేయును (సంహరించును). మహారుద్రుఁడు వహ్నిమయమగు తనమూఁడవకన్నును తెఱచి పరికించును. సూర్యుఁడు తన యారాటు రూపులం బూని యుద్దిష్టుఁడగును. ఆ సమయమునందు మిక్కుటముగ మండుచున్న మంట లచే నడలు పుట్టించు చున్న గొప్పయగ్ని పుట్టి సమస్తప్రపంచమును బూడిద యగునట్లు చేయును. పెనుగాలులు లేచును; ఉవ్వెత్తుగ వీచును; తొమ్మిది మేఘములు పెచ్చురేఁగి యెడలేక దేవమానముచే నూతేండ్లు గొప్పవానం గురియును; ఆ వర్షముచేత నేడు కడలుబం గూడి యొక పెనుఁగడలి యగుచుఁ బుడమిపట్టు నెల్లం గ్రమ్ముకొనును. పిమ్మట భూమండలం బా పెను నీటినిడుమును పెద్ద నీళ్లలో చిన్నమట్టియుండవడు వున విచ్చిపోవును; ఎఱ్ఱగఁ గాల్పఁబడిన యిసుపకఱిడు తనమీఁద పడిన చిన్ననీటిచినుకు నార్చెడు పగిదిని జాజ్వల్యమాన మగు బడబానలము ప్రజ్వరిల్లి యా యేకార్థసమును త్రాగివైచును. పెనుగాలి దివ్వె నార్పు రీతి నా గొప్ప బడబాగ్నిహోత్రమును ప్రళయవాయువు లేచి నశింపఁ జేయును. కల్పాంతమందలి యా ఝంఝామారుతము పట్టు చాలని దగుట చేత నాక సమందంతటను గ్రిమ్మరి సుషుప్త్యవస్థయందు జీవరాసు లడగుఁ నట్లు మహాకాశమునందు విలీనమగును. చప్పుడు నిజధర్మముగఁ గలయాకాశ మును శ్రవణేంద్రియాత్మక మగు చిత్తవృత్తివిశేషము తనలోఁ గొనునట్లు సమష్టిమానస మహాకాశమును గబళించును. శబ్దము మొదలగు భూత తన్మాత్ర లైదింటిలోఁ గూడిన యా సమష్టి మనస్సును సుషుప్త్యవస్థల

లోగొనన్లు అహంకార మా మనస్సును దనలో విలీనముజేసికొనును. ఆ అహంకారమును మహత్తత్వములొనగుచు; సమష్టిబుద్ధియే మహత్తత్వంబనఁబడును. ఆ మహత్తత్వమును నవ్యక్తంబు తనలోగొని యడఁచికొనును. ఆ సమష్టిబుద్ధి, మాయయు నవిద్యయు నవ్యక్తము తమస్సు కుష్మస్తి ప్రకృతి యానందమయకోశము మూలాజ్ఞానము నను మొదలగు పదములచేఁ బలుకఁబడు ప్రధాన మగును. ఈప్రధానమే బ్రహ్మప్రళయ మనఁబడును; అట్టి మొదలులేనిదియు నిట్టిదట్టిదని చెప్పటకు పీలులేనిదియు నగు మూలాజ్ఞానము, యోగ్యుడగు దేశికేంద్రునిచే నుపదేశింపఁబడిన జీవాత్మకును, బరమాత్మకును, గల యేకత్వమున జ్ఞానముచే ననుభవించెడు తత్వని నశించును. అపరోక్షజ్ఞానానుభవముచే నట్లు మూలాజ్ఞానము నశించుటయే మహాప్రళయ మనఁబడును. ఇట్లు చెప్పఁబడిన లక్షణములు గల నిత్యప్రళయమునందుఁ గాని నైమిత్తికప్రళయమునందుఁ గాని చైనందినప్రళయమునందుఁ గాని బ్రహ్మప్రళయమునందుఁ గాని యాత్యంతికప్రళయమునందుఁ గాని నేను ఈ యైదు ప్రళయములలో నే యొకదానిచేత నైనను బాధింపఁబడువాడను గాక ద్రష్టనగుచు, నాప్రళయముల నన్నింటిని బరికించుచు గతించినట్టియు రాబోవునట్టియు నడచుచున్నట్టియు కాలవిశేషములయందు నొక్కస్వరూపము గలవాడనై యున్నవాడ నగుటచేత, నేను సత్యస్వరూపుడనైతిని - అని బోధించి శ్రీరామచంద్రుండు హనుమంతునితో మరల నీరీతిని వచియించెను.

౧౫౮

అవ. ఇట్లు ఆత్మకుం గల త్రికాలాబాధ్యసత్యస్వరూపత్వమును బ్రతిపాదించి, యింకఁ జిన్నయత్వము నుపదేశించుచున్నార రెండు సీసపద్యములచేతను:—

సీ. ఇది ఘటం బిది పటం ॥ బిది గృహం బిది కుడ్య
మిది యరణ్యము శైల ॥ మిది యటంచు

నిది భూమి యిది జలం ర బితఁడు వైశ్వానరుం
 డిది గాలి యాకసం ర బిది యటంచు
 నితఁడు దివాకరుం ర డితఁడు నిశాకరుం
 డివి తారలు గ్రహంబు ర లివి యటంచు
 నివి యచేతనములు ర నివి చేతనము లంచు
 నితఁ డాతఁ డతఁ డితఁడే నటంచు

తే. నరయ నాకంబై భిన్నంబు ర లై జడంబు
 లై న బాహ్యపదార్థసంరహతుల నెల్ల
 సాధనములేక యెఱిగెడి ర సాక్షి నగుట
 నేను చిద్రూపకుఁడ నుమ్ము ర వానరేంద్ర ! ౧౫౯

టీ. వానర - ఇంద్ర = ఓ మర్కటోత్తమా, ఇది ఘటంబు = ఈ కనబడునది కడవ, ఇది పటంబు = ఇయ్యది వలువ, ఇది స్పృహంబు = ఈయది యిల్లు, ఇది కుడ్యము = ఇది గోడ, ఇది అరణ్యము = ఇయ్యది యడవి, కైలము ఇది = ఇది పర్వతము, అటంచుకొ = అనియును, ఇది భూమి = ఇయ్యది పుడమి, ఇది జలంబు = ఇది యుదకము, ఇతఁడు వైశ్వానరుండు = ఈతం డగ్నిహోత్రుఁడు, ఇది గాలి = ఇది మారుతము, ఇది ఆకసంబు = ఇయ్యది మిన్ను, అటంచుకొ = అనియును, ఇతఁడు దివాకరుండు = ఈతండు భాస్కరుఁడు, ఇతఁడు నిశాకరుండు = ఇతండు కలువలతేఁడు, ఇవి తారలు = ఇవి రిక్కలు, గ్రహంబులు ఇవి = ఇయ్యవి గ్రహములు, అటంచుకొ = అనియును, ఇవి అచేతనములు = ఇయ్యవి ప్రాణములేని వస్తువులు, ఇవి చేతనములు = ఈయవి చైతన్యము గలవి, అంచుకొ = అనియును, ఇతఁడు ఆతఁడు = వీఁడు వాఁడు, అతఁడు ఇతఁడు = వాఁడు వీఁడు, ఏను = నేను, అటంచుకొ = అనియును, ఆరయకొ = సదసద్వివేకముచే నాలోచింపఁగా, నాకంబైకొ =

పరమాత్ముడ నగు నాకంటె, భిన్నంబులు ఐ = పెరిలగుచు, జడంబులు
ఐన = నిర్జీవము లగు, బాహ్య - పదార్థ - సంహతులకొ - ఎల్లకొ =
అత్మకు శేషభూతము లయి గోచరము లగు మహదాది కార్యకరణముల
సంఘాత మంతయును, సాధనములేక = తాను వానిని గ్రహించుటకుఁ
దగిన యుపకరణ మేదియును లేకయె, ఎఱిగెడి - సాక్షికొ = తెలిసి
కొనుచుండు ద్రష్టను, అగుటకొ = అయి యుండుటచేత, నేను = పర
మాత్ముడ నగు నేను, చిత్ + రూపకుండకొ నున్ను = బోధస్వరూపుడ
నైతిని సుమీ.

తా. కడవ వలువ యిల్లు గోడ యడవి కొండలు మొదలగునవియు,
పృథివ్యాపస్తేజోవాయ్వాకాశములును, పంచమహాభూతములును, సూర్య
చంద్రులు నక్షత్రములు గ్రహములును, పెక్కెల, స్థావరజంగమాత్మకము
లైన సకలపదార్థములును, వీడు వాడు నేను తాను అను వ్యవహారమునకు
విషయములయిన యా యా యుపాధులును లోనుగాఁ గలయట్టి యాత్మకు
వేఱయి నిర్జీవములై యాత్మకు శేషభూతము లై గోచరములగు కార్య
కరణవర్గము నంతయు నే యుపకరణమును లేక, స్వతంత్రమై తెలిసి
కొనుచున్న సర్వసాక్షి యగుటచేత నాత్మజ్ఞానస్వరూప మగుట సిద్ధము.

నీ. ఇది శరీరం బిది శ్చ యింద్రియదశకంబు

లివి పంచవిషయంబు శ్చ లిదియ ప్రాణ

మిది మనం బిది చిత్త శ్చ మిది యహంకారంబు

నిది బుద్ధి యిది విద్య శ్చ యిది యవిద్య

యిది కామ మిది క్రోధ శ్చ మిది లోభ మిది మోహ

మిది మహామత్సర శ్చ మిది మదంబు

నిది జాగరము స్వప్న శ్చ మిది సుషుప్తి తురీయ

మిది యిది యనుచు నాశయెదురఁ దోచు

తే. నాంతరపదార్థముల నెల్ల శ ననవరతము
సాధనం బేమియును లేక శ సాక్షి నగుచు
నే నెఱుంగుదుఁ గావున శ నిత్యవిమల
చిత్స్వరూపుఁడ నగుదు రారజితవిచార.

౧౬౦

టీ. రాజిత + విచార = ఒప్పిద మగు నదనద్వివేచన గల
మారుతీ, ఇది - శరీరంబు = ఇది మేను, ఇది - యింద్రియదశకంబు =
శ్రవణాదులగు జ్ఞానేంద్రియము లైదును వాగాదులగు కర్మేంద్రియము
లైదునుం గలసి యింద్రియములపది యిది, ఇవి పంచవిషయంబులు =
ఇయ్యవి శబ్దము మొదలగు నైదువిషయములు, ఇది - అ - ప్రాణము =
ప్రాణశబ్ద మపానాదులకు నుపలక్షకము గాన నియ్యది ప్రాణాదివాయు
పంచకము, మనంబు = డెందము, ఇది = సంశయాత్మక మగు నిష్టేది,
చిత్తము = చిత్త మను నంతఃకరణభాగము, ఇది = చలనరూపమగు నిష్టేది,
ఇది అహంకారంబు = అహంకృతి యనునది, ఇది = ఇట్లు దేహాదుల
యందు నభిమానరూప మైనది, బుద్ధి = మతి, ఇది = ఇట్లు నిశ్చయాత్మక
యైనది, విద్య = విద్య యనునది, ఇది = ఇట్లు నదనత్తులయొక్క యెఱుక
యై యున్నది, అవిద్య = అవిద్య యనునది, ఇది = ఇట్లు భ్రాంతిరూప
మగు నజ్ఞానమై యున్నది. కామము = కామమనునది, ఇది = ఇట్టిది
(పుత్త)మిత్రకళత్రాదులపై కోరిక), క్రోధము = కోపము, ఇది = ఇట్టి
లక్షణము గలది, లోభము = లోభము, ఇది = ఇట్టిది, మోహము =
మూఢత్వము, ఇది = ఇట్టిది, మహామత్సరము = గొప్ప మాత్సర్యము,
ఇది = ఈవిధమైనది, మదంబు = దర్పము, ఇది = గర్వరూపమయినది,
జాగరము = మెలఁకువ, ఇది = ఏతాదృశమయినది, స్వప్నము = కల,
ఇది = ఈతీరున నుండునది, సుషుప్తి = మిక్కుటంపు నిదుర, ఇది =
ఇట్టిది, తురీయము = తుర్యావస్థ, ఇది = ఏతాదృశము, అనుచుకొ = అని,

నా - ఎదురకొ = నాయొక్క (ఆత్మయొక్క) ముంగటను, తోచుకొ.
 ఆంతర - పదార్థములకొ = తోపట్టుచున్న యాభ్యంతరములగు వస్తు
 వులను, ఎల్లకొ = అన్నింటిని, అనవరతముకొ = నిత్యమును, సాధనంబు -
 నీమియుకొ లేక = ఉపకరణ మెద్దియు నక్కఱలేక, సాక్షిని - అగుచుకొ =
 కనుగొనువాడనై, ఏను - ఎటుంగుదుకొ = పరమాత్ముడ నగు నేను
 దెలిసికొనుచున్నాను. తావునకొ = ఇట్లు సర్వసాక్షి నగుటచేత, నిత్య -
 విమల - చిత్ - స్వరూపుడను = సత్యమును బరిశుద్ధము నగు జ్ఞానము
 స్వరూపముగఁ గలవాడను, అగుదుకొ = అయియున్నాను.

తా. శరీరత్రయ మిట్టిది; పది తెఱంగులం గల జ్ఞానకర్మేంద్రియము
 లిట్టివి; ఇంద్రియార్థము లగు శబ్దాదు లిట్టివి; ప్రాణాఽపాన వ్యానోదాన
 సమానము లను వాయువు లైదు నిట్టివి; సంశయాత్మకమగు మనస్సుయొక్క
 స్వరూప మీవిధ మయినది; చలనాత్మకమగు చిత్తముయొక్క లక్షణ
 మితైఱంగున నుండును; దేహోదులయందు నభిమానరూప మగు నహంకృతి
 యిట్టిదైయున్నది; నిశ్చయాత్మికయగు బుద్ధియొక్క స్వరూప మిట్టిది;
 జ్ఞానముయొక్కయు నజ్ఞానముయొక్కయు స్వరూపము లివి యైయున్నవి;
 కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యము లను నరిషడ్వర్గ మిట్టి స్వరూ
 పము గలది; మెలకువ కల గాఢనిద్ర తుర్యము నను నవస్థలు నాలుగు
 నిట్టివి; అని యిట్లు సర్వవ్యాపకమగు నాత్మకు నభిముఖముగ నుండి చూప
 టైదు సాంతరధర్మరూపము లగు గుణగణములను నిరంతరమును వేరొక
 సాధనము నపేక్షింపక, వాని కన్నిటికిని సాక్షియై యాత్మ తెలిసికొను
 చుండును గావున “నిత్యత్వం తద్యస్యాస్తి తన్నిత్యం సత్యమ్” అను నభి
 యుక్తవచనమువలన నిత్యత్వమునకు వెఱయది యై సత్యత్వము లేదుగాన
 సత్యమునుఁ బరిశుద్ధమునగు జ్ఞానము స్వరూపముగఁ గలదియై యాత్మ తనకుఁ
 దా వెఱుగొందుచున్నది.

అవ. ఇట్లాత్మమం గల నిత్యసత్యత్వమును జిన్నయ
త్వమునుఁ బ్రతిపాదించి ఆనందమయత్వమును నుడువు
చున్నారు.

శా. వరుసంబ్రాప్తములై నదుఃఖములఁ బోవఁజూచుచు న్నూ
రి ను, స్థిరసౌఖ్యోన్నతిఁ జెందియుండుటకు నైరచింతింపు
దుం గాన నేఁ, పరమప్రేమరసాస్పదుండనగు సత్కథావింప
నట్లాటచేఁ, పరమానందమయాత్ముడం జూచి జగత్పా
ణాత్మజా ! నిత్యముఁ.

౧౬౦

టీ. జగత్పాణ - ఆత్మజా = “సమీర మాదత మదు జగత్పాణి
స్సమీరణః” అను నిఘంటువుచే జగత్పాణిం డన వాయుదేవుడు
గాన, సతనికొమరుడ వగు నో మానుమంతుడా, భావింపఁ = ఆలో
చింపఁగా, నిత్యముఁ = నిరంతరమును, వరుసఁ = ఓరి “సుఖస్యా
నంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖ” మ్మను (క్రమముచేత), ప్రాప్త
ములు = సంభవించినవి, ఐన - దుఃఖములఁ = అగు నిడుమలను,
పోకఁ = నశించుటకు, చూచుచుఁ = కనుపెట్టుచు, భూరి - సుర -
సౌఖ్య - ఉన్నతిఁ = విపులమును శాశ్వతమును నగు సుఖముమొక్క
వాచ్చును, చెంది = పడసి, ఉండుటకుఁ - వి = నివలించుటకొని,
చింతింపుదుఁ = ఆలోచింపుచుందును, కానఁ = కనుక, నేను = ఆనంద
ప్రత్యయాలంబనుడగు నేను, పరమ - ప్రేమరస - ఆస్పదుండఁ = సమ
ప్రేమగు ప్రేమమునకు (కూర్చికి) నునికిపట్టుగువాడను, అగుమఁ = ఆయి
యుంటిని, అట్లు - జేటచేఁ = ఈ వడువున పరమప్రేమాస్పదుండ
నగుటచేతను, పరమ - ఆనందమయ - ఆత్ముండఁ - నుమి = నిరతిశయ
మగుసుఖము స్వరూపముగఁ గలవాడ నైతిని నుమా.

తా. “సుఖం మే భూయా ద్దుఃఖం మాభూత్” అనగా సుఖమే నాకుఁ గలుగుఁగాత, దుఃఖ మెప్పుడును కలుగకపోవుఁగాక యని ప్రతి ప్రాణికిని దలంపు గలిగియుండుట యెల్లరకును ననుభవసిద్ధమే గాన, జీవాత్మ తాను జేసికొనిన కర్మ ననుసరించి తమకుఁ గలిగిన యిడుమలు నశించిపోవలయు నని కనుపెట్టుచు నిలుకడ గల మిక్కుటపుసంతోషము నొందుటకయి తలపోయుచుండును. కావున, నాత్మ సర్వాధికమగు ప్రియమునకు నాశ్రయభూత మయి యుండుటచేత నిరతిశయమగు సుఖము స్వరూపముగఁ గలది యని యనుభవసిద్ధము.

౧౬౧

అవ. ఇంతియకాక, దుఃఖకరమగు విషయానుభవము గూడ సౌఖ్యప్రదముగఁ దోచుట “ఏతస్యైవానందస్యాన్యన్య నిమాత్రా ముపజీవంతి” అను శ్రుతిచేత నఖండానందఘనమగు నాత్మసుఖమునుబట్టియే యని వివరించుచున్నారు.

తే. వివిధదుఃఖాత్మకము లై నరవిషయతతులు

తొడరి యత్యంతసుఖము లై ర తోచుటెల్ల

నతులితానందమయుఁడ నై రనట్టినాదు

సలితాభాసమాత్రంబువలనఁ జువ్వె.

౧౬౨

టీ. వివిధ - దుఃఖ - ఆత్మకములు = పలు తెఱంగులం గల యిడుమలు స్వరూపముగఁ గలవి, ఐన - విషయ - తతులు = అగునట్టి స్రక్చందన వనితాది భోగ్యపదార్థముల సమూహములు, తొడరి = అలవడి, అత్యంత - సుఖములు ఐ = ఆధిక సౌఖ్యప్రదము లగుచు, తోచుటెల్ల = తోపట్టుచుండుట యంతయు, అతులిత - ఆనందమయుఁడను = అసమానమగు సంతోషముయొక్క ప్రాచుర్యము గలవాఁడను, ఐనట్టి - నాదు - సలిత - అభాసమాత్రంబువలనఁ - చువ్వె = అగు నా సంబంధమయిన దేదీప్యమానమగు ఛాయామాత్రముచేతనే నుమి.

తా. పెక్కు తెఱంగులం గల బాధలు తఱచుగఁ గల స్రక్చందన
వనితాదు లగు భోగ్యపదార్థజాతములచే కుంది పరమసౌఖ్యప్రదముల
యట్లు గోచరించుచుండుట యంతయును నఖండానందమునుఁ డగు పర
మాత్మునియొక్క స్రకాశమాన మగు ప్రతిఫలనమాత్రముచేతనే గాని,
వేఱొండుతీరునఁ గాదు. ౧౬౨

అవ. ఆత్మ కానందము స్వభావసిద్ధ మైనది. దుఃఖ
మన్ననో యజ్ఞానముచే నడుమ వచ్చిన దని చెప్పుచున్నారు.
తే. దుఃఖ మాగంతుకం బయి శ్ర తోఁచుచుండు
సుఖము స్వాభావికము నాకు శ్ర సూరివర్య
యట్లు గావున నిరతిశయప్రాయమేయ
నిరుపమానందమయుండను శ్ర నేను బుత్త ! ౧౬౩

టీ. సూరి - వర్య = ససద్వివేచనానిపుణులలో నుత్తముఁడ వగు,
పుత్త) = కడుపునఁ బుట్టిన కొమరునికంటె నధికుఁడవగు వాయుతనయా,
నాకు = అస్మత్ప్రత్యయాలంబన మగు నాత్మకు, దుఃఖము = వ్యధ,
ఆగంతుకంబు - ఐ = నడుమను వచ్చినదియై, తోఁచుచున్ = కను
పట్టుచు నున్నది; సుఖము = సంతోషము, స్వాభావికము = స్వతస్సిద్ధ
మయినది, అట్లు గావున = ఆనందము స్వభావసిద్ధ మగుటచేతను, నేను =
ఆత్మ, నిరతిశయ - అప్రమేయ - నిరుపమ - ఆనంద - మయుండను =
సర్వాధిక మయినట్టియు తార్కికప్రమాణములకు గోచరము కానట్టియు
సాటి లేనట్టియు నఖండానందము స్వరూపముగఁ గలవాఁడను.

తా. ఆత్మకు దుఃఖ మనునది యజ్ఞానావరణమువలన వచ్చినదిగాని,
యాత్మధర్మము కాదు. ఎట్లనిన, తేజోరాశియగు సూర్యుని మేఘములు గప్పు
నప్పుడు సూర్యునికాంతి గోచరము కానట్లు సమధికానందసాంద్ర మగు
నాత్మ నజ్ఞాన మావరింపఁగా స్వస్వరూపమును మఱచి, శరీరమే నేననియు,

నింద్రియములే నే ననియు, నంతఃకరణమే నేననియు, భ్రమ కలుగును. అప్పుడు శరీరేంద్రియాంతఃకరణాదులకు సంయోగ వియోగాదులవలనఁ గలుగు దుఃఖమును నా శరీరాదులయందలి యభిమానమువలనఁ గనయం దారోపించుకొనుటచే నిట్లాత్మకు దుఃఖము నాగంతుకముగా వచ్చుచున్నది గాని, స్వాభావికము గాదు. సుఖ మన్ననో సూర్యునకుఁ గాంతి యట్లు స్వతస్స్థితి మయినది; కాన, నాత్మకు నఖిండానందస్వ మిట్లుప పన్నమై యున్నది.

౧౬౩

అవ. ఇట్లాత్మ సచ్చిదానందస్వరూప మని యుక్త్యను భసములచే స్థిరపఱచి యపరిచ్ఛిన్న మనియుం బ్రతిపాదించుచున్నారు.

వ. ఇట్లు కాలత్రయాబాధ్యత్వంబువలనను, స్వారోపితాశేష పదార్థభాసకత్వంబు వలనను, బరమ ప్రేమ రసాస్పద త్వంబువలనను, సచ్చిదానంద స్వరూపకుండ నైన నేను మణి కనక రజత తామ్ర లోహ కాంస్య మృణ్మయఘటంబుల లోపల వెలుపల నంటక, నాకాశంబు వ్యాపించి యున్న చందంబున వియ త్వవన తేజో జల భూ దేవ మానవ తిర్యక్ స్థావరాది చరాచరంబులయందు బాహ్య భ్యంతరంబుల నసంగుండ నై నిండియుండుటంజేసి, నాకు దేశకృత పరిచ్ఛేదంబు లేదు; అనా ద్యనిర్వచనీయ మాయాకల్పిత భూత వర్తమాన భవిష్యత్సమయముల యందు నేకరూపత్వంబుచేత సాక్షి నై యుండియు, వానినెల్ల నెల్లప్పుడును దృశ్యంబుగా నెఱుంగుటవలనఁ గాల కృతపరిచ్ఛేదంబు గలుగదు; మఱియు, వృక్షంబునకు వృక్షాంతరంబు సజాతీయం బై శిలాదికంబు విజాతీయంబై

పత్ర పుష్ప ఫలాదికంబులు స్వగతంబు లయి యొప్పిన
కై వడి నీ యనాత్మప్రపంచంబు అనద్రూపం బగుటవలన
నిరవయవంబు వ్యాపకంబు నసంగంబు నైన గగనంబు
నకు నభావరూపంబ స్వభావం బగుటవలనను శశవిషాణం
బెద్దియుం గానిపగిది, స్వజాతీయ విజాతీయ స్వగతంబులు
గానేర వట్లగుటవలన వస్తుకృత పరిచ్ఛేదంబు శూన్యం
బగు; నివ్వధంబునఁ ద్రివిధ పరిచ్ఛేద రహితత్వంబువలన
నద్వితీయ పరిపూర్ణ ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మ చైతన్యం
బగుదు నని వెండియు నిట్లనియె. ౧౬౪

టీ. ఇట్లు = పైని జెప్పినతీరున, కాల - త్రయ - అబాధ్యత్వంబు
వలనను = గతించినట్టియు రాబోవునట్టియు నడచుచున్నట్టియు మూడడు
కాలములచేతను బాధింపఁబడక పోవుటచేతను, స్వ - ఆరోపిత - అశేష-
పదార్థ - భాసకత్వంబువలనను = అజ్ఞానముచేఁ దనయందుఁ గల్పింపఁ
బడిన మహదాది కార్యకరణ సంఘాతము నెల్ల భాసిల్లఁజేయు చుండుట
చేతను, పరమ - ప్రేమరస - ఆస్పదత్వంబువలనను = సమధిక మగు
మక్కువ యను రసమునకు నునికిపట్టగుటచేతను, సత్ - చిత్ - ఆనంద-
స్వరూపకుండను - ఐన - నేను = క్రమముగ సత్య నిత్య స్వరూపుఁడను
జిన్నయుఁడను సుఖస్వరూపుఁడను నగు నస్మత్ప్రత్యయాలంబనాత్ముఁడ
నైన నేను, మణి... వెలుపలన్—మణి = మానికము, కనక = పసిఁడి,
రజత = వెండి, తామ్ర = రాగి, లోహ = ఉక్కు, కాంస్య = కంచు,
మృత్ = మట్టి, అను వీనియొక్క, మయ = వికారము లగు (వీనిచేఁ
జేయఁబడిన), ఘటంబుల = కడవలయొక్క, లోపలన్ = లోను, వెలు
పలన్ = పైనిని, అంటక = ముట్టకుండ, ఆకాశంబు = నింగి, వ్యాపించి =
క్రమ్ముకొని, ఉన్న + చందంబునన్ = ఉండెడు తీరున, వియత్...

యందున్—వియత్ = ఆకసము, పవన = వాయువు, తేజస్ = నిష్ఠ, జల = నీరు, భూ = పుడమి, దేవ = సురలు, మానవ = మనుజులు, తిర్యక్ = పశువులు పిట్టలు మొదలగునవియు నగు, స్థావర + ఆది = కొండలు లోనుగాఁగల, చర + అచరంబులయందున్ = సంచరించు ననియుఁ జలింపక యుండునవియు నగు వానియందు, బాహ్య + అభ్యంతరంబులన్ = లోను వెలుపలను, అసంగుండను - ఐ = సంస్కర్మము లేని వాఁడనై, నింజి = వ్యాపించి, ఉండుటంజేసి = నివసించుటవలన, నామన్ = ఆత్మకు, దేశ + కృత + పరిచ్ఛేదంబు = ఒక్కొక్క తావు వలనఁ గలుగు విచ్ఛిత్తి (ఒకచో నుండి వేరొకచోట నుండకుండ), లేదు = సంభవింపదు; అనాది...యందున్—అనాది = మొదలు లేనట్టియు (పుట్టువు లేనట్టియు), అనిర్వచనీయ = ఇట్టి దని చెప్పటకు వీలు లేనట్టియు, మాయా = మాలాజ్ఞానముచేత, కల్పిత = కూర్పఁబడిన, గత = గతించి నట్టి, భవిష్యత్ = రాబోయేడి, వర్తమాన = నడచుచున్న, సమయంబులయందున్ = కాలములయందు, ఏక + రూపత్వంబు చేతన్ = ఏ మార్పును లేక యొకతీరున నుండుటవలన, సాక్షిని - ఐ - ఉండియున్ = ద్రష్ట నగుచు నుండినవాఁడయ్యు, వానిన్ - ఎల్లన్ = కాలత్రయము లోను గాఁ గలవాని నన్నిటిని, ఎల్లపుడున్ = నిత్యమును, దృశ్యంబు - కాన్ = గోచర మగునట్లు, ఎఱుంగుటవలనన్ = తెలిసికొనుచుండుటవలన, కాల + కృత + పరిచ్ఛేదంబు = కాలమునుబట్టి కలిగెడు విచ్ఛిత్తి (ఒకతటి నుండి వేరొకతటి నుండకపోవుట), కలుగదు = సంభవింపదు; మతియుక్ = ఇంతియకాక, వృక్షంబునకుక్ = మ్రోచునకు, వృక్ష + అంతరంబు = వేరొక మ్రోచు, స్వజాతీయంబు + ఐ = తన వృక్షజాతిలోనిది యగుచు, శిల + ఆదికంబు = పాషాణము మొదలగునది, విజాతీయంబు - ఐ = తనకుఁ బెరిజాతిలోనిది యగుచు, పత్ర + పుష్ప + ఫల + ఆదికంబులు = పత్రములు ప్రసూనములు పండ్లు లోనగునవి, స్వ + గతంబులు - ఐ =

తనలోఁ జేరినవియై, ఒప్పిన + కై వడికొ = ప్రసిద్ధము లగునట్లు, ఈ + అనాత్మ + ప్రపంచంబు = ఆత్మకాని ఈ జగత్తు, అసత్ + రూపంబు అగుటవలనకొ = మిథ్యాభూత మగుటచేత, నిరవయవంబును = (“అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయమ్” అనుటచేత, నాత్మకు నామరూపాదికములు లేమింజేసి) కాలుసేతులు లోనగురంగములు లేనిదియు, వ్యాపకంబును = (“పూర్వమదః పూర్వమిదం పూర్వాత్పూర్వ ముదీర్యతే” అను మొద లగు శ్రుతిచేత) నంతటను నిండియుండునదియు, అసంగంబును = (“అసంగో హ్యయం పురుషః” అను శ్రుతిచేత) నెట్టి సంసర్గమును లేని దియును (ఆత్మ యగును), ఇట్లు నిరవయవత్వాదిధర్మములు గలది, ఐన + గగనంబునకుకొ = అగు నాకసమునకు, అభావ + రూపంబు + అ = అప్రత్యక్ష మగుటచే భావనస్వరూపమే, స్వభావం బగుటవలనను = నిజ ధర్మ మగుటచేతను, శశ + విషాణంబు = చెవులపిల్లికొమ్ము, ఎద్దియుకొ = భావపదార్థములలో నేదియును, కానిపగిదికొ = కాకుండు తీరునను, స్వజాతీయ + విజాతీయ + స్వగతములు = ప్రపంచాంతర్గతము లగు వస్తువులు నాత్మకు సజాతీయములుగాని విజాతీయములుగాని స్వగతములుగాని, కానేరవు = కాఁజాలవు, అట్లగుటవలనకొ = స్వజాతీయాదులగు వస్తువులు ఆత్మకు లేమింజేసి, వస్తు + కృత + పరిచ్ఛేదంబు = వస్తువులను బట్టి కలిగెడు విచ్ఛిత్తి (ఈ వస్తు వాత్మ యీ వస్తు వాత్మ కాదనియెడు భేదము), శూన్యంబు - అగుకొ = లేకయున్నది, ఈ + విధంబునకొ = ఈ రీతిని, త్రి + విధ + పరిచ్ఛేద + రహితత్వంబువలనకొ = మువ్విధములగు (దేశకృత కాలకృత వస్తుకృతములు) భేదములు లేమింజేసి, అద్వితీయ... చైతన్యంబు—అద్వితీయ = త్రివిధభేదము లేని, ప్రత్యక్ + అభిన్న = పాక్షిచైతన్యముకంటె వేఱుగాని, పరిపూర్ణ = సర్వవ్యాపకమగు, బ్రహ్మ చైతన్యంబు = శుద్ధచిన్మయ మగు పరమాత్మ, అగుదుకొ = నేనైతిని,

అని = ఇట్లు చెప్పి, వెండియున్ = మఱియును, ఇట్లు అనియెన్ = ఈ తీరున వచియించెను.

తా. అత్త భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములందు బాధింపఁబడక నిత్యముగ నుండుటవలన సత్యస్వరూపమును, తనయందు నజ్ఞానముచే నారోపింపఁబడిన మహదాదికార్యకరణసంఘాతమును బ్రకాశింపఁజేయు చుండుటవలనఁ జిత్స్వరూపమును, సమధికమగు ప్రియమునకు నునికిపట్టుగుట వలన, నానందస్వరూపమునై, మానికములచేతను బంగారుచేతను వెండి రాగి కంచు మొదలగు లోహములచేతను మట్టిచేతను జేయఁబడిన కడవ యొక్క నడుమను బైని నాకస మా కడవను స్పృశింపక క్రమ్ముకొని యున్న తెఱంగునఁ బృథివ్యాపస్తేజోవాయాకాశములు సురలు మనుజులు పశుపక్ష్యాదులు మొదలగు స్థావరజంగమములందు లోపలను వెలుపలను వ్యాపించి వానిసంపర్కము లేక సర్వపరిపూర్ణ మై యుండుటవలన, నాత్మకు నొకచో నుండి యింకొకచో నుండలేదను మాట లేదు. మఱియుఁ దుది మొదలు లేని మూలాజ్ఞానముచేతఁ గల్పింపఁబడిన భూతభవిష్యద్వర్త మానకాలములందు, నేమార్పును లేక, యొకతీరున నుండుటచేత ద్రష్టయై యున్న నాకాలములు మొదలగువాని నన్నిటిని నిత్యమునుఁ దనకు గోచర ములనుగాఁ దెలిసికొనుచు నుండుటవలనఁ గాలముచే నగుభేదమును లేదు; ఇంతియకాక స్రూతునకు వేటొకస్రూతు సరిజాతిలోనిదియుఁ బాషాణములు మొదలగునవి తనకు నితరజాతిలోనివియు నాకులు పువ్వులు పండ్లు మొదల గునవి తనలోఁ జేరినవియు నగుచు నున్నవిధమున నాత్మకు వ్యతిరిక్త మగు నీజగత్తు మిథ్యాభూత మగుటవలనను గాలుసేతులు లోనగు నంగములు లేనిదియు, నెల్లయెడల నిండియున్నదియు వేనిని నంటకయున్నదియు నగు నాకసమునకు సదృశ్యత్వమే నైజ మగుటవలననుఁ జెవులపిల్లికొమ్ము కల్ల యగునట్లు ప్రపంచాకాశములు రెండును నాత్మకు, సజాతీయములుగాని విజాతీయములుగాని స్వగతములుగాని కాఁజాలవు. కావున వస్తువులనుబట్టి

కలుగు భేదము లేదు. ఈ రీతిని దేశకృత కాలకృత వస్తుకృతము లగు పరి
చ్ఛేదములు (భేదములు) లేకపోవుటవలన సజాతీయాది భేదత్రయము లేని
దియు సంకట నిండియున్నదియుఁగూటస్థచైతన్యమునకు భిన్నము గానిదియు
వగుచిన్నయబ్రహ్మము ఆత్మ యగును. అని చెప్పి మఱియు నీరీతి నుడివెను.

ఆ-వె. ఏ యఖండ సచ్చిదానందమయుఁడ నై

యిట్లు వెలుఁగుచునికి శ నెఱిఁగి నన్ను

నే నటంచుఁ దెలియురనిపుణులు మత్స్వరూ

పాత్ము లగుచు ముక్తు శ లగుదు రనఘ.

౧౬౫

టీ. అనఘ=అజ్ఞానవోషము లేని మారుతీ, ఏను = నేను, యఖండ+
సత్ + చిత్ + ఆనందమయుఁడను = సర్వవ్యాపకుఁడను - సద్రూపుఁ
డను - బోధాత్మకుఁడను - నిరతిశయసుఖస్వరూపుఁడను; ఇట్లు పైని జెప్పిన
రీతిని, ఐ = అగుచు, వెలుఁగుచునికి = తేజరిల్లుచుండుటను, ఎఱిఁగి =
తెలిసికొని, నన్ను = యఖండానందస్వరూపుఁడ నైన నన్నును, నేను -
అటంచు = నేన యని, తెలియు + నిపుణులు = యుక్త్యనుభవ
ప్రమాణములచే నెఱింగెడు నేర్పరులగు జ్ఞానులు, మత్ + స్వరూప +
ఆత్ములు = నాయొక్క యఖండ సచ్చిదానందస్వరూపమే తమయొక్క
స్వరూపముగఁ గలవారు, అగుచు = అయి, ముక్తులు - అగుదురు =
అజ్ఞానరూపముగు బంధమునుండి విముక్తులు కాఁగలరు.

తా. పైని జెప్పఁబడిన తీరునఁ బరమాత్మ యఖండ సచ్చిదానంద
స్వరూపమగుచుఁ దేజరిల్లుచుండుటను తెలిసికొని, ప్రత్యగాత్మయు నట్టిదే
యని యుక్త్యనుభవములవలన నెఱింగి, ప్రత్యక్షరమాత్మైక్యజ్ఞానము గల
వారు ముక్తు లగుదురు.

౧౬౫

సీ. అని యిట్లు బోధించి శ యానందమయుఁ డగు

శ్రీరాఘవుఁడు నిజశ్రీపదార

విందంబులకు భక్తి శ్రీ వందనంబులు నేయు
 హనుమంతుఁ గనుఁగొని శ్రీ యప్పు డతని
 శిర మను పూర్వాద్రిశిఖరంబుపై స్వక
 రాఝమండలము డాయంగఁ జేర్చి
 తనరు నీహస్తమశ్రయకయోగ మిప్పు డే
 తెలివి యెఱుంగు నారతెలివి నీవు

తే. తెలివి నీ వని తెలుపఁగాఁ శ్రీ దెలియు నెద్ది
 యదియ నీ వను వెలుఁగుచే శ్రీ ననిలనుతుని
 ధీగతానాద్యవిద్యాంధరతిమిర మెల్లఁ
 బాపి కేవల తత్త్వరూపంబుఁ జూపె.

౧౬౬

టీ. అని = బ్రహ్మతైత్తిక్క్యజ్ఞానము గలవారు మోక్షము నొందుదు
 రని, ఇట్లు = మీఁదఁ జెప్పినట్లు, బోధించి = ఉపదేశ మొనరించి,
 ఆనందమయుఁడు = నిరతిశయ సుఖస్వరూపుఁడు, అగు + శ్రీరాఘవుఁడు =
 ఐనట్టి శ్రీరామచంద్రుఁడు, నిజ + శ్రీపద + అరవిందంబులకుఁ = తన
 యొక్క శుభలక్షణములు గల యడుఁగుదమ్ములకు, భక్తిఁ = భక్తితో,
 వందనంబులు = నమస్కారములు, చేయు + హనుమంతుఁ = కావించెడు
 హనుమానుని, కనుఁగొని = పరికించి, అప్పుడు = ఆ తఱిని, అతని + శిరము +
 అను + పూర్వాద్రి + శిఖరంబు + పైఁ = ఆ హనుమంతునియొక్క
 మస్తక మనియెడు పాడుపుకొండయొక్క కొమ్ముమీఁదను, స్వ + కర +
 అర్క + మండలముఁ = తన కే లనియెడు భానుమండలమును, డాయఁ -
 కఁ - చేర్చి = కూడునట్లునిచి, తనరు + ఈ + హస్త + మస్తక +
 యోగము = విలసిల్లెడు నిట్టి నాకేలునకును నీశిరమునకును గల సమావేశ
 మును, ఏ + తెలివి = ఏజ్ఞానము, ఎఱుంగుఁ = తెలిసికొనుచున్నదో,
 ఆ + తెలివి = అట్టి జ్ఞానము, నీవు = నీవైతివి, తెలివి - నీవు - అని = అట్టి

జ్ఞానము నీవైతివని, తెలుపక - కాక = నేను నీకు బోధింపఁగా, ఎద్ది = ఏతెలివి, తెలియక = తెలిసికొనుచున్నదో, అది - ఎ - నీవు - అను + వెలుగుచేక = ఆ యెలుకయ నీ వనియెడు స్వప్రకాశముచేత, అనిల... ఎల్లక - అనిలసుతుని = కరువలిపట్టియొక్క, ధీ + గత = అంతఃకరణమునం దున్న, అనాది = మొదలులేని, ఆవిద్య = మూలాజ్ఞానమనియెడు, అంధతిమిరము - ఎల్లక = గాఢాంధకారము నంతను, పాపి = తూలఁగొట్టి, కేవల + తత్త్వరూపంబుక = పరిశుద్ధమగు పరవస్తుస్వరూపమును, చూపెక = అపరోక్షముగ గోచరమగునట్లు సరించెను.

తా. మీఁదఁ జెప్పిన తీరున బ్రహ్మతైత్తిక్యజ్ఞానము గలవానికి మోక్షము గలదని యుపదేశించి నిరతిశయ సుఖస్వరూపుఁడగు శ్రీరామచంద్రుఁడు తనయొక్క శుభలక్షణము గల యడుగుఁనమ్ములకు శ్రద్ధాభక్తులతో మ్రొక్కుచున్న కరువలిపట్టిం బరికించి యత్తటి నాచానుమంతునియొక్క శిరస్సనియెడు పొడుపుకొండశిఖరముమీఁదఁ దన పాణితలం బనియెడు భానుమండలము నెలకొల్పి యీ నా కరమునకు నీ శిరమునకుం గల సమావేశము నియ్యెడ నేవిజ్ఞానము తెలిసికొనుచున్నదో యా విజ్ఞానమే నీవైతిని. అట్టి విజ్ఞానము నీ వైతివని నే నిట్లు బోధింపఁగా నేయెలుక యెలుంగు చున్నదో యా యెలుకయ నీ వైతివను స్వప్రకాశముచేత, నాకరువలిపట్టియొక్క యంతఃకరణమునం దున్న మొదలులేని మూలాజ్ఞానమనియెడు కటికిచీకటిగుంపును చూలఁదోలి, యద్వితీయమగు పరతత్త్వస్వరూపము నపరోక్ష మగునట్లు గావించెను.

౧౬౬

చ. అటఁబొడగాంచె మారుతిహృదంబురుహాంతరబిమ్మితస్సర
చ్చటుల పునఃపునశ్చలదశసద్విషయస్సృశదింద్రియాన్వితో
త్కటపటుధీప్రవృత్తినిహితజ్ఞకళాగ్రనివేశముక విశం
కటనిజభాప్రకాశితజగద్వ్యజకోశము స్వప్రకాశమున్.

టీ. అటౌ = తరువాతను, మారుతి = పవనాత్మజుడు, హృత్... నివేశముక్ - హృత్ - అంబురుహ = హృదయపుండరీకముయొక్క, అంతర = నడిపట్టున, బింబిత = ప్రతిఫలించినట్టియు, స్ఫురత్ = చూపట్టుచున్నట్టియు, చటుల = వికటముగ, పునఃపునః = సారెసారెకును, చలత్ = చంచలములైన, అనత్ = అవిద్యాకల్పితము లగుటచే మిథ్యాభూతములైన, విషయ = ఇంద్రియార్థములను, స్పృశత్ = తాకుచున్న, ఇంద్రియ = పదితెఱంగులం గల శ్రోత్రాదులును వాగాదులు నగు కరణములతో, అన్విత = కలసిన, ఉత్కట = పట్టజాలని, పటు = ప్రబలమైన, ధీ - ప్రవృత్తి = బుద్ధివృత్తియందు, నిహిత = కూర్పబడిన, (ప్రతిబింబించిన) జ్ఞానకళా = జ్ఞానకళయొక్క, అగ్ర = చివరయే, నివేశముక్ = ఉనికిపట్టుగఁ గలదియు, విశంకట... కోశము - విశంకట = దేదీప్యమానమగు (సముజ్జ్వలమగు), నిజ = ఆత్మసంబంధమైన, భా = వెలుగుచేత, ప్రకాశిత = భాసించు జేయఁబడుచున్న, జగత్ - వ్రజ = పదునాలుగు లోకముల గుంపునకు, కోశముక్ = ఆశ్రయభూతమైన, స్వప్రకాశముక్ = స్వాత్మభూతమగు బ్రహ్మతేజస్సును, పాడగాంచెక్ = ఆపరోక్షముగఁ గనుఁగొనెను.

తా. ఆ వెనుక హనుమంతుడు తన డెందమునందుఁ జూపట్టుచు నత్యుత్కటముగఁ జలించుచున్నట్టియు, అవిద్యాకల్పితము లగు ప్రాపంచికవిషయములపైఁ బ్రసరించుచున్నట్టియు శ్రోత్రము మొదలగుననియు, వాక్కు మొదలగుననియు నగు నింద్రియగణములయందు వ్యాపించిన ప్రబలమగు సంతఃకరణవ్యాపారమునందుఁ బ్రతిఫలించినచిత్కళయొక్క కొనయే యునికిగఁ గలదియు, నవిచ్ఛిన్నమగు నాత్మయొక్క వెలుగుచేఁ దెలుపఁబడుచున్న సకలజగములసంబంధము లగు నన్నమయ ప్రాయమయ సునోమయ విజ్ఞానమ యానందమయము లనఁబడు పంచకోశములును గలది యు నగు స్వయంజ్యోతి నపరోక్షముగఁ గనుఁగొనెను.

ఆ. అట్టితన్నుఁ గాంచి శ్రీ యానందమూర్తి యై
చిత్రరూప మట్లు శ్రీ చేష్ట లుడిగి
తనువు మఱచి కొంతతడవు నూరకుండె నా
యాంజనేయుఁ డో హిమాద్రితనయ !

౧౬౮

టీ. ఓ హిమాద్రితనయ = ఓ మంచుకొండ కొమరితా, ఆంజనేయుఁ
డు = అంజనాదేవికొమరుఁడు, అట్టి + తన్నున్ = స్వప్రకాశాత్మకుం
డగు తనయొక్క- స్వరూపమును, కాంచి = అపరోక్షముగ వీక్షించి,
ఆనందమూర్తి - వి = సంతోషమయమగు విగ్రహము గలవాఁడై (బ్రహ్మ
సందమయస్వరూపుఁ డగుచు), చిత్రరూపము - అట్లు = చిత్రపటమున
వ్రాయఁబడినవిగ్రహము వడువున, చేష్టలు ఉడిగి = వ్యాపారము లేవ్వియు
లేక, తనువున్-మఱచి = మేనిపై జ్ఞాపితేక, కొంత తడవు = ఇంచుకతఱి,
ఊరక - ఉండెన్ = మిన్నక యుండెను.

తా. అప్పు డట్లు హనుమానుఁడు స్వస్వరూపము నపరోక్షముగఁ
దెలిసికొని యఖండానందమయ విగ్రహం డగుచు శరీరేంద్రియాదుల
వ్యాపార మేమియును లేక, స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములయందలి యభి
మానమును మఱచి ఇంచుకనే పేమియును లేక యసంప్రజ్ఞాతనమాధిలో
నుండె నని ఈశ్వరుఁడు పార్వతితోఁ బలికెను.

౧౬౯

అవ. క్షణకాలమైన బ్రహ్మతైక్యానుసంధానము గల
వాఁడు సర్వోత్తముఁ డగు నని ఫలస్తుతిఁ జేయుచున్నారు.

తే. లిప్తమాత్రం బవిద్యావిరీలిప్తమాత్ర
మైన ఘను నెన్నలేరు బ్రహ్మాదు లనఁగ
క్షణము సర్వజగద్విలక్షణముఁ బొందు
వాని నుతియింపఁ దరమె యేరవారికై న.

౧౭౦

టీ. అవిద్యా + అవిలిప్త + మాత్రంబు = మూలాజ్ఞానముచేతఁ గ్రమ్మఁబడనట్టి యింద్రియార్థములు గల, “మాత్రాస్పర్శాస్తు కాంతేయ శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదాః” అను భగవద్వచనముచేత మాత్రాశబ్ద మిచట శబ్దాది విషయపర మని తెలియునది. లిప్తమాత్రంబు = నిమిషమాత్రము, ఐన + ఘనుక్ = కడచిన మహాత్ముని, బ్రహ్మాదులు = నలువ మొదలగు వారును, ఎన్న లేరు = కొనియాడఁ జాలరు, అనన్ - కన్ = అనునపుడు, త్షణము = “తాస్తు త్రింశత్క్షణః” అనుటచేత త్రింశత్కళాత్మక మగు త్షణమాత్రము, సర్వ + జగత్ + విలక్షణముక్ = అనృత జడదుఃఖాత్మకమగు ప్రపంచమునకంటె సచ్చిదానందమయ మగుటచే వ్యతిరీక్తమగు బ్రహ్మమును, పాండు + వానిక్ = కలసిన మహాజ్ఞానిని, ఏవారికిక్ - ఐనక్ = ఎట్టి మహాత్ములకేనియు, నుతియింపక్ = పొగడుటకు, తరము-ఎ = వశ మగునా? వశము కాదని యర్థము.

తా. ఒక నిమిషమైన నజ్ఞానముచే నావరింపఁబడకయున్న మనుజునిఁ గొనియాడుటకు బ్రహ్మాదులకయిన శక్యము కాదనునపుడు త్షణ మాత్రము బ్రహ్మైక్యాయనసంధానము గల జీవన్ముక్తునిఁ బొగడుటకు నేమనఘ్యులకు వశ మగును? కాదు గాన, నా యాంజనేయునిఁ గొని యాడఁ దరముగాదు నుమా! ఓ పార్వతీ యి ఈశ్వరుఁడు పలికెను.

తే. అట్టి విజ్ఞానయోగసరమాధి నొంది

యనుపమానందమూర్తి యై శ్రీ యాంజనేయుఁ

డెట్టకేలకు మేల్కొని శ్రీ యెదుట నున్న

రామచంద్రునిఁ జూచి సంశ్రభమముతోడ.

౧౭౯

టీ. ఆంజనేయుఁడు = హనుమంతుఁడు, అట్టి + విజ్ఞానయోగ + సమాధిక్ = అట్లు లోకోత్తరమగు విశేషమయిన జ్ఞానయోగముచేత పర బ్రహ్మనిష్ఠును, ఒంది = పడసి, అనుపమ + ఆనంద + మూర్తి - వి =

సాటిలేని సంతోషము ప్రచురముగఁ గల స్వరూపము గలవాఁడగుచు, ఎట్ట శేలకుఁ = కొంత తడవునకు, మేల్కొని = ఆ యసంప్రజ్ఞాతనమాధినుండి జాగరణావస్థకు వచ్చి, ఎదుటకు - ఉన్న + రామచంద్రునికొ = ముం గల నున్న శ్రీరామచంద్రుని, చూచి = కనుఁగొని, సంభ్రమముతోడకొ = కలవరపాటుతో, ముందటిపద్యముతో నన్వయము.

తా. హనుమంతుఁ డప్పు డట్లు జ్ఞానయోగముచే బ్రహ్మత్వైక్య రూప మగు నసంప్రజ్ఞాతనమాధిని గాంచి, సమధికమగు బ్రహ్మానందము నొంది, కొంత తడవునకు మరలఁ బ్రాపంచికజ్ఞానము నొంది, తనముంగట నున్న శ్రీమద్రామచంద్రునిఁ బరికించి, సంబరముతో నతనికి మ్రొక్కె నని మందరి కన్వయము.

౧౭౦

క. మూఢత్వ ముడిగి యోగా

రూఢుం డై భక్తి పొదల ర మ్రొక్కిన నపు డా
ప్రౌఢమతిఁ జూచి రాముఁడు

గాఢాలింగనముఁ జేసె ర గారవ మలరన్.

౧౭౧

టీ. మూఢత్వము = అసంభావనా విపరీతభావనాత్మక మగు నజ్ఞాన మును, ఉడిగి = వడలి, యోగ + ఆరూఢుండు - ఐ = జ్ఞానయోగ మను ప్రాసాదము నెక్కి నవాడగుచు, భక్తి = పూజనీయులయందలి ప్రేమ, పొదలకొ = ఒప్పుచుండఁగా, మ్రొక్కినకొ = వందనము చేయఁగా, అపుడు = అత్తటిని, రాముఁడు = శ్రీ రామచంద్రుఁడు, ఆ + ప్రౌఢ + మతికొ = పరిపక్వమగు జ్ఞానసంపత్తి గల యా హనుమంతునిని, చూచి = కనుఁగొని, గారవము - అలరకొ = నన్నానము హెచ్చునట్లుగా, గాఢ + ఆలింగనము - చేసెకొ = బిగికొఁగిటం జేర్చుకొనెను.

తా. అసంభావనా విపరీతభావనారూప మగు మోహమును నడ లించి, జ్ఞానయోగ మనియెడు సమున్నతపదవి నధిష్ఠించి, పూజనీయుల యెడల ప్రేమరూప మగు భక్తి హెచ్చుచుండఁగా దనకు వందన మొన

రించిన మహాహ్ని యగు నా హనుమానుని గనుఁగొని శ్రీరామచంద్రుఁడు
నన్నానపూర్వకముగఁ గౌఁగిలితిమియనెను. ౧౧౧

న. అట్లు గారవంబుఁ జేసిన నయ్యాంజనేయుండు నప్పరమే
శ్వరున కనేకవిధ పూజా నమస్కారస్తోత్రంబులు గావించె
ననిన విని, పార్వతీదేవి యటమీఁద శ్రీరామస్వామి యేమి
యుపదేశించె నని శ్రీమహాదేవు నడుగుటయును. ౧౧౨

టీ. అట్లు = ఆ తీరున, గారవంబు = మర్యాదను, చేసిన =
శ్రీరామచంద్రుఁ డొనరింపఁగా, ఆ + ఆంజనేయుండు = ఆ హనుమం
తుఁడు, ఆ + పరమ + ఈశ్వరునకు = సర్వేశ్వరుండగు నా శ్రీరామ
చంద్రునకు, అనేక + విధ + పూజా + నమస్కార + స్తోత్రంబులు =
పలుతెఱంగులం గల పోడఁబఁచారాది పూర్వక పూజనములు వందనములు
స్తుతులును, కావించెను = చేసెను; అనిన = ఇట్లు పలుకఁగా, విని =
ఆలకించి, పార్వతీదేవి = సర్వమంగళ, అటమీఁద = ఆ పిమ్మట, శ్రీ
రామస్వామి = శ్రీ రామచంద్రుఁడు, ఏమి - ఉపదేశించె = ఆంజ
నేయున కేమి బోధించెను, అని = అనుచు, శ్రీ మహాదేవు = సమస్తైశ్వ
ర్యసంపన్నుండగు మహేశ్వరుని, అడుగుటయు = కోరఁగా.

చ. కలుషవిదూర! నిర్గతవికార! నురాంబుజసూర! సూరిహృ
జ్జలజవిహార! చారుసుఖసాగర! విశ్వశరీర! భూరిని
ర్మలగుణవార! వారిధిసరమానగభీర! సుమేరుధీర! స
న్నలినభవాభవాచ్యుత మరణకలితాత్మవిచారకారణ!

టీ. కలుష + విదూర = దొనఁగులకు దవ్వైనవాఁడా, నిర్గత +
వికార = తొలంగిన షడ్భావవికారములు గలవాఁడా, సూర + అం
బుజ + సూర = వేల్పు లనియెడు తామరలకు వేవెలుంగా, సూరి +
హృత్ + జలజ + విహార = మహాహ్నిను లనియెడు తామరలయందుఁ

గ్రీడ గలవాడా, చారు + సుఖ + సాగర = బ్రహ్మానందరసమునకు
సముద్ర మయినవాడా, విశ్వ + శరీర = విరాడ్రూపమునఁ బ్రపంచమే
మేనుగఁ గలవాడా, భూరి + నిర్మల + గుణ + వార = పెక్కులగు
హేయములుగాని కల్యాణగుణములగుంపు గలవాడా, వారిధి + సమాన +
గభీర = కడలికి నెనయగు గాంభీర్యము గలవాడా, సుమేరు + ధీర =
పసిడికొండవడువున ధీరుడ వైనవాడా, న...కారణా - సత్ =
యోగ్యు లయిన, నలినభవ + అభవ + అచ్యుత = నలువ శంకరుడు
వెన్నుడు నను వీరియొక్క, మనస్ = హృదయములయందు, కలిత =
ఒప్పుచున్న, ఆత్మవిచార = పరబ్రహ్మవిషయక మగు చర్చకు, కారణా =
మూల మైనవాడా !

తా. జ్ఞానాజ్ఞానకృతములగు దురితములు లేనివాడవును, అజ్ఞాన
కల్పితము లగు మఢాభివచికారము లేనివాడవును, వేల్పుల డెందములకు
నిరంతరము నుల్లాసమును జేయువాడవును, మహాయోగులయొక్క మన
స్సులయందు నెలకొని యున్నవాడవును, నిరతిశయానంద స్వరూపుఁ
డవును, త్రాటియందు దోచెడు పాము త్రాటికి వేటుగను, ముత్తైపుఁజిప్ప
యందుఁ దోచువెండి యా ముత్తైపుఁజిప్పకు వ్యతిరిక్తముగను, మొరడునందు
చూపట్టెడు పురుషుఁ డా మొరడునకు భిన్నుఁడుగను నుండినయట్లు, తన
యందు నజ్ఞానమునఁ గల్పితమగు ప్రపంచము తనకంటె వేటుగాదు గాన,
“సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” యను శ్రుతిచే ప్రపంచమే స్వరూపముగఁ గల
వాడవును, పెక్కు లగు కల్యాణగుణములు గలవాడవును “సముద్ర ఇవ
గాంభీర్యే” అనుటచే గాంభీర్యమున సముద్రమున కెన యగువాడవును
“ధైర్యేణ హిమవానివ” అనుటచే ధీరత్వమున హిమాలయమును బోలినవాఁ
డవును, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులయొక్క డెందముల యందలి పరతత్త్వ
విచారణకు మూలమైనవాడవు నగు నో మహాదేవా ! దేశికేంద్రా ! యని

యాశ్వాసాంతమునఁ గృతిపతి యగు తన గురువునకు సంబోధనము. ముందు పద్యయలయందుఁ గూడ నిట్లే తెలియునది.

౧౭౩

క. సర్వేశ్వర! సర్వోత్తమ !

సర్వవ్యాపారసాక్షి ! శ సర్వాధారా !

సర్వజ్ఞ ! సర్వతోముఖ !

సర్వాధిష్ఠానభూత ! శ సర్వాకారా !

౧౭౪

టీ. సర్వ + ఈశ్వర = నిఖిలలోకములకును నేలికయైనవాఁడా, సర్వ + ఉత్తమ = “ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః” అనుటచే నెల్లవారికంటె శ్రేష్ఠుఁడవైనవాఁడా, సర్వ - వ్యాపార - సాక్షి = ఎల్లవారిచేతలను గనిపెట్టువాఁడా, సర్వ - ఆధారా = సమస్త ప్రపంచమునకు నాశ్రయ మైనవాఁడా, సర్వజ్ఞ = అన్నియుం దెలిసిన వాఁడా, సర్వతోముఖ = “సహస్రశీర్షాపురుషః” అను మొదలగు శ్రుతిచే విరాడ్రూపమున నెల్లయొడలను మోయులు గలవాఁడా, సర్వ - అధిష్ఠాన భూత = సమస్తమునకును మూలకారణ మైనవాఁడా, సర్వ - ఆకారా = సకలమును నిజస్వరూపముగఁ గలవాఁడా.

తా. సర్వాంతర్యామి వగుట సకలలోకములను నియమించువాఁడవును, బురుషోత్తముండ వగుట చే నెల్లవారికంటె శ్రేష్ఠుఁడవును, సకల ప్రాణికోటులయొక్క నడవడికలను సాక్షిస్వరూపుఁడవై కనుంగొనువాఁడవును, సమస్తమునకు నాశ్రయభూతుఁడవును, సమస్తమును దెలిసికొను వాఁడవును, విరాడ్రూపమునఁ బెక్కుమోములు గలవాఁడవును, మహద్భూతి కార్యకారణసంఘాతమునకు మూలకారణుఁడవును, పెక్కు లగు నాకార విశేషములు గలవాఁడవు నగు గురువర్యా ! యని తన యాచార్యుని సాక్షాత్పరమేశ్వరస్వరూపునిగ సంబోధనము.

౧౭౪

మాలినీవృత్తము.

ప్రణమితమునిజాలా ! శ భాసురానంతలీలా !

ప్రణవజపనిధానా ! శ బ్రహ్మవిద్యానిదానా !

ప్రణుతనిఖిలదేవా ! శ భవ్యదివ్యప్రభావా !

గుణనిధి ! జగదీశా ! శ కోటిసూర్యప్రకాశా !

౧౭౫

టీ. ప్రణమిత - ముని - జాలా = మిక్కిలి మ్రొక్కు లిడెడు జడ దారుల గమి గలవాఁడా, భాసుర + అనంత + లీలా = శోభిల్లుచున్న పెక్కులగు వినోదములు గలవాఁడా, ప్రణవ + జప + నిధానా = వేద మంత్రములకెల్ల నాదిభూతమగు నోంకారముయొక్క పురశ్చర్యకుఁ బెన్ని ధి యైనవాఁడా, బ్రహ్మవిద్యా + నిదానా = ఉపనిషద్విద్యకు మూల కారణ మైనవాఁడా, ప్రణుత - నిఖిల - దేవా = నీ మహిమను బొగడు చున్న యెల్ల వేల్పులను గలవాఁడా, భవ్య - దివ్య - ప్రభావా = మం గళప్రదమును దేదీప్యమానమునగు మాహాత్మ్యము గలవాఁడా, గుణ-నిధి = అపరిమితకళ్యాణగుణమణిగణములకు నాకర మైనవాఁడా, జగత్ - ఈ శా = ఎల్లలోకములకు శాసకుఁడవైనవాఁడా, కోటి - సూర్య - ప్రకా శా = పెక్కుండు సూర్యులను బ్రకాశింపఁ జేయువాఁడా.

తా. నిరంతరమును మ్రొక్కులిడుచున్న జడదారుల గమి గలవాఁడ వును, శోభిల్లుచున్న పెక్కువినోదములు గలవాఁడవును, సకలవేదమం త్రములకు మొదటిమంత్ర మగు నోంకారముయొక్క పురశ్చరణకు గని యైనవాఁడవును, ఉపనిషద్విద్యకు మూలకారణ మైనవాఁడవును, ఎల్ల వేల్పులచేఁ గొనియాడఁబడుచున్నవాఁడవును, శ్రవణమాత్రమున మంగళ ప్రదమును నముజ్జ్వలము నగు మాహాత్మ్యము గలవాఁడవును, సకలసద్గుణ మణిగణములకు గని వైనవాఁడవును, ఎల్లలోకములకు శాసకుఁడవును, “న తత్ర సూర్యోభాతి” అను మొదలగు శ్రుతిచే ననేకబ్రహ్మాండకోటుల

యందుఁ గల పెక్కండ్రు వేవెలుంగులను వేలిఁగించుచున్నవాఁడవు నగు నో
గురువర్యా ! యని మునుపటివలె సంబోధనము. ౧౭౫

గద్య.

ఇది శ్రీమన్నారాయణ మహాదేవ గురుకరుణాకటాక్ష వీక్షణ
విమలీకృత నిజహృదయ కమల కర్ణికాంత స్సందర్భితా
ఖండ సచ్చిదానంద రసైకస్ఫూర్తి పట్పక్ర సీతారామ
మూర్తి పరశురామపంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి
ప్రణీతం బైన శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదం బను
యోగశాస్త్రంబునందు సాంఖ్యయోగానుభవ విచారం
బనునది ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము. ౧౭౬

ఈ యాశ్వాసాంతగద్యము ప్రథమాశ్వాసాంతమున గతార్థము.

మ. ఇది శ్రీవత్ససగోత్ర యజ్వకులవార్ధీంద్వాంధ్ర గీర్వాణవా
గ్విదితానూన కవిత్వతత్త్వవిలసత్ ద్వేదాంతసారస్వతా
స్పదచింతామణి మంత్రచింతన మిశ్రత్త డ్దర్శినీనాథ స
త్పదచింతామణి భాష్యసంవళిత సీతారామసామీరి సం
వదనంబందు ద్వితీయమయ్యెనిటులారాశ్వాసంబువిశ్వాసమై.

ఇది శ్రీ శ్రీవత్ససగోత్రపవిత్ర దుర్గాశాస్త్రి పౌత్త్రీ నన్నయభట్టారక
పుత్త్రీన్నమాంబాగర్భ కలశవారాశి కుముదినీమిత్ర శ్రీమన్మహామహా
పాధ్యాయ గురు వేంకటార్యచ్చాత్ర శ్రీచింతామణి మంత్రో

పాసనాసమాసాదిత సరస సారస్వత సుధారసపాత్ర

షడ్దర్శినీపతి సుకవితా శతవధాని శ్రీ నారా

యణచింతామణి కవిమిత్ర కృతం బగు

శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాద

భాష్యమునందు ద్వితీయా

శ్వాసము సమాప్తము.

శ్రీ రామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

ప్రతిపద టీకా తాత్పర్య విశేషార్థ విరాజిత

శ్రీ సీతారామాంజనేయసంవాదము

తృ తీ యా శ్వా స ము.

యోగీశ్వరదత్తా

త్రేయపదాంబుజవిధేయ శ ధీరనికాయ

ధ్యేయా ! ఘనసచ్చిత్సుఖ

కాయ ! మహాదేవ దేశికప్రభురాయా! ౧

టీ. శ్రీ...విధేయ - శ్రీ = బ్రహ్మజ్ఞాన సంపత్తి గల, యోగి - ఈశ్వర = మహాయోగులకు యోగమార్గమును శాసించెడు, దత్తాత్రేయ = దత్తాత్రేయు లను మహర్షియొక్క, పదాంబుజ = అదుగుడమ్మలకు, విధేయ = సంవాహనాది శుశ్రూషలచే లోబడియున్నవాడా, ధీర - నికాయ - ధ్యేయా = “మానావమానయో స్తుల్య స్తుల్యో మిత్రారి పక్షయోః సమదుఃఖసుఖ శ్చైవ” అను లక్షణములు గల మహాధీరుల నమూ హముచేత ధ్యానింపఁదగినవాడా, ఘన - సత్ - చిత్ - సుఖ - కాయ = దేశకాల వస్తుకృత పరిచ్ఛేదశూన్యమును నిత్యత్రికాలాబాధ్య

మును బోధమయము నానందమును స్వరూపముగఁ గలవాఁడా, మహాదేవ + దేశిక + ప్రభురాయా = మహాదేవుఁ డనుపేరు గల సన్దురువర్యా.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్ను లగు మహాయోగులకెల్ల నేలిక యగు దత్తాత్రేయ మహామునియొక్క చరణసరసిజములను నిరంతరమును నేవించు వాఁడవును, శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వ సహిష్ణుత్వము గల మహాధీరు లచే నిరంతరమును ధ్యానింపఁబడు చున్నవాఁడవును, సచ్చిదానందాఖండ స్వరూపుఁడవును నగు మహాదేవు లను పేరు గల యో సదాచార్యవర్యా, అని “మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని శాస్త్రాణి ప్రథంతే” అను నభియుక్తోక్తివలన నమనస్కయోగానుభవవిచారాత్మక మగు నీ యాశ్వాసమునకు మొదట నిజగురుసంబోధనరూప మగు మంగళమును గ్రంథకర్త యొనరించెను.

వ. అవధరింపుము శ్రీ మహాదేవుం డమ్మహాదేవి కిట్లనియె, అట్లాంజనేయుండు పరమసాంఖ్య రాజయోగ సమాధి వలన మేల్కొని, బ్రహ్మనంద భరితాంతఃకరణుండై, తన ముందట నున్న శ్రీ సీతారామ గురునిం గనుంగొని, యనేక సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి నిటల తటఘటితాంజలిపుటుం డై యిట్లని వినుతించె.

టీ. అవధరింపుము = ఓ మహాదేవాచార్యవర్యా, తొలుత నాకు నీ వుపదేశించిన రహస్యార్థము నాకు బోధించినదో లేదో నీకు విశదమగు కొఱకు గ్రంథరూపముగ నీ కిట్లు నేను జేయు కృతిని వినుము. శ్రీ మహాదేవుఁడు = అణిమా ద్యష్టైశ్వర్యములతోఁ గూడిన శంకరుఁడు, ఆ + మహాదేవికిఁ = చిద్రూపిణి యగు నా గౌరీదేవికి, ఇట్లు అనియె = ముందుఁ జెప్పఁబోవు రీతిని నుఱివెను; అట్లు = మీఁదఁ బలికిన విధమున, ఆంజనేయుండు = ఆంజనానందనుఁడు, పరమ + సాంఖ్య + రాజ

యోగ + సమాధివలనఁ = “చర్చాసంఖ్యా విచారణా” అను కోశముచే సంఖ్య యనఁగా నిచట నాత్మనాత్మవిచారణ గావున, సర్వోత్తమ మగు సదసద్విచారణాత్మక మైన “రాజవిద్యా రాజగుహ్యం” అనునట్లు రాజ విద్యవలనఁ గలిగిన యసంప్రజ్ఞాతసమాధినుండి, మేల్కొని = ప్రాపంచిక జ్ఞానములోనికి దిగి, బ్రహ్మనంద + భరిత + అంతఃకరణుండు - ఐ = స్వస్వరూపావలోకనమువలనఁ గలిగిన పరమసుఖముచేఁ బరిపూర్ణ మగు డెందము గలవాఁడగుచు, తన + ముందఁ = తనయొక్క యెదుటను, ఉన్న + శ్రీ సీతారామ + గురునిఁ = చిద్రూపిణి యగు వైదేహితోఁ గలసియున్న శ్రీ రామచంద్ర దేశికేంద్రుని, కనుంగొని = అవలోకించి, అనేక సాష్టాంగ దండ - ప్రణామంబులు = కట్టి నేలపైఁ బడవేయఁగాఁ బుడమిని సరిగ నంటుకొని యున్నట్లు భూమిపై సాగిలఁబడిన నక్షత్ర స్థలము నుదురు చూడ్కిఁ డెందము వాక్కు పాదములు చేతులు చెవులు నను నీ యెనిమిది యవయవములతోను వందనములు, ఆచరించి = ఒరించి, నిటల - తట - ఘటిత - అంజలి - పుటుండు - ఐ = నుదుటిపట్టునఁ గూర్పఁబడిన కేలుమోడ్పు గలవాఁ డగుచు, ఇట్లు - అని - వినుతించెఁ = ముందుఁ జెప్పఁబోయెడు విధమున స్తోత్రము చేసెను.

తా. ఓ మహాదేవ దేశికేంద్రా ! నీకు నేనంకితముగఁ జెప్పకృతిని వినుము. శ్రీ శంకరమూర్తి గౌరీదేవితో ముందుఁ జెప్పఁబోవు రీతిని వచి యించెను. ఆ రీతిని హనుమంతుండు శ్రీ రామచంద్రుని యుపదేశబలమునఁ దన కలవడిన సదసద్విచారణాత్మక మగు శ్రీ రాజవిద్యయొక్క యను సంధానమువలనఁ గలిగిన యసంప్రజ్ఞాత సమాధినుండి మరలఁ ప్రాపంచిక జ్ఞానములోఁ బడి యాసమాధినిష్ఠతోఁ దన కనుభూతమై స్మరణకు వచ్చిన నిరతిశయసుఖముచే నిండిన డెందము గలవాఁడై, తనయొక్క యెదుటను చిద్రూపిణి యగు పరదేవతలోఁ గలసియున్న శ్రీ రామచంద్ర దేశికేంద్రుని

నవలోకించి పెక్కు లగు సాష్టాంగ నమస్కారములను గావించి, నుడుటి పట్టునఁ జేర్పఁబడిన కేలుమోడ్పుతో నీ పగిదిం గొనియాడెను. ౨

శ్రీరామస్తవరూప దండకము.

శ్రీరామరామా ! త్రిలోకాభిరామా ! పరంధాను !
 నిష్కామ ! సంపూర్ణ కామా ! బుధేం ద్రాంతరంగాభి
 సోమా ! లసద్దివ్యనానూ ! విరాజద్గుణస్తోమ ! యుష్మత్ప్ర
 కాశ స్వరూపం బవాచ్యం బచింత్యం బనంతం బసంగం
 బఖండం బబాధ్యం బబోధ్యం బసాధ్యం బభేద్యం బవి
 చేద్య మాద్యంతశూన్యం బజం బప్రమేయం బవిజ్ఞేయ
 మధ్యేయ మద్వంద్వ మవ్యక్త మగ్రాహ్య మధ్యాత్మ మేకం
 బరూపం బనాఖ్యం బరక్తం బశుక్లం బకృష్ణం బవీతం బవీనం
 బసూక్తం బదీర్ఘం బప్రహస్వం బబాహ్యంతరం బక్షరం
 బవ్యయం బింద్రియాగోచరం బప్రతర్క్యం బనిర్దేశ్య
 మాద్యం బదృశ్యం బకంపం బలక్ష్యం బలిప్తం బశబ్దం బసం
 స్పర్శభూతం బరూపం బనుస్వాదుగంధం బవాఙ్మానసప్రాప్యమై
 పూర్ణమై నిత్యమై సత్యమై శుద్ధమై బుద్ధమై ముక్తమై శాంతమై
 కేవలం బై నిరాకార మై సచ్చిదానందరూపాత్మచైతన్యమై
 సర్వభూతోరుదేహేంద్రియప్రాణహృద్బుద్ధ్యహంకార చిత్తాది
 దృశ్యప్రపంచంబు నాదిత్యుఁ డీవిశ్వ మెల్లఁ వెలింగింపఁగాఁ
 జేయురీతిఁ బ్రకాశింపఁగాఁ జేయఁగా సాక్షివై యాకసం
 బేకమై సర్వభాండంబులం దంతటఁ లోపలఁ వెల్పులన్నిండి
 యున్నట్లు లాకాశ వాయుగ్ని వాఝామి నానావిధాశేష
 భూతంబులం దంతటఁ నిర్విలిప్తుండవై యుండి కర్తృత్వ
 భోక్తృత్వ మంతృత్వ భర్తృత్వ హర్తృత్వముల్ నామరూప

క్రియోపాధి వర్ణాశ్రమంబుల్ గుణంబుల్ వివేకావివేకంబులున్
 శోకమోహంబులున్ లేక యీస్థూలసూక్ష్మదులన్ జాగర
 స్వప్న సుషుప్త్యాదులన్ బంచభూతంబులన్ బంచకోశంబులం
 జూచుచున్ నిర్వికారుండవై నిర్వికల్పుండవై నిర్విచేష్టుండవై
 నిష్ప్రపంచుండవై నిర్విశేషుండవై నిర్గుణబ్రహ్మమాత్రుండవై
 యొప్పు నీదివ్యతత్త్వంబు నీసత్కృపాసంభృతాంచత్కటాక్షం
 బుచేతం గనుంగొంటి దేవా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః

టీ. శ్రీరామరామా = “అత్యాదరా ద్విరుక్తిః” అనుటచేత
 నిచ్చట మిగుల నాదరణతో నాంజనేయుడు ఓ శ్రీరామ, రామా,
 యని రెండు సారులు శ్రీ రామమహామంత్రముతో నిజగురుమూర్తి యగు
 శ్రీరామచంద్రుని సంబోధించెను. త్రి + లోక + అభిరామా = దివ్య
 మందర మంగళ విగ్రహుం డగుటచే స్వర్గమర్త్యపాతాళము లను
 మూడులోకములవారికిని మనోహరుడైనవాడా, పరంధామ=సూర్యాది
 తేజస్సుల కన్నిటికిం బరమై స్వయంప్రకాశమానమగు వెలుగు గలవాడా,
 ధామశబ్ద మిచ్చట తేజోవాచకము; నిష్కామ = అవాస్తవ సర్వకాముడ
 వగుటచే నేకోకయు లేనివాడా, సంపూర్ణ + కామా = సత్యసంకల్పుడ
 వగుటచే నీడేటిన సకలమనోరథములు గలవాడా, యని నిష్కామత్వ
 మనకు సంపూర్ణ కామత్వము హేతువు; బుధ + ఇంద్ర + అంతరంగ +
 అబ్ధి + సోమా = మహాజ్ఞానులయొక్క డెంద మనియెడు సముద్రమునకుఁ
 బున్నమచందమామ యైనవాడా, లసత్ + దివ్య + నామా = అంత
 టను బ్రసిద్ధమై విలిసిల్లుచున్న నిజనామమంత్రము గలవాడా!, విరా
 జత్ + గుణ + స్తోమ = శ్రేష్ఠములై యొప్పుచున్న సర్వేశ్వరత్వ సర్వ
 జ్ఞత్వాది కల్యాణగుణములయొక్క గణము గలవాడా, యుష్మత్ +
 ప్రకాశ + స్వరూపంబు = తమయొక్క (దేవరవారియొక్క) సర్వమును

ఒకాశింపఁజేయు (తెలియఁజేయు) చిత్స్వరూపము, అవాచ్యంబు =
 ఇట్టిది యని నుడువుటకు వలనుపడనిది; అచింత్యంబు = “అప్రాప్య మనసా
 సహ” అను శ్రుతిచేత చిత్తముచేఁ జింతించుటకు శక్యముగానిది, అసం
 తంబు = తుదిలేనిది, అసంగంబు = దేని నంటనిది, అఖండంబు = అపరి
 చ్ఛిన్న మయినది (తెంపులేనిది), అబాధ్యంబు = దేనిచేనైన బాధింపఁ
 బడనిది, అబోధ్యంబు = ఎవ్వరికినిఁ దెలియఁబడనిది, అసాధ్యంబు =
 కర్మములచేఁగాని విత్తముచేఁగాని సంతతిచేఁగాని సాధింపఁబడనిది “స
 కర్మణా నప్రజయాధనేన త్యాగేనైకేన అమృతత్వమానశః” అనియిందులకు
 శ్రుతి ప్రమాణము, అభేద్యంబు = “ఏక మేవాద్వితీయం బ్రహ్మ”
 అను శ్రుతినిబట్టి సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములు లేనిదిగాన భేదిం
 చుటకు శక్యముగానిది, అవిచ్ఛేద్యము = “అచ్ఛేద్యోఽయ మదాహ్యో
 ఽయం” అను మొదలగు భగవద్గీతవలన ఖండించుటకు వశముకానిది, అది +
 అంత + శూన్యంబు = మొదలు తుది లేనిది, అజంబు = “అజా మేకాం
 లోహిత శుక్లకృష్ణమ్” అను మొదలగు శ్రుతిచేఁ ద్రిగుణాత్మికయు జగ
 జ్జన్మాదికారణభూతయు నగు సాక్షాత్పరాశక్తి తన స్వరూపముగఁ గలది;
 అప్రమేయంబు = అనుమానాది ప్రమాణములచే సాధింపఁదగనిది, అవి
 జ్ఞేయము = తెలియఁబడనిది, అధ్యేయము = ధ్యానింప వీలులేనిది, అద్వం
 ద్యము = అవస్థాత్రయాతీత మగుటంజేసి శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదులు లేనిదియు,
 అవ్యక్తము = “అహో రణీయాన్” అను శ్రుతిచేఁ బరమసూక్ష్మ మైనది
 గాన వ్యక్తము కానిదియు, అగ్రాహ్యము = “యన్మనసా నమనుతే - య
 చ్చక్షుషా నపశ్యతి - యచ్ఛోత్రేణ నశ్రణోతి” అను మొదలగు శ్రుతి
 వచనములచే సమస్తములగు నింద్రియములకును బట్టువడనిదియు, అధ్యాత్మ
 త్మము = “స్వభావోఽధ్యాత్మ ముచ్యతే” అను గీతావచనమునుబట్టి
 “స్వస్యాత్మనో భావ స్స్వత్వం” అను వ్యుత్పత్తిచే నాత్మతత్త్వస్వరూప
 మును, ఏకంబు = “ఏక మేవాద్వితీయం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే నద్వి

తీయమును, అరూపంబు = “అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం” అను శ్రుతిచేఁ జక్షుఁగింద్రియవిషయము కానిదియు, అనాఖ్యంబు = “రూపం నాహం నామనాహం నకర్మబ్రహ్మైవాహం సచ్చిదానందరూపం అనాఖ్య మనభివ్యక్తం సత్కించి దవశిష్యతే” అను శ్రుతిచే నామరూపములు లేనిదియు, అరక్తంబు - అశుక్లంబు - అకృష్ణంబు - అపీతంబు = ఎఱ్ఱనిదియు . తెల్లనిదియు - నల్లనిదియు - పచ్చనిదియును - గానిదియును; అపీ నంబు అసూక్ష్మంబు - అదీర్ఘంబు - అహ్రస్వంబు = బలసినదియు-సన్ననిదియు - చిన్నదియు - నిడుపైనదియు-కుఱుచయ్యునదియుఁ గానిదియు, అబాహ్యంతరంబు = వెలుపలిదియు లోపలిదియుఁ గానిదియు, అక్షరంబు = వినశ్యరము గానిదియు, అవ్యయంబు = తఱుఁగనిదియు, ఇంద్రియ + అగోచరంబు = పదునాబగు ఇంద్రియములకును విషయము కానిదియు, అప్రతర్క్యంబు = తర్కించుటకు శక్యముగానిదియు, అనిర్దేశ్యము = ఇట్టవని నిర్దేశించుటకు నలవిగానిదియు, ఆద్యంబు = అన్నిటికిని మొదటిదియు, అదృశ్యంబు = దృశ్యమగు ప్రపంచమునకు విలక్షణమైనదియు, అకంపంబు = చలనము లేనిదియు, అలక్ష్యంబు = “లక్షణావృత్తి బోధ్యేఽర్థే శరవ్యోద్దేశ్యయోరపి । జ్ఞేయేఽనుమేయే లక్ష్యం స్యాత్” అను నిఘంటువుచే నుద్దేశింపఁదగినది గాని తెలియఁదగినదిగాని యనుమేయింపఁదగినది గాని కానిదియు, అలిప్తము = అజ్ఞానముచేఁ బూయఁబడనిదియు, అశబ్దంబు = “అశబ్ద మస్పర్శ” మను శ్రుతిచేతను ఆకాశము యొక్క గుణమును శ్రవణేంద్రియమునకు విషయమునగుశబ్దము కానిదియు, అసంస్పర్శభూతంబు = గాలికి గుణమును త్వగింద్రియమునకు విషయమునగు స్పర్శము కానిదియు, అరూపంబు = అగ్నికి గుణమును నేత్రేంద్రియమునకు విషయము నగు రూపము కానిదియు, ఆసుస్వాదు+గంధంబు = జలమునకు గుణమును రసనేంద్రియమునకు విషయము నగు చవియును బుడమికి గుణమును ఘ్రాణేంద్రియమునకు విషయమునగు గంధమును కానిదియు,

అవాప్తాననప్రాప్యమై = “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ” అను శ్రుతిచేత మాటలకును డెందమునకును గోచరము కానిదియు, పూర్ణము-ఐ = “పూర్ణమదః పూర్ణ మిదం” అను మొదలగుశ్రుతిచేత స్వయేడల నెడ లేకయున్నదియు, నిత్యము-ఐ=స్థిరమైనదియును, సత్యము-ఐ=సద్రూపమైనదియు, శాంతము - ఐ=తరంగులేని కడలివడుపునను గాలిలో లేని దీపముచందమునను వృత్తిరహితం బైనదియును, ముక్తము - ఐ= సంసారబంధమునుండి వదలఁబడినదియును, కేవలంబు - ఐ = తనకంటె వేఱొండు లేనిదియును, నిరాకారము - ఐ = దృశ్యమగు రూపము లేనిదియును, సత్ + చిత్ + ఆనంద + రూప + ఆత్మ + చైతన్యము-ఐ = సత్తును చిత్తును - ఆనందమును స్వరూపముగఁ గల తన చైతన్యము గలదియై, సర్వ...ప్రపంచంబున్—సర్వ + భూత = సమస్తప్రాణులయొక్క, ఉరు + దేహ = పాంచభౌతికము లగు మేనులును, ఇంద్రియ = త్యగాదులును వాగాదులు నగు పది యింద్రియములును, ప్రాణ = ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానము లను వాయువులును, హృత్ = డెందము, బుద్ధి=తెలివి, అహంకార = అభిమానము, చిత్త = స్వాంతము, ఆది = లోనగు, దృశ్య = కనఁబడుచున్న, ప్రపంచంబున్ = జగద్విస్తారమును, ఆదిత్యుండు=భాస్కరుండు, ఈ+విశ్వము - ఎల్లఁ = ఈప్రపంచము నంతను, వెలింగింపఁ-కాఁ - చేయు-రీతిఁ = భాసిలఁజేయుచున్న తీరున, ప్రకాశింపఁ-కాఁ - చేయఁ - కాఁ = వెలుఁగొందునట్లొనరించు చుండఁగా, సాక్షీవి - ఐ = తటస్థముగఁ జూచుచున్నవాఁడ వగుచు, ఆకనంబు - ఏకము - ఐ = అంతరిక్షము ఒకటియే యగుచు, సర్వ+భాండంబులందు-అంతటఁ = ఘటము లన్నింటియందును, లోపలఁ = అంతర్భాగమునందును, వెల్పులఁ = బహిర్భాగమునందును, నిండియున్నట్లులు = వ్యాపించియున్న విధమున, ఆకాశ...అందుఁ - ఆకాశ + వాయు + అగ్ని + వాత్ + భూమి = మిన్ను - గాలి - నిప్పు - నీరు - పుడమి యను మహా

భూతము లై దింటియందును, నానావిధ = పలుతెఱంగులంగల, అశేష = సమస్తములగు, భూతంబులందున్ = జంతుజాలములయందును, అంతట = లోను వెలుపలను, నిర్విలిప్తుండవు = వానియొక్క గుణదోషముల నంటనివాడవు, ఐ - ఉండి = అగుచున్నవాడ వై - కర్తృత్వ + భోక్తృత్వ + మంతృత్వ + భర్తృత్వ + హర్తృత్వములు = చేయువాడవు - భుజించువాడవు - తెలియువాడవు - భరించువాడవు - హరించువాడవు నగుటలును, నామ + రూప + క్రియా + ఉపాధి + వర్ణ + ఆశ్రమంబులు = రామకృష్ణాదు లగు పేర్లును - నాకారములు - పనులు - గృహక్షేత్రారామా ద్యుపాధులు - బ్రాహ్మణాది వర్ణములు - బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును, గుణంబుల్ = శౌర్యధైర్యాది గుణములును, వివేక + అవివేకంబులు = వివేచనయు వివేచనలేమియు, శోక + మోహంబులు = దుఃఖము మోహమును, లేక = సంభవింపక, ఈ + స్థూల + సూక్ష్మ + ఆదులక్ = మైని జెప్పిన నామరూపాదులగు స్థూల ధర్మములును, శౌర్యధైర్యాదులగు నాంతరధర్మములును మొదలగువానిని, జాగర + స్వప్న + సుషుప్తి + ఆదులక్ = మెలకువ - కల - నిదుర - మొదలగు నవస్థలను, పంచ - భూతంబులక్ = పృథివ్యాదిపంచమహాభూతములను, పంచకోశంబులక్ = అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయ నందమయము లనుకోశముల నైదింటిని, చూచుచుక్ = కనుఁగొనుచు, నిర్వికారుండవు - ఐ = అట్లు చూచుటవలనఁ గలిగెడు వికారములు లేనివాడవై, నిర్వికల్పండవు - ఐ = ఎట్టి సందియములును లేనివాడ వగుచు, నిర్విచేష్టుండవు - ఐ = ఏ వ్యాపారములును లేనివాడవయి, నిష్ప్రపంచుండవు - ఐ = ప్రపంచసంబంధము లేనివాడవై, నిర్విశేషుండవు - ఐ = ఎట్టి విశేషములును లేనివాడగుచు, నిర్గుణ + బ్రహ్మ + మాత్రుండవు - ఐ = గుణత్రయాతీత మగు శేవలపరబ్రహ్మ స్వరూపుండ వగుచు, ఉప్పు + నీ + దివ్య + తత్త్వంబుక్ = ప్రకా

శించు నీ సంబంధమగు లోకోత్తరమైన వాస్తవస్వరూపమును, నీ...
 చేతన్-నీ = నీయొక్క, సత్ = యోగ్యమగు, కృపా = కనికరముచేత,
 సంభృత = పరిపూర్ణమయిన, అంచత్ = విలసిల్లుచున్న, కటాక్షంబు
 చేతన్ = “కటం గండం అక్షతి వ్యాప్నోతీతి కటాక్షః” అను వ్యుత్పత్తి
 చేత కటమును (గండస్థలమును) వ్యాపించునదిగాన కటాక్షమునఁ బడునట్టి
 యపాంగావలోకనముచేత, కనుఁగొంటిన్ = అపగోక్షముగఁ దెలిసికొం
 టిని, దేవా = ఓ దేవరా, తే = నీకొఱకు, నమః = వందనము, నమస్తే
 నమస్తే నమః - అను నీ యభ్యాసము భక్త్యతిశయమును సూచించు
 చున్నది.

తా. మోక్ష సంపద్యుక్తుడవగు నో రామచంద్రా! కందర్పకోటి
 సౌందర్యముచే ముజ్జగములం గల స్త్రీపురుషాదులకు మనోహరుఁ డయిన
 వాఁడవును, వేదెలుఁగు రేవెలుఁగు మొదలగు వెలుఁగులకెల్లఁ బరమగు
 చైతన్యదీప్తి గలవాఁడవును, ఎట్టి కోరికలు లేనివాఁడవు గావుననే యవాప్త
 సర్వకాముడవగుటచేఁ బూర్తిగ నెఱవేఱిన సకలవాంఛలు గల
 వాఁడవును, మహాయోగులయొక్క యంతఃకరణ మనియెడు పాలకడలి
 నుప్పొంగఁజేయు పున్నమచందమామవును, పఠనమాత్రముచే సకలలోక
 ములను బవిత్రములుగఁ జేయుచున్న పెక్కులగు నామమంత్రములు గల
 వాఁడవును, విశేషముగ రాజిలుచున్న యనంతము లగు కల్యాణగుణ
 ములకు గని యైనవాఁడవును, నగు నీయొక్క స్వప్రకాశమగు పరమాత్మ
 స్వరూపము ఇట్టిదని వాక్రుచ్చుటకు నలవికానిదియు, మనస్సుచే నిట్టిదని
 తెలిసికొనుటకు శక్యము కానిదియు, తుది లేనిదియు, దేనియొక్క సంసర్గ
 మును లేనిదియు, దేశకాల వస్తుకృత పరిచ్ఛేదము లేనిదియు, కాలత్రయా
 బాధితమును, నిట్టిదని బోధించుటకు నలవి గానిదియు, ఎట్టియుక్తులచే నైన
 సాధింపఁబడనిదియు, ప్రత్యగభిన్నం బగుటచే భేదముచేయ నలవి గా
 నిదియు (“మృశ్యో స్సమృత్య మాప్నోతి య ఇహనానేవ పశ్యతి”

అని శ్రుతి భేదము చేయువానిం దిట్టుచున్నది. “అచ్ఛేద్యోఽయ మదా
హ్యోఽయ మక్లేద్యోఽశోష్యవీచచ” అనుటచే ఖండింప నలవి గానిదియు
తుదియు మొదలును లేనిదియుఁ, బుట్టువులేనిదియు, నెట్టిప్రమాణములకును గోచ
రముకానిదియు, విజ్ఞానమునకు నగోచరమయినదియు, ధ్యానించుటకు నలవిగా
నిదియు, శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములు లేనిదియు, నగును. సాంఖ్య
సమ్మత మగు ప్రధానముగూడ నిట్టిదియే గాన, నాప్రధానమే యాత్మతత్త్వ
ము గావలయు ననిన, నది జడమగుటచేతఁ గా నేరదు) మఱియు నింద్రియా
దులచే గ్రహింప నలవిగానిదియుఁ, బరమాత్మస్వరూప మైనదియు, “వీక
మేవాఽద్వితీయం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే సజాతీయ విజాతీయ స్వగత
భేదములు లేనిదియు, కరచరణాద్యవయవవిశిష్ట మగు నాకారము లేని
దియు, పేరు లేనిదియు, నెఱుపు తెఱుపు నలుపు పసపు మొదలగు రంగులు
లేనిదియు, బలుపు సన్నన నిడుపు కుఱుచలు లేనిదియు, వెలుపలిది లోనిది
కానిదియు, వినశ్వరము కానిదియు, తఱుఁగనిదియు, నింద్రియములకు విష
యము కానిదియు, తర్కములచేఁ దర్కింపఁబడనిదియు, నిర్దేశింపరాని
దియు, సకలకారణ మైనదియు, దృశ్యశాతమునకు విలక్షణమును, జల
నము లేనిదియు, గుర్తింపరానిదియు, నజ్ఞానముచేఁ బూయఁబడనిదియు,
శబ్దస్పర్శరూప రసగంధములకు విలక్షణంబును, మాటలకును డెందము
నకు నందనిదియు, నంతట నిండియున్నదియు నగు నిత్య సత్య శుద్ధ బుద్ధ
ముక్త శాంత కేవల నిరాకార సచ్చిదానంద స్వరూప మగు నిజచైతన్యము
పంచమహాభూతములును, భౌతికము లగు స్థూలోపాధులును, దశవిధేం
ద్రియంబులును, పంచప్రాణములును, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాత్మక మగు
నంతఃకరణచతుష్టయమును, లోనగు జడమై సాక్షి యగు నాత్మకు గోచర
మగు నీ నిఖిల ప్రపంచమును దివాకరుఁడు లోకములను బ్రకాశింపఁ
జేయుచున్నట్లు భాసిలఁ జేయుచుండఁగా నంతకును ద్రవ్యవగుచు నొక్క
యంతరిక్షము కడవలన్నిటియొక్క లోనుం బైని వ్యాపించియున్నవిధ

మన మిన్ను మన్ను మొదలగు సమస్త భూతజాతములయందును వ్యాపించి వాని నంటకయున్నవాడవయి, పనులం జేయుట యనుభవించుట లయించుట సూనుకొనుట సంహరించుట మొదలగునవియు పేరు రూపు యిల్లు వాకిలి జాతి నీతి మంచి చెడ్డ తెలివి తేట కష్టము నుఖము ఆఁకలి దప్పి నియమము నిష్ఠ మొదలగునవియును లేక, పైని జెప్పబడినట్టి చక్షురాదీంద్రియములకు గోచరములును కేవల మనోబుద్ధ్యాదులకు గోచరములును నగు పదార్థములును మెలఁకువ కల నిదుర మొదలగు నవస్థలను, బుడసి మొదలగు పంచభూతములను నన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమ యానందమయము లను పంచకోశములను సాక్షివై పరికించుచు నట్లు వానిం జూచుటవలన వికృతి నొందక యెట్టివికల్పములును లేక, యే వ్యాపారములును లేక, ప్రపంచసంబంధ మించుకయును లేక, యెట్టివిశేషములును లేక, గుణత్రయాతీత మగు కేవలపరబ్రహ్మస్వరూపుఁడ వగుచుఁ బ్రకాశించుచున్న నీయొక్క వాస్తవస్వరూపమును నీయొక్క జాయమాన కరుణారసపరిపూర్ణమగు నపాంగావలోకనముచేత నపరోక్షముగఁ గాంచి తెలిసికొంటిని. దేవరా ! నీకు ముమ్మాటికిని మ్రొక్కుచున్నాను.

అవ. పరమపురుషుని విశ్వమయునిఁగ నుతించుచు న్నాఁడు.

ఇంద్రవజ్రావృత్తము.

విశ్వాంతరావాసక ! ॥ విశ్వమూర్తి !
 విశ్వజ్ఞ ! విశ్వోదర ! ॥ విశ్వవంద్యా !
 విశ్వాక్ష ! విశ్వాతిగ ! ॥ విశ్వసాక్షీ !
 విశ్వాది ! విశ్వేశ్వర ! ॥ విశ్వరూపా ! ॥ ౪

టీ. విశ్వ + అంతర్ + ఆవాసక = “విశ్వం జగతి సంసారే జీవే తదభిమానిని । శ్రాద్ధదేవవిశేషేషేష పుంసిస్యా త్సకరే త్రిషు” అను నిఘం

టువుచేఁ బ్రపంచముయొక్క లోపల నంతర్యామిరూపమున నున్నవాఁడా,
 విశ్వ+మూర్తి = “భూః పాదౌ యస్య నాభి ర్వియత్” అను మొదలుగఁ
 జెప్పఁబడిన విరాడ్రూపముచేత సకలలోకములే శరీరముగఁ గలవాఁడా,
 విశ్వ + జ్ఞ = సర్వమును దెలిసినవాఁడా, విశ్వ + ఉదర = అనేక
 కోటి బ్రహ్మాండములు కడుపునందుఁ గలవాఁడా, విశ్వ + వంద్యా =
 ఎల్లవారిచేతను మ్రొక్కఁబడుచున్నవాఁడా, విశ్వ + అక్ష = “సహస్ర
 శీర్షాపురుష సహస్రసాక్ష సహస్రపాత్” అను శ్రుతిచేత సకలప్రాణి
 స్వరూపుఁడ వగుటవలనఁ బెక్కులు కన్నులు గలవాఁడా, విశ్వ - అతిగ =
 ప్రపంచమునకు నతీతుఁడ వైనవాఁడా, విశ్వ+సాక్షీ = సమస్తమునకును
 ద్రష్టవైనవాఁడా, విశ్వ + ఆది = ప్రపంచమునకు స్థూలకారణమైన
 వాఁడా, విశ్వ+ఈశ్వర = సకలలోకములకును శాసకుఁడ వైనవాఁడా,
 విశ్వ + రూపా = ప్రపంచము స్వరూపముగఁ గలవాఁడా.

తా. ఓ దేవా ! నీవు సకలభూతములయందు నంతర్యామి యై నివ
 సించి యున్నావు. పుడమి మొదలగులోకములను పాదములు మొదలగు
 నవయవములుగఁ గల విరాట్స్వరూపుఁడవు; నీకుఁ దెలియని సంగతు లెవ్వి
 యును లేవు; అనేక కోటిబ్రహ్మాండములు గర్భమునందుఁ గలవాఁడవు;
 ఎల్లవారిచే నిరంతరమును మ్రొక్కఁబడుచున్నావు. పెక్కులు గన్నులు
 గలవాఁడవు; ప్రపంచము నతిక్రమించి యున్నావు. సమస్తమునకును
 సాక్షీవై యున్నావు; సకలభువనముల యుత్పత్తిస్థితిలయములకు మూల
 కారణభూతుఁడవు; ఎల్లలోకములను శాసించుచున్నావు నీవు సర్వస్వ
 రూపుఁడ వైతివి.

అవ. ఇట్లు ప్రపంచ స్థితికాలమునందలి భగవద్రూప
 మును గొనియాడి, భగవంతుఁడు యోగనిద్రలో నున్నతఱి
 స్వరూపమును నుతించుచున్నాఁడు.

ఉ పేంద్రవజ్రావృత్తము.

నిరీశ ! నిష్కారణ ! శ నిర్వికల్పా !
నిరీహ ! నిర్వాణద ! శ నిర్వికారా !
నిరామయా ! నిర్గుణ ! శ నిర్విశేషా !
నిరంతరానంద ! విరనిశ్చితాత్మా !

౫

టీ. నిరీశ = నీ కొకకానకుఁడు లేనివాఁడా, నిష్కారణ = నీకంటె
వేఱగు నొక కారణము లేనివాఁడా, నిర్వికల్పా = ఎట్టి సందియములును
లేనివాఁడా, నిరీహ = ఏ తలంపులును లేనివాఁడా, నిర్వాణద = స్వాశ్రితు
లకు సంసారబంధవిముక్తి నిచ్చువాఁడా, నిర్వికారా = జనన మరణాది
వికృతులు లేనివాఁడా, నిరామయా = ఏరోగములు లేనివాఁడా, నిర్గుణ =
హేయగుణములు లేనివాఁడా, నిర్విశేషా = నీ కన్నియు విశేషములుగాని
నీవు దేనికిని విశేషమవు గానివాఁడా, నిరంతర + ఆనంద = తెంపులేని
యానందము స్వరూపముగఁ గలవాఁడా, వినిశ్చిత + ఆత్మా = శ్రుతి
స్మృత్యాదిప్రమాణములచే నిశ్చయింపఁబడిన స్వరూపము గలవాఁడా.

తా. ఓ పరమపురుషా! నీ కొకకానకుఁడుగాని నీయుత్పత్త్యాదుల
కొకకారణముగాని సందియముగాని కోరికలుగాని పుట్టువు చావు ముది
మొదలగు మార్పులుగాని రోగములుగాని విశేషములుగాని హేయగుణ
ములుగాని లేవు. నీవు స్వాశ్రితులకు సంసారబంధమునుండి విడుదల
నొసంగుదువు. నిరతిశయమగు పరమసుఖము స్వరూపముగఁ గలవాఁడవు.
శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసములచే నిశ్చయింపఁబడినది.

౫

పృథ్వీవృత్తము.

చరాచరకృతప్రపంచమయ - సర్వసంసారభృత్
క్షరాక్షరవిలక్షణా! శ గతని-కార! చిల్లక్షణా!

పరాపర! సనాతనా! १ పరమ-పావనోద్వ్యోతనా!

పురాణపురుషోత్తమా! २ పురుష-పూర్ణ! విద్వత్తమా!

టీ. చర...విలక్షణా - చర = జంగమాత్మకము లగు దేవ మానవ తిర్యగాదులచేతను, అచర = స్థావరములైన కొండలు చెట్లు మొదలగు వానిచేతను, కృత = సృజింపబడిన, ప్రపంచమయ = చతుర్దశభువ నాత్మక మగు, సర్వ + సంసార = ఆజవంజవము నెల్లను, భృత్ = వహించిన, త్వర + అత్వర + విలక్షణా = “త్వరః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽత్వర ఉచ్యతే” అనుటచేత త్వరము లనబడెడు సకలభూతముల కంటెను అత్వరుం డనబడెడు కూటస్థుకంటెను వ్యతిరిక్త మయినవాఁడా, గతవికార = పోయిన వడ్భావవికారములు గలవాఁడా, చిత్ + లక్షణా = పరిశుద్ధచైతన్యమే లక్షణముగ (స్వరూపముగఁ) గలవాఁడా, పరా + పర = “అపరా ఋగ్వేదో యజుర్వేద స్సామవేదోఽథర్వవేద శ్శిక్షా కల్పో వ్యాకరణం నిరుక్తం ఛందో జ్యోతిష మితి | అథపరాయయా తద త్వర మధిగమ్యతే” అను శ్రుతిచేతఁ జెప్పబడిన పరాప్రకృతియు నపరా ప్రకృతియు నీవే యైనవాఁడా, సనాతనా = అనాదికాలమునుండి యున్నవాఁడా, పరమ+పావన + ఉద్వ్యోతనా = అజ్ఞానసంబంధము లేమింజేసి మిగులఁ బవిత్రమగుచైతన్యదీప్తి కలవాఁడా, పురాణ+పురుష+ ఉత్తమా = సృష్టిస్థితిలయకర్త లగుటచే నెల్లరకుం బూర్వు లగు బ్రహ్మ విష్ణురుద్రాదులకుఁ బ్రధానుఁడా, పురుష + పూర్ణ = పురుషశబ్దవాచ్యు లగు జీవులందఱును వ్యాపించి నిండియున్నవాఁడా, విద్వత్తమా = బ్రహ్మవిద్వరిష్టుఁడా.

తా. స్థావరములు జంగమములు నగు స్థూలోపాధులచేత రచి యింపబడిన నిఖిలప్రపంచరూప మగు నీసంసారమునెల్లఁ బూనుకొనియున్న పృథివ్యాదిపంచమభూతములకంటెను నవిద్యోపహితు లగు జీవులకంటెను

వ్యతిరిక్తుడవును, చావు పుట్టువు ముదిమి మొదలగు మార్పులు లేనివాడవును, ఉద్ధబోధన్వరూపుడవు నై పరాప్రకృతి యపరాప్రకృతి యను రెండుప్రకృతులు నీవయై యుంటివి. అనాదియగు కాలమునకుఁ గూడ ముందున్నవాడవు; మిగులఁ బరిశుద్ధమగు చైతన్యదీప్తి కలవాడవు; బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాదు లగు నాదిపురుషులకుఁ గూడ నుత్తముండవు. నిఖిల జీవులందు నంతర్యామివై వ్యాపించియున్నవాడవు. బ్రహ్మవిద్వరిష్టుడవు దేవా నీ వగుదువు.

“జనలోజసయవంతుష్ణకరసంఖ్య విశ్రాంతులున్” అని యీ పృథ్వీ వృత్తమునకు లక్షణవేత్తలు బండ్రెండవ యక్షరమును విశ్రమస్థానముగఁ జెప్పిరి. ఐనను సంస్కృత ఛందశ్శాస్త్రములయందు నీవృత్తమునకు విరామము ఎనిమిది యక్షరములపైని బ్రతిచరణమునకుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. సాధారణముగ వృత్తములకు సంస్కృతములోఁ జెప్పఁబడిన విరామస్థలము నందే తెలుఁగులోఁ గూడ నాయా వృత్తములకు విశ్రమస్థాన మేర్పఱుపఁ బడుచున్నది. ఇట్లుండఁగా నీవృత్తమునకుఁ బండ్రెండవ యక్షరముకంటె తొమ్మిదవయక్షరము విశ్రమ మగుటయే చదువుటకు సౌకుమార్యముగ నుండును. కావుననే యీ మహాకవి యాంధ్రలక్షణవేత్తలశాసనమును శిరసున వహించుచుఁ బండ్రెండవయింటను సంస్కృత ఛందశ్శాస్త్ర సంప్రదాయానుసారముగఁ దొమ్మిదవయింటనుగూడ ప్రతిపాదమునకును యతులం జూపెను. ఆస్థానములయందే యంత్యానుప్రసముగూడ నిలిపెను.

భుజంగప్రయాతవృత్తము.

పరంధామ ! దివ్యప్రభావాభిరామా !

పరాకాశ ! సంపూర్ణరభవ్యప్రకాశా !

పరానంద ! దేవాధిపా ! విశ్వతుందా !

పరానంద ! సచ్చిత్స్వరభావాత్మరూపా !

టీ. పరంధామ = “యద్వత్వా న నివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ”
అను భగవద్వచనమువలన నేపదమును బొందిన మహాయోగులు మరల నీ
సంసారచక్రమునఁ బడఁగో యట్టి సర్వోత్తమస్థానము గలవాఁడా,
దివ్య + ప్రభావ + అభిరామా = లోకోత్తరమగు మాహాత్మ్యముచే
రమణీయుఁ డైనవాఁడా, పరాకాశ = భూతాకాశమునకు వ్యతిరీక్తమగు
చిన్మయాకాశ స్వరూపుఁడా, సంపూర్ణ + భవ్యప్రకాశా = ఎల్లయెడ
లను వ్యాపించినట్టియు సకలలోకములకు డేమకర మయినట్టియు దివ్య
తేజస్సు కలవాఁడా, పర + ఆనంద = “నైషానందస్య మీమాగ్సా
భవతి” అని మొదలుకొని “న ఏకో బ్రహ్మ ఆనందః” అను దనుక
శ్రుతియందుఁ జెప్పబడిన మానుషానందాద్యానందమునకంటె నతీతమగు
నిరతిశయానందము గలవాఁడా, దేవ + అధిపా = నలువ మొదలగు
వేల్పులకు నేలికా, విశ్వ + తుందా = అనేకకోటిబ్రహ్మాండము లందర
మునఁ గలవాఁడా, పర + ఆనంద + సత్ + చిత్ + స్వభావ +
ఆత్మ + రూపా = నిరతిశయమగు నానందమును సత్తును చిత్తును స్వభావ
ముగఁ గల నిజస్వరూపము గలవాఁడా!

తా. మహాయోగులు యోగమార్గమునుబట్టి యే తావునకుఁ జేరి,
మరల నీ సంసారగర్తమునఁ బడక యఖండసుఖము ననుభవించుచుండురో
యట్టి సర్వోత్తమమయిన స్థానము గలవాఁడవును, పెక్కులగు నవతార
విశేషములయందు లోకోత్తరము లగు ప్రభావములను జూపి, దుష్టక్షణ
శిష్టరక్షణములం జేసి లోకములకు నెమ్మది నిచ్చినవాఁడవును “ఆకాశో
హవై నామరూపయో ర్నిర్వహితా” అను మొదలగుశ్రుతిచేతఁ జివంబర
స్వరూపుఁడవును, ఎల్లయెడల నిండి యెల్లరకును డేమయు నిచ్చెడు దివ్య
జ్యోతిస్స్వరూపుఁడవును, మానుషానందము మొదలు బ్రహ్మానందముదనుకం
గల తాకికానందములకు నతీతమగు నఖండానందము స్వరూపముగఁ గలవాఁ
డవును, నలువ మొదలగు వేల్పులకు నేలికవును, పెక్కులగు బ్రహ్మాండ్ల

కోటు బుదరమునఁ గలవాఁడవును, అఖండసచ్చిదానందస్వరూపుఁడవును
నీవై యొప్పుచుంటివి.

2

క. మాయాప్రతిబింబేశ్వర !

మాయామయదివ్యదేహ శ్ర మాయాతీతా !

మాయావి ! మాయమాయా !

మాయారహితాత్మతత్త్వమయ జయరామా ! ౩

టీ. మాయా + ప్రతిబింబ + ఈశ్వర = శుద్ధసత్త్వప్రధాన మగు
మూలప్రకృతి భాగమునఁ బ్రతిఫలించిన యీశ్వరాత్మకచైతన్యము గల
వాఁడా, మాయామయ + దివ్య + దేహ = శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగు
మాయ స్వరూపముగఁ గల లోకోత్తరమగు దివ్యమంగళవిగ్రహము కల
వాఁడా, మాయా + అతీతా = అట్టిమాయను వశపఱచుకొని దానిని
మీటియున్నవాఁడా, మాయావి = ప్రపంచముయొక్క జన్మస్థితిభంగ
ముల నొనర్చుటకు నా మాయను గైకొనియున్నవాఁడా, మాయ +
మాయా = మాయారూపిణి యగు మూలప్రకృతికిఁ గూడ మూలప్రకృతి
యైనవాఁడా, సాంఖ్యులు “నప్రకృతి రవికృతిశ్చ పురుషః” అని చెప్పినను
నాపనిషదులు మూలప్రకృతికి మూలభూతుఁడు పరమేశ్వరుఁడని స్థిరపఱి
చిరి; మాయా + రహిత + ఆత్మ + తత్త్వమయ = మూలావిద్యచే విరహిత
మగు పరమాత్మస్వరూపుఁడ వగు, రామా = ఓ శ్రీరామచంద్రా, జయ =
సర్వోత్కృష్టఁడవు గమ్ము.

తా. శుద్ధసత్త్వప్రధాన యగు మాయయందుఁ బ్రతిఫలించిన యీశ్వర
చైతన్య మయినవాఁడవును, అట్టి సత్త్వగుణప్రధాన యగు మాయ స్వరూ
పముగఁ గల యనేకము లగు నవతారరూపము లయిన లోకోత్తరశరీర
ములు గలవాఁడవును, మాయను లోబఱచుకొని దానిని మీటియున్నవాఁ
డవును, సమస్తమయిన ప్రపంచముయొక్క సృష్టిస్థితిలయ ములం జేయుటకు

నామాయ నవలించించియున్న వాఁడవును, నట్టిమాయకుఁ గూడ నీవు మాయ
యైనవాఁడవును (ఆ సకలప్రపంచమునకును మాయ మూల మయియున్నది.
అట్టి మాయకు భగవంతుఁ డధిష్ఠానభూతుఁ డని ఫలితార్థము. భగవంతుని
పారమార్థికస్వరూపము మాయచే విరహిత మయ్యే యున్నది) అయినట్టి
రామచంద్రా, నీవు సర్వోత్కర్షముగా నుండువుగాక !

క. భూతకర ! భూతభావన !

భూతభరణ ! భూతహరణ ! ౩ భూతావాసా !

భూతేశ్వర ! భూతాశ్రయ !

భూతాత్మక ! భూతసాక్షి ! ౪ భూతాత్మ ! హరి !

టీ. భూత + కర = “ధరాదావుచితేనత్యే యథార్థన్యాయయో
రపి । పికాచాదాచ యోగీంద్రే సదృశప్రాప్తయోరపి” అని ‘జంతౌ తత్త్వా
మసంధానే చాతీతే భూత ఇష్యతే’ అను నభిధానముచేత జంతుజాలము
లను సృజించుచువాఁడా, (ఇందులకు నాచే రచియింపఁబడిన శ్రీ విష్ణుసహ
స్రనామ వికృతియందు “రజోగుణం నమాశ్రిత్య పరమేష్ఠ్యాత్మనా నదా ।
కరోతి సర్వభూతాని భూతకృత్కథ్యతే హరిః” అని భూతకృత్త్వామనిర్వ
చనమును జూడుఁడు.) భూత + భావన = సత్య మగు సంకల్పము గల
వాఁడా, లేక పుడమిమొదలగు పంచమహాభూతములను బుట్టించినవాఁడా,
ఇందులకు “పృథివ్యాదీని భూతాని స్వయం జనయతీతివా । సత్యావా
భావనా యస్య సహరి ర్భూతభావనః” అని మత్కృతభూతభావననామ
నిర్వచనము; భూతభరణ=శ్రీ మహావిష్ణుస్వరూపమున సత్త్వగుణము నవ
లంబించి సకలభూతకోటులను భరించువాఁడా, ఇందులకు “విష్ణ్వాత్మనా
సత్త్వగుణ మధిష్ఠాయ నిరంతరం । బిభర్తి సర్వభూతాని భూతభృత్క
థ్యతే హరిః” అని మత్కృతభూతభృత్త్వామనిర్వచనము; భూత +
హరణ = మహాప్రళయకాలమునందు రుద్రరూపమునఁ దమోగుణము నవ

లంబించి భూతములనెల్ల సమయించువాఁడా, భూత + ఆవాసా = సర్వ
 భూతములయందు సంతర్యామిరూపమున నున్నవాఁడా, భూత + ఈశ్వర =
 ఎల్లభూతములను దమతమ మర్యాదలను మీఱకుండునట్లు నిలిపి కాపించు
 వాఁడా, భూత + ఆశ్రయ = సకలభూతములకు నాధారభూతుఁడా,
 భూత + ఆత్మక = “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” అను శ్రుతిచే నానావిధ
 భూతజాలము స్వరూపముగఁ గలవాఁడా, భూత + సాక్షి = “భూత
 భవ్య భవస్పృభుః” అనుటచే భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందు
 జరుగు నిఖిలవ్యాపారాదులకును ద్రష్ట యైనవాఁడా, భూతశబ్దము భవిష్య
 ద్వర్తమానములకు నుపలక్షకము, భూత + ఆత్మ = సత్యమే స్వరూపము
 గఁ గలవాఁడా, హరీ = “హరి ర్హరతి పాపాని స్మర్యమాణ స్సకలస్స
 జాం” అనుటచేత సకల పాపసంహారకా, యని శ్రీనారాయణనామస్మరణ
 రూప మగు స్తవము.

తా. సృష్టికర్తయగు పరమేష్ఠిస్వరూపుఁడ వయి రజోగుణము నవ
 లంబించి సమస్తభూతములను దొలుత సృజించినవాఁడవు. తరువాత సత్య
 సంకల్పుఁడవగు నీ వాభూతకోటులనెల్ల శ్రీమహావిష్ణుస్వరూపమున సత్త్వ
 గుణమును ఋణి పరిపాలించుచుంటివి. తుదను “రుద్రరూపుఁడవై తమ
 గుణమును దాల్చి యాభూతకోటుల నెల్ల నుపసంహరించుచుందువు. ఇట్లు
 బాలుఁడు ఇసుకబొమ్మలను జేసి యించుక సేపు వానితో నాడుకొని కడ
 పట వానినెల్లఁ దుడిచివేయునట్లు నీవు నీప్రపంచముతో వినోదించుచు
 న్నావు. ఇట్టి భూతజాతరూపమగు ప్రపంచమునకు నీ వీశ్వరుండవును
 నాధారభూతుఁడవును నైతివి. మఱియును, నీవు సకలభూతములయందు
 సంతర్యామిరూపమున నివసించి యున్నావు. విరాడ్రూపమున సకలభూత
 ములు స్వరూపముగఁ గలవాఁడవు. భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందు
 జరుగుసమస్తమునకు నీవు సాక్షివి. సత్యస్వరూపుఁడ వైతివి ఓహరీ !

సంగీతవృత్తము.

యోగయోగాంగసంక్రయక్త! యోగప్రియా!

యోగముద్రాన్వితా! శ యోగనిద్రాన్వితా!

యోగలక్ష్మ్యవనా! శ యోగసిద్ధిప్రదా!

యోగమాయాశ్రయా! శ యోగయోగీశ్వరా!

౧౦

టీ. యోగ + యోగాంగ + సంక్రయక్త = యంత్రయోగము లయ
యోగము హఠయోగము రాజయోగము భక్తియోగము మొదలగు యోగ
విశేషములతోను, అట్టియోగములకు నంగభూతము లగు యమనియ మాసన
ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణ సమాధులును, శమ దమాదులును,
మొదలగువానితోఁ గూడియున్నవాఁడా (పరమేశ్వరుఁడు యోగయో
గాంగములతోఁ గూడియుండుట యనఁగా నిట్టిసాధనములచేఁ జొందఁదగి
నవాఁడనుట), యోగ + ప్రియా = “యోగః కర్మసుకౌశలం” అని చెప్పఁ
బడినతీరున యథావస్థిత మగు వస్తువును వేతొక విధమునఁ బ్రతిపాదించుట,
ఎట్లనిన సంసారబంధమునకు మూలమైనదయ్యుఁ జిత్తశుద్ధిద్వారా బంధ
రహితమగు మోక్షమునకుఁ బరంపరచే హేతువగుచుండుట యిట్టియోగము
నందుఁ బ్రీతిగలవాఁడా, యోగముద్రా + అన్వితా = “సంయోగ మేక
సోపాయధ్యానయుక్త చ్ఛలేషుచ” అను నభిధానముచేత యోగశబ్దమునకు
ధ్యానమనియు నర్థము గలదు గాన, ధ్యానముద్రతో (చిన్మూద్రతో) కూడి
యున్నవాఁడా - చిన్మూద్రచే ధ్యానింపదగినవాఁడా యని యర్థము. యోగ
నిద్రా + అన్వితా = తురీయావస్థాత్మకమగు యోగనిద్రచేఁ దనరు
చున్నవాఁడా, యోగ + లక్ష్మ్య + అవనా = “న యోగం యోగ
మిత్యాహు ర్జీవాత్మ పరమాత్మనోః” అనుటచే జీవాత్మపరమాత్మైక్యరూప
మగు యోగమునందు లక్ష్మ్యము (గుణి) గలవారినిఁ గాపాడువాఁడా, యోగ
సిద్ధి + ప్రదా = “అణిమా మహిమాచైవ గరిమా లఘిమా తథా । ప్రాప్తిః

ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాప్తభూతయః” అను నెనిమిది యోగ సిద్ధుల నొసంగువాఁడా, యోగమాయా + అశ్రయా = “యోగమాయా ముపాశ్రితః” అను శ్రీ భాగవతవచనముచే చిచ్ఛక్తి యగు యోగమాయకు (మూలప్రకృతికి) నధిష్ఠానమైనవాఁడా, యోగ + యోగి + ఈశ్వరా = పూర్వోక్తములగు యోగయోగాంగములతోఁ గలయిక గలవారలకు నేలిక యగువాఁడా.

తా. పెక్కులగు సుపాయములతోను యమనియమాదులగు యోగాంగములతోను గూడుకొనిన మంత్రయోగము లయయోగము హఠయోగము రాజయోగము మొదలుగాఁ గల యోగములయందుఁ బ్రీతి గలవాఁడవును, ధ్యానరూప మగు చిన్మూలతోఁ గూడియున్నవాఁడవును, తురీయావస్థా రూపమగు యోగనిద్రతోనుండి యానందించువాఁడవును, ఆయోగయోగాంగములయందు లక్ష్యముగలవారిని సంరక్షించువాఁడవును, అణిమాదులగు యోగసిద్ధుల నిచ్చువాఁడవును, పరాశక్తికి నధిష్ఠానభూతుఁడవును, జీవాత్మ పరమాత్మల కైక్యరూపమగు యోగముతోఁ గలయిక గలవారికెల్ల నధిపతి వియు నగువాఁడా !

౧౦

వసంతతిలకవృత్తము.

వేదాగమావిషయశ్రవిగ్రహ ! వేదవేద్యా !

వేదాంగ ! వేదనుత ! శ్ర వేదవివేకశీలా !

వేదాది ! వేదమయ ! శ్ర వేదగ ! వేదజిహ్వ !

వేదాంతతత్త్వసువిశేషనవేదితవ్యా !

౧౧

టీ. వేద + అగమ + అవిషయ + విగ్రహ = ఋగ్యజుస్సాహ ధర్మణములను నాలుగువేదములకును దదుపబృంహణములగు సమస్తపాంచ రాత్రాద్యాగమములకును నగోచరమగు స్వరూపము గలవాఁడా, వేద + వేద్యా = “వేదాన వేదాయది సంతు కేతు” అని నైషధమునందు వేద

మన సత్యమని చెప్పటచేత సత్యముచే దెలియఁదగినవాఁడా “సత్యం
పరం పరగ్ సత్యగ్ సత్యేనన సువర్ణా ల్లోకాచ్ఛ్యవంతేకదాచన సతాగ్ హి
సత్యంతస్మాత్సత్యే రమంతే” అనుశ్రుతి యిందులకుఁ బ్రమాణము. వేద +
అంగ = వేదములే యవయవములుగఁ గలవాఁడా, వేద + మత = సకల
వేదములచే నొప్పకొనఁబడిన వాఁడా, వేద + వివేక + కీలా = వేద
ములయొక్క వివేచనయే స్వభావముగఁ గలవాఁడా, వేదాది = “యో
వేదాదా స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః | తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః
పర స్సమహేశ్వరః” అను మొదలగు శ్రుతివచనములచే వేదమంత్రములకు
మొదటిస్వర మగు ప్రణవము స్వరూపముగఁ గలవాఁడా, వేదమయ =
నాలుగు వేదములు స్వరూపముగఁ గలవాఁడా, వేద + గ = “అమ్నాయ
జ్ఞానయో ర్వేదః” అను నభిధానముచే వేద మన జ్ఞానముగాన జ్ఞానమును
పొందినవాఁడా, లేక జ్ఞానముచే బొందఁదగినవాఁడా, వేద + జిహ్వ =
శ్రుతులు నాలుకగ (పలుకులుగఁ) గలవాఁడా, వేదాంత + తత్త్వ +
సువివేచన + వేదితవ్యా = ఉపనిషత్తులయొక్క వాస్తవార్థమును బరి
శీలించుటచే దెలియఁదగినవాఁడా.

తా. నిఖిలవేదములకును వేదోపబృంహణము లగు సమస్తాగమముల
కును స్మృతినూత్ర పురాణేతిహాసాదులకుఁ గూడ నిట్టి దని ప్రతిపాదించు
టకు నలవిగాని దివ్యసుందరమంగళమూర్తి గలవాఁడవు; కేవల బ్రహ్మను
భవజ్ఞానముచే దెలియఁదగినవాఁడవు; నాలుగు వేదములే యవయవ
ములుగఁ గలవాఁడవు; సకలవేదసమ్మతుఁడవు; వేదములయొక్క వివేచ
నాజ్ఞానమే స్వభావముగఁ గలవాఁడవు; సకల వేదమంత్రములకుఁ దొలి
వర్ణమగు ప్రణవము స్వరూపముగఁ గలవాఁడవు. వేదము లాత్మస్వరూప
ముగఁ గలవాఁడవు. నీవు వేదములను బొందియున్నావు; వేదములే నీకు
నాలుక; ఉపనిషత్తులయొక్క వాస్తవార్థమును లెస్సగఁ బరిశీలించుటచే నీ
స్వరూపము తెలియఁబడును.

క. శాస్త్రాగమపరికల్పక !

శాస్త్రాచార్యోపదిష్టసారార్థజ్ఞా !

శాస్త్రాగమార్థతత్పర !

శాస్త్రార్థవిచారగమ్య ! శ శాస్త్రప్రవరా !

౧౨

టీ. శాస్త్ర) + ఆగమ + పరికల్పక = కపిల పతంజలి గౌతమ జైమిని వ్యాసాద్యవతారములచే సాంఖ్యయోగ న్యాయ మీమాంసాది శాస్త్రములను మఱియు నీశ్వరావతారమునఁ జతుష్పత్తితంత్రములను రచియించినవాఁడా, శాస్త్ర) + ఆచార్య + ఉపదిష్ట + సార + అర్థ + జ్ఞా = ఆయా శాస్త్రములచేతను సన్న్దురువులచేతను నుపదేశింపఁబడిన వాస్తవార్థము నెఱింగినవాఁడా, శాస్త్ర) + ఆగమ + అర్థ + తత్పర = పూర్వోక్తము లైన (మీఁదఁ జెప్పఁబడిన) శాస్త్రములయొక్కయు నాగమముల యొక్కయు వాస్తవార్థమునందుఁ దాత్పర్యము గలవాఁడా, శాస్త్ర) + అర్థ + విచార + గమ్య = శాస్త్రములయొక్క ఫలితార్థమును జర్పించుటకలవఁ దోఁపఁబడుచున్నవాడా, శాస్త్ర) + ప్రవరా = నకలశాస్త్రములకునుఁ బ్రధాన మయినవాఁడా.

తా. కపిల పతంజలి గౌతమ కణాద జైమిని బాదరాయణాద్యవతారముల నెత్తి, వేదార్థోపబృంహణము లగు సాంఖ్యయోగ న్యాయ మీమాంసాది శాస్త్రములను నిఖిలస్మృతిపురాణేతిహాసాదులను నీవే విరచించితివి. ఆయా శాస్త్రములు మొదలగువానిచేతను మహాబుఘలగు సన్న్దురువులచేతను బోధింపఁబడిన తత్త్వజ్ఞానరూప మగు ఫలితార్థము నీకే తెలియును. ఆయా శాస్త్రములయు నాగమములయు నుఖ్యార్థమునందుఁ బిక్కిలి మక్కువ గలవాఁడవు. ఉపనిషద్రూపము లగు శాస్త్రములయొక్క తాత్పర్యమును బర్యాలోచించుటచే నీవు తెలియఁబడుదువు. నకలశాస్త్రములకుం బ్రధానభూతుఁడవు నీవే.

౧౩

క. విద్యానిధి ! విద్యాప్రద !

విద్యావిద్యాతిరిక్త ! శ విద్యావేద్యా !

విద్యాపతి ! విద్యామయ !

విద్యాసంధానితాత్మకవిద్యాసారా !

౧౩

టీ. విద్యా + నిధి = నాలుగువేదములు శిక్ష మొదలగు నాలుగు వేదాంగములు మీమాంసయు న్యాయవిస్తృతియుఁ బురాణములు ధర్మశాస్త్రములు నను పదునాలుగు విద్యలకును గని యైనవాఁడా, విద్యా + ప్రద = అపరోక్షజ్ఞానము నొసంగువాఁడా, విద్యా + అవిద్యా + అతిరిక్త = లౌకికవిద్యలకును నజ్ఞానమునకును నగోచరుఁడ వగుటచే వేరైనవాఁడా, విద్యా + వేద్యా = కేవలబ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ దెలియఁదగినవాఁడా, విద్యా + పతి = పూర్వోక్త చతుర్దశవిద్యలకును బరిపాలకుఁడా, విద్యామయ = ఆ చతుర్దశ విద్యలే స్వరూపముగఁ గలవాఁడా, విద్యా...సారా-విద్యా = చతుర్దశ విద్యలయందు, సంధానిత = ఇమిడ్చి కూర్చఁబడిన, ఆత్మవిద్యాసారా = బ్రహ్మజ్ఞానముయొక్క నిగ్గు గలవాఁడా.

తా. నాలుగువేదములు, శిక్ష మొదలగు వేదాంగము లాఱు, పూర్వోక్తర మీమాంసలు రెండు, పురాణసముదాయము మన్వాది ధర్మశాస్త్రసముదాయము గలవి యైన పదునాలుగువిద్యలకుం గని యైతివి. అనఁగా నీలోనుండియే యీ విద్యామణులు వెడలినవి. ఈ చతుర్దశవిద్యలను నద్గురురూపమున నుత్తమాధికారులకు నీవే యుపదేశించుచున్నావు. కేవలశబ్దముయు లగు లౌకికవిద్యలకును నజ్ఞానమునకు వ్యతిరిక్త మగు బ్రహ్మజ్ఞానముచేఁ దెలియఁబడుచున్నావు. బ్రహ్మజ్ఞానమును నద్గురుసంప్రదాయమునుండి విచ్చిన్నము గాకుండఁ బరిపాలించుచున్నావు. కేవల జ్ఞానస్వరూపుఁడవు. పైని జెప్పఁబడిన పదునాలుగువిద్యలలోను ఇమిడ్చి గ్రుచ్చఁబడి యున్నబ్రహ్మజ్ఞానమునకు నీవే నిగ్గై యున్నావు.

౧౩

అవ. “యజ్ఞో యజ్ఞ పతి ర్యజ్ఞాం గో యజ్ఞవా
హనః, యజ్ఞభృ ద్యజ్ఞకృ ద్యజ్ఞే యజ్ఞభు గ్యజ్ఞసాధనః, య
జ్ఞాంతకృ ద్యజ్ఞగుహ్యమ్” అను శ్రీ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్ర
త్రార్థమును బ్రతిపాదించుచున్నాఁడు.

మానినివృత్తము.

యజ్ఞ విధాయక! యజ్ఞనియామక! యజ్ఞ ఫలాశ్రయ! యజ్ఞకరా!
యజ్ఞ ఫలావన! యజ్ఞ ఫలాశన! యజ్ఞ ఫలప్రద! యజ్ఞధరా!
యజ్ఞ విధిప్రియ! యజ్ఞ సమర్చిత! యజ్ఞసుసాధన! యజ్ఞపతీ!
యజ్ఞశరీరక! యజ్ఞ రహస్యక! యజ్ఞ పరాయణ! యజ్ఞమయా!

టీ. యజ్ఞ + విధాయక = యాగవిధులనెల్ల విధించువాఁడా,
యజ్ఞ + నియామక = క్రతుసంబంధము లగు క్రియాకలాపములను నియ
మించువాఁడా, యజ్ఞ + ఫల + ఆశ్రయ = క్రతువులయొక్క ఫలిత
మునకు నాధారభూతుఁడా, యజ్ఞ + కరా = సకల యాగములను
జేయువాఁడా, యజ్ఞ + ఫల + అవన = క్రతువులయొక్క ఫలితమును
బాలించువాఁడా, యజ్ఞ + ఫల + అశన = యాగములయొక్క ఫల
ము ననుభవించువాఁడా, యజ్ఞ + ఫల + ప్రద = క్రతుఫలము నొసం
గువాఁడా, యజ్ఞ + ధరా = యాగములను భరించువాఁడా, యజ్ఞ +
విధి + ప్రియ = యజ్ఞముల నొనరించుటయందుఁ బ్రీతి గలవాఁడా,
యజ్ఞ + సమర్చిత = క్రతువులచేఁ బూజింప (ఆరాధింపఁ) బడు
వాఁడా, యజ్ఞసుసాధన = స్వస్థానప్రాప్తికి యజ్ఞములే మేలగు సాధన
ములుగఁ గలవాఁడా, యజ్ఞ + పతీ = క్రతువులకు పాలకుఁడా, యజ్ఞ +
శరీరక = జన్మములే శరీరముగఁ గలవాఁడా, యజ్ఞ + రహస్యక =
యాగములకు రహస్యభూతమైనవాఁడా, యజ్ఞ + పరాయణ = క్రతువుల

యందు మిక్కిలి అనక్తి గలవాఁడా, యజ్ఞమయా = క్రతుస్వరూపుఁడా,
ఇందులకు నన్మత్కృత శ్రీ విష్ణునవాసనామ స్తోత్ర వివృతి “ యజ్ఞోవై
విష్ణు రిత్యుక్తే ర్యజ్ఞోయజ్ఞాత్మనాపివా । అహంహి సర్వయజ్ఞానాం
భోక్తాచ ప్రభురేవచ । ఇత్యుక్తే ర్భగవాన్ యజ్ఞపతి రిత్యుక్తే ధీమతే । యజ
మానాత్మనాత్మిన్ న్యజ్ఞాస్యాదభగవాన్ హరిః । వేదపాదో యూపదం
ప్త్రీః క్రతుహస్త శ్చిత్తీముఖః । అగ్ని జిహ్వోదర్భరోమా బ్రహ్మశీర్షో మహా
తపాః । అహోరాత్రేక్షణో దివ్యో వేదాంగ శ్రుతిభూషణః । అజ్యనా
నస్సృపస్తుండ స్సామఘోషస్వనో మహాన్ । ధర్మసత్యమయ శ్చీమాన్
కర్మవిక్రమసత్కిరీయః । ప్రాయశ్చిత్తనఖోఘోరః పశుజాను ర్మహా
భుజః । ఉద్ధాత్రాంత్రో హోమలింగ ఫలబీజ మహామధిః । వాగంతరాత్తా
మంత్రస్థిగ్వికృతస్సోమశోణితః । వేది స్కంధో హవిర్గంధో హవ్యక
వ్యాతి వేగవాన్ । ప్రాగ్వంశకాయో ద్యుతిమాన్ నానాచీక్షాభి రర్చితః ।
దక్షిణాహృదయో యోగీ మహానత్రమయోమహాన్ । ఉపాకర్షోఽన్య రుచ
కః ప్రవర్ణ్యా వర్తభూషణః । నానాచందోగతపథో గుహ్యోపనిష
దాననః । ఛాయాపత్నీ సహాయోవై మేరుశృంగ మివోచ్ఛ్రితః ।
ఇత్యుక్తే ర్భగవాన్ విష్ణు ర్యజ్ఞాంగ స్స త్రిమాపధృక్ ॥ ఫలహేతుక
యజ్ఞాద్యోవాహయత్యజ్ఞవాహనః । యజ్ఞంసాతీతి వా యజ్ఞభృద్భి
భర్తీతివా హరిః । ఆదావంతేచ జగతః క్రమాద్యజ్ఞం కరోతివా । కృతంతీతి
హరిర్యజ్ఞకృదిత్యత్రాభిధీయతే । యజ్ఞానాం తత్సమాధా నాత్మనాంతు
ప్రధానతః । శేషీ తత్సమవాయానాం యజ్ఞాస్యా దభగవాన్ హరిః ।
యజ్ఞం భుక్తే భునక్తీతి యజ్ఞభుక్త్యా జ్ఞనార్దనః । తత్ప్రీప్తా సాధనం
యజ్ఞ ఇతిస్యా ద్యజ్ఞసాధనః । వైష్ణవ్య ఋక్సంసనేన పూర్ణాహుత్యా
నమాపనం । యజ్ఞస్య యః కరోతీతి స యజ్ఞాంతకృదుచ్యతే । యజ్ఞగుర్యం
యజ్ఞజ్ఞాన స్తదభేదోపచారతః ” అని యీ నామమంత్ర వివృతికారికలకు
నర్థమును నాపుస్తకముం జూచి తెలిసికొనునది. కాదేని, ప్రేక్షావంతులకు

మలభముగఁ దెలియునని యిందు తెలుగున వివరింపలేదు. మూలమునందలి 'యజ్ఞవిధాయక' అను మొదలగు సంబోధనాంతపదములకును యజ్ఞాది నామములకును బుద్ధిమంతులగువా నరర్థములను సరిచూచుకొనునది. గ్రంథ వైపుల్య మగు నని యిందు సరిపెట్టి వేర్వేరి చూపలేదు.

తా. యజ్ఞమును విధించువాఁడును నియమించువాఁడును, యజ్ఞ ఫలముల కాధారమయినవాఁడు, ఆ ఫలములను జెడకుండ రక్షించువాఁడును అనుభవించువాఁడును, ఓసంగువాఁడును, యజ్ఞము చేయువాఁడును, నిర్విఘ్నముగ నిర్వహించువాఁడును, యజ్ఞవిధియందుఁ బ్రీతి గలవాఁడును, యజ్ఞముచేత అర్చింపబడువాఁడును, యజ్ఞమందలి స్రుక్స్స)వాది సాధనములు స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును, యజ్ఞమునకు ప్రభువును, యజ్ఞమే శరీరముగాఁ గలవాఁడును, యజ్ఞమంత్రములకుఁ బ్రతిపాద్యవస్తు వైన వాఁడును, యజ్ఞమే ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడును, యజ్ఞమే తా నయిన వాఁడు నగురామా !

౧౪

క. మంత్రప్రభావదర్శక !

మంత్రప్రియ ! సకలమంత్రశ్రమంత్రార్థజ్ఞా !

మంత్రార్థగమ్య ! మంత్రీ !

మంత్రాధిష్ఠానదేవశ్రమయ ! మంత్రాత్మా !

౧౫

టీ. ఇందు సకలమంత్రతత్సంబంధిస్వరూపముగా వర్ణించుచున్నారు. మంత్ర-ప్రభావ-దర్శక = గాయత్రి మొదలగు మహామంత్రములయొక్క-మహత్వమును చూపువాఁడా, వానిప్రభావమునకు నీవే నిదర్శన మనుట, మంత్రప్రియ = మంత్రములయందు ప్రీతి గలవాఁడా, సకలమంత్ర-మంత్రార్థ-జ్ఞా = ఎల్లమంత్రములను - ఆ మంత్రతాత్పర్యములను - తెలిసిన వాఁడా, మంత్రార్థగమ్య = మంత్రతాత్పర్యములచేత పొందఁదగిన వాఁడా, మంత్రములతాత్పర్యములకు విషయ మైనవాఁ డనుట, మంత్రీ =

పద్య-౧౬.] టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము.

786

మంత్రములు గలవాఁడా, మంత్రాధిష్ఠాన దేవమయ = మంత్రమున కభిమాని
యైనదేవత స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా, మంత్రాత్మా = మంత్రమే
స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా,

తా. మంత్రప్రభావములకు నిదర్శనమైనవాఁడును, మంత్రములందు
ప్రీతి గలవాఁడును, సకలమంత్రములను మంత్రతాత్పర్యములను దెలిసిన
వాఁడును, మంత్రములకెల్ల, ప్రతిపాద్యమైనవస్తువును, మంత్రయుక్తుఁడును,
ఆయా మంత్రముల కభిమానదేవతలును దానే యైనవాఁడును, మంత్రమే
తా నయినవాఁడు నగురామచంద్రా!

౧౫

క. జపకల్పక ! జపతల్పక !

జపకోట్యారాధనీయ ! ॥ జపత త్వజ్ఞా !

జపజప్యజాపకాత్మక !

జపయజ్ఞఫలస్వరూప ! ॥ జపలక్ష్మ్యత్తా !

౧౬

టీ. ఇందు జపమును దానిని సంబంధించినవియును నీవే యని చెప్పు
చున్నారు. జపకల్పక - జప = మంత్రావృత్తిని, కల్పక = కల్పించిన
వాఁడా, జపతల్పక = జపమే శయ్యగాఁ గలవాఁడా, - జపమే నుఖ
విశ్రాంతిస్థానముగాఁ గలవాఁ డనుట; జపకోటి + ఆరాధనీయ = జప
సమూహముచేత - ఆరాధింపఁదగినవాఁడా, జపత త్వజ్ఞా = జపముయొక్క
యథార్థస్వరూపమును (కలరూపు) ఎఱిగినవాఁడా, జప-జప్య-జాపక -
ఆత్మక = జపించువ్యాపారముయొక్కయు - జపింపఁదగిన మంత్రముయొ
క్కయు - జపించువానియొక్కయు - స్వరూపమైనవాఁడా - జపించుట
యును జపింపఁబడు మంత్రమును జపించువాఁడును నీవే యైనవాఁడా,
యనుట, జప - యజ్ఞ - ఫల - స్వరూప = జపమనెడు - యజించుట
యొక్క (ఆరాధించుటయొక్క) - ఫలమే-స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా,
జప-లక్ష్మ్య-ఆత్మా = జపముచేత-కనుగొనఁదగిన - స్వరూపము గలవాఁడా,

తా. ప్రణవమంత్రావృత్తిరూప మగు జపమును బుట్టించినవాడవు, జపమునందు సుఖముగా వసించి యుండువాడవు. జపసమూహములచేత నెల్ల ఆరాధింపఁదగినవాడవు. జపస్వరూపమును దెలిసినవాడవు. జప వ్యాపారమును జపమంత్రమును జపించువాడును నీవే యగుదువు. జప యజ్ఞమునకు నీవే ఫలము. నీవే జపదేవతవు.

౧౬

క. పూజావిధానదర్శక!

పూజాతద్వస్తుపూజ్యోపూజకరూపా !

పూజాఫలప్రదాయక !

పూజాప్రియ ! పూజనీయ ! ॥ పూజావిషయా !

౧౭

టీ. పూజా-విధాన-దర్శక = పూజనేయు విధిని తెలుపువాడా, (గురురూపముచేతఁ దెలుపువాఁడనుట), పూజా...రూపా - పూజా = పూజించుటయు, ఆ వ్యాపారము ననుట-తద్వస్తు = దాని వస్తువులును. అనఁగా పూజకు సాధనములయిన పత్రపుష్పఫలజలాదులు ననుట, పూజ్య = పూజింపఁదగిన దేవతయు, పూజక = పూజించువాడును (అనెడి యివియె), రూప = స్వరూపముగాఁ గలవాడా, పూజాఫలప్రదాయక = పూజ కయినఫలమును ఇచ్చువాడా, పూజాప్రియ = పూజయందు ప్రీతి గల వాడా, పూజనీయ = పూజించుటకుఁ దగినవాడా, పూజావిషయా = పూజకు విషయభూతుఁ డైనవాడా, పూజకుఁ బ్రతిపాద్యమగువస్తు వైన వాడా యనుట, 'పూజ్య' అనుచో పూజకు విషయమైన యేదేవతగాని నీవే యనియు 'పూజావిషయా' అనుచో పూజకు సర్వవిధముల విషయము నీవే యనియు భేదము గ్రహించునది. 'పూజా + అవిషయా' అని భేదము చేసినచో - పూజకు గోచరము కానివాడా యనుట.

తా. మనుష్యాసాదిరూపమున పూజించు విధులను దెలుపువాడవు. పూజావ్యాపారమును పూజాసాధనము లయిన పత్రపుష్పాదులును పూజకు

విషయమైన దేవతయు పూజించువాఁడును అన్నియు నీవే యగుదువు.
పూజకు ఫల మిచ్చువాఁడును నీవే. పూజకుఁ బ్రీతి నొందువాఁడును,
అర్హుఁడై నవాఁడును, పూజకుఁ బ్రతిపాద్య మగువస్తువును నీవే. ౧౭

క. నామప్రియ ! నారాయణ

నామక ! విశ్వాద్యనంత్రనామార్థజ్ఞా !

నామప్రభావదర్శక !

నామాదివికారరహిత ! ౧ నతవిబుధహితా !

౧౮

టీ. నామప్రియ = నామములయందు ప్రీతిగలవాఁడా, (నామములు విధిరూపములును నిషేధరూపములు నని రెండు విధములు), నారాయణ నామక = నారాయణుఁ డనుపేరు గలవాఁడా ('ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తాః ఆపోవై నరసూనవః...తస్యాయనం తతోనారాయణః స్సృతః'), జలములు నారములు, దానిని స్థానముగాఁ గలవాఁడు నారాయణుఁడు - లేక నార మనఁగా విజ్ఞానము - దానిని అయనముగా - ఆశ్రయముగాఁ గల వాఁడు - లేక 'రిఞ్ త్తయే' అను ధాత్వర్థమునుబట్టి నరుఁ డనఁగా రివ్యతే క్షీయతే ఇతి రః - అనఁగా నశించునది - 'రః' కానిది 'నరః' అనఁగా నాశములేనివస్తువు పరబ్రహ్మము. పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడా యనుట. విశ్వ...జ్ఞా - విశ్వ ఆది = విశ్వము మొదలైన, అనంతనామ = మితిలేని నామములయొక్క, అర్థజ్ఞా = తాత్పర్యములను దెలిసినవాఁడా, విశ్వ శబ్దము మొదలుగాఁ గల యనంతశబ్దములు నీకు నామములు; కాబట్టి, యానామములచే వాచ్యములగు వస్తువులు నీవే కావున, ఆనామములయర్థము 'నీ వెఱింగినవాఁడవే యనుట. నామ-ప్రభావ-దర్శక = విశ్వ మొదలయిన నామములమాహాత్మ్యములను దెలుపువాఁడా, నామ ఆది వికారరహిత = 'విశ్వ' మొదలయిన నామము లనెడు వికారము - అనఁగా నామప్రతి పాద్యవస్తురూపము లగు వికారములు లేనివాఁడా, నత - విబుధ-హితా =

మొక్కిన పండితులకు మేలు గలిగించువాఁడా, బ్రహ్మవిద్యాకుశల
లయ్యును గర్వింపక నీయందు భక్తివినయములు నేయువారికి శ్రేయమును
గావించువాఁడా యనుట.

తా. అజ, అచ్యుత, అవ్యయ, అక్షర, అనంతాది నిషేధనామ
ములకును ఈశ్వర శ్రేష్ఠాది విధినామములకును సంతోషించువాఁడవును,
నారాయణశబ్దార్థ మగు పరబ్రహ్మంబవును, విశ్వఁడు మొదలుగాఁ గల
యపరిమితనామముల తాత్పర్యమును దెలిసినవాఁడవును, వాని మాహాత్మ్య
ములను (తత్తదనుగుణఫలప్రదానమును జపించువారల కొసంగుటచే)
తెలుపువాఁడవును, నామము రూపము మొదలయినవికారములు లేనివాఁ
డవును, భక్తిచే ని స్నాశ్రయించినపండితులకు హితము నేయువాఁడవు
నగురామా!

౧౮

క. గురుశిష్యభావకల్పక !

గురుశిష్యాచారధర్మగుణపరిపాలా !

గురుశిష్యరూపధారీ !

గురుశిష్యైక్యావబోధగ్గుణ ! గురుమూర్తి !

౧౯

టీ. గురుశిష్యభావ కల్పక = గురుభావమును శిష్యభావమును
కల్పించువాఁడా! జ్ఞానప్రచారమునకు ఉపదేష్ట యగు గురువును ఉపదిష్టఁ
డగు శిష్యునిని ఏర్పఱచువాఁడా యనుట. గురు...పాలా-గురుశిష్య=గురువు
యొక్కయు శిష్యునియొక్కయు, ఆచార = ఆచారములును, ధర్మ =
న్యాయములును, గుణ = సర్వజ్ఞత్వ కించిద్జ్ఞత్వాది గుణములును, పరి
పాలా = రక్షించువాఁడా, గురుశిష్యరూపధారీ = గురుశిష్యుల రూపము
లను ధరించినవాఁడా, గురుశిష్య = గురుశిష్యులయొక్క, ఐక్య అవ్
బోధ = ఐక్యజ్ఞానము, గుణ = స్వభావధర్మముగాఁ గల, గురుమూర్తి=
గొప్పమూర్తి గలవాఁడా-గురువును శిష్యుఁడును స్వరూపమం దొక్కటియే
యని సహజముగా నీ మేలిమూర్తియే తెలుపుచున్న దనుట.

తా. గురువులను శిష్యులను బుట్టించి, యుపదేశమూలమున జ్ఞానమును బ్రసరింపజేయువాడవు. గురువులకును శిష్యులకును వేటువేటు కలిగియున్న యాయాప్రసరనములను ధర్మములను గుణములను జెడకుండ రక్షించు వాడవు. గురురూపమునను శిష్యరూపమునను నీవే వర్తించుచుండువాడవు. గురువును శిష్యుడను స్వరూపము దొక్కటియే యని నిర్విశేష చిన్మాత్రం బయిననీస్వరూపముచేతనే తెలుపుచుండువాడవు.

విద్యున్నాలావృత్తము.

ధర్మారాధ్యా! శ ధర్మాధ్యక్షా! ధర్మీ ధర్మాత్మా ధర్మజ్ఞా!
ధర్మాధారా! శ ధర్మాకారా! ధర్మాధర్మాత్యంతాభావా! ౨౦

టీ. ధర్మ+ఆరాధ్యా = వర్ణాశ్రమచారధర్మములచేత ఆరాధింపఁ దగువాడా! ('ధర్మే పుణ్యే యమేన్యాయే స్వభావాచారయోః క్రతౌ ఉపమాయా మహింసాయాం కార్ముకేచ నిగద్యతే' విశ్వము.) ధర్మ అధ్యక్షా = ధర్మములకు అధిపతి, ధర్మీ = ధర్మములు గలవాడా, ధర్మ ఆత్మా = ధర్మమందు బుద్ధిగలవాడా, ధర్మజ్ఞా = ధర్మములను ఎఱిగిన వాడా, ధర్మ + ఆధారా = ధర్మములకు ఆశ్రయమైనవాడా, ధర్మ ఆకారా = ధర్మమే అకృతిగాఁ గలవాడా, ధర్మ+అధర్మ + అత్యంత + అభావా = ధర్మమును అధర్మమును బొత్తిగా లేనివాడా—ఇటు ధర్మా ధర్మము లనఁగా పుణ్యపాపము లని తెలియునది. ఇది విద్యున్నాలావృత్తము. దీనికి 'శ్రీదేవీ ధాత్రీ ప్రాణేశా, యాదిత్యజ్యేష్ఠాది సుత్యా, వేదోద్ధర్తా విద్యున్నాలం, బాదైమాగా ప్రాప్తిం బొల్చున్' అనఁగా 'రెండుమగణములును రెండుగురువులును ఐదవయింట యతియును లక్షణములు.

తా. వర్ణాశ్రమధర్మము లెల్ల నీయారాధనరూపములే యగుటవలన, వాని ననుష్ఠించుటచేత నీ వారాధింపఁబడుదువు. ధర్మములకెల్ల నీవే అధిపతివి. ధర్మములెల్ల నీయందున్నవి. ధర్మమందే నీబుద్ధి వర్తించును. ధర్మ

మలెల్ల నీకుఁ దెలియును. ధర్మములకు అశ్రయ మైనవాఁడవు. ధర్మపే నీ
యాకారము. పుణ్యపాపములు రెండును గొంచెపైనను నిన్నంటఁజాలవు.

సుకాంతివృత్తము.

ధనార్జనా ! శ్రీ ధనప్రియా !

ధనాధిపా ! శ్రీ ధనంజయా !

౨౧

టీ. ధన ఆర్జనా = ధనములను సంపాదించువాఁడా, ఇచట ధన
మనఁగా తపోవిజ్ఞానకీర్తిప్రముఖము లయిన ధనములుగాఁ గాని కేవలధన
ముగాఁగాని గ్రహింపవచ్చును. ధనప్రియా = ధనమందు ప్రీతిగలవాఁడా,
ధన అధిపా = ధనమునకు అధిపతీ - కుబేరుఁడా యనియు, ధనంజయా =
ధనమును గెలుచువాఁడా, లేక 'ధనశ్చయోర్జన్యనే శక్తే దహనే దేహమా
రుతే' అను రత్నమాలచొప్పున అగ్నిహోత్రుఁడా యనియు నర్థము (ధన
మునకు 'ధిసోతి ప్రీతయతీతి ధనమ్' అని వ్యుత్పత్తి.) ఈ వృత్తమునకు
'జికారముకొ గికారముకొ సుకాంతికికొ శుకస్తుతా' యని లక్షణము.

తా. తపోవిద్యాదిధనముల నార్జించువాఁడవు. ధనమందు ప్రీతి గల
వాఁడవు. ధనముల కధిపతివి. అగ్నిహోత్రుఁడవు.

౨౧

ఉపజాతివృత్తము.

కామాది ! కామాదివిరకారశూన్యా !

సమస్తకామప్రదరసత్యకామా !

కామఘ్న ! కామప్రియరకామకామీ !

క్షమారమాకామక శ్రీ కామరూపీ !

౨౨

టీ. కామ + ఆది = కామమునకు మొదలయినవాఁడా, కోరిక
పుట్టుటకు మూలమైనవాఁడా యనట. ('స్మరాభిలాషయోః కామానుజ్ఞా
యాం కామ మవ్యయం' రత్నమాల) సంకల్పమునకు మీతినవాఁ డనుట.

కామ అది వికారశూన్య = కామము మొదలయిన - అనగా కామ
క్రోధ లోభ మోహ మద మత్సరాది వికారములు లేనివాఁడా, నమస్త
కామప్రప = అన్ని కోరికలను ఇచ్చువాఁడా, సత్యకామా = సత్యసంక
ల్పవాఁడా, లేక కామఁడనగా 'కామ్యతే యోగిభి రితి కామః' అను వ్యుత్ప
త్తిచేత సత్యు లైన యోగులచేతఁ గామింపఁబడువాఁడా, కామఘ్న =
కామమును నశింపఁజేయువాఁడా - సంకల్పశూన్యవాఁడా యనుట. కామ
ప్రియ = కామమునందు ప్రీతి గలవాఁడా - లేక శివునకు ప్రీయవాఁడా
యనియు, కామకామీ = కామములను కోరువాఁడా - లేక, కామ =
సంకల్పస్వరూపా, కామీ = కామము గలవాఁడా యని భేదముచేసి యర్థ
మును గ్రహింపవచ్చును. క్షమారమాకామక = భూదేవియందును లక్ష్మీదేవి
యందును గామము గలవాఁడా - లేక, క్షమారమా = సహనసంపత్తి
యందు కోరిక గలవాఁడా యనుట. కామరూపీ = కోరిన రూపమును
ధరించువాఁడా, నమస్తరూపములను దాల్చువాఁడని యర్థము. ఇది ఉప
జాతివృత్తము—ఇంద్రవ్రజ యొక పాదమును ఉపేంద్రవ్రజ యొక పాదమును
గూర్చగా ఉపజాతివృత్త మగును.

తా. సంకల్పమును మీఠినవాఁడవును, కామక్రోధాది వికారములు
లేనివాఁడవును, సకలకామితముల నొనఁగువాఁడవును, సత్యసంకల్ప
వాఁడును, సంకల్పమును హరించువాఁడవును, కామమునందు ప్రీతి గలవాఁ
డవును, సంకల్పములను గోరువాఁడవును, ఓర్పుపెంపును మిక్కిలి కోరువాఁ
డవును, కోరినరూపము నెత్తువాఁడవును నగు రామచంద్రుడా. ౨౨

విభూతివృత్తము.

మోక్షలక్షణేక్షణా! మోక్షధర్మరక్షణా!

మోక్షసౌఖ్యదాయకా! మోక్షరాజ్యనాయకా! ౨౩

టీ. మోక్షలక్షణ-ఈక్షణా = ముక్తికి చిహ్నమైన జ్ఞానమే చూపు
గాఁ గలవాఁడా - లోపలను వెలుపలను కనఁబడునవి యెల్లను నేను గాదని

శ్లోకంబుటచే మోక్షము. అట్లు వానిని వదలుటకు సాధనము అపరోక్ష జ్ఞానమే - అట్టి జ్ఞానమే దృష్టిగాఁ గలవాడనుట, మోక్షధర్మరక్షణా = మోక్షధర్మ = ముక్తియొక్క ధర్మము లైన - వైరాగ్యబోధోదయమున, రక్షణా = కాపాడువాడ, మోక్ష - సౌఖ్య - దాయకా = అపర్యవృత్తిని నుఖమును (అనందమును) - ఇచ్చువాడ, మోక్ష - రాజ్య - నాయకా = ముక్తి అనెడు - సామ్రాజ్యమునకు - అధిపతీ, ముక్తియొక్క సర్వాధిపత్యము గలవాడ, అనఁగా ముక్తి నీవుదప్ప మఱియొకఁ డిచ్చుటకు అర్హుఁడు గాఁడనియు, నీయందుఁ జప్ప మఱియొచ్చుటను గలుగ దనియు భావము. ఈ విభూతిస్వత్వమునకు 'ఇమ్మహివ్రజమ్ము లం, తమ్మునకొ గతారముకొ, గ్రమ్మియుండునట్టి పృథ్వీమ్ముదా విభూతియకొ' అనఁగా ర,జ,గ, గణములు గలది యని లక్షణము.

తా. ముక్తిసాధనమైన అపరోక్షజ్ఞానదృష్టి గలవాడవును, ముక్తి ధర్మములగు వైరాగ్యదులను రక్షించువాడవును, మోక్షానందమును నిచ్చువాడవును, మోక్షపదవికి సర్వాధిపతియు నగు రామా. ౨౩

లక్ష్మీకర! లక్ష్మీధర!

లక్ష్మీముఖకుముదచంద్ర! శ్రీ లక్ష్మీనాథా!

లక్ష్మీనివాస! విద్యా

లక్ష్మీప్రపదసత్కటాక్షరలవ! లక్ష్మీశా !

౨౪

టీ. లక్ష్మీకర = సంపదను కలిగించువాడ, లేక లక్ష్మీదేవిని సృష్టించినవాడ! లక్ష్మీధర = లక్ష్మీదేవిని (వక్షమందు) ధరించినవాడ, లక్ష్మీ...చంద్ర—లక్ష్మీముఖ = లక్ష్మీదేవిమొగ మనెడి, కుముద = కలువ పూవునకు, చంద్ర = చంద్రుడైనవాడ, లక్ష్మీనాథా = లక్ష్మీదేవికి దిక్పాలయినవాడ, లక్ష్మీనివాస = లక్ష్మీకి ఉనికిపట్టయినవాడ, విద్యా...లవ—విద్యా = బ్రహ్మవిద్య అనెడు, లక్ష్మీ = సంపదను, ప్రపద = ఇచ్చు

నట్టి, సత్ = శ్రేష్ఠమైన—కరుణాప్రయుక్త మైన, కటాక్షలవ = కడ గంటిచూపుయొక్క లేకము గలవాడే, నీవు రవ్వంత కడగంటి చూచిన మాత్రమున బ్రహ్మజ్ఞానము పెంపు సొంపారుచుండు ననుట. లక్ష్మీ+ ఈశా = లక్ష్మీకి పెరిమిటి యైనవాడే, 'లవో రామసుతే లేశే వికారే ఛేద నేచనా । లవం మేషాది లోమ్నిస్యాత్' - నానార్థ రత్నమాల.

తా. లక్ష్మీని గలిగించువాడవును, లక్ష్మీని వక్షస్థలమందు ధరించినవాడవును, లక్ష్మీకి ముఖవికాసము గూర్చువాడవును, లక్ష్మీకి దిక్కుయినవాడును, లక్ష్మీకి ఉనికిపట్టయినవాడును, బ్రహ్మవిద్యను గడకంట రవ్వంత చూచినమాత్రనే యొసంగునట్టివాడును, లక్ష్మీదేవికి పెరిమిటి యైనవాడవు నగు రామా.

మందాక్రాంతవృత్తము.

సర్వాధారా! సగుణవిగుణా! శ సర్వభూతాధివానా
సర్వాధ్యక్షా! సకలవరదా! శ సర్వవాగ్దేశ్వరేశా!
సర్వవ్యాపీ! సదయహృదయా! శ సర్వసర్వాంతరాత్మా!
సర్వాతీతా! సమరసమయా! శ సచ్చిదానందరూపా! ౨౫

టీ. సర్వ + ఆధారా = సమస్తమునకు ఆశ్రయ మైనవాడే - లేక ప్రణవరూపమగు ప్రపంచమునకు ఆధారమైనవాడే, సగుణవిగుణా = సగుణనిర్గుణ బ్రహ్మస్వరూపా, సర్వభూత అధివానా = సమస్తభూతములకు ఉనికిపట్టయినవాడే! లేక సమస్తభూతములకు ఉనికిపట్టగాడే గలవాడే, సర్వ అధ్యక్షా = సమస్త జగత్తునకు ప్రభుడే, సకల వరదా = సమస్తములయిన కోరికలను ఇచ్చువాడే, సర్వవాక్ + ఈశ్వర + ఈశా - సర్వవాక్ = సమస్తవాక్స్వరూప మైన ప్రణవమందలి, ఈశ్వర = జగన్నియామకులైన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేశ్వర సదాశివులకు, ఈశా =

నియామకుడా * లేక పరాపశ్యంతి మధ్యమా వైఖరీవాక్కులకు ఈశ్వరః
డయిన అగ్నికి ప్రభువా, సర్వవ్యాపీ = అన్నిటను వ్యాపించి యుండు
వాడా, సదయహృదయా = దయతోఁగూడినహృదయము గలవాడా!
సర్వసర్వ అంతరాత్మా - సర్వ = సమస్తమునకు, సర్వ = అన్నియు
నయిన - వస్తుపరిచ్ఛేదరహిత మైన, అంతరాత్మా = అంతరాత్ముఁ డయిన
వాడా, పురుషప్రకృత్యాత్మక మగు సమస్తమునకు వస్తుపరిచ్ఛేదరహిత
మై యఖండమయిన అంతరాత్మరూపమున నున్న బ్రహ్మస్వరూపుడా
యనుట. సర్వ అతీతా = సమస్తప్రపంచమును కడచినవాడా, సమరస

* పరాదివాక్కు లెవ్వి యనఁగా - 'పరావృక్షేషు సంజాతా
పశ్యంతీ భుజగేషుచ | మధ్యమావై పశుష్యేవ వైఖరీ వర్ణరూపిణీ' ఆకులు
పువ్వులు కాయలు పిందెలు చిగుళ్లు మొదలగునవి పుట్టుక క్రికిఁ దాను హేతు
వైయుండియు దానిని దెలియకుండు వృక్షమువలె బ్రహ్మకారితవృత్తి
రూపిణి యగుటంజేసి సర్వజగత్కారణ యయ్యు, దా నట్లగుట తెలియక
బ్రహ్మప్రణవమందలి అర్థమాత్ర తురీయ పాదాత్మిక యగు ప్రకృతియే
పరావాక్కు. సర్వములకు వినుటకును చూచుటకును కన్నే కారణ మయి
నట్లు, సకలపదార్థగ్రాహకయోగ్య మై మహత్తత్త్వసంజ్ఞ గల బ్రహ్మ
ప్రణవమందలి మకారార్థానంద పాదాత్మక ప్రథమస్ఫురణయే పశ్యంతీ
వాక్కు పురుషప్రకృత్యాత్మక మగునట్టి అకార మకారములతోఁ గూడిన
'అమ్నా' యనెడి శబ్దమును బశువు పలుకుచుండియు ఆశబ్దార్థములను దా
నెఱుంగకుండునట్లు బ్రహ్మప్రణవమందలి ఉకారవిద్యాపాదాత్మక మహా
దహంకారరూపవృత్తి యై మధ్యమవాక్కు; మాటలు వినఁబడినను వాని
యభిప్రాయ మెఱుంగఁబడక యుండు దశయే మధ్యమవా క్కునట్లు
బ్రహ్మప్రణవమందలి అకారవిద్యాపాదరూప మై పంచాశద్వర్ణ రూప
ముగఁ దాఁ బలికెడు సర్వశబ్దములును వాని యర్థములు దెలియనట్లు సం
పూర్ణముగ బహిర్ముఖ మగువృత్తియే వైఖరీవా క్కునఁబడును.

మయా = సమానమైన (అనగా అన్నిటను అఖండమైన) రసమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా, సత్ చిత్ ఆనందరూపా—సత్ = త్రికాలముల చేత బాధింపఁబడ కునికీయు, చిత్ = విజ్ఞానమును, ఆనంద = దుఃఖ నివృత్తిపూర్వక మైన ఆనందమును, రూపా = స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా!

మందాక్రాంత వృత్తమునకు 'మందాక్రాంతః గిరివికతుల్, మభృతాగా గణంబుల్ | పాండేః సాంప్రదీపనివలన, సంపూర్ణ విద్యాచయంబుల్ | మ్రుండించెన్ దారుణరణమునం, బొండసాశ్వాదులం జే | యందెం జేరెం డడుసులకు నం, దాత్మజుం డంచుఁ జెప్పెన్' అనగా మ, భ, న, త, గ, గణములును పదునొకొండవయింటి యతియును లక్షణము.

తా. సమస్తప్రపంచమున కాధార మైనవాఁడును, సగుణ నిర్గుణ స్వరూపుఁడును, సమస్తభూతములయందు నెలకొని యుండువాఁడును, సమస్తమున కధిపతియు, సర్వకామితముల నిచ్చువాఁడును, ప్రణవమందుఁ బ్రతిపాదితు లగు బ్రహ్మాదులకును నీశ్వరుండును, పరాదివాక్కులకు నీశ్వరుం డయినయగ్ని కిని బ్రభుండును, సర్వత్త్ర వ్యాపించినవాఁడును, దయ గల హృదయముతోఁ గూడినవాఁడును, సమస్తమునం దంతరాత్మ యగువాఁడును, సమస్తమును నతిక్రమించినవాఁడును, అఖండ స్వరూపుఁడును, సచ్చిదానందరూపుండు నగు రామదండ్రా!

౨౫

వ. అని వెండియు నిట్లనియె.

౨౬

తా. సుగమము.

సీ. ప్రకటపరాపరశ్రవకృతిమంతుండవు

మఱియు వశీకృతశ్రమాయుండవును

సర్వజ్ఞుండవు సర్వశక్తియుక్తుండవు

సర్వకర్తవు సర్వజనకుండవును

సర్వరక్షకుండవు శ్రీ సర్వసంహర్తవు
 సర్వేశ్వరుండవు శ్రీ సర్వగుండవు
 సర్వగురుండవు శ్రీ సర్వతోముఖుండవు
 సర్వసాక్షివి సర్వశ్రమముండ వగుచు

తే. నిర్వికల్ప నిరంజన శ్రీ నిర్వికార

నిర్గుణబ్రహ్మ మై యొప్పురనిను భజింతు

సంతతం బాత్తమయత సాక్షాత్కరింపు

రామ రాఘవ శ్రీరామ శ్రీ రామ రామ.

౨౭

టీ. ఇది మొదలుకొని పదిసీసములచేతను రాముని స్తుతించుచున్నారు.
 ప్రక...మంతుండవు-ప్రకట=ప్రసిద్ధమైన, పర అపరప్రకృతిమంతుండవు=
 పర అపర అనెడు మూలప్రకృతి గలవాండవు, మఱియుఁ, వశీకృత -
 మాయుండవును = లోపఱచుకొన్న (సర్వగుణస్వరూప మైన) - మాయ
 గలవాండవును, సర్వజ్ఞుండవు = సకలమును దెలిసినవాండవు, సర్వశక్తి
 యుక్తుండవు = సమస్తములైన (అనంత)శక్తులతోఁ గూడినవాండవు, సర్వ
 శర్తవు = సమస్తమును చేయువాండవు, సర్వజనకుండవును = సమస్త
 జంతువులకును తండ్రీవి, సర్వరక్షకుండవు = సకలప్రాణులను రక్షించు
 వాండవు, సర్వసంహర్తవు = సమస్తజగత్తును నాశము నేయువాండవు -
 సృష్టి స్థితి సంహారములు మూఁటిచేత బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాత్మకుండ వని
 చెప్పట తెలియునది. సర్వ + ఈశ్వరుండవు = సమస్త మైనవానికి
 ఈశ్వరుండవు - అణిమాదిసిద్ధులు గలవాండ వనుట—దీనిచే ఈశ్వర
 స్వరూపము చెప్పబడెను. సర్వగుండవు = సర్వత్ర వ్యాపించియుండు
 వాండవు - దీనిచే సదాశివస్వరూపము ప్రతిపాదితము. సర్వగురుండవు =
 సర్వప్రపంచమునకు జ్ఞానోపదేష్టవు, సర్వతోముఖుండవు = ఎల్లయెడలను
 ముఖములు గలవాండవు - అన్నిట నుండువాండ వనుట. సర్వసాక్షివి =

సమస్తమును చూచువాడవు, సర్వసముడవు = సమస్త జంతువులందును సమముగా వర్తించువాడవు, అగుచున్, నిర్వి...బ్రహ్మమై - నిర్వికల్ప = మనస్సు లేనివాడవు గాన, తత్ప్రియుక్తము లయిన వికల్పములు లేనివాడును, నిరంజన = ఇతర లేపములకుఁ బాలుపడనివాడును, నిర్వికార = షడ్భావవికారములు లేనివాడును, నిర్గుణ = ప్రకృతికహితుఁడు గాన ప్రకృతిప్రయుక్తములగు సత్త్వాదిగుణములు లేనివాడును, అగు బ్రహ్మమై, ఒప్పు, నినున్, భజింతున్ = కొలుచుచున్నాను. సంతతంబు = ఎల్లప్పుడును, ఆత్మమయతన్ = ప్రత్యగాత్మస్వరూపముచేత, సౌత్మాత్కరింపుము = దర్శన మొనంగుము, రామ = ('రమస్తే యోగినోఽనస్తే సత్యానస్తే చిదాత్మని | ఇతి రామపదే నాసౌ పరబ్రహ్మభిధీయతే॥' అని శ్రీరామపూర్వ పూర్వతాపనీయోపనిషత్తునందుఁ జెప్పబడినట్లు సకలయోగులు నీయందును) రమించునట్టివాఁడా, రాఘవ - ('అఘం = పాపం, రాతి = వినాశయ తీతి రాఘః, రాఘం = తత్కృత్యం, వహతీతి రాఘవః' అను వ్యుత్పత్తిచేత) పాపములను నశింపఁజేయువాఁడా - రఘురాజుకులమువాఁడా యని సామాన్యముగా నర్థము తెలియునది. శ్రీరామ = శ్రీవేదీరూపిణి యగు నీతతో రమించువాఁడా, రామ రామా, యని సంబోధనము.

తా. రామా! రాఘవా! పరాపరాత్మక యగు మూలప్రకృతిని గలవాడవు, కాని, తత్ప్రియుక్తమయిన మాయకు లోనుగాక దానిని లోపఱుచుకొన్నవాడవు; సమస్తమును నీకుఁ దెలియును, సర్వశక్తులును నీకుఁ గలవు; సమస్తమునకుఁ గర్తవు, బ్రహ్మవై సకలమును సృజించుచును, ప్రహ్లాడవై సర్వమును రక్షించుచును, రుద్రుడవై సర్వమును సంహరించుచును నుందువు. మఱి, యజిమాదు లగు నైశ్వర్యములతోఁ గూడియుండు నీశ్వరస్వరూపుడవు. సర్వత్ర వ్యాపించియుండు నదావమాన్తివి. సకల ప్రపంచమునకు జ్ఞాన ముపదేశించు గురుడవు. సర్వత్ర వర్తించువాడవు. సమస్తమును జూచుచుండువాడవు. ఇట్టివాడవు కావుననే నీవు మానస

శూన్యశ్వంబునుబట్టి వికల్పములు లేకయు, ఆవ్యయం బగుటంబట్టి యేలాప
ములకును బాలుపడకయు, శరీరరహితం బగుటంబట్టి పుట్టుట వెలుగుట
మొదలగు వడ్డీకారములను బొందకయు, బ్రకృతిరహితం బగుటంబట్టి
వానిగుణములు సత్త్వాదులును మాలియు నుండి సచ్చిదానందరూప మగు
పరబ్రహ్మవై ప్రకాశించుచుండువు. ఇట్టి నిన్నుఁ గొలుచుచున్నాను. నా
కెప్పుడును బ్రత్యగాత్మరూపమున దర్శన మొసంగుచుండుమా. ౨౭

సీ. విశ్వంబునం దేను శ వెలుగుచు నుండుదు

విశ్వంబు నాయందు శ వెలయు ననుచు

నరసి యట్లాటయ శ వ్యతిరేకముగఁ జూచు

యుక్తియే భవదీయశయోగమాయ

యీయోగదృష్టిచే శ నెప్పుడు నిను నీవ

కనుఁగొంచు సంతతాశ్చిండసచ్చి

దానందమయుఁడ వై శ యురారు నీయున్కి

గంటి భవత్కూటాశ్చంబుచేత

తే. నై న నిక నొకవర మిపు శ డడుగవలసె

గరిమ నీస్థితి నాస్థితీగా భజింపు

సలలితాభేదదృష్టి నోశసంగుమయ్య

రామ రాఘవ శ్రీరామ శ రామ రామ. ౨౮

టీ. ఏను = నేను - పరబ్రహ్మమైన నే ననుట, విశ్వంబునందున్ =
సమస్త జగత్తునందును, వెలుగుచున్ ఉండుదున్ = ప్రకాశించుచుండును,
విశ్వంబు = ఆ ప్రపంచము, నాయందున్, వెలయును = ప్రకాశించును,
అనుచున్, అరసి = విచారించి, అట్లు ఔటయ = అట్లు అగుట -
అనగా తాను ప్రపంచమందును ప్రపంచము తనయందును వెలుగుచుండు
టనే, వ్యతిరేకముగన్ = భిన్నముగా - అనగా తన్ను జగమందును

జగము తనయందును లేనట్లుగా, చూచు యుక్తియే = కనుగొనెడి యోజనయే, భవదీయ యోగమాయ = నీదయిన విద్యావిద్యాత్మక మూలప్రకృతి - అనఁగా ప్రపంచము నీవుతప్ప మఱియొకటి గానేర దనుట. ఈయోగ దృష్టిచేత్ = నీవును జగమును అభిన్న మని కనుగొనెడి చూపుచేత, ఎప్పుడుకొ = మూడవస్థలయందును, నినుకొ = నిన్ను, నీవ = నీవే, కనుగొంచుకొ = చూచుచు, సంతత...మయుడవై - సంతత = ఎడతెగనిదయి, అఖండ = విభజింపఁగూడక యేకతానమై యుండునదియు నగు, సత్ = సత్తును - త్రికాలములచే బాధింపఁబడకుండు నునికిని, చిత్ = విజ్ఞానమును, ఆనంద = సంసారదుఃఖలేకాసంభిన్న మైన ఆనందమును, మయుడవై = స్వరూపముగాఁ గలవాడవై, అలరారు = ప్రకాశించుచున్న, నీయున్కి = నీస్థితిని - నీ అదృశ్యత్వము ననుట, భవత్ కటాక్షంబుచేతకొ = నీ కడగంటిచూపుచేత, కంటికొ = తెలిసికొంటిని, ఐనను, ఇక, ఒకవరము, ఇపుడు, అడుగవలసెకొ = వేడవలసి యున్నది; (ఆ వర మేమనఁగా), గరిమకొ - గురుత్వముతోడ - అల్పము గాఁ గాక మిక్కిలియు గొప్పగా ననుట, నీస్థితికొ = నీయునికిని, నాస్థితి గాకొ = నాయునికిగా, భజించు...దృష్టికొ - భజించు = ఉపాసించు నట్టి, సలలిత = మిక్కిలి యొప్పిదమైన, అభేదదృష్టికొ = అభిన్నముగాఁ జూచునట్టి చూపును - నీయునికియే నాయునికిగాని వేఱుగాదని యభేద ముతోఁ గనుగొనెడిచూపు ననుట, ఒసంగుమయ్య = దయనేయుమా.

తా. రామా, రాఘవా, ప్రణవస్వరూప మయిన ప్రపంచమునందు నీవును నీయందు ప్రపంచమును బ్రకాశించుచుండును. నీ వా ప్రపంచమందును బ్రపంచము నీయందును లేనట్లుగా భావించుటయే నీప్రకృతిగాని మఱియొకటిగాదు. దీనినిబట్టి ప్రపంచమనఁగా నీవేకాని వేఱుగాదని యభేదదృష్టిచేత నిన్ను నీవే యవస్థాత్రయమందు చూచుచుండువు. ఇట్లఖండ నచ్చిదానందరూపుడ వయి యుండుటంబట్టి నీ వద్యయుండవని నీతత్త్వ

మును నీకటాక్షలేశముచేతఁ దెలిసికొంటిని. ఇది తెలిసియుఁ దృప్తినొందక
మఱియొకవరముగూడ నే నడుగవలసియున్నది. అ దేమియుఁ గాదు, నీ
యునికియే నాయునికి యని యూరక తెలిసికొనుట మాత్రము కాక యట్లే
యభేదముగాఁ జూచునట్టి చూపుకూడ నాకు దయసేయవలయును. ౨౮
సీ. నారాయణియును వైష్ణవియును దేవియుఁ

ద్రిగుణాత్మికయుఁ బ్రకృతీయు ననంగ
నలరు భవచ్ఛక్తి శ్చ యపరాప్రకృతి పరా
ప్రకృతి నా ద్వివిధ యై శ్చ పరఁగు నందుఁ
దతచతుర్వింశతిరీత త్త్వరూపిణి యైన
యపరయే దై వియు శ్చ నానురియును
నన రెండుదెఱఁగుల శ్చ నమకు నాదై వియై
విద్యయు మాయ యశా శ్చ విమల గాన

తే. నానురి యవిద్య యారెంటి శ్చ నంటి యీవ
యీశ జీవాత్మసంజ్ఞ ల శ్చ నెనఁగు దంత
గలిగి యవికారుడవు వీనిఁ శ్చ గాంచుకతన
రామ రాఘవ శ్రీరామ శ్చ రామ రామ. ౨౯

టీ. నారా...శక్తి = నారాయణి, వైష్ణవి, దేవి, త్రిగుణాత్మిక,
ప్రకృతి యని (యీశేష్లచేత) ఒప్పుచుండెడి నీదుశక్తి, అపరాప్రకృతి,
పరాప్రకృతి, నాన్ = అనఁగా, ద్వివిదయై = రెండువిధములు గలది యై,
పరఁగున్ = ఒప్పును, అందున్ = ఆ రెండువిధము లయిన ప్రకృతు
లందు, తత...రూపిణి - తత = విస్తరించినవైన, చతుర్వింశతి తత్త్వ =
(పంచమహాభూతములు, అహంకారము, బుద్ధి, అవ్యక్తము, అవ్యక్తము =
ఏకాదశేంద్రియములు, పంచతన్మాత్రి లనెడి) ఇరువదినాలుగుతత్త్వములే,
రూపిణి = స్వరూపముగాఁ గలది, ఐన, అపరయే = అపరాప్రకృతియే

దైవియుక్, ఆసురియుక్, అనక్ = అనునట్లు, రెండు + తెఱఁగులక్ = రెండువిధములుగా, అమరుక్ = ఒప్పును; ఆ దైవియే = ఆ దైవప్రకృతియే, విమలగాన = నిర్మలమైనది - అనఁగా శుద్ధసత్త్వప్రధానమైనది కాబట్టి, విద్యయు మాయయుక్ జౌను = విద్య మాయ అనెడిపేళ్లు గలదియు నగును - అనఁగా శతుర్వింశతితత్త్వాత్మికమైన అపరాప్రకృతి, దైవి, ఆసురి అని రెండువిధముల నుండును, ఆ రెంటియందు దైవి, శుద్ధసత్త్వప్రధానమైనది గనుక విద్య మాయ అని రెండువిధము లగునని యర్థము. ఆసురి = మలినసత్త్వప్రధానమైన ఆసురి యనెడు ప్రకృతి, ఆవిద్య = అజ్ఞానమే యగును. ఆ రెంటిక్ = ఆ దైవిని ఆసురినిని - అనఁగా ఆ మాయనును ఆవిద్యనును అనుట, అంటి = పొంది, ఈవ = నీవే, ఈశ జీవాత్మసంజ్ఞలక్ = (మాయాసంబంధముచేత) ఈశ్వరుఁడు (ఆవిద్యాసంసర్గముచేత) జీవుఁడు అనెడు, పేళ్ల చేత, ఎనఁగుదువు = ఒప్పుచుండువు; అంత కలిగి = ఈ యన్నియును గలవాఁడవై - అనఁగా విద్యావిద్యల సంబంధముచేత ఈశ్వర జీవసంజ్ఞలును సమష్టి వ్యష్టిరూపములును జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులును, సర్వజ్ఞత్వ కించిజ్ఞత్వాదులును గలవాఁడవై యనుట. వీసిక్ = వీనిని అన్నిటిని - అనఁగా ఈ విద్యావిద్యారూపము లైన ప్రకృతులను ఈ జీవేశ్వరులను, కాంచుకతనక్ = సాక్షివై చూచుచుండుటవలన, అవికారుఁడవు = వికారమును లేనివాఁడవు, ఇవన్నియు నీవు గలిగియున్నను వీనితో నీకు వట్టిసాక్షిత్వసంబంధమే కాన, వీనివలన వికారము లేవియును నీకుఁ గలుగ వని భావము.

తా. నీశక్తి, నారాయణి యనియును వైష్ణవి యనియును దేవి యనియును త్రిగుణాత్మిక యనియును ప్రకృతి యనియును జెప్పఁబడుచున్నది గదా! ఆ నీ శక్తియే పరాప్రకృతి అపరాప్రకృతి యని రెండు విధములు. ఆ రెంటిలో అపరాప్రకృతి యిరువదినాలుగుతత్త్వముల స్వరూప మై దైవి

ఆసురి అను రెండువిధములుగా నుండును. అందు యైవి శుద్ధసత్త్వప్రధానమై విద్య మాయ యనఁబడుచుండును. ఆసురియే అవిద్య నాఁబడును. నీవు విద్యను సంబంధించి యీశ్వరుఁ డనియు అవిద్యను సంబంధించి జీవుఁ డనియుఁ బేళ్లు గళగియుండువు. ఈ విద్యావిద్యలను జీవేశ్వరులను మఱియు నిందువలనఁ గలుగు సమష్టివ్యష్టిజాగ్రత్తస్త్విప్సనుషుపులు మొదలగువాని నెల్లఁ గలిగియున్నవాఁడవయ్య వీనిని గేవలము సాక్షివై చూచుచు మాత్రమే యుండువాఁడవు గావున, వీనివలన నీకు వికారము లేవియుఁ గలుగవు.

౨౯

సీ. అపరాప్రకృత్యవిరద్యాక్షరక్షేత్రప

దాదిశబ్దైకవారచ్యాత్మశక్తి

సన్నిధానజ పరస్పరపరచ్ఛాయాప్ర

సక్తిచే మిథ్యాభిరయుక్తిచేత

నది పరాప్రకృతి విరద్యాక్షరక్షేత్రజ

సత్పురుషాదికరసంజ్ఞ నొప్పు

నేన తద్ద్రష్ట నై ర నిర్వికారాసంగ

సాక్షి నై విలసిల్లురచంద మెఱిగి

తే. రమణ ద్రష్టృత్వ నిర్వికారత్వసాక్షి

తాది విద్యోక్త ధర్మజాతమును దొంటి

పగిదిఁ గడఁద్రోచి నీస్వరూపము భజింతు

రామ రాఘవ శ్రీరామ ర రామరామ.

30

టీ. పూర్వపద్యమందు అపరాప్రకృతిని నిర్వచించి యందు పరాప్రకృతిని నిర్దేశించుచున్నారు. అపరా...ప్రసక్తిచేత-అపరా...శక్తి-అపరాప్రకృతి, అవిద్య, అక్షరము, క్షేత్రము, పదము, మొదలయిన శబ్దములచేత ముఖ్యముగా చెప్పఁదగిన నీదుశక్తి యైనప్రకృతియొక్క, సన్ని

ధానజ = సమీపమున నుండుటవలనఁ బుట్టిన, పరస్పర = ఒకటొకటి యొక్క - బ్రహ్మప్రకృతులయొక్క, పర = శ్రేష్ఠములైన, ఛాయా = ప్రతిబింబములయొక్క, ప్రసక్తిచేత = కూడికొనటచేత - నీవు బ్రహ్మము; నీశక్తి ప్రకృతి ఈరెండును ఒకటొకటి సమీపమున నుండుటవలన నొక దాని ఛాయ మఱియొకదానియందుఁ దగిలియుండు ననుట, దీనిచేత, విధ్యాభియుక్తిచేత = పొల్లయిన కూడికచేత - అనఁగా ఒకదాని ఛాయ మఱొకదానియందు సంక్రమించుటవలని ఒకటియొ మఱియొకటిగా వట్టిభ్రాంతిచేతఁ దోచుటచేత నని భావము. అది = నీశక్తియైన మాప్రకృతియొ, పరా...సంజ్ఞ = పరాప్రకృతి, విద్య, అక్షరము, తేత్రజ్ఞాఁడు, నత్తు, పురుషుఁడు, మొదలయిన పేళ్లచేత, ఒప్పును. ఏన = నేనే, తత్ - ద్రష్ట నై = దానిని చూచువాఁడ నై - దృశ్యద్రష్టభావముచేత దానికి శ్యతిరిక్తుఁడనై యనుట, నిర్వికార అసంగసాక్షి నై - నిర్వికార = ఆప్రకృతివికారములు లేనట్టియు, అసంగ = ఆప్రకృతులయందు లేనట్టియు, సాక్షి వై = మధ్యస్థుఁడనై, విలసిల్లుచందము = ప్రకాశించు విధమును, ఎఱిగి = తెలిసి - మొదట ఆవిద్యవలన జీవుఁడనై శరీరాదులు నేనే యని తలఁచియుంటిని. పిదప నీయుపదేశమువలన జ్ఞానముఁ బడసి శరీరేంద్రియాదులు నేను గాననియును వీనికి నేను వట్టి సాక్షిమాత్రమనియుఁ దెలిసికొంటి ననుట. రమణ = ఒప్పునట్లు, ద్రష్ట = అధిష్ఠాన మైయుండుట, నిర్వికారత్వ = ముదాభావవికారములు లేకుండుట, సాక్షితా = సాక్షిత్వము, అది = మొదలయిన, విద్యా = వేదాంతవిద్యయందు, ఉక్త = చెప్పఁబడిన, ధర్మ = ధర్మములయొక్క, జాతము = సమాహమును, తొంటి పగిది = పూర్వమువలెనే-తొల్లి ఆవిద్యాజన్యము లగు కించిద్జ్ఞత్వాదులను విడిచినట్లుగానే యనుట, కడఁద్రోచి = దిగఁడిచి - అనఁగా అపరోక్షజ్ఞానముచేత అవిద్యోపాధిజన్యము లగు కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములను విడిచినట్లు, విద్యోపాధిజన్యము లైన సాక్షిత్వ సర్వజ్ఞత్వాది ధర్మములను నిషే

ధించి, నీస్వరూపముకొ = సచ్చిదానందమయ మైన నీ స్వరూపమును,
భజింతుకొ = నేవింతును - అదియే నే నని యుపాసించు ననుట.

తా. రామా, రాఘవా, నీశక్తి యగు ప్రకృతి, అపరాప్రకృతి, ఆవిద్య, అక్షరము, తేత్రము, పదము మొదలగు శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడు చున్నది. అట్టి శక్తి యగు ప్రకృతియును బ్రహ్మమును ఒకటికొకటి సమీప ముగా నుండుటంబట్టి యొకరిఛాయ మతియొకరియందుఁ దగిలియుండును. దానినిబట్టి యొకటియే మఱియొకటిగా భ్రాంతికిఁ దోచుచుండును. అట్లు బ్రహ్మము తానుగాఁ దోచుచున్న యాప్రకృతియే పరాప్రకృతి, విద్య, అక్షరము, తేత్రజ్ఞుఁడు, సర్వు, పురుషుఁడు ననుపేక్ష చేత నొప్పుచుండును. నేనో మొదట ఆవిద్యవలన జీవుఁడనై శరీరేంద్రియాదులు నేనే యని భ్రమించి యుంటినిగాని, పిదప నీయుపదేశముచేత జ్ఞానమును బడసి శరీ రాదులు నేనుగా ననియు వీనికెల్లను ద్రష్ట నగుటచే వ్యతిరిక్తుఁడనై వీని వికారములకు లోను గానివాఁడనై వీని యంటు లేకుండు వట్టిసాక్షి మాత్రమే యగుదు ననియు తెలిసికొంటిని. అట్లు తెలియుటవలన మునుపు అపరోక్షజ్ఞానముచేత ఆవిద్యోపాధిజన్యము లగు జీవత్వ కించిజ్ఞత్వాదులను ద్యజించినట్లే యిపుడు విద్యోపాధిజన్యము లైన సాక్షీత్వ సర్వజ్ఞత్వాదు లనును నిరసించి సచ్చిదానందమయ మగు నీస్వరూపమును నీవే నేనని యుపాసించును.

30

సీ. పరమవైరాగ్యంబు శ్రీ భాసురాత్మజ్ఞాన
మతులితైశ్వర్య మనంతవీర్య
మమితయశంబు సరమగ్రలక్ష్మీయుఁ గల్గి
సంపూర్ణ కారుణ్యశ్రమదమములు
మహనీయతేజంబు శ్రీ మహిత తపస్సత్య
శౌచధైర్యక్షమాశ్రవగుణంబు

లోపార్ నిజదివ్యరయోగమాయామహా
శక్తి సర్వప్రపంచంబుఁ దీర్చ

తే. సచ్చిదానంద లక్షణ శ సగుణ నిర్గు
ణాత్మకబ్రహ్మ మైన నీ శ వాత్మమయత
సంతత మతిస్ఫుటముగ సాక్షాత్కరింపు
రామ రాఘవ శ్రీరామ శ రామ రామ.

30

టీ. రామ, రాఘవ, శ్రీరామా, రామరామా, పరమవైరాగ్యంబు -
పరమ = బ్రహ్మజ్ఞానవిషయ మైన, వైరాగ్యంబు = విరక్తియును, భాసుర+
ఆత్మజ్ఞానము = ప్రకాశించుచున్న - బ్రహ్మజ్ఞానమును, అతులితము =
సాటిలేని, ఐశ్వర్యము (సద్రూప చిద్రూప అనంద నిత్య పరిపూర్ణము
లనెడి పంచలక్షణములు గల) ఐశ్వర్యమును, అనంతవీర్యము = (మహా
కర్తృత్వము మహాభోక్తృత్వము మహాత్యాగిత్వము మొదలుగా) అపరిమిత
మైన ప్రభావమును, అమిత యశంబు = మితి లేని కీర్తియు, సమగ్ర
లక్ష్మీయు = నిండయిన సంపదయును - లేక మోక్షసంపత్తియును,
కలిగి = ఉండి, సం...దమములు - సంపూర్ణ = సమగ్రమైన, కారుణ్య =
కృపయును, శమ = అంతరిండ్రియ నిగ్రహమును, దమములు = బహి
రిండ్రియ నిగ్రహమును, మహనీయతేజంబు - మహనీయ = మిక్కిలి ఒప్పిద
మైన, తేజంబు - సూర్యచంద్రాద్వికాంతులను మీటితేజస్సును,
మహిత...గుణంబులు - మహిత = గొప్పవి యైన, తపః = మూఁడువిధము
లగు తపస్సును, సత్య = సత్యమును, శౌచ = బాహ్యంతర పరిశుద్ధియు,
ధైర్య = ధీరత్వమును-నిర్వికారత్వ మనుట, త్నమా = (ద్వంద్వములయందు)
ఓర్పును, ఆర్జవ = ఋజుభావమును - కుటిలత్వము లేకుండుటయు-చక్కటి
యనుట, ఇవియనెడు, గుణములు, ఒప్పారక్ = ఒప్పుచుండఁగా, నిజ...
శక్తి - నిజ = తనయొక్క, దివ్య = అప్రాకృతమైన, యోగమాయా = (ఇంద్రే

‘విశ్వంబునం దేను వెలుగుచునుండుదు, విశ్వంబు నాయందు వెలయుననుచు నరసి యల్లాటయ వ్యతిరేకముగఁజూచు యుక్తియే భవదీయ యోగమాయ’)
అనెడు (యోగశబ్దముచేత బ్రహ్మజీవుల యైక్యమునకుఁ గారణ మయినదియు మామాశబ్దముచేత జగత్తునకు కారణోపాధి యైనదియు నని వ్యుత్పత్తి),
మహాశక్తి = చిచ్ఛక్తి, సర్వప్రపంచంబుకొ = చతుర్వింశతి తత్త్వరూప మైన జగత్తునెల్ల, తీర్పకొ = సృజింపఁగా - లేక, పాలింపఁగా, సచ్చి...
బ్రహ్మము - సత్ = సత్తును, చిత్ = చిత్తును, ఆనంద = ఆనందము ననెడి, లక్షణ = ఈలక్షణములచేత, సగుణ = త్రిగుణాత్మక మగు ప్రకృతితోఁ గూడిన, నిర్గుణ=ప్రకృతితోఁ గూడని, ఆత్మక = స్వరూపము గల, బ్రహ్మము, విశ, నీవు, సంతతము = ఎల్లప్పుడు, ఆత్మమయతొకొ = ప్రత్య గాత్మరూపముచేత, అతిస్ఫుటముగకొ = మిక్కిలి స్పష్టముగా, సాక్షాత్కరింపుము = దర్శన మొనంగుము-అపరోక్షానుభూతి కలుగఁజేయు మనుట.

తా. రామా, రాఘవా, మిక్కిలి వైరాగ్యమును బ్రహ్మజ్ఞానమును సద్రూపాదిలక్షణములుగల గొప్ప యైశ్వర్యమును మహాకర్తృత్వము మొదలయిన యపరిమితప్రభావములును మితి లేని కీర్తియును సంపూర్ణమయిన సంపత్తియుఁ గలిగియుండువు. పరిపూర్ణమగు కరుణయు శమమును దమమును తేజమును తపమును సత్యమును శౌచమును ధైర్యమును క్షమయును ఆర్జవమును మొదలగు గుణములతోఁ గూడియుండువు. యోగమాయ అనెడి నీదుచిచ్ఛక్తి చతుర్వింశతితత్త్వస్వరూప మైన యీప్రపంచమును రచించుచున్నది. ఇట్లు సచ్చిదానందలక్షణమైన సగుణమును నిర్గుణము నయిన బ్రహ్మమగు నీవు నా కెప్పుడును బ్రత్యగాత్మరూపముగ సాక్షాత్కరింపుము. 30

సీ. ఘనఘటాకాశ మారకాశాంశ మగుచు నా

కాశంబునకు వేటు ౩ గానిపగిది

క్షరముతోఁ గూడి యశ్శరఁడ నై విలసిల్లు

నేను నీయంశంబు శ నిశ్చయంబు
యైన ననాద్యవిరద్యాశక్తి గుణరాశి
నాయందు నారోపణముగఁ జేసి
జీవుఁడ నంచు సంశస్పతిఁ జెంది యుండితి
నిందాఁక నది యిపు శ డెఱిగిఁగొంటిఁ

తే. గాన వివరింప భేద మింత్రతై నఁ గలుగి
దిట్టివిజ్ఞానసంపద శ నెల్లప్రాదు
చిత్తమునను బ్రకాశింపఁ శ జేయుమయ్య
రామ రాఘవ శ్రీరామ శ రామ రామ.

౩౨

టీ. ఘన - ఘట - ఆకాశము = మేనుమందలి - కుండముమందలి -
ఆకాశము, ఆకాశ + అంశము = మహదాకాశముయొక్క భాగము,
అగుచున్, ఆకాశంబునకున్ = మహాకాశమునకు, వేఱు = అన్యము,
కాని పగిదిన్ = కానియట్లు, కరముతోన్ = (జీవేశ్వర) దేహముతోడ,
కూడి, అక్షరుండనై = కూటస్థుండనై, విలసిల్లు = ప్రకాశించుచున్న,
నేను, నీయంశంబు = నీకళయే, అగుమను; నిశ్చయంబు = ఇది సత్యమే,
ఐనన్ = అయినప్పటికిని—నేను నీయంశమే యైననుగాని యనుట, అనా
...రాశి - అనాది = ఆదిలేనట్టి, అవిద్యా = అవిద్య యనెడు, శక్తి =
శక్తియొక్క, గుణరాశి = (నేను జడుఁడ, నేను మూర్ఖుఁడ నని మొద
లుగాఁ గల) గుణములయొక్క సమూహమును, నాయందున్ = ప్రత్య
గాత్మ యైననాయందు, ఆరోపణముగఁ జేసి = ఆరోపించుకొని - లేని
దానిని ఉన్నట్లు కల్పించుకొని యనుట, జీవుఁడ నంచున్ = తేత్రజ్ఞుఁడ
నని, ఇందాఁకన్ = ఇంత కాలమువఱకును, సంస్పృతిన్ = సంసారమును—
జన్మవాసన ననుట, చెందియుండితిన్ = పొందియుంటిని, అది = ఆసంసా
రము, ఇపుడు, ఎఱిగిఁగొంటిన్ = ఆరోపిత మైనదేకాని యథార్థము

కాదని తెలిసికొంటిని. కాన = కనుక, వివరింపక = పరామర్శింపగా,
భేదము = వేరుపాటు - ద్వైతప్రపంచ మనుట, ఇంత ఐనక = కొంచె
మైనను, కలుగదు; ఇట్టి విజ్ఞానసంపదకొ-ఇట్టి = ద్వైతభ్రమము లేకుండునట్టి,
విజ్ఞాన = బ్రహ్మజ్ఞానముయొక్క, సంపదకొ = కలిమిని, ఎల్లప్రార్థు =
ఏకాలమును, చిత్తమునకొ = అంతరంగమందు, ప్రకాశింపఁ జేయు
మయ్య = వెలిగింపుమా.

తా. మబ్బునందును కుండయందును గల యల్పాకాశము మహదా
కాశములో నొకభాగ మగుటయే కాక, దానికి వేరుగాకయు నుండును.
ఇట్లే, క్షరమైన జీవదేహమందును ఈశ్వరదేహమందును గూటస్థుడ నై
యున్న నేను నీయంశమెకాని నీకు వే అంతమాత్రము గా నేరను. అయినను
అనాదిగా నున్న యవిద్యాశక్తివలన నేను జడుడను మూర్ఖుడ నను నిత్యా
దిగుణములను నాయందు లేకున్నను గల్పించుకొని జీవుడ ననుకొని
యింతకాలము సంసారము పాలై యుంటిని. ఇపుడు నీ యనుగ్రహము
వలన ఆ సంసారము వట్టికల్పితమే కాని వాస్తవము కాదని తెలిసికొంటిని.
కాబట్టి విచారించిచూడఁగా నంతయు బ్రహ్మ మొక్కటియే కాని, మన
కంటె వేరుగాఁ గనఁబడుచున్న యీ భేద (ద్వైతభ్రమ) మొక్కటియు
నిజము గాదు. ఇట్లు ద్వైతభ్రాంతి లేని బ్రహ్మజ్ఞానముపెంపు నా యంత
రంగమం దెల్లకాలమును బ్రకాశించుచుండునట్లు చేయుమా. 3.2

సీ. నీకంటె నన్యంబు శ నే నెన్నఁ డెఱుఁగ నె
ట్లనిన నాయనుభవ శ మవధరింపు
వివిధేంద్రియములకు శ విషయ మీవిశ్వ మా
విశ్వరూపుడ వీవు శ వెదక నేల
గావున నీవు సాక్షాత్కరించితివి యీ
విశ్వంబు నీ కగు శ వే అటంచుఁ

దలఁచు నజ్ఞాన మంతయుఁ బోయె నీదయా
మయదృష్టి నానందశ్రమయుఁడ నైతి

తే. సంశయము లేదుగాని యీశ్వరరూప
సమరసజ్ఞానభావన శ్రీ సంతతంబు
గలుగ వరము ప్రసాదింప శ్రీ వలయు దేవ
రామ రాఘవ శ్రీరామ శ్రీ రామ రామ.

33

టీ. రామా! రాఘవా! దేవా! నీకంటే, అన్యంబు = ఇతరము,
నేను = జ్ఞాతనగు నేను, ఎన్నఁడును, ఎఱుఁగను, ఎట్లు అనినకొ = నీకంటే
వేఱు నే నెఱుఁగకుండుట యేవిధమున నని యడుగఁగా, నా అనుభవము=
నా ఎఱుకను, అవధరింపుము = విచుము-నే నెఱిఁగినవిధము విను మనుట.
వివిధ ఇంద్రియములకుకొ = నానావిధము లయిన పదునాలు గింద్రియ
ములకును, ఈ విశ్వము = ఈ జగత్తు, విషయము = దృశ్యము - గోచర
మైనది; మూఁడువిధము లయినజగత్తును ఇంద్రియజన్యమే కాని వాస్తవము
కాదని ఆశయము; ఈవు=నీవు, ఆ విశ్వరూపుఁడవు = ఇంద్రియజన్యమైన
ఆ త్రివిధ జగత్తే స్వరూపముగఁ గలవాఁడవు - ఆ జగత్తు నీవే కాని మఱి
యొకటి గా దనుట, వెదకనేల=విచారించుట యెందులకు - నీ వెవ్వఁడవో
యేస్వరూపము గలవాఁడవో, యెక్కడ నున్నాఁడవో యని విచారము
నేయుట యక్కఱలేదు; నీవే యీజగత్తుని భావము; కావునకొ, ఈవు =
నీవు, సాక్షాత్కరించితివి = విశ్వరూపమున నాకుఁ బ్రత్యక్ష మైతివి.
కాఁబట్టి నిన్ను వెదకనేల యనుట, ఈ విశ్వంబు=కన్నుల కగపడుచున్న
యా జగత్తు, నీకుకొ, వేఱు, అగును, అటంచుకొ, తలంచు = ఎంచెడి,
అజ్ఞానము అంతయును, నీదయామయదృష్టికొ = నీకృపతోఁ గూడినచూపు
చేత, పోయెకొ = నశించెను; ఆనందమయుఁడను = బ్రహ్మనందస్వరూ
పుఁడను, వితిని, సంశయము లేదు గాని = ఈ విషయమై నందేహము

కలుగదుగా, ఈ సర్వ...భావన - ఈ సర్వరూప = ఈ సమస్తరూప
ములయొక్క - సమస్తరూపమైన జగత్తుయొక్క, సమరస = అన్నియు
నొకటియే యను, జ్ఞాన = జ్ఞానముచేత - ఈ జగత్తునం గల రూపము
లన్నియు నొక్కబ్రహ్మ మనెడి జ్ఞానముచేత, భావన = తలంచుట - పర
బ్రహ్మము తప్ప మఱియొక్కటి కాదని భావించుట, సంతతంబుకొ =
ఎల్లప్పుడు, కలుగకొ = కలుగునట్లు, వరము, ప్రసాదింపవలయును =
అనుగ్రహింపవలయును.

తా. రామా! రాఘవా! నీకంటె మఱియొకటి యున్నదని నే
నెఱుంగను. ఇది నా కెట్లు తెలిసెనో యావిధమును జెప్పెదను వినుము.
ఈ కనబడుచున్న జగత్తు పదునాలుగింద్రియములకు గోచరించుచున్నది.
ఆ యింద్రియములవలననే యిది పుట్టినదికాని నిజము కాదు. ఈ జగత్తో
నీ రూపమే; కాన, నీవే యగుదువు. కాబట్టి యీ జగత్తు కనబడుట
యనగా జగద్రూపుడ వయిన నీవు సాక్షాత్కరించుటయే యైనది. ఇట్లు
జగ మంతయు నీవే యని యెఱిగినందువలన నీకంటె వేఱొక్కటి లేదని
నేను దెలిసికొంటిని. ఇట్టి యెఱుకవలన, నింతవఱకు జగ త్తిది నీకంటె
వేఱయినదని తలంచుచుండిన యజ్ఞాన మంతయు నశించినది. నీకృపాకటా
క్షముచేత బ్రహ్మనందస్వరూపుడ నయితి. ఇందుల కెంతమాత్రము సందే
హము లేదు. అయినను జగత్తునందుఁ గనబడుచున్న యీ సమస్తరూప
ములు బ్రహ్మ మొక్కటియే యనుజ్ఞానము గలిగి యన్నిటిని బ్రహ్మముగానే
తలంచుచుండుట నా యంతరంగమందు నెల్లప్పుడును గలిగియుండునట్లుగా
నీ వనుగ్రహింపవలయును.

22

సీ. తతచతుర్వింశతిరత త్వనాయకుడవు

పంచవింశకుడవు శ ప్రకృతికంటె

బరుడవు గురుడవు శ పరమేశ్వరుండవు

పురుషోత్తముడవు నేర్పడుఁ బ్రధాన
పురుషేశ్వరుండవు ర పూర్ణుడ వనుచు ని
న్నెఱిగితిఁ గాని యీరయెఱుక దృఢము
గా నిల్వ దజ్ఞానకార్యదేహాదికా
త్తద్భాసనంతతారభ్యాసవశత

తే. నట్లు గావునఁ గేవలార్థాత్మయోగ
దృష్టి మనమున నేప్రొద్దుఁ ర దేజరిల్ల
భూరికృపచే ననుగ్రహింపుము పొసంగ
రామ రాఘవ శ్రీరామ ర రామచంద్ర.

38

టీ. రామ, రాఘవా, తతచతుర్వింశతితత్త్వవాచకఁడవు = గొప్పవి
యగు ఇరువది నాలుగు తత్త్వములకు నియామకుఁడవు, పంచవింశకుఁడవు =
ఇరువదియైదవతత్త్వ మైనవాఁడవు - ఆ యిరువదినాలుగింటికిఁ, జ్ఞానమైన
వాఁడవనుట, ప్రకృతికంటెకొ = పర అపర అచు రెండు విధములైన ప్రకృతి
కంటెను, పరుఁడవు = అన్యుఁడవు - లేక ఉత్కృష్టుఁడవు, గురుఁడవు = గొప్ప
వాఁడవు - లేక బ్రహ్మమవు, పరమేశ్వరుండవు = నిరతిశయములైన అణి
మాది సకలైశ్వర్యములు గలవాఁడవు, పురుష + ఉత్తముఁడవు = పురుషశబ్ద
వాయు లగుజీవులలోపల శ్రేష్ఠుఁడవు - అనఁగా విష్ణుఁడ వనుట, ఎప్పుడుకొ =
త్రికాలములందును, ప్రధానపురుష + ఈశ్వరుఁడవు = ప్రకృతికిని
పురుషుఁడగు జీవునకు నియామకుఁడవు - పరబ్రహ్మమ వనుట, పూర్ణుండవు =
అఖండ సచ్చిదానందమయుఁడవు, అనుచుకొ, నిన్నుకొ, ఎఱింగితిని,
కాని, ఈ యెఱుక = ఇట్లు నిన్నెఱుఁగుట, అజ్ఞాన...వశతకొ - అజ్ఞాన =
అజ్ఞానముయొక్క, కార్య = కార్యము లయిన, దేహ ఆదిక = దేహము
మొదలయినవానిని, ఆత్మ = నేను అనెడు, భ్యాన = చింతనమందు,
సంతత = ఎడతెగని, అభ్యాసవశతకొ = అలవాటునకు లోపడియుండుట

చేత - అవిద్యాజన్యము లైన యీ దేహేంద్రియాదులే నేనని చిరకాలము నుండి యెడతెగక తలంచుచు వచ్చినవాడుకనుబట్టి యనుట, దృఢము గాఁ = నిలుకడగా, నిల్వదు; అట్లు కావునఁ = అట్లు గట్టిగా నిల్చి యుండదు గాఁబట్టి, కేవలాత్మ = శుద్ధాత్మస్వరూపం బగు పరబ్రహ్మము యొక్కయు, ఆత్మ = ప్రత్యగాత్మయొక్కయు, యోగదృష్టి = ఒక్కటియే అనెడు ఐక్యజ్ఞానము, మనమునఁ = అంతరంగమందు, ఏప్రాద్దుఁ = సర్వకాలము, తేజరిల్లఁ = మఱుఁగుపడక ప్రకాశించునట్లు, భూరి కృపచేఁ = మిక్కిలియైన కరుణచేత, పాసంగఁ = ఒనగూడునట్లు, అనుగ్రహింపుము = దయసేయుము - ఉపదేశింపు మనుట.

తా. నీ విరువదినాలుగు తత్త్వములను నియమించుచు, దాని కవ్వల జ్ఞాతయై యుండు నిరువదియేనవవాఁడ వనియు, ప్రకృతికంటెఁ బరుండ వనియును, గొప్పవాఁడ వనియు, నిరతిశయమైన యణిమాది సకలైశ్వర్యములు గలవాఁడ వనియు, జీవులందెల్ల నుత్తముండ వనియు, ప్రకృతిపురుషుల కెప్పుడు నియామకుఁడ వనియును, సచ్చిదానందపరిపూర్ణుఁడ వనియును దెలిసికొంటిని - తెలిసికొన్న నేమి? అవిద్యాకార్యము లగు దేహాదులనే నేను నేనని యెప్పుడును తలంచుచుండినవాఁడను గదా! ఆ యలవాటు వలన నాకుఁ గలిగిన యా యెఱుక మనస్సునందు దృఢముగా నిలువఁ జాలదు. కాఁబట్టి, పరబ్రహ్మమును ప్రత్యగాత్మయు స్వరూపమం దొక్కటియే యనెడి యీ జ్ఞానము నా యంతరంగమం దెప్పుడును గలిగియుండు నట్లు మిక్కిలి కృపచేత ననుగ్రహింపుమా.

38

నీ. అజుఁడ వవ్యయుఁడ వీ ర వాదినారాయణ
స్వామివి సాక్షివి ర సర్వమయుఁడ
వై యొప్పునిన్ను మారయానూనుషశరీర
దరుఁడుఁ గించిజ్ఞుండు ర నరుఁ డటంచు

సజ్జానవశత మోహంబుచేఁ దలఁచితి
 నిందాఁక నది క్షమియించుకొఱకు
 సర్వజ్ఞ సర్వేశ శ సర్వభూతావాస
 సర్వభూతాత్మక శ సర్వమూర్తి

తే. సర్వకర్మఫలాధ్యక్ష శ సర్వరూప
 యని నుతించుచు మ్రొక్కెద శ ననవరతము
 నెఱయ నామది నీయందు శ నిల్వఁజేయు
 రామ రాఘవ శ్రీరామ శ రామ రామ.

3౫

టీ. ఈవు = నీవు, అజుడవు = పుట్టుక లేనివాడవు, అవ్యయుఁ
 డవు = నాశము లేనివాడవు, ఆదినారాయణస్వామివి = ఆదియందు
 (అనఁగా ప్రకృతికి పూర్వమందు) ఉన్న నారాయణమూర్తివి - పర
 బ్రహ్మమ వనుట, సాక్షివి = మధ్యస్థుండవు, సర్వమయుఁడవై = విశ్వ
 రూపుఁడవై, ఒప్పు నిన్నుకొ, మాయా...డును - మాయా = మాయచేతఁ
 గల్పింపఁబడిన, నూనుషశరీర = మనుష్యదేహమును, ధరుఁడును = ధరిం
 చినవాఁడును, కించిజ్జుఁడును = అల్పజ్ఞానము గలవాఁడును, నరుఁడును =
 మనుష్యుఁడును, అటంచుకొ = అని, అజ్ఞానవశతకొ = అజ్ఞానమునకు
 లోనై యుండుటవలన, మోహంబుచేకొ = భ్రాంతిచేత, ఇందాఁకకొ =
 ఇంతవఱకు - ఈ యపరోక్షజ్ఞానము గలుగువఱకు, తలఁచితికొ = ఎంచితిని,
 అది = ఆతలఁచుట, క్షమియించుకొఱకుకొ = సహించుటకై, సర్వజ్ఞ =
 సమస్తమును ఎఱిగినవాఁడా, సర్వేశ = సమస్తమునకు ఈశుఁడా, సర్వ
 భూత ఆవాస = చరాచరము లగు సకలభూతములు నీయందును నీవు
 సకల భూతములయందును వసించునట్టివాఁడా, సర్వభూత ఆత్మక =
 ఆకాశాది సమస్త భూత స్వరూపుఁడా, సర్వమూర్తి = బ్రహ్మ విష్ణు
 రుద్రాదిమూర్తు లన్నియు నీవే యైనవాఁడా, సర్వకర్మఫల అధ్యక్ష =

సమస్తమైన (అగ్నిష్టోమము అతిరాత్ర్యము మొదలుగాఁ గల విధినిషేధ కామ్యప్రాయశ్చిత్తాది) కర్మములయొక్క, ఫల = ఫలములకు - ఫలానుభవముల కనుట, అధ్యక్ష = ప్రభువా, సర్వరూప = సమస్త రూపములు నీవే యైనవాఁడా, అని, అనవరతము = ఎల్లప్పుడును, నుతించుచున్ = బొగడుచు, మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను, నా మది = నా మనస్సు, నెఱచున్ = నిండుగా, నీయందున్, నిల్వఁజేయు = నిలువఁజేయుము.

తా. రామా! రాసువా! నిమఁ బుట్టుక లేదు, నాశము లేదు, ప్రకృతికంటె మునుపటివాఁడవు, నారాయణుఁడవు, అన్నిటికి సాక్షివి, సర్వమయుఁడవు. ఇట్టి నిన్ను, మాయచే మనుష్యదేహమును దాల్చిన వాఁడనియు, అల్పజ్ఞానము గలవాఁడనియు, మనుష్యుఁడనియు నే నజ్ఞాన వశమునను భ్రాంతిచేతను నింతకాలము తలఁచుచునుంటిని. ఇట్లు తలఁచుచువచ్చిన దానిని మన్నించుకొంటు నిన్ను సర్వజ్ఞా, సర్వేశా, సర్వభూతావాసా, యనెడి యిత్యాది పరబ్రహ్మత్వ ప్రతిపాదకము లగు నామములచేత నెల్లప్పుడును బొగడుచు మ్రొక్కెదను. నా మనస్సును నీయందుఁ బరిపూర్ణముగా నెలకొనియుండునట్లునుగ్రహింపుము. 3x

సీ. తతచతుర్వింశతిరతత్త్వాత్మకం బగు

క్షరము నేఁ గాను నిరీక్ష్మముగ నరయఁ

దత్కృతంబులు మత్కృతంబులు గావు కా

వున సర్వధర్మములను ద్యజించి

యక్షరపురుషుండ శ్రీ నై క్షరాక్షరతత్త్వ

ముల మీఱి పురుషోత్తమముండు నా పుఁ

డన నొప్పునొకనిని శ్రీ నాశ్రయించెద శర

ణముగ నే నొగి ననశ్శత్రు మలర

తే. నట్లగుట నింక నేనంశరీయములు నన్నుఁ
 బొరయకుండంగఁ జేసి యీ పూర్ణబోధ
 మతిదృఢంబుగ వర మిమ్ము శ సతత మాత్మ
 రామ రాఘవ శ్రీరామ శ రామ రామ.

3౬

టీ. తత...త్కంబు - తత = అతిశయమైన, చతుర్వింశతి తత్త్వ
 ఆత్మకంబు = ఇరువదినాలుగు తత్త్వములు స్వరూపముగాఁ గలది, అగు,
 క్షరము = దేహము, నిక్కముగఁ = సత్యముగా, నేను గాను, ఆరయఁ =
 యోజింపఁగా, తత్కృతంబులు = ఆదేహము చేయునట్టివి- దాని వ్యాపా
 రము లనుట, మత్ కృతంబులు గావు = నాచేత చేయంబడినవి గావు,
 కావునఁ, సర్వధర్మములును = సమస్తము లయిన దేహధర్మములును -
 పదునాలు గింద్రియముల వ్యాపారములును, త్యజించి = వదలి, అక్షర
 పురుషుడనై = అక్షరుడనగు పురుషుడనయి - జ్ఞానమై యనుట, అక్షర
 అక్షరతత్త్వములఁ = క్షరతత్త్వ మగు దేహమును అక్షరతత్త్వ మగు
 దేహినిని, మీఁచి = అతిక్రమించి, పురుషోత్తమందును = పురుషులయందు
 (అనఁగా జీవులయందు), ఉత్కృష్టుఁడును = ఉత్కృష్టం బగు పరబ్రహ్మ
 మును అనుట, ఆత్ముఁడు = ప్రత్యగాత్ముఁడును, అనఁ = అనునట్లు,
 ఒప్పు = ఒప్పుచున్న, ఒకనిఁ నిన్నుఁ = అద్వితీయుడ వైననిన్ను,
 నేను, ఒగిఁ = క్రమముగా, శరణముగఁ = రక్షకునిఁగాఁగ, అనన్య
 త్వము = వేఱుపాటులేమి, అలరఁ = ఒప్పునట్లుగా, నీకును నాకును
 భేదము లేమిని అనుసంధించు ననుట, ఆశ్రయించెదను. అట్లు అగుటఁ =
 అట్లు ఆశ్రయించుటవలన, ఇంకఁ, ఏసంశయములుఁ = ఏసందేహములును,
 నన్నుఁ, పొరయక ఉండంగఁ చేసి = పొందకుండునట్లు కావించి,
 సంతతము = ఎల్లప్పుడు, ఆత్మఁ = మరస్సునందు, ఈ పూర్ణబోధము =

ఈ నిండయినయెఱుక-ఈ యఖండజ్ఞానము, అతిదృఢంబుగఁ = మిక్కిలి గట్టిగా, ఉండునట్లు, వరము ఇమ్ము.

తా. రామా, రాఘవా, ఇరువది నాలుగు తత్త్వముల మయమైన ప్రకృతివికారంబగు దేహము నేను గాను, మఱి యాదేహము కావించు వ్యాపారములు నేను జేసినవిగావు. కాఁబట్టి త్వరమైన యా దేహముయొక్క నర్వవ్యాపారములను విడిచి యక్షరుఁడ నై యా వ్యాపారములకు జ్ఞాతగా నుండి, యీక్షరమును అక్షరమును రెంటిని నతిశయించి, పురుషోత్తముఁ డును బ్రత్యగాత్ముఁడు నై యద్వితీయుఁడు నై యున్ననిన్ను నభేద బుద్ధితో శరణుఁ జొచ్చుచున్నాను. కాఁబట్టి నా కేసందేహములును గలుగ కుండునట్లుగా అఖండజ్ఞానము నా మనస్సునం దెప్పుడును దృఢముగా నుండునట్లు వర మిమ్ము.

31

వ. అని యిట్లఖండపాండిత్యంబుచేతఁ బెక్కుభంగుల విను తించు హనుమంతుని సాదరంబుగాఁ గరుణాకటాక్షవీక్షణంబుచేతఁ గనుంగొని భూరిప్రేమధాముండుఁ బరం ధాముండు నై నయాత్మారాముం డిట్లనియె.

32

టీ. అని యిట్లు, అఖండ పాండిత్యంబుచేతఁ = తక్కువకాని పాండిత్యముచేత (ఇట పాండిత్య మనఁగా 'పణ్డితాః సమదర్శినః' అన్నట్లు సమదర్శనరూపతత్త్వజ్ఞాన మని తెలియునది), పెక్కుభంగులఁ = అనేక విధములుగ, వినుతించు హనుమంతునిఁ = పొగడుచున్న ఆంజనేయుని, సాదరంబుగాఁ = ఆదరణతోడ, కరుణాకటాక్షవీక్షణంబుచేతఁ = దయతోఁ గూడిన కడగంటిచూపుచేత, కనుంగొని = చూచి, భూరిప్రేమ ధాముండును = మిక్కిలి యైనప్రీతికి ఉనికిపట్టగువాఁడును, పరంధాముఁ డును = ఉత్కృష్టమైనకాంతి గలవాఁడును - (లేక ధామశబ్దము స్థాన వాచకము గనుక ఉత్కృష్టమైనపదవి నుండు పరబ్రహ్మమును) ఐన,

ఆత్మారాముండు = సర్వాత్ములయందు రమించువాఁడగురామమూర్తి,
ఇట్లనియెను. తా. మగమము. 3౭

తే. సంతసము మీఱఁ జిత్తవిశ్రాంతికొఱకు
సతత మాత్మనమాధిఁ గోరితివి గాన
కడఁగి యమనస్కరాజయోగంబు నీకుఁ
దెలియఁజెప్పెద వినుము సంరదేహ ముడిఁగి. 3౮

టీ. నీవు, సంతసము మీఱఁ = సంతోషము మించునట్లుగా, చిత్త
విశ్రాంతికొఱకు = మనస్సుయొక్క కుదురుపాటుకొఱకు, సతతము =
ఎల్లప్పుడును, ఆత్మనమాధిఁ = ఆత్మనియంపలి మనోలయమును - బ్రహ్మ
నిష్ఠ ననుట, కోరితివి, గాన, కడఁగి = పూని, నీకుఁ, అమనస్కరాజ
యోగంబు = అమనస్కము అను పేరుగల రాజయోగమును, తెలియఁ,
చెప్పెదను, సంరదేహము, ఉడిగి = విడిచి, వినుము, నిస్సందేహముగా విను
మనుట.

తా. నీవు మనస్సు నిమ్మళపాటు నొందుకొఱకై యెప్పుడును
బ్రహ్మనిష్ఠ కోరుచున్నావు గనుక, 'అమనస్క' మనెడి రాజయోగమును
సందేహము లేల్లఁ దీటునట్లుగాఁ జెప్పుచున్నాను వినుము. 3౮

చ. అలయక సప్తవారిధుల శీ నావలి కీవలి కొక్కరీతిగాఁ
గలయఁగ నీదవచ్చును నరగంబుల నచ్చనగండ్లుగాఁ గరం
బులఁగొనియాడవచ్చునభరముగ బళింపఁగవచ్చుఁగానియి
య్యలనమనస్కయోగముగ్రహింపఁగరాదుదలంప నేరికిన్.

టీ. అలయక = కష్టములేక, సప్తవారిధులఁ = ఏడు సముద్రము
లను, ఆవలికిఁ ఈవలికిఁ = అగట్టునుండి యాగట్టునకును ఈగట్టునుండి
యాగట్టునకును, ఒక్కరీతిగాఁ = ఒక్కతీరున, కలయఁగఁ = అంతటను

ఈడవచ్చును; నగంబులన్ = పర్వతములను, అచ్చనగండ్లుగాన్ = అచ్చనగాయలుగా, కరంబులన్ = చేతులచేత, కొని = పట్టుకొని, ఆడవచ్చును = అటలాడవచ్చును, నభమున్ = ఆకాశమును, కబళింపఁగన్ వచ్చున్ = మింగవచ్చును; కాని, ఇయ్యిలన్ = ఈ భూమియందు, అమనస్కయోగమును, తలంపన్ = విచారింపఁగా, వీరికిన్ = ఎవ్వరికిఁ గాని, గ్రహింపఁగరాదు = తెలిసికొనఁగూడదు, అంత మహాకష్టమైనదనుట.

తా. సప్తసముద్రముల నొకగట్టునుండి మఱియొక గట్టునకు నవలీలగా నీదినను నీడవచ్చును. కొండలను అచ్చనగాయలుగాఁ జేతఁ బట్టుకొని యటలాడవచ్చును. ఆకాశమును మింగవచ్చును. ఇవి యన్నియును జేసినను జేయవచ్చునుగాని, అమనస్కయోగమును గ్రహించుట మాత్రము శక్యము గాదు.

3౯

భూతిలకవృత్తము.

కావున నయ్యమనస్కయోగము శ్రగాఢదుర్లభమారయన్
 కేవలతత్త్వవిచారముం బరిశీంప నేరనివారికిన్
 భావమునందు ననాత్మ నాత్ముని శ్రబాగుగా విభజించుమే
 ధావికి నిత్యసుఖంబుగా విశ్రదంబుగా సులభం బగున్.రం

టీ. కావునన్ = అట్లు గ్రహించుట మిక్కిలికష్టము గనుక, ఆ అమనస్కయోగము = ఆ మనోన్మనోగము, అరయన్ = విచారింపఁగా, కేవలతత్త్వవిచారమున్ = శుద్ధమైన బ్రహ్మవిచారమును, పరిశీంప నేరనివారికిన్ = పరామర్శించి తెలిసికొన శక్తులు గానివారికి, శ్రగాఢదుర్లభము = పొందుటకు మిక్కిలియుఁ గష్టమైనది; భావమునందున్ = మనస్సునందు, అనాత్మన్ = ఆత్మకాని ప్రకృతిని, ఆత్మునిన్ = పరమాత్ముని - బ్రహ్మమును, బాగుగా, విభజించు మేధావికిన్ = వేఱుపఱచి

తెలియు జ్ఞానవంతునకు, ఆది, నిత్యసుఖంబుగాఁ = శాశ్వతమైన సౌఖ్యము
నిచ్చునదిగాను, విశదంబుగాఁ = తేట తెల్లముగాను, సులభం బగుఁ =
సులువుగాఁ బొందఁగూడిన దగుచున్నది.

తా. ఆ యమనస్కయోగ మిట్లు గ్రహించుటకు మిక్కిలి కష్టమైనది
గావున, శుద్ధబ్రహ్మవిచారము నేయుటకు శక్తులు గానివారికి నది మిక్కిలి
దుర్లభముగా నుండును. మనస్సునం దెవఁడు ప్రకృతిని బ్రహ్మమును వేఱు
వేఱుగాఁ దెలియునో యట్టి జ్ఞానవంతుని కా యోగము మిక్కిలి స్వచ్ఛముగా
సులభమై నిరంతరమును సుఖము గూర్చుచుండును. భూతిలకవృత్తము—
'భారనజాగగణంబులుం బటవంగ భాను విరామ విస్ఫారిత భూతిలకంబు
పాండవపక్ష దైవత వృక్ష మిం । పార ధరిత్రిఁ దెచ్చినట్టి మహాత్మా
యంచుఁ గవీశ్వరుల్ । చారుపదంబులు గూర్చి చెప్పిన శ్రావ్యమా విను
వారికిన్' అనఁగా భ, భ, ర, న, జ, జ, గ, గణములును పండ్రెండవ
యింట యతియును గలిగియుండు నని తెలియునది.

౪౦

తోదకవృత్తము.

చెలువుగఁ బువ్వులు శ చీరుటకంపెన్

బొలుపుగఁ గన్గవ శ మూయుటకంపెన్

నలు వగు నీయమశనస్కపథంబే

సులభము సౌఖ్యము శ సూక్ష్మము వత్సా.

౪౧

టీ. వత్సా = బిడ్డా - హనుమంతుఁడా, చెలువుగఁ = పొంక
ముగా, పువ్వులు చీరుటకంపెన్ = పూలను గోయుటకంపెను, బొలు
పుగఁ = చక్కఁగా, కన్గవ మూయుటకంపెన్ = కన్నులను రెంటిని
మొగుడ్చుటకంపెను, నలువు అగు = ఒప్పిదమైన, ఈయమనస్కపథంబే=
ఈ రాజయోగమార్గమే, సులభము = సుఖముగా పొందఁదగినది, సౌఖ్య

ము = శుకరమైనది, నూక్ష్మము = మిక్కిలి చురుకైనది - ఆత్మ యిది
అనాత్మ యిది అని వివేచించి యెఱింగినవారికి అమనస్కయోగము మిక్కి
లియు శుభమయిన దనుట - అది తెలియనివారికే మహాకష్ట మని
భావము. తోదకవృత్తమునకు - 'సలలిత తోదక సామజవిశ్రాంతం | తులస
నజాయలఁ | దోదకవృత్తం | బలవడుఁ గేతవరాసుర కాప్టో | జ్వలనవకోశ
రసాస్థలవాసా || అనఁగా - న, జ, జ, య, గణములును ఎనిమిదవ
యింట యతియు నని తెలియునది. తా. శుగమము. ౪౧

తోటకవృత్తము.

అమృతంబు నుఖంబుగ శ నానినయ
ట్లమనస్కముఁ బూని యరహర్షిశమున్
సమతం దనుఁ గన్గొను శ సజ్జను న
య్యమృతాంగన చేకొను శ నందముగాన్. ౪౨

టీ. అమృతంబు = శుధను, నుఖంబుగన్, అనినయట్లు = త్రాగిన
యట్లు, అమనస్కమున్ = రాజయోగమును, పూని = ధరించి, అహర్షి
శమున్ = రేయింబవలును, సమతన్ = అభేదముగా, తన్నున్ = కేవ
లాత్మ యగు తన్ను, కన్గొను సజ్జనున్ = చూచునట్టి సత్పురుషుని-బ్రహ్మ
విదుం డయినవానిననుట, ఆ + అమృతాంగన = ఆ ముక్తికాంత, అంద
ముగాన్, చేకొనున్ = పరిగ్రహించును - ముక్తి ప్రయత్నము లేకయె
కలుగు ననుట.

తా. అమృతమును ద్రావినట్లు రేయింబవలును అమనస్కయోగ
మును పూని, తన్ను సభేదబుద్ధితోఁ గనుఁగొనుచుండు బ్రహ్మవిదునికి
ముక్తి తనంతటనే నుఖముగాఁ గలుగుచున్నది.

సీ. పాలు చోలఁగఁ గ్రోలఁ శ జాలునే తగ నాల

పొదుఁగులఁ బిణుదులు శ పొదలుచున్న

లోపలి రస మాన శ నోపునే యిలఁ గోతి
 నారికేళఫలంబుఁ శ జేరి కన్న
 సాంపార రతులచే శ సుఖియింప నేర్చునే
 వండుండు మఱి రంభ శసరస నున్నఁ
 దసమోముసాగసు గశన్దొనునె పుట్టంధుండు
 మించుటద్దంబు చే శ నుంచుకొన్నఁ

తే. గలుగునే నిత్యనిర్మలాశ్రిండనుఖము
 నలఘుతారక సాంఖ్యయోగ్గాశ్రితులగుఁ
 ద త్తదుచితోరుధర్మలశ్భతలపగిది
 విలసదమనస్కయోగా స్తివలనఁ గాక.

౪౩

టీ. ఆలపాదుఁగులన్ = ఆవులయొక్క పాదుఁగులయందు, పిణు
 దులు = గోమారులు, పాదలుచున్నన్ = మెండుకొనియున్నను, తగన్ =
 లెస్సగా, పాలు = క్షీరమును, చాలఁగన్ = మిక్కిలి, క్రోలన్ చాలు
 నే = త్రాగఁ గలుగునా, ఇలన్ = భూమియందు, కోతి, నారికేళ
 ఫలంబున్ = పెంకాయను, చేరి = దగ్గఱి, కన్నన్ = చూచినను,
 లోపలి రసము. = ఆకాయలోపల నుండెడి నీళ్లను, ఆననోపునే = త్రాగఁ
 గలుగునా, మఱి = వెండియు, వండుండు = పేడి, రంభ, సరస
 నున్నన్ = పొంతనే యుండినను, సాంపారన్ = సంతోషము నిండు
 నట్లుగా, రతులచేన్ = రతిక్రీడలచేత, సుఖియింప నేర్చునే = సౌఖ్యము
 పొందఁ జాలునా, పుట్టంధుండు = పుట్టుగ్రుడ్డివాఁడు, మించుటద్దంబున్ =
 మెలుఁగుటద్దమును, చేన్ = చేతియందు - ఉంచుకొన్నను, తన మోము
 సాగసున్ = తన ముఖముయొక్క చక్కదనమును, కన్దొనునే = చూడఁ
 గలఁడా, తత్త...గిదిన్ - తత్తత్ = ఆయా యోగములకు - తారక
 సాంఖ్యయోగముల కస్తుట, ఉచిత = తగిన, ఉరు = గొప్పలగు, ధర్మ =

ధర్మములయొక్క, లబ్ధతలపగిదిక్ = పొందుటలవలెనే, అలఘు...
 లఘుక్ - అలఘు = గొప్పదియైన, తారక = తారకయోగమును, సాంఖ్య
 యోగ = సాంఖ్యయోగమును, ఆశ్రితులఘుక్ = ఆశ్రయించినవారికి -
 అనఁగా ఆయోగముల నుపాసించువారికి, నిత్య...సుఖము - నిత్య =
 ఎల్లప్పుడును గలదై, నిర్మల = మలినములేనిదై, అఖండ = సంపూర్ణమైన,
 సుఖము = బ్రహ్మానందము, విలసత్...గాక - విలసత్ = ప్రకాశించు
 చున్న, అమనస్కయోగ = రాజయోగముయొక్క, ఆప్తివలనక్ కాక =
 పొందుటచేతనే తప్ప, కలుగునే = కలుగునా - కలుగదనుట. తారక
 సాంఖ్యయోగముల నుపాసించువారికి మనశ్శుద్ధియుఁ బరబ్రహ్మస్వరూప
 నిర్ణయమును గలుగునట్లు అమనస్కయోగము గలవారికి, నిరవధిక బ్రహ్మ
 నందము కలుగు నని భావము.

తా. ఆవుల పొదుఁగులందు తియ్యనిపా లున్నను వానియందు గో
 మారు లున్నయెడల వానిపాలను దూడలు త్రాగలేనట్లును, కోతి టెం
 కాయను దగ్గఱినను దాని లోపలి నీటిని త్రాగలేనట్లును, నపుంసకుఁడు రంభ
 తనదగ్గఱ నున్నను దానితో రతిసుఖము ననుభవింప లేనట్లును, పుట్టుగుడ్డి
 వాఁడు తనచేత మెఱుఁగు పెట్టిన యద్దమును బట్టుకొన్నను వాని మొగము
 సొగసు తెలియనట్లును, తారకయోగమును సాంఖ్యయోగమును నుపాసించు
 వారికి వానివాని ఫలము లగు మనశ్శుద్ధి మొదలగునవి మాత్రమే కలుగును
 గాని, నిరతిశయ బ్రహ్మానంద సుఖము గలుగదు. అది వారికి అమనస్క
 యోగముచేతనే కలుగవలయును.

౪౩

తరల.

స్ఫురిత తారక సాంఖ్యముల్ వినుర పూర్వపక్షము లుత్తమం
 బరయఁగానమనస్కయోగమరనాద్యముంగడుహృద్యముం
 బరమగుహ్యము రాజయోగము ర బ్రహ్మవిద్యసుహృన్ననో
 హరము కేవలనిర్వికల్పసరమాధి సు మ్మిది మారుతీ. ౪౪

టీ. మాయతీ = ఆంజనేయా, వినుము, స్ఫురిత తారకసాంఖ్యముల్ = ప్రకాశించుచున్న తారకసాంఖ్యయోగములు, పూర్వపక్షములు = పూర్వ పక్షములవలె త్రోసిపుచ్చఁదగినవి; అరయఁగాఁ = విచారింపఁగా, అమన స్కయోగము = రాజయోగము, ఉత్తమంబు = శ్రేష్ఠమైనది - సిద్ధాంత మువలె అంగీకరింపఁ దగినదనుట; ఇది = ఈ అమనస్కయోగము, అనా ద్యము = పురాతన మైనది, కడు = మిక్కిలి, హృద్యము = ఇంపయినది, పరమగుహ్యము = మిక్కిలి రహస్య మైనది, రాజయోగము = తారక సాంఖ్యయోగములకంటె ఎక్కుడయినది; బ్రహ్మవిద్య = బ్రహ్మజ్ఞాన మయినది; సుహృత్ మనోహరము = మంచిహృదయము గలవారికి - అనఁగా బ్రహ్మవిదులగువారికి ఇంపయినది; కేవల నిర్వికల్పసమాధిసుమ్మ - కేవల = పరిశుద్ధమైన, నిర్వికల్ప = చలనరహితమైన, సమాధిసుమ్మ = బ్రహ్మనిష్ఠచుమీ. తరలకు-ప్రవరకుద్ర విరామయుక్తి నభంబులున్ రస జాగముల్, కవిజనాశ్రయ పొంది యందముగా మహిం దరలం బగున్' - అనఁగా న, భ, ర, స, జ, జ, గ, గణములు పండ్రెండవయింట యతి యును లక్షణములు.

తా. ఆంజనేయా, తారకయోగమును సాంఖ్యయోగమును నంతగాఁ బరిగ్రహింపఁదగినవి గావు. అమనస్కయోగమే యుత్తమమయినది గానఁ బరిగ్రహింపఁదగినది. ఏలనఁగా నిది పురాతనమై పరమగుహ్యమై మిక్కిలి యింపుగాను నుండునది. ఇది బ్రహ్మజ్ఞానమే యగును గనుక బ్రహ్మవిదులకును రమణీయ మైనది. ఇది శుద్ధంబగు నిర్వికల్పసమాధి యగును జామి.రస

క్రొంచపదవృత్తము.

సారపదార్థంబారయుచుందాసకలనిగమములురచదివిననై నన్
జారు విశిష్టాచారమునుండై రజపములు తపములురసలిపిననై నన్

స్ఫారసమస్తోదార సుతీర్థాశ్చరణము లనిశము శ జరిపిననై నన్
గారవముం జేకూఱగనీయోగజపరమసుఖముశగలుగదువత్సా

టీ. వత్సా=నాయనా, సారపదార్థంబు = స్థిరాంశమైన పదములం
దలి అర్థమును- ముఖ్యసారమైన యభిప్రాయము ననుట, అరయచున్ =
విచారించుచు, తాను, సకలనిగమములు=అన్ని వేదములను, చదివిననై నన్ =
చదివినప్పటికిని, చారు...డై—చారు = ఒప్పదములును, విశిష్ట = శ్రేష్ఠ
ములును, అగు, ఆచార = ఆచారములచేత - నియతములైన నడవళ్లచేత
ననుట, ఘనుడై = గొప్పవాడై, జపములు = (గాయత్రి మొదలగు
మంత్రముల) జపములను, తపములు = కృచ్ఛ) చాంద్రాయణాది తపస్సు
లను, సలిపిననై నన్ = చేసినప్పటికిని, స్ఫార...రణములు - స్ఫార =
విశేషించినవైన, సమస్త ఉదారతీర్థ ఆచరణములు = అన్ని గొప్పతీర్థ
యాత్రలను, అనిశమున్ = ఎల్లప్పుడును, జరిపిననై నన్ = చేసినప్పటికిని,
గారవమున్ = గొప్పతనము, చేకూఱగన్ = ఒనగూడునట్లుగా, ఈ
యోగజపరమసుఖము = ఈ అమనస్కయోగమువలన పుట్టు నిరతిశయమైన
బ్రహ్మానందము, కలుగదు = ఈ యోగమువలని సుఖమె యా వేదాధ్యయ
నాదు లన్నిటికంటెను గొప్పది యని భావము. క్రౌంచపదవృత్తమునకు
'ప్రాంచితలీలన్ శంకరనందిప్రకటితవిరతులు • భమనభనాన్యల్ | క్రౌం
చపదీవృత్తమునఁ జెన్నారంగఁ బలుకుదు రిలఁ • గవివరు లెల్లన్'
అనఁగా, భ, మ, స, భ, న, న, న, య, గణములును ప్రతిపాదంబున
పదునొకండవ యింటను అవల తొమ్మిదవయింటను రెండేసియతులును
నుండవలయును.

తా. సమస్తవేదములను, ఊరక కాక, ముఖ్యతాత్పర్యవిచారము
నేయుచునే చదివినను, మిక్కిలి మేలయిన యాచారములతో జపతపము
లాచరించినను, సమస్తము లయిన గొప్పతీర్థయాత్రలను నిరంతరము చేసినను

ఈ అమనస్కయోగము ననుష్ఠించుటవలనఁ గలుగునట్టి పరమానందము గలుగదు. దీనివలనిబ్రహ్మానందమే మిక్కిలి గొప్పది.

తే. అట్లు గావునఁ బరమరహస్యమైన
విలసదమనస్కయోగంబు ర విస్తరించి
నీ కెఱింగింతు విమలవిరవేకయుక్త
సూక్ష్మదృష్టిని గను మతిరసుకరముగను.

౪౬

టీ. అట్లు గావునఁ = అట్లు బ్రహ్మానందము అమనస్కయోగముచే
తనేతప్ప లభింపదు గనుక, పరమరహస్యమైన = మిక్కిలియు గోప్యమైన,
విలసత్ అమనస్కయోగంబుఁ = ప్రకాశించుచున్న రాజయోగమును,
విస్తరించి, నీకుఁ, ఎఱింగింతును, విమల...దృష్టిఁ - విమల = నిర్మల
మైన, వివేకయుక్త = జ్ఞానముతోఁ గూడిన, సూక్ష్మదృష్టిఁ = సూక్ష్మ
మైన (లోపలి) చూపుచేత, అతి సుకరముగను = మిక్కిలి సులువుగా,
శనుము = తెలిసికొనుము.

తా. అమనస్కయోగముచేతనే కాక, తక్కిన విధముల బ్రహ్మానం
దము లభింపదు గనుక, పరమగోప్యమైన యీ రాజయోగమును నీకు సవి
స్తరముగాఁ దెలుపుచున్నాను. దానిని నిర్మలమై సూక్ష్మమయిన జ్ఞాన
దృష్టిచేత మిక్కిలి సులభముగాఁ దెలిసికొనుము.

౪౭

పంచచామరము.

మనంబె స్థూలసూక్ష్మముల్ ప్రమాతృమానమేయముల్
మనంబె కామరాగరోషరమత్సరాదివృత్తులున్
మనంబె సర్వధర్మముల్ మనంబె బంధమోక్షముల్
మనంబె దృశ్యమంతయుం గ్రమంబుచే నెఱింగినన్. ౪౭

టీ. స్థూలసూక్ష్మముల్ = పృథివి మొదలయిన స్థూలద్రవ్యములును
పరమాణువు మొదలయిన సూక్ష్మద్రవ్యములు నన్నియును, ప్రమాతృమాన

మేయముల్ - ప్రమాతృ = ప్రమాణములచేత వస్తునిర్ణయము చేయువాఁడును, మాన = ప్రమాణమును - వస్తునిర్ణయమున కయిన సాధన మనుట - దర్శనమని భావమును - మేయముల్ = ప్రమేయముల్ - నిర్ణయింపఁదగిన వస్తువులును - అనఁగా ఘటపటాది దృశ్యములును, మనంబే = మనస్సే యగును, కామ...వృత్తులుక్ - కామ = కోరికయును, రాగ = (ఇంద్రియములకు అనుకూల వస్తు లాభమువలనఁ గలుగునట్టి) ప్రీతియు, రోష = (ప్రతికూల పదార్థ లాభమువలనఁ గలుగు) ద్వేషమును, మత్సర (పరులనంపదలకు) చూపోపకుండుటయును, ఆది = మొదలగు వృత్తులును, మనంబే = మనస్సే యగును, సర్వధర్మముల్ = (వర్ణాశ్రమములకుఁ దగినవికాని మఱియు నాయా యోగాద్యనుష్ఠానములకుఁ దగినవికాని. యగు ఆయా) ధర్మములు అన్నియును, మనంబే = మనస్సే, బంధమోక్షముల్ = ప్రారబ్ధరూపబంధములును, ఆ బంధముయొక్క విముక్తియును, మనంబే, దృశ్య మంతయుక్ = నానా నామరూపములచేతఁ గనఁబడుచున్న యీ ప్రపంచ మంతయును, క్రమంబుచేక్ = పరామర్శించు క్రమముచేత - క్రమముగా పరిశీలించి యనుట, ఎఱింగినక్ = తెలిసికొన్నచో, మనంబే = మనస్సే యగును - అనఁగా స్థూలసూక్ష్మాది ద్రవ్యములును, కామరాగాది వృత్తులును, ధర్మములును, బంధమును, మోక్షమును, దృశ్యంబగు జగత్తంతయును, దగిన క్రమమునఁ బరిశీలించి చూడఁగా మనస్సే యగును గాని మఱియొక్కటి గాదనుట - ఇవన్నియును మనఃకల్పితమే కాని పరమార్థము గా వని భావము.

౪౭

తే. సర్వసంసారమును మానశమున నొదవు
 సర్వసంసారమును మానశమున నుండు
 సర్వసంసారమును మానశమున నడఁగు
 సర్వసంసారమును మానశసంబె యగును.

౪౮

టీ. సర్వసంసారమును = సమస్తవిధము లయిన పుత్రకళత్రాది
రూపమగు సంసారము, మానసమునకొ = మనస్సునందే, ఒదవుకొ =
పుట్టును; సర్వసంసారమును, మానసమునకొ = మనస్సునందే, ఉండును =
ప్రవర్తించుచుండును; సర్వసంసారమును, మానసమునకొ = మనస్సునందే,
అడఁగుకొ = లయించును - నశించు ననుట, కాబట్టి సర్వసంసారమును,
జననమరణ పుత్రమిత్రాదిరూప మైన సకలవిధ సంసారమును, మానసంబె =
మనస్సే, అగును; సంసారమును బుట్టించునదియు పెంచునదియు అడఁ
గించునదియు మనస్సే. సంసారమే మనస్సు అని తాత్పర్యము. ౪౫

వ. అది యెట్లంటేని.

౪౬

టీ. మనస్సే సమస్తమునకుఁ గారణ మగుట యెట్లనఁగా.

చ. మనసు సుషుప్తియం దెనసిరమగ్నిననేమియుఁ దోఁపకుండున
మ్మన మటుమేలుకొన్నను సమస్తజగంబులు గల్గితోఁచునీ
ఘనతరబంధమోక్షమయః కారణకార్యము లెల్లఁ దానయై
యనిశము లో వెలిందిరుగునారయ నెమ్మన మట్లుగావునన్.

టీ. ఆరయకొ = పరిశీలింపఁగా, మనస్సు, సుషుప్తియందుకొ =
గాఢనిద్రయందు, ఎనసి = పొంది, మగ్నినకొ = నశింపఁగానే - లయిం
పఁగాననుట; ఏమియుకొ = ఏవిషయమును, తోఁపకుండును, అమ్మనము =
అట్లు లయించిన యా మనస్సు, అటుమేలుకొన్నకొ = పిదప మేలుకొనఁ
గానే, సమస్తజగంబులు = ఎల్లలోకములును, కల్గి = పుట్టి, తోఁచును =
కనఁబడును, అట్లు గావునకొ = అట్లు కాబట్టి, మనస్సు మేలుకొన్ననే
సమస్తవిషయములును, లేకున్న నొక్కటియు లేకుండుటను బట్టి యనుట,
ఈ...లెల్లకొ - ఈ = ఈ చెప్పఁబడిన, ఘనతర = మిక్కిలి గొప్పవి
యైన, బంధ = ఆరోపముయొక్కయు, మోక్ష = అపవాదముయొక్క
యు, మయ = స్వరూపమైన, కారణ = కారణభూతమగు సుషుప్తియు,

కార్యములు = కార్యభూతములయిన జాగ్రత్తును స్వప్నమును, ఎల్లె = అన్నియును, తానేయై = తానెయ్యి, అనిశమున్ = ఎప్పుడును, నెమ్మనము = మనస్సు, లోన్ = అంతర్ముఖమందు - అనఁగా మహాకారణా తీతావస్థయందు - ప్రజ్ఞారూపమై, వెలిన్ = వెలుపల - బహిర్ముఖములైన జాగ్రత్స్వప్నములందు మనోరూపమై, తిరుగున్ = సంచరించును.

తా. మనస్సే సమస్తమని చెప్పితినిగాదా! అది యెట్లనిన గాఢ నిద్రను జేందినపుడు, జగత్తంతయుఁ దోపక నశించినదగును. ఆ మనస్సే తటాతున మేలుకొనెనా యన్నిజగములు పుట్టి కనఁబడుచుండును. ఇట్లు మనస్సుచేతనే యన్నియుఁ గనఁబడుటవలనను, అది మఱిఁగినపు డన్నియు మాయమగుటవలనను, బంధరూపములుగను మోక్షరూపములుగను నున్న కారణములును గార్యములు నన్నియుఁ దానే యై యామనస్సు, లోపల అంతర్ముఖమై ప్రజ్ఞారూపముగను, వెలుపల బహిర్ముఖమై మనోరూపము గను గ్రుమ్మరుచున్నది.

౫౦

వ. మఱియు నమ్మనంబు కార్యాకారం బై సంకల్పంబు సంసారంబు సర్వవాసనామయంబు బంధమోక్షకంబు నన నొప్పుఁ గారణాకారం బై యవిద్య ప్రకృతి యజ్ఞానంబు మాయ యనం దనరు నట్టిమానసంబు లేమియ యమన స్కం బట్లగుటంజేసి.

౫౧

టీ. మఱియున్ = వెండియు, అమ్మనంబు = ఆ మనస్సు, కార్య ఆకారంబై = కార్యభూతమగు ప్రపంచము రూపమై, సంకల్పంబు = సంకల్పమనియు, సంసారంబు = సంసారమనియు, సకల వాసనామయంబు = సకలవాసనారూప మైన దనియు, బంధమోక్షకంబును = బంధమోక్ష స్వరూపమైనదనియు, అనన్ = అనునట్లు, ఒప్పును, కారణ ఆకారంబై = మూఱ్ఱిరూపమై, అవిద్య = అవిద్య యనియు, ప్రకృతి = ప్రకృతి

యనియు, అజ్ఞానంబు = అజ్ఞాన మనియు, మాయ = మాయ యనియు, అనం దనరున్ = అనుటకు ఒప్పియుండును; అట్టి మాననంబు = కార్య కారణరూపమైన యామనస్సు, లేమియు = లేకపోవుటయే, అమనస్కం బు = అమనస్కయోగము; అట్లగుటంజేసి = మనస్సు లేక పోవుటయే అమనస్కయోగ మగుటవలన.

తా. ఆ మనస్సు కార్యంబగు ప్రపంచమురూపమై సంకల్పము సంసారము సర్వవాసనామయము బంధమోక్షక మని చెప్పబడుచుండును. అదియే కారణంబగు సుషుప్తిరూపమై అవిద్య ప్రకృతి అజ్ఞానము మాయ యని చెప్పబడుచుండును. కార్యకారణరూప మైన యామనస్సు లేక పోవుటయే అమనస్కయోగ మగును. ౫౧

సీ. ఆరోపితభుజంగ శ్ర మమరఁ గన్పట్టునే
స్ఫురదధిష్ఠానరశ్మివును గనిన
నారోపితమనుష్యుఁ శ్ర డలరఁ జూపట్టునే
భువి నధిష్ఠానదారువును గనిన
నారోపితోదకం శ్ర బరయంగఁ దోచునే
కనదధిష్ఠానార్కశకరముఁ గనిన
నారోపితాచ్ఛరౌత్రప్యము లక్ష్య మగునె య
ధిష్ఠాన మైనశుశ్రక్తికను గనినఁ

తే. దలఁప నారోపితాసితశత్రవంబు మరలఁ
గాననగునె యధిష్ఠానశ్రుంబు గనినఁ
దెలియ నారోపితమనంబు శ్ర దృశ్య మగునె
తగ నధిష్ఠానపూర్ణతశ్ర త్త్వమును గనిన. ౫౨

టీ. స్ఫుర...వున్ - స్ఫురత్ = కదలుచున్న, అధిష్ఠాన = (సర్వ భ్రాంతికి) నివాసమైన, రజ్జువున్ = త్రాటిని, కనినన్ = చూచెనేని -

ఇది త్రాడని తెలిసికొనేనేని, ఆరోపిత భుజంగము = (అత్రాటియందు భ్రాంతిచేత) కల్పింపబడిన సర్పము, అమరన్ = పొందుపడునట్లు, కన్పట్టునే = అగపడునా - అగపడదనుట, భువిన్ = భూమియందు, అధిష్ఠాన = (పురుషభ్రాంతికి) పట్టయిన, దారువున్ = స్థాణువును - త్రాడుననుట, కనినన్ = చూచినయెడల - ఇది మ్రో డని తెలిసినపు డనుట, ఆరోపితమనుష్యుడు = (దానియందు) మోపబడిన పురుషుడు, అలరన్ = లెస్సగా, చూపట్టునే = చూపట్టఁ డనుట - కనత్...కర మున్ - కనత్ = ప్రకాశించుచున్న, అధిష్ఠాన = (జలభ్రాంతికి) ఆధార మైన, అర్కకరమున్ = సూర్యకిరణమును, కనినన్ = చూచినయెడల, ఆరోపిత ఉదకంబు = దానియందు భ్రమించిన జలము - అనఁగా ఎండ మావులు, అరయంగన్ = పరిశీలింపఁగా, తోచునే = తోచదనుట, అధిష్ఠానమైన = (రజతభ్రమమునకు) పట్టయిన, శుక్తికన్ = ముత్తైపుఁ జిప్పను, కనినన్ = చూచినయెడల, ఆరోపిత = దానియందు కల్పింపఁ బడిన, అచ్చ = స్వచ్ఛమైన, రాప్యము = వెండి, లక్ష్మ్య మగునే = చూడఁ బడునా - చూడఁబడదనుట; అధిష్ఠానఖంబు గనినన్ = ముఖ్యమైన ఆకా శమును జూచినపుడు, తలఁపన్ = ఊహింపఁగా, ఆరోపిత అసితత్వంబు = ఆ ధ్యానింపబడిన నీలవర్ణమును, మరలన్ = తిరుగ, కాననగునే = చూడఁగలుగునా, తగన్ = ఒప్పునట్లు, అధిష్ఠాన పూర్ణత త్వమున్ = సమస్తభ్రాంతిజనిత ప్రపంచమునకు ముఖ్యధారమై అఖండమై యున్న పర బ్రహ్మమును, తెలియన్ = ఎఱుఁగఁబడునట్లు, కనినన్ = చూచినయెడల, ఆ రోపితమనంబు = దానియందు తోచుచున్న మనస్సు, దృశ్యమగునే = కనఁబడునా ! కనఁబడ దనుట.

తా. చీకటియందు సర్ప మని భ్రమించి యది త్రా డని తెలిసిన పిదప నా సర్పము కనఁబడకపోవును. దొంగ యని భ్రమించి యది వట్టి

ప్రమాదని యేర్పడఁగా నే మనుష్యుఁడు కనఁబడకపోవును. సూర్యకిరణము లను జల మని భ్రమించి యది యెండమావు లని తెలియఁగా నే యాజలము మాయమగును. ముత్తైపుఁజిప్పను జూచి వెండి యని తలంచి యది చిప్పయని కనుఁగొనఁగా నే యావెండి లేకపోవును. ఆకాశమును నల్లనిరంగుగా భ్రమించి యది నిర్మల మైనదని తెలిసినపిద ప నారంగు తోఁపకపోవును. ఇట్లే సమస్తప్రపంచమునకును అధిష్ఠానమై యఖండమై యున్న పరబ్రహ్మము దర్శింపఁగలిగినపుడు కల్పితమైన మనస్సు తోఁపక లయింపఁగా నపు డంతటను పరబ్రహ్మమే చూపట్టుచుండును.

౫౨

వ. అది యె ట్లనిన వినుము సాధనచతుష్టయసంపత్తిపూర్వ కంబుగాఁ బూర్ణాధికారి వై యున్నసమయంబున స్వాధిష్ఠానచిదాభాసుండ వై ననీకు నావరణంబు లైనచతుర్వింశతి తత్త్వాత్మక పంచకోశంబుల వేర్వేఱ విభజించి నేతి నేతి యనుమహావాక్యంబు చెప్పినవిధంబున నేను గా నని నిషేధించి కేవలకూటస్థ చైతన్యమాత్రుండ నైతి నని తెలిసి యంతట నీప్రకారంబున దేవ తిర్యక్జనుష్యాది సర్వ భూతంబులఁ బంచకోశంబులఁ బంచమహాభూతంబుల నొక్కపెట్టి నిరాకరించి యచ్చటఁ బరబ్రహ్మచైతన్యంబుండ భావించి, యామీఁదటఁ ద్వంపదాహంపదాత్మపద ప్రజ్ఞానపద లక్ష్యార్థభూతప్రత్యగాత్తుండ నై ననేన తత్పద బ్రహ్మపద లక్ష్యార్థభూతపరమాత్తుండ ననియు, దత్సత్య జ్ఞానానంద స్వరూప పరమాత్తుండ సచ్చిదానంద లక్షణ ప్రత్యగాత్తుండ నై న నే ననియు నిట్లన్యోన్యఖండసమర సైక్యం బనుభవించి నిరావరణాధిష్ఠాన పరిపూర్ణాద్వితీయ శుద్ధచైతన్యప్రకాశమాత్రుండ వై ప్రకాశించు నీకుఁ

బ్రచండమార్తాండున కంధకారంబు గనుపట్టనితెఱంగున
సర్వకారణకార్యాత్మకం బైన మనంబు గలుగదు. రజ్జు
రోపితసర్పంబు గని యిది సర్పంబు గాదని తన్నిరసనంబు
గావించి మఱి యిది రజ్జు వని విధించి యియ్యధిష్ఠానంబు
నెఱింగిన పిమ్మటఁ గల్పితభుజంగం బభావంబై రజ్జుమా
త్రంబు శేషించుతెఱంగున శరీరత్రయం బాత్మ గాదని
కడఁద్రోచి యాత్మమాత్రుండ వైననీకు మనంబు లేదు;
మఱియును.

౫౩

టీ. అది = ఆమనస్సు కనఁబడకపోవుట, ఎట్లనినఁ, వినుము,
సాధ...బుగాఁ - సాధనచతుష్టయ = (నిత్యానిత్య వస్తువివేకము, ఇహ
ముత్యార్థఫలభోగవిరాగము, శమాదిషట్క సంపత్తి, ముముక్షుత్వము అను)
నాలుగు విధములైన సాధనములయొక్క, సంపత్తి పూర్వకంబుగాఁ =
పెంపును మున్నిడుకొని - ఈ నాలుగు సాధనములను సంపూర్ణముగా
ముందు సంతరించుకొని యనుట, పూర్ణ + అధికారివి = జ్ఞానమునకుఁ
ఋపూర్ణమైన యధికారము గలవాఁడవు - జ్ఞానోపదేశమునకు వలయు లక్ష
ణము లన్నియును గలవాఁడవనుట, ఐ, ఉన్న సమయంబునఁ, స్వా...
భాసుఁడవు—స్వ అధిష్ఠాన = తనకు తానే ఆధారమైన, చిత్ = బ్రహ్మ
జ్ఞానముయొక్క, ఆభాసుఁడవు = ప్రతిబింబమాత్రుఁడవు - అనఁగా అట్టి
జీవుఁడవు, ఐననీకుఁ, ఆవరణంబులైన = చుట్టు క్రమ్మియుండునవి
యగు, చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మక = ఇరువదినాలుగు తత్త్వములే యాపము
గాఁ గల, పంచకోశంబులఁ = అన్నమయము మొదలైనపంచకోశములను,
వేర్వేరుఁ = ప్రత్యేకముగా, విభజించి = విభాగించి, నేతి నేతి అను
మహావాక్యంబు = (ఇరువది నాలుగు తత్త్వములమయ మైన పంచకోశా
దులు), నీవు కాదు కాదనెడు వేదాంతమహావాక్యము, చెప్పిన విధం

బునన్ = ప్రతిపాదించిన ప్రకారమున, ఏను కాను అని = పంచకోశాదులు నేను గానని, నిషేధించి, కేవల...మాత్రుండను - కేవల = శుద్ధమైన, కూటస్థ = ప్రత్యగాత్మయొక్క, చైతన్య మాత్రుండన్ = చేతన స్వరూపుండను - నిర్విశేషచిన్మాత్రుండ ననుట, వితిని, అని, తెలిసి, అంతటన్ = పిదప, ఈప్రకారంబునన్, దేవతిర్యజ్ఞపూష్యాది సర్వభూతంబులన్ = దేవతలు పశుపక్ష్యాదులు మనుష్యాలు మొదలయిన సకలజీవులను, పంచకోశంబులన్ = ఐదు కోశములను, పంచ మహాభూతంబులన్ = పృథివి మొదలైన యైదు మహాభూతములను, ఒక్కపెట్టన్ = ఒకసారిగా, నిరాకరించి = త్రోసి, అచ్చటన్ = ఆ దేవతాది శరీరములయందు, పరబ్రహ్మచైతన్యంబు = పరమాత్మస్వరూపము, ఉండన్ = ఉండునట్లు, భావించి, ఆ మీఁదటన్, త్వం...త్నుండను - త్వంపద = నీవను శబ్దము, అహంపద = నేనను శబ్దము, ఆత్మపద = తా నను శబ్దము, ప్రజ్ఞానపద = చిచ్ఛబ్దము, లక్ష్యార్థభూత = ఈశబ్దములకు వాచ్యార్థమును బరిత్యజిపఁగాఁగలిగిన లక్ష్యార్థమైనట్టి, ప్రత్యగాత్నుండను = కూటస్థుండను, ఐన, నేను = నేనే, తత్ప...మాత్నుండన్ - తత్పద = 'తత్ త్వ మసి' అను వాక్యమందలి 'తత్' అనుపదమునకు, బ్రహ్మపద = బ్రహ్మశబ్దమునకును, లక్ష్యార్థభూత = లక్ష్యార్థమయిన, పరమాత్నుండన్ = పరబ్రహ్మమును, అనియు, తత్...మాత్నుండ - తత్ = అట్టి, సత్య = సద్రూపము, జ్ఞాన = చిద్రూపము, ఆనందస్వరూప = సుఖస్వరూపము, గల, పరమాత్నుండ = పరబ్రహ్మమే, సచ్చిదానంద లక్షణ ప్రత్యగాత్నుండన్ = సద్రూపమును చిద్రూపమును, సుఖస్వరూపమును లక్షణములుగాఁగల కూటస్థుండను, ఐన, నేను అనియున్, ఇట్లు, అన్యో...క్యంబు—అన్యోన్య = (ఁందు చైతన్యములును) పరస్పరము (అనులోమ విలోమములు) గా, అఖండ = సమగ్రమైన, సమరస = భేదములేని, ఐక్యంబు = ఏకత్వమును - ఒక్కటిగాఁగూడికను, అనుభవించి = పరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మగను ప్రత్యగాత్మయే

పరమాత్మగను ఐక్యమును అనుభవించి యనుట; నిరా...మాత్రుండవై -
 నిరావరణ = పూర్వోక్తములైన ఆవరణములు లేనిదియు, అధిష్ఠాన =
 సమస్తమునకు ముఖ్యాధారమైనదియు, పరిపూర్ణ = అంతటను నిండినదియు,
 అద్వితీయ = తనకంటె రెండవది లేనిదియు, శుద్ధ = నిర్మల మైనదియు,
 అగు, చైతన్యప్రకాశమాత్రుండ వై = ప్రజ్ఞానరూపుండగు పరమాత్మవై,
 ప్రకాశించు నీకుఁ = వెలుగుచున్నట్టి నీకు, ప్రచండమార్తాండునకుఁ =
 మిక్కిలి తీక్షణముగా నున్న సూర్యునకు, అంధకారము = చీకటి, కను
 పట్టని తెఱంగునకుఁ = అగపడని విధమున, సర్వకారణ కార్యాత్మకంబు -
 సర్వ = సమస్తములైన, కారణ = జ్ఞాన కర్తృత్వములును, కార్య =
 వాని వ్యాపారములును, ఆత్మకంబు = స్వరూపముగాఁ గల, మనంబు =
 మనస్సు, కలుగదు = ఉండదు, రజ్జు + ఆరోపిత సర్పంబుఁ = త్రాటి
 యందుఁ గల్పింపఁబడినపామును, కని = చూచి, ఇది సర్పంబు కాదు అని,
 తన్నిరసనంబు = దానిని (అది సర్ప మనుటను) నిరాకరించుటను -
 వదలుటను, కావించి = చేసి, మఱి = పిమ్మట, ఇది, రజ్జువు = త్రాడు,
 అని, విధించి = నిశ్చయించి, ఆ యధిష్ఠానంబుఁ = ఆ సర్వభ్రాంతికి ఆధా
 రమయిన యా త్రాటిని, ఎఱింగిన పిమ్మటఁ = తెలిసినపిదప, కల్పిత
 భుజంగంబు = ఆరోపితమైన సర్పము, అభావంబై = కనఁబడనిదై, రజ్జు
 మాత్రంబు = త్రాడుమాత్రమే, శేషించు తెఱంగునకుఁ = మిగిలినట్లు, శరీర
 త్రయంబు = స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములు మూఁడును, ఆత్మ =
 బ్రహ్మము కాదని, కడఁద్రోచి = తొలఁగించి, ఆత్మమాత్రుండవు = బ్రహ్మ
 స్వరూపివి, ఐన, నీకుఁ, మనంబు = సంశయాత్మకమైన మనస్సు, లేదు.
 మఱియును.

తా. ఆ మనస్సు లేకపోవువిధమును చెప్పుచున్నాను వినుము. మొ
 థట నీవు సాధనచతుష్టయము ననుష్ఠింపవలయును. దానివలన నీకు జ్ఞానోప
 దేశమునకుఁ బూర్ణ మైన యధికారము గలుగుచున్నది. సమస్తమునందు

అధిష్ఠానము బ్రహ్మముగదా! అబ్రహ్మజ్ఞానమునకుఁ బ్రతిబింబముగాఁ దోచు జీవుండ వని కదా నీ వున్నావు - జ్ఞానమునకుఁ బూర్ణాధికారి వైననమ యమందు, ఇట్టిజీవుండ వైన నిన్నుఁ గ్రమ్మియున్న యావరణము లన్నియుఁ దొలగఁగా నప్పుడు 'నేతి నేతి' అను వేదాంతవాక్యముచొప్పునఁ జతు ర్వింశతితత్త్వరూపము లయిన అన్నమయాది పంచకోశములను వేఱుపఱచి శాని, యవి నీవుగా దని నిషేధించి 'నేను నిర్వికేష కూటస్థచిన్నాత్ముండ నయితి' నని తెలిసికొందువు. అప్పుడు నీకు గోచరించుచున్న దేవతర్యజ్ఞ నుష్యాదు లగు జీవులును పంచకోశములును పంచమహాభూతములును మిథ్య లని యొక్కతూరిగా నిరాకరించి, వానియందంతటను పరబ్రహ్మమే యున్న దని భావించువు. పిమ్మట 'నీవు' 'నేను' 'తాను' 'చిత్తు' అను పదములకు వాచ్యార్థమును విడిచి, లక్ష్యార్థమైయున్నప్రత్యగాత్మ యగు నీవే 'తత్' 'బ్రహ్మ' మను శబ్దములకు లక్ష్యార్థమగు పరమాత్ముండవనియు, సత్యజ్ఞానా నందరూపుడైన యా పరమాత్ముండే సచ్చిదానందరూపుఁ డగు ప్రత్యగా త్ముండ నైన నేననియును దెలియుదువు. ఇట్లు ప్రత్యగాత్మయే పరమా త్ముండుగాను, పరమాత్ముండే ప్రత్యగాత్మగాను, నిర్దఱకుఁ గల యొక్కమును తెలియుటేకాక యనుభవించువు. అప్పుడు నీవు ఆవరణములన్నియుఁ దొలగి, సర్వాధారమై పరిపూర్ణమై యఖండమైన జ్ఞానస్వరూపమైన శుద్ధ పరబ్రహ్మముగా వెలుంగుచుందువు. మిడిమిడి గాయుచున్న నూర్యునకుఁ జీకటి కనఁబడని విధమున, అట్లు శుద్ధబ్రహ్మం బై ప్రకాశించుచున్న నీకు కారణకార్యాత్మకం బగు మనస్సు గలుగనేరదు. త్రాటియందు నర్ప మున్నదని చూచి, యది నర్పము గాదని నిషేధించి, త్రాడేయని నిశ్చయించి, యాత్రాటిని దెలిసికొన్న పిదప అందుఁ గల్పితమై యుండిన నర్పము లేక పోయిత్రాడుమాత్రమే మిగిలియుండును గదా! అట్లే శరీరత్రయమే యాత్మ యని భ్రమించి, పిదప నాత్మ గావని నిరసించి, పిదప దాని కధిష్ఠానమైన

బ్రహ్మము నెఱింగినపుడు బ్రహ్మమాత్రుడ వయి నీవు మిగులుదువు, గావున నీకు మనస్సు కలుగనేరదు. ఇదియే మనస్సు లేకపోవువిధము. ౫౩

క. లోభితస్వాధిష్ఠానచి

దాభాసుడ వైననీకు ర నఖిలముఁ దోచున్

లోభిత కేవల నిత్య ని

రాభాసుడ వైన దృశ్య రమంతయు నడఁగున్. ౫౪

టీ. లోభి...భాసుడవు—లోభిత = మిక్కిలి యాశింపబడిన న్న = తనకు - ప్రత్యక్షమగు భిన్నుడుగాని పరమాత్మున కనుట, అధిష్ఠాన = ఆశ్రయమైన, చిత్ = జ్ఞానముయొక్క, ఆభాసుడవు = ప్రతిబింబభూతుడవు, ఐనన్ = అయితేనేని, నీకున్, అఖిలమున్ = సమస్తమును - లోపలి వెలుపలి ప్రపంచమంతయును, తోచున్ = కనబడును, అనఁగా నీవు జీవభావము గలవాడ వయితేనేని నీకుఁ బ్రపంచమంతయుఁ దోచుచుండు నని భావము. లోభిత...భాసుడవు- లోభిత = ఒప్పుచున్నదియు, కేవల = ముఖ్యమైనదియు, నిత్య = నిత్యమైనదియు, అగు, నిరాభాసుడవు = ప్రతిబింబముగాని కూటస్థుడవు, ఐనన్ = అయితేనేని, దృశ్యమంతయున్ = లోపలను వెలుపలను గోచరించుచుండు ప్రపంచమంతయును, అడంగున్ = నశించును - కనబడక పోవును.

తా. నీవు పరమాత్ముడవు. నీ కధిష్ఠానమైన జ్ఞానమునకుఁ బ్రతిబింబము జీవుడవు. అట్టి జీవభావమును నీవు గోఁతివా యీ ప్రపంచ మంతయు నీకుఁ గనబడుచుండును. అట్టిప్రతిబింబ మగు జీవుడవు గాక నిత్యమై కేవలమై యొప్పు కూటస్థుడ వైతివా యీ ప్రపంచ మంతయుఁ గనబడకపోవును.

క. కను మూసినఁ గనుఁ దెఱచిన

ఘనసచ్చిత్సుఖమయాత్మఁ ర గనుఁగొనకున్నం

గను మూసినఁ గనుఁ దెఱచినఁ

గనఁబడు వెలిలో మనోవికారమె వత్సా.

౫౫

టీ. వత్సా = కుమారా, కను మూసినఁ = సుషుప్తివస్థయందునుట, కను తెఱచినఁ = జాగ్రదవస్థయందు, ఘన సత్ చిత్ సుఖమయ ఆత్మకఁ = గొప్ప సచ్చిదానందస్వరూపం బగు పరబ్రహ్మమును, కనుఁ గొనకున్నఁ = చూడకున్నచో, కనుమూసినను, కనుఁ దెఱచినను, వెలికఁ = వెలుపలను, లోకఁ = లోపలను, మనోవికారమె = మనస్సుయొక్క వికల్పమే, కనఁబడును.

తా. కన్ను మూసి సుషుప్తియందున్నపుడుగాని, కన్ను తెఱచి మేలుకొని యున్నపుడుగాని, సచ్చిదానందస్వరూపుడగు బ్రహ్మమునే చూడవలయు. అట్లు చూడ నేరనియెడలకనుమూసినను తెఱచినను లోపలను వెలుపలను మనస్సుయొక్క వికల్పమే - నానా నామరూపాత్మక మైన జగత్తే - కనఁబడుచుండును. ౫౫

మ. ఘనతఁ దారకసాంఖ్యయోగములచేతఁగష్టింపఁగా నేల నెమ్మనముంబట్టఁగ నేలయింద్రియములకొరమర్దింపఁగా నేల చక్కనగా ముందటఁగానిపించుఘటముంకగన్నట్లుబ్రహ్మాంబుగాఁ దనుఁదాఁగాంచినయంతలోనిఖిలముంకదానై వెలుంగుందగన్.

టీ. ఘనతఁ = గొప్పగా - మిక్కిలిగా ననుట, తారక సాంఖ్యయోగములచేతఁ = తారక సాంఖ్యయోగ నిష్ఠలచేత, కష్టింపఁగా నేల = కష్టపడుట యెందులకు, నెమ్మనముకఁ = మనస్సును, పట్టఁగ నేల = నిగ్రహింపనేల, ఇంద్రియములకొరమర్దింపఁగా నేల = నలంది లోపముచుకొననేల, చక్కనగాకఁ = బాగుగా, ముందటకఁ = ఎదుట, కానిపించుఘటముకఁ = కనఁబడుచున్న కుండను, కన్నట్లు = చూచిన విధమున, తనుకఁ = తన్ను, బ్రహ్మాంబుగాకఁ = పరమాత్మగా, తాను, కాంచిన

యంత్రోక్త = చూచినమాత్రముననే, నిఖిలముక్త = సమస్త జగత్తును -
నానా నామరూపాత్మకము లగునవి యిన్నియు ననుట, తగ్గె, తానె =
తానగు పరబ్రహ్మమై, వెలుంగుక్త = ప్రకాశించును.

తా. తనయెదుట నున్న కుండను జూచినట్లే, తన్ను బ్రహ్మయ్యగాఁ
జూచినంతమాత్రమునఁ బ్రపంచ మంతయు బ్రహ్మాంబగు తానే యై ప్రకా
శించుచుండును. ఉపాయ మింతసూక్ష్మమై యుండఁగా దీనికిఁగాను తారక
సాంఖ్యయోగములు చేకొని కష్టపడుటగాని మనస్సును జక్కఁబట్టుటగాని
యింద్రియముల నడంచి నలంచుటగాని యెందులకు ?

గృ

క. తనుఁ దాఁ గాననిమనుజుని

మనము నిరోధింపఁబడక శ మనలుచుఁ దిరుగున్

దనుఁ దాఁ గను సత్పురుషుని

మన మానందాబ్ధియందు శ మగ్నత నొందున్. ౫౭

టీ. తనుక్త = కూటస్థుడగు తన్ను, తాను = తానే, కానని మను
జుని = చూడ నేరని మనుష్యుఁడొక్క, మనము = మనస్సు, నిరోధింపఁ
బడక = అడ్డగింపఁబడక, మనలుచుక్త = విడిచిపోక, తిరుగుక్త = తిరుగు
చుండును, తనుక్త = ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁ డగు తన్ను, తాను, కను
సత్పురుషుని మనము = అపరోక్షదృష్టిచేత చూచెడు బ్రహ్మవిదుని
మనస్సు, ఆనంద + అబ్ధియందుక్త = బ్రహ్మానందసముద్రమునందు,
మగ్నతక్త ఒందుక్త = మునిగిన దగును.

తా. కూటస్థుడగు తన్నుఁ దానే యపరోక్షదృష్టిచేతఁ జూడ నేరని
వానికి మనస్సు ఉడిగిపోక నానా నామరూపాత్మక మగు ప్రపంచమును
దస్మాలకమయిన సంసారదుఃఖమును గలిగించుచునే యుండును. ఆ దృష్టి
చేతఁ దనస్వరూపమును దానే కనుగొన నేర్చినవానికి మనస్సు బ్రహ్మ
నందమునందు లయించి యా యానందమే యుల్లసిల్లుచుండును. ౫౭

మ. వనితానందనచందనాది విషయశ్రవాతంబులం బొంది చ
య్యననంతంతకుఁజొక్కు నెమ్మనముబ్రహ్మానందవారాళివా
సనయొక్కించుక సోఁకెనేనిఁబ్రవినాశశంబొందునానాద్రుపు
ష్పనటద్భృంగముచంపకప్రసవసంస్పర్శాప్తికూలుంగతిన్.

టీ. వని...లక్-వనితా = స్త్రీలు, నందన = బిడ్డలు, చందన = గంధము (మొదలయిన పరిమళద్రవ్యములు), ఆది = మొదలగు, విషయ = ఇంద్రియార్థములయొక్క, శ్రవాతంబులన్ = సంఘములను, పొంది, చయ్యనన్ = తోడనే, అంతంతకున్ = ఆయా దానికి, చొక్కు = పరవశత్వము నొందునట్టి, నెమ్మనము = మనస్సు, బ్రహ్మానంద వారాళివాసన = ఆత్మ సుఖమనెడి సముద్రముయొక్క సంస్కారము (దానితోఁపిక యనుట), ఒక్కించుక = కొంచెము, సోఁకెనేనిన్ = తగిలెనా, నానా...గము - నానా = అనేకములయిన, ద్రు = వృక్షములయొక్క, పుష్ప = పువ్వులయందు, నటన్ = తిరుగుచున్న, భృంగము = తుమ్మెద, చంప...ర్శాప్తిన్ —చంపకప్రసవ = సంపెంగపూవుయొక్క, సంస్పర్శాప్తిన్ = స్పర్శము గలుగుటచేత, కూలుంగతిన్ = చచ్చునట్లు, ప్రవినాశంబు ఒందున్ = నశించును - బ్రహ్మానందమందు లయించి యడఁగును.

తా. తుమ్మెద యాయాపువ్వులం దేనియ త్రావి చొక్కుచు నుండునుగాని, సంపెంగపువ్వు తాతుపడెనా తోడనే చచ్చుచున్నది. అట్లే మనస్సుకూడ, స్త్రీ చందనాది భోగవిషయములందుఁ జొక్కి నోలుచునుండి యట్లే బ్రహ్మానందమును బొందెనా తోడనే యందు లయించి యడఁగి పోవుచున్నది.

గృ

క. చక్కెరయును లవణంబును

గ్రక్కున నుదకములయందుఁ శ గరఁగినరీతిన్

మిక్కిలి తనుఁ గను ఘనుమది

చొక్కుచు నానందజలధి శ్రీ నుడిసి నశించున్.

౫౯

టీ. చక్కెరయున్, లవణంబును = ఉప్పును, గ్రక్కునన్ = తోడనే, ఉదకములందున్ = నీళ్లయందు, కరఁగినరీతిన్ = కరఁగిపోయినట్లు, కలసి = తెలియ రాకుండునట్లు, మిక్కిలి = మిగుల, తనున్ = బ్రహ్మాంబగు తన్ను, కనుఘనుమది = చూచెడి గొప్పవాని (బ్రహ్మవిదుని) మనస్సు, ఆనందజలధిన్ = బ్రహ్మానంద సముద్రమునందు, నుడిసి = నుడివడి, చొక్కుచున్ = పరవశ మగుచు, నశించున్ = లయ మొందు ననుట.

తా. ఉప్పును జక్కెరనును నీటియందుఁ గలుపఁగానే కరఁగి రూపుమాయునట్లు, తన్ను బ్రహ్మముగాఁ గనుఁగొనునట్టి బ్రహ్మవిదునికి మనస్సు ఆ బ్రహ్మానందమునందు మునిగి లయించును.

౫౯

తే. ఇతరసంకల్పములు లేక శ్రీ యెపుడుఁ దాను

సచ్చిదాత్ముఁడ నని సుప్రసన్నవృత్తిఁ

దన్నుఁ గనువానిచిత్తంబు శ్రీ దనకుఁ దాన

పొలియుఁ దనయం దనింధనాశనలముపగిది.

౬౦

టీ. తాను = శుద్ధబ్రహ్మమగు తాను, ఇతర సంకల్పములు లేక = వేఱుచింతలు లేక - సత్త్వ రజ స్తమోగుణ వికారములవలనఁ బుట్టు తలంపు లేవియు లేనివాడై, సుప్రసన్నవృత్తిన్ = మిక్కిలి నిర్మలమయిన నడవడిచేత, ఎపుడున్ = ఎల్లప్పుడు, సచ్చిదాత్ముఁడను = సచ్చిదానందస్వరూపం బగు బ్రహ్మమను అని, తన్నున్, కనువానిచిత్తంబు = చూచెడివాని మనస్సు, తనకుఁ దాన = తనంతటనే, అనింధన అనలము పగిడిన్ = కట్టెలులేని యగ్నివలె, తనయంద = తనలోపల, పొలియున్ = నశించును - నిప్పు కట్టె లున్నవఱకును గాలి యవి తీతినదే తానును దనంత

టనే చల్లాటిపోవునట్లు సత్త్వరజస్తమోగుణ వికార ప్రయుక్తము లయిన సంకల్పము లుండువఱకు మనస్సును వర్తిల్లుచుండి, యవి యెల్ల నశించి సచ్చిదానందస్వరూపము గోచరింపఁగానే తాను నశించుచున్నది. 'పాలి యుఁ దనయంద యింధనానలము పగిది' నను పాఠమున కట్టెనిప్పు కట్టెలున్నంతవఱకుఁ గాలి యవ్వల తనయందే తా నడఁగిపోవునట్లని యర్థము. తక్కినవెల్ల పూర్వమువలెనే యూహించునది. ౬౦

క. ఇనుఁ డస్తమించుతఱి నా

తనికిరణము లతనితోడఁ శ దగఁ జనురీతిం

బెనుమానసంబు పొలిసిన

మునుకొని తద్గతవికారములు పొలియుఁ గడున్. ౬౧

టీ. ఇనుఁడు = సూర్యుఁడు, అస్తమించుతఱిన్ = క్రుంకెడు సమయమందు, అతని కిరణములు, అతనితోడన్ = అతనివెంటనే, తగన్ = ఒప్పునట్లు, చనురీతిన్ = పోవువిధముగా, బెనుమానసంబు = గొప్పదైన మనస్సు, పొలిసినన్ = అయింపఁగా నే, మునుకొని = మునుపడి - ముందుగా ననుట, తద్గత వికారములు = ఆమనస్సునందలి సత్త్వరజస్తమోగుణ వికారములు, కడున్ = మిక్కిలి, పొలియున్ = నశించును.

తా. సూర్యుఁ డస్తమించునపు డతనికిరణము లతనివెంటనే నిలువకపోవునట్లు, మనస్సు లయింపఁగానే దాని సత్త్వది గుణ వికారములు కూడ దానితోఁగూడనే లయించుచున్నవి. ౬౧

శ్లో. నానాకర్తృజ వాసనాన్వితమనోనాశంబు గాకున్న బ్ర

హ్మనందానుభవంబు గల్గునె యనానాయాసంబుగా నిప్పు డి

య్యానందాంబుధినోలలాడక యబాహ్యభ్యంతరార్థానుసం

ధానోద్భూతనితాంతదుఃఖమయసంకతాపంబు చల్లాలు నే.

టీ. నానా...నాశంబు—నానాకర్మ=అనేకవిధములయిన కర్మములవలన, జ=పుట్టిన, వాసనా = సంస్కారములతోడ, అన్విత=కూడిన, మనః = మనస్సుయొక్క, నాశంబు=లయము, కాకున్నా = కానియెడల. మనస్సు తనయందలి వాసనలతోఁగూడ నశింపనియెడల ననుట. బ్రహ్మనందానుభవంబు = బ్రహ్మస్వరూప సుఖానుభవము, అనాయాసంబుగా = సుఖముగా, కల్గునె = కలుగునా - కలుగదనుట - ఇప్పుడు = ఈ దేహముతో వర్తించుచున్న కాలమందు, ఈ యానందాంబుధి = ఈ ఆనంద సముద్రమునందు, ఓలలాడకయ = తేప్పఁజేలక, బాహ్య... సంతాపంబు - బాహ్య = వెలుపలివియు, అభ్యంతర = లోపలవియును, అగు, అర్థ = విషయములయొక్క - దృశ్యములయొక్క - యనుట - అనుసంధాన = అనుభవించుటచేత, ఉద్యాత = పుట్టెడి, నితాంత = ఎడతెగని, దుఃఖమయ = దుఃఖస్వరూపమైన, సంతాపంబు = (ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, ఆధిదైవికము ననెడు) తాపము, చల్లాలునే = ఉపశమించునా - ఉపశమింప దనుట.

తా. * ఆగామినంచితప్రారబ్ధము లనెడు కర్మములవలన వాసనలెన్నియో పుట్టి మనస్సుతోఁ గూడియుండును. అట్టి మనస్సు నశింపనియెడల బ్రహ్మనంద మనుభవించుట యెంతమాత్రము కలుగనేరదు. ఇప్పుడీదేహమునందు లోపలను వెలుపలను నెన్నో విషయములు దోచి యనుభవించు చుండుటవలన నెడతెగక దుఃఖరూపము లై ఆధ్యాత్మికాది తాపములు క్రాంచుచున్నవిగదా. ఈ తాపము బ్రహ్మనందసముద్రమునందుఁ బడి యాఁదులాడిననే కాని మఱియొకవిధమునఁ జల్లాలుదు. ౬౨

* ఇంతవఱకుఁ గూడఁబెట్టికొనియున్న ధనమువలె ప్రోగై యున్న కర్మములు సంచిత మనఁబడును. ఆ ధనమునం దిపుడు వెచ్చించుచున్న భాగమువలె ఆకర్మములం దిపు డనుభవింపఁబడుచున్నవి ప్రారబ్ధ మనంబుదును. మీఁదటికై కూర్చుకొనుచున్న ధనమువలె, కూర్చుకొనుచున్న

వ. అని మఱియు ని ట్లనియెఁ, బరమభాగవతోత్తమా! నీవు
దేహవ్యతిరిక్తుండ వగుటంజేసి జన్మాస్తిత్వ వృద్ధిపరిణామా
పక్షయ వినాశంబులును, బాల్యకామారవయో జరావృద్ధి

కర్మములు ఆగామి యనఁబడును. ఆగామి ఆ సంచితముతోఁ జేరును. ఇందు
ప్రారబ్ధము, ఇచ్ఛాప్రారబ్ధము, అనిచ్ఛాప్రారబ్ధము, పరేచ్ఛాప్రారబ్ధ
మని మూఁడు విధములు. ఇచ్ఛాప్రారబ్ధము తమ యిచ్ఛచేతఁ గలుగునది.
తమయిచ్ఛచేతఁ జేయునట్టి పుణ్యపాపకార్యము లనుట. అనిచ్ఛాప్రార
బ్ధము, తమయిచ్ఛచేతఁ గాక పిడుగు పడుట వ్యాధులు గలుగుట మొదలగు
దైవికము లగునవి. పరేచ్ఛాప్రారబ్ధము - పరుల యిచ్ఛనుబట్టి చేయునది.
జీవుఁ డి ట్లనాదిగాఁ గర్మములు చేయుచు రాఁగా బహుజన్మసుకృతము
వలన తెలివి గలిగి, పిదప దానివలనఁ గామకర్మములను జేయుట మాని,
భగవదర్పణముగా విహితకర్మములను జేయుచురాఁగా మనశ్శుద్ధియు
భక్తియు వీనివలన నద్గురుప్రాప్తియు గురుశుశ్రూషవలన జ్ఞానమును గలు
గును. ఈ జ్ఞానమువలన సంచితమంతయు నశించును. వాని ప్రారబ్ధము
మాత్రము అనుభవించుటచేతనే నశించును. ఆగామిపుణ్యపాపములయందు
అజ్ఞానిని భూషించువానిని పుణ్యమును, దూషించువానిని పాపముచు జేరు
చున్నది. ఒకనియింటికి అగ్నితగిలినదని తలంతము. అపు డాయిల్లును దాని
యందున్న సకలసామగ్రులును గాలిపోవుచున్నవి. కాని, దానినుండితప్పిం
చుకొని వచ్చిన యింటి సొంతగాఁడు కట్టుకొన్న వస్త్రములును చొడుగు
కొన్న సొమ్ములును గాలవు. ఆ కాలినయిల్లువలెనే సంచితమును 'జ్ఞానాగ్ని
స్పర్శకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేఽర్జున' 'జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణమ్'
అన్నట్లు జ్ఞానాగ్నిచేతఁ గాలిపోవుచున్నది. ఆ కాఁపుపయి నున్న వస్త్రా
భరణములవలెనే ప్రారబ్ధములు గాలక యనుభవంపఁబడియే నశించు
చున్నది. ఆ గృహస్థుఁడు పలాయితుఁ డయినపుడు వానికి రావలసిన వచ్చు
బడులెల్ల ఇతరులపా లగునట్లు ఆగామిపుణ్యపాపములును ఇతరులను జేందు

లును, వర్ణాశ్రమ కులగోత్ర నామరూప దేశకాలాదికంబులును, స్థూలత్వకృతత్వ దీర్ఘత్వ హ్రస్వత్వ నీలత్వరక్తత్వాదికంబులును, నిరింద్రియుండ వగుటంజేసి వచనాదానగమన విసర్గానంద కర్ణంబులును, శబ్దస్పర్శరూప రసగంధ విషయ సంగంబులు, సప్రాణుండ వగుటంజేసి చలన ధావన కంపనా కుంచన ప్రసారణాదికంబులును, యుత్పిపాసాదికంబులు, నమనస్కుండ వగుటంజేసి సంకల్ప వికల్పంబులును, రాగ ద్వేష కామక్రోధ లోభమోహ మదమత్సరేష్యాసూయాదంభ దర్పాహంకారేచ్ఛా తృష్ణా విచికిత్సా లజ్జా దయా భయశోక ధైర్యాధైర్య దైన్యాదికంబులును, నిత్యానిత్యవస్తువివేకవైరాగ్య శమదమోపరతి తితిక్షా శ్రద్ధా సమాధాన ముముక్షుత్వ శ్రవణ మనన నిధిధ్యాసన జ్ఞానాదికంబులును, ధీవిలక్షణుండవు, నిరహంకారుండ వగుటంజేసి వక్తృత్వ దాతృత్వ గంతృత్వ విసర్జయితృత్వానందయితృత్వంబులును, శ్రోతృత్వ స్రష్టృత్వ ద్రష్టృత్వ రసయితృత్వ ప్రాతృత్వంబులును గర్తృత్వ భోక్తృత్వ స్మర్తృత్వ జ్ఞాతృత్వ మంతృత్వ హంతృత్వ ప్రమాతృత్వ ధ్యాతృత్వాదికంబులును నీకు లేవు. నీవు కేవల శుద్ధచిద్రూప ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మచైతన్య ప్రకాశ

చున్నవి. ఇందులకు 'ప్రారబ్ధం బలవత్తరం ఖలువృణాం భోగేనతస్యక్షయః' 'ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యే తత్తత్క్షణేన సశ్చిత్తం! ఆగామి ద్వివిధం కర్మం తద్వేషి ప్రియవాదినోః' అని ప్రమాణములు. ఈత్రివిధకర్మజనితము లగు వాసనలతోఁ గూడినమనస్సు నశించిననే బ్రహ్మస్వరూపానుభవమువలని నిరతిశయానందము గలిగి సకలతాపములును నశించు నని తాత్పర్యము.

మాత్రుండవు గావున “నేను శరీరేంద్రియ ప్రాణ మనో
బుద్ధి చిత్తాహంకారంబులు గాను, స్వయంప్రకాశ సచ్చి
దానంద స్వరూపమాత్రుండ” నని నిన్ను నీవు విలో
కించు సమాధి సమయంబున సకల వికారసమన్విత మనో
రహితుండవు గావే. భూత భవిష్య ద్వర్తమాన కాలం
బుల నిర్విధంబునఁ బ్రకాశించుటవలన నిరతంబును నిర్వి
కల్పిండవై యేకరూపుండవై యుండుటగాదె సర్వవికార
శూన్య సహజామనస్క రాజయోగ సమాధి యని తెలిపి
నం దెలిసి హనుమంతుండు సీతాకాంతున కిట్లనియె. ౬౩

టీ. అని, మఱియుఁ, ఇట్లనియెను. పరమభాగవతోత్తమా =
గాప్ప భాగవతులయందు శ్రేష్ఠఁ డగువాఁడా, నీవు, దేహవ్యతిరిక్తుండవు =
శరీరమునకంటె వేఱైనవాఁడవు - (ఇట త్రివిధశరీరములను గ్రహించునది)
అగుటంజేసి, జన్మా...లును - జన్మ = పుట్టుట, అస్తిత్వ = ఉండుట,
వృద్ధి = పెరుగుట, పరిణామ = ముదిమి, అపక్షయ = నవయుట -
క్షీణించుట, వినాశంబులు = చావును అనెడి యీ షడ్భావ వికారము
లును, బాల్యకౌమారవయోజరావస్థలును = * బాల్యము, కుమారత్వము,
యావనము ముదిమి అనెడు అవస్థలును, వర్ణా...లును - † వర్ణ = బ్రాహ్మ
ణాది వర్ణములును, ఆశ్రమ = బ్రహ్మచర్యము మొదలయిన యాశ్రమము
లును, కుల = జాతులను, గోత్ర = కాశ్యపాది గోత్రములను, నామ =
గోవిందనారాయణాది నామములును, రూప = దేవతిర్యజ్జనుష్యాది రూప

* ‘పశ్చిసంవత్సరో బాలః కుమరో ద్వాదశాబ్దికః | యువాబ్దాః
పశ్చివింశత్యాః వృద్ధ స్సాప్తతివార్షికః’ అని నారదీయము.

† ఇట వర్ణ కుల గోత్రములను, దేశకాలములను జెప్పి, స్థూలత్వా
దులచేత ద్రవ్యగుణములను జెప్పినా రని వివేచన తెలియునది.

ములును, దేశ = అంగపంగాది దేశములును, కాల = భూతభవిష్యద్వర్త
మానకాలములును, ఆదికంబులు = మొదలయినవియును, స్థూల...లును -
స్థూలత్వ = బలియుట, కృశత్వ = చిక్కుట, దీర్ఘత్వ = నిడుద యగుట,
హ్రస్వత్వ = కుఱుచయగుట, నీలత్వ = నల్లదనము, రక్తత్వ = ఎఱ్ఱ
దనము, ఆదికంబులు = మొదలగునవియును, నిరింద్రియండు వగుటంజేసి =
కర్మజ్ఞానేంద్రియములు లేనివాడ వగుటంబట్టి, వచ...లును - వచన =
పలుకుట, ఆదాన = ఇచ్చుట, గమన = నడచుట, విసర్గ = మలమూత్ర
ములను విడుచుట, ఆనంద = సంభోగాదులచే అమితసుఖము నొందుట,
అనెడు, కర్మంబులును = కర్మేంద్రియ వ్యాపారములును - ఇందు వరు
సగా వాక్పాణి పాద పాయూపస్థముల వ్యాపారములు తెలియునది;
శబ్ద...లును - శబ్ద = వర్ణరూపములుగను ధ్వనిరూపములుగను నున్న శబ్ద
ములును, స్పర్శ = మెత్తన బిరుసు చల్లన వేడి మొదలయిన స్పర్శములును,
రూప = నలుపు పసుపు పొడవు మొదలుగా పదివిధము లయిన రూపము
లును, రస = ఉప్పు పులుసు మొదలగు రసములును, గంధ = మంచి చెడ్డ
వియగు వాసనలును, అనెడి, విషయ = జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారముతోడి,
సంగంబులును = కూడికలును, ఇట్లు ఇంద్రియహీనుం డగుటంబట్టి యిం
ద్రియ వ్యాపారముల లేమి చెప్పబడెను.

ప్రాణములు లేమింజేసి ప్రాణాది వ్యాపారములు లేమిని దెలుపు
చున్నారు. అప్రాణుండు వగుటంజేసి = ప్రాణములు లేనివాడ వగుటవలన,
చల...లును - చలన = కదలుట, ధావన = పరుగెత్తుట, కంపన = వడఁ
కుట, ఆకుంచన = ముడుగుట, ప్రసారణ = చాగుట, ఆదికంబులును =
మొదలయినవియును, తుత్ పిపాస ఆదికంబులును = ఆకలి దప్పి మొద
లగునవియును - మనస్సులేనివాడగుటం బట్టి కలుగని వానినిజెప్పు
చున్నారు, అమనస్కుండు వగుటంజేసి = మనస్సులేనివాడగుటవలన,
సంకల్ప వికల్పంబులును = దాని సంకల్ప వికల్ప వ్యాపారములును (మనస్సు

సంకల్పవికల్పాత్మక మైనది - సంకల్ప మనఁగా కోరుట, వికల్పమనఁగా కోరమి), రాగ...లును - రాగ = స్త్రీలవలని యనురాగమును, ద్వేష = పగయును, కామ = గృహోదులందలి కోరికయును, క్రోధ = కోపమును, లోభ = పిసినితనమును, మోహ = తెలియమియు - మదాదులచేత నిది చేయఁదగును దగదని దెలియకుండుటయు, మద = కావరమును - తాను ధనవంతుఁడుగాన చేసినవెల్ల చెల్లితీతవలయునను తలంపును, మత్సర = మచ్చరమును - తనకంటె నొక్కఁ డెక్కువగా నుండుటకు చూపోపమి యును, ఈర్ష్య = ఈసును - దుఃఖములు పరులకేకాని తనకు రావచ్చునా యను తోఁపికయును, అసూయ = పరులయందుఁ దప్పులు పట్టుటయు, దంభ = దానాదులు ఇతరుల మెప్పును గోరి చేయఁ దివురుటయు, దర్ప = తనకంటె అధికులు లేరను గర్వమును, అహంకార = తానొక్కఁడే నర్వ శక్తుఁడని తలంచుటయు, ఇచ్ఛా = అనిర్వాచ్యములైన అంతర్బహిశ్శాఛాదిక్రియలు చేయవలయు నని కోరుటయు, తృష్ణా = పరధనాదులును గావలయునని మితిమీరిన కోరికయు, విచికిత్సా = (తా నే బ్రహ్మమై యుండ తాను బ్రహ్మము గాదనెడి) సందేహమును, లజ్జా = సిగ్గును - అ కార్యములను జేయుటయందు సంకోచించుట యనుట, దయా = ఘోరిము లందు కనికరమును, భయ = వెఱపును, శోక = దుఃఖమును, ధైర్య = దిటయు, అధైర్య = దిటలేమియు, దైన్య = దీనత్వమును, ఆదికంబులు = మొదలయినవియును, నిత్య...లును - నిత్య = నిత్యంబగు పరబ్రహ్మమును, అనిత్య = మిథ్యయగు ప్రపంచమును, అనెడు, వస్తు = ఈ రెండువస్తువుల యొక్క, వివేక = వేఱుపటిచి యెఱుఁగుటయు, వైరాగ్య = ఇహపర భోగములందు విరక్తియు, శమ = అంతరింద్రియ నిగ్రహమును, దమ = బహిరింద్రియ నిగ్రహమును, ఉపరతి = విహితకర్మములను విధ్యుక్త విధాన మున విడుచుటయును, తితిక్షా = కీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించు టయు, శ్రద్ధా = వైదికములందు విశ్వాసమును, సమాధాన = ఇంద్రియ

ములనెల్ల విషయములనుండి తిప్పి వేదాంతవిచారమందు నిలుపుటయును, ముముక్షుత్వ = మోక్షేచ్ఛయు, శ్రవణ = మహావాక్యార్థములను గురు ముఖమున వినుటయు, మనన = గురువువలన విన్న యర్థములను యుక్తుల చేత సమన్వయ మగునట్లు చింతనసేయుటయు, నిధిధ్యాసన = విజాతీయ ము లగు కామాదులను విడిచి సజాతీయమగు సచ్చిదానంద నిత్యపరిపూర్ణ పరబ్రహ్మమే నేననెడు స్వానుభూతి గలిగియుండుటయును, జ్ఞాన = అప రోక్షజ్ఞానమును, ఆదికంబులును = మొదలయినవియును.

ధీవిలక్షణుండవు - ధీ = నిశ్చయాత్మకమైన బుద్ధికి, విలక్షణుండవు = వ్యతిరిక్తుండవు, నిరహంకారుండవు = అహంభావము లేనివాడవు అగుటం జేసి, వక్తృ...లును - వక్తృత్వ = మాటకారితనము, దాతృత్వ = ఈవి, గంతృత్వ = నడచునోపిక, విసర్జయితృత్వ = మల మూత్రాదులను విడుచుట, ఆనందయితృత్వంబులును = రతిక్రీడాదులచేత ఆనందించుట యును, శ్రోతృత్వ = వినుట, స్రష్టృత్వ = తాకుట, ద్రష్టృత్వ = చూచుట, రసయితృత్వ = ఆస్వాదించుట, ఘ్రాతృత్వంబులును = మూరు కొనుటయును, కర్తృ...లును - కర్తృత్వ = చేయుట - అభిమానిత్వము, భోక్తృత్వ = అనుభవించుట, స్మర్తృత్వ = తలంచుట - అనగా నం కల్పించుట, జ్ఞాతృత్వ = ఎఱుఁగుట, మంతృత్వ = అహించుట, హం తృత్వ = చంపుట, ప్రమాతృత్వ = కొలది యిడుట, ధ్యాతృత్వ = ధ్యానించుట, ఆదికంబులును = మొదలయినవియును, నీకు లేవు.

నీవు, కేవ...డవు - కేవల = ఏకమైన, శుద్ధ = నిర్మలంబగు, చిద్రూప = జ్ఞానస్వరూప మగు, ప్రత్యక్ = కూటస్థబ్రహ్మమునకంటె, అభిన్న = వేఱుకానట్టి, బ్రహ్మచైతన్య = జ్ఞానస్వరూపంబగు బ్రహ్మము యొక్క, ప్రకాశమాత్రుండవు = తేజస్సే స్వరూపముగాఁ గలవాడవు, కావునకొ, నేను = కూటస్థుడనగు నేననుట, శరీర...గాను - శరీర = దేహమును, ఇంద్రియ = జ్ఞాన కర్మేంద్రియములును, ప్రాణ = పంచ

ప్రాణములును, మనః = సంకల్పవికల్పాత్మకం బగు మనస్సును, బుద్ధి = నిశ్చయాత్మకంబగు బుద్ధియు, చిత్త = చంచలాత్మకమగు చిత్తమును, అహంకారంబులును = కర్తవ్య స్వరూపకాహంకారమును, కాను = నేనుగాను, స్వయం...నని - స్వయంప్రకాశ = తనంతటనే వెలుగుచున్న, సత్ = కాలత్రయమం దంతట నున్నట్టి, చిత్ = అపరోక్షజ్ఞానమును, అనంద = దుఃఖాసంభిన్నమగు సుఖమును, స్వరూపమాత్రుండనని = ఇవియే స్వరూపముగాఁ గలవాడనని, నిన్నుకొ, నీవు, విలో...బునకొ - విలోకించు = చూచెడు, సమాధిసమయంబునకొ = యోగస్థితిసమయమందు, సక...డవు - సకల = సమస్తమైన, వికార = గుణవికారములతోడ, సమన్విత = కూడిన, మనోరహితుండవు = మనస్సులేనివాడవు, కావే = కావా - అగుదువనుట. భూత...లకొ - భూత = కడచినవియు, భవిష్యత్ = రాగలవియు, వర్తమాన = జరుగుచున్నవియు, అగు, కాలంబులకొ = కాలములయందు, ఇవ్విధంబునకొ, ప్రకాశించుటవలన, నిరంతరంబును = ఎల్లప్పుడును, నిర్వికల్పుండ వై = వికల్పము లేనివాడవై, ఏకరూపుండవై = ఒక్కటేరీతిగా నుండువాడవై, ఉండుట కాదే = ఉండుటయొకదా, సర్వ...సమాధి - సర్వవికారకూన్య = సలయ విక్షేప కషాయాది వికారములు లేనిదియు, సహజ = తనంతటఁ బుట్టి నదియు, అమనస్క = మనస్సులేనిదియునగు, రాజయోగ = రాజయోగముయొక్క, సమాధి = నిష్ఠ, అని, తెలిపినకొ = బోధింపఁగా, తెలిసి, హనుమంతుఁడు, సీతా కాంతునకుకొ = శ్రీరామునకు, ఇట్లు అనియెను.

తా. హనుమంతా ! నీవు దేహమునకంటె వేతైనవాడవు గనుక, నీకు దేహమునకుఁ గల మధ్యావ వికారములును బాల్యాదులయిన దశలను వర్ణాశ్రమాదులను దేశకాలాదులను స్థూలత్వాది ద్రవ్యగుణములను గలుగవు. ఇంద్రియములు లేనివాడగుటవలన దశేంద్రియ వ్యాపారములును ప్రాణములు గానివాడగుటవలన మనఃప్రాణవ్యాపారములు నీకుఁ గలుగవు.

మనస్సును లేనివాఁ డగుటవలన సంకల్పవికల్పములును, రాగద్వేషాదులును వివేక వైరాగ్యాదులును గలుగవు. బుద్ధికిని అహంకారమునకు వేఱయిన వాఁడవు గాన, వక్తృత్వాదులును గలుగవు. నీవు శుద్ధంబగు చిన్మాత్ర బ్రహ్మముయొక్క తేజస్సు. ఇట్టివాఁడ వగుటంబట్టి 'నేను శరీరాదులు గాను, సచ్చిదానంద బ్రహ్మస్వరూపుండ' నని నీవు సమాధియందు నిన్ను చూచుకొనునపుడు నీకు మనస్సును దద్వికారము లన్నియును లేకపోవు చున్నవి. నీ విట్లు సర్వకాలములందు శుద్ధచిన్మాత్రబ్రహ్మంబ వై వికల్ప ములు లేక ఏకరూపుండవై ప్రకాశించుచుండుటయే వికారరహితంబై అమ నస్కం బనెడి రాజయోగసమాధి యని తెలిపెను. అప్పుడు హనుమం తుఁడు రామునితో నిట్లనెను.

౬౩

క. ఇది యది యనాత్మ నేఁ గా

నిది బ్రహ్మము నే నటంచు శ నెఱుఁగునపుడు నె

మ్మది కలదో లేదో యిది

విదితంబుగఁ దెలియఁ జెప్పవే శ్రీరామా.

౬౪

టీ. శ్రీరామా, ఇది = ఈ కనఁబడుచున్న వెలుపలి ప్రపంచమును, అది = ఆ లోనిప్రపంచమును, అనాత్మ = ఆత్మ గానిది - జడమైనది, ఈ రెండును నేను గాను, ఇది = ఈ కనఁబడుచున్నది, బ్రహ్మము = పర మాత్మ, ఇదియే, నేను అటంచుకొ, ఎఱుఁగునపుడు = తెలిసికొన్నపుడు, నెమ్మది = మనస్సు - దుఃఖాత్మకమును జడమునయిన మనస్సనుట, కలదో లేదో = ఉన్నదా లేదా, ఇది = ఈ యడిగిన విషయము, విదితంబుగఁ = చక్కఁగా, తెలియఁజెప్పవే = తెలియునట్లు చెప్పవే, శ్రీరామా, 'ఈ వెలుప లను లోపలను దోచుచున్న ప్రపంచము నేను గాను. ఈ పరమాత్మయే నేను' అని నాకుఁ దెలియుచున్నపుడు - అనఁగా నిట్లు నేను దత్త్వద్వ స్థితోఁ జూచునపుడు, నాకు మనస్సుకలిగి యుండునా, ఉండదా, ఈ విషయము నాకు స్పష్టముగాఁ జెప్పవలెను.

వ. సమాధియందు మనంబు గల దంటేని.

౬౫

టీ. బ్రహ్మనిష్ఠయందు మనస్సు కలిగియుండు నని చెప్పితివేని.
 సీ. మనసు గల్గిన బుద్ధిరయును దశేంద్రియములుఁ
 బ్రాణాదులును జతపడి వసించు
 నవియు నీస్థూలదేహంబును విడిచి యుం
 డవు గాన నదియు నుండంగ వలసె
 ఘనకారణము లేనిరకార్యంబు లిల లేవు
 గావున దాని నిరల్కడయు నొప్పు
 మూఁడుమేనుల నంటిరమొదలును దుది లేని
 సంసార మంత యశ్చముగ నుండు

తే. నట్లు లుండినచో సహజామనస్కు
 రాజయోగసమాధి నిరంతరంబు
 నెవ్విధంబున సిద్ధించు ర నెంచి చూడ
 జానకీరామ దేవతాసార్వభౌమ!

౬౬

టీ. దేవతాసార్వభౌమ = దేవతలకు చక్రవర్తివైన, జానకీరామ =
 నీతారామా, మనసు = (అనృతమై జడమై దుఃఖాత్మకమైన) మనస్సు,
 కల్గినకొ = సమాధియందు నిలిచియుండనేని, బుద్ధియొక = నిశ్చయాత్మక
 మగు బుద్ధియను, దశ + ఇంద్రియములును జ్ఞానకర్తేంద్రియములు పదియును,
 బ్రాణాదులును = బ్రాణాది వాయువులును, జతపడి = కూడుకొనియే,
 వసించును = మనస్సున్నచోట బుద్ధి మొదలయినవియును గూడియే యుండు
 ననుట, అవియుకొ - *ఆ మనస్సు మొదలయినవియును, ఈ స్థూలదేహం

* ఈమనస్సు మొదలగునవి పదియేడును గూడి సూక్ష్మశరీర
 మగుచున్నది. కొందఱు దీనికి పందొమ్మిది చెప్పుదురు. అప్పుడు మనో
 బుద్ధులతోఁగూడ చిత్తాహంకారములు రెంటిని జేర్చుకొనవలెను. పదియే

బుక్ = ఈ స్థూలశరీరమును, విడిచియుండవు = వదలియుండనేరవు, కాన,
 అదియుక్ = ఆ స్థూలదేహమును, ఉండంగవలసెక్ = ఉండవలసియు
 న్నది. ఇలక్ = భూమియందు, ఘనకారణము - ఘన = ఘనరూపమైన
 జడప్రాణమగు దండచక్రాదులవంటి, కారణము = నిమిత్తకారణము,
 లేని, కార్యములు = ఘటాదులవంటివి, లేవు = కలుగవు; కనుక, దానినిలు
 కడయుక్ = ఆ కారణశరీరముయొక్క ఉనికియు, ఒప్పును = కారణ
 శరీరముకూడ ఉండవలయు ననుటయే తగియున్న దనుట - నిమిత్తకార
 ణము లగు కుమ్మరిసారె మొదలగునవి లేక కార్యములయిన కుండలు మొద
 లగునవి లోకమునందుఁ గనుపట్టవు. కాబట్టి, కార్యము లయిన సూక్ష్మ
 స్థూలశరీరము లుండుటవలన, వానికిఁ గారణ మైన కారణశరీరముకూడ
 నుండవలయునని భావము. మూఁడుమేనులక్ = స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరము
 లను మూఁటిని, అంటి = పొంది, మొదలును తుది లేని = అద్యంతములు
 లేకుండునట్టి, సంసారము అంత = అహంకారవ్యాపార మగు సంసార
 మంతయును, అచ్చుగుగ్ = కేవలముగను, ఉండును; అట్లులు ఉండి
 నచోక్ = ఆ విధమున కేవల సంసారము కలిగియుండినయెడల, సహజ =
 నైజమైన, అమనస్కు = అమనస్కుమనెడి—లేక మనోరహితమైన, రాజ
 యోగసమాధి = రాజయోగ మను బ్రహ్మనిష్ఠ, ఎంచిచూడక్ = తలపో
 యఁగా, నిరంతరంబును = ఎడతెగక - ఎల్లప్పుడు ననుట. ఎట్లు సిద్ధిం
 చును? సిద్ధింప దనుట.

డను మతమున మనస్సును చిత్తమును ఒక్కటిగాను, బుద్ధిని అహంకార
 మును ఒక్కటిగాను గ్రహింపవలెను. కొంతఱు పదియో అందురు,
 అపుడు, మనస్సు బుద్ధి చిత్తము అహంకారము అనెడి యీ నాలుగింటిని
 అంతఃకరణ మని ఒక్కటిగా గ్రహింపవలయును. ఎట్లు గణనచేసినను
 తుదకు సమానమే యగుచున్నది గాని, భేదము లేదు.

తా. సమాధియందు మన స్పృహదేనా దానితోఁగూడ బుద్ధియును పది యింద్రియములును బ్రాణాదు లయిదును గూడిన సూక్ష్మదేహ ముండక తీరదు. ఆ సూక్ష్మదేహమును స్థూలదేహమును దానితోఁ గూడి యుండవలయును. నిమిత్తకారణము లేక యొకకార్యము గలుగదు గాన, కార్యములైన స్థూలసూక్ష్మదేహము లుండుటంబట్టి వీనికిఁ గారణ మగు కారణశరీరముగూడ నుండును. ఇట్టిమూఁడుదేహము లుండుటనుబట్టి వీనితోఁ గూడి యాదియు నంతయును లేక సంసారముగూడ నచ్చముగాఁ గలిగియుండును. ఇట్లు సంసారరూపమైన యహంకారవ్యాపారము మనోమూలముగాఁ గలిగి యుండునేని, మనోరహితమైన రాజయోగసమాధి నై జముగా నెప్పుడును సిద్ధించుట యెట్లు? అది సిద్ధింపనేరదు గదా!

వ. అట్లగుటంజేసి మనంబు లేదంటేని—

టీ. అట్లగుటంజేసి = అట్లు రాజయోగసమాధి సిద్ధింపనందుచేత, మనంబు లేదంటేని = మనసు ఆ సమాధియందు లేదని చెప్పితివేని. ౬౭

మ. తనర న్నెమ్మది అంతయుం బొలియఁగాఁ ౩ దత్త్వా త్కుండై యుండిన, బునరుత్థానము గల్గ దాతనికి నీరపాం దొప్పినన్ ధాత్రివై, గనఁ డాత్మానుభవంబు గాంచి యమనశ్శక్తం బెంచి బోధించున, జ్ఞను లాచార్యులు గల్గ రంచు మదిలో ౩ శంకింతు నీతాపతి!

టీ. నీతాపతి = రామచంద్రా! నెమ్మది అంతయున్ = మన స్పృహంతయును, తనరన్ = బాగుగా, పొలియన్ = నశింపఁగా, తత్త్విత్కుండై = పరతత్త్వమగు బ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁ గలవాడై - పరబ్రహ్మమే తానై యనుట, ఉండినన్ = ఉండఁగా, ఆతనికిన్ = అట్టి బ్రహ్మానిష్ఠునకు, పునరుత్థానము = సమాధినుండి మరల లేచుట, కల్గదు = కలుగనేరదు. ఈ పాండు ఒప్పినన్ = ఈ మరల లేకుండుట సమకూడనేని

ధాత్రిపైక్ = భూమిమీద, ఆత్మానుభవంబుక్ = బ్రహ్మస్వరూపము ననుభవించు నిష్ఠను, కనఁడు = ఎవ్వఁడును పొందఁడు - పరబ్రహ్మమే తానైపోయినప్పుడు తాను వేఱైయుండి యా బ్రహ్మస్వరూపము ననుభవించుట యెట్లు గలుగు నని భావము. కనుక, కాంచి = ఆబ్రహ్మనిష్ఠను పొంది, అమనస్కంబు = అమనస్క సమాధిని, ఎంచి = పరామర్శించి, బోధించు సజ్జనులు = శిష్యుల కుపదేశించునట్టి బ్రహ్మవేత్తలగు, ఆచార్యులు = గురువులు, కల్గరు అంచుక్ = ఉండరని, మదిలోక్ = చిత్తమందు, శంకితుక్ = సందేహించుచున్నాను.

తా. సీతాపతీ! ఆసమాధియందు మనస్సంతయు నశించెనేని, అప్పుడు పురుషుఁడు, అఖండైకరూపంబగు పరబ్రహ్మమే తానై యుండును. కనుక, నట్టి సమాధినుండి మరల నతఁడు లేచుట గలుగదు. బ్రహ్మమే యైనవాఁడు మరల బ్రహ్మసమాధి నొందుట యేల? అతఁడట్లు లేవక యుండెనేని మరల బ్రహ్మనిష్ఠను జూచుట యెక్కడిది? అట్లు దానిని చూచుటయే కలుగఁజాల నపుడు, అమనస్కయోగమును చూచి దానిని విమర్శించి శిష్యులకు బోధించుటకు ఆచార్యులుగాని గలుగుట యెక్కడిది? ఇది సందేహముగా నున్నది. క. బోధాచార్యులు లేరని,

సాధించిన రాజయోగి సంతతికిని ద

ద్వోధంబునకుఁ దదీయ స

మాధికి బాధకము వచ్చు శ్రమది కడులేమిన్. ౬౯

టీ. బోధాచార్యులు = బ్రహ్మజ్ఞాన ముపదేశించు గురువులు, లేరు అని = ఉండఁజాల రని, సాధించినక్ = సమర్థించినయెడల, రాజయోగిసంతతిక్ = రాజయోగుల పరంపరకును, తద్వోధంబునకుక్ = వారుపదేశించిన తత్త్వోపదేశములకును, తదీయసమాధికిక్ = వారి సమాధికిని, మది = మనస్సు, కడుక్ లేమిక్ = సమాధియందు కొంచెమైనను లేకుండుటవలన, బాధకము వచ్చుక్ = హాని కలుగుచున్నది.

తా. ఇట్లు పదేశము సేయు గురువులే కలుగఁజాలరని నిశ్చయించిన యెడల, అపు డింతవఱకుఁ గలిగియుండినట్లు చెప్పఁబడినరాజయోగులే యుండి యుండరనియు, వా రుపదేశము సేయుటయే జరిగియుండ నేరవని యు, వారికి సమాధియే కలుగఁజాలదనియు నూహింపవలసి వచ్చుచున్నది. ఏ లనఁగా-సమాధియందు మనస్సు కొంచెముకూడ లేక పోయినయెడల రాజయోగులును, వా రుపదేశించుటలును, వారిసమాధులు నెట్లు గలుగ నేర్చును?

వ. ఇవిధిధంబు గాక జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నులైన మహానుభావులు సమాధియందుఁ గొంత తడవు మనోరహితులై యుండి, కొండొక సేపునకు మేల్కొని మెలంగుదు రనినఁ బరమ పదంబు నొందినవారికిఁ బునరావృత్తి ప్రాప్తించు, అట్టైన మోక్షంబున కనిత్యత్వంబు వచ్చు. ఇట్లు బహువికల్ప సమన్వితం బైన యీ సంశయంబు నిశ్శేషంబుగా నివర్తించునట్లు పరమరహస్యార్థం బుపదేశించి నిరతిశయ కరుణా కటాక్షవీక్షణంబుచేత ననుగ్రహింపవే యని ప్రార్థించిన నయ్యాంజనేయుని కుశల తీవ్ర సూక్ష్మప్రజ్ఞావిశేషంబునకు మెచ్చి, సచ్చిదానంద స్వరూపాభిరాముండైన యాత్మా రాముండు పరమానంద భరితాంతఃకరణుండును వికసిత ముఖారవిందుండు నై సాదరంబుగా నిట్లనియె. 20

టీ. ఇవిధంబు గాక = ఇట్లు సమాధియందు మనస్సు కొంచెమైనను లేకయే యుండుననుట లేక, జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నులు = బ్రహ్మజ్ఞానమును స్త్రోతాకిక విజ్ఞానమును చక్కఁగాఁ గలిగియున్నవారు, అయిన, మహానుభావులు = యోగులు, సమాధియందు = నిష్ఠయందు, కొంతతడవు = కొంత సేపు, మనోరహితులై = అమనస్కులై, ఉండి, కొండొక సేపునకు = మఱి కొంత సేపటికి, మేల్కొని = సమాధిని విడిచి - ప్రపంచజ్ఞప్తి గలవారై

యనుట, మెలంగుదురు అనినన్ = ప్రవర్తింతురని చెప్పినయెడల, పరమ
పదంబున్ = ఉత్తమమగు మోక్షపదమును, పొందినవారికిన్, పునరా
వృత్తి = దానినుండి మరలి సంసారమునకు వచ్చుట- మరల భూమియందు
జన్మమెత్తుట, ప్రాప్తించున్ = కలుగును. సమాధియందు బ్రహ్మైక్యమునొంది
వానికి మనస్సు కొంచె ముండుటచే మరల బాహ్యప్రపంచరూపసంసా
రము గలుగు నేని, మోక్షమునకుఁ బోయి మరలి జన్మము నొందుటయే యగు
చున్నదని భావము; అట్లు ఐనన్ = అట్లు పునరావృత్తి కలుగు నేని, మోక్షం
బునకున్ = ముక్తికి, అనిత్యత్వంబు = నిత్యత్వములేమి-స్థిరముగా నుండుట,
వచ్చున్ = కలుగును, ఇట్లు బహువికల్ప సమన్వితంబు = అనేకము లయిన
వికల్పములతోడ (అనఁగా నిట్లు వచ్చును, అట్లు కావచ్చునను ద్వైవిధ్య
ములతోడ) కూడిన, ఈ సంశయంబు = ఈ సందేహము, నిశ్శేషంబుగాన్ =
బొత్తిగా, నివర్తించునట్లు, పరమరహస్యార్థంబు = మిక్కిలి రహస్యమైన
తత్త్వార్థవిషయమును, ఉపదేశించి, నిరతి...ణంబులచేతన్ — నిరతిశయ =
తనకంటె ఎక్కుదులేనట్టి, కరుణా = కనికరముతోడి, కటాక్షవీక్షణంబుల
చేతన్ = కడకంటి చూపులచేత, అనుగ్రహింపవే, అని, ప్రార్థించినన్,
అయ్యాంజనేయునియొక్క, కుశల...షంబునకున్ — కుశల = నేర్పుగలది
యు, తీవ్ర = ఉరవడి గలదియు, సూక్ష్మ = మిక్కిలి వాఁడి యైనదియు,
అగు, ప్రజ్ఞావిశేషంబునకున్ = బుద్ధివై ఖిరికి, మెచ్చి, సచ్చిదానంద స్వరూప
ఆభిరామండు = సత్యజ్ఞానానందమయమైన స్వరూపము చేతఁబప్పునట్టివాఁడు,
ఐన, ఆత్మారామండు = తనయందే రమించుచుండువాఁడగు శ్రీరామండు,
పరమ...ణుండును — పరమానంద = మిక్కుటమయిన ఆనందము, భగిత =
నింపిన, అంతఃకరణుండును = మనస్సుగలవాఁడును, వికసిత...దుండునై =
వికసిత = విరిసిన, ముఖ+అరవిందుండును = మోముదామర గలవాఁడునై -
తామర విరిసినట్లు ముఖము వికసించినవాఁడనుట, సాదరంబుగాన్ = ఆద
రముతోడ, ఇట్లు అనియెను.

తా. సమాధియందు మనస్సు బొత్తిగా లేకుండునని చెప్పక జ్ఞాను లగువారు సమాధియందు కొంతసేపు మనస్సు లేకుండి, సమాధి విడువఁగానే మనస్సుతోఁగూడి వర్తింతురని తలంతము. అపుడు మోక్షము నొందినను పునర్జన్మము కలుగఁగూడిన దగును. ఆ మోక్షమును నిత్యము గాకపోవును. ఇట్లు నానావికల్పములకు పీలు గలుగుటచేత దీనిని కలరూపు చెప్పి, తీర్ప వలె నని యడుగఁగా, రాముఁ డతనిసూక్ష్మబుద్ధికి మెచ్చి యాదరముతో నిట్లనియెను.

20

క. ఇది యిది యనాత్మ యేఁ గా

నిది బ్రహ్మము నే నటంచు న నెఱుఁగునె జడమై

కదలని మది యిటు లామదిఁ

గదిసి తెలియునతఁడె స్వప్రకాశాత్ముఁ డగున్.

21

టీ. ఇది=ఈ వెలుపల కనఁబడెడి జగత్తును, ఇది=ఈ లోపలి వృక్ష్యమును, అనాత్మ=ఆత్మకాని ప్రకృతి, ఏనుగాను=ఈరెండును నేనుగాను, ఇది=ఈ కనఁబడు బ్రహ్మము, నేను అటంచున్, జడమై = ఆచేతనమై, కదలనిమది=తనంతట వ్యాపారశూన్య మగు మనస్సు, ఎఱుఁగునే=తెలియఁజాలునా, ఆమదిన్=ఆ మనస్సును, కదిసి=కూడి, ఇటులు=ఇది ప్రకృతి ఇది బ్రహ్మ మని వివేచించి, తెలియునతఁడె=ఎఱుఁగనట్టివాఁడే, స్వప్రకాశ+ఆత్ముఁడు = స్వయంప్రకాశుండగు పరమాత్మస్వరూపుఁడు, అగును.

తా. మనస్సు జడమైనది. దానికిఁ దనంతట నే వ్యాపారమును జేయుటకు శక్తి గలుగదు; అట్టి మనస్సు 'ఇది ప్రకృతి యది పరబ్రహ్మ' మని తెలియ నేర్చునా? ఆ మనస్సుతోఁ గూడి యట్లు తెలియఁజాలినవాఁడే స్వయంప్రకాశుండగు పరమాత్మస్వరూపుఁ డగును. అనఁగా ప్రకృతి బ్రహ్మ వివేకమునకు నాత్మకుఁగల స్వయంప్రకాశజ్ఞానమే మూలముకాని మనస్సు గాదని భావము.

22

చ. మనసు జడంబు దృశ్య మణురమాత్ర మసన్నియతా వి
[తర్క్యమున్

జననవినాశయుక్తమును శ సంశయరూపము దీని యున్నిచే
తను సుఖచిత్తప్రకాశమయతః దగు నీకుఁ గళంకమేమి చ
క్కని శశశృంగదోషములు శ గల్గునె సూర్యున కెన్నఁడేని
[యున్. 29

టీ. మనస్సు, జడంబు = చేతనములేనిది, దృశ్యము = (విషయరూపమై)
కనఁబడునది, అణుమాత్రము = నలుసంతకొలఁది గలది, అసత్ నియత అవి
తర్క్యమున్ - అసత్ = అభావరూప మైనది, నియత = ఒక్కరీతిగా,
అవితర్క్యమున్ = ఇట్టి దట్టిదని ఊహింపరానిది - అది యిట్టిదని యూ
హించుట కప్పుడును శక్యము గాకుండు ననుట. జననవినాశ యుక్తము =
ఉత్పత్తిలయములతోఁ గూడినది, సంశయరూపము = సందేహరూపముగా
నుండునది, దీని యున్నిచేతను = ఇట్టి మనస్సు కలిగియుండుటచేత,
సుఖచిత్ ప్రకాశమయతః = అనందముయొక్కయు జ్ఞానముయొక్కయు
ప్రకాశమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడ వగుటచేత, తగు = ఒప్పుచున్న,
నీకున్, కళంక మేమి = దోష మేమి? అట్టి మనస్సువలన ఇట్టి నీకు
దోషమే కలుగ దనుట; దీనినే దృష్టాంతమూలమున నుపపాదించుచు
న్నారు. చక్కని శశశృంగదోషములు = అచ్చమగు కుందేటికొమ్మనకుఁ
గల దోషములు, సూర్యునకున్, ఎన్నఁడేనియున్ = ఎప్పుడయినను,
కల్గునే = కలుగునా - కలుగవనుట; కుందేటికి కొమ్మే కలుగదు. అట్టి శని
కొమ్మనకు దోషము లుండుట మఱింత మిథ్య. ఆమిథ్యాభూతములగు దోష
ములే సూర్యునికిఁ గలుగుట ఎంతమాత్రము తలంపనుగూడఁ దలంపరానిది.
అట్లే మనస్సు అసత్తు, దానిదోషములు నట్టివే; ఇట్లు అసత్తయి జడమై
సంశయరూపమై యున్న మనస్సుయొక్క దోషములు సత్తయి చిత్తయి

స్వయంప్రకాశుడ వయిన నీకుఁ గలుగుట యెంతమాత్రము ఆనంభావ్యమని తాత్పర్యము. ఇచట శశవిషాణ సూర్య దృష్టాంతముచేత, మనస్సు కుండేటి కొమ్మువలె అసత్తును జడమును దృశ్యమును వియతముగా నవితర్క్యము ననియు ఆత్మ సూర్యునివలె ప్రకాశస్వరూప మనియు నకలవస్తప్రదిపక మనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇచట 'శశశృంగదోషములు' అని పాలపత్తి వారి వ్యాఖ్యయందుఁ బాతము కనుపట్టుచున్నది. ఆపాతమును శృంగశబ్ద మనకు ప్రధానార్థమునుబట్టి కళలుగా నర్థముచేసి చంద్రునికళల దోషములు అనఁగా వృద్ధిక్షయములు సూర్యునకుఁ గలుగవని యర్థము వ్రాయఁబడి యున్నది. ఇచ్చట మనస్సు అసత్తును అణుమాత్రమును ననియు, నట్టిదాని దోషములు స్వయంప్రకాశుడగు ఆత్మకుఁ దగులవనియు తెలుపుటకు శశ విషాణ సూర్యదృష్టాంతమే యుపపన్నము. చంద్రకళలు మనఃస్థానీయము; శశవిషాణమువలెఁ గానేరదు; మీదను మనస్థానమునందు శశవిషాణమును స్వప్నసంధ్యారాగమును జెప్పఁబడియున్నవి; మీదఁ జెప్పఁబడిన శశ విషాణమే యిచటఁ జెప్పఁబడుట పునరుక్తప్రాయ మన్నచో యోజనాంతరమునఁ జెప్పఁబడుటచే పునరుక్తి గలుగదు. 22

తే. శశవిషాణంబునకు నాకరసంబునకును

గలుగునె పొసంగ సంగంబు ర దలఁచిచూడ

మనమునకు సచ్చిదానందరమయుడ వైన

నీకుఁ బొందిక యెన్నఁడేరనియును గలదె.

23

టీ. తలఁచిచూడకొ = విచారింపఁగా, శశవిషాణంబునకుకొ = కుండేటి కొమ్మునకును, ఆకసంబునకుకొ = ఆకాశమునకును, సంగంబు = కూడిక, పొసంగకొ = శగునట్లు, కలుగునే = కలుగదనుట; అట్లే, మనమునకుకొ = జడమైన మనస్సునకును, సచ్చిదానంద రమయుడవు = సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపుడవు, ఐన నీకుకొ, పొందిక = కూడిక, ఎన్నఁడేరియును, కలదె = లేదనుట.

తా. అంతట వ్యాపించియును దేనితోను సంగమము లేకయుండు నాకాశమునకును కుందేటికొమ్మునకును సంగమము కలుగదు. అట్లే సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపుండును నిస్సంగుండును సర్వవ్యాపకుండు నగు నీకును నసత్తయి యణుమాత్రంబయిన మనస్సునకు నెన్నఁడుగాని సంబంధ మెంత మాత్రమును గలుగజాలదు.

౭౩

తే. స్వప్రకాశుండ వగునిన్ను శ సన్మనో వి
కారములు పొందునే పటికంపుఁగొండ
నెన్నఁడేనియుఁ గలలోనఁ శ గన్నయట్టి
సంజకెంజాయ లంటునే శ యాంజనేయ !

౭౪

టీ. ఆంజనేయా! స్వప్రకాశుండవు = నీయంతటనే ప్రకాశించుచుండువాడవు? అగు నిన్నుకొ, సన్మనోవికారములు - సత్ = ప్రశస్త్యము లయిన, మనస్ = మనస్సుయొక్క, వికారములు = సంకల్ప వికల్పములు, పొందునే = అంటునా? పటికంపుఁగొండ = స్ఫటికపర్వతమును, కలలోనకొ = స్వప్నమందు, కన్నయట్టి సంజకెంజాయలు = చూచిన సంధ్యాకాలపు ఎఱ్ఱని కాంతులు, అంటునే = తాకునా - తాక వనుట.

తా. ఆంజనేయా! ఒక పటికంపుఁగొండను మనము కలలోఁ గన్న సంధ్య యెఱ్ఱనికాంతు లంటునా? అట్లే స్వయంప్రకాశుండ వయియున్న నిన్ను కలలోనిదానివలె నసత్తయిన మనస్సుయొక్క వికారములును పొంద నేర్చునా?

౭౫

౭౧-వ పద్యమున సూర్యదృష్టాంతముచేత స్వప్రకాశమానత్వమును సర్వప్రదీపకత్వమును, ౭౨-వ పద్యమున ఆకాశదృష్టాంతముచేత సర్వవ్యాపకత్వమును నిస్సంగత్వమును, ఈ పద్యమున స్ఫటికపర్వతోపమానముచేత నత్యంత నిర్మలత్వమును, నాత్మకుఁ జెప్పబడిన పని తెలియునది. మనస్సునకు నట్లే వరుసగా శశవిషాణమును స్వప్నగతసంధ్యారాగ

మును సమానంబులుగాఁ జెప్పటచే ననత్తగుటయు అవిశర్క్యత్వమును అ
కార్యకరత్వమును సంశయరూపత్వమును బ్రతిపాదింపదులు.

వ. కపీంద్రా ! జడ ఘటపటాదియుక్తంబులైన చిద్రత్నాచ్ఛి
ద్రత్న శ్లక్షణత్వాశ్లక్ష్యత్వ స్పృష్టిమత్వాస్పృష్టిమత్వాది
వికారంబులు విశ్వప్రకాశకుం డైన యాదిత్యునిం బొరయ
నేరని తెఱంగున సహంకార ధీ మానసేంద్రియ శక్తిరాది
విషయగుణదోషంబులు స్వయంప్రకాశాత్మకుండ వైన
నిన్నుఁ బొందవు. వాయు తేజో జల భూములును దత్కా
ర్యంబులును దనయందుఁ గలిగియుఁ చా నన్నింటియం
దును వ్యాపించియు, నేమిటి నంటని మింటిపగిదిఁ జిత్తాది
సర్వకారణకార్యంబులును నిన్నాశ్రయించి, నీయందు నిలి
చియుండ, సర్వవ్యాపకుండ వయ్య నసంగుండ వైన నీ
వేమిటిం జెంద వట్లగుటంజేసి.

౨౫

తీ. కపీంద్రా = వానరోత్తమా - హనుమంతా ! జడ ఘట పటాది
యుక్తంబులు = అచేతనములైన కడవలు వస్త్రములు మొదలగువానితోఁ
గూడినవి-వానియందుఁ గలవి, ఐన, చిద్ర...వికారంబులు - చిద్రత్న =
చిల్లిపోవుట, అచ్ఛిద్రత్న = చిల్లులు లేకుండుట, శ్లక్ష్యత్వ = సన్నముగ
నుండుట, అశ్లక్ష్యత్వ = ముదుగుగా నుండుట, స్పృష్టిమత్వ = తాఱు
(చేరిక) కలిగి యుండుట, అస్పృష్టిమత్వ = తాఱు లేకుండుట, ఆది =
మొదలయిన, వికారంబులు, విశ్వప్రకాశకుం డయిన = జగమునంతయు
వెలుగఁజేయుచున్న, ఆదిత్యునిన్ = సూర్యుని, పొరయనేరని తెఱంగు
నన్ = పొందఁజాలని విధమున, అహం...దోషంబులు - అహంకార =
అహంభావము, ధీ = నిశ్చయాత్మకబుద్ధియు, మానస = సంశయరూపక
మైన మనస్సును, ఇంద్రియ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములు, శక్తిర = మూఁడు

విధములగు దేహమును. అది = మొదలయిన, విషయ = దృశ్యముల యొక్క, గుణదోషంబులు, స్వయంప్రకాశాత్మకుండవు = తనంతటనే వెలుగుచుండు స్వభావము గలవాడవు, అగు, నిన్నున్, పొందవు. వాయుతేజో జలభూములును = వాయువును తేజస్సును జలమును పృథ్వియును, తత్కార్యంబులును = వాని గుణములయిన శబ్ద స్పర్శాదులును, తనయందున్, కలిగియున్ = కలిగియుండియు, తాను, అన్నింటియందును, వ్యాపించియు = పర్వీ యుండియును, ఏమిటిన్ = ఒక్కదానిని, అంటని మింటిపగిడిన్ = స్పృశింపని ఆకాశమువలె, చిత్తాది సర్వకారణ కార్యంబులును = మనస్సు మొదలయిన సమస్తము లగు కారణములును (ఇంద్రియములును), కార్యంబులును (ఇంద్రియార్థములగు సంకల్ప నిశ్చయాదులును), నిన్నున్, ఆశ్రయించి, నీయందున్, నిలిచియుండన్, సర్వవ్యాపకుండ వయ్యున్ = అంతటను నిండియున్నవాడ వయినను, అనంగుడ వైననీవు = దేనితోడను జేరకుండెడి నీవు, ఏమిటిన్ చెందవు = దేనిని అంటవు; అట్లు అగుటంజేసి = జడములగు ఘటపటాదులందలి ఛిద్ర త్యాదులు వానినెల్లం బ్రకాశింపజేయు సూర్యునిని బొందనట్లును, భూమి మొదలగువానియందు వ్యాపించియున్నను ఆకాశమునకు వానితోడ సంగము కలుగనట్లును, మనస్సు మొదలగువాని కారణకార్యములును సూర్యుని వలె ని న్నాశ్రయించియు ఆకాశమువలె నీయందు నిలిచియు నున్నను ని న్నవియెల్ల నంట వని తాత్పర్యము. ౭౫

తే. ఇంద్రియమనంబు లటు చలియించెనేని

నేఁ జలించితి నంచు నీ శ్ర వెఱుంగఁబోకు

నిశ్చలుడ నంచుఁ దెలియుము శ్ర నిన్నుఁ గాంచి

యవియు నతినిశ్చలము లగు శ్ర నంతమీఁద. ౭౬

టీ. ఇంద్రియమనంబులు = జ్ఞానకర్మేంద్రియములును మనస్సును,

అటు = ఆ విధమున, చలియించెనేనిన్ = విషయములందు ప్రవర్తించిన

గొనుటయందు, నిరతిశయ = సాటిలేనిదియు, నిర్వికల్ప = వికల్పము లేని
నిదియు, నగు, సమాధి = ధ్యానమందు, నిష్ఠుండునై = ఉన్నవాడై,
జీవన్ముక్తిసుఖంబు = ఈ బొందితోనే ముక్తి పొందిన యానందమును -
లేక జీవత్వములోనే బ్రహ్మత్వము ననుభవించెడి యానందమును, అనుభ
వించుచున్, ఇమ్ముహూర్తంబునన్ = ఇప్పుడును, ఉన్నవాడు, అని
పలికి, శ్రీమహాదేవుండు = పరమశివుండు, అష్టార్వతీదేవికిన్, ఇట్టినియెను—
హనుమంతునకు మొదట రామచరణకమలభక్తియుఁ దన్ముఖమున రామ
నామజప్రవణతయుఁ, దన్ముఖమున రామబ్రహ్మతత్త్వావలోకనయుక్తం
బగు నిర్వికల్పసమాధియుఁ గలుగుటయుఁ దన్ముఖమున జీవన్ముక్తిత్వము
సిద్ధించుటయుఁ దెలియునది.

౧౯౨

శే. మంత్ర మంత్రార్థ మంత్రాభిరమానదేవ
తా స్వరూపంబులను నీకు శ దాప కేను
నెఱుంగ నుపదేశ మిచ్చితి శ నింతకంటె
ఘననిధానంబు లేదు నామనమునందు.

౧౯౩

టీ. నీకున్, ఏను = నేను, మంత్ర...రూపంబులను = రామ
మంత్రముయొక్కయు ఆ మంత్రముయొక్క అభిప్రాయముయొక్కయు
ఆ మంత్రమున కధిదేవతయొక్కయు కలరూపులను, దాపక = మఱుంగు
పెట్టక, ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లుగా, ఉపదేశము ఇచ్చితిని = ఉప
దేశించితిని, ఇంతకంటెన్ = ఈ యుపదేశించిన దానికంటె, ఘననిధా
నంబు = గొప్ప నిక్షేపము, నా మనమునందున్, లేదు. నా మనస్సునందు
హాచిన గొప్పనిక్షేపమువంటి దిదియే. దీనికంటె ఎక్కుడయినది లే ద
నుట. రామమంత్రమునకును ఆ మంత్రమునర్థమునకును ఆ మంత్రమున కధి
దేవత యైన పరబ్రహ్మమునకును గల స్వరూపముల నెఱుంగుటయే పరమో
త్కృష్ట మయిన దని భావము.

౧౯౩

క. నిఖిలకలుషసంక్షయకర

మఖిలాభీష్టప్రదం బ్రనంతావ్యయచి

త్సుఖదము జగదధిపత్యభి

ముఖకర మగు మంత్రరాజరము మహాదేవీ ! ౧౯౪

టీ. మహాదేవీ = పార్వతీ, మంత్రరాజము = మంత్రములందు శ్రేష్ఠమైన రామమంత్రము, నిఖిల కలుష సంక్షయకరము = సమస్త పాపములయొక్క నాశనమును చేయునది; అఖిల + అభీష్టప్రదంబు = సమస్తములయిన కోరికలను ఇచ్చునది; అనంత + అవ్యయ + చిత్ సుఖదము = తుది లేనిదియు నాశము లేనిదియు నగు బ్రహ్మజ్ఞానమువలని ఆనందమును ఇచ్చునది; జగత్ + అధిపతి + అభిముఖకరము = లోకములకు దొర యైన పరమాత్ముని ఎదు రగునట్లు చేయునది, అగును.

తా. పార్వతీ ! ఈ రామమంత్రము సమస్తపాపములను బోగొట్టునది. కోరినయన్నింటి నిచ్చునది. లోకనాథుం డగు పరమాత్ముని బ్రసన్నుని గావించునది. ౧౯౪

సీ. బహుజన్మసంచిత్రపాపంబులు నశించు

విమలధర్మము లభిరవృద్ధి నొందు

నాయురారోగ్యంబు శ్రీ లధికంబు లై యొప్పు

బటుతరై శ్వర్యసంరప్తాప్తి యగును

ధృతియును గీర్తియుఁ శ్రీ దేజంబు బలమును

శాంతి దాంతి క్షమాశ్రవము లబ్బు

ధనధాన్య పుత్రపౌత్ర కళత్ర బాంధవ

పశుగజాశ్వాది సంరపదలు గలుగు

తే. బుడమిలో నెన్నిసద్గుణంబులు చెలంగు

నన్నిగుణములు | పాపించు శ్రీ నార్తితోడ

కనుగొనెడు (అనగా పఠనము చేసెడు) పండితుల సమూహమునకు,
 రామతత్త్వసాక్షాత్కారము = శ్రీరామునియొక్క యథార్థస్వరూపము
 యొక్క ప్రత్యక్షమగుట, అగును; పరమకైవల్యంబుకొ = గొప్పకైవల్యమును - విదేహముక్తి యనుట, కలుగును.

తా. సుగమము.

క. ఆతతముగ నెఱిగించితి

సీతారామాంజనేయచిత్సంవాదం

బీతత్త్వమృత మాని ని

రాతంకనుఖాబ్ధి నోలరలాడుము గిరిజా!

టీ. గిరిజా = పార్వతీ, సీతారామాంజనేయ చిత్సంవాదంబు -
 సీతకును = రామునకును అంజనేయునకును జరిగిన జ్ఞానమునుగూర్చిన సంవా
 దమును, ఆతతముగకొ = సవిస్తారముగా, ఎఱిగించితిని, ఈ తత్త్వ అమృత
 ముకొ = ఈ తత్త్వ మనెడి అమృతమును, అని = త్రావి, నిరాతంక నుఖ
 అబ్ధికొ = అడ్డులేని ఆనంద సముద్రమునందు, ఓలలాడుము = క్రీడింపుము.

తా. పార్వతీ! సీతారామాంజనేయులు మువ్వురికిని జ్ఞానముగూర్చి
 జరిగిన యీ సంవాదమును నీకు నవిస్తరముగాఁ దెలిపితిని. ఈ తత్త్వమును
 అమృతమువలె నాస్వాదించి బ్రహ్మానందమునఁ దేలుము. ౧౯౭

వ. అని పలికి యయ్యనాదిదంపతులు రామబ్రహ్మానందా
 మృత రసపానమద పరవశులై యన్యోన్యాలింగనంబులు
 గావించి పరమనుభైకస్వరూపులై నిజచరణకమలస్తేవా
 సక్తులైనభక్తుల రక్షించుచుఁ బ్రకాశించుచుండ్రి రంత.

టీ. అని, పలికి, ఆ అనాదిదంపతులు = పురాతన లయిన ఆయా
 మగలు, రామ... పరవశులై = రాముఁ డనెడి బ్రహ్మముయొక్క ఆనంద

యెడల, నీవు, నీను చలించితిని = నేను కదలితిని, అని, ఎఱుంగఁబోక
ము = తలంపకుము; నిన్నున్ = బ్రహ్మాంబునగు నిన్ను, కాంచి = చూచి,
నిశ్చలుండను అంతున్ = కదలిక లేవాడను అని, తెలియుము; అంత
మీఁదన్ = అట్లు తెలిసికొన్న తరువాత, అవియున్ = ఆ యింద్రియము
లును మనస్సును, అతినిశ్చలము లగున్ = మిక్కిలియు చలంపని వగును.

తా. నీయింద్రియములును మనస్సును విషయములందుఁ జలించి ప్రవ
ర్తించెనా, నీవు చలించినట్లుగాఁ దలంపవలదు. నిన్ను పరబ్రహ్మముగాఁ
జూచి నిశ్చలుండ నని తెలిసికొనుము. అట్లు తెలిసికొంటేనే యా యింద్రి
యములును మనస్సునుగూడ మిక్కిలి చలంపనివే యగునుజామీ. 22

తే. ఆత్మ తేజంబు వీక్షించునతనిమాన

సేంద్రియంబులు చేష్టల నెడలవిడిచి

యొదిగి చెదరక కదలక న్ యూరకుండు

సింగములఁ గన్నగజములభంగి ననఘ!

22

టీ. అనఘ = దోషరహితుడవగు హనుమంతా, ఆత్మతేజంబున్ =
తనదైన బ్రహ్మప్రకాశమును, వీక్షించునతని = చూచునట్టి పురుషుని
యొక్క, మానస ఇంద్రియంబులు = మనస్సును ఇంద్రియములును, చేష్ట
లన్ = సంకల్పాదు లయిన తమ తమ వ్యాపారములను, ఎడలన్ విడిచి =
పాయఁద్రోచి, ఒదిగి = ముడిగి, చెదరక = కలంగక, కదలక = చలిం
పక, సింగములన్ = సింహములను, కన్న గజములభంగిన్ = చూచిన
యేనుఁగులవలె, ఊరకుండున్ = మిన్నకుండును.

తా. హనుమంతా! తనదయిన బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశమును జూడఁ
గల్గిన పురుషునికి మనస్సును నింద్రియములును తమ తమ వ్యాపారములను
దిగవిడిచి ముడిగికొని చలింపక సింహములను జూచిన యేనుఁగులవలెనే
యూరకుండును.

చ. అవి యచలంబు లై నయెడఁగనారయ నే నచలుండనంచు నీ
ప్రవిమలదృష్టిఁ జూడకుముఁగపావని వానిచలాచలత్వముల్
దవులవు నిన్ను నీవు సతతంబును వాని నెఱుంగుచుండు సా
క్షివి హృదయేంద్రియావిషయ శ కేవల నిర్గుణ మూర్తి
[వెప్పుడున్.

టీ. పావని=వాయుపుత్రా, అరయన్=విచారింపఁగా, అవి=ఆమన
స్సును ఇంద్రియములును, అచలంబులు ఐనయెడన్=చలింపని వైనపుడు-
విషయములందుఁ బ్రవర్తింపనివి కాఁగా ననుట, నేను, అచలుండనంచేన్=
నిశ్చలుండనని, నీ ప్రవిమలదృష్టిన్=నీయొక్క మిక్కిలి నిర్మలమైన చూపు
చేత, చూడకుము; ఆ మనస్సు మొదలయినవి చలింపకుండుటను నీవే చలింప
కుండుటగాఁ దలంపకు మనుట. వాని చల అచలత్వములు = ఆ ఇంద్రియ
మనస్సుల కదలుటయు కదలకుండుటయును, నిన్నున్=ప్రత్యగాత్మస్వరూ
పుడ వగు నిన్ను, తవులవు=అంటవు, నీవు=కూటస్థుడ వగు నీవు, సత
తంబున్=ఎల్లప్పుడును, వాని = ఆ మనస్సును ఇంద్రియములను, ఎఱుంగు
చుండు=తెలిసికొనెడు, సాక్షివి ద్రష్టవు; ఎప్పుడును, హృద...మూర్తివి—
హృదయ=మనస్సునకు, ఇంద్రియ=జ్ఞాన కర్మేంద్రియములకును, అవిషయ=
గోచరము కానిదియు, కేవల=శుద్ధమైనదియు, నిర్గుణ = త్రిగుణరహితమైన
దియు, అగు, మూర్తివి = రూపము గలవాడవు, నిర్విశేషచిన్మాత్ర పర
బ్రహ్మమ వనుట.

తా. ఆ మనస్సును నింద్రియములును చలింప వయ్యెనా నీవే చలింపకు
న్నానని భ్రమింపక నిర్మల మగుదృష్టితో నవియె యట్లున్నవని యెఱుం
గుము. అవి చలించుటగాని చలింపకుండుటగాని నిన్ను సంబంధింపవు.
నీవు వాని నెప్పుడును గనుఁగొనుచుండునట్టి తటస్థుడవు మాత్రమే కాని,
వానితోడిసంబంధము నీకు లేదు. ఏ లన, నీవు మనస్సునకును నింద్రియ

ములకును నగోచరమై కేవలమై త్రిగుణరహితమై యుండు పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవు. ఇట్టి నీకును జడము లగు నామానసాదులకును సంబంధ మేమాత్రమును గలుగదు.

౭౮

సీ. మును దండకారణ్యమున నొక్కపుణ్యాశ్ర
మమునఁ దాపనవేష శ్రమమరఁ దాల్చి
బ్రహ్మర్షి లోకసభామధ్యమంబున
నురుసుఖాసీనత శ్ర నొప్పుచున్న
ననుఁ జూడఁగాఁగోరి శ్ర మునికన్యకలు సీత
ముందట నిడుకొని శ్ర ముదిత యితఁడొ
యతఁడొ నీపతి యని శ్ర యచటిమానులఁ బ్రీతి
విభజించి యడుగ నశ్వెలఁది సిగ్గు

తే. కలిమి వారల నందఱఁ శ్ర గాఁడు కాఁడ
టంచుఁ దల యూఁచుచుండి న శ్ర న్నాంచినప్పు
డొకట నొఁ గాఁడనక యూరశకుండ్ల నత్తె
ఱంగుఁ గని సంతసిల్లి రాశరమణు లెల్ల.

౭౯

టీ. మును = తొల్లి, దండకారణ్యమునకొ, ఒక్క పుణ్యాశ్రమము నందు, తాపనవేషము = ఋషివేషము, అమరకొ = ఒక్కనట్టి, తాల్చి = ధరించి, బ్రహ్మర్షి లోకసభామధ్యమంబునకొ = బ్రహ్మర్షి సమూహము యొక్క గోస్థినడుమ, ఉరుసుఖ ఆసీనతకొ = మిక్కిలి సుఖముగా కూర్చుండుటచేత, ఒప్పుచున్న నన్నకొ, మునికన్యకలు = ఋషికన్యకలు, చూడఁగాకొ గోరి, సీతను, ముందట నిడుకొని, ముదిత = సీతా, నీపతి = నీపెనిమిటి, ఇతఁడో అతఁడో, అని, అచటి మానులకొ = అచ్చట నున్న ఋషులను, ప్రీతికొ = సంతోషముతో, విభజించి = వేరుపఱచి-వేరు వేసి, అడుగకొ = అడుగఁగా, అవ్వెలఁది = ఆసీత, సిగ్గుకలిమికొ = లజ్జ

పుట్టుటవలన, వారలఁ అందఱఁ = ఆ ఋషులనెల్లను, కాఁడు కాఁడు
అటంచుఁ = ఇతఁడు కాఁడు కాఁడని, తల ఊఁచుచుఁ ఉండి =
తల యాడించుచుండి, నన్ను, కాంచినప్పుడు = చూచినపుడు, ఒకటఁ =
ఏవిధమునను, ఔను కాఁడు అనక = నాపెనిమిటి ఔననియు కాఁడ
నియు చెప్పక, ఊరకుండెను; ఆరమణులు ఎల్లఁ = ఆ ఋషికన్య లంద
ఱును, అత్తెఱంగుఁ = ఆవిధమును- అట్లూరకుండుటను, కని = చూచి,
సంతసిల్లిరి = సంతోషించిరి.

తా. పూర్వము నేను దండకారణ్యమం దొక్క పుణ్యాశ్రమమున
ఋషివేషముతో బ్రహ్మర్షులనడుమఁ గూర్చుండి యుంటిని. అపు డచ్చటి
ఋషికన్యలు నన్నుఁ జూడవలెనని కోరి, సీతను ముందుంచుకొని, యాఋషుల
నొక్కొక్కరిని జూపి 'సీతా! నీమగఁ డితఁడా? అతఁడా?' యని
యడుగుచు వచ్చిరి. ఆ సీత సిగ్గుచేత నోరఁజెప్పక తలయాడించి వారెల్లఁ
గారు కారని చెప్పుచు వచ్చెను. కడపట నా ఋషికన్యలు నన్నుఁ జూపి
యడుగఁగా నాబిడ ఔననియు కాఁడనియుఁ జెప్పక యూరకుండెను.
అందుల కాస్త్రీ లందఱును సంతోషించిరి.

మ. స్థిరవై రాగ్య వివేకయుక్త యగు సర్ధీవృత్తి యారీతి న
పరమాభాసున కాత్మచిత్సుఖరసప్రత్యక్షపర్యంతముఁ
గరిమఁ దేహగ తేంద్రియానుహృదహంకారంబులందోఁచు
నా, త్సరతిఁ నే నది కాను గాననిన సంతత నిల్చుఁ
గాఘాకృతిన్.

౮౦

టీ. స్థిర...యుక్త—స్థిరవైరాగ్య = దృఢమగు విరక్తితోను,
వివేక = ప్రకృతి బ్రహ్మవివేచన రూపజ్ఞానముతోను, యుక్త = కూడినది,
అగు, సత్ ధీవృత్తి = శ్రేష్ఠమైన బుద్ధివృత్తి - వృత్తిజ్ఞానము, ఆ రీతిఁ =
ఆ సీతవలెనే, ఆ పరమాభాసునకుఁ = శ్రేష్ఠుడయిన యాప్రత్యగాత్మనకు-

అభాసశబ్దముచే బ్రహ్మమునకు ఆభాసస్వరూప మయినవాని కనుట,
 ఆత్మ...తముక్ — ఆత్మ = పరబ్రహ్మముయొక్క, చిత్సుఖరస = చిదా
 నందరసముయొక్క, ప్రత్యక్ష పర్యంతముక్ = కనబడనంతవఱకును,
 గతిముక్ = గొప్పతనముతోడ, దేహగ...కారంబులక్ — దేహ = స్థూల
 దేహమందు, గత = పొందబడిన, ఇంద్రియ = కన్న మొదలయిన యిం
 ద్రియములందును, అను = పంచప్రాణములయందును, హృత్ = మనస్సు
 నందును, అహంకారంబులక్ = తాననెడి అహంభావమునందును,
 తోచుక్ = కనబడుచుండును, ఆత్మరతిక్ = పరమాత్మయందలి ఆసక్తి
 చేత, నేను అది కాను కాను అనినక్ = ఆదేహేంద్రియాదులందు స్ఫురిం
 చెడి బుద్ధివృత్తిని, నేను గా నని నిరసింపఁగా, అంతక్ = పిమ్మట, కాష్ఠా
 కృతిక్ = మోడువలె, నిబ్బుక్ = మనోవృత్తి స్థిరమై యుండును.

తా. ఆప్రత్యగాత్మనకుఁ దనయందలి చిదానందరసము కనబడి
 లభించునంతవఱకును, వైరాగ్యజ్ఞానయుక్త మైనవాని బుద్ధివృత్తి, యాసీతకు
 ఋషులయందుఁ బ్రతిత్వ మడిగినట్లు, దేహగతములయిన యింద్రియప్రాణా
 దులయందు నేను నేనని తోచుచుండును. అయినను పరమాత్మనియందలి
 యాసక్తిచేత నా యింద్రియాదులందలి బుద్ధివృత్తి నేను గాను గానని, సీత
 ఋషులయందుఁ బ్రతిభావము నిషేధించినట్లు నిషేధింపఁగా, నంత సీత
 నన్నుఁ జూచి యేమియుఁ బలుకక యూరకుండినట్లు, ఆ మనోవృత్తియు
 లోని సచ్చిదానంద స్వరూపుని * దెలియఁగానే తానును గొయ్యవలె
 మిక్కిలి నిశ్చలమై పోవును.

౧౦

* ఇచట ఋషులనడుమ ఋషివేషముతో నున్న క్షిరామునకును
 జీవులనడుమ ఆభాసుడై యున్న బ్రహ్మమునకును, వైరాగ్యవివేకయుక్త
 మగు భీష్మత్తికిని పతిభక్తియుక్త యగు సీతకును, దేహగతము లయిన
 యింద్రియప్రాణాదులకును, బ్రహ్మార్షుల సమాహమునకును వారెందు నీపతి

తే. ఆచిదాభాసుఁ డాబుద్ధి శ నధిగమించి
 యాత్మచై తన్య తేజంబునందుఁ దనదు
 వెలుఁగు నై క్యంబుఁ జేయ ధీవృత్తి లేక
 యెండలో దీప మున్నయ శ ట్లుండు ననఘ. ౮౧

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడగు ఆంజనేయా, ఆ చిదాభాసుఁడు = ఆ ప్రత్యగాత్మ, ఆ బుద్ధి = ఆ వృత్తిజ్ఞానమును, అధిగమించి = పొంది, ఆత్మ...నందుఁ — ఆత్మ = పరమాత్మను సంబంధించిన, చైతన్య = విజ్ఞానముయొక్క, తేజంబునందుఁ = ప్రకాశమునందు, తనదు వెలుఁగుఁ = ప్రత్యగాత్మ యగు తన ప్రకాశమును, ఐక్యంబుఁ జేయఁ = ఒక్కటిగాఁ గూర్చుఁగానే, ధీవృత్తి = బుద్ధివృత్తి, లేక = లేనిదై, ఎండలోఁ దీప మున్నట్లు, ఉండును - ఎండలో దీప మున్నను వెలుఁగక లేనిదానివలె నగునట్లు, మనోవృత్తియు పరబ్రహ్మముయొక్క చైతన్యప్రకాశమునందు లేనిదే యగు ననుట, ప్రత్యగాత్మ యాబుద్ధివృత్తిచేత తాను బ్రహ్మమునందైక్యము నొందఁగానే యావృత్తియు నప్తప్రాయ మగు నని భావము.

యా యని ఋషికన్యలు పతిత్వమును బ్రతిపాదించుటకును, ఆ దేహీదుల యందు ఆత్మత్వము తోఁచుటకును, ఋషులయందు సీత పతిత్వమును నిషేధించుటకును, ఇంద్రియాదులందు ఆత్మత్వమును నిషేధించుటకును, రామునిఁ జూచినదే సీత యూరకుండుటకును, లోని చిదానందరసము గాంచినదే యా వృత్తి నిశ్చల మగుటకును, ఔపమ్యము తెలియునది. సీత దృఢభర్తృభక్తియు వివేకమును గలది గావుననే, ఋషులయందు పతిభావము నిషేధించి రామునిఁ జూచి యూరకుండినది. బుద్ధివృత్తియు దృఢవైరాగ్యవివేకము గలది గావుననే ఇంద్రియాదులందు ఆత్మత్వము నిరసించి, యాత్మ స్వరూపమును జూడఁగానే నిశ్చల మైన దని భావము.

వ. ఇట్లు శరీరేంద్రియ ప్రాణ మనో బుద్ధి సమన్వితం బైన
యహంకారంబుతో సహజ తాదాత్మ్యంబు గల స్వాధి
ష్ఠాన చిదాభాసుండు నిద్రావసరంబున సర్వవ్యాపారం
బులఁ జాలించి, శయ్యాతలంబున స్థూలదేహంబు
డించి, యింద్రియంబుల విడనాడి, ప్రాణంబులు డిగ్గ
విడిచి, మనశ్చిత్తంబుల నహంకారంబునం దడంచి,
యయ్యహంకృతిని ధీవృత్తియం దొదిగించి, యంత
ర్ముఖుం డై, యవిద్యాధిష్ఠాన చైతన్య సాన్నిధ్యంబునకు
నుఖంబుగా నరిగి, ప్రియ మోద ప్రమోదాది వృత్త్యాత్మ
కానంద మయ కోశంబునం దనకు నుపాధిభూతం బైన
నానావిధ వాసనా వాసితం బగు ధీవృత్తి దిగనాడి, యనా
ద్యనిర్వచనీయాజ్ఞానతమోభిభూతుం డై యంతట నిత్య
నిరుపాధిక నిరతిశయ బ్రహ్మనుభవసాగరమగుం డైన
చందంబునం బూర్ణాధికారి యై సమాధిసమయంబున
మొదల నే దృశ్యంబు గాను ద్రష్ట ననియును ద్రష్టను గాను
ద్రష్ట నను వృత్తియు దృశ్యంబు గావున దీనికి ద్రష్టననియు,
నిర్విధంబున విజాతీయ ప్రత్యయ తిరస్కార సజాతీయ
ప్రత్యయవ్యవహారాంగీకార పూర్వకంబుగాఁ గేవల నిజా
నందానుభవ పర్యంతం బశేష దృశ్యవృత్తి నిషేధం బొన
రించుచు, ధీవృత్తి సాక్షి కూటస్థుడై తన్యసామీప్యంబునకుఁ
జనుచుండ నెప్పు డఖండ సచ్చిదానందస్వరూపాత్మ సాక్షా
త్కారం బగునప్పుడు ప్రచండాతఃసమధ్యనిక్షిప్త కర్పూర
దీపంబు భంగిఁ బరిపూర్ణ ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మ చైత

న్యంబుతో నేక్షీభూతుండై యానందించుచుండు. ఇట్లుండు నతండు తన్నుఁ దాఁ గనుంగొనుచుఁ దనకు నభిముఖుండై యుండమింజేసి యమ్మనంబు జడంబు గావున నివాత దీపంబుభంగిఁ గదలకయుండియు సంకల్పరూపంబుగాఁ బరిణమింపమింజేసి, లేనియట్లుండు; నిదియే సహజామ నస్కరాజయోగసమాధి, యిదియే జీవన్ముక్తికి యని యుప దేశించునెడ నిజ ముఖారవిందంబు విలోకించుచు ముసి ముసినగవులు నగు సీతాదేవి నెమ్మొగంబు వీక్షించి, విక సిత వదనకమలుం డై యవ్విశుద్ధ సత్త్వబ్రహ్మత్వైక్య జ్ఞానాకారవృత్తియై యిప్పరమపతివ్రతాశిరోమణి యగుఁ జుమ్మి. నాకు నిత్యానపాయనియు సర్వాభీష్ట ఫలప్రదా యనియు వశవర్తినియు నై యుండు నే నీ ధీవృత్త్యధిష్ఠాన విశుద్ధ చైతన్యంబు మత్స్వరూపానుభవంబు చేయు మని జ్ఞానముద్రచే నభినయించి చూపి క్రమ్మఱ నిట్లనియె. ౮౨

టీ. ఇట్లు, శరీ...న్వితంబు - శరీర = స్థూలసూక్ష్మకారణము లనెడి త్రివిధ దేహముతోడను, ఇంద్రియ = పది యింద్రియములతోడను, ప్రాణ = దశవిధ ప్రాణములతోడను, మనస్ = మనస్సుతోడను, బుద్ధి = బుద్ధితోడను, సమన్వితంబు = కూడినది, ఐన, అహంకారంబుతోడన్ = కర్తవ్యాత్మకమైన యభిమానముతోడ, సహజ తాదాత్మ్యంబు = స్వభావ సిద్ధమైన అనన్యత్వము - స్వభావముచేత అది తానే యగుటను, కల = కలిగి యున్నట్టి, స్వాధిష్ఠానచిదాభాసుండు = తన కాశ్రయమైన జ్ఞానము నకు ప్రతిబింబరూపుడగు జీవుఁడు, నిద్రావసరంబునన్ = సుషుప్తివేశ, సర్వవ్యాపారంబులన్ = పదునాబుగింద్రియములయొక్క ధర్మములను, చాలించి = నిలిపి - వదలి, శయ్యాతలంబునన్ = పఱపుమీఁద, స్థూల

దేహంబుకొ = స్థూలోపాధిని, డించి = ఉంచి, ఇంద్రియములకొ = జ్ఞానకర్మేంద్రియములను, విడనాడి = త్యజించి, ప్రాణంబులకొ = పంచ ప్రాణములను, డిగ్గవిడిచి = దిగనాడి, మనస్చిత్తంబులకొ = మనస్సును చిత్తమునును, అహంకారంబునందుకొ = అహ మభిమానమునందు, అడంచి = లయింపజేసి, ఆ యహంకృతికొ = ఆయహంకారమును, ధీ వృత్తియందుకొ = బుద్ధివృత్తియందు, ఒదిగించి = అడగించి, అంతర్ముఖుండై = లోపలిప్రక్క మొగము గలవాడై—లోమాపు గలిగి, అనగా బయటివ్యాపారములు లేక బ్రహ్మమున కభిముఖుడై యునుట. అవి...ధ్యంబునకుకొ = అవిద్యా = జీవోపాధి యైన అవిద్యకు, అధి స్థాన = ఆశ్రయ మైన, చైతన్య = పరబ్రహ్మముయొక్క, సాన్నిధ్యం బునకుకొ = చేరువకు, సుఖంబుగాకొ, ఆరిగి = పోయి, ప్రియ... శోశంబునకొ - ప్రియ = ఇష్టవస్తుదర్శనముచేతఁ గలుగునట్టిదియు, మోద = ఇష్టవస్తులాభముచేతఁ గలుగునట్టిదియు, ప్రమోద = అనిష్ట వస్తువును అనుభవించుటచేతఁ గలుగునట్టిదియు, అది = మొదలుగాఁ గల, వృత్తి ఆత్మక = ఆనందవృత్తులే రూపముగాఁ గల, ఆనందము యశోశంబునకొ = ఆనందమయశోశంబునందు, తనకుకొ = జీవుడగు తనకు, ఉపాధిభూతంబై = బాధాస్వరూపమై, నానా...తంబు - నానావిధ = బహువిధములైన, వాసనా = సంస్కారములచేత, వాసితంబు = వాసిం పఁజేయఁబడినది- నానాసంస్కారములతోఁ గూడినది, అగు, ధీవృత్తికొ = బుద్ధివ్యాపారమును, దిగనాడి = వదలి, అనా...తుండై - అనాది = మొదలులేనిదియు, అనిర్వచనీయ = ఇట్టిదట్టిదని నిర్దేశింపరానిదియు నగు, అజ్ఞాన = అజ్ఞానమనెడు, తమః = చీకటిచేత, అభిభూతుండై = క్రిందు పడుపఁబడినవాడై, అంతటకొ = పిదప, నిత్య...మగ్నుండు—నిత్య = కాలత్రయముచేత బాధింపఁబడనిదియు, నిరుపాధిక = కాలాద్యుపాధులు లేనిదియు, నిరతిశయ = సర్వోత్కృష్ట మైనదియు నగు, బ్రహ్మ = పర

బ్రహ్మముయొక్క, అనుభవసాగర = అనుభవించుట యను - అనఁగా
 బ్రహ్మనందమనెడు సముద్రమునందు, మగ్నండు = మునిగినవాఁడు,
 ఐనచందంబునకొ = అయినవిధమున - ఇట నిద్రఁ జెందినవానికిని సమాధి
 నొందినవానికిని సామ్యము చెప్పఁబడినది - నిద్రయందుడిగి పడకపయిని
 బరుండి ఇంద్రియాదుల వృత్తులెల్ల నుడిగి యజ్ఞానతమస్సుచేత బ్రుంగుడు
 వడి బ్రహ్మనందమున మునిగియుండునుగదా. అట్లే సమాధియందును
 బ్రహ్మనందమగ్నతను జెప్పుచున్నాఁడు—పూర్ణాధికారి యై = సాధన
 చతుష్టయాదుల ననుష్ఠించుటచే నిండు అధికారము గలవాఁడై - అనఁగా
 బ్రహ్మవిదులందు మిన్నయై, సమాధిసమయంబునకొ = బ్రహ్మనిష్ఠాకాల
 మందు, మొదలకొ = మొదట, నేకొ = నేను, దృశ్యంబు గాను =
 కామక్రోధాదులగు లోపలి వెలుపలి దృశ్యములు గానేరను. ద్రష్టను
 అనియును=వానికి వట్టి సాక్షిమాత్రుఁడ ననియును, ద్రష్టను గాను=సాక్షి
 కూడఁ గాను, ద్రష్టను అను వృత్తియుకొ = సాక్షిని అనెడు తెలివియును,
 దృశ్యంబు కావునకొ = దృశ్యమే యగుటంబట్టి, దీనికికొ = ఈ ద్రష్ట
 రూప దృశ్యమునకును, ద్రష్టను అనియుకొ = సాక్షి ననియును, సమాధి
 యందు మొదట నేను దృశ్యము గాను, ద్రష్టను అని అనుసంధించును.
 పిదప ద్రష్టనను తలంపును దృశ్యమే కనుక నదియుఁ గాను ఆ ద్రష్టకును
 సాక్షిని అని యనుసంధించు నని క్రమము తెలియునది.

ఇన్విధంబునకొ = ఈ తీరున, విజాతీయ...బుగాకొ - విజాతీయ=
 తనకంటె వేఱు అనెడు, ప్రత్యయ = తోఁపికలయొక్క - అనఁగా
 తనకంటె వేఱుగా నున్నవని గ్రహించు శరీరము ఇంద్రియములు, పుత్ర
 మిత్ర కళత్రాదులు మొదలయిన బయటిదృశ్యములయొక్క యనుట, తిక్క
 స్కార = నిరాకరించుటయు, సజాతీయ = తనకంటె వేఱుగాని -
 తానే యనెడి, ప్రత్యయ = తోఁపికలయొక్క - తన శరీర పుత్ర
 మిత్రాదులయొక్క, వ్యవహార = నీవు నీది నేను నాది అనెడు

ఉండమింజేసి = ఉండని కారణంబున, అమ్మనంబు = సర్వకారణమైన
ఆమనస్సు, జడంబు గావునక = అచేతనము కాబట్టి, నివాతదీపంబు
భంగిక = గాలి తగులని దీపమువలెనే, కదలక = చలింపనిదై, ఉండి
యుక = కలిగియుండియు, సంకల్పరూపముగాక = వృత్తిరూపముగా,
పరిణమింపమింజేసి = వికారము నొందకుండుటవలన—వ్యాపింపకుండుట
చేత ననుట, లేనియట్లుండును = లేనిదానివలెనే యగును—ఆమనస్సు
వృత్తిమాలినపుడు ఉండినను లేనట్టిదే యగునని భావము. ఇదియె=ఇట్లుం
డుటయె—ప్రత్యగాత్మపరబ్రహ్మతోడ నైక్య మొంది మనస్సు ఉండియు
లేనట్టిదైయుండు స్థితియె, సహ...సమాధి - సహజ=తనంతటఁ గలిగిన,
అమనస్క = మఃశూన్య మైన, రాజయోగసమాధి = రాజయోగనిష్ఠ,
ఇదియె, జీవన్ముక్తి = జీవించియుండఁగానే ముక్తి నొందుట - అనఁగా
ప్రపంచభ్రాంతి తొలఁగుట, అని, ఉపదేశించునెడక = బోధించునపుడు,
విజముఖారవిందంబుక = తన మొగముదామరను, విలొకించుచున్ =
చూచుచు, ముసిముసినగవులు నగు=చిఱునవ్వులు నవ్వుచుండెడు, సీతా
దేవి నెమ్మొగంబును, వీక్షించి = చూచి, వికసితవదనకమలుండై = విక
సించినమోముదామర గలవారై, అవ్వి...వృత్తియే - అవ్విశుద్ధసత్త్వ=
మిక్కిలి పరిశుద్ధసత్త్వ మగు, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముయొక్కయు,
ఆత్మ = ప్రత్యగాత్మయొక్కయు, ఐక్యజ్ఞాన = ఏకత్వరూప మగు
జ్ఞానమే, ఆకార = రూపముగాఁ గల, వృత్తియే = వృత్తిజ్ఞానమే, ఇప్పు
రమపతివ్రతాశిరోమణి = పతివ్రతలలో మిన్నయైన యీసీత, అగుఁజూమి=
అవునునుమా, నాకుక = పరబ్రహ్మమగు నాకు, నిత్య అనపాయనియుక=
ఎల్లప్పుడు ఎడఁబాయక యుండునదియు, సర్వ ఆభీష్టఫలప్రదాయనియు=
అన్ని కోరిన ఫలములను ఒసంగునదియును, వశవర్తినియు = లోబడి
వర్తించునదియు, ఐ, ఉండు నేను, ఈధీవృ...బుక—ఈధీవృత్తి = ఈ
వృత్తిజ్ఞానమునకు, అధిష్ఠాన = ఆధారమైన, విశుద్ధ=నిర్మలమైన, చైతన్యం

బుక్ = పరమాత్మను, మత్ స్వరూప + అనుభవంబు = నాయొక్క
సచ్చిదానంద స్వరూపమును అనుభవించుటను - ఆనందగా పరావర్తించి
యెఱుఁగుటను, చేయుము + అని, జ్ఞానముద్ర చేత్ = ప్రజ్ఞానంక్షణముచేత,
అభినయించి = బ్రహ్మభావమును నిరూపించి - బుద్ధిగోచరము గావించి
యనుట, చూపి = చూపిని కనఁబఱచి, కష్టము = మరల, ఇట్లయ్యెను.

తా. జీవుఁడు నిద్రాసమయమునందు ప్రాణేంద్రియాదులను దిగవిడిచి
యంతర్ముఖుడై అవిద్యాధిష్ఠానచైతన్యంబునకుఁ బోయి యజ్ఞానతమస్సు
నకు లోనయి బ్రహ్మానందమున మునిగియుండునట్లు పూర్ణాధికారి యగు
యోగి సమాధిసమయంబున ఇంద్రియాదివ్యాపారములనెల్ల నుడిగి వెలుపలి
దృశ్యములను మొదట నేను గాననియు, లోపలిద్రవ్యయుఁ బదప నేను
గా నని విజాతీయప్రత్యయములను నిరసించి, సజాతీయప్రత్యయముల నంగీ
కరించుచు, నమస్తములైన దృశ్యముల నిషేధించుచు భీష్మత్తిసాక్షి కూటస్థ
చైతన్యమునకుఁ బోయి అఖండసచ్చిదానందస్వరూపముం గాంచి మానం
దమున నోలలాడుచునుండును. అప్పుడు కడు మిక్కుటమైన యెండ
యందున్న కర్పూరదీపమువలె పరబ్రహ్మముతో కైక్యము నొంది యానం
దించుచుండును; మఱి తన్నుఁ దాను జూచుచుండును. అప్పుడు మరలను,
ప్రత్యేగాత్మ తన కభిముఖుఁడు కానందున, జడము గాఁబట్టి గాలిలేనిచోట
నున్న దీపమువలెఁ గదలకయు సంకల్పరూపముగా వర్తింపకయు నుండు
టచేత, నుండియు లేనియట్టిదే యగుచున్నది. ఇదియే సహజామనస్క
రాజయోగసమాధి యనియు జీవస్మృక్తి యనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.
షిశుద్ధనత్వమై బ్రహ్మత్వలయైక్యమును గుఱించిన జ్ఞానరూపం బగు వృత్తి
యె యీసీత. ఇది న న్నెప్పుడు వీడక నానశమందే యుండును. ఈధీ
వృత్తికి అధిష్ఠానమగు శుద్ధచైతన్యమే నేను. నాస్వరూపము ననుభవింపు
మని చూపి యిట్లనియె.

తే. ప్రేమ మీఱంగ శ్రీరామ శ్రీ రామ రామ
 యనుచు సతతంబు సత్స్వరూపానుభవముఁ
 జేయువారలఁ దక్క నీరసీత మిగుల
 నెట్టివారలఁ జిక్కులఁ శ్రీ బెట్టు ననఘ.

౮౩

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడ వైన హనుమంతా, ఈసీత = సీత
 యనఁబడు ఈ మూలప్రకృతి, ప్రేమ మీఱంగఁ = ప్రీతి అతిశయించు
 నట్లు, శ్రీరామ రామ రామ అనుచు, సతతంబు = ఎప్పుడును, మత్
 స్వరూప అనుభవము = సచ్చిదానంద నిత్య నిర్మలత్వము లనెడు పంచలక్షణ
 ములతోఁ గూడిన నాస్వరూపమును అనుభవించుటను, చేయువారలఁ
 తక్కఁ = చేయువారిని దప్ప, ఎట్టివారలఁ = ఎంతటి గొప్పవారి నయి
 నను, మిగులఁ = మిక్కిలి, చిక్కులఁ బెట్టును.

తా. హనుమంతా ! 'శ్రీరామా ! రామా !' యని యెప్పుడును నా
 స్వరూపము ననుభవించుచుండువారిని దప్పఁ దక్కినవారలను సీత యనెడి
 యీమూలప్రకృతి నానాభమలందుఁ బెట్టుచుండును.

౮౩

సీ. ఉన్నది లే దని శ్రీ యూహింపఁగా నేర్చు
 లేనిది కల దన శ్రీ లెస్స నేర్చు
 నజడంబు జడమని శ్రీ యాగడింపఁగ నేర్చు
 జడ మజడం బని శ్రీ చాట నేర్చు
 నుఖము దుఃఖంబుగాఁ జూపిరచెప్పఁగ నేర్చు
 దుఃఖంబు నుఖ మనఁ శ్రీ దొలుత నేర్చు
 నిది యది గా దని శ్రీ యింపుగా నన నేర్చు
 నది యిది గా దని శ్రీ యనఁగ నేర్చు

తే. బిదపఁ గలదియె కలదు లేనిదియె లేదు
 కడఁగి యజడంబె యజడము శ్రీ జడమ జడము

సుఖమే సుఖము తలంప నశ్రుమి మనుఖము

అదియె యిది యిది యది యని ౩ యాడనేర్చు. ౧౪

టీ. ఉన్నది = సత్యముగా నున్నట్టిదగు పరబ్రహ్మమును, లేదని = లేనిదని - అసత్యమని యనుట, ఊహింపఁగా నేర్చుకొ = తర్కింపఁజాలును, లేనిది = అసత్యమైన జగత్తును, కలదు అనకొ = సత్యమని చెప్పుటకు, లేస్స నేర్చును = చక్కఁగా శక్తిగలది యగును; అజడంబుకొ = జ్ఞానమును, జడ మని అజ్ఞానమని, అగడింపఁగ నేర్చుకొ = వికల్పము లాడనేర్చును, జడము = అజ్ఞానమును, అజడం బని = జ్ఞానమని, చాటనేర్చుకొ = ప్రకటింపఁజాలును, సుఖముకొ = బ్రహ్మానందమును, దుఃఖంబుగాకొ = సంసారరూప మగు దుఃఖముగా, చూపి, చెప్పఁగ నేర్చును, దుఃఖంబుకొ = సంసారరూప మగు దుఃఖమును, సుఖ మనకొ = బ్రహ్మానంద మనుటకు, తొలుతకొ నేర్చుకొ = మొదటనే నేర్చినదగును; ఇది = ఈప్రత్యక్షస్వరూపమగు చైతన్యము, అది కాదని = ఆ సర్వవ్యాపకమైన పరబ్రహ్మము కాదని, ఇంపుగాకొ = ఒప్పిదముగా, అన నేర్చును, అది = ఆపరబ్రహ్మము, ఇది గాదని = ఈకూటస్థచైతన్యము గాదని, అనఁగ నేర్చును; పిదపకొ = సిమ్మట, కలదియె = సద్రూపమగుబ్రహ్మమే, కలదు = ఉన్నది, లేనిదియె = అసత్యమైన జగత్తే, లేదు. కడఁగి = ప్రయత్నపడి, అజడంబె అజడము = జ్ఞానమే జ్ఞానము, జడమ జడము = అజ్ఞానమే అజ్ఞానము, సుఖమే సుఖము = బ్రహ్మానందమే ఆనందము; తలంపకొ = విచారింపఁగా, అసుఖ మసుఖము = దుఃఖమే దుఃఖము, అదియె ఇది = ఆ పరబ్రహ్మమే ఈప్రత్యక్షాత్మ, ఇది అది = ఈప్రత్యక్షాత్మయే ఆ పరబ్రహ్మము, అని, అడ నేర్చుకొ = చెప్పఁజాలును.

తా. మూలప్రకృతియైన యానీత, సత్యమైన బ్రహ్మమును అసత్యమని, అసత్యగు జగమును సత్యనియును, అజ్ఞానమును జ్ఞానమనియును, జ్ఞాన

మును అజ్ఞానమనియును, బ్రహ్మానందసుఖమును దుఃఖ మనియు, దుఃఖం బగుసంసారమును సుఖమనియు, ఈప్రత్యగాత్మ పరబ్రహ్మము గాదనియు, ఆపరబ్రహ్మము ఈప్రత్యగాత్మ గాదనియుఁ జెప్ప నేర్చును. కడపట బ్రహ్మమే సత్తనియు, జగత్తే అసత్తనియు, అజ్ఞానమే అజ్ఞానమనియు, జ్ఞానమే జ్ఞానమనియును, బ్రహ్మానందసుఖమే సుఖ మనియు, సంసార దుఃఖమే దుఃఖ మనియు, అబ్రహ్మమే యీ ప్రత్యగాత్మ యనియు, ఈ ప్రత్యగాత్మయే యాబ్రహ్మ మనియుఁ జెప్ప నేర్చును. ౮౪

వ. అట్లు గావున నతిదుర్ఘటకారిణియు బ్రహ్మత్వైకత్వ విద్యా స్వరూపిణియు మదీయ యోగమాయాశక్తియు నిత్యాన పాయనియుఁ బరమపావనియుఁ బ్రసన్నముఖయు నైన యీసీతాభగవతి నభిముఖం గావించుకొనుము. నీ కతి శీఘ్రంబుగా నిత్య నిరుపాధిక నిరతిశయ నిర్మల నిజానం దానుభవంబు గలుగు నయ్యుపాయంబుఁ జెప్పెద నాక ర్తింపు మని యిట్లనియె. ౮౫

టీ. అట్లు గావున = అది యట్టిది కాఁబట్టి, అతిదుర్ఘటకారిణి యు = మిక్కిలి చేయశక్యముగానిదియును, బ్రహ్మ...పిణియు = బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమునకును, అత్మ = ప్రత్యగాత్మకును, ఏకత్వ = ఐక్యమును దెలిపెడి, విద్యా = జ్ఞానమే, స్వరూపిణియు = స్వరూప ముగాఁ గలదియు, మదీయ యోగమాయాశక్తియు = నాయోగమాయ యనెడి చిచ్ఛక్తియు, నిత్య + అనపాయనియు = ఎప్పుడును న న్నెడఁబాయనిదియు, పరమపావనియు = మిక్కిలి పవిత్ర మయినది యును, ప్రసన్నముఖియు = ప్రసాదముతోఁ గూడినముఖము గలదియు - అనుగ్రహము గలది యనుట, ఐన, ఈ సీతాభగవతిని, అభిముఖం గావించు కొనుము = ప్రసన్నురాలిని జేసికొనుము. నీకు, అతిశీఘ్రంబుగా,

నిత్య...భవంబు - కాశ్వతమైనదియు, నిరుపాధిక = స్థూలసూక్ష్మకార
ణోపాధులు లేనిదియు, నిరతిశయ = తనకంటె నతిశయించినది లేనియు,
నిర్మల = స్వచ్ఛమైనదియు, నిజ = స్వకీయమైనదియు, అగు, ఆనందాను
భవంబు = బ్రహ్మానంద మనుభవించుటయు, కలుగుచు, ఆయుష్యపాయం
బున్ = ఆనందము లభించునట్టి అదృశ్యము, చెప్పెదను, ఆకర్ణంబు =
వినుము, అని ఇట్లనియెను.

తా. సుగమము.

౮౫

క. గౌరీశివాదు లాత్మా

కారాకారితసువృత్తిగతి నాయందుం

జేరి రమించుచు నుండుట

కారణముగ రామపదము శ్రీ గలిగెన్ నాకున్.

౮౬

టీ. గౌరీశివాదులు = పార్వతి శివుడు మొదలగు సకలస్త్రీబురు
బురుషులును, అత్న...గతిన్ - ఆత్మాకార=తమ ప్రత్యగాత్మ ఆకారము
చేత, ఆకారిత=రూపొందింపబడిన, సువృత్తిగతిన్ = సుందరిపై (అనగా
ఆపరోక్షజ్ఞానము) యొక్క సరణిచేత, నాయందున్ = అఖండసత్యజ్ఞానా
నందస్వరూపుడైన నాయందు, జేరి=విక్రమమునొంది, రమించుచునుండుట=
ఆనందించుచుండుటయె, కారణముగన్ = హేతువుగా-అట్లానందించుచుండు
టనుబట్టి యనుట, నాకున్ = పరమాత్మ నైననాకు, రామపదము=రాముఁ
డను నామము, కలిగెను. 'రమన్తే అస్మిన్నితి రామః' అని వ్యుత్పత్తి.

తా. పార్వతి శివుడు మొదలగువారు తమ ప్రత్యగాత్మస్వరూప
ముగాఁ జేయబడిన ఆపరోక్షజ్ఞానమువలన నాయం దేకత్వము నొంది
రమించుచుందురు. కాబట్టి నాకు రాముఁ డనునామము గలిగెను. ౮౬

ఆ. జగతి నిట్లు రామశబ్దవాచ్యుడ నైన

నేను బుధులు బుద్ధి శ్రీ మానసేంద్రి

యాంగముల ననాత్మ శ్రీ యని కడఁద్రోయంగ
మిగులుదును జిదాత్మ శ్రీ నగుచు నెపుడు.

౮౭

టీ. జగత్ = భూమియందు, ఇట్లు = ఈ చెప్పఁబడిన విధమున,
రామశబ్దవాచ్యుఁడు = రామనామముచేత చెప్పఁదగినవాఁడు, ఐన నేను,
బుధులు = పండితులు - బ్రహ్మవిదు లనుట, బుద్ధి మానస ఇంద్రియ అంగ
ములన్ = బుద్ధిని మనస్సును ఇంద్రియములను (మూఁడువిధములైన) శరీర
ములను, అనాత్మ అని = ఆత్మ కానిదని - అస త్తని, కడఁద్రోయంగన్ =
పరిత్యజింపఁగా, ఎపుడును, చిదాత్మ నగుచున్ = స్వయంప్రకాశమానం
బగు ఆత్మస్వరూపుఁడనై, మిగులుదున్ = శేషింతును - కనఁబడుదు ననుట.

తా. బ్రహ్మవేత్త లగువారు తమబుద్ధిని మనస్సును నింద్రియములను
మూఁడువిధములగు శరీరములను నాత్మ కాదనియు అస త్తనియును ద్రోసి
పుచ్చఁగా, రామశబ్దవాచ్యుఁడ నగు నేను మిగతగా వారికిఁ గనఁబడు
చుందును.

౮౮

అవ. 'శ్రీరామ రామ రామ' అను మూఁడునామ
ములకును వ్యుత్పత్తిని దెలుపుచున్నారు.

క. సారబ్రహ్మకారా

కారితధీవృత్తి నాకుఁ శ్రీ గలుగుటవలనన్

శ్రీరామనామ మొప్పెను

శ్రీరమణీబ్రహ్మవిద్య శ్రీ యనఁ దగుటన్.

౮౯

టీ. నాకున్, సార...వృత్తి - సార = సత్తామాత్రమైన, బ్రహ్మ +
ఆకార = బ్రహ్మముయొక్క ఆకృతిచేత, ఆకారిత = రూపాందింపఁ
బడిన, ధీవృత్తి = వృత్తిజ్ఞానము, నాకు కలుగుటవలనన్ = నాకు
తలిగియున్నందున, శ్రీరమణీయ = సంపదచేత ఒప్పునట్టి - లేక నిత్య

విభూతి కధిదేవత యగు లక్ష్మీదేవిగా ఒప్పునట్టి, బ్రహ్మవిద్య = బ్రహ్మమును దెలుపునట్టి జ్ఞానము, శ్రీ ఆనందగుటన్ = శ్రీ యని చెప్పఁ దగియుండుటచేత, శ్రీరామనామము = శ్రీరాముఁ డను పేరు, ఒప్పెను.

తా. సత్తామాత్రమగు బ్రహ్మకారముగాఁ జేయఁబడిన వృత్తిజ్ఞానము నా కెప్పుడు నుండును. ఆ బ్రహ్మవిద్య శ్రీ యనఁబడును. కాఁబట్టి అట్టిశ్రీచేత రమణీయుఁడ నై తత్పదలత్యైర్థభూతుఁడనగు నాకు శ్రీరాముఁ డను పేరు చెల్లెను.

౧౮

తే. తలఁప ధీవృత్తి కేప్రొద్దు ర ద్రవ్వ నగుచుఁ
బ్రత్యగాత్తుఁడ నై ననాభావ మరసి
తెలియుటకు నొప్పు మఱి యాద్వితీయరామ
నామము సమస్తవేదాంతరథామ మగుచు.

౧౯

టీ. తలఁపన్ = విచారింపఁగా, ధీవృత్తికిన్ = ధీవృత్తిజ్ఞానమునకు, ఏప్రొద్దు = ఎల్లప్పుడు, ద్రవ్వనగుచున్ = సాక్షి నై, ప్రత్యగాత్తుఁడనై న = కూటస్థుఁడనగు, నాభావము = నాయునికి, అరసి = విమర్శించి, తెలియుటకున్ = ఎఱుఁగుటకు, మఱి, ఆ ద్వితీయ రామనామము - ఆ = ప్రసిద్ధమైన, ద్వితీయ = రెండవదియైన, రామనామము = (త్వంపదలత్యైర్థభూతుండ నగుప్రత్యగాత్మ నైననాకు) రామశబ్దము, సమస్తవేదాంత ధామము = సకలమైన ఉపనిషదర్థములకు ఉనికిపట్టు - అనఁగా ప్రణవస్వరూపము, అగుచున్, ఒప్పును.

తా. నే నెప్పుడును వృత్తిజ్ఞానమునకు సాక్షి యగు ప్రత్యగాత్తుఁడనయి యుండుటను విమర్శించి తెలిసికొనుటకై త్వంపదలత్యైర్థభూతుండనగు నాకు ప్రసిద్ధమైన యా రెండవది యగు 'రామ' నామము సకలవేదాంతార్థములకుఁ బట్టు యొప్పుచుండును. శ్రీరామ 'రామ' యనుచో

మొదటిది తత్పదమునకును రెండవది త్వంపదమునకును లక్ష్యార్థము లని తెలియునది.

౮౯

తే. ఆతతప్రత్యగాత్తుఁడ ర నై ననేను
బ్రహ్మరూపుఁడ నని నాస్వభావ మరసి
తెలియుటకు నొప్పుమఱియూత్పరతీయరామ
నామము క్షరాక్షరవిలక్షణంబు నగుచు.

౯౦

టీ. ఆతతప్రత్యగాత్తుఁడను = విస్తరించి (అంతట నిండియున్న) కూటస్థుఁడను, ఐననేను, బ్రహ్మరూపుఁడను అని = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడనని, నా స్వభావ మరసి = నాయొక్క ఉనికిని పరిశీలించి, తెలియుటకు = ఎఱుఁగుటకు, మఱి = వెండియు, ఆత్పరతీయనామము = ఆ మూఁడవ రామనామము, క్షర అక్షర విలక్షణంబు - క్ష = నశించెడు భూతభౌతికములకంటెను, అక్షర = ఆ భూతభౌతికములయందు వ్యాపకమైన కూటస్థ చైతన్యముకంటెను, విలక్షణంబు నగుచు = వ్యతిరేకమైనదై - 'అసి' పదమగుచు ననుట, ఒప్పును.

తా. ప్రత్యగాత్తుఁడ నై యున్న నేను బ్రహ్మస్వరూపుఁడ నే యగుదు నని నాస్వభావము పరిశీలించి తెలిసికొనుటకు మూఁడవదియగు రామనామము - క్షరాక్షరములకు విలక్షణమై యొప్పుచుండును.

౯౦

తే. ప్రేమచే నిట్లు శ్రీరామ ర రామ రామ
యనుచు నన్ను భజించు మహాత్ములకును
మిగుల నిత్యానపాయిని ర యగుచు యోగ
సిద్ధిఁ గావించుచుండు నీ శ్రీవధూటి.

౯౧

టీ. ప్రేమచేత, ఇట్లు = ఈవిధమున, శ్రీరామ రామ రామ అనుచు, నన్ను భజించు మహాత్ములకు = నన్ను గొలిచెడు మహా

నుభావులకు, ఈశ్రీవహాద్ = బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి మైన యాతీతా
దేవి, మిగులన్ = మిక్కిలి, నిత్య ఆనందముని అగుచున్ = ఎల్లప్పుడును
ఎడఁబాటు కుండునది మై, యోగసిద్ధిన్ = సత్యసిద్ధిని, కావించు
చుండున్ = చేయుచుండును.

తా. నన్నిట్లు ప్రేమచేత 'శ్రీరామరామరామ' యని కొలుచు
చుండు మహాత్ములను బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపిణి మైన యాతీత యెప్పుడును
విడువక వారికి బ్రహ్మముతోడియైక్యసిద్ధిని గలిగించుచుండును. ౯౦

వ. అట్లు గావున.

౯౨

తా. సుగమము.

౯౩

మ. తలఁపం బూర్ణము నిర్వికారమగుతత్త్వంబిట్లుభాసిల్లఁగాఁ
దెలియన్నేరక మూఢులై ననరు లీరదేహేంద్రియప్రాణబు
ద్ధుల నెల్లప్పుడు నిగ్రహించుటకు నెంతోర క్తులై యాత్మునిం
దెలియంజూతురు వారికిం గలుగునేరదీసాక్షి నీక్షింపఁగన్.

టీ. తలఁపన్ = ఆలోచింపఁగా, పూర్ణము = నిండినదియు, నిర్వి
కారము = వికారములు లేనిదియును, అగుతత్త్వంబు = ఐన బ్రహ్మ
తత్త్వము, ఇట్లు = ఈమాఁడువిధములయిన రామనామముచేత ననుట,
భాసిల్లఁగాన్ = ప్రకాశింపఁగా, మూఢులైన నరులు = అవివేకులగు
మనుజులు, తెలియన్ నేరక = దీనిని తెలియ శక్తులుగాక, ఈదే...
ద్ధులన్—ఈ మాఁడుదేహములను ఇంద్రియములను ప్రాణములను బుద్ధిని,
ఎల్లప్పుడున్ = నిరంతరమును, నిగ్రహించుటకున్ = గెలుచుటకు, ఎంతో
రక్తులై = మిక్కిలికోరిక గలవారై, ఆత్మునిన్ = పరమాత్ముని - బ్రహ్మ
ము ననుట, తెలియంజూతురు = తెలిసికొనుటకుఁ బ్రయత్నింతురు. వారి
కిన్ = అట్లు దేహదులను నిగ్రహించి యాత్మును దెలియఁబూనువారికి,

ధీసాక్షీ = బుద్ధికి ద్రష్టయైన పరబ్రహ్మమును ఈక్షింపఁగఁ = దర్శించుటకు, కలుగునే = లభించునా - లభింప దనుట.

తా. పరిపూర్ణమును నిర్వికారము నయిన పరబ్రహ్మతత్త్వ మిట్లు 'శ్రీరామ రామ రామ' యని మూఁడు నామరూపములచేతఁ బ్రకాశించుచున్నది. మూఁడు దీనిని దెలియక దేహదులను నిగ్రహించి యాపరమాత్మునిఁ దెలిసికొనవలయు నని పాటుపడుదురు. అవిధమునఁ దెలిసికొనఁ గోరువానికి బుద్ధికి సాక్షి యై యుండు బ్రహ్మమును దర్శింపఁ దరము గాదు.

౯౩

క. సర్వేంద్రియములచేఁ ద

త్సర్వవిషయముల నెఱుంగుచందంబునఁ ద

త్సర్వజ్ఞ సర్వగతునిఁ

సర్వమయుం దెలియవచ్చు శ సమరసదృష్టిన్.

౯౪

టీ. సర్వేంద్రియములచేఁ = సమస్తము లయిన కన్ను చెవి మొదలగు ఇంద్రియములచేత, తత్ సర్వవిషయములఁ = ఆయింద్రియముల విషయము లయిన శబ్దము స్పర్శము మొదలగువాని నన్నిటిని, ఎఱుంగుచందంబునఁ = తెలిసికొను విధమున, తత్ సర్వజ్ఞఁ = ఆయింద్రియములను ఇంద్రియార్థములను అన్నిటిని దెలిసినవాఁడును, సర్వగతునిఁ = అన్నిటియందును పొందియున్నవానిని, సర్వమయునిఁ = అవి యన్నియును తనస్వరూప మైనవానిని - అనఁగా పరమాత్ముని, సమరసదృష్టిఁ = అభేద దర్శనముచేత, తెలియవచ్చుఁ = తెలిసికొనవచ్చును - తనకంటె వేఱు కాదని యెఱుఁగవచ్చు ననుట.

తా. చెవి కన్ను మొదలయిన యాయా యింద్రియములచేత ఆయా విషయముల నెల్లను దెలిసికొనునట్లే, అభేదదృష్టిచేత బ్రహ్మమునుగూడఁ దనకంటె వేఱుగాఁడని తెలిసికొనవచ్చును. ఏలనఁగా బ్రహ్మము, సర్వ

జ్ఞాడు, సర్వగతుడు. సమస్తమును దానే నైనవాడు. కనుకనే సమస్తమును బ్రహ్మమే యని సమరససృష్టి గలవానికి బ్రహ్మస్వరూపము, అయ్యిందియమునకు దానిదానివిషయములకేనే సులభముగాఁ దెలియవచ్చును.

౯౩

వ. అట్లు గావున.

౯౪

టీ. అట్లు అభేదసృష్టిచేత బ్రహ్మమును సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును గాఁబట్టి.

సీ. ఘటశరావాదిమృత్యుత్కార్యజాతంబుల

నెంచి మృత్తిక యని శ కాంచుపగిది

నమలకుండల కిరీతాది భూషణముల

స్వర్ణం బని యెఱుంగుచందమునను

నసి కుంతి శూల చక్రకాదికంబుల నెల్ల

నిను మని యరసి కర్ణనొనినభంగిఁ

బాలుపారు ఫేన బురద్యుద తరంగంబుల

మంచిని రని విలోకించుకీతిఁ

తే. దనరు బహువిధపటములఁ శ దంతు వనుచుఁ

దెలియుకై వడి మొదలినంతదియము విడిచి

భ్రాంతిని దొఱంగి సర్వంబు శ బ్రహ్మ మనుచు

సుఖముగా సంతతంబును శ జూడు మనఘ.

౯౫

టీ. అనఘ=పాపరహితుడగు ఆంజనేయా, ఘట...తంబులకొ-

ఘట = కుండ, శరావ = మూకుడు, ఆది = మొదలైన, మృత్ కార్య

జాతంబులకొ = మట్టితోఁ జేయఁబడినవానియొక్క సమాహమలను,

ఎంచి = విమర్శించి, మృత్తిక యని = అవియెల్ల మన్నే యని, కాంచు

పగిదికొ = కనుగొనునట్లును, అమల కుండల కిరీట ఆది భూషణములకొ =

నిర్మలము లయిన పోగులు కిరీటములు మొదలయిన ఆభరణములను,
 స్వర్ణంబు అని = బంగారమే అని, ఎఱుంగు, చందమునను = విధమునను,
 అసి... నెల్లొ—అసి = కత్తి, కుంత = ఈటె, శూల = శూలము,
 చక్ర = చక్రము, ఆదికంబులను ఎల్లొ = మొదలగు ఆయుధములను
 అన్నిటిని, ఇనుము, అని, అరసి = విమర్శించి, కన్దొనినభంగిన్ = తెలిసి
 కొన్నవిధమునను, పాలుపారు = ఒప్పిదములైన, ఘేన = నురుగులను,
 బుద్బుద = బుగ్గలను, తరంగములన్ = అలలను, మంచినీరు, అని,
 విలొకించురీతిన్ = చూచువిధమున, తనరు = ఒప్పుచున్న, బహువిధ
 పటములన్ = నానావిధములయిన వస్త్రములను, తంతువు అనుచున్ =
 నూలిపోగని, తెలియుకై వడిన్ = ఎఱిగినట్లు, మొదలి సందియము =
 కుండ పోగు కత్తి నూ లనెడి మొదటిభ్రమమును, విడిచి = (అనగా
 శరీరము ఇంద్రియములు ప్రాణము లనెడి అనుమానమును) దిగవిడిచి యని
 యర్థాంతరము. భ్రాంతిని తొలంగి = ఘటాదు లనెడి భ్రమను వీడి, శరీ
 రేంద్రియములు నే ననెడి మోహమును విడిచి యని యర్థాంతరము. సర్వం
 బున్ బ్రహ్మము అనుచున్ = (కుండ మాకుడు మొదలయినవాని నెల్ల ఒక
 మన్నుగానే గ్రహించినట్లు నానావిధనామరూపములతోఁ దోచు)
 ప్రపంచము నంతయును పరబ్రహ్మమే యని, సంతతంబున్ = ఎల్లపుడును,
 సుఖముగాన్ = అనాయాసముగా - లేక ఆనందముగా, చూడుము =
 కన్దొనుము.

తా. కుండ మాకుడు మొదలగువానిని మన్నుగాను, పోగులు
 కిరీటములు మొదలగు సొమ్ములెల్ల బంగారముగాను, కత్తి యీటె మొద
 లగు నాయుధముల నెల్ల ఇనుముగాను, నురుగు బుగ్గ అలలు మొదలగు
 వానినెల్ల నీళ్లుగాను, పంచె దుప్పటము కోక పయట మొదలగు వస్త్ర
 ముల నెల్ల నూలుగాను విమర్శించి తెలియునట్లు, పలువిధములయిన నామ

రూపములతోఁ దోచు ప్రపంచమందలి సమస్తవస్తువులను * ఒక్క
బ్రహ్మమని యెప్పుడు నెఱుఁగుచు కేహదులే నే ననెప్పిభాంతిని దిగ
విడువుము.

-X

సీ. స్థూలశరీరంబు శ సుస్థిరంబున నుండు

సకలైంద్రియము లునకశాంతి నొందు

సన్ననకపనముల శ సంచలించకయుండు:

గామాదిశత్రువర్గము నశించు

స్ఫుర దమానిత్వాది శ సుగుణముల నమకూఱు

ఘనగుణాతీతలక్షణము నొదవుఁ

బొలుపారు వై రాగ్యభోధోపరతులు సం

పూర్ణంబు లై మదిఁ శ బొదలుచుండుఁ

తే. బరమసుఖవార్ధి యుప్పొంగి శ పాఱుచుండు

ముందట వసించు మోహించి శ మోక్షలక్ష్మి

సంశయము లేక దృఢముగా శ సంతతంబు

సర్వమును బ్రహ్మమని చూచుకశాంతినిధికి.

౯౬

టీ. సంశయము లేక = సందేహపడక, దృఢముగా = గట్టిగా,
సంతతంబు = ఎల్లప్పుడును, సర్వము = సకలప్రపంచమును, బ్రహ్మము
అని, చూచునట్టి, శాంతినిధికి = చిత్తలయమునకు పాఠము యగువానికి.
బ్రహ్మనిష్ఠున కనుట. స్థూలశరీరంబు = స్థూలదేహము, సుస్థిరంబుగ =
మ్రోడువలె నించుకేల మెదలనిదిగా, ఉండును. సకల ఇంద్రియంబులు =

* ఇచట 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' 'బ్రహ్మజోఽన్యం న కించన'
'పురుషవేదగ్ం సర్వమ్' 'పురుషాన్న పరం కిఞ్చిత్' 'ఏకో దేవో
బహుధా నివిష్టః' 'మత్తః పరతరం నాన్య త్కిఞ్చి దస్తి ధనశ్చయ' 'న
దసచ్ఛాహ మర్జున' ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతు లిచట అనుసంధించునది.

సమస్తము లయిన ఇంద్రియములును, ఉపశాంతిఁ ఒందుఁ = తమ తమ వ్యాపారము లుడిగియుండును. సత్ మనః పవనములు = శ్రేష్ఠము లయిన మనస్సును ప్రాణాదివాయువులును, సంచలింపకయుండుఁ = మిక్కిలి కదలకుండును. కామ ఆది శత్రువర్గము = కామము మొదలయిన శత్రు నమూహము (అనఁగా కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యము లనెడు అరిష్టవర్గము), నశించుఁ = చెడును. స్ఫురత్...గుణముల్ - స్ఫురత్ = స్ఫురించుచున్న, అమానిత్వ = తన్నుఁ దానే పొగడుకొన కుండుట, ఆది = మొదలయిన, సుగుణములు, సమకూలును, ఘనగుణాతీత లక్షణముఁ = గొప్పవి యగు సత్త్వాదిగుణములను అతిక్రమించినట్టి లక్షణమును - సత్త్వాదిగుణములకు లోపడకుండుట యనుట, లేక, ఘనగుణ = శ్రేష్ఠగుణ మైన సత్త్వమును, అతీత = కడచినట్టి - అనఁగా తుర్యాతీతమైన బ్రహ్మముయొక్క లక్షణమును, ఒదవుఁ = కలుగును, పాలుపు...రతులు - పాలుపారు = ఒప్పుచున్న, వైరాగ్య = ఇహ పర సౌఖ్యములందు రక్తి లేకుండుటయు, బోధ = ఆత్మజ్ఞానమును, ఉపరతులు = సర్వకర్మపరి త్యాగమును, సంపూర్ణంబులై, మదిఁ = మనస్సునందు, పొదలుచుండుఁ = వృద్ధిఁ బొందుచుండును. పరమసుఖవార్ధి = బ్రహ్మానంద మనెడి నముద్ర మును, ఉప్పొంగి = వెల్లివిరిసి, పాలుచుండుఁ = ప్రవహించుచుండును. మోక్షలక్ష్మీ = ముక్తికాంత, మోహించి, = వలచి, ముందటఁ = ఎదుటనే, వసించును.

తా. ప్రపంచమందలి నామరూపాత్మకము లగు వస్తువులనెల్ల కుండ పోగు గుడ్డ యని నానా విధములుగా సందేహించి భ్రమింపక యవి యన్నియును నొకటేబ్రహ్మ మని దృఢముగాఁ గనుఁగొనుచుండు బ్రహ్మ నిఘనకు స్థూలదేహము మ్రోడువలె కదలకుండును. ఇంద్రియములకు తమ తమ వ్యాపారము లుడిగిపోవును. మనస్సును ప్రాణాదివాయువులును చలింపకుండును. కామక్రోధాదులును నశించును. తన్నుఁ దాను పొగడు

కొనకుండుట మొదలయిన సుగుణము లొనగూడును. సత్త్వాది గుణములకు లోను గాకపోవును. వైరాగ్యమును జ్ఞానమును సర్వకర్మపరిత్యాగమును పరిపూర్ణముగా మనస్సునందుఁ గలుగును. బ్రహ్మానందరసము వెల్లువగాఁ బ్రవహించుచుండును. మోక్ష మెదుటనే యున్నట్లు ఆత్మంతనులభముగా గోచరించుచుండును.

౯౬

క. రాజత్వ మమరినంతనె

భూజనములు వానిఁ జేరి ర పూజించుగతిన్

రాజలి సర్వముఁ దనుఁగా

యోజించినయపుడె పొందు ర నుత్తమగుణముల్. ౯౭

టీ. రాజత్వము = రాచటికము - రాజగుట, అమరినంతనే = ఒక గూడిన మాత్రముననే, భూజనములు = లోకులు, వానిన్ = ఆ రాజత్వము కలిగిన పురుషుని, చేరి, పూజించుగతిన్ = సమ్మానించునట్లు, రాజలి = ప్రకాశించి- ఒప్పి, సర్వమున్ = సమస్త జగత్తును, దనుఁగాన్ = తన్నుఁగానే - తానే సమస్తప్రపంచ మని అనుట, యోజించినయపుడె = ఎంచినపుడే, ఉత్తమగుణముల్ = సర్వజ్ఞత్వము మొదలయిన గొప్పగుణములు, పొందును.

తా. ఒక పురుషునికి రాజత్వము కలిగినమాత్రముననే లోకు లందఱును వానికడకు వచ్చి పూజించుచుందురు. అట్లే సమస్తము తానే యనెడి యభేదదృష్టి యొకనికిఁ గలుగఁగానే వానిని సమస్తము లయిన గొప్పగుణములును వచ్చి పొందుచున్నవి.

౯౮

తే. తరుణివేషంబుఁ గైకొన్నరపురుషుఁ డరయఁ

బురుషుఁ డగుఁగాక పరికింపఁ ర దరుణి యగునె

జీవభావంబుఁ జేకొన్నరకేవలాత్ముఁ

డాత్ముఁ డగుఁగాక మఱి జీవుఁ ర డగునె తెలియ. ౯౯

టీ. అరయన్ = విచారింపఁగా, తరుణివేషంబున్ = స్త్రీవేషమును, కైకొన్న పురుషుఁడు = తాల్చిన మగవాఁడు, పరికింపన్ = వివరింపఁగా, పురుషుఁడు అగుఁగాక = మగవాఁడే యగునుగాని, తరుణి అగునె = స్త్రీ యగునా? కాఁడనుట, తెలియన్ = విచారింపఁగా, జీవభావంబు = కించిద్జ్ఞత్వము మొదలగు గుణములతోఁ గూడిన జీవత్వమును, చేకొన్న వేవలాత్ముఁడు = గ్రహించినట్టి శుద్ధాత్మస్వరూపుఁడగు కూటస్థుఁడు, ఆత్ముఁడు అగుఁగాక = పరమాత్ముఁడు (పరబ్రహ్మము) అగునుగాని, మఱి, జీవుఁడు అగునె = జననమరణాదియుక్తుఁడైన జీవుఁడుగాఁ డనుట. ఘటమందున్న యాకాశము ఘటజలమునందుఁ బ్రతిబింబించెడియాకాశము గాక మహాకాశమే యగును. అట్లే పంచావరణములలోపల నున్న కూటస్థబ్రహ్మము పరబ్రహ్మమే యగును గాని మఱొకటి గా దని తాత్పర్యము.

౯౮

తే. దంతిరూపంబుచే నొప్పురదారు వరయ

దారు వగుఁగాక పరికింప ర దంతి యగునె

విశ్వరూపంబుచేఁ దోచురవిష్ణుమూర్తి

విష్ణుఁ డగుఁగాక పరికింప ర విశ్వ మగునె.

౯౯

టీ. అరయన్ = పరిశీలింపఁగా, దంతిరూపంబుచేన్ = వీనుఁగు రూపుచేత, ఒప్పు, దారువు = మాను - అనఁగా మ్రానితో చేయఁబడిన యేనుఁగుబొమ్మ, దారువు అగునుగాక = మ్రానే యగునుగాని, పరికింపన్ = విమర్శింపఁగా, దంతి అగునె = నిజమైన వీనుఁగు అగునా? కాదనుట. విశ్వరూపంబుచేన్ = జగద్రూపముగా - నానానామరూపాత్మక మైనప్రపంచముగా, తోచు, విష్ణుమూర్తి = పరబ్రహ్మము, విష్ణుఁడు అగుఁగాక = సర్వవ్యాపకమైన పరబ్రహ్మమే యగునుగాని, పరికింపన్, విశం మగునె = నామరూపాతాక మగుజగతు అగునా? కాఁ డనుట.

తా. మ్రానితోఁ జేయఁబడినయేనుఁగు మ్రానే యగును గాని నిజముగా నేనుఁగు గాదు. అట్లే, బ్రహ్మము నానానామరూపాత్మక మైన జగత్తుగా నయినను బ్రహ్మమే యగును గాని, నిజముగా జగత్తు గాదు. కాఁడీ. వారణమంచుభ్రాంతుండగునీవానికిదారువుదోఁపదాక్రియన్ దారు వటంచుఁగాంచు విహితతజ్ఞనకుం బరికింపఁ గల్గునే వారణ మట్లు సర్వ మనునీవానికి బ్రహ్మము గానిపింప దట్లూరక బ్రహ్మమంచుఁ గనునయోగికి సర్వముగల్గితోఁచునే.

టీ. వారణ మంచున్ = ఏనుఁ గని, భ్రాంతుండగువానికిన్ = భ్రమ పడినవానికి, దారువు = మ్రాను, తోఁపదు = అగపడదు, మ్రానితో చేసిన ఏనుఁగును మ్రానే యని తలంపనియెడల అది నిజముగా ఏనుఁ గనియే తోఁచు ననుట. ఆక్రియన్ = ఆ విధమున - అట్లు భ్రమించినవానివిధముననే, దారు వటంచున్ = మాను అని, కాంచు = చూచునట్టి, విహితతజ్ఞనకున్ = తెలివి గలవానికి - లేక విహితమయినదానిని తెలిసినవానికి, పరికింపన్ = పరిశీలింపఁగా, వారణము = ఏనుఁగు, కల్గునే = ఉండునా-ఉండదనుట. అట్లు = ఆ విధముననే, సర్వమనువానికిన్ = ఇది బ్రహ్మము గాదు - నామరూపాత్మక మగు సమస్తప్రపంచమే యని తోఁచువానికి, బ్రహ్మము, కానిపింపదు = కనఁబడదు. అట్లు, ఊరక, బ్రహ్మమంచున్ = అంతయు బ్రహ్మమే యని, కను యోగికిన్ = కనుఁగొనెడు బ్రహ్మానిష్ఠునకు, సర్వము = నామరూపాత్మక మగు సకలప్రపంచము, కల్గితోఁచునే = ఉండి కనబడునా ! కనఁబడ దనుట.

తా. మ్రానితోఁ జేయఁబడిన బొమ్మను ఏనుఁ గని భ్రమచినచో, నది మ్రానుగాఁ దోఁపనియట్లు, కనఁబడుచున్నయిది యంతయు జగత్తని తలంచినవానికి పరబ్రహ్మముగా తోఁపదు. అది యేనుఁగు కాదు, మ్రానే యని నిశ్చయించినవానికి ఏనుఁగు మ్రానే యైనట్లు, జగత్తు గాదు, బ్రహ్మమే యని యెంచువానికి జగ మంతయు బ్రహ్మముగానే తోఁచును. ౧౦౦

వ. అనిన విన హనుమంతుండు సీతారామున కిట్లనియె. ౧౦౧

టీ. సుగమము.

క. మీరలు నుడివినవడువున

నారసి సర్వంబు బ్రహ్మ శ్రమని కను ఘనుడే

ప్రారబ్ధవ్యవహారం

బేరీతిం జేయు దీని శ్ర నెఱిగింపుఁ డనన్.

౧౦౨

టీ. మీరలు = మీరు, నుడివినవడువునన్ = చెప్పినరీతిని, అరసి = విచారించి, సర్వంబున్ = సమస్తమును, బ్రహ్మము, అని, కను ఘనుడు = చూచునట్టి గొప్పవాడు, ప్రారబ్ధ వ్యవహారంబున్ = ప్రారంభించినట్టి ఏ వ్యాపారమును, బేరీతిన్ = ఏప్రకారము, చేయును, దీనిన్ = ఈ యర్థమును, ఎఱిగింపుఁడు = తెలుపుఁడు, అనన్ = అనఁగా.

తా. స్వామి! మీరు చెప్పినట్లు తత్త్వవిచారము చేసి సమస్తమును బ్రహ్మముగాఁ జూచునట్టి మహాత్ముడు ప్రారంభించిన యే పనిని ఏ విధముగాఁ జేయునో తెలుపఁగోరుచున్నాను. ౧౦౨

వ. అనిన శ్రీ రామచంద్రుం డవ్వానరేంద్రుని కిట్లనియె. ౧౦౩

టీ. సుగమము.

చ. ఘట కటకోర్మికా పట నిశకాయములన్ నువివేకదృష్టిచేఁ
దటుకున మృత్సువర్ణ జలతంత్రువు లంచు నెఱింగినంతఁ ద
త్సుటతరనామరూపములురపోవమినన్నియుఁగార్యకోటికై
ప్పటివలె వచ్చు వచ్చిననురబాధకమున్న దె హేతుదృష్టికిన్.

టీ. ఘట...యములన్ - ఘట = కుండలు, కటక = కడియములు, ఊర్మికా = అలలు, పట = వస్త్రములు - వీనియొక్క, నికాయములన్ = సమూహములను, నువివేకదృష్టిచేన్ = మంచి వివేచనతోడి చూపుచేత -

తత్త్వజ్ఞానదృష్టిచేత, తటుక్షణక్ = అప్పుడే, మృత్ సువర్ణ జల తంతువు
 లంచుక్ = మన్న బంగారు జలము గలిపోగులు నని, ఎజీం నంతక్ =
 తెలిసికొన్న మాటలే, తత్ స్ఫుటతర నామరూపములు = ఆ నుటాదుల
 యొక్క చక్కగాఁ బోయెచున్న (వాని వాని) క్షేప్తను రూపులును
 పోవమిక్ = నకింపకుండుటవలన, అన్నియును = ఆ నామరూపము
 లెల్లను, కార్యకోటికిక్ = కార్యసమూహమునకు - వండికొనుట తొడుగు
 కొనుట మొదలగుకార్యముల కనుట, ఎప్పటివలెక్ వచ్చును = పూర్వము
 వలెనే వాడుకొనుటకు నుపయోగించుచుండును, పచ్చినను = అట్లు వాడు
 కొనుటకు పచ్చినప్పటికిని, హేతు దృష్టికిక్ = కుండలు మొదలగువానికి-
 మన్న మొదలగునవి కారణము లని తెలిసిన చూపునకు, బాధకము
 ఉన్నదే = విరోధము కలదా? లేదనుట.

తా. కుండలు మొదలగువానిని తత్త్వదృష్టిచేతఁ దటాకున మన్న
 మొదలగునవియే యని తెలిసికొన్నతోడనే, యా కుండలు మొదలగు
 వానికిఁ గల కుండలరూపును కుండయనుపేరును మఱుఁగిపోవును;
 కాబట్టి, యా కుండలు మొదలగువానిని (కలరూపు తెలిసినపిదపఁ గూడ)
 వండుట మొదలగు పనుల కుపయోగించుకొనుచుండురు. అట్లాపనుల
 వాడుచున్నను, అవియెల్ల మన్న మొదలగునవియే యగు నని వానికారణ
 మును దెలిసికొని యుండుటవలన, నవి యా కారణదృష్టిని బాధింపఁజాలవు.

శా. ఆరీతిక్ సకలంబు తత్త్వమని దీర్వాధ్యాత్మయోగంబుచే
 నారూఢిం గనుయోగి కెయ్యెడఁ దదీయం గేంద్రియాత్మా
 లికిం, బ్రారబ్ధానుభవంబు గల్గు నటు లొరప్పారంగఁ దా
 ద్రప్త యై, సారోదారవిచారదృష్టి నరయుక్ త సర్వంబు
 బ్రహ్మంబుగాన్.

టీ. ఆరీతిక్ = అట్లు, సకలంబుక్ = సమస్త ప్రపంచమును, తత్త్వము = బ్రహ్మము, అని, దివ్య అధ్యాత్మ యోగంబుచేక్ - దివ్య = అప్రాకృతమైన, అధ్యాత్మయోగంబుచేక్ = ఆత్మవిషయక మగు సమాధి చేత - లేక జీవేశ్వరైక్యజ్ఞానముచేత, ఆరూఢిక్ = నిశ్చయముగా, కను యోగికిక్ = చూచెడు యోగికి, ఎయ్యెడక్ = ఏ స్థలమునను, తదీ... లికిక్ - తదీయ = ఆ బ్రహ్మజ్ఞానిదైన, అంగ = శరీరముయొక్కయు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములయొక్కయు, ఆత్మ = బుద్ధియొక్కయు, ఆలికిక్ = గుంపునకు, ప్రారబ్ధ అనుభవంబు = తాత్కాలికమైన ప్రారబ్ధ కర్మముయొక్క అనుభవించుట, కల్గును; అటులు ఒప్పారంగక్ = అట్లు దేహాదులకు ప్రారబ్ధకర్మములు కల్గుచున్నను, తాను = ఆ బ్రహ్మవేత్త, ద్రష్టయై = సాక్షియై, సార ఉదార విచారదృష్టిక్ = శ్రేష్ఠమును గంభీరము నయిన వివేకజ్ఞానముచేత - ఆత్మానాత్మ విచారమును మిక్కిలి దృఢముగాను లోతుగాను జేయుటచేత ననుట, సర్వంబుక్ = అంతయును, బ్రహ్మంబుగాక్ = పరమాత్మగానే, అరయుక్ = ఎంచును.

తా. ఆ విధమున యోగి యగువాఁడు సకల నామరూపాత్మక ప్రపంచమును తత్త్వం బగు పరబ్రహ్మమే కాని మఱియొకటి గాదని యధ్యాత్మయోగముచే కనుఁగొనునుగాని, వాని శరీరాదులకుఁ బ్రారబ్ధము మాత్ర మనుభవించుచుండుట మానదు. అట్టి తత్త్వదృష్టి గలవానికిని ప్రారబ్ధ మనుభవమందే యుండినను వాఁడు దానిచే భ్రాంతి నొందక యాత్మానాత్మవిచారము మిక్కిలి దీర్ఘముగాను దృఢముగాను జేసి, వివేక దృష్టి నొంది సకలప్రపంచమును బ్రహ్మముగానే కనుఁగొనుచుండును.

శా. గానంబుక్ నటనంబుఁ దాళగతులం శ్ర గావించుచుం జారు

వి,ద్యానై పుణ్యముఁ జూపుచుక్ శిరముమీఁదం గల్గుపెం
దొంతరం, బూనం గైకొను నాట్యశీలునిగతిక్ శ్రబుంఖాను

పుంఖోజ్జ్వల, న్నానార్థానుభవజ్ఞః డయ్య బుధుః డానం
దాత్ముః గాంచుక్ మదిన్.

౧౦౬

టీ. గానంబుక్ = పాటను, నన్దనంబుక్ = ఆటను, * తాళ
గతులక్ = ధ్రువము మొదలయిన తాళములకుఁ గల అనుద్రుతము మొద
లయిన మార్గములచేత, కావించుచుక్ = చేయుచు, చారువిద్యానైపు
ణ్యముక్, చారు = ఒప్పిదమైన, విద్యా = (జాను, నొక్కు, చాలు
మొదలయిన దశవిధ గమకభేదములతోఁ గూడిన) సంగీత విషయందలి,
నైపుణ్యముక్ = కౌశలమును, చూపుచుక్, శిరముమీఁదక్ = తల
పయిని, కల్లు పెక్ దొంతరక్ = ఉన్న పెద్ద కుండలదొంతిని, పూసక్ =
ధరించుటకు, కైకొను = చేకొనునట్టి, నాట్యకీలునిగతిక్ = నాట్యమాడు
వృత్తి గలవానివిధమున, పుంఖా...డయ్య—పుంఖానుపుంఖ = పింజ
పెంట పింజగా - ఒకటివేనుక నొకటిగా ఎడతెగక, ఉజ్జ్వలత్ = ప్రకా
శించుచున్న, నానా = అనేకము లయిన, అర్థ = ఇంద్రియార్థములయందు,
అనుభవజ్ఞః డయ్యక్ = సుఖానుభవము గలవాడయినను, బుధుఃడు =
బ్రహ్మజ్ఞాని, ఆనందాత్ముక్ = ఆనందస్వరూపుఁ డయిన పరమాత్ముని,
మదిక్ = మనస్సునందు, కాంచును = దర్శించును.

* తాళ మనఁగా హస్తద్వయ సంయోగ వియోగంబులు గలిగి,
కాల, మార్గ, క్రియ, అంగ, గ్రహ, జాతి, కళ, లయ, యతి, ప్రస్తారము
లనెడు పది విధముల ప్రాణములతోఁ గూడిన ధ్రువ, మర్య, రూపక, జంపె,
త్రిపుట, ఆటతాళ, ఏకతాళము లని యేడు విధములుగా నుండును. వీనిని,
ఉత్తరత్ర త్రిత్ర మిత్ర ఖండ సంగీర్ణము లనెడి జాతు లయిదింటిచేత ప్రస్త
రింపఁగా ముప్పదియైదు విధము లగుచున్నవి. తాళముయొక్క గతులు
౧, ౨, ౪, ౮, ౧౨, ౧౬, అక్షరకాలములు వరుసగాఁ గల అనుద్రుత,
ద్రుత, లఘు, గురు, ప్లుత, కాక, పదము లనెడి అంగముల మార్గము లని
తెలియునది.

తా. నిపుణుడయిన నర్తకుడు తలమీదఁ గుండలదొంతి పెద్దదిగా నిడుకొనియే యాడుచును బాడుచును దాళములు వైచుచును దన విద్యా కౌశలమును జూపుచు నానందించునట్లు, తత్త్వవేత్త యగువాఁడు, తండోప తండములుగాఁ గల పెక్కు లింద్రియార్థముల ననుసరించుచున్నవాఁ డయ్యును ఆనందస్వరూపుడయిన పరమాత్ముని లోపల దర్శించుచునే యుండును.

౧౦౬

చ. స్వకృత విచిత్రపట్టణమనన్తయమంచు నెఱింగిభ్రాంతినొం దక యిల నైంద్రజాలికుఁడూదానిసృజించువిధంబునన్ నిజ ప్రకృతికృతప్రపంచము నభావముగా వివరించి కాంచి త ద్వికృతులఁ జెందకేఘనవిరవేకియైనర్చునమ స్తకార్యముల్.

టీ. ఇలన్ = భూమియందు, ఐంద్రజాలికుఁడు = గారడీవాఁడు, స్వకృత విచిత్రపట్టణము = తనచేత నిర్మింపఁబడిన వింతయైన పట్టణము, అసన్తయమంచున్ = కల్ల యని, ఎఱింగి, భ్రాంతినొందక = మోహిం పక, దానిన్ = ఆ కల్లపట్టణమును, సృజించువిధంబునన్ = నిర్మించు నట్లు, ఘనవివేకి = గొప్పతత్త్వవివేకము గలవాఁడు, నిజ...చుచున్ = నిజ = తనదైన, ప్రకృతి = ప్రకృతివికార మగు మనస్సుచేత, కృత = కల్పింపఁబడిన, ప్రపంచమున్ = పంచభూతముమగు జగత్తును, అభావ ముగాన్ = లేనిదిగా, వివరించి = విమర్శించి, కాంచి = అట్లే చూచి, తత్ వికృతులన్ = మాయాకృతమైన యాజగత్తుయొక్క వికారములను, చెందకే = పొందకయే, నమ స్తకార్యముల్ = ఎల్లపనులును, ఒనర్చున్ = చేయుచుండును.

తా. గారడీవాఁడు తా నింద్రజాలముచేత నొకవింతపట్టణమును సృజించి యది కల్లయనిమాత్రము తలఁచి నిజమని భ్రమియకయుండునట్లు, తత్త్వవివేచనము గలవాఁడును తన ప్రకృతిపరిణామ మగు మనస్సుచేతఁ

గల్పింపఁబడిన జగత్తును గల్ల యని తలఁచి దానివికారములకు లోన గాకయే
సకలకార్యములు చేయుచుండును. ౧౦౭

మ. శివజీవై క్యసమాధియందు విలసత్చిన్నాత్రత త్వంబు దా
నవలీలం గని పూర్ణుడై పిదప మాయాసంస్పృతిం జెందినం
దవులన్ నేర్చునెయోగి పాలుపెరుగై త్రచ్చంగవేతైనయా
నవనీతం బింకఁ జల్లలోఁ గలయునే నీ నానాప్రకారంబులన్.

టీ. యోగి = బ్రహ్మవిదుఁడు, శివ...యందున్ - శివ = మంగళ
స్వరూపుఁడైన పరమాత్మునియొక్కయు, జీవ = కించిత్ జ్ఞత్వాదిగుణములు
లేని ప్రత్యగాత్మ యొక్కయు, ఐక్యసమాధియందున్ = ఏకత్వముతోఁ
గూడిన నిర్వికల్ప నిష్ఠయందు, విలసత్ చిన్నాత్ర తత్త్వంబు = ప్రకా
శించుచున్న జ్ఞానైకస్వరూపమైన వాస్తవమగు బ్రహ్మమును, తాను, అప
లీలన్ = సులువుగా, కని, పూర్ణుడై = నిండినవాఁడై - అఖండంబగు
పరబ్రహ్మమై యనుట, పిదపన్ = పిమ్మట, మాయాసంస్పృతిన్ = మాయా
కల్పితమగు సంసారమును, జెందినన్ = పొందినను, తవులన్ నేర్చునే =
దానిచే కీడ్పడఁగలడా - లేడనుట. పాలు, పెరుగై = పెరుగైన
పిమ్మట, త్రచ్చంగన్ = చిలుకఁగా, వేతైన యా నవనీతంబు = వేఱుగా
నేర్పడిన యావెన్న, ఇంకన్ = అటమీఁద - వేఱుపడినపిమ్మట, నానా
ప్రకారంబులన్ = అనేకవిధములచేతఁగాని, చల్లలోన్ = మజ్జిగలో,
కలయునే = చేరునా - చేర దని యర్థము.

తా. జీవుఁడును బ్రహ్మమును నైక్యము నొందెడి నిర్వికల్పసమాధి
యందు జ్ఞానైకస్వరూపమగు పరబ్రహ్మతత్త్వమును జూచిన యోగి తా నఖం
డైకరసబ్రహ్మం బగుచున్నాఁడు గాన, పిదప మాయాకల్పితంబయిన యా
సంసారమును బొందినను, దీనియందుఁ దగులు గలిగియుండఁడు. పాలు

పెరుగయినపిదప, దానిని జీలుకఁగాఁ బుట్టి వేలుపడిన వెన్న మరల నే
విధమునఁగాని యామజ్జిగలోఁ గలసిపోవ నేరదుగదా. ౧౦౮

తే. ప్రజ్వలత్పావకామృతరపర్వతంబు
నాశ్రయించునె మృగవిహంగగాదికములు
బ్రహ్మమయుఁ డై ప్రకాశించురబ్రహ్మవిదుని
నంటునే పుణ్యపాపంబు ర లాంజనేయ ! ౧౦౯

టీ. ఆంజనేయ = హనుమంతా ప్రజ్వ...తంబుఁ - ప్రజ్వలత్ =
మిక్కిలి మండుచుండెడి, పావక = అగ్నిచేత - అడవినిప్పుచేత ననుట,
ఆపృత = ఆవరింపఁబడిన, పర్వతంబుఁ = కొండను, మృగవిహంగ ఆదిక
ములు = మృగములు పక్షులు మొదలగునవి, ఆశ్రయించునే = చేరునా,
చేర వనుట; అట్లే, బ్రహ్మమయుఁడై = బ్రహ్మమే తానై, ప్రకాశించు,
బ్రహ్మవిదుని, పుణ్యపాపంబులు, అంటునే = అంట వనుట.

తా. అగ్నిచేత నావరింపఁబడిన పర్వతమును మృగాదులు చేరనట్లు,
బ్రహ్మస్వరూపుఁ డై ప్రకాశించుచున్న యోగిని పుణ్యపాపకర్మము లంట
నేరవు. ౧౧౦

కవిరాజవిరాజితము.

తరణిసమస్తరసంబులఁ గ్రోలుచుఁ ర దద్రసనిష్ఠవికారములం
బొరయనిచందమునకొ విషయంబులఁ ర బొందుచుఁ దద్గుణ
దోషములకొ, నిరతము నంటక యోగివరుం డతిరనిర్మల
నిశ్చలమానసుఁ డై, పరమసుఖామృతవార్ధిని గ్రుంకుచుఁ
ర బావనుఁ డై విలసిల్లుఁ దగన్. ౧౧౧

టీ. యోగివరుఁడు = మేటియోగి (ఇది కర్త), తరణి = సూర్యుఁ
డు, సమస్తరసంబులకొ = నకలములయిన నూతులు కొలఁకులు ఏళ్లు మొద
లగు వానియందలి జలములను, గ్రోలుచుకొ = త్రాగుచు, తత్ రసన్

వికారములకొ = ఆ జలములం దున్న రుచి రొంపి నాచు మొదలగు వికార
ములను, పొరయని చందమునకొ = పొందని విధమున, విషయంబులకొ =
శబ్దస్పర్శాదులను, పొందుచుకొ = అనుభవించుచు, తత్ గుణదోషము
లకొ = వానియందలి రాగాది గుణములను ద్వేషాది దోషములను, నిరత
ముకొ = ఎప్పుడును, అంటక = తగులక, అతినిర్మల నిశ్చలమానసుడై =
మిక్కిలి నిర్మలమును గదలనిదియు నగు మనస్సు గలవాడై, పరమసుఖ
అమృతవార్ధికొ = మిక్కిలి ఉత్కృష్టమైన బ్రహ్మనంద మనెడు అమృత
సముద్రమునందు, క్రంకుచుకొ = ఓలలాడుచు, పావనుడై = పరిశుద్ధు
డై, తగకొ, విలసిల్లును. ఈ వృత్తమునకు 'కలయగ నొక్క నకారము
నాటు జకారములుకొ పముగాటముగా, నలరినచో ద్విరదాచలశైలము లై
త్రివిరామము లంది నిర, ర్గళ కవిరాజవిరాజిత వృత్తము రాణ జనార్దన
రమ్యకథా, వళులఁ గవీశులు వర్ణనసేయఁగ వ్రాలు నజస్రము వారిరికొ.
అనఁగా, న, జ, జ, జ, జ, జ, జ, వ - గణములును, ఎమిడింట ఏడింట
ఏడింట యతులును నుండవలయును.

తా. సూర్యుడు వాపీకూపతటాకాదులందలి జలముల నెల్లఁ గిరణ
ములచే క్రోలినను ఆ జలములందలి కమ్మన ఉప్పున రొంపి మొదలగు గుణ
ములను బొందనియట్లు, గొప్పయోగి యగువాఁడు శబ్దస్పర్శాదులయిన సకల
విషయముల ననుభవించుచున్నను, వానియందలి గుణదోషములను దగులక
మిక్కిలి నిర్మలం బై చలింపకుండు మనస్సుతో బ్రహ్మనందసముద్రమునఁ
దెప్పలఁ దేలుచుండును.

౧౧౦

తోటకవృత్తము.

చారువివేకి యశసారమహాసం
సారముఁ జెంది యశసంగత నుండుకొ
నీరజపత్రము శ్రీ నీరము నేప్రా
ద్ధారయ నంటియు శ్రీ నంటనిభంగిన్.

౧౧౧

టీ. ఆరయ్ = విచారింపఁగా, చారువివేకి = ఒప్పిదమైన తత్త్వ వివేచనము గలవాఁడు, అసార మహాసంసారమున్ = నిస్సారమయిన పెద్ద సంసారమును, చెంది, నీరజపత్రము = తామరాకు, నీరమున్ = జలమును, వీప్రద్దున్ = ఎల్లప్పుడు, అంటియున్ అంటనిభంగిన్ = తాఁకియుఁ దాఁకకుండు విధమున, అసంగతన్ = సంగము లేనివాఁడై, ఉండును.

తా. తత్త్వముల వివేచించి లెస్సగాఁ దెలిసికొన్న జ్ఞాని, నిస్సార మయిన యీ పెనుసంసారమును బొందినను, తామరాకు జలమందే యెప్పుడు నుండినను దాని నంటి యంటకుండునట్లు, తాను గొంచెమైనను తగులు లేకయే యుండును. ౧౧౧

ఆ. పావకుండు సర్వభక్షకుం డయ్యు ని

ద్దోషుఁ డైనభంగి శ దూరదర్శి

విషయరాగి యయ్యు శ వీతరాగియు నై వె

లుంగుచుండు ముక్తసంగు డగుచు.

౧౧౨

టీ. పావకుండు = అగ్ని, సర్వభక్షకుం డయ్యున్ = అన్నిటిని భక్షించువాఁడయినను, నిద్దోషుఁ డైనభంగిన్ = దోషము లేనివాఁ డయినట్లు, దూరదర్శి = దీర్ఘమగు తత్త్వదృష్టి గలవాఁడు - బ్రహ్మవిదుఁ డనుట, విషయరాగి యయ్యున్ = శబ్దాది విషయములందే రంజిల్లుచున్నవాఁ డయ్యును, వీతరాగియునై = ఆ రంజన లేనివాఁడుగాను నయి, ముక్తసంగుఁ డగుచున్ = విడివడిన సంగము గలవాఁడై, వెలుంగుచుండును.

తా. అగ్ని నమస్తమును భక్షించుచున్నను దోషము పొందని యట్లు బ్రహ్మవిదుఁడు సకలవిషయముల ననుభవించుచున్నను వానియండు సంగము లేనివాఁడుగాన దోషము నొందకుండును. ౧౧౩

తే. తనరు సాత్త్విక రాజస శ తామసములుఁ

బొంది పొందఁడు నిర్గుణాశనందపరుఁడు

మంటి నంటియు నంటక శ యొంటి మెలఁగు
విమలమృత్కిటకంబుచందమున ననఘ!

౧౧౩

టీ. అనఘ = పాపరహిత - హనుమంతా, మంటిని, అంటి
యును అంటక, ఒంటి = ప్రత్యేకముగా, మెలఁగు = తిరిగెడు, విమల =
నిర్మలమైన - మంటితో మిశ్రమములేని యనుట, మృత్కిటకంబుచంద
మునకొ = కుమ్మరపురుగు విధమున, నిర్గుణ + ఆనందపరుఁడు = మూఁడు
గుణములును లేని బ్రహ్మానందమందు ఆసక్తుఁడయినవాఁడు - బ్రహ్మాప్తుఁ
డనుట, తనరు...ములకొ - తనరు = ఒప్పుచున్న, సాత్త్విక రాజస
తామసములకొ = ప్రకృత్యాత్మకము లయిన సత్త్వరజస్తమోగుణ వికా
రములను, పొంది పొందఁడు = తగిలియు తగులకయే యుండును.

తా. కుమ్మరపురుగు మంటి నంటియున్నను దాని నంటక తాను
నిర్మలముగానే యుండునట్లు నిర్గుణంబగు బ్రహ్మానందమునఁ జేరినట్టి
వాఁడు ప్రకృతిగుణముల సత్త్వాది వికారములను దగిలినను దగులక తాను
నిర్మలముగానే యొప్పుచుండును.

౧౧౩

చ. పరపురుషానురక్తి గలభామిని యెల్లపనుల్ గృహంబునం
బారిఁబారిఁజేయుచుఁబ్రియునిర పొందునుఖంబుగఁజూచుకీతి
భా, స్వర పరతత్త్వవేది నిజరవర్ణ నిజాశ్రమ యోగ్యధర్మ
ముల్, నిరతము సల్పుచుం బరమరనిర్మలసౌఖ్యము గాం
చు నెమ్మదిన్.

౧౧౪

టీ. పరపురుష అనురక్తి = ఇతరపురుషునియందు వలపు, కల,
భామిని = స్త్రీ - అనఁగా జారిణి, గృహంబునకొ = ఇంచేయుండు, ఎల్ల
పనులు = అన్ని కార్యములను, పారికొ పారికొ = క్రమముగా, చేయు
చుకొ, ప్రియునిపొందుకొ = ఆ జారపురుషునిసమాగమమును, సుఖముగకొ,
ఎంచుకొ = తలఁచునట్లు, భాస్వర పరతత్త్వవేది = ప్రకాశించుచున్న

పరబ్రహ్మము నెఱింగినవాఁడు - బ్రహ్మవేత్త, నిజ...ధర్మముల్ = తన దయిన వర్ణమునకును దన దయిన యాశ్రమమునకును దగిన, విహితకార్యములను, నిరతము = ఎల్లప్పుడు, సల్పుచున్ = చేయుచు, నెమ్మదిన్ = స్వస్థమగు మనస్సుతో, పరమ నిర్మల సౌఖ్యమున్ = మిక్కిలి గొప్పదియు ఆణవ కార్మిక మాయామలములు లేనట్టిదియు నగు బ్రహ్మానందమును, కాంచున్ = పొందును.

తా. ఒక స్త్రీకి పరపురుషునియందు వలపు కలిగి యుండుటంబట్టి, తనయింటఁ బను లన్ని చేసికొనుచున్నను వానియందు మనస్సులేక, యా పురుషుని పొత్తే సుఖముగ నెన్నుచుండును. అట్లే, పరతత్త్వస్వరూపమును నెఱింగిన యోగి, తన వర్ణధర్మములను ఆశ్రమధర్మములను అనుష్ఠించుచునే యున్నను వానియందు మనస్సు చెల్లింపక లోపల బ్రహ్మానందము నెఱుఁగును భవించుచుండును. ౧౧౪

వ. అట్టి మహానుభావుండు ప్రారబ్ధవశంబుచే స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మంబులయందుఁ బ్రవర్తించుసమయంబున. ౧౧౫

టీ. అట్టి మహానుభావుండు = అట్టి మహాత్ముఁ డయిన బ్రహ్మవిదుఁడు, ప్రారబ్ధ వశంబుచేన్ = పూర్వము చేసిన నంచిత కర్మము యొక్క శేషమై తా ననుభవించుచున్న కర్మములకు లోనయి యుండుటంబట్టి, స్వవర్ణాశ్రమోచిత ధర్మంబులయందున్ = తనవర్ణమునకును ఆశ్రమమునకును దగిన విహితకర్మములందు, ప్రవర్తించు సమయంబున = ప్రవర్తించుచుండఁగా - బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు సమస్త కర్మబంధములకు దూరుఁడయినను ప్రారబ్ధము మాత్రము వదలదు గాన, వానిని దేహావధివఱకు ననుభవించియే తీరవలయు నని తెలియునది. ౧౧౫

ద్విరదగతిరగడ

మొదలు సరిగాఁగ ననురమోదమును భేదమును
 వదలుకొనియుండుఁ బరవదమును భేదమును
 గలఁకపడి సల్పఁడు విరకర్ణమును గర్ణమును
 దలఁపఁ డొకఁఁడు యరధర్ణమును ధర్ణమును
 మరులుకొని చేయఁ డభిరమానమును మానమును
 మఱచియును మానఁ డతిరమానమును జ్ఞానమును
 గ్రందుకొని పొందఁడు సురకాంతలను వింతలను
 జెందఁ డతిదుర్విషయరచింతలను వంతలను
 సొలయక జయించు నతిరసు ప్రియు ససు ప్రియును
 దెలిసి కను నాత్మసుఖరత్న ప్రియును జ్ఞాప్రియును
 తొల్యమతిఁ దాల్పఁ డభిరలాషమును వేషమును
 దుల్యముగఁ గాంచు ఘనరతోషమును రోషమును
 జెలులపై నుంపఁ డిల ర స్నేహమును మోహమును
 దెలియఁ డిది సత్య మని ర దేహమును గేహమును
 విరసముగ నెంచు నలరీవిత్తముల మొత్తముల
 సరసముగ నెంచు మది ర సత్తములఁ జిత్తముల
 భ్రమగొని భజింపఁ డిలఁ ర బౌత్త్యములను బుత్త్యములను
 సమముగఁ దలంచు నురుశత్రులను మిత్రులను
 గర మభిలషింపఁ డొకరకల్మియును బల్మియును
 సిరి యనుకొనుకొ బుధులరచెల్మియును దాల్మియును
 సడలఁ డొకఁఁడు యంతయును ర శాంతియును దాంతియును
 గడ కరుగనీడు ముఖరకాంతియును తౌంతియును

బ్రా పనుచుఁ జూచు గురుభక్తియు విరక్తియును
నోపిక నెఱుంగు శ్రుతిరక్తియును ముక్తియును. ౧౧౬

టీ. మొదలు = మొట్టమొదట, మోదముక్ = కోరిన వస్తులాభము
వలన సంతోషమును, భేదముక్ = అది లభింపమివలనఁ గలుగు దుఃఖ
మును, సరిగాఁగ్ = సమానముగానే, కనును; పరవాదమును = ఇతరుల
తోడి కలహమును - లేక యితర మతములవారితోడి వివాదమును, భేద
మును = బ్రహ్మముకంటె వేఱు కలదనెడి భేదబుద్ధియు, వదలుకొనియుం
డును; వికర్మమును = నిషిద్ధములగు కర్మమును, కర్మమును = విహితకర్మ
మును, కలఁకపడి = తబ్బిబ్బపడి - సందేహము నొంది - అనఁగా నిది
విహితమో అది విహితమో యని తెలియక, సల్పఁడు = చేయఁడు - లేక
వికర్మమనఁగా కర్మపరిత్యాగమును, కర్మమనఁగా కర్మానుష్ఠానము నని
గ్రహించినచో కర్మత్యాగము మేలో కర్మానుష్ఠానము మేలో యని సందేహ
పడి యిది యది చేయఁ డనుట - రెంటిని స్వాభావికముగానే చేయుచు
నుండునని భావము; అధర్మముక్ = పాపమును, ధర్మముక్ = పుణ్య
మును, ఒకయింతుక = కొంచెమైనను, తలఁపఁడు; అభిమానమును = పుత్రి
మిత్ర కళత్రాదులు తనవియని తప్పఁదలంచునట్టి బుద్ధివృత్తిని, మానమును =
దేహమే తా ననెడి యహంబుద్ధిని (అంతఃకరణవృత్తి ననుట), మరులు
కొని = మైమఱచి, చేయఁడు, అతిమానమును = నిర్వాసనామానమును-
కాష్ఠమానము ననుట, జ్ఞానమును = ఆత్మజ్ఞానమును, మఱచియును మానఁ
డు = ఏమఱుపాటునఁగూడ విడువఁడు, సుకాంతలను = సౌగంధ్యకత్తె
లయిన స్త్రీలను, వింతలను = విచిత్రములయిన యితరభోగ్యవస్తువులను,
క్రందుకొని = సందడిగాఁ జొచ్చి - ఇది యది యని వ్యక్తినియమమును
సంఖ్యానియమమును లేక యనుట, పొందఁడు = అనుభవింపఁడు; అతి
దుర్విషయ చింతలను = మిక్కిలి దుష్టము లగు నర్థములను గుఱించిన విచా

రములను, వంతలను = తక్కిన రేనిపోని చింతలను, చెందడు = పొందడు; అతిసుప్తియును = (ఆవరణజన్యమైన) గాఢనిద్రావస్థను, అనుప్తియును = నిదురలేమిని, విత్తే సశక్తిజన్యమైన జాగ్రదవస్థను, సాలయక = వెనుదీయక - గట్టిపూనికతో ననుట, జయించును = నిగ్రహించును; ఆత్మనుఖి తృప్తియును = ప్రత్యేగాత్మయొక్క ఆనందాభివ్యవస్థలని తుష్టిని, జ్ఞప్తియును = జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానమును, తెలిసి కనుకొ = విచారించి కనుగొనును; అభిలాషమును = కోరికని, వేషమును = ఆయా రూపమును, లౌల్యమతికొ = చపలబుద్ధితోడ, తాల్పడు = ధరించుడు; మంత్రోషమును = మిక్కుటమయిన సంతోషమును, రోషమును = కోపమును, కుల్యముగకొ = సమానముగ, కాంచును = కనుగొనును; ఇలకొ = భూమియందు, చెలులపెకొ = స్నేహితులయందు, స్నేహమును = చెలిమియును, మోహమును = వలపును, ఉంపడు; దేహమును, గేహమును = శృంగారమును, ఇది సత్యము అని = ఇది నిజము - కల్ల కాదని, తెలియఁడు = గ్రహింపఁడు - దేహగేహములను సత్యములుగా భావింపఁడనుట. అలవిత్రముల మొత్తములకొ = ప్రసిద్ధము లగు ధనములసమూహములను - లేక ధనములను, తక్కిన బంధుసమూహములను, విరసముగకొ = నిస్సారముగా, ఎంచును; సత్తములకొ = మిక్కిలి సత్తియినవారిని - సాక్ష్యమునంధాన నిష్ఠులను, నరసముగకొ = అఖండైక రసస్థితిచేత, ఒక్కటే యని, మదికొ = మనస్సునందు, ఎంచును, పొత్తులను పుత్తులను = మనుమలను కొడుకులను, ఇలకొ = భూమియందు, భ్రమగొని = మోహపడి - నా మనుమలు నా బిడ్డలని మమకారముతో ననుట, భజింపఁడు = పొందఁడు - చేరఁ డనుట; ఉరుశత్రులను = గొప్పపగవారిని, మిత్రులను = చెలికాండ్రను, సమముగకొ, తలంచును; ఒక కల్మియును = ఒక సంపదను, బల్మియును = బలమును, కరము = మిక్కిలి, అభిలషింపఁడు = కోరఁడు; బుధుల చెల్మియును = బ్రహ్మవిదులగువారి స్నేహమును,

తాల్మియును = ఓరుపును, సిరి అనుకొనును = తనకు ఐశ్వర్యమని తలంచును, శాంతియును = అంతరింద్రియ నిగ్రహమును, దాంతియు = బహిరంద్రియ నిగ్రహమును, ఒక యింతయును = కొంచెమైనను, సడలఁడు = వదలఁడు; ముఖకాంతియును = ముఖతేజస్సును - అనఁగా ఆత్మపన న్నతా స్ఫురణమును, ట్లెంతియును = తాలిమియును, కడకున్, అరుగ నీయఁడు = తొలఁగిపోనీయఁడు; గురుభక్తియును అపరోక్ష జ్ఞానోపదేశ కునియందలివిశ్వాసమును, విరక్తియున్ = ఇహపరభోగములందు రక్తిలేమి యును, ప్రాపు = దిక్కు, అనుచున్, చూచును; శ్రుతియుక్తియును = సగుణ నిర్గుణ శోధక ఘటకాది శ్రుతులకుఁ గల సామరస్యమును, లేక తత్త్వమస్యాది నేదాంత వాక్యములందు ప్రతిపాదిత మైన జీవబ్రహ్మైక్య యోగమును, ముక్తియును = జీవన్ముక్తిని విదేహముక్తిని, ఓపికన్ ఎఱుంగును = ఓపికతోఁ దెలిసికొనును. ద్విరదగతిరగడకు 'కర మొప్పుఁ బంచ లఘు గణచతుష్టయముచే, విరమంబు రెంటివై ద్విరదగతి పేరిచే' అనఁగా నాల్గునలలును రెండునలలపయిని యతియు నుండవలయు నని లక్షణము తెలియునది.

౧౧౬

వ. అని మఱియు నిది శాస్త్రోక్తప్రకారం బింక ననుభవంబు వినుము.

౧౧౭

టీ. అని, మఱియును, ఇది = ఇప్పుడు చెప్పినది, శాస్త్రోక్తప్రకారంబు = ఉత్తరమిమాంసాశాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన మార్గము; ఇంక, అనుభవంబు = ప్రత్యక్షాదులమూల మగు అనుభోగమును వినుము. ౧౧౭

మ. తలఁపన్ గాఢవిరక్తియున్ స్ఫుటతరార్ద్రైతాత్మవిజ్ఞానము, జ్వలన ర్వేంద్రియమానసోపరతియున్ ర సంపూర్ణ మై నిత్యమున్, వెలయంగాఁ దనుఁ గాంచు కేవలునకుఁ

శ్రవిశ్వంబు చూపట్టునే, కలలోఁ గన్నగజంబు మేలుకొనినం
గగన్నట్టునే మారుతీ !

౧౧౮

టీ. మారుతీ = హనుమంతా! తలఁపఁ = విచారింపఁగా, గాఢ
విరక్తియుఁ = (విషయములందు) దృఢమైన రక్తి లేకపోవుటయు -
భేదభ్రమోపపాదకము లయిన అవ్యక్త మహానామాకారాది తత్త్వము
లందలి తిరస్కారబుద్ధియు ననియు నర్థము. స్ఫుట...జ్ఞానము - స్ఫుట
తర = మిక్కిలి తేటపడిన, అద్వైత = రెండవది లేకున్న, ఆత్మ =
పరబ్రహ్మయుయొక్క, విజ్ఞానముఁ = చక్కని యెఱుక - పరబ్రహ్మము
తప్ప వేరొక్క తత్త్వము లేదని స్పష్టముగాఁ దెలియుట యగుట,
ఉజ్జ్వల...రతియుఁ - ఉజ్జ్వల = మిక్కిలి వెలుగుచున్న, నర్వ =
సమస్తములైన, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములయొక్కయు, మానస = మన
స్సుయొక్కయు, ఉపరతియుఁ = తమతమ వ్యాపారము లుండి బ్రహ్మ
మందు లయించుటయు, నిత్యముఁ = ఎల్లప్పుడును, సంపూర్ణమై = నిండి,
వేలయంగాఁ = ప్రకాశింపఁగా, తనుఁ = తన్ను, కాంచు కేవలముఁ =
చూచుకొనెడి శుద్ధ బ్రహ్మనిష్ఠునకు, విశ్వంబు = నామరూపాత్మక మై
ప్రకృతిమయమగు జగత్తు, చూపట్టునే = కనఁబడునా - కనఁబడదనుట;
కలలోఁ = స్వప్నమందు, కన్నగజంబు = చూచిన యేనుఁగు, మేలుకొని
నఁ, కన్నట్టునే = అగపడునా - అగపడదు. కలలోఁ జూచినయేనుఁగు
మేలుకొనఁగా కనఁబడనియట్లు, సంసారభ్రమమందుఁ గాంచిన జగత్తు
బ్రహ్మసమాధియందుఁ గనఁబడ దని భావము.

తా. భేదభ్రమాత్మకములగు మహదాదితత్త్వములందు విరక్తి నొంది
యద్వైతంబగు పరబ్రహ్మ మొక్కటియే సత్తనియు తత్త్వ మనియు
చక్కఁగా నెఱిఁగి, సకలములయినయింద్రియములును మనస్సును బ్రహ్మ
మందు లయింపఁగా తన్నుఁ గేవలము బ్రహ్మముగా దర్శించుచుండువానికి,

కలలోఁ జూచినయేనుఁగు, మేలుకొనఁగా కనఁబడనియట్లే, నామరూపాత్మక మైన యీ పెద్దజగత్తు కనుపట్టక పోవును. ౧౧౧

వ. ఇంక నొక్క విశేషతాత్పర్యంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము. బ్రహ్మవిదుండు బ్రహ్మవిద్వరుండు బ్రహ్మవిద్వరీయుండు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుం డన మత్స్వరూపతత్త్వజ్ఞులు నలువురు గల రందు దేహేంద్రియాది కర్తృత్వంబును గర్మఫలకాంక్షయు లేక నిత్యనైమిత్తికంబులైనయజ్ఞదానతపఃప్రముఖవైదికకర్మంబులయథావిధిగా నాచరించుచుఁ, గామ్యకర్మంబుల విడిచి, శాస్త్రగర్హితంబులు గాని లౌకికకర్మంబులయథోచితంబుగా నొనర్చుచుఁ బుత్రమిత్రకళత్రవిత్తక్షేత్రాదులయందు వైరాగ్యంబు గలిగి, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండుఁ గామరాగద్వేషభయలోభమోహమదమత్స్వరాది నానావిధచిత్తవికారరహితుండు సతతవిజితశరీరేంద్రియప్రాణాంతఃకరణుండు నిరహంకారుండు నిత్యప్రసన్నచిత్తుండుఁ బరమకారుణికుండుఁ బరమశాంతుండు జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నుండు సంతస్సుఖుండు సంతరా రాముండు సంతఃప్రకాశుండు నాత్మరతుండు నాత్మతృప్తుండు నాత్మసంతుష్టుండు నై సంచరించునతండు బ్రహ్మవిదుండు. మఱియు సకలవైదికలౌకికకర్మంబుల విధిపూర్వకంబుగా సన్న్యసించి పూర్వోక్తలక్షణంబుల విలసిల్లి సంప్రాప్తదుఃఖంబుల ద్వేషింపక నివృత్తసుఖంబులఁ గోరక ప్రకాశవృత్తి మోహంబుల నుదాసీనుని చంద్రబునఁ జూచుచు సుఖదుఃఖమోహాది కార్యాకార్యగుణంబులయందుఁ జిత్రేంద్రియాది వికారకారణగుణంబులు

ప్రవర్తించుచుండ వానిచేతం జలింపఁ జేయంబడక నిశ్చలుం
డు సమదుఃఖసుఖుండు స్వస్థుండు సమలోష్ఠాశ్శకాంచనుం
డుఁ దుల్యప్రియాప్రియుండు దుల్యసిందాస్త్రాత్తుండుఁ దుల్య
మానావమానుండు దుల్యశత్రుమిత్రపక్షుండు సంపదిత్యక్త
సర్వారంభుండు నగు గుణాతీతుండు బ్రహ్మవిద్వరుం డనం
దగు మున్ను వివరించిన గుణంబు లన్నియును బ్రకాశించు
చుండ సంతత సహజామనస్కు రాజయోగనిష్ఠాఽరిష్ఠుం డై
యెడనెడఁ బరులవలన మేలుకొలుపంబడి కించిదాహారంబు
గొనుచు సుప్తుం డై నవానితెఱంగున విశ్వంబు మఱచి
యుండునతండు బ్రహ్మవిద్వరీయుండు. తనవలన నొరులవలనఁ
బునరుత్థానంబు లేక బాహ్యభ్యంతరంబులు మఱచి నిరం
తర నిర్వికల్ప సమాధినిష్ఠుం డై పరిపూర్ణప్రత్యగభిన్న పర
బ్రహ్మచైతన్యప్రకాశమాత్రుం డై వెలుంగునతండు బ్రహ్మ
విద్వరిష్ఠుం డనందగు. అందు మొదటి యిరువురకుఁ బార
బంబు దోచియు మిథ్యాభూతంబై యుండు. వరియునందుఁ
గలిగియు లేకుండు. వరిష్ఠున కేమాత్రంబు లేదు గావున,
నమ్మహానుభావుల యనుభవంబులు నీ వడిగినప్పటినుండి
యేర్పఱచి చెప్పితిఁగాదే యని వెండియు నిట్లనియె. ౧౧౯

టీ. ఇందు బ్రహ్మవిదుండు బ్రహ్మవిద్వరుండు మొదలగు బ్రహ్మ
నిష్ఠుల స్వరూపమును వివరించుచున్నారు. ఇంకను = మరియును, ఒక్క
విశేషతాత్పర్యంబుకొ = ఒక్క అతిశయమైన అభిప్రాయమును, వివరించె
దను, ఆకర్ణింపుము = వినుము. బ్రహ్మవిదుండు బ్రహ్మవిద్వరుండు బ్రహ్మ
విద్వరీయుండు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుండు, అనకొ = అను పేర్లు గల, మత్
స్వరూపతత్త్వజ్ఞులు = నా స్వరూపముయొక్క కలరూపును ఎఱిగిన

వారు, నలువురు కలరు; అందుకొ = ఆ నలువురయందు, దేహ + ఇంద్రియ + ఆదికర్తృత్వంబును = దేహములు ఇంద్రియములు మొదలగువానియందలి తామే కర్తయనెడి యభిమానమును, కర్మఫలకాంతయుకొ = విహితకర్మములయందలి ఫలమును కోరుటయును, లేక * నిత్యనైమిత్తికంబులైన = నిత్యములు నైమిత్తికములు నని రెండువిధము లగు, యజ్ఞ... కర్మంబులు = † యజ్ఞములు దానములు తపములు మొదలగు వేదోక్తములయిన కర్మములును, యథావిధిగాకొ = విధ్యుక్త ప్రకారమున, ఆచరించుచుకొ, కామ్యకర్మంబులకొ = ఫలాపేక్షతోఁ గూడిన కర్మములను, విడిచి, శాస్త్ర) గర్హితంబులు = శాస్త్ర)ములయందు నిందింపఁబడినవి, కాని, లౌకిక కర్మంబులను, యథోచితంబుగాకొ = వేదోక్తక్రమమున, ఒనర్చుచుకొ = చేయుచు, పుత్త్ర)...దులయందుకొ = కొడుకులు స్నేహితులు భార్యలు ధనములు భూములు మొదలగువానియందు, వైరాగ్యంబు = విరక్తి, కలిగి, యదృచ్ఛాలాభ సంతృప్త్యందును = అప్రయత్నముగ లభించిన వస్తువులచేత సంతోషించువాఁడును, కామ...డును - కామ =

* 'స్నానం సన్ధ్యా జపం హోమం స్వాధ్యాయం దేవపూజనమ్ । ఆతిథ్యం వైశ్వదేవంచ సత్కర్మాణి దినేదినే' ఇవి నిత్యకర్మములు. పంచపర్వములు, ప్రతిపదేష్టి స్థాలీపాక జయంతి మన్వాది హరిపద విషువద్ద) హణ మహాశివరాత్రి వైకుంఠైకాదశీ ప్రభృతులు నైమిత్తికములు.

† యజ్ఞములు :—భూతయజ్ఞము దేవయజ్ఞము పితృయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము బ్రహ్మయజ్ఞము అని ఐదు. దానములు—'గావ స్సువర్ణ మహిషీ రత్నానిచ నరస్వతీ । తిలాః కన్యా గజాశ్వాశ్చ శయ్యా వస్త్రాః తథా క్షితిః । ధాన్యంచ వేశ్యా ఛత్రంచ గృహం సోపస్కరాన్వితమ్ । ఏతాన్యేవ మహాదేవి మహాదానాని షోడశ' అని పదియాలు. తపస్సులు:—కృచ్ఛ్రము, చాంద్రాయణము మొదలగునవి.

కోరికయు, రాగ = రక్తియును, ద్వేష = వైరమును, భయ = కేళపు,
 లోభ = పిసినతనము, మోహ = అవివేకము, మద = కావరము, మత్సర =
 మచ్చరము, ఆది = మొదలగు, నానావిధ = ఒహువిధములైన, చిత్త
 వికార రహితుండును = మనోవికారములు లేనివాఁడును, సతత...డును-
 సతత = ఎల్లప్పుడును, విజిత = జయింపఁబడిన, శరీరమును ఇంద్రియము
 లును పంచప్రాణములును అంతఃకరణములు నాలుగును గలవాఁడును,
 నిరహంకారుండును = అహంభావము లేనివాఁడును, నిత్య ప్రసన్నచిత్తుం
 డును = ఎప్పుడును తేటగానున్న మనస్సు గలవాఁడును, పరమకారుణి
 కుండును = మిక్కిలి దయ గలవాఁడును, * పరమశాంతుండును =
 మిక్కిలి శుద్ధసత్త్వవృత్తి గలవాఁడును, జ్ఞాన = ఆధ్యాత్మజ్ఞానమును,
 విజ్ఞాన = లౌకికజ్ఞానమును, సంపన్నుండును = మిక్కిలి కలవాఁడును,
 అంతస్సఖుండును = ప్రత్యేగాత్మయైన తనయందు చెలిమి గలవాఁడును,
 అంతరారాముండును = తనయందే రమించుచుండువాఁడును, అంతః
 ప్రకాశుండును = తనయందే ప్రకాశించుచుండువాఁడును, ఆత్మశృప్తుం
 డును = తనపరమాత్మస్వరూపమునందు ప్రీతి గలవాఁడును, ఆత్మశృప్తుం
 డును = తనయందు తానే తృప్తి నొందినవాఁడును, ఆత్మసంతుష్టుండు =
 తనయందు తానే సంతుష్టి నొందినవాఁడును, ఐ, సంచరించునతఁడు =
 ప్రవర్తించువాఁడు, బ్రహ్మవిదుండు = బ్రహ్మవిదుఁడనఁబడును. మఱియు,
 సకల వైదిక లౌకిక కర్మంబులను = సమస్తములయిన వేదోక్తకర్మములను
 లోకసంబంధములయిన కర్మములను, విధిపూర్వకంబుగాఁ = కాస్త్ర
 ప్రక్రియను మున్నిడికొని, సన్న్యసించి = దిగవిడిచి, పూర్వోక్త లక్షణం

* శాంతి యనఁగా అంతరింద్రియనిగ్రహమునకును, దాంతి యనఁగా
 బహిరింద్రియనిగ్రహమునకును జెప్పఁబడుచున్నవి. ఇచ్చట శుద్ధసత్త్వ
 వృత్తిగాఁ దెలియునది.

బులక్ = ముందుఁ జెప్పఁబడిన యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టి మొదలగు బ్రహ్మ
 విదుని లక్షణములచేత, విలసిల్లి = ప్రకాశించి, సంప్రాప్తదుఃఖంబులక్ =
 కలిగినవంశలను, ద్వేషింపక = విరోధింపక - విరోధముగా గ్రహింపక
 యనుట, నివృత్తసుఖంబులక్ = నివర్తించిన సుఖములను, కోరక, ప్రకాశ
 వృత్తిమోహంబులక్ = అహంకారవిషయము లయిన విషయచాంచల్యము
 లను, ఉదాసీనుని చందంబునక్ = తటస్థునివలె, చూచుచును, సుఖ...
 యందుక్ - సుఖము దుఃఖము మోహము మొదలయిన సత్కార్యముల
 యొక్కయు దుష్కార్యములయొక్కయు ధర్మములయందు, చిత్త...
 బులు = మనస్సు ఇంద్రియములు మొదలయిన వానియొక్క వికారములకు
 హేతువులయిన స్వభావగుణములు, ప్రవర్తించుచుండక్ = జరుగుచుండఁ
 గా, వానిచేత, చలింపఁజేయఁబడక = కలఁగింపఁబడక, నిశ్చలుండును =
 చలనము లేనివాఁడును, సమదుఃఖసుఖుండును = దుఃఖమును సుఖమును
 సమముగాఁ గలవాఁడును, స్వస్థుండును = నెమ్మది గలవాఁడును, సమ
 లోప్త అశ్మకాంచనుండును = మట్టిగడ్డయు రాయియు బంగారమును సమ
 ముగాఁ గలవాఁడును - మట్టిగడ్డ తాయి మొదలగువానియం దెట్లొ యట్లే
 బంగారునందును ఆశలేనివాఁడు ననుట, తుల్యప్రియ అప్రియుండును =
 ప్రీయమును అప్రియమును సమాన మైనవాఁడును, తుల్యనిందాస్తోత్రం
 డును = నిందయును స్తోత్రమును సమానమైనవాఁడును, తుల్య మాన అవమా
 నుండును = గౌరవమును అగౌరవమును సమానమయినవాఁడును, తుల్య...
 పక్షుండును = శత్రుపక్షమును మిత్రపక్షమును సమానమైనవాఁడును, సం...
 రంభుండును = లెస్సగా దిగవిడువఁబడిన సమస్తములయిన ప్రయత్న
 ములు కలవాఁడును, అగు, గుణాతీతుండు = సత్త్వరజస్తమోగుణకార్య
 మును అతిక్రమించినవాఁడు - గుణకార్యములకు లోపడనివాఁ డనుట, బ్రహ్మ
 విద్యుండు, అనఁదగును. మున్ను, వివరించిన, గుణంబులన్నియుక్ =
 నిశ్చలత్వాదిగుణము లెల్లను, ప్రకాశించుచుండక్, సంతత...ప్టుండై -

నంతత = ఎల్లప్పుడును, సహజ = స్వభావస్థితిమైన - తనంతనే కలిగెడి,
 అమనస్క = అమనస్కము అనబడు, రాజయోగనిష్ఠా = రాజయోగ
 నిష్ఠయందు, గర్విష్ఠుండై = మిక్కిలి గొప్పవాడై, ఎడనెడన్ = నడుమ
 నడుమ - అప్పుడప్పు డనుట, పరులవలనన్ = అన్యులచేత, మేలుకొలు
 పంబడి = ప్రబోధింపబడి, కించిదాహారంబున్ = కొంచెపు ఆహారమును,
 కొనుచున్ = తీసికొనుచు, సుప్తుండైనవాని తెఱంగునన్ = దురించు
 వానివలె, విశ్వంబు = ప్రపంచము (శరీర మనుట), ముచియందునతండు,
 బ్రహ్మవిద్యవీయుఁడు, అనబడును. తనవలనను, ఒరులవలనను = ఇత
 రులవలనను, పునరుత్థానంబు = మరల మేలుకొనుట, లేక, బాహ్య అంత
 రంబులు = వెలుపలి లోపలి ప్రపంచములు, ముచి, నిరం... ఘృండై -
 నిరంతర = ఎడతెగని, నిర్వికల్ప = వికల్పము లేని - వృత్తిరహిత మైన
 యనుట. సమాధి = నిష్ఠయందు, నిష్ఠుండై = ఉన్నవాడై, పరి...
 త్రుండై - పరిపూర్ణ = నిండిన - అఖండమైన, ప్రత్యక్ ఆభిన్న = కూట
 స్థనకంటె వేరుగాని, పర = సర్వోత్కృష్టమైన, బ్రహ్మచైతన్య =
 చిద్రూపపరమాత్మునియొక్క, ప్రకాశమాత్రుండై = తేజస్సు స్వరూ
 పముగాఁ గలవాడై, వెలుంగునతండు, బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠుఁడు, అనబడును.
 అందు = ఆ బ్రహ్మవిదుఁడు మొదలగువారియందు, మొదటి యిరువురకున్ =
 మొదటి యిద్దఱయిన బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్యరులకు, ప్రారబ్ధంబు =
 ప్రారబ్ధకర్మము, తోచియన్ = కలిగియును, మిథ్యాభూతంబై =
 అసత్యమై, ఉండును. వరీయునందున్ = బ్రహ్మవిద్యవీయునందు, కలిగి
 యును లేకుండును, వరిష్ఠునకున్ = బ్రహ్మవిద్యరిష్ఠునకు, ఏమాత్రంబు =
 కొంచెమైనను, ప్రారబ్ధము, లేదు = కలుగదు. కావునన్, ఇమ్మహా...
 బులు - ఇమ్మహానుభావుల = మహాప్రభావము గల యీ బ్రహ్మవిదుఁడు
 మొదలగువారియొక్క, అనుభవంబులు = అనుభోగములు, నీవు అడిగి

నప్పటినుండి, ఏర్పఱచి, చెప్పితినిగాదే = బోధించితినిగాదా, తెలిసికొన్న నుట, అని మరల ఇట్లనియెను.

తా. నా స్వరూపతత్త్వమును తెలిసినవారు - బ్రహ్మవిదుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁ డని నలువురు. అందు ఫలాపేక్ష విడిచి విహితకర్మంబు లాచరించుచు అన్నిట విరక్తుడై యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టి మొదలగు గుణములు గలిగి సంచరించుచుండువాఁడు బ్రహ్మవిదుఁడు. కర్మములన్నిటిని సన్న్యసించి బ్రహ్మవిదునిలక్షణము లెల్లఁ గలిగి సత్త్వాదిగుణకార్యముల నెల్లఁ గడచి యుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, పూర్వోక్తగుణము లెల్ల సహజామనస్కరాజయోగ సమాధియందు నెలకొనియుండి యప్పుడప్పు డితరులు మేలుకొలుపఁగా లేచి యాహారము కొంచెము గొనుచు నిదురపోవువానివలె జగత్తును మఱచియుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు. తనంతటఁగాక పరులచేతం గాని సమాధినుండి మేలుకొనఁబడి లోని వెలిప్రపంచములను మఱచి యెల్లప్పుడును నిర్వికల్పసమాధియందు అఖండపరబ్రహ్మతేజస్స్వరూపుఁడై యుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు. మొదటి యిద్దఱయందుఁ బ్రారబ్ధంబుండియు నసత్త్వముగా నుండును. మూడవవానియందు నది కలిగియు లేకుండును. నాలవవానియం దేమాత్రము నది యుండదు. ౧౧౯

అవ :—వైరాగ్యబోధోపరతులతారతమ్యాదులు నిరూపించుట.

తే. అతులవైరాగ్యబోధోపరతులు మూఁడు
గలవు తారతమ్యంబుల నలుపురకును
సుఖము లారీతి నించుమింతచులుగ నలరుఁ
గాని కేవలమోక్ష మొక్కటియె వత్స. ౧౨౦

టీ. వత్స = నాయనా - హనుమంతా! నలుపురకు = ఆ బ్రహ్మవిదుఁడు మొదలగు నలుగురికి, మూఁడు, అతుల...రతులు - అతుల =

సాటిలేని, వైరాగ్య = ఇహముత్రభోగవిరక్తి, బోధ = బ్రహ్మజ్ఞానము, ఉపరతులు = తన్మయత్వమగు స్థితియును, తారతమ్యంబుగ = ఎక్కువ తక్కువలచేత - అందఱకును సమానముగాఁ గాదనుట, కలవు = ఉన్నవి. అనఁగా బ్రహ్మవిదునికి విహితకర్మాచరణ ప్రవణత్వమును బ్రహ్మజ్ఞానమును, బ్రహ్మవిద్వరునికి బ్రహ్మజ్ఞానమును పాశవైరాగ్యమును, బ్రహ్మవిద్వరీయునకుఁ బాశవైరాగ్యమును చిత్తలయమును, బ్రహ్మవిద్వక్రిష్టునకు ఈ మూఁడుగుణములును లేకయు నుండునని భావము. సుఖములు = ఆనందములును, ఆరీతిగ = ఆతారతమ్యముల చొప్పుననే, ఇంచుమించులుగ = ఒకటికొకటి కొంచె మెక్కువతక్కువలుగా, అలరుఁ గాని = ప్రకాశించును గాని, కేవలమోక్షము = అచ్చమగు ముక్తి, ఒక్కటియే = ఒక్కటే - ఒక్క రూపముగా నుండును. ఎక్కువతక్కువలు కలిగి యుండ దనుట.

తా. ఆ నలుపురకును వైరాగ్యము బోధము ఉపరతి యనెడి యీ మూఁడును కొంచె మెక్కువతక్కువలుగా నుండును. వారికిఁ గలుగు ఆనందములు నట్లే యించుమించుగా నుండును. అయినను అచ్చపుమోక్ష మొక్కటే రీతిగానే యుండును.

౧౨౦

తే. వీనిలో బోధ మెక్కు డాశ్శానమునకుఁ
గడమరెండును దనసహాకారు లరయ
వరుస నీమూఁడు గలిగినశ్రవారలకును
గరతలామలకంబు మోక్షంబు వత్స!

౧౨౧

టీ. వత్స = నాయనా! వీనిలో = వైరాగ్యబోధోపరతులు మూఁటిలో, బోధము = అపరోక్షజ్ఞానము, ఎక్కుడు = శ్రేష్ఠమైనది, ఆ జ్ఞానమునకు = ఆ బ్రహ్మజ్ఞానమునకు, గడమరెండును = తక్కిన వైరాగ్యమును ఉపరతియును, తగ, అరయ = విచారింపఁగా, సహాకా

రులు = తోడయినవి. వరుసన్ = క్రమముగా, ఈ మూడు, కలిగినవారలకున్, మోక్షంబు, కరతల + అమలకంబు = అరచేతిలోని ఉసిరికకాయ - అంతస్పష్టముగాఁ దెలియున దనుట.

తా. సుగమము.

౧౨౧

క. అక్షరత త్వజ్ఞానము

సాక్షాన్మోక్షప్రదంబు శ సాంసారికదుః

ఖక్షయకర మగుఁ దక్కిన

లక్షణములు సుఖకరములు శ లలితాత్ములకున్. ౧౨౨

టీ. లలితాత్ములకున్ = ఒప్పిదమయిన మనస్సు గలవారికి, అక్షరత త్వజ్ఞానము = నాశములేని బ్రహ్మముయొక్క కలరూపును గుఱించిన యెఱుక - బ్రహ్మముయొక్క యథార్థ స్వరూపమును తెలియుట, సాక్షాత్ + మోక్షప్రదంబు = ప్రత్యక్షముగ ముక్తి నిచ్చునట్టిది; సాంసారికదుఃఖక్షయకరము = సంసారజన్యము లగు దుఃఖముల నాశమును గలిగించునది, అగును, తక్కినలక్షణములు = తక్కినవి యగు వైరాగ్యోపరతుల లక్షణములు, సుఖకరములు = ఆనందమును గలిగించునవి, అగును.

తా. నిర్మలాత్ములకు బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానము మోక్షప్రద మయినది. సంసారదుఃఖముల నెల్ల నాశము సేయునది. తక్కినవైరాగ్యాదులును నట్లే యానందకరము లయినవి.

౧౨౩

క. కారణము దోషదృష్టియై

వైరాగ్యమునకు జిహ్వాసరవరరూపము సాం

సారికనుఖముల మరలం

గోరకయుండుటయై సుమ్ము శ గురుకార్య మగున్. ౧౨౪

టీ. ఇందు వైరాగ్యమునకు కారణమును స్వరూపమును కార్యమును జెప్పుచున్నారు. వైరాగ్యమునకున్ = ప్రకృతివికృతులందు విరక్తికి,

దోషదృష్టియై = వానియందుఁ గల దోషములను కనుఁగొనఁటయై - అవి జడత్వము సగుణత్వము వికారత్వము ననెడి దోషములు గలిగియున్నవని తెలియుటయే, కారణము = హేతువు; జిహాస = ప్రకృతుల రెంటిని దిగ విడువఁ గోరుటయే, వరరూపము = శ్రేష్ఠమైన యాకారము. సాంసారిక సుఖములకొ = సంసారమువలనఁ గలుగు విషయసుఖములను, తిరుగకొ కోరకయుండుటయై, గురుకార్యము = గొప్పప్రయోజనము ఆగును, సుమ్ము = సుమీ.

తా. వైరాగ్యమునకు ప్రకృతివికృతులయందు దోషదృష్టియై మా లము. ఆ రెంటిని దిగవిడుచుటయై యుత్తమ మయిన రూపము. అట్లు విడిచి మరల విషయసుఖములను గోరకుండుటయే గొప్పకార్యము. ౧౨౮

మ. శ్రవణాదిత్రితయంబు కారణ మసత్త్వంవిభాగంబు శుద్ధవిబోధంబునకున్ స్వరూపముననాత్మస్వాత్మతాదాత్మ్య సం, భవరాహిత్యము కార్యమాయమముఖాభ్యాసాత్మధీ నిగ్రహ,వ్యవహారక్షయముల్ తలంప నుపరత్యాదిస్వరూప
[పార్థముల్. ౧౨౮

టీ. ఇందు బోధమునకును ఉపరతికిని కారణస్వరూపకార్యములు చెప్పుచున్నారు. శుద్ధవిబోధంబునకున్ = పరిశుద్ధమగు బ్రహ్మజ్ఞానమునకు, శ్రవణ + ఆదిత్రితయంబు = శ్రవణము - అనఁగా గురుసమ్ముఖమున వేదాంతశ్రవణము చేయుట మొదలయిన మూఁడును - అనఁగా శ్రవణ మునన నిధిధ్యాసములు మూఁడు ననుట, కారణము = హేతువు, అసత్ సత్ సంవిభాగంబు = అసత్తయిన ప్రకృతియొక్కయు సత్తయిన పర బ్రహ్మముయొక్కయు వివేచనమును, స్వరూపము = (ఆ బోధమునకు) ఆ కారము, అనాత్మ...హిత్యము - అనాత్మ = ప్రకృతికిని, స్వాత్మ = పర మాత్మ యగుతనకును, తాదాత్మ్య = ఒకటియై యగుటయొక్క - వికృతము

యొక్క యనుట, సంభవ = కలుగుటయొక్క, రాహిత్యము = లేమి
యును - ఆత్మయే తానుగా నభిమానము లేకుండుట యనుట, కార్యము =
ప్రయోజనము, ఔను, యమ...క్షయముల్ - యమ = యమము మొద
లయిన పంచదశ యోగములయొక్క, అభ్యాస = అలవాటును, ఆత్మ =
మనస్సుయొక్క - చరిచలవృత్తియొక్క యనుట, ధీ = బుద్ధియొక్క -
నిశ్చలవృత్తియొక్క యనుట, నిగ్రహ = అడంచుటయును, వ్యవహార
క్షయముల్ = (విద్యావిద్యలయొక్క సర్వ) వ్యాపారములు నశించుట
లును, తలంపఁ = యోజింపఁగా, ఉపరతి ఆదిస్వరూప అర్థముల్ =
ఉపరతి కారణమును స్వరూపమును కార్యమును అగును.

తా. * బోధమునకు శ్రవణ మనన నిధిధ్యాసములు మూడును
గారణము. ఆ శ్రవణాదులచేత నిత్యానిత్యవస్తువులను వివేచించి యనిత్యము
లయినదేహాదులు దాను గా ననియు నిత్యమైన యాత్మస్వరూప మనియు వేఱు
వేఱు తెలియుటయే యీ బోధమునకు స్వరూపము. ఈ యనాత్మస్వరూప
మగు దేహేంద్రియాదులకంటె దాను వేఱు అని నిశ్చయము గలిగియుండు
టయే బోధకుఁ గార్యము. ఉపరతికి యమనియమప్రాణాయామాదులు
హేతువులు. చిత్తనిరోధము స్వరూపము. సర్వవ్యవహారలయము కార్యము.

అవ. వై రాగ్యశబ్దార్థవిచారము.

క. వై రాగ్యం బింతటికిని

గారణ మానందకరము శ్ర గావున నది చే

కూరిన సమస్తమును సమ

కూరుం దనుదాన పరమగుహ్య మిది సుతా. ౧౨౫

* వైరాగ్య బోధోపరతులు మూటిలో బోధ మితరసాధనము,
వపేక్షింపక ప్రత్యక్షముగ మోక్షము నిచ్చునదిగాన ముఖ్యమైనది. తక్కిన

టీ. సుతా = కుమారా, ఇంతటికిని = ఈ చెప్పబడినదాని కంటే
కిని, వైరాగ్యము, కారణము = హేతువైనది. ఆనందకరము = ఆనంద
మును గలుగఁ జేయునది. కావునక, అది చేహునక = ఆ వైరాగ్యము
సమకూడెనేని, తినుదాన = తనంతటనే - ప్రయత్నములేకయే, సమస్త
మును = సకలమును - అనఁగాఁ దక్కినబోధోపరతులును, సమకూరును =
సిద్ధించును, ఇది, పరమగుహ్యము = మిక్కిలిగోప్యమయినది.

తా. ఇంతటికిని కారణము వైరాగ్యమే. అది యానందకరము. అది
యొకటి యొనగూడినయెడలఁ దక్కిన దంతయును దనంతటనే సిద్ధిం
చును. ఇది పరమగుహ్యము సుమీ. ౧౨౫

వ. అది యెట్లనిన వినుము. మూలప్రకృతి యాలవాలంబు,
సుఖదుఃఖంబులు ఫలంబులు, త్రిగుణంబులు మూలంబులు,
ధర్మార్థకామమోక్షంబులు రసంబులు, పంచేంద్రియంబు

రెండును దానికి తోడుపడునవి. ఈ మాఁడును గ్రమముగాఁ బడసినవాఁడే
మోక్షము నొందును. వైరాగ్యోపరతులు మాత్రముండి బోధము లేకున్న
వానికి ముక్తికలుగకున్నను వైరాగ్యోపరతులచే తపస్సు సిద్ధించి పుణ్యలోక
ములు లభించును. బోధముండియు వైరాగ్యోపరతులు లేనిచో ముక్తి సిద్ధిం
పదు. వైరాగ్యోపరతులు కూడ నుండిననే ప్రత్యక్షదుఃఖమును దొలఁగి
చుటకు సహకారు లగును. వైరాగ్యమునకు బ్రహ్మలోకత్పణీకారము గల్గు
కాలము అవధి. అజ్ఞానావస్థయందు ఈ దేహేంద్రియాదులు నేననెడి నిశ్చ
యము వచ్చినట్లు విజ్ఞానదశయందవి తోఁపక యాత్మస్వరూపము నేనను
నట్టి నిశ్చయము గలుగుకాలము బోధకు అవధి. ముముక్షువు నిద్రయందు
వలెనే మెలఁకువయందుఁ గూడ సకలవిషయములను మఱచుకాలము ఉపర
తికి అవధి. ఇట్లు బోధోపరతుల కారణ స్వరూప కార్యములు మాఁడు
నెఱుఁగునది.

లూడలు, షడూర్తులు స్వభావంబులు, సప్తధాతువులు
 పోర, లష్టప్రకృతులు విటపంబులు, నవరంధ్రంబులు కోట
 రంబులు, దశవిధప్రాణంబులు పత్త్రంబులు, శబ్దాది విష
 యంబులు పల్లవంబులు, రాగద్వేషాదు లుపశాఖలు, నా
 నావిధకర్మంబులు పుష్పంబులు, జీవేశ్వరులు పక్షులుగాఁ
 గలిగి, మందిరారామ తేత్ర పుత్త్ర మిత్ర కళత్ర బంధు
 మధ్యస్థ ద్వేష్యజన తీక్ష్ణ దుష్కుంటక తరుగుల్ని లతా సం
 కీర్ణంబుఁ, గామాది చోర దుస్సంచారంబు, రోగవ్యాఘ్ర
 భయంకరంబు, దుఃఖదావానల సమావృతంబు, మృత్యు
 సింహ భయగ్రస్తంబు, జరాపిశాచ సమన్వితంబు, దైన్య
 పర్వత సంకటంబు, దురితరాక్షసఘోరంబుఁ, దృష్టాభీకర
 కాకోదర సమాకులంబు, హర్షావర్ష యుంఝూనిల దూషి
 తంబు, స్వర్ణనరక దుర్తార్గ తిరోహితాపవర్ణ సన్తార్గంబు
 నై న మహాదుఃఖారణ్యంబునం గాడుపడి పుణ్యపాప విధే
 యుం డై, జీవుం డంతటం దిరిగి తిరిగి, చీకాకుపడి, యె
 చ్చోట విశ్రాంతిఁ గానక, విసివి, ముందరఁ గాంచి యనం
 తం బని, వెనుకఁ జూచిన ననాది యని, కలయం గనుంగొని
 యసాధ్యం బని తెలిసి, మహాగాఢదుఃఖ భయ శోక
 వ్యాకులీత చిత్తుండుఁ దాపత్రయాదిత్య ప్రదీప్తాతప సంత
 ప్తుండు నై, యంతట నిరంతర నితాంతాగమచ్ఛాయల
 నాశ్రయించి, స్రగ్చందన వనితా ధనధాన్యపశు సంతా
 శయ్యా నికేతనోద్యాన ప్రముఖ విషయసంపాదన సాధ
 నంబు లై న కృషి వాణిజ్య సేవా యాచ్ఛాది తాకిక కర్మం
 బులు పరిహరించి స్వర్గాది సత్యాంత పరలోక విషయ

సుఖసాధనంబు లైన నిత్యనైమిత్తికాది కర్మంబులు ఫల
కాంక్షచేతఁ జేయక పరమేశ్వరార్పణంబుగా నాచరించి,
యప్పరమేశ్వరానుగ్రహంబువలనఁ బరిశుద్ధ హృదయం
దై, యమానిత్యం బదంభిత్వం బహింస యార్జవంబు
తొంటి యాచార్యోపాసనంబు శౌచంబు స్థైర్యం బాత్మ
వినిగ్రహం బింద్రియార్థంబుల వైరాగ్యం బనహంకారంబు
జన్మ మృత్యు జరా వ్యాధి దుఃఖ దోషమానుదర్శనంబు,
బుత్త్రదార గృహద్యనాసక్తి, యనభిష్వంగంబు, నిత్యేష్టా
నిష్టోపపత్తి, సమచిత్తత్వంబు, మదనన్యయోగ నిశ్చల
భక్తి, వివిక్తదేశ సేవిత్వంబు, జనసంగాసక్తి వివర్జనం,
బధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వంబు, దత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనం బను
వింశతిగుణంబు లెప్పుడు సంగ్రహించు నప్పు డాత్మ
బ్రహ్మైక్యసాత్మాత్కార విచారాధికారి యగు నింతవట్టుం
గూడి వైరాగ్యశబ్దంబునకుఁ దాత్పర్యార్థం; బింక బోధ
స్వరూపం బెఱింగించెద నాకర్ణింపు మని యిట్లనియె.

టీ. అది, ఎట్లనినఁ = ఆరహస్య మేవిధ మని యడిగితివేని, వినుము.
మూలప్రకృతి = అవ్యక్త మనెడు తత్త్వము, ఆలవాలము = (సంసార
మనెడి వృక్షమునకు) పాదును, సుఖదుఃఖంబులు, ఫలంబులు = (దానికి)
పండ్లు, త్రిగుణంబులు = సత్త్వరజస్తమోగుణములు, మూలంబులు = వేళ్లు,
ధర్మా...బులు - ధర్మ = ధర్మమును విహితకర్మాచరణ మనుట, అర్థ =
వర్ణాశ్రమోచిత వృత్తిచేత ధనము సంపాదించుటయును, కామ = విహిత
భోగాసక్తియు, మోక్షంబులు = ముక్తియు ననెడియానాలుగును, రసంబు =
తీపు మొదలయిన రసములు, పంచ + ఇంద్రియములు, ఊడలు = జడలు,
షడూర్ములు = (ఆకలి దప్పి శోకము మోహము జర మరణము ననెడి) ఆ

అర్జునుఁ, స్వభావములు, సప్తధాతువులు = (త్వక్కు మాంసము నెత్తురు
 మేదస్సు మజ్జ అస్థి స్నాయువులు ననెడి) ఏడుధాతువులు, పొరలు = పయి
 పట్టలు, అప్తప్రకృతులు = (భూమి జలము అగ్ని వాయువు ఆకాశము
 మనస్సు అహంకారము బుద్ధి అనెడి) ఎనిమిది ప్రకృతులు, విటపంబులు =
 కొమ్మలు, నవరంధ్రంబులు = చెవి మొదలగు తొమ్మిదిద్వారములు, కోట
 రంబులు = తొట్టలు, దశవిధ ప్రాణంబులు = పదివిధములయిన ప్రాణాది
 వాయువులు, పత్త్రంబులు = ఆకులు, శబ్దాదివిషయంబులు = శబ్దము స్పర్శ
 ముమొదలయిన యింద్రియార్థములు, పల్లవంబులు = చిగుళ్లు, రాగద్వేషా
 దులు = రాగము ద్వేషము మొదలయిన యింద్రియవృత్తులు, ఉపశాఖలు =
 చిటుగొమ్మలు, నానావిధ కర్మంబులు = పలువిధములయిన కృత్యములు,
 పుష్పంబులు = పూవులు, జీవేశ్వరులు = జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడును, పక్షు
 లుగాఁ = పిట్టలుగా, కలిగి = కలిగిన దై, మంది...బును - మందిర =
 ఇండ్లు, ఆరామ = తోటలు, క్షేత్ర = భూములు, పుత్త్ర = కొడుకులు,
 మిత్ర = స్నేహితులు, కళత్ర = భార్యలు, బంధు = చుట్టచులు, మధ్య
 స్థ = ఉదాసీనులు - శత్రుత్వమిత్రత్వములు లేనివారు, ద్వేష్యజన = విరోధులు,
 వీర లనెడు, తీక్షణ = వాడి గల, దుష్కంటక = విషపుముండ్లు గల,
 తరు = చెట్లచేతను, గుల్మ = పొదలచేతను, లతా = తీగలచేతను, సం
 కీర్ణంబును = పెనగొన్నదియును, కామా...రంబును - కామ = కామము,
 ఆది = మొదలయిన - కామకోధలోభమోహ మద మత్సరాదు లనెడు,
 చోర = దొంగలయొక్క, దుస్సంచారంబు = చెడునడక గలదియు,
 రోగ...రంబు - రోగ = అధివ్యాధి లనెడు, వ్యాఘ్ర = పులులచేత,
 భయంకరంబు = వెఱపు గలిగించునదియు, దుఃఖ...తంబు - దుఃఖ = పీడి
 లనెడు, దావానల = కార్చిచ్చుచేత, సమావృతంబు = ఆనరింపబడినదియు,
 మృత్యు...స్తంబు - మృత్యు = చా వనెడు, సింహ = సింగమువలని,
 భయ = వెఱపుచేత, గ్రస్తంబు = మ్రింగబడినదియు, జరా.. తంబు -

జరా = ముదిమి అనెడు, పిశాచ = భూతముతోడ, సమన్వితంబు = కూడి
నదియు, చైన్య...టంబు - చైన్య = బీదతన మనెడు - లేక - పిన్నదన
మనెడు, పర్వత = కొండచేత, సుకటంబు = ఇటుకయినదియు, దురి
త...రంబు - దురిత = పాపములనెడు, రాతన = రక్కసులచేత,
ఘోరంబు = భయంకర మైనదియు, తృష్ణ...లంబు - తృష్ణ = ఆశ
అనెడు, భీకర = భయమును గలిగించెడు, కాళోదర = సర్పములచేత,
సమాకులంబు = కలఁగినదియు, హర్ష...తంబు - హర్ష = సంతోషమును,
అమర్ష = కోపమును, అనెడి, యుంఘానిల = ఓరుగాలిచేత, దూషితం
బులు = చెఱుపఁబడినవియు, స్వర్గ...ంబు - స్వర్గనరక = స్వర్గనరక
ములనెడు, దుర్మార్గ = చెడ్డత్రోవలచేత, తిరోహితము = మఱుగు
పడిన, అపవర్గము క్రియొక్క, సన్మార్గంబును = మంచిత్రోవ గలదియు,
ఐన, మహాదుఃఖారణ్యంబునకొ = గొప్పదుఃఖములు గల (సంసార మనెడి)
ఆడవియందు, కాదుపడి = తెలివితప్పి - దారిచెడి యనుట, పుణ్యపాప
విధేయుండు = పుణ్యపాపములకు లోనయినవాఁడు, ఐన జీవుండు, అంత
టను, తిరిగితిరిగి, చీకాకుపడి = వ్యాకులపడి, ఎచ్చోటకొ = ఎక్కడను,
విత్రాంతిగానక = బడలికతీటుటలేక, విసివి = విసిగి, ముందర గాంచి =
ఇంక ముందరికాలము చూచి, అనంతం బని = అంతము లేనిదనియు - ఇంత
వఱ కెన్ని జన్మము లెత్తవలయునో వానికి తుదిలేదనియు, వెనుకఁజూచి =
కడచి పోయినదానిని జూచి, అనాదియు = మొదలు లేనిదియని - ఎంత
కాలము మొదలుకొని జన్మము లెత్తుచువచ్చితి నోయని, కలయం గనుంగొని =
అంతయు విమర్శించిచూచి, అసాధ్యం బని = తుద మొద లెఱుఁగుటకు
అశక్య మనియు, తెలిసి, మహా...డును - మహాగాఢ = మిక్కిలి దృఢ
మైన, దుఃఖ = దుఃఖముచేతను, భయ = వెఱపుచేతను, శోక = వ్యసనము
చేతను, వ్యాకులిత = కలఁత పొందింపఁబడిన, చిత్తుండును = మనస్సుగల
వాఁడును, తాప...ను - తాపత్రయ = అధ్యాత్మికము మొదలగు మూఁడు

తాపము లనెడు, ఆదిత్య = సూర్యునియొక్క, ప్రదీప్త = మండుచున్న, ఆతప = ఎండచేత, సంతప్తుండును = క్రాంచబడినవాఁడును, ఐ, అంత ట్ = పిమ్మట, నిరం...యలన్ - నిరంతర = ఎడతెగని, నితాంత = మిక్కిలి యైన, ఆగమ = కామికాద్యాగమము లనెడు చెట్లయొక్క = (అగమము లనఁగా చెట్లు ఆగమము లనెడి అగమము లని సంధియందు రెంటికి నంతర్భావము), ఛాయలన్ = నీడలను, ఆశ్రయించి, స్రక్చ... బులు - స్రక్ = పూదండలు, చందన = గందము, వనితా = స్త్రీలు, ధన = విత్తములు, ధాన్య = ధాన్యములు, పశు = పశువులు, సంతాన = బిడ్డలు, శయ్యా = నెజ్జలు, నికేతన = ఇండ్లు, ఉద్యాన = పూదోటలు, ప్రముఖ = మొదలైన, విషయ = భోగ్యవస్తువులయొక్క, సంపాదన = సంపాదించుటకు, సాధనంబులు = ఉపాయములు, ఐన, కృషి = దున్నట, వాణిజ్య = వర్తకము, సేవా = కొలువు, యాచ్ఛ = తిరిపము, ఆది = మొదలగు, లౌకిక కర్మంబులు = లోకవ్యవహారములను, పరిహరించి = విడిచి, స్వర్గా...లు - స్వర్గ ఆది = స్వర్గలోకము మొదలు, సత్య అంత = సత్య లోకమువఱకుఁ గల, పరలోక = పరలోకములందలి, విషయసుఖ = వస్తు భోగములకు, సాధనంబులు, ఐన, నిత్యనైమిత్తికాది కర్మంబులు = నిత్యములు నైమిత్తికములు మొదలయిన యనుష్ఠానములను, ఫలకాంక్షచేతన్ = ఫలమందలి యాసక్తినిబట్టి, చేయక, పరమేశ్వర అర్పణంబుగాన్ = బ్రహ్మార్పణముగా, ఆచరించి, అప్పరమేశ్వరానుగ్రహంబువలనన్ = ఆ యీశ్వరుని ప్రసాదముచేత, పరిశుద్ధహృదయుం డై = నిర్మల మగు మనస్సు గలవాఁడై, అమానిత్వంబు = తన్నుఁ దానే పొగడుకొన కుండుటయును, అదంభిత్వంబు = తాను చేసిన ధర్మాదులను ప్రకటించుకొనకుండుటయును, అహింస = భూతబాధ నేయకుండుటయు, ఆర్జ్యవంబు = ఋజువర్తనమును - తిన్నఁ దనమును, త్సాంతి = ఓర్పును, ఆచార్య ఉపాసనంబు = గురువును కొలుచుటయును, శౌచంబు = లోని వెలి

పలి శుద్ధియు, స్థైర్యంబు = నిలుకడయును, ఆత్మవినిగ్రహంబు = మన
స్సును అడంచుటయును, ఇంద్రియార్థంబుల వైరాగ్యంబు = శబ్దస్పర్శా
దు లగు విషయములందు విరక్తియు, అనహంకారంబు = గర్వము
లేమియు, జన్మ...బును = పుట్టుక మరణము ముదిమి తెగులు దుఃఖ
మనెడి వీనియందు, దోష = దోషములను, అనుదర్శనంబు = పలుమాఱు
చూచుటయు, పుత్త్ర)...నక్తి = కొడుకులు పెండ్లములు ఇండ్లు మొదలగు
వానియందు ఆశ లేకుండుటయు, అనభిష్వంగంబు = తగులులేమియు,
నిత్య...త్వంబు—నిత్య = ఎప్పుడును, ఇష్టానిష్ట = ప్రీయాప్రియముల
యొక్క, ఉపపత్తి = పొందుటలయందు, సమచిత్తత్వంబు = సమానమైన
మనస్సును - సమబుద్ధి యనుట, మత్...భక్తియు - మత్ = నాకంటె,
అనన్య = ఇతరము లేదనెడు, యోగ = ధ్యానమందు, నిశ్చలభక్తియుక్ =
స్థిరమయిన భక్తియును, వివిక్త దేశసేవిత్యంబు = జనులు లేనిచోట నుని
కియు, జన...నంబును = జనులయొక్క కూడికయందు ఆనక్తిని విడు
చుటయును, అధ్యా...త్వంబు = బ్రహ్మజ్ఞానమునందు ఎప్పుడును నెల
కొని యుండుటయును, తత్త్వజ్ఞాన అర్థదర్శనంబు = పరతత్త్వము
ఎఱుఁగుటయై ప్రయోజన మని కనుఁగొనుటయు - తత్త్వమును చెలిసి
కొనుటయై పురుషార్థ మని గ్రహించుటయు నని భావము, అను వింశతి
గుణంబులు = అనెడి ఇరువదిగుణములును, ఎప్పుడు, సంగ్రహించుక్ =
ఒడఁగూర్చుకొనునో, అప్పుడు = ఆ క్షణమే, ఆత్మ...కార - ఆత్మ =
ప్రత్యగాత్మయొక్కయు, బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మముయొక్కయు, ఐక్య =
ఏకత్వమును - ఒక్కటిగాఁ గూడుటను - లేక ఒక్కటియై యగుటను,
సాక్షాత్కార = ప్రత్యక్షము సేయుటయొక్క, విచార = పరిశీలనమందు,
అధికారి = యోగ్యత గలవాఁడు, ఆగును; ఇంతవట్టుం గూడి = ఇది
యంతయును జేరి, వైరాగ్యశబ్దంబునకుక్, తాత్పర్యంబు, ఇంకక్, బోధ
స్వరూపంబు = బోధ మనుదాని కలమాపును - బోధశబ్దార్థము ననుట,
ఎఱింగించెదను, ఆకర్ణింపుము = వినుము, అని, ఇ ట్లనియెను.

తా. ఇందు సంసార మొక వృక్షముగా రూపితము. ఒక చెట్టునకు మొదటఁ బుట్టుచోటు పాదు. అందు మొదట వేళ్లును దానినుండి బోచెయు పెదకొమ్మలును ఆకులును జిగుళ్లును చిఱుగొమ్మలును పువ్వులును బండ్లును రసములును గలుగునట్లే, సంసారమునకు ప్రకృతి మొదలగు వానిని పాదు మొదలగునవిగా నుపపాదింపఁబడె నని తెలియునది. చెట్ల నెక్కి పక్షులు పండ్లు మొదలగునవి తినునట్లే, యీ సంసారవృక్షమును జీవేశ్వరు లారోహించి దానిఫలాదుల ననుభవించుచున్నారు. అట్టిసంసార వృక్షమయ మైనది యీ దుఃఖారణ్యము; అరణ్యమునందు ముండ్లు పాద రులును దొంగలు క్రూరమృగములు కార్చిచ్చు పిశాచములు పర్వతములు సర్పములు మొదలగు భయంకరవస్తువులవలె నే యీ దుఃఖారణ్యమందును పుత్త) గృహములు గలవు. అందుఁ దప్పిత్రోవలచేత సరియైనమార్గము తెలియనట్లే యిందు స్వర్గనరకములచేత అపవర్గమార్గము దెలియకుండును. దీనికి మొదలును దుదయును గలుగవు. జీవుఁ డిందు తిరిగి తిరిగి యెక్కడను హాయిగా నిలుచుచోటుఁ గానఁడు. అందు చెట్లనీడలయందు విశ్రమించునట్లే యిం దాగమార్గములను ఆశ్రయించి యిహభోగములకు సాధనములైన కృషి మొదలగు తాకికవ్యాపారములను విడిచి పరలోకసాధనములగు నిత్యనై త్తిమికాదులను ఫలమును గోరక బ్రహ్మార్పణముగాఁ జేయుచు రావలెను. దానిచే ఈశ్వరకృప గలిగి హృదయము పరిశుద్ధ మగును. పిదప అమానిత్వము మొదలయిన యిరువదిగుణములను బొందఁగా నపుడు బ్రహ్మ తైక్య సాక్షాత్కార విచారమునకు అర్హత్వము కుదురును. ఇట్లు దుఃఖారణ్యమునందుఁ దిరిగి తిరిగి యాగమార్గముల నాశ్రయించి తాకికకర్మములు విడిచి వైదికకర్మములను ఫలరహితముగాను బ్రహ్మార్పణముగాను జేయుచు భగవదనుగ్రహముచేతఁ బరిశుద్ధహృదయుఁ డై యమానిత్వాదిగుణము లిరువది నొంది బ్రహ్మాత్మ లేకమగుటను సాక్షాత్కరించువిచారమున కర్హత్వము నొందుటయే వైరాగ్య మనఁబడు నని తాత్పర్యము.

అవ. బోధిస్వరూపమును వివరించుచున్నాను.

తే. అట్టి సుగుణాభిరాముఁ డిత్యాదితోడ

శాంతచిత్తుండుఁ గారుణ్యసాగరుండు

జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నుఁ డై నగురని

వినయభయభక్తు లనుర నేరించు ననఘ !

౧౨౩

టీ. అనఘ = పాపరహిత - హనుమంత, అట్టి సుగుణ అభి
రాముఁడు = అట్లు పైని చెప్పబడినట్టి అమానిత్వము మొదలగు సుగుణ
ములచేత ఒప్పుచున్నవాఁడు, ఇత్యాదితోడ = మిక్కిలి తమకము
తోడ, శాంతచిత్తుండును = రాగాదికలుషము లడంగి సత్త్వగుణ
మనస్సుతోఁ గూడినవాఁడును, కారుణ్యసాగరుండు = దయాసముద్రుఁ
డును, జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నుఁడు = జ్ఞానమును విజ్ఞానమును మిక్కిలి గల
వాఁడును - తత్త్వమస్యాది మహావేదాంత కావ్యార్థజ్ఞానమును బ్రహ్మ
జ్ఞానమును గలవాఁడనుట, ఐన, గురుని = ఆచార్యుని, వినయ భయ
భక్తులు = అడఁకువయును వెఱపును భక్తియును, అమఁగ్ = ఒప్పుగా,
నేరించును = కొలుచును.

తా. అమానిత్వము మొదలయిన పూర్వోక్తగుణములచేత నొప్పు
నట్టి పురుషుఁడు, శాంతచిత్తుఁడును మహాకరుణాత్ముఁడును జ్ఞానసంతుఁడు
నగు గురుని భయభక్తులతో మిక్కిలి తమకము గొని నేరించుచుండును.

క. గురుఁ డజుఁడు గురుఁడు విష్ణుఁడు

గురుఁడు మహాదేవుఁ డఖిలగురుఁడు గురుఁడు న

ద్గురుఁడె పరబ్రహ్మం బని

గురుని నుపాసించు నతఁడు శ్ర గురుతరభక్తిన్. ౧౨౪

టీ. అతఁడు = అమానిత్వాదిగుణములు గల యట్టి పురుషుఁడు,
గురుఁడు = తాను గొల్చు ఆచార్యుఁడు, అజుఁడు = బ్రహ్మ, గురుఁడు =

గురువే, విష్ణుఁడు, గురుఁడు = గురువే, మహాదేవుఁడు = శివుఁడు,
 గురుఁడు = గురువే, అఖిలగురుఁడు = సమస్తమునకు గొప్పవాఁడు, సద్గు-
 రుఁడే = శ్రేష్ఠుఁడైన గురువే, పరబ్రహ్మంబు, అని, గురునికొ, గురుతర
 భక్తికొ = మిక్కిలి గొప్పభక్తితోడ, ఉపాసించును = కొలుచును.

తా. అట్టిగుణములు గలవాఁడు గురువే బ్రహ్మ యనియును విష్ణువని
 యును జీవుఁడనియును పరబ్రహ్మ మనియును దలఁచి మిక్కిలి భక్తితో
 నతనిని గొలుచుచుండును. ౧౨౮

సీ. గురుపదాంభోజముల్ శ గొలువక కల్లునే
 ప్రవిమలవై రాగ్యభాగ్యమహిమ
 గురుపాదతీర్థంబు శ గ్రోలక కల్లునే
 జ్ఞానవిజ్ఞానయోగానుభవము
 గురుసుప్రసాదంబు శ గొనకున్నఁ గల్లునే
 ప్రతి లేని చిత్తోపరతిసుఖంబు
 గురుతత్త్వ మాత్మక గర్హనకున్నఁ గల్లునే
 నిరతిశయం బైనరపరమపదము

తే. అట్లు గావున విద్యార్థి శ యైనయోగి
 వినయభయభక్తు లెదలొనఁ శ బెనఁగొనంగ
 నలచతుర్విధశుశ్రూష శ లాచరించి
 కొనుచు ననిశంబు గురువులఁ శ గొలుచు ననఘ! ౧౨౯

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడగుహనుమంతా! గురుపదాంభోజ
 ములు = గురువుయొక్క అడుగుతామరలు, కొలువక = నేవింపక, ప్రవి-
 మల వైరాగ్యభాగ్యమహిమ = మిక్కిలి అచ్చమైన వైరాగ్య మనెడి
 భాగ్యసమృద్ధి, కలుగునే = కలుగునా - కలుగదనుట; గురుపాదతీర్థంబు =
 గురువుయొక్క పాదప్రక్షాళనజలమును, గ్రోలక = త్రావక, జ్ఞానవిజ్ఞాన

యోగ అనుభవము = లౌకిక జ్ఞానముయొక్కయు అపరోక్షజ్ఞానము
యొక్కయు జీవబ్రహ్మముల యైక్యజ్ఞానముయొక్కయు అనుభవము,
కల్గునే? గురు సుప్రసాదంబున్ = గురువు భుజించిన శేషమును, కొనకు
న్నన్ = కుడువకపోయినచో, ప్రతి లేని చిత్త ఉపరతిసుఖంబు = సాటి
లేనిదగు మనస్సుయొక్క ఉపరతివలని యానందము, కల్గునే? గురుతత్త్వ
ము = గురువుయొక్క స్వరూపమును - పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడనటము,
ఆత్మన్ = మనస్సునందు, కన్గొనకున్నన్ = తెలిసికొననియెడల, నిరతిశ
యంబు = తనకంటె ఎక్కువలేనిది, ఐన, పరమపదము = ముక్తి, కలుగునే?
అట్లు కావునన్, విద్యార్థి = బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరువాఁడు, ఐనయోగి, వినయ
భయభక్తులు, ఎదలోనన్ = మనస్సునందు, పెనఁగొనంగన్ = మల్లడిం
పఁగా, అల చతుర్విధ శుశ్రూషలు = ఆ ప్రసిద్ధము లయిన నాలుగువిధము
లగు శుశ్రూషలను, ఆచరించికొనుచున్ = అనుష్ఠించుచు, అనిశఁబున్ =
ఎప్పుడును, గురువులన్, కొలుచును = నేవించుచుండును. ఇందు నీనము
నాలుగుపాదములందు గురువునకును బ్రహ్మమునకును, అభేదాధ్యవసా
యము చేసి యర్థము చెప్పియున్నట్లు వ్రాసియున్నారు. ఎట్లన, గురు
పదాంభోజమల్ = పరబ్రహ్మముయొక్క, త్వంత్వంపదము లనియు, గురు
పాదతీర్థంబు = బ్రహ్మముయొక్క తత్త్వంపద వివరణకారణము లగు
మహావాక్యార్థముల సారస్య మనియు, గురుసుప్రసాదంబు = పరమాత్మ
యొక్క అనుగ్రహ మనియు, గురుతత్త్వమున్ = పరబ్రహ్మస్వరూపము
నని యర్థాంతరములచేత గురుబ్రహ్మముల కభేదాధ్యవసాయ మున్నదని
వ్రాసిరి కాని, యది గౌరవగ్రస్తమును గిట్టమును గావున సంతగా నుప
సేన్నము గాదు.

తా. గురువుపాదములను గొలిచిననే వైరాగ్యమును, గురుపాద
తీర్థమును గ్రోలిననే బోధమును, గురుభక్తశేషమును భుజించిననే యుప
రతియు, గురుస్వరూపమును దెలిసిననే ముక్తియును గలుగును గాన,

బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరువాఁడు, స్థానము అంగము భావము ఆత్మ యనెడు
* నాలుగువిధము లయిన శుశ్రూషలును చేసి వినయభయభక్తులతోనే
యెల్లప్పుడును గురువులను గొలుచుచుండ వలయును. ౧౨౯

క. వారలయుపదేశముచేఁ

దారక సాంఖ్యామనస్కరీతత్త్వాత్మక మా

శ్రీరాజయోగమార్గం

బారూఢముగా నెఱుంగు శీ నంతట ననఘా. ౧౩౦

టీ. అనఘా, అంతట = తరువాత - అట్లు గురువులకు శుశ్రూషలు
చేసినపిదప ననుట, వారల ఉపదేశముచేత, తారక సాంఖ్య అమనస్క
యోగతత్త్వ ఆత్మకము = తారకయోగము సాంఖ్యయోగము అమనస్క
యోగము అనెడి యివియే స్వరూపముగాఁ గలదైన, శ్రీరాజయోగమార్గం
బు = సంపత్కరమైన రాజయోగముయొక్క ప్రకారమును, ఆరూఢము
గా = నిశ్చయముగా, ఎఱుంగును.

తా. సుగమము.

౧౩౦

* శుశ్రూష—స్థానము, అంగము, భావము, ఆత్మ యని నాలుగు
విధములు ప్రణవమందలి అకార, ఉకార, మకారములకు లక్ష్యార్థ మగు.
ద్రష్టృస్థానమును ఎఱకయు మఱపును లేని యునికితో విచారించుటయే,
స్థానశుశ్రూష. సూర్య చంద్ర బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాదులే కన్నులు మొదలగు
నవయవములని విమర్శించి తెలియుట అంగశుశ్రూష. పరబ్రహ్మము త్రికా
లాబాధ్యమనియు ఆదియే తాననియు భావించుట భావశుశ్రూష. ఆత్మకు
పుత్రకళత్రాదు లాత్మవలెఁ బ్రియములు గావు గనుక, కూటస్థ ప్రత్యక్ష
గాత్మకు వేఱుకాని పరబ్రహ్మమగు తనయందుఁ దాను దప్పకయుండుట
ఆత్మశుశ్రూష ఆత్మ 'విత్తా త్పత్తిః ప్రియాఃపుత్రా త్స్వీకరీరం తథాప్రి
యమ్.' ఇంద్రియాణి ప్రియాఃప్రాణాః ప్రాణా దాత్మా పరంప్రియః'

ము. క్రమ మొప్పార నహంకారదంబునకు వీరకాదేంద్రియప్రాణచి, త్తమనోహంకారము బుద్ధిరూపజగజ్జాలంబెల్ల వాచ్యార్థమా, ద్యము సచ్చిత్తుభూహంబ మై తనకు కుక్షిప్రత్యగా త్నప్రకాశము లక్ష్యార్థము వేదశాస్త్రగరహస్యం బింత నిక్కం బగున్.

సత్యం

టీ. క్రమ మొప్పారన్ = వాచ్యార్థము మొక్కయు లక్ష్యార్థము మొక్కయు క్రమము ఒప్పునట్లు, అహంకారదంబునకున్ = 'అహమ్' అను శబ్దమునకు (ఆద్యంతము లయిన అకారహకారములతోని సకలవర్ణములును, ఆవర్ణములతోఁ గూడిన శబ్దములను, శబ్దములతోఁ గూడిన వాక్యములను, వాక్యములతోఁ గూడిన శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసాదులను సంప్రదీకరణము చేయుఁగా 'అహమ్' అగుట తెలియునది). ఈకాదే...జాలంబు = ఈ దేహము ఇంద్రియములు ప్రాణములు చిత్తము మనస్సు అహంకారము బుద్ధియనెడు అజ్ఞానవృత్తుల సమాహము, ఎల్లన్ వాచ్యార్థము, ఆద్యము = మొట్టమొదటిదియు, నత్ + చిత్ + సుఖరూపము = సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమును, ఐ, తనరు = ఒప్పుచున్న, శుద్ధ = నిర్మలమైన, ప్రత్యక్ = విలక్షణమైన, ఆత్మప్రకాశము = కూటస్థచైతన్యము, లక్ష్యార్థము, వేదశాస్త్రగరహస్యంబు = వేదములందును శాస్త్రములందును గల గోప్యము, ఇంతి = ఇదియే, నిక్కంబు = సత్యము, అగును.

తా. 'అహమ్' అను శబ్దమునకు దేహము ఇంద్రియములు ప్రాణములు మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లనెడి యీ అజ్ఞానవృత్తు లెల్లను వాచ్యార్థములు. ఆద్యమై సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమై యున్న కూటస్థచైతన్యము

అన్నట్లు వీత్తాదు లన్నిటికంటెను ప్రియతమ మయినవి. ఇందు 'గురుపాదోదకం పీత్వా గురో రుచ్చిష్టభోజనమ్ | గురుమూర్తిం సదా ధ్యాయేత్ గురుమంత్రం సదా జపేత్' అను శ్లోకార్థమును అనుసంధింపఁబడినది.

దీనికి లక్ష్యార్థము. వేదములందును శాస్త్రములందును గల పరమరహస్యంబెల్ల నిదియే. ౧౩౧

క. సర్వము వాచ్యార్థము త
త్సర్వాధిష్ఠానశుద్ధశ్చైతన్యము చి
త్పూర్వకలక్ష్యార్థంబు ను
పర్వవినుత ! వినుము బ్రహ్మోపదమున కరయన్. ౧౩౨

టీ. సుపర్వవినుత = దేవతలచేత స్తుతింపబడినవాడా, హనుమంతా! వినుము, బ్రహ్మోపదమునకు = బ్రహ్మశబ్దమునకు, అరయన్ = విచారింపగా, సర్వము = సమస్తప్రపంచమును, * వాచ్యార్థము = సంకేతితార్థ మైనది; తత్ సర్వాధిష్ఠాన శుద్ధశ్చైతన్యము = ఆ సమస్తమునకు ఆధారమై శుద్ధమైన (అనగా ప్రకృతి నతిక్రమించిన) జ్ఞానస్వరూప మగు పరబ్రహ్మము, చిత్ పూర్వక లక్ష్యార్థము = సచ్చిదానందాది లక్షణములచేత లక్షిత మైనయర్థము.

తా. సుగమము.

౧౩౨

తే. ఉభయవాచ్యార్థములతోడ శ నొప్పుచున్న
యుభయలక్ష్యార్థముల కైక్య శ మొదవ దట్లు
గాన వాచ్యార్థముల రెంటిఁ శ గడకుఁ ద్రోచి
యెనయ లక్ష్యార్థ మొకటిగా శ నెఱుంగవలయు. ౧౩౩

* వాచ్యార్థ మనగా ఒకపదమునకు లోకవ్యవహారమున సంకేతింపబడియున్న యర్థము. లక్ష్యార్థ మనగా ఒక పదమునకు వాచ్యార్థము పొసఁగనపుడు ఉపపత్తులనుబట్టి లక్షిత మగు మఱియొకయర్థము. అహం శబ్దమునకు దేహీదులు వాచ్యార్థము, ప్రత్యగాత్మ లక్ష్యార్థము - అనగా, అతద్వ్యావృత్తితటస్థస్వరూపలక్షణముచేత దృగ్రూప మైన పరబ్రహ్మమును గుర్తించునది.

టీ. ఉభయ = ఆహంపద బ్రహ్మపదములు రెంటియొక్క, వాచ్యార్థములతోడఁ = అభిహితార్థములతోడ - అనగా ఆహంపద వాచ్యార్థమయిన శరీరేంద్రియాంతఃకరణాదు లయిన భేదములతోడను, బ్రహ్మపద వాచ్యములైన పిండాండాది మాయాండపర్యంతము లైన భేదములతోడను, ఒప్పుచున్న, ఉభయ లక్ష్యార్థములకుఁ = రెండగులక్ష్యార్థములకు అనగా సత్యజ్ఞానానందరూపుఁ డగు ప్రత్యగాత్మకును సచ్చిదానంద నిత్యనిర్మలాఖండరూప మైన పరబ్రహ్మమునకును, ఐక్యము = ఏకత్వము - కూడిక, ఒదవదు = కలుగదు. అట్లు గాన, వాచ్యార్థములకుఁ రెంటిఁ = ఆహంపద బ్రహ్మపదములకు వాచ్యార్థము లగు బుద్ధ్యాదులను పిండాండాది మాయాండాంతములగు దేహములను వానియందుఁ బ్రతిబింబించిన జీవేశ్వరులను, కడకుఁద్రోచి = వదలిపుచ్చి, ఎనయకుఁ = పొందుపఱిగింపకు, లక్ష్యార్థములు = ఆహంపద బ్రహ్మపద లక్ష్యార్థము లయిన కూటస్థపరబ్రహ్మములును, ఒకటిగాఁ = ఒక్కటియే యని, ఎఱుంగవలయును.

తా. ఆహంపద బ్రహ్మపదములకుఁ గల వాచ్యార్థములు రెంటితోఁ గూడియున్న లక్ష్యార్థములు రెంటికి ఐక్యము కలుగనేరదు. ఆ వాచ్యార్థములను విడిచి యారెంటికిని లక్ష్యార్థ మొక్కటియే అనగా ఒక్క పరబ్రహ్మమే యని తెలియవలయును. ౧౩౩

వ. అది యెట్లంటేని.

౧౩౪

టీ. ఆ రెండు పదములకును లక్ష్యార్థ మొకటిగా నెఱుంగుటయే ట్లనినయొడల.

సీ. అద్వితీయప్రత్యగ్గాత్ముండ నగునేను

బరిపూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మ మగుదు.

బరిపూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మంబె యద్వితీ

యప్రత్యగ్గాత్ముండ న నైననే న

టంచు నీరీతి నశ్రహంబ్రహ్మపదముల
 వాచ్యార్థముల నెల్ల శ్ర వదలి శుద్ధ
 లక్ష్యార్థములఁ గొని శ్ర లక్షణచేఁ దత్త
 దన్యోన్యసమరసైశ్శక్యంబు గనుట

తే. యస్మి యను పదమున కర్థ శ్ర మగును గాన
 నిష్కహావాక్యతాత్పర్య శ్ర మిట్లు సద్గు
 రుప్రసాదమువలన నిశ్చరూఢముగ న
 బాధకంబుగ నెఱుఁగుట శ్ర బోధ మనఘ !

౧౩౫

టీ. అనఘ, అద్వితీయ...డను-అద్వితీయ=రెండవది లేని, ప్రత్యగా
 త్కుండక్ = కూటస్థఁడను, అగునేను, పరి...బ్రహ్మము—పరిపూర్ణ =
 మాయాండము మొదలుకొని పిండాండమువఱకును ఎడతెగక నిండియున్న
 దియు, నిర్గుణ=సత్త్వాది గుణములు మూఁడును లేనిదియును, అగు, బ్రహ్మ
 ము = పరబ్రహ్మము అగుదును, పరిపూర్ణనిర్గుణబ్రహ్మాంబె = అంతటను
 నిండి గుణరహితమై యున్న యాపరబ్రహ్మమే, అద్వితీయప్రత్యగాత్కుండ
 డను=రెండవది లేనికూటస్థప్రత్యగాత్కుండను, ఐన నేను=అగునేను, అటం
 చుక్ = అని ఈరీతిని, అహంబ్రహ్మపదములవాచ్యార్థములను ఎల్లక్ =
 అహంపదబ్రహ్మపదవాచ్యార్థము లయినజీవేశ్వరాదుల నన్నిటిని, వదలి,
 శుద్ధలక్ష్యార్థములక్ = అచ్చపులక్ష్యార్థము లయిన కూటస్థపరబ్రహ్మములను,
 కొని, లక్షణచేక్ = జహదజహల్లక్షణచేత, తత్తత్ = కూటస్థబ్రహ్మము
 లయొక్క, అన్యోన్య = ఒండొంటికి, సమరస = తుల్యమైన ఆనందము
 యొక్క, ఐక్యంబుక్ = కూడికను, కనుట = పొందుటయె, అస్మి అను
 పదమునకు = అయితిని అనెడిశబ్దమునకు అర్థ మగును. కాన = కనుక,
 ఇమ్మహావాక్య తాత్పర్యము = 'అహం బ్రహ్మాస్మి' అనెడి యామహావా
 క్యముయొక్క తాత్పర్యమును, ఇట్లు, సద్గురుప్రసాదంబువలనక్ = శ్రేష్ఠ

లయిన గురువుల యుగ్రహముచేత, నిరూఢముగాఁ = నిశ్చితముగాఁ,
అబాధకముగఁ = బాధకములు లేనట్లుగాను (పక్షసాధ్యహేతువృత్తాంత
ములకు ప్రతిపక్షదుష్టహేతువు మొదలయినవి బాధకము లని తెలియు
వది), ఎఱుగుట = తెలిసికొనుటయే, బోధము = బ్రహ్మజ్ఞానము.

తా. 'అద్వితీయుం డగు ప్రత్యగాత్మ్యుడ నైన నేనే పరిపూర్ణ నిర్గుణం
బగు పరబ్రహ్మము; పరిపూర్ణ నిర్గుణపరబ్రహ్మమే అద్వితీయప్రత్యగాత్మ్యుడ
నగు నేను' అని యిట్లు అహం బ్రహ్మపదముల వాచ్యాత్మముల నెల్ల విశిషి
యీ శుద్ధలక్ష్యార్థములను మాత్రము గ్రహింపవలయును. ఈ పదముల లక్ష్య
ర్థము లయిన కూటస్థబ్రహ్మములకుఁ బరస్పరము సమానమైయున్న యానంద
మొక్కటి యగుటయే 'అహం బ్రహ్మాస్మి' అను మహావాక్యమందలి 'అస్మి'
యనుపదమునకు అర్థము. ఈమహావాక్యమునకు తాత్పర్య మిట్లున్నది. స్వగు
రువుల యుగ్రహమువలన నిశ్చయముగాను నిర్బాధముగాను తెలిసికొనవల
యును. ఇట్లు తెలిసికొనుటయే బోధ మనఁబడు నని తెలియును. ౧౩౬

క. నిత్యముగా దేహాత్మ

ప్రత్యయ మజ్ఞానకుఁ గల్గునపరిపాటిఁ దగం

బ్రత్యగభిన్నబ్రహ్మ

ప్రత్యయ మొప్పార వలయుఁ శ బండితున కిలన్. ౧౩౭

టీ. అజ్ఞానకుఁ = వివేకము లేనివానికి, నిత్యముగాఁ = ఎప్పు
డును, దేహాత్మప్రత్యయము = దేహమే తా ననెడి నమ్మకము, కల్గునపరి
పాటిఁ = కలుగువిధమున, పండితునకుఁ = బ్రహ్మజ్ఞానికి, ఇలన్ = ఈ
భూమియందు, ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మప్రత్యయము - ప్రత్యక్ = కూటస్థ
చైతన్యమునకు, అభిన్న = వేరుకాని, బ్రహ్మప్రత్యయము = తాను బ్రహ్మ
మనెడి నమ్మక, తగన్, ఒప్పారవలయున్ = కలుగవలెను.

తా. అజ్ఞానికి దేహమే తా ననెడి నమ్మిక కలుగునట్లుగానే బ్రహ్మజ్ఞానికి తానే బ్రహ్మ మనెడి నమ్మక మొప్పుచుండును. ౧౩౬

తే. ఇదియె బోధప్రకార మా శ్రీ నింక నీకు
నుపరతిసుఖంబు వినిపింతు శ్రీ నొనర వినుము
ఉత్తమోత్తమ మై యొప్పురచి త్తశాంతి
బ్రహ్మవిద్యాగమమునకు శ్రీ ఫలము వత్స! ౧౩౭

టీ. వత్స = నాయనా - హనుమంతా! ఇదియె = ఈ చెప్పబడినదే, బోధప్రకారము = బోధముయొక్కవిధము, ఔను, నీకు, ఇంక, ఉపరతిసుఖంబు = చిత్తలయమువలని ఆనందమును, వినిపింతును, ఒనర = చక్కగా, వినుము; ఉత్తమోత్తమమై = అన్నిటియందుత్తమమై, ఒప్పు, చిత్తశాంతి = చిత్తలయమే, బ్రహ్మవిద్యాగమమునకు = బ్రహ్మజ్ఞానముయొక్క రాకకు - బ్రహ్మజ్ఞానము లభించుట కనుట, ఫలము = ప్రయోజనము, ఔను.

తా. హనుమంతా! బోధ మనఁగా నిదియె. ఇంక ఉపరతి యనఁగా నిట్టిది యని చెప్పెదను వినుము. చిత్తలయమే యన్నింటియందు మిక్కిలియుత్తమ మయినది. అదియే బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి ఫలముచుమీ. ౧౩౮
చ. ఉపకృతిదానభోగముల శ్రీ కొప్పనిమర్త్యునికల్గి శీల మెల్లపుడును లేనివిప్రునిగరమాధ్యయనంబును నెమ్మనంబునకొవిపులశమంబు గైకొనని శ్రీ వీరతపస్వితపంబు నింద్రియాద్యుపరతిసౌఖ్యముంగననిరయోగివివేకమురి త్త యారయన్.

టీ. ఉపకృతి దానభోగములకు = ఒకరికి కరుణచేత నిచ్చుటకును జలధారా పూర్వకముగా నిచ్చుటకును అనుభవించుటకును, ఒప్పని = సరిపడని, మర్త్యునికల్గి = మనుష్యునియొక్క సంపదయును, ఎల్లపుడును, శీలము = మంచినడవడి, లేనివిప్రు = లేనట్టి బ్రాహ్మణునియొక్క, నిగ

మాధ్యయనంబు = వేదపఠనమును, నెమ్మనంబునకొ = మనసునందు, విపుల
శమంబు = మిక్కిలి యైనశాంతిని- అంతరింద్రియనిగ్రహమును లేక ఓరు
పును, కైకొనని = చేపట్టని, వీరతపస్వితంబు = ఉగ్రమయిన తపము
తోఁ గూడినవానియొక్క తపస్సును, ఇంద్రియ + ఆది + ఉపరతి
సౌఖ్యముకొ = ఇంద్రియములు మొదలగువానియొక్క వ్యాపారములను
గుటవలని సుఖమును, కనని = పొందని, యోగివివేకము - యోగి =
ప్రత్యగాత్మకును బ్రహ్మమునకును ఐక్యము ననుసంధించువానియొక్క, వివే
కము = ఆత్మానాత్మవివేచనము - బ్రహ్మజ్ఞానము, అరయకొ = విచారిం
పఁగా, రిత్తి = వ్యర్థము.

తా. మనుష్యుఁ డెంతధనము గలిగియుండియు దానిని బహిష్కార
ములకును దానములకును దా ననుభవించుటకును నుపయోగింపనియెడల నది
వ్యర్థమే యగును. అట్లే, బ్రాహ్మణుఁడు ఎప్పుడును సత్ప్రవర్తనము లేక
యుండినచో వానివేదాధ్యయనము వ్యర్థము. తపస్వి కాంతి లేకున్నచో
వాని తపస్సు వ్యర్థము. యోగి యింద్రియాదులవ్యాపారముల నుడుపుట
వలని సౌఖ్యమును గాంచనిచో వానిబ్రహ్మజ్ఞానమును వ్యర్థమే యగు
చున్నది.

౧౩౮

సీ. వేదశాస్త్రంబులు శ్రీ వివరించి బుధులచేఁ
జదివింపవచ్చుఁ దాఁ శ్రీ జదువవచ్చు
యజ్ఞదానతపంబు శ్రీ లధికారిజనముచేఁ
జేయింపవచ్చుఁ దాఁ శ్రీ జేయవచ్చు
నిలలొనఁ గలతీర్థముల కేఁగ నన్యుల
బోధింపవచ్చుఁ దాఁ శ్రీ బోవవచ్చు
నష్టాంగయోగవిరద్యల నార్యులకు నుప
దేశింపవచ్చు సాధింపవచ్చుఁ

తే. గాని యెవ్వారి కైన విజ్ఞానయోగ
గతిని దేహేంద్రియము లరికట్ట మనము
నాఁగి అంతర్ముఖముఁ జేసి శ్రయనవరతము
నిశ్చలసమాధినిష్ఠచేత నిలుపరాదు.

౧౩౯

టీ. బుధులచేత్ = పండితులచేత, వేదశాస్త్రంబులన్, వివరించి =
అర్థము వేటువేటి ఏర్పడునట్లు, తాను చదివింపవచ్చును = ఒకరిచేత చది
వింపవచ్చును, తానును చదువవచ్చును. అధికారిజనముచేత్ = అధి
కారము గల మనుష్యులచేత, యజ్ఞదానతపంబులు, చేయింపవచ్చును,
తానును చేయవచ్చును. అన్యులన్ = ఇతరులను - ఇతరుల కనుట,
ఇలలోనన్ = భూమియందుఁ గలతీర్థములకు, ఏఁగన్ = పోవునట్లు,
బోధింపవచ్చును = ఉపదేశింప వచ్చును, తానును పోవచ్చును. ఆర్యు
లకున్ = పెద్దలకు, అష్టాంగయోగ విద్యలన్ = యమ నియమాదు
లయిన ఎనిమిది యంగములతోఁ గూడిన మంత్ర హఠ రాజయోగము
లనెడు విద్యలను, ఉపదేశింపవచ్చును. తానును, సాధింపవచ్చును =
సమర్థింపవచ్చును, కాని = ఇట్లవి యన్ని చేయవచ్చును గాని, ఎవ్వ
రి కైనన్ = ఎంతటివారికిఁగాని, విజ్ఞానయోగగతిని = జ్ఞానయోగ
మార్గముచేత, దేహ + ఇంద్రియములు = దేహమును ఇంద్రియము
లనును, అరికట్టి = అడ్డగించి - నిగ్రహించి యనుట, మనమును, ఆఁగి =
నిలిపి, అంతర్ముఖము చేసి = లోపలిప్రక్కఁ దిరిగినవి గావించుకొని -
ఆత్మస్వరూపముదెస త్రిప్పి యనుట, అనవరతము = ఎల్లప్పుడు, నిశ్చ
లసమాధిచేత్ = నిర్వికల్పసమాధిరూప మగు నిష్ఠచేత, నిలుపరాదు = నిలు
రింప శక్యము గాదు. ఇచట అంతఃకరణము బహిర్ముఖమైనప్పుడు మన స్వ
నియు అంతర్ముఖ మైనప్పుడు బుద్ధి యనియు చెప్పఁబడును. ఈమనోబుద్ధు
లకు చిత్తహంకారములు సహాయములు. కాబట్టి చిత్తసహాయము గల

మనస్సును విజ్ఞానస్వరూపము గావించుకొని తనలోపలనే యుండఁచుకొనుట యే మనస్సును అంతర్ముఖము నేయుట యని యిటు భావము గ్రహించునది.

తా. వేదశాస్త్రము లాకరికఁ గఱపవచ్చును, తానును గఱపవచ్చును; యజ్ఞాదులును నిట్లే యొకరిచేఁ జేయింపవచ్చును, దానును జేయవచ్చును. ఇట్లన్నియును నొకరిచేతఁ జేయింపనుగాని జేయనుగాని తెలుపనుగాని తెలియనుగాని జెప్పింపనుగాని శక్యమే కావచ్చునుగాని, విజ్ఞానయోగముచేత దేహేంద్రియములను నిగ్రహించి మనస్సును వెలికి విడుదల కుండునట్లు అంతర్ముఖముగాఁ ద్రప్పి నిర్వికల్పసమాధియందు బ్రవేశించుట పుటమాత్రము మిక్కిలి యసాధ్యము.

౧౪౦

క. చిత్తేంద్రియోపరమము మ

హత్తర మది యెల్లవారి శ కబ్బదు విను మ
యుత్తమదశ గలిగిన వి

ద్వత్తముఁ డతిదుర్లభుఁడు సరవా మన్మయుఁడు. ౧౪౦

టీ. వినుము, చిత్త + ఇంద్రియ + ఉపరమము = చిత్తముయొక్కయు ఇంద్రియములయొక్కయు ఉడుగుట అనఁగా నిగ్రహము, మహత్తరము = మిక్కిలిగొప్పది - అనఁగా చాల దుర్లభ మైన దనుట; ఇది = ఈ మనస్సుయొక్కయు ఇంద్రియములయొక్కయు లయము, ఎల్లవారికిఁ అబ్బదు, ఆ యుత్తమదశ = ఉత్కృష్టమైన ఆ యుపరతియవస్థ, కలిగిన, విద్వత్తముఁడు = గొప్ప విద్వాంసుఁడు - మేటిబ్రహ్మవిదుఁడనుట, అతిదుర్లభుఁడు = దొరకుట మిక్కిలి అరుదైనవాఁడు, సరవా = ఎల్లప్పుడును, మన్మయుఁడు = నాస్వరూపము గలవాఁడును (ఆగును).

తా. మనస్సును నింద్రియములును నుపరతి గలిగియుండుట మిక్కిలి కష్టము. అట్టి యుత్తమస్థితి కలిగినట్టి బ్రహ్మవిదుఁడు మిక్కిలియు దుర్లభుఁడు. వేయేల, పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడే కాని, మఱొకటి గాఁడు. ౧౪౦

తే. కొంద తాత్కత త్వము నెఱుంగుదు మటంచు
గర్వలై నిక్కి చిత్తనిగ్రహము లేమి
నుపరతిసుఖంబు గానక శ విపులవిషయ
రాగలోలతఁ జెడుదు రూరక మహాత్మా !

౧౮౧

టీ. మహాత్మా = గొప్పమనస్సు గలవాఁడా - హనుమంతా, కొందఱు, తాత్కత త్వము = పరమాత్ముని స్వరూపమును, ఎఱుంగుదుము, మటంచు, గర్వలై = గర్వము గలవారై, నిక్కి = విఱ్ఱిపీఁగి, చిత్తనిగ్రహము లేమి = మనస్సును అడంచుట లేనందున, ఉపరతిసుఖంబు = చిత్తాదులు లయించుటవలని ఆనందమును, కానక = పొందఁజాలక, విపులవిషయ రాగలోలత = విస్తారమైన యింద్రియార్థములందలిరక్తివలనఁ గలుగు చాపల్యముచేత, రూరక = వ్యర్థముగా, చెడుదురు.

తా. కొందఱు బ్రహ్మస్వరూపమును తెలియుదుమని కావరమున విఱ్ఱిపీఁగుదురుగాని, మనస్సు నడంపనందున, వారికి నుపరతివలని యానందము తెలియదు. కాబట్టి, పలువిధములయిన శబ్దాదివిషయములందుఁ దగులువడి వ్యర్థముగాఁ జెడిపోవుదురు.

౧౮౧

తే. జ్ఞానవిజ్ఞానయుతుఁ డయ్యు శ సంతతంబు
నాత్మభావన లేకున్నయతనియింద్రి
యంబులు మనంబు తమకు వశంబుచేసి
విషయసుఖముచవి జూపి శ వెతలఁ బెట్టు.

౧౮౨

టీ. జ్ఞాన...డయ్యు = జ్ఞానముతోను విజ్ఞానముతోను గూడిన వాఁడయినను, సంతతంబు = ఎల్లప్పుడును, ఆత్మభావన = తన్నుగుఱించిన చింతనము- బ్రహ్మముకంటె తాను వేఱు గాదనెడి చింతనము ననుట, లేకున్నయతని యింద్రియంబులు = లేకున్నట్టి యామనుజుని పది యింద్రియములును, మనంబు = మనస్సును, తమకు, వశంబుచేసి = లోపఱచు

పద్య-౧౮౩.] టీకాతాత్పర్యవిశేషాన్వయము.

౩౩౩

కొని, విషయసుఖముచవిత్ = విషయానందముఁబొందుకొని, చాన్ = కనఁబఱచి, వెతలన్ పెట్టున్ = దుఃఖమందుఁ జిక్కించును.

తా. వేదాంతజ్ఞానముగాని తాకికజ్ఞానముగాని కలిగి యుండినపుడు తానే బ్రహ్మమని తనస్వరూపమును జింతనము నేయుచుండవలెను. అట్టిభావన లేనియెడ వాని యింద్రియములును మనస్సును వానిని వశముచేసికొని శబ్దాదివిషయముల రుచిని జూపి చిక్కలఁ జెట్టుచుండును.

నీ. అట్లు గావున నింద్రియమనంబుల నజస్ర

మాత్మభావనచేత శ నాఁగఁబట్టి
యంతర్ముఖముగాఁగ శ నలరించి యాహిఁదఁ

గామాదిశత్రువర్గము నడంచి
విమలబోధాకారశవృత్తిచేఁ గేవల
పరిపూర్ణతత్త్వరూపంబుఁ గాంచి
యానందమూర్తియై శ యఖిలంబుఁ దనయందు
సమయించి చిత్తవిశ్రాంతి నొంది

తే. యెఱుకమఱపులఁ బొరయనిశయెఱుక యైన

పరమపురుషుండు సుస్థితశ్రవణఁ డన గు

ణత్రయాతీతుఁ డన నమననస్కరాజ

యోగనిద్రాసమేతుఁ డై శ యుండు ననఘ! ౧౮౩

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడా - అంజనేయా, అట్లు కావునన్ = అట్లు ఇంద్రియాదులు వానిని లోఁబఱచుకొనును గనుక, ఇంద్రియమనంబు లేన్, అజస్రము = ఎల్లప్పుడును, ఆత్మభావనచేతన్ = నేనే బ్రహ్మమనెడి చింతనచేత, అఁగఁబట్టి = నిలువరించి - విచ్ఛలవిడిగా ప్రవర్తించునీక యనుట, అంతర్ముఖము కాఁగన్ = లోనియాత్మస్వరూప మగుతనకు అభిముఖముగా, అలరించి = పొందుపఱచి, ఆహిఁదన్ = ఆటవిమ్మట,

కామాది శత్రువర్గము = కామక్రోధలోభమోహమదమత్సరము లనెడు
 లోనిశత్రువుల సమూహమును, అడంచి = నిగ్రహించి, విమలబోధ + ఆ
 కారవృత్తిచేత = నిర్మల మైనదియును జ్ఞానాకార మైనదియును అగు
 వ్యాపారముచేత - బ్రహ్మజ్ఞానముయొక్క వ్యాపారముచేత ననుట, కేవల
 పరిపూర్ణతత్త్వరూపంబు = శుద్ధమైనదియు అఖండమైనదియు నగు య
 థార్థవస్తు వగు బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును, కాంచి = దర్శించి,
 ఆనందమూర్తియై = నిరుపాధికస్వరూపుడై, అఖిలంబు = సకల
 జగత్తును, తనయందును = తనలోపలను, సమయించి = అడంచి - లయము
 నొందించి యనుట, చిత్తవిశ్రాంతి = చిత్తముయొక్క ఉపరతి గల
 వాడై, ఎఱుకమఱపుల = జ్ఞాన-జ్ఞానములను - క్షరాక్షరస్వరూపు
 లగు జీవేశ్వరుల ననుట, పొరయని = అంటని, ఎఱుక యైన పరమపురు
 షుండు = జ్ఞానస్వరూపము గల పురుషోత్తముండు, సుస్థితప్రజ్ఞుడనై =
 మిక్కిలిచలనము లేకున్న జ్ఞానము గలవాడై అనునట్లును, బ్రహ్మమే నే
 ననెడియెఱుకయే నిశ్చలజ్ఞానము, గుణత్రయ అతీతుండు అనన్ = సత్త్వాది
 గుణమును కడచినవాడనునట్లు, లేక, మూలప్రకృతి మనాదహంకారము
 లనెడి మూడుగుణముల నంటనివాడనునట్లును, అమనస్కు రాజయోగ
 నిద్రాసమేతుండు ఐ = అమనస్కు రాజయోగ మనెడు నిద్రతోడ - అట్టి
 యోగనిద్ర యను సమాధినిష్ఠతోడఁ గూడినవాడై, ఉండును.

తా. ఇంద్రియములు మనస్సును, ఆత్మభావన లేనివానిని దమవశము
 చేసికొని విషయములందుఁ జిక్కించును. కాబట్టి యారెంటిని ఆత్మభా
 వనచేత నడచి వెలికి నిగుడనీక లోపలి యాత్మస్వరూపమువంక త్రి
 పిమ్మట కామక్రోధాదులను దూలించి పరిశుద్ధజ్ఞానవృత్తిచేత నఖండపర
 బ్రహ్మస్వరూపమును దర్శించి యానందమయుడై ప్రపంచమునెల్లఁ దన
 యందు లయింపఁజేసికొని - అనఁగా నంతటను దా నొక్కడై తప్ప మఱి
 రెండవది లేనివాడై, ప్రపంచమును బుట్టించెడి మనస్సునుగూడ లయము

నొందించికొని జ్ఞానాజ్ఞానములస్వర్ణము లేని పరిశుద్ధజ్ఞానైకస్వరూపుఁడై
యుండును. అట్టి పురుషోత్తముఁడే నిత్యలజ్ఞానసంపత్తి గలిగి మాఁడు
గుణములను మీఁటి ఆమనస్కురాజయోగసమాధియందు నెలకొనియుండును.

తే. ధర్మవిధి నెవ్వఁడు మనోగతంబు వైస
సర్వకామంబులను గడు క సన్న్యసించి
యంచితాత్మాత్మసంతుష్టుః క డగుచునుండు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞః క డగుఁ గుమార !

౧౪౪

టీ. కుమార = పుత్ర - హనుమంతా! ఎవ్వఁడు, ధర్మవిధి =
ధర్మపద్ధతిచేత - విహితములయిన ధర్మమార్గములచేత ననుట, మనోగతం
బులు = మనస్సు నంటియున్నవి, ఐన, సర్వకామంబులను = అన్ని కోరి
కలను, కడు = మిక్కిలి, సన్న్యసించి = దిగవిడిచి, * అంచిత ఆత్మ +
ఆత్మసంతుష్టుఁడు = ఒప్పుచున్న తన యాత్మస్వరూపమునందే సంతోషిం
చినవాఁడు, అగుచు నుండునో, ఆతఁడు = అట్టి పురుషుఁడు, ఆత్మస్థిత
ప్రజ్ఞఁడు = తనయందు నెలకొన్న జ్ఞానము గలవాఁడు, అగుచు - అట్టి
వాఁడే స్థితప్రజ్ఞం డనఁబడు ననుట.

తా. పురుషుఁ డెవ్వఁడు శాస్త్రవిహితము లయిన కర్మజ్ఞానాదుల
చేత మనస్సునందలికామముల నెల్ల దిగవిడిచి తనయాత్మస్వరూపమునందే

* ఇట గీతయం దర్జునుఁడు 'స్థితప్రజ్ఞస్యకాశాప సమాధిస్థస్య కేశ
సా । స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కి మాసీత వ్రజేత కిమ్' అని యడుగఁగా, భగ
వంతుఁడు చెప్పిన 'ప్రజహాతి యథాకామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్ ।
ఆత్మన్యై వాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞ స్తదోచ్యతే' అను శ్లోకార్థ మనుసం
ధింపఁబడెను.

తాను నెలకొని యానందించుచుండునో వాఁడు ఆత్మస్థితప్రజ్ఞఁ డనఁ
బడును, ౧౮౪

*తే. ప్రాప్తదుఃఖములకు భయపడక యోర్చి
కొసరి యప్రాప్తసుఖములఁ శ్రీ గోరికొనక
వీతరాగభయక్రోధుఁ శ్రీ డై తనర్చు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞఁ శ్రీ డగుఁ గపీంద్ర! ౧౮౫

టీ. కపీంద్ర = వానరశ్రేష్ఠా - ఆంజనేయా, ప్రాప్తదుఃఖముల
కుఁ = కలిగిన దుఃఖములకు, భయపడక, ఓర్చి, కొసరి = ఆశించి, అ
ప్రాప్తసుఖములకుఁ = కలుగని సుఖములను, గోరికొనక = అషేషింపక,
వీతరాగభయక్రోధుఁ డై = విడువఁబడిన రాగమును భయమును కోపమును
గలవాఁ డై, తనర్చు నాతఁడు = ఒప్పువాఁడు, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞఁడు = తన
యందే నెలకొన్న జ్ఞానము గలవాఁడు - తానే బ్రహ్మ మనెడి నిశ్చలబుద్ధి
గలవాఁ డనుట, అగును.

తా. ఇంతవఱకుఁ గలిగిన దుఃఖములకు భయపడక ఇంతకును గలు
గని సుఖముల కువ్విస్తారక యిష్టము లగువానియం దనురక్తిగాని భయం
కరము లగు వానియొడ భయముగాని అప్రియకరము లగువానియందుఁ
గోపముగాని లేక యుండువాఁడు స్థితప్రజ్ఞఁ డనఁబడును. ౧౮౬

తే. అఖిలవిషయానభిన్నేహుఁ శ్రీ డగుచు శుభము
నొంది మురియక యశుభంబు శ్రీ నొంది కినియ
కుండు నెవ్వాఁడు సమత నరప్పండితుండు
సంస్థితప్రజ్ఞఁ డగు సూరిరజనవరేణ్య! ౧౮౭

* ఇట గీతయందలి 'దుఃఖే వ్యనుద్విగ్నమనా స్సుఖేషు విగత
స్పృహః వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీ ర్ముని రుచ్యతే' అను శ్లోకార్థ మను
సంధింపఁబడెను.

టీ. సూరిజనవరేశ్వర్యా = పండితసమూహములం దుత్తరముఁ దగువాఁ
డా, అభిలవిషయ + అనభిన్నేహుఁడు = సమస్తము లయిన శబ్దాదివిష
యములందు నెయ్యములేనివాఁడు, అగుచున్, కావుననే, శుభము నొంది
మురియక = మేలు కలిగినందులకు ఉబ్బక, అశుభంబు నొంది క్షయక =
కీడుఁ జెందినను కోపింపక, సమతన్ = శుభాశుభములందు సమబుద్ధిచేత,
ఎవ్వఁడు = ఏమనుష్యుఁడు, ఉండున్ = ఉండునో, ఆపండితుఁడు = ఆ
బ్రహ్మవిదుఁడు, సంస్థితప్రజ్ఞఁ డగున్ = స్థితప్రజ్ఞఁ డనబడును.

తా. * శబ్దాదు లగు సమస్తవిషయములయందును నాసక్తి లేని
వాఁడై మేలు కలిగిన సుస్పాంగక, కీడు కలిగినఁ గోపింపక, తెంటియందును
సమబుద్ధి గలిగియుండు విద్వాంసుఁడే స్థితప్రజ్ఞఁ డనబడును. ౧౪౭

తే. † కూర్మ మఖిలావయవములఁ ర్ గుదియ ముడుఁచు

మాడ్కి నేయోగి యింద్రియరమానసముల

నమర మరలించు నింద్రియాశ్రయములవలన

నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞఁ ర్ డగు మహాత్మా!

౧౪౮

టీ. మహాత్మా, ఏయోగి, కూర్మము = తాఁజేలు, అభిల అవయవ
ములన్ = సకలము లయిన కరచరణాద్యంగములను, కుదియ ముడుఁచు
మాడ్కిన్ = లోపలికి అడఁగునట్లు ముడుఁచుకొను విధమున, ఇంద్రియ

* యస్సర్వత్రానభిన్నేహః తత్తత్ప్రాప్య శుభాశుభం । నాభి
నన్దతి నద్వేష్టి తస్యప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా' యను భగవద్గీతాశ్లోక మియ్యెడ నను
సంధించునది. ఇట గీతాశ్లోకముల ననుసరించియే యివి రచింపఁబడినట్లు
త్రోఁచుచున్నది.

† ఇందును 'యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఽన్యేన సర్వతః ।
ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్య స్తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా' యను భగవద్గీతాశ్లోక
మనుసంధేయము. ఇట తాఁజేలు తన అవయవములను లోని కీడ్చుకొను
నట్లు యోగి తనమనస్సును నింద్రియములను లోనికి నడంచుట చెప్పఁబడినది.

మానసములను, ఇంద్రియార్థముల వలనకొ = శబ్దాది విషయములనుండి,
అమరకొ = ఒప్పుగా, మరలించుకొ = త్రిప్పనో, అతఁడు = అట్టియోగి,
ఆత్మస్థితప్రజ్ఞఁడు, అగును.

తా. తాఁబేలు తనయంగముల నెల్ల లోపలికి ముడుచుకొనునట్లు
యోగి యెవఁడు తనమనస్సును నింద్రియములను వానివానివిషయములనుండి
మరల్చి లోనికిఁ ద్రిప్పికొనునో వాఁడు స్థితప్రజ్ఞఁ డనబడును. ౧౪౭

తే. * విను మొకరహస్య మెఱింగింతు ర వేయునేల
యేమహాప్రాజ్ఞునకు మానరసేంద్రియములు
పంచిన ట్లాజ్ఞలో నిల్చి ర పనులు సేయు
నాతఁ డాత్మస్థితప్రజ్ఞఁ ర డగు బుధేంద్ర! ౧౪౮

టీ. బుధేంద్ర = పండితసత్తమా, ఒక రహస్యమును, నీకుకొ,
ఎఱింగింతును, వినుము. వేయును ఏల = పెక్కుమాట లెందులకు, ఏమహా
ప్రాజ్ఞునకుకొ = ఏ గొప్ప బ్రహ్మవేత్తకు, మానస ఇంద్రియములు = మన
స్సును ఇంద్రియములును, ఆజ్ఞలోకొ = తనపంపునందు, నిల్చి = ఉండి, పంచి
నట్లు = ఆజ్ఞాపించునట్లు, పనులు = సంకల్పాది కార్యములు, చేయుకొ =
చేయునో, అతఁడు = ఆబ్రహ్మవిదుఁడు, ఆత్మస్థితప్రజ్ఞఁడు = స్థితప్రజ్ఞఁ
డగుచున్నాఁడు.

తా. హనుమంతా ! ఒకరహస్యము చెప్పెదను వినుము. ప్రజ్ఞ గల
వాఁ డెవనికి మనస్సును నింద్రియములు లోనయి, యతఁ డాజ్ఞ చేసినట్లు
వర్తించునో యట్టివాఁడు స్థితప్రజ్ఞఁ డనఁబడును. ౧౪౯

* ఇటు 'తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆనీత మత్పరః। వశేహి
యస్యేన్ద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా' అను గీతాన్వోక్తార్థ మనునం
ధించునది.

అ. † ఎల్లభూతములకు † నెద్ది శర్వరి దాని
యందు మేలుకని మహాత్ముడలరు
నఖిలజనము దేనియందు మేల్కని యందు
నదియె నిశి జితేంద్రియాత్మునకును.

౧౮౯

టీ. ఎల్లభూతములకు = జ్ఞానశూన్యమయిన సకలజంతువులకును,
ఎద్ది = ఏబ్రహ్మవిషయక మగు ప్రజ్ఞ - అనగా బ్రహ్మకారాకారిత
వృత్తి, శర్వరి = రాత్రియగునో, గోచరము గానందున రాత్రివలె బ్రహ్మ
శంపకుండునో యనుట, దానియందు = ఆయాత్మవిషయప్రజ్ఞయందు, మహా
త్ముడు = గొప్పమనస్సు గలవాడు - మనస్సు సంతర్కములేని యా
త్ముని దర్శించునట్టి మహనీయుడు, మేలుకని = ప్రబోధము కలిగి, అల
రు = ఆనందించుచుండును - అనగా బ్రహ్మనిష్ఠుడై చొక్కుచుండు
ననుట; అఖిలజనము = సకలప్రాణినమూనమును, దేనియందు = ఏ
శబ్దాదివిషయమైన బుద్ధియందు, అనగా ఇంద్రియవిషయాకారవృత్తి
యందు, మేల్కనియుండు = జాగ్రత్త గలిగియుండునో, అదియె =
ఆశబ్దాదివిషయికబుద్ధియె, నిశి = రాత్రి - అవిద్యాస్వరూప మై రాత్రివలె
ప్రకాశము లేకుండు ననుట.

తా. అజ్ఞానయుక్తము లగుప్రాణులకెల్ల బ్రహ్మస్వరూపము రాత్రి
యందలివస్తువులవలె గోచరింపకుండగా నది పట్టపగటియందువలె జ్ఞాన
లకుఁ దేటతెల్లముగాఁ దెలియుచుండును. ప్రాణులకుఁ బగటియందువలెఁ
దెల్లముగాఁ దెలియుచున్న యింద్రియవిషయాదులు జ్ఞానికి రాత్రియందుం
బోలెఁ గనబడక యుండును.

౧౮౯

† ఇట 'యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమి
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః' అను గీతార్థ మను
సంధింపఁబడినది. అజ్ఞానులకు అంతఃకరణవృత్తి యింద్రియవిషయాకార
ముగను జ్ఞానులకు బ్రహ్మస్వరూపాకారముగను నుండు నని భావము.

౫. అట్లు గావున నింద్రియమనంబుల ననాత్మనిషేధపూర్వ
 కాత్మావలోకనంబుచేత జయించి వశీకృతమాన సేంద్రియుం
 డయినపుణ్యపురుషుండు, సర్వభూతాద్వేష్టయు, సర్వలోక
 మిత్రుండు, పరమకారుణికుండు, నిర్ణముండు, సమదుఃఖ
 నుఖుండు, నిరహంకారుండు, క్షమావంతుండు, నిత్య సం
 తుష్టుండు, యోగరూఢుండు, నియతాత్ముండు, దృఢాత్మ
 నిశ్చయుండు, నిఖిలజనాభయప్రదుం, డఖిలలోక భయ
 రహితుండు, ముక్తహర్షామర్ష భయోద్వేగుండు, నిరపే
 తుండు, శుచియు, దత్తు, డుదాసీనుండు, గతవ్యధుండు,
 పరిత్యక్త సర్వారంభు, డిష్టానిష్ట ప్రాప్తి హర్ష ద్వేష విహీ
 నుండు, సంప్రాప్తేష్ట వియోగదుఃఖవిరహితుం, డప్రాప్తార్హ
 కామశూన్యుండు, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండు, శుభా
 శుభ పరిత్యాగియు, సమశత్రుమిత్రుండు, సమలోష్టాశ్లా
 కాంచనుండు, సమశీతోష్ణసుఖదుఃఖుండు, తుల్యప్రియుండు,
 తుల్యనించాస్తవ్రుండు, మానావమానతుల్యుండు, మాన
 శీలుం, డనికేతనుండు, నుస్థితప్రజ్ఞుండు, గుణాతీతుండు,
 మద్భక్తుండు, మదర్పితమనోబుద్ధియు, మత్పరాయణుండు
 నై ప్రకాశించు యోగీంద్రుండు, సంతత సహజామనస్క
 రాజయోగసమాధియందు సూర్యుండు సమస్తరసంబులం
 బీల్చిన తెఱంగున, బడబానలంబు జలరాశిం బానంబుచేసిన
 కై వడి, మహాదవానలం బరణ్యంబునం గల తృణాదిసమస్త
 పదార్థంబులం గబళించిన తెఱంగున, నావిద్యకంబు లైన
 యనంతగుణంబుల నశేషంబుగా మ్రింగి, కేవలపరిపూర్ణ
 శుద్ధ చింతాతస్వరూపకుం డై యుండు నద్దశావిశేషంబు

ఉ. పరతి యన నొప్పు; నయ్యపరతిప్రాప్తికి యమ నియమ
త్యాగమాన దేశకాలానుసమూలబంధ దేహసామ్య
దృక్స్థితి ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార భ్యాన భారణ సమా
ధు లను పంచదశయోగాంగంబులు సాధనంబులు గావున
వానిని వేర్వేరు విభజించెద నాకర్ణింపుము. ౧౫౦

టీ. అట్లు కావునకొ = అజ్ఞానుల నిద్ర జ్ఞానులకొ మోక్షము
జ్ఞానులనిద్ర యజ్ఞానులకు మోక్షము నగుటవలన, ఇంద్రియమునంబు
లను, అనాత్మ...చేతకొ - అనాత్మ = ఆత్మకాని శరీరమును, పక్ష
పూర్వక = విడుచుట ముందుగాఁ గలిగిన, ఆత్మ = పరిమాత్మయొక్క,
అవలోకనంబుచేతకొ = దర్శనముచేత, జయించి, వశీకృత మానసేంద్రి
యుండు = వశము చేసికొనఁబడిన మనస్సును ఇంద్రియములును కలవాఁడు,
నిద్ర, పుణ్యపురుషుండు, సర్వభూత ఆశ్చేచ్ఛయుకొ = సకలప్రాణులను
ద్యోషింపనివాఁడును, సమస్తలోక మిత్రుండును = సమస్త జనులకొ కలి
కాఁడును, పరమ కామజీవుండును = మిక్కిలి దయ గలవాఁడును, సర్వ
ముండును = నాది యను మమకారము లేనివాఁడును, సమమిత్ర గుణం
డును = సుఖదుఃఖములు సమముగాఁ జూచువాఁడును, నిరవాంకకారుం
డును = నేను అనెడి ఆభిమానము లేనివాఁడును, క్షమావంతుండును =
ఓర్పు గలవాఁడును, నిత్యనంతుఁడును = ఎప్పుడును నంతోష నుండ
యుండువాఁడును, * యోగారూఢుండును = యోగమున బూనినవాఁ

* యోగారూఢుండును = ప్రత్యగ్భూతైశ్వర్యజ్ఞానమును ఆత్మిక
మించినవాఁడును - అనఁగా విపరీతము అనుమానము ప్రత్యక్ష మగు సంతో
యము త్రివిధము. అందు దేహేంద్రియములు నే ననుట విపరీతము. నేను
దేహేంద్రియములా ఆత్మనా యనుట అనుమానము. నేను దేహేంద్రియ
ములు గాను ఆత్మననుట ప్రత్యక్షము, అదియును విడుచుట జ్ఞానము. అట్లు

దును, నియతాత్ముండును = నియమింపబడిన మనస్సు గలవాఁడును, దృ
 ఢాత్మనిశ్చయుండు = తానే బ్రహ్మ మని దృఢమయిన నిశ్చయము గల
 వాఁడును, నిఖిలజన అభయప్రదుండు = సకల జనులకు అభయప్రదానము
 చేయువాఁడును, అఖిలలోక భయరహితుండు = సకలప్రాణులపలనను
 భయము లేనివాఁడును, ముక్త...డు—ముక్త = విడువబడిన, హర్ష =
 సంతోషముయొక్కయు, అమర్ష = కోపముయొక్కయు, భయ =
 భయముయొక్కయు, ఉద్వేగుండు = పుట్టుక గలవాఁడు ('స్యాత్పూగ
 ఫల ముద్వేగ ముద్వేగోఽభీతి రుద్గమః' నానార్థరత్నమాల), నిరపేతుండు =
 ఇహపరభోగములం దపేక్ష లేనివాఁడు, శుచియుక్ = పరిశుద్ధుఁడును,
 దక్షుండు = సమర్థుఁడును, ఉదాసీనుండును = తటస్థుఁడును - శుఖదుఃఖ
 ములు లేనివాఁడు ననుట, గతవ్యధుండు = పోయినవ్యధలు గలవాఁడును,
 పరిత్యక్త సర్వారంభుండు = విడువబడిన సమస్తములయిన పూనికలు గల
 వాఁడు, ఇష్టా...హీనుండును - ఇష్ట = ప్రీయవస్తువులయొక్కయు,
 అనిష్ట = అప్రీయవస్తువుల యొక్కయు, ప్రాప్తి = కలుగుటయందు,
 హర్ష = సంతోషమును, ద్వేష = విరోధమును, విహీనుండు = లేని
 వాఁడును, అప్రాప్త...న్యుండు...అప్రాప్త = లభింపని, అర్థ = వస్తు
 వులయందు, కామశూన్యుండు = కోరికలు లేనివాఁడును, యదృచ్ఛలాభ
 సంతృప్తుండు = తనంతటఁ గలిగినలాభముచేత సంతృప్తి నొందువాఁడును,
 శుభాశుభ పరిత్యాగియుక్ = మేలుగీళ్లను విడిచినవాఁడును, సమశత్రు
 మిత్రుండును = శత్రులందును మిత్రులందును సమబుద్ధి గలవాఁడును—

తాను పొందిన నిశ్చయజ్ఞానముచేత నందఱయందలి భ్రమ భ్రమమాత్రమే
 కాని, వానిని దుఃఖమును బొందింపనేరదు. రజ్జ్వరోపితసర్పము తన్ను
 గఱవక యితరులను గఱచునా యను దృఢనిశ్చయముచేత సకలదుఃఖముల
 నశింపఁజేసిన జ్ఞానాతీతుఁడని యొకయర్థమున్నది గాని, యిది గౌరవ
 గ్రస్తముగా నున్నది.

పద్య-౧౫౦.] టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము.

౩౫౩

పగవాడు చెలికాఁడను భేదము లేనివాఁడనుట, సమశోష్ణ+అర్శకాం
 నుండును = మట్టిపెళ్లయును రాయియును బంగారును సమముగాఁ జూచు
 వాఁడును, సమ శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖుండును = సమ మైత చల్లదనమును
 వేడియును సుఖమును దుఃఖమును గలవాఁడును, తుల్యప్రియాత్మీయుం
 డును = సమములయిన ప్రేయమును అప్రియమును గలవాఁడును - వానికి
 ప్రేయమును అప్రియమును లేవనుట. తుల్యనివాస్తవండును = సమము
 లయిన నిందయును స్తోత్రమును గలవాఁడును, మానావమాన తుల్యుండును =
 గౌరవమునందును అవమానమునందును సమానుఁడయినవాఁడును - ఆ
 రెంటియందు సమబుద్ధి గలవాఁడనుట, మానశీలుండు = మానము స్వభావ
 ముగాఁ గలవాఁడును, అనికేతనుండును = ఇల్లు లేనివాఁడును - తలఁచి
 చోట వసించువాఁడనుట, సుస్థిత ప్రజ్ఞుండును = మిక్కిలి నిలుకడ గల
 జ్ఞానము గల్గినవాఁడును, గుణాతీతుండును = మాఁడుగుణముల కన్యది
 వాఁడును - గుణసామ్యుఁడనుట, మద్భక్తుండును = నాయందు భక్తి గల
 వాఁడును, మదర్పిత మనోబుద్ధియుక్ = నాయందు ఉంపఁబడిన మన
 స్సును బుద్ధియుఁ గలవాఁడును, మత్పరాయణుండును = నన్నే ముఖ్య
 మయిన ప్రాపుగాఁ గలవాఁడును, నాకు లక్ష్యార్థమైన నేనే ముఖ్యమైన స్థాన
 మగువాఁడును, ఐ, ప్రకాశించు యోగీంద్రుండు = ఓవ్వచ్చున్న గొప్ప
 యోగి - బ్రహ్మవిదుఁడనుట, సంతత...సమాధియందు—సంతత = ఎడ
 తెగనిదియు, సహజ = స్వభావసిద్ధమయినదియు, అమనస్క = మనస్సు
 లేనిదియు - మనఃకార్యము లగు సంకల్ప వికల్పములు లేని దనుట, అగు,
 రాజయోగ సమాధియందు = రాజయోగ మను నిష్ఠయందు, నూర్చుండు,
 సమ స్తరసంబులక్ = బావులు కొలఁచులు నదులు మొదలగు సకలమయిన
 నీటిపట్టులయందును గల జలములను, నీల్చిన తెఱంగునక్, బడబానలంబు =
 బడబాగ్ని, జలరాశిక్ = సముద్రమును, పానము చేసిన కైవడిక్ =
 త్రాగినవిధమున, మహాదవానలంబు = గొప్ప కార్చిచ్చు, అరణ్యంబునం

గల, తృణాది సర్వ పదార్థంబులన్ = గడ్డి మొదలగు సకల వస్తువులను
 కబళించిన తెఱంగునన్ = మ్రింగిన విధమున, అవిద్యకంబులు = అవి
 ద్యాసంబంధములు, ఐన, అనంతగుణంబులన్ = మితిలేని రజస్సత్త్వతమో
 గుణాదులను, అశేషంబుగాన్ = కడమ పడకుండునట్లు, మ్రింగి, కేవల...
 కుండై—కేవల = ఏకమును, పరిపూర్ణ = అంతట నిండినదియును, శుద్ధ =
 నిర్మల మైనదియును, అగు, చిన్నాత్రస్వరూపకుండై = జ్ఞానమాత్రస్వరూ
 పముగాఁ గలవాడై, ఉండును. అద్దకావిశేషంబు = ఆయవస్థాభేదము,
 ఉపరతి యనన్, ఒప్పును, అయ్యుపరతిప్రాప్తికిన్ = అట్టియుపరతి కలు
 గుటకు, యమ...సమాధులు = యమము నియముము త్యాగము మోనము
 దేశము కాలము ఆననము మూలబంధము వేహసామ్యము దృక్పిత్తి
 ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారము ధ్యానము ధారణము సమాధి అను,
 పంచదశయోగ + అంగంబులు = పదియేను యోగములకు అంగము లయి
 నవి, సాధనంబులు, కావున, వానిని = ఆ యమ నియమాదులను, వేర్వేరు =
 ఒక్కొక్కటిగా, విభజించెదను = చెప్పెదను, ఆవర్ణింపుము = వినుము.

తా. మనస్సును నింద్రియములును ఆత్మ గావని నిషేధించి తనయాత్మ
 స్వరూపమును దర్శనము చేయవలెను. ఆత్మదర్శనముచేత, మనస్సును నిం
 ద్రియములును వశ మగును. అట్లారెంటిని లోబఱచుకొన్న పుణ్యాత్ముడు,
 సర్వభూతములను ద్వేషింపకుండుట మొదలగు గుణములు గలిగి నాకు
 భక్తుడై నాయందు మనస్సును బుద్ధిని లయింపజేసి నేనే ముఖ్యస్థానము
 గా నుండును. అట్టియోగికి ఎప్పుడు నెడతెగక తనంతటనే సహజముగా
 మనశ్శాన్యంబగు రాజయోగసమాధి గలిగియుండును. సూర్యుడు సకల కల
 ములను బీల్చునట్లును, బడబాగ్ని సముద్రజలమును ద్రావునట్లును, కార్చిచ్చు
 అడవిని గాల్చునట్లును, ఆ రాజయోగనిష్ఠ అవిద్యాసంబంధము లయిన
 గుణములనెల్లఁ బూర్ణముగా నాశము నేయును. అంతటివాడు తాను కేవల
 మును బరిపూర్ణమును జ్ఞానైకస్వరూపము నగు బ్రహ్మమై ప్రకాశించుచుం

డును. ఇట్లుండుదశయే ఉపరతి యనఁబడును. ఈ యుపరతికి మమము నియమము మొదలగు పదియేను యోగాంగములు సాధనములు కాఁబట్టి, ఆ యమము మొదలగువానిని వేఱువేఱుగా వివరించి చెప్పెదను.

అవ. పదియేనుయోగాంగములను జెప్పుచున్నాడు.

మ. సమతక్ భూజలవహ్ని వాయు ఖ తనూః సర్వేంద్రియైశ్చ
ణచి, త్త మనోహంకృతి బుద్ధిరూప బహిరంతర్దృశ్యముగా
దృక్స్వరూ, పముగాఁ జూచుచుఁ దద్దృగాత్మకపరకబ్రహ్మం
బు దా నంచు ని,త్యముభావించిన నాయమం బిది యచిం
ర త్యం బంజనానందనా !

టీ. అంజనానందనా = అంజనేయా, సమతక్ = సమత్వముచేత,
అభేదముచేత, భూజలవహ్ని...దృశ్యముక్ = భూమి జలము అగ్ని
గాలి ఆకాశము దేహము సకలమయిన యింద్రియములు ప్రాణములు
చిత్తము మనస్సు అహంకారము బుద్ధి - అనెడి వీనియొక్క స్వరూప
మయిన వెలుపలిదియు లోపలిదియు నగు విషయములను - భూజలములు
బహిర్దృశ్యములు ప్రాణాదు లంతర్దృశ్యములు, దృక్ స్వరూపముగాఁ =
సర్వసాక్షీస్వరూపముగా, చూచుచుఁ, తద్దృగాత్మక పరబ్రహ్మం =
ఆతని దృక్స్వరూపముగాఁ గల యా పరమాత్మ, తాను అంచుక్ =
తానే యని, నిత్యము = ఎల్లప్పుడు, భావించినక్ = తలంచెనేని, యమం
= యమము అనెడి యోగము, జౌను, ఇది, ఆచింత్యంబు = ముంప
రానిది - వాఙ్మనస్సులకు అగోచర మైనది యనుట.

తా. భూజలాదు లయిన వెలుపలివిషయములను ప్రాణాదు లంతర్దృశ్యములను
లోపలివిషయములను నన్నిటిని సభేదబుద్ధి సర్వసాక్షి యగు దృక్స్వరూపముగా
స్వరూపమే యనియు, నాదృక్కును పరబ్రహ్మ మనియు, నాపరబ్రహ్మ

మను దానే యనియు నిత్యమును భావించుటయే యమము అనఁబడును.
హనుమంతా ! అది యవాఙ్మనసగోచర మయినది. ౧౫౧

సీ. వినుచు ముట్టుచుఁ గనుఁగొనుచు నానుచు మూరు
కొనుచుఁ బల్కుచుఁ బనుల్ శ గొనుచుఁ జనుచు
వర్ణాశ్రమోచితశ్రవ్యాపారముల నిచ్చ
సలుపుచుఁ దలఁచుచు శ మెలఁగునెడల.
నీయింద్రియంబు లీరయింద్రియార్థంబులఁ
బూని వర్తించు నే శ వీని కెల్ల
సాక్షిని గేవల శ సచ్చిదానంద స్వ
రూపుడ గుణజాతిరూపనామ

తే. రహితుడ నటంచుఁ దెలిసి నిరంతరంబుఁ
దన్నుఁ దాఁ జూచుకొనుచు సత్యముగ నీయ
ఖండనియమంబు వదలక శ యుండు టరయ
నియమయోగం బనం దగు శ నిర్మలాత్మ ! ౧౫౨

టీ. నిర్మలాత్మ = పరిశుద్ధహృదయము గలవాఁడా, వినుచును
ముట్టుచును కనుఁగొనుచును నానుచును మూరుకొనుచును పల్కుచును
పనుల్ గొనుచును చనుచును = శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు మొదలయిన
యింద్రియములచేత వినుట మొదలయిన యాయా వ్యాపారములు చేయు
చును, వర్ణాశ్రమ ఉచిత వ్యాపారములు = తమతమ వర్ణములకును ఆశ్రమ
ములకును తగిన పనులను, నిచ్చ = నిరంతరము, సలుపుచున్ = చేయు
చు, తలఁచుచున్ = మనస్సుచే తలపోయుచు, మెలఁగునెడలన్ = తిరుగు
నమయములందు, ఈయింద్రియములు, ఈయింద్రియార్థంబులన్ = శబ్దాదు
లయిన యింద్రియ విషయములను, పూని, వర్తించున్ = ప్రవర్తించును,
వీని = నేను, వీనికెల్లన్ = ఈ యింద్రియములకును ఇంద్రియార్థములకును

అన్నిటికిని, సాక్షి = ద్రష్టను, కేవల సచ్చిదానంద స్వరూపుడ = శుద్ధ సత్యజ్ఞానానందములే స్వరూపముగాఁ గలవాడను, గుణబాలిరూప నామ రహితుడను = త్రిగుణములను బ్రాహ్మణాది జాతులను (పాదుగు కుటుచ బలుపు పలుచన మొదలగు) రూపములను వేర్లను, రహితుడను = లేనివాడను, అటంచుకొ = అని, తెలిసి, నిరంజనము = ఎల్లప్పుడును, తన్నుకొ, తాను = ప్రత్యగాత్మయగు తాను, చూచుకొనుచుకొ = ఏకత్వ భావముచే కనుచు, సత్యముగకొ, ఈ, అఖండనియమంబుకొ = సంపూర్ణ మయిన యీ నియతిని, వదలక ఉండుట = విడువకుండుట, ఆరయకొ = యోజింపఁగా, నియమయోగంబు = నియమయోగ మని, అనందగును = చెప్పఁదగును.

తా. * మనుష్యుడు వినుట గాఁకుట చూచుట మొదలయిన యాయా యింద్రియ వ్యాపారములను తనతన వర్ణాశ్రమములకుఁ దగిన యాయా కార్యములను జేయుచు మనస్సుచేతఁ దలంపులు కలఁచుచు నుండు నపుడు 'ఆయా యింద్రియములు దానిదాని విషయములందు ప్రవర్తించు చున్నవే కాని నే నేమి చేయలేదు. వీనికెల్ల నేను కేవలసాక్షిని, నేను కేవలము సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుడను గాన నాకు గుణములు బాతి రూపము నామము కలుగవు' అని తెలిసికొని త న్నెప్పు డిట్టివానినిగా నియమము దప్పక చూచుచుండుటయే నియమము అనఁబడును.

౧౫౨

తే. ప్రత్యగాత్మస్వరూపుడై ర పరఁగుతనకు
నన్య మైనట్టి దేహేంద్రియాది దృశ్య

* ఇదిట 'నైప కిళ్ళి త్కొమితి యుల్లో మనైత తన్నుకొకొ , పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిహ్నున్నశ్చ స్వపన్ శ్చక్షున్ | ప్రలపన్ విసృజన్ గృహ్ణాన్మన్మిషన్మిమిషన్నపి | ఇద్రియా జీద్రియా క్షేపా వర్తన్త ఇతి ధారయన్' అను గీతాల్లోకార్థము అనుసంధింపఁబడినది.

వితతి యంతయు నొల్లక శ్రీ విడుచుటరయఁ
ద్యాగ మన నొప్పు నది రాజరయోగితిలక !

౧౫౩

టీ. రాజయోగితిలక = రాజయోగులందు మేటియైనవాఁడా - హను
మంతా, అరయన్ = విచారింపఁగా, ప్రత్యేగాత్మస్వరూపుఁడై = కూటస్థ
స్వరూపము గలవాఁడై, పరఁగు, తనకున్, అన్యమైనట్టి = వేఱయినట్టి,
దేహేంద్రియాది దృశ్యవితతి యంతయున్ = దేహము ఇంద్రియములు
మొదలయిన లోపలి వెలుపలి దృశ్యములయొక్క సమూహ మంతయును,
ఒల్లక = కోరక - అనఁగా తనవి అనెడు అభిమాన ముంపక, విడుచుట
యది = పదలుట యనెడి యిదియె, త్యాగము అన నొప్పును.

తా. ప్రత్యేగాత్మ యగుతనకు వేఱయిన దేహము మొదలగు బాహ్యం
తర దృశ్యముల నన్నింటిని కోరక దిగవిడుచుటయే త్యాగ మనఁబడును.
ఇందు ప్రాణాదులగు సంక్షర్దృశ్యములనుగూడఁ దెలియునది. ౧౫౩

కవిరాజవిరాజితము.

పలుకులకందక భావమునంటకశ్రభాసిలు బ్రహ్మము దానగుచు
బలుమఱుఁబల్కక పల్కినచోనవిరపల్కితినంచుఁడలంపకయే
తలఁపులులేక నిరంతరసౌఖ్యసుఖధారన మానుచునుండుట ని
ర్మలమగుమానముమారుతనందనశ్రమానకదీనిభజింపఁదగున్.

టీ. మారుతనందన = వాయుకుమారా, పలుకులకు అందక = మాట
లకు తగులక - వాక్కులచేత నిట్టిదట్టిదని వివరింపరాక యనుట, భావ
మున్ అంటక = మనస్సును తగులక - మనస్సుచేత ఇట్టి దట్టి దని ఊహిం
పఁగా రాక, భాసిలు బ్రహ్మము = ప్రకాశించుచున్న బ్రహ్మము, అ
నఁచున్, పలుమఱున్ పల్కక = పలుమాఱు మాటాడక - అనఁగా మిత
భాషియై యనుట, పల్కినచోన్ = మాటలాడినయెడల, అవి పల్కితిన్ =
ఆపలుకులు మాటలాడితిని - అంచున్, తలంపక = ఎంచక, ఏతలఁపులు

లేక = ఏ సంకల్పములును లేక - సంకల్పశూన్యమై చూచుట, నిరంతర
సౌఖ్యసుధారసమున్ = ఎడతెగని బ్రహ్మానంద మనెడి ఆమృతరసమును,
ఆనుచుకొ = త్రావుచు, ఉండుట, నిర్మలమగు మానసు = పుణ్యమైన
మానయోగము - నిర్వాసనా మానసిక యగుట, దీక్ష = ఈ మానసిక
మును, మానక = విడువక, భజింపఁదగుకొ = సేవించఁదలము.

తా. అవాక్ష్మాననగోచర మైన బ్రహ్మమే తా నయి మిక్కిలి మాట
లాడక మితభాషియై, మాటలాడినను దాను మాటలాడినట్లుగాఁ దలంపక
మఱి యేతలంపులును లేక యెడతెగని బ్రహ్మానందరసాస్వాదము ననుభవించిం
చుచు నుండుటయే మాన మనఁబడును. ౧౫౪

సీ. ధీరులచేత నేరదేశ మాచార్యోప

దేశంబుచే నర్థింక దెలియఁబడియో
బరమపవిత్ర మైక భాసిలు నేదేశ
మేదేశ మన్నింటి కెక్కు డయ్యె
నేదేశ మురుమాననసేంద్రియప్రాణాది
సంచారశూన్య మైక సమత నొప్పు
నేదేశమున సాధ్వరసేచ్ఛామద్రోధ
దుఃఖిగంధలవంబు క దోషకుండు

తే. గరము నిరుపద్రవంబు నిశ్శుంటకంబు

నిరతిశయమును నిత్యంబు క నిర్మలంబు

దివ్య మానంద మగుచు నేరదేశ మలరు

నదియె యేకాంతదేశ మా క నాంజనేయ!

౧౫౫

టీ. అంజనేయా = హనుమంతా, ఏదేశము = ఏస్థానము, ధీరుల
చేతకొ = పండితులచేత, ఆచార్య + ఉపదేశంబుచేకొ = గురువుల బోధ
చేత, అర్థింకొ = అక్కఱవోడ, తెలియఁబడియొకొ = ఎఱుంగ నయ్యెనో,

ఏదేశము = ఏస్థానము, పరమపవిత్ర మై = మిక్కిలి పావనమై, భాసి
 లుక్ = ప్రకాశించునో, ఏదేశము, అన్నింటికీక్ = అన్ని పవిత్రస్థాన
 ములకంటెను, ఎక్కు డయ్యెనో, ఏదేశము, ఉరు...న్యమై—ఉరు =
 గొప్పవైన, మానస = మనస్సు, ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు, ప్రాణ =
 ప్రాణములు, ఆది = మొదలయిన వానియొక్క, సంచార = ప్రవర్తనము
 చేత, శూన్యమై = లేనిదై, సమతన్ = అభేదముతోడ, ఒప్పుక్ = ప్రకా
 శించునో, ఏదేశమునక్, సాధ్వ...లవంబు—సాధ్వన=భయము, ఇచ్ఛా=
 కోరిక, మద = క్రొవ్వు, క్రోధ = కోపము, దుఃఖ = దుఃఖము, అను
 వీనియొక్క, గంధ = వాసనలయొక్క, లవంబు = లేశమును, తోఁపకుం
 డుక్ = కనుపట్టకుండునో, ఏదేశము, కరము = మిక్కిలి, నిరుపద్రవం
 బు = తాపత్రయము లేనిది, నిష్కంటకంబు = క్షుద్రములయిన కామాది
 శత్రువులు లేనిది, నిరతిశయము = తనకంటె గొప్పది లేనిది, నిత్యంబు =
 శాశ్వత మయినది, నిర్మలంబు = ఆణవము మొదలైన మలములు లేనిది,
 దివ్యము = అప్రాకృత మైనది, ఆనందము = నిరుపాధికసుఖస్వరూప మైన
 దియు, అగుచుక్, అలరుక్ = వెలుగునో, అదియె = ఆదేశమే - ఏ
 కాంతదేశము, అగును - ఈదేశము కేవలవివిక్తప్రదేశము గాదు. అట్లేని,
 యిది యాచార్యోపదేశముచేత ధీరులచేతఁ దెలియదఁగిన దని చెప్ప నక్కఱ
 లేదు. కాఁబట్టి, యిట్టిప్రదేశము తురీయాతీతమై యానందాస్వాద మయిన
 చిదాకాశముగా గ్రహింపఁదగును. కాని, మీఁద 'సువివిక్త' మనుటచే
 పూర్వోక్తలక్షణలక్షిత మైన ఏకాంతదేశ మనుటయే యొప్పు.

తా. ఆచార్యులచే నుపదిష్టమై పండితులచేతనే గ్రాహ్యమై పరమ
 పావనమై సర్వాధికమై మనస్సు మొదలగువాని సంచారములు లేనిదై భయ
 కామక్రోధాదులవలనిదుఃఖము కొంచెమును కలుగని దై యుపద్రవమును
 బాధకములును లేనిదై నిరతిశయమును నిత్యమును నిర్మలమును దివ్యమును
 ఆనందమును నైనదేశమే యేకాంతదేశ మనఁబడును. ౧౫౫

తే. అట్టి సువివిక్తదేశంబు శ్రీ నధిగమించు
ఘనునకు నిరంతరసుఖంబు శ్రీ గలుగుఁగాని
యన్యవిజనంబు నొందు దేహతన్మవాది
కబ్బునే నిర్మలానంద శ్రీ మనిలతనయ !

౧౫౬

టీ. అనిల తనయ = వాయుపుత్ర, అట్టి సువివిక్తదేశంబు = అట్లు
మిక్కిలి యేకాంతమైన ప్రదేశమును, వివిక్త మనఁగా 'వివిక్తా ప్రాంతా'గా
అను నమరొక్తిచొప్పున పవిత్రమనియుఁ గలదు గాన, అట్లు ప్రకృతిభేదము
మహదహంకారాది తత్త్వజన శూన్యప్రదేశ మనియు నర్థాంతరము. అధిగ
మించు ఘనునకు = పొందెడు గొప్పవానికి, నిరంతరసుఖంబు = ఎడ
తెగని యానందము, కలుగున్, కాని, అన్యవిజనంబు = మఱియొక నిర్జన
పైనప్రదేశమును, ఒందు = పొందునట్టి, దేహతన్మవాది = దేహమే ఆత్మ
యని వాదించువానికి, నిర్మలానందము = సంపాదదుఃఖఃకృత్తీతార్థక
మైనసుఖము, కబ్బునే = కలుగునా - కలుగ దనుట.

తా. అట్టి మిక్కిలి యేకాంతమైన ప్రదేశమును పొందునట్టి మహా
త్మునకు, నెడతెగని బ్రహ్మానందము కలుగును గాని, మఱియొక నిర్జనప్రదేశ
మును పొందు దేహతన్మవాది కట్టి యానందము గలుగ నేర దనుట తేము.

తే. కాల మెద్దానిచేఁ బరికల్పితంబు
ఎల్లకాలంబు నొకరీతి శ్రీ నెద్ది వెలుంగు
గాలనియమంబు లెందేని శ్రీ గానిసింప
వదియె కాలం బనాది యశనఁత మనఘ.

౧౫౭

టీ. అనఘ = అంజనేయా, ఎద్దానిచే = ఏబ్రహ్మచరచేత,
కాలము, పరికల్పితంబు = రచింపఁబడినదో, ఎద్ది = ఏ పరబ్రహ్మచర,
ఎల్లకాలంబు = ఎల్లప్పుడను, ఒక్కరీతి, వెలుంగు = తేజరిల్లునో,

ఎందేనిక్ = ఏబ్రహ్మమందు, కాల నియమంబులు = వేకువ పగలు మాపు
అనెడి కాలనిబంధనలు, కానిపింపవు = కనబడవో, అదియె = ఆ పర
మాత్మయే, కాలంబు = కాలము - అనగా మూర్తము కానిదై ఉత్పత్తి
స్థితిలయములు లేనిదై యెప్పుడు నేకరూపమై పరిచ్ఛేదములు లేకయుండు
బ్రహ్మమే కాలశబ్దముచేతఁ జెప్పబడు ననుట, అట్టికాలము, అనాది=
మొదలు లేనిది - ఉత్పత్తిరహిత మైన దనుట, అనంతము = నాశము లేని
దియు నగును. ౧౫౭

తే. అట్టి ఆద్యంత రహిత కాలాత్మక కాత్మక
డై నిమేషాది యై ప్రళయాయంత మైన
కాలమును దూలకణము నఖండదావ
శిఖిపగిది మ్రింగి యోగి భాసిల్లు ననఘ. ౧౫౮

టీ. అనఘ, యోగి = బ్రహ్మవేత్త, అట్టి...కాత్మకడై—అట్టి,
ఆద్యంత రహిత = ఉత్పత్తి లయములు లేని, కాలాత్మక = కాలస్వరూప
మైన, ఆత్మకడై = పరమాత్మస్వరూపుడై, నిమేషాదియై = తుప్పపాటు
మొదలుగాఁ గలదై, ప్రళయాయంత మైన కాలముక్ = బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర
ప్రళయములవలన కయిన కాలమును, దూలకణమును = దూదిపింజను,
అఖండ దావశిఖి పగిదిన్ = అంతట నిండిన కార్చిచ్చువలె, మ్రింగి, భాసి
ల్లున్ = ప్రకాశించును.

తా. యోగి యగువాఁడు, ఆద్యంతరహితంబును కాలస్వరూపంబు
నయిన యట్టి పరబ్రహ్మము తానై, నిముసము మొదలుకొని ప్రళయమువఱకుఁ
గల కాలమును, దూదినలునును పెద్దకార్చిచ్చువలెనే కబళించి వెలుంగు
చుండును. ౧౫౯

క. చలనము కాయక్లేశము
నలసతయును జాడ్యనిద్ర శ లాయానం బి

ముల నెట్టియునికివలనను

గలుగ వది సుఖాసనం బ్రకల్పిత మనఘా !

౧౫౯

టీ. అనఘా, చలనము = కదలికయు - సూక్ష్మసిద్ధిమందలి ప్రాణవాయువుధర్మ మైన చలన మనుట, కాయక్షేత్రము = స్థూలదేహధర్మ మయిన దేహకవ్వంబును, అలసతయున్ = కారణశరీరధర్మ మైన బడలి కయు, జాడ్యనిద్రలు = మందత్వమును నిద్రయనున, అమానంబు = శ్రమమును, ఇమ్ములక్ = రెస్సగా, ఎట్టి యునికివలనన్ = ఏ పరబ్రహ్మ స్వరూపముగ నుండుటచేత, కలుగవు = పుట్టవో, అది = ఆ యునికీయే, సుఖ + అసనంబు = సుఖాసన మనఁబడును, అది, అకల్పితంబు = వేరొకరిచే కల్పింపబడరానిది; తానుగాఁ గల్పించుకొనవలసిన దనుట.

తా. సూక్ష్మస్థూలకారణ శరీరముల ధర్మము లగు చలనాదులును మందత్వమును నిద్రయును నే విధ మయిన యునికిచేతఁ గలుగవో యట్టి బ్రహ్మస్వరూప మైన యునికీయే సుఖాసనము. అది యన్యులచేతఁ జేయంబడరాదు; తా నే కల్పించుకొనవలయును.

౧౬౦

ఆ. ఎద్ది సిద్ధ మగుచు ర నేప్రొద్దు విలసిల్లు

నరసి చూచి యెద్ది ర యైనయపుడె

సర్వసిద్ధు లొకట ర సమకూటు నదియె సి

ద్ధాననంబు కేవలత్మరూప !

౧౬౧

టీ. కేవలత్మరూప = కేవలత్మయే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా, సిద్ధి = ఏపరబ్రహ్మము, సిద్ధ మగుచున్ = సిద్ధముగా నున్నదై - తనంతటనే సిద్ధముగా నెలకొని యనుట, ఏప్రొద్దు = సర్వకాలము, విలసిల్లున్ = ప్రకాశించునో, అరసి = చూచి - అపరోక్ష జ్ఞానదృష్టిచేత పరిశీలించి చూచి, ఎద్ది యైనయపుడె = ఏపరబ్రహ్మము తా నైనప్పుడె, సర్వసిద్ధులు = నకలమైన జీవగురుదులు, ఒక్కటన్ = ఒక్క సారిగానే, సమకూ

ఱుక్ = ఒనగూడునో, అదియె = ఆ పరబ్రహ్మమే, సిద్ధాసనము = సిద్ధాసన మనఁబడును.

తా. ఏది సర్వకాలము తనంతట సిద్ధమై యుండునో, ఏది తా నై నపుడే సకలమైన సిద్ధు లొనగూడునో, యదియే యా పరబ్రహ్మమే సిద్ధా సన మనఁబడును.

౧౬౦

ఆ. బంధములకు మూలబంధంబు ప్రకృతి త

ద్బంధ మెద్ది గనినఁ ర బాయు నపుడే

యఖిలత త్త్వములకు ర నాదిమూలం బెద్ది

యదియె మూలబంధ ర మాంజనేయ !

౧౬౧

టీ. ఆంజనేయా, బంధములకుక్ = అష్టపాశ బంధములకు, మూల బంధము = ముఖ్యకారణ మయిన బంధము, ప్రకృతి = ప్రకృతియే - ఆ ణవ కార్మిక మాయామల సహిత మయిన మూలప్రకృతియే, తద్బంధము = ఆ ప్రకృతిబంధము, ఎద్ది గనినపుడే = ఏయాత్మచైతన్యము తా నని చూచి నపుడే, పాయుక్ = వీడునో, అఖిలత త్త్వములకుక్ = ముప్పదియాలు త త్త్వములకును, అదిమూలంబు = ముఖ్యకారణము, ఎద్ది = ఏ పరబ్రహ్మ మో, అదియె = ఆ పరమాత్మయే, మూలబంధము = మూలబంధ మనేడి యోగము.

తా. అష్టపాశ బంధములకు మూలం బగు బంధము ప్రకృతి. అట్టి ప్రకృతిబంధము దేనిని జూచినంతనే తొలఁగిపోవునో, సకలమైన త త్త్వ ములకును నాదిమూల మెద్దియో యట్టి పరబ్రహ్మమే మూలబంధ మనఁ బడును.

౧౬౨

క. వారినిధియందుఁ జెందిన

యేలులగతిఁ జిత్తుఖమున ర నింద్రియవృత్తుల్

చేరి సమభావ మొందుట

యారయఁగా దేహసామ్య శ్రమగు వాయుసుతా. ౧౬౨

టీ. వాయుసుతా = వాయుపుత్రా, వానిధియందుకొ = సముద్రమునందు, చెందిన యేఱులగతికొ = పొందిన నదులవలె, చిన్నదియు నకొ = బ్రహ్మనందమునందు, ఇంద్రియవృత్తులొ = ఇంద్రియములయొక్క రాగద్వేషాది వృత్తులు, చేరి = ఒక్కటిగాఁ గూడి, సమభావ మొందుట = సామ్యము గలిగియుండుట, ఆరయఁగాకొ = పరిశీలింపఁగా, దేహసామ్యము = దేహసామ్య మనెడుయోగము, అగును.

తా. సముద్రమునందుఁ జొచ్చిన నదులవలె బ్రహ్మనందమునందు నింద్రియవ్యాపారము లెల్ల లయించి సామ్యస్థితియందుండుటయే దేహసామ్య మనెడియోగ మని చెప్పఁబడును. ౧౬౨

సీ. ఏచూపు సకలభాశేష్యాంద్రియార్థంబులఁ

గను నది వెలిచూపు శ్రకపికులేంద్ర !

యేచూపు వివిధాంతరేంద్రియవృత్తులఁ

గను నది లోచూపు శ్రకపివరేణ్య !

యేచూపు బాహ్యంతరేంద్రియార్థంబులఁ

గను నది మధ్యలక్ష్యము కుమార !

యేచూపు దగ మానశసేంద్రియ పట్కంబు

గను నది పణ్ణులు శ్రదనుజవైరి !

చూచు నేచూడ్కి యీనాల్గుశ్రమాపులను న

జప్ర మది శాంభవీదృష్టి శ్రసంగరహిత !

యిదియె యన్నింటిలో నెక్కు శ్రడిట్టు లగుటఁ

బరమగుహ్యతమం బగు శ్రబవనతనయ !

టీ. కపికులేంద్ర = ఆంజనేయా, ఏచూపు = ఏదృష్టి - (బాహ్య
 శబ్దదృశ్యములతోఁ గూడిన సవికల్పకమగు దృష్టి యనుట), సకల...ర్థంబు
 లుక్ = సమస్తము లయిన వెలుపలియింద్రియములయొక్క, శబ్దస్పర్శాది
 విషయములను, కనుక్ = చూచునో, అది = ఆ దృష్టి, వెలిచూపు =
 బాహ్యదృష్టి, అగును, కపివరేణ్య = వానరవర్యా! ఏచూపు = (ఆంతర
 శబ్దదృశ్యములతోఁ గూడి సవికల్పమైన) ఏదృష్టి, వివిధ అంతరింద్రియ
 వృత్తులక్ = నానావిధములయిన మనోబుద్ధి చిత్తాఽహంకారములయొక్క
 వ్యాపారములను - అనఁగా సంశయ నిశ్చయ చలన కర్తవ్య వృత్తులను,
 కనుక్ = చూచునో, అది = ఆ చూపు, లోచూపు = అంతర్దృష్టి, అగు
 ను. కుమార = నాయనా! ఏచూపు = (బాహ్యంతర దృశ్యములతోఁ
 గూడి సవికల్పకమైయుండు) ఏదృష్టి, బాహ్య + అంతరింద్రియార్థంబు
 లక్ = వెలుపలి లోపలి యింద్రియవిషయములను, కనుక్ = కాంచునో,
 అది = ఆచూపు, మధ్యలక్ష్యము = అంతరబాహ్యములకు మధ్యమ మగు
 దృష్టి, జౌను, దనుజవైరి = రాక్షసులకు శత్రుఁడవగు ఆంజనేయా! ఏ
 చూపు, తగక్ = ఓప్పునట్లు, మానసేంద్రియ వట్కంబుక్ = మనస్సును
 దక్కిన జ్ఞానేంద్రియము లాటును, కనుక్ = చూచునో, అది, వణ్ము
 భి = వణ్ముభీముద్ర, అగును; సంగరహిత = విషయసంగము లేనివాఁడా,
 ఏచూపు, ఈ నాల్గుచూపులను = బాహ్యము అంతరము మధ్యమము
 వణ్ముభి అనేడి యీ నాలుగువిధము లయిన చూపులను, అజస్రము = ఎల్లప్పు
 డును, చూచుక్ = కనుఁగొనునో, అది = ఆ దృష్టి, శాంభవీ దృష్టి = శాంభు
 ముద్ర యగును - అనఁగా ఉన్మనీయవస్థ యగును, పవనతనయ = వాద
 పుత్త్ర), ఇదియ = ఈశాంభవీదృష్టియే, అన్నింటిలో నెక్కుడు = సకల
 దృష్టులలోను అధికమైనది, అట్టు లగుటక్ = ఇట్లుది అతిశయించినది కాఁ
 టి, పరమ గుహ్యతమంబు = ఉత్కృష్టమైన గొప్పరహస్యము, అగును.

తా. నవికల్పకనిష్ఠయందు బాహ్యము లయిన శబ్దదృశ్యములతోఁ గూడిన చూపు వెలచూపు - అంతరము లయిన దృశ్యములతోఁ గూడిన చూపు లోచూపు బాహ్యములును అంతరములును రెంటినిఁ గను చూపు మధ్యమ మగు చూపు. మనస్సును నింద్రియము లయిదింటిని మాత్రము గను చూపు మణ్ముఖముద్ర. ఈ నాలుగువిధము లయిన బాహ్యంతర మధ్యమ మణ్ముఖు లనెడి చూపుల నెప్పుడును జూచుచుండు చూపు శాంభవి యను నది. ఈ శాంభవీదృష్టియే అన్నిటియందును మిక్కిలి యెక్కు డయినది గాన పరమంబయిన రహస్యం బగును.

౧౬౩

మాలినీవృత్తము.

దృశ్యమే నాకము దృశ్యమే వాయువు శ దృశ్యమే భూజలలేడ ములున్, దృశ్యమే దేశము దృశ్యమే కాలము శ దృశ్యమే దేహము నింద్రియముల్, దృశ్యమే ప్రాణము దృశ్యమే చిత్తము శ దృశ్య మహంకృతి ధీమనముల్, దృశ్యమే విద్యయు దృశ్య మవిద్యయు శ దృశ్యము గానిది దృశ్య కర్తయన్.

౧౬౪

టీ. అరయన్ = పరిశోధింపఁగా, నాకము = అకాశము, దృశ్యమే, వాయువును దృశ్యమే, భూమియును జలమును అగ్నియును దృశ్యములే, దేశము దృశ్యమే, కాలమును దృశ్యమే, దేహమును ఇంద్రియములును దృశ్యమే, ప్రాణమును దృశ్యమే, చిత్తమును అహంకారమును బుద్ధియును దృశ్యములే, విద్యయు దృశ్యమే, అవిద్యయు దృశ్యమే, దృశ్యము గానిది, దృశ్య = దృష్టి - అనఁగా ద్రష్ట యగు పరమాత్మ యే యనుట.

తా. సుగమము.

౧౬౫

* తే. ద్రష్టృదర్శనదృశ్యవిశ్రామ మెచట
 నగు నచట దృష్టి నిలుపఁగ ర నగును గాని
 చెదరి నాసాగ్రమునఁ జూపుఁ ర జేర్పఁదగదు
 కోరి యమనస్కరాజయోగగులకు వత్స ! ౧౬౫

టీ. వత్స = నాయనా, అమనస్క రాజయోగులకు = మనస్సు
 లయించిన రాజయోగనిష్ఠ గలవారికి, ద్రష్టృ...రామము - ద్రష్టృ =
 చూచువాఁడు, దర్శన = చూపు, దృశ్య = చూడఁదగినది (రూపము)
 అను వీనియొక్క, విరామము = ఉడుగుట - లయము, ఎచట = ఏ
 పరబ్రహ్మమునందు, అగు = అగునో, అచట = ఆ పరబ్రహ్మము
 నందు, దృష్టి నిలుపఁగనగును గాని = చూపుచేర్పవలయునే కాని, చెదరి =
 కలఁతపడి - భ్రమించి యనుట, నాసాగ్రమున = ముక్కుకొనయందు -
 భూమధ్యమునం దనుట, చూపును, చేర్పఁదగదు = నిలుపరాదు.

తా. దేనియందు ద్రష్టయును దర్శనమును దృశ్యము ననెడి యీ
 మూఁడును లయము నొందునో యాపరబ్రహ్మమందే దృష్టిని నిలుపవలయును
 గాని, యమనస్క రాజయోగులకు నాసాగ్రమునందుఁ జూపు నిలుపరాదు
 చుమి. ౧౬౫

శా. ప్రాణాంతఃకరణేంద్రియాద్యఖిలసర్వద్భావంబులకు భూషణ
 శ్రేణీ స్వర్ణముగా నెఱింగినగతిన్ శ్రజింతాత్రముంగాఁగఁ ద
 త్ప్రాణాంతఃకరణాదివృత్తులునశించుందన్నఁగాఁగాంచినం
 బ్రాణాయామ మనంగనొప్పు నిది సంభావ్యంబు మేధానిధీ!

టీ. మేధానిధీ = బుద్ధికి నిధానమయినవాఁడా - ఆంజనేయ,
 షణ్ శ్రేణీ = ఆభరణసమూహమును, స్వర్ణముగా = బంగారు

* 'ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానాం విరామో యత్రవా భవేత్ । దృ
 ష్టత్రైవ కర్తవ్యం నాసాగ్రావలోకనమ్' అని యిందులకు ప్రమాణము.

ఎఱింగినగతిక్ = తెలిసినట్లు, ప్రాణాం...బులక్ — ప్రాణ = పంచ ప్రాణముల యొక్కయు, అంతఃకరణ + ఇంద్రియ + ఆది = లోపలి వెలుపలి ఇంద్రియములు మొదలగువానియొక్కయు, అభిల = సకలము లయినవియు, సత్ = శ్రేష్ఠము లయినవియు నగు, భావంబులక్ = పదార్థ ములను, చిన్నాత్రము కాంగక్ = జ్ఞానైకస్వరూప మగు బ్రహ్మము గాను, అబ్రహ్మమును, తన్నుఁగాను, కాంచినక్ = చూడఁగా, తల్ ప్రాణ అంతఃకరణ ఆదెవృత్తులు = ఆప్రాణము అంతఃకరణము మొదలగువాని యొక్క సంశయాదివృత్తులు, నశించుక్ = క్షీణించును - అనఁగా బ్రహ్మ మందు లయించి బ్రహ్మీభూత మగు ననుట. ఇది = ఇట్లు కాంచుటయే, ప్రాణాయామము, అనంగక్, ఒప్పును, సంభాష్యంబు = మిక్కిలి తెచ్చగా ఊహింపఁదగినది, లేక మిక్కిలిగా గారవింపఁదగినది.

తా. ప్రాణము అంతఃకరణము ఇంద్రియములు మొదలగువానినెల్ల, భూషణములనెల్ల బంగారుగాఁ దెలిసినట్లు, జ్ఞానైకస్వరూప మగు బ్రహ్మము గాను, ఆ బ్రహ్మమును దన్నుఁగాను గాంచినపుడు ప్రాణాదులకుఁ గల వృత్తులన్నియు నశించును. అట్లగుటయే ప్రాణాయామయోగ మనఁబడును.

మ. వెలిలోఁ గన్నడునామరూపవితతిన్ వేమాలు రేచించి యి
మ్ములసచ్చిత్సుఖరూపత త్వముమదింబూరించియామీఁదని
శ్చలమైతన్మయమైతగన్ మనమునశ్రాంతంబుగుంభించినన్
నలువైప్పన్ బుధసేవ్యమైతనరుప్రాణాయామయోగంబగున్.

టీ. వెలిలోక్ = మనస్సునకు బయటను లోపలను, కన్నడు నామ రూపవితతిక్ = అగపడుచున్న కామక్రోధ ఘటపటాది నామముల యొక్కయు, వాని అంతర్భహిర్దృశ్యముల యొక్కయు, విరితిక్ = విచ్ఛిన్నమును, వేమాలు = పలుమాలు, రేచించి = వేలుచేసి - అనఁగా నివియెల్ల ప్రకృతికల్పితములు గావున నేను గా నని నిరసించి, ఇమ్ములక్ =

చక్కగా, సత్ చిత్ సుఖరూపతత్త్వమున్ = సచ్చిదానందరూపమైన
 పరబ్రహ్మమును, మన్ = అంతరంగమందు, పూరించి = నిండించి -
 సంశయాదులులేక బ్రహ్మమే నే నని కనుగొనియనుట, ఆమీదన్ = అటు
 పిమ్మట, నిశ్చలమై = చలనములేనిదై, తన్మయమై = ఆ పరమాత్మస్వరూపమై,
 తగన్, అశాంతంబు = ఎల్లప్పుడును, మనమున్ = మనస్సును, కుంభించి
 నన్ = కుంభముచేసినను - బ్రహ్మమందు లయింపజేసిన ననుట, నలు
 వొప్పన్ = ఒప్పిదముగా, బుధనేవ్యమై = బ్రహ్మవిదులచేత నేవింపఁ
 దగినదై, తనరు = ఒప్పు, ప్రాణాయామయోగంబు, అగును.

తా. మనస్సులోపలను వెలుపలను దోచుచుండు నామములను రూ
 పములను వేఱుపుచ్చి సత్యజ్ఞానానందస్వరూప మగు బ్రహ్మమే తా నని
 భావించుచు మనస్సును చలనము లేక బ్రహ్మమయమై యుండునట్లు కుం
 భింపఁగా ప్రాణాయామయోగ మనఁబడును. ౧౬౪

క. సత్యానృతవిషయంబులఁ

బ్రత్యగ్బోధస్వరూపపరమాత్మునిఁ గా

నిత్యము నవలోకించుట

ప్రత్యాహారం బనంగఁ శ బరంగుఁ గపింద్రదా! ౧౬౫

టీ. కపింద్రదా = హనుమంతా, సత్య అనృత విషయంబులన్ =
 సత్య మగు పరబ్రహ్మముయొక్కయు అసత్య మగు ప్రకృతియొక్కయు,
 విషయంబులన్ = గుణములను - బ్రహ్మముయొక్క సచ్చిదానంద నిత్య
 నిర్మల శాంతశమదమాద్యనంత కల్యాణగుణములను ప్రకృతియొక్క క
 ర్మభ్రష్టభావమోహాది దుర్గుణములను, బ్రత్యగ్బోధ స్వరూప పరమాత్మ
 గాన్ = తన యాత్మజ్ఞానస్వరూప మగు పరబ్రహ్మముగా, నిత్యమున్
 ఎప్పుడును, అవలోకించుట = చూచుటయే, ప్రత్యాహారంబు, అన
 గన్ పరంగును = అనఁగా ఒప్పును.

తా. సత్యం బగు బ్రహ్మముయొక్క సచ్చిదానందకాంతశమవమాది
గుణములును ప్రకృతియొక్క కామక్రోధాది గుణములును దన యాత్మకాన
మే స్వరూపముగాఁ గల అరమాత్ముడే యిది నిత్యము చూచుచుండుటయే
ప్రత్యాహారయోగ మనఁబడును. ౧౭౦

తే. మహితదేహేంద్రియప్రాణమానసాది
దృశ్యములు గాను నే వీనిఁ గ దెలియుచుండు
దృక్స్వరూపుడ ననుచుఁ జింతించు టరయ
ధ్యానయోగంబు బ్రహ్మవిద్యానిధాన ! ౧౭౧

టీ. బ్రహ్మవిద్యానిధాన = బ్రహ్మవిద్యకు నిధియైనవాఁడా, మహిత...
ములు—మహిత = ఒప్పిదములైన, దేహ = దేహములు, ఇంద్రియ = ఇంద్రి-
యములు, ప్రాణ=ప్రాణములు, మానసాది = మనస్సు మొదలయిన వని,
దృశ్యములు = గోచరపదార్థములు, కాను = నేను గాను, నేను = నేను
తాత్పుడ నగు నేను, వీనిన్ = ఈ దృశ్యములను, తెలియుచున్ = ఎఱుఁ-
గుచు, ఉండు, దృక్ స్వరూపుడను = సాక్షిస్వరూపుడను, అనుచున్,
చింతించుట = ఎంచుట, అరయన్, ధ్యానయోగంబు = ధ్యానయోగ
మనఁబడును.

తా. దేహములు ప్రాణము లింద్రియములు మొదలయిన దృశ్యము
లన్నియును నేను గాను. నేను వీని నెల్లఁ దెలియుచుండునట్టి సాక్షి నని
తించుచుండుటయే ధ్యానయోగము. ౧౭౧

మది యెద్ది దలఁచు మది యె
య్యది గనుఁగొను నదియె బ్రహ్మ గ మను నగ్గుటి నా
హృదయంబున నిలుపుట దీ
నదయాపర పరమధారశాసనయోగ మగున్.

టీ. దీనదయాపర = దీనులయందు దయగలవాడా, మది = మనస్సు - కర్తృకరణకార్యాత్మక మైనది, ఎద్ది తలఁచుకొ = దేనిని సంకల్పించునో, మది = మనస్సు, ఎయ్యది కనుఁగొనుకొ = దేనిని చూచునో, అదియె = ఆ తలఁచినదియు చూచినదియునే, బ్రహ్మము = పరమాత్మ, అను అగుటేకొ = అనెడి ఆ లక్ష్యమును, ఆ హృదయంబునకొ నిలుపుట = ఆ మనస్సునందే నెలకొలుపుట, పరమధారణాయోగము = ఉత్కృష్ట మైన ధారణ అనెడి యోగము, అగును.

తా. మనస్సుచేతఁ దలంచునదంతయు చూచునదంతయును బ్రహ్మమే యని యీ నిశ్చయమును హృదయమందు నిశ్చలముగా నుంచుకొనుటయే * ధారణాయోగ మనఁబడును. ౧౭౦.

క. సర్వావస్థలయందును

సర్వంబును బ్రహ్మ మనుచు శ సతతముఁ గనినన్

సర్వవికృతిరహితసహజ

నిర్వాణసమాధి యగు వినిర్మలరూపా!

౧౭౧

టీ. వినిర్మలరూపా = మాలిన్యరహిత మగు స్వరూపము గలవాడా - ఆంజనేయా, సర్వావస్థలయందుకొ = సమస్తమైన జాగ్రత్త మొదలయిన అవస్థలయందు, సర్వంబును = ఆయా అవస్థలయందుఁ దోచిన సమస్తభోగ భోగ్యసాధన శూన్య సాక్షాత్కారము అనెడి నకలమును, బ్రహ్మము అనుచుకొ, సతతముకొ = ఎల్లప్పుడును, కనినకొ = చూచె

* ఇందులకు 'యద్య త్సత్వతి హస్తాభ్యాం తత్త దాత్మేతి భావయేత్ | యద్య త్సత్వతి హస్తాభ్యాం తత్త...యేత్.' 'యద్య త్సత్వతి కర్ణాభ్యాం తత్త...యేత్' (కైవల్యోపనిషత్తు). మనసా వచనా దృష్ట్యా గృహ్యతే నైరపీన్ద్రీయైః | అహమేవ న మత్తోఽన్యజితి బుద్ధ్యర్థ మజ్ఞానా (భాగవతము).

నేని, నర్వ...మాధి—నర్వ = సమస్తములయిన, వికృతి = భోగ్యము. మొదలయిన చతుర్విధ కారణములను, రహిత = లేని, సహజ = న్యభావ సిద్ధమైన, నిర్వాణసమాధి = కైవల్యనిష్ఠ, అగును.

తా. జాగ్రత్తు స్వప్నము సుషుప్తి తురీయము మొదలగు నవస్థల యం దెల్లఁ దోచుచుండు నామా భోగ్య భోగ సాధనాదు లయిన వస్తువుల నన్నిటిని పరబ్రహ్మమే యని యెప్పుడును జూచినయెడల, సమస్త వికారములు లేక సహజమై యొప్పు నిర్వాణసమాధి కలుగును. ౧౭౧

క. ఈపదియేనంగంబుల

దీపితవిజ్ఞానసూక్ష్మదృష్టి ననిశమున్

జేపట్టి యభ్యసించు మ

హాపురుషున కబ్బుఁబరమ ర మగు నుపరమమున్. ౧౭౨

టీ. ఈ పదియేను అంగములన్ = యమము మొదలయిన నిర్గుణోపాసనాంగములను, దీపితవిజ్ఞాన సూక్ష్మదృష్టిన్ = వెలుగుచున్న బ్రహ్మజ్ఞానమువలని సూక్ష్మపుఁజూపుచేత, అనిశమున్ = ఎల్లప్పుడును, చేపట్టి = పరిగ్రహించి, అభ్యసించు మహాపురుషునకున్ = అలవాటుచేయు గొప్ప వానికి - బ్రహ్మవేత్త కనుట, పరమము = ఉత్కృష్టము, అగు, ఉపరమమున్ = ఉపరతియు, అబ్బును = కలుగును.

తా. నిర్గుణోపాసన కంగము లైన యమము మొదలగు నీ పదియేను సూక్ష్మమగు బ్రహ్మజ్ఞానదృష్టిచేఁ గాంచి, అలవాటుచేయు బ్రహ్మవిదు

గ్రంథు నుత్తమం బగు నుపరతి సిద్ధించును. ౧౭౩

చిత్తోపరమము గల పురు

షోత్తముఁడు జగంబు మఱచి ర యుండున్ భావా

న్న తపిశాచనిభుం డై

యెత్తటి సుపునికరణి నిరరింద్రియఁ డగుచున్. ౧౭౩

టీ. చిత్త + ఉపరమము = చిత్తలయము, కల, పురుషోత్తముడు = పురుషశ్రేష్ఠుడు, నిరింద్రియఁ డగుచున్ = ఇంద్రియములు లేనివాఁడై - వానిని గెలిచినవాఁడై యనుట; బాల...నిభుండై = బాలునితోడను వెచ్చివానితోడను భూతముతోడను సమానుఁడై, ఎత్తటిన్ = ఏసమయమందును, సుపునికరణీన్ = నిద్రించువానివలె, జగంబున్, మఱచియుండును.

తా. చిత్తోపరతి గల మహాపురుషుడు బాలునివలెను వెచ్చివానివలెను భూతమువలెను గనఁబడుచు నెప్పుడును నిదురించువానివలె తోకమును మఱచి యుండును.

౧౭౩

శా. గాలిం దూలిన వానచేఁ దడిసినన్ శ గాఢాగ్నిచేఁ గాలి నన్, వ్యాళం బాత్మవిముక్తకంచుకముపై శ వ్యామోహముం దాల్పన, త్లాలోలాంగముపై నిరూఢమమతాహంకారముల్ లేక యా, త్లాలోకస్థితి నుండుఁ బండితుఁడు నిత్యానందముం బొందుచున్.

౧౭౪

టీ. పండితుఁడు = విద్వాంసుఁడు - బ్రహ్మవేత్త యనుట, గాలిన్ తూలినన్ = గాలిచే కీడ్పడినను, వానచేన్, తడిసినను, గాఢాగ్ని చేన్ = తీవ్రమైన అగ్నిచేత, కాలినను, వ్యాళంబు = సర్పము, ఆత్మవిముక్తకంచుకముపైన్ = తనచేత విడువఁబడిన కుబుసముమీఁద, వ్యామోహమున్ తాల్పనట్లు = మక్కువ ఉంపనట్లు, ఆలోల అంగముపైన్ మిక్కిలి చంచలమగు దేహముమీఁద, నిరూఢ మమతా అహంకారములు నిశ్చలములైన మమకారమును అహంకారమును - ఈదేహము నాది యకాని నేనే అనికాని అనునందించుట యనుట, లేక, నిత్య ఆనందమున్ = బ్రహ్మానందమును, పొందుచున్ = అనుభవించుచు, ఆత్మ+ఆలోకస్థితిన్ =

పరమాత్మదర్శనమందలి ఉనికిచేత, ఉండును - దానిని స్థిరముగా దర్శించుచు నుండు నని భావము.

తా. ఆత్మజ్ఞానము గలవాఁడు, తనదేహము గానికిఁ గొట్టువడినను, వానచేఁ దడిసినను, అగ్నిచేఁ గాలినను, పాము తాను విడిచిన కుటుంబము మీఁద మక్కువ లేకుండునట్లు, తాను నాదేహముమీఁద మమకారమును నహంకారమును లేక యాత్మదర్శనము చేయుచు బ్రహ్మానందము నొందుచుండును.

మ. మదిరాపానమదాంధుఁ డాత్మపటమున్ క మై నుండినన్ జాతీనన్, వదులై వ్రేలినఁజూడఁడప్పగిదిజీవన్ముక్తుఁడుద్యత్సమా, ధిదశాప్రాప్తసుఖామృతానుభవతృప్తిర్ మత్తుఁడై మేను నె, న్మదిఁగూర్చుండినలేచిన న్నడచినన్ మన్నింపఁ డే నంచుఁ దాన్.

టీ. మదిరా...ధుఁడు—మదిరాపాన = మద్యము త్రాగుటవలని, మద = మత్తుచేత, అంధుఁడు = కన్నఁ గాననివాఁడు, ఆత్మపటమున్ = తన వస్త్రమును, మైన్ = దేహమందు, ఉండినను, జాతీనను, వదులై, వ్రేలినను = జీరాడినను, చూడఁడు = పొటింపఁడు; అప్పగిదిన్ = అనిధమున, జీవన్ముక్తుఁడు = దేహముతోనే ముక్తి నొందినవాఁడు, ఉద్యత్—తృప్తిన్—ఉద్యత్ = పొడముచున్న - ప్రాప్తమై వెలుగుచున్న, సమాధిదశా = బ్రహ్మానిష్ఠ అను నవస్థయందు, ప్రాప్త = కలిగిన, సుఖామృత = బ్రహ్మానందమనెడు అమృతముయొక్క, అనుభవ = అనుభవించుటచేతఁ గలిగిన, తృప్తిన్ = తనివిచేత, మత్తుఁడై = మత్తిరినవాఁడై - మైమఱచియునుట, మేను = దేహము, న్మదిన్ = స్వస్థముగా, కూర్చుండినను, లేచినను, నడచినను, తాను, ఏ నంచున్ = ఆశీరమే నే నని, మన్నింపఁడు = గౌరవింపఁడు.

తా. కల్లుత్రావి మత్తు గొన్నవాడు, తనవస్త్రము దేహమును దున్నును దేహమునుండి జాతినను వదులుగా జీరాడినను బాటింపనట్లే,
* జీవన్ముక్తుడును సమాధియందలిబ్రహ్మనందమువలనఁ జొక్కి కూర్చున్నను లేచినను నడచినను దేహమును నేనే యది యని యెంతమాత్రమును పాటింపఁడు.

౧౭౫

మ. తరుణీనందన బంధుసాధురిపు మిత్రవ్రాతముల్ తన్నుఁ బల్లరు నిందించిన సన్నుతించిన మహామానావమానాదులన్, నెఱిసొందించిననిర్వికారుడగుచున్ శనిశ్చేష్టుడై యుండుభాస్వరతత్త్వానుభవజ్ఞుడై యొడలజీరవత్యక్త దేహస్థితిన్.

టీ. భాస్వరతత్త్వ + అనుభవజ్ఞుడు = ప్రకాశించుచున్న యథార్థవస్తువగు బ్రహ్మమును అనుభవించుట తెలిసినవాడు, ఎయ్యెడలన్ = ఎచ్చోట నైనను, తన్నున్, పల్లరున్ = పలుమాఱు, తరుణీ...వ్రాతముల్—తరుణీ = భార్యలు, నందన = పుత్తులు, బంధు = చుట్టములు, సాధు = సత్పురుషులు, రిపు = శత్రులు, మిత్ర = మిత్రులు, (వీరియొక్క), వ్రాతములు = గుంపులు, నిందించినన్, సన్నుతించినన్ = పొగడినను, మహామాన + అవమాన + ఆదులన్ = మిక్కిలియైన గౌర

* జీవన్ముక్తుడు విదేహముక్తుడని ముక్తు లిరువురు. జీవన్ముక్తుడనగా బ్రహ్మమున్నపుడే దేహముతోనే ముక్తి నొందినవాడు. విదేహముక్తుడు = దేహము విడిచిన పిదప ముక్తి నొందినవాడు. మనోలయము స్వరూపలయ మని అరూపలయమని రెండువిధములు. మొదటిది జీవన్ముక్తినియందును, రెండవది విదేహముక్తినియందును నుండును. మనస్సు దగ్ధపటమువలె నుండుట స్వరూపలయము. ఆ దగ్ధవస్త్రము గాలిచే ఎగిరిపోనట్లు ప్రారబ్ధము దేహముతో నశించుటయే అరూపలయము. ఇవి రెండును వరుసగా నాయుద్ధము నుండు నని తెలియునది.

వము లాఘవము మొదలగువానిని, నెజీక్ = క్రమముగా, ఒందించినా = పొందించినను - తనకుఁ గలిగించినను, నిర్వికారుడు = వికారములు (అనఁగా భేద మోదములు) లేనివాఁడై, నిశ్శబ్దః యై = ఇంద్రియవ్యాపారములును లేనివాఁడై, జీవత్వే క్త జీవాత్మిక = పొగుడు లేని బొందివలె, ఉండును.

తా. బ్రహ్మస్వరూపానుభవము గల పురుషుఁడు తన్ను భార్య పుత్రాదులు నిందించినను స్తుతించినను, గొప్పగౌరవము గాని యవమానముగాని కలిగించినను, సంతోషముగాని దుఃఖముగాని లేక యేచ్ఛలు చేయక ప్రాణము లేని బొందివలె నుండును.

ఆ. బహుళసంకటములు శ్ర ప్రాప్తంబు లై నచోఁ
దల్లడింపఁ డాత్మరీత త్వవిదుఁడు
వాయు శీత వహ్ని శ్ర వర్షాతపంబుల
కించుకై న గిరి చరలింపనట్లు.

టీ. గిరి = కొండ, వాయు...ఆతపంబులకుఁ = గాలి చలి నిప్పు వాన ఎండలకు, ఇంచుకైనా = కొంచెమైనను, చలింపనట్లు = కడలిని విధమున, ఆత్మరీత త్వవిదుఁడు = ఆత్మస్వరూపమును దెలిసినవాఁడు, బహుళ సంకటములు = పెక్కులు ఇక్కట్లు, ప్రాప్తంబు లైనచోఁ = సంభవించినపుడు, తల్లడింపఁడు = వ్యాకులపడఁడు.

తా. ఆత్మస్వరూపమును జక్కఁగాఁ దెలిసి యనుభవించుచుండు పురుషుఁడు, గాలి చలి మొదలగువాని కెంతమాత్రము కొండ చలింపకుండునట్లే, సంకటము లెన్ని కలిగినను దా నెంతయును మనస్సునందుఁ దల్లడపడకయే యుండును.

వ. ఇట్టి వైరాగ్య బోధోపరతి యుక్తు యైన జీవన్ముక్తుండు, ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మత్వ సాక్షాత్కార ప్రచండ

మార్తాండ ప్రకాశ నిరస్తానాద్య నిర్వచనీయాజ్ఞానాంధ
 కార పటలుండు, పరిత్యక్త వర్ణాశ్రమాచార కోలాహ
 లుండును, నిరంతర చిత్తవిశ్రాంతి పరాయణుండు, విష
 యాసక్తి వివర్జితుండు, ప్రబల ప్రారబ్ధాధీన శరీరచేష్టుం
 డంతస్సుఖుం, డంతరారాముం, డంతఃప్రకాశుం, డాత్మ
 రతుం, డాత్మతృప్తుం, డాత్మసంతుష్టుండు, దూరీకృత
 దురితక్రియుండు, ప్రశాంత మానసుండు, విజితేంద్రి
 యుండు, కృతకృత్యుండు, ప్రాప్తప్రాప్తిప్రవిహీనుండు, సర్వ
 వ్యవహారాతీతుం, డశరీరుండు, సర్వశరీరస్థుండు, నిరింద్రి
 యుండు, సర్వేంద్రియ ద్రష్టయు, నప్రాణుండు, సర్వ
 ప్రాణి ప్రేరకురిడు, సర్వేంద్రియోపశాంతి సుఖరసికుండు,
 వివేకహృత్సంగుండు, నిత్యాసంగుండు, ప్రజ్ఞాప్రౌఢసఖి
 సహాయుం, డసహాయుండు, దృఢాపరోక్షాత్మ నిశ్చయ
 సంపన్నుండు, వర్ణాశ్రమ సదాచార దురాచార కామ
 క్రోధ లోభ మోహ దంభ దర్ప కుహక క్రూర్య శౌర్య
 జాడ్య మాత్సర్య ద్వేష కార్పణ్య నిందా స్తుతి మానావ
 మానేర్ష్యాసూయా దయా నైష్ఠుర్య వాక్పారుష్యాది
 నానా విధ చిత్త వికారరహితుండు, స్త్రీవాస నార్థవాసనా
 ప్రతిష్ఠావాసనా శాస్త్రవాసనా దేహవాసనా లోకవాసనా
 కర్మత్వ భోక్తృత్వాది వాసనా వివర్జితుండును, విగత
 బ్రహ్మవేత్తృత్వాభిమాన వాసనుండు, నిత్యనిర్మలుండు,
 నిత్యశాంతుండు, నిత్యోదాసీనుండు, నిష్ప్రపంచుం, డవ్య
 క్త మహదహంకార పంచతన్మా త్రాకాశాది సర్వ
 ప్రపంచ మాయాగంధర్వ నగరాశ్రయుండు, నిరాశ్రయుం

డు, సర్వావభాస కేవల చిదాకాశమాత్రుండు, సకల
 సుఖైకస్వరూపకుండు, దూరీకృత సంసారుండు, దేహేం
 ద్రియ గుణాతిరిక్తుండు, దేవతా స్పృహగేయ శీలుండు,
 నానాపాశ వినిర్ముక్తుండు, రాజసతామసవస్తు సేవా
 దూరుండు, సాత్త్వికవస్తు సేవావిజిత నిద్రుం, ఉక్తియాత్మ
 పూజాపరుండు, మాన జపపరాయణుం, ఉచిత్యధ్యాన
 నిష్ఠుం, ఉనిచ్చానుఖ తత్పరుండు, విశ్వ వండ్యుండు,
 యథేచ్ఛాసంసారశీలుండు, ధీరుండు, దాంతుండు, నిర్భ్య
 ప్రబుద్ధచిత్తుండు, స్వాత్మసమాధినిష్ఠుండు, జగదింద్రకాల
 ద్రష్టయు, విశేషప్రాప్తాశేష పురుషార్థుండు, త్యక్తాశేష
 విశేషదుఃఖిం, ఉధిగత పరమస్వాస్థ్యుండు. సంగృహీత
 చిత్తుండు, మితవాక్యుండు, పరమకారుణీకుండు సర్వభూత
 మిత్రుండు, పేశలాచార మధురుండు, పాణిపాత్ర నిపతిత
 మాత్రాశనుండు, యోగారూఢుండు, తితిక్షుండు, వర
 మైకాంతికుండు, నిష్కళంకుండు, నిస్సృహుండు, ప్రారబ్ధ
 వశప్రాప్త దేహేంద్రియాది వ్యాపారరూప పుణ్యపాప
 క్రియాకర్తృత్వాభిమాన పూర్వక ముఖవికాస దైన్య
 శూన్యుండును, సదాప్రసన్న చిత్తుండు, వికసిత ముఖుండు,
 దుష్టశిష్టజన సంగదూరుండు, సాధువిద్వజ్జన సంగుండు,
 సర్వపదార్థోపేక్షాబుద్ధి యుక్తుండు, కుశలాకుశలక్రియా
 దూరుండు, వేదాంతశాస్త్ర విచారఘోరదావానల భస్మీ
 కృత వేదశాస్త్రాగమ పురాణగుర్వీశ్వర విధి ప్రతిషేధాది
 వాసనారణ్యుం, ఉవ్యక్తలింగుం, ఉవ్యక్తాచారుం, ఉక
 చారియు, ననికేతనుండు, గిరిగుహ విహారుండు, మృత్యు

మార్తాండ ప్రకాశ నిరస్తానాద్య నిర్వచనీయాజ్ఞానాంధ
కార పటలుండు, పరిత్యక్త వర్ణాశ్రమాచార కోలాహ
లుండును, నిరంతర చిత్తవిశ్రాంతి పరాయణుండు, విష
యాసక్తి వివర్జితుండు, ప్రబల ప్రారబ్ధాధీన శరీరచేష్టుం
డంతస్సఖుం, డంతరారాముం, డంతగిప్రకాశం, డాత్మ
రతుం, డాత్మతృప్తుం, డాత్మసంతుష్టుండు, దూరీకృత
దురితక్రియుండు, ప్రశాంత మానసుండు, విజితేంద్రి
యుండు, కృతకృత్యుండు, ప్రాప్తాప్రాప్తవిహీనుండు, సర్వ
వ్యవహారాతీతుం, డశరీరుండు, సర్వశరీరస్థుండు, నిరింద్రి
యుండు, సర్వేంద్రియ ద్రవ్యయు, నప్రాణుండు, సర్వ
ప్రాణి ప్రేరకురిడు, సర్వేంద్రియోపశాంతి సుఖరసికుండు,
వివేకహృత్సంగుండు, నిత్యానంగుండు, ప్రజ్ఞాప్రాధసఖి
సహాయుం, డసహాయుండు, దృఢాపరోక్షాత్మ నిశ్చయ
సంపన్నుండు, వర్ణాశ్రమ సదాచార దురాచార కామ
క్రోధ లోభ మోహ దంభ దర్ప కుహక క్రూర్య శౌర్య
జాడ్య మాత్సర్య ద్వేష కార్పణ్య నిందా స్తుతి మానావ
మానేర్యాసూయా దయా నైఋర్య వాక్పారుష్యాది
నానా విధ చిత్త వికారరహితుండు, స్త్రీవాస నార్థవాసనా
ప్రతిష్ఠావాసనా శాస్త్రవాసనా దేహవాసనా లోకవాసనా
కర్మత్వ భోక్తృత్వాది వాసనా వివర్జితుండును, విగత
బ్రహ్మవేత్తృత్వాభిమాన వాసనుండు, నిత్యనిర్మలుండు,
నిత్యశాంతుండు, నిత్యోదాసీనుండు, నిష్ప్రపంచుం, డష్ట
క్త మహదహంకార పంచతన్మా త్రాకాశాది సర్వ
ప్రపంచ మాయాగంధర్వ నగరాశ్రయుండు, నిరాశ్రయుం

డు, సర్వావధాన కేవల చిదాకాశమాత్రుండు, పరమ
సుఖైకస్వరూపకుండు, దూరీకృత సంసారుండు, దేహేం
ద్రియ గుణాతిరిక్తుండు, దేవతా స్పృహణీయ కీలుండు,
నానాపాశ వినిర్ముక్తుండు, రాజసతామసవస్తు సేవా
దూరుండు, సాత్త్వికవస్తు సేవావిజిత నిద్రుం, ఉక్రియాత్మ
పూజాపరుండు, మాన జపపరాయణుం, ఉచింత్యభ్యాస
నిష్ఠుం, ఉనిచ్చా నుఖ తత్పరుండు, విశ్వ వండుండు,
యథేచ్ఛాసంసారశీలుండు, ధీరుండు, దాంతుండు, నిత్య
ప్రబుద్ధచిత్తుండు, స్వాత్మసమాధినిష్ఠుండు, జగదంద్రశాల
ద్రష్టయు, విశేషప్రాప్తాశేష పురుషార్థుండు, త్యక్తాశేష
విశేషదుఃఖుం, ఉధిగత పరమస్వాన్యుండు, సంగృహీత
చిత్తుండు, మితవాక్యుండు, పరమకావేళికుండు, సర్వభూత
మిత్రుండు, పేశలాచార మధురుండు, పాణిపాత్ర నివతిత
మాతృతాశనుండు, యోగారూఢుండు, తితితుండు, పర
మైకాంతికుండు, నిష్కళంకుండు, నిస్పృహుండు, ప్రారబ్ధ
వశప్రాప్త దేహేంద్రియాది వ్యాపారరూప పుణ్యపావ
క్రియాకర్తృత్వాభిమాన పూర్వక ముఖవికాస దైవ్య
శూన్యుండును, సదాప్రసన్న చిత్తుండు, వికసిత ముఖుండు,
దుష్టశిష్టజన సంగదూరుండు, సాధువిద్వజ్జన సంగుండు,
సర్వపదార్థోపేక్షాబుద్ధి యుక్తుండు, కుశలాకుశలక్రియా
దూరుండు, వేదాంతశాస్త్ర విచారఘోరదావానల భస్మీ
కృత వేదశాస్త్రాగమ పురాణగుర్వీశ్వర విధి ప్రతిషేధాది
వాసనారణ్యుం, ఉవ్యక్తలింగుం, ఉవ్యక్తాచారుం, ఉచ
చారియు, సనికేతనుండు, గిరిగుహ విహారుండు, మృత్యు

భయ వివర్జితుండు, పరలోకభయ విరహితుండు, నిర్వాణ
శాంతాత్మకుండు, బంధమోక్ష నిరాకాంక్షుండు, సర్వా
తీత సర్వపరిపూర్ణ ప్రతిద్వంద్వ బ్రహ్మచైతన్య ప్రకాశ
స్వరూప మాత్రుండు నై ప్రకాశించు మణియును ౧౭౮

తీ ఇట్టి యుక్తుండు = ఇట్టి వైరాగ్యముతోను బోధముతోను
బ్రహ్మజ్ఞానముతోనుగూడిన, జీవన్ముక్తుండు, ప్రత్యక్...లుండు—ప్రత్యక్ =
కుటస్థుఁడైన తనకంటె, అభిన్న = వేరు గానట్టి, బ్రహ్మతత్త్వి =
తత్త్వం బగు పరబ్రహ్మయొక్క, సాక్షాత్కార = సాక్షాత్కరించుట.
అనగా అపరోక్షజ్ఞానము - అనెడి, అంధకార = చీకటియొక్క, పట
లుండు = సమాహము గలవాఁడును, పరి లుండు—పరిత్యక్త =
త్యజింపఁబడిన, వర్ణ = బ్రాహ్మణాది వర్ణములయొక్కయు, ఆశ్రమ =
ఆశ్రమములయొక్కయు, ఆచార = ఆచారములయొక్కయు - శాస్త్ర)
ములయొక్కయు, కోలాహలుండును = కలకలము గలవాఁడును, నిరం...
లుండు—నిరంతర = ఎడతెగని, చిత్తవిశ్రాంతి - చిత్తోపరతి యనెడు,
పర+అయనుండు = శ్రేష్ఠ మయిన స్థానము గలవాఁడును - చిత్తవిశ్రాంతి
యందే యెడతెగక యుండువాఁడనుట, విషయ+ఆసక్తి వివర్జితుండు =
ఇంద్రియభోగములందలి ఆసక్తిని విడిచినవాఁడును, ప్రబ...లుండు—
ప్రబల = బలిష్ఠమైన, ప్రారబ్ధ = ప్రారబ్ధకర్మములకు, అధీన = లోనియున,
శరీరచేష్టుండును = దేహవ్యాపారములు గలవాఁడును, నిశ్చేష్టుండును =
జీవ పనియు లేనివాఁడును - తనంత నొక పనియును జేయనివాఁడనుట.
అంతస్సుఖుండును = ప్రత్యేగాత్ముండగు తనయందే సుఖము గలిగియుండు
వాఁడును, అంతరారాముండు = తనయందే రమించుచుండువాఁడును,
అంతఃప్రకాశుండు = తనయందే ప్రకాశించుచుండువాఁడును - తన ప్రకా
శమును బ్రహ్మరూపుఁడగుచుండువాఁడును, ఆత్మరతుండును = తనయందే రమించు

వాడును, ఆత్మత్వపుండును = తనవలననే తనివఁ జెందువాడును, ఆత్మ
సంతుష్టుండు, = తనవలననే సంతోషించువాడును, చూరీకృత ధురీక
క్రియుండు = దూరముగా చేయఁబడిన పాపకృత్యములు గలవాఁడును,
ప్రశాంత మానసుండు - మిక్కిలి శాంతమైన మనస్సు కలవాఁడు, నిజిత +
ఇంద్రియుండు = జయింపఁబడిన ఇంద్రియములు గలవాఁడు, కృతకృత్యుం
డు = కృత్యములను చేసి తీర్చినవాఁడు - కృతార్థుఁ డనుట, ప్రాప్త
అప్రాప్త విహీనుండు = దొరకినదానిని దొరకనిదానిని లేనివాఁడును -
ఒకటి దొరకియున్నదనిగాని మఱొక్కటి దొరకలేదనిగాని యెంత
రెంటిని సమముగాఁ దలంచువాఁ డనుట, సర్వవ్యవహార అతీకుండును =
సమస్తము లయిన దేహేంద్రియ వ్యవహారములను గాని, లేక ఘటపట
రామరంగాది లౌకికనామములను గాని, కడచినవాఁడును, ఆశరీరుండును =
(మదిమియును జావును లేనందున) దేహము లేనివాఁడును, సర్వశరీరభ్రం
డును = సమస్తములయిన దేహములం దుండువాఁడును, నింద్రియుండును =
ఇంద్రియములు లేనివాఁడును - శబ్దాదివిషయసంగము లేనివాఁ డనుట,
సర్వ + ఇంద్రియద్రష్టయున్ = అన్ని యింద్రియముల (వ్యాపారముల)ను
జూచువాఁడును, అప్రాణుండును = (ఆకలి దప్పి మొదలగునవి
లేమిచే) ప్రాణములు లేనివాఁడును, సర్వప్రాణి ప్రేరణుండు = సమస్త
జంతువులను వాని వాని ధర్మములయందు వర్తించునట్లు పురికొల్పు
వాఁడును, సర్వే...కుండు = సమస్తము లయిన యింద్రియములయొక్క
(వైరుపతి వ్యాపారములు) ఉడుగుటవలని కుభమును అనుభవించి యెఱుంగు
వాఁడును, వివేకహృత్ సంగుండును = వివేకముతోఁ గూడిన అంతఃకర
ణముతోడి కూడిక గలవాఁడును, నిత్య + అనంగుండును = ఎప్పుడును
సంగము లేనివాఁడును, ప్రజ్ఞ...యుండు—ప్రజ్ఞ = తెలివి (జ్ఞానము)
అనెడి, ప్రాథనభీ = ప్రాథ యగు చెలిమికత్తెయొక్క, సహాయుండు =
తోడ్పాటు గలవాఁడును, అనహాయుండును = ఇతరుల తోడ్పాటును లేని

ఇంద్రియములకును, గుణ = గుణములకును, అతిరిక్తండును = మితివేరినవాడును - వానికెల్ల విలక్షణం డనుట, దేవ...లుండు—దేవతా = దేవతలచేత - బ్రహ్మాదులచేత ననుట, స్పృహణీయ = కోరదగిన, శీలుండు = శీలము గలవాఁడును, నానా...త్తండు—నానా = అనేకములైన, పాశ = పాశములచేత—బంధములచేత ననుట, వినిర్మూత్తండు = విడివడినవాఁడును, రాజ...రుండు—రాజస తామస = రజోగుణ తమోగుణములు గల, వస్తు = పదార్థములయొక్క, నేవా = అనుభవమునకు, దూరుండును=దవ్వయినవాఁడును *—రాజస తామసాహారదులను అనుభవింపనివాఁ డనుట, † సాత్త్వి.. ద్రుండు—సాత్త్వికవస్తునేవా = సత్త్వగుణము గల యాహారవస్తువులను నేవించుటచేత, విజిత = గెలువబడిన, నిద్రుండును = నిదుర గలవాఁడును - సాత్త్వికాహారముల భుజించువాఁడు ననుట.

అక్రియాత్మ పూజాపరుండు - అక్రియా = క్రియాకూన్య మైన, ఆత్మ = పరబ్రహ్మమును, పూజా = పూజించుటయందు, పరుండు = ఆసక్తి గలవాఁడు - మానసికపూజాపరుఁ డనుట, మానజపపరాయణుండు - మాన = మానరూప మైన - పరావాగ్రూపమైన డనుట, జప = జపమే, పరాయణుండు = శ్రేష్ఠమయిన స్థానముగాఁ గలవాఁడు - దానినే ముఖ్య

* 'కట్వాన్లు లనజాత్యుష్ణ తీక్ష్ణయాత్ విదాహినః | ఆహారా రాజస స్వేష్టాః దుఃఖిలోకామయప్రదాః, యాతరహమం గతరసం పూతి పక్ష్యపితం చ యత్ | ఉచ్చిష్ట మపిచామేధ్యం భోజనం తామసప్రయక్తం | అను గీతావచనముచే రాజస తామసాహారములను దెలియునది.

† 'ఆయు స్సత్త్వ బలారోగ్య ముఖప్రీతి వివర్ధకాః | రస్యాస్మిన్ సత్త్విరా హృద్యా ఆహారాః సాత్త్వికప్రియాః' అని సాత్త్వికాహార, అనునట్లు గీతయందుఁ బ్రతిపాదితములు.

ముగా ఆశ్రయించినవాఁడనుట, ఆచింత్య ధ్యాననిష్ఠుండు - ఆచింత్య = చింతింప శక్యముగాని పరబ్రహ్మముయొక్క, ధ్యాన = ధ్యానమునందు, నిష్ఠుండు = నెలకొన్నవాఁడును, అనిచ్ఛా సుఖతర్పరుండు = ఇచ్ఛతోను సుఖమునకు ఆనత్తుండు గానివాఁడును - విచ్ఛలవిడిగా సుఖములందు వర్తింపనివాఁడును - అనిచ్ఛాసుఖతర్పరుండు డను పాఠమున - కోరకయే వచ్చును సుఖములం దానత్తుండు డయినవాఁడనుట, విశ్వపంథ్యుండు = నకలజనులచే పూజింపఁదగినవాఁడు, లేక, విశ్వ = ('అనుప్రవేశాదాపేక్షా ద్విశ్వ ఇతీరితః' అన్నట్లు) విశ్వం డగుపరబ్రహ్మచే వంద్యముగాఁ గలవాఁడు - పరబ్రహ్మమునే పూజించుచుండువాఁడనుట, యశేచ్ఛా సంసారశీలుండు = ఇష్టముచొప్పున సంసారమునందు వర్తించు నృహవము గలవాఁడు - సంసారము తన యిచ్ఛకు బోనయి యుండువాఁడు గాని, సంసారమునకుఁ దాను లోపడినవాఁడు గాఁడనుట - భీరుండు = భైరవుము గలవాఁడు - నిర్వికారుఁడనుట - లేక బ్రహ్మము నే ననెడి యర్థమందుఁ బుట్టువు గలవాఁడు, దాంతుండు = బహిరింద్రియముల నిగ్రహించినవాఁడును, నిత్యప్రబుద్ధ చిత్తుండు = ఎప్పుడును ప్రబోధము నొంది యుండుచునన్ము గలవాఁడు, స్వాత్మసమాధి నిష్ఠుండు = తన బ్రత్యగ్భూత స్వరూపముయొక్క సమాధియందు - పరబ్రహ్మకారవృత్తియందు, నెలకొన్నవాఁడు, కావుననే, జగదింద్రజాల ద్రవ్యయోగజగత్తనెడి ఇంద్రజాలమునకు సాక్షియును, బ్రహ్మసమాధినిష్ఠ గలుగగానే జగత్తింద్రజాలమువలె విధ్యగాఁ దోచుచుండు ననియును గాని మారక సాక్షియై చూచుచుండువాఁడనియు భావము, ప్రాప్త... నిష్ఠుండు—ప్రాప్త = పొందఁబడిన, అశేష = నకలమైన, విశేష = విశేషము లయిన - అనితరసామాన్యము లయిన వనుట, పురుషార్థుండు = పురుషార్థములు గలవాఁడును, త్యక్త అశేష విశేష దుఃఖుండును = విడువఁబడిన నకలమైనవియు అధికము లయినవియు నగు దుఃఖ

మలు గలవాడును, అధిగత పరమ స్వాస్థ్యుండును = పొందబడిన ఉత్కృష్టమగు స్వస్థత గలవాడును, సంగృహీత చిత్తుండును = సంగ్రహింపఁబడిన - సంకుచితమై అడంపఁబడిన - మనస్సు గలవాడును. మనోమయమగు బహిరంతఃప్రపంచ మెల్ల నశించినవారైనట్లు, మితవాక్యండును = కొలఁదిమాటలు గలవాడును, పరమకారుణికుండును = మిక్కిలి దయ గలవాడును, సర్వభూత మిత్రుండు = సకల ప్రాణులకు స్నేహితుండు, పేత - రుండు - పేతల = మెత్తని, ఆచార = నడవడిచేత, మధురుండును = ఇం పయినవాడును.

పాణిపాత్ర నిపతితమాత్ర అశనుండు = చేయి అనేడు భిక్షాపాత్రమునఁ బడినంతమాత్రమే ఆహారము గలవాడును - మితాహారి యనుట, యోగార్హుండును = యోగమును చక్కఁగాఁ బూనియున్న వాడును, తితితుండును = ద్వంద్వములను సహించువాడును, పరమ ఏకాంతికుండును = ఉత్కృష్టమైన వికాంతికధర్మము గలవాడు - లేక మిక్కిలియు విజనస్థలమందు వాసము చేయువాడును, నిష్కళంకుండు = కాలుష్యము లేనివాడు - కపటము లేనివాఁ డనుట, నిస్సంప్రహుండును = ఆక లేనివాడును, ప్రార...న్యండు - ప్రారబ్ధ = ప్రారబ్ధమువలన ప్రాప్త = కలిగినట్టి, దేహ ఇంద్రియ అది = నేహములు ఇంద్రియములు మోదలయినవానియొక్క వ్యాపారరూపము లయిన, పుణ్యపాపక్రియా = పుణ్యపాపకార్యములయొక్క, కర్తృత్వ అభిమాన పూర్వక = నేనే కర్తను భోక్త నని తప్పఁదలంచుట మున్నుగాఁ గలిగిన, ముఖవికాస ముఖము సొంపును, దైన్య = దీనత్వమును, శూన్యండును = లేనివాడును (పుణ్యపాపకార్యములు ప్రారబ్ధమువలనఁ గలిగిన దేహదులవ్యాపారములే కాని యాత్మవి గావు. ఇది తెలియక యా వ్యాపారములు తానే చేసినట్లు తలఁచి యా పుణ్యములవలన ముఖవికాసమును పాపములవలన దీనత్వమును / ముఖమును పొందుచుండును. ఇటు చెప్పబడుచున్న ఆత్మజ్ఞానియొ యట్టి

కర్తృత్వాభిమానము లేనివాడు గనుక, దానివలన ముఖవికాసము గాన,
 దీనత్వము గాని లేకుండు నని భావము. ఇట్టి వికాసవైస్యము లేకుండుటకు
 బట్టి, సదాప్రసన్న చిత్తుండును = ఎల్లప్పుడు నిర్మలమైన చిత్తుగా గల
 వాడును, వికసిత ముఖుండును = విరిసిన ముగము గలవాడును, మృత్యు
 జన సంగమూరుండును = దుష్టులతోడియు నజ్ఞులతోడియు పోర్తు లేని
 వాడును, సాధువిద్యజ్ఞన సంగుండు = సత్పురుషులగు పండితుల గోష్ఠి
 గలవాడును, సర్వపదార్థ ఉపేక్షాబుద్ధి యుక్తుండు = సమస్తవస్తువుల
 యందు (ఆక్కట లేదను) నిరసనబుద్ధి గలవాడును, కళల అవశర
 క్రియాదూరుండు = మేలుపనులకును కీడుపనులకును (రెంటికిని) వచ్చును
 వాడును, వేదా.. బృండు—వేదాంత శాస్త్రవిచార = వేదాంత
 శాస్త్ర మనెడి, ఘోరదావ అనల = భయంకరమయిన శాస్త్రవ్యవేశ,
 భస్మీకృత = నీలు గావింపఁబడిన, సర్వ = సకల మగు, వేద శాస్త్ర
 అగమ = నాలుగు వేదములును ఆఱు శాస్త్రములును (కామికము మొదల
 వాతూలమునఁగల) ఇరువది యెనిమిది అగమములును, పురాణ = వసు
 సేనిమిని పురాణములును, గురు = వీనినెల్ల నుపదేశించెడి ఆచార్యులును,
 ఈశ్వర = గురూపదేశముచే తెలియఁబడు ఈశ్వరుండును, విధి = అందు
 విధింపఁబడిన కర్మములును, ప్రతిషేధ = నిషేధింపఁబడిన కర్మములును,
 అది = మొదలయినవానియొక్క, వాననా = సంస్కారము అనెడి, అర
 బ్బుండును = అడవి గలవాడును - వేదాంత శాస్త్రవిచారచేత జగ
 మంతయు నఖండరనైకబ్రహ్మంబని తెలియఁగా వానన తెల్ల సమూహముగా
 నుండిన నని భావము. అవ్యక్తలింగుండును = తెలియఁబడని వేదాది చిహ్న
 ములు గలవాడును - వాఁ డిట్టివాఁ డని గుఱుతు తెలియఁబడ దనట,
 శక్తి అచారుండును = తెలియఁబడని నడవడి గలవాడును, ఏకచారి
 యున్ = ఒంటరిగఁ దిరుగువాడును, అనిశేతనుండు = ఇట్లు లేని
 వాడును, గిరిగుహావిహారుండు = కొండలగుహలయందుఁ బ్రవృత్తువాడు.

మృత్యుభయవివర్జితండు = మరణభయమును వీడినవాఁడు, పరలోక
భయ విరహితుండు = స్వర్గాదులైన పరలోకములవలని భయమును లేని
వాఁడు, నిర్వాప్తశాంత ఆత్మకుండు = సేవము లేని - అనఁగా ఒక కారో
ణమునుబట్టి కాక తనంతటనే నైజముగా సిద్ధించిన - శాంతమే (మధ్య
సత్త్వవృత్తియే) స్వరూపముగాఁ గలవాఁడు, బంధమోక్ష నిరాకాంక్షుం
డు = కర్మములకు కట్టునడుటయందును వానినుండి విడివడుటయందును
కోరిక లేనివాఁడనుట - అందులకై ప్రయత్నము చేయవలసినది తనకు
లేనందున దానికై యక్కఱ లేనివాఁడనుట - లేక, బంధ = * ఆరోప
మందును, మోక్ష = అపవాదమందును, నిరాకాంక్షుండును = కోరిక
లేనివాఁడును, సర్వా .. డు నై—సర్వ అతీత = సమస్తమును గడచి
నదియు - ప్రపంచమునకు విలక్షణమైనదియు ననుట, సర్వ పరిపూర్ణ =
అంతటను నిండియున్నదియు, అప్రతిద్యుద్వ = సాటి లేనిదియు, బ్రహ్మ
వైతన్య = వైతన్యస్వరూపమగు పరబ్రహ్మముయొక్క, ప్రకాశస్వరూప
మాత్రుండు నై = తేజమే రూపముగాఁ గలవాఁడు నై, ప్రకాశించున్ =
వెలుగును. మఱియును.

క. శాంతి వరకామధేనువు

సంతోషమె కల్పలత విరమయవిరతి యగున్

జితామణి యని నెమ్మది

జింతించునతండు సుఖముఁ గ జెందు బుధేంద్రా ! ౧౭౯

* ఒక రజ్జువును జూచి పా మనుట ఆరోపము. పాము గాదు
రజ్జువే యనుట అపవాదము. అట్లే, దేహదులె నే ననుట ఆరోపము. అ
నేను గా దనుట అపవాదము. కనుక, నీ రెండును లేనివాఁడని బంధ
మోక్షభక్త్యాదులను చెలియనది.

పద్య-౧౦౦.] టీకాతాత్పర్యవిశేషార్థసహితము.

935

టీ. బుధేంద్రా = పండితోత్తమా, కాంతి = చిహ్నోపరమము, పర
కామధేనువు = శ్రేష్ఠ మైన కామధేనువువంటిది - కోరిన వరముల నిచ్చు
నది యనుట, సంతోషమే, కల్పలత = కల్పవృక్షమువంటిది, విషయ
విరతి = శబ్దాది విషయములందలి ఉడుగుట, చింతామణి = జీవరత్నము
వంటిది, అగును అని, సెమ్మడిన్ = మనస్సునందు, చింతించునతఁడు =
తలంచెడిపురుషుఁడు, సుఖముఁ జెందున్ = మోక్షునందును పొందును.
కామధేనువును కల్పలతయు చింతామణియును గోరినవరము లొసంగు
నవిగాఁ జెలియనది.

తా. సుగమము.

౧౩౫

తే. పరమతృప్త్యను భయదవైతరణి గాఁగ

గామమును ఘోరతరనరకంబుఁ గాఁగ

దారుణక్రోధమును దండధరునిఁ గాఁగఁ

జూచునాతఁడు నిర్వాణసుఖము నొందు.

౧౩౬

టీ. పరమతృప్త్యన్ = మిక్కిటమైన ఆశను, భయదవైతరణి కాఁ
గన్ = భయంకరమైన నరకలోకమునందలి వైతరణీనదిని గాను, కామ
మున్ = విషయానక్తిని, ఘోరతరనరకంబు కాఁగన్ = మఱింత భయం
కరమగు నరకముగాను, దారుణక్రోధమును = వేండ్రమయిన కోపమును,
దండధరునిఁ గాఁగన్ = యమునిఁ గాఁగను, చూచునాతఁడు = కనుఁ
గొనునట్టి మనుష్యుఁడు, నిర్వాణ సుఖమున్ = మోక్షునందుమును, పొందును =
పొందును, వైతరణి నరకము యముఁడు ననెడి యా మూఁడును భయం
కరయాతనాపాదకము అని తెలియనది.

తా. సుగమము.

౧౩౭

సీ. తతవియస్నీలవిరతానభూషిత మగ్ని

రవిచంద్రదీపవిర్రాజితంబు

నతులభూచక్రసింహాననాలంకృతం
 బనిలవ్యజనమరుద్రాద్వ్యపితంబు
 ధనికసేవక సేవితం బై తనర్పు జ
 గత్పురంబున వివేకప్రకాశ
 మానేంద్రియతురంగ శ మానసప్రగ్రహ
 బుద్ధిసారధియు క్తపురుషరీర

తే. మంజులగధాధిరూఢుఁడై శ మహిమనోడ
 నమరుప్రజ్ఞాంగనాయుక్తుఁ శ డగుచు నిత్య
 విభవుఁడై సర్వజనము సేవించుచుండ
 రాజయోగీశ్వరుం డలరారు ననఘ.

౧౮౧

టీ. అనఘ = పాపరహితుఁడా - ఆంజనేయా, తత . పితము—

తత = వ్యాప్తమయన, వియత్ = ఆకాశ మనెడి, నీలవిధాన = నల్లని
 మేలుకట్టుచేత, భూపితము = అలంకృత మైనదియును, అగ్నిరవిచంద్ర
 దీప విరాజితంబు = అగ్ని సూర్యుండు చంద్రుఁ డనెడు దీపములచేతఁ
 బ్రకాశించుచున్నదియును, అతుల...కృతంబు - అతుల = సాటిలేని,
 భూచక్ర = భూమండలమనెడు, సింహాసన = గర్దియచేత, అలంకృతంబు =
 అలంకరింపఁబడినదియు, అని.. తంబు-అనిల = వాయువనెడు, వ్యజన =
 విననకట్టయొక్క, మరుత్ = గాలిచేత, వ్యాపితంబు = పర్వినదియును,
 ధనిక సేవక సేవితంబు = ధనవంతు లనెడు బంట్లచేత కొలువఁబడుచున్న
 దియు, వి, తనర్పు జగత్పురంబునకొ = ఒప్పుచుండెడులోక మనెడు నొక
 పట్టణమందు, రాజయోగీశ్వరుండు = మేటిరాజయోగి యైనవాఁడు, వివే
 క.. రూఢుఁడై—వివేక = తెలివితేత, ప్రకాశమాన = వెలుగుచున్న, ఇంద్రి
 యు = పది యింద్రియము లనెడి, తురంగ = గుఱ్ఱములతోడ, మానసప్ర
 గ్రహ = మనస్సు అను పద్మముతోడ, బుద్ధిసారధియుక్త = బుద్ధి యనెడి

సారథి^{తో}ఁ గూడిన, పురుషశరీర[ం] = నూలశరీర మనెడి, మంజులర[ం] భాగి^యనూ^లఁ
డై = సాగసైన తే రెక్కినవాడై, మహిమతోడ[ఁ] = శేషిమితోడ,
అమరు ప్రజ్ఞా + అంగ వాయు క్తుడై = ఒప్పుచున్న ఆపరోక్షజ్ఞున మనెడి శ్రీ
తోడఁ గూడినవాడై, నిత్యవిభవుడై = బ్రహ్మం బనెడి కాశ్యత మైన
వైభవము గలవాడై, సర్వజనము, సేవించుచుండ[ఁ], అలరాదున్ = ఒప్పు
చుండును

తా. ఈ జగత్తొకపట్టణము. దీనికి పయ్యని గట్టిన వల్లని పఱుపయిన
మేలుకట్టు ఆకాశము. అగ్నియును నూర్యండును చంద్రుండును అందు
వెలుగుచున్న దీపములు. భూమండలము ఒక నేలహాసనము. వాయువు విగత
కణ్ణిగాలి, ధనవంతులు బంట్లు. ఇందు రాజయోగి యను పోక రాజా, విశేష
యుక్తములయిన యింద్రియము లనెడిగుఱ్ఱములను బూనివదియు మన స్స
నెడి పగ్గము గలదియు బుద్ధియనెడి సారథి^{తో}ఁ గూడివదియు వగు ఘోష
దేహ మనెడి రథము నెక్కి అపరోక్షప్రజ్ఞ యనెడి కాంత^{తో}ఁ గూడి
బ్రహ్మాత్మకత్వ మనెడి కాశ్యతవైభవముతో ప్రకాశించుచుండును. ౧౮౧
మ. అనపేక్షుం డనమానుడై ధనికదీర్ననాలాపముల్ వీనులన్
వినకే కర్కరదేహచేష్టల నొగిన్ శ వీక్షింపకే నిత్యమున్
దనుఁ దాఁ జూచుచుఁ బావనాత్మక నుతీర్థశ్రేణి నత్యంతపా
వనముంగానొనరించుచుంజెలగుజీర్ణవస్తు క్తుడానందుడై .

టీ. జీవన్ముక్తుడు, ఆనందుడై = బ్రహ్మనందము గలవాడై, అన
పేక్షుండు = ఇహపరసుఖములందుఁ గోరిక లేనివాడు, అనమానుడై =
జీరి లేనివాడై, ధనికదీన + ఆలాపముల్ = ధనవంతులయొక్కయు
బిదలయొక్కయు పలుకులను, వీనులన్ = చెపులచేత, వినకే = వినకయే,
కర్కర దేహచేష్టలన్ = కర్కములందు నిష్ఠ గలవారియొక్క శరీరవ్యా
పారములను - అనఁగా వారి బాహ్యభ్యంతరె కాచున్నాన సంధ్యాపూసిన

జప తప వైశ్యదేవ స్వాధ్యాయ యజ్ఞాదులను, ఒగ్గి = క్రమముగా, పీఠీంపకే = చూడకయే, నిత్యమున్, తను తాను చూచుచు = తన ప్రత్యక్షస్వరూపమును తానే యని చూచుచు, పావనాత్మకనుతీర్థక్షేణిక్ = పవిత్రత్వమే స్వరూపముగాఁ గల గొప్ప గంగాది తీర్థముల సమూహమును - (లేక ఇదా పింగళ శుభుమ్నదులగు నాడు లనెడు తీర్థములును) ఆత్యంత పావనముగాఁ = మిక్కిలిపవిత్ర మైనదిగా, ఒనరించుచు = చేయుచు, చెలంగును = వర్తించుచుండును - ఆనదులందు స్నానముచేసి వానిని పవిత్రములు గావించుచుండు ననుట. పవిత్రము లగు గంగాదిపుణ్యతీర్థములను గూడఁ బవిత్రము గావించునట్టి ప్రభావసంపన్నుఁ డగు నని భావము.

తా. తీవస్సత్త్వః దైనవాఁడు బ్రహ్మసందమునఁ జొక్కించుండును గనుక, నిరూపరసుఖములం దపేక్ష లేక ధనికులు మొదలగువారి మాటలను వినక, కర్మనిష్ఠులవ్యాపారమును జూడక తన్నుఁ దానే బ్రహ్మముగాఁ జూచుకొనుచు తీర్థయాత్రలు చేయుచుఁ జావనము లయిన గంగాదిపుణ్య తీర్థములను స్నానముచేత సత్యంతపావనములు గావించుచుఁ బ్రవర్తించు చుండును.

౧౩౨

సీ. ఒకవేళఁ దనయందు శ సకలప్రపంచంబు

కల్పితం బని యెంచి శ కాంచి నవ్వు

నొకవేళ సర్వభూతలోపాధి తుదియందు

దనుఁ జూచి మిగుల సంరతసముఁ జెందు

నొకవేళ దేహదు శ లొప్పుగా విహరింప

సర్వసాక్షి నటంచు శ సంభ్రమించు

నొకవేళ నన్య మింద్రులక లే దొకండ నే

నని నిర్వికల్పసమాధి నొందు

తే. నతులవై రాగ్యబోధోపరతులు గలుగు
 సతనిమహిమలు గణుతించి శ్రీ యభినుతింప
 హరిహరహిరణ్యగర్భుల శ్రీ కై నఁ దరమె
 యపరిమితసద్గుణనికాయ! శ్రీ యాంజనేయ !

౧౮౩

టీ అపరిమిత.. నికాయ = మితి లేని మంచిగుణముల సమూహము
 గలవాడా, ఆంజనేయా, ఒకవేళన్, తనయందున్ = తనయందే, సకల
 ప్రపంచము, కల్పితంబని = కల్పింపఁబడినదని, ఎంచి = తలఁచి, కాంచి =
 చూచి, నవ్వును, ఒకవేళన్, సర్వభూత ఉపాధి తియందున్ =
 సమస్తభూతములమయ మైన ఉపాధు లగు (వృష్టి సమస్త స్థూల సూక్ష్మ
 కారణ మహాకారణ శరీరములయొక్క) సమూహమునందు, లిసుక్ = లిండి
 యున్న తన్ను, చూచి, మిగులన్, సంతసమున్ ఒందును = సంతోషిం
 చును, ఒకవేళన్, దేహదులు = శరీరము మొదలయినది, ఒప్పుగాన్ =
 చక్కగా, విహరింపన్ = తమతమవ్యాపారములందు వర్తింపఁగా, సర్వ
 సాక్షిని అటంచున్ = వీని నన్నిటిని ఊరక చూచువాడను మాత్రమే కాని
 చేయువాడను గాను, అటంచున్, సంభ్రమించున్ = ఉబ్బును, ఒకవేళన్,
 అన్యము = తనకంటె వేఱయినది, ఒకండు ఇంచుక = వేఱొక్కటి కొంచె
 మైనను, లేదు, ఒకండ నేనని = సర్వమును నేనొక్కండనే యని, * నిర్వి
 కల్పసమాధిన్ = నిర్వికల్పనిష్ఠను, ఒందును = పొందియుండును. అతుల
 వై రాగ్యబోధ ఉపరతులు = సాటిలేని వై రాగ్యమును బోధమును ఉపరతి
 నిని, కలుగునతని మహిమలు = కలిగినట్టి మనుజుని మహత్త్వము, గణా
 తించి = లెక్కించి, అభినుతింపన్ = పొగడుటకు, ఈ హరిహరహిరణ్య

* నిర్వికల్పనిష్ఠ యనగా, అంతః పూర్ణో బహిః పూర్ణః పూర్ణకుం
 థ ఇవాంబరే, అంతఃకృన్యో బహిఃకృన్యో శూన్యకుంఠ ఇవాంబరే అను
 నట్లు ఈరీతిని భావన గలిగియుండుటయే నిర్వికల్పనిష్ఠ యని తెలియునది.

గర్భులకైనన్ = విష్ణు శివ బ్రహ్మల కయినను, తరమే = శక్యమా? శక్యము గా దనుట.

తా. వైరాగ్యమును బోధయును ఉపరతియుఁ గల బ్రహ్మనిష్ఠఁ డొకవేళ ప్రపంచము తనయందుఁ గల్పితమైనదే కాని నిజము కాదనియు, ఒకప్పుడు నమస్తయులైన దేహములందుఁ దాను వ్యాపించి యుండునట్లును ఒకప్పుడు దేహేంద్రియములు తమతమ ఛాయాపారములు చేయుచున్నవి, గాని, యందులకు నేను వట్టిసాక్షి నే యనుకొనుచును, ఒకప్పుడు నేనుదప్ప మఱియొక్కటియు లేదని నిర్వికల్పనిష్ఠ నొందుచును నుండును. అతనిమహా త్వములు త్రిమూర్తుల కయినను వర్ణింప నలవి గావు.

౧౫౩

సీ. తనపాదధూళి సోఁగినన్ జరాచరము ల

త్యంతపావనము లై ర యలరుచుండఁ
దనదు నెమ్మేను సంరదర్శించి జనములు
నిష్పాపు లై కడ ర నెఱయుచుండఁ
దను నిరంతర ముపాశసనము చేయుమహాత్ము
లతులితైశ్వర్యంబు ర ననుభవింపఁ
దనయనుగ్రహము నొందినభక్తులకు ముక్తి
కరతలామలకంబుశరణిఁ దోఁపఁ

తే. దనదువంశ్యులు ముయ్యేడుశతరమువారు
స్వర్గమున దివ్యసుఖ మొంది ర సంతసించ
నార్యులు నుతింపఁ ద్రిభువనాశ్చార్యుఁ డగుచు
నెలమి విహరించు రాజయోగీశ్వరుండు.

౧౫౪

టీ రాజయోగీశ్వరుండు = మేటి రాజయోగి యైనవాఁడు, తనపాద
ధూళి = తన యడుగుల దుమ్ము, సోఁగినన్ = తగులఁగానే, చరాచరములు =
జంతువులను పక్షివంతులు, అత్యంతపావనములై = మిక్కిలి పవిత్రములై, అల

దుండ = ఒప్పుచుండగా, తనదు నెచ్చేను = తన దేహమును, నంద
 ద్వింది = చూచి, జనములు, నిష్పాపులై = పాపము లేనివారై, కడుగ్ =
 మిక్కిలి, నెఱయుచుండగ్ = పర్యుచుండగా, తనుగ్, నిరంతరము =
 ఎడతెగక, ఉపాసనముచేయు మహాత్ములు = ఆరాధించు మహనీయులు,
 అతులిత విశ్వర్యములు = సరిలేని సంపదలను, అనుభవించగ్ = పొందు
 చుండగాను, తన యనుగ్రహముగ్ = తన కృపను, ఒందిన భక్తులకగ్ =
 పొందిన భక్తులగువారికి, ముక్తి, కరతల ఆచులకంబు కరణిగ్ = అరచేతి
 ఉసిరికకాయవలె - అరచేతియందలి తేటనీటివలె సనియు న్భాగవతము,
 తోషగ్ = కనబడుచుండగా, తనదు వంశ్యులు = తన వంశమునఁ బుట్టిన
 వారు, ముయ్యేడుతరమువారు = ఇరువదియొక్కవరంపరవారు, స్వర్గము
 నగ్ = దేవలోకముందు, దివ్యసుఖము = దివ్యమయిన భోగము, ఒంది =
 పొంది, సంతసింపగ్ = సంతోషించుచుండగా, ఆర్యులు = పెద్దలు -
 బ్రహ్మవిదు లనుట, సుతింపగ్ = పొగడుచుండగా, త్రిభువన ఆచార్యుఁ
 డగుచుగ్ = మూడులోకములవానికి - అనగా దేవమనుష్యసురసమా
 హమునకు - జ్ఞానోపదేష్టయై, ఎలమిగ్ = సంతోషముతోడ, విహరిం
 చును = సంచరించుచుండును.

రాజయోగిశ్రేష్ఠుండు తన పాదధూరి సోఁకగానే స్థావరజంగమము
 లెల్లను బవిత్రము లగుచుండగా, తన యాకారమును దర్శింపగానే జను
 లెల్లఁ బాపములను దిగవిడువగా తన్ను నెడతెగక నేవించువారు చుర్రై
 స్వర్గముల ననుభవించుచుండగా, తా ననుగ్రహించిన భక్తులకు ముక్తి
 స్వర్గములను మైయొప్పగా, తనవంశమునఁ బుట్టిన యిరువదియొక్కతర
 ములవారు స్వర్గమునఁ బరమసుఖ మొంది తేలుచుండగా పెద్దలెల్లఁ జొగ
 డుచుండగా ముల్లోకములకు నాచార్యుఁడై సంతోషమున విహరించు
 చుండును.

వ. అట్టి జీవన్ముక్తుండు ప్రారబ్ధ భోగావసానసమయంబున జలంబున జలంబు క్షీరంబున క్షీరంబు ఘృతంబున ఘృతంబు దేజంబునఁ దేజం బాకాశంబున నాకాశంబు పొందినఁ చందంబున, భూతకార్యంబు లైన చతుర్వింశతితత్త్వంబు లాయాకారణంబులఁ గలయుచుండఁగా వానితోఁ దాదాత్మ్యంబు లేమింజేసి తమంబు దేజంబు గాక కేవలంబు తతంబు స్తిమితంబు గంభీరంబనాఖ్యం బనభివ్యక్తం బవాచ్యం బచింత్యంబు నిర్గుణంబు నిర్వికల్పంబు నిష్ప్రపంచానందమాత్రంబు సర్వశూన్యంబు సనాతనం బప్రమేయం బాదిమధ్యాంతవిరహితం బపర్యంతంబు హేతుదృష్టాంత విపర్జితంబు సర్వాధిష్ఠానం బీశ్వరావ్యాకృత పారణ్యగర్భ విరాట్ప్రాజ్ఞతైజస విశ్వరూప చిత్ప్రతిబింబ ప్రకాశ భూతంబు బింబప్రతిబింబ భావకల్పనా విరహితంబు పరిపూర్ణంబు నైన పరమమోక్షస్వరూపంబునం బొందు సందేహంబు లేదు. నీ విప్పు డట్టి మోక్షస్వరూపమాత్రుండవు గావే యని యానతిచ్చి వెండియా నిట్లనియె. ౧౮౫

టీ. అట్టి జీవన్ముక్తుండు, ప్రారబ్ధ భోగ అవసానసమయంబున = ప్రారబ్ధకర్మము ననుభవించుటయొక్క కడపటికాలమునందు - ఆ కర్మము ననుభవించి ముగియఁగానే యుట, జలంబున = జలంబు = నీటియందు నీడును, క్షీరంబున = క్షీరంబు = పాలయందు పాలును, ఘృతంబున = ఘృతంబు = నేతియందు నేయును, తేజంబున = తేజంబును, ఆకాశంబునందు ఆకాశంబును, పొందినచందంబున = చేరినవిధమున, భూతకార్యంబులు = భువ భూతములయొక్క కార్యములు, ఐన, చతుర్వింశతితత్త్వంబులు = ఐదువదినాలుగు తత్త్వములు, ఆయాకారణంబుల =

అయా హేతువులచేత, కలయచుండక = కూడుచుండకగా, ఏదేది దేనియందుఁ బుట్టెనో యది యది దానియందుఁ గలయుచుండకగా ననుట, తాను, వానితోక = ఆ కార్యకారణములతో, తాదాత్మ్యము లేమింటేసి = విశ్వము లేనందున - అది తాను గాకుండుటంబట్టి యనుట, తమంబు = ప్రకృతియును, లేజుంబు గాక = జ్ఞానము కాక, కేవలంబు = ముఖ్యమైనదియు, తీతంబు = వ్యాపించినదియు, స్థితితంబు = నిశ్చలమైనదియు, గంభీరంబు = లోతయినది - మూల మెటుంగరానది యనుట, అనాశ్రియంబు = మేరలేనిదియు, అనభివ్యక్తంబు = కన్నులు మొదలగువానికి కేటపడనిదియును, అవాచ్యంబు = పలుక నలవి గానిదియు, అచింత్యంబు = తలంప శక్యము గానిదియు, నిర్గుణంబు = మూఁడు గుణములును లేనిదియును, నిర్వికల్పంబు = సంకల్ప వికల్పహీనమయినదియును, నిష్ప్రపంచానందమాత్రంబు = జగద్వికల్పములేనదియును, సుఖహృదయమైనదియు, సర్వశూన్యంబు = ప్రకృతి లేనిదియు, సహితనంబు = కాశ్వర మైనదియు, అప్రమేయంబు = ఇంతింతని కొలచి యిడరానిదియు, అది మధ్య అంత రహితంబు = తీర్చితిస్థితిలయుములు లేనిది, అపర్యంకంబు = మేర మీతినది, హేతువృద్ధంత వివర్జితంబు = హేతువుచేతను దృష్టాంతముచేతను వీడినదియు, అనగా అనుమానముచేతఁ దెలియరాని దనుట, సర్వ + అధిష్ఠానంబు = సర్వమునకు ఆధారమైనదియు, ఈశ్వ. భూతంబు - ఈశ్వరజీవ = సమస్తీ వ్యప్తి జీవములు గల యీశ్వరజీవుల యుపాధులవలనఁ గలిగిన, అవ్యాకృతుఁడు హరణ్యగర్భుఁడు విరాట్టు ప్రాజ్ఞుఁడు తైజసుఁడు విశ్వహృతుఁడు - అను విరియొక్క, చిత్ = జ్ఞానప్రకాశముయొక్క, ప్రతిబింబ = ప్రతిఫలనమునకు, ప్రకాశభూతంబు = ఆధారమగు లేజస్వరూప మయినది - దీని లేజస్వనందుఁ బ్రతిఫలించియే యా అవ్యాకృతుఁడు మొదలగువాడు ప్రకాశమందు రని భావము. వింబప్రతిబింబ భావకల్పనా విరహితంబు.

బింబ = అధిష్ఠాన వస్తువును, ప్రతిబింబ = దానివలనఁ దోచు నీడయును
అనెడు, భావ = ఈ స్థితియొక్క, కల్పనాంకల్పించుట, విరహాతంబు
లేనిదియు - అనఁగాఁ దనకంటె వేఱయినది లేనిదనుట, పరిపూర్ణంబు =
అంతట నిండినదియు, ఐన, పరమ మోక్షస్వరూపంబునన్ = ఉత్కిష్ట
మగు మోక్షగతిని - విదేహకైవల్యమును, పొందును, నందేహంబు లేడు,
నీవు ఇవ్వడు, అట్టిమోక్షస్వరూపమాత్రుండవు గావే = అట్టి ముక్తిస్వరూపుఁ
డవు గావా, అగుదు వనుట, ఆని, ఆనతిచ్చి, మరలన్, ఇట్లనియెను గూఁగ

శా. ఏవేశన్ భువి నెట్టిచోట మఱి యేయే బాధలన్ బొందుచున్
జీవన్ముక్తుఁడు దేహమున్ విడిచినన్ సద్గం బనాద్యంతమున్
భావాతీతము నిర్వికల్పము పరబ్రహ్మత్వకం బైన యా
కైవల్యంబును బొందు సత్య మనహంకారాత్మతత్త్వా
త్మకా! ౧౮౬

టీ. అన...త్మకా—అనహంకార = అహమభిమానములేని—అహం
పదవాచ్యార్థముగాని, తత్త్వ అత్మకా = తత్త్వం బగు పరబ్రహ్మమే
స్వరూపముగాఁ గలవాఁడా - అహంపదమునకు లక్ష్యార్థ మగువాఁడా
యనుట, జీవన్ముక్తుఁడు, భువిన్ = భూమియందు, ఏవేశన్ = ఏ సమ
యమున, ఎట్టిచోటన్ = ఏ స్థలమునందు, మఱి, ఏయే బాధలన్ =
సూక్ష్మాపాధికఁ గలిగెడి ఏయే పీడలను, పొందుచున్ = అనుభవించుచు,
దేహమున్, విడిచినన్ = వదలినను, సిద్ధంబు = నిత్యమైనదియును, అనా
ద్యంతమును = మొదలు తుది లేనిదియును, భావాతీతము = భావమును
మీఁచినదియును, నిర్వికల్పమును = వికల్పము లేనిదియును, పరబ్రహ్మత్వ
కంబు = పరబ్రహ్మస్వరూప మయినదియు, ఐన, ఆ కైవల్యంబును =
మూర్త్యైకలక్షణములు గల ఆ మోక్షమును, పొందును, సత్యము = నిజము.

శా. జీవన్ముక్తుఁ డగువాఁడు ఎట్టి వేదముగాని యెట్టి చోటనుగాని యెట్టి బాధలకు లోనయికాని దేహమును విడిచినను, వరదః అన్యంతరహిత త్వాది లక్షణములు గల పరబ్రహ్మస్వరూప మైన మోక్షము తప్పక లభించు చున్నది

౧౮౭

వ. అని యుపదేశించి.

టీ. సుగమము

ఉత్సాహ. ఇదియె వేదశాస్త్రపార १ మిది యనంతసౌఖ్యదం
విదియె రాజయోగశాస్త్ర १ మిదియె బ్రహ్మవిద్య ము
ద్భవయ మిదియె దీని నిరత १ మెవ్వఁడెని ఖక్తితో
సదమలార్తుఁ డగుచు మిగులఁ १ జదువ వినివ వ్రాసినన్.

టీ. ఇదియె = ఇప్పుడు నీ కుపదేశించిన విషయమే. వేదశాస్త్ర)
పారము = వేదములయొక్కయు శాస్త్రములయొక్కయు పారమునది.
ఇది = ఇదియె, అనంతసౌఖ్యదంబు = మితలేనిముఖము నిచ్చునది - బ్రహ్మ
నందము నొసంగునది, ఇదియె, రాజయోగశాస్త్రము, ఇదియె, బ్రహ్మ
విద్య = అత్మజ్ఞానము, ఇదియె, మత్ హృదయము = నా తాత్పర్యము,
దీనిని, నిరతము = ఎల్లప్పుడు, ఎవ్వఁడెని = ఏపుడును డైనను, ఖక్తి
తోన్, సదమల అర్తుఁ డగుచున్ = ప్రకృతమైన రాగాదులనును శరీ
రంతఃకరణము గలవాఁడగుచు, మిగులన్ = మిక్కిలిగా, చదువన్ విని
నన్ వ్రాసినన్ = సకలవేదశాస్త్రపారమై రాజయోగశాస్త్రమును బ్రహ్మ
విద్యయును నాహృదయము నగుటంకేసి దీనిని చదివినను వ్రాసినను—మీఁది
పద్యముతో నన్వయము.

౧౮౭

పంక్తి లేక నుందరివృత్తము.

యుక్తియు నన్న, దృక్తియు జీవ

న్ముక్తియు సాక్షా, న్ముక్తియుఁ గలుగున్.

౧౮౮

టీ. యుక్తియుక్ = బ్రహ్మజ్ఞానమునకుఁ దగిన యుపాయమును, అన్యగ్భక్తియుక్ = నాయందలి భక్తియును, జీవస్మృతియుక్ = దేహముతో నుండునపుడే సంసారభ్రాంతివిముక్తియు, సాక్షాత్స్మృతియుక్ = విదేహకైవల్యమును, కలుగును. పంక్తి లేక నుందరీప్రత్యయమునకు ఒక భగవానుని రెండు గురువులు నుండవలయును యతి లేడు.

౧౫౫

వ. అట్లు గావునఁ బరమేశ్వరుం డైననానెమ్మనంబునఁ బరమనిత్యేపంబుగాఁ బ్రకాశించు సర్వోపనిషత్సారభూతం బైన యీదివ్యజ్ఞానంబును మద్భక్తుండవు మత్పుజాపరుండవు మదర్పిత మనోబుద్ధివి మత్పరాయణుండవు నగుటంజేసి నీ కుపదేశించితి నింతకంటె సతిరహస్యం బైనయర్థంబు నా డెందంబున లేదట్లగుట నిష్పరమార్థతాత్పర్యంబు దెలిసి తమకికూర్కంబు రజోమీనంబు క్రోధనక్రంబు గామశైవాలంబు జన్మమరణ తరంగంబు రోగబుద్బుదంబు లోభభేనంబు మోహవేలయు దుఃఖాగాధజల ప్రవాహగంభీరం బైన సంసారపారావారంబు దరించి మోక్షపారంబు గాంచి కృతకృత్యుండ వై, మత్స్వరూప సమాధినిష్ఠుండ వై యానందింపు మని పలికిన నప్పవన నందనుండు సీతాదేవి లక్ష్మీదేవి యనియు లక్ష్మణుండు శేషుం డనియు భరతశత్రుఘ్నులు పాంచజన్య సుదర్శనంబు లనియు సింహాసనంబు సుపథ్ణం డనియు శ్రీరామ చంద్రుం డాదినారాయణుం డనియు నిష్పాదుపదేశించి పరబ్రహ్మ తత్త్వజ్ఞానంబు నకల వేదశాస్త్ర పురాణాః మేతిహాస స్మృతిసారం బనియు నెఱింగి పరమానంద కండు లిత హృదయారవిందుం డై, యాశ్రీసీతారామాచార్యుల

చరణారవిందంబుల కనేక వందనంబులు గావించి విభువః
బడి కరకమలంబులు ముకుళించి నిరతికయ వినయపూర్వ
కంబుగా నిట్లనియె.

౧౮౯

టీ. అట్లు కావున = అట్లు సాక్షాన్ముక్తి కలుగును గావచ్చి, పర
మేశ్వరుండు, ఐన, నా నెన్ననంబునక = నామనస్సునందు, పరమేశ్వ
రంబుగాక = గొప్పనిధివలె, ప్రకాశించు, సర్వోపనిషత్ పారభూతం
బైన = నకలములైన ఉపనిషత్తులయొక్క సారాంశమైన, ఈ, దివ్యజ్ఞానం
బును = అపరోక్షజ్ఞానమును, మధ్యమండపు = నాయందు భక్తి గలవాడ
వును, మత్స్యాబాపరుండవు = నన్ను పూజించుటయొన దానై గలవాడ
వును, మదర్పిత మనోబుద్ధివి = నాయందు ఉంపలవిన మనస్సును బుద్ధి
యును గలవాడవు, మత్ పరాయణుండవు = నాయందే ఉత్తమ మైవ
స్థానము గలవాడవును, అగుటంతేసి, నీకున్ ఉపదేశించితిని. ఇంతకం
టెన్, అతిరహస్యంబైన = మిక్కిలి గోప్యమైన ఆర్థంబు, నా దెం
దంబునక = నా మనస్సునందు, లేదు, అట్లగుటక = కాలుటై, ఇష్ట
మార్గ తాత్పర్యంబు = ఈ గొప్ప తత్వార్థయొక్క భావమును, తెలిసి,
తమఃకుర్మంబు = తమోగుణ మనెను తాఁజేర్చు గలదియు, రజోమీ
నంబు = రజోగుణ మనెడుచేఁపలు గలదియు, క్రోధనక్రంబు = కోప
శ్చైవేడుమొనర్లు గలదియు, కామశైవాంబు = కామము లనెడుహేచి
యు, జన్మమరణ తరంగంబు = పుట్టుకలు చావు లనెడు అలలు గల
వి, రోగబుద్బుదంబు = తెవు శ్చనెడు నీటిబుగ్గలు గలదియు, లోకశే
= పేరాస అనెడు సురుగు గలదియు, మోహవేలయుక = మోహ
గట్టు గలదియు, దుఃఖ అగాధ జలప్రవాహ గంధీరంబు = దుఃఖము
లోఁగియున నీటివెల్లువచేత లోఁగియునది, ఐన, సంసారపారావా
క = సంసార మనెడి సముద్రమును, తరించి = దాటి, మోక్షపా

రంబుక్ = మక్తి అనెడిగట్టును, కాంచి = పొంది, కృతకృత్యుండవై =
 కృతార్థుడవై, మత్ స్వరూప సమాధినిష్ఠుండవై = నాయొక్క స్వరూప
 మయొక్క ఆనుసంధానమందు నెలకొన్నవాడవై, అనందింపుము, అని
 పలికినట్, అప్పవనందనుండు = వాయుపుత్రుడైన ఆ హనుమంతుండు,
 సీతాదేవి... పాంచజన్యగుదర్శనంబులు = శంఖచక్రములు..., సుపర్ణుండని
 యుక్ = గరుడుండనియును.., పరబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానంబు = పరబ్రహ్మ
 మయొక్క కలరూపును గుఱించిన ఎఱుక, సకల.. సారంబు = సమస్త
 ము లయిన వేదములయొక్కయు శాస్త్రములయొక్కయు పురాణముల
 యొక్కయు అగమములయొక్కయు ఇతిహాసములయొక్కయు స్మృతు
 లయొక్కయు సారమైనది, అనియును, ఎఱింగి, పరమ . విందుండై =
 మిక్కిటమైన అనందముచేత వికసించిన మనఃకమలము గలవాడై, ఆ, శ్రీ
 సీతారామాచార్యుల = శ్రీ సీతయు రాముండును, అనెడి ఆచార్యుల
 యొక్క, చరణారవిందంబులకుక్ = అడుగుదాసురలకు, అనేకవందన
 ములు, కావించి = చేసి, నిలువంబడి = నిలిచి, కరకమలంబులు = చేతా
 మరలు, ముకుళించి = మోడ్చి, నిరతిశయ వినయపూర్వకంబుగాక్ =
 సాటి లేని అడఁకువతోడ, ఇట్టనియెను

తా. శుగమము.

౧౮౬

క. శ్రీరామ రామ రామ ర

మారానూమణి మనోరథమా రమణా శ్రీ

నారాయణ నారాయణ

నారాయణ నిజసహస్రనామస్తుత్యా!

౧౮౭

టీ. శ్రీరామ = శ్రీస్వరూపిణి యగు బ్రహ్మవిద్యతోడ రమించు

వాడా, రామ = ఇగత్తు సృష్టిస్థితిలయములే క్రీడలుగాఁ గలవాడా

రామ = సమస్తయోగులందు నీవును నీయందు సమస్తయోగులును రమిం

చుట గలవాడా, రమా రామామణిమనోరమా = లక్ష్మీదేవి యనెడి కాంతారత్నముయొక్క మనస్సును రింజింపజేయువాడా - పతిమైవవాడా యనుట, రమణా = మనోహరుడైనవాడా, శ్రీనారాయణ - శ్రీ = చిచ్ఛస్తి నమేతుడైన, నారాయణ = (ర అనగా రిక్షయే అనుధాతువు బుట్టి రివ్యతేక్షీయతః ఇతి రః = అనగా నశించునది, 'నర' అనగా నశింపనిది - నశింపని ఆత్మ యనుట - అనగా పరబ్రహ్మము. అట్టి నరము (పరబ్రహ్మము) నుండి పుట్టినది నారములు - అనగా అవ్యక్తాది తత్త్వములు, ఇందులకు ('నరా జ్ఞాతాని భూతాని నారాణీని విమ ర్శ్యధా' అని భారతము) అవ్యక్తాది తత్త్వములకు నీవును నీ కాశ తత్త్వములును అయిన ముగా (స్థానముగా) గలవాడా, నారాయణ = నారము అనగా జలములు గనుక) జలములు స్థానముగా గలవాడా (లేక నార మనగా జ్ఞానము గనుక), అపరోక్షజ్ఞానమునకు స్థానమైనవాడా, లేక అపరోక్షజ్ఞానమే స్థానముగా గలవాడా, నారాయణ = (రె అనగా ర్భిము, రాః అనగా శబ్దములు, రాశ్చ బ్దాః అయస్తే నిర్గుచ్ఛస్తే యస్మా త్త్వః రాయణః రాయణాదన్యః అరాయణః, అరాయణో నభవతీతి నారాయణః శబ్దగమ్య ఇత్యర్థః) = శబ్దగమ్యుడా, నిజనహస్రనామస్త్రయో = తన వైన నహస్రనామములచేత స్తోత్రము చేయఁబడినవాడా.

తా. సుగమము.

౧౯౦

శ్లో. దేహబుద్ధ్యాఽస్మి దాసోఽహం జీవబుద్ధ్యా త్వదంశకః,
అత్నబుద్ధ్యా త్వమే వాహ మితి మే నిశ్చితా మతిః. ౧౯౧

టీ. అహం = నేను, దేహబుద్ధ్యా = దేహ మనెడి తలఁపుచేత, దాసః = నీ సేవకుడను, అస్మి = అయ్యెదను, జీవబుద్ధ్యా = జీవుఁ డను తలఁపుచేత, త్వదంశకః = నీయంశమైనవాడను, అస్మి = అయ్యెదను, అత్నబుద్ధ్యా = పరమాత్ముఁ డనెడు బుద్ధిచేత, అహం = నేను, త్వమేవ = నీవే, అస్మి =

అయ్యోదను, ఇతి = ఇట్లని, మే = నాయొక్క, మతిః = బుద్ధి, నిశ్చితా = నిశ్చయింపఁబడినది.

తా. నేను, కేవలము దేహము నని తలఁచితినా నీకు దాగుడ నగుదును. దేహవిశిష్టఁడయిన యాత్మ యగు జీవుండ నని తలఁచితినా నీ యంశ మగుదును, దేహవ్యతిరిక్తఁడయిన కేవలాత్మస్వరూపుడ నని తలఁచితినా పరబ్రహ్మమగు నీవే యగుదును. ఇ ట్లని నేను బుద్ధియందు నిశ్చయించుకొంటిని.

౧౯౧

వ. అని పల్కి సాదరంబుగా ననుజ్ఞాతుం డై నిజాశ్రమంబున కరిగి యా హనుమంతుం డొక్క పరమైకాంతస్థలంబున సుఖాసీనుం డై శ్రీరామచరణకమలభక్తి యుక్తుండును, శ్రీరామనామ జపపరాయణుండును, శ్రీ రామబ్రహ్మ తత్త్వావలోకన నిరతిశయ నిర్వికల్ప సమాధినిష్ఠుండు నై జీవన్ముక్తిసుఖం బనుభవించుచు నిమ్మహూర్తంబున నున్న వాఁ డని పలికి శ్రీ మహాదేవుం డ ప్సార్వత్రిజీవి కి ట్లనియె.

టీ. అని పల్కి, సాదరంబుగాన్ = ఆదరముతోఁ గూడినట్లుగా, అనుజ్ఞాతుండై = సెలవు పొందినవాడై, నిజ ఆశ్రమంబునకున్ = తన యాశ్రమమునకు, అరిగి = పోయి, ఆ హనుమంతుండు, ఒక్క, పరమ ఏకాంత స్థలంబునన్ = మిక్కిలి విజనమైన ప్రదేశమునందు, సుఖ అసీనుండై, హాయిగాఁ గూర్చున్నవాడై, శ్రీరామ...యుక్తుండును = శ్రీరామనిష్ఠుడనై పద్మములందు భక్తితోఁ గూడినవాఁడును, శ్రీరామనామ జపపరాయణుండును = శ్రీరామనామ మంత్రమును జపించుటయందు మిక్కిలి యాసక్తుడైనవాఁడును, శ్రీరామ...నై—శ్రీరామబ్రహ్మ = శ్రీరామబ్రహ్మజీవీ పరబ్రహ్మయుక్తు, తత్త్వ = కలరూపును, అవలోకన = కనుఁ

నెడి అమృతరసమును ద్రాగుటవలని మత్తచేత మైమలమయిపోయె, అశ్మ
 ఆలింగనములు = ఒకరి నొకరు కానిలింగింపకొనటలు, కానించినచేత,
 రమసుఖ ఏకస్వరూపులై = మిక్కిటమైన యానందమే స్వరూపముగాఁ
 గలవారై, నెజ...నత్తులు = తమ అడుగుదామరలకు గొలుడుటయం
 పదన క్రింది గలవారు, ఐన భక్తులను, రక్షించుచు, ప్రకాశించుచుండిరి.
 అంతః = అటుపిమ్మట.

౧౯౯

మత్తకోకిల.

నీవు నాహృదయాంబుజంబున కి నిల్చి భానునికై వడిం
 గేవలాత్మవివేకమున్ వెలిగించుచున్ బరికింపఁగాఁ
 బావనం బగురాజయోగము కి పల్కితిం దగ శ్రీమహా
 దేవ! సద్గురురాయ! కావుము కి దీని నీయిల రంజిలన్

టీ. శ్రీమహాదేవసద్గురురాయ = శ్రీమహాదేవుఁడగు పేరు గల గురు
 వర్య, నీవు, నా హృదయాంబుజంబునకొ = నా హృదయకమలమునందు,
 నిల్చి, భానునికై వడికొ = సూర్యునివలెనే, కేవలాత్మవివేకము = శుద్ధం
 బగు బ్రహ్మజ్ఞానమును - అఖండాత్మస్వరూపముయొక్క జ్ఞానము ననుట,
 వెలిగించుచుకొ = ప్రకాశింపఁజేయుచు, పరికింపఁగాకొ = విచారింపఁగా-
 బ్రహ్మజ్ఞానమును దెడకుండ చూచుకొనుచుండగా ననుట, పావనము =
 పవిత్రము, అగు, రాజయోగము = రాజయోగమును, తగక, పల్కితిని.
 దీనికొ = ఈ రాజయోగమును చెప్పటమునను వివరించిన ఈ రాజయో-
 గము ననుట, ఇయ్యిలకొ = ఈ భూమియందు, రంజిలకొ = వెలియునట్లు,
 కావుము = రక్షింపుము.

తా. శ్రీమహాదేవ గురూత్తమా! నీవు నామనఃకమలమునందు నిలిచి
 సూర్యునివలె పరిశుద్ధబ్రహ్మజ్ఞానమును ప్రకాశింపఁజేయుచుండుటంబట్టి,

నేను పవిత్రమగు రాజయోగముస్వరూపమును వర్ణించితిని. ఇది భూమి
యందు వెలయుచుండునట్లు రక్షింపును. OFF

శా. దత్తాత్రేయ గురుస్వరూప నిజభర క్తాంత స్తమోదీప స
చ్చిత్తానందకరానులాప ఖమరుచ్చిత్రాంశువార్భూప ధీ
వృత్తిత్యాగకలాప నిత్యసుఖ సంరవిద్యాప శుద్ధాత్మశ
శ్వత్తేజోభిమాతాదిపాప సుజనేష్టప్రాపకా వ్యాపకా !

టీ. దత్తాత్రేయ ..రూప = ఆత్రిమునిపుత్రుడైన దత్తాత్రేయుని
స్వరూపము గలవాడా—దత్తాత్రేయుని పంటివాడా యనుట, నిజభ...
దీప = తన భక్తుల మనస్సునందలి అజ్ఞాన మను చీకటికి దీపమైనవాడా.
దీపము చీకటిని బోగొట్టునట్లు వారి యజ్ఞానమును బోగొట్టువాడా యను
ట, సచ్చిత్తా ..లాప = సచ్చిదానందరూపుడగు బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించు
సంభాషణ గలవాడా, ఖమరుత్... భూప—ఖమరుత్ చిత్రాంశు వాకి+
భూప = ఆకాశము గారి అగ్ని నీళ్లు భూమి అనేది పంచభూతములను, ప=
రక్షించువాడా, ధీవృత్తిత్యాగకలాప=బుద్ధియొక్క వర్తనము లైన రాగా
దులను పడబుటయే అలంకారముగా గలవాడా, నిత్యసుఖ సంవి
ద్యాప = కాశ్వతబ్రహ్మనందరూప మగు జ్ఞానముచేత వ్యాప్తఁ డయిన
వాడా, శుద్ధా...పాప - శుద్ధాత్మ = ప్రత్యగాత్మయొక్క, శశ్వత్ =
నిత్యమయిన, లేజః = ప్రకాశముచేత, అభిహత = కొట్టబడిన, అది
పాప = అనాది యగు పాపములు గలవాడా, సుజన ఇష్టప్రాపకా
సజ్జనలయినవారి యిష్టములను పొందించువాడా, వ్యాపకా = అంతటను
వ్యాపించినవాడా!

శ. ప్రణవాత్మక! నదసత్కా-

రణసంపూర్ణప్రభాభిరామ! సగుణ ని

ర్థణనిర్వికార! నారా

యణ! సీతారామగురుమహాదేవ! శివా!

౨౦౧

టీ. ప్రణవాత్మక = ఓంకారస్వరూపా, సత్ అనత్ = చేతనము నకు ఆచేతనమునకు—అనగా సకలజగత్తునకు, కారణంకారణమైనవాడ, సంపూర్ణప్రభా + అభిరామ = నిండిన కాంతిచేత, మనోహరుఁ డయిన వాడ, సగుణ = కల్యాణగుణములతోఁ గూడినవాడ, నిర్గుణ = ప్రకృతి గుణములు లేనివాడ, నిర్వికార = వికారములు లేనివాడ, నారాయణ = నారాయణ స్వరూపుడ, శివా = మంగళస్వరూపుడ, సీతారామగురుమహాదేవ = సీతారామస్వరూపుడైన మహాదేవగురువాడ.

మాలిని.

ఘనతరసువివేకా! శ్రీ కల్పితాశేషలోకా!

వినమితబుధలోలా! శ్రీ విశ్వవిఖ్యాతలీలా!

జననతగుణతంత్రా! శ్రీ సర్వతంత్రస్వతంత్రా!

మునిసరసిజమిత్రా! శ్రీ మోక్షలక్ష్మీకళత్రా! ౨౦౨

టీ. ఘన . వివేకా = మిక్కిలి గొప్పది యగు మంచిజ్ఞానము గల వాడ, కల్పిత అశేషలోకా = నిర్మింపఁబడిన ఎల్లలోకములు గల వాడ, వినమిత బుధలోలా = సమ్రు లయినపండితులయందు చాసక్తి గల వాడ, విశ్వవిఖ్యాతలీలా = ప్రపంచమందు ప్రసిద్ధమైనవడవడి గల వాడ, జననత గుణతంత్రా = జనులచేత పొగడఁబడవలగుణములకు ధీనుఁ డయినవాడ - అట్టిగుణములు గలవాడ యనట. సర్వతంత్ర స్వతంత్రా = సర్వకాంత్రములయందు విశృంఖలాధికారము గలవాడ, మునిసరసిజమిత్రా = ఋషు లనెడి తామరలకు సూర్యుఁ డయినవాడ, మోక్షలక్ష్మీ కళత్రా = ముక్తికాంతయే భార్యగాఁ గలవాడ. ౨౦౩

958 శ్రీ తారామాంజనేయసంవాదము [ఆశ్వా-3.

గద్య. ఇది శ్రీమన్నారాయణ మహాదేవగురు కరుణాకటాక్ష వీక్షణ విమలీ
కృత నిజహృదయ కమలకర్ణికాంత స్పందకృతాఖండ సచ్చిదానంద
రసైకస్ఫూర్తి మట్పుక్ర నీతారామమూర్తి పరశురామ
పంతుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి ప్రణీతం బైన
శ్రీ నీతారామాంజనేయసంవాదం బను యోగ
శాస్త్రంబునందు నమనస్కయోగాను
భవవిచారం బన్నది సర్వంబును
దృతీయా శ్వాసము
నం పూర్ణము.
ఓం శ్రీ నీతారామాంజనేయార్పణ మస్తు.

ఆర్. వెంకటేశ్వర్ ఆంధ్ర కంపెనివారి

గ్రంథ రత్న ములు.

శృంగార నైషధము—

శ్రీనాథ మహాకవి ప్రణీతము.

బ్రహ్మశ్రీ. కే వేంకటశాస్త్రి

విరచిత

టీకాతాత్పర్యసహితము.

సవ్యాఖ్యాసము, చిత్రములు గలిగిన మేలు ప్రతి

కాలికో బైండు వెల రూ. 3-0-0

మధుత్తర రామాయణము—

కంకంటి పాపరాజప్రణీత

పద్యకావ్యము.

పంచాగ్నుల - ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారిచే

వ్రాయబడిన చక్కని పీఠిక, క్యాలికో బైండు 2-0-0

స్వారోచిష మనుచరిత్రము—

వెదనామాత్యప్రణీతము.

టీకాతాత్పర్యసహితము, క్యాలికో బైండు వెల రూ. 3-0-0

ఘనపాండవీయము—

వ్యాఖ్యాత :

విద్వాత్ ఈ - భాష్యకాచార్యులు

మంచి కాలికో బైండు

వెల రూ. 2-0-0

వ ను చ రి త్ర ము—

శ్రీ రామరాజభూషణ ప్రణీతము.

కీ. శే. తంజనగరము - తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారిచే

వ్రాయబడిన ఉపోద్ఘాతము. అనేక పూర్వవ్యాఖ్యానములను త్రోడిక
రించి వ్రాయబడిన వ్యాఖ్యానము. దశనరి క్షణికాగితములపై ముచ్చటగ
ముద్రించిన గ్రంథము.

రాయల్ సైజు, క్యాలిగ్రోబైండు, గిట్టపేరు.

వెల రు. 4—0—0

న పై మ స్కంధము—

శ్రీమదాంధ్ర భాగవతాంతర్గతము.

బ్రహ్మశ్రీ పండిత పురాణం

సూర్యనారాయణ తీర్థులవారిచే

బరిశోధితము.

టీకాతాత్పర్య సహితము, పటములతో, క్యాలిగ్రోబైండు వెల రు. 4—

డిటో

పేపరు బైండు ,, 1—0—0

శ్రీ భద్రాచల రామదాసు చరిత్రము—

త్రొత్తూరు, పేపరు బైండు.

వెల రు. 1—0—0

క్యాలిగ్రోబైండు

,, 1—0—0

విశ్వగుణాదర్యము—

సతీష్వణాంధ్రపద్య టీకా తాత్పర్యేతీహాస సహితము.

సన్నిధి పంచాంగం - దేవరాజపెరుమాళ్లయ్యగారిచే

విరచితము.

క్యాలిగ్రో బైండు

వెల రు. 2—0—0

ఆర్. వేంకటేశ్వర్ అన్డ్ కంపెనీ,

ఆనంద ముద్రణాలయము, లోక్ సేక్సర్, మదరాసు.